Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SVENSKT
BIOGRAFISKT LEXIKON

FJÄRDE BANDET

SVENSKT BIOGRAFISKT LEXIKON

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

J. A. ALMQUIST S. J. BOËTHIUS ERIK NAUMANN

H. SCHÜCK L. STAVENOW

REDAKTÖR:

BERTIL BOËTHIUS

FJÄRDE BANDET:

BERNDES—BLOCK

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM

BITRÄDANDE REDAKTÖRER:

FÖR DEN BIBLIOGRAFISKA AVDELNINGEN: A. B. CARLSSON OCH E. COLLIANDER.
FÖR DE NATURVETENSKAPLIGA BIOGRAFIERNA: SV. ODÉN.
FÖR ARBETETS ILLUSTRERING: G. M. SILFVERSTOLPE.

STOCKHOLM. ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1924

REGISTER ÖVER FÖRFATTARE.

Siffra betecknar sida.

Ahnlund, N., fil. d:r, docent 406, 650, 652, 656, 661
Almquist, J. A., fil. d:r, tf. riksarkivarie 182
Asplund, K., fil. d:r 3, 6
Auléh, G., teol. d:r, fil. kand., professor 383
Aurivillius, C., fil. d:r, f. d. professor 487

Beckman, N., fil. d:r, professor 415
Berg, T., fil. d:r, amanuens 197, 208, 210, 214
Billing, E. M., teol. d:r, fil. kand., biskop 621
Birger, S., med. lic. 716
Boëthius, B., fil. d:r, förste arkivarie 20, 185, 190, 216, 223, 336, 346, 367, 392, 408, 477, 510, 516, 535, 567, 568, 576, 581, 585, 592, 670, 726, 741, 744
Borelius, G., fil. d:r, professor 501
Brilioth, Y., fil. d:r, teol. kand., docent 436
Bring, J. Th., teol. d:r, fil. kand., domprost 83
Bring, S. E., fil. d:r, förste bibliotekarie 526
Brodén, T., fil. d:r, professor emeritus 628, 631

Carlquist, G., fil. d:r, förste bibliotekarie 257, 261, 276, 280, 290
Carlsson, G., fil. d:r, docent 13, 62, 63, 64, 141, 144, 148, 150, 153, 164, 165, 167, 180, 427
Cederberg, A. R., fil. d:r, professor 734, 737
Clemensson, G., fil. lic., landsarkivarie 7

Dymling, C. A., fil. kand., e. o. amanuens 765

Ek, S., fil. d:r, docent 562, 766
Ekwall, E., fil. d:r, professor 587
Engström, S., fil. lic., amanuens 418, 424, 439, 639

Ericsson, G., fil. mag., läroverksadjunkt 464

Forsberg, E. A., överingenjör 7
Forssell, A., fil. d:r, amanuens 90, 352
Forsstrand, C., fil. d:r, skriftställare 637, 668

Grade, A., fil. d:r, rektor 127
Gränström, P. O., fil. d:r, professor 397, 553

Hahr, A., fil. d:r, professor 11
Hallendorff, C. H., fil. d:r, professor 318, 674
Heyman, H. J., fil. d:r, biblioteksamanuens 310, 608
Hippel, O., fil. d:r, teol. lic., docent 518
Holm, R., teol. och fil. d:r, förest. för August Abrahamsons stiftelse 14
Holmberg, O., fil. d:r, docent 564
Holmbäck, A., jur. d:r, docent 381, 635
Holmgren, Greta, fru 89
Hult, O. T., med. d:r, livmedikus 493, 783
Hägerström, A., jur. och fil. d:r, professor 508

Jacobson, G., fil. d:r, lektor 299, 302, 306, 315, 330, 489, 557, 571, 612, 688, 692, 699, 752
Johansson, J. V., fil. lic., andre bibliotekarie 774
Josephson, A. G. S., bibliotekarie 23
Josephson, R., fil. d:r, docent 491

Kallstenius, G., fil. d:r, rektor 21

Landberg, G., fil. mag. 97
Landquist, J., fil. d:r, skriftställare 505, 602
Leijonhufvud, Sigrid, fil. kand., bibliotekarie 273
Liljeqvist, E., fil. d:r, professor 133, 573

Lindman, C. A. M., fil. d:r, f. d. professor 94
Lindqvist, S., fil. d:r, docent 638
Lindström, E., fil. lic. 530
Looström, L., fil. d:r, överintendent 297

Morales, O., professor, Musikaliska akademiens sekreterare 26, 31
Munthe, L. W:son, f. d. generallöjtnant 473, 578, 769, 771
Mörner, S. G., greve, fil. kand., skriftställare 729

Naumann, E., fil. d:r, förste arkivarie 109, 474, 644, 730
Nilsson, A., fil. d:r, professor 93, 310
Nordensvan, G., skriftställare 441, 540

Odén, S., fil. d:r, professor 1, 276
Oseen, C. W., fil. d:r, professor 503, 796
Oterdahl, Jeanna, författarinna 88

Pauli, Ebba, fröken 85
Personne, N., premiäraktör, f. d. intendent 640, 748

Rabe, J., redaktör, musikskriftställare 27, 44, 45
Ramberg, H., tandläkare 359
Rodhe, E., teol. d:r, fil. kand., domprost 112, 546
Roosval, J., fil. d:r, professor 24
Rosengren, H., fil. d:r, lektor 116
Ruuth, M., teol. d:r, e. o. professor 607
Rydbeck, O., fil. d:r, professor 364

Samuelsson, G., fil. d:r, docent 445
Sandberg, K. E., fil. lic., undervisningsråd 544
Schotte, G., professor 597
Schybergson, C. M., fil. lic., äldre lektor 647
Schybergson, M. G., fil. d:r, e. o. professor 402
Schück, H., teol. och fil. d:r, professor emeritus 639
Silfverstolpe, G. M., fil. lic., intendent 540
Simonsson, J., fil. lic., andre arkivarie 65
Steffen, R., fil. d:r, rektor 447
Sundström, E., fil. lic., andre bibliotekarie 610
Swan, G. N., v. konsul 583
Sylwan, O., fil. d:r, professor 754
Söderbaum, H. G., fil. d:r, professor 46

Troell, A., med. d:r, docent 496
Tunberg, S., fil. d:r, professor 145, 146, 147, 148, 412, 768
Törne, P. O. von, fil. d:r, professor 139, 140

Upmark, G., fil. d:r, Nordiska museets styresman 404

Wallén, A., fil. d:r, överdirektör 739
Walli, G., teol. lic., lektor 120, 579
Wengström, G., fil. lic., amanuens 385
Vennerholm, J., med. d:r, professor 362
Vetterlund, F., fil. d:r, skriftställare 558
Widman, O., fil. d:r, professor emeritus 746
Wigert, V., med. d:r, professor 715
Viotti, J., teol. d:r, lektor 719
Wittrock, G., fil. d:r, professor 230, 233, 241, 465

Zetterstéen, K. V., fil. d:r, professor 722

Åberg, E., med. lic. 462
Åkesson, E., fil. lic. 603

Öhrvall, Hj., fil. d:r, professor emeritus 779

FÖRKORTNINGAR.

Akademier samt vittra och lärda samfund:

L	= ledamot.
HedL	= hedersledamot.
Korresp	= korresponderande ledamot.
FrKA	= Akademien för de fria konsterna.
FS	= Fysiografiska sällskapet i Lund.
HA	= Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien.
HVS	= Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala.
KrVA	= Krigsvetenskapsakademien.
LA	= Lantbruksakademien.
MA	= Musikaliska akademien.
SkS	= Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia.
Sv. akad.	= Svenska akademien.
VA	= Vetenskapsakademien.
VS	= Vetenskapssocieteten i Uppsala.
VVS	= Vetenskaps- och vitterhetssamhället i Göteborg.
ÖS	= Örlogsmannasällskapet.

Svenska samt danska och norska ordnar:

RoKavKMO	= riddare och kommendör av Kungl. Maj:ts orden (riddare av K. serafimerorden).
OIISGbmt	= innehavare av Deras Maj:ter konung Oskar II:s och drottning Sofias guldbröllopsminnestecken.
OII:sJmt	= innehavare av det till högkomst av Hans Maj:t konung Oskar II:s 25-åriga regeringsjubileum instiftade minnestecken.
GVSbm	= innehavare av den med anledning av Deras Kungl. högheter kronprins Gustavs och kronprinsessan Viktorias silverbröllop utdelade medalj.
KmstkSO	= kommendör med stora korset av K. svärdsorden.
KSO1kl	= kommendör av första klassen av K. svärdsorden.
KSO2kl	= kommendör av andra klassen av K. svärdsorden.
RSO	= riddare av första klassen av K. svärdsorden.
RSO2kl	= riddare av andra klassen av K. svärdsorden.
KmstkNO	= kommendör med stora korset av K. nordstjärneorden.
KNO1kl	= kommendör av första klassen av K. nordstjärneorden.
KNO2kl	= kommendör av andra klassen av K. nordstjärneorden.
RNO	= riddare av K. nordstjärneorden.
LNO	= ledamot av K. nordstjärneorden.
KmstkVO	= kommendör med stora korset av K. vasaorden.
KVO1kl	= kommendör av första klassen av K. vasaorden.
KVO2kl	= kommendör av andra klassen av K. vasaorden.
RVO	= riddare av K. vasaorden.
LVO	= ledamot av K. vasaorden.
RCXIII:sO	= riddare av konung Karl XIII:s orden.
CXIVJM	= Karl XIV Johans jubelmedalj.
DDO	= danska dannebrogsorden.
KNS:tOO	= kommendör av norska S:t Olavs-orden.

RNS:tOO = riddare av första klassen av norska S:t Olavs-orden.
NS:tOO = riddare av andra klassen av norska S:t Olavs-orden.

Institutioner och publikationer:

RA = riksarkivet.
KB = Kungl. biblioteket, Stockholm.
LB = Lunds universitetsbibliotek.
UB = Uppsala universitetsbibliotek.
LUÅ = Lunds universitets årsskrift.
UUÅ = Uppsala universitets årsskrift.

Anmärkning. För tryckta arbeten, som bestå av ett större antal delar, har sidtal icke angivits i bibliografierna; då sidtal eljes ej utsatts vid första upplagan av ett arbete, har detta arbete vid redigeringen av den bibliografiska avdelningen icke påträffats. Är fyndorten ej angiven för handskrifter, har den icke varit för redaktionen känd. En asterisk [*] betecknar oavslutat arbete.

RÄTTELSER OCH TILLÄGG:

Sid. 147 rad 16 uppifrån står: på Öland läs: i Kalmar län.
Sid. 315. Enligt meddelande från pastorsämbetet vid S:t Marien i Greifswald döptes kryddkrämaren Hellmichs dotter Sara Kristina 5 okt. 1729.
Sid. 404 tillägges bland Joh. Bilmarks tryckta arbeten: Minne över Michael Olai Wexionius Gyldenstolpe, meddelat av A. A. A. Laitinen (Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finland, 105, Förhandl. o. upps., 25, 1911, s. 239—266).
Sid. 517 rad 1 uppifrån: Gift 1797 med Elisabet Pihlman, f. 29 sept. 1778 i Nakkila, † 22 maj 1850 i Åbo, dotter till klockaren Gabriel Pihlman i Nakkila.

Berndes, släkt, härstammande från Georg Rudolf Behrens (f. antagligen omkring 1690 i Kolberg, † 1743 i Stockholm), en kalvinist, som på grund av sin religion emigrerade till Sverige år 1715 samt där livnärde sig såsom perukmakare. Sonsöner till honom voro kaptenen Pehr Bernhard B. (se nedan 1) och gravören Anton Ulric B. (se nedan 2), far till bergsrådet Fredrik Anton B. (f. 1791, † 1871), vilkens son Gustaf Fredrik B. (f. 1834, † 1913) gjort en bemärkt insats såsom disponent vid Ljusneverken 1871—86 samt ledamot av styrelsen för Uddeholms a.-b. och fullmäktig i Järnkontoret; han var ledamot av andra kammaren 1888—90 och 1896—1902 samt innehade egendomarna Jakobsberg och Molnsätra i Uppland.

Källor: G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1912, 13, 15—16, 19; L. M. V. Örnberg, Sv. ättartal för år 1894.

1. Pehr Bernhard Berndes, f. 30 apr. 1750 i Alunda, † 20 maj 1826 i Stockholm. Föräldrar: gruvfogden Johan Fredrik Beerns och Barbro Dumky. Intogs vid sju års ålder i Östhammars stadsskola; student i Uppsala 22 febr. 1759; volontär vid fortifikationsmilitärstaten 3 sept. 1771; avlade officersexamen 1776; arklimästare på galärflottans stat 20 sept. s. å.; informationsadjutant med amiralitetslöjtnants värdighet 5 febr. 1777 och tjänstgjorde sedan vid arméns flottas svenska och finska eskadrar; medföljde 1781 fregatten Svarta örn på konvojexpedition till Medelhavet; kommenderad 1788 att under kriget förrätta ammunitionsbesiktningar och kanonprovskjutningar för flottans räkning samt uppgav därvid av K. M:t fastställt förslag till ändring i krutladdningarna för flottans kanoner; kapten 8 maj 1789 (K. konfirmation 22 juli 1790); erhöll avsked på grund av ögonsjukdom 24 apr. 1791; företog en resa till Danmark och Norge 1793 och befor därunder i öppen båt Norges södra skärgård; erhöll 7 juni 1794 uppdrag att resa till England för att studera ångmaskinen; återvände 1795; erhöll en årlig pension av 100 rdr från Vadstena krigsmanshuskassa 17 dec. 1822. Ledamot av Patriotiska sällskapet 1789 och av Krigsmannasällskapet (sedermera Krigsveten-

Pehr Bernhard Berndes.
Teckning av A. U. Berndes. Fru H. M. Kugelberg, Ljusne.

skapsakademien) 1804; erhöll Vetenskapsakademiens större Sahlgrenska guldmedalj för sina rön över pottaskans och glaubersaltets tekniska framställning 1806; LVA 1812; var dessutom ledamot av flera in- och utländska lärda sällskap. — Ogift.

Bland 1700-talets många för »rön och vettenskaper» intresserade officerare utmärkte sig B. som uppfinnare av sprängkistor, eld- och brandkulor m. fl. militära förstörelseredskap. Han anlitades vid en mängd nybyggnadsarbeten, vid utrustning av fartyg, ammunitionsbesiktningar, provskjutningar, inspektionsresor m. m. och åtnjöt av sina samtida anseende såsom en insiktsfull och duglig militär. Under sina utrikes resor hade han kommit i tillfälle att studera alunbränning, sodafabrikation m. m. och inlämnade sedan till Vetenskapsakademien en mängd avhandlingar och förslag att införa nya metoder för dylik tillverkning i Sverige; på kommerskollegiets tillstyrkan erhöll han av K. M:t 30 apr. 1800 ett »privilegium exclusivum» under tjugufem år å fabrikation av soda, glaubersalt, alun, rödfärg m. m., men då han av medellöshet ej kunde begagna sig därav, överlämnade han 1802 detta jämte beskrivning på de av honom uppfunna tillverkningsmetoderna till Vetenskapsakademien. Om hans övriga uppfinningar i praktiskt syfte lämnar hans bibliografi åtskilliga upplysningar. Oaktat all sin livliga verksamhet kom B. efter sitt nödtvungna avsked ej i åtnjutande av fast tjänst eller inkomst, och då åldern och hans av grå starr försvagade syn till slut berövade honom arbetsförmågan, försattes han i en svår förlägenhet. Hans bekymmer lättades väl också blott till en del genom den blygsamma pensionen från krigsmanshuskassan under hans fyra sista levnadsår.

Tryckta arbeten: Zelindas öde eller bref til grefve ** C—m. Sthm 1780. (7) s. (Undert.: -r-d-s.) — Beskrifning öfwer 2:ne st. engelska eldstäders inrättningar til besparing af bränsle; m. m. (Ny journal uti hushållningen, 1797, s. 105—116, 1 pl.). — Transumpt af herr capitainen Bernhard Berndes

til Jern-contoirets herrar fullmägtige ingifne memorial af den 12 oct. 1797 [jämte tillhörande] Förklaring öfwer figurerna på hosföljande förslags-ritning til en eldstad, lämpad til boiler för en steam-engine (ibid., 1799, s. 80—88, 1 pl.). — Beskrifning öfwer en evaporator eller afdunstnings-panneugn, för at inkoka til krystallisation, eller ock til torrhet, hwarjehanda saker och andra ämnen (ibid., 1800, s. 231—235, 1 pl.; övers. fr. eng.; anon.). — Försök att använda bränbar alunskiffer såsom bränsle i ställe för ved, till åtskillige hushållsbehof (VA Handl., 1802, s. 91—137, pl. 5; s. 132—137 'bihang' av M. A. Norberg; även sep. Sthm 1802. 47 s., 1 pl.). — Berättelse om förloppet af försök, at med brännbar alun-skiffer anställa tak-panne- och mur-tegels bränning, gjorde i Nerike och Askers sochn vid Köpstads by, år 1802 (ibid., 1803, s. 179—196). — Utdrag af ett yttrande öfwer... beskrifning [om gottländska kalkbränningen; af G. J. Billberg] (Ny journal uti hushållningen, 1805, s. 46—55; Billbergs beskrivning införd omedelbart före, s. 37—45; till bägge uppsatserna 1 pl.). — Underrättelse om reveterings-tegel (ibid., 1805, s. 89—90, 1 pl.). — Upgift af försök, att, i likhet med den i England mäst allmänt brukeliga tegelbränning, utan kostsam tillställning tillwärka, och utan murad ugn bränna godt murtegel förmedelst bränsle af ringare värde än ved, hwarjämte bifogas strödde underrättelser om engelska tegels tillwärkningssättet (VA Handl., 1805, s. 204—228, pl. 9; även sep. Sthm 1806. 25 s., 1 pl.). — Tillägg, angående afwägnings-käppens förmonliga bruk, förmedelst därtill lämpadt begagnande af hosföljande tabell, uppsatt af framledne majoren... Lars Melin, för ett förut bekant nivellerings-instrument, kalladt: berg-wåg (Ny journal uti hushållningen, 1806, s. 3—18, 1 pl., 1 tab.; tillägg till en uppsats af O. Åkerrén, Beskrifning på en afwägnings-käpp eller et niwelleringsinstrument, med dess anwändande, ibid., 1805, s. 83—88, 1 pl.). — Beskrifning på en wattenbringare-kärra, inrättad af E. Kinström... (ibid., 1806, s. 55—58; anon.). — Tankar om försvars-verket till sjös (KrVA Handl., 1809, s. 107—193; anon.). — Något om alun-brand-skiffer (Ny journal uti hushållningen, 1811, s. 165—170). — Försök, att besvara Kongl. krigs-vetenskaps-academiens fråga: Hwilket är för riket förmånligare i militäriskt och ekonomiskt afseende, antingen indelt eller conscriberad armée, eller ock en blandning af bägge? Örebro 1812. 30 s. (Anon.) — Berättelse om fortsatte försök att med alun-brann-schiffer bränna tegel, jemte ritning på dertill nyttjad ugn (VA Handl., 1815, s. 43—66, 185—228, pl. 1—2). — Förslag till ett enkelt, säkert, minst kostsamt och vid utöfning både i smått och stort användbart sätt att pröfva rå saltpeter. Sthm 1815. 66 s. (Anon.) — Opartiske tankar, om behofvet af insjön Hjelmarens sänkning (LA Annaler, 1819, s. 126—155; yttrande över denna skrift av C. P. Hellström, ibid., s. 155—165). — Tankar om canoner ämnade till örlogs-skepps beväring. Strängnäs 1823. 91 s.

Handskrift: Tal om ändamålet af Nordiska sällskapets stiftelse, hållit för Nordiska sällskapet i London, d. 15:de januari 1795. (UB, sign. L. 521.)

Källor: Ansökningar och meritförteckn., flottan, RA; biografi i VA Handl., 1826, s. 383—389.

SVEN ODÉN.

2. Anton Ulric Berndes, den föregåendes broder, f. 15 juni 1757 å Ramshäll i Alunda socken, † 11 apr. 1844 i Stockholm. Lantmäterielev vid Klosterorlunda i Östergötland 1772; avlade examen vid lantmäterikontoret 30 maj 1775; företog en studieresa till England 1794. Ämnesven vid lantmäteristaten 30 maj 1775; auskultant 24 sept. 1779; v. ingenjör 6 okt. s. å.; e. o. ingenjör 12 febr. 1781; lantmätare i Svartsjö län 6 apr. 1786; transporterad till förste lantmätare i Stockholms län 1821; erhöll avsked 26 okt. 1827. AgréFrKA 1800; LFrKA 1803.

Ant. Ulr. Berndes.
Självporträtt.

Gift 1787 med Anna Elisabet Unfraun, f. 30 mars 1766, † 14 sept. 1807, dotter till färgerifabrikören Anders Unfraun; 2) 1811 med Katarina Charlotta Thræne, f. 30 juni 1774, † 30 juli 1819, dotter till stadsfiskalen Nils Arvid Thræne i Stockholm och änka efter löjtnant Karl Gustav Karlbrecht.

B. spelade som miniatyrist och gravör en stor roll i den svenska konsten under 1700-talets slut och 1800-talets början, om han också icke tillhörde de konstnärer, som intogo en ledande ställning. Sin grundläggande utbildning i miniatyrmålning antages han ha fått av sin far, och enligt K. U. Palms uppgift har han även haft den åldrande Gustav Lundberg till lärare. De första varaktiga intrycken tog hans miniatyrmåleri emellertid av den 1783 till Stockholm komne dansken Cornelius Höyer. Å miniatyrutställningen i Stockholm 1915 förekom en kopia efter denne av B. (n:o 191) och bland hans tidiga arbeten finnas många, som erinra om den danske mästarens söta och rosiga stil. I Konstakademiens skolor har B. aldrig studerat, men han synes, att döma av hans arbetens stora antal, redan från 1780-talets mitt ha varit en framgångsrik och mycket anlitad outsider. Från Paris nådde ryktet om P. A. Halls stora succès hem, och resande svenskar medförde hans beundrade arbeten, vilka måste sporra den härhemma jämte Höyer så gott som ende miniatyrmålaren av rang till försök i samma riktning. Icke blott kopior efter Hall — en sådan fanns å miniatyrutställningen 1915 (n:o 187) — utan ett bestämt släkttycke, ett djärvare och klatschigare manér än Höyers, vittna om B:s' beundran för mästaren. Hans första verksamhetsperiod synes omfatta tiden från 1780-talets mitt till den engelska studieresan 1794. Det var hans lyckligaste skapartid, då hans färg blomstrade med ett täckt behag i de söta kvinnobilderna, som böra ha tilltalat tidens på den menlösa romantiken och svärmeriet inriktade smak. Efter N. Lafrensens

hemkomst 1791 och L. Sparrgrens första uppträdande hemma blev, som Palm påpekat, konkurrensen för stark för B:s fina men svaga konst. Det var då, han begav sig till England, vars konst vid denna tid starkt influerade på den svenska. En frukt av hans engelska studier voro de miniatyrporträtt, tecknade »aux plusieurs crayons», som man nu möter i akademiutställningarnas kataloger — där B. (1798—1807) är representerad av tillsammans sexton miniatyrer — och ännu ser i samlingar (bl. a. i Hj. Wicanders). Denna senare period i B:s' konst kännetecknas av den allmänna gången i tidens stilutveckling, mot tunnare och stelare stil och mindre känslig kolorit. Det späda och blomlika i hans tidigare konst, som utgjort dess största behag, frös bort i de nya tidsvindarna. Som kuriosa kunna antecknas B:s' försök i olja (ett porträtt av Sergel 1810) och i emalj (ett porträtt i Wicanderska samlingen). — Om sålunda frukterna av den engelska studieresan knappast kommo B:s' miniatyrkonst till godo, tillägnade han sig i stället i London solida kunskaper i mezzotintgravyr, och efter hemkomsten föll hans viktigaste verksamhet inom detta område. Hans kända grafiska œuvre, över vilken en synnerligen noggrann katalog är upprättad av Palm, omfattar hundra porträtt och fyra genresaker, så gott som alla utförda i mezzotint, sparsamt uppblandad med etsnings- och rulettarbete. Till större delen återge de hans egna tecknade eller i miniatyr målade porträtt. En mindre del består av kopior efter samtida svenska målare, bland dem några av hans mest betydande blad. Efter K. F. von Breda utfördes sålunda porträtt av Gustaf III (1807) och ärkebiskop J. A. Lindblom (1815), efter Per Krafft d. y. Karl XIII (1809) och general Adlercreutz (1809), efter Lorens Pasch d. y. president E. af Wetterstedt (1797), efter Jonas Forsslund riksmarskalken G. Gyllenstierna med grevinna (1810), efter Gustav Lundberg statssekreteraren M. Benzelstierna, efter Fredrik Westin Georg Adlersparre (1810), efter J. Ahlberg professor J. G. Acrel (1797) och efter Per Köhler riksdagsmannen M. Persson. B. reproducerade även miniatyrer av Hall, Lafrensen d. y., D. Bossi, J. A. Gillberg, G. Rota, L. H. Roos af Hjelmsäter samt några utländska arbeten. »B:s' gravyrer äga ej det djup och den fullödighet, som utmärka de bättre engelska och tyska svartkonstbladen... Hans blad, i synnerhet de från hans tidigare gravörverksamhet, giva ett vekt och mjukt intryck. Sedermera vinner han betydligt i fasthet och säkerhet, men verkar då i stället mera torr. Bäst äro hans damporträtt, som utmärkas av en viss finess och elegans» (Palm).

Johan Bernhard Berndes.
Teckning av A. U. Berndes.

B:s' »Försök om konsten att måla portraiter i miniature» äger stort tekniskt-historiskt intresse. Skriften »Om färgernas harmoni» är ett kuriöst exempel på en mysticism och svulstighet i stilen, som varit värda en Kellgrensk satir, liksom hans — mestadels otryckta — diktförsök endast äro kuriosa från den svärmiska sentimentalitetens tid. Av B:s' miniatyrer och teckningar finnas stora samlingar i nationalmuseum, i Wicanderska samlingen och i släktens ägo. Spridda papper tillhörande B:s' skriftliga kvarlåtenskap förvaras i nationalmuseum och hos konstnären A. Sjögren.

Tryckta skrifter: Försök om konsten att måla portraiter i miniature. Sthm 1799. 27 s. (Anon.) — Om färgernas harmoni och några grunder för målarekonsten. Sthm 1813. 30 s. — Ode öfver hoppet. Sthm 1838. 12 s. (Anon.)

K. ASPLUND.

3. Johan Bernhard Berndes, den föregåendes son i hans första gifte, f. 2 dec. 1792 i Stockholm, † 9 sept. 1834 därstädes under koleraepidemien. Student i Uppsala 8 mars 1811; avlade kansliexamen 10 dec. 1812. E. o. kanslist 22 jan. 1813, kopist 15 mars 1816, kanslist 4 mars 1817 och protokollssekreterare 2 apr. 1822, allt vid kammarexpeditionen.

Gift 30 maj 1830 med Ulrika Renberg, f. 21 apr. 1811, † 8 juni 1875, dotter till tobaksfabrikören Simon Petrus Renberg och 1836 omgift med sin svåger kamreraren Anders Gustav Berndes.

B. hade ärvt konstnärliga anlag och utövade liksom fadern gravyrkonsten. Kvantitativt blev hans œuvre icke stort, det omfattar enligt Palms förteckning endast tjugufyra blad, de flesta sällsynta. Han begagnade sig så gott som uteslutande av mezzotinttekniken, från vilken han endast avvek i ett porträtt av domprosten Sven Bælter, utfört i punktmanér. Hans mest lyckade arbeten, porträtten av gravören Kristian Didrik Forssell (efter Per Krafft d. y.) och den franske dramaturgen Jean François Ducis, tillhöra det bästa, som

frambragts av svensk mezzotintkonst. Utom efter Per Krafft d. y. har B. stuckit efter D. K. Ehrenstrahl, F. Westin, K. F. von Breda och J. A. Gillberg samt av utländska mästare efter J. Reynolds, A. van Dyck, P. P. Rubens, Gaspar de Crayer m. fl. Jämte porträtten omfattar hans verksamhet enstaka genreblad efter äldre mästare och en utsikt av Gripsholm och Mariefred efter K. J. Fahlcrantz.

Källor (till B. 2 och 3): A. U. Berndes' räkenskapsbok över miniatyrer och gravyrer 1784—1833, nationalmuseum; handskr. rör. densammes studier om äldre svensk konst, dikter, fragment m. m., hos konstnären A. Sjögren. — K. Asplund, Hj. Wicanders miniatyrsamling (1920); O. Levertin, Niclas Lafrensen d. y. (1899); C. U. Palm, Anton Ulrik Berndes och Johan Bernhard Berndes (Meddel. fr. fören. f. grafisk konst, 4, 1904).

K. ASPLUND.

Bernström, släkt, härstammande från Tingsås socken, varest stamfadern, ryttaren, sedermera åbon i Betet Håkan Håkansson († 1746, 76 år gammal) levde från 1700-talets början. Dennes sonsöner Sven, garvare i Ängelholm, och Peter (f. 1743, † 1813), tunnbindare i samma stad, antogo namnet B. Den äldre grenen, vilken bl. a. kyrkoherden i Kungsäter Nils Erasmus B. (f. 1778, † 1833) tillhörde, är i Sverige utdöd å manssidan. Från tunnbindaren Peter B., stamfadern för den yngre grenen, härstamma genom dennes son och sonson, båda likaledes tunnbindare först i Ängelholm därefter i Hälsingborg, grosshandlaren Andreas B. (f. 1845) i Stockholm, bekant såsom samlare, varvid han särskilt gynnat Nordiska museet med dyrbara gåvor, och dennes broder direktören i a.-b. Separator John B. (se nedan). En ledande roll i a.-b. Separator har även utövats av John B:s son löjtnanten Per Rickard B. (f. 1875, † 1919), verkställande direktör därstädes 1911—1913 och Sveriges generalkommissarie för utställningen i San Francisco 1915, samt av dennes kusin, grosshandlaren Andreas B:s son, kaptenen i flottans reserv Erik Andreas B. (f. 1875), verkställande direktör i a.-b. Separator 1915 och Sveriges generalkommissarie för utställningen i Rio de Janeiro 1922. — Utom denna släkt Bernström finnes ett flertal andra släkter med samma namn, de flesta härstammande från mellersta Sverige.

GUSTAF CLEMENSSON.

Johan (John) Peter Fredrik Bernström, f. 26 jan. 1848 i Hälsingborg. Föräldrar: tunnbindarmästaren Peter Fredrik Bernström och Johanne Andersen. Elev vid Hälsingborgs h. elementarläroverk 1860 och vid Kristianstads gymnasium 1864. Erhöll tillfällig anställning hos firman Graham Brothers sågverks- och mekaniska verkstadsetablissement vid Tingstäde på Gottland;

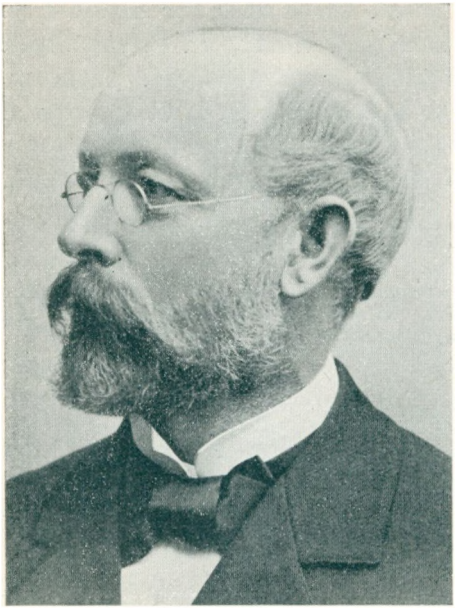

John Bernström.
Fotografi.

innehade växlande anställningar i Sverige och England; innehade Olofströms bruk 1885—87; grundade egen maskinaffär i Stockholm 1887; verkställande direktör i a.-b. Separator 7 maj s. å. —26 apr. 1916; ordförande i styrelsen för Stockholms diskontobank 1902—11; ledamot av riksdagens första kammare för Stockholms län 1905 urt. 2—1908; ledamot av kommittén för granskning av det för 1903 års riksdag framlagda förslaget till lag angående medling i arbetstvister 24 nov. 1905 —5 jan. 1906; ledamot av styrelsen för Tekniska högskolan 1907—12; ordförande i styrelserna för Eskilstuna stålpressnings-a.-b. 1908—16, för Nya a.-b. Stathmos 1909—18 och för Svenska stålpressnings-a.-b. Olofström 1913—16. RVO 1892; KVO2kl 1896; LLA 1898; KVO1kl 1901; KmstkVO 1908; HedLLA 1909.

Gift 9 maj 1874 med Henrietta Kristina (Riken) Sundström, f. 10 sept. 1850, dotter till köpmannen Gustav Rikard Sundström.

B. ämnade ursprungligen ägna sig åt det militära yrket, men då han under väntan på att få börja sin utbildning vid Karlbergs krigsskola erhöll tillfällig anställning hos den kända firman Graham Brothers, som vid Tingstäde på Gottland bedrev sågverks- och mekanisk verkstadsrörelse, väcktes hans intresse för arbetet i den mekaniska verkstaden. Han beslöt därför att ändra sina framtidsplaner och valde i stället för den militära banan den tekniska. Sedan han under växlande anställningar i Sverige och England grundlagt sin tekniska och tekniskt-kommersiella utbildning samt samlat tillräcklig erfarenhet för att börja självständig verksamhet, grundade han 1877 en egen maskinaffär i Stockholm; erforderliga affärsförbindelser hade han året förut knutit vid besök i England. B:s affär växte under firma John Bernström & C:o. snabbt till en av de största och mest ansedda i Sverige och existerar fortfarande under samma firma ehuru under annan led-

ning. Sin första större affärstransaktion genomförde B., då han år 1885 inköpte det gamla Olofströms bruk, som emellertid två år senare av honom överlåts på det nybildade svenska stålpressnings-a.-b. Olofström. Den relativt korta Olofströmsepisoden blev av största betydelse för B:s utveckling. Under första tiden av verksamheten därstädes hade han att kämpa med svårigheter av alla slag, inför vilka han ofta var nära att misströsta men vilka dock slutligen segerrikt övervunnos. Lönen för mödan blev, utom ett gott finansiellt resultat, ökad energi, självförtroende och erfarenhet. Även rent tekniskt blev verksamheten vid Olofström av betydelse för framtiden, då verkstadens specialitet, stålpressningsarbeten, sedan kom att spela en stor roll inom separatorindustrien.

Den stora vändpunkten i B:s liv blev den dag, då han (år 1887) valdes till verkställande direktör i a.-b. Separator. Detta bolag, som bildats redan 1883 för att exploatera doktor G. de Lavals bekanta uppfinning av mjölkseparatorn, hade dittills arbetat under stora svårigheter. Bolagets förvaltning var i oordning och dess finansiella ställning allt annat än lysande. Det första, som måste göras, var att bringa reda i administrationen, avlägsna mindre dugliga element och skaffa goda krafter i deras ställe. Detta var en uppgift, som fordrade på samma gång hänsynsfullhet och orubblig fasthet, och den löstes utan tvekan. Vidare måste försäljningen omorganiseras. Då man nu vet, vilken storartad utveckling, som följde, och ser, hur separatorn blivit snart sagt en nödvändighetsartikel i varje lanthushåll, är man kanske böjd att underskatta det arbete, B. här nedlade. I verkligheten fordrades det klar blick för framtidsmöjligheterna och stor förmåga att besegra mötande svårigheter för att ej uppgiva den ofta till synes hopplösa kampen. Kraftig konkurrens mötte från en annan skumningsmaskin, förd i marknaden av Köpenhamnsfirman Burmeister & Wain. En tid syntes detta företag ha avgjord övervikt i kampen, och medgivas måste, att deras centrifug mycket väl tålde jämförelsen med de tidigare de Lavalska konstruktionerna. Inom vissa mejerikretsar var därjämte stämningen ganska avvisande mot separatorerna, och man fasthöll på många håll länge vid den gamla ismetoden. För B. stod det emellertid redan från början klart, att separatorn hade framtiden för sig och att företaget kunde upparbetas till en världsaffär. Redan innan han övertog ledningen av separatorbolaget, hade en filial upprättats i Amerika, men denna hade ingalunda infriat de förhoppningar, som ställts på densamma. Ledningen hade kommit i händerna på olämpliga per-

soner, som endast sökte tillgodose egna intressen. För att ej de relativt betydande kapital, som offrats för att införa separatorn på den amerikanska marknaden, skulle gå förlorade, måste B. hösten 1889 bege sig till Amerika. Följande sin vana att ej gå hårdare tillväga, än ovillkorligen erfordrades, nöjde han sig denna gång med åtgärder, som snart visade sig otillräckliga. Redan följande vår blev en ny resa nödvändig. Nu sattes yxan till roten, och helt nya personer fingo övertaga ledningen. Till alla de svårigheter och det motstånd, B. hade att övervinna i Amerika, kom, att han måste nedlägga mycket arbete på att övertyga bolagets ledning om nödvändigheten av att även med betydande ekonomiska offer behålla och upparbeta den amerikanska affären. Han lyckades emellertid genomdriva sin mening, och erfarenheten har givit honom i rikaste mått rätt. Den amerikanska affären blev snart och har sedan alltid förblivit av den allra största betydelse för hela bolagets verksamhet. Ej mindre än ytterligare sju gånger har B. besökt det amerikanska bolaget för att övervaka dess verksamhet och på bästa sätt ordna samarbetet med huvudbolaget.

Under alla dessa omsorger om affärens organisation fann B. tid även för den tekniska ledningen. Han hade aldrig studerat vid någon teknisk läroanstalt, men han hade förskaffat sig nödiga insikter genom sitt praktiska arbete och genom självstudier. Under hans överinseende utvecklades och förbättrades separatorernas konstruktion allt mera. Ett nytt bevis på sin framsynthet och sin förmåga att bedöma värdet av ett uppslag gav B., när på hans initiativ det s. k. alfapatentet förvärvades av bolaget. Denna uppfinning, som visade sig vara helt enkelt epokgörande inom separatorindustrien men som egentligen tillkommit för helt annat ändamål, blev bekant vid en utställning i Tyskland. B. inledde omedelbart underhandlingar med uppfinnaren, och oaktat flera intresserade spekulanter funnos, lyckades separatorbolaget bliva ägare till uppfinningen. B. hade önskat göra upp köpet kontant, men den summa, som begärdes, ansågs för hög, och en royaltyuppgörelse kom i stället till stånd, vilken i tidernas längd kostat bolaget vida mera än den fordrade engångsgottgörelsen. Oaktat det höga pris, som på detta sätt betalades, visade sig inköpet av uppfinningen vara en synnerligen god affär. Den möjlighet, som genom alfakonstruktionen erbjöds att framställa små handseparatorer med betydande avverkning och god skumningsförmåga, utnyttjades omedelbart och medförde en revolution inom mjölkhushållningen och dittills oanade avsättningsmöjligheter för bolagets tillverkningar. Även inom det rent fabrikationsmässiga var

B. en föregångsman. Tillverkningen ordnades efter principer, som voro långt före sin tid, och fabrikationskostnaderna nedbringades härigenom betydligt. Ordning och reda infördes i verkstäderna. De löner, som betalades, voro för sin tid mycket goda, men i utbyte fordrades även ett ärligt arbete. På detta sätt uppfostrades en god arbetarstam, och goda traditioner grundades i verkstaden.

Då den industri, åt vilken B. ägnat sitt livsverk, är på det intimaste förbunden med lantbruket, är det helt naturligt, att även denna näringsgren varit föremål för hans livliga intresse. På hans initiativ inköpte separatorbolaget egendomen Hamra vid Tumba station och lät uppdriva denna till en mönsterfarm, främst beträffande boskapsskötsel och mejerihantering. Även enskilt har B. ägnat sig åt lantbruk, särskilt på Näsby säteri, där han f. n. har sitt hem.

B. har blivit tagen i anspråk för offentliga uppdrag av olika slag. Sin mest uppmärksammade insats vid sidan av sitt arbete i separatorbolagets tjänst har han utfört inom Sveriges verkstadsförening, vars ledande kraft han snart blev. Han bidrog i hög grad till den fasta hållning, som denna förening intog i de stora arbetskonflikterna. Särskilt uppmärksammad blev den konflikt, som följde, då B. efter rösträttsstrejken 1902 betraktade de arbetare, som uteblivit från arbetsplatsen, såsom avskedade. Genom en kamp, som under stor bitterhet pågick en månads tid, hävdade B. sin rätt att med anledning av strejken utgallra de »besvärliga elementen» bland arbetarna. Ingen kunde emellertid vara mera mån om sina underhavandes bästa än B. Detta har han visat i handling genom de många anordningar till arbetarnas nytta, som på hans initiativ tillkommit. Kostnadsfri sjukhjälp och ålderdomspensionering, billiga lån för anskaffande av egna hem, änkepensioner, en förstklassig badanstalt, som så gott som avgiftsfritt står till arbetarnas förfogande, billiga bostäder äro blott några exempel på förmåner, B. berett sina arbetare. Likaså har han genom donationer sökt bereda tillfälle till högre utbildning för begåvade fattiga ynglingar samt belöningar åt särskilt dugliga arbetare. I det tysta har B. utövat en storartad välgörenhet.

Källa: A.-B. Separator 1888—1908 (1908). E. A. Forsberg.

Bernt van Münster härstammade, som namnet anger, från staden Münster i Westfalen. I likhet med så många andra utländska konstnärer och konsthantverkare inkom han i Sverige under Johan III:s tid och anställdes där vid Vadstena slott under det långsamma slottsbyggets senare skede. När han anlände, var

Arent de Roy slottsbyggmästare (1566—90) och Peter de la Roche (från 1556) ledare av stenhuggeriarbetena. I slottsräkenskaperna omtalas B. från 1582 till in på 1600-talets början. Han räknas först till mäster Peters stenhuggardrängar men arbetar senare under dennes sista år och efter hans död (1599) mera självständigt under ledning av slottsbyggmästaren, som efter Arents död blev Hans Fleming, även han, liksom företrädaren, nederländare. Bland arbeten, som B. utfört eller vid vilka han medverkat, må nämnas: 1591—92 den joniska pilasterportalen å östra trapptornet — när den höga kungstrappan nedtogs, flyttades portalen ned till sin nuvarande plats i bottenvåningen —; 1593 en dopfunt, skänkt av drottning Gunilla till Säby kyrka i Småland, samt gravhällar med arkitektonisk omramning för Vadstena slottskyrka; 1595—1602 gravvården över hertig Magnus i klosterkyrkan med biträde av Adam och Jakob stenhuggare samt 1596—98 stenhuggeriarbeten för slottets västra del med trapptornet och dess rustikportal; slutligen utförde B. från 1602 med tillhjälp av Josua Påfvelsson, Antonius Persson (en son till Peter de la Roche) och Hans stenhuggare slottets östra och västra praktgavlar. Den östra gaveln, som i nedre mittfältet bar hertig Johans av Östergötland vapen samt inskriften »Joh. Dux. Goth. Orientalis», torde ha färdigställts 1605. Den västra, med ett större riksvapen, namnchiffret »G. A. R. S.» [Gustavus Adolphus Rex Sveciæ] och årtalet 1620, blev troligen kort efteråt färdig men uppsatt 1620. Den närmaste svenska förebilden till dessa gavelrösten var Adelhusets södra gavel å Stockholms slott, men hela denna renässansgaveltyp med en dorisk och en jonisk pilasterställning, avsatsvoluter, nischer, i dessa allegoriska statyer (här Tron, Kärleken och Hoppet åt öster, Rättvisan, Styrkan och Hovsamheten åt väster), krigarstatyer å avsatser och krön samt vapentavlor är till ursprunget nederländsk och representeras t. ex. av likartade arbeten av Antwerpenmästaren Cornelis Floris och hans krets (mittgaveln å rådhuset i Antwerpen och andra husgavlar i denna stad). B. arbetade i den nederländska romantiska riktningens tjänst men kan knappast gälla som den konstnärlige upphovsmannen till Vadstenagavlarnas komposition, som antagligen uppstått efter utkast av byggmästaren eller av den gamle Peter de la Roche.

Källor: Vadstena slotts räkenskaper under den äldre Vasatiden, kammararkivet; Kon. Johan III:s byggnads- och befästningsföretag. Bref ur riks-registraturet 1568—1592 (Hist. bibliotek, 1—2, 1875, 76); A. Hahr, Studier i nord. renässanskonst, 1 (1913); C. M. Kjellberg, Vadstena slott (1915); G. Upmark, Sv. byggnadskonst 1530—1760 (1904); dens., Vadstena slott 1545—1620 (Valda skrifter, 1901).

AUG. HAHR.

Bero I., biskop i Åbo, se Björn.

Bero Magni de Ludosia, svensk medeltidslärd, var, såsom namnet angiver, bördig från Gamla Lödöse. Han inskrevs 1429 vid universitetet i Wien och var, sedan han vunnit magistergraden, lärare och examinator i den filosofiska fakulteten därstädes från 1433 till sin död. Hans föreläsningar behandlade så gott som alla till den filosofiska fakulteten hörande läroämnen: logik, moralfilosofi, matematik, naturvetenskap m. m., huvudsakligen i anslutning till Aristoteles. Vid sidan av sin lärarverksamhet bedrev han studier dels i teologi — han blev »baccalarius in theologia formatus» under 1440-talet — dels i kanonisk rätt. Enligt Olaus Magnus, av vilken han prisas som en mäkta klok man (»vir prudentissimus»), skall hans förmåga även ha tagits i anspråk av den i Wien residerande kejsar Fredrik III, som brukat honom i de viktigaste rådslag (»in supremis consiliis suis»). Denna uppgift torde, ehuru den i fråga om arten av mäster Beros ställning till kejsaren säkerligen innebär åtskillig överdrift, icke alldeles böra underkännas. Den, som det förefaller, oavbrutna vistelsen i Wien hindrade icke B. från att avancera från den ena värdigheten till den andra i sitt hemstift, Skara. Redan förut kanik därstädes, utnämndes han 16 dec. 1449 av påven Nikolaus V till domprost i Skara. Denna befordran medförde emellertid icke, att han lämnade Wien, utan avsåg endast att förbättra hans ekonomiska villkor. Då biskop Bengt Gustavsson i Skara avlidit 1460, utsågs mäster Bero »for sin klogheth» av domkapitlet till hans efterträdare. Valet stadfästes, troligen 1462, av påven Pius II. Sålunda ställd inför valet mellan Skara och Wien, kunde B. emellertid icke förmå sig att överge den högskola, åt vilken han ägnat sina bästa krafter, och då han av denna anledning varken lät viga sig som biskop eller personligen tog sitt stift i besittning, upphävdes utnämningen 31 maj 1465 av påven Paulus II, som samtidigt utnämnde Hans Markvardsson till biskop i Skara. Samma år avled B. i Wien, där han 1464 blivit canonicus vid S:t Stefans katedral. — B. är identisk med den »magister Bero», som enligt en uppgift från förra hälften av 1470-talet testamenterade sitt stora bibliotek (bortåt 140 volymer) till Skara domkyrka. Han har sålunda varit innehavare av den största kända boksamling, som ägts av svensk man under medeltiden. Den bevarade förteckningen över dess innehåll synes utvisa, att han var i besittning av en mångsidig lärdom inom den medeltida skolastikens råmärken.

Handskrifter: Disputata super libros [Aristotelis] de anima, 1437 (Heiligenkreuz' klosterbibliotek, Österrike). — Disputata super libros Aristotelis de generacione et corrupcione, 1441 (Karlsruhe Hof- und Landesbibliothek). — En långfredagspredikan 1454 och två akademiska tillfällighetstal 5 juli och 13 sept. s. å. (Wiens Hofbibliothek).

Källor: Meddelanden av dr. phil. Ellen Jørgensen, Köpenhamn, ur Acta facultatis artium i Wien och ur de handskrivna talen i Wiens Hofbibliothek; G. Carlsson, Vårt största enskilda medeltidsbibliotek och dess ägare (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, 1918); dens., Mäster Beros af Lödöse bibliotek (ibid., 1922); K. H. Karlsson, Electus Björn i Skara samt striderna om domprosteriet i Skara 1449—1475 (Kyrkohist. årsskr., 1905).

G. Carlsson.

Beronius, släkt, härstammande från officeren vid Hälsinge regemente Olof Björn, vilken deltog i slaget vid Lützen 1632. Dennes sonson var ärkebiskopen Magnus Olai B. (se nedan), vilkens hustru och barn 21 febr. 1760 adlades med namnet Björnstjerna (se vidare denna släkt).

Magnus Olai Beronius, f. 18 okt. 1692 i Uppsala, † 18 maj 1775. Föräldrar: regementspastorn vid Hälsinge regemente, sedermera kyrkoherden i Hudiksvall Olaus Magni Beronius och Katarina Celsia, dotter till professor Magnus Celsius. Åtnjöt undervisning i Hudiksvalls skola; student i Uppsala 14 sept. 1707; disp. 14 apr. 1714 (R. Mosis Maimonidæ de miscellis cap. quartum & quintum, pres. O. Celsius) och 30 maj 1716 (De proverbiis, pres. J. Upmarck); fil. magister 12 juni 1716; avlade examen i teol. fakulteten 15 maj 1722; företog med understöd av ett kåreanskt stipendium en studieresa till universitet i Tyskland, Frankrike, England och Holland 1723—26. Magister docens i filosofiska fakulteten; eloquentiæ et poëseos lektor i Gävle 30 maj 1723; teol. adjunkt vid Uppsala universitet 18 sept. 1727; tillika pastor i Börje; prästvigd 1728; orator vid jubelfesten 1730 och vid hundraårsfesten 6 nov. 1732; framställde doktorsfrågan (»De tolerantia religionum inter evangelicos») vid teol. doktorspromotionen 23 febr. 1732; poëseos professor 3 mars s. å.; femte teol. professor, dock med bibehållande av sin fil. professorslön, 1 mars 1737; prost över Lagunda kontrakt 10 okt. 1740; universitetets rektor vt. 1743; biskop i Kalmar 20 febr. 1745 (vid valet uppförd å första rummet med 38 röster); invigd till ämbetet 1 mars 1746; bevistade riksdagarna 1746—47, 1751—52, 1755—56, 1760—62 och 1765—66 och var vid den sistnämnda prästeståndets talman; erhöll första förslagsrummet till ärkebiskop 18 okt. 1758; ärkebiskop och prokansler 26 juni 1764; ledamot av kommittén för omarbetande av skolordningen och de akademiska konstitutionerna 17 jan. 1770; promotor vid teol. doktorspromotionen 14 okt. 1772; ordförande i bibelkommissionen 18 maj 1773.

Teol. doktor 15 juni 1752; officierade vid kronprins Gustavs och prinsessan Sofia Magdalenas biläger 1766 och vid konungaparets kröning 1772; jordfäste Adolf Fredrik 1771.

Gift 1) 29 sept. 1726 med Katarina Elisabet Valleria, f. 10 juni 1710, † 7 apr. 1745, dotter till professor Johan Vallerius; 2) 25 juli 1756 med Johanna Katarina Burman, f. 25 apr. 1710, † 20 apr. 1778, dotter till landskamreraren i Upplands län Elov Burman och änka efter censor librorum Gustav Benzelstjerna.

Magnus Olai Beronius.
Kopparstick av J. Gillberg 1770 efter oljemålning av L. Pasch d. y.

På mödernet tillhörde B. den lärda och inflytelserika Celsiusfamiljen, och detta har haft väsentlig betydelse för hans levnadsbana och hans framkomst. Som ung student stod han under sin morbrors, den bekante polyhistorn Olof Celsius', privata handledning och inspektion och grundlade då sin omfattande lärdom i de gamla språken; såsom femte teologie professor hade han huvudsakligen att bestrida undervisningen för den ålderstigne morbrodern, numera domprost. Till sin något yngre kusin, den berömde astronomen Anders Celsius, stod han i förtroligaste förhållande; till samma krets hörde också Linnæus, som i B. fick en trogen vän och beundrare. I politiskt hänseende bildade Celsierna medelpunkten i hattpartiet inom det akademiska konsistoriet, och så länge B. tillhörde universitetet som professor, följde han även härutinnan sina fränder; vorden biskop, gick han så småningom över till mössorna, ehuru han aldrig blev någon utpräglad partiman. — Trots sin fridsamma läggning kom B. att spela en huvudroll i ett par för tiden karakteristiska universitetsstrider. Den ena gällde tillsättandet av nationsinspektoraten. Dessa, som ursprungligen betraktats som en börda, hade med tiden på grund av det inflytande på ungdomen, platsen skänkte, liksom de ofta dyrbara honorar, nationerna numera plägade giva sina inspektorer, blivit eftertraktade som en förmån och ett maktmedel. Redan

när B. år 1737, nyss bliven teologie professor, valts till inspektor för Gästrike och Hälsinge nationer, förnams opposition inom konsistoriet, men först året därefter, då även Roslags nations enhälliga val fallit på honom, samtidigt med att A. Celsius valts av en annan nation, blossade en häftig strid upp, vilken fick sin egentliga prägel därigenom, att tidens partiväsen spelade in. Konsistoriet, vars majoritet hade starka möss-sympatier, upphävde de båda valen och hävdade principen, att flera inspektorat ej finge samlas på en hand — det hjälpte ej, att B. yrkade på avskaffandet av honoraren, vilka tvisten tydligen till god del gällde, och försvarade nationernas fria valrätt. Besvär anfördes av nationerna över konsistoriets beslut, men saken drogs ut genom flera år, tills äntligen partipolitiken år 1741, då hattarna hade överhand vid riksdagen, grep in i frågan. Protokollsdeputationen upptog den och hemställde hos ständen, att nationernas fria valrätt skulle fastslås, vilket ock skedde genom K. brevet 16 sept. 1741, varefter B. äntligen inträdde som inspektor för Roslags nation. — Vid samma tid var B. en av huvudfigurerna i det uppträde, som betecknats såsom »kanske den hetsigaste universitetskalabalik, som vid universitetet någonsin förekommit». Vid konkurrensen om den medicinska professur, till vilken Linnæus bort anses självskriven, hade en av dennes medsökande, med. adjunkten J. G. Wallerius, tagit sig för att i ett specimen kritisera åtskilligt, som han upplefat i Linnæus' arbeten, och därvid gjort sig skyldig till förvrängningar och försök till förlöjligande. B., som liksom Celsierna ivrat för sin beundrade väns införlivande med universitetet utan avläggande av vanliga prov, kände sig nu uppfordrad att föra såväl hans som den goda vetenskapliga tonens talan. När disputationen 25 febr. 1741 gick av stapeln, uppträdde B. som extra opponent, varvid han emellertid genast gav till känna, att »såsom denne materien icke var hans studiorum genus, så vore han icke för denna gången uppkommen att egenteligen agera någon disputator, utan fast mera att göra præsidi några vänlige och välmente föreställningar»; dessa formade sig till en grundlig upptuktelse av författaren för att han ej iakttagit »de regler, som goda seder och en kristelig kärlek föreskriva». Harmen var berättigad, men angreppet gick för det mesta utom ämnet för ventilationen, och detta gav dekanus, Nils Rosén, anledning att gång efter annan avbryta B., tyvärr i alltmer obehärskade ordalag — han använde till sist epitetet »opponens impudentissimus» (själv ville Rosén efteråt göra troligt, att han sagt »imprudentissimus»). Wallerius betedde sig än oskickligare »med ropande, stampande och bultande

i katedern», och även studenterna rycktes med i den irriterade stämningen och gåvo högljutt sina meningar till känna. B. fortsatte emellertid lugnt, tills Rosén rent av imponerade honom silentium; då vände sig B. direkt till ungdomen med några ord, i vilka han »gav korteligen en karakter av D. Linnæus» och framställde honom som ett vackert föredöme för de unga: ett verkligt vältalighetsprov, som grep ungdomen, så att den stod tyst och lyssnade med blottade huvud. Spektaklet, som blev än värre under disputationens fortsättning, väckte ofantligt uppseende, men man fann klokast att icke direkt beivra det. Huvudsaken var, att Linnæus kort därefter utnämndes till professor. Den aktning, B. åtnjöt, kunde icke gärna rubbas genom det skedda.

I sin bildning och sin åskådning hörde B. den gångna tiden till; varken som vetenskapsman eller som kyrkoman avvek han från traditionella banor. Hans lärarverksamhet som professor i poesi röjer inga spår av modernare strömningar och har icke haft någon betydelse för 1700-talets litterära kultur. Det är uteslutande de klassiska författarna, han i sin undervisning sysselsätter sig med, och poesiens studium har enligt honom sitt värde »dels för språkets skull, emedan en lärjunge, sedan han något kommit för sig i latinet, kan däruti göra mera framsteg med en enda poets läsande än som tvänne eller flere klassiska auktorers i obundet tal, dels att uppodla inbillningsgåvorna, dels ock att giva snillen, som hava böjelse för poesi, anledning till dess uppbrukande, jämväl att ungdomen måtte av poeters läsande inhämta nyttiga saker, som på deras tungomål äro författade in omni scibili». Det var alltså det gammalhumanistiska bildningsidealet, han hyllade, och för dettas fortfarande herravälde framträdde han som den främste förkämpen i frihetstidens livliga pedagogiska diskussion. Den år 1745 tillsatta uppfostringskommissionen yrkade på latinets och språkstudiernas tillbakaträngande till förmån för ekonomi och naturvetenskap. I ett utförligt betänkande, som B. uppsatte och som 29 sept. 1754 i Kalmar domkapitels namn ingavs till kommissionen, riktade B. en expressivt formulerad kritik mot de nya idéerna och hävdade klassiciteten som kärnan i skolans bildningsområde. För all sammanblandning av »lärt och olärt, studerat och ostuderat» varnade han; för dem, som icke ärnade sig till lärda studier, tillrådde han upprättande av särskilda, för det praktiska yrkeslivet förberedande skolor: så skulle »studier bliva studier i sitt rätta skick och de ostuderade hava av dem (de praktiska skolorna) sin tillständiga handräckning» — alltså i huvudsak samma skolprogram, som nyhumanismen sedermera upp-

tog. B. intog ingalunda en negativ hållning i skolfrågan; han erkände, att »uppfostringen här i landet behöver, såsom alla andra stora verk, att ansas och efter tidernas skick och nödtorfter bringas i bättre tillstånd», och han ivrade för en effektiv löneförbättring åt lärarna såsom »ett ibland de säkraste medlen till att hjälpa informationsverket på fötterna». Överhuvud synes undervisningsväsendet ha legat hans hjärta närmast som stiftschef. Vid uppfostringskommissionens rekonstruktion 1770 fick också B. plats däri, och när det nya skolordningsförslaget förelåg 1778, visade det sig hava tagit starkt intryck av den ståndpunkt, B. hävdat.

Som teologisk vetenskapsman har B. icke förvärvat sig något namn. Både kvantitativt och kvalitativt är hans produktion obetydlig. Mer praktiskt än vetenskapligt begåvad, ådagalade han som stiftschef stor administrativ duglighet, men han gjorde sig dock kanske mest känd genom sin »av foglighet, jämnhet och försiktighet lysande umgängelse», och det var tvivelsutan dessa gåvor, som omsider förde honom till kyrkans högsta värdighet. Efter ärkebiskop Sam. Troilius' oväntat hastiga bortgång 16 jan. 1764 kämpade hattar och mössor vid valet av efterträdare; i domkapitlen, som alla voro valkollegier, syntes krafterna jämnt fördelade, ty på förslag kommo bägge de skarpt utpräglade partimännen Halenius (hatt) och Serenius (mössa), men första rummet tillföll B. (han hade redan vid förra ledigheten inom själva ärkestiftet fått de flesta rösterna). Inom rådet förenade sig bägge partierna, och han blev utan meningsskiljaktighet utnämnd. B. var då 72 år gammal, och han kom icke på något område att spela någon betydande roll, ehuru hans representativa egenskaper gärna togos i anspråk. Att ordförandeskapet i den stora bibelkommissionen 1773 anförtroddes åt honom var uteslutande en gärd åt hans ämbetsställning; överhuvudtaget visade Gustav III, som B. både vigde och krönte, mycken uppmärksamhet mot den gamle ärkebiskopen. Själv otadligt ortodox, var B. dock ingen vän av religionsprocesser och religionsförföljelser. När rättegången mot de båda domkapitelsledamöterna i Göteborg J. Rosén och G. Beyer för svedenborgska villoläror anhängiggjorts inför Göta hovrätt, anbefallde regeringen 14 maj 1771 domkapitlet i Uppsala att avgiva yttrande angående renlärigheten i de anklagades skrifter. Något sådant utlåtande hördes aldrig av. Anledningen torde varit den, att B. lyckats enskilt utverka befrielse för domkapitlet från att framlägga resultatet av sin granskning; han synes ha befarat, att religionsprocessen skulle gripa vidare kring sig. Målet blev också vilande, tills hela rättegången på regeringens befallning 1778 nedlades.

— Med sorg och bekymmer betraktade B. de nya tidsriktningarna. Rationalismen grep kring sig, och han klagade över att »en del präster beflita sig om en osmaklig vältalighet samt att i sina predikningar behaga med utsökta granna och högtravande talesätt» och att andra »inrätta sina predikningar uppå sunda förnuftets bekanta sanningar». Men kyrka och teologi voro religiöst kraftlösa, och B. var icke mannen att giva några uppslag till det kyrkliga livets höjande. När den åttioårige ärkebiskopen i sitt tal vid den stora teologiska doktorspromotionen 1772 hävdar teologiens överhöghetsställning och upprepar den välkända satsen, att filosofien bör vara teologiens ödmjuka tjänarinna, så verkar detta som en röst ur den karolinska tiden utan resonans i den gustavianska.

Tryckta arbeten: De origine et antiquitate poëseos. P. 1—2. Upps. 1734—37. (4), 51 s.; (4) s., s. 53—68. (Diss., resp. J. P. Nymark.) — De vere sacro apud veteres romanos. Upps. 1734. (4), 31, (3) s. (Diss., resp. O. Deckberg.) — De magno Pane Plutarchi. Upps. 1734. (6), 44 s. (Diss., resp. J. Nyman.) — De invocatione deorum poëtica. Upps. 1734. (2), 20 s. (Diss., resp. E. H. Kulberg.) — De usu poëseos. Upps. 1735. 4:o (4), 52 s. (Diss., resp. G. Werner.) — De Eddis islandicis seu veterum septemtrionalium mythologiis. P. 1*. Upps. 1735. 4:o (8), 54 s. (Diss., resp. O. Nording.) — De auscultatione academica. Upps. 1736. (8), 62 s. (Diss., resp. L. Nyman.) — De vitiis quibusdam poëtantium, quæ, hoc ævo, pædantismi et charlataneriæ nomine venire solent. P. 1. Upps. 1737. 4:o (6), 36 s. (Diss., resp. O. Celsius; p. 2, 1743, præs. O. Celsius, resp. B. Norlin). — De præcipuis ingenii poetici requisitis. Upps. 1737. (4), 28 s. (Diss., resp. A. Forsius.) — De artis oratoriæ et poeticæ sororio nexu. P. 2. Upps. 1737. (2) s., s. 35—70. (Diss., resp. E. Waldius; P. 1 præs. M. Asp, resp. E. Waldius.) — Aphorismi nonnulli selecti circa orationem dominicam. Upps. 1738. 4:o (8), 39, (3) s. (Diss., resp. J. Kempe.) — De exorcismo baptismali. Upps. 1738. 4:o (4), 108 s. (Diss., resp. J. Amnell.) — Pietas camenarum Upsaliensium in beatos manes... Erici Benzelii... Upsaliæ in auditorio Carolino majori anno 1744 d. 18 octobr. Upps. u. å. 4:o 6, 51 s. — Wid... Svea och Götha rikes kronprintses Gustafs och... kronprintsessans Sophia Magdalenas höga bilägers-act i Stockholm then 4 nov. 1766. Underdånigt tal. Sthm [1766]. 4:o (11) s. — Dessutom akademiska program (1743, 1772), ämbetsskrivelser, samt latinska verser bl. a. i C. G. Schröders synodalavh. De officiis Jesu Christi, Kalmar 1763; även översatta på svenska av Th. Wennberg, Kalmar 1764, 4:o (8) s.

Handskrifter: Anteckningar efter kollegier i poetik (LB o. UB, se nedannämnda arbete av Gunh. Bergh, s. 218).

Källor: Handl. i Björnstjernska familjearkivet på Almare-Stäket; Uppsala o. Kalmar domkapitels skrivelser till K. M:t, RA. — Uppsala univ. matrikel, H. 6, utg. af A. B. Carlsson (1919); likpredikan över B. av G. Rosén (1778); Cl. Annerstedt, Upsala univ. historia, 3:1—2 med Bihang (1913, 14); Gunh. Bergh, Litterär kritik i Sverige under 1600- o. 1700-talen (1916); H. Hernlund, Skolordningsförslaget af den 28 nov. 1778 jämte historik (1880); dens., Bidrag till den sv. skollagstiftningens historia 1718—1809, 1 (1882—92); H. Levin, Religionstvång o. religionsfrihet i Sverige 1686—1782 (1896); K. Nordlund, Översikt av de sv. gymnasiernas historia intill 1820 (1914); R. Sundelin, Svedenborgianismens historia i Sverige (1886).

R. Holm.

Beronius, släkt, härstammande från byggmästaren hos greve Per Brahe d. y. Björn Jonsson († 1673), vilken bodde i Aspryd i Habo socken. Dennes son, komministern i Valstad Petrus B. (f. 1654, † 1734), var farfars far till bergmästaren Jonas B. (se nedan 1), far till gruvläkaren i Falun Victor Mathias B. (f. 1814, † 1891), vilken vår riksdagsman i borgarståndet från 1862 och i andra kammaren 1867—69 samt bl. a. ledamot av statsutskottet (1867—69), och till kamreraren Jonas Otto B. (se nedan 2).

Källa: G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1913, 17.

1. Jonas Beronius, f. 28 okt. 1779 på Ingelstorp i Skärvs socken, † 18 nov. 1847 å Kullbol i Dannemora socken. Föräldrar: rektorn vid Lidköpings skola, sedermera utnämnde kyrkoherden i Norunga Peter Beronius och Brita Katarina Flygare. Genomgick trivialskolan och gymnasiet i Skara; student i Uppsala 5 okt. 1798; avlade examen till rättegångsverken 9 dec. 1799 och examinerades i bergsvetenskapen 9 dec. 1802. Elev hos E. Nordewall 1800; undergick examen i bergskollegiet 21 dec. 1802 och antogs till auskultant därstädes s. d.; ledde byggnadsarbeten vid Skultuna; konstmästare 1 mars 1805, kronogruvefogde 3 nov. 1806 och geschworner 6 okt. 1807, allt vid Dannemora; ledde byggnadsarbeten vid Harvik, Österby m. m.; erhöll bergmästares titel 13 jan. 1818; bergsfogde i Upplands och Roslagens bergsfögderi 26 juli 1830; erhöll avsked från geschwornersysslan 12 sept. 1839 med bruksårets utgång och från bergsfogdebefattningen 7 okt. 1847. Arbetande ledamot i Uppsala läns hushållningssällskap 1814; RVO 1819; LVA 1821.

Gift 16 okt. 1810 med Karolina Vilhelmina Bergvall, f. 7 aug. 1790, † 5 dec. 1872.

B. har genom sin mekaniska skicklighet spelat en icke obetydlig roll för Dannemora gruvor och de kringliggande järnverken. Dannemoragruvorna hade år 1795 vid en översvämning av den invid dem belägna sjön drabbats av ett vattentillflöde, som först efter nära årslånga ansträngningar kunde övervinnas och klart visat nödvändigheten av genomgripande och omfattande skyddsåtgärder. Vid arbetenas planläggning anlitades B:s' gynnare E. Nordewall, och tack vare bl. a. dennes rekommendationer blev B. fäst vid det stora företaget. Han kom sålunda att leda byggandet av den 200 alnar långa stendamm, som uppfördes efter beslut år 1806 och blev färdig 1813. Med tillfredsställelse kunde han (1816) konstatera, att den fullständigt stod emot sjövattnet. Den på sin tid mycket omtalade anläggningen kompletterades, likaså under B:s'

ledning, med andra betydande dammbyggnader. En svårighet för Dannemoragruvorna var en elakartad isbildning, uppgående ända till 30 och 40 famnar och förorsakad av den kalla luftens nedsjunkande i de vida dagöppningarna. B. lyckades bortsmälta isen genom att inpressa varmare luft medelst stora bälgar och gjorde sålunda den förut brukade dyrbara isrensningen överflödig. Uppmärksamhet inom fackkretsar tillvunno sig B:s' konstruktioner av uppfordringsverk och vattenhjul (engelska infallshjul). Till B:s' insatser vid Dannemoragruvorna hör även en fullständig nyorganisation av hela gruvdriften, varvid arbetarnas betalning ordnades efter betingssystem. Av bruken i Dannemoratrakten anlitades B. gärna vid byggandet av hamrar, sågar och kvarnar samt andra ingenjörsarbeten. Sin ålderdom tillbrgte han på akademihemmanet Kullbol, tillfredsställande sin verksamhetslust genom allehanda förbättringar av jordbruket och hemmanets åbyggnader.

Jonas Beronius.
Oljemålning. Fröken K. Beronius, Stockholm.

Tryckta skrifter: Utdrag af de vid Dannemora grufvor befintliga handlingar, relationer och räkenskaper rörande arbeten, som tid efter annan blifvit verkställde till vattnets afhållande från grufvorna och om deras tömmande efter den år 1795 timade öfversvämningen (Jernkont. annaler, Arg. 2, 1818, s. 77—87). — Berättelse om Dannemora grufvor (ibid., s. 88—98, 1 pl.). — Beskrifning öfver nya konsthjulet och dermed förenade nya stånggången vid Dannemora grufvor (ibid., Arg. 6, 1822, s. 163—175). — Vattenhjul med föränderlig skofling för bröstfall och underfall (ibid., Arg. 9, 1825, senare häftet, s. 127—129).

Källor: B:s ovan anförda skrifter; nekrolog över B. i Jernkont. annaler (1848) samt biografier över honom i VA Handl. (1847) och Sv. biogr. lexikon, N. F., 2 (1858—59); J. A. Almquist, Bergskollegium (1909).

B. BOËTHIUS.

2. Jonas Otto Beronius, den föregåendes son, f. 11 sept. 1820 i Films församling, † 2 febr. 1895 i Strängnäs. Student i Uppsala 6 juni 1838; disp. 6 juni 1839 (Konsttheoriernas historia, d. 8; pres. K. J. Lenström); fil. kand. 29 apr. 1848;

Jonas Otto Beronius.
Teckning av R. von Essen. Fru E. Rinman, Stockholm.

disp. 14 juni s. å. (Anteckningar i filosofiens historia, d. 7; pres. E. A. Schröder); fil. magister 16 juni s. å.; avlade kameralexamen 11 juni 1850. E. o. kammarskrivare i kammarkollegiet 27 juni 1850 och i statskontoret 19 nov. s. å.; e. o. tjänsteman hos krigskollegiet 24 sept. s. å.; e. o. kanslist i statskontoret 12 okt. 1852; utsedd till generalmönstringskommissarie 4 maj 1853 och 8 maj 1855; kanslist hos bondeståndet vid riksdagen 1853—54; e. o. tjänsteman vid städernas allmänna brandstodsbolag 1 okt. 1853; tf. kanslist i krigskollegiets avlöningsavdelnings kansli 27 maj 1856; erhöll avsked från krigskollegiet 1858; tf. sekreterare och ombudsman i brandstodsbolaget vid åtskilliga tillfällen fr. o. m. 7 juli s. å.; uppbördsman därstädes 4 aug. s. å.; sekreterare och biträdande sakkunnig hos kommittén för bolagsreglementets ombildande 1859; tf. kamrerare i städernas allmänna brandstodsbolag 1 juli 1874; erhöll avsked på grund av sjukdom 25 juni 1879; bosatt först på Stensund i Trosaskären, därpå i Strängnäs. RVO 1879.

Gift 11 sept. 1873 med Emma Gunilla Nordblad, f. 9 dec. 1833, † 23 juli 1890, dotter till stadsmäklaren Johan Nordblad och änka efter överjägmästaren Karl Oskar Bildt.

Utrustad med en utomordentlig basröst av fenomenalt omfång och dessutom en hjärtegod människa, kom B. att spela en stor roll i kamratlivet inom Uppsala under den Wennerbergska epoken. I juvenalkretsen knöt han med Gunnar Wennerberg ett vänskapsband för livet, och för honom som »Glunten» och sig själv som »Magistern» diktade och tonsatte Wennerberg dels under sin sista Uppsalatid, dels under den första tiden som Skaralektor sitt mest beståndande verk, »Gluntarna». B. var likaledes en av »De tre» — B., Wennerberg och Daniel Hwasser —, för vilka Wennerberg förut skrivit sina trior för mansröster. Sitt smek-

namn »Glunten» hade B. fått på grund av sin synnerliga förmåga att föredraga uppländska bondvisor, särskilt en, som började:

»Inte vet ja, va hä ä som fallerar
gamle glunten, Mitkel vår».

För Wennerberg var B. livet igenom den förnämste ungdomsvännen, den som framför alla andra representerade minnet av studenttiden. Och för B. var »Gluntarne» den viktigaste glädjekällan under hela hans liv. Den strålade igenom arbetet med den enformiga, minutiöst noggrant skötta tjänsten och lyste och värmde honom in i sena ålderdomen.

Källor: B:s betyg och andra originalhandl., jägmästare G. Beronius, Umeå; Upplands nations i Uppsala matrikel med egenh. anteckn. av B.; Films församlings husförhörsbok 1841—45 och 1846—50; akad. konsistoriets och fil. fakultetens i Uppsala prot.; inbjudan till magisterpromotionen 1848 av E. Fries; P. M. av B. till styrelsen för städernas allm. brandstodsbolag 28 maj 1878 samt prot. vid bolagsstämma med samma bolag 4 juni s. å. och anteckn. av dess styrelse 1879. — G. Wennerberg, Inledning till Gluntarne (Samlade skrifter, 2, 1882); Signe Taube, Gunnar Wennerberg, 1—3 (1913—16).

G. KALLSTENIUS.

Bersell, Anders Olof (som student Bärsell), f. 16 maj 1853 i Utmeland, † 16 dec. 1903 i Rock Island, Ill. Föräldrar: bonden Bärs Olof Olsson och Karin Persdotter. Genomgick Fjellstedtska skolan i Uppsala 1872—77; avlade mogenhetsexamen vid h. allmänna läroverket därstädes 23 maj 1877; student i Uppsala 20 sept. s. å.; teol. fil. kand. 15 dec. 1879. Lärare vid Evangeliska fosterlandstiftelsens missionsinstitut Johannelund vt. 1880; kallad till professor i grekiska språket och litteraturen vid Augustana college i Rock Island s. å. Fil. hedersdoktor därstädes maj 1894.

Gift 16 juni 1880 med Uma Botilda Lagerlund, f. 12 okt. 1855, dotter till skolläraren Petrus Lagerlund i Bokenäs.

B. var en synnerligen framstående lärare. »Målet för honom var», säger hans minnestecknare, »att kunna göra gällande den grekiska litteraturens bildande inflytande på lärjungen, att sätta honom i stånd att uppfatta den tankarnes klarhet, formens skönhet och renhet samt framställningens storartade enkelhet, som äro utmärkande för denna litteratur». Men ej blott som lärare gjorde han sitt inflytande gällande, även i läroanstaltens administration tog han verksam del. Särskilt hävdade han alltid Augustana college's uppgift att vara en svensk-amerikansk bildningshärd. Oaktat han snart amerikaniserades, voro hans sympatier alltid svenska

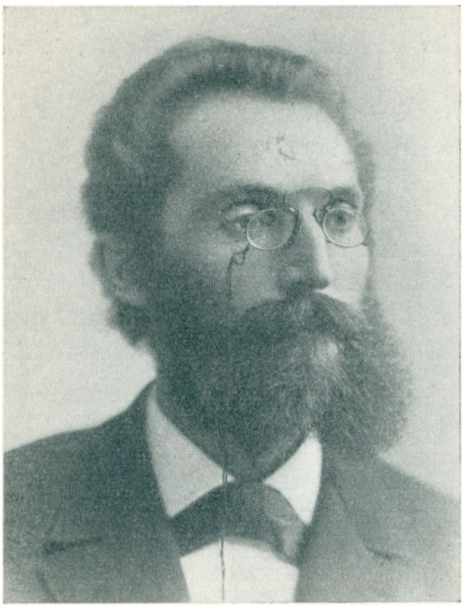

A. O. Bersell.
Fotografi.

och hans bekantskap med svensk litteratur vidsträckt, liksom han i allmänhet var en mångsidigt bildad man.

Tryckta arbeten: Platon. En bild ur odlingens historia (Luthersk kvartalsskrift, Årg. 1, 1887, s. 165—181). — Barnens andra bok för skolan och hemmet. Rock Island 1890. 157, (3) s. 2:a uppl. Rock Island 1897. — Församlingsskolans läsebok utarb. af A. O. Bersell under medverkan af S. P. A. Lindahl och W. Ljung. Rock Island 1890. 384 s. 2:a uppl. Rock Island 1898. — Notes to Greek grammar. Rock Island 1899. 68 s. — Dessutom smärre uppsatser i Ungdomsvännen, Hemvännen, Augustana m. fl. svensk-amerikanska tidskrifter och tidningar. — Översättningar från tyska till svenska samt till och från engelska språket. — Översättning till grekisk vers av psalmen »Vår Gud är oss en väldig borg».

Redigerat: Vid juletid. Vinterblommor samlade för de små. Årg. 1, 4—6. Rock Island 1898, 1901—03. — Augustana och missionären. Veckotidning för kyrka och mission. Årg. 29—30. Moline 1884—85. (Tills. med T. M. Hasselquist.) — Biträtt vid redaktionen av Ungdomsvännen, Hemvännen och ungdomsavdelningen i Augustana. — B. var därjämte medlem av de kommittéer, som redigerade och utgåvo Augustanasynodens Hemlandssångbok (1891) och samma synods engelska sångbok: Hymnal (1901); i den sistnämnda har B. från svenska översatt sångerna 149, 150, 265 o. 354.

Källor: Meddelande av B:s son, pastor Bersell; Augustana college's årsredogörelser 1881—1904; Augustanasynodens protokoll 1904, s. 19 och 23; E. A. Zetterstrand, Professor Anders Olof Bersell. Minnesteckning (Prärieblomman 1905).

AKSEL G. S. JOSEPHSON.

Bertil målare var verksam i Stockholm på 1470- och 1480-talen, troligen både som målare och bildsnidare. I stadens tänkeböcker möter han ofta såsom edgärdsman och torde även ha drivit köpenskap, åtminstone med järn. Emellertid är det möjligt, att hans tidigare verksamhet varit förlagd annorstädes. Ännu 1476 och 1477 synes han nämligen betecknas som »gäst» och skulle sålunda icke ha varit borgare. — Den 19 mars 1481 förekom i rådstugan ett mål angående »tavlan, som Bertil målare gjorde» och för vilken han uppburit fyrtio mark av Boglösa församling. Denna »tavla» kunna vi med allra största sannolikhet identifiera med altarprydnaden i Boglösa kyrka (Uppland), ett retabel av vanligt baltiskt schema med snidade polykroma figurer i korpus och flyg-

larnas innersidor samt målningar på de sistnämndas yttersidor. Centralframställningen är begråtandet av Kristi döda lekamen, ovanför denna är Marie kröning skulpterad, på ömse sidor stå i smånischer statyetter av S:t Anna självtredje, Johannes Döparen, biskop Eskil, S:t Erik och tolv apostlar. Målningarna framställa Kristi nedtagande från korset och påven Gregorius' mässa, vid vilken den invigda oblaten synbart förvandlades till Kristi lekamen, ett för 1400-talets bildkonst typiskt bidrag till tidens ivrigt omfattade helgalekamenskult. — På grund av framställningens speciella ämne är altarskåpets förekomst i Boglösa som högaltarprydnad rätt förvånande. Man skulle vilja antaga, att det tillhört ett sidoaltare, ägnat åt Helga lekamen, men i Boglösa lilla kyrka har knappast funnits plats för en sidoaltarprydnad av så stor bredd som retablet i fråga. Rådstuguprotokollet i Stockholms stads tänkebok ger emellertid upplysning om den ursprungliga meningen med B:s arbete. Det heter där under 19 mars 1481, att Renholt trots kvarstad (i forbude) låtit föra tavlan ut ur svartbrödraklostret samt att samme Renholt givit B. lov att föra tavlan ur staden. Renholt är uppenbarligen ingen svartbroder utan bör sannolikt identifieras med en välkänd Stockholmsborgare, Reinhold Leehusen, den nuvarande friherrliga ättens förste i Sverige bosatte ledamot, kyrkvärd i Storkyrkan. Gäller det en affär om ett kyrkligt konstföremål bör Reinhold alltså ha företrätt Storkyrkans intressen, och just under dessa år var han (åtminstone ekonomisk) ledare av Storkyrkans ombyggnad. Denna bestod bl. a. i nedrivandet av skiljemurarna mellan sidokapellen, bl. a. även av Helga lekamens kapells östra mur. För detta kor bör B:s altarskåp ha beställts och just för dess östra mur, den normala platsen för förnämsta altaret i en kapellbyggnad. Genom murens rivning blev altarskåpet oanvändbart, och här liksom överallt eljest i kyrkan blevo nu helgonaltarna ställda invid de pelare, som vid skiljemurarnas rivning uppstodo. För dylik plats behövdes en helt annan retabulumtyp, hög och smal. Antingen arbetet redan var levererat till Helgalekamens kor och måst flyttas därifrån till annan ort för att icke vara i vägen för murarna eller att de olika intressenterna ville ha det deponerat i taka händer, alltnog, det befann sig 1481 magasinerat hos svartbröderna. På ett eller annat sätt hade saken ordnats så lyckligt, att Boglösa församling övertagit det för dem lämpliga, men för Helgalekamenskoret numera alltför breda altarskåpet. Härvid uppstod emellertid tvist om de olika parternas betalningsskyldighet, varom tänkeboken ger uppgifter redan 7 mars 1478. — Altarskåpet är ett arbete av god genomsnittskvalitet, förrådande nordtysk skol-

ning. B. bör dock på grund av sitt namn antagas ha varit av nordisk härkomst.

Källor: Stockholms stads tänkeböcker 1474—1483 (1917); Sveriges kyrkor. Stockholm, Storkyrkan, af J. Roosval (under tryckn.).

J. ROOSVAL.

Berwald, släkt, härstammande från staden Bärwalde i Neumark i Brandenburg. Till denna släkt hörde Johann Gottfried B., vilken i början av 1700-talet levde i Königsberg. Han var far till flöjtisten Johann Friedrich B. (f. 1711, † 1789), slutligen anställd vid hovkapellet i Ludwigslust och stamfader för en följd av duktiga musiker, vilka varit verksamma i Tyskland, Danmark, Sverige och Ryssland. Bland hans tjugufem barn märkas violinisten vid hovkapellet i Ludwigslust Johann Gottfried B. (f. 1737), violinisten Christian Friedrich Georg B. (f. 1740, † 1825), hovsångerskan i Ludwigslust Christine Sophie B. (f. 1757), fagottisten, sedermera violinisten Georg Johan Abraham B. (f. 1758, † 1825) samt fagottisten i Ludwigslust Friedrich Wilhelm Carl B. (f. 1776, † 1798). Av dessa utbildades a) Christian Friedrich Georg B. till violinist av Franz Benda i Berlin och kom sommaren 1772 till Sverige, där han efter några offentliga uppträdanden anställdes som kammarmusiker hos hertig Karl och violinist i hovkapellet; till Sverige torde han ha lockats av det starka uppsvinget i Stockholms musikliv vid tiden för Gustav III:s regeringstillträde på grund av Musikaliska akademiens instiftande 1771, upprättandet av operan och hovkapellets omdaning i samband därmed; tillika torde han ha påräknat protektion av det holstein-gottorpska konungahuset och av änkedrottningen Lovisa Ulrika, med vilkens broder Fredrik den store han ofta spelat flöjt. Sin tjänst vid teatern behöll han till 1806; vid sidan därav idkade han en omfattande lärarverksamhet, gav konserter i Stockholm och närbelägna städer samt upprättade ett musiklånbibliotek. Söner till honom voro komponisten Franz B. och hovkapellmästaren August B. (se nedan 2 och 3), av vilka den förre blev far till assistenten vid tekniska högskolan Hjalmar B. (f. 1848), som utgivit en del sångkompositioner. Hjalmar B:s dotter Astrid Maria Beatrice B. (f. 1886), lärarinna vid Rickard Anderssons musikskola i Stockholm, har gjort sig känd som pianist. b) Christian Friedrich Georg B:s broder Georg Johan Abraham B. inkallades 1782 till Sverige av J. G. Naumann och anställdes i hovkapellet, först som fagottist, därpå som violinist. Efter växlingsrika öden bosatte han sig 1803 i Petersburg, i vars musikliv han kom att intaga en framstående ställning. Från honom härstammar en rysk

gren av släkten; son till honom var även hovkapellmästaren Johan Fredrik B. (se nedan 1), fader till operasångerskan Julia B. (se nedan 4). — Med Georg Johan Abraham B. kom möjligen halvsystern Christine Sophie till Sverige. I så fall kan hon vara identisk med »den svenska jomfru Berwald», som 1786 i Köpenhamn medverkade i sopransolot vid första uppförandet därstädes av Händels Messias.

Källor: Olallo Morales, Franz Berwald. Förfäderna. Ur en outgiven Berwaldbiografi (Sv. tidskr. f. musikforskning, 1921). — Se i övrigt: G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1917.

Olallo Morales.

1. Johann Fredrik Berwald, f. 4 dec. 1787 i Stockholm, † 26 aug. 1861 därstädes. Föräldrar: musikern Georg Johan Abraham Berwald och Katarina Elisabet Erdmann. Åtföljde från 1795 fadern på resor och flyttade 1803 med denne till Petersburg; vistades därstädes i pension hos en reformert präst 1803—07. Solist i kejserliga hovkapellet i Petersburg 1808; lämnade Ryssland 1812; violinist i K. hovkapellet i Stockholm 1 apr. 1814; andre konsertmästare 1 okt. 1816; förste konsertmästare 1 jan. 1818; tf. kapellmästare 4 apr. 1822; dirigent inom Harmoniska sällskapet s. å.; kapellmästare 20 sept. 1823; ledamot i Mazerska kvartettsällskapet s. å.; erhöll avsked från kapellmästarbefattningen 30 juni 1849. LMA 1818; RVO 1841.

Gift 13 sept. 1817 med Matilda Charlotta Cohn, f. 19 mars 1798, † 3 maj 1877, första hovsångerska 22 jan. 1834, dotter till handlanden Cohn i Helsingfors.

B. blev tidigt bekant som musikaliskt underbarn. Hans instrument var violinen, och han uppträdde redan innan han fyllt sex år vid en av fadern anordnad konsert på Riddarhuset (1 dec. 1793). År 1795 spelade han jämte fadern å kungliga teatern i Köpenhamn. Den 2 apr. 1797 konserterade han i eget namn i Stockholm, varvid en av honom komponerad uvertyr förekom på programmet — ett tämligen puerilt musikstycke, som ingalunda är fritt från satsfel trots tydliga spår av en rättande hand. Konserterna fortsattes i Finland, Ryssland och Tyskland. I Leipzig ägnade Allgemeine musikalische zeitung en beundrande artikel åt det musikaliska underbarnet från Sverige. Enligt egen uppgift åtnjöt B. i Leipzig

F. Berwald.
Litografi.

undervisning av en »kantor Weinlig». Nästa uppehållsort blev Dresden, där B. som sin lärare omtalar den bekante J. G. Naumann. I Wien, där far och son sammanträffade med Joseph Haydn, övervoro de det första uppförandet av dennes största oratorium »Skapelsen» (29 apr. 1798). B. har av denna konsert i sin autobiografi lämnat en skildring, vilken ger en del fackliga detaljupplysningar om sättet och formen för uppförandet och därför äger stort musikhistoriskt intresse. Vistelsen i Wien blev tydligen långvarig; B. komponerade här bl. a. en symfoni och tre stråkkvartetter. Vid årsskiftet 1800—01 återfinna vi Berwaldarna i Köpenhamn, där B. tog lektioner för sångmästaren H. O. K. Zinck, vilken varit elev av »den store Bach», K. F. E. Bach. Fadern hade begärt utsträckt permission från sin tjänst som hovkapellist i Stockholm. Då denna ansökan ej beviljades, tog han avsked och överflyttade sedermera till Petersburg. B. åtnjöt här violinundervisning av en av tidens mest firade virtuoser, Pierre Rode, och erhöll sedermera, då denne (1808) lämnade Ryssland, hans plats i hovkapellet. Därjämte fullkomnade han sig i kontrapunkt och komposition under den genom sin förbindelse med P. Frigel i Sverige icke obekante kompositören Sigismund Neukomm.

Ehuru B. redan under två decennier åtnjutit ryktbarhet i det musikaliska Europa, kan hans lärotid anses avslutad först med studierna i Petersburg. Hans violinspel karakteriseras av P. K. Boman såsom rent, klart och innerligt och påminde alltså om Rode's art, sådan den framstår i kända skildringar. För hans kompositioner är det vida vanskligare att finna något mönster. Han skriver en habil och vårdad sats, som icke äger några särmärken men trots en viss slapphet och karaktärslöshet icke är utan ett lätt behag. Några dominerande inflytanden kunna icke skönjas, det är en musik, som lever på tidens gängse melodiska

och harmoniska formler. Någon inre utveckling däri under årens lopp kan ej heller förspörjas. Redan innan B. blev tjugu år, hade hans tonsättarverksamhet sträckt sig över såväl symfoni som konsert- och kammarmusik. Därefter följde en kantat och 1811 en operett i tre akter, »L'héroine de l'amour filiale», som uppfördes i Eremitaget för det kejserliga hovet. En verklig händelse i Ryssland uppges av B. ha givit uppslaget till denna text. Samma ämne behandlas i ett historiskt drama, »Elisabeth eller en dotters hjältemod», vilket gavs på K. teatern i Stockholm i mars 1811 och är byggt på en roman »Elisabeth ou les exilés de Sibérie» av M:me Cottin.

År 1812 lämnade B. Petersburg tillsammans med den som Beethovenlärjunge kände pianisten och tonsättaren Ferdinand Ries. Resan gick över Stockholm, där åtskilliga konserter gåvos, till Göteborg. Det var resenärernas avsikt att inskeppa sig till England, då B. nåddes av den kallelse till svenska hovkapellet, som för hans återstående liv band honom vid Stockholm. Lika lysande som hans konstnärsbana börjat, lika stilla slutade den: sina sista tolv år tillbragte han i huvudstaden, alldeles bortglömd av den befolkning, åt vars musikliv han ägnat trettifem år av sitt liv.

Det kan icke sägas, att B. tryckt någon personlig prägel på operaverksamheten i Stockholm under den långa tid, han var kapellmästare. Granskar man repertoaren, finner man visserligen, att K. teatern många gånger särskilt under B:s första år varit ganska påpasslig. Så gavs Webers epokgörande »Friskytten» under B:s ledning 23 apr. 1823, mindre än två år efter dess allra första framförande. Men man förmärker ingenstädes, att B. skulle ha utövat något inflytande på de olika cheferna till förmån för den konst, han var satt att vårda. B. var helt och hållet ämbetsmannen, som gjorde, vad som ålades honom, men knappast något därutöver. Man kan ur repertoaren ganska väl avläsa de olika chefernas operaintresse. Spelåret 1847—48, då H. A. Hamilton var direktör, gick det så långt med likgiltigheten, att intet nytt operaverk framfördes. B. var tjänstledig större delen av året, och K. teatern levde på Jenny Lind. Det synes för övrigt, som om B. som orkesterledare ej skulle ha motsvarat högre anspråk. När han lämnat kapellmästartjänsten, erkändes ganska allmänt, att hovkapellet gått tillbaka under hans tid. Redan tidigt observerades denna försämring. Den stränge kritikern revisor Schalén antecknade efter reprisen av »Trollflöjten» i apr. 1825: »dåligare sång och svagare exekution av orkestern utmärkte förändringen». Även Franz

Berwald yttrar sig i ett brev av 28 febr. 1836 (i Hjalmar Berwalds ägo) ganska skarpt om sin kusins kvalifikationer som operaledare.

B:s musikaliska verksamhet i Sverige var ej inskränkt till hans tjänst vid K. teatern. Under den tid, han var konsertmästare, anordnade han kvartettsoaréer, varvid klassiska och nyare kammarmusikverk utfördes. Han var även sedan hösten 1822 anförare för Harmoniska sällskapet, vilket under hans ledning i Ladugårdslandskyrkan framförde oratorier, såsom Händels »Messias», »Skapelsen» och »Årstiderna» av Haydn. Sedermera gav han jämte sin hustru och sina tre döttrar, vilka alla voro sångerskor, konserter såväl i Stockholm som i landsorten. De begåvo sig även, vid olika tillfällen, då B. erhöll tjänstledighet, på konsertresor till Finland, Danmark och Tyskland.

På 1850-talet nedskrev B. en autobiografi, varur A. Lindgren gjort stora utdrag för sitt arbete »Svenske hofkapellmästare». Vart biografien, som innehåller mycket av intresse, sedan tagit vägen är obekant. En till densamma hörande, av B. själv upprättad kompositionsförteckning publicerades av Boman i Ny tidning för musik 1856. Den är säkert icke fullständig men innehåller en stor mängd kompositioner, som numera ej stått att återfinna. Dessa äro i nedanstående förteckning angivna med asterisk.

Kompositioner i tryck: a) instrumentalmusik: Trois polonaises pour le fortepiano avec l'accompagnement d'un violon. Berlin [1796]. (Op. 1.) — Ouverture périodique à grand orchestre. Berlin [1797]. (Belön. m. guldmedalj av MA.) — Trois quatuors pour deux violons, viola et violoncelle. Berlin [1798—99]. (Op. 2.) — Simphonie périodique à grand orchestre. Berlin [1799]. — Grande sonate pour le pianoforte avec violon obligé. Leipzig [1812]. (Op. 6.) — Introduction & rondeau pour pianoforte. Sthm [1818]. — Quatuor pour deux violons, viola et violoncelle. Sthm [1819]. — *Variationer öfver en svensk nationaldans för piano och violin, G moll. 1823.

b) vokalmusik: Romance till comedien Amanda med accompagnement för guitarr. Sthm u. å. — Quatre chansons francoises pour le pianoforte. [»Quand le bon Dieu.» »Que le jour me dure.» »Le plaisir prompt à disparoitre.» »Tu le veux donc.»] Köpenh. [1813]. — Six romances avec accompagnement de piano. [Le voyage. Le souvenir. L'amour marchand de roses. »Tu le veux donc.» »Le plaisir prompt à disparoitre.» »Je t'aimerai.»] Sthm [1820]. — 5 svenska sånger för pianoforte. [»Hvem är du som kommer så vänlig och mild?» »Ack! du för hvilken evigt jag skall ömma.» Till Salla! »Nej, passionen är den sanna styrkan.» »Förgät ej mig, du som mitt hjerta dyrkar.» »Rosens födelse.» »Rosen fägnar gudars öga.»] Köpenh. u. å. — *Dödsoffer åt bröderna Ramsay för sång och piano. Ord af Afzelius. 1813. — *Klagan på stranden. Sång vid piano. 1816.

Kompositioner i handskrift: a) instrumentalmusik: Ouverture (D moll) för orkester. — Quatuor (D dur) pour deux violons, alto et basso (1813). — Adagio och Rondo (A dur) för violin och orkester (1817). — Quartett (F moll) för 2 violiner, alt och basso. — *Andante i G moll (1794). — *Violinkvartett i C dur (1801). — *Violinkvartett i G dur (1802). — *Violinkvartetter i Fiss moll och Ess dur (1803—04). — *Violinkonsert i D moll (1804). — *Violinkonsert i B dur (1805). — *Variationer för violin på en norsk

melodi (1806). — *Violinkvintett i C dur (1807). — *Variationer för violin på ett ryskt tema (1808). — *Violinkonsert i E moll (1811). — *Rondo för fagott med orkester (1812). — *Rondo för oboe med kvartett (1812). — *Svenska visor för violin med orkester (1813). — *Violinkvartett i A moll (1814). — *Konsertant violinduett i A dur (1814). — *Konsert för fagott (1815). — *Stor sonat för piano och violin i C moll (1816).

b) vokalmusik med ackompanjemang: Musik till prinsessan Sophia Albertinas begrafning (1829). — Musik till drottning Desiderias kröning (1829; tryckt i klaverutdrag, Sthm u. å.). — Musik till Carl XIV Johans begrafning (1844). — Musik till konung Oskar I:stes kröning (1844; tryckt i klaverutdrag, Sthm u. å.). — Musik till Frithiof eller minnesfesten öfver Tegnér (1847). — *Kantat för solo, kör och orkester (1807). — *Segersång öfver slaget vid Leipzig för tenor (1813). — *Kantat på svenska ord med sopransolo, kör och orkester (1816). — *Kantat för tre soloröster, kör och orkester till Stockholms borgerskaps fest å Stora börssalen (1824). — *Melodramer, kör och solosånger till deklamatoriet »Året 1834» av Pontin (1834). — Dessutom ett antal folkvisor satta för tre damröster med pianoackompanjemang.

c) teatermusik: *L'héroine de l'amour filial. Operett i tre akter (1811). — Prolog till operan Vestalen, uppförd på Kongl. stora theatern den 5 januari 1823. (Tryckt i klaverutdrag, Sthm u. å.) — Prolog, kallad Freyas högtid, till operan Titus (uppförd d. 23. 6. 1823). — Kör till Waldemar, tragedi i 5 akter (1824). — Balettmusik till skådespelet Preciosa (1824). — Musiken till Eugenie, drama i 5 akter (1824). — *Balettmusik till operan Turken i Italien (1825). — Musiken till Oden i Svithiod, tragedi i 5 akter (1827; tryckt i klaverutdrag, Sthm u. å.) — Musik till Sulioterna, dram i 3 akter (1827). — Prolog vid K. theaterns öppnande den 24 aug. 1831. — Prolog till operan Cora och Alonzo (d. 30. 9. 1832). — Musik till Birger Jarl eller Stockholms grundläggning, skådespel med sång i 3 akter (1835). — Musik till Den gamle fältherren, vaudeville i en akt (1835). — Musik till Venetianska bravo'n, dram i 4 akter (1836). — Nationaldivertissement i en akt uppfördt den 6 februari 1843 å Kungl. theatern. Ord af C. W. Böttiger. (Tryckt i klaverutdrag, Sthm 1843.) — Musik till En majdag i Wärend (1843; tryckt i klaverutdrag, Sthm u. å.). — Musik till Läkaren, skådespel med sång (1845). — Musik till Erik XIV, sorgespel i 5 akter (1846). — Musik till Den okände beskyddaren, komedi i en akt (1847). — Dessutom arrangerat musik till komedier m. m.

Källor: F. A. Dahlgren, Anteckningar om Stockholms theatrar (1866); A. Lindgren, Sv. hofkapellmästare (1882); G. Nordensvan, Sv. teater, 1—2 (1917—18); T. Norlind, Allm. musiklexikon, 1 (1916); Allg. musik. Zeitung, 1 (Leipz. 1798—99); Ny tidn. f. musik, 1856, N:o 13.

JULIUS RABE.

2. Franz Adolf Berwald, f. 23 juli 1796 i Stockholm, † 3 apr. 1868 därstädes. Föräldrar: hovkapellisten Christian Friedrich Georg Berwald och Agneta Brigitta Brunau. Studerade musik under E. Du Puy's ledning; violinist i hovkapellet 1 okt. 1812—30 sept. 1818 och ånyo 1 juli 1820—30 sept. 1828; bosatte sig 1829 i Berlin, där han vid sidan av sin musikaliska verksamhet upprättade ett ortopediskt institut; flyttade till Wien 1841 samt 1842 till Sverige, där han var verksam som kompositör, utövande konstnär och lärare; uppehöll sig ånyo i utlandet, huvudsakligen i Wien, 1846—49; disponent vid Sandö glasbruk 1850—58 samt vid Sandviks glasbruk utanför Stockholm 1859—60; bedrev därpå tegelslageri i Stockholm å en fastighet mellan nv. Nybro- och Sibyllegatorna men sålde 1861 anläggningen för att odelat ägna

sig åt musiken; ledamot av koralkommittén 18 maj 1866; ledamot av Musikaliska akademiens lärarkollegium 21 dec. s. å.; lärare i komposition och instrumentation vid konservatoriet 4 febr. 1867. Hedersledamot av Mozarteum i Salzburg 1847; LMA 1864.

Gift 18 juli 1841 med Rosina Vilhelmina Matilda Scherer, f. 6 apr. 1817 i Königsberg, † 15 juli 1888.

Vid fem års ålder började B. att spela violin under faderns ledning och gjorde sådana framsteg, att han efter fyra års studier kunde låta höra sig vid hovet samt uppträda på konserter i Västerås (1805) och Uppsala (1806). Först därefter framträdde han för huvudstadens publik vid en konsert, som 1806 anordnades till hans förmån. Vid tretton år förlorade han sin mor, varpå fadern ensam hade ansvaret för de fem barnens uppfostran. Till grundligare skolundervisning räckte ej de begränsade tillgångarna, men barnen erhöllo en moralisk uppfostran, som danade starka karaktärer och viljefasta, rättrådiga människor med klar, förtröstansfull blick på livet. Ett försök att hålla B. i skola slog ej väl ut, då hans självständiga natur motsatte sig varje tvång. Underskattandet av skoluppfostran och överlämnandet av personlighetens utveckling åt den egna naturen överensstämde med tidens rousseauanska idéer, vilka utövade ett djupgående inflytande på B:s karaktär och togo sig uttryck i en stark självkänsla, frihetsbegär och opposition mot all konventionell formalism. Bristen på humanistisk bildning uppvägdes av brinnande vetgirighet och skarp intelligens, och på egen hand tillägnade han sig omfattande kunskaper, häri liksom inom kompositionskonsten autodidakt. Han ägde den klarsynthet, som kom honom att instinktivt finna lösningen på de problem, han ställdes inför på sina många verksamhetsfält. Hans personlighet präglades av originalitet, ej fri från ett visst bisarrt drag, något som även förlänat hans tonalstring dess säregna karaktär. Under den kärva ytan röjdes dock ett livligt sinne och ett varmt hjärta, särskilt ömmande för andras nöd. Också var han trots sin ofta brydsamma belägenhet alltid beredd att hjälpa. Hans rättskänsla och sanningskrav förledde honom ibland att med bitande sarkasm uttala sig om förhållanden och personer, vilket förskaffade honom många ovänner och ej var ägnat att underlätta hans bana. Tack vare sinnets ljusa optimism och en oförbrännelig humor bar han dock med jämnmod de många motgångar, som förbittrade hans tillvaro. Med den musikbegåvning, han tidigt ådagalagt, rådde ingen tvekan vid val av levnadsbana. Hans violinistiska utbildning övertogs 1810 av konsertmästaren och sångaren Du Puy, vars violinistskap särskilt framstod inom den lätta, briljanta stilen samt

Franz Berwald.
Fotografi.

utmärkte sig genom färdighet, smak och renhet. Detta virtuosa drag är även förhärskande i B:s ungdomsarbeten. Du Puy fängslades i så hög grad av sin begåvade lärjunge, att han vid tillträdet till hovkapellmästarplatsen vid K. teatern 1812 förskaffade den blott sextonårige B. anställning som violinist i hovkapellet. Under nästan hela Du Puy's kapellmästartid, som var ett av K. teaterns mest glansfulla skeden, stod B. under personligt inflytande av denne snillrike konstnär och påverkades av den eleganta om än ytliga franska smakriktning, han företrädde. Trots B:s härstamning och tyska ideal blevo dessa ungdomsintryck bestående och utplånades ej av det senare starka inflytandet av tysk romantik. Bland de kompositioner, som tillkommo, innan B. 1829 lämnade Sverige, må nämnas orkesterstycket »Slaget vid Leipzig», septetten i Ess-dur, en dubbelkonsert för två violiner, en pianokvartett i Ess-dur, violinkonserten i Ciss-moll, kantat till Oskar I:s förmälning, en serenad och en fagottkonsert samt första akten till operan »Gustav Vasa», komponerad 1827, flertalet av dessa verk uppförda vid B:s konserter i Stockholm 1817, 1821, 1822, 1827, 1828 och 1829. Sommaren 1819 företog han med sin broder August en resa till Petersburg för att hälsa på släkten samt konserterade på återresan i Åbo, Helsingfors och Viborg. I Kristiania och Bergen konserterade han 1827. 1819 utgav han Musikalisk journal och följande år Journal de musique, vartill han bidrog med sånger och pianostycken.

Våren 1829 flyttade B. till Berlin för att få en rikare utbildning och verkningskrets. Hans första arbete här torde varit operan »Leonida», som 1830 inlämnades till Berlinoperan men ej blev antagen. B:s utpräglade självkänsla var parad med lika stark självkritik. Sina manuskript kunde han under åratal låta ligga outgivna för att pröva deras halt. En mängd kompositioner förintades och äro blott kända till namnet. Det värdefullaste därav bevarades dock för att användas i andra verk eller uppföras separat. Detta förfarande gör det vanskligt att bestämma kompositionstiden. Sålunda torde delar ur »Leonida» ha införlivats med operan »Estrella de Soria», under det att det övriga underkänts. Ett liknande öde vederfors med sannolikhet den 1830 komponerade operan »Förrädaren», inlämnad 1835 till K. teatern i Stockholm men ej antagen på grund av dess svaga libretto, skriven av Saphir. Även torde hovkapellmästaren J. F. Berwalds bristande välvilja mot kusinen ha bidragit till avböjandet. Dock uppfördes en kör ur denna opera i Stockholm 1842. En 1830 omtalad opera »Donna Isabella» lämnades ofullbordad. De första åren av B:s Berlinvistelse förflöto

under studier och kompositionsarbete, men han fann även tid att anknyta förbindelser med Mendelssohn, Zelter, Julius Rietz och andra framstående personligheter. Då han ej lyckades få sina operor uppförda och fullständigt saknade existensmedel, nödgades han för sin utkomst söka en annan verksamhet än den musikaliska. Mångsidigt intresserad hade han i Stockholm med sin vakna praktiska blick insett betydelsen av den mekaniska sjukgymnastiken och besökt det av professor Nils Åkerman inrättade ortopediska institutet. Nu lät han i Berlin efter egna idéer konstruera en del visserligen primitiva men dock praktiska apparater, varmed han redan 1832 gjorde lyckade kurer, särskilt vid behandling av ryggradssnedhet hos barn. Efter några års enskild praktik öppnade han 1835 i Berlin ett medicinskt-gymnastiskt institut, som tillvann sig stort förtroende och livligt besöktes. Under erkännande av hans apparaters förträfflighet meddelades honom 1836 officiellt tillstånd att utöva ortopedisk verksamhet, men han lyckades ej få statsunderstöd för sitt institut eller utverka metodens införande vid armén, varom han gjort hemställan. Att han därjämte flitigt ägnade sig åt komposition, framgår av den rika alstring, varmed han framträdde i början av 1840-talet. Ledningen av institutet pålade honom dock en alltför stor arbetsbörda, särskilt som han på grund av sin hjälpsamhet mot medellösa patienter ej hade råd att skaffa sig medhjälpare. Då han därigenom fann sig hindrad att fullfölja sina musikaliska planer, beslöt han att förlägga sin konstnärliga verksamhet till Wien, dit han flyttade 1841. Dessförinnan hade han förlovat sig med Matilda Scherer från Königsberg, med vilken han gifte sig kort efter bosättningen i Wien. Oaktat hon var tjuguett år yngre än maken, blev äktenskapet det lyckligaste.

Även om B. i Wien torde haft någon privatpraktik i hemmen, ägnade han sig nu huvudsakligen åt komposition. Bland här fullbordade verk märkas operan »Estrella de Soria», »Sinfonie sérieuse», »Ernste und heitere grillen», »Ein humoristisches capriccio», »Elfenspiel» och »Erinnerung an die norwegischen alpen». De tre sistnämnda kompositionerna uppfördes i Wien under tonsättarens ledning vid en välgörenhetskonsert 1842 och rönte ett synnerligen varmt mottagande av såväl publik som kritik. Även de två första akterna ur »Estrella de Soria» presenterades vid en soaré i det Berwaldska hemmet för en intim vänkrets, till vilken bland annat räknades Grillparzer. I förhoppning att i hemlandet finna en tryggare existens för sig och sin unga maka, återvände B. efter knappt ett års vistelse i Wien till Stockholm, dit han anlände i apr. 1842. En månad efter hemkomsten gav han konsert, varvid

bl. a. framfördes scen, aria och kör ur »Estrella de Soria» samt de i Wien komponerade fyra orkesterstyckena. Konserten, som var fåtaligt besökt, mottogs visserligen med välvilja av kritiken men ådrog komponisten stor ekonomisk förlust. Den följande sommaren tillbragte B. i Nyköping under flitig kompositionsverksamhet, varvid bl. a. tillkommo operetten »Jag går i kloster», den sedermera förkomna »Sinfonie capricieuse» samt orkesterstyckena »Bajadärfesten» och »Wettlauf». Vintern därpå gav B. i Stockholm ånyo en föga besökt orkesterkonsert med bl. a. »Bajadärfesten» och delar ur »Jag går i kloster». På beställning av Stockholms borgarskap komponerade han en festpolonäs till firandet av Karl XIV Johans tjugufemte regeringsår, vilken sedermera inlades i »Estrella de Soria». Sommaren 1843 vistades han på Älvvik på Lidingön, där operetten »Modehandlerskan» komponerades. Till förmån för B. gavs samma år en konsert på K. teatern, därvid »Sinfonie sérieuse» och operetten »Jag går i kloster» för första gången uppfördes. Operetten med Jenny Lind i Julies parti mottogs ganska välvilligt av kritiken, varemot symfonien bedömdes såsom forcerat originell och bisarr, ehuru detta intryck även tillskrevs det dåliga återgivandet under J. F. Berwalds ledning. Operetten gavs blott sex gånger, varefter den nedlades. En konsert i Storkyrkan följande år hade bättre framgång och var besökt av 3,000 personer. Därvid framfördes bl. a. »Den 4:e juli 1844», sång till en dikt av Ingelman, hymnen »Svenska folk i samdräkt sjung» samt »Himmel, skydda Svea land», bön för kör och orgel. Liknande fosterländska toner anslogos i »Karl XII:s seger vid Narva», för fyra tenorer med ackompanjemang av trumpeter och basuner, samt »Gustaf II Adolfs seger och död vid Lützen», kantat för solo, kör, orgel, trumpeter och basuner till en dikt av Ingelman, vilka uppfördes på en konsert i Stockholm 1845. Vid samma tillfälle gavs »En landtlig bröllopsfest», tonmålning för orgel à quatre mains, som vann livligt bifall. Om tonsättaren sålunda hade framgång med sina populära kyrkokonserter, bereddes honom däremot en bitter missräkning vid första och enda uppförandet av treaktsoperetten »Modehandlerskan» i mars 1845. Motgången tillskrevs den underhaltiga libretton, författad av Herman Sätherberg, varemot den melodiösa musiken bedömdes välvilligt, dock med framhållande av dess longörer och trivialitet. Därur utgavs en romans, aria och cavatina. Våren 1845 förelåg även »Sinfonie singulière», jämte »Sinfonie sérieuse» bland det yppersta inom svensk symfonisk konst. Den kom likväl först till uppförande år 1905 under Tor Aulins ledning. Kort efter »Sinfonie singulière» tillkom »Essdur-

symfonien», som erhöll sitt första uppförande 1880. Därjämte var B. sysselsatt med ett verk över musikens teori, vilket arbete dock avbröts för att återupptagas kort före tonsättarens bortgång och efterlämnades ofullbordat.

Trots sin rika alstring och den aktning, varmed B. omfattades både som skapande konstnär, originell personlighet och utmärkt lärare, förmådde han ej skaffa sig en musikalisk anställning, som kunde trygga hans existens. Han såg sig därför nödsakad att i utlandet söka sitt levebröd och samtidigt ett vidsträcktare fält för sin konst. Dessförinnan gav han konserter i Stockholm och Göteborg med bl. a. en ny kantat i sex satser, »Nordiska fantasibilder», komponerad för soli, manskör, två blåsorkestrar och orgel. I maj 1846 begav sig B. med sin maka till Paris, där vistelsen dock blev kortvarig, då han snart insåg svårigheten att trots goda förbindelser med Auber få sina orkestersaker uppförda på Conservatoirekonserterna. Efter ett halvt år beslöt han att åter söka sin lycka i Wien, där han var känd och dessutom kunde räkna på stöd av Jenny Lind, som då firade triumfer därstädes. Redan i jan. 1847 framträdde han med en »teaterkonsert», varvid jämte några av hans äldre kompositioner uppfördes manskörerna »Gebet der pilger am Heiligen grabe» och »Schwedisches soldatenlied» samt »Ein ländliches verlobungsfest in Schweden», tonmålning för tre solostämmor, kör och stor orkester till text av »Estrella de Sorias» librettist Otto Prechtler. Det lilla sångspelet, tillägnat Jenny Lind, består av 12 nummer, vari växla folkvisor, danser och sånger, delvis hämtade ur tidigare kompositioner, samt bär prägel av ett tillfällighetsstycke. Ehuru programmet ansågs vara väl mycket à la Suède, blev konserten en framgång, vartill främst Jenny Linds medverkan bidrog. Kritikern Hanslick visade sig dock mer fängslad av B:s personlighet, »intressant, spirituell och med stor böjelse för det bisarra», än av hans musik, som han ansåg torr och fantasilös samt endast tilltalande, där svenska nationalmelodier användes, särskilt när de tolkades av Jenny Lind. Större erkännande vann B. på de konsertresor, han företog till Linz, Nürnberg, Graz och Salzburg, där han blev hedersledamot av Mozarteum. I Wien sysselsatte han sig huvudsakligen med att komponera den romantiska operan »Estrella de Soria» till libretto av Otto Prechtler samt bidrog genom lektioner i piano och sång till familjens uppehälle. Även om han som komponist rönte aktningsfull uppskattning, var det dock ringa utsikt för honom att i Wien finna sin utkomst. Han sökte den efter J. E. Nordbloms bortgång 1848 lediga director musices-befattningen i Uppsala, till vilken likväl

J. A. Josephson utnämndes. Då hans ställning alltmer förvärrades, blev han nödsakad att nästan medellös återvända till Sverige våren 1849. Här hade kusinen J. F. Berwald avgått som hovkapellmästare och B. hyste förhoppningar att bli hans efterträdare. När även dessa svekos genom att J. Foroni erhöll platsen, såg han ingen annan utväg än att slå in på en annan bana.

Av den musikälskande ägaren av Sandö glasbruk vid Ångermanälven L. R. Petré erbjöds han 1850 disponentbefattningen vid bruket, som han antog. Med sin praktiska duglighet och energi förskaffade han sig snart grundlig erfarenhet på glasindustriens område, vidtog en mängd förbättringar och gjorde en del uppfinningar inom glastillverkningen. Hans verksamhetslust och affärssinne kom honom även att med intresse omfatta andra industrigrenar. Sålunda var han en tid medintressent i Visbybergs kalkbruk på Gottland. Om hans praktiska mångsidighet vittna även hans talrika uppsatser i dagspressen, som behandla så skilda ämnen som arbetarbostäder, användningen av vattenglas, undervisning i hushållning, skolkontroll, hyresförhållanden och andra frågor, vari han visar sig som en vidsynt reformator. Då Sandöbolaget under nya ägare råkade på obestånd, återflyttade B. till Stockholm för att efter ett par års fortsatt industriell verksamhet återvända till musiken. Han hade nu nått sextifem års ålder och ville helt ägna sig åt sin konst. Att han även under de senare åren vid sidan av sina många affärsföretag funnit tid till skapande verksamhet, visar en del kammarmusik såsom pianotrios, pianokvintetter, duos för violin och piano samt violoncell och piano, sånger och pianostycken, en alstring, tillhörande det yppersta på detta område. Särskilt beaktansvärda äro pianotrion i D-moll och pianokvintetterna i C-moll op. 5 och A-dur op. 6, som väckte Franz Liszts beundran och även tillvunno sig Wagners och Bülows lovord.

Tjugu år hade förflutit sedan fullbordandet av »Estrella de Soria», och ännu hade endast brottstycken därur framförts. Ehuru B. om sin konst plägade yttra »jag kan vänta», hörde ett för den hyperromantiska stilen så typiskt alster som »Estrella de Soria» ej till de verk, som ostraffat kunna trotsa tiden och utvecklingen. Då operan 9 apr. 1862 äntligen uppfördes på K. teatern, mottogs den visserligen med stor välvilja men förmådde ej hålla sig på repertoaren, och senare försök att återupptaga verket ha ej rönt uppmuntran. Trots enskilda skönheter, främst den i klassisk form gjutna romantiska uvertyren, Estrellas och Zulmas arior samt andra aktens kvartett, lider operan av en barnslig och

sceniskt svag libretto, musikens föga dramatiska karakter samt sångstämmornas instrumentala behandling och överlastade koloratur. »Estrella de Sorias» välvilliga mottagande uppmuntrade B. att ånyo vända sig till operans område. Han ville dock anslå en populärare ton än i »Estrella», vars lärda stil ansetts motverka operans framgång. Till libretto valde han ett sedan mitten av 1700-talet ofta använt opera-comique-stoff, »Drottningen av Golconda», berättelsen om den franska bondhustrun Aline, som förföljer sin otrogne make, fångas av sjörövare och efter många äventyr blir drottning av Golconda, där mannen slutligen uppenbarar sig som franskt sändebud. B. hade som hovkapellist medverkat vid uppförandet av Uttinis opera »Aline, drottning av Golconda», och minnet härav torde ha lockat honom att själv använda denna operatext. Huvudpartiet komponerade han för Kristina Nilsson, vars sångutbildning han handlett under vintern 1859—60, då hon bodde i hans hem. Förutom Kristina Nilsson kunde han även räkna pianisten Hilda Thegerström bland sina elever och skyddslingar. »Drottningen av Golconda» fullbordades 1865, men endast den spirituella uvertyren och en aria ha blivit givna vid några tillfällen. Redan J. A. Söderman hade för komponisten uttryckt sin förvåning över att han här så obegränsat tillmötesgått publikens smak för det populära. Genom denna avsiktligt lättfattliga stil står »Drottningen av Golconda» på en väsentligt lägre nivå än »Estrella de Soria», även om B:s spirituella egenart och mästarhand ej heller här förneka sig. En planerad opera, som skulle kallats »Maria Stuart», stannade vid några utkast. Nästa verk blev musiken till industri-expositionens invigningsfest 15 juni 1866 till ord av prins Oskar, ett tillfällighetsarbete, bestående av marsch, hymn och jubelkör. Ett viktigare uppdrag erhöll B. följande år, då han av Musikaliska akademien anmodades att granska och omarbeta Hæffners koralbok. Den skarpa kritik, han offentligt och enskilt uttalat angående akademiens ledning och verksamhet, hadeådragit honom en ovilja, som ända till 1864 fördröjde hans inval. Såsom ledamot deltog han dock nitiskt i akademiens arbete och undervisningsverksamhet. Bland hans lärjungar i komposition kunna nämnas K. Nordqvist och J. Dente. Trots sina sjuttio år ägnade sig B. även med största energi åt koralbokens omarbetning, varvid han i huvudsak följde Hæffners koraler, som han likväl underkastade en kritisk granskning. För vidare koralforskningar företog han sommaren 1867 med statsanslag en resa till Tyskland, varunder han besökte dess förnämsta auktoriteter. Inom ett år hade han till akademien överlämnat fyra häften av sina koralbearbetningar, inne-

hållande fyrtiåtta koraler, samt avslutat ett femte häfte. Det blev honom likväl ej förunnat att fullborda detta verk. Efter en kort tids sjukdom avled han 3 apr. 1868. Musikaliska akademien reste år 1869 en vård på hans grav å Nya Kyrkogården i Stockholm. På initiativ av Tor Aulin och Henri Marteau, vilka båda i Sverige och Tyskland verksamt bidragit till spridningen av B:s verk, bildades 1909 en förening, Franz Berwaldsstiftelsen, med ändamål att uppföra och utgiva mästarens kompositioner. På stiftelsens försorg uppsattes 1914 en minnestavla å den återstående delen av B:s födelsehus, huset Wingråen n:o 47 B i Kungsbacken, numera Drottninggatan 81 B.

B. är den förste betydande komponisten inom svensk instrumentalmusik och samtidigt den främste svenske representanten för symfoni- och kammarmusik intill 1900-talet. Visserligen kan det ifrågasättas, i hur hög grad han bör anses tillhöra den svenska musikkulturen. Ehuru född och uppfostrad i Stockholm, var han dock av tysk härkomst och torde i det internationella hovkapellet med utländsk kapellmästare och repertoar ej rönt starkare nationella impulser. Hans vidare utveckling under tyskt inflytande samt genom släkt och giftermål stärkta förbindelser med Tyskland voro ej heller ägnade att rotfästa hans konst i svensk jordmån. Och dock är han bland de första tonsättare, hos vilka återklinga vissa tonfall, som äro uttryck för svenskt känsloliv, väckas vissa stämningar, samhöriga med svensk natur. Det är detta nationella tonspråk, som berättigar honom till medborgarrätt i svensk musikkultur. Att utesluta B. skulle vara att beröva svensk instrumentalkonst dess enda betydande namn under en tid, då den tyska instrumentalmusiken från Beethoven till Wagner stod i rikaste blomstring. Om B. likväl ej kom att utöva något avsevärdare inflytande på sitt lands musik, visar detta hans isolerade ställning som instrumentalkomponist under vokalmusikens envälde liksom ock egenarten av hans konst, som ej var ägnad att bilda skola. Visserligen rönte han i allmänhet aktningsfullt erkännande för sin musikaliska lärdom, kontrapunktiska och orkestrala konst, men om han ägde många beundrare, hade han blott få verkligt förstående anhängare. Härtill bidrog dels, att det bästa av hans alstring, symfonierna, Estrellauvertyren, de symfoniska tonmålningarna och kammarmusikverken, var föga eller icke alls känt, dels dessa kompositioners säregna karakter. Under det han i flertalet vokalverk, den fullödiga »Estrella de Soria» undantagen, avsiktligt anslår en populär ton, därvid han ej alltid undgår det

ytliga och triviala, präglas instrumentalkompositionerna av hans originella uppfinning och kräsna smak.

I ett ungdomsbrev 1819 framhåller B., att han alltid strävat att bana sig en ny väg och redan sett sig belönad härför. Också framträda tidigt vissa för hans musik karakteristiska drag, formens frihet på klassisk grund, utgående från Beethovens senare tondiktning, dess klarhet och logik, även där fantasien med skenbar nyckfullhet avviker från det vedertagna formschemat eller låter satserna glida in i varandra, den polyfona stilen med orgelpunkter i olika stämmor och stämmornas spirituella dialog, därvid basstämman är särskilt underhållande, rytmiska effekter såsom punkterade noter och fermater, en egenartad melodik, än blygt svärmisk, än framilande på lätta fötter, harmonik och modulationer ofta djärva och överraskande, det hela genomandat av en humor, ibland kanske något kärv och bisarr men alltid fängslande. Det är vanskligt att söka påtagliga förebilder till B:s originella konst. Visserligen kan man spåra impulser av fransk och italiensk opera, påvisa inflytande av Beethoven: formen och humorn, av Cherubini: polyfonien, rytmiska egenheter, de häftiga accenterna, orkesterbehandlingen, av Berlioz: fantastiken och av Mendelssohn: älvvärldens romantik. Men i allt var han dock fullt självständig. Det är denna snillets originalitet, som bevarat det starkaste av B:s tondiktning till nutiden och för alltid tillförsäkrat mästaren hans ställning som den svenska symfoniska konstens skapare. — B:s skriftliga kvarlåtenskap förvaras till största delen hos sonen ingenjör Hj. Berwald samt i Musikaliska akademiens bibliotek.

Kompositioner i tryck: a) instrumentalmusik: Stor septett för violin, altviol, klarinett, fagott, valdthorn, violoncell och kontrabas. (Komp. 1817.) Stämmor. Sthm (tr. Leipz.) 1893. Klaverutdrag arr. af V. Svedbom. Sthm (tr. Leipz.) 1893. — Thema con variazione för piano (Journal de musique, 1820). — Rondeau bagatelle för piano (ibid.) — Konzert Cis moll für Violine mit Orchester oder Klavierbegleitung. (Op. 2; komp. 1820.) Revidiert von Henri Marteau, Klavierauszug von Karl Valentin. Partitur. Leipz. 1911. Ausgabe für Violine mit Klavierbegleitung. Leipz. 1911. — Elflek, tonbild för stor orkester. (Komp. 1841.) I 4-händig bearb. af J. Hauer. Sthm [1921]. — Symphonie G moll (»Symphonie sérieuse») för orchester. (Komp. 1841—42.) Partitur. Sthm [1875]. Arr. för piano och fyra händer. Sthm (tr. Hamburg) [1875]. Adagio maestoso aus der Symphonie sérieuse für Orgel von Patrik Vretblad. Sthm (tr. Köpenh.) [1912]. — Minnen af norska fjällen. Tonmålning för orchester. (Komp. 1842.) Arr. för piano och fyra händer af kompositören. Sthm (tr. Leipz.) 1872. — Stor polonaise componerad på begäran för den fête, som Stockholms magistrat och borgerskap till firande af Hans Majestät Konung Carl den XIV Johans tjugofemte regeringsår å Stora börssalen underdånigst gifvit den 6 febr. 1843. (Arr. för Pf af förf.) Sthm [1843]. — En landtlig bröllopsfest. Tonmålning för orgel à quatre mains. (Komp. 1844.) Arr. för piano, fyra händer. Sthm (tr. Leipz.) 1891. — Sinfonie singulière (C dur) für Orchester. (Komp. 1845.) [Partitur och stämmor.] Köpenh. u. å. Fyrhändig pianosättning af Karl Valentin. Sthm [1905]. — Symphonie N:o 3, Es dur für Orchester. (Komp. 1845.)

[Partitur och stämmor.] Hamburg [1911]. — Quartett (Ess dur) för 2 violiner, viola och violoncell. (Komp. 1849.) Partitur och stämmor. Sthm (tr. Leipz.) 1885. — Quartett N:o 2 A moll för 2 violiner, altviol och violoncell. (Komp. 1849.) Partitur och stämmor. Sthm (tr. Leipz.) [1904]. — Trios für Piano, Violine & Violoncell. N:o 1 (Ess dur). Leipz. [1852]. N:o 2 (F moll). Leipz. 1852. N:o 3 (D moll). Leipz. [1854]. N:o 4 (C dur). Köpenh. (tr. Leipz.) 1896. — Quintetto (C moll) pour pianoforte, 2 violons, alto et violoncelle. Leipz. 1856. (Op. 5.) — Quintetto N:o 2 (A dur) pour pianoforte, deux violons, alto et violoncelle. Leipz. 1857. (Op. 6.) — Duo für Pianoforte und Violoncello (oder Violine). Leipz. 1858. (Op. 7.) — Duo för piano och violin. (Komp. 1857—60.) Sthm (tr. Leipz.) 1898. — Dessutom torde flera osignerade kompositioner i Musikalisk journal (1819) kunna tillskrivas B.

b) vokalmusik: Aftonrodnan. Sång med piano. Text af G. G. Ingelman (Musikalisk journal 1819; omtr. i Svensk sång, Årg. 1, 1900, N:o 2). — Ute blåser sommarvind. Sång med piano (Musikalisk journal, 1819). — Christjerns marsch i första akten af operan Gustaf Wasa (arrangerad för fortepiano). Sthm [1828]. — Dröm. Sång med piano till en dikt af L. Uhland (Svensk sång, Årg. 2, 1901, N:o 26, 30; komp. 1833). — Estrella de Soria. Stor romantisk opera i tre akter af Otto Prechtler. (Komp. 1841—42; texten utg. Sthm 1861. 12:o 60 s.) Klaverutdrag med svensk och tysk text. Sthm 1883. Tragische Ouverture. Ouverture zur Oper Estrella de Soria für grosses Orchester. [Partitur och stämmor.] Sthm (tr. Leipz.) [1913]. Ouverture till Estrella de Soria för piano à 4 mains. Sthm u. å. — Romans, cavatina och aria ur operetten Jag går i kloster. Claverutdrag. Sthm [1843]. — Romans, aria och cavatina ur operetten Modehandlerskan. (Komp. 1843.) Claverutdrag. Sthm [1845]. — Den 4:e juli 1844. Konung Oscar, phantasiestycke af G. G. Ingelman satt i musik för röst och fortepiano samt alla sångens vänner tillegnadt. Sthm [1844]. — Svensk folksång af Herman Sätherberg. Sthm [1844]. — Ein ländliches Verlobungsfest in Schweden. Nationelles Tongemälde mit deutschem Texte von Otto Prechtler für 3 Solo-Stimmen, Chor und grosses Orchester. Arrangement für eine Singstimme mit Begleitung des Pianoforte. Wien [1847]. — Vid konung Oscars graf. Sång för en röst med accompagnement af pianoforte. Sthm [1859]. — Östersjön. Ord af Oscar Fredrik. Sång med piano. Sthm [1883]. (Komp. 1859; omtr. i Svensk sång, Årg. 1, 1900, N:o 26—27). — Marsch, hymn och jubelsång uppförda vid expositionens invigningsfest den 15 juni 1866. Orden af O****. Claverutdrag. Sthm [1866]. För piano. Sthm [1866]. För piano och fyra händer. Sthm [1866]. — Serenade für Männerchor mit Soloquartett. Sthm u. å. (Komp. 1867.) — Dessutom sånger i Svensk sång, Årg. 1—2, 1900—01 (Konung Oscar I, Romans, Vaggvisa, Tema).

Utgivit: Musikalisk journal. 1819 jan.—juni. Fol. — Journal de musique. 1820. Fol.

Kompositioner i handskrift: a) instrumentalmusik: Thema mit Variazionen für die Violine mit Orchester. (Op. 2; komp. 1816.) — Dubbelkonsert för två violiner med orkester. (Komp. 1817; förkommen; möjligen identisk med en duo för två violiner, som först på senare år försvunnit.) — Revue marsch componerad till instundande läger och H. K. H. kronprinsen ödmjukast tillegnad. (För militärorkester; komp. 1818.) — Fantasie för orkester, variationer öfver ett nationaltema. (Komp. 1818.) — Två stråkkvartetter. (Komp. 1818.) — Kvartett för piano, klarinett, horn och fagott, Ess dur. (Av komp. betecknad som op. 1; komp. 1819.) — Première sinfonie, A dur. Första satsen. (Op. 3; komp. 1820.) — Sonat för piano och violin. (Ungdomsarbete; förkommet under senare år.) — Concert Stück für Fagott mit Orchester Begleitung. (Op. 2; komp. 1827.) — Slaget vid Leipzig. Musikalisk målning. Hans Kongl. Maj:t i djupaste underdånighet tillegnad. Partitur och klaverutdrag. (Komp. 1828.) — Ein humoristisches Capriccio für grosses Orchester. (Komp. 1841; förstörd eller förkommen.) — Elfenspiel (Elflek). Tonbild för stor orkester. (Komp. 1841; utg. i 4-händig bearb. af J. Hauer, Sthm [1921], se ovan.) — Fyrstämmig fuga i Ess dur (79 takter). (Antagligen komp. 1841; intagen i B:s »Anvisning till studier i contrapunkt, fuga, composition och orchester», varav i manuskript föreligger anvisning till studier i kontrapunkt och inledning till kompositions-

läran. Till ovannämnda fuga, som här är transponerad till F dur samt avsevärt omarbetad och förkortad, har komp. fogat följ. anmärkning: »Allegro moderato. Fuga. (Intermezzo.) Jag behöfver väl knappast tillägga, att föregående Intermezzo tillhör en komposition, skrifven för stor orkester, och att hvad jag nu uppvisat, endast är ett bristfälligt arrangement af densamma för piano och fyra händer.») — Ernste und heitere Grillen. Fantasiestück für Orchester. (Även med svensk titel: Alvarsamma och glada infall; komp. 1842.) — Minnen af norska fjällen. Tonbild för stor orkester. (Komp. 1842; utg. i arr. för piano och fyra händer, Sthm 1872, se ovan.) — Sinfonie capricieuse. (Komp. 1842; förkommen; jfr följ.) — Sinfonie D dur. Efter tonsättarens efterlämnade skizzer fullbordad af Ernst Ellberg. (Komp. 1842; av E. benämnd Sinfonie capricieuse.) — Bayaderen-Fest. Fantasiestück för grosses Orchester. (Komp. 1842.) — Wettlauf. Etude für grosses Orchester. (Komp. 1842.) — En landtlig bröllopsfest. Tonmålning för orgel à quatre mains. (Komp. 1844; utg. i arr. för piano, fyra händer, Sthm 1891, se ovan.) — Trio N:o 5 för piano, violin och violoncell. (Komp. 1845.) — Trio för 3 violiner. (Op. 5; förkommen under senare år.) — Pianokonsert D dur. (Komp. 1855.) — Concertino för violin och piano. (Komp. 1859 för Christina Nilsson; endast befintlig i fragment.) — Tre pianostycken. (Komp. 1859.) — Romanza et scherzo. — Presto feroce. — Une plaisanterie. (De tre sistnämnda för piano; komp. 1859—60.) — Introduction et marche triomphale för piano. — Marsch för piano av Dumwitz.

b) vokalmusik: Drei Singlieder (»Glöm ej dessa dar!» — »Lebt wohl, ihr Berge.» — »A vôtre âge.» Komp. 1817.) — Cantate i anledning af högtidligheterna den 5 november 1821. H. K. Maj:t underdånigst tillegnad. — Cantat författad i anledning af H. K. H. Kronprinsessans ankomst till Sverge och höga förmälning. H. K. H. underdånigst tillegnad. (Komp. 1823.) — Stor serenad för tenor med ackompanjemang af piano, klarinett, horn, altviolin, violoncell och kontrabas. (Komp. 1825.) — Operan Gustaf Wasa, 1:a akten. (Komp. 1827, 1:a akten uppförd 1828; förkommen utom en marsch, som är utg. i pianoarrangemang, Sthm 1828, se ovan.) — Operan Leonida. (Komp. 1829; förstörd eller förkommen.) — Operan Der Verräther. Libretto af M. G. Saphir. (Komp. 1830; förstörd eller förkommen.) — Jag går i kloster. Operett i två akter. Libretto av F. Berwald. (Komp. 1842; romans, cavatina och aria ur Jag går i kloster utg. i klaverutdrag, Sthm 1843, se ovan.) — Modehandlerskan. Operett i tre akter. Libretto af H. Sätherberg efter uppslag av B. (Komp. 1843; texten utg. Sthm 1845, 12:o 94 s.; romans, aria och cavatina ur Modehandlerskan i klaverutdrag, Sthm 1845, se ovan.) — Gebet der Pilger am heiligen Grabe. (För manskör med orkester; med omarb. svensk text uppförd 1844 och benämnd Bön för manskör, med orgelackompanjemang.) — Effecit gaudium. (För två körer och stor orkester, den ena kören med latinsk text, den andra med tysk.) — Konung Carl den XII:s seger vid Narva. Ord af H. W. B... (Med omarb. tysk text även benämnd Schwedisches Soldatenlied. För fyra tenorer med ackompanjemang af trumpeter och basuner. Komp. 1845.) — Gustaf Adolf den stores seger och död vid Lützen. Cantat för soloröst, chör, orgor, basuner och trumpeter. Ord af G. Ingelman. (Komp. 1845.) — Nordiska fantasie-bilder. Orden af f... För orgel, solo, chör och blåsinstrument. (Komp. 1846; delvis förkommen.) — Gustaf Wasas färd till Dalarne. Tonmålning för soloröster, chör, trompeter, basuner och orgel. Ord af [H.] S[ätherberg?]. (Komp. 1849.) — Apotheose. För tenorsolo, manskör och orkester. Musik till N. N:s minnesfest över Shakespeare. (Komp. 1864.) — Drottningen af Golconda. Svensk imitation efter franska libretton Aline, reine de Golconde par Vidal & Favrière, romantisk opera med dans uti 3 akter. Partitur och klaverutdrag. Potpourri för piano, två händer. (Komp. 1864—65; tryckt i utdrag i Album f. piano af sv. tonsättare, Sthm 1892.) — Den 7 december 1865. Eko från när och fjärran. Ord av [F. H]ed[berg]. För sopran med obligat klarinett. (Komp. med anl. av representationsreformen.) — Koral för kör och orkester. (Komp. 1867.) — Sånger med piano: Blomman. Ariette till ord af J. L. Runeberg. (Samma melodi som i sången »Vid konung Oscars graf».) — Des Mädchens Klage. — Romance och Rondolette. — »Intill konstens tempel jag tveksamt närmar mig i dag.» Coupletter till ord av Wilhelmina Stålberg. (De båda sistnämnda sjungna av Christina

Aug. Berwald.
Fotografi.

Nilsson vid hennes första konsertuppträdande 1860.) -- Dessutom Hæffners koraler n:o 1—59 i omarbetning (MA bibl.).

I fragment föreligga del av en körsats i pianoarrangemang ur den ofullbordade operan »Donna Isabella» (komp. 1830), en del av orkesterpartituret till »Ländliche Spiele und Tanz», varav något använts i »En landtlig bröllopsfest»; skizzer till en oratoriesats (från omkring 1845), en motett och en aria m. m.

Källor: MA arkiv; samtida tidningar, däribland Sv. musiktidning, passim, och Allgemeine Teaterzeitung, Wien, 26 juni 1847; W. Bauck, Musik och teater (1868); Frans Berwald (Illustr. Tidende $^{26}/_{4}$ 1868); F. Brendel, Werke von Franz Berwald (Neue Zeitschr. f. Musik, April 1859); A. Hillman, Franz Berwald (1920); Lina Lagerbielke, Sv. tonsättare under nittonde århundradet (1908); A. Lindgren, Musikaliska studier (1896); T. Norlind, Allm. musiklexikon, 1 (1916); dens., Svensk musikhistoria (1918); L. N[orman], Franz Berwalds kammarmusikverk (Tidn. f. theater o. musik $^{30}/_{3}$ 1859); dens., Franz Berwald (Svensk musiktidn., 1881).

OLALLO MORALES.

3. Christian August Berwald, den föregåendes broder, f. 24 aug. 1798 i Stockholm, † 13 nov. 1869 därstädes. Violinist i K. hovkapellet 15 sept. 1815; andre konsertmästare 1 juli 1832; förste konsertmästare 1 juli 1834—31 dec. 1860; inspektor för akademiens konservatorium 29 dec. 1863—1866. LMA 1841; RVO 1861.

Gift 1) 12 nov. 1831 med Maria Charlotta Ljungberg, f. 12 maj 1816, † 15 jan. 1843, dotter till kakelugnsmakaren Olof Ljungberg; 2) 13 sept. 1845 med pianisten Hedvig Sofia Sundblad, f. 25 aug. 1816, † 7 juli 1897, dotter till hyrkuskåldermannen Per Sundblad.

B. var en synnerligen framstående orkesterspelare och åtnjöt som sådan stort anseende, ehuru hans framgångar som konserterande solist voro minst sagt tvivelaktiga. Inom Musikaliska akademien deltog han livligt i arbetet och föreslog upprepade gånger sin framstående broder Franz Adolf till såväl ledamot som lärare. Den lugna och hovsamma form, vari dessa förslag gjordes, och den träffande kritiken av broderns medtävlare

synas ge vid handen, att B. var en av de första i vårt land, som uppskattade Franz B:s egenartade geni. Som kompositör är B. mindre betydande. Cronhamn omtalar en komposition av honom, som tillägnats den franska kejsarinnan Eugenie och som belönats med en guldmedalj. — Vid sin död donerade B. sin och sin hustrus musiksamling till Musikaliska akademien. Hans andra hustru, Hedvig Sundblad, var känd som duktig pianist — hon invaldes i Musikaliska akademien 1868 — och donerade en större summa till stipendier åt konservatorieelever.

Julie Berwald.
Oljemålning av Adelaïde Leuhusen. Fru E. Malmborg, Stockholm.

Kompositioner i handskrift: i MA bibliotek: Rondo pour deux violons, alto et violoncello. (Op. 1.) — Rondo capriccio pour deux violons, alto et violoncello. (Op. 2.) — Fantaisie pour deux violons, viola et violoncelle. (Op. 3.) — Andante et rondo brillant för violin med orkester. (Op. 9; komp. 1834.) — Introduction, thême et variations, för violin och orkester. (Op. 13; komp. 1839.) — Ouverture för orkester (Op. 14). — Concertino för violin med orkester. (Op. 15; komp. 1848.) — Concert militaire, för violin och orkester. (Op. 16; komp. 1832.) — Introduction et allegro, för violin och orkester. (Op. 17; komp. 1849.) — Introduction et rondo giocoso, för violin och orkester. (Op. 18; komp. 1850.) — Thême avec variations, för violin med ackompagnemang af violin, altfiol och violoncell. — I Operans bibliotek: Musik till skådespelet »Rafael Sanzio» av Wollheim.

Källor: J. P. Cronhamn, Kongl. musikaliska akademien åren 1771—1871 (1871); F. A. Dahlgren, Anteckningar om Stockholms theatrar (1866); T. Norlind, Allm. musiklexikon, 1 (1916).

JULIUS RABE.

4. Julia (Julie) Mathilda Berwald, dotter till B. 1, f. 14 okt. 1822, † 1 jan. 1877. Engagerad vid K. teatern 1 juli 1848—30 juni 1852. Gift 7 okt. 1852 med löjtnanten, sedermera hovmarskalken friherre Gustav Georg Knut Åkerhielm.

Utbildad huvudsakligen av sin moder, väckte J. B. tidigt uppseende för sin vackra röst och vann vid konsertresor med sina föräldrar och sina systrar det livligaste bifall. I okt. och nov. 1847 debuterade hon på K. teatern och var sedan engagerad där i fyra år. Under denna tid var hon sångscenens mest lysande kvinnliga kraft. Hennes större roller voro Rosina i »Barberaren», Alice i

»Robert», Susanna i »Figaros bröllop», Pamina i »Trollflöjten», Agata i »Friskytten», Marie i »Regementets dotter», Fiorilla i »Turken i Italien».

Källor: F. A. Dahlgren, Anteckningar om Stockholms theatrar (1866); G. Nordensvan, Sv. teater och sv. skådespelare från Gustaf III till våra dagar, 2 (1918).

JULIUS RABE.

Berzelius, Jöns Jacob, f. 20 aug. 1779 i Väversunda, † 7 aug. 1848 i Stockholm. Föräldrar: supremus collega scholæ i Linköping Samuel Berzelius och Elisabet Dorotea Sjösteen. Genomgick Linköpings gymnasium 1793—96; student i Uppsala 18 okt. 1796; med. fil. kand. 5 dec. 1798; disp. 6 dec. 1800 (Nova analysis aquar. Medeviensium; pres. A. G. Ekeberg); med. kand. 20 maj 1801; med. lic. 11 dec. s. å.; disp. 1 maj 1802 (De electricitatis galvanicæ apparatu Cel. Volta excitæ, in corpora organica effectu; pres. J. Afzelius); med. doktor 23 maj 1804; företog upprepade studieresor i Sverige och utlandet. Fattigläkare vid Medevi somrarna 1800 och 1801; vik. läkare vid Drottningholm sommaren 1802; med. och farm. adjunkt utan lön vid kirurgiska skolan i Stockholm 24 maj s. å.; fattigläkare för östra delen av Norrmalm 17 juni 1805; erhöll assessors titel 21 febr. s. å.; lärare i kemi vid krigshögskolan å Karlberg 26 aug. 1806; med. och farm. professor vid kirurgiska skolan i Stockholm 13 jan. 1807 samt efter läkarutbildningens omorganisering år 1810 vid karolinska mediko-kirurgiska institutet; assessor i Collegium medicum (sedermera sundhetskollegium) 5 apr. 1810; ledamot av direktionen för salpeteralstringsförsöken 22 mars 1811—1819 (se K. brev 9 febr. 1819); erhöll av Vetenskapsakademien ett årligt personligt anslag av 200 rdr b:ko 18 sept. 1811; meddelade undervisning i kemi åt sedermera konung Oskar I 1816—17 samt 1820—22; kallades till professor och obersanitätsrat i Berlin efter Klaproth 1817 men avböjde anbudet; ledamot i myntkommittén s. å.; adlad 11 maj 1818 (introducerad 1820); Vetenskapsakademiens sekreterare 11 nov. 1818 (tillträdde okt. 1819); erhöll av brukssocieteten dess medalj i guld och en årlig livstidspension av 500 rdr b:ko 23 maj 1820; ledamot i kommittéerna angående rikets allmänna undervisningsverk 21 dec. 1825—20 dec. 1828, angående fransmannen Terneaux' uppfinning att bereda soppgryn av potatis (berättelse 5 maj 1827), angående nytt apotekarreglemente 9 juli 1831—27 apr. 1835 samt angående teknologiska institutets förändrade organisation 8 dec. 1832—15 febr. 1834; erhöll 14 juli 1832 på begäran avsked från professuren vid karolinska institutet med rättighet att kvarstå

som ledamot av sundhetskollegiet och som professor honorarius vid institutet; tilldelades genom K. brev 26 sept. s. å. en pension av 600 rdr b:ko; ledamot i kommittén angående rikets mått, mål och vikt 14 juni 1834—28 sept. 1838; friherre 19 dec. 1835; tillerkändes av 1840—41 års riksdag en årlig pension av 2,000 rdr b:ko i form av nationalbelöning att utgå fr. o. m. 1841. Ledamot av Patriotiska sällskapet 1804 (preses 1827 och 1828); LVA 1808 (preses 1810); LKrVA 1811; LLA 1812; RNO 1815; LVS s. å.; KVO 1821; KmstkVO 1829; HedLHA s. å. (preses 1830); en av de 18 i Sv. akad. 1837; LSkS 1838; erhöll Svenska akademiens stora guldmedalj s. å.; var dessutom ledamot av åttifyra utländska lärda sällskap.

J. Jac. Berzelius.
Daguerrotypi, 1845, tagen av Prof. N. Mitscherlich, Berlin.

Gift 19 dec. 1835 med Elisabet Johanna Poppius, f. 25 juni 1811, † 27 febr. 1884, dotter till presidenten i kommerskollegiet, statsrådet Gabriel Poppius.

B. var sin tids namnkunnigaste kemist och en av alla tiders främste naturforskare. Tidigt föräldralös — fadern avled 1783 och modern 1787 — och utan nämnvärda egna tillgångar för studiers bekostande, hade han som barn och yngling att utstå talrika umbäranden och förödmjukelser. Hans rika och säregna naturanlag blevo ock från omgivningens och lärarnas sida ofta underskattade. Mot frändernas råd, vilka önskade, att han skulle ägna sig åt det prästerliga kallet, synes han redan under gymnasietiden hava bestämt sig för läkarbanan, mindre dock på grund av någon synnerlig böjelse för densamma, än emedan han däri såg den enda utvägen att få ägna sig åt naturvetenskapliga studier, för vilka han redan tidigt kände en utpräglad fallenhet. Företrädesvis trenne personer bidrogo till att uppmuntra och inrikta denna hans håg: styvfadern kyrkoherden Anders Ekmarck (med vilken B:s mor 1785 ingått äktenskap), lektorn i Linköping K. F. Hornstedt och styvbrodern,

den begåvade men tidigt bortgångne Lars Kristoffer Ekmarck. Särskilt var det den sistnämnde, som under den gemensamma studietiden i Uppsala gjorde B. bekant med fysiska och kemiska försök. »Redan vid första deltagandet däri», skriver B., »fattades jag av en förut aldrig erfaren känsla; jag var oåterkalleligen fästad vid detta slags kunskapsodling».

Lärare i kemi vid Uppsala universitet vid denna tid voro professorn Johan Afzelius och adjunkten A. G. Ekeberg. Den förre ägnade sig emellertid mera åt mineralogien än åt den egentliga kemien; den senare åter var visserligen en framstående kemist men på grund av sin dövhet mindre skickad som undervisare. Med den handledning, som bestods på det torftigt utrustade universitetslaboratoriet, var det därför klent beställt, vartill kom, att B. på grund av en trasslig examensangelägenhet tämligen oförskyllt råkade i spänt förhållande till flera bland sina lärare. Det ena med det andra föranledde, att han — i alla händelser inom kemien — blev en autodidakt, som »uttänkte sina operationer själv och frågade ingen till råds». I ett hyrt studentrum, »som hade en mörk skrubb med en spisel», etablerade han sitt eget laboratorium och utförde här sina första självständiga kemiska rön. Dessa fortsattes med ökad framgång efter avflyttningen till Stockholm. Här stiftade han bekantskap med den förmögne bruksägaren V. Hisinger, känd som en framstående mineralog. Denne upplät åt B. ett par rum i sitt på Ladugårdslandet belägna hus och erbjöd honom att deltaga i sina hydroelektriska försök. Det så inledda samarbetet gav uppslag till B:s första mera betydande arbete »Försök med elektriska stapelns verkan på några salter och några av deras baser» (1803), som innehåller grunddragen av de lagar, ur vilka han sedan utvecklade sin elektrokemiska teori. Kort tid efteråt lyckades han — likaledes i förening med Hisinger — göra en annan märklig upptäckt: han fann i ett mineral från Bastnäs ett dittills okänt, till jordartmetallernas grupp hörande kemiskt grundämne, vilket han benämnde »cerium» (1804).

Vid sidan av dessa rent vetenskapliga undersökningar inlät sig B. under de första åren av sin Stockholmsvistelse på ett par andra företag, närmast i syfte att därigenom förbättra sin ekonomiska ställning. Tillsammans med en ung kemist från Åbo, G. M. Schwartz (sedermera direktör för teknologiska institutet i Stockholm) och på dennes förslag höll han under någon tid subskriberade kemiska föreläsningar på Riddarhuset. Företaget måste dock på grund av bristande intresse från allmänhetens sida snart upphöra, och dess ekonomiska avveckling ledde till en stadig-

varande brytning mellan de båda kompanjonerna, så mycket mera anmärkningsvärd, som B. eljest inom kretsen av sina personliga bekantskaper hade mycket få ovänner. Det andra företaget slog icke bättre ut. En kirurgie magister L. G. Werner hade i huvudstaden inrättat brunnsdrickning av artificiella mineralvatten och inbjöd B. att bliva brunnsläkare och tillika delägare i företaget. B. tog sig nitiskt saken an och utgav bl. a. en skrift, kallad »Underrättelser om artificiella mineralvatten» (1803) i avsikt att väcka allmänhetens uppmärksamhet och intresse. Inrättningen blev också till en början talrikt besökt men måste icke desto mindre på grund av Werners iråkade ekonomiska obestånd efter ett par år med förlust nedläggas. Emellertid fortfor B. under hela sin levnad att livligt intressera sig för bruket av hälsovatten, såväl naturliga som konstgjorda, vilka ock sedermera i stor utsträckning anlitades av honom själv under ohälsans dagar. Bland de inhemska hälsokällor, vilkas vatten av honom gjorts till föremål för en noggrann kemisk analys, kunna nämnas Medevi, Loka, Adolfsberg, Porla, Ronneby och bland de utländska Karlsbad, Töplitz, Königswart, Saidschütz m. fl.

Då den praktiska utövningen av läkaryrket mindre tilltalade B. än lärarens och vetenskapsidkarens kall, gick hans strävan ut på att vinna befordran på sistnämnda bana. Ett första steg i denna riktning var hans förordnande att vara adjunkt vid kirurgiska skolan, för vilket han väsentligen hade att tacka sin gynnare, livmedikus S. A. Hedin, vars bekantskap han stiftat redan 1799 vid Medevi. Denna befattning var emellertid oavlönad. En av hans bevågne förman K. F. von Schulzenheim uppgjord plan att genom tjänsteköp förskaffa honom platsen efter professorn i naturalhistoria och farmaci A. Sparrman ledde icke omedelbart till målet, i det att zoologen Konrad Quensel 1805 erhöll nämnda profession. Genom dennes oförmodade frånfälle blev platsen dock redan sommaren 1806 ånyo ledig, och B., som under tiden hunnit ytterligare meritera sig, blev i början av följande år »nämnd till medicine och farmacie professor vid den kirurgiska skolan i Stockholm med en lön av 166 rdr 32 sk.». Nu började för honom en tid av intensivt och oavlåtligt vetenskapligt arbete, och man kan säga, att under de närmast följande elva, tolv åren såg flertalet av de experimentalundersökningar dagen, vilka skapat hans världsrykte som kemist. Hans första omsorg blev att skaffa sig ett användbart laboratorium; ett sådant blev på hans hemställan inrett i ett hus på Riddarholmen, som Collegium medicum då nyss förvärvat. Detta laboratorium, för vars utrustning med in-

strument och materialier ett årligt statsanslag av 200 rdr utverkades, torde i främsta rummet hava tjänat undervisningsändamål; i den bostad på dåvarande Ladugårdslandet, som B. delade med sin studiekamrat hovmedikus M. M. af Pontin, inrättade han dessutom ett privatlaboratorium, där han företog åtskilliga av sina rön.

Till en början ägnade han sig företrädesvis åt den fysiologiska kemien. Redan 1806 hade han utgivit första delen av sina »Föreläsningar i djurkemien». Då emellertid de tidigare arbeten av andra, varpå han i förstone ville grunda sin framställning, befunnos vara både få och bristfälliga, fann han sig föranlåten att själv företaga ett stort antal analytiska undersökningar av olika animaliska ämnen. Resultaten av dessa undersökningar finnas nedlagda dels i senare delen av »Föreläsningar i djurkemien» (1808), dels i åtskilliga smärre avhandlingar, såsom »Om djurkemiens framsteg» (1810) m. fl. De representera ett värdefullt pioniärarbete på ett vanskligt och dittills föga bearbetat område. Så stort var i själva verket B:s intresse för djurkemien, att denna antagligen för all framtid hade förblivit hans huvudstudium, därest icke vid undervisningen även bristen på en användbar lärobok i den allmänna kemien gjort sig kännbar. Då han icke var nöjd med något av de tyska kompendier, som funnos att tillgå, beslöt han att själv författa en kemisk lärobok på modersmålet. Vid utarbetandet av denna, vars första del utkom 1808, fästades hans uppmärksamhet på J. B. Richters under 1790-talet utförda försök över neutralsalters ömsesidiga sönderdelning med bibehållen neutralitet, och åstundan att genom egna försök övertyga sig om riktigheten av Richters uppfattning, vilken dittills vunnit föga erkännande eller ens beaktande, blev nu för honom en anledning att under de närmaste tio åren fördjupa sig i de omfattande och ytterst mödosamma stöchiometriska undersökningar, vilka tillsammantagna utgöra hans utan gensägelse förnämsta vetenskapliga storverk: arbetet över de bestämda kemiska proportionerna. Detta arbete tog sin början 1807, och den första hithörande avhandlingen publicerades 1810.

Det är i vår tid med dess högt uppdrivna laboratoriumsteknik icke lätt att till fullo uppskatta de svårigheter, B. vid utförandet av dessa undersökningar hade att övervinna. Experimentalkemiens och särskilt den kvantitativa analysens outvecklade tillstånd lade ständiga och till synes oöverstigliga hinder i vägen för anskaffande av ett tillräckligt omfattande och framför allt tillräckligt noggrant iakttagelsematerial. För B:s skarpsinne och järnflit

lyckades det dock att undanröja dessa hinder trots de mycket begränsade materiella hjälpmedel, som stodo till hans förfogande. Genom honom infördes i den analytiska kemien en dittills förgäves eftersträvad skärpa och säkerhet, och i omedelbar anslutning härtill utförde han själv, utan andras hjälp, det jättelika arbetet att — direkt eller indirekt — bestämma den kvantitativa sammansättningen av flertalet då kända kemiska föreningar och därur härleda de i dem ingående grundämnenas relativa vikter eller föreningsvikter (sedermera med en hypotetisk bibetydelse kallade »atomvikter»). Genom att sålunda fastställa kemiens viktigaste fundamentala konstanter gjorde han densamma tillgänglig för en framgångsrik siffermässig behandling och lyfte den från en beskrivande till en beräknande vetenskap. B. gick till detta arbete utan någon som helst förutfattad mening; det utfördes således lika litet för att stödja som för att störta någon viss teori, vilket icke hindrade, att det, långt innan det blivit fullbordat, erhöll en utomordentligt stor betydelse även ur teoretisk synpunkt. Det blev i första hand den kort förut av J. Dalton framställda, ännu gällande atomteorien, som skördade vinsten av detsamma och erhöll det fasta stöd av fakta, som den dittills saknat. Om denna Daltons teori ägde emellertid B. ännu så sent som 1810 icke någon säker kännedom. Medan B. var sysselsatt med förarbetena till sina undersökningar över de bestämda proportionerna, inföll H. Davys glänsande upptäckt av alkaliernas och jordarternas sammansatta natur. Framställningen av de alkaliska jordartmetallerna ville emellertid icke lyckas för Davy. Genom en modifikation av dennes förfaringssätt kunde B. i förening med Pontin anvisa vägen för elektrolytisk framställning av metalliskt kalcium och barium. Likaså framställde de ungefär samtidigt med T. J. Seebeck och oberoende av denne det dittills okända ammoniumamalgamet (1808). Båda dessa upptäckter ansluta sig på det närmaste till arbetena över de bestämda proportionerna.

Från det i hög grad forcerade arbete, B. vid denna tid ålade sig, fann han en välbehövlig vederkvickelse uti resor, av vilka flera blevo av stor betydelse för hans kommande verksamhet. Redan hösten 1805 i samband med undersökningen av Porla och Adolfsbergs hälsovatten hade han besökt Falun, Gävle och Dannemora och därunder stiftat bekantskap med den framstående och originelle kemisten och mineralogen J. G. Gahn. Sommaren 1807 företog han i sällskap med Jakob Adlerbeth och bruksägaren Erik Ljungberg en resa till Skåne, Blekinge och Köpenhamn och knöt därunder med fysikern H. K. Örsted ett varaktigt vänskapsband.

Samma år deltog B. jämte några vänner i stiftandet av Svenska läkaresällskapet. Efter kronprinsen Karl Augusts hastiga död 28 maj 1810 erhöllo han och Pontin befallning att genast resa ned till Skåne och förrätta liköppningen. Vid deras framkomst befanns emellertid, att liket redan blivit obducerat av trenne professorer från Lund. B., som efter tagen kännedom av omständigheterna vid dödsfallet för sin del blivit övertygad, att någon förgiftning ej förelåg, avgav till preses i sundhetskollegiet en enskild rapport, vari han förklarade de gängse misstankarna om prinsens dödssätt vara ogrundade. Tyvärr lyckades han icke härigenom förebygga de beklagliga uppträdena vid liktågets ankomst till huvudstaden. Juni—nov. 1812 företog han en resa till England och uppehöll sig härunder företrädesvis i London, där han gjorde bekantskap med Davy, S. Tennant, W. H. Wollaston, T. Young m. fl. framstående engelska naturforskare. Det var här, han tillsammans med schweizaren Al. Marcet påbörjade sin undersökning över kolsvavlans sammansättning.

Efter återkomsten till Sverige ägnade B. sig med oförminskad iver och ökade hjälpmedel åt sina vetenskapliga storverk. Arbetena rörande de bestämda proportionerna fortsattes och fullföljdes. Under sina strävanden att utsträcka dem även till den organiska naturen lade han grunden till den organiska elementaranalysen och påvisade, att med avseende på den kemiska sammansättningen samma lagbundenhet gäller för de organiska föreningarna som för de oorganiska. Genom uppställandet av den dualistiskt elektrokemiska oxidteorien och den därmed nära sammanhängande volymteorien inordnades de kemiska företeelsernas skiftande mångfald under en gemensam enhetlig synpunkt. För mineralogien skapade B. ett alldeles nytt, på kemiska grunder fotat system, och även på kemiens formella behandling nedlade han ett synnerligen betydelsefullt arbete dels genom nomenklaturens utvidgande och reformering, dels och framför allt genom införande av det än i dag allmänt använda kemiska teckenspråket, enligt vilket varje grundämnes atomvikt betecknas antingen med begynnelsebokstaven i grundämnets latinska namn eller med begynnelsebokstaven jämte en annan i namnet likaledes ingående bokstav. Lägg härtill ytterligare upptäckten och undersökningen av de nya grundämnena »selenium» och »litium» (det senare upptäckt på B:s laboratorium och under hans ledning av J. A. Arfwedson) samt utarbetandet av nya delar av läroboken i kemi — allt detta under en tidrymd av föga mer än fem år (1813—1817) med samtidigt bestridande av lärarbefattningen vid karolinska

J. Jac. Berzelius.

Oljemålning av O. J. Södermark. 1845. Vetenskapsakademien.

institutet, utbildandet av flera enskilda lärjungar och fullgörande av åtskilliga offentliga uppdrag —, och man skall få en föreställning om B:s fenomenala arbetsförmåga, som, alltid stor, under detta skedo av hans liv kan sägas hava nått sin höjdpunkt.

På grund av detta trägna arbete försämrades emellertid B:s från ungdomen vacklande hälsa; till hennes återställande fann han sig föranlåten att sommaren 1818 anträda en längre utrikes resa. I sällskap med greve Gustav Löwenhjelm, då svensk minister i Frankrike, besökte han först London för andra gången, därefter Paris, varest han uppehöll sig hela följande vintern och våren. Här blev han bekant med Cl. L. Berthollet, G. L. Cuvier, A. M. Ampère, Fr. J. D. Arago, L. J. Gay-Lussac, P. S. de Laplace, Alex. von Humboldt och flera andra berömda naturforskare, som då uppehöllo sig i den franska huvudstaden. Hans hälsa förbättrades härunder alltmer, så att han våren 1819 kunde på Berthollet's laboratorium i Arcueil utföra en del vetenskapliga undersökningar, bl. a. över vattnets sammansättning (tillsammans med P. L. Dulong). — Återresan lades över Auvergne och Lyon till Schweiz och därifrån genom Tyskland.

Efter hemkomsten till Sverige hösten 1819 tillträdde B. sin befattning såsom Vetenskapsakademiens sekreterare, vartill han under sin frånvaro blivit utsedd. Från denna tidpunkt kan man datera en så småningom skeende omläggning av hans vetenskapliga verksamhet. Hittills hade denna i främsta rummet varit inriktad på experimentalundersökningar, och de teoretiska eller systematiska arbetena hade varit mer eller mindre omedelbara frukter av dessa. Hädanefter intager det litterära elementet en allt bredare plats i hans vetenskapliga produktion, och de experimentella arbetena företagas huvudsakligen i akt och mening att lämna svar på de frågor, som vid redigeringen av läroboken eller årsberättelserna befunnos tarva saklig utredning.

Den stort anlagda läroboken, som till en början utgavs på svenska, utkom under de tre sista årtiondena av B:s levnad i fem tyska upplagor och var sin tids yppersta handbok i kemi. Den blev ock översatt till de flesta kulturspråk. B:s till Vetenskapsakademien avgivna årsberättelser över kemiens och närbesläktade vetenskapers framsteg omfatta tjugusju volymer (1821—47) och utgåvos samtidigt på svenska, tyska och delvis även på franska. De äro att anse som urtypen för senare tiders omfattande naturvetenskapliga referenslitteratur och blevo för vetenskapen av så mycket större betydelse, som de icke voro blott refererande utan på samma gång sovrande och gran-

skande. För kännedomen om dåtidens kemiska litteratur äro de än i dag oumbärliga. Efter B:s död fortsattes detta arbete under tre års tid av hans lärjunge L. F. Svanberg. År 1820 utgav B. dessutom sin bekanta lärobok i blåsrörsanalys, en frukt av hans mångåriga samarbete med den 1818 avlidne Gahn. Detta verk utkom i flera upplagor och översattes till de flesta europeiska språk.

I sällskap med tonsättaren B. Crusell besökte B. sommaren 1822 Karlsbad. Under denna resa inföll hans märkliga sammanträffande med Goethe i Eger. Två år senare företog han tillsammans med den franske mineralogen Alex. Brongniart och dennes son samt den tyske kemisten Fr. Wöhler en geologisk-mineralogisk forskningsresa i Sverige och södra Norge.

Vid sidan av sin officiella lärarverksamhet utövade B. under en lång följd av år även en mera enskild sådan, i det att — isynnerhet under 1820-talet — talrika kemister från Sverige och utlandet besökte hans laboratorium och där under längre eller kortare tid åtnjöto hans handledning. Bland dessa märkas J. A. Arfwedson, K. G. Mosander, N. G. Sefström, N. G. Nordenskiöld, H. G. Trolle-Wachtmeister, E. Mitscherlich, bröderna H. och G. Rose, G. Magnus, den ovannämnde Wöhler m. fl. De på detta sätt knutna förbindelserna med ett antal framstående tyska vetenskapsmän föranledde sedermera upprepade ferieresor till kontinenten. Så 1827, 1828 (då han deltog i det tyska naturforskarmötet i Berlin) och 1830. Vid det sistnämnda år i Hamburg avhållna naturforskarmötet stiftade B. den för hans återstående verksamhet ur flera synpunkter så betydelsefulla bekantskapen med J. von Liebig.

Bland mera beaktansvärda experimentalundersökningar, som under 1820-talet utgingo från B:s laboratorium, märkas följande: arbetena över svavelhaltiga blåsyrade salter, över fluorvätesyran (vilket bl. a. innefattar framställningen av silicium och zirkonium i fritt tillstånd), över sulfosalter, över molybden samt upptäckten av det nya grundämnet »torium». Härtill kommo i början av 1830-talet upptäckten av de för den organiska kemien så utomordentligt viktiga isomeriförhållandena, undersökningen av det nyupptäckta grundämnet »vanadin», uppställandet av det av Liebig och hans skola förhånade men i senare tid till heder komna katalysbegreppet samt det omfattande arbetet över tellurens föreningar. Av mera övergående betydelse blev den delvis i förening med Liebig uppställda s. k. äldre radikalteorien, avsedd att förklara de organiska kropparnas sammansättning. För att ostördare kunna

ägna sig åt rent vetenskapliga arbeten och på samma gång bereda utväg till befordran för en sin lärjunge (Mosander) tog B. 1832 avsked från sin professur vid karolinska institutet.

Utom genom sin forsknings- och författarverksamhet utövade B. under de tre sista årtiondena av sitt liv även på ett annat sätt stort inflytande på naturvetenskapernas utveckling i Sverige, nämligen i sin egenskap av Vetenskapsakademiens sekreterare. Han var den ledande kraften vid denna akademis omorganisation, som i dess stadgar av 1820 fick ett synligt uttryck. I den under hans sekretariat åt akademien uppdragna omregleringen av rikets mått, mål och vikt blevo hans åsikter för det mesta bestämmande. Ävenså tog han verksam del i den under hela 1820-talet fortgående nydaningen av det under akademiens vård ställda naturhistoriska riksmuseet, vars tillkomst bl. a. föranledde akademiens förflyttning (1829) från dess gamla hus vid Stora Nygatan till den rymligare lokal vid Drottninggatan (det s. k. Westmanska palatset), där sedermera såväl akademien som museet haft sitt hemvist ända till 1914. Särskilt inlade han jämte Hisinger stor förtjänst om grundandet och ordnandet av riksmuseets mineralsamling. Till allt detta kan läggas, att hans hem under en lång följd av år utgjorde en eftersökt mötesplats för Stockholms vetenskapliga värld (den s. k. måndagsklubben). Såsom ledamot av kommittén för rikets allmänna undervisningsverk inriktade B. sin verksamhet företrädesvis på tvenne mål: dels beredande av ökat utrymme åt naturvetenskaperna i den allmänna skolbildningen, dels karolinska institutets omdaning till en med de medicinska fakulteterna vid universiteten fullt jämställd högre undervisningsanstalt. Sistnämnda strävande, som tillsvidare strandade på ett energiskt motstånd från dessa fakulteters sida, föranledde det första utbrottet av den skarpa antagonismen mellan B. och Israel Hwasser, som i uppkomsten av en fristående medicinsk högskola i huvudstaden såg ett hot mot den av honom med nästan religiös vördnad hyllade »universitetsidén» och särskilt en fara för Uppsala universitets bestånd. Grunden till söndringen mellan B. och Hwasser låg emellertid vida djupare, i det att de representerade tvenne skarpt motsatta strömningar inom dåtidens naturforskning: B. den »empiriska», i främsta rummet på experiment och erfarenhetsrön grundade, Hwasser åter den mera spekulativa eller »naturfilosofiska» riktningen. — I kommittén angående teknologiska institutets förändrade organisation har B. gentemot institutets dåvarande direktör Schwartz med styrka hävdat nödvändigheten av den högre tekniska undervisningens fotande på vetenskaplig grund.

Under koleraåret 1834 hörde B. till de vetenskapsmän, som oförskräckt ställde sina insikter och krafter till det allmännas tjänst i och för farsotens bekämpande. I motsats till Hwasser och flera andra den tidens läkare (de s. k. non-kontagionisterna) förfäktade han kolerans natur av en genom smittämne från individ till individ överförbar sjukdom. Han var under den mest kritiska tiden ordförande i Adolf Fredriks församlings sundhetsnämnd. Vid utövandet av detta kall ådrog han sig ett kroppsligt lidande, som under två års tid betydligt nedsatte hans arbetsförmåga. Under denna period infaller hans andra resa till Frankrike och hans giftermål. Resan företogs liksom den första av hälsoskäl och anträddes i juli 1835. Under vistelsen i Paris, som räckte i sju veckor, var B. oavlåtligt föremål för smickrande, om än något tröttande hedersbetygelser av olika slag. I Bonn, dit han på hemvägen styrde kosan, bevistade han det därstädes hållna tyska naturforskarmötet. — Redan före utresan hade han ingått förlovning med Elisabet (Betty) Poppius, en dotter till hans intime umgängesvän, dåvarande statsrådet Gabriel Poppius. Vid bröllopet, som firades någon tid efter hemkomsten 19 dec. 1835, erhöll B. av Karl XIV Johan ett friherrediplom i bröllopsgåva. Under loppet av 1836 förbättrades hans hälsa alltmera, så att han kunde återupptaga sina en tid avbrutna laboratoriegöromål. Från denna tid härstamma hans arbeten över klorofyll och därmed besläktade växtfärgämnen samt över organiska sulfonsyror.

Helt upptagen av sina vetenskapliga forskningar, saknade B. för det mesta både håg och tillfälle att personligen deltaga i sin samtids politiska liv. Utan eget åtgörande hade han, såsom redan anförts, i sin egenskap av läkare år 1810 vid ett furstligt dödsfall kommit att spela en viss politisk roll. Långt mera mot än med sin vilja blev han ock 1838 i egenskap av juryman indragen i det ryktbara Crusenstolpeska tryckfrihetsmålet. På grund av sin konservativa läggning och sina kända konungska tänkesätt ansågs han allmänt hava bidragit till den anklagades fällande, vilket inom det motsatta politiska lägret vid flera tillfällen lades honom till last.

Ehuru deltagare i flera tyska naturforskarmöten, var B. till en början ingen anhängare av förslaget att anordna liknande möten inom de skandinaviska länderna. Han deltog icke heller i det förberedande mötet i Göteborg 1839. Men sedan förslaget en gång blivit verklighet, lät han sina betänkligheter falla och spelade vid de möten, som höllos under hans återstående livstid (Köpenhamn 1840 och 1847, Stockholm 1842 och Kristiania 1844) en synnerligen

framstående roll. Särskilt gäller detta om mötet i Stockholm 1842, där han fungerade som ordförande.

Under 1840-talet ägnade B. allt större del av sin tid och arbetskraft åt de i omfång ständigt ökade årsberättelserna såvensom åt redigeringen av lärobokens femte (och sista) betydligt omarbetade upplaga. Dock medhann han ännu emellanåt experimentella undersökningar, bland vilka de mest betydande hade till föremål gallans beståndsdelar samt föreningarna mellan fosfor och svavel. Under det sistnämnda arbetet var han till följd av explosion för andra gången i sitt liv nära att i vetenskapens tjänst mista synförmågan (första gången 1810).

Hösten 1844 undergick B:s hälsa en märkbar försämring, som nödsakade honom att följande år företaga en resa till Karlsbad. I de tyska universitetsstäder, han på såväl bort- som hemvägen besökte, blev han föremål för storartade hyllningar från sina ämbetsbröders icke mindre än från studenternas sida. Ändamålet med resan vanns såtillvida, som han återkom till Stockholm betydligt friskare. Förbättringen blev dock icke av lång varaktighet. Redan två år senare (1847) försämrades hans hälsotillstånd ånyo, och kort efter hemkomsten från naturforskarmötet i Köpenhamn s. å. nedlades han på sotsängen. Han jordades 15 aug. 1848 på Solna kyrkogård, där en enkel minnesvård utmärker hans vilorum. Tio år senare, 16 juli 1858, avtäcktes i Stockholm hans av K. G. Qvarnström modellerade staty. Femtio år efter hans död firades på Vetenskapsakademiens föranstaltande i Stockholm en högtidlig minnesfest 7 okt. 1898 i närvaro av delegerade från in- och utländska vetenskapliga samfund. I samband härmed inrättades, likaledes genom Vetenskapsakademiens försorg, ett dess Berzeliusmuseum, varest på bekostnad av en enskild mecenat och väsentligen genom assistenten G. Lindströms nit hopbragts en intressant samling laboratorieutensilier, kemiska preparat, böcker och annat lösöre, som i livstiden tillhört B. Hans skriftliga kvarlåtenskap förvaras till större delen i Vetenskapsakademiens bibliotek, mindre delar även i K. biblioteket. Bland de Vetenskapsakademien tillhöriga papperen märkas B:s' brevväxling, den äldsta redaktionen av hans självbiografi, manuskript till åtskilliga av hans arbeten samt en större samling laborationsjournaler. I K. biblioteket förvaras en del papper av stort biografiskt intresse såsom B:s' skrivövningar och anteckningar från 1780-talet, journal 1794—95, resedagböcker 1812, 1818—19 samt en portfölj, innehållande hans diplom från lärda sällskap m. m. Brev från B. finnas flerstädes bland hans samtidas papper, så i riksarkivet

till A. von Hartmansdorff och G. F. Wirsén, i Lunds och Uppsala universitetsbibliotek samt i Trolle-Wachtmeisterska arkivet på Trolle-Ljungby.

Tryckta arbeten: Nova analysis aquarum Medeviensium. Upps. 1800. 4:o 15 s. (Diss., præs. A. G. Ekeberg.) — De electricitatis Galvanicæ, apparatu Cel. Volta excitæ, in corpora organica effectu. Upps. 1802. 4:o 14 s. (Diss., præs. P. Afzelius.) — Afhandling om galvanismen. Sthm 1802. 145 s. — Underrättelser om artificiella mineralvatten. Sthm 1803. 8, 53 s. — Föreläsningar i djurkemien. D. 1—2. Sthm 1806—08. (12), 276, (1) s.; (8), LIX, 498, (2) s. — Försök med elektriska stapelns verkan på salter och på några af deras baser (Afhandlingar i fysik, etc., D. 1, 1806, s. 1—38; tills. med W. Hisinger). — Undersökning af cerium, en ny metall, funnen i Bastnäs tungsten (ibid., s. 58—84; tills. med W. Hisinger). — Undersökning af Adolfsbergs brunnsvatten (ibid., s. 124—145). — Undersökning af Porla källvatten (ibid., s. 145—155). — Electriska stapelns teori (ibid., Bd 2, 1807, s. 14—34). — Försök med salpetersyre-nafta och produkterna af salpetersyrans sönderdelning (ibid., s. 41—77; B:s första experimentalundersökning). — Om åkerjordens chemiska analys (Ekon. annaler, 1807, juli, s. 106—112, aug., s. 31—49; anon.). — Försök med alkaliernas och jordarternas sönderdelning (ibid., 1808, maj, s. 110—130, juni s. 113—118; tills. med M. Pontin). — Chemisk undersökning af oxkött (ibid., 1808, maj, s. 20—39). — Chemisk undersökning af mjölk (ibid., 1808, juli, s. 84—100, aug., s. 30—49). — Lärbok i kemien. D. 1. Sthm 1808. (10), 483, (1) s., 3 tab. D. 2. Sthm 1812. (10), 640, (1) s., 1 tab. D. 3. Sthm 1818. (4), 496, (2) s., 6 tab. Bihang 4:o 99 s. D. 4. Sthm 1827. XV, (1) 564 s. D. 5. Sthm 1828. X s., s. 565—1300, 6 s. D. 6. Sthm 1830. VI, 895, (1) s. 2:a uppl. omarb. o. tillök. D. 1—2. Sthm 1817—22. (8), 726 s., 4 tab.; (12), 848 s. (Utkom även i sex tyska, fyra franska, tre italienska, två spanska, en holländsk och en schweizisk uppl.) — Försök till en allmän öfverblick af varmblodiga djur-vätskors sammansättning jemte några serskilta analys (Afhandlingar i fysik, etc., D. 3, 1810, s. 1—105). — Försök till kiseljordens analys (ibid., s. 117—128). — Försök till tackjernets analys (ibid., s. 128—152). — Försök rörande de bestämda proportioner, vari den oorganiska naturens beståndsdelar finnas förenade (ibid., s. 162—276). Jämte Fortsättning (ibid., D. 5, 1818, s. 94—128). — Öfversigt af djurkemiens framsteg och närvarande tillstånd. Tal... vid præsidii nedläggande den 13 aug. 1810... Sthm 1812. 84 s. (Även i engelsk övers. av G. Brunnmark, London 1813.) — Försök till en chemisk nomenclatur (VA Handl., Bd 33, 1812, s. 28—74). — Försök till ett rättfärdigande af de theoretiskt-chemiska åsigter, på hvilka den systematiska uppställningen i mitt försök till en förbättring af den chemiska nomenclaturen grundar sig (ibid., Bd 33, 1812, s. 166—198, 223—244; 1813, s. 39—62, 175—215). — Experiments on the alcohol of sulphur or sulphuret of carbon (Philosoph. transactions of the R. soc. of London, 1813, s. 171—199; även på svenska i Afhandlingar i fysik, etc., D. 5, 1818, s. 239—278; tills. med A. Marcet). — On the nature of muriatic acid (Annals of philosophy, Vol. 2, 1813, s. 254—259). — Experiments on the nature of azote, of hydrogen, and of ammonia, and upon the degrees of oxidation of which azote is susceptible (ibid., s. 276—284, 357—368; även på svenska i Afhandlingar i fysik, etc., D. 5, 1818, s. 198—238). — Essay on the cause of chemical proportions, and on the circumstances relating to them; together with a short and easy method of expressing them (Annals of philosophy, Vol. 2, 1813, s. 443—454; Vol. 3, 1814, s. 51—62, 93—106, 244—255, 353—364). — Försök att genom användandet af den elektrokemiska theorien och de kemiska proportionerna grundlägga ett rent wettenskapligt system för mineralogien. Sthm 1814. 103 s. (Engelsk uppl. London 1814, tysk uppl. Nürnberg 1816 och 1847, fransk uppl. Paris 1819, en polsk och en spansk uppl.; i omarb. form i Afhandlingar i fysik, etc., Bd 4, 1815, s. 1—148). — An address to those chemists who wish to examine the laws of chemical proportions and the theory of chemistry in general (Annals of philosophy, Vol. 5, 1815, s. 122—131). — Undersökning af några i grannskapet af Fahlun funna fossilier (Afhandlingar i fysik, etc.,

D. 4, 1815, s. 148—307; D. 5, 1818, s. 1—93; tills. med J. G. Gahn m. fl.). — Mémoire sur la composition des acides phosphorique et phosphoreux et sur leurs combinaisons avec des bases salifiables (Annales de chimie, T. 2, 1816, s. 151—176, 217—239, 329—338). — Försök att bestämma salpetersyrans sammansättning af den qvantitet basis, som fordras till dess mättning (Afhandlingar i fysik, etc., D. 5, 1818, s. 128—131). — Försök öfver vattnets förhållande till syror, saltbaser och salter; öfver basiska och dubbla salters sammansättning samt öfver salpetersyrliga salter (ibid., s. 132—189). — Allmän öfversigt af hittils vunna resultat af undersökningarna om bestämda proportioner (ibid., s. 190—197). — Om naturen af syrsatt saltsyregas (ibid., s. 279—378). — Försök att närmare bestämma åtskilliga oorganiska kroppars sammansättning till vinnande af en närmare utveckling af läran om de kemiska proportionerna (ibid., s. 379—520). — Försök öfver de bestämda förhållanden, hvari elementen för den organiska naturen äro förenade (ibid., s. 520—646). — Undersökning af kopparoxidens sammansättning för att deraf kunna med någorlunda säkerhet bestämma vigten af kopparens atom (ibid., D. 6, 1818, s. 1—5). — Undersökning af några föreningar, som bero af svagare frändskaper (ibid., s. 5—41). — Undersökning af en ny mineralkropp, funnen i de orenare sorterna af det vid Fahlun tillverkade svaflet (ibid., s. 42—144). — Undersökning af jernhaltiga blåsyrade salters sammansättning (VA Handl., 1819, s. 242—293). — Om sammansättningen af svafvelhaltiga blåsyrade salter samt om selenhaltigt blåsyradt kali (ibid., 1820, s. 82—99). — Om det magnetiska tillståndet hos de kroppar, som urladda electriska stapeln (ibid., s. 193—203). — Nouvelles déterminations des proportions de l'eau et de la densité de quelques fluides élastiques (Annales de chimie, T. 15, 1820, s. 386—395; tills med P. L. Dulong). — Om blåsrörets användande i kemien och mineralogien. Sthm 1820. (10), 302, (2) s., 4 pl. (Fransk övers. av F. Fresnel, Paris 1821, 37, 43, tysk övers. av H. Rose, Nürnberg 1821, 4:e uppl. 1844, engelsk uppl. London 1822, Boston 1845, två italienska, en rysk uppl.) — Om de svafvelbundna alkaliernas sammansättning (VA Handl., 1821, s. 80—146). — Undersökning af mineralvatten i Carlsbad, Töplitz och Königswart i Böhmen (ibid., 1822, s. 139—182, 195—232; även sep. i tysk övers. av G. Rose, Leipz. 1823). Tillägg (VA Handl., 1825, s. 119—144). — Några försök med uranoxid och dess föreningar (VA Handl., 1823, s. 154—176). — Om ättiksyrans föreningar med kopparoxid (ibid., s. 244—264). — Undersökning af flusspatssyran och dess märkvärdigaste föreningar (ibid., s. 284—350; 1824, s. 46—98, 278—327). — Om de förändringar i det chemiska mineralsystemet, som blifva en nödvändig följd af isomorpha kroppars egenskap att ersätta hvarandra i obestämda förhållanden (ibid., 1824, s. 112—142). — Bidrag till en närmare kännedom af molybden (ibid., 1825, s. 145—179). — Om svafvelsalter (ibid., 1825, s. 232—323; 1826, s. 53—78). — De l'analyse des corps inorganiques. Paris 1827. 232 s. — Undersökning af vattnet i Ronneby helsobrunn (VA Handl., 1827, s. 29—39). — Försök öfver de metaller, som åtfölja platinan, samt öfver sättet att analysera platinans nativa legeringar eller malmer (ibid., 1828, s. 25—116). — Undersökning af ett nytt mineral, som innehåller en förut obekant jord (ibid., 1829, s. 1—30). — Om sammansättningen af vinsyra och drufsyra (John's Säure aus den Voghesen), om blyoxidens atomvigt, samt allmänna anmärkningar om sådana kroppar, som hafva lika sammansättning, men skiljaktiga egenskaper (ibid., 1830, s. 49—80). — Om vanadin och dess egenskaper (ibid., 1831, s. 1—65). — Undersökning af citronsyrans sammansättning och mättningskapacitet (ibid., 1832, s. 120—146). — Undersökning af vattnet i Porla källa (ibid., 1833, s. 18—92). — Undersökning af tellurens egenskaper (ibid., 1833, s. 227—307). — Om borsyrans mättnadskapacitet (ibid., 1834, s. 75—83). — Om meteorstenar (ibid., s. 115—183). — Om distillationsprodukterna af drufsyra, Acidum paratartaricum (ibid., 1835, s. 142—169). — Quelques idées sur une nouvelle force agissant dans les combinaisons des corps organiques (Annales de chimie, T. 61, 1836, s. 146—151). — Undersökning af några syror, som bildas af organiska ämnen med svafvelsyra (VA Handl., 1837, s. 66—112). — Undersökning af bladgrönt, chlorophyll (ibid., s. 113—134). — Om några af dagens frågor i den organiska kemien (ibid., 1838, s. 77—111). — Om sätten att

åtskilja oxgallans beståndsdelar (ibid., 1841, s. 1—64). — Om fosforens föreningar med svafvel (ibid., 1842, s. 37—91). — Om allotropi hos enkla kroppar såsom en af orsakerna till isomeri hos deras föreningar (ibid., 1843, s. 1—18). — Åsigter rörande den organiska sammansättningen (ibid., 1845, s. 331—359).

Flertalet av ovannämnda på svenska anförda avhandlingar ha därjämte i översättning inflytit i utländska tidskrifter, företrädesvis Annalen der Physik und der Chemie och Annales de chimie et de physique, samt i Annals of philosophy, Journal de physique, Gehlens Journal f. die Chemie und Physik, Schweiggers Journal für Chemie und Physik, Journal of nat. philosophy, Philosoph. Magazine m. fl. B. har dessutom publicerat ett synnerligen stort antal större och mindre avhandlingar och uppsatser i ovannämnda tidskrifter samt i Afhandlingar i fysik (1806—18), Ekon. annaler (1807—08), VA Handl. (1819—44), Sv. läkaresällskapets handl. (1812), LA Annaler (1812,13), VA Öfversigt (1844—47), Neuer allg. Journal der Chemie (1803, 04) m. fl. in- och utländska tidskrifter. — Se i övrigt den visserligen långt ifrån fullständiga bibliografien i M. af P[ontin], Minne af J. J. Berzelius, Sthm 1849, s. 56—67 och Catalogue of scientific papers (1800—1863), compiled and publ. by the R. soc. of London, Vol. 1, London 1867, s. 330—341.

Berzelius und Liebig. Ihre Briefe von 1831—1845... Hrsg. von J. Carrière. München und Leipzig 1893. 2:e Aufl. München 1898. 2 portr., VII, 279, (1) s. — Aus dem Briefwechsel von Eilhard Mitscherlich mit Berzelius 1819—1847 (E. Mitscherlich, Gesammelte Schriften, Berlin 1896, s. 53—120). — Zwanzig Briefe gewechselt zwischen Jöns Jacob Berzelius und Christian Friedrich Schönbein in den Jahren 1836—1847, hrsg. von G. W. A. Kahlbaum. Basel 1898. 99 s. (Även i engelsk övers. London 1900.) — Bref från Jac. Berzelius till Gustav Magnus, utg. af E. Hjelt (Öfversigt af finska vet. soc. förhandl., 42, 1898—99, s. 1—78; även sep. Hfors 1899 och i tysk övers. Braunschweig 1900). — Briefwechsel zwischen J. Berzelius und F. Wöhler... Hrsg. von O. Wallach. Bd 1—2. Leipz. 1901. XXII, 717 s.; 743 s. — Självbiografiska anteckningar utg. af K. sv. vetenskapsakademien genom H. G. Söderbaum. Sthm 1901. XII, 246 s., 1 portr., 1 facs. (Även i tysk övers. i Monographien aus d. Geschichte d. Chemie, H. 7, 1903.) — Reseanteckningar utg. af K. sv. vetenskapsakademien genom H. G. Söderbaum. Sthm 1903. XII, 431 s., 3 portr. — Jac. Berzelius' bref utg. af K. sv. vetenskapsakademien genom H. G. Söderbaum. 1—9. Upps. 1912—22. 105 s., 1 portr.; 87 s., 1 portr.; 266 s., 1 portr., 1 pl.; 127 s., 1 portr.; 356 s., 1 portr.; 67 s., 1 portr.; 336 s., 5 portr.; 103 s., 1 portr.; 217 s., 3 portr., 1 pl. — J. G. Forchhammer og Jac. Berzelius1834—1845. Köpenhamn 1920. 28 s. (Breve til og fra J. G. Forchhammer, udg. af Ad. Clément, 1.) — Correspondence entre Jac. Berzelius et H. C. Örsted (Correspondence de H. C. Örsted avec divers savants, T. 1. Köpenhamn 1920, s. 1—75). — W. C. Zeise og J. Jac. Berzelius. Breve 1823—1847, udg. af Ad. Clément. Köpenhamn 1921. 38 s., 1 portr.

Utgivit: Afhandlingar i fysik, kemi och mineralogi. D. 1—6. Sthm 1806—1818. (Tills med W. Hisinger.) — Vetenskaps-journal för läkare och fältskärer. Bd 1:1—4, 2:1. Sthm 1806—10. (Tills. med E. Gadelius.) — Årsberättelser om framstegen i fysik och kemi 1821—39. Sthm 1822—1840. (1—16 ingå i Årsberättelser om vetenskapernas framsteg, afgifne af K. vetenskaps-akademiens embetsmän, Sthm 1822—37.) — Årsberättelser om framstegen i kemi och mineralogi 1840—47. Sthm 1840—48. (Årsber. 1821—47 även utg. i tysk övers. av C. G. Gmelin och F. Wöhler, Tübingen 1822—48 och 1840—47 i fransk övers. av Ph. Plantamour, Paris 1841—48).

Handskrifter: se texten.

Källor: VA:s protokoll 1808—1848; VA:s samling av Berzeliusmanuskript; Sundhetskollegii protokoll, koncept och inkomna handlingar (RA). — Jac. Berzelius' Självbiografiska anteckningar (1901); H. G. Söderbaum, Berzelius' Werden und Wachsen 1779—1821 (1899). — Se i övrigt: I. Guareschi, J. J. Berzelius e la sua opera scientifica (1915); T. Hiortdahl, Berzelius (Kristiania videnskapsselsk. skrifter, Mat.-nat. kl., 1912, N:o 2);

C. G. Mosander, Tal vid sv. läkaresällskapets minnesfest öfver J. Berzelius den 17 juli 1850 (1871); L. F. Nilson och S. Jolin, Minnesfesten öfver Berzelius den 7 oktober 1898 (1901); M. af P[ontin], Minne af J. J. Berzelius (VA Handl., 1848); H. Rose, Gedächtnissrede auf Berzelius (1852); [P. A. Siljeström], Minnesfest öfver J. J. Berzelius (1849); H. G. Söderbaum, Några drag ur Berzelii vetenskapliga verksamhet (Nord. tidskr., 1898); dens., Berzelius. Minnesblad till erinran om femtionde årsdagen af hans död (Sv. kemisk tidskr., 1898); dens., Några ord om Berzelius och hans betydelse för kemisk forskning (1899, 2:a uppl. 1915).

H. G. SÖDERBAUM.

Bese (Byssy, Byse), medeltida frälsesläkt, bofast i Östergötland. Vissa tecken, framför allt vapenbildens växlingar från den ena generationen till den andra, tyda på att ätten icke hade särskilt gamla anor; måhända hade den först under loppet av 1300-talet höjt sig ur allmogens led. Enligt en livfull och målande tradition, som visserligen först under Sten Sture d. y:s regering blivit nedtecknad, skulle stamfadern ha hetat Sten B. och i många år ha varit fogde på den heliga Birgitta tillhöriga gods. I denna egenskap, så förtäljes det, besökte han fru Birgitta tvenne gånger i Rom och kom vid det senare tillfället att stå vid hennes dödsläger, varvid han mottog hennes välsignelse. Från den stunden daterar sägnen hans och hans släkts välstånd och framgång. Sten B. var enligt samma källa farfarsfar till den nedannämnde Johan Stensson B., och om detta är riktigt — det finns ingen anledning att betvivla det — var han fader till Jönis B., som nämnes 1397—1413 och som är den första ättemedlem, vars namn möter i samtida dokument. Jönis B. var gift med Cecilia Jönsdotter, dotter till Bo Jonssons fogde å Gripsholm Jönis Djäkn. Genom detta giftermål kom ätten i besittning av godset Hyriksäter (nu Herrsäter) i Bankekinds härad, Östergötland, som sedan blev dess sätesgård. Jönis' son Sten Jönsson B., som nämnes mellan åren 1425 och 1458 och var död 1466, äktade 30 sept. 1425 en dotter till den värmländske riddaren Anund Hatt, Kristina Anundsdotter, och lade härmed grunden till släktens godsbesittningar i Värmland. Med Sten Jönssons son, riksrådet Johan Stensson B., † 1505 (se nedan 1), uppnådde Besesläkten högadelns krets. Han eller möjligen hans son Knut B. var ättens siste manlige medlem, men släktnamnet upptogs av Johan Stenssons systerson, Nils B. (se nedan 2), som emellertid dog omkr. 1520 utan att efterlämna några söner.

Källor: Pergaments- och pappersbrev, RA; pergamentsbrev, UB; Anna Fickesdotter Bylows släktkrönika (J. Peringskiöld, Chronicon genealogicum, Sthm 1718); K. H. K[arlsson], Bese-ätten (Personhist. tidskr., 1905). — Se i övrigt (ang. släktnamnet): Xenia Lidéniana (1912), s. 93 o. följ.

G. CARLSSON.

1. Johan Stensson Bese till Herrsäter, † i början av år 1505. Föräldrar: väpnaren Sten Jönsson B. och Kristina Anundsdotter (Hatt). Nämnes redan 1466; inträdde i riksrådet vid 1480-talets mitt; häradshövding i Åkerbo härad, Östergötland. Förde i vapnet en sparre med en upprättstående pil under.

Gift 1) 16 aug. 1472 å Gäddeholm med Karin Jonsdotter Gädda, † före 15 febr. 1477, dotter till riddaren och riksrådet Jon Gädda; 2) före 22 sept. 1484 med Birgitta Knutsdotter, dotter till riddaren Knut Bengtsson (av Ulvsläkten) till Stäfflö och Anna Göstavsdotter; 3) enligt en uppgift från Vasatiden med Estrid Jönsdotter, dotter till riksrådet Jöns Knutsson (tre rosor).

B. tillhörde hela sitt liv det Sturevänliga partiet. Sin första mera betydande insats gjorde han 1487, då han deltog i belägringen av Ivar Axelssons slott Stäkeborg och biträdde Sten Sture vid de förhandlingar, som ledde till att fästet i maj s. å. av herr Ivars besättningstrupper uppgavs till riksföreståndaren. Vid konung Hans' kröning 1497 var han icke närvarande, vilket hade till följd, att han aldrig erhöll riddarvärdighet. Jämte Sten Sture, Hemming Gadh, Svante Nilsson och tre andra herrar slöt han sig till den märkliga konfederationen i Vadstena 1 aug. 1501, som gav signalen till konung Hans' förjagande och Sturevåldets återupprättande. — Såsom framgår av ännu bevarade jordeböcker, ägde B. vidsträckta jordegendomar i Värmland och Götalandskapen, främst Östergötland. De ärvdes av enda barnet i första giftet, fru Gunhild Johansdotter B., gift med riddaren och riksrådet Erik Turesson Bielke (se denne). En vuxen son till B., troligen i andra äktenskapet, vid namn Knut B. omtalas i handlingarna; han synes emellertid ha dött ogift, måhända redan under faderns livstid (en uppgift av K. H. Karlsson, att han var förmäld med Birgitta Kristiernsdotter Oxenstierna, beror på förväxling med den finländska frälsemannen Knut Bidz).

Källor: Pergaments- och pappersbrev, RA; perg.-brev 10 febr. 1486, Skoklostersaml., RA; jordeböcker från medeltiden: C 20, C 21 och C 47, RA; Sturesaml.: Svante Nilssons arkiv, vol. 1, n:o 1495, danska riksarkivet. — Anna Fickesdotter Bylows och Lars Siggessons (Sparre) släktanteckningar (J. Peringskiöld, Chronicon genealogicum, Sthm 1718); E. Grönblad, Nya källor till Finlands medeltidshistoria (1857); J. Hadorph, Then andra delen til rijm-crönikorne (1676), s. 339, 343; Svenska medeltidens rimkrönikor, utg. af G. E. Klemming, 3 (1867—68). — G. Carlsson, Hemming Gadh (1915); K. H. K[arlsson], Bese-ätten (Personhist. tidskr., 1905); B. Schlegel & C. A. Klingspor, Den med sköldebref förlänade men ej å riddarhuset introducerade sv. adelns ättartaflor (1875), s. 105; C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, 3:e uppl. (1911).

G. CARLSSON.

2. Nils Bese, den föregåendes systerson och son till väpnaren Nils Olsson och Anna Stensdotter Bese. Nämnes första gången 7 sept. 1495; var konung Hans' fogde å Västerås' slott 1499 och innehade denna befattning till omkring 11 nov. 1501; slottsfogde i Stockholm sept. 1505—okt. 1506; levde ännu 23 nov. 1518, men synes ha dött ej långt därefter.

Gift i juli 1507 med Kerstin Gotskalksdotter, dotter till väpnaren Gotskalk Arendsson (av Ulvsläkten) och Elin Nilsdotter (sparre).

Ehuru B. aldrig blev vare sig riddare eller riksråd, spelade han en viss politisk roll under 1500-talets första decennium. Han började sin bana som konung Hans' troman och försvarade under revolutionsåret 1501 för dennes räkning Västerås' slott mot Sten Stures trupper, som belägrade Västerås från mormässan (8 sept.) till omkring 11 nov., då B. äntligen måste kapitulera. På förbön av den mäktige Erik Turesson Bielke, som var gift med hans kusin (se B. 1), togs han emellertid till nåder av det segrande Sturepartiet och inträdde senast i början av år 1505 i riksföreståndaren Svante Nilssons personliga tjänst. Om herr Svantes förtroende för honom vittnar den omständigheten, att han från hösten s. å. ungefär ett års tid beklädde den viktiga befattningen som slottsfogde i Stockholm. De rapporter, han i denna egenskap sände riksföreståndaren, äro av icke ringa intresse, enär de lämna underrättelser om den tillförsel, som Stockholm under våren 1506 trots konung Hans' förbud erhöll från hansestäderna vid Östersjön, främst Danzig. Vid tiden för sitt giftermål bosatte sig B. på gården Ekhult i Bankekinds härad, Östergötland. Här gjorde han sig till en början förtjänt om riksföreståndaren genom att till förmån för denne och hans nationella politik påverka östgötabönderna, och ännu på hösten 1509 var det goda förhållandet mellan honom och herr Svante till synes orubbat. I samband med den år 1510 inträffade brytningen mellan Svante Nilsson och hans beskyddare och vän Erik Turesson Bielke råkade emellertid B. i onåd hos riksföreståndaren, som tog ifrån honom hans förläningar och »hans eget fasta jordagods, som han lagligen köpt haver» (Ekhult?). Från denna tid omtalas B. sällan; han bodde under sina sista år på Bogestad i Hanekinds härad. — B., som endast efterlämnade döttrar, testamenterade tillsammans med sin hustru en del gods till Askeby kloster, vilket varit föremål jämväl för den egentliga Beseättens speciella omvårdnad.

Källor: Pergamentsbrev, RA; Strödda hist. handl., vol. 3, RA: brev av Hans Brask 9 sept. 1524 ang. donationen till Askeby kloster; B. E.

Hildebrands diplomatarium, HA bibliotek, dep. i RA: brev av 7 sept. 1495 och 14 juni 1508; Stockholms tänkebok 1504—07, Stockholms rådhusarkiv; Sturesamlingen: Svante Nilssons arkiv, danska riksarkivet: pergamentsbrev av 3 sept. 1509, brev av Knut skrivare till herr Svante 18 dec. 1502 (n:o 268) och av Nils Bese till dens. (8 st.: n:o 325, 330, 348, 686, 687, 714, 793, 802); Sverige A III, Diverse, danska riksarkivet: anteckn. av 11 sept. 1505. — Anna Fickesdotter Bylows släktanteckningar (se under B. 1); Bidrag till Skandinaviens historia, utg. af C. G. Styffe, 5 (1884); Diplomatarium Dalekarlicum, utg. af C. G. Kröningssvärd & J. Lidén, 1 (1842); E. Grönblad, Nya källor till Finlands medeltidshistoria (1857), s. 146; Handl. rör. Skandinaviens historia, 20 (1835), s. 289 o. följ.; Scriptores rerum Suecicarum, 1:1 (1818), s. 80. — K. H. K[arlsson], Beseätten (Personhist. tidskr., 1905).

G. CARLSSON.

Beskow, en från staden Beeskow i Preussen utgången släkt, vilken inkom till Sverige med Johan Jacob och Bernhard B., söner till skräddaråldermannen i Stralsund Arendt B. (f. 1718, † 1790). a) En äldre gren av släkten härstammar från den förstnämnde av de båda bröderna, stadskirurgen i Arboga, assessorn Johan Jacob B. (f. 1753, † 1795), bland vilkens söner märkes sjökaptenen och godsägaren Jacob B. (f. 1788, † 1849), farfar till direktören Knut Jakob B. (se nedan 6) och far till civilingenjören Bernhard August B. (f. 1837, † 1910), bekant som den konstnärlige förnyaren av den sedan Sven Rinmans tid i Eskilstuna bedrivna ståletsningskonsten. b) Grosshandlaren i Stockholm Bernhard B. (f. 1762, † 1820), vilken under firma Bernhard Beskow & C:o bedrev en omfattande och framgångsrik affärsverksamhet samt ägde bl. a. Ljusneverken, Örby säteri i Svartlösa härad av Stockholms län och huset Skeppsbron N:o 18, blev far till överstekammarjunkaren Bernhard von B. (se nedan 1), vilken adlades 11 maj 1826 och upphöjdes i friherrligt stånd 14 aug. 1843. En annan son till grosshandlaren Bernhard B. var v. häradshövdingen och godsägaren Fritz B. (f. 1804, † 1861), farfar till teol. doktor Natanael B., gift med konstnärinnan Elsa Maartman (se nedan 3 och 5), och far till hovpredikanten Gustaf Emanuel B. (se nedan 2). En dotter till den sistnämnde är författarinnan Elisabeth B. (se nedan 4).

Källor: G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1912—19; L. M. V. Örnberg, Sv. slägtkalender, 1888.

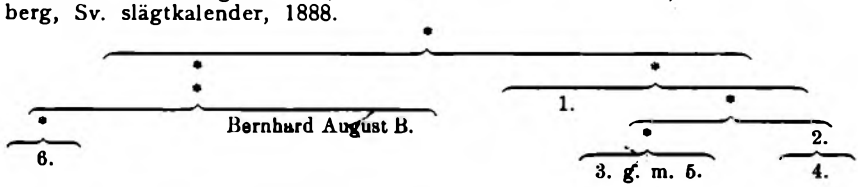

1. Bernhard von Beskow, f. 22 apr. 1796 i Stockholm, † 17 okt. 1868 därstädes. Föräldrar: grosshandlaren Bernhard

Beskow och Anna Katarina Delin. Åtnjöt enskild undervisning med Jonas Magnus Stjernstolpe som informator; inskrevs som student i Södermanlands-Närkes nation vid Uppsala universitet 17 mars 1807; avlade kansliexamen 10 juni 1814. E. o. kanslist i handels- och finansexpeditionen 14 okt. 1814; förordnad att föra protokoll i rikets allmänna ärenders beredning 17 juni 1815; kopist 8 sept. s. å.; kanslist 4 dec. 1816; protokollssekreterare 9 dec. 1818; revisor i järnkontoret 1822 och 1825; ledamot av direktionen över Stockholms stads sparbank 1824; förste expeditionssekreterare 1 febr. 1825; handsekreterare hos kronprins Oskar 20 dec. s. å.; kammarherre 3 maj 1826; adlad 11 maj s. å. och ändrade då sitt namn till von Beskow; introducerad 11 apr. 1827; förste direktör vid K. M:ts hovkapell och spektakler 21 mars 1831—25 juni 1832; hovmarskalk 1 dec. 1832; Svenska akademiens ständige sekreterare 2 juni 1834; friherre 14 aug. 1843; överstekammarjunkare 27 febr. 1861. RNO 1828; en av de 18 i Sv. akad. s. å.; LMA 1829; ordförande i Harmoniska sällskapet 1830; LSkS 1833; HedLHA 1834 (preses 1835 och 1859); LVA 1836 (medlem av redaktionsutskottet 1836—68, preses 1855—56); ceremonimästare i survivans vid KMO 3 maj 1836; KNO s. å.; HedLMA 1837; HedLKA s. å.; underkansler i survivans vid KMO 28 jan. 1837 (ord. 1849); fil. hedersdoktor i Uppsala 5 juni 1842; LVS 1843; KmstkNO 1844; HedLVVS 1846; HedLVS 1849; ledamot av Samfundet pro fide et christianismo 1852; RoKavKMO 1861; innehade dessutom utländska ordnar och var ledamot av ett stort antal utländska lärda sällskap.

Gift 26 maj 1822 med Magdalena (Malin) af Wåhlberg, f. 28 aug. 1790, † 4 febr. 1873, dotter till v. presidenten Georg Didrik af Wåhlberg samt förut gift med överstelöjtnanten Johan Gustav Lilljenheim.

B. ärvde en betydande förmögenhet, som för livet skänkte honom en oberoende ställning. Men han hade sin far att tacka även för annat. Redan i barnaåren var han dennes förtrogne samt mottog starka och bestämmande intryck av hans viljekraftiga personlighet. Liksom sina fyra bröder erhöll han en ytterst omsorgsfull uppfostran. I hemmet torde ha rått en herrnhutisk anda, men B:s informator, skalden J. M. Stjernstolpe, var en vitterlekande ämbetsman med ordensbroderns lättflytande lynne. B. har givit en vacker, något idealiserad bild av sin ungdoms lärare, vilkens egentliga lärdomar torde ha varit sinne för vitter dilettantism och välvilja mot fattiga poeter. Han stod B. nära under hela hans uppväxttid och uppmuntrade honom till hans första

poetiska försök. Redan vid tio års ålder kom B. till Uppsala jämte sin tre år äldre broder och stannade där i sju år. Sina studier bedrev han med stor flit och tillhörde enligt egen uppgift i »Lefnadsminnen» den exemplariska del av studentkåren, som gick under benämningen »tevattenskarlar». Med särskild iver fördjupade han sig i den fosterländska historien, men eljest visade hans anlag ingen bestämd riktning. Utom poesien hade han också andra estetiska intressen. Han hade en vacker sångröst och fann i E. G. Geijer och J. Kr. Fr. Hæffner lärare i musik. Även till teckning stod en tid hans håg. Fadern hade helst velat uppfostra honom till medhjälpare i sin firma men tillät honom att efter avlagd kansliexamen välja ämbetsmannavägen. I handels- och finansexpeditionen visade han sig som en habil och flitig tjänsteman, och hans befordran gick raskt, tills han efter några år såsom kronprins Oskars handsekreterare övergick i hovtjänst.

B:s ämbetsmannabana föll i en lycklig tid, då de vittra intressena mera voro ett medel än ett hinder för karriären. I sina förmän i handels- och finansexpeditionen, A. G. Mörner, Hans Järta och G. F. Wirsén, samtliga medlemmar av Svenska akademien, vann han välvilliga förespråkare, och till den förstnämnde av dessa dedicerade han sin första diktsamling, »Witterhets-försök» (1818), liksom ett andra häfte följande år, ett eklektiskt och föga ursprungligt ungdomsarbete, som vid sidan av översättningar från Schiller samt danska och tyska romantiker rymmer kraftbilder av götiskt patos och oinspirerad kärlekslyrik av elegisk ton. Framför allt är B. tegnérid. Fosforisterna sågo icke utan skäl i honom en av neutrerna, och i »Markalls sömnlösa nätter» får »Bernardo den unge» redan i början falla för Petrarcas svärd. Härtill bidrog nog även, att B. hade en förespråkare i P. A. Wallmark, som stod hans familj nära och i vars journal han debuterat redan 1815. Själv sökte B. i de poetiska dagsstriderna intaga en åt alla sidor välvillig hållning och skrev (1823) i sin strävan att göra rättvisa beundrande epigram över svenska skalder, akademister såväl som romantiker; betecknande nog refuserades de av bägge sidornas organ. Mest sympatiserade han med göterna. I deras krets upptogs han 3 apr. 1822 under namnet Thidrekr på förslag av Geijer, Tegnér och J. H. Schröder. I förbundet och dess tidskrift blev han föga verksam, men helt i götisk mening var det retoriskt-lyriska bravurnummer, »Sveriges anor», varmed han 1824 vann Svenska akademiens stora pris. Tegnér hade avstyrkt belöningen: »Mången ung man förlyfter sig nu på Tors hammare, som med behag och framgång kunnat föra ett lättare vapen.» Senare råkade dikten

ut för Runebergs skoningslösa kritik (Helsingfors morgonblad 1835, n:r 9—11). »Sveriges anor» blev slutpunkten på B:s lyriska alstring, vilken snarast bör bedömas som ett utslag av en vittert intresserad ynglings ärelystnad. Då han senare, mest på officiellt uppdrag, någon gång skrev tillfällighetsstycken, anslog han en vida måttfullare ton.

Under åren 1819—21 hade B. varit ute på sin första stora utländska resa, och denna blev av avgörande betydelse för hela hans kommande bana. Över Danmark, Preussen, Sachsen, Österrike och Schweiz reste han till Italien, besökte alla minnesrika platser, vallfärdade till Petrarcas grav, gjorde överallt studier och stiftade bekantskaper med litterära celebriteter oberoende av åsikter och skolor. I Danmark sammanträffade han med Baggesen och Oehlenschläger, i Berlin med Amalie von Helvig, Bettine von Arnim, F. de la Motte Fouqué och E. T. A. Hoffmann, han uppvaktade Goethe i Weimar, där han även råkade Schillers änka, med Tieck knöt han i Dresden nära vänskap, i Wien uppsökte han Friedrich von Schlegel och Franz Grillparzer. Rom och dess konstskatter såg han med J. N. Byström som ciceron. Icke blott diktare och konstnärer utan även statsmän som Metternich och Radetski lärde han känna. Från resan skrev han vidlyftiga resebrev till Wallmark, som denne publicerade i sin tidning. Sina brev lät B. sedermera redigera till sina »Wandrings-minnen» (1833—34), en av B:s mest personliga böcker, som vittnar om hans älskvärda och habila omdömen och hans för allt vackert och intressant mottagliga sinne. Från resan hemförde han en mångsidig bildning och ett världsmannamässigt sätt att uppträda, som jämte hans i grunden älskvärda väsen för honom öppnade alla dörrar och överallt vann vänner. Under hela sitt liv fortfor han att genom resor odla sina utländska förbindelser, och Rom besökte han femton gånger.

Sedan B. 1822 gift sig, blev hans gästfria hem i fädernehuset Skeppsbron 18 omkring fyra årtionden en medelpunkt för landets litterära och konstnärliga liv. Bland akademisterna voro Fr. M. Franzén och J. O. Wallin från början hans gynnare. Tegnér uppsökte han i Lund 1822 och mottog honom följande år i Stockholm. Till en början hade ju Tegnér sett kritiskt på hans författarskap, men han blev småningom avväpnad av hans älskvärdhet och tjänstvillighet, och under de mörka åren stod B. som en av de hängivna och förstående förtrogna, för vilka han biktade sig. I Leopolds litterära aftoncirklar blev han under den gamle gustavianens sista år den mest trofaste gästen, och där kanske han trivdes

Bernhard von Beskow.

Oljemålning av O. J. Södermark. 1830. Uppsala universitet.

bäst. Det var B., som tog initiativet till Leopolds och Atterboms för övrigt mycket konventionella försoning. Även med tidens yngre litteratörer, K. A. Nicander och hans krets och i K. Fr. Dahlgrens Backanaliska ordenssällskap, umgicks han förtroligt. Bäst fann han sig till rätta i äldres sällskap. Hovet öppnade sig för honom, och Karl Johan satte stort värde på hans bildade umgänge. Icke mindre jämn låg vägen till Svenska akademien, där B. invaldes efter sin forne förman greve G. F. Wirsén (1828) och tog inträde samtidigt med en medtävlare i det vittra sällskapslivet, K. G. von Brinkman. År 1830 arbetade B. ivrigt på att samla landets författare av olika läger i ett gemensamt organ, »Scandia, en tidskrift för litteratur», vars Stockholmsredaktion han själv skulle åtaga sig. Han hade redan insamlat betydande bidrag, men företaget strandade på ett avstyrkande av Tegnér, som var rädd för att de gamla litterära fejderna åter skulle uppväckas i en tidskrift med recensioner. De flesta av bidragen överlämnades till Svea, och med den tidskrift Skandia, som i alla fall kom till stånd, hade B. liten beröring.

Vid 1820-talets mitt voro av utländska författare de engelska skalderna de i Sverige mest lästa. B. fullbordade 1826 en översättning av Byrons »Manfred», men han blev vid tryckningen förekommen av J. H. Thomanders tolkning. Han översatte därefter Moores »Den beslöjade profeten från Khorassan», som trycktes i Svea först 1831. Redan tidigare hade han börjat med det dramatiska författarskap, som skulle bli hans främsta skönlitterära insats. Bakom detta låg en medveten strävan att skapa en fosterländsk repertoar och göra en insats för den svenska bildningen. Hans förebilder voro Schillers historiska dramer, och han var den förste, som med framgång använde deras teknik på svenska ämnen. Senare blir inflytandet från Oehlenschläger mera påtagligt hos honom. I ämnesvalet visade han en säker blick för det verkningsfulla. Med sitt första försök, »Erik den fjortonde», var han sysselsatt redan 1823, men först fyra år senare, 1827, utkom dubbeldramat »Erik konung» och »Eriks försoning», sedan de flesta av landets smakdomare anlitats att granska manuskriptet; Geijers vänkritik blev ett berömt, ofta citerat brev om natur och sanning i dikten (31 okt. 1826). Dialogen i förstlingsverket är i hög grad retorisk. Personkarakteristiken är utan kraft, och de agerande få föra en sinnrik och elegant konversation. Särskilt omhuldade B. antitetiska vändningar. Den första delen är fylld av långa monologer. B. insåg, att den därför ej kunde spelas utan måste framträda som läsdrama, och då han efter någon tvekan stannade för att anse

båda delarna som oskiljaktiga, kom dramat aldrig på scenen. Vida högre stå B:s båda i sin första form redan på 1820-talet avfattade men först 1836—37 publicerade dramer med motiv ur Folkungasagan, »Torkel Knutsson» och »Konung Birger och hans ätt». Hans närmaste förebilder äro här Oehlenschlägers humanitetsdramer Hakon Jarl hin Rige och Balder hin Gode. Redan till den första delen av sina »Witterhets-försök» hade B. fogat ett äreminne över Torkel Knutsson, i vars förord han kallar marsken »fadern för Sveriges gyllene ålder» och påstår, »att otacksamheten ej synes vilja övergiva hans minne». Samma strävan att hävda Torkels storhet fyller ibland dramat med ett verkligt patos, som ger färg och liv åt de med festlig arrangeringsförmåga anordnade scenerna. Men även Torkel blir en väl abstrakt gestalt. Han är den siste riddaren, hans blick når långt in i framtiden, och han är full av allmänt reformatoriska idéer. Hans död blir martyrens, och i »Konung Birger och hans ätt» går hämnden fram över de skyldiga. Till samma höjd som »Torkel Knutsson» når fortsättningen icke upp och än mindre B:s övriga dramer.

För sin dramatiska talang fick B. praktiskt bruk, då han i en för K. teatern mycket kritisk situation inträdde som dess direktör (1831). Posten, som redan 1827 erbjudits honom, blev honom nu nära nog påtrugad. Man hoppades, att han skulle kunna ordna teaterns ekonomi, och genom sitt författarskap, sin bildning och sina kunskaper syntes han nära nog självskriven. Till hans förmån talade även hans förtrogenhet med utländsk scenkonst. Han hade under sin första stora resa bedrivit ivriga teaterstudier i Wien, och under en resa till Frankrike och England 1827—28 hade han förvärvat en nära bekantskap med fransk dramatik och fransk teater, varom flitiga meddelanden i den mycket teaterintresserade J. E. Rydqvists tidning Heimdall särskilt under åren 1829—30 burit vittne. Hans debut lovade också mycket. Han skaffade teatern ett lån på 30,000 rdr, till största delen av egna medel, avstod från lön, boställsvåning och ersättning för eget litterärt arbete för teatern och sökte göra sujetterna intresserade av verksamhetens ekonomiska resultat genom att åter införa ett även tidigare prövat lottsystem, som utöver en bestämd minimilön tillförsäkrade dem andel av bruttoinkomsten. Föreställningarnas antal ökades. Repertoaren utmärkte sig för lyckliga initiativ. Den stora händelsen på våren 1831 var J. L. Heibergs vådevill »Nya garnisonen», som gjorde en kolossal lycka. Till denna hade B. författat de ganska sentimentala kupletterna. De mest betydande stycken, som nyuppfördes på hösten s. å., voro

Rossinis opera »Sjöfröken», Moretos komedi »Amanda» i Thomanders tolkning och framför allt Schillers drama »Wallensteins död» (8 dec. 1831) i en av B. själv reviderad översättning. På våren 1832 följde premiären på Beethovens opera »Fidelio». Redan i apr. hade B. emellertid fått nog av direktörskapet. Han var sjuk och kände det som en befrielse att få kasta ansvaret ifrån sig, men det var också tydligt, att han misslyckats. Teaterns ekonomiska ställning hade trots de vidtagna, på det hela lyckliga anordningarna, blott försämrats, och med sin välvilliga natur saknade B. tillräcklig fasthet och auktoritet gentemot skådespelarna. Hans olyckliga befattning med våra lumpna skådespelare och allt därifrån härrörande gräl hade, berättade Brinkman för Hans Järta, alldeles förstört honom till lynnet och förbittrat hans förut så lyckliga levnadsnjutning. »Jag satt för ett par dagar sedan med djupt medlidande vid hans säng.» (20 mars 1832.)

B:s direktörstid blev sålunda endast en kort episod, men den har sin givna betydelse tack vare hans försök att införa vådevillen och framför allt det schillerska historiedramat, som genom honom vann fast mark på K. teaterns scen. Det hade varit B:s mening att även uppföra »Orléanska jungfrun», som han själv översatt, och han hade, icke utan impulser från Thomander, förberett en spellista, som vittnade om vackra avsikter. I denna fanns Grillparzers »Sappho», »Macbeth», »Hernani», »Fra Diavolo» och framför allt en svensk opera, »Ryno eller den vandrande riddaren», en traditionell och tämligen rafflande libretto av B. själv med musik av den unge Edvard Brendler, i vilken B. trodde sig ha upptäckt en förnyare av den svenska operan. Brendler avled emellertid innan verket fullbordats, men musiken gjordes färdig av ingen ringare än kronprins Oskar, och då »Ryno» gavs på våren 1834, hade den en obestridd framgång, varav förtjänsten dock helt och hållet var Brendlers. Av B:s dramatik nådde utom obetydliga tillfällighetsstycken endast »Torkel Knutsson» scenen, och detta, troligen delvis på grund av hans egen rädsla för kritik, först 1862. Pjäsen hade en avgjord framgång men höll sig icke länge på spellistan.

För sitt obehag under teatertiden, som ökades genom tidningarnas skadeglada insinuationer, fick B. snart nog ersättning. Kronprinsen gjorde honom 1832 till sin hovmarskalk för att visa honom sitt bevarade förtroende. Viktigare för honom var emellertid, att han 2 juni 1834 valdes till Franzéns efterträdare som Svenska akademiens sekreterare. Sedan Hans Järta förklarat sig icke vilja mottaga ämbetet, stod han egentligen utan konkurrens. För denna

post var hans tal »En blick på vitterhetens närvarande tillstånd i Europa», uppläst i Svenska akademien 20 dec. 1832, ett specimen. I B:s arbete för Svenska akademien ligger den väsentligaste delen av hans livsgärning, men även åt de övriga stora akademierna, i vilka han slag i slag blev ledamot, ägnade han sin tid, deltog flitigt i förvaltningsarbetet och förvärvade överallt ett betydande inflytande. Tanken på att förlägga ett statsuniversitet till Stockholm var också uppe hos honom, ehuru han, försiktig som han var, icke vågade engagera sig härför. Som akademist intog han på sitt sätt en central ställning i svenskt kulturliv. Av Svenska akademiens traditioner har ingen känt sig mera förpliktigad än han. På hans initiativ återupptogs arbetet på ordboken 1836, och man lottade åter ut bokstäverna mellan akademiens ledamöter. Själv var B. energisk vid insamlandet av språkprov, men han liksom de flesta akademisterna saknade vana vid arbetet, och man kom snart till insikt om att det borde omläggas. Även sedan akademien låtit anställa skolade krafter, var B. outtröttligt verksam för ordboken, vars fullbordande han betraktade som en hederssak för akademien. Med icke mindre allvar och säkert med större entusiasm omfattade han vården av fosterlandets minnen. De minnesstenar, som akademien rest på skaldegravarna å Stockholms kyrkogårdar, ha tillkommit på hans initiativ. Med utomordentlig flit arbetade han på minnesteckningar för akademiens handlingar, och många sådana, som flutit ur hans penna, ha ett bestående biografiskt värde. B. förlorade väl aldrig riktigt kontakten med äreminnets retoriska stil, men han hade också essayistens sinne för vad som kan vara underhållande. På forskning nedlade han mycket arbete och granskade vanligen kritiskt sina källor. I detta avseende bilda hans historiska minnesteckningar epok i akademien. Föremålen för sina skildringar valde han från många olika områden. Valet kan ofta förefalla tillfälligt, men det var alltid sprunget ur en synpunkt, att upprätta en död mans minne. »Särdeles ljuvt är att söka återupprätta en orättvist bedömd, så i vitterheten som i historien», skrev han till Runeberg (4 jan. 1854). Detta blev honom slutligen en verklig passion: »Jag lever nu, snart sagt, endast för och med de döde; jag känner oavbrutet en hemlig maning till försvar eller upprättelse av någon misskänd och förorättad förtjänst eller dygd, för vilken ingen stämma kan höja sig ur graven» (till Runeberg). Även när han skall lösa ett rent källkritiskt problem som författarskapet till »Les anecdotes de Suède», är hans intresse icke så mycket att konstatera, vem som är författaren, utan att tvätta bort en, som han tyckte, fläck från Samuel von

Pufendorfs minne. Till slut samlade B. all sin energi för att skildra sina båda historiska idealgestalter, Karl XII och Gustav III, vilka redan skymtat i nästan alla hans minnesteckningar. Han är angelägen om att framhålla Karl XII:s fredliga storhet, hans betydelse för förvaltningens organisation och hans varma intresse för vetenskap och konst. Hans skildring av »Gustaf den tredje som konung och människa» blev aldrig avslutad och hade väl aldrig heller kunnat bliva riktigt färdig. Med full rätt kallade B. den för sin »Gustaviad». I sitt slag är den en hjältedikt, där hjälten är utan vank och brist. Med aldrig svikande forskarflit samlade han allt vad han kunde finna till konungens beröm, lade notis till notis och tröttnade aldrig i det fåfänga arbetet att söka vederlägga de gustavianska memoarförfattarnas indiskreta och hätska fientlighet.

Från alla håll ha vitsordats icke blott den stora arbetsamhet och oegennytta utan även den opartiskhet, som präglade B:s verksamhet inom akademien. Han kom småningom att bliva allenarådande, han personifierade helt akademien men på ett sätt, som tillfredsställde alla. Vid invalen gjorde sig hans försoningspolitik gällande. Det var han, som banade väg för fosforisterna i akademien, för Atterbom såväl som för J. Börjesson. I sin för övrigt ypperliga minnesteckning över Leopold bröt han dock helt staven över fosforisternas kamp. Detta smärtade särskilt Börjesson, som då var den ende överlevande av dem, men man får icke glömma, att B. som vanligt skrev i den vällovliga avsikten att göra föremålets bild så ljus som möjligt, om det också är otvivelaktigt, att Leopold stod hans hjärta långt närmare än fosforisterna. På ett överlägset sätt representerade han akademien, och för dess ledamöter fingo högtidsdagarna en särskild dragningskraft genom den fest hos B., som följde efter dem. I Stockholm upprätthöll han alltjämt sina europeiska förbindelser och mottog besök av utländska litterära berömdheter som J. L. Heiberg, H. C. Andersen och Oehlenschläger. Med den senare, som själv översatt några av B:s dramer till både danska och tyska, stod han i en mycket nära vänskap, som från Oehlenschlägers sida dock icke var av alldeles oegennyttig art. Höjdpunkten i hans vittra representation var Runebergsbesöket 1851. Runeberg hade i »En blick på Sveriges nu gällande poetiska litteratur» icke utan fog utsett B. till strykpojke för den pråliga tegnérismen, mot vilken han riktade sin kritik. På denna kritik svarade B. genom den anonyma persiflerande uppsatsen »Den nya stjernan i Östern», som åtföljde Dagligt allehanda 23 sept. 1833. Snart gick emellertid Runebergs poetiska storhet upp för B., och på hans förslag överlämnade akademien till

honom sin stora guldmedalj (1839). B. blev sedan en av de ivrigaste förespråkarna för Runebergs inval i akademien, för vilket ändamål han utnyttjade allt sitt inflytande hos konung Oskar, och försökte även förmå Runeberg att överflytta till Sverige. Med Runeberg stiftade B. 1851 en nära personlig vänskap, som dock något grumlades av Runebergs intresse för de liberala författarna, och under elva år stod han i regelbunden brevväxling med honom. Denna var visserligen sparsam, men den blev likväl mycket betydelsefull, ty Runeberg var en ytterst trög brevskrivare, och han har ingenstädes så förtroligt blottat sina litterära planer som i breven till B. Många voro de svenska vetenskapsmän och författare, som med B:s rekommendationsbrev drogo nytta av hans utländska relationer, och han utövade ett omfattande mecenatskap, ehuru han icke alltid förmådde uppfatta det värdefulla hos de nya generationerna. Det var B., som gav impulsen till Geijers berömda skildring av frihetstiden genom ett anonymt uppsatt pris.

Av snarlik art blev B:s betydelse för svenskt konstliv. B. hade på sin första resa till Italien med Karl August Ehrensvärds skrifter till vägvisare uppletat alla de platser och konstverk, om vilka denne uttalat sig, och sökt se dem med hans ögon, men han var föga doktrinär och hade egentligen en borgerlig förtjusning för allt, som tycktes honom vackert. En frukt av hans reseerfarenheter blev den kommentar till Ehrensvärds konstfilosofi, »Carl August Ehrensvärd, ett litterär-historiskt bidrag», varmed han 1834 vann Vitterhetsakademiens högsta pris. Skriften vittnar om goda iakttagelser. B. ställer sig helt på Ehrensvärds sida. Endast mot klimatläran, som naturligtvis icke passade hans fosterländska sinne, reserverar han sig något. Med de svenska konstnärerna i Rom, särskilt Byström, O. J. Södermark och P. D. Nyström, slöt han nära vänskap och blev sedan deras kraftige befordrare. Efter sitt inval i Konstakademien kom han genom sitt inflytande hos kronprinsen, som under en följd av år var dess preses, att intaga en ställning, som närmast påminner om en ministers för de sköna konsterna. Karakteristiskt är, att det från 1826, då kommittén för Bellmansbysten tillsattes, under B:s livstid icke torde ha funnits en statykommitté i landet, som han ej var medlem av och vanligen också initiativtagare till. Under en vistelse i Rom 1844 slöt B. en nära vänskap med B. E. Fogelberg, åt vilken han redan tidigare vunnit en mecenat i Karl Johan. Han fann denne som konstnär nästan större än Sergel och blev helt intagen av hans försök att sammangjuta nordiskt och klassiskt och av den en smula fadda och pretentiösa idealiseringen i hans konst. Med aldrig

svikande energi och stor yttre framgång arbetade B. på att skaffa honom tillfällen till skapande av offentliga monument. Särskilt betydelsefull för svensk konst syntes honom en månad, inom vilken icke mindre än tre statyer av Fogelberg blevo avtäckta, »något oerhört i konstens hävder i alla land och tider». Det finnes onekligen en kongenialitet mellan Fogelbergs monument och B:s egna historiska dramer. Den förres staty över Birger jarl är stigen ur den medeltid, i vilken B:s skådespel ur Folkungasagan röra sig.

På ett mycket annorlunda sätt framträdde B., när han grep in i de politiska dagsstriderna. Som journalist visade han sig minst av allt som akademiker. Sina lärospån gjorde han i det på sin tid beryktade anfallet mot Stockholmspostens utgivare, teaterentusiasten kapten A. Lindeberg, skämtsamt »farbror Mårten» kallad. Ett parodiskt fredsförslag mellan de stridande Stockholmstidningarna, vilket B. gav ut anonymt 1825, tillägnades Lindeberg i en dedikation, där han gör sig lustig över dennes förmenta enfald och dåliga vers. Trots denna och kanske även andra smädeskrifter tyckes B. ännu till det yttre ha bibehållit ett gott förhållande till Lindeberg. Värre blev det, sedan B. övertagit chefskapet över K. teatern. Ledd av sin teatervurm, blev Lindeberg först ytterst påträngande men övergick efter erhållna tillbakavisanden småningom till kritik och utdömde till sist hela B:s direktörsverksamhet. B. grep då åter till satirens vapen och sände till Mårtensdagen 1833, fortfarande anonymt, ut ett litet flygblad, Flugsmällan, som helt sysslade med Lindeberg. Bladet väckte ett oerhört uppseende och har i äldre litteratur fått åtnjuta stort anseende för en kvickhet, som dock numera är mycket svår att uppskatta. Skämtet går uteslutande ut på att inpränta, att Lindeberg är en otroligt enfaldig figur, och är åtminstone elakt. Till sin olycka gjorde Lindeberg Flugsmällan ännu mera ryktbar genom att väcka åtal mot dess utgivare. B. skickade då fram en f. d. sufflör J. G. Wessling som författare, och i de skrifter, han lät denne inlämna för rätten, behandlades Lindeberg med utstuderat hån. Under hela processens gång skrev B. själv referat och notiser om denna till Svenska Minerva, och ända till sin död var sedan Lindeberg föremål för hans oavbrutna förföljelse.

En viktigare anledning för B. att söka förbindelser med pressen var hans ställning vid hovet. Till sin politiska åskådning var han, som hans vän Kr. R. L. Manderström till honom skrev i en hyllningsdikt, »i allt sitt liv — konservativ». Han deltog även personligen i riksdagarna mellan 1827 och 1840, men han var ingen debattör. I politiskt avseende stod han kanske närmast Hans

Järta, och även A. Hartmansdorff hörde till hans politiska vänner, ehuru denne var honom för litet habil. I de underhandlingar, som 1834 fördes om att skaffa landet en tidning, som kunde arbeta för regeringens politik, var B. mycket verksam som ombud dels för konungen, dels för Svenska akademien, av vilken man för detta ändamål arrenderade Posttidningen. B:s gamle vän Wallmark blev den så skapade Sveriges statstidnings redaktör, och själv tillhörde B. dess styrelse samt var särskilt energisk, då det gällde anskaffande av medarbetare och bidrag. Egendomligt nog drog han aldrig riktigt jämnt med excellensen Gustav Lagerbjelke, som var den egentliga själen i företaget men som icke tyckes ha kunnat med B. En annan svårighet för B. uppstod därigenom, att hans och kronprinsens åskådningar började glida ifrån varandra i slutet av 1830-talet. I stället slöt sig B. närmare till den gamle kungen. Upprörd över den liberala oppositionens sätt att behandla denne, ställde han sig som en av hans ivrigaste och framgångsrikaste försvarare i de stora pennfejderna omkring år 1840. Det behövdes enligt B:s mening ett nytt kamporgan, som kunde möta oppositionspressen på dess egen mark. Statstidningen kunde på grund av sin officiella ställning icke syssla med polemik. Med Svenska Minervas redaktion hade B. särskilt under Flugsmälletiden underhållit livliga förbindelser, men dess redaktör J. Kr. Askelöf var, ehuru konservativ, ingalunda regeringens man. Vad B. sökte, fann han i tidningen Svenska biet, som började utkomma i maj 1839 och vars egentliga spiritus rector och främste ekonomiske intressent han var. I Svenska biets attack mot de liberala kollegerna tog B. personligen en verksam del och dokumenterade sig som en talangfull journalist genom en mångfald artiklar och insinuanta notiser. I synnerhet i den senare genren visade han sig som en verklig mästare. Mest berömd av hans uppsatser i Biet och typisk för sin upphovsman är »Florilegium Aftonbladianum» (21 jan. 1840), där han gjorde en lyckad citatsammanställning av ohyfsade och kränkande uttalanden i Aftonbladet. B. nöjde sig icke härmed. Under åren 1839—41 sände han även ut en hel rad ströskrifter mot sina motståndare, där han fortsatte polemiken, ömsom allvarlig, ömsom skämtsam, men alltid fylld av humör och stridslust. Formellt sett höra hans skrifter med sina välfunna titlar till det bästa i tidens politiska litteratur. Det genomgående temat i alla hans inlägg var, att landet saknade en allvarlig och kunnig oppositionspress. Hån såg i sina motståndare uteslutande obildade maktsträvare, som bedrevo opposition blott för dennas egen skull. Något eget program framlade han

aldrig utan hänvisade blott till det bestående som en god och prövad regim och till dettas män som de bästa i staten, personligen vida överlägsna sina motståndare.

B:s journalistik var alltid anonym, men han blev snart upptäckt och fick själv mottaga hätska angrepp. J. P. Theorell svarade honom i »Några ord om press, reformer, ministerstyrelse» (1839), och Aftonbladet riktade mot honom personligen ett ytterst häftigt anfall, där hela hans verksamhet granskades och utdömdes med hjälp av Runebergskritiken och hans förhållande i striden mot Lindeberg (27 sept. 1841). Å andra sidan saknade han icke uppmuntran. Den gamle kungen visade honom sin erkänsla genom att upphöja honom i friherrligt stånd 1843. B. hade emellertid då tröttnat i sin polemiska aktivitet och måste även taga hänsyn till sin ställning hos kronprinsen. Sedan denne efter sitt regeringstillträde begynt en liberal era, återlämnades Sveriges statstidning i slutet av 1844 till Svenska akademien och återfick sitt gamla namn men fortsatte under Wallmarks ledning att föra konservativ politik. Wallmark var själv ganska försiktig, men han vistades mestadels utanför staden och ägnade mycket litet arbete åt tidningen, i vilken särskilt Hartmansdorff polemiserade mot regeringens frihandelsvänliga politik. De övriga tidningarna förde ett häftigt språk mot Posttidningen, som de ansågo böra vara helt opolitisk, och B. blev då rädd, att akademien skulle mista privilegiet. Fastän han gärna ville hålla sin gamle vän Wallmark om ryggen, ansåg han sig i slutet av år 1846 nödsakad att ingripa mot denne, och nyårsaftonen samma år meddelade han honom höga vederbörandes önskan, att tidningen från och med år 1847 »må bliva ett uttryck av andra grundsatser än de, som den sednaste tiden däri yrkats». Detta var det bekanta »munlåset» på Posttidningen. Wallmark avgick efter ett par månader. Själv hade B. redan upphört med sitt politiska skriveri och lämnade numera blott understundom insändare till tidningarna: om ombildning av kommunalförvaltningen i syfte att skaffa präster och adelsmän inflytande på denna, om huvudstadens försköning och om ordning och skick på gatorna. Så var han den egentliga själen i den länge misslyckade kampanjen under 1850-talet för att söka få bort den skräpiga stora viktualievågen på Skeppsbron. B. saknade ihärdighet, och i grunden stämde den eviga polemiken icke överens med hans väsen. Han utvecklade sig i stället alltmer till praktisk levnadskonstnär, och livet nekade honom på det hela ingenting. I sin skrift »Om själens hälsa» (1858) har han framställt sitt humanitetsideal och givit uttryck åt sin livsfilosofi, en klok och

måttfull epikurism. De »Lefnadsminnen», som han arbetade på under sina sista år, hunno aldrig bli mera än en anekdotsamling från Gustav IV Adolfs och Karl XIII:s tid.

I vad mån B:s inflytande vid hovet sträckte sig till det politiska området, är icke gott att avgöra. Genom hela sin läggning kom han att stå som en klok och försiktig förmedlare, och säkert är, att han vid de kritiska tillfällena i svensk utrikespolitik sökt inverka på sina kungliga vänner i fredlig riktning. Mot representationsreformen var han motståndare, och hans fullmäktige på riddarhuset röstade mot det De Geerska förslaget. Hos Karl XV hade han mindre inflytande, men denne visade honom alltid stor aktning och gjorde honom, uppkomlingen, till överstekammarjunkare och serafimerriddare. B:s stilistiska talang togs gärna i anspråk vid hovet. Han var själv en lycklig, kanske en smula pretiös fest- och minnestalare, och han hjälpte ofta sina berömda vänner, när det gällde för dem att svarva ihop ett tal. På sin 70-årsdag, 1866, blev B. föremål för stora hyllningar, och landets akademier och hans enskilda vänner hade gemensamt låtit prägla en guldmedalj, som av Louis De Geer överlämnades till honom med orden, att han vore kommen »icke för att betala men att erkänna en skuld, för vilken hela fäderneslandet häftade».

»Som en äkta född Apollo-son tillträder ni endast vid myndiga år edert fädernearv, men ej för att i vila åtnjuta det utan för att med flit friköpa det», hette det i den hälsning, som Wallin riktade till B. vid hans inträde i akademien. Ser man till B:s litterära produktion, kan man icke säga, att han infriade dessa förhoppningar. Men i stället gäller om honom Geijers omdöme, att i redligt nit för vitterheten har han av ingen överträffats, och man kan för hans egen räkning citera hans ord om Gjörwell, vilkens levnadsbana var så olika hans egen och som hörde till dem, vilkas minne han ville återupprätta: »kunskaper och dygd, flit och arbete, själsadel och menniskovärde ligga inom envars förvärv, och det är skönt att se, huru man även med dem kan infria sin skuld till fäderneslandet, vinna sin samtids aktning och se sitt namn inskrivet bland minnets stjärnor».

B. testamenterade sin stora boksamling och sina konstskatter till Uppsala universitet, Södermanlands-Närkes nation och Stockholms gymnasium, till Svenska akademien sin litterära kvarlåtenskap och sitt hus Skeppsbron 18, som akademien dock försålde 1910. Hans änka skänkte till statens historiska museum hans dyrbarheter och suvenirer i guld och ädla stenar.

B:s i Svenska akademien förvarade mycket omfattande papper utgöras av korrespondens, reseanteckningar och manuskript till utgivna och outgivna arbeten m. m. Även i K. biblioteket finnes emellertid en ej obetydlig del av hans skriftliga kvarlåtenskap (se K. bibliotekets årsberättelse 1913). Åtskilliga av B. hopbragta autografer och äldre handlingar ha likaså införlivats med K. bibliotekets samlingar. Bland skrivelser från B. kunna nämnas hans brev till A. von Hartmansdorff, G. F. Wirsén och G. K. A. A. Ehrensvärd i riksarkivet, till P. A. Wallmark, J. Kr. Askelöf och A. C:son Kullberg i K. biblioteket, till Hans Järta, K. F. af Wingård och J. H. Schröder i Uppsala universitetsbibliotek samt till K. A. Hagberg, H. Reuterdahl och J. H. Thomander i Lunds universitetsbibliotek.

Tryckta arbeten: Witterhets-försök. H. [1]—2. Sthm 1818—19. (8), 157, VII s.; (4), 89 s. (Anon.) 3:e tillökta uppl. D. 1.* Sthm 1862. (4), 203 s. — Den gamla rustkammaren (Iduna, H. 10, 1824, s. 63—66; undert. B. B.). — Fredsförslag imellan hans publicistiska majestät Argus den tredje och den Argusiske dynastien å ena samt de med honom krigande dagblads-furstar å andra sidan. Sthm 1825. 16 s. (Anon.) — Födelse-dagen. Epilog. Uppförd på Kongl. stora theatern första gången den 12 maji 1826. Sthm 1826. 17 s. (Anon.; med anl. av prins Carl Ludvig Eugènes födelse.) — De nya Sulioterna eller scenens undergång. Komisk hjeltedikt. Sthm 1827. 15, (1) s. (Anon.; riktad mot A. Lindeberg). — Erik den fjortonde. En dramatisk dikt. Afd. 1. Erik konung. Sthm 1827. (8), VII, 166 s. Afd. 2. Eriks försoning. Sorgespel i 5 akter, Sthm 1827. (2), 119 s. (Även i tysk övers. [av L. P. Bagge]. Sthm 1827[—29]. 142, 102 s.) — Sveriges anor. Skaldestycke... som vunnit stora priset i akademien 1824 (Sv. akad. handl., D. 11, 1827, s. 207—225; även sep. Sthm 1827 och i tysk övers. av D. W. Dunckel, Gtbg 1838. 82 s.). — Öfversigt af den nyaste franska vitterheten (Heimdall 1828, N:o 8, 9; anon.) — Inträdestal [över greve G. F. Wirsén] hållet i Svenska akademien den 1 november 1828 (Sv. akad. handl., D. 13, 1830, s. 1—72; även sep. Sthm 1829. 72 s.) — Ett besök i Pompeji (Svea, H. 13, 1831, s. 142—172; även sep. Upps. 1831. 33 s.). — Den beslöjade profeten från Khorassan (ibid., s. 197—226; övers.) — Prolog vid Kongl. theaterns öppnande den 22 aug. 1831 (Vinterblommor 1832, s. 39—44). — En blick på vitterhetens närvarande tillstånd i Europa (Skandia, Bd 1, 1833, s. 131—152; även sep. Upps. 1833. 33 s.) — Wandrings-minnen D. 1—2. Sthm 1833—34. 6, 8, 3, 249 s., 7 facs.; 6, 302, 1 s. 2:a uppl. D. 1. Sthm 1833. 6, 8, 3, 249 s., 6 facs. (Av D. 3 äro sid. 1—160 tryckta men ej utgivna.) — Den nya stjernan i Östern (åtföljde Dagl. allehanda 23 sept. 1833; svar på J. L. Runebergs En blick på Sveriges nu gällande litteratur; anon.). — Flugsmällan. Sthm 1833. 4:o (4) s. 2:a uppl. Sthm 1833. (Anon.; föregicks av Vördsam anmälan [om utgivandet av Flugsmällan], Sthm 1833; riktad mot Anders Lindeberg, som anställde åtal, varvid en sufflör J. G. Wessling iklädde sig författaransvaret; följdskrifter se de två följande.) — Prolog vid privattheaterns första öpning; eller rättegångshandlingar i vitterhetstvisten emellan sorgespelsförfattaren Lindeberg och sufflören Wessling. Sthm 1833. 110, 2 s. (Anon.) — Fridsropl eller välmente förlikningsvilkor till biläggande af den vidtutseende fejden emellan den durchlautigste drottning och fru, fru Blankas hofskald och thess f. d. hofsouffleur... Herr Anders Lindeberg vördsamt tillegnade af Pelle Jonsson Krycka. Upps. 1833. 4:o 4 s. (Pseud.) — Ryno eller den vandrande riddaren. Skådespel med sång i tre akter. Musiken af E. Brendler och en musikälskare [kronprins Oscar]. Sthm 1834. (4), 90 s. — Berättelse afgifven vid Svenska akademiens femtionde årsfest den 5 april 1836 (Sv. akad. handl., D. 16, 1836, s. 131—202; även sep. Sthm 1836. 71 s.). — Åminnelsetal öfver framl. en af

rikets herrar generalen... grefve A. F. Skjöldebrand hållet vid presidii nedläggande uti Kongl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Sthm 1836. 59 s. (Omtr. i HA Handl., D. 20, 1852, s. 262—304.) — Dramatiska studier. D. 1. (Hildegard, ett sorgespel i 5 akter. Torkel Knutsson, sorgespel i 5 akter med prolog; Torkel Knutsson utkom i 2:a uppl., Sthm 1861, 150 s., och i dansk övers. av A. Oehlenschläger, Köpenh. 1837.) Sthm 1836. (10), 232 s. D. 2. (Birger och hans ätt, sorgespel i 5 akter; utkom även i dansk övers. av A. Oehlenschläger, Köpenh. 1838, 6, 216 s.) Sthm 1837. (6), 187 s. D. 3. (Gustaf Adolf i Tyskland; delvis även i Nordstjernan för 1845, s. 43—65.) Sthm 1838. (6), 190 s. [Ny uppl. under titel:] Dramatiska arbeten. [1.] Birger och hans ätt. Sthm 1871. 166 s. [2.] Torkel Knutsson. Sthm 1872. 150 s. [3.] Gustaf Adolf i Tyskland. Sthm 1873. 176 s. (D. 1—3 av 1:a uppl. även på tyska med titel: Schwedische Tragödien. Übersetzt von Adam Oehlenschläger. Th. 1—3. Leipz. 1841—43. Ny titeluppl. under titel: B. von Beskows Dramatische Schriften. Aus dem schwed. von Adam Oehlenschläger. Th. 1—3. Leipz. 1847.) — Axel Arvid Raab. Minnesteckning. (Vid minnesfesten i sällskapet P. B.) Sthm 1837. 31 s. — Svenska akademien. Litterärhistorisk betraktelse. Upps. 1839. 11 s. (Anon.) — Dagens händelser, bedömde af en landtman. Upps. 1838. 24 s. (Anon.; 2:a uppl., se följ.; följdskrift: [J. M. Rosén,] Kritik öfver brochyren Dagens händelser, Sthm 1838.) — Upplösning är icke upplysning eller bihang till brochyren Dagens händelser bedömde af en landtman. Upps. 1838. 98 s. (Anon.; utgavs jämte föregående i 2:a uppl., Upps. 1839, 120 s.; följdskrift: [J. P. Theorell,] Några ord om press, reformer, ministerstyrelse, Sthm 1839.) — Har Sverige publicitet och publicister? En fråga underställd minoriteten eller de tänkande, af författaren till brochyren »Upplösning är icke upplysning» och »Dagens händelser bedömde af en landtman» [D. 2:] jemte anmärkningar vid skriften »Några ord om press, reformer, ministerstyrelse samt andra dagens frågor». D. 1—2. Upps. 1839. (2), LIV, 192 s.; (6), XXXVI, 314 s. (Anon.) — Anmärkningar vid skriften »Några ord om press, reformer, ministerstyrelse samt andra dagens frågor». Upps. 1840. (4), 144 s. (Anon.; sep. ur föregående.) — Florilegium Aftonbladianum (Sv. biet, 1840, N:o 138.) — Den irrande publicisten, sin samtids nöje och varning. En penn-ritning till nöje och tidsfördrif af förf. till Upplösning är icke upplysning m. m. Upps. 1840. 2, 129 s. (Anon.) — Pappers-kråkorna. Ett tidningsäfventyr i julii 1840. Fem minuters skämt af Quintinus Carbasius, jubelstudent. Strängnäs 1840. 12:o (4), 31 s. (Pseud.) — Systemet, ett riksdags-samtal år 1840. Sthm 1840. 16 s. (Anon.; ur Sv. biet 1840.) — Idéer till ett nytt representationsförslag. Sthm 1841. 16 s. (Anon.; ur Sv. biet 1841.) — Om den behandling, som frågan rörande kabinettskassans skuld rönt vid riksdagen. Sthm 1841. 12:o 64 s. (Anon.) — Aftonbladet på parnassen (Sv. biet, 1841, N:o 299). — Carl Thomas Järta. Sthm 1841. 14 s. (Anon.) — Carl August Ehrensvärd. Ett litterär-historiskt bidrag (HA Handl., D. 16, 1841, s. 208—329; även sep. Sthm 1841, 123 s.) — Pehr Frigel. Minnesteckning. Sthm 1843. 48 s. (Sammantryckt med: J. Wallin, Vid sekreteraren Pehr Frigels jordfästning i S:t Clara kyrka, Sthm 1843.) — En vandring i Rom (Nordstjernan, Vitterhetsstycken o. poemer, Sthm 1844, s. 66—74). — Om de gamles rörliga skådebanor. Inträdestal hållet... den 19 maj 1835 (HA Handl., D. 18, 1846, s. 369—382; omtr. i Tidskr. f. byggn.-konst o. ingeniörsvet., Arg. 11, 1869, s. 38—41). — Verldsstriden. Skaldestycke uppläst på Svenska akademiens högtidsdag år 1848. Sthm 1848. 24 s. (Anon.) — De l'influence de la littérature ancienne sur le développement et le caractère de la première révolution française (Nova acta R. soc. sc. Ups., T. 14, 1850, s. 256—288; även sep. Upps. 1849). — Carl XIV Johan. Minnesruna. Sthm 1854. 4:o 12 s. (Anon.) — Om Svenska akademiens ordboks-arbete samt medlen till dess fortsättande (Sv. akad. handl., D. 27, 1854, s. 203—238; även sep. för akademiens ledamöter, Sthm 1853, 32 s.; anon). — Ett besök hos Bonstetten (Rosa, Vittert album, Sthm 1854, s. 306—332). — Gustaf Löwenhjelm. En återblick på hans verksamhetsbana. Sthm 1856. 12:o 12 s. (Ur Post- o. inrikes tidningar 1856.) — Om förflutna tiders svenska ordboksföretag. Tal i Kongl. vetenskapsakademien vid præsidii nedläggande den 9 april 1856. Sthm 1857. 2, 39 s. (Omtr. med uteslutande av inledn. och slutorden

i Sv. akad. handl., D. 31, 1859, s. 227—276.) — Underdånigt utlåtande af Svenska akademien rörande ordboksarbetets fortgång. Sthm 1857. 24 s. (Undert.: J. E. Rydqvist. Bernh. v. Beskow.) — Om själens hälsa (Sv. akad. handl., D. 30, 1858, s. 193—250; även sep. Sthm 1858, 58 s.; 4:e uppl. Sthm 1880; i dansk övers. av T. Schorn, Köpenh. 1868, fransk [av L. G. Ténint], Sthm 1865 och tysk av E. Prätorius, Frankf. a. M. 1868 och Chr. von Sarauw, Berlin 1869). — Skuggbild af Béranger. Ur otryckta vandringsminnen (Nya nord. dikter o. skildringar, Sthm 1859, s. 150—170). — Minnesbilder. D. 1. (J. O. Wallin. F. Wrede. L. Nilsson Kagg. U. Hjärne. B. E. Fogelberg. J. M. Stjernstolpe.) Sthm 1860. (4), 324 s. D. 2. (J. v. Müller. K. V. v. Bonstetten. E. Swedenborg. P. Frigel. G. F. von Rosen. A. A. Raab.) Sthm 1866. (4), 392 s. [Följ. biografier även sep.: Johannes von Müller. Sthm 1866. 109 s. (Även i fransk övers. av M. S., Sthm 1868.) Karl v. Bonstetten. Sthm 1866. 38 s. (Även i fransk övers., Sthm 1867.)] — Om Gustaf den tredje såsom konung och menniska. Afd. 1—5 (Sv. akad. handl., D. 32, 1860, s. 71—378; D. 34, 1861, s. 3—438; D. 37, 1863, s. 3—440; D. 42, 1867, s. 3—409; D. 44, 1869, s. 165—362; afd. 1, 2 även sep. Sthm 1860—61 samt i fransk översättning [av L. G. Ténint], T. 1*, Sthm 1868). — Försök att besvara frågan huruvida Samuel von Pufendorf må anses vara författare till den omtvistade skriften »Les anecdotes de Suède» (HA Handl., D. 22, 1861, s. 129—150; även sep. Sthm 1860; följdskrift: C. Eichhorn, Undersökningar om skriften Les anecdotes de Suède, Nord. univ.-tidskr., Årg. 8: H. 4, 1863; jfr följande). — Anmärkningar vid en i Nordisk universitets-tidskrift införd uppsats, kallad »Undersökningar om skriften Les anecdotes de Suède, af C. Eichhorn». Upps. 1866. 15 s. (Anon.) — Karl den tolfte i Alt-Ranstadt. En tidsbild (Sv. akad. handl., D. 40, 1866, s. 15—509; utgavs i omarbetat skick under titel: Karl den tolfte, En minnesbild, Afd. 1—2, Sthm 1868—69. (4), 288 s.; (4), 259 s.). — Friherre Georg Henrik von Görtz, statsman och statsoffer (Sv. akad. handl., D. 43, 1868, s. 185—388). — Lefnadsminnen. Sthm 1870. (4), 263 s. — Om den estetiska betydelsen af Thorilds strid emot Kellgren och Leopold (Sv. akad. handl., D. 48, 1873, s. 175—490). — Ett besök i Goethes hus 1834 (Ord och bild, Årg. 9, 1900, s. 26—30). — Ett besök i Lund vid aftäckningen af Tegnérs bildstod (Sv. akad. handl., D. 14, 1900, s. 103—128).

Dessutom tal över C. G. von Brinkman (1848), Mathias Rosenblad (1848), Jacob Berzelius (1848), S. Löfwenskjöld (1850), J. D. af Wingård (1854), personalier över änkedrottning Desideria (1861), minnesteckningar i Sv. akad. handl. över G. F. von Rosen (1852), S. Akerhjelm (1853), L. Nilsson Kagg (1854), F. Wrede (1856), B. E. Fogelberg (1856), Urban Hjärne (1857), Johan Gyllenstierna (1858), Emanuel Swedenborg (1859), Torbern Bergman (1860), C. B. Wadström (1861), C. G. af Leopold (1862), K. K. Gjörwell (1863), K. G. Tessin (1864), Sven Lagerberg (1865), biografier i VA Handl. över J. O. Wallin (1839), Magnus Brahe (1844), C. G. von Brinkman (1847); berättelse om Kongl. theaterns förvaltning 1831—32 (1834); tal på Sv. akademiens högtidsdag 1839, 1853, 1859 (Sv. akad. handl. 1843, 1854, 1859); poemer och artiklar i Iduna, Journalen, Heimdall, Sv. litteraturförен. tidn., Sv. Minerva, Upsala correspondenten, Sv. biet, Nordstjernan m. fl.; tillfällighetsdikter, svar på inträdestal i Sv. akad. m. m. — Se i övrigt den utförliga bibliografien i VA Lefnadsteckningar, Bd 1 (1869—73).

Utgivit: J. M. Stjernstolpe, Efterlemnade skrifter. Sthm 1833. (Innehåller även Minnesord över Stjernstolpe, som även utgavs sep. Sthm 1833. (2), 56 s., 1 portr.) — J. O. Wallin, Predikningar öfver de årliga sön- och högtidsdagarnes evangelier. D. 1—3. Sthm 1840—43. (I D. 1 biografi över Wallin, som utgavs sep. under titel: J. O. Wallins lefverne. Sthm 1840. (2), 60 s.) — J. O. Wallin, Samlade vitterhetsarbeten. D. 1—2. Sthm 1847—48. 5:e uppl. D. 1—3. Sthm 1863—64. — J. D. Valerius, Samlade vitterhetsarbeten. D. 1—2. Sthm 1855. (I D. 1 minnesteckning över Valerius, som även utgavs sep. Sthm 1855. (2), 60 s.) — P. H. Ling, Samlade arbeten. Bd 1—3. Sthm 1859—66. (I D. 1 minnesteckning över Ling, som även utgavs sep. Sthm 1859. 42 s.)

Källor: Beskowiana, Beskows kalenderanteckningar i avskrift av L. Manderström samt den s. k. »Kommitténs» handlingar, KB; Boupptecknig 1868, RA. — B. von Beskow, Lefnadsminnen (1870); Bernhard von Beskows brev till Runeberg, utg. av W. Söderhjelm (Skrifter utg. av Sv. litt.-sällsk. i Finland, 112, 1912); Brev till Henrik Reuterdahl, utg. av G. Aulén (1915). — A. Ahnfelt, Interiörer ur det litterära stockholmslifvet, 1 (1877); dens., L. F. Rääf af Småland (1879); dens., M. J. Crusenstolpe, 1 (1880); A. Blanche, Minnesbilder (1872); F. Böök, Den romantiska tidsåldern i Sveriges litteratur (1919); E. G. Geijer, Samlade skrifter, 8 (1875); H. G. Gräf, Sverige i Goethes liv och diktning (1920); [J. C. Hellberg], Ur minnet och dagboken om mina samtida, af Posthumus, 1—12 (1870—74); Hj. Lindeberg, Anders Lindeberg (1920); G. Ljunggren, Sv. akademiens historia 1786—1886, 2 (1886); G. Nordensvan, Svensk teater och svenska skådespelare, 1 (1917); N. Personne, Svenska teatern, 4 (1916); J. E. Rydqvist, Bernhard von Beskow (VA Lefnadsteckningar, 1, 1869—73); H. Schück & K. Warburg, Illustr. sv. litteraturhistoria, 3 (1913), 4:1 (1915); C. G. Strandberg, Inträdestal i Svenska akademien (Sv. akad. handl., 45, 1870); O. P. Sturzenbecker, Grupper och personnager från i går (1861); E. Tegnér, Samlade skrifter, 5—6 (1884, 85); Clara Wallmark, Pehr Adolf Wallmark (1914); H. Wieselgren, Lars Johan Hierta (1881); C. D. af Wirsén, Minne af frih. Bernhard von Beskow (Sv. akad. handl. fr. år 1886, 11—12, 1897—98); E. Wrangel, Brinkman och Tegnér (1906); dens., Den blåögda (1908).

IVAR SIMONSSON.

2. Gustaf Emanuel Beskow, f. 25 febr. 1834 i Storkyrkoförsamlingen, † 11 apr. 1899 i Stockholm. Föräldrar: häradshövdingen Fritz Beskow och Augusta Vilhelmina Moll. Elev vid Stockholms gymnasium 1848—50; kadett vid krigsskolan 9 sept. 1850—20 jan. 1851; student i Uppsala 17 sept. 1852; studerade först medicin; avlade dimissionsexamen 30 jan. 1857 och praktisk teol. examen 30 maj s. å.; prästvigd 6 febr. 1859; företog en resa till Egypten och Palestina hösten 1859—sommaren 1860. Pastorsadjunkt i tyska församlingen samt i Storkyrkoförsamlingen, i Adolf Fredriks och i Katarina församlingar i Stockholm; avlade pastoralexamen sept. 1863; öppnade hösten 1867 privatskola i Stockholm (»Beskowska skolan»), vars ledning han bibehöll till våren 1883 och där han själv undervisade i kristendom; predikant vid den med anlitande av B:s egna medel och andra bidrag uppförda Blasieholmskyrkan jan. 1868; e. o. hovpredikant 7 apr. 1879; ledamot av riksdagens andra kammare för Stockholms stad 1888—90; präst vid Sofiahemmet 1889—97; ord. hovpredikant 30 sept. 1898.

Gift 31 jan. 1862 med Anna Vilhelmina Emanuelsson, f. 20 juni 1843, dotter till kyrkoherden i Hällestad, Linköpings stift, kontraktsprosten doktor Per Jakob Emanuelsson.

B:s namn är företrädesvis knutet vid två företag, till vilka han tog initiativet och vid vilka han under långa perioder var verksam. Det ena var det efter honom uppkallade, ännu bestående privatläroverket, vilket ej minst under B:s egen ledning intog en framskjuten ställning såsom skola för särskilt de högre klassernas

Gust. Em. Beskow.
Fotografi.

söner med konung Oscars i spetsen men därjämte ägde betydelse bl. a. därför, att det en tid var det enda uppfostringsverket i landet, vid vilket latinet fortfarande var det grundläggande språket. Det andra var Blasieholmskyrkan, som beredde tillfälle till ökad predikoverksamhet inom huvudstaden under delvis friare former än det egentliga församlingsarbetet erbjöd. Den publiktillströmning, som B:s flitiga homiletiska insats framkallade, gav uttryck åt en sida av det andliga livet i Stockholm, vilken blev föremål för mycken uppmärksamhet. Konungahuset stod B. nära, och han anlitades vid flera tillfällen för dess tjänst. Med rätta vittnades det vid B:s frånfälle, att han varit »en verklig karaktär, en man, som med bestämdhet i åsikter förenade hjärtats godhet» och hos vilken fanns en ovanlig förening av äkta barnasinne och kristlig manlighet. Stort var hans inflytande på ungdomen: »I hjärtats pedagogik var han en mästare.» I sin skol- och konfirmationsundervisning liksom i sin predikan koncentrerade B. sig kring vissa kristendomens huvudsanningar, framför allt Kristi kors och den genom hans död vunna försoningen. Som predikant verkade han ej genom nya, slående tankar eller genom skarpsinnig psykologisk analys utan genom sitt trosfriska, personligt präglade vittnesbörd.

Tryckta arbeten: Reseminnen från Egypten, Sinai och Palestina 1859—60. Sthm 1861. 12:o (5), 431, (1) s., 15 pl. 10:e illustr. uppl. Sthm 1891. 8:o 298 s., 2 kartor, 3 pl. — Andeliga föredrag. Ser. 1.* Sthm 1863. (8), 167 s. — Passionsbilder. Strödda betraktelser. Sthm 1867. (4), 88 s. 2:a uppl. Sthm 1868. (4), 88 s. — Några betraktelser öfwer P. Waldenströms skrift: Om försoningens betydelse. Sthm 1873. 48 s. — Sabbathstunder i Blasieholmskyrkan. Predikningar öfwer sw. kyrkans nya högmessotexter. [1:a årg.] D. 1—2. Sthm 1869. (3), 489 s.; 561, (3) s. 2:a uppl. D. 1—2. Sthm 1876. (5), 539 s.; (3), 480 s. 2:a årg. D. 1—2. Sthm 1870, 73. (3), 547 s.; (4), 475 s. 2:a uppl. D. 1—2. Sthm 1878, 82. (3), 547 s.; (4), 475 s. — Den korsfäste. Passionspredikningar. Sthm 1875. (4), 282, (1) s. 3:e uppl. Sthm 1912. 370 s. — Utläggning öfwer Petri epistlar. Sthm 1875. (3), 290 s. —

Den uppståndne. Predikningar öfwer påsktexterna. Sthm 1875. (3), 287 s. — Herren är öfwersteprest. Betraktelser öfwer Ebreerbrefwets 9:e kapitel. Sthm 1876. 12:o (3), 186 s. — Sånger om Jesu namn. Sthm 1876. 16:o 27 s. [Ord och musik till Sånger om Jesu namn. Musiken af L. Höijer. Sthm 1876. 4:o 43 s. — Melodier till Sånger om Jesu namn, satte i sifferskrift af O. Sundqvist. Sthm 1876. 16:o 22 s.] — Om försoningsnåden. Med anledning af P. Waldenströms senaste skrifter. 1:a—3:e uppl. Sthm 1876. 60 s. [Följdskrift: E. J. Ekman, Granskning af G. E. Beskows skrift: Om försoningsnåden. Sthm 1876. 12:o 72 s.] — Hvem är frälsaren och hvad har han uträttat? Ett ord till lektor Waldenström och komminister Ekman. Sthm 1877. 82 s. — Evangelii-postilla. Predikningar öfwer sön- och helgedagarnes evangelier. D. 1—2. Sthm 1880—82. (3), 574 s.; (3), 501 s. — Den svenska missionen i Ost-Afrika. Sthm 1884. (3), 271 s., 7 portr. 2:a uppl. D. 1—2. Sthm 1887—88. (3), 278 s., 5 portr.; 187 s., 3 portr., 1 pl. Ny titeluppl. Sthm 1893. — Små traktater. 1:a—3:e serien. Sthm 1888. Varje serie 20 traktater, varje traktat 8 s. — Kristi återkomst. Betraktelser öfver de yttersta tingen. Sthm 1888. 109, (8) s. 2:a uppl. Sthm 1889. 109 s. — Betraktelser för hvar dag i året. Sthm 1890. (4), 516 s. 3:e uppl. Sthm 1909. (4), 529 s. — Några minnesord till mina nattvardsbarn. Sthm 1892. (3), 220 s. 2:a uppl. Sthm 1899. (3), 223 s. — Ur själarnes lif. Blad ur dagboken och minnet af G. B. Sthm 1896. 128 s. — Lefnadsminnen. [Utg. af Elisabeth Beskow.] Sthm 1899. (3), 167, (1) s., 1 portr. 3:e uppl. Sthm 1910. (3), 185, (1) s., 6 pl. — Dessutom ett stort antal enstaka predikningar m. m.

Källor: B:s Lefnadsminnen (1899); N. Beskow, Till G. E. Beskows minne (Läsn. f. hemmet, 1899); Tal vid B:s jordfästning av Fr. Hammarsten (1899) samt minnesrunor i de dagl. Stockholmstidningarna, i Kyrkl. tidskr. och i Uppsala ärkestifts prästmöteshandlingar.

J. Th. Bring.

3. Fredrik Natanael Beskow, den föregåendes brorson, f. 9 mars 1865 i Hallingebergs församling. Föräldrar: kontraktsprosten Johan Fredrik Bernhard Beskow och Karin Charlotta Emerentia Dahl. Genomgick Beskowska skolan; avlade mogenhetsexamen därstädes 18 maj 1883; inskrevs vid Uppsala universitet 2 okt. s. å.; avlade teol. fil. examen 13 dec. 1884; elev vid konstakademien 1 sept. 1888—vt. 1893; avlade teoretisk teol. examen 31 jan. 1895 och praktisk teol. examen 13 dec. s. å. Predikant i Djursholm 1 jan. 1896; lärare vid Djursholms samskola s. å.; rektor därstädes ht. 1897—vt. 1909; ordförande i styrelsen för Djursholms folkbildningsförening 7 okt. 1903; ledamot av Djursholms samskolas styrelse 1912 (ordförande 1921); en av initiativtagarna till stiftelsen Birkagården 1912 och föreståndare för dess folkhögskola 1 okt. 1916; ordförande i Förbundet för kristet samhällsliv 1918; ledamot av kommittén för revision av förslag till koralbok m. m. 31 jan. 1919 med placering på den avdelning av nämnda kommitté, som utarbetade det år 1920 avgivna förslaget till »Tillägg till den svenska psalmboken av år 1819». Teol. doktor 27 sept. 1918.

Gift 12 okt. 1897 med Elsa Maartman, se B. 5.

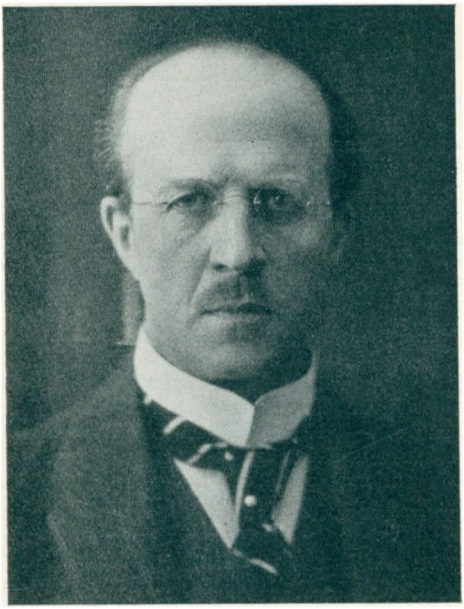

Natanael Beskow.
Fotografi.

B. rönte tidigt påverkan av V. Rudins, P. Wikners och Sören Kierkegaards tankeliv, och han bestämde sig redan som yngling för prästens eller missionärens levnadskall. Hans utbildning i Uppsala avbröts emellertid av några elevår vid Konstakademien, och fastän han återvände till universitetet, nödgade hans krav på sanning i de religiösa uttrycken honom att avstå från att prästvigas, då det i fråga om vissa delar av den svenska kyrkans bekännelseskrifter förefanns en djupgående motsättning mellan hans åskådning och den kyrkliga. Sina teologiska studier fortsatte och avslutade han under förutsättningslös prövning av bibelforskningens och den nyare teologiens resultat, ett elddop, som stärkte i stället för att rubba hans religiösa övertygelse. Då B. avlagt sina examina, erbjöd en krets av enskilda personer honom en befattning som predikant i Djursholms villasamhälle. En kapellförsamling bildades, och ett kapell uppfördes, där plats bereddes för de både från samhället och huvudstaden tillströmmande åhörarna. En av B. utarbetad liturgi användes vid dessa gudstjänster. Sedan har även i Stockholm en predikolokal förhyrts, där B. fått tillfälle att tala till en till stor del av kroppsarbetare bestående publik. Vid sidan av sin predikoverksamhet och sitt skolarbete har B. ägnat sig åt en omfattande social verksamhet. Tillsammans med fröken Ebba Pauli grundade han 1912 stiftelsen Birkagården, det första försöket att på svensk mark omsätta den engelska settlementstanken, och står alltjämt som ledare för detta företag. Några år senare kunde Birkagården med övriga verksamhetsgrenar förena en folkhögskola, den första svenska skola av denna typ, som grundats i stad och för industriarbetare, och B. blev då dess föreståndare. På hans initiativ bildades vidare år 1918 Förbundet för kristet samhällsliv. Som dess ordförande står B. i samverkan med motsvarande organisationer i utlandet.

Som predikant och skriftställare utmärker sig B. för enkel klarhet i framställningen. Han röjer som stilist sitt starkt konstnärliga gry, i det han skapar en form, som fängslar genom sin värdighet och uttrycksfullhet och inpräglar det sagda i minnet. Hans förkunnelse vädjar till samvets- och viljelivet samt väcker och stärker särskilt den sociala ansvarskänslan. Med intellektuell ärlighet och utpräglat verklighetssinne förenar den en innerlighet, som med åren sökt sig uttryck i allt rikare, om än alltid dämpade former. B. har utgivit bl. a. fem predikosamlingar och två samlingar betraktelser samt skrifterna »Enhet i mångfald» (1916; universitetspredikningar, liturgiska utkast och dikter), »Fader vår» (1919), »På saligheternas berg» (1921) och »Jesu liknelser» (1922). I B:s psalmer framträder en avgjord olikhet mellan ynglingens och den mognade mannens diktning. I den förra är grundstämningen snarast pietistisk, och det för dåtiden kännetecknande anglosaxiska inslaget röjer sig bl. a. i en även i de trestaviga takterna framskymtande bråd oro och iver. Främst i produktionen från denna tid står i sin knappa form och sammanpressade innehållsrikedom »Kärlek av höjden», som blivit en av de mest sjungna andliga sångerna i närvarande tid. B:s senare diktning handlar gärna om Guds rikes tillkommelse genom den kristna världens sociala förnyelse (Kantat vid Djursholms samskolas invigning 1911, den kristligt-sociala arbetarmarseljäsen »Vi längta, vi längta, att dagen en gång» m. fl.). Han anknyter här till Viktor Rydbergs »Den nya Grottesången» och därmed besläktad socialt betonad framtidspoesi. Djup och innerlig Kristusmystik bär uppståndelsepsalmen »Döden haver hårt betagit» (1919), medan B:s teologiskt moderna men religiöst i bästa mening konservativa åskådning fått sitt kanske starkaste uttryck i uppenbarelsepsalmen »Tränger i dolda djupen ned» (s. å.). I 1920 års förslag till tillägg till psalmboken, i vars redigering B. på offentligt uppdrag deltog, ingick ett flertal äldre och nyare psalmer av honom, av vilka fyra (n:o 501, 534, 543 och 568) jämte en tolkning av »Dies iræ» (n:o 664) funnit plats i nya psalmboken.

B:s verksamhet som skolman och ledare av sociala företag kännetecknas av hans strävan att låta en var i största möjliga frihet få utveckla sin personliga förmåga till det gemensamma målets fromma. Liksom på det religiösa området står B. på det sociala obunden av partier och institutioner. Hans sociala och politiska åskådning har utvecklat sig i radikal riktning, och han gör sig till tolk för vittgående reformkrav, genom vilka han söker

Elisabeth Beskow.
Fotografi.

få den kristna livssynen på alla områden och på fullt allvar tillämpad i samlivet människor emellan. Hans fria ställning gör det möjligt för honom att med utsikt att bliva hörd säga sanningar åt olika grupper, på samma gång som den stundom blottställer honom för kritik från dem alla.

Som konstnär har B. huvudsakligen ägnat sig åt porträttmålning. Hans intresse är framförallt psykologens, och hans säkert tecknade porträtt röja alltid den under ytan pejlande analytikern; hans strävan är att låta de tekniska uttrycksmedlen underordna sig den speciella individualiseringen för att så konstnärligt framhäva karaktären. Från B:s hand härrör även en väggmålning i Djursholms kapell.

Källor: Meddelanden av teol. doktor E. Liedgren angående B:s psalmdiktning; Birkagården 1912 o. följ.; Redogörelse för Birkagårdens folkhögskolas verksamhet 1917 o. följ. Ang. B:s tryckta arbeten intill 1918 se: Inbjudning till teol. doktorspromotion vid Lunds univ:s tvåhundrafemtioårsfest den 27 sept. 1918 (1918), s. VI.

EBBA PAULI.

4. Elisabeth Maria Beskow, den föregåendes kusin, dotter till B. 2, f. 19 nov. 1870 i Stockholm. Åtnjöt undervisning i Beskowska skolan ht. 1877—vt. 1880 samt privat undervisning ht. 1880—vt. 1884; studerade vid Ateneum för flickor ht. 1884—vt. 1888; genomgick elevkurs i sjukvård vid Sabbatsberg 1 nov. 1892—30 apr. 1893; elev vid Sofiahemmet 1 nov. 1893—okt. 1894, då hon på grund av sjukdom måste avbryta kursen; har företagit upprepade utländska resor.

År 1895 utgav E. B. under signaturen Runa sin första bok, »Allt eller intet», som tillkommit mindre av författarinnans bestämda avsikt att ägna sig åt diktning än av önskan att i fantasien dröja kvar i den miljö, som hon tvingats att lämna och mycket saknade. Huvudpersonen är en ung sjuksköterska, som

ställes inför valet att försaka sin kärlek eller pruta med sina religiösa ideal. Sedermera har E. B. under samma signatur utgivit ett stort antal böcker, huvudsakligast romaner, som alla äro genomträngda av en bestämt kristlig livsuppfattning. De ha alla vunnit en stor och tacksam publik, övervägande rekryterad ur sådana kretsar, inom vilka man ej gärna läser profan skönlitteratur, och ha med få undantag utgått i två eller flera upplagor. Samtliga äro utkomna i tysk och holländsk översättning, några även i dansk, finsk, fransk och engelsk.

Elsa Beskow.
Fotografi.

Ang. E. B:s tryckta arbeten se Sv. bokkatalog 1886–1915 samt Sv. bokhandelns årskatalog 1916 o. följ.

JEANNA OTERDAHL.

5. Elsa Beskow, f. Maartman, f. 11 febr. 1874 i Stockholm. Föräldrar: grosshandlaren Bernt Maartman från Flekkefjord, Norge, och Augusta Fahlstedt. Åtnjöt undervisning vid Anna Whitlocks skola; studerade vid tekniska skolan; genomgick även dess högsta avdelning, den s. k. högre konstindustriella skolan, 1892—95. Teckningslärarinna vid Anna Whitlocks skola (Stockholms nya samskola) 1894—97.

Gift 12 okt. 1897 med Natanael Beskow (se B. 3).

E. M. övergav sin avsikt att fortsätta sin påbegynta konstnärliga utbildning genom studier vid Konstakademien, då hon vid nitton års ålder (1893) förlovade sig med Natanael Beskow. Hennes kunskaper fingo i stället användning genom en lärarinneverksamhet, om vilken bl. a. hennes »Vill du måla?»-böcker — teckningar avsedda att färgläggas av barn — bära vittne. Likaså började hon (1895) teckna till jultidningar och göra bokomslag. År 1897 utkom hennes första bilderbok: »Sagan om den lilla lilla gumman», och därefter har hon så gott som årligen utgivit sina alltid omtyckta barnböcker. Hennes text är hurtig och lättflytande,

sagor och verser äro moraliska utan att vara moraliserande, illustrationerna i färglagd teckning eller akvarell väl avpassade för barnfantasien. Med »Putteś äventyr i blåbärsskogen» (1901) kan man säga att E. B. slog så helt igenom, att hon blev känd i varje svenskt hem, där barn finnas. Hennes böcker ha nu nått en mycket stor spridning och utges även i norsk och dansk upplaga. Många ha utkommit i tyska, polska, ryska, bömiska, engelska och holländska översättningar. Den kände pedagogen Jan Ligthart har översatt »Tomtebobarnen» och »Pelles nya kläder». En del av hennes små dikter ha tonsatts — i Sverige av Alice Tegnér.

E. B:s insats på vår barnlitteraturs område har i hög grad bidragit till att utträngа en mängd mindervärdiga bilderböcker, ofta av utländskt ursprung, som tidigare behärskat marknaden. Med sina arbeten har hon gjort en nyttig och glädjebringande gärning för både hem och skola.

Källor: Meddelanden av E. B. samt av f. d. skolföreståndarinnan fröken Anna Whitlock, Stockholm, och författarinnan Amalia Fahlstedt. — Ang. E. B:s tryckta arbeten, se: Sv. bokkatalog 1896—1915 samt Sv. bokhandelns årskatalog 1916—1921.

GRETA HOLMGREN.

6. Knut Jakob Beskow, f. 13 jan. 1876 i Hedvig Eleonora församling i Stockholm. Föräldrar: kaptenen Karl Henrik Reinhold Beskow och Maria Albertina Almquist. Genomgick Östermalms l. elementarläroverk 1885—88 och h. reallläroverket i Stockholm; avlade mogenhetsexamen därstädes 15 maj 1893; elev vid tekniska högskolan 14 sept. s. å.; avlade avgångsexamen från dess kemiska fackavdelning 10 juni 1896; företog hösten s. å. en fyra månaders resa till Frankrike och England i syfte att studera tekniken för destillation av stenkolstjära samt en resa till Tyskland 1900 på kommerskollegiets stipendium i syfte att studera tillverkningen av svavelsyra och superfosfat m. m. Kemist vid konstgödningsfabriks-a.-b. i Landskrona 1897—1900; föreståndare vid Stockholms svavelsyrefabriks-a.-b:s fabrik vid Gröndal 1901—02; ledde uppförandet och igångsättningen av skånska superfosfat och svavelsyrefabriks-a.b:s (»Fosfatens») filialfabrik i Limhamn 1902—04; överingenjör för Fosfatens samtliga fabriker med placering vid Hälsingborgsfabriken 1 okt. 1904—1 mars 1911 och för konstgödningsfabriks-a.b. i Landskrona 1906—09; ledamot i Vrethammars bruks intressenters styrelse 1907; ledamot i Hälsingborgs drätselkammare 1910—18 (ordförande 1915—18); innehade åtskilliga kommunala uppdrag i Hälsingborg 1910—19; stadsfullmäktig därstädes 1 jan. 1913—31 mars 1919 (ordförande

K. J. Beskow.
Fotografi.

febr.—mars 1919); verkställande direktör för a.-b. för kemisk och elektrokemisk produktion i Hälsingborg och Trollhättan 1916—18; landstingsman 1916—17; styrelseledamot i Landskrona—Eslövs järnvägs-a.-b. 1917—19 och i Sveriges kemiska industrikontor 1917; verkställande direktör i statens industrikommission okt.—dec. s. å.; ordförande och chef för densamma 31 dec. s. å. —31 okt. 1918; verkställande direktör för Höganäs—Billesholms a.-b. 1919; styrelseledamot i Sveriges industriförbund s. å.; ledamot av tull- och traktatkommittén 31 jan. s. å.—9 dec. 1921 och av ekonomiska rådet 19 nov. 1920—11 mars 1921; ledamot i styrelsen för Hälsingborg—Hässleholms järnvägs-a.-b. 1920; statsråd och chef för finansdepartementet 23 febr.—13 okt. 1921; statens representant i styrelsen för Luossavaara—Kirunavaara-a.b. och trafik-a.b. Grängesberg—Oxelösund 1922; ordförande i stadsfullmäktiges i Hälsingborg historiekommitté 1 jan. 1923. RNO 1918; LFS s. å.; LIVA 1919 (preses 1923); KNO2kl 1921.

Gift 16 maj 1904 med Ester Katarina Olsen, f. 3 juli 1878, dotter till kaptenlöjtnanten Adolf Olsen.

B. har i den svenska industriens tjänst gjort en betydande insats såsom såväl teknisk och administrativ ledare som uppfinnare. Under sin anställning hos Fosfaten uppfann han ett system för mekanisk tömning av superfosfatuppslutningskammare, vilket fått mycket stor spridning i in- och utlandet. Tillsammans med den tekniske chefen för det med Fosfaten nära lierade Hälsingborgs kopparverks-a.b., överingenjör A. Ramén, konstruerade han 1907 den bekanta efter uppfinnarna benämnda ugnen för klorerande rostning, vilken år 1909 första gången togs i praktiskt bruk vid kopparverket i Hälsingborg och därefter tack vare den stora besparing i driftskostnad, som åstadkoms gentemot de hittills nyttjade handugnarna, erhållit vidsträckt användning inom och utom

Europa. För att åstadkomma tillverkning av röd fosfor inom landet startade B. 1916 a.-b. för kemisk och elektrokemisk produktion med fabrik i Trollhättan och lyckades därigenom avsevärt mildra de svårigheter, för vilka tändsticksindustrien var utsatt på grund av bristande tillförsel av nämnda vara. B. har jämväl utfört och i Zeitschrift für angewandte chemie 1908 och 1911 publicerat undersökningar över gasrörelsen i blykammare för svavelsyra. Sedan B. börjat deltaga i Hälsingborgs kommunala liv, gjorde sig även här hans administrativa förmåga och ekonomiska insikter gällande. Såväl genom denna verksamhet som sedan han tagits i anspråk för det ömtåliga arbetet i industrikommissionen förvärvade han en förmåga att samverka med personer av olika läggning och åskådning, vilken snart i den Sydowska ministären skulle prövas på en mera krävande post.

Innebörden av de förhandlingar, som föregingo O. F. von Sydows och B:s inträde i regeringen såsom stats- och finansministrar, sedan statsministern L. De Geer och finansministern H. Tamm avgått efter kaffetullens fall, har aldrig kommit till offentligheten, men avsikten torde ha varit att utan att framkalla några skarpare parlamentariska brytningar men under sakligt hävdande av egna meningar i de frågor, som trängde fram till avgörande, uppehålla ett regeringsprovisorium till de väntade nyvalen hösten 1921. Under dessa arbetsvillkor, som både krävde arbetshåg och gåvo övning i resignationens konst, kunde B. anteckna några ganska avsevärda framgångar. Sålunda i »valutafrågan». I proposition av 4 mars 1921 föreslog K. M:t, att riksbanken fr. o. m. 1 apr. t. o. m. 30 sept. skulle vara fritagen från skyldigheten att inlösa sina sedlar med guld, dock med rätt att, om förhållandena därtill gåve anledning, återupptaga sedelinlösningen före utgången av nämnda tid. Sedan sådan fullmakt provisoriskt medgivits till 1 maj, tillstyrkte bankoutskottet den äskade befrielsen även för den längre perioden, men med en motivering, som väckte mycken debatt, särskilt därför att tanken på en framtida myntrealisation ansågs vara med gillande uttalad däri. Under debatterna i kamrarna vände sig B. hovsamt men bestämt mot en sådan eventualitet. Hans synpunkter rönte bifall från olika håll, och vid voteringen bifölls i båda kamrarna »slutklämmen» i utskottsutlåtandet med uteslutning av motiveringen. Ett annat tillfälle, då B. vann en påtaglig framgång, var, då han mot statsutskottets majoritet genomdrev budgetårets omläggning från att sam-

manfalla med kalenderåret till att löpa 1 juli—30 juni. Efter ministärens avgång har B. återgått till sitt chefskap för Höganäs —Billesholms a.-b.

Källor: Riksdagens prot. och handlingar; Hvar 8 dag 6 mars 1921; A. G. P. Palén, Sveriges kopparhantering efter sekelskiftet (En bergsbok, 1921, s. 109 o. följ.); A. Larson, Den sv. kemiska industrien, 1 (1922), s. 98.

A. FORSSELL.

Bethén, Arved, f. 1 apr. 1756 i Mönsterås, † 17 juni 1827. Föräldrar: komministern i Mönsterås, sedermera kyrkoherden i Fliseryd Erik Bethén och Anna Kristina Forssell. Intogs i gymnasiet i Kalmar 1765; student i Lund 27 sept. 1774; disp. 15 nov. 1775 (De harmonia utriusque luminis in caussa infelicitatis creaturarum a creatore removenda; pres. A. Hylander); avlade examen rigorosum 13 dec. s. å.; disp. 26 nov. 1777 (An ex adultoribus, præter Josuam et Calebum, nemo terram Canaan sit ingressus?; pres. G. Sommelius); fil. magister 23 juni 1778. E. o. kanslist vid K. biblioteket i Stockholm 19 juli 1781; notarie vid hovkonsistoriet 10 okt. 1782; erhöll på begäran avsked från sistnämnda befattning 16 apr. 1787. — Ogift.

P. Wieselgren, som personligen känt B., uppger, att orsaken till att han övergav ämbetsmannabanan skall ha varit, att han gripits av olycklig kärlek till drottning Sofia Magdalena. Då han uppvaktade henne med sin skriftliga kärleksförklaring, betraktades han som vansinnig och fick lämna tjänsten, men drottningen säges ha beviljat honom en pension. Enligt egen uppgift skall B. av Gustav IV Adolf ha fått löfte om första lämpliga statstjänst, churu någon verkställighet sedan ej följt. På 1820-talet anropade han i upprepade suppliker konungen att hjälpa honom ur en allt mer tryckande förlägenhet genom en syssla eller pension eller genom understöd till utgivande av hans skrifter. Gäckad i sina förhoppningar, som han själv trodde genom »samma outtrötteliga förföljerskas vaksamma åtgärd», erhöll han dock vid ett par tillfällen en nådegåva av 100 rdr. I Wieselgrens »Bref i bunden stil vid Lunds akademis jubelfest 1868», där han skildrar de magistrar, med vilka han varit bekant, ges följande karaktäristik av B.:

> »Arvid Bethén än i Stockholm gick så ensam i fyrti år, se'n hovkonsistoriekallet han mistat: en stilla oförargerlig man. Det hedrar kung Gustav, att brödet icke helt från den arme togs, om än ögat förbländats av en drottnings glans.»

Arved Bethén.
Silhuett. Finlands nationalmuseum, Helsingfors.

B. har sin huvudsakliga betydelse som översättare av några moralfilosofiska skrifter. Ett länge förberett arbete i »folkmoral», varmed han ännu på 1820-talet sysslade, blev aldrig tryckt. I filosofiskt hänseende slöt han sig närmast till Kant och vände sig emot upplysningstidens materialister och sensualister, som förnekade, att människan äger ett organ för världens osinnliga sida. Denna ger sig tillkänna »i snillets entusiasm, i samvetets omdöme och i vårt rena välbehag för sköna och höga föremål». Ännu ivrigare bekämpade han likväl den romantiska mystiken, vari han såg ett återupplevande av orientalisk och nyplatonsk vidskepelse. Den för lärjungen, säger han, »icke till vishetens tempel, utan till Emanuel Swedenborgs — Bedlam».

Tryckta arbeten: Om menniskans bestämmelse. En tillärnad föreläsning. Sthm 1823. 16 s. — Dessutom resp. vid två akad. avhandl., se ovan.

Översatt: M. Mendelsso[h]n, Korrt afhandling om själens odödlighet. Sthm 1798. 30 s. — L. Smith, Försök till en systematisk afhandling om menniskans pligter emot djuren. Sthm 1799. XVI, 110 s. — F. von Schiller, Afhandlingar om universal-historiens studium och ändamål och känslan af det höga. Sthm 1803. (10), 76 s. — F. von Schiller, Öfversättningar utur F. von Schillers smärre prosaiska skrifter. Sthm 1806. XXVIII, III, (1) s. — W. A. Teller, De fullkomligares religion. Sthm 1814. (10), 116 s. (Anon.)

Källor: Biographica, RA. — L. Hammarsköld. Hist. anteckningar rör. fortgången och utvecklingen af det philos. studium i Sverige (1821), s. 421 o. följ.; Biogr. lexikon, 2 (1875); [A. Westén.] Sv. K. hofclericiets historia, 1:3 (1814); P. Wieselgren, Bref i bunden stil till C. W. Skarstedt och Th. A. V. Norlin i anledn. af Lunds akademis jubelfest 1868 (1868).

ALB. NILSSON.

Beurling, Pehr Johan, f. 3 dec. 1800 i Stockholm, † 4 dec. 1866. Föräldrar: hovurmakaren Per Henrik Beurling och Kristina Maria Strömmenberg. Student i Uppsala 17 juni 1813; disp. 13 dec. 1817 (Flora Runsteniensis, p. IV; pres. K. P. Thunberg); fil. kand. 21 dec. 1820; disp. 2 maj 1821

P. J. Beurling.
Fotografi.

(Disquisitiones arithmeticæ, p. IV; pres. J. Svanberg); fil. magister 14 juni s. å.; jur. utr. kand. 19 juni 1822. Auskultant i Svea hovrätt 4 juli 1822 och i Stockholms rådhus- och kämnärsrätter 12 juli s. å.; förordnad att biträda vid protokollet hos södra förstadens kämnärsrätt 30 aug. s. å.; e. o. kanslist i K. M:ts nedre justitierevision 31 aug. s. å.; förordnad att förestå brottmålsnotarietjänsten vid ovannämnda kämnärsrätt samt att biträda som domare vid civila och brottmål 12 dec. 1823; brottmålsnotarie därstädes 27 juli 1825; transporterad till notarie vid brottmålsprotokollet i Stockholms stads kämnärsrätt 25 maj 1827; stadsnotarie vid rådhusrätten samt tf. förste stadsnotarie 17 juni 1831; uppförd på förslag till rådman 28 nov. 1834; tf. magistratssekreterare 20 febr. 1835; förste stadsnotarie 15 maj s. å.; rådman 29 okt. 1847; ledamot av politi-, ämbets- och byggnadskollegiet 12 nov. s. å.; förflyttad till justitiekollegiet 12 maj 1848; medlem av drätselkommissionen 31 dec. 1849; ledamot av rådhusrättens andra avdelning 5 mars 1852 samt av handels- och ekonomikollegiet; värderingsman för fastigheter 23 apr. 1852.

Gift 1839 (lysning uttagen 26 juli) med Gustava Amalia Hellström, f. 8 jan. 1808, † 5 mars 1843, dotter till tullvaktmästaren Anders Hellström.

B. framträdde som botanisk författare år 1842, då de skandinaviska naturforskarnas tredje möte hölls i Stockholm 13—19 juli. Den 18 juli föredrog han därvid en liten uppsats om »Stockholmsflorans physiognomik», som följande år trycktes i mötesförhandlingarna. Med en växtälskares nöje och en viss poetisk flykt uppräknade han Stockholmstraktens många olika beskaffade ståndorter med deras förnämsta artsamfund, »den bild jag uppfattat av växternas åskådande i denna omväxlande, sköna och blomsterrika

nejd». Uppsatsen åsyftar ej en uttömmande artlista. År 1843 företog B. en botanisk resa till Norrland i sällskap med filosofie magistern Karl Lagerheim. Resan varade 29 juni—27 aug. och gick genom Roslagen, Gästrikland, Hälsingland, Härjedalen, Jämtland och Medelpad. Den gav anledning till en avhandling: »Botaniska iakttagelser under en resa genom några af rikets medlersta och nordligare landskap år 1843» — huvudsakligen växtlistor från en stor mängd platser (däribland Åreskutan) och ståndorter. En avhandling av liknande innehåll blev följden av B:s vistelse i Bohuslän 1854: »Några ord om vegetationen vid Strömstad i norra Bohuslän». Den är en karakteriserande uppräkning av fanerogamerna etc. på skilda ståndorter (t. ex. i havet, på stränder, stenrös, busksnår, backar, betesmark, sandmo, ljunghed, tuvmyr, kärr, äng, vid källor m. m.). Genom kursiv stil anges de arter, som tack vare sin massförekomst bestämma »fysionomien». Följande år besökte B. samma trakt i sällskap med sedermera professorn O. T. Sandahl, K. sekreteraren J. Bergman och två studerande, den ene den lovände, tidigt bortgångne M. G. Brandelius; härom utgav han en ny uppsats, kompletterande den föregående och med samma titel.

Huvuddelen av B:s författarskap ägnades åt utredningar av några kritiska grupper i vår flora, varvid början gjordes med »De svenska arterna af Sparganium» (1852). Hithörande skrifter utgöras av fullständiga artlistor med ymnigt angivande av synonymer samt korta resonemang och argument för arträtten, delvis genom beskrivningar. B. ger ej sällan mycket goda skäl för det lämpligaste namnet i motsats till den då brukliga nomenklaturen och representerar i talrika fall en uppfattning, som först i våra dagar kommit till heders. Till denna grupp hör även B:s sista arbete, »Plantæ vasculares seu Cotyledoneæ Scandinaviæ» (1859), en namnlista över Sveriges och Norges fanerogamer i systematisk ordning med talrika noter, till plan och utseende närmast lik E. Fries' »Summa vegetabilium Scandinaviæ» (1845). Ett annat område beträdde B. med en avhandling över en liten, numera i riksmuseet förvarad växtsamling å 220 arter, som J. E. Billberg 1826 hemfört från Porto Bello på Panamäs nordkust. I denna, »Bidrag till Portobellos flora», uppställas inemot fyrtio nya arter.

B. efterlämnade ett stort, utmärkt preparerat herbarium, vari särskilt Stockholmsfloran från århundradets mitt var rikt representerad. Genom testamente tillföll det riksmuseet 1868, inrymt i nio prydliga mahognyskåp och omfattande vid pass 12,000 arter. (Däri ingick även F. A. Wrangels herbarium.)

Till lynnet säges B. ha varit vänlig och välvillig, ehuru något otillgänglig och tvär mot obekanta, även i botaniska frågor. Om hans skämtsamma läggning vittnar ett svar, som han i Botaniska notiser gav på en i arrogant ton hållen polemik av doktor J. Ångström. Hans varmhjärtade syn på naturen framlyser ur många skildringar i hans skrifter. Sin sista lilla bok, »Plantæ vasculares», tillägnade han botanisten och vännen J. E. Wikström, intendent vid riksmuseet.

Tryckta arbeten: Stockholms florans physiognomik (Förhandl. vid de Skand. naturforskarnes 3:dje möte, Sthm 1842, s. 623—626). — Botaniska iakttagelser under en resa genom några af rikets medlersta och nordligare landskap år 1843 (VA Handl., 1843, s. 273—302; ett referat härav av J. E. Wikström och P. F. Wahlberg i VA Öfversigt, Årg. 1, 1844, s. 36). — De svenska arterna af Sparganium L. (VA Öfversigt, Årg. 9, 1852, s. 191—193). — Bidrag till Portobellos flora [i rubriken: Primitiæ floræ Portobellensis sive enumeratio plantarum vascularium quas juxta oppidum Portobello in isthmo Panamensi Americæ centralis mense Aprili anno 1826 legit Joh. Eman. Billberg] (VA Handl., 1854, s. 105—148; även sep. Sthm 1856). — Några ord om vegetationen vid Strömstad i norra Bohuslän (Bot. notiser, 1854, s. 129—137; jämte tillägg ibid., 1855, s. 97—104). — Graminearum Scandinaviæ conspectus (Bot. notiser, 1856, s. 65—73). — Plantæ vasculares seu Cotyledoneæ Scandinaviæ, nempe Sveciæ et Norvegiæ, juxta regni vegetabilis systema naturale digestæ. Sthm 1859, (6), 69 s.

Källor: Meddelanden av godsägaren Konrad Beurling, Margreteberg, Lilleskog; Stockholms magistrats inneliggande handl. 15 maj 1835, Stockholms rådhusarkiv; Stockholms rådhus och råd, 2 (1915—18).

C. A. M. LINDMAN.

Beurræus, Dionysius, mördad 24 maj 1567 vid omkring 60 års ålder. Föräldrar: Blasius Beureijs och Helene Margarethe de Perette (likpredikan över Erik Fleming 1680). Studerade vid Sorbonne i Paris omkring 1537. Inkom till Sverige 1543; anställd vid hovet som Gustav Vasas läkare och »mathematicus»; hertig Eriks lärare; legat till Frankrike 1546 (instruktion 27 mars); legatus perpetuus i London 1558—61 (kreditiv 1 nov. 1557); adlad 15 juli 1559 (riddarhusstamtavlan); slagen till riddare vid kröningen i Uppsala juni 1561; riksråd från 1562; kallas tillika överste räntmästare; svensk underhandlare i Köpenhamn 10 juli 1562 (kreditiv); kammarråd 1563 (instruktion 6 juli).

Gift före 1549 med Ingeborg Haraldsdotter av ätten Körning (likpredikan över Ingeborg Beurreus 1660), † 9 juni 1567 (riddarhusstamtavlan).

Om B:s' födelseort känna vi intet, då äldre genealogers förmodan, att han »var härkommen ifrån staden Beurey (fordom Bibracte) i landskapet Autun» (Palmskiöld) ej ger någon säker ledning utan synes bero på en egendomlig förväxling. I närheten

av staden Autun ligger nämligen ett berg benämnt Beuvray med lämningar efter den gamla kelterstaden Bibracte. Om hans födelseår föreligga ej heller säkra uppgifter. Den franske ministern i Köpenhamn Dançay uppgav 1567, att B. vid sin död var mer än sextio år gammal. Han skulle alltså varit född före 1507. En senare uppgift av den påvlige nuntien Possevino är, att födelseåret var 1511. Även om B:s' levnadsöden före ankomsten till Sverige veta vi mycket litet. I en 1562 utarbetad teologisk skrift berättar han själv, att han omkring 1537 studerat vid Sorbonne i Paris. Förmodligen tog han därstädes magistergraden. Åtminstone bar han sedermera i Sverige titeln »magister». Enligt sina egna uppgifter förfäktade B. under vistelsen i Paris ivrigt den katolska läran och yrkade under disputationer vid universitetet på att kättare skulle brännas. Sedan han lämnat den franska huvudstaden, »detta Babylon», säger han själv, blev han emellertid omvänd till den reformerta läran. B. omtalar själv ingenting om sin vistelseort efter omvändelsen. Emellertid berättar Possevino i sin första relation från Sverige, att Gustav Vasa som lärare för sina söner tog en man från Basel. Det förefaller ganska troligt, att Possevino med sin »mæstro di scuola» avser just B., och det finns alltså ett visst stöd för ett antagande, att den forne kättarförföljaren efter sin omvändelse lämnat sitt fädernesland och tagit sin tillflykt i det reformerta Basel. Om de närmare omständigheter, under vilka B. trätt i svensk tjänst, veta vi intet. Han ankom emellertid till Sverige 1543 i sällskap med Gustav Vasas kansler Konrad von Pyhy, då denne återvände från sin legation till Frankrike och sina resor i Tyskland, och fann genast användning vid hovet som »mathematicus» och »phisicus» (läkare) samt deltog åtminstone från 1545, troligtvis redan från början av sin vistelse i Sverige, i de unga prinsarnas uppfostran och undervisning. Hans verksamhet som läkare synes hava varit framgångsrik, och hans lön ökades år från år.

1546 betroddes B. med en beskickning till Frankrike. Huvudändamålet var att söka stadfästelse och förnyelse på det förbund, som upprättats mellan de båda rikena 1542. B. hade också i uppdrag att förnya ursäkterna för att Sverige på grund av Dackefejden ej kunnat lämna Frankrike traktatsenlig hjälp under kriget mot kejsaren 1542—44 samt att höra sig för, vad hjälp Sverige kunde påräkna i händelse av ett anfall från Ryssland eller Mecklenburg. Frans I mottog den svenske gesanten i audiens 16 och 17 juli och avfärdade honom i augusti med skriftligt svar. Innehållet i svarsbrevet är icke bekant, men det är tydligt, att B.

fullgjort sina uppdrag till Gustav Vasas belåtenhet, ty 3 mars 1547 utfärdade denne ett öppet brev, genom vilket B. på grund av de tjänster, han gjort konungen och de unga prinsarna, med ytterligare höjd lön fästes i dennes tjänst med förpliktelse att låta »sig bruke såväl inrikes som utrikes uti de saker, som honom befallet bliver». Tillika (25 mars 1547) fick B. Menhammars kronogård i Ekerö socken (Uppland) i livstidsförläning och kort därpå (25 okt.) även Vällinge kvarn i Salems socken. Efter någon tid — i varje fall före 1552 — ökades hans förläningar med hela Salem. På Vällinge bodde han åtminstone från år 1549.

Efter återkomsten från den franska resan synes B. en följd av år ostört ha fått ägna sig åt sin verksamhet som lärare. Under senare år nämnes han i allmänhet endast Eriks forne preceptor, och det är därför ovisst, om även hertig Johan nu fått åtnjuta hans undervisning. Som lärare för den blivande konungen inlade B. stora förtjänster. Han vann helt och hållet sin lärjunges förtroende och tillgivenhet, och det goda förhållande mellan Erik och B., som nu grundlades, bevarades under alla kommande år. Utan tvivel kan man tillräkna B. största förtjänsten av att Erik bibringats de utmärkta insikter i främmande språk, historia och matematik, som han allmänt erkänts hava besuttit. Av samtiden beskylldes B. för att ha givit konungen smak för astrologiska grubblerier, och otvivelaktigt var det av honom, som Erik fick sina kunskaper i stjärntydningskonsten. Att Erik genom B:s' undervisning insupit den böjelse för kalvinismen, som framträder efter hans tronbestigning, är tydligt. Förmodligen fick Calvin av B. eller någon annan av de franska protestanter, som vistades i Sverige, underrättelse om möjligheterna att i tronföljaren vinna en anhängare, ty när den schweiziske reformatorn 1559 dedicerade sitt arbete om de tolv mindre profeterna till Gustav Vasa, rekommenderade han dess studium särskilt för Erik. Vissa antydningar av samtida personer giva vid handen, att det inflytande B. utövat på sin lärjunge i moraliskt hänseende skulle varit mindre gott (Sven Elofsson), men härom känner man i verkligheten intet.

När hertigens uppfostran avslutats, användes B. i andra värv än lärarens. Hösten 1555 finna vi honom i Finland, där Gustav Vasa då vistades med anledning av ryska kriget. Konungen sände honom bl. a. till hertig Erik, vilken förde regeringen i Sverige under faderns frånvaro. 1556 är B. upptagen i förteckningen över tjänstemän i det tyska kansliet. Under dessa liksom föregående år togs han ofta i anspråk som läkare både av kungahusets medlemmar och andra personer. Hans litterära talanger utnyttjades, t. ex. då

det gällde att ställa »några disticha och överskrifter till hertig Eriks, fröken Katerines och fröken Cecilies abcontrefachturer».

Ett betydelsefullare och mer krävande uppdrag fick B., då han 1557 som »legatus perpetuus» sändes till England för att å hertig Eriks vägnar fria till prinsessan Elisabet. Med Messenius som ursprunglig källa har i den historiska litteraturen ofta uppgivits, att det var B., som först riktat hertigens uppmärksamhet på den engelska prinsessan och föreslagit frieriet i tanke att därigenom stärka kalvinismens ställning i Sverige. Det finnes ingen direkt anledning att betvivla uppgiften, att B. varit initiativtagare till det engelska frieriet, men Elisabets ståndpunkt i religiöst hänseende var vid denna tid så odeciderad och den allmänna ställningen i England sådan, att han näppeligen kunnat ur religiös synpunkt knyta några förhoppningar vid det föreslagna giftermålet. Den 12 nov. 1557 anträdde B. med hustru och barn den långa resan. Sällskapet tog landvägen genom Sverige och Danmark och styrde först färden till Lübeck, där ett uppehåll på några veckor gjordes. I början av jan. 1558 fortsattes färden till Emden i Ostfriesland. Här stannade B. i två månader. Med grevinnan av Ostfriesland hade Gustav Vasa året förut öppnat underhandlingar om en handelstraktat, och dessa bragtes nu till avslutning. Traktaten underskrevs av grevinnan en vecka efter B:s avresa. Ännu ett betydelsefullt uppdrag hade B. vid det ostfriesiska hovet. Han framförde konung Gustavs önskan, att grevinnans son Edzard skulle bege sig till Sverige för att personligen underhandla om giftermål med Gustavs dotter, prinsessan Katarina. Följden av denna hänvändelse blev, att greve Edzard jämte ostfriesiska sändebud på sommaren samma år begav sig till Sverige. Emellertid tyckes B. under sin vistelse vid hovet i Emden ej ha vunnit grevens sympatier. Några år efteråt skall nämligen Edzard ha frågat en engelsk köpman, som reste genom Ostfriesland, om Dionysius uppträtt lika ogrannlaga i England som han gjort i Emden. I själva verket blev B. även under sin vistelse i England — med rätt eller orätt — klandrad för sitt föga hovmannamässiga uppträdande.

Till London ankom B. i slutet av mars 1558. Hans första diplomatiska aktion i England fick ett mycket snöpligt resultat. Han begick nämligen den oförsiktigheten att vända sig direkt till Elisabet (20 apr.) i frieriärendet. Drottning Maria, vars tillåtelse först borde ha inhämtats, blev högeligen förbittrad och gav den svenske legaten en skarp tillrättavisning. Elisabet hade emellertid svarat avböjande, och B. måste t. v. nöja sig med att framlägga det förslag till handelstraktat mellan England och Sverige, som han

medfört. På hans framställningar i denna angelägenhet gavs ett gynnsamt svar av drottningen. Någon formlig handelstraktat synes dock ej ha blivit sluten. I nov. 1558 avled drottning Maria, och Elisabet uppsteg på Englands tron. B. framförde nu ånyo Eriks frieri, men drottningen gav ett svar, som ingav mycket små förhoppningar. Hon förklarade sig fast besluten att aldrig lämna England men ville dock svara varken ja eller nej. När B. sänt brev till Sverige med underrättelse om svaret, beslöt man utsända en beskickning, bestående av Gustaf Johansson Tre Rosor, Karl Holgersson Gera och Karl de Mornay, som skulle närmare ta kännedom om situationen. De underrättelser, som sedan efter hand inlöpte från B., avskuro ej alla förhoppningar, men Gustav Vasa började nu anse, att saken drog ut för långt på tiden och skrev till Erik (maj 1559): »Och kan ock väl ske, att för:e Dionysius skall bättre kunne fördrage then luft, ther ute är, än här i landet, och haster fördenskull intet synnerligen till någen ändskap på handelen, utan tänker till, hure han sig kan förse, um handelen fast ingen framgång have skulle, och vände skyllen och olämpen in opå andre.» Efter någon tid kommo emellertid från B. underrättelser, vilka läto så hoppingivande, att konungen i brev av 14 juli tackade honom för hans trohet och flit samt lämnade sitt medgivande till att hertig Johan och Sten Eriksson Leijonhufvud avfärdades till England för att beveka drottningen. Den ståtliga och kostsamma beskickningen ankom till England i slutet av sept. 1559 och blev mycket artigt mottagen av Elisabet men kunde ej åstadkomma något avgörande i giftermålshandeln. Den 3 apr. 1560, kort före hertig Johans hemresa, höll B. inför det engelska kronrådet ett långt tal för att förmå detta att hos drottningen söka framtvinga ett avgörande. Han gjorde en återblick på de gångna förhandlingarna och framhöll, att Erik trots alla motigheter förblivit Elisabet trogen. Vidare framförde han ett löfte från Erik att komma till England och ett erbjudande att försäkra drottningen om ett stort årligt underhåll, om hon bleve änka. Betänkligheter, som visats med anledning av successionsförhållandena i Sverige, bemöttes med en vidlyftig historisk utredning, vilken hade till uppgift att påvisa, att den närmaste tronarvingen alltid valts till konung, förutsatt att han var duglig att regera. B. slutade med att framhålla fördelarna av en union England-Sverige. Han talade om Sveriges resurser, befolkning och gynnsamma läge ur handelssynpunkt, påminde om de gamla förbindelserna mellan länderna och släktskapen i fråga om befolkning, språk och religion samt påvisade, att alla faror från yttre fiender skulle undanrödjas, om

en union kom till stånd. Svaret på denna framställning gavs 6 apr. Drottningen förklarade sig i hög grad uppskatta hertig Eriks sympatier men likväl icke kunna giva honom sin hand. Hon erbjöd sig att i stället bistå hertigen vid något annat frieri. Med detta besked måste hertig Johan återvända, och B. fick åter ensam ansvaret för det besvärliga värvet. — Under förhandlingarna med Johan hade Elisabet ofta som ursäkt för sin avvisande hållning framhållit, att hon ej kunde gifta sig med någon, som hon ej sett, och det blev nu B:s närmaste uppgift att hos drottningen och hennes rådgivare höra sig för angående hertig Eriks utsikter till framgång i frieriet, om denne själv kom till England. I slutet av dec. uppvaktade han vid flera tillfällen drottningen men lyckades ej få annat än undvikande svar. Elisabets rådgivare voro ej obevågna Erik, som nu uppstigit på Sveriges tron, men kunde med hänsyn till drottningens ståndpunkt varken tillråda eller frånråda hans påtänkta resa. I mitten av dec. 1560 avfärdades från Sverige Erik XIV:s kansler Nils Gyllenstierna för att biträda B. vid underhandlingarna. I själva verket kom Gyllenstierna att efterträda B., ty i början av 1561 inträffade händelser, som hade den senares återkallande till följd. Hur därmed förhöll sig, är ej fullt klart, men det är tydligt, att det parti i England, som mest ivrade för att drottningen skulle gifta sig med Erik, ansåg, att B. ej drev saken tillräckligt energiskt, och därför sökte misskreditera honom vid hovet för att framtvinga utsändandet av en annan legat. B. råkade dessutom i ovänskap med den svenske konungens agenter doktor Arnold Rosenberger, som vistades i Antwerpen, och Arnold Walwich, vilken bodde i London, och dessas uppträdande har tydligen i väsentlig grad bidragit att försvaga hans ställning. I jan. 1561 kom ett rykte ut, att B. för Eriks räkning friat till drottning Maria av Skottland, vilken 5 dec. 1560 blivit änka och ännu vistades i sin avlidne makes land Frankrike. Ryktet nådde även Elisabet och föranledde henne att ta den svenske legaten i upptuktelse, när denne vände sig till henne med anhållan om pass för konung Erik till den planerade Englandsresan. En förbindelse mellan Sverige, Skottland och Frankrike skulle naturligtvis ses med mycket oblida ögon i England, och det faktum, att B. var fransman, gjorde honom under sådana förhållanden ytterligare misstänkt i detta land. Arnold Rosenberger skyndade att meddela Erik de onda rykten, som voro i svang om B., och följden blev, att denne genast återkallades. Erik insåg förmodligen, att B. ej längre med framgång skulle kunna föra hans talan hos Elisabet, men synes icke ha satt alltför stor tilltro till angivelserna,

ty i sitt återkallelsebrev till B. (18 mars) omnämner han dem ej ens utan uppgiver som skäl för återkallandet, att han önskade få muntliga underrättelser om ställningen i England och behövde B. i Sverige. I sitt svar till Rosenberger (18 mars) uttrycker konungen sin förvåning över anklagelserna mot B. för bristande nit samt uttalar samtidigt sin förvissning, att denne ej i strid mot givna instruktioner inlåtit sig i förhandlingar med den skotska drottningen. Otvivelaktigt har B. också efter bästa förmåga främjat sin herres sak.

Londonambassaden skänkte B. en lysande ställning i Englands huvudstad, och de uppmaningar till större sparsamhet, som Erik nödgades tillställa honom i början av 1560, då Gustav Vasa på allvar börjat misströsta om framgången av det engelska frieriet och förklarat sig ej vilja offra mer pengar på saken, tyckas ej av honom ha tagits ad notam. Tvärtom började han just under loppet av år 1560 nedlägga mer möda än förut på att genom gästfrihet och i allmänhet dyrbar representation höja sitt anseende vid det engelska hovet. Han flyttade till ett annat »härbärge», och bl. a. på grund av vissa poster i räkenskaperna om inköp av bohag, silverservis och dylikt vill det synas, som om familjen B. först nu bildat eget hushåll. För de tre första månaderna av 1561 angives i räkenskaperna utgift till daglig förtäring för 138 personer. Ej heller försummade B. att genom artigheter verka för sitt mål; så uppvaktade han drottningens främste rådgivare William Cecil med Johannes Magnus' »Historia Gothorum» och dennes broders »Historia de gentibus septentrionalibus». Följden av all denna representation blev emellertid, att B. måste upptaga lån i London, och hans efterträdare råkade i svårigheter, när han skulle betala skulderna, ehuru Erik sänt penningar till dessas gäldande. — Vid sidan av sin huvuduppgift hade B. naturligtvis under sin Englandstid många smärre uppdrag från det svenska hovet. På uppmaning såväl av konung Gustav som konung Erik införskaffade han till Sverige hantverkare och andra personer, som här behövdes. Så hör den kände läkaren Vilhelm Lemnius till dem, som genom B:s' förmedling gått i svensk tjänst. Konung Erik lät genom B. tillförsäkra de främlingar, som voro villiga att flytta till Sverige, rätt att behålla sin religion.

I början av maj 1561 — något mer än en månad efter Gyllenstiernas ankomst till London — begav B. sig på hemväg. I stort sett gick han efter återkomsten fri för efterräkningar från sin ministertid. Visserligen framställde kammarrådet anmärkningar mot honom, då Gyllenstiernas räkenskaper från England granskats och

det befunnits, att de summor, denne utlagt till gäldande av företrädarens skulder, överstego de skuldsummor, som uppgivits i B:s' egna räkenskaper, men B. försvarade sig bl. a. med det förmodandet, att den påtalade skillnaden utgjordes av ränta, som tillagts efter hans avresa, och vissa poster, som ej alls upptagits i hans räkenskaper, förklarades motsvara utgifter till konungens eget behov. Förmodligen lät man sig nöja med dessa förklaringar. De misstankar, konung Erik med anledning av Rosenbergers angivelser möjligen hyst mot B., kunde denne genast skingra. Konungen visade sig tillfredsställd med de meddelanden, den hemkomne legaten lämnade om goda utsikter för det engelska frieriets framgång, och ett påtagligt bevis för att B. ej förlorat sin konungs gunst är den omständigheten, att han kort efter sin hemkomst i juni vid kröningsfestligheterna i Uppsala blev slagen till riddare och ej långt därefter inkallades i rådet. 1561 eller 1562 förlänades han därjämte med Ekholmens gård jämte Veckholms och Hacksta socknar i Trögds härad och 31 jan. 1563 utvidgades och förbättrades hans förut grundlagda Roslagsgods med en stor donation (Vällinge övergården, Vällinge övre och nedre kvarn, Edeby och Mennö i Salems socken samt Sillevik i Botkyrka socken). I egendomskomplexen ingingo även flera gårdar i samma trakt, t. ex. Vällinge nedergården, vilkas åtkomst ej är känd.

År 1562, under förhandlingarna före det nordiska sjuårskriget, avfärdades B. 10 juli jämte Ture Pedersson Bielke och Lars Knutsson till Danmark. Legaterna ankommo till Köpenhamn i början av augusti. B. återvände redan efter några veckor till Sverige för att inhämta närmare instruktioner från konungen. Denne hade ännu ej sänt honom tillbaka, när underhandlingarna i nov. avbrötos. Året därpå fick B. i uppdrag att resa till Skottland för att framföra hertig Magnus' av konungen föreslagna frieri till Maria Stuart. Hans instruktion (4 apr.) var redan färdig och av konung Erik underskriven, då av obekant anledning sekreteraren Mårten Helsing fick träda i hans ställe. B:s' diplomatiska verksamhet under 1560-talet blev sålunda utan större betydelse. Under denna tid vistades han huvudsakligen vid hovet, där han tillhörde kretsen av Erik XIV:s förtroligaste rådgivare. Ett hovregister från slutet av 1561 eller början av 1562 upptager honom som överste räntmästare. Enligt Eriks hovordning skulle denne ämbetsman ha uppsikt över hela rikets finansväsen och jämte tre andra i egenskap av »hemligt råd» höra till en trängre krets inom rådet. Som bekant blev Eriks hovordning egentligen blott ett program, som aldrig kom att genomföras. B:s' översteräntmästareämbete torde

sålunda endast ha blivit av titulär art. Under ett par månader hösten 1563 förde han väl som medlem av den tillförordnade regeringen räkenskap, men då i egenskap av kammarråd. De uppgifter, som tillämnats räntmästaren, kommo att skötas av överstekammarrådet, och i denna egenskap fungerade från 1564 Bengt Gylta. Däremot mottog B. senare tillfälliga uppdrag inom finansförvaltningens område. 1565 förordnades han t. ex. att ha överinseende över driften vid Salberget. Gärna använde Erik B. som mellanhand i delikata angelägenheter. Så sändes han till hertig Magnus, när domen över den fångne hertig Johan skulle fällas. Till Göran Persson stod B. i gott förhållande. Han brukade jämte denne deltaga i aftonsamkvämen på Stockholms slott. I Erik XIV:s nämnds sammanträden deltog B. vid flera tillfällen, stundom som medlem av nämnden, stundom betecknad som närvarande i egenskap av adelsman eller riksråd. Av mera tillfälliga uppdrag belysande B:s' verksamhetsområde kan nämnas, att han 1565 fick göra ritningarna till den triumfbåge, genom vars uppresande man firade Klas Horn efter sjösegern över danskarna vid Bornholm.

Det återstår att beröra ännu en sida av B:s' verksamhet under 1560-talet. Han blev efter sin återkomst från England en ivrig förkämpe för kalvinistisk åskådning och kalvinisternas rättigheter i Sverige. Att han därvid kunde räkna på en viss sympati från kungens sida är redan nämnt. Hösten 1562 fann sig ärkebiskopen Laurentius Petri föranlåten att ingripa och utgav bl. a. en skrift, i vilken han försvarade den luterska nattvardsläran och förefintligheten av bilder i kyrkorna. B. upptog stridshandsken och sökte i en motskrift, ställd till hans vän biskop Johan Ofeeg i Västerås, rättfärdiga den kalvinistiska nattvardsläran bl. a. genom åberopande av den Augsburgska bekännelsen och dess apologi. Skriften framkallade omedelbart en replik från ärkebiskopen. Kalvinisternas försök att utbreda sin lära och genomdriva reformer i kyrkobruken väckte efter hand stor ovilja hos prästerna i Stockholm, vilka t. o. m. började predika mot främlingarna. Dessa framlämnade då (maj 1564) en med all sannolikhet av B. författad trosbekännelse, vilken i allt väsentligt överensstämde med Confessio Gallicana av år 1559, samt anhöllo, att denna måtte få tryckas och att det skulle medgivas dem fri religionsutövning inomhus, om de ej kunde få ha egen kyrka och offentlig gudstjänst i Stockholm. Laurentius Olai Gestricius, kyrkoherde i Stockholm, författade en vederläggning av trosbekännelsen och utverkade av konungen ett brev, vari påbjöds, att främlingarnas religionssammankomster skulle inställas, till dess man noggrannare rannsakat

om deras lära. B. fortsatte emellertid striden. 1565 offentliggjorde han »Tijo spörsmåål» till det svenska prästerskapet, av vilka framgick, att han stödde sin åskådning på den athanasianska trosbekännelsen och att han bestred Kristi mänskliga naturs delaktighet av gudomliga egenskaper. Till frågorna fogade B. en framställning av sin egen uppfattning av de berörda problemen. Numera känna vi endast själva spörsmålen, vilka anföras i de svarsskrifter, som sågo dagen. Åtminstone två dylika författades, nämligen av ärkebiskopen och Martinus Gestricius, kyrkoherde i Gävle. Den senare slutade sin skrift med att till B. rikta tio motfrågor, bland vilka fanns följande insinuanta: »om han skall dömas aldeles hava ett trogit hjärte emot sin överheet, som Christo falsk är». Det svenska prästerskapet lyckades emellertid ej rubba konungens personliga förtroende för B., men å andra sidan kunde denne ej vinna sin konung för kalvinistisk tro. Den 4 dec. 1565 utfärdade Erik ett mandat, i vilket kalvinismen stämplades som vrångvis lära. Dess bekännare förbjödos att genom tal eller skrift verka för sina villomeningar men fingo f. ö. sig tillförsäkrad religionsfrihet. — I nära samband med denna strid står en annan, den s. k. likvoristiska, i vilken B. också spelade en roll. Striden uppstod med anledning av en brist på kommunionvin, vilken avsevärt ökades efter krigsutbrottet 1563. B. förordade, eftersom han i motsats till luteranerna ansåg elementerna i nattvarden blott som symboliska tecken, användning av andra vätskor än vin. De stränga luteranerna kunde emellertid ej gå med på en dylik anordning. På B:s' sida ställde sig bl. a. biskop Ofeeg, som med ärkebiskopen växlade en rad stridsskrifter i frågan. Redan 1562 på ett möte i Stockholm hade väl stadgats förbud mot att vid nattvardsutdelningen använda annat än vin. Men förbudet framkallade oro och missnöje bland allmogen, och först på riksdagen 1565 blev bruket av vinsurrogat definitivt utdömt av ett enhälligt prästerskap. Några skrifter av B. med anledning av denna strid äro ej bekanta; han synes i denna praktiska fråga ha kämpat för sin mening med praktiska argument. Bland de klagomål, som framfördes mot Erik XIV vid riksdagen 1569, var nämligen, att han tillåtit B. att »fånga genom stockaknechtar them, som läto stå mässolöst, för thet the icke hade vin».

B:s' liv fick ett mycket dramatiskt slut. Det blev hans öde att mördas på befallning av den konung, vars förtroende han vunnit och sedan alltjämt bevarat. Under den bekanta riksdagen i Uppsala i maj 1567 understödde B. Göran Persson, då denne inför ständerna riktade våldsamma beskyllningar mot de fångna

adelsmännen, men när Erik efter mordet på Sturarna (24 maj) i full förvirring rusade ut på landsbygden och B. skyndade efter för att bringa honom till besinning, gav konungen de tillstädesvarande drabanterna befallning att stöta ned den gamle mannen, och dessa utförde genast dådet. Om platsen för mordet växla uppgifterna. Tegel berättar, att B. fann konungen vid byn Malma i Ulleråkers härad. Peringskiöld har en uppgift, att mordet skett vid Alsike, där en källa till minne av händelsen kallats Dionysii källa. B:s' samtida, läkaren Benedictus Olai, uppger däremot, att konungen upphanns »strax utanför slottet, där som skogen tog vid», och denna uppgift förefaller — oavsett att den är samtida — mest sannolik. Av större intresse än lokalfrågan är emellertid problemet om motivet till mordet. Det berättas vanligen, att B. bett konungen skona de fångna herrarna och att han därigenom väckt dennes förbittring. Mot detta har framhållits, att traditionsuppgifterna härom äro mycket osäkra och att, då B. i varje fall närmast tillhörde Göran Perssons anhang, det kunde tänkas, att Erik handlat i ett plötsligt utbrott av förbittring mot sina förförare. Man har emellertid svårt att komma ifrån uppgiften om att B. på något sätt lagt sig ut för de fängslade adelsmännen. Den förekommer redan i en handling från hösten 1567 (koncept till urfejdsbrev från B:s' barn), och det är ju ej nödvändigt att antaga, att B. hållit konungens brådstörtade mordbefallning för välbetänkt, därför att han på det hela taget hörde till adelspartiets motståndare. Det förefaller dock osannolikt, att B:s' förbön i och för sig kunnat framkalla det häftiga vredesutbrottet hos konungen. Man har att söka förklaringen till B:s' öde i konungens sjukliga förvirring (Wigert). Enligt vad Erik långt efteråt meddelade, trodde han, att B. ville gripa honom. Det berättas, att den mördades lik fått ligga flera dagar på mordplatsen, innan det anträffades och fördes till Uppsala slott. Konungen sonade sedan sitt brott genom att skänka 15 marker guld till hans barn. B. ligger jämte sin hustru, som skall hava avlidit blott några veckor efter maken, begraven i Ekerö kyrka, där gravstenen och hans vapensköld ännu finnas bevarade. Han hade flera barn, av vilka två voro födda i England. Den mest betydande av sönerna var T o m a s, under vars tid ätten introducerades på riddarhuset 1625. Han var fogde på Åbo slott (1600—01) och i Masku och Piikkis' härad, där han sedermera också blev häradshövding, samt avled 1635. Med Tomas' sonson utslocknade ätten på svärdssidan 1679.

Tryckta skrifter: Oratio ad illustres regni Anglici proceres et supremos consiliarios habita a Regiæ Majestatis Sueciæ legato, Dionisio Burreo, anno

salutis 1560 3 die aprilis (Kon. Gustaf I:s registratur, 29, 1916, s. 842—850). — Brevis confessio fidei a Gallis in Svecia degentibus communi consensu edita. 1564 (Skrifter och handl. til uplysning i sv. kyrko och reformations historien, utg. af U. v. Troil, 5, 1791, s. 251—280; underskriven av B. jämte Petrus Marsilius och Jacobus Pasquier, med all sannolikhet förf. av B.).

Handskrifter: Scriptum Dionysii Beurei contra dialogos b. patris Laurentii Petri Nericii archie. Upsal. de ceremoniis et S. coena. 1562 (avskr. fr. 1700-talet i Link. stiftsbibl. Kh. 3). — Tijo spörsmåål framsatte aff her Dijonisio på huilka han will och begärer uthan all undflycht haffua swar påå aff Sweriges clerckerijdt. 1565 (med Martini Gestricii svar; avskr. fr. 1602 i Västerås lärov.-bibl.). I UB finnes en handskr. med samma spörsmål avfattade på latin med utdrag av svar från Laurentius Petri (sign. K. 26).

Källor: Riksregistr. 1560—65; Gallica: Förteckningar över förhandlingar mellan Sverige o. Frankrike 1542—1736; Anglica: förhandlingar 1559—1632, svenska agenters m. fl. skrivelser, 1, Nils Gyllenstjernas brev till Erik XIV; strödda hist. handlingar: handl. ang. befrielsekrigen m. m., handl. ang. kon. Eriks frierier, Sturemorden m. m.; svenska ministrar i utlandet: beskickningsräkenskaper, 1500-talet; Skoklostersaml., fol. 186 (allt i RA); räntekammarböcker 1543 o. följ. samt adeln och dess gods: Beurreus, kammararkivet; stamtavla för adliga ätten Beurreus, riddarhusarkivet; Palmsk. saml. 194 o. 203, UB. — Gustaf I:s registratur, 15—29 (1893—1916); Sv. riksdagsakter, utg. af E. Hildebrand, 2 (1889—99); Handl. rör. Skandinaviens historia, 12 (1825), 25 (1842) o. 27 (1845); Hist. handl., 8:2 (1878), 13:1 (1884) o. 20 (1905); Hist. Kildeskrifter, udg. af H. Rördam, 2 (1875); Calendar of state papers, Foreign series, 1553—58 (1861), s. 385, 1559—60 (1865), s. 500, 512, 1562 (1867), s. 217 o. följ. — Likpredikningar över Erich Fleming 1680 av Carl Carlsson (Palmsk. 417) och över Ingeborg Beurreus av G. Alanus (Åbo 1660); A. G. Ahlqvist, Karin Månsdotter (1874); dens., Om Sturemorden (Hist. bibliotek, D. 4, 1876—77); J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1, 1917 (Meddel. fr. Svenska riksarkivet, N. F., II:6); L. A. Anjou, Sv. kyrkoreformationens historia, 2 (1850); Bidrag till Uplands beskrifning (Uplands fornm.-fören. tidskr., 7, 1878); C. A. Cornelius, Sv. kyrkans historia, 1 (1886); N. Edén, Om centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden (1899); E. Hildebrand, Conrad v. Pyhy och Dionysius Beurreus (Hist. tidskr., 1883); M. A. S. Hume, The courtships of queen Elisabeth (1896); H. Lundström, Några ord om Kalvins förhållande till Gustaf I och hans äldste son (Kyrkl. tidskr., 1895); J. Messenius, Scondia illustrata (1700); J. Peringskjöld, Monumenta Ullerakerensia (1719); Jully Ramsay, Frälsesläkter i Finland, 1 (1909); E. J:son Tegel, Kon. Erics den XIV:des historia (1751); A. Theiner, Schweden und seine Stellung zum heil. Stuhl, 2 (1839); G. O. F. Westling, Det nord. sjuårskrigets historia (1879); V. Wigert, Erik XIV (1920).

G. LANDBERG.

Bexell, släkt, härstammande från Måns å Stora Fagraryd i Bexheda socken, vilken själv var ryttare för sitt hemman. Enligt familjetraditionen skall han på grund av sin i slaget vid Klissow ådagalagda tapperhet ha befordrats till officers grad och därvid av konungen själv erhållit namnet Bexell efter hemsocknen. Han var farfars far till komministern Daniel B. (f. 1772, † 1851), vilkens son kyrkoherden i Långaryd och Färgaryd Josef Bernhard Fridolf Fingal B. (f. 1815, † 1897) omtalas som en av den pietistiska väckelsens märkesmän i Växjö stift, samt till prostarna Sven Peter B. och Carl Emanuel B. (se nedan

1 och 2) och till kyrkoherden i Harplinge och Steninge prosten Justus Gabriel B. (f. 1784, † 1865), vilken delade sin broder Sven Peters lärda intressen och bl. a. med honom deltog i utarbetandet av »Götheborgs stifts historia och herdaminne» (1835); han var far till godsägaren Alfred B. (se nedan 3).

Källor: C. O. Bexell, Släkten Bexell (1911); G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1913, 17.

1. Sven Peter Bexell, f. 26 sept. 1775 i Villstad, † 5 maj 1864 i Grimeton. Föräldrar: kyrkoherden, häradsprosten Daniel Bexell och Magdalena Strömvall. Volontär vid Jönköpings regemente 1792; underofficer 4 jan. 1793; furir; livdrabant vid livdrabantkåren 11 maj 1795; löjtnant i armén 1799; student i Lund 21 febr. 1800; avlade teol. fil. examen 6 maj s. å.; disp. 19 juni s. å. (De incendio Altonaico; pres. J. Lundblad); erhöll avsked ur krigstjänsten 8 sept. s. å. Prästvigd i Växjö 10 mars 1801; huspredikant hos generalmajoren S. Hederstierna; hovpredikant 27 okt. 1801—1805; avlade pastoralexamen 13 apr. 1808; kyrkoherde i Grimeton 11 sept. 1812 (i survivance 1806); prost 20 okt. 1813; v. kontraktsprost 1817; kontraktsprost 25 juni 1819; erhöll professors titel 13 juni 1822; deltog i riksdagarna 1823, 1828, 1834, 1840 och 1844 och var därunder ledamot av allmänna besvärs- och ekonomiutskottet 1823 samt av lagutskottet 1828—44, elektor 1840 samt revisor av bankodiskonten m. fl. 1830 och 1835. Ledamot av Götiska förbundet 1816; LVVS 1817; Korresp LLA 1818; LVO s. å.; ledamot av Samfundet pro fide et christianismo 1823; LHA 1829; teol. doktor 10 nov. 1830 (promoverad 14 juni 1831); ledamot av ett flertal lärda svenska sällskap samt av arkeologiska akademien i Rom.

Gift 10 nov. 1805 med Sara Lovisa von Wolffradt, f. 23 dec. 1782, † 21 jan. 1870, dotter till godsägaren Karl Otto von Wolffradt.

Såsom livdrabant befann sig B. i Gustav IV Adolfs följe under resor i Sverige, Danmark, Finland och Tyskland. I bevarade dagboksanteckningar för åren 1797—1799 har han skildrat dylika resor till Ystad 1797, till och från Karlskrona s. å. och till Medevi; bl. a. berättar han om den starka rojalism, som framträdde ute i landet, särskilt vid konungens och drottningens färd från Karlskrona 1797. I dagböckerna ger B. uttryck åt svärmiskt känslosamma stämningar. Bonaparte dyrkade han som sitt hjälteideals personifikation. För sin läsning redogör han utförligt. Han studerade bl. a. Tacitus, Rousseau och Pope samt beundrade mycket Georg Adlersparres av upplysningstidens traditioner och den nya tidens

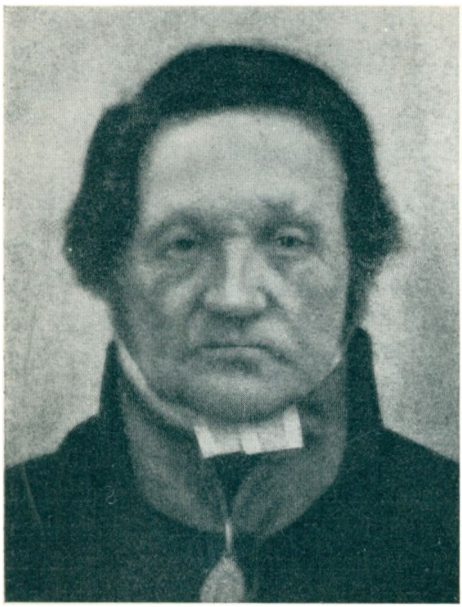

Sven Peter Bexell.
Fotografi.

frihetsidéer präglade tidskrift Läsning i blandade ämnen. Sedan B. övergivit den militära banan för kyrkans tjänst, trädde han (1801) i beröring med M. Lehnberg och mottog av denne starka intryck, vilka lära ha danat honom till en den lyckligaste predikant (Westén).

I Grimetons pastorat, som B. 1812 erhöll av patronus, kom han att stanna till sin död; ett försök att utom förslaget söka Varbergs regala pastorat misslyckades (1836). Bland sina ämbetsbröder åtnjöt han mycket anseende. Sålunda erhöll han röster vid biskopsval i Göteborg, Växjö och Härnösand samt utsågs upprepade gånger till riksdagsman. Som sådan spelade han i allmänhet ej någon mera framträdande roll. Vid 1840—41 års riksdag kom han dock på grund av partiernas jämvikt inom prästeståndet att i viss mån bestämma utskottsvalet, i det han som elektor med sin röst bidrog till det liberala partiets seger. Han hörde eljest jämte Geijer enligt J. H. Thomander till det flytande elementet i ståndet. Redan vid 1823 års riksdag ville B. ge plats åt representanter för universiteten i prästeståndet och 1840 ville han öppna det för läroverkslärare. Han ansåg dock ej de partiella reformerna tillfyllest utan påyrkade (1840) en fullständig reform, ehuru med ståndsval. De gamla stånden skulle vart och ett utse lika många representanter och orepresenterade samhällselement sammanföras i ett femte stånd; om en- eller tvåkammarsystem gjorde B. intet uttalande. I lagstiftningsfrågor intog han ofta en konservativ ståndpunkt. Så motsatte han sig 1840 avskaffandet av kvalificerat dödsstraff. För införandet av lika giftorätt utanför adeln verkade han dock vid samma riksdag. Nykterhetssträvandena lågo B. varmt om hjärtat. Han motsatte sig lindring av straffet för fylleriförseelser (1828) men ville bekämpa dryckenskapen även genom brännvinskonsumtionsavgift (1840) och genom spridande av nykterhetslitteratur (1845). Likaså intresserade sig B. varmt för sjukvårdens

främjande och yrkade bl. a. på sinnessjukvårdens ordnande (1823) och anslag till en farmaceutisk läroanstalt (1840).

Mest bekant för eftervärlden är B. som skriftställare. Han idkade omfattande topografiska, arkeologiska och biografiska forskningar, vilkas resultat han framlade i flera arbeten. Den beskrivning över Halland, som han 1817—19 utgav, vilar utom på omfattande litteraturstudier på material, som insamlats under resor i landskapet; bl. a. anlitade B. kyrko- och stadsarkiven samt Aschebergska papperen. Fornlämningarna äro utförligt beskrivna efter ett av N. H. Sjöborg framlagt schema. B:s avsikt att i ett särskilt arbete meddela sina arkeologiska fynd blev aldrig fullbordad. Ett särskilt intresse hyste B. för vattenminskningen. Han företog ända från 1816 observationer, gjorde avvägningar och lät i lodräta klippor inhugga vattenmärken. Hans jämte brodern J. G. Bexell utgivna »Göteborgs stifts historia och herdaminne» vilar på material, som delvis samlats redan av J. Gothenius, samt på uppgifter, som införskaffades från pastoraten; däremot användes ej domkapitlets arkiv. Något större mått av historisk kritik röjer arbetet ej; av K. V. Skarstedt har det även karakteriserats som onöjaktigt i detaljer. De bibliografiska uppgifterna äro ojämna och ofullständiga (Almquist). B. gjorde jämväl samlingar till ett »riksherdaminne», vilka 1863 av Skarstedt skänktes till Lunds universitetsbibliotek. Materialet omfattar uppgifter för Linköpings, Västerås, Karlstads och Skara stift, de sistnämnda hopbragta av prosten L. Billingdal; Lunds stift är endast påbörjat. Vid 1834 års riksdag yrkade B. på att prästeståndets arkiv skulle ordnas till följande riksdag. Sitt intresse för dess källskatter ådagalade han jämväl genom deltagande i urkundspublikationen »Bidrag till svenska kyrkans och riksdagarnes historia», där han bearbetade perioden 1650—1751; senare tryckte han dessutom utdrag ur protokollen för riksdagarna 1755—1778. För de av B. meddelade förteckningarna över ståndets ledamöter användes även riksdagsbesluten i riksarkivet. Redan samtiden anmärkte på en del uppgifter i dessa editioner; till bristerna i noggrannheten bidrog måhända, att B. ej själv genomgick hela materialet utan, enligt egen uppgift, delvis biträddes av ståndskamrater vid forskningarna.

Den ofta maliciöse Kr. Stenhammar har karakteriserat B. som »en curieuse personage full av flärd och fåfänga men tillika ett slags jäktande efter skenet av frivilligt oberoende». En mängd anekdoter vittna om B:s muntra sinnelag. I det yttre framträdandet frapperade enligt samtida memoarer hans militäriskt raka hållning. — Lunds universitetsbibliotek äger jämte de ovannämnda

samlingarna till ett riksherdaminne några brev från B. till J. G. De la Gardie; i Uppsala universitetsbibliotek förvaras brev från honom till J. H. Schröder och K. F. af Wingård, i Vitterhetsakademiens bibliotek finnas hans brev till J. Adlerbeth.

Tryckta arbeten: Diss. de incendio Altonaico. Lund 1800. 4:o 17 s. (Diss. acad., præs. J. Lundblad.) — Försök till besvarande af desse frågor: Hafva religionen och dygden behof af vältaligheten, eller hafva de någonsin haft det? Gtbg 1805. 112 s. — Hallands historia och beskrifning. D. 1—3. Gtbg 1817—19. XII, 627 s.; XIV, (2), 470 s.; (4), 476 s. — Predikan, hållen i Götheborgs domkyrka första prestmöts-dagen d. 14 junii 1831. Gtbg 1831. 4:o 14 s. (Handl. ang. prestmötet i Götheborg 1831.) — Komparativ tableau öfver dödlighetens till- och aftagande i Stockholms särskildta districter och sjukhus under cholera-farsoten år 1834 i augusti, september och october månader. Sthm 1834. Fol. — Götheborgs stifts historia och herdaminne. D. 1—2. Gtbg 1835. 4:o (8), 326, (1) s.; (4), 293, (13) s. (Tills. med J. G. Bexell.)

Utgivit: Bidrag till svenska kyrkans och riksdagarnes historia ur preteståndets archiv. [H. 1—3.] Sthm 1835. (Tills. med A. Ahlqvist och A. Lignell; B. utgav härav [H. 2]: Bidrag ... ur preste-ståndets archiv. Ifrån år 1650 och till närvarande tid. (3), 410, (2) s.) — Riksdags-historiska anteckningar, eller Bidrag till svenska kyrkans och riksdagarnes historia ur preste-ståndets archiv. Riksdagarne 1755—1778. Kristianstad 1839. (6), XVII, 264 s.

Handskrifter: Anteckningar till Sveriges herdaminne omfattande Linköpings, Skara, Västerås, Karlstads och Lunds stift. (LB.) — Dagboksanteckningar 1797—1799. (I registrator C. A. A. Bexells ägo.)

Källor: Riksregistr. (fullm.), statsrådsprot. i ecklesiastikärenden 1837, överstars skrivelser (livdrabantkåren) och A. von Hartmansdorffs papper, allt i RA. — Prästeståndets prot. 1834, 1840; Lars Hierta, Riksdagsmotioner och anföranden, utg. af G. A. Aldén, 1, 2 (1913, 14); Sv. literaturfören. tidn. 1835, s. 561; [J. C. Hellberg], Ur minnet och dagboken om mina samtida, af Posthumas, 1, 12 (1870, 74); Bakom riksdagens kulisser. C. W. Liljecronas dagbok under riksdagen 1840—1841, utg. av G. A. Aldén (1917); Chr. Stenhammar, Bilder ur riksdagslifvet och hufvudstadslifvet, 1—3 (1902—03). — S. P. Bexell & J. G. Bexell, Götheborgs stifts historia och herdaminne (1835); A. Th. Låstbom, Förteckning på i Swerige ... promoverade theologiæ doctorer (manuskr., RA); C. W. Skarstedt, Göteborgs stifts herdaminne (1885); A. Westén, Sv. kongl. hofclericiets historia, 3 (1814).

ERIK NAUMANN.

2. Carl Emanuel Bexell, den föregåendes broder, f. 16 jan. 1788 i Villstad, † 12 mars 1873 å sin egendom Upplid i Rydaholm. Student i Lund 11 okt. 1806; disp. 29 apr. 1807 (Numophylacium regiæ academiæ Lundensis, p. XI; pres. N. Sjöborg); filol. kand. 1 juni 1808; fil. kand. 19 juni 1810; disp. 21 juni s. å. (De ethica justis limitibus circumscribenda, p. I; pres. F. Cederschiöld); genomgick seminarium i Lund s. å.; fil. magister 21 juni 1811. Pastorsadjunkt i Jönköping 1811; avlade pastoralexamen 4 maj 1814; hovkanslerns ombud vid boktryckeriet och bokhandeln i Jönköping 1816; komminister i Källeryd 1817 (tillträdde 1818); kyrkoherde i Rydaholm 16 nov. 1825 (tillträdde 1828); prost över egna församlingar 31 dec. 1833; ledamot av Jönköpings läns hushållningssällskap och sekreterare vid häradets hushållningskommitté; riksdagsfullmäktig för Växjö stift 1841; kon-

traktsprost i Östbo härad 23 dec. 1857. Ledamot av Samfundet pro fide et christianismo; erhöll offentliga belöningar av teologiska fakulteten i Lund 1810, av Samfundet pro fide et christianismo 1813 samt Svenska akademiens andra guldpenning 1814; LNO 1860; fil. jubelmagister 31 maj 1862; teol. doktor 28 maj 1868.

Gift 9 okt. 1818 med Anna Cecilia Sager, f. 28 aug. 1798, † 14 apr. 1876, dotter till inspektoren på Nissafors, häradshövdingen Daniel Sager.

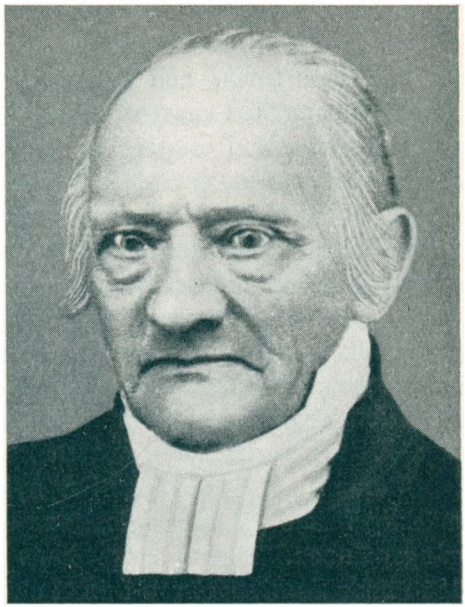

C. E. Bexell.
Fotografi.

B. var den yngste av sex bröder. Av sin grundlärde och gammaldags stränge fader, vilken i politiken hyste liberala åsikter, uppfostrades han efter Rousseau's principer, i det all läxläsning i böcker var bannlyst. Efter faderns död upptogs gossen av kyrkoherden B. Hagelberg i Reftele. Faderns uppfostringsmetod hade emellertid ingivit B. missmod vid studiernas fortsättande i vanlig skola, och en tid ägnade han sig åt lantbruk i avsikt att för framtiden bliva bonde. Av en äldre broder övertalades han dock slutligen att återupptaga studierna vid Växjö gymnasium. Lantbruket hade emellertid hos honom blivit ett intresse för livet. Vid universitetet rönte B. mycken framgång. Särskilt gjorde han sig känd för sin lätthet att uttrycka sig i tal och skrift och ådrog sig uppmärksamhet i det teologiska seminariet, som då stod under K. P. Hagbergs ledning. Under sin tjänstgöring i Jönköping förvärvade han stort anseende som predikant. I homiletiskt hänseende var han en lärjunge till Hagberg. Hans från trycket utgivna predikningar lovordades varmt av Allmänna journalen. Dock gjordes anmärkningar mot hans »vågade och stundom hyperboliska talesätt». Att Svensk litteraturtidning var mera kritisk mot hans om upplysningstiden påminnande frasrikedom, var mindre att undra över. Man klandrade hans färgrika blomsterspråk och den bristande

klarheten men frånkände honom icke en viss originalitet, såväl vad formen som innehållet angick. B. levde länge nog för att lära av den nya tiden, och i hans senare homiletiska författarskap fick det konstlade maneret vika för större naturlighet. Lättheten att uttrycka sig i originella vändningar bibehöll han alltid. Vid sidan av sin rent prästerliga verksamhet fann B. tid för mycket annat, eller, rättare sagt, han var en präst av gamla stammen, som ansåg, att prästen i allmänhet borde och kunde vara sina församlingsbors ledare. Så gjorde han sig känd som en synnerligen driftig jordbrukare, var en verksam ledamot av länets hushållningssällskap samt deltog i kommittéarbete beträffande hemmansklyvningen, och hans flitiga penna frambragte en hel del skrifter i ekonomiska ämnen. Över huvud älskade han att sysselsätta sig med litterär verksamhet, varom hans talrika skrifter bära vittne.

Genom sitt framgångsrika nykterhetsarbete har B. gjort en märklig insats på folkuppfostrans område. Han är här en av föregångsmännen. Tidigt drogs hans intresse till nykterhetsfrågan. 1813 hade Samfundet pro fide et christianismo uppställt prisfrågan: »Huru skall det omåttliga begäret för brännvins nyttjande, särdeles bland allmogen och den uppväxande ungdomen, kunna efter hand, om ej alldeles förtagas, dock, så mycket möjligt är, först inskränkas till måttligt bruk?» B:s skrift erhöll priset. Han uttalade sig här om fylleriet på ett sätt, som föregriper alla senare nykterhetstal, vari spritens förödande verkan målats. Principiellt trädde han i bräschen för absolutism och förbud. Men inseende det utopiska i så långt gående krav, inskränkte han sig till att fordra lagstiftningsåtgärder, varigenom den farlige drinkaren ställdes under annans förmynderskap, varjämte han inskärpte som plikt för folkläraren-prästen, för skolans lärare, ja för varje medborgare att verka till nykterhetens förmån, så att sammanlevnaden bleve »en uppfostringsskola, varifrån medborgaren utgår med renade begär och förädlade tänkesätt». B:s nykterhetsprogram var i själva verket redan nu både fullständigt och modernt. Dock saknades föreningsformen såsom praktiskt kampmedel för förverkligandet av de framställda idéerna. Även härutinnan blev han emellertid en föregångsman. Fjorton år senare, 1828, ingrep han som kyrkoherde i Rydaholm med kraftig hand mot supseden i sin församling, särskilt mot den s. k. lysningssupen, och fick också nykterhetsföreningar till stånd. Det påbörjade arbetet vann större uppsving, sedan B. trätt i närmare förbindelse med sin vän Peter Wieselgren. 1839 fick han t. o. m. sin församling att enligt sockenstämmobeslut frivilligt nedlägga husbehovsbränningen. Oförmodat kom B. att

vid denna tid deltaga i senare delen av 1840 års riksdag. Man kan nog säga, att han blev vald på sitt nykterhetsprogram. Mycken framgång hade han icke vid riksdagen. Inom församlingen inträdde också en viss reaktion. Ihärdigt fortsatte han emellertid sina strävanden. Han deltog även i Södra Sveriges nykterhetsförenings årsmöten i början på 1840-talet. Av Svenska nykterhetssällskapet var han hedersledamot. B. hörde till förgrundsfigurerna i den äldre svenska nykterhetsrörelsen. Belysande för dennas kynne är hans uttalande vid ett nykterhetsmöte i Jönköping 1840. »Civilisation hel och hållen, ingenting mer och ingenting mindre», ställde han upp som mål. Men till förekommande av tvetydighet tillade han, att han menade kristlig civilisation, ty »säga vad man vill, tidevarvens allmänna bildningsprocess heter i alla fall kristendom och skall så heta till tidernas ända».

Tryckta arbeten: Reflexioner öfver den, vid 1809 och 1810 års riksdag beslutade förändring i våra, vid offentliga gudstjensten, hittills brukade religions-böcker, jemte förslag till förändrade predikotexter. Af C. E. B. Jönk. 1811. 4:o 4 bl. — Förslag till förlikning emellan dem, som bestrida och förfäkta hofrådets doktor Jungs sak i förklaringen öfver Johannis uppenbarelse. Af C. E. B. Jönk. 1811. 23 s. — Gudomligheten afbildad i en mensklig dom, Predikan hållen inför Kongl. Maj:ts och Götha hofrätt d. 19 oct. 1813. Jönk. 1813. 12 s. — Huru skall det omåttliga begäret för brännvins nyttjande, särdeles bland allmogen och den uppväxande ungdomen, kunna efter hand, om ej alldeles förtagas, dock så mycket möjligt är, inskränkas till måttligt bruk? Pris-skrift. Sthm 1814. 28 s. Ny uppl. Jönk. 1832. 30 s. — Sorge-tal öfver högstsalig Hans Majestät konung Carl XIII, hållet d. 26 april 1818, inför Frimurare-samfundet i Jönköping. Jönk. 1818. 16 s. — Fosterlands-känslan. Meditation. Jönk. 1821. 16 s. — Strödda predikningar. Jönk. 1823. 128 s. — Psalmbokscateches, eller alla frågorna i d:r Luthers lilla cateches, besvarade med verser ur Svenska psalmboken. Vängåfva till beskedliga läsebarn. Jönk. 1829. 16:o 21 s. 2:a uppl. Jönk. 1830. 8:o 24 s. — Ansgarius, eller christna religionens införande i Sverige. Historisk anledning till den tusenåriga svenska kyrkans jubelfest, år 1830. Jönk. 1830. 12:o 71 s. 3:e uppl. [med bihang: Berättelse om tusenårs-festens firande i en småländsk landskyrka]. Jönk. 1830—31. 12:o 71, 22 s. — Det nya julbordet. Berättelse och betraktelser, tillegnade Rydaholms nykterhets-förening. Jönk. 1839. 12:o 43 s. 6:e uppl. Jönk. 1850. 12:o 28 s. (Anon.) — Drinkarens Fader vår. Ett handslag till själsförvandter i Christo af Rydaholms nykterhetsförening. Jönk. 1839. 18 s. (Anon.) — Om nykterhetssakens förbindelse med allmän menniskobildning. Anförande vid Svenska nykterhetssällsk. sammankomst i Jönköping d. 1 juli 1840. Jönk. 1840. 4:o 2 bl. — Framställning af några bland de wigtigare frågorna wid riksdagen år 1840. [Omsl.-tit.: Ämnen att behjertas wid riksdagen år 1840.] Växjö 1840. 99, (1) s. (Anon.) — Samvetet i förhållande till natur, konst och vetenskap, med hufvudsakligt afseende på efterbildningstheorien, och med slutlig tillämpning på samhällsläran och dagens fråga: kommunalförfattningen. Jönk. 1840. 170 s., 1 schema. (Anon.) — Nykterhetsvänskapens sätt att verka för sitt ändamål. Anförande vid Svenska nykterhetssällsk. sammanträde i Jönköping d. 1 juli. Jönk. 1840. 4:o 2 bl. — Grundsatser i nykterhetsfrågan, föreslagne till ventilation vid årsmötet med södra Sveriges nykterhetsföreningar i Skara 1841. Skara 1841. (8) s. (Anon.) — Bönen Fader vår, tillämpad till särskilda andaktsstunder och själsbehof, eller bönebok för hemmet och kyrkan. Jönk. 1844. 12:o (4), 159 s. — Bibelhistorisk lill-katekes, till begagnande wid underwisningen i folkskolorna. Jönk. 1849. 16:o 68 s. 2:a uppl. Jönk. 1850. — Kyrkans idé: ett ord i

förbigående med anledning af dagens religiösa frågor. Växjö 1856. 30 s. — Minnesteckning öfver H. Maj:t konung Oscar I. Tal, hållet i S:t Joh:s logen Mellersta pelaren i Jönköping Oscarsdagen d. 1 dec. 1859. Jönk. 1859. 23 s. — Bibelförklaringar för olärda öfver svenska kyrkans senast anbefallda högmessotexter. Första årgången. H. 1—2. Sthm 1862. 104 s.; 99, (1) s. Andra årgången. H. 1—2. Sthm 1863, 65. H. 1. 96 s. — Predikningar öfver de för bönedagarne år 1862 anbefallde högmessotexter. Sthm 1862. 38 s. — Om religion och religiösa principer. Föredrag vid prestmötet i Wexiö d. 19 juni 1867. Växjö 1867. 17 s. (Handl. rör. prestmötet i Wexiö 1867.) — Dessutom ett antal predikningar, särskilt likpredikningar (utförligare förteckning bifogad C. Granstrands likpredikan m. m., 1874).

Översatt: Återseendet efter döden: några stunders andakt för minnet, saknaden och hoppet. Jönk. 1832. 12:o 105, (2) s.

Redigerat: Jönköpings tidning. 1816—1818.

Källor: Växjö domkapitel till K. M:t 24 aug. 1825 (meritförteckn.), RA; Biogr. lexicon, 2 (1836); Likpredikan vid C. Em. Bexells begrafning d. 28 mars 1873 af C. Granstrand, jemte Lefnadsteckning af Josef Bexell (1874); A. H. Lundin, Småländska nationen i Lund (1882); O. Mannström, Bilder och blad ur sv. nykterhetsrörelsens historia (1912). EDV. RODHE.

3. Ernst Gustaf Detlof Alfred Bexell, f. 22 nov. 1831 i Harplinge prästgård, † 3 maj 1900. Föräldrar: prosten och kyrkoherden i Harplinge och Steninge församlingar, teol. doktorn och hovpredikanten Justus Gabriel Bexell och Eleonora Kristina von Segebaden. Arrenderade vid aderton års ålder faderns prästgård; inköpte vid tjuguett års ålder hemmanet Lyngåkra i Harplinge, som utvidgades till godset Fjälldalen; sålde denna egendom 1874 och innehade därefter egendomarna Torstorp i Grimetons socken 1874—75 och 1879—99, Göingegården i Lindbergs socken 1877—90, Hovgården i Rolfstorps socken 1890—99 samt Kullagården i Veddige socken från 1899; ledamot av Hallands läns landsting 1863, av direktionen för Halmstads lasarett 1869—73, av Hallands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott från 1877, av riksdagens första kammare för Hallands län 1884—88, av riksdagens andra kammare för Himble härad 1889—94 samt av direktionen för Varbergs lasarett från 1898.

Gift 21 juni 1865 å Menlösa i Voxtorps socken med Cecilia Gunilla Wennström, f. 11 dec. 1843, dotter till handlanden Nils Wennström.

Efter undervisning i hemmet av fadern och dennes pastorsadjunkt Niklas Sinander samt en påbörjad men snart avbruten officersutbildning ägnade sig B. åt lantbruket. På sin första gård, hemmanet Lyngåkra i Harplinge socken, nedlade han ett omfattande och energiskt röjnings- och odlingsarbete. Om de oerhörda stenmassor, han där lät uppbryta och spränga, vittna än i dag av honom anbragta gärdesgårdar, sex alnar i bredd och ända till tre alnar i höjd. Så småningom inköpte han från åtskilliga andra hemman i Harplinge öde liggande utmarker, som han odlade och

märglade. Den possession, som så bildades, egendomen Fjälldalen, omfattade till slut en areal av 500 à 600 tunnland. Till hjälp vid sina odlingsföretag hade B. jordbruksarbetare från Slesvig—Holstein, vilka blevo goda läromästare för de på den tiden med hänsyn till jordbruket efterblivna hallänningarna. Senare inköpte han utom fastigheter i Varberg åtskilliga andra lantegendomar, som han bragte i hög kultur. På sina egendomar främjade han också skogsodlingen och nådde härvid storartade resultat. Betydelsefullt var B:s arbete inom Mellersta Hallands lantbruksklubb, som, bildad på 1870-talet, med kraft bidragit till att föra ortens jordbruk och särskilt dess kreatursavel fram till dess nuvarande höga ståndpunkt. I länets landsting och hushållningssällskap samt i ett flertal nämnder och styrelser nedlade B. samma energiska och dugande arbete och vann så ett förtroende, vilket ledde till hans inval i riksdagen.

Alfr. Bexell.
Fotografi.

Som en övertygelsetrogen och entusiastisk anhängare av skyddstullar, framför allt jordbrukstullar, gjorde sig B. först bemärkt inom representationen. Han hoppades ej blott, att spannmålstullarna skulle gagna särskilt de mindre jordbrukarna, han var också övertygad, att vårt land tack vare dem skulle bliva oberoende av utländsk spannmålsimport. B. delade lantmännens önskningar om grundskattemas avskrivning, som han ville genomdriva på den gemensamma voteringens väg, men han ville ej köpa denna förmån med en utsträckning av den allmänna värnplikten, som för honom betydde att vräka de överklagade bördorna över på de fattigaste klasserna. Först när allmän rösträtt införts — B. var den förste lantman, som (1893) satt sitt namn under en motion om sådan — och svenska folket fått rätt att självt bestämma om krig och fred, borde det bliva tal om utsträckt värnplikt. B. delade flertalet lantmäns misstroende till statens tjänste-

män, liksom han hyste föga tillit till de allt talrikare kommittéerna: »Ju större löneförmåner ämbetsmännen få, dess mindre vilja de arbeta.» Utpräglad sparsamhetsivrare, var han mot anslag till nya järnvägsbyggnader. Dock ansåg han, att staten åtminstone genom lån borde understödja de halländska järnvägsintressena. Folkskoleundervisningen borde enligt B:s mening främjas genom att medelst statsinitiativ mera patriotiskt hållna läroböcker utarbetades, bl. a. i geografi, och att för landsbygden s. k. samlad skoldag infördes jämte slöjdundervisning för gossar. Däremot motarbetade B. av farhåga för att flickorna alltför mycket skulle dragas från hemmet statsbidrag för undervisning i kvinnlig slöjd liksom även kvinnas valbarhet till ledamot av skolråd och fattigvårdsstyrelse. Han sympatiserade med förslag om ungkarlsskatt, som borde bliva av kommunal natur i likhet med — hundskatten.

Till sin politiska färg utmärktes B. av stor originalitet. Han var den mest utpräglade tullvän men tillika i allmänt politiskt avseende den radikalaste bland de radikala. Det var emellertid ej främst hans åsikter, som gjorde honom bemärkt, utan det sätt, på vilket han i riksdagsdebatten förfäktade dem. Hans vältalighet var av ett eget slag, originell som själva personen: korthuggna, abrupta meningar, som brottades med varandra om att komma fram och slå ned på motståndaren, ord, som — har det sagts — slungades fram likt skummet från brottsjöar, medan de skarpa, stålgrå ögonen och hela det karaktäristiska ansiktet glödde av stridslust. Hans anföranden voro för åhörarna ofta svåra att helt uppfatta. Vad som hördes, var emellertid ofta ägnat att väcka munterhet, om icke alltid genom sin kvickhet, så genom sin rättframma natur, någon gång genom sin påtagliga naivitet. Betecknande för hans fritalighet är hans ofta citerade ojusterade anförande 1891 mot borttagandet av fläsktullen. De tryckta riksdagsprotokollen återge långtifrån alltid de Bexellska kärnuttrycken i hela deras ursprunglighet, ty han justerade ofta och mycket i protokollen.

Det mest utmärkande draget hos B. var hans starka självkänsla och motvilja mot allt tvång. Han var en avgjord motståndare mot alla auktoriteter i politiskt, socialt och religiöst hänseende. Hans eruptiva hat mot allt, som stötte på våld och förtryck, förklarar hans på sin tid (1893) ytterst uppmärksammade ingripande för att från en privat sinnessjukanstalt befria en person, som enligt B:s mening med orätt där intagits (den s. k. Tuvaaffären). Samtidigt påkallade B. ej utan framgång J. O:s uppmärksamhet på det formella tillvägagångssättet vid intagning av

patienter i ifrågavarande anstalt. En vidlyftig, mot medicinalstyrelsen och läkarna synnerligen onådig motion i samma ämne (1894) hade hedern att delvis bifallas av andra kammaren men avslogs av den första. Från sin övertygelse lät B. aldrig rubba sig. Han hade ett oförfärat mod. Detta jämte hans äkta, ofta burleska humor förklarar den popularitet, som han, trots sina skarpa, ofta personliga hugg och obestridliga förlöpningar mot motståndare, åtnjöt inom skilda läger.

Vid ett par tillfällen sökte B. ingripa i storpolitiken. År 1889 riktade han till utrikesministern en troligen av S. A. Hedin, B:s beundrade politiska ideal, inspirerad förfrågan om förefintligheten av allians mellan Sverige och Tyska riket, en interpellation, vars framställande emellertid vägrades av andra kammaren. Vid 1892 års urtima riksdag väckte han förslag om förbud mot beväringens användande utom rikets gränser utan riksdagens hörande. Det troddes av många, att denna motion skulle komma att välta hela det K. förslaget till förbättrad härordning, men den bifölls ej, och B:s farhåga, att »de nittio dagarna» skulle leda till en sådan emigration, att »jorden skulle bliva öde och tom, att vi skulle få hela truppen i Amerika och befälet här hemma» — enligt B. »en dubbel olycka» — förverkligades dock icke.

Även B:s yttre var anmärkningsvärt och frapperade än mer, därför att han vid unga år genom olyckshändelse förlorat sin vänstra arm. Vid första anblicken röjdes en oharmonisk men rikt begåvad man, en utpräglad kraftmänniska med förmågan att uthärda snart sagt vilken fysisk smärta som helst. Men B. var utmärkt ej blott av mannakraftens storvulenhet utan också av hjärtelagets, som yttrade sig i en mindre vanlig vänfasthet, i gammalsvensk gästfrihet och storartad frikostighet. — Med betydande uppoffringar av penningar och möda lyckades B. åstadkomma en aktningsvärd samling fornsaker, som exponerades i en av honom å Torstorp uppförd stiltrogen halländsk bålastuga. De samlade föremålen skingrades visserligen efter hans frånfälle men torde till väsentlig del ha hamnat i våra offentliga museer. På stenar i Torstorps skog lät B. inhugga namnen å ett hundratal betydande män. Hans politiska motståndares namn glömdes ej — men vändes upp och ned.

Källor: Meddelanden av godsägaren Ragnar Bexell, Hovgården, Rolfstorp; Riksdagens protokoll med bihang; [V. Millqvist], Andra kammarens män 1888—90, af Scipio (1890); [V. Millqvist & E. Thyselius], Hvilka riksdagsmän böra omväljas? Af Tom Jones & C:o (1893); nekrologer och meddelanden i tidningarna Halland och Hallandsposten maj 1900.

H. ROSENGREN.

Beyer, Gabriel Andersson, f. 31 aug. 1721 i Uddevalla, † 2 sept. 1779 i Göteborg. Föräldrar: rådmannen Anders Beyer och Gertrud Wäfwer. Inskriven på Göteborgs gymnasium 1734; student i Lund 18 sept. 1739 och i Uppsala 1 okt. 1745; disputerade i Uppsala 3 dec. 1745 och 2 juni 1746 (De caussis abrogatæ per orbem christianum servitutis, p. I—II; pres. J. Ihre); fil. magister i Greifswald 1746. Kvarstannade i Uppsala till 1748 och höll därunder »privata föreläsningar för landsmännerne vid academien» (Gothenius); konsistorienotarie i Göteborg 14 dec. 1748; prästvigd 22 apr. 1749; lektor i grekiska vid Göteborgs gymnasium 8 okt. 1752. Teol. doktor i Greifswald 1762.

Gift 7 apr. 1756 med Gunilla Stina Ekman, f. 16 sept. 1737, † 21 aug. 1769, dotter till kronofogden i Södra Halland Jakob Ekman.

B:s namn är nära förbundet med svedenborgianismens tidigare historia i Sverige. Han är en av Swedenborgs mest övertygade anhängare i vårt land, liksom han är en av dem, som tidigast slöto sig till honom. Då Swedenborg 1765 kom till Göteborg på väg till England, sammanträffade B. med honom och blev djupt gripen av den märklige mannens personlighet och ord. B. var från den tiden Swedenborgs trogne anhängare och fördjupade sig genast i dennes skrifter (jfr B:s brev till Swedenborg 18 mars 1766). Längtande att göra andra delaktiga av sitt nya ljus, började han snart i svedenborgsk anda författa en postilla, som under namnet »Nya försök til upbyggelig förklaring öfwer evangeliska sön- och högtidsdagstexterne, i afsigt på en handpostilla» utkom 1767—68. B. ålade sig väl i denna skrift en viss försiktighet, vartill han för övrigt manats av Swedenborg själv (Swedenborgs brev till B. 25 sept. 1766). Men då hans kollega lektor J. Rosén 1768 i sin tidskrift Preste-tidningar uttryckt sig förmånligt om Swedenborgs »Apocalypsis revelata» och en annan kollega, lektor M. Roempke, i en prästmötesavhandling samma år uttalat sig på ett sätt, som tycktes smaka av svedenborgianism, och då det vidare var känt, att både biskopen E. Lamberg och domprosten O. Ekebom hade förbindelse med Swedenborg, väcktes givetvis oro bland det ortodoxa prästerskapet. Vid prästmötet samma år hemställde prosten P. Aurelius, att domkapitlet måtte vidtaga de kraftigaste mått till förekommande av att Swedenborgs och likartade arbeten utspredes. Och kort efter mötet fick domkapitlet ett memorial från kyrkoherden A. Kollinius, vari denne, med erinran om att enligt ryktet Swedenborgs principer »skola gynnas av nog betydande män i denna ort», begärde, att biskop och domkapitel ville underrätta prästerskapet, »om något verkligt

ont ligger uti Swedenborgs skrifter». Härmed var början gjord till den religionsprocess, som under många år skulle uppröra Göteborgs domkapitel och allmänheten.

Med anledning av Kollinius' memorial fick B. i uppdrag att uppsätta förslag till yttrande. När detta äntligen efter nära ett halvt år förelåg, innehöll det, att då Swedenborg vore känd som en gudfruktig, dygdig och lärd man, kunde hans tänkesätt i religionen först efter grundlig undersökning dömas; till att företaga en sådan undersökning hade domkapitlet emellertid varken haft tid eller funnit anledning. Vid behandlingen av B:s förslag i domkapitlet 22 mars 1769 framträdde domprosten Ekebom, såsom det vill synas tämligen oväntat, som en avgjord motståndare till svedenborgianismen, i det han i ett skriftligt utlåtande uttalade en fullständig förkastelsedom över denna lära såsom »snörrätt stridande mot Guds uppenbarade ord och den luterska kyrkans symboliska böcker.» Den vore, hette det bl. a., »i de allra ömmaste delar sociniansk». Även biskopen gick vid nästa sammanträde med ett tvetydigt uttalande över på anti-svedenborgarnas sida, och domkapitlet beslöt, att ärendet vid instundande riksdag skulle anmälas hos prästeståndet och att stiftets prästerskap genom cirkulär skulle manas till varsamhet beträffande Swedenborgs arbeten.

Vad domkapitlet angick, kunde den svedenborgska saken genom nyssnämnda beslut tills vidare ha varit slutbehandlad, men frågan väcktes nästan genast till nytt liv, och härtill bidrog B. själv. Kort efter det nyssnämnda avgörande fattats, inlämnade nämligen denne till domkapitlet tvenne skrivelser från Swedenborg (daterade Amsterdam 15 och 22 apr. 1769), riktade mot Ekeboms betänkande. Då tonen i dessa — för visso ej utan skäl — var ytterst skarp och från, skärptes naturligen ytterligare oviljan hos anti-svedenborgarna inom domkapitlet. Domprosten, som nu i biskopens frånvaro var ordförande, lät i sin förbittring B. förstå, att han »torde hända, innan han vet ord av, bliver fast för sina predikoförsök.» Vad Ekebom härmed åsyftade, blev klart vid nästa domkapitelssammanträde. Då riktade nämligen assessor A. J. Aurell, som tycks ha varit den ledande själen i processen mot svedenborgianismen i Göteborg och hänsynslöst utnyttjade alla möjligheter, ett anfall mot B:s »Nya försök», som väl utkommit anonymt men vilkas författare dock var känd. Närmast gällde det en påstådd oegentlighet vid domkapitlets censur av arbetet, vilken förrättats av Roempke. Kort efteråt var Aurell färdig med ytterligare ett angrepp mot B. Han hade lyckats

komma över några gymnasisters anteckningar (»dictata») efter B:s teologiska föreläsningar och begärde domkapitlets censur över dem i och för tryckning, givetvis för att göra deras svedenborgianism offentlig. Under behandlingen härav yttrade sig B. med rätta skarpt mot detta skamliga sätt att »värva Iskarioter» bland hans elever ävensom mot begäran att få utgiva »sådana ohyggliga lappar» såsom hans arbete och över huvud mot anhållan att få publicera en persons arbete, denne oåtspord och mot hans vilja. När avgörandena i de väckta frågorna under hösten 1769 föllo, stannade domkapitlets majoritet i det beslut, att censuren å »Nya försök» vore behörig. Aurells begäran angående »dictata» avslogs med den motiveringen, att de vore författade av »omogne lärlingar», som saknat förmågan både att fatta lärarens mening och att begripligt nedskriva den. För detta avslag röstade märkligt nog alla konsistoriales.

Ej heller de Aurellska angreppen mot B. hade sålunda lett till något resultat. Men knappt är denna akt till ända, förrän, likaledes genom B:s förvållande, en ny begynner. Han lät nämligen trycka ett till honom ställt brev från Swedenborg (daterat Stockholm 30 okt. 1769), vilket han i egenskap av dekanus försett med imprimatur utan konsistoriets hörande. Detta brevs innehåll väckte ett utomordentligt uppseende. Brevskrivaren talar däri om den fägnad, »så högre som lägre» visat vid hans ankomst till Stockholm, om den heder, som kommit honom till del från kronprinsparet och riksråden, samt om de samtal, han haft med bl. a. biskoparna vid riksdagen, som alla visat sig helt benägna med undantag av biskop P. Filenius. Måste redan detta väcka oro i sinnena, var det ännu mera fallet med de följande angreppen på de enligt Swedenborgs åsikt oförnuftiga och bibelstridiga dogmerna om rättfärdiggörelsen och treenigheten samt på den svenska teologien, som befunne sig i vintermörker. Men allra mest anstöt väckte åtminstone i Göteborg sista delen av hans brev, där han uttalar sig med anledning av B:s hustrus nyss timade död. Hon hade på dödsbädden i närvaro av tvenne präster (av vilka den ene lär ha varit Ekebom) kraftigt tagit avstånd från svedenborgianismen samt varnat man och barn därför. I brevet säges nu, att hon talat under påverkan av de båda prästerna, som satt hennes tankar i sällskap med onda andar av drakens följe. Hon hade just besökt Swedenborg och berättat om sådant, som stod i samband med hennes död. Ärendet togs genast upp av Ekebom, som i domkapitlet företedde det tryckta brevet. B. medgav, att han såsom dekan meddelat imprimatur, ehuru någon censur ej

var tryckt däråå. Innan något vidare i saken hann åtgöras, kom från Stockholm ett brev från biskop Lamberg, som vittnade om den bestörtning, vari det tryckta Swedenborgsbrevet försatt honom och alla andra. Vid ett av detta brev föranlett förhör sökte B. på ett föga hedrande sätt förneka, att det var han, som låtit befordra brevet till trycket, och vägrade att upplysa, om det var ställt till honom. Under förhandlingarnas gång visade det sig, att stämningen i domkapitlet numera var åtskilligt förändrad. Det var nu icke blott Ekebom och hans båda ständiga medkämpar, tyske pastorn Kr. A. Hempe och lektor L. J. Kullin, som fällde skarpa omdömen om brevet och dess tryckning. Även lektorerna J. Gothenius och M. G. Wallenstråle, som dittills i stort sett hört till dessas motståndare, ogillade högeligen brevets innehåll och beklagade, att en sådan skrift sett dagsljuset. Endast Rosén sökte i viss mån försvara Swedenborg men medgav, att många uttryck i brevet vore olämpliga och faktiskt givit upphov till missförstånd i läran, varför även han beklagade tryckningen. Domkapitlets beslut blev, 7 dec. 1769, att målet skulle hänskjutas till K. M:t. Två dagar tidigare hade i Stockholm prästeståndet beslutat att anmäla saken till justitiekanslerns åtgärd. Stämningen i huvudstaden både bland prästerna och på högsta ort var nu särskilt med anledning av det tryckta brevet mycket anti-swedenborgiansk, och avgörandet drevs på. K. M:t befallde 2 jan. 1770 domkapitlet att förklara sitt handlingssätt i svedenborgska saken samt att avgiva utlåtande såväl om Swedenborgs lärosatser som om de s. k. »Predikoförsöken» och de s. k. »dictata». B. borde särskilt förklara sig över vad som mot honom personligen anmärkts. Tillsynen i stiftet och över undervisningen skulle skärpas. Samtidigt avgick K. befallning till Göta hovrätt att undersöka, vem som befordrat Swedenborgs brev av 30 okt. 1769 till trycket.

När domkapitlet skulle avgiva det anbefallda utlåtandet, uttalade sig alla ledamöter utom B. och Rosén klart mot swedenborgianismen, varföre i kapitlets gemensamma betänkande Swedenborgs lärosystem ogillas och likaså B:s »Nya försök» och hans »dictata», emedan de förra i det mesta, de senare helt och hållet härflutit från Swedenborgs skrifter. Vad B. angår, ingav han ett vidlyftigt betänkande, som är för honom synnerligen belysande. Han söker däri visa, att Swedenborgs andliga skrifttolkning, som är en fulländning av vad Origenes, Coccejus och andra gudfruktiga och lärda teologer mycket ofullkomligt förut försökt, är det rätta sättet att läsa bibeln; att Swedenborgs lärosatser äro fullt överensstämmande med den egentliga meningen i Guds ord och ävenså

enliga med de tre allmänna symbola, om man endast undantar, vad som i Athanasii symbolum kan giva stöd åt idén om tre gudar; vidare att Swedenborg ingenstädes uttalar något förakt för luterska kyrkans symboliska böcker, men att han »vill ha åtskilligt i dem närmare jämkat intill ordets egentliga förstånd». B. sammanfattar sin åsikt så, att han »ej annat har funnit, än att de nämnda svedenborgska skrifterna äro lätt överensstämmande med Herrens muns ord och glimma av ett gudomligt ljus». Att han är författare till »Nya försök» (med undantag av de flesta däri ingående s. k. nyttorna) och att innehållet i de s. k. »dictata» härrör från hans föreläsningar, erkänner han, ävensom att han i båda fallen hämtat sina tankar från Swedenborg. Han säger sig emellertid vid sin undervisning aldrig ha sagt något, »som kunde stöta Libri symbolici», lika litet som han nämnt Swedenborgs namn eller prisat hans skrifter. Sitt imprimatur på det svedenborgska brevet söker han försvara, särskilt genom att hänvisa till praxis i Göteborgs domkapitel. Till slut uttalar han under hänvisning till sin långa tjänstetid och sina fem omyndiga barn sitt hopp att få behålla sitt ämbete och lovar att lydigt följa K. M:ts nådiga förordnande, vad han finge offentligen lära eller icke.

Konungens med spänning motsedda beslut föll hastigt nog, 26 apr. 1770, och innehöll ett skarpt fördömande av svedenborgianismen. Vad B. och Rosén anginge, vore väl »fullkomlig anledning att genast låta med dem förfaras efter religionsstadgarne», men till en början skulle man åtnöjas med varning inför domkapitlet. Innan ärendet slutbehandlats, skulle de ej tillåtas att befatta sig med undervisning i teologien. Med anledning av det K. brevet fråntogs B. omedelbart det förordnande, han haft att upprätthålla, första teologie lektorsbefattningen. Han skulle återgå till sitt lektorat i grekiska och fick icke ens språkligt behandla det grekiska nya testamentet utan endast profana auktorer. Vid ett senare konsistoriesammanträde fingo B. och Rosén av biskopen mottaga de av K. M:t föreskrivna varningarna och föreställningarna, vilka utdelades i ytterst kränkande och sårande former. När biskopen därefter ville anställa förhör med dem angående deras nuvarande ställning till svedenborgianismen, vägrade de att underkasta sig detta, såsom ej föreskrivet i det K. brevet. De begärde i stället att få till protokollet avlämna sina skriftligt uppsatta förklaringar i ämnet. Från denna ståndpunkt kunde biskop och domkapitel ej få dem att vika. I det utlåtande, B. ingav, betygar han, att han »i sitt ämbetes förrättningar och allt vad därtill hörer» skulle

»med rättsinnigaste lydna och uti djupaste underdånighet» rätta sig efter K. M:ts varning och icke fortsätta med att vid sin undervisning framställa några svedenborgska satser. Likaså ville han avstå från allt utspridande därav i församlingen. Däremot anhåller han, att honom måtte medgivas att under sina grekiska lektioner »grammatice läsa» det grekiska nya testamentet. I likartad anda yttrade sig Rosén. Domkapitlet förklarade sig i sin berättelse till K. M:t icke våga lita på de båda lektorernas avsägelser, emedan de vore alltför skruvade och tvetydiga, samt framhöll sin farhåga för att gymnasiet skulle bli utan elever, om B. och Rosén förbleve i läroämbetet. K. M:t förklarade sig emellertid (7 dec. 1770) väl dela domkapitlets mening, att de båda anklagades förklaringar icke vore tillfredsställande, men då de likväl syntes »vara på vägen att rätta sig», skulle de lämnas nytt tillfälle att inför domkapitlet uttryckligen förklara, huruvida de ville avsäga sig all tillgivenhet för och befattning med »svedenborgske och andre slike lärosatser». Dessutom borde de sedermera i tryck genom utgivna »aforismer» giva uttryck för sina tänkesätt. Detta K. brev föranledde nya förklaringar av B. och Rosén jämsom av dem publicerade aforismer. (B:s skrift bar titeln »Filum scriptionis Johannæ» och behandlade 1 Joh. kap. 1 och 2.) Domkapitlet ansåg sig emellertid icke kunna konstatera någon förändring i de anklagades åsikter eller något verkligt ogillande av svedenborgianismen och meddelade K. M:t detta.

När sålunda intet stod att vinna på den hittills följda vägen, hänvisade K. M:t 14 maj 1771 målet till Göta hovrätt och gav samma dag Uppsala domkapitel i uppdrag att avgiva sitt omdöme, huruvida och i vad mån B:s »Nya försök» och Roempkes prästmötesavhandling vore stridande mot den evangeliska läran. I den förklaring, B. nu ingav till hovrätten, sökte han visa sin fullkomliga luterska renlärighet och sin oskuld. Han kan nog icke fritagas från anklagelsen att vid sitt försvar ha varit mer än lovligt advokatorisk och visat bristande uppriktighet och sanningskärlek (Sundelin). Både han och Rosén yrkade emellertid, att målet måtte vid hovrätten vila, tills Uppsala domkapitel hunnit avgiva sitt utlåtande. Detta bifölls, och då ett av justitiekanslern J. V. Lilliestråle under hans visitationsresa 1773 företaget förhör ej ledde till något ytterligare ingripande, voro B. och Rosén tills vidare i lugn. Emellertid väntade man förgäves på något utlåtande från Uppsala. Kanske har, såsom Sundelin antar, tystnaden berott på att domkapitlet kommit till slutsatsen, att både biskop Lamberg och andra göteborgska kapitulares vore svårt

kompromitterade, och därför önskat slippa ifrån saken. Efter flera års fåfäng väntan anhöll Göta hovrätt 1778 hos K. M:t att få avskriva hela målet. Hovrätten framhöll, att Rosén vore död sedan sept. 1773, att den svedenborgska rörelsen numera upphört att vara någon fara och att den ålderstigne B. hade rätt att få saken avgjord. Den 18 sept. 1778 biföll K. M:t hovrättens framställning, och 12 okt. avskrevs målet därstädes. Därmed var den långvariga rättegången till ända.

Året efter rättegångens nedläggande avled B. Ända in i det sista hade han verkat för sin svedenborgska tro. 1775 hade han ertappats med att ej blott hålla hemliga svedenborgska konventiklar utan även trots förbud ha enskilt hållit exegetiska föreläsningar för ungdomen. Men framför allt verkade han genom författarskap. Under rättegången sammanskrev han den första svedenborgska katekesen, som spreds i handskrift och strax efter hans död utkom i Köpenhamn under titeln »Kort begrepp af christnas sanna lära och dyrkan». Han dels översatte själv, dels lät andra översätta några av Swedenborgs verk. Sitt mest hängivna arbete ägnade han under sina sista tretton år åt ett lexikografiskt verk över Swedenborgs teologiska skrifter, »Index initialis in opera Swedenborgii theologica». När sista arket i manuskript avsänts till Amsterdam, där arbetet trycktes, insjuknade B. och dog några dagar därefter. Vilket inflytande B. utövat, är svårt att säga. Tomas Thorild hörde till hans lärjungar på gymnasiet, och det svedenborgska inslaget i dennes åskådning torde åtminstone delvis vara att tillskriva impulser under hans Göteborgstid och väl då närmast från B. — Nitton brev från Swedenborg till B. kommo tidigt i Vetenskapsakademiens i Stockholm ägo. Numera finnas sexton bland dess Swedenborgsmanuskript, ett finns i British museum. De två återstående finnas jämte ytterligare fjorton av breven återgivna i »Samlingar för philantroper» (1787). — Ett brev från B. till Swedenborg finns i Vetenskapsakademien (Bergianska saml.), ett brev från honom till K. F. Nordenskiöld är tryckt hos A. J. Kahl, Nya kyrkan, och ett från honom till den tyske teologen Fr. Kr. Oetinger har jämte övriga här nämnda brev i översättning influtit i I. Tafels och R. L. Tafels urkundssamlingar rörande Swedenborg.

Tryckta arbeten: Diss. de caussis abrogatæ per orbem christianum servitutis. P. 1—2. Upps. 1745—46. 4:o 2 bl., 18 s.; 2 bl., s. 19—32. (Præs. J. Ihre.) — Theses de certitudine morali. Upps. 1748. 4:o 2 bl. (Resp. D. Aurelius.) — Specimen elenchi rationalis, in actis apostolorum conspicui. Upps. 1748. 4:o 46 s. — Tal wid deras Kongl. Majestäters nådiga närvaro i Götheborgs K. gymnasii bok-sal d. 12 aug. 1754. Gtbg [1754]. 32 s. — Oratiuncula, in mutatione rectoratus d. XX. m. Jun. MDCCLXIV habita.

[De prophetia, ejusque stilo, præsertim Jesaiano.] Gtbg [1764]. 4:o 24 s. — Nya försök til upbyggelig förklaring öfwer evangeliska sön- och högtidsdagstexterne, i afsigt på en hand-postilla. D. 1—3. Gtbg 1767—68. D. 1—2. 480 s. D. 3. 360 s. (Anon.) 2:a förb. uppl. D. 1—2. Sthm 1826—29. — De duplici sacram scripturam interpretandi ratione. Oratio umbratilis pro mutatione rectoratus habita in gymnasio d. 15 m. Jun. A. 1769. Gtbg [1769]. Lit. 8:o 40 s. — Index initialis, in opera Swedenborgii theologica, tripartitus: I mus. verborum, nominum, rerum; II dus. dogmatum, sententiarum; III tius. locum scripturæ sacræ, luculentatorum, scientiæ correspondentiarum, doctrinæ coelesti, studioque biblio dictus... Amsterdam 1779. 4:o 2 bl., 522, (4) s.; 312, (4) s.; 40, (4), 16, 20 s. — A declaration respecting the doctrines taught by Emanuel Swedenborg...; with a list of his theological writings: delivered, in obedience to the royal command, the 2nd of january, 1770, to his Majesty, Adolphus Frederic, king of Sweden. 2 nd ed. London 1823. VI, 18 s. 3 rd ed. London 1829. 23 s. (Även upptagen i olika uppl. av Swedenborgs The heavenly doctrines of the New Jerusalem; på svenska i nedannämnda arbete av A. J. Kahl, H. 1, 1847, s. 29—48.) — Dessutom: Kort begrepp af christnas sanna lära och dyrkan. Köpenh. — Filum scriptionis Johannæ. — Utdrag ur B:s 'Cursus philosophicus' m. m. i Kahls anf. arbete.

Översatt: Isaac Newton, Anmärkningar vid Daniels prophetior och Johannis uppenbarelse. [D. 1—2.] Gtbg 1760. VIII, 324 s. — Em. Swedenborg, Om inflytelse eller gemenskapen emellan själ och kropp. Köpenh. 1796. 56 s. (Förmodas vara tryckt efter den översättning, som B. 1769 gjorde av S:s De commercio.)

Utgivit: *Ἀποσπασμάτια Ἑλληνικά, πρὸς χρῆσιν γυμναστικήν.* Excerpta Græca in usum gymnasticum. Gtbg 1763. 4:o 8, 133, (3) s.; 150, (4) s.

Handskrifter: Oration vid Göteborgs gymnasii jubelfest 1748 (på latin; i en volym 'Acta jubilæa' i Göteborgs h. latinlärov. arkiv). — Översättningar av arbeten av Em. Swedenborg: Änglawisheten om gudomliga försynen. Sednare delen. Amsterdam, 1764. (Förmodas vara översatt av B.; manuskriptet, som en gång tillhört A. J. Kahl, synes nu förlorat.) — Wishetens läckerheter beträffande ägtenskapliga kärleken. (Förr hos Exeg.-philantropsällsk. i Stockholm, nu i Swedenborg society's bibliotek i London.)

Källor: Uddevalla kyrkobok 1721—25, Gustavi domkyrkas annotationsbok på födde, döde och vigde 1762—80, Göteborgs domkapitels prot. samt Joh. Gothenius' Anteckningar, allt i Göteborgs landsarkiv. — Handl. rör. Svedenborgianismen och de s. k. prediko-försöken (1770); W. Berg, Samlingar till Göteborgs historia, 4 (1892); [A. J. Kahl], Nya kyrkan och dess inflytande på theologiens studium i Sverige, 1, 3 (1847, 52); R. Röding, Bidrag till Göteborgs latinläroverks historia, 1 (1898); C. Sjöström, Göteborgs nation i Lund 1669—1906 (1907); C. W. Skarstedt, Göteborgs stifts herdaminne (1878—85); R. Sundelin, Svedenborgianismens historia i Sverige under förra århundradet (1886); R. L. Tafel, Documents concerning the life and character of Em. Swedenborg, 1—2: 1—2 (1875—77); K. J. Warburg, Göteborgs i Upsala studerande nation (1877).

G. WALLI.

Beylon, Jean François, f. 1717 i Lausanne, Schweiz, d. 12 nov. 1779 i Stockholm. Lektör hos drottning Lovisa Ulrika 1760, hos Gustav III från 1772; medlem i franska reformerta församlingens konsistorium. RNO 1768. — Ogift.

B. var, då han överflyttade till Sverige, en man i sina bästa år. Om hans tidigare levnad är intet närmare bekant, men man måste förutsätta, att han erhållit en synnerligen vårdad uppfostran och haft förmånen att genom umgänge i högre kretsar vinna den erfarenhet och världsvana, som så snabbt förvärvade honom en framskjuten plats vid Lovisa Ulrikas förfinade hov. Det skall

J. F. Beylon.
Akvarell av hertig Fredrik Adolf 1779. Finlands nationalmuseum, Helsingfors.

hava varit statssekreteraren Joakim von Düben, som på rekommendation av pastorn vid den reformerta kyrkan i Stockholm förmedlade hans anställning vid det svenska hovet. Om B:s dåvarande meriter meddelar G. J. Ehrensvärd, att han »nyss förut gjort en resa i England och Frankrike, var hemma i lagarna och studerad». Möjligen var det under nämnda resa, B. hade sällskap med den berömde filosofen Diderot, vilket medförde en långvarig vänskap (Fr. von Nolcken till B. 20 mars 1772).

Lektörssysslan hos Lovisa Ulrika var ingalunda någon sinekur, ty drottningen ägnade en mycket stor del av sin tid åt läsning av lärda och vittra verk. B. visade sig snart besitta ej blott konsten att läsa väl utan även förmågan att på ett fint och övertygande sätt förklara och utveckla författarnes tankar. Han vann också i allt högre grad sin härskarinnas förtroende och blev så småningom hennes närmaste rådgivare. »Lektören steg till hovman, hemlig minister och uppenbar favorit..., flyttades ifrån kavaljerstaffeln först till de hemliga supéer och dinéer i konfidenshusen, sedan i överhetens egna rum... Han skulle följa drottningen på alla hennes resor, bo på alla kungsgårdar, äta alla mål vid hennes bord» osv. (Ehrensvärd). Genom sin gunst och sitt inflytande hos den härsklystna drottningen kom B. att spela en betydande roll, först vid hovet men så småningom även i den stora politiken. »Konungen förtrodde honom sina bekymmer, då han behövde penningar till sina ständiga behov, och de unga prinsarne hyllade sig till honom, då de önskade sig någon grannlåt, någon frihet eller att undvika någon näpst för några barnsliga fel» (ibid.). De främmande diplomaterna tävlade om hans vänskap, och drottningens och konungahusets hemliga underhandlingar med utlandet gingo genom B:s händer. Han stod alltid i nära förbindelse med Frankrikes sändebud och åtnjöt sedan 1768 en livstidspension från

Versailles på 2,400 livres. Huruvida man på grund härav kan anse honom som en franska hovets agent (Hochschild 1, s. 42), torde åtminstone vara omtvistligt. Med Axel von Fersen d. ä. var han nära lierad, och den store partiledaren har i sina memoarer givit många uttryck av sin vänskap och högaktning för den märklige främlingen.

Alla samtida äro eniga i att tillerkänna B. en mycket betydande andel i förberedandet och utförandet av statsvälvningen 1772. Redan 1770 företog han på hovets vägnar en resa till Frankrike för att inhämta säkra upplysningar om stämningen i de ledande kretsarna därstädes. På hemvägen sammanträffade han i Skåne med kronprins Gustav, som då jämte K. Fr. Scheffer befann sig på utresa till Frankrike. I ett brev till modern av 17 nov. 1770 giver den unge kronprinsen några omdömen beträffande B., vilka äro av ett visst intresse: »Han återkommer i avsikt att återinträda i sin syssla, uppfylld av samma känslor och samma tillgivenhet för min kära moders person som tillförene... Jag tror nog också, att min kära moder skall finna honom mycket tillgiven och trofast och möjligen något mera modest än fordom samt att min kära moder med nöje skall återse en tjänare, vars trohet icke torde överträffas av någon bland hans likar.» Efter tronskiftet 1771 övergick B. i konungens tjänst, men han bibehöll alltjämt änkedrottningens gunst och erhöll nu förutom sina många andra förtroenden även det synnerligen ömtåliga att vara medlare mellan konungen och hans moder. Under änkedrottningens långvariga besök i Preussen 1771—72 var B. hennes korrespondent i Stockholm. Enligt Fersen skall B. hava visat stort förutseende vid statsvälvningen, därigenom att han i god tid låtit i utlandet uppnegociera de penningar, som skulle visa sig behövliga vid planens utförande. Konungens täta underhandlingar med den franske ambassadören Vergennes gingo genom dennes legationssekreterare Barthélemy och B., vilka voro de intimaste vänner. Fersen uppgiver också, att B. understött överste H. H. von Saltza 18 aug. 1772, då det gällde att övertala Gustav III att skrida till handling. Kort efter revolutionens lyckliga fullbordan fick B. i uppdrag att möta den hemvändande änkedrottningen i Göteborg, och i det brev till modern, som Gustav III därvid medsände, säger han: »Herr B., som avreser på ögonblicket, kan säga min kära moder, huru mitt huvud går runt till följd av göromålen. Av honom kan m. k. moder inhämta alla enskildheterna av detta stora företag, vari försynens hand visat sig på ett slående sätt och varvid jag varit mera lycklig än förståndig, ty jag inser nu, huru lätt det är att

förskaffa sig ('usurper') ett stort rykte.» Med vilket intresse Lovisa Ulrika mottog sin gamle förtrogne, kan man se av hennes svar: »Trots den yttersta trötthet efter resan samtalade jag med Beylon ända till kl. 2 på morgonen. Han har berättat mig saker om eder, som väckt min fasa; ni gissar nog, vad det kan vara.» — Som belöning för B:s medverkan vid revolutionen gav konungen honom (10 nov. 1773) ett lantställe vid Ulriksdal — nu ståthållarbostad — jämte en ansenlig penningsumma för att sätta detsamma i stånd. B. älskade detta ställe högt och offrade mycket för dess förskönande. Hans liv härute har Ehrensvärd målat i följande ord: »Han arbetade i sin trädgård, nedlade mycket penningar för liten vinst, planterade träd, som aldrig gåvo honom skugga, förde en vällustig levnad med sina vänner, då ett l'hombrespel utgjorde hela hans nöje... Konungen åt ofta hans middag, de förnämsta herrar hade blivit hans sällskap och vänner, den yppersta societeten var inom denne schweizares träkoja. Ministrarne ansågo honom som en dygdig minister, hovmännen som den yppersta hovman, de lärda som en klok lärd, de handlande som en prydnad för det ofrälse ståndet, alla utlänningar som den säkraste rådgivare, fruntimren som en artig man, som gav kräsliga måltider och vackra blommor utur sin trädgård.»

B:s brevväxling bevisar till fullo, att Ehrensvärd ej går till någon överdrift i sin hänförda skildring av den beundrade vännen. »Pappa Beylon» synes verkligen ha varit avhållen och vördad av alla vid det svenska hovet. I intima biljetter till sin »käre vän B.» eller till sin »epicureiska filosof» meddelar konung Gustav sina planer, vilka den ena dagen kunna röra avfattningen av en depesch till Paris, den andra en förtrolig middag hos B. i sällskap med »madame Mejerfelt och Klinckowström». I ett av de märkliga brev, änkedrottningen Lovisa Ulrika skrev till B. från Berlin 1772 och vilka i regel andas den största bitterhet mot Sverige och ej minst mot sonen-konungen, utbrister hon: »Ni är snart den enda varelse i Sverige, som jag sätter något värde på», och när B. i ett av sina svar givit uttryck åt sin »heimweh», besvär hon honom att för allt i världen stanna kvar i Sverige, åtminstone för hennes skull. B:s stora inflytande hos Gustav III bestyrkes av de otaliga ansökningar, han fick mottaga av framstående personer, vilka önskade utverka någon förmån av konungen. Baron de Breteuil sökte, sedan han blivit ambassadör i Wien, att genom B:s förmedling erhålla en »hög dekoration» av den svenske monarken, vilket även lyckades; M. Björnstjerna anhåller om B:s hjälp för att få sändebudsposten i Regensburg med samma

lyckliga resultat; Preussens sändebud von Dönhoff begär B:s medverkan vid reglerandet av änkedrottningens apanage; svenske envoyén i S:t Petersburg, den kvicke Fr. von Nolcken, ger B. förtroliga underrättelser om snillena Grimm och Diderot under deras besök hos Katarina II men ber därjämte sin vän B. att utforska, om kungen och Ulrik Scheffer äro nöjda med honom, samt dessutom att utverka en ansenlig förhöjning av hans gage osv.

B:s sista levnadsår fördystrades av täta giktanfall samt oroades i hög grad av de ständiga tvisterna inom det kungliga huset, i synnerhet av dem emellan konungen och hans moder. Med vilken framgång han spelade sin roll i de kinkiga situationer, i vilka han såsom medlare blev indragen, därom vittnar Gustav III:s brev till honom i »livdrabantaffären» (17 dec. 1772), vari det heter: »Det hörer till edert öde att vara familjens mentor. Det är kanhända den minst behagliga kommission vid ett hov, men då man uppfyller den med så mycket nit, är det säkerligen den hederligaste... Farväl, min kära B., älska mig alltid, och trät på mig litet ibland, ty det bevisar mig eder vänskap» (Beskow 2, s. 375). B. kunde givetvis ej undgå att inblandas i de sorgliga tilldragelser, som stodo i samband med tronföljarens födelse. Förgäves sökte han avråda änkedrottningen från det ödesdigra ingripandet mot A. F. Munck; större framgång hade han hos konungen, då det gällde att få denne att avstå från våldsåtgärder mot modern (Fersen 4, kap. 1). Tyvärr rycktes han bort, just då spänningen var som störst. Änkedrottningen skall, enligt vad Gustav III säges hava yttrat, vid underrättelsen om B:s död hava utropat: »Jag är förlorad! Det var den enda människa, som kunnat försona mig med konungen» (ibid., s. 311).

Vid B:s bortgång skrev Gustav till furst Hessenstein: »Den värdige B. har jag förlorat. Han dog med allt dygdens mod och lugn. Grevarne Liewen och Fersen (fältmarskalken) hava emottagit hans sista vilja och underskrivit testamentet såsom vittnen. Det alldeles ovanliga rum, han i det allmänna vunnit genom det allmänna förtroende, han visste att ingiva hos alla, i förening med hans älskansvärda och förlikande egenskaper vittnar nogsamt om hans förtjänst. Han dog efter många plågor av en böld, som han klämt och som därigenom blev en karbunkel. Han öppnades, och oaktat hans gikt och oordentliga diet fann man, att han ännu kunnat leva ganska länge. Han är bisatt i Riddarholmskyrkan och skall begravas på Drottningholm vid mina lärare Klingenstierna och Dalin.» Begravningen ägde dock rum i Riddarholms-

kyrkan, på konungens bekostnad, med »all lämpelig högtidlighet» (Fersen 4, s. 168). Kungen lät gjuta hans mask efter döden att nyttja till ett monument, som skulle uppsättas över honom i Riddarholmskyrkan, »men detta blev ogjort och B. bortglömd» (Hochschild 1, s. 42). — Sällan torde »domen över död man» ha varit så enstämmig och så fylld av erkännande som vid B:s frånfälle. Konungen framhöll i brev till E. V. Taube hans »heder utan vank och hans obrottsliga trohet»; till A. von Fersen skrev han: »Han har under 19 års vistelse i detta land, varav tolv år tillbragts bland partiernas strider, förstått att vinna sig alla människors aktning och till och med förtroende. Det var en sällsynt man, och vars förlust jag alltid skall beklaga» (Fersen 4, s. 311). Hochschild (1, s. 42) prisar hans stora kunskaper och hans goda hjärta samt tillägger: »Han förekom mycket ont och talade sanningens språk till konungen. Hans förlust var således betydande.» Det var »sällsynt att se», säger slutligen Ehrensvärd, »en okänd schweizare komma till ett land, upphöja sig men kvarbliva inom sitt stånd och utan att vara försedd med titlar och tjänster eller rikedomar se vid sin dödssäng rikets ypperste män skriva dess testamente och därtill vara vittnen». — I sitt testamente föreskrev B., att hans lantställe skulle återställas i konungens ägo; sina viktigaste papper antages han hava anförtrott åt Fersen, varför den skörd, som konungen gjorde, då han genom hovkanslern Fredrik Sparre lät beslagtaga den skriftliga kvarlåtenskapen, ej torde ha blivit den väntade.

Källor: B:s skriftliga kvarlåtenskap bland Gustavianska papperen (UB) och i Stavsunds arkiv. — Inrikes tidningar 1779; Stockholmsposten 23 nov. 1779; Hofkalendern, årg. 1760—1779; Kon. Gustaf III:s skrifter, 4, (1808); Fr. Barthélemy, Mémoires 1768—1819, publ. par J. de Dampierre (1914); G. J. Ehrensvärd, Dagboksanteckningar, utg. af E. V. Montan (1877—78); A. v. Fersen, Historiska skrifter, 4 (1869); R. F. Hochschild, Memoarer, utg. af H. Schück, 1 (1908); Ur J. M. Sprengtportens papper. Minnesanteckningar utg. af H. Schück, 1 (1904). — B. v. Beskow, Om Gustaf III såsom konung och människa, 2 (1861); M. J. Crusenstolpe, Portefeuille, 2 (1841); E. G. Geijer, Kon. Gustaf III:s efterlemnade... papper (1843, 44); C. G. Malmström, Sveriges polit. historia, 6 (1901); Ph. J. Meyer, Beylon eller tolf timmars hofluft, komedi i två akter (1852); C. Th. Odhner, Sveriges polit. historia under kon. Gustaf III:s regering, 1 (1885); B. v. Schinkel & C. V. Bergman, Minnen ur Sveriges nyare historia, 1 (1855); W. Swahn, Beylon — tre svenska hovs förtrogne (Julkvällen 1918).

A. GRADE.

Biberg, prästsläkt från Härnösands stift, till vilken räknas professorn Nils Fredrik B. (se nedan 1) samt dennes broder hospitalssysslomannen i Härnösand Jakob B. (f. 1774, † 1822), far till predikanten vid Ulriksdals invalidhem Jakob Fredrik

B. (f. 1813, † 1890), bekant såsom utgivare av »Hernösands stifts historia och herdaminne», 1—3 (1876—79).

Källor: O. C. Ahlström, Norrländska slägter, 2 (1892); E. Modin & E. N. Söderberg, Matrikel öfver i Upsala studerande norrlänningar 1595—1889 (1890).

Nils Fredrik Biberg, f. 20 jan. 1776 i Härnösand, † 25 mars 1827 i Uppsala. Föräldrar: lektorn i grekiska, sedermera teol. doktorn Isak Biberg och Katarina Unæus. Student i Uppsala 22 febr. 1793; disp. 19 dec. 1795 (De indole et progressu cultus Europæi hodierni, p. I; pres. F. Neikter); fil. kand. 22 mars 1797; disp. 31 maj s. å. under Neikter på andra delen av nyssnämnda avhandling; fil. magister juni s. å. Docent i vitterheten 22 jan. 1799; tf. skytteansk professor ht. 1805; adjunkt i vitterheten ht. s. å.; kronprinsens lärare i Stockholm 17 jan. 1806—1809; erhöll professors titel 25 sept. 1808; uppförd på andra förslagsrummet till professor i logik och metafysik 22 dec. s. å. och till professor i grekiska 7 apr. 1810; professor i praktisk filosofi 12 aug. 1811; universitetets rektor ht. 1812 och vt. 1819. LHA 1809; jur. hedersdoktor 15 juni 1818. RNO 1824.

Gift med Anna Sofia Lundström, † 3 juni 1818, änka efter notarien i kammarrätten Birger Burman.

B. grundlade redan på gymnasiet i Härnösand den omfattande klassiska och humanistiska bildning, som, vetenskapligt fördjupad, skaffade honom första hedersrummet vid 1797 års promotion och sedan betingade hela hans karriär. Som tf. professor skytteanus föreläste han kulturhistoria, och hans kompetens till lärostolarna i teoretisk filosofi, under konkurrens med Benjamin Höijer, och i grekiska hade, i båda fallen genom andra förslagsrummet, officiellt erkänts, innan han som praktisk-filosofiska professurens innehavare efterträdde Daniel Boëthius, den kantska kriticismens förnämste representant i vårt land. Också förklarar Palmblad, att B. ensam utgjorde en fakultet av kunskaper. Häri och i hans erkänt betydande lärarskicklighet låg anledningen till hans kallelse att vid hovet som lärare handleda kronprinsen och sedermera även prinsessorna. Det förtroende, han då vann på högsta ort, gjorde honom till en för Benjamin Höijer farlig rival om teoretisk-filosofiska professuren, ehuru statsvälvningens mellankomst ändrade läget därvidlag. Groll häröver synes ha föranlett, att Höijer sedermera, ehuru utan framgång, motarbetade B:s succession efter Boëthius. Som professor utmärkte sig B. även genom sin praktiska läggning, så att han, anspråkslös och vänsäll som han var, ej blott

N. Biberg.
Teckning av G. Brandelius. Finlands nationalmuseum, Helsingfors.

i sin fakultet utan för sitt universitet kom att intaga en avgjort ledande ställning. Hans ursprungligen starka hälsa undergrävdes småningom genom den tryckande mängden av tentamina och hans skyldighet tidvis att förrätta studentexamen, detta vid sidan av administrativa göromål samt under av kaffe och tobak stimulerat nattarbete i vetenskapen, av vilket allt en under studietiden ådragen sömnlöshet måste förvärras. Familjesorger, då han 1818 på ett och samma år förlorade hustru och två söner och 1826 sin avhållne frände orientalisten Mattias Norberg, fördystrade hans lynne, så att han kort före sin död hemföll till verkligt svårmod. Härunder frambryter också »ett hos B. troligen länge närt ... tvivel på möjligheten att medelst filosofisk reflexion vinna den verkliga sanningens kunskap» (Nyblæus).

Till sin ståndpunkt söker B. alltid bereda väg genom synnerligen omfattande och grundliga historiskt-kritiska undersökningar av motsvarande problems behandling i filosofiens historia ända fram emot B:s egen tid, dock med särskild förkärlek för antiken och transcendentalfilosofien. Med bibehållande av vissa grunddrag från den senare strävade han utöver den i delvis samma riktning som Jacobi och Schleiermacher, men så att dessa enligt B. borde korrigeras och integreras genom Platon. Religionsfilosofi har han icke särskilt behandlat, ehuru han — här fullföljande en Boëthius' avvikelse från Kant — just i religionen ser den egentliga grundvalen så för sedlighet som rätt. Hans föreläsningar avhandlade utöver den praktiska filosofiens allmänna teoretiska grundläggning dels etik, dels rätts- och statslära. I anslutning till sistnämnda problemräcka föreläste han ock över romerska rätten och de viktigaste moderna lagstiftningar. Hans sätt att föreläsa ställde rätt stora anspråk på åhöraren och nedtyngdes icke så litet genom tankarnas massa och koncentration ävensom av en terminologi,

hämtad, som det bäst passade sig för ögonblicket, ur alla kulturspråks ordförråd. I de skrifter, han själv befordrade till trycket, träda dessa olägenheter tillbaka, och de latinska dissertationernas form är i sitt slag förträfflig.

Filosofiens anledning är enligt B. behovet att för förståndet övervinna motsättningen mellan subjekt och objekt, en motsats, som även yttrar sig på det praktiska och det estetiska området och överallt frammanar en harmoniserande verksamhet. Filosofien söker en absolut sanning, vill med andra ord tänka allt sådant det tänkes av det gudomliga förnuftet, om än detta mål enligt människans ändlighet blott ofullständigt kan nås. Filosofien specificerar sig i följande problemer, som allra först framträtt i denna ordning: 1) det av mytiska spekulationer förberedda naturfilosofiska (varifrån, varav, vartill allt det givna yttre?), 2) det metafysiska (om den yttersta grunden till allt verkligt), 3) det antropologiska (om subjektet), som utvecklar sig i rik förgrening och varur såsom särskilda problemer sedan utbrytas a) det etiska (om subjektets bestämmelse) och b) det kunskapsteoretiska, detta sista att börja med i en naivare form och snarast metafysiskt, resp. logiskt utgestaltat men på sistone hypertrofiskt, alltuppslukande, med utmynning i formalism och petitio principii. Röjer sig i denna B:s uppfattning av kunskapsteoriens senaste form en viss reaktion mot Kants kriticism, en reaktion, som så att säga låg i tiden, erkänner dock B. det antropologisk-kunskapsteoretiska problemets allmänna och just aktuella betydelse att kräva behandling före det metafysiska. I sammanknippningen med det antropologiska slår B. in på den väg, som hos Boström resulterar i det kunskapsteoretiska problemets uppsugande genom det antropologiska.

Vid det antropologisk-kunskapsteoretiska problemets bearbetning inriktar sig B. särskilt på frågan om förhållandet mellan förstånd och förnuft. Förståndet är enligt honom genom att endast röra sig i motsättningar så väsentligen relativt (obs. sådana grundkategorier som substans och accidens, orsak och verkan), att det blir otillräckligt för att grunda en verkligt filosofisk, till själva väsendet framträngande kunskap. Slutledningsförmågan kan såsom blott formell ej råda bot härpå och sinnligheten såsom innehållsbestämd förmåga enligt själva sin art än mindre. Återstår då blott att med Jacobi fatta förnuftet såsom en från sinnligheten artskild innehållsbestämd förmåga, genom vilken människan närmast i känslans, aningens form omedelbart upplever väsendets värld, något som i sin ordning endast låter sig förklara därigenom, att denna själv (Gud och hans idéer) innebor i människan, i hennes

förnuft. Man ser här själva uppränningen till den rationella idealism, som, närmare utvecklad av B:s lärjunge Boström, för lång tid blir den förhärskande formen av svensk filosofisk spekulation. Även i den närmare utgestaltningen av sin antropologi slår B. väsentligen in på samma väg som efter honom Boström. Så återfinner man hos honom samma allmänna synpunkter för funktioners och förmögenheters antropologiska klassifikation. Så även samma principiella opposition mot den frihetsuppfattning, som tänker sig ett mänskligt handlande utan bestämningsgrunder: man har att erkänna bestämningsgrunders oumbärlighet men icke såsom necessiterande utan blott som solliciterande. Densamma är också distinktionen mellan friheten såsom valfrihet inom det sinnliga (»relativ eller formell frihet»), vidare såsom valfrihet i avseende på sinnligt och förnuftigt (»absolut frihet», vad Boström kallar »abstrakt eller moralisk frihet») och slutligen friheten inom det förnuftiga (»sedlig frihet», hos Boström »reell frihet»), såsom icke här innebärande valmöjligheter, ehuru städse vidmakthållen genom frihetens närmast föregående form. Kritisk blir för B. frågan, huruvida förståndet med hans uppfattning därav kan bringa det förnuftiga innehållet till full klarhet och egentlig begreppsmässighet, med andra ord frågan om filosofiens egen möjlighet.

I metafysiken var B:s ursprungliga ståndpunkt liksom senare Boströms schellingianismen. Men liksom båda ej kunna förlika sig med den s. k. intellektuella åskådningen som filosofiens organ utan med Hegel yrka ett begreppsmässigt filosoferande, stötas de dessutom tillbaka av Schellings panteism, enligt vilken det absoluta vore en av evighet producerande kraft, som genom sin produktion utvecklar sig från lägre, relativt medvetslös till högre, alltmer medveten form, från natur till ande. Båda stryka i sin opposition under panteismens svaga sidor, som bestå i en förväxling av kunskapsgrund och realgrund och det därmed sammanhängande orimliga bemödandet att härleda verkligheten i dess konkretion ur en ursprungligen tom och abstrakt enhet. Båda framhålla ock panteismens oförmåga att tillgodose människans praktisk-religiösa intressen. Det absoluta måste vara en ursprungligen konkret förnuftig verklighet, en personlig Gud, som är fullständigt bestämd av sina idéer. Skillnaden mellan B. och Boström ligger här i att den förre ej mäktar höja sig över vad den senare kallar en blott »metafysisk» betraktelse av Gud: den grundläggande läran om Guds »logiska» attributer saknas och ej mindre försöket att utreda idéernas inbördes sammanhang i gudomen. Likaså når ej B. fram till insikten, att för sig själva Guds idéer alla äro personer,

att allt vad ting heter närmast är att hänföra till de ändliga subjekten, som i sin ordning återföras på de gudomliga idéerna. Men B. känner själv den samtida teismens ofullgångenhet och visar över Jacobi hän på teismens fulländare, som komma skulle, en modern och kristen Platon.

Om i teoretiska filosofien det absoluta är högsta förklaringsgrund, är det enligt B. i praktiska filosofien högsta bestämningsgrund, och människans yttersta mål vore att som handlande verka för Guds rike på jorden. Någon verklig motsägelse funnes härvid icke — lika litet som för Boström — mellan Guds nåd och människans självverksamhet. Det moraliskt onda är självviskheten och dess möjlighet som hos Boström att förklara genom det lägres enligt utvecklingens ordning tidigare aktualitet och allt utvecklats tendens till självhävdelse. För ingendera betyder det moraliskt onda såsom innerst väsenlöst något definitivt hinder för det högsta ändamålets slutliga förverkligande.

Etiskt betonar B. i nära anslutning till Schleiermacher det sedliga livets positivitet, individualitet och konkretion. Eudemonismen finner han principiellt vederlagd därigenom, att människan aldrig kan vinna slutgiltig tillfredsställelse i något sinnligt, och genom att den aldrig kan göra sedligheten till mer än ett av de möjliga medlen för lycksalighetens vinnande — sedligheten bleve då eventuellt umbärlig och alldeles oförklarad i sin karakter av nödvändighet. I det systematiska utförandet upptar B. och för kritiskt vidare Schleiermachers lära om de s. k. etiska formalbegreppen; även åt de s. k. etiska idéerna ägnar han sin uppmärksamhet utan att dock hinna nämnvärt utöver Schleiermacher. Först hos Boström, vars etiska föreläsningar röja en nära anslutning till B., kompletteras detta sista; och genom Yngve Sahlins undersökningar fastslås det definitiva inbördes förhållandet mellan det sedliga livets antydda grundformer ur funktionens och förmågans synpunkt.

Rättsfilosofien vill B. hävda i dess självständighet från etiken. Ingen moraliserande rättslära kunde förklara det moment av tillåtelse, som ligger i rättighetens begrepp. Men å andra sidan vore det ej alldeles obefogat, om man sade, att det är för våra plikters, för vår sedlighets skull, som vi ha rättigheter, att intet är rättighet, som icke är möjlig plikt eller åtminstone ett möjligt medel för plikt. Dock bör synpunkten vidgas: förnuftet överhuvud låter sig som ändligt icke tänka utan självbestämning eller frihet och kan, bundet vid en yttre värld, ej umbära en viss frihet även i det yttre. Rätten blir således den av förnuftet auktoriserade självbestämningen och yttre friheten, men för dess förklaring får man

ej bygga på plikten utan måste gå tillbaka till förnuftet såsom i ursprunglig funktion både lösande eller tillåtande och bindande. Som uttvingbar kan ej rätten handhas av den enskilde, vilken ju i egna angelägenheter är part och skulle gå alltför subjektivt tillväga. För rättstvisters slitande och rättskränkningars beivrande är därför staten fordrad såsom rättsanstalt. Dock vore den utan kulturinnehållet allenast en tom och värdelös ram. Man har följaktligen att i staten se det oumbärliga medlet och första steget till aktualisationen av det mänskliga såsom ett helt, en anstalt av eminent personlig art, som har att sammanhålla, vårda och ledande utveckla det spontant växande kulturinnehållet. Staten konstituerar sig med intelligens och genom frihet till person, nämligen genom sin förnuftiga vilja, vars uttryck är dess lag. Någon annan sanning ligger ej i läran om samhällsfördraget än denna, att stat och samhälle för sitt förverkligande måste appellera till de mänskliga individernas frihet. Vägrar således B. att i samhällsfördraget se annat än en regulativ synpunkt, att däri se en historisk akt, står han också främmande för folksuveränitetsläran: genom en ursprunglig differentiering konstitueras på en gång statsmakt och folk i deras lika väsentliga åtskillnad som sammanhang, varvid enligt de olika mänskliga anlagen de resp. stånden såsom intermediära organismer sammanbinda den enskilde med det helas organism. Statens författning måste alltid bero av och uttrycka folkets kulturgrad. Staten blir då nödvändigt ett »kontinuum i tid, dvs. ett inifrån genom en serie av generationer sig utvecklande liv», så att lagstiftaren varken någonsin kan eller bör helt nyskapa, ej heller någonsin blir definitivt färdig med sin uppgift. Häri liksom i B:s opposition mot en falsk liberalism erinras man oupphörligt om hans lärjunge Boström. Skillnaden ligger väl skarpast i att B. trots allt erkännande för den personliga arten av statens liv icke fortgår till att fatta staten såsom individuell person och därigenom håller en möjlighet öppen, som senare närmast anknyter sig till Yngve Sahlins namn, ävensom däri, att B. ännu icke lyckats helt frigöra sig från naturrättens uppfattning av rättigheternas natur, varmed också deras begränsning till inbördes samstämmighet enligt B. blir en uppgift för status civilis. Att B. mindre negativt än Boström fattar det privatas förhållande till det publika är snarast ett plus för hans samhällslära. Även straffrättsligt föregriper B. Boströms organiska uppfattning såtillvida som straffet för honom blir en statens verksamhet, varigenom den sätter brottslingen såsom statsmedlem i ett rätt förhållande till sig.

Tryckta arbeten: De indole et progressu cultus europæi hodierni dissertatio. P. 1—4. Upps. 1795—98. 4:o 52 s. + titelbl. (Diss., P. 1—2 præs. J. F. Neikter, P. 3 resp. J. Svedbom, P. 4 resp. J. P. Eurén.) — Specimen academicum progressuum æsthetices cum cultura philosophiæ connexum exhibens. P. 1.* Upps. 1798. 4:o (2), 18 s. (Avh. f. docentur; resp. S. A. Cronstrand). — Specimen academicum primas stationes progredientis in philosophia recentiore idealismi adumbrans. Upps. 1808. 4:o (6), 22 s. (Avh. f. professuren i teoret. filosofi; resp. J. L. Dufva.) — Specimen academicum artificii historiæ Herodoteæ ideam sistens. Upps. 1810. 4:o (2), 28 s. (Avh. f. professuren i grekiska; resp. J. A. Westman.) — Commentationum stoicarum P. 1—16. Upps. 1815—21. 4:o 128 s. + titelbl. (Diss., resp. C. L. Lalin m. fl.) — [Grekernas episka och tragiska skaldekonst sedd ur deras religiösa synpunkt.] Inträdestal ... (HA Handl., D. 10, 1816, s. 66—151). — In jus naturæ recentiorum stricturæ. Upps. 1818. 4:o 14 s. (Diss., resp. O. R. af Schultén.) — Manibus Caroli XIII suecorum, norvegorum ... regis augustissimi nomine academiæ Upsaliensis die 4 maji 1818. Upps. 1818. 4:o 41 s. (B:s tal s. 9—41; innehåller dessutom rektorsprogram av O. Kolmodin.) — Dissertatio academica notionem juris, quæ Fichtio originem debet, examinatura. P. 1. Upps. 1821. 4:o 8 s. (Diss., resp. C. O. Delldén; möjligen författad av resp.; P. 2—4, 1821—23, præs. C. O. Delldén, resp. A. Berg m. fl.) — Systematum in jure naturæ potiorum analysis sciagraphica. P. 1.* Upps. 1821. 4:o (4), 8 s. (Diss., resp. O. Arrhenius.) — Lefvernes-beskrifning öfver ... doctor Christoffer Dahl (HA Handl., D. 11, 1822, s. 311—345). — Notionum ethicarum, quas formales dicunt, dialexis critica. P. 1—2.* Upps. 1823—24. 4:o (4), 16 s. (Diss., P. 1 resp. J. B. Runsten, P. 2 resp. C. J. af Nordin.) — Om falsk och sann liberalism. Politisk betraktelse (Svea, H. 6, 1823, s. 1—155; anon.; föranledde: Några anmärkningar wid den i sjette häftet i tidskriften Swea införda artikel Om sann och falsk liberalism. Politisk betraktelse, Stockholmsposten, 1823, N:o 296, 298—300, 303; 1824, N:o 9, 12, 15, 16, 18, 20; följdskrift se följ.) — Om falsk och sann liberalism. Ytterligare upplysningar af tidskriften Sweas redaktion till anmärkaren i Stockholmsposten öfverlemnade (Sv. litt.-tidning, 1824, s. 217—248, 252—256; även sep. Upps. 1824, 40 s.; anon.) — Samlade skrifter utg. af C. O. Delldén. D. 1. (Grunderna för den philosophiska stats-rätten. Föreläsningar i den philosophiska stats-läran. Om philosophiens allmänna problemer.) Upps. 1828. (6), III, 350 s. D. 2. (Föreläsningar i den philosophiska rätts-läran. Om Cicero och hans philosophie. Om Platos och den moderna åsigten af stat, dess väsende och uppkomst.) Upps. 1828. (6), 425 s. D. 3. (Lärobok i criminal-rätten.) Upps. 1830. XVI, 529 s. — Dessutom universitetsprogram (1812, 1819, 1824), företal till G. M. Klein, Den philosophiska religions- och sedelärans framställning, öfvers. af E. C. Grenander, Upps. 1822, s. IX—XV; översatt och bearbetat C. L. Schulze, En gåfva till barn, som uppfostras till landtlefnaden, Linköping 1807, (2), 102 s.

Handskrifter: 4 kapslar diverse skrifter (LB; 1 innehåller originalmanuskript: a) Inledning till etiken, b) Etiska formalbegreppen, c) Praktiska filosofiens historia, d) Om kulturen, e) Om den grekiska tragedien, f) Diverse anteckningar, fragmenter, uppsatser i filosofi och juridik; 2—3 avskrifter, ombesörjda av A. Nyblæus; 4 anteckningar vid B:s föreläsningar av C. J. Boström och C. O. Delldén). — Anteckningar vid B:s föreläsningar finnas även i UB m. fl. samlingar.

Källor: Uppsala universitets kansler till K. Maj:t 16 nov. 1810 (meritförteckn.), RA. — C. O. Delldén, Minne af Nils Fredrik Biberg (1827); A. Nyblæus, Den filosofiska forskningen i Sverige, 3:2 (1888); J. H. Schröder, Lefvernesbeskrifning öfver Nils Fredr. Biberg (HA Handl., 13, 1830).

E. LILJEQVIST.

Bidz (Bitz), sydfinländsk medeltidssläkt, ur vilken utgingo lagmannen Henrik (se nedan 1), biskopen Konrad eller Kort

(se nedan 2), Erik (nämnd såsom lagman i Söderfinne 1461—64), i likhet med biskopen den förstnämndes son, samt Henrik (d. y.), son till Erik, riddare, riksråd, lagman i Norrfinne lagsaga, † i jan. 1506. Namnet har förmodats härleda sig från vapenbilden, föreställande en högervänd »risbit» (ung bock); sannolikare är väl dock en härledning ur yrkesnamnet »bijdsare» (»förskärare»). Förste kände medlem av ätten antages vara Kort Bitzer eller Bizsare, omtalad i handlingar åren 1394—99. Ätten utgick vid medeltidens slut; den omnämnes icke efter år 1512.

1. Henrik Bidz, till Vik i Kimito socken i Finland, † 1458. Väpnare, slagen till riddare 1441 vid konung Kristoffers kröning; häradshövding i Halikko härad; medlem av landsrätten i Åbo; från 1456 nämnd som lagman i Söderfinne; av Karl Knutsson omedelbart efter dennes upphöjelse gjord till medlem av rikets råd.

Gift med Anna Klasdotter Diekn, dotter till Klas Lydekesson Diekn, ståthållare på Åbo slott.

B. var konung Karls synnerlige förtroendeman, vilket bl. a. framgår därav, att han var en av de sex män från eget rike, som den landsflyktige konungen 1457 ville hava till domare mellan sig och sina fiender. Trots denna konungens tillit deltog han emellertid midsommartiden s. å. i de finländska ständernas valmöte i Åbo, där dessa för sin del valde Kristian av Oldenburg till konung.

2. Konrad Bidz, den föregåendes son, † 13 mars 1489. Inskrevs 1438 vid universitetet i Leipzig, där han förvärvade magistergraden; studerade 1448 vid universitetet i Bologna. Domprost i Åbo 1450; av domkapitlet därstädes enhälligt vald till biskop; erhöll stadfästelse av påven Pius II 4 juli 1460 och invigdes till ämbetet i Siena.

Som biskop i Åbo tillvaratog B. kyrkans och prästerskapets intressen bl. a. gentemot den världsliga makten, delade större församlingar, återupplivade gällande föreskrifter om prästernas avlöning samt förhöjde gudstjänstens ståt i domkyrkan genom att öka korprästernas antal m. m. 1486 ålade han kanikerna att »residera» i stiftstaden. Ett stort antal ännu kvarstående sockenkyrkor av sten uppfördes under hans tid i Finland. År 1488 lät han i Lybeck första gången trycka en mässbok för stiftets behov, det s. k. »Missale ecclesiæ Aboensis». Vidare utgav han åren 1474 och 1480 nya kyrkostadgar och utsände

1482 ett förmaningsbrev till skolrektorerna, vittnande om intresse för djäkneundervisningens främjande. Politiskt slöt B. sig nära till konung Kristian och bisprang honom vid ett personligt sammanträffande med krigsfolk (sannolikt under konungens besök i Stockholm antingen 1463 eller 1464). Efter 1471 övergick han dock av allt att döma till Sten Stures anhängare.

Konrad Bidz.
Träsnitt. Missale Aboense, 1488.

Källor: K. H. Karlssons avskrifter från Vatikanarkivet, Finlands statsarkiv; Handlingar till upplysning af Finlands häfder, utg. af A. I. Arwidsson, 1—8 (1846—56); Åbo domkyrkas svartbok, utg. af R. Hausen (1890); T. Carpelan, Finsk biogr. handbok, 1 (1903); M. Pauli Juusten, Chronicon episcoporum Finlandensium, utg. af H. G. Porthan (1784—1800); J. Ramsay, Frälsesläkter i Finland intill Stora ofreden (1909—16); M. G. Schybergson, Finlands historia, 1 (1903).

P. O. VON TÖRNE.

Bielke, gammal svensk adelssläkt, som redan vid sitt första framträdande i källorna år 1283 tillhörde den högsta världsliga aristokratien och därefter utan avbrott i ett halvt årtusende spelade en synnerligen framstående roll i Sveriges historia. Den saknade under medeltiden släktnamn men upptog på 1500-talet namnet B. efter den urgamla vapenbilden: två bjälkar (i ett brev till danske riddaren Anders Bille av år 1546 skriver sig den nedannämnde Nils Pederson till Åkerö »Niels Bielke», vilket torde vara det äldsta kända exemplet på att en medlem av ätten använt det sedan vedertagna släktnamnet). Släktens stamort är med säkerhet Småland och kan måhända närmare bestämmas till Västbo härad i nämnda landskap. I sydvästra Västbo (Långaryds och Villstads socknar) och i en närgränsande Hallandssocken (Torup) äro de gårdar belägna, vilka tidigast kunna konstateras ha varit i ättens besittning, och på Dannäs' gård och socken i häradets sydöstra del häntyder sannolikt det tillnamn Dannæs (Dannes), som en av de äldsta kända släktmedlemmarna antog (se nedan). Ättens egentliga huvudgods var eljest alltifrån 1300-talets förra

hälft Kråkerum i Mönsterås' socken, Kalmar län, som sedan i århundraden var i dess ägo. Släktens historia begynner med bröderna Ture Kettilsson (1283—1322) och Nils Kettilsson (1295—1304). Om deras fader Kettil känna vi intet annat än förnamnet; en gissning, att han skulle vara identisk med den småländske frälseman vid namn Kettil Pedersson, som omtalas i ett par brev av 1266 och 1268, är troligen förfelad. Både Ture och Nils Kettilssöner voro riddare, men på det politiska området synes blott den förstnämnde (se nedan 1) ha gjort sig gällande. Nils Kettilssons linje utdog på manssidan redan med hans son, riddaren och riksrådet Gustaf Nilsson, lagman i Tiohärad, † 1341 eller 1342, och Ture Kettilsson är sålunda stamfader för alla de följande Bielkarna. Han efterlämnade fem söner, av vilka tre: Erik Turesson, Sten Turesson och Nils Turesson (se nedan 2, 3 och 4) intogo framskjutna ställningar under konung Magnus Erikssons regering. Jämväl de båda andra sönerna, riddaren Nils Dannæs eller Dannes (1325—57) och väpnaren Bengt Turesson (1341—59), nämnas någon gång som medlemmar av rådet, men ingendera tillhörde de politiska förgrundsfigurerna. Den förre bodde i Värend, där han torde ha haft sin sätesgård någonstädes i Norrvidinge eller Uppvidinge härader, men hade jordbesittningar också i andra delar av landet och possederade bl. a. (till år 1352) det bekanta herresätet Nynäs i Ösmo socken på Södertörn, som han fått med sin första hustru. Då han år 1325 för första gången spåras i bevarade källor, kallas han ännu rätt och slätt Nils Turesson (utan tillnamn) men nämnes sedan undantagslöst Nils Dannæs (Dannes) med bortläggande av fadersnamnet. Anledningen till namnförändringen var tvivelsutan, att han — ett förhållande, som även eljest i visserligen ytterst sällsynta undantagsfall förekom i Sverige under medeltiden — hade en (sannolikt yngre) broder med samma dopnamn som han (se ovan), från vilken han kunde ha behov av att skilja sig genom ett särskilt igenkänningsnamn (något släktnamn var Dannæs icke, och det ärvdes ej av hans son). Herr Nils var redan 1325 gift med Ingeborg Laurensdotter, dotter av riddaren Laurens Botolfsson (två stjärnor) och fru Iliana. Denna fru Ingeborg åtföljde, enligt uppgift mot mannens vilja, den heliga Birgitta på hennes år 1349 företagna Romfärd och dog under nedresan i Milano. Nils Dannæs gifte sedan om sig med Katarina Pedersdotter, † omkr. 1404, troligen dotter av den småländske frälsemannen Peder Karlsson (lejon) och efter Nils' död omgift 1) med Niklis Bengtsson (lejonansikte), 2) med Birger Knutsson Trolle (se om henne närmare artikeln Bengt Niklis-

son). I detta senare äktenskap hade herr Nils, som nämnes sista gången 20 mars 1357 (B. 15, f. 112 v., RA), en son riddaren Erik Nilsson, † utan söner 1402 (före 15 mars). — Medan övriga från Ture Kettilsson härstammande släktlinjer snart utslocknade, efterlämnade den ovannämnde Bengt Turesson i sitt gifte med den heliga Birgittas systerdotter Ingeborg Magnusdotter (lejon), † 1390 (före 28 juni), tvenne söner: marsken Sten Bengtsson och riksrådet och Upplandslagmannen Ture Bengtsson (se nedan 5 och 6), som var för sig blevo stamfäder för en talrik avkomma. Den senares sista manliga descendenter voro sonsönerna Ture Stensson, † 1439, och Knut Stensson, † 1451 (före 11 nov.), båda riksråd och Upplandslagmän, söner av konung Karl Knutssons styvfader, riksrådet Sten Turesson (se nedan 8). Alla följande släktmedlemmar härstamma från den ovannämnde Sten Bengtssons son riksrådet och Ölandslagmannen Ture Stensson (se nedan 7) och dennes son marsken Ture Turesson, konung Karls och Sten Sture den äldres samtida (se nedan 9). Tre av Ture Turessons söner: Sten Turesson, Peder Turesson och Erik Turesson (se nedan 10, 11 och 12) voro bemärkta medlemmar av riksrådet under den senare Sturetiden. Den förstnämnde dog barnlös; från de båda senare däremot utgå de tvenne släktgrenar, på vilka ätten under den äldre Vasatiden fördelar sig. Bland Erik Turessons söner märkas riksråden Ture Eriksson och Axel Eriksson (se nedan 13 och 14). Den senares son, riksrådet och ståthållaren över Östergötland Johan Axelsson till Liljestad, † 22 apr. 1576, blev fader till Johan III:s drottning Gunilla B. (se denna) och till riksrådet Axel B., av vilka den sistnämnde avled 1597 såsom den siste manlige medlemmen av Erik Turessons släktgren. Peder Turessons linje visade sig desto livskraftigare, och av hans söner fingo kammarrådet Nils Pedersson och riksrådet Ture Pedersson (se nedan 15 och 16) var för sig talrika ättlingar. A) Nils Pederssons linje: Nils Pederssons söner, riksråden Hogenskild B., friherre 1569, Klas B. och Ture B. (se nedan 17, 18 och 19), spelade alla en framstående roll i den senare Vasatidens historia. Den sistnämndes sonson Ture B. († 1647) slöt på manssidan Nils Pederssons släktgren. B) Ture Pederssons linje: Ture Pederssons söner rikskanslern Svante B. och riksrådet Nils B. (se nedan 20 och 21) upphöjdes båda i friherrligt stånd 12 maj 1608. Svante B:s friherrliga ätt utgick emellertid redan 1638 med hans son riksrådet Sten B. (se nedan 22). Från den ovannämnde friherre Nils (Turesson) B. härstamma alla senare linjer av Bielkesläkten. a) Grevliga och romersk-riksgrevliga

ätten B.: Ätten grundades av Nils B:s sonson generalguvernören och fältmarskalken Nils B. (se nedan 25), som erhöll grevlig värdighet 10 dec. 1687 efter att året förut ha blivit romersk riksgreve. Dennes äldre son, generalmajoren och presidenten Carl Gustaf B. (se nedan 26), blev fader till påvlige kammarherren och romerske senatorn Nils B. (se nedan 28). De alltjämt i Sverige kvarlevande släktmedlemmarna nedstamma från den förutnämnde generalguvernören och fältmarskalken Nils B:s yngre son, riksrådet Ture Gabriel B. (se nedan 27). Av dennes ättlingar ha särskilt hans son, riksrådet och presidenten Nils Adam B. (se nedan 30), och dennes sonson, konstsamlaren och donatorn Axel Gabriel B. (se nedan 32), gjort sig bemärkta. b) Friherrliga ätten B.: Bland den ovannämnde Nils (Turesson) B:s söner märkas riksrådet Gustaf B. (se nedan 23) och riksskattmästaren Sten B. (se nedan 24), vilken genom sonen landshövdingen Ture B. (f. 1655, † 1717) blev farfader till vice presidenten i Åbo hovrätt Sten Carl B. (se nedan 29), vars son Ture Johan B. (se nedan 31) slöt den friherrliga ätten på svärdssidan 1792.

Källor (för släktens äldre historia): Kopiebok B. 15, f. 112 v., RA (brev ang. Nils Dannæs 20 mars 1357); Registrum ecclesie Lincopensis, f. 53 v., RA (brev om Bengt Turesson 10 mars 1359); Privatarkiv: Anders Billes arkiv: brev av Nils Pedersson B. 28 nov. 1546, danska riksarkivet. — Diplomatarium Svecanum, 1—6 (1829—1921); Scriptores rerum Suecicarum medii ævi, 1, 3 (1818, 1871—76). — K. H. Karlsson, Svenska Bjelkeslägten under medeltiden (Svenska ättartal, Årg. 5, 1889).

G. CARLSSON.

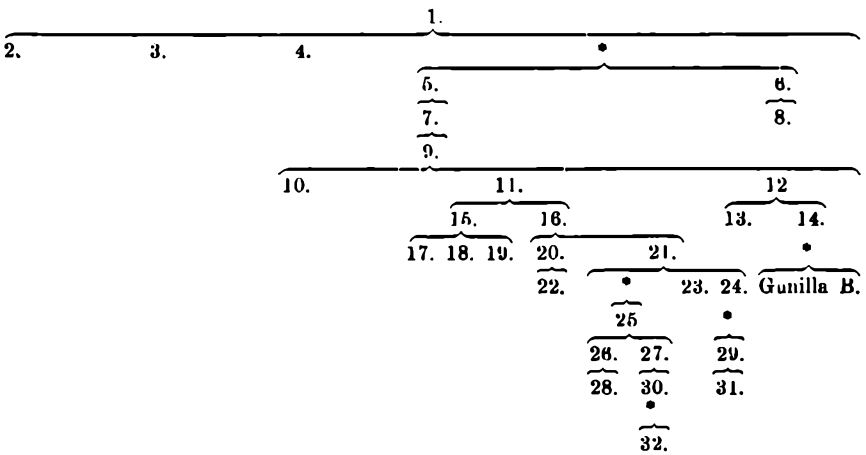

1. Ture Kettilsson (Bielke) nämnes första gången 13 juli 1283 såsom deltagare i det stormannamöte, som Magnus Ladulås sammankallat till Hälgö, och var redan då riddare. Tre år

senare (22 maj 1286) bevistade han ett nytt sådant möte i Stockholm; först 11 sept. 1288 omtalas han emellertid uttryckligen som riksråd. Efter konung Magnus' död tog han del i förmyndarstyrelsen för den unge Birger Magnusson. Sedan Birger själv tillträtt regeringen, synes T. lång tid framåt ha stått i gunst hos denne. Han blev sålunda (senast 1310) konungens kammarmästare (camerarius) — en av de första med denna titel i våra hävder — och i brev av 1313 och 1315 framträder han jämväl som lagman i Tiohärads (Värends) lagsaga. Det vill dock synas, som om på sistone en brytning uppstått mellan konungen och hans förtroendeman; måhända har T. omsider närmat sig det hertigliga partiet, i vars led hans äldste son Erik (se nedan 2) befann sig. I alla händelser har konung Birger någon tid före sitt fall besatt kammarmästareämbetet med en annan person, Peder Andersson, som är hans camerarius 27 febr. 1318. Även från lagmansbeställningen blev T. entledigad, troligen redan under Birgers regeringstid: 1319 är Tuke Jonsson lagman i Tiohärad. T. deltog i den unge Magnus Erikssons val till konung 8 juli 1319 och bevistade sedan flitigt rådsmötena under den nya regimen åren 1320—22. Sistnämnda år inträdde han i den mot änkehertiginnan Ingeborg riktade stormannakonfederationen i Skara (20 juli), men därefter försvinner hans namn ur källorna, och 1327 omtalas han som död. — Var T. haft sin sätesgård, är fullständigt obekant, men då han vid flera tillfällen beseglar brev, som äro utfärdade i Kalmar, är det icke uteslutet, att redan han har ägt Kråkerum, som i varje fall år 1343 synes ha varit i ättens besittning och år 1350 efter allt att döma beboddes av T:s son drotsen Nils Turesson (se nedan 4). T:s hustru hette Sigrid och överlevde honom. Enligt uppgift av den gamle genealogen Utter, som sett ett av henne beseglat, numera förlorat brev av år 1327, förde hon en sparre i vapnet; uppgiften kan möjligen anses bekräftad därav, att T:s söner bevisligen voro släkt med den från konung Magnus Erikssons tid bekante Ulf Abjörnsson (sparre).

Källor: Utters Collectanea, Geneal. 41, RA; Diplomatarium Svecanum, 1—4 (1829—56); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 1 (1877).

G. CARLSSON.

2. Erik Turesson (Bielke), den föregåendes son, † troligen omkr. år 1328. Såsom väpnare uppträdde E. år 1310 på hertig Eriks sida och var år 1315 riddare, då han i Lödöse medverkade vid »hävdaskiftet» mellan hertigarna Erik och Valdemar. E. var sedermera en av de svenska legater, vilka år 1319 i Oslo avslöto

unionstraktaten mellan Sverige och Norge. Samma år var E. riksråd och medlem av Magnus Erikssons förmyndarstyrelse. Vid de viktiga fredsunderhandlingarna med Ryssland i Nöteborg år 1323 var han den främste delegerade från svensk sida. Hans sista kända offentliga uppträdande är hans deltagande i Sörmlandslagens redigering år 1327. — E. var gift med Margareta Bengtsdotter.

Källor: se ovan under släktöversikten. SV. TUNBERG.

3. Sten Turesson (Bielke), den föregåendes broder, † 1350. Först år 1344 möter S. såsom riddare och år 1348 såsom riksråd. Han åtföljde konung Magnus på hans ryska fälttåg och synes hava vid konungens hemfärd kvarlämnats såsom befälhavare för de svenska trupperna. År 1349 i april månad befann han sig i Reval och förde då titeln »marsk». Han avled följande år. — Gift med Ingeborg Nilsdotter (sparre).

Källor: se ovan under släktöversikten. SV. TUNBERG.

4. Nils Turesson (Bielke), de båda föregåendes broder, † 1364. Var år 1341 väpnare, 1343 riddare och nämnes år 1344 såsom riksråd och konungens drots; omtalas tillika såsom lagman på Öland redan 1339 samt såsom lagman i Tiohärad och i Småland; innehade efter 1357 Viborgs slott och län såsom förläning.

Gift 1) med Ingrid Sunesdotter; 2) med Margareta Mattsdotter (sparre); 3) med Sigrid Håkansdotter.

N. är en bland de första medlemmarna av Bielkesläkten, som tagit en mera betydande del i vår historia. I slutet av 1340- och början av 1350-talet var han en av Sveriges ledande män. Under konung Magnus' frånvaro i ryska kriget stod han tydligen i spetsen för styrelsen i Sverige och var efter allt att döma i hög gunst hos konungen. Med Bengt Algotssons framträdande sköts han emellertid uppenbarligen tillbaka, och då det aristokratiska oppositionspartiet samlade sig kring konung Erik, var N. måhända dess främste världslige medlem. Konung Eriks död 1359 framtvingade en formell försoning mellan Magnus Eriksson och de upproriska herrarna. Elden glödde dock under askan, och N. tillhörde dem, som under 1360-talets första år gingo i spetsen för det mer eller mindre dolda motståndet mot konungens planer. Han blev också särskilt föremål för konungens vrede och blev jämte några andra landsförvisad från Sverige. Såsom var att vänta spelade också N. vid Albrekts inkallande år 1363 en synnerligen framträdande roll. Hans verksamhet under den nye konungens regering blev

dock ej långvarig. Då han för konung Albrekts räkning skulle betvinga Finland, stupade han vid belägringen av Åbo slott år 1364.

Källor: Bidrag till Skandinaviens historia, utg. af C. G. Styffe, 1 (1859); Diplomatarium Svecanum, 5, 6 (1858—1921); Finlands medeltidsurkunder, utg. af R. Hausen, 1 (1910); Sv. riks-archivets pergamentsbref, 1 (1866); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 2 (1880—83). — K. H. Karlsson, Sv. Bjelke-slägten under medeltiden (Sv. ättartal, 1889); C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, 3:e uppl. (1911).

Sv. TUNBERG.

5. Sten Bengtsson (Bielke), brorson till de tre föregående, † 1408. Föräldrar: riksrådet Bengt Turesson (Bielke) och Ingeborg Magnusdotter av Ulvåsasläkten, sedermera omgift med jarlen Erengisle Sunesson (Bååt). Riddare; marsk 1376; innehade dessutom åtskilliga domarbefattningar och nämnes sålunda 1406 såsom lagman på Öland; bebodde tidtals den gamla släktgården Kråkerum på Öland men synes under senare delen av sitt liv i regel ha vistats på slottet Marieborg nära Enköping, där han också avled.

Gift 1371 med Katarina Holmgersdotter (Ulf).

S. var liksom farbrodern Nils Turesson (Bielke) konung Albrekts anhängare och stod i de avgörande striderna 1371 på dennes sida. Så småningom anslöt han sig dock till det aristokratiska oppositionspartiet och var en av de tio förnäma män, vilka av Bo Jonsson utsågos till testamentsexekutorer. I denna egenskap tog han under åren 1388 och 1389 verksam del i drottning Margaretas inkallande och konung Albrekts avsättning. Redan från början var han en av drottning Margaretas betrodda män: han betitlas år 1390 »drottningens hövitsman» och har under de följande åren säkerligen varit ett av de säkraste stöden för hennes välde i Sverige. Såsom bosatt i närheten av Enköping intresserade sig S. för staden och gjorde år 1406 en donation till därvarande skola. Mot Vadstena kloster visade han stor frikostighet, varför vid hans begravning därstädes i klostrets diarium ägnades honom en hedersam minnesruna.

Källor: Bidrag till Skandinaviens historia, utg. af C. G. Styffe, 1, 2 (1859, 64); Sv. diplomatarium fr. o. m. år 1401, 1 (1875—84); Sv. riks-archivets pergamentsbref, 1—3 (1866—72); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 2 (1880—83). — Kr. Erslev, Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse (1882); K. H. Karlsson, Sv. Bjelke-slägten under medeltiden (Sv. ättartal, 1889); C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, 3:e uppl. (1911).

Sv. TUNBERG.

6. Ture Bengtsson (Bielke), den föregåendes broder, riksråd, lagman i Uppland, † troligen 1414. T. uppträder i urkunderna såsom riddare år 1388 och riksråd år 1389. Han synes hava innehaft ett stort antal domarbefattningar, i det han år 1378 säges vara vice lagman i Västmanland, år 1390 häradshövding i Lagunda härad, år 1407 och följande år häradshövding i Åkerbo härad, år 1409 och följande år lagman i Uppland. T. hörde till Bo Jonssons testamentsexekutorer och sålunda till de svenska herrar, vilka först underkastade sig drottning Margareta. Under de följande åren återfinnes T:s namn i de flesta viktigare statsrättsliga och diplomatiska akter, vilka av drottning Margareta och Erik av Pommern i gemenskap med det svenska rådet utfärdades. Särskilt var T. verksam vid de räfsteting, som av drottning Margareta igångsattes över hela Sverige. T. avled troligen i slutet av år 1414 och begrovs år 1415 i Vadstena, varvid i Vadstena klosters diarium om honom antecknades: »primus inter pociores consiliarios hujus regni».

Gift med Margareta Arvidsdotter (sparre).

Källor: se under släktöversikten. SV. TUNBERG.

7. Ture Stensson (Bielke), son till B. 5, f. på 1370-talet eller senast i början av 1380-talet, † »tempore quadragesime» (troligen omkr. 21 febr.) 1425. Var riddare redan 1402; blev efter faderns död lagman på Öland och ägare av Kråkerum, där han framgent var bosatt (gården Rävelsta i Uppland, som var hans moders arvegods, hade han sannolikt erhållit tidigare); hövitsman på Piksborg från omkring 1414; riksråd.

Gift 1) å Oppensten senast 16 jan. 1407 och möjligen just denna dag med Birgitta Abrahamsdotter, f. på 1380-talet (efter 1382), † (innebränd) 1415, före 18 febr., änka efter danske riddaren Jens Falk och dotter av danske riddaren och riksrådet Abraham Brodersson (oxhuvud) och Märta Pedersdotter Dudde; 2) i Köpenhamn troligen i början av 1420-talet med Margareta Eriksdotter Krummedige, † 9 juni 1451, dotter av danske rikshovmästaren, holsteinaren Erik Krummedige och efter T:s död omgift med Kristiern Nilsson (Vasa).

På det politiska området gjorde sig T. mindre gällande än många andra av de medeltida Bielkarna; hans mannaålder inföll ju under Erik av Pommerns tidigare regering, som i regel icke gav svenskfödda stormän nämnvärt utrymme för politisk eller överhuvud offentlig verksamhet. Det är under sådana förhållanden huvudsakligen blott i sin egenskap av den ryktbare Abraham

Broderssons (se denne) svärson, som han framträder i historien. Då T. gifte sig med Birgitta Abrahamsdotter, enda barnet till Nordens mäktigaste och rikaste ädling, gjorde han härmed det bästa parti, som stod till buds i Skandinavien. Han fick emellertid snart pröva lyckans obeständighet. Under ett fälttåg mot holsteinarna, i vilket T. själv torde ha deltagit, blev herr Abraham 27 aug. 1410 plötsligt avrättad utanför Sönderborg på konung Eriks befallning. Konungen förklarade därvid herr Abrahams fasta kvarlåtenskap hemfallen till kronan, och det såg sålunda ut, som om T:s hustru, berövad sin fader, även skulle mista huvudparten av sitt fädernearv. Några år senare (1413 eller 1414) återfingo emellertid T. och fru Birgitta en del av Abraham Broderssons efterlämnade jordagods och besittningar, varvid de dock nödgades erkänna, att herr Abrahams avrättning varit lagligen grundad — han påstods ha gjort sig skyldig till fridsbrott och våldtäckt — och att de på grund av hans förbrytelser icke voro berättigade till arv efter honom utan uteslutande hade konungens gunst och nåd att tacka för vad de nu bekommo (en liknande förklaring, vari de erkände herr Abrahams skuld och frånkände sig all rätt till arv efter honom, hade de f. ö. redan i mars 1412 måst avge inför drottning Margareta). Den kungliga »gåvan» fick alltså en för mottagarna förödmjukande form, och det kan betvivlas, att den verkat fullt försonande på dem. De bittra ord, med vilka Eriks uppträdande mot Abraham Brodersson omtalas i den av T:s och fru Birgittas svärson konung Karl Knutsson inspirerade Karlskrönikan, låta tvärtom förmoda, att oviljan mot herr Abrahams baneman fortlevde inom familjen även efter förutnämnda uppgörelse och övergick till T:s barn i första giftet (det kan rentav antagas, att minnet av Abraham Broderssons olycksöde i sin mån medverkat till att Karl Knutsson och hans svåger, T:s och Birgittas son Erik Turesson, anslöto sig till upproret mot Erik av Pommern på 1430-talet). Häremot strider det ju icke, att T. under sina återstående år till det yttre tydligen stod i gott eller åtminstone drägligt förhållande till konungen; omständigheterna tvingade honom givetvis att dölja den harm, han tilläventyrs ännu närde. År 1416 deltog han troligen i det av Erik nu återupptagna kriget mot holsteinarna, och den omständigheten, att han efter Birgitta Abrahamsdotters död gifte om sig med en dotter till Eriks högtbetroddé hovmästare Erik Krummedige, får väl också uppfattas som ett vittnesbörd om att T. trots allt eftersträvade att upprätthålla goda relationer till den alltjämt så mäktige monarken.

T. var en jorddrott av rang. Det spelade därvid en huvudroll, att han genom den ovanberörda uppgörelsen med konung Erik erhöll ett rikt tillskott till sina redan innehavande godsbesittningar; särskilt i Småland och Halland fick han på detta sätt en mängd gårdar, som förut tillhört herr Abraham. Han blev sålunda i tillfälle att ådagalägga en icke ringa frikostighet mot kloster och andra stiftelser, varom ännu bevarade donationsbrev bära vittne. Så t. ex. ihågkom han klostren i Nydala och Vadstena — i det sistnämnda valde han och hans första hustru sin lägerstad — och efter faderns föredöme jämväl stadsskolan i Enköping. — Tre av hans barn nådde mogen ålder. Två av dessa voro födda i äktenskapet med Birgitta Abrahamsdotter: den ovannämnde Erik Turesson till Kråkerum, riksråd 1436, riddare troligen 1441, † i början av år 1450, gift 1446 med drotsen Kristiern Nilssons (Vasa) dotter Birgitta, och Birgitta Turesdotter, † på våren 1436, gift omkring 1428 med sedermera konung Karl Knutsson. Om T:s son i senare giftet Ture Turesson se nedan B. 9.

Källor: Pergamentsbrev, RA och UB; kopiebok A 26, RA. — Arfstvisten emellan Erik Eriksson (Gyllenstierna) och Ture Turesson (Bjelke) 1451—1480, efter handskrifter i Riksarkivet utg. af K. H. Karlsson (1908); De ældste danske Archivregistraturer, 1 (1854), s. 40, 65, och 4 (1885), s. 24 o. följ.; Scriptores rerum Suecicarum, I:1 (1818), s. 78, 135, 145, 228; Sv. medeltidens rimkrönikor, utg. af G. E. Klemming, 2 (1866), s. 101 o. följ.; Sv. diplomatarium fr. o. m. år 1401, 1—3 (1875—1902). — Kr. Erslev, Danmarks Historie under Dronning Margrethe og Erik af Pommern, 1—2 (1882, 1901); K. A. Karlinder, Rosor eller rutor (Personhist. tidskr., 1922); P. v. Möller, Bidrag till Hallands historia, 1 (1844); dens., Halländska herregårdar (1871).

G. CARLSSON.

8. Sten Turesson (Bielke), son till B. 6., f. troligen omkring 1380, † 1431 (begraven i Vadstena 8 sept.). Riksråd senast 1422 (blev däremot aldrig riddare); hövitsman å Piksborg från 1426.

Gift 1) 1414 med Margareta Karlsdotter, † 1428 eller (före 28 febr.) 1429, dotter till riksrådet och lagmannen i Uppland Karl Ulfsson (sparre) till Tofta och änka efter riddaren Knut Tordsson Bonde; 2) 1429 med Agneta Eriksdotter Krummedige, † mellan 14 sept. 1452 och 1 juni 1453, dotter till danske rikshovmästaren Erik Krummedige.

S., som i bevarade handlingar nämnes första gången 19 maj 1399, kom aldrig att spela någon särskilt framträdande politisk roll men deltog ej sällan i nordiska stormannaförsamlingar och svenska rådsmöten. Om man bortser ifrån att han efter sin kusin Ture Stenssons (se ovan 7) död var hövitsman på det småländska fästet Piksborg, torde han huvudsakligen ha ägnat sig åt skötseln av sina

enskilda jordagods. Dessa voro många och betydande. Sålunda ägde han Viks, Örby och Ekholmens gårdar i Uppland, av vilka de båda förstnämnda ursprungligen hade tillhört hans moders släkt, medan Ekholmen tillfallit honom genom giftermålet med den ryktbare Karl Ulfssons till Tofta dotter. Dessutom innehade han från 1419 Fågelvik i Småland, men nämnda gods, som också på sin tid ägts av Karl Ulfsson, kom vid arvskiftet efter S:s första hustru 1429 att övergå till hennes son i föregående giftet, sedermera konung Karl Knutsson, vars förmyndare och fosterfader S. hade varit. — I överensstämmelse med sin släkts traditioner ådagalade S. frikostighet mot andliga stiftelser. Så t. ex. grundade han år 1419 i anslutning till faderns i livstiden uttalade önskan tvenne prebenden i Uppsala domkyrka, och i Vadstena klosters diarium prisas han som en speciell gynnare av Birgittas skapelse. Däremot blev han den ofrivillige anstiftaren av ett annat klosters ofärd: enligt en från Stockholms franciskanklosters kalendarium härrörande anteckning vållade han genom sin »ignorantia» sistnämnda klosters brand en oktobernatt år 1424.

Av S:s barn nådde två söner och tre döttrar, samtliga födda i äktenskapet med Margareta Karlsdotter och sålunda halvsyskon till konung Karl Knutsson, mogen ålder. Den mest betydande av sönerna var Ture Stensson, f. omkring 1416, † 1439. Han gjorde sig under sina senare år mycket bemärkt som en av Karl Knutssons närmaste vänner och förtroendemän och deltog flitigt i de många herredagarna 1435—39, från 1436 såsom medlem av riksrådet. Lagman i Uppland från 1437 eller 1438, blev han dessutom i början av år 1439 av Karl Knutsson insatt som hövitsman å det viktiga Älvsborg, där han påföljande sommar segerrikt kämpade mot en norsk belägringshär, som ville återvinna det västsvenska fästet åt konung Erik men som omsider i följd av den unge slottshövitsmannens behjärtade och tappra uppträdande med stor manspillan måste draga sig tillbaka. Efter denna händelse, som drastiskt och livfullt skildras i Karlskrönikan, begav sig Ture Stensson på hösten 1439 till den av Karl Knutsson sammankallade herredagen i Tälge, där konung Erik definitivt avsattes. Riksföreståndaren anträdde så tillsammans med sin unge halvbroder en resa till Kalmar för att taga detta slott i sin besittning. Sedan resenärerna på sin färd hunnit en dagsled söder om Nyköping, insjuknade emellertid Ture Stensson helt hastigt och dog efter ett par dagar, troligen 23 okt. (han begrovs i Vadstena 29 okt.). Karlskrönikans författare, som måhända stått honom nära i livstiden, tolkar i till synes personligt kända ord Karl Knutssons och

hela det svenska folkets djupa sorg över den förhoppningsfulle ynglingens bortgång och karakteriserar honom i det sammanhanget som en »hjälte, manlig både i storm och strid» och avhållen av alla, med vilka han kom i beröring. Tures sannolikt yngre broder Knut Stensson, † 1451 (begraven 11 nov.), blev riddare vid konung Kristoffers kröning 1441 och vart senare riksråd och (troligen 1450) lagman i Uppland. Efter att vid Karl Knutssons tronbestigning ha erhållit Axvalls slottslän utbytte han detta inom kort (förmodligen 1450) mot Nyköpings slott och län. Gift med Elin Gustavsdotter (Sture), som efter hans död (sannolikt i slutet av 1452 eller i början av 1453) gifte om sig med sedermera riksföreståndaren Erik Axelsson (Tott), efterlämnade han lika litet som Ture Stensson några barn. Av de tre systrarna var säkerligen Margareta Stensdotter äldst. Hon gifte sig senast 1436 med riksrådet Nils Stensson (Natt och dag), † i slutet av 1439, och torde ha överlevat sin man men var död 1451. Systern Birgitta Stensdotter, † mellan 2 jan. 1461 och 4 juni 1464, blev i sitt före 29 aug. 1438 ingångna äktenskap med riddaren och riksrådet Gustav Sture, † 1444, moder till riksföreståndaren Sten Sture d. ä. Sedan hon 1445 eller 1446 gift om sig med riddaren och riksrådet Gustav Karlsson (gumsehuvud), kom hon genom brodern Knut Stenssons död 1451 i besittning av Ekholmen, som varit dennes sätesgård. Av S:s övriga jordagods tillföll Vik vid samma tid den yngsta dottern Katarina Stensdotter, vilken i okt. 1438 äktade danske riddaren och riksrådet Klas Nilsson (sparre) till Ällinge i Skåne och efter hans död ännu 1458 bodde på Vik. Örby däremot kom, sedan S:s trenne barn i det senare äktenskapet i späd ålder hade avlidit, att tillhöra deras moder, S:s änka Agneta Eriksdotter, som sedan bodde där men slutligen år 1451 sålde Örby till sin systerson Johan Kristiernsson (Vasa).

Källor: Pergaments- och pappersbrev, RA och UB; De la Gardiska archivet, 2 (1832), s. 134 (ang. Birgitta Stensdotters död); Handl. rör. Skandinaviens historia, 36 (1855), s. 1 o. följ.; Hist. handl., 7 (1870), s. 16; C. A. Klingspor & B. Schlegel, Svenska slott: Engsö (1877), s. LXIII; Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, udg. ved Kr. Erslev, 3 (1906), s. 363, 511 o. följ.; Scriptores rerum Suecicarum, I:1 (1818), s. 148, 150, 156, 168, 228; III:1 (1871), s. 25; Stockholms stads privilegiebref 1423—1700 (1900—13), s. 2; Sv. medeltidens rimkrönikor, utg. af G. E. Klemming, 2 (1866); Sv. riksarkivets pappershandl. 1351—1400 (Meddelanden fr. sv. riksarkivet 1887), s. 36; Sv. diplomatarium fr. o. m. år 1401, 2—3 (1879—1902); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 3 (1895). — G. Carlsson, Till de medeltida Stureätternas genealogi (Personhist. tidskr., 1920); K. H. Karlsson, Sv. Bjelke-slägten under medeltiden (Sv. ättartal, 1889); B. Schlegel, Sv. slott: Wijk (1876); Alexandra Skoglund, De yngre Axelssönernas förbindelser med Sverige 1441—1487 (1903), s. 34 o. följ.; C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden (1911).

G. CARLSSON.

9. Ture Turesson (Bielke), postum son till B. 7 i dennes andra gifte, f. 1425, † mellan 1 aug. 1489 och 1 mars 1490. Riddare vid Karl Knutssons kröning 1448; riksråd senast 1450; hövitsman på Axvall 1450 (1451 ?)—1452; rymde till Danmark hösten 1452 och dömdes frånvarande 15 sept. 1453 såsom landsförrädare förlustig liv, ära och gods; återkom med Kristian I till Sverige 1457, varvid han ånyo inträdde i rådet och av konungen upphöjdes till marsk; utnämndes samtidigt eller strax efteråt jämväl till slottshövitsman i Stockholm och innehavare av Kalmar län och beklädde den förra befattningen (med avbrott för tiden 25 apr. 1463—hösten s. å.) till i början av år 1465, den senare till våren 1472; var under 1470- och 1480-talen och troligen även dessförinnan lagman på Öland. Skrev sig dels och företrädesvis till Kråkerum, dels (1480) till Rävelsta och bodde från 1472 oftast på förstnämnda gård.

Var troligen redan i början av 1450-talet gift med Ingegärd Kyrning (Kyrningsdotter), † 1504 (Uppsala domkyrkas räkenskaper, Uppsala landsarkiv), dotter av skånske adelsmannen Peder (?) Kyrning Kjeldsen till Färlöv och Karen Björnsdotter (Björn).

T. är en av de mest typiska representanterna för det svenska unionspartiet under 1400-talets svensk-danska konflikter. Orsakerna till hans unionsvänliga hållning äro lätta att finna. Redan hans fader hade genom sina båda danska giftermål och genom därmed förvärvade godsbesittningar i Danmark varit halvt denationaliserad. Själv uppfostrades T. av sin dansk-holsteinska moder och av sin styvfader, den utpräglade unionsvännen Kristiern Nilsson (Vasa), med vilken Margareta Krummedige senast 1428 hade gift om sig. Under sådana förhållanden var han från barnsben skäligen oemottaglig för de svenska självständighetssträvanden, som av Engelbrekt hade väckts till liv och som sedan aldrig helt försvunno. Härtill kom, att han redan i barndomshemmet lärde sig hata Karl Knutsson, den nationella rörelsens ledare inom aristokratien. Det släktskapsband, som förenade honom med denne, i det att Karl Knutsson i sitt första gifte hade hans halvsyster Birgitta Turesdotter (Bielke) till äkta, saknade härvid betydelse, helst som Birgitta avled redan 1436. Däremot måste T. ha tagit avgörande intryck av den dödliga fiendskap, som särskilt från början av år 1439 rådde mellan hans moder och styvfader å ena sidan och Karl Knutsson å den andra. Måhända befann sig T. själv på fädernegården Rävelsta den januarinatt 1439, då Karl Knutssons utskickade plötsligt anlände dit, sårade hans moder och togo Kristiern Nilsson till fånga. I varje fall har denna händelse otvivel-

aktigt för alltid bränt sig in i hans minne och — jämte Karl Knutssons fientligheter i övrigt mot modern och fosterfadern — väsentligen bestämt hans politiska uppträdande i det följande. Som vuxen fick han inom kort även för egen del anledning till groll mot Karl Knutsson. Visserligen visade denne efter sin tronbestigning välvilja mot T., framför allt genom att anförtro honom det viktiga Axvall. Men vid samma tid utbröt mellan T. och konungens svärson Erik Eriksson (Gyllenstierna) en häftig arvstvist, i vilken T. ansåg sig partiskt behandlad av monarken. Förhållandet var det, att T:s halvbroder herr Erik Turesson (Bielke) på Kråkerum hade avlidit utan bröstarvingar i början av år 1450. Bland arvtagarna voro T. och Erik Eriksson, av vilka den senare var gift med Karl Knutssons enda dotter i dennes äktenskap med Erik Turessons förutnämnda helsyster Birgitta Turesdotter och därpå grundade sina arvsanspråk. Det kunde anses tvivelaktigt, hur stor del av arvet, som skulle komma på varje arvinges lott — det var icke mindre än tre kullar att dela mellan — och frågan komplicerades därigenom, att ännu intet ordentligt och till sin rättskraft omtvistligt arvskifte ägt rum efter T:s fader. T. var emellertid på förhand fast besluten att tillvarataga sina intressen och att i främsta rummet rädda själva Kråkerum åt sig och Bielkesläkten. Omedelbart efter Erik Turessons död infann han sig på Kråkerum och bemäktigade sig denna gård med därvarande lösöre, varpå han enligt vad Erik Eriksson senare uppgav jämväl beslagtog den avlidnes övriga jordbesittningar i landet. Erik Eriksson klagade häröver hos konungen, som under ett besök i Skara 21 jan. 1451 lät en konungsnämnd undersöka saken och i enlighet med nämndens utlåtande dömde Erik Erikssons gemål lagligen berättigad till $^3/_4$ av arvet efter Erik Turesson. I kraft av det kungliga domslutet satte sig Erik Eriksson strax i besittning av Kråkerum; det var hans mening att tillfredsställa de övriga arvtagarna, bland dem T., med strögods för deras fjärdedel. Någon sådan arvsuppgörelse kom emellertid icke till stånd. T. var förbittrad över domen, som han på grunder, vilka här icke kunna utredas, ansåg olaglig; han förmenade, att konungen gjort sig skyldig till väld, och klandrade Karl Knutsson för att han dömt i en sak, som rörde hans egen dotter och i vilken han alltså enligt T:s mening var jävig.

Den fullständiga brytningen mellan konungen och T. lät emellertid vänta på sig ännu en liten tid. På nyåret 1452 utbröt kriget mellan Kristian I av Danmark och Karl Knutsson, och i febr. inryckte den sistnämnde med en stor här i Skåne, som grundligt förhärjades. T. deltog i detta skånska fälttåg och erhöll, då Karl

i slutet av febr. drog sig tillbaka till Värend, förtroendeuppdraget att jämte ett par andra herran föra befälet över en detacherad avdelning, som under återmarschen från Skåne skulle infalla i Halland och enligt konungens order skövla detta landskap. Karlskrönikan, som på denna punkt är vår enda källa, uppger emellertid, att T. och hans båda kollegen avsiktligt inskränkte fientligheterna mot Halland till ett minimum och förbjödo den del av konungens egna svenner och livtrupper (»hoffuesin»), som åtföljde deras armé, att allvarligt inkräkta och härja på halländskt område. Berättelsen torde för T:s vidkommande få tillerkännas en viss trovärdighet i betraktande av hans danska släktförbindelser, vilka måste ha gjort honom obenägen att tillfoga grannfolket någon skada och som troligen redan vid denna tid förstärkts därigenom, att han, följande sin faders exempel, tagit sig en dansk maka. I maj inbröt så en dansk här, med riksmarsken Claus Rönnow som överbefälhavare näst under konung Kristian, i Västergötland, varifrån den i juli fortsatte till Småland, brandskattade Jönköping och sökte forcera Holaveden. Under tiden avföllo Skarabiskopen Bengt Gustavsson och hans stora och mäktiga frändekrets i Västergötland till Kristian I. Denna händelse torde hos konung Karl ha framkallat farhågor, att även T. skulle gå över till fienden; dylika misstankar, närliggande redan på grund av T:s ovan påpekade danska släktförbindelser — han var f. ö. svåger till Claus Rönnow, som var gift med hans halvsyster Birgitta Kristiernsdotter (Vasa) — kunna ha fått ytterligare näring av T:s suspekta uppträdande i Halland på vårsidan, vartill kom, att konungen förvisso hade sig bekant, att T. grämde sig över förlusten av Kråkerum och klandrade den av Karl fällda domen. Konungen, som för tillfället — troligen i slutet av juli eller i början av augusti — befann sig i Vadstena, kallade T. till sig och befallde honom att hålla Axvall öppet för Tord Bonde, som ungefär samtidigt beordrades att förfölja de nu retirerande danskarna in i Västergötland och återtaga det av fienden besatta Lödöse. Ehuru Karlskrönikan, som fortfarande är vår enda källa, icke uttryckligen uppger, att det redan nu var konungens mening att beröva T. Axvalls län eller att i varje fall, så länge kriget varade, ge den mera pålitliga herr Tord det verkliga befälet på slottet i T:s ställe, är det mer än sannolikt, att så var förhållandet och att T. också genast genomskådade konungens plan. Tord Bonde drog därefter in i Västergötland, och T. återvände till Axvall. Den förre lyckades enligt order sätta sig i besittning av Lödöse. Bland det här tagna bytet befann sig en väska, tillhörig Claus Rönnows skrivare och innehållande något eller några brev,

som T. skrivit till en av Rönnows underbefälhavare vid namn Per Stygge och vilka voro av förgripligt innehåll. Bl. a. hade han uppmanat Stygge att begiva sig till Lödöse för att avslå det svenska återerövringsförsöket och lovat att därvid från Axvall bistå honom med rapporter om de svenskes förehavanden och på annat sätt. I den beslagtagna brevväskan påträffades även av T. i förrädiskt syfte till den danska hären avsända kopior av brev, som konung Karl skrivit till T. och i vilka varjehanda för fienden välkomna underrättelser om ställningen och fälttågsplanerna på den svenska sidan voro att hämta.

Tyvärr känna vi icke, om T. avfärdat dessa brottsliga skrivelser före eller efter besöket hos konungen i Vadstena. Har det skett först efter återkomsten till Axvall, kan T:s motiv knappast ha varit mer än ett: att komma i förbindelse med den fientliga invasionshären för att med dess hjälp kunna omintetgöra Karl Knutssons plan att beröva honom befälet å Axvall. Därmed må förhålla sig hur som helst; T:s förräderi var uppenbart, och straffet lät icke vänta på sig. I besittning av T:s brevväxling med Per Stygge skyndade Tord Bonde från Lödöse till Axvall, där T., till åtlydnad av den kungliga befallningen i Vadstena och ännu okunnig om att hans brev uppsnappats, öppnade slottsportarna för herr Tord och dennes följe. Danskarnas nederlag i Lödöse och den fientliga arméns återtåg från det svenska området hade väl nu gjort slut på hans förhoppning, att han, om han behövde det för att bevara Axvall åt sig, kunde få hjälp från det hållet, och under sådana omständigheter måste han vara angelägen om att i förhållande till konung Karl bevara det goda skenet. Väl insläppt, framvisade emellertid Tord Bonde för den överraskade slottsherren den beslagtagna brevväxlingen, förehöll honom hans otrohet och arresterade honom tillika med hela besättningen. Han tog så kommandot på Axvall och i tillhörande län, vars innehavare han sedan förblev; T. sattes i förvar i Varnhems kloster. Kort därefter kom konung Karl själv till Västergötland, och vid underrättelsen om hans annalkande beredde sig T., som sannolikt fruktade ytterligare bestraffning, tillfälle att med sina ävenledes i Varnhem insatta svenner rymma till Rumlaborg, där hans vän Eggert Krummedige förde befälet. Ankommen till detta småländska fäste, överenskom han med herr Eggert, att de gemensamt skulle fly till Danmark, ett beslut, som strax (förmodligen i förra hälften av sept.) sattes i verket. De förbjödo därvid sina på Rumlaborg kvarlämnade tjänare att giva konungen eller hans trupper tillträde till slottet, och

konung Karl måste därför igångsätta en belägring av Rumlaborg, som emellertid först i medio av okt. kapitulerade.

Det var efter allt detta otänkbart, att T. skulle kunna återvända till Sverige, så länge konung Karl regerade där. Och det lider väl intet tvivel, att han hade fått sona sina brott med döden, om han ej i rätt tid lyckats komma över danska gränsen. Den kungliga hämnden nådde honom emellertid i annan form. Konungen förklarade honom förlustig riddarvärdigheten och nedsatte en utomordentlig domstol, ett slags riksrätt, som 15 sept. 1453 dömde honom och de övriga till Danmark flyktade landsförrädarna att mista liv, ära och gods. På grund av T:s frånvaro från fädernesslandet inskränkte sig domens verkliga betydelse för T:s vidkommande därtill, att hans egendom i Sverige hemfallit under kronan. Men på den punkten blev domslutet i full utsträckning exekverat. Sålunda beslagtog konung Karl gården Rävelsta, som kommit i T:s ägo genom moderns död 1451, och överlämnade hans godsbesittningar i Småland till sin förutnämnde måg Erik Eriksson, vilken på så sätt kom att inneha det allra mesta av vad som en gång tillhört T:s fader inom svenska landamären.

Så mycket ivrigare omfattade T. från denna tid Kristian I:s sak: det hade för honom, den från Sverige utstötte, blivit ett livsvillkor, att denne monarks strävan att förvärva även den svenska kronan kröntes med framgång. Redan på senhösten 1452 synes han i förening med Magnus Gren och Eggert Krummedige ha deltagit i danska anfall och landstigningsförsök längs Blekingskusten och i Möre (större delen av Blekinge hölls denna tid besatt av svenskarna), men dessa operationer ledde icke till åsyftat resultat. Med Karl Knutssons fall 1457 och Kristian I:s tronbestigning i Sverige s. å. kom emellertid upprättelsens tid för T. Ingen infödd svensk storman blev nu i så rikt mått som han delaktig av den kungliga nåden. Det var icke nog med att han återinsattes i sina under landsflykten förlorade värdigheter; trots sin relativa ungdom utnämndes han jämväl till rikets marsk (han bär dock denna titel jämförelsevis sällan i bevarade handlingar). Axvalls län fick han icke tillbaka; det ansågs icke längre vara tillräckligt för honom. I stället blev han slottshövitsman i Stockholm och innehavare av Kalmar län. Det var icke blott ett synnerligt gunstbevis, det var tillika ett vittnesbörd om konungens obegränsade förtroende för honom, när just dessa båda poster, av ojämförlig betydelse för Kristians välde i Sverige, uppdrogos åt honom och förenades på hans hand. Att T. under den nya regimen skulle få igen de av Karl Knutsson indragna godsen, däribland Rävelsta

och de till Erik Eriksson i följd av 1453 års dom överlämnade Smålandsgårdarna, föll av sig själv. Men det stannade icke vid detta. T. bemäktigade sig även Kråkerum och Erik Turessons övriga fasta kvarlåtenskap och roffade dessutom åt sig större delen av Erik Erikssons eget köpegods och av hans hustrus ursprungliga mödernegods. Han hade sålunda tillfredsställelsen att se sin nyss triumferande motpart så gott som utarmad. Efter några år fann han sig visserligen föranlåten att återlämna en del av rovet, men Kråkerum behöll han för all framtid, och något skifte, som fullt tillgodosåg Erik Erikssons rätt, kom icke till stånd. Herr Erik förlorade slutligen hoppet att, så länge Kristian I satt på tronen, utfå sin rättmätiga andel i arvet efter Erik Turesson, helst som hans förnämsta bevismedel vid juridiskt avgörande av arvsfrågan gått ur hans händer, i det att konung Kristian år 1456, då Erik Eriksson råkat i dansk fångenskap, kommit i besittning av hans innehavande jordabrev och sedermera med karakteristisk fördomsfrihet sålt dem till T.

År 1463 kommo emellertid de första förebuden till den kris, som skulle leda till Kristian I:s detronisering i Sverige och därmed också göra slut på T:s storhetstid. Marsken fick nu rika tillfällen att under prövande omständigheter ådagalägga sin trohet och tacksamhet mot den kungliga välgöraren. På nyåret spred sig ett rykte, att konung Karl rustade sig att återkomma från landsflykten och att en sammansvärjning till hans förmån var å bane. Kristian I, som härunder anlände till Stockholm, igångsatte fördenskull i mitten av mars förföljelser med häktningar och tortyr mot sådana i Stockholm varande personer, som antogos hysa tillgivenhet för den avsatte konungen. Vid dessa våldsdåd fungerade enligt Sturekrönikan T. jämte Claus Rönnow och Magnus Gren som Kristians främste hantlangare. Han blev emellertid för ögonblicket dåligt lönad för sin tjänstvillighet: den 25 apr. ersattes han som slottshövitsman i Stockholm med ärkebiskop Jöns Bengtsson. Kristian I förklarade senare denna egendomliga åtgärd så, att den intrigante prelaten själv intalat honom, att T:s avlägsnande från hövitsmannaposten vore nödvändigt, om Kristian skulle kunna bli herre över den väntade resningen och sålunda lyckas förebygga konung Karls återinsättande. T. åtföljde nu Kristian på dennes Finlandsresa i juli 1463. Vid återkomsten till Stockholm i augusti inträdde den ödesdigra brytning mellan Kristian och ärkebiskopen, som ledde till att denne fängslades och slutligen bortfördes till Danmark. T. medverkade nu kraftigt vid huvudstadens försvar mot de uppländska bondeskaror, som av förbittring över den ärkebiskopen

övergångna behandlingen gjort uppror och belägrade Stockholm. Den avgörande kampen stod på Helgeandsholmen den 21 aug. Bönderna blevo övervunna och till stor del efter utkämpad strid hänsynslöst nedslaktade; även sådana, som tagit sin tillflykt till Helgeandskyrkan, blevo, sedan de i förlitande på utlovad pardon givit sina vapen ifrån sig, nedhuggna i själva templet. T. säges vid detta tillfälle ha varit den skoningslösaste av alla, och hans föga hedrande uppträdande karakteriseras av Sturekrönikan med orden:

Herr Ture Turesson, en ridder långer,
kallas då allmogsens köttmånger.

»Allmogeslaktaren» hade emellertid visat sig vara en man, som Kristian I fullt och helt kunde lita på, och han svek inte heller i fortsättningen sin herres förtroende. När Jöns Bengtssons kusin, Kettil Karlsson (Vasa), i jan. 1464 begynte sin resning, vilken skulle komma att leda till Kristians fördrivande från Sverige, stod T. ståndaktigt på sin post i Stockholm — han synes på hösten 1463 ha återfått befälet där — och sedan konungen, som tillbringat vintern i sitt danska rike, i mars återkommit till Sverige med en krigshär, måste de upproriska häva en påbörjad belägring av huvudstaden. Men snart började motgångarna på allvar för konungen och hans vapendragare herr Ture. Sedan Kristian 17 apr. lidit ett svårt nederlag vid Haraker och upproret som följd därav vunnit ytterligare utbredning i Svealandskapen, företog T. från Stockholm (troligen i maj) en flottexpedition i Mälaren för att hejda den alltmer hotande upprorsrörelsen och i första hand erövra Västerås' slott och Västmanland. Ändamålet förfelades alldeles; under en sammandrabbning med biskop Kettil i Kvicksundet led T. svåra förluster och nödgades återvända till Stockholm, som inom kort ånyo var fullständigt inneslutet till lands av upproriska belägringstrupper och följaktligen endast åt Saltsjösidan hade förbindelserna fria. Vid midsommartiden lämnade Kristian I Stockholm och begav sig till Danmark för att hämta förstärkningar, och i denna situation kom det på T:s lott att med biträde av några danska stormän, som konungen kvarlämnat, fortsätta stadens och slottets försvar under den ihärdigt fullföljda belägringen. Staden gick förlorad i medio av aug., då borgerskapet öppnade portarna för den från Danzig återkomne konung Karl, men slottet höll sig under T:s ledning mot alla angrepp och detta även sedan de danska herrarna i sept. dragit hem till Danmark i kraft av en med Karl Knutsson avsluten kapitulation. T. gynna-

des härvid av det split, som, sedan konung Karls oförsonlige fiende Jöns Bengtsson äntligen lösgivits ur den danska fångenskapen och återvänt till sitt stift, uppstod mellan biskop Kettils parti, som påverkades av ärkebiskopen, och Karl Knutsson. Denna konflikt utvecklades på nyåret 1465 därhän, att Jöns Bengtsson och Kettil Karlsson började belägra Stockholms stad, som ju innehades av konung Karl, och dennes ställning blev ohållbar, då T., för vilken Karl alltjämt var huvudfienden, från slottet samverkade och trädde i förbindelse med de båda biskoparna och deras trupper, varigenom Karl och det av honom ledda borgerskapet bokstavligen kommo mellan tvenne eldar. Följden härav var, att Karl 30 jan. måste kapitulera, lämna Stockholms stad i Jöns Bengtssons händer och ånyo avsäga sig kronan. T., som tydligen icke ville riskera nya fientligheter — eljest nära nog oundvikliga — från det oxenstiernska partiets sida, avstod nu slottet till ärkebiskopen, utan tvivel i förhoppning om att denne skulle hålla det viktiga fästet konung Kristian till handa — en förhoppning, som Jöns Bengtsson knappast, såvitt det berodde av honom, kan sägas ha svikit i det följande, ehuru den danske konungen aldrig mer kom att taga Stockholm i personlig besittning.

Efter att ha uppgivit Stockholm drog sig T. tillbaka till Kalmar län, som han alltjämt innehade, och under sådana förhållanden stod han icke längre i händelsernas centrum på samma sätt som förut. Men hans trohet mot Kristian var oförändrad, och han såg sin uppgift i att bevara Kalmar slott och angränsande delar av Småland åt den danske konungen. Situationen tillspetsades, sedan Erik Axelsson (Tott) på hösten 1466 blivit riksföreståndare och herre på Stockholms slott och därefter med sin mäktiga släkt alltmer öppet förbundit sig med konung Karls vänner. För att i sin mån avvärja den sålunda hotande faran för Karl Knutssons återinsättande företog T. 1467 ett härnadståg till Värend, där han tillfångatog Karls anhängare Birger Trolle och skövlade dennes slott Bergkvara. Tillsammans med Magnus Gren deltog han även i en belägring av det skånska fästet Lillö, tillhörigt konung Karls måg Ivar Axelsson (Tott). Sedan Karl Knutsson i nov. 1467 återtagit regeringen i Sverige, fann sig T. föranlåten att söka bemedla stillestånd mellan Kristian I å ena sidan, Karl Knutsson och Ivar Axelsson å den andra. Han ingick för ändamålet 3 mars 1468, biträdd av Magnus Gren, en överenskommelse med herr Ivar, varigenom belägringen av Lillö upphävdes, och begav sig så i egenskap av Kristians fullmäktige till Stockholm, där han 13 apr. å den danske konungens vägnar avslöt ett stilleståndsfördrag

med konung Karl, enligt vilket vapnen å ömse sidor skulle vila under sommaren och ett fredsmöte hållas för åvägabringande av definitiv fred. Någon sådan kom emellertid icke till stånd, och då de svensk-danska fientligheterna följaktligen åter utbröto efter stilleståndstidens slut, understödde T. konung Kristian genom att från Kalmar utsända kapare, som i första hand överföllo svenska fartyg men därjämte även oroade den neutrala hanseatiska sjöfarten för att hindra all tillförsel till de av Karl Knutsson behärskade delarna av Sverige. I slutet av år 1469 inföll han ånyo i Värend, där han även denna gång svårt hemsökte Bergkvara, brände biskopsslottet Kronoberg (tillsammans med Eggert Krummedige; C 31, f. 192 v., KB) och tvang hela landskapet att hylla Kristian. När så Kristian I i början av 1470 rustade sig att infalla i Västergötland, begav sig T. till honom i Varberg, där även sju andra svenska stormän av Kristians parti (Magnus Gren, Erik Nipertz, Erik Nilsson, Erik Karlsson, Eggert Krummedige, Gustav Olsson och Trotte Karlsson) infunno sig. Av en skrivelse, som dessa åtta svenskar i egenskap av »konung Kristians råd» avsände från nämnda Hallandsstad till Danzig 18 febr., och av eljest kända förhållanden synes det vara uppenbart, att de samlats i Varberg i akt och mening att därifrån åtfölja Kristian till Öresten och deltaga i belägringen av detta västgötska gränsfäste. T. har alltså med all sannolikhet själv kämpat vid Kristians sida i det ryktbara slaget vid Öresten, som troligen inträffade i slutet av febr., och sålunda bevittnat Sten Stures lysande seger.

Efter sin återkomst till Kalmar fann T. sin ställning därstädes alltmer hotad. Värendsborna avföllo från honom, och redan i mars eller apr. torde Kalmar ha blivit belägrat av Karl Knutssons anhängare. T. lyckades emellertid avslå alla försök att erövra slottet, och även en av Sten Sture företagen belägring på våren 1471 måste uppgivas, varefter en av riksföreståndaren kvarlämnad bevakningsstyrka, som förskansat sig i Kläckeberga (en halv mil utanför Kalmar), nödgades fly eller giva sig fången, sedan Kristian I i juni anlänt till Kalmarsund med en stor här och flotta på väg till Stockholm. T. steg därefter ombord på den kungliga flottan och medföljde den till den svenska huvudstaden. Han kom sålunda att deltaga i slaget vid Brunkeberg, där han kämpade under dannebrogen. Enligt vad Olaus Petri och Sturekrönikan samstämmigt uppgiva, blev han därvid tillfångatagen av Sten Sture. Det är under sådana förhållanden ägnat att väcka förvåning, att han under de första månaderna av år 1472 åter befinner sig i Kalmar, alltjämt sysselsatt med försvaret av detta slott. Brunke-

bergsslagets utgång hade emellertid nu äntligen kommit honom att misströsta om Kristians sak, och troligen 30 mars s. å. uppgav han Kalmar till riksföreståndaren, som nu ånyo öppnat en belägring. Konungen ansåg, att T. bort och kunnat hålla ut längre men måste böja sig för det fullbordade faktum och löste honom 25 juli från hans trohetsed.

T. hade då redan återinträtt i det svenska riksrådet och försonat sig med Sten Sture. Han erhöll icke vidare något slottslän, men i övrigt hade han ingen annan olägenhet av sin förra politiska hållning, än att arvsprocessen mellan honom och Erik Eriksson på den senares initiativ ånyo togs upp och slutligen — delvis dock genom förlikning — avgjordes på ett sätt, som tillfredsställde T:s motpart. I riksrådet spelade T. ända till sin död en framskjuten roll och deltog flitigt i herredagar och unionsmöten. Ännu så sent som i aug. 1489 var han i Köpenhamn och underhandlade å Sveriges vägnar med konung Hans och Danmarks riksråd. När hans namn nästa gång (1 mars 1490) möter i bevarade handlingar, omtalas han som död.

Herr Ture var efter allt att döma en betydande personlighet, och den ståndaktighet och konsekvens, med vilken han förblev sin politiska uppfattning trogen, så länge det överhuvud var möjligt, vittnar om mindre vanlig karaktärsfasthet. Att han på samma gång var tämligen fri från skrupler i fråga om medel och tillvägagångssätt, torde av det föregående ha framgått. Med allt detta förenade han uppenbarligen en utpräglad religiositet i tidens anda och var särskilt en vän och gynnare av klosterväsendet. Med Vadstena kloster upprätthöll han de inom familjen traditionella förbindelserna — år 1459 förvärvade han där konfraternitetsbrev för sin egen och sin hustrus räkning — och han intresserade sig för Kronobäcks johannitkloster (i närheten av Kråkerum), som, troligen i väsentlig mån på hans initiativ, inrättats 1479—80 och där han och hans gemål fingo sin lägerstad. Men framför allt visade sig T:s klostervänlighet därutinnan, att han själv mot slutet av sin levnad grundade ett franciskankloster på ön Torkö i Blekinge (väster om Karlskrona) genom att för ändamålet skänka franciskanerna nämnda ö, som ägdes av honom, tillika med ett därå på 1460-talet uppfört, åt den heliga Klara helgat kapell, vilket säkerligen också hade honom att tacka för sin tillkomst. Det sålunda genom T:s frikostighet upprättade klostret, som efter hans död även var föremål för änkans omvårdnad, ägde bestånd till reformationen.

T. hade i sitt äktenskap en talrik barnskara. Fyra av de fem till namnet kända sönerna överlevde fadern: Sten, Peder och Erik Turessöner, samtliga riddare och riksråd (se nedan 10, 11 och 12), och Nils Turesson, som något av åren 1489—92 blev slagen till riddare på den heliga graven i Jerusalem — en i Sverige ytterst sällsynt utmärkelse — men som dog ogift ej långt därefter (han nämnes sista gången, såvitt hittills är känt, år 1493). En för denne Nils Turessons själ till Linköpings domkyrka skänkt patén (avbildad i O. Janses nedannämnda arbete, fig. 88 och 89, där dock inskriftens Nils Turesson med orätt identifieras med en på 1600-talet avliden medlem av Bielkeätten) är ännu i behåll. — Av T:s döttrar var Margareta äldst; hon förvärvade redan 22 sept. 1462 ett indulgensbrev (danska riksarkivet) av den påvlige avlatskommissarien Marinus de Fregeno. Från 1468 var hon gift med danske riddaren och riksrådet Mourids Nielssøn (Gyldenstierne) till Ågård på Jylland († 1503 eller 1504) och dog 1507. Av T:s övriga döttrar må nämnas: Barbara, † ogift 21 okt. 1485 och begraven i Kronobäck, Birgitta, † i Hinsekind 28 okt. 1513, gift på Lagnö 23 sept. 1488 med riddaren och riksrådet Arvid Trolle († i febr. 1505), och Anna, † på Erikstad 23 apr. 1513, gift på Toftaholm 1 juni 1488 med (den år 1494 avlidne) riddaren och riksrådet Gustav Olsson (stenbock).

Källor: Pergaments- och pappersbrev, RA och UB; Vitterhetsakademiens i RA depon. medeltidsbrev; laghandskr. C 31 (= Islandica, Papp. 4:o 72), KB; Stockholms tänkeböcker 1492—1494, Stockholms rådhusark. (anteckn. av 7 och 9 juni 1492 om Nils Turesson); Uppsala domkyrkas medeltida räkenskaper, Uppsala landsarkiv (den därur hämtade uppgiften om fru Ingegärd Kyrningsdotters död 1504 meddelad av fil. mag. L. Sjödin); Iver Akselsen Thotts arkiv, danska riksark. — Aarsberetninger fra det kongel. Geheimearchiv, 4 (1866—70); Anna Fickesdotter Bylows släktkrönika (J. Peringskiöld, Chronicon genealogicum, Sthm 1718); Arfstvisten emellan Erik Eriksson (Gyllenstierna) och Ture Turesson (Bjelke), utg. af K. H. Karlsson (1908); Bidrag till Skandinaviens historia, utg. af C. G. Styffe, 3—4 (1870, 75); Diplomatarium Christierni I, udg. af C. F. Wegener (1856); Diplomatarium dioecesis Lundensis, utg. af L. Weibull, 5 (1921); Handl. rör. Skandinaviens historia, 5 (1818); Hanserecesse von 1431—1476, bearb. v. G. v. der Ropp, 6 (1890); Missiver fra Kongerne Christian I:s og Hans's Tid, udg. ved W. Christensen, 1—2 (1912—14); Olaus Petri, Samlade skrifter: Bd 4 (En Svensk Cröneka), utg. av J. Sahlgren (1916); Samlinger til den danske Historie, udg. ved P. F. Suhm, II:3 (1784), s. 31; Scriptores rerum Suecicarum, I:1 (1818), s. 234; Stockholms stads jordebok 1474—1498, utg. genom H. Hildebrand (1889—1914), s. 224, 235 (ett par notiser om Nils Turesson); Sv. medeltidens rimkrönikor, utg. af G. E. Klemming, 2—3 (1866—68); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 3 (1895). — P. G. Berggren, Kronobäcks kloster (Meddel. fr. Kalmar läns fornminnesfören., 1904); Danmarks Adels Aarbog 1901; S. Erixon, Den stora dryckes-bollen med Peder Turesson Bielkes och hans frus anvapen (Fataburen, 1915); O. Janse, Medeltidsminnen fr. Östergötland (1906); J. Lindbæk, De danske Franciskanerklostre

(1914); B. Schlegel, Bergqvara gods och slott i Småland (1897); Alexandra Skoglund, De yngre Axelssönernas förbindelser med Sverige 1441—1487 (1903); C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, 3:e uppl. (1911).

G. CARLSSON.

10. Sten Turesson (Bielke), den föregåendes son, f. senast på 1460-talet, † 1520 eller kort därefter. Nämnes redan 1488; riksråd och lagman i Västmanland från 1494 (lämnade sistnämnda befattning ej långt före sin död); riddare vid konung Hans' kröning 1497; hövitsman på Kastelholm 1506—juli 1507; därefter i fångenskap i Danmark till sensommaren 1508. Bodde på Rävelsta i Uppland, som han ärvt efter fadern.

Var 1504 gift med Anna Bengtsdotter, dotter till riksrådet Bengt Fadersson (sparre) till Ängsö och Aspenäs; hon bodde efter mannens frånfälle på sistnämnda gods och levde ännu 19 febr. 1560 (pergamentsbrev, RA) men var död 1562.

S., som under hela sin riksrådstid flitigt bevistade rådsmöten och herredagar, är närmast att beteckna som en moderat anhängare av den aristokratiska oppositionen mot Sturarna. Efter att ha deltagit i det ryska kriget 1495 och 1496 framträdde han under 1497 års inbördeskrig, ehuru först efter lång tvekan och utan större aktivitet, som Sten Stures motståndare. Vid utbrottet av resningen mot konung Hans 1501 iakttog han en tillbakadragen och, som det förefaller, neutral hållning men böjde sig, sedan upprorets framgång var tryggad, för det fullbordade faktum, varför konungen 1503 indrog hans skånska gods. Vid underhandlingarna mellan Svante Nilsson och Erik Turesson (Bielke) år 1504 tjänstgjorde han som medlare och bidrog härvid utan tvivel till att den sistnämnde äntligen anslöt sig till den nye riksföreståndaren. Som slottsherre å Kastelholm överraskades han i juli 1507 av ett danskt flottanfall, som, emedan undsättning icke hann anlända, kröntes med sådan framgång, att slottet intogs och brändes av fienden, varefter S. själv 22 juli såsom fånge bortfördes till Köpenhamn. Olyckan ådrog honom, troligen icke alldeles utan fog, skarpa förebråelser för bristande förtänksamhet och duglighet från Svante Nilssons och dennes vänners sida; bl. a. utlät sig Hemming Gadh därhän, att S. genom sitt förhållande vid detta tillfälle visat sig »föga akta sitt sköldemärke». Fångenskapen i Danmark varade ungefär ett år, och S. måste vid frigivningen ge konung Hans förskrivning på en till 2,000 mark uppgående lösesumma. Hans politiska hållning under de följande årens inre strider är föga känd, men det förefaller, som om han 1511 snarast stött aristokratpartiets försök att avsätta Svante Nilsson och 1512 varit en anhängare av

Erik Trolles kandidatur till riksföreståndarskapet. Intet tyder dock på att han i fortsättningen, såsom fallet däremot var med hans broder Peder Turesson, levde på spänd fot med Sten Sture d. y. Efter dennes död anslöt han sig emellertid inom kort till den segrande Kristian II och deltog i kapitulationen i Uppsala 6 mars 1520. Han nämnes sista gången som medutfärdare av den ryktbara rådsförklaring, som 31 okt. s. å. utfärdades i Stockholm och genom vilken Kristian proklamerades som Sveriges arvherre, men hans sigill har aldrig blivit vidhängt, varför det kan antagas, att han ej varit närvarande vid brevets tillkomst. Sannolikt har han avlidit kort därefter. — S. var efter allt att döma en fridens man, som emellertid å begåvningens vägnar var sin yngre broder Erik avsevärt underlägsen. Han efterlämnade inga barn.

Källor: Pergamentsbrev, RA och UB; Bidrag till Skandinaviens historia, utg. af C. G. Styffe, 4—5 (1875, 84); De ældste danske Arkivregistraturer, 5:1 (1910); E. Grönblad, Nya källor till Finlands medelhistoria (1857); Handl. rör. Skandinaviens historia, 18—20 (1833—35); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 3 (1895). -- C. A. Klingspor & B. Schlegel, Svenska slott: Engsö (1877). G. CARLSSON.

11. Peder Turesson (Bielke), broder till föregående, f. troligen på 1460-talet, † på senhösten 1520. Nämnes redan 1488; mottog riddarslaget vid konung Hans' kröning 1497 och inträdde under resningen mot densamme 1501 i riksrådet; hövitsman på Stäkeholm från 13 jan. 1506 till början av 1517; var en av Sveriges delegerade vid de svensk-danska fredsmötena i Ny-Varberg 1508, i Köpenhamn 1509 och 1513; under sina senare år lagman på Öland. Skrev sig till Kråkerum, som han ärvt efter fadern; ägde dessutom från 1503 Blidingsholm i Värend.

Gift å Älvsborg 22 nov. 1495 med Karin Nilsdotter, † troligen vid ungefär samma tid som mannen, dotter till riddaren och riksrådet Nils Klasson (sparre) till Vik.

Som svärson till Sten Sture den äldres kusin och vän Nils Klasson till Vik kom P. under sin tidigare bana att ansluta sig till Sturepartiet. Han deltog sålunda i resningen mot konung Hans 1501, varför han också av denne berövades sina skånska arvegods och inbegreps i den beryktade Kalmardomen 1505. Som belöning och satisfaktion erhöll han avsevärda förläningar i Sverige: till Uppvidinge härad i Småland, som redan under Sten Stures förra regementstid på 1490-talet var i hans besittning, lades nu Östbo härad i samma landskap och efter svärfaderns i slutet av år 1505 timade frånfälle Stäkeholms slottslän, som denne till sin död innehaft. Sistnämnda län med det därtill hörande fasta slottet

var under då rådande situation så mycket mer välkommet för honom, som han efter de svensk-danska fientligheternas återupptagande på hösten 1505 icke ansåg sig kunna bo kvar på sin obefästa sätesgård Kråkerum, vilken på grund av sitt läge invid kusten nära det av fienden innehavda Kalmar när som helst kunde bli utsatt för dansk skövling — det är ett både för de tillfälliga förhållandena och för tidens sedvänjor betecknande drag, att P. utanför Kråkerum i sitt och sina medarvingars intresse hade låtit nedgräva i jorden det lösöre, som hans nyss avlidna moder efterlämnat, för att det ej vid ett befarat anfall skulle råka i fiendernas våld. Som slottsherre på Stäkeholm var P., säkerligen icke utan orsak, tidvis illa liden av de underlydande bönderna i Tjust, vilka åren 1508 och 1509 formligen reste sig mot honom och ihjälslogo hans svenner. Han medverkade vid belägringen av Kalmar slott på sensommaren 1510 men kom på sistone i dåligt förhållande till Svante Nilsson och avhändes sin värendska förläning, Uppvidinge härad. Även med Sten Sture d. y. synes han från början ha stått på mindre god fot. När så hans svåger Sten Kristiernssons (Oxenstierna) stämplingar mot riksföreståndaren blivit avslöjade år 1516, misstänkte Sten Sture P. för delaktighet och fråntog honom hans återstående mera betydande förläningar: Stäkeholms län och Östbo, vilka överlämnades till Johan Arendsson (av Ulv-släkten), varjämte P. måste ställa borgen för sitt framtida välförhållande. I det följande hölls han någon tid (1518) i likhet med Trollepartiets ledare i fängsligt förvar av Sten Sture, varvid Kristian II dels under direkta förhandlingar med denne, dels medelst påkallande av den påvlige legaten Arcimboldis ingripande sökte genomdriva hans frigivning. Sedan »unge herr Sten» dött, hyllade P. konung Kristian och biträdde honom vid förhandlingarna om Stockholms kapitulation i sept. 1520. I riksrådets bekanta brev 31 okt. s. å., genom vilket Kristian förklarades för rikets arvherre, är han angiven som medutfärdare, men detta brev har aldrig kommit att bli beseglat av honom, och från den 15 nästföljande november föreligger ett aktstycke, vari Kristian tar hans dotter Anna Pedersdotter och hennes syskon i sitt beskydd samt garanterar dem oinskränkt besittning av all den lösa och fasta egendom — även den av konung Hans sekvestrerade i Danmark — som tillfallit dem i arv efter deras föräldrar. Ordalagen i sistnämnda dokument måste anses ge vid handen, att P. då var död; häremot strider icke det förhållandet, att han och hans gemål år 1521 intogos i helgalekamensgillet i Stockholm som »frater et soror post mortem».

Av P:s barn var den förutnämnda Anna Pedersdotter äldst. Hon var ogift ännu i nov. 1522 men äktade kort därefter riksrådet Ture Bengtsson till Händelö i Östergötland, en framstående ung ädling, vilken som kanik i Linköping hade blivit artium magister i Wittenberg febr. 1517 och ännu i juni 1520 var innehavare av kanonikat i den östgötska stiftsstaden men under befrielsekriget inträdde i riksrådet som världslig medlem. Efter att redan på försommaren 1524 ha blivit änka kvarbodde hustru Anna — eller fru Anna, som hon egendomligt nog under sina sista levnadsår benämndes, ehuru Ture Bengtsson icke hade varit riddare — ända till sin död i början av år 1551 på Händelö. Av P:s yngre döttrar gifte sig Agneta med danske adelsmannen Claus Clausson (Tott) till Hjuleberg i Halland och Margareta med riksrådet Axel Nilsson (se Banér, släktöversikt); om sönerna Nils Pedersson och Ture Pedersson se nedan 15 och 16.

I Nordiska muséet förvaras en i flera hänseenden märklig dryckesskål av trä med P:s och hans frus anvapen. Den torde antingen ha tillhört P. själv i livstiden — en forskare (Ödberg) har, dock utan motivering, daterat den till år 1510 — eller ock, vilket är sannolikare, tillverkats till åminnelse av makarna kort efter deras död.

Källor: Pergamentsbrev, RA och UB; Genealogica 58 f., RA; Helga lekamens gilles handl.: levata 1515—1522, KB; Sturearkivet: Svante Nilssons arkiv, danska riksark. (brev från P:s svärmoder Margareta Lagesdotter 29 jan. 1506, från Jon Jönsson 9 jan. 1509 och från Hemming Gadh 15 sept. 1509); Sverige A 1396—1532, danska riksark. — Bidrag till Skandinaviens historia, utg. af C. G. Styffe, 4—5 (1875, 84); Handl. rör. Skandinaviens historia, 13, 18—20, 24 (1828, 1833—35, 1840); Hist. handl., 4 (1864), s. 385, 389; Kon. Gustaf I:s registratur, 1 (1861); J. Köstlin, Die Baccalaurei und Magistri der Wittenberger philosophischen Fakultät 1503—1517 (1887); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 3 (1895). — G. Carlsson, Hemming Gadh (1915); S. Erixon, Den stora dryckesbollen med Peder Turesson Bielkes och hans frus anvapen (Fataburen, 1915); P. v. Möller, Halländska herregårdar (1871); F. Ödberg, Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild till Dala och Åkerö och hennes tid (Västergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H. 8—9, 1908, s. 34; H. 10, 1909, s. 36, noten).

G. CARLSSON.

12. Erik Turesson (Bielke), de båda föregåendes broder, f. troligen på 1460-talet, † maj 1511 på Viborg. Slottsfogde i Stockholm nov. 1487—11 aug. 1490; hövitsman å Stäkeborg hösten 1494—sommaren 1499; därefter till sin död innehavare av Viborgs och Sankt Olovsborgs (Nyslotts) slottslän, med vilka befattningar han från sept. 1504 förenade funktionen som ståthållare (»fullmyndig och mäktig hövitsman» näst under riksföreståndaren) i hela Finland; erhöll riddarslaget vid konung Hans' kröning 1497 och inträdde troligen samtidigt i riksrådet.

Gift å Benhammar 5 juli 1490 med Gunhild Johansdotter (Bese), f. omkring 1475, † 1552 eller 1553, dotter till riksrådet Johan Bese (se Bese 1).

E., vars fader i sin krafts dagar hade varit en ytterligtgående och konsekvent unionsvän, valde från början sin plats på den rakt motsatta sidan i det politiska livet. Redan i ynglingaåren kom han som slottsfogde i Stockholm i nära förhållande till Sten Sture d. ä., och hans giftermål med en dotter till dennes gamle meningsfrände Johan Bese bidrog otvivelaktigt att befästa hans sympatier för Sturepartiet. När så innehavaren av Stäkeborgs slottslän, Nils Sture, dog 1494, utsågs E. av riksföreståndaren till den avlidnes efterträdare som slottshövitsman, ehuru herr Nils' egen son Svante Nilsson, understödd av riksrådets förnämsta medlemmar, hade anhållit om länet. Samtidigt med att han sålunda stod i gunst hos Sten Sture och framträdde som en av dennes anhängare, åtnjöt han emellertid också anseende hos riksföreståndarens motståndare inom riksrådet, vilka 1496 hos herr Sten gjorde framställning om hans och ett par andra unga ädlingars — däribland E:s broder Peder Turessons — inkallande i rådet, en anmodan, som dock den gången blev resultatlös, emedan riksföreståndaren efter vad det vill synas principiellt eftersträvade att nedbringa rådets medlemsantal för att på så sätt minska denna korporations politiska betydelse. Under 1497 års inbördeskrig skänkte E. gamle herr Sten sitt kraftiga stöd. I sin egenskap av hövitsman på Stäkeborg öppnade han, personligen eller genom sina svenner, fientligheter mot riksföreståndarens vederdelomän i Östergötland, bl. a. biskop Henrik Tidemansson i Linköping, vars slott Rönö brändes av E:s trupper. Men framför allt verkade han för Sten Stures sak i Uppsverige, där han biträdde vid Stockholms försvar och vid belägringen av ärkebiskopens slott Almarestäket. Först då Sten Sture själv i okt. fann sig föranlåten att sträcka vapen för den av upprorsmännen inkallade konung Hans, fogade sig även E. i regementsförändringen och hyllade konungen.

Två år senare tillträdde E. den ämbetspost, på vilken han skulle utföra sin egentliga livsgärning. Sommaren 1499 förmåddes Sten Sture av konung Hans att återställa en stor del av sina finländska förläningar, varigenom bl. a. Viborgs och Sankt Olovsborgs slottslän blevo lediga. Dessa överlämnades nu till E., som omedelbart överflyttade till sitt nya verksamhetsområde. Den befordran, E. sålunda vunnit, var icke odelat avundsvärd; Viborg och Olovsborg utgjorde ju det dåtida Sveriges utposter mot det framträngande moskovitiska väldet, och just vid sekelskiftet var förhållandet

mellan Sverige och Ryssland mycket brydsamt. Huvudorsaken härtill var, att ett i mars 1497 ingånget svensk-ryskt stilleståndsfördrag bestämde, att 1323 års Nöteborgsfred skulle lända till efterrättelse vid en blivande överenskommelse om gränslinjen mellan Sverige och Ryssland. Nu var förhållandet det, att Sverige under 1300- och 1400-talen, delvis i följd av den fortskridande kolonisationen i dessa trakter, under hand hade utvidgat sina besittningar i östra Finland utöver 1323 års gränser, så att en återgång till Nöteborgstraktaten för vårt land skulle ha betytt en faktisk landavträdelse av avsevärd omfattning. Sten Sture, under vars auspicier 1497 års stilleståndsfördrag hade tillkommit, var medveten härom men hade under då rådande prekära förhållanden trott sig böra köpa tillfällig fred vid de östra gränserna genom att tillmötesgå ryssarnas bestämda fordran angående Nöteborgstraktatens åberopande i stilleståndsfördraget som norm för gränsläggningen. I själva verket var det aldrig hans mening, att områden, som genom hävd blivit svenska, skulle avstås till moskoviten, och för att förebygga en dylik konsekvens av 1497 års fördrag torde han — antingen strax före eller något efter fördragsslutet — ha låtit upprätta den förfalskade, mot de för Sverige gynnsamma faktiska gränsförhållandena svarande text av Nöteborgstraktaten, som sedan i mansåldrar bidrog att förvirra den svensk-ryska gränsläggningsfrågan.

Som slottsherre å Viborg och Olovsborg hade E. från början att dragas med de elaka följderna av den brist på ärlighet, som Sten Sture sålunda vid stilleståndets ingående, visserligen av politisk nödvändighet, hade låtit komma sig till last. Det gränsläggningsmöte, som enligt fördraget skolat öppnas i dec. 1497, hade icke blivit hållet, och ryssarna hade börjat ana, att svenskarna icke ville veta av någon landavträdelse. Och ehuru konung Hans, ryssarnas forne bundsförvant mot Sverige, under tiden hade bestigit den svenska tronen — en tilldragelse, som uppenbarligen hade väckt den moskovitiske storfurstens förhoppning, att hans önskningar i gränsfrågan nu skulle bli realiserade — hade allt förblivit vid det gamla. Under dessa omständigheter stegrades den ryska förbittringen mot Sverige till det yttersta, och just vid den tid, då E. tog sina nya län i besittning (sept. 1499), bröto ryssarna stilleståndet och öppnade en belägring av Olovsborg, vilket fäste enligt deras åsikt var anlagt på mark, som enligt Nöteborgstraktaten borde tillhöra Ryssland. E. vidtog emellertid skyndsamt sådana försvarsanstalter, att fienden med stor manspillan måste draga sig tillbaka. Även följande år gjorde ryska strövkårer

ett försök att under vilda härjningar bemäktiga sig de omtvistade distrikten, varvid de också företogo sig att på egen hand utsätta råmärken, så placerade, att även Olovsborg enligt dem skulle komma att ligga på den ryska sidan. E., som denna gång biträddes av den från Sverige tillskyndande Sten Sture, lyckades emellertid alltjämt förhindra varaktiga ryska framgångar, och fienden vek slutligen åter undan.

Dess bättre inträdde inom kort en avspänning i förhållandet mellan Sverige och Ryssland. Det sistnämnda riket fick nämligen krig på annat håll: år 1501 förenade Litauen och det lifländska ordenslandet, vilka ävenledes hotades av moskoviternas expansionshunger, sina vapen mot den ryske storfursten. Under detta krig, som pågick till 1503, fick Finland vara i fred för ryska anfall, och E. förstod därjämte att genom sitt kloka uppträdande i den för Ryssland ganska brydsamma situation, som kriget innebar, skapa långvarig, i det stora hela orubbad grannsämja mellan Sverige och Moskva. I stället för att, som den lifländske ordensmästaren hade beräknat, göra gemensam sak med denne i kampen mot ryssarna, iakttog han nämligen den strängaste neutralitet och förvärvade sig ytterligare anspråk på rysk erkänsla genom att, medan det ryska varuutbytet med Västeuropa på de vanliga förbindelselinjerna över Lifland och Litauen var fullständigt avbrutet i följd av kriget med dessa länder, i största utsträckning upprätthålla handelstrafiken mellan Finland och Ryssland och detta trots varjehanda repressalier och hämndeakter från hansestädernas, främst Revals, och de lifländska ordensmyndigheternas sida. I Viborg eller eljest genom förmedling av E. och viborgska köpmän erhöllo ryssarna sådana nödvändighetsvaror: salt m. m., som de behövde importera för att överhuvud kunna hålla ut i kriget. Endast i fråga om krigsmateriel synes han härvid ha ålagt sig någon återhållsamhet; de förbittrade Revalborgarnas beskyllningar, enligt vilka han jämväl skulle ha bringat salpeter och skjutvapen i ryssarnas händer under deras fejd med Lifland och Litauen, avvisade han i varje fall själv med stor indignation, i det han förklarade, att en så okristlig handräckning åt de kätterska ryssarna mot egna trosfränder icke kunde falla honom in: »jag är en kristen människa, och vad som rör min kristendom räknar jag icke för någon ringa sak».

Den, så långt det överhuvud var försvarligt, ryssvänliga politik, som E. under 1501—03 års krig hade inaugurerat, blev han under sin återstående livstid trogen. Han undvek sålunda allt, som kunde verka utmanande på ryssarna, och avrådde i konsekvens

härmed den svenska centralregeringen från förbund med den lifländska ordensstaten — en dylik allians skulle ovillkorligen ha kommit att rikta sin udd mot moskoviterna. Bakom denna hans hållning låg ett dubbelt syfte: att bevara freden med den slaviske grannen och att göra Viborg till en centralpunkt för Rysslandshandeln, och han vann det också i det väsentliga. Det förtroende, som E. från 1501 vunnit hos ryssarna, stadgades alltmer och kom vårt land till godo. Det sexåriga stilleståndet av år 1497 ansågs icke ha blivit formligen upphävt genom det ryska fredsbrottet 1499/1500 — Ivan III låtsade okunnighet om de då företagna ryska härjningarna i Finland — och avlöstes 1504 av en tjuguårig fred, som visserligen 1509 uppsades av ryssarna, emedan dessa insisterade på en gränsläggning i enlighet med Nöteborgstraktaten och icke fingo sin önskan därom uppfylld, men år 1510 utbyttes mot en sextiårig fred med bestämmelser om en gränsläggning år 1513, vilken emellertid aldrig kom till stånd. Både i 1504 och 1510 års fredsverk var E. den drivande kraften på svensk sida, och den i förhållande till ryska sedvänjor sällsport långa fredstid, som 1510 års traktat stipulerade, vinner just i ryssarnas aktning och vänskap för E:s person sin enda tillfyllestgörande förklaring. Konung Hans' trägna försök i anslutning till traditionerna från 1490-talet att hetsa Moskva till anfall mot Sverige blevo tack vare E. utan verklig effekt, och Finland, som förut i decennier hade besvärats av tätt återkommande ryska härjningar och fientligheter, åtnjöt till följd av den smidighet, med vilken E. i detta avseende förstod att skingra tid efter annan framträdande ovädersmoln, i stort sett ostörd fred åt det ryska hållet från och med år 1501 till E:s död. Härmed har E. skapat den oundgängliga förutsättningen för Sveriges förmåga att bestå i den hårda kampen mot konung Hans åren 1501—11.

E:s goda förhållande till ryssarna blev som nämnt till båtnad även för det viborgska handelslivet. Viborg hade svårt lidit under det svensk-ryska kriget 1495—97 men uppblomstrade nu på nytt på grund av den centrala ställning i fråga om Rysslandshandeln, som staden då kom att intaga. Och blomstringen upphörde ingalunda efter fredsslutet mellan Lifland och Moskva 1503. Även i fortsättningen förbjöd nämligen den ryske storfursten sina undersåtar att driva köpenskap med lifländarna, och hanseförbundet å sin sida sökte med Lübeck i spetsen avhålla sina medlemmar från att handla med ryssarna för att på så sätt tvinga dessa att återställa det hanseatiska kontoret i Novgorod, som Ivan III år 1494 under brutala former hade stängt. Under sådana förhållanden

fortsatte de ryska köpmännen att med sin herres bifall frekventera Viborg för att där avyttra sina egna varor och inköpa västerländska, och samtidigt besöktes Ryssland ofta nog av handelsmän och sjöfarande från Viborg. Detta medförde icke blott, att de viborgska handelsidkarna hade god avsättning för sådana produkter från det svenska statsområdet, vilka voro begärliga för ryssarna, utan också att tyska kofferdifarare i stor utsträckning trots hansans förbud och kaperier förde sina laster till Viborg i syfte att där avyttra dem i och för export till Ryssland och i återfrakt erhålla ryska varor. Medan Viborg följaktligen hade goda dagar, avtynade de lifländska hansestäderna Reval och Dorpat, som hart när för sin existens voro beroende av Rysslandshandeln och som också hade varit huvudintressenterna i det hanseatiska Novgorodkontoret men för vilka denna näringskälla numera, i den mån de ömsesidiga handelsförbuden upprätthöllos, var tillsluten — åtminstone i Reval sammanstörtade under 1500-talets första decennium av berörda skäl en hel rad gamla förnämliga handelshus. Då det i hög grad just var Viborgs växande betydelse som transitoort för varuutbytet mellan Ryssland och det västligare Europa, som satte den moskovitiske storfursten i stånd att framhärda i sin målmedvetna strävan att frigöra sitt land från hansans forna ekonomiska herravälde, blev E., i vilken man med rätta såg den verklige ledaren av Viborgs kommersiella utveckling, föremål för hanseförbundets ovilja. Själv väjde han emellertid icke det ringaste för hanseaternas vrede; han insåg nämligen, att hansans makt i Östersjöbäckenets östligaste delar måste brytas, om Viborg skulle kunna få en plats i solen, och det torde ha varit hans dröm, att den karelska handelsstaden skulle bli Revals och Dorpats kommersiella arvtagare. I det syftet synes han också år 1507 ha gjort en framställning till den ryske storfursten, att den berömda s. k. Deutscher hof i Novgorod, som varit det forna hansakontorets lokala centrum i nämnda stad, skulle överlåtas på viborgska eller i varje fall svenska köpmän, vilka i så fall tydligen skulle komma i åtnjutande av ungefär samma privilegier, som de hanseatiska Novgorodfararna till år 1494 hade innehaft, och förslaget synes ha upptagits mycket välvilligt på rysk sida. Tanken blev emellertid aldrig förverkligad, och tre år efter E:s död lyckades Reval och Dorpat uppnå samförstånd med storfursten, varvid Deutscher hof i Novgorod ånyo öppnades för de hanseatiska köpmännen, en händelse, som jämte andra omständigheter i själva verket grusade de av E. i livstiden omfattade planerna angående Viborgs kommande storhet som handelsstad. Det blev icke heller E. förunnat att slutföra det av honom planlagda

och påbegynta arbetet på en kanal mellan Finska viken och Saimavattnen, vilket företag tydligen såväl avsåg att i handelns intresse underlätta trafiken mellan Viborg och dess östfinländska uppland som att skapa en bekvämare, för Finlands försvar välbehövlig förbindelse mellan fästningarna Viborg och Olovsborg. Ehuru detta projekt först vid 1800-talets mitt gick i fullbordan genom Saima kanal, vittnar det i sin mån om sin ursprunglige upphovsmans storartade framsynthet. Som ett allmänt omdöme om E:s verksamhet för det viborgska handelslivets förkovran torde kunna sägas, att han, fortsättande tidigare viborgska slottsherrars — främst Kristiern Nilssons (Vasa) och Erik Axelssons (Tott) — ansträngningar i samma riktning, därvid utvecklade än större energi och en mera obönhörlig konsekvens än någon av hans föregångare.

Det ovan sagda torde utvisa, att E. redan genom sin verksamhet i Viborgs och Olovsborgs län och vad därmed sammanhängde gjort sig förtjänt av ett hedrande eftermäle i våra hävder. Han har emellertid därutöver gjort betydande insatser i Sveriges allmänna politik dessa år. Senare än de flesta svenska stormän deklarerade han efter utbrottet av Sturarnes resning mot konung Hans 1501 sitt avfall från den monark, som han 1497 svurit tro och huldhet. Det skedde först 25 juli 1502 genom ett av honom i Sten Stures närvaro från Hollola i Tavastland utfärdat uppsägelsebrev till konungen, vilket dock hade den hövliga formen av en anhållan, att konung Hans själv måtte lösa honom från hans trohetsed. Ehuru Hans aldrig villfor denna hans begäran, gjorde E. i fortsättningen, i vad på honom ankom, gemensam sak med den svenska revolutionsregeringen. Dock ålade han sig härvidlag ett par år framåt en viss försiktighet, som delvis torde ha varit förestavad av hans önskan att såvitt möjligt rädda sina danska arvegods från varaktig sekvestrering.

Tiden närmast efter Sten Stures död ter sig hans hållning något oklar. Så mycket är tydligt, att han tvekade erkänna Svante Nilsson som riksföreståndare, och kanske har han några månader haft under övervägande att träda i spetsen för det av gamle herr Stens änka och intimaste vänner representerade parti, som med ovilja såg herr Svantes upphöjelse och som uppenbarligen under förra halvåret 1504 på mångahanda sätt intrigerade mot den nye regeringschefen, sannolikt i syfte att störta honom och ersätta honom med en man av herr Stens skola. Just i Finland hade detta parti djupa försänkningar; fru Ingeborg Åkesdotter själv innehade där bl. a. Tavastehus såsom änkesäte. I början av sept. 1504 hade emellertid E. i Åbo ett möte med Svante Nilsson, som alltifrån sitt

regeringstillträde gång på gång, ehuru dittills förgäves, hade begärt ett personligt sammanträffande, och härvid uppnåddes full enighet. E. anslöt sig nu äntligen utan förbehåll till herr Svante och lovade honom trohet, och till gengäld utnämnde riksföreståndaren honom till sin ställföreträdare i Finland och på Åland med befogenhet att i herr Svantes frånvaro och å hans vägnar — särdeles i vad som rörde landets försvar mot eventuella ryska och danska anfall — bjuda och råda över kronans fogdar och ämbetsmän och i allmänhet över alla inbyggare inom det sålunda för E:s räkning upprättade ståthållardömet. I organisatoriskt hänseende var detta en nyhet, som jämte liknande åtgärder för Västergötlands vidkommande förebådade en följande tids anordningar i fråga om gränsprovinsernas styrelse.

Efter sammankomsten i Åbo 1504 framstår E. under ett halvt decennium som en av Svante Nilssons högst skattade rådgivare i alla centrala politiska spörsmål. Omsorgen om Finlands försvar — åren 1507—09 voro de från sjösidan åtkomliga delarna av landet, särskilt Åland, Åboland och Borgå län, utsatta för danska strandhugg och skövlingar, varjämte danska fartyg ej sällan gjorde den finländska sjöfarten i Finska viken osäker — hindrade honom från tätare deltagande i de svenska rådsmötena, och endast vid tre tillfällen (1505, 1506 och 1509) gjorde han i sådant syfte kortvariga besök i det egentliga Sverige. Men han stod hela tiden i mycket livlig brevväxling med herr Svante och riksrådet och företrädde därvid i alla skiften en fast nationell politik. Han tröttnade icke att mana sina medbröder i rådet till sammanhållning kring riksföreståndaren och att försäkra denne om sitt stöd mot envar, som »aktade indraga den fördärvlige kungen i riket igen»; eftersom han själv tagit på sin lott att trygga freden åt den ryska sidan, fordrade han till gengäld, att det centrala Sveriges ledande män så mycket kraftigare på slagfältet och vid rådsbordet skulle avvisa alla danska försök att betvinga Sverige eller eljest i någon form inskränka dess återvunna självständighet. Det av riksrådets majoritet i opposition mot herr Svante allt livligare omfattade kompromissförslaget om en årlig tribut till konung Hans för att dymedelst t. v. få fred med Danmark ogillade han bestämt; på sin höjd ville han (aug. 1508) ge sitt samtycke till att en måttlig penningsumma utbetalades vart fjärde eller femte år under konungens återstående livstid mot det att Gottland jämte de av fienden besatta slotten Kalmar och Borgholm återlämnades till Sverige, och även en sådan lösning av den svensk-danska frågan betecknade han som djupt förödmjukande för riket.

E:s sålunda framträdande uppfattning bottnade — utom i en principiellt nationell åskådning, tvivelsutan vunnen redan i ungdomen under samarbetet med gamle herr Sten — dels i en från år 1504 starkt markerad personlig aversion och misstro mot den danske monarken, dels i hans optimistiska tro på Sveriges förmåga att av egen kraft hävda sitt oberoende, om blott grannsämjan med Ryssland kunde bevaras. Mycket belysande i det förra avseendet är den hållning, som E. intog gentemot det i 1504 års svensk-danska stilleståndsfördrag ingångna avtalet om ett fredsmöte i Kalmar midsommaren 1505, vid vilket de tre rikenas råd och konung Hans själv skulle infinna sig. E. erhöll en personlig inbjudan till detta möte av den danske monarken, som alltjämt inbillade sig, att hans avfall ännu ej var definitivt, och som tydligen hoppades, att E. i Kalmar skulle tillvarataga hans intressen. I stället för att besvara ifrågavarande brev eller hörsamma den kungliga kallelsen skyndade sig E. (mars 1505) att meddela herr Svante, att konungen enligt till Viborg inlöpande — och, som det sedan visade sig, fullt riktiga — underrättelser ämnade uppträda på mötet i spetsen för en stor krigsmakt, varför det vore att befara, att hans avsikt med mötet var att locka svenskarna i fällan och mot tro och loven beröva dem livet eller åtminstone friheten. Sina misstankar i denna riktning motiverade E. ytterligare med en erinran om konungens vid flera föregående tillfällen ådagalagda svekfullhet. Hellre än att genom ett omisstänksamt besökande av mötet utsätta sig för risken att bli ett värnlöst byte för konung Hans och ömkligen »varda tagen vid halsen» skulle E., om han vore i herr Svantes och de andra svenska herrarnes ställe, »strax giva sig till slags» med de trolösa danskarna, »till sjös eller i marken». Dessa varningsord voro förvisso långt ifrån ogrundade, och i själva verket torde de kraftigt ha bidragit till att de uppsvenska riksråden å sin sida togo en betydande krigsstyrka med sig vid avresan till Kalmar. Kanske föranledde de också en avsiktlig försening av hela expeditionen; svenskarna kommo i varje fall icke fram till mötesorten, innan konungen och hans stora följe dragit sina färde, och undgingo därmed måhända att falla offer för en blodig exekution av samma art, som den konungen före sin avresa från Kalmar lät denna stads borgerskap undergå.

När så den romerske konungen Maximilian I förklarade det »upproriska» Sverige i riksakt och, konung Hans till behag, befallde hansestäderna att helt avbryta sina handelsförbindelser med vårt land — ett påbud, som städerna i största utsträckning ställde sig

till efterrättelse åren 1506—08 — var E. en av de mycket få svenskar i ledande ställning, som icke tappade modet. Ett lysande vittnesbörd ej blott om hans trygga optimism utan även om hans mogna, sant statsmannamässiga omdöme utgör ett betänkande, som han hösten 1507 insände till det då samlade rådsmötet i Stockholm och som faktiskt torde ha bidragit att motverka den för ögonblicket i rådskretsarne rådande desperationsstämningen. Han gör här gällande, att kejsarakt och handelsspärrning icke kunde betvinga Sverige, så länge svenskarna själva ej gåvo sin sak förlorad. »Det har aldrig förr skett», förklarar han, »att något rike erövrats med bläck och papper eller med sådan akt och förbud ... Sverige är icke så snart vunnet, som dess fiender tänka, om blott Gud täckes giva oss endräkt och kärlek inbördes». Riksakten vore i sak betydelselös, och svenskarna borde en gång för alla avvisa dylik obehörig inblandning från en alldeles ovidkommande part. Vad städerna beträffade, vore dessa för sitt handelsliv så starkt beroende av den svenska köpenskapen, att de inom kort skulle bli nödsakade att i betydande mån trotsa det kejserliga förbudet och därvid även göra Sverige nödig tillförsel, vadan faran för en uthungring icke kunde anses föreligga. Betänkandet, vars kloka argumentering de båda nästföljande årens utveckling skulle komma att vitsorda, präglas jämväl av den djupa motvilja för hansestäderna, som E. under sitt energiska arbete för staden Viborgs uppblomstring hade insupit: det skenbart osjälviska anbud om medling i den svensk-danska konflikten, som de med Lübeck i spetsen just vid denna tid hade framställt, avsåg enligt E:s bestämda åsikt att vinna politiskt inflytande och därmed även en kommersiellt dominerande ställning i Sverige och borde därför tillbakavisas.

Det är lätt att förstå, att en man med sådant sinnelag under dessa kritiska år kom att bli högt värderad av Svante Nilsson liksom även av den sistnämndes intimaste vän Hemming Gadh, vilken 1508 på sitt karakteristiska språk i höga toner sjunger hans lov inför riksföreståndaren: »han haffwer eth goth och dyupsth brysth radh, thet sigher jach idher i sannindh, som I bäthre forsta än jach scriffwa kan». Regentens förtroende för den finländske ståthållaren kommer kanske allra tydligast till synes i det förhållandet, att herr Svante hösten 1505 i händelse av sin bortgång anbefallde änka och barn åt E:s beskydd och i samband därmed ålade fogdarna på sådana slott, som han själv innehade, att efter dödsfallet icke upplåta slottsportarna för någon annan än E. och Hemming Gadh. Tyvärr grumlades på sistone det goda för-

hållandet mellan E. och herr Svante. Den senare fordrade, att E. icke blott skulle leda Finlands försvar mot danskarna och trygga freden med Ryssland utan även med finländska fartyg och trupper komma det egentliga Sveriges stridskrafter till undsättning vid behov. Och han synes icke alltid ha gjort full rättvisa åt de efter allt att döma mycket plausibla skäl, som E. kunde anföra för sin uraktlåtenhet att efterkomma dylika anmaningar. Egentliga anledningen till den på sommaren 1510 tydligt framträdande dissonansen mellan de forna vännerna var emellertid att finna i en del gods- och förläningstvister, som i och för sig voro obetydliga nog men som så häftigt upprörde E., att han ett ögonblick hotade återkalla sin trohetsförsäkran till riksföreståndaren. Schismen utbredde sig även till det politiska området. Ehuru E. icke principiellt kunde ogilla upprivandet av 1509 års Köpenhamnstraktat, genom vilken Sverige hade förpliktats utge en årlig tribut till konung Hans, kritiserade han nämligen det krigsförbund, som herr Svante i samband med traktatens uppsägande 1510 hade avslutit med de wendiska städerna; i överensstämmelse med sin sedan många år stadgade uppfattning i detta stycke ansåg han, att det i längden skulle lända riket till skada att så djupt inlåta sig med de profithungriga och självviska hanseaterna. Svante Nilsson å sin sida synes i början av 1511 ha misstänkt, att E. ämnade aktivt understödja den gamla rådsoppositionens försök att avsätta honom från riksföreståndarskapet, och det förefaller icke osannolikt, att han härvid betraktat E. som nämnda oppositions kandidat till regentposten. Hur därmed kan förhålla sig, är emellertid ovisst. Det står visserligen fast, att E. vid ett par föregående tillfällen (1505 och 1507) ryktesvis utpekats som Svantes eventuelle ersättare och av beställsamma tungor tillskrivits aspirationer i sådan riktning, men sanningsvärdet av dessa rykten bör knappast skattas högt. Hans utpräglat fosterländska sinnesart kan väl anses borga för att han icke ens efter brytningen med herr Svante 1510 velat taga ansvaret av en regementsförändring mitt under brinnande krig. Allra minst torde han ha önskat lyftas till makten just av den mot Danmark så medgörliga rådsfraktion, som han förut vid Svante Nilssons sida hade bekämpat.

»Hela landet sörjer honom», skriver en klosterbroder i Nådendal om E. omedelbart efter hans frånfälle. Brevskrivaren åsyftar därvid närmast Finland, där den döde utfört den förnämsta delen av sitt livsverk, men även i de svenska kärnländerna insåg man utan tvivel, att man lidit en stor förlust, då E. ännu i sin fulla mannakraft plötsligt bortrycktes. I själva verket var E. en per-

sonlighet av stora mått, och det kan ifrågasättas, om någon av hans samtida efter Sten Sture den äldres bortgång kunde tävla med honom i statsmannabegåvning. Svante Nilsson utmärktes visserligen av en beundransvärd seghet, som kom honom att ståndaktigt och trots alla vidrigheter fullfölja de nationella syften, han gjort till sina, men E:s vida vyer ägde han icke. Hemming Gadh återigen hindrades av sin starkt impulsiva läggning och väl även av andra karaktärsegenskaper från att tillägna sig det lugna och objektiva betraktelsesätt, som kännetecknade denne. Som representant för en manlig fosterländskhet, vilken föredrog strid till det yttersta mot den danske fienden framför en förnedrande dagtingan, var E. båda dessa mäns like. Och på en punkt företräder han en klarsynthet, som pekar hän mot Gustav Vasa: i sin målmedvetna strävan att frigöra fäderneslandets kommersiella liv från hanseatiskt förmynderskap.

E:s gemål fru Gunhild var en kraftfull och behjärtad kvinna, som vid sin makes död övertog styrelsen i Viborgs och Olovsborgs län och därvid utvecklade stor duglighet. Situationen var för tillfället brydsam nog, enär ryssarna visade tendenser att uppriva 1510 års fred, men fru Gunhild vidtog strax förberedande åtgärder för nya fredsunderhandlingar, varigenom krigsfaran inom kort avvärjdes. I samförstånd med Sten Sture d. y. förhindrade hon år 1512 genom sin resoluta hållning verkställigheten av det inom riksrådet dominerande Trollepartiets beslut att göra Nils Bosson (Grip) till E:s efterträdare som slottsherre i Viborg och Olovsborg, varefter hon 26 maj 1513 med riksföreståndarens bifall överlämnade de båda länen till sin svärson Tönne Eriksson (Tott) och överflyttade till Sverige. Hon ägnade sig sedan åt förvaltningen av de talrika och omfattande familjedomänerna: Benhammar i Uppland, Herrsäter i Östergötland och Nygård i Tjust, samtliga utgörande hennes egna arvegods, jämte en mängd spridda bondgårdar i olika delar av riket. Så småningom utskiftades dessa egendomar i stor utsträckning mellan hennes barn, men hon behöll för egen del Benhammar och bodde där till sin död. E:s jordbesittningar i de skånska landskapen hade blivit indragna av konung Hans i kraft av 1505 års Kalmardom, i vilken E. var inbegripen.

Av E:s och fru Gunhilds söner gjorde sig Ture och Axel mest bemärkta (se nedan 13 och 14). En tredje son, Nils Eriksson, spelade under 1520-talet en viss roll. Han var under förra halvåret 1525 hövitsman i Kalmar län och ledde härunder den kungliga aktionen mot Kalmar slott, som länets avsatte innehavare

Berend von Melen och dennes broder Henrik vägrade att återställa till konung Gustav. År 1527 blev han konungens fodermarsk, en den tiden förnämlig och maktpåliggande befattning, och synes s. å. ha bevistat Västerås' riksdag men avlidit kort därefter (antagandet, att han skulle vara identisk med en viss »Kalmare Nils», som dog först på 1540-talet, är utan allt tvivel oriktigt). Ännu en son till E., Johan Eriksson, nämnes 1528; möjligen var han identisk med den likanämnde ädling, som deltog i Västerås' riksdag 1527, men i övrigt är han okänd. — Tre döttrar till E. nådde mogen ålder: Anna, Karin och Barbro. Av dem har den förstnämnda, Anna Eriksdotter, genom sitt tappra uppträdande under olycksåret 1520 förvärvat ett ryktbart namn. Sedan 16 juli 1514 gift med hövitsmannen i Kalmar, Johan Månsson (Natt och Dag), övertog hon efter mannens död, som inträffade under senvintern eller tidigt på våren 1520 (efter 10 febr.), själv befälet på Kalmar slott och försvarade det därefter, troligen i flera månader, mot danskarna (när hon äntligen nödgades uppge fästet till Kristian II är obekant, men sannolikt skedde det i augusti och bevisligen före 6 sept.). Det var under denna tid, som den unge flyktingen Gustav Eriksson från Lübeck anlände till Kalmar, där han enligt traditionens vittnesbörd med stor välvilja mottogs av den modiga slottsfrun. Efter vad det vill synas ingick hon något senare förlovning med den nyssnämnde Henrik von Melen men bröt denna förbindelse i enlighet med konung Gustavs önskan 1524 eller 1525. I tillgängliga handlingar nämnes hon sista gången i apr. 1525. Karin Eriksdotter äktade 1512 eller senast på våren 1513 den ovan omtalade Tönne Eriksson (Tott) och trädde, sedan mannen 1522 på Kristian II:s befallning hade blivit avrättad, vid 1520-talets mitt i nytt gifte med Gustav Vasas bekante krigsöverste och förtroendeman Arvid Västgöte, död i slutet av 1529 eller på nyåret 1530. Under sina senare år bosatt på Berga i Uppland, levde hon ännu 1556. Barbro Eriksdotter var (senast från början av 1530-talet) gift med riddaren och riksrådet Måns Johansson (Natt och Dag), död i dec. 1555. Själv omtalas hon sista gången, såvitt hittills är känt, år 1553.

Källor: Pergamentsbrev, RA; fru Gunhild Johansdotters jordebok, C 21, RA; Stockholms tänkebok 1484—1488, 1489—1491, Stockholms rådhusarkiv; handl. och brev rör. släkten Bielke (sign. X. 255 d), UB. — Akten u. Rezesse d. livländ. Ständetage, 3 (1910); Beiträge z. Kunde Ehst-, Liv- u. Kurlands, 4 (1887—94); Bidrag till Skandinaviens historia, utg. af C. G. Styffe, 4, 5 (1875, 84); E. Grönblad, Nya källor till Finlands medeltidshistoria (1857); Handl. rör. Skandinaviens historia, 18—20 (1833—35); Handl. till upplysning af Finlands häfder, utg. af A. I. Arwidsson, 3, 5 (1849, 52); Hanserecesse von 1477—1530, bearb. von D. Schäfer, 4—7 (1890—1905); Hist. handl., 3 (1863), s. 29; Kon. Gustaf I:s registratur

(1861 o. följ.); Liv-, est- u. kurländ. Urkundenbuch, Abth. 2: 1—3 (1900—14); C. Silfverstolpe, Vadstena klosters uppbörds- och utgiftsbok 1539—1570 (Antiqv. tidskr., 16, 1895); Stockholms stads jordebok 1474—1498 (1889—1914); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 3 (1895). — G. Carlsson, Hemming Gadh (1915); dens.; Sverige och Lybeck år 1509 (Hist. tidskr., 1914); J. W. Ruuth, Viborgs stads historia (1906); Th. Schiemann, Russland, Polen u. Livland bis ins 17. Jahrhundert (1886—89).

G. CARLSSON.

13. Ture Eriksson (Bielke), den föregåendes son, f. sannolikt på 1490-talet, † 1533 eller senast i början av 1534. Hade redan i febr. 1525 två västgötska härader i förläning, troligen Frökinds och Vedens, som han de följande åren bevisligen innehade; erhöll dessutom 1527, under eller strax efter riksdagen i Västerås, Läckö län: Kållands, Kinne och Skånings härader, varmed följde befattningen som hövitsman å det förutvarande biskopsslottet Läckö; mottog riddarslaget vid Gustav Vasas kröning 12 jan. 1528 och inkallades samtidigt i riksrådet; dömdes 23 juni 1529 att som högförrädare mista liv och gods; benådades till livet och återfick redan 27 juli s. å. sin förbrutna privategendom men förlorade omedelbart efter domen Läckö och alla sina förläningar i Västergötland, varjämte han utstöttes ur riksrådet.

Var redan 20 jan. 1523 gift med riksrådet Bengt Gyltas änka Birgitta Bengtsdotter, † i slutet av 1550-talet eller i början av 1560-talet, dotter till riddaren och riksrådet Bengt Gregersson (Lilje).

T. åtnjöt till en början Gustav Vasas gunst. Genom sitt giftermål med änkan efter riksrådet Bengt Gylta, som dött omkring 1520 (möjligen avrättad vid Stockholms blodbad), hade han blivit bofast i Västergötland och fått Gyltagodset Påtorp i Vedens härad till sätesgård. Sedan han efterhand av konungen mottagit vidsträckta, om också icke alldeles avgiftsfria förläningar i provinsen och utnämnts till slottshövitsman å Läckö, kom han att vid sidan av Ture Jönsson och Måns Bryntesson framstå som Västergötlands mäktigaste ädling. Tillsammans med dessa båda herrar, Skarabiskopen Magnus Haraldsson och Nils Olsson (vinge), anslöt han sig emellertid till upproret mot Gustav Vasa i april 1529. Aktionsplanen synes ha varit den, att T., sedan resningens framgång i Småland och Västergötland blivit någorlunda betryggad, skulle draga upp till Dalarna och vinna dess befolkning för upproret, varefter han i Västerås skulle förena sig med Ture Jönsson och Nils Olsson, som där skulle möta med västgötar, värmlänningar och västmanlänningar. Slutmålet var givetvis Stockholm. Förutsättningarna för revoltens genomförande i avsedd utsträckning voro

i begynnelsen icke så små, men konungen kvävde den inom kort på fredlig väg i själva dess västgötska och småländska härdar, i det att han med lämpor och goda ord stillade därvarande lågfrälse och allmoge, som sålunda bragtes att övergiva sina aristokratiska ledare. Det nyssnämnda upprorsprogrammet kunde under dessa omständigheter icke omsättas i handling, och sedan Ture Jönsson och biskop Magnus i slutet av apr. funnit för gott att fly till Danmark, sökte T., som i likhet med Måns Bryntesson och Nils Olsson föredragit att kvarstanna i riket, såvitt möjligt sopa igen spåren efter sig. I samverkan med Måns Bryntesson lät han sig därför angeläget vara att genom tingande med västgötaallmogen dämpa upprorslågan i dess sista rester, och de båda männen gingo så långt i sin iver att behaga konungen, att de i början av maj alldeles oombedda för konungens räkning besatte sin avvikne medbrottsling Ture Jönssons gård Lindholmen. Under åberopande av dessa — som de trodde — oförtydbara lojalitetsprov skrevo de så ett brev till Gustav Vasa, däri de bedyrade sin oskuld och erbjödo sig att offentligt styrka densamma på ett blivande herremöte. I sitt svar gav konungen dem icke efter i förställningskonst: ehuru han utan tvivel redan nu hade klara bevis för deras brottslighet, låtsade han sig tro, att de voro oskyldiga, och försäkrade dessutom, att han icke ämnade taga hämnd på någon för vad som skett, varjämte han i anslutning till deras förslag om ett herremöte kallade dem till den utlysta riksdagen i Strängnäs, som skulle öppnas 17 juni. Sålunda invaggade i säkerhet, begåvo de sig i likhet med Nils Olsson till riksdagen, där konungen omedelbart ställde alla tre herrarna inför en för ändamålet tillsatt ständerdomstol, som efter en kort rättegång konstaterade deras verksamma deltagande i upproret och dömde dem till förlust av liv och egendom. Fängslade fördes de så från Strängnäs till Stockholm, där Gustav Vasa, vars tillvägagångssätt måste betecknas som ett — visserligen med formalistiska argument bemantlat — brott mot givna löften, lät avrätta Måns Bryntesson och Nils Olsson på Stortorget 5 juli. T. fick t. v. kvarstanna i fängelset men blev i slutet av månaden frigiven och benådad. Konungen betingade sig dock för hans liv en rundlig lösesumma, som gäldades dels av hans moder Gunhild Johansdotter, dels av honom själv, varvid bl. a. dyrbara familjeklenoder måste uppoffras. 1529 års räntekammarbok utvisar, att fru Gunhild redan »om Magdelene» (22 juli) i den kungliga kammaren för ändamålet inlevererat 1,000 gyllen eller åtminstone i det närmaste detta belopp och att dessutom T. personligen på hösten avlämnat »saköressilver» till ett värde av 400 à 500 gyllen;

otvivelaktigt ha ytterligare avbetalningar gjorts under år 1530, så att totalsumman, såsom en gammal tradition uppgiver, slutligen stigit till 2,000 gyllen, motsvarande ungefär 6,000 mark penningar. Att konungen överhuvud lät förmå sig att benåda T., berodde väl i främsta rummet på dennes höga börd och ansedda släkt. Möjligen hade han också kommit till den övertygelsen, att T:s skuld var mindre än medbrottslingarnas; Peder Swart påstår, att T. »så gott som oförvarandes», lockad och tubbad av de övriga västgötaherrarna, kom att deltaga i upproret.

Efter frigivningen bosatte sig T. i Uppland på gården Rävelsta, som han ärvt efter farbrodern Sten Turesson (se ovan 10), och levde där i fullständig politisk obemärkthet till sin död få år senare. En ny olycka drabbade honom under klockupproret, då (enligt Per Brahe) en hop dalkarlar på våren 1531 nattetid hemsökte och skövlade Rävelsta och »togo bort med sig allt det där uppå var». — T:s änka kvarbodde några år på Rävelsta men flyttade sedan tillbaka till Västergötland, där hon framgent uppehöll sig på Höfrene (nu Höfred) i Frökinds härad. Hon levde ännu 1557. I äktenskapet med henne hade T. flera döttrar, av vilka Anna blev gift med den som sjöhjälte berömde Måns Svensson (Somme) till Västerby (omsider riddare och riksråd, † omkring 1572), medan Ingegärd äktade riddaren Knut Haraldsson (Soop), † 1566.

Källor: Hans Brasks registratur, A 7, f. 1 v., RA; Genealogica 41, RA; 1529 års räntekammarbok, s. 16, 53, 117, kammararkivet; handl. och brev rör. släkten Bielke (sign. X. 255 d), UB. — Kon. Gustaf I:s registratur (1861 o. följ.); Stockholms stads tänkebok under Vasatiden, utg. af N. Sjöberg, 1* (1908—14); Per Brahe d. ä., Fortsättning af Peder Svarts krönika, utg. af O. Ahnfelt (1896—97), s. 90; Peder Swart, Kon. Gustaf I:s krönika, utg. af N. Edén (1912); E. Jöransson Tegel, Then stormechtighe... her Gustaffs, fordom Sveriges... konungs historia (1622). — A. G. Ahlqvist, Om oroligheterna i Småland och Vestergötland år 1529 (1863); J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 2 (1919—20).

G. CARLSSON.

14. Axel Eriksson (Bielke), son till B. 12 och broder till föregående, f. omkring 1500, † 1559 (före 29 juni). Häradshövding i Åkerbo härad (Östergötland) 15 juni 1531; fick i förläning Vreta kloster 13 febr. 1533, Vånga fjärding 3 sept. 1534, Bobergs fjärding i jan. 1536 (återkallad 1538), Bankekinds, Hanekinds och Gullbergs härad jämte biskopssakerna därifrån 6 okt. s. å. samt erhöll Askaby klosters landbor i utbyte mot Vreta s. d.; mottog uppdrag rörande Östgöta bergsbruk 28 nov. 1540; befälhavare mot upprorsmännen under Nils Dacke 1542; fick i uppdrag att anställa undersökning rörande den östgötska allmogens missnöje

27 juni s. å.; fick avstå Vånga fjärding 6 nov. s. å. på grund av konungens missnöje med hans beskattningsåtgärder; undertecknade (jämte flera) på konungens vägnar stillestånd med Dacke 8 nov. s. å.; miste 1543 större delen av sina tidigare förläningar, av vilka han blott fick behålla huvudparten av Bankekind (rörande Åtvidaberg se K. brevet 1 sept. s. å.) men erhöll i ersättning Ydre härad 2 aug. 1544 (jfr 15 sept. s. å.) och innehade dessutom Södra Vedbo härad, å vilket han fått konfirmation 15 nov. 1543; behöll båda dessa härad så länge han levde; riksråd från jan. 1546; hövitsman över de nyantagna knektarna i Småland 23 apr. 1547; fullmäktig vid förhandlingar med östgöta bergsmän 15 dec. 1549; lagman i Tiohärads lagsaga 1552; miste sin återstående förläning i Bankekind 1553—54 och Askaby klosters landbor 1555; fick rätt att uppbära kungliga sakören av egna landbor över hela riket 15 febr. 1558.

Gift 1) med Anna Eriksdotter (Leijonhufvud), † 1540, dotter till riksrådet Erik Abrahamsson; 2) 7 okt. 1548 med riksrådet Axel Nilssons (Posse) dotter Elsa, † 1579.

A. framträder i slutet av 1520-talet som förläningsinnehavare i Östergötland, men ehuru han i början av 1530-talet fick sina besittningar ökade, hörde han då ingalunda till provinsens stormän. Hans rusttjänstskyldighet besteg sig ännu 1535 till blott fem ryttare, av vilka han vid mönstringen samma år förmådde uppvisa endast fyra. Hans efter morfadern ärvda sätesgård Häradssäter, till vilken han skrev sig redan 1528, var också ganska obetydlig, innan den av honom längre fram blev ombyggd och förstorad genom tillköp av flera gårdar. Men om hans ställning dessförinnan således ej mycket skilde sig från det övriga meniga frälsets i Östergötland, blev den med ett slag förändrad genom den nära skyldskap, som uppstod mellan honom och konung Gustav I, sedan den sistnämnde i okt. 1536 äktat Margareta Eriksdotter, som var syster till A:s hustru. Kort efter bröllopet mottog denne högst betydliga förläningar (se ovan), som gjorde honom vid sidan av svågern, Abraham Eriksson, hans mosters man, Måns Johansson (Natt och Dag), och några likaledes närskylda medlemmar av ätterna Gera och Gyllenstierna till en av Östergötlands förnämsta män. Hans nära förbindelser med konungen avbrötos f. ö. icke, sedan han blivit änkling, 1540, utan kunna tvärtom anses hava blivit ytterligare förstärkta genom den roll, han kom att spela i Dackefejden, där han både förde befäl över en kontingent av de kungliga trupperna och ledde underhandlingarna med dels upprorsrörelsens huvudmän, dels allmogen i skilda delar av

Östergötland och Småland. Själva krigföringen var visserligen icke ägnad att tillföra de kungliga härförarna några lagrar, och vid ett tillfälle såg det tvärtom rätt illa ut för deras trupper, som på återtåget från Kisa, där de varit nära att kringrännas, ledo svåra förluster. Men att döma av de titt och tätt honom meddelade instruktionerna, förmaningarna och varningarna var A:s verksamhet föga självständig och starkt kringskuren av en högre vilja än hans egen, och sin uppgift att bringa konungens avsikter till verkställighet löste han i varje fall på ett sätt, som i det stora hela fortfarande tillvann honom dennes förtroende. Under hela 1540-talet stod han i livlig brevväxling med Gustav Vasa och mottog oupphörligt uppdrag, som skulle ombesörjas i orterna, vare sig det gällde militära organisationsfrågor, såsom värvning av nya knektar och mönstring av redan befintliga trupper, eller det handlade om civila administrationsåtgärder av mångskiftande slag, alltifrån hållandet av konungsräfst ned till de enklaste exekutioner. Hans inkallelse i rådet kan väl ej med visshet styrkas hava ägt rum förrän i början av 1546, men han deltog redan tidigare i de rådslag, i vilka utom de egentliga rådsherrarna de förnämsta av adeln fingo tillfälle att yttra sin mening inför tronen. Personliga hedersbevisningar uteblevo icke heller. Så var han en av de sex herrar, som inbjödos att bära liket vid prins Karls begravning 1544, och när han gifte om sig 1548, höll konungen bröllopet. Denna nya äktenskapsförbindelse synes ej hava rubbat A:s ställning, men däremot är det uppenbart, att denna var i hög grad beroende av drottningens välvilja, ty efter Margaretas död, 1550, blev förhållandet mellan honom och hans kunglige svåger tydligen mindre hjärtligt än förut. Därtill kan hava bidragit tvister rörande arvet efter fru Ebba Vasa, som avlidit 1549, och till vars kvarlåtenskap båda parternas barn voro arvsberättigade. Till någon brytning kom det dock alldeles icke, och brevväxlingen fortfor, ehuru den blev mera sällan förekommande, på samma gång som de anförtrodda uppdragens antal och vikt minskades. Men försåvitt som förläningarnas omfattning och bibehållande kunna betraktas som en mätare av den kungliga nåden, var A:s stjärna efter halvsekelskiftet i nedgående. De län, han mist på 1540-talet, hade omedelbart ersatts av andra, men efter 1550 indrogos upprepade gånger delar av hans förläningar utan ersättning på annat håll. Det var också betecknande, att, då det gällde att om möjligt förhindra dessa revokationer, A. numera fann en personlig hänvändelse till konungen mindre ändamålsenlig än försöken att beveka dennes tjänstemän i kammaren till inflytelserik påtryckning.

Brev till mäster Mårten och Rasmus Ludvigsson i dylika ämnen finnas ännu bevarade. Också lyckades A. att få behålla det mesta av förläningarna ända till sin död och blev även som privatman med åren ganska förmögen, sedan han ärvt bl. a. sin mor, som dog först 1553 och som efterlämnade utom andra gårdar det stora Benhammarsgodset i Uppland. Utredningen av detta arv — Benhammar övertogs av familjen Tott, men skiftet var ej klart ännu 1559 — och andra privata angelägenheter fyllde numera till det mesta A:s tid, och hans liv under de sista levnadsåren blir därför typiskt för en svensk jorddrotts i medlet av 1500-talet. Genom de anteckningar, han efterlämnat i ekonomiska ämnen, och genom de bevarade fragmenten av hans korrespondens är det icke alldeles omöjligt att frammana en något så när konkret bild såväl av personligheten som hans sysselsättningar och intressen. Han ger ej intrycket av att hava varit särskilt framstående, men han synes kunna karakteriseras såsom en rättrådig och aktad man, vilken dessutom ej saknade en viss bildning. Han hade sålunda en driven handstil, och bland hans inköp från utlandet 1556 förekommo även böcker. Sedan Häradssäter 1540 blivit bränt av Dackes anhängare, blev denna sätesgård väl åter uppbyggd, enligt uppgift med hjälp av räntorna från Bankekind, men under de senare åren var ägaren blott tidvis bosatt där och framlevde lika ofta sina dagar på ett annat av sina gods, Nygård i norra Tjust. Här angreps han 1556 av rosfeber och svullnad, för vilken han sökte hjälp hos en ambulerande läkare, mäster Ruprecht. Han övervann väl denna gång sitt lidande, men tre år därefter kom döden, efter allt att döma ganska hastigt. Ännu 12 maj 1559 tillskrev honom utvald konung Erik med begäran om vissa upplysningar, vilkas besvarande förutsätta, att han fortfarande var vid hälsa, men 29 juni omtalas han som avliden.

Källor: A:s papper i RA. och UB (sign. X. 255 d.); Kon. Gustaf I:s registratur (1861 o. följ.); J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1—4 (1917—23).

JOH. AX. ALMQUIST.

15. Nils Pedersson (Bielke), son till B. 11, f. omkring 1502, † 20 eller 21 maj 1550 genom drunkning i Bråviken. Uppfostrades delvis i Danmark; hovjunkare vid Gustav I:s hov; kammarråd 1544; var tillika häradshövding i Oppunda härad.

Gift 9 juli 1537 i Söderköping med Anna Hogenskild, f. jan. 1513 på Nynäs gård i Finland, † 13 sept. 1590 på Åkerö, dotter till Klemet Bengtsson Hogenskild och änka efter Jakob Krumme till Hedensö.

N. tjänade i sex år Gustav Vasa i kammaren på ett sådant sätt, att den fordrande och sällan tillfredsställde monarken, om vi få tro prins Eriks vittnesbörd, efter hans bråda och för tidiga död gärna hade löst hans liv med en stor summa penningar. Genomlöper man de ganska talrika breven till honom i registraturet, finner man dock snart, att han ej mindre än andra förtroendemän fått sin del av den irriterade otålighet, varmed konungen höll kameralförvaltningens tunga och svårbehärskade maskineri i gång. N:s ställning var emellertid ledande. Då han på sommaren 1544 inträdde i kammaren, introducerades han (5 juni) av konungen genom ett brev till Sten Eriksson (Leijonhufvud) och slottshövitsmannen i Stockholm Botvid Larsson, varigenom dessa ålades tillse, att kollegerna ej vältrade över allt arbete på nykomlingen. Till en början delade han kammarrådsämbetet med Lars Organista, men den högättade ädlingens uppgift vid sidan av den ofrälse yrkestjänstemannen var naturligtvis att ge kammarens ledning ökad auktoritet. Vi äga också ett — visserligen icke för N. smickrande — vittnesbörd om att konungen betraktade honom som den verklige chefen. På nyåret 1547, då Gustav Vasa var intagen av ett växande missnöje med sina kammartjänstemän och icke minst med Lars Organista, heter det i ett brev till N., att i kammaren föga annat beställdes »utan drickes gästebud. Och tu, som skulle ther uppå have akt och tillsyn med thet sällskapet, att vårt gagn och bäste måtte fordrat blive, är then som håller mest med them.» Slutet blev, att Lars Organista degraderades till kammarskrivare och jämte sina forna underlydande fick avge en förödmjukande förbindelse att bättre än hittills uppfylla sina åligganden (23 apr. 1547), varefter han snart alldeles avlägsnades ur kammaren. N. åter stannade i sitt ämbete, nu som ensam chef. Med arbetsprestationerna var konungen ej heller senare alltid tillfreds, anmärkande både på deras kvantitet och på de oupphörligt infordrade registrens och förslagens reda, klarhet och tillräcklighet. Men någon anledning att från konungens otålighet sluta till någon onåd föreligger helt visst icke. Själv har N. i ett brev till sin hustru (7 juni 1549) icke blott givit uttryck åt en stark pliktkänsla mot sin herre och sin tjänst utan även uttalat sin tacksamma förvissning att äga en »gunstig herre och konung».

N:s främste medhjälpare i det kamerala arbetet blev särskilt efter Lars Organistas fall Botvid Larsson, därtill självskriven även genom sin chefsställning på Stockholms slott med dess stora förråd av proviant och allehanda förnödenheter. Under de kortare

eller längre tider, då N. med sina kammarskrivare följde det kringflyttande hovet eller på egen hand drog omkring i någon landsända, brevväxlade han med Botvid om kammarförvaltningens största och minsta frågor på ett sätt, som tydligt vittnar om deras dagliga och intima samarbete i Stockholm. Om N:s förhållande till sina underlydande i kammaren är föga känt utöver hans stundom framträdande bekymmer över den skolade arbetskraftens otillräcklighet och konkurrensen om densamma. Ett par av tjänstemännen, Hans Tomasson och Jöns Månsson, framträda ej sällan vid hans sida utan att dock befordras till kammarråd. Några fastare former för kammartjänstemännens verksamhet utbildades ej, även om den principiella skillnaden mellan ränte- och räkningekammare upprätthölls. Hela systemet var i enlighet med konungens böjelser personligt och tillfälligt.

Kammarens mest betungande arbetsuppgift var givetvis ledningen av samt uppsikten och kontrollen över den lokala uppbörden och förvaltningen av kronans inkomster. Gentemot fogdar och andra medelförvaltare, exempelvis de med tiondeuppbörden betungade prostarna, intog kammarrådet en verklig chefsställning, kompletterande och utfyllande konungens personliga tillsyn utan att det i varje fall kan avgöras, när dennes medhjälpare handlat självständigt eller blott verkställt givna befallningar. I kammaren tillsattes stundom uppbördsmän, där utdelades befallningar, anvisningar och tillrättavisningar samt förordnades om penningars och varors uppbörd, förvaltning, användning, förtäring genom gästning och försäljning. Mycket detaljerat ingrepo N. och hans kamrater i förvaltningen av kronans slott och gårdar, uttalande sig om folkets avlöning, utfärdande spisordningar och andra föreskrifter samt bestämmande om överskottsvarornas användning. Så får fogden på Vadstena slott Joakim Bulgrin, som behållit ett smörparti i tre år med påföljd, att det ansågs osäljbart, jämte vederbörlig tillrättavisning N:s befallning att därmed utspisa ämbetsmän och dalkarlar vid slottsbygget, »synnerligen tem sådant väl tjänliget vore» (19 mars 1549). Föreskrifter om skattläggning och skatteberäkning, om mått och vikt vid naturauppbörden, om taxan vid persedlars förvandlande i penningar ha utfärdats av N. Omsorgen om räkenskapernas rätta uppställning och räkenskapsmetodens fulländning var oavlåtlig. En huvudroll både i N:s skrivelser och kammarens arbete spelar naturligtvis revisionen. Balanser indrevos gång på gång, och kronans rätt mot fogdarnas borgesmän gjordes ofta gällande. En fogde, som trodde sig kunna vinna N:s

ynnest genom att skänka honom en ungersk gyllen, avvisades hovsamt men med eftertryck (26 aug. 1549).

Betydande och mångskiftande var likaså N:s verksamhet för medel- och varuförvaltningen i Stockholm. Han övervakade uppbörd och utbetalningar av pengar och varor, ledde myntningen, hans skrivelser berörde alla de persedlar, som samlades i huvudstaden till hovets och förvaltningens tjänst, pengar, klenoder, matvaror, limoner, oliver, socker, vin, kryddor, skinn, kläde, bly, papper osv.; han sörjde för inventeringar av förråden, förslag och räkenskaper, ordnade inköp inom och utom landet, styrde med mönster för drabanternas och annat hovfolks klädningar och dessas tillverkning. Likaså påvilade honom ofta omsorgen om tillhandahållandet av medlen till de stora »löningarna».

Att N. på grund av sin ämbetsverksamhet stått i nära beröring med Gustav Vasa är klart. Han anlitas ej sällan av dem, som ville utverka någon resolution eller fördel av konungen, men gick å andra sidan själv stundom liknande vägar, då han ej befann sig i dennes omgivning. Om hans personliga förbindelser känner man föga; ett brev till Georg Norman (25 febr. 1550) vittnar emellertid om vänskapliga relationer. Att han spelat någon politisk roll har ej blivit bekant, ehuru han stundom nämnes såsom deltagare både i möten och förhandlingar med danskarna; till riksrådet har han brukat räknas på grund av en registraturnotis (8 apr. 1547), men då varje spår av att han deltagit i rådets förhandlingar saknas, har uppgiften dragits i tvivelsmål.

N. blev med tiden en betydande jorddrott. Han och hans ättegren skördade sålunda stor vinst av faderns giftermålsförbindelse med Klaus Nilssons befryndade och godsrika ätt. Hans moster, Sten Kristerssons (Oxenstierna) barnlösa änka Pernilla Nilsdotter, upplät åt honom Stora Dala i Västergötland, som till en början blev hans sätesgård, en betydande possession, som av konungen avrundades genom förläningsbrev å Viste härad (28 febr. 1538) och Dala socken (20 juni s. å.). Av det stora arvet efter Pernilla, som avled samma år som N., kom vid det slutliga arvskiftet 1559 även Vik i Uppland till dennes barn (se B. 18). N. ägde ett flertal gårdar i Uppland och Östergötland. Genom sitt gifte med Anna Hogenskild utvidgade han än mer ättegrenens jordrikedom. Hans svärmoder Anna Tott hade genom ett första gifte med lagmannen Henrik Bidz blivit ägarinna till de finska godsen Nynäs i Nousis socken, Vik i Kimito socken och Lahis i Tavastland, vilka vid hennes död 1549 tillföllo N. och hans hustru. Förut hade hon åt dem upplåtit Åkerö i Bettna socken i Södermanland,

som hon ärvt efter sin år 1541 avlidna syster fru Brita Tott. Denna egendom blev nu N:s och hans familjs huvudgård. Liksom i Västergötland förbättrade konungen även i Södermanland N:s possession genom förläningar, omfattande Bettna socken (25 sept. 1544) och Sköldinge socken (1546), vartill kom häradshövdingetjänsten i orten. Slutligen ägde N. att uppbära konungssakören av sina landbor (2 mars 1546). Å egna och sina närmastes vägnar framträder N. ofta i tidens handlingar vid arvskiften och egendomstvister. Den märkligaste process, N. förde, gällde hans och hans släktingars danska gods, vilka indragits under unionsstriderna. De svenska adelsfamiljerna understöddes i denna sak kraftigt av konungen. N. hade, tydligen med hänsyn till de danska arvsanspråken, delvis uppfostrats i Danmark. Redan 1537 pläderade han för sin och de sinas sak på ett gränsmöte i Halmstad, och sedan fortgick tvisten utöver N:s livstid både på gränsmöten och inför danska domstolar; resultatet blev under N:s tid, att över hundra gårdar återvunnos. De svenska adelsfamiljernas danska gods förvaltades av en fogde vid namn Frans Brixen, vilken ofta och med stort erkännande nämnes i deras korrespondens. Brev, räkenskaper och handlingar visa, att N. trots sina krävande ämbetsgöromål var en verksam och intresserad egendomsherre; då han vid årsskiftet 1549—50 av sjukdom bands vid hemmet, sysselsatte han sig — samtidigt med att han med en viss oro sökte pådriva handläggningen av brådskande ärenden i kammaren — med att, delvis egenhändigt, uppgöra jordeböcker över sina gårdar. På grund av hans ständiga bortovaro föll emellertid i regel den dagliga omsorgen om familjens ekonomi på hans hustru, och han tog henne även med det största förtroende till råds i alla dithörande frågor. I maj 1550, då N. efter ett besök i hemmet skulle segla över Bråviken, kantrade båten; han själv, tre tjänare och två bönder omkommo. Skötseln av den stora godskomplexen kom därefter helt att vila på fru Anna Hogenskild. Fastän med tiden en ej ringa del av godsen övergick till sönerna, förblev fru Anna, som alltjämt kvarbodde på Åkerö, till sin död en av landets rikaste godsägare. Med mycken omsorg, kraft och framgång förvaltade hon sina vidsträckta besittningar. Under åtskilliga år måste hon dock dela sin tid mellan skötseln av sina egendomar och tjänstgöring vid hovet hos drottning Katarina och sedermera hos Erik XIV:s systrar. Mellan fru Anna och hennes närmaste synes ett ovanligt vackert och förtroendefullt förhållande ha rått. Hennes räkenskaper vittna om ej ringa givmildhet mot behövande och underhavande. Anmärkningsvärt nog skänkte hon vid mannens

frånfälle liksom några av hans närmaste släktingar gåvor till nunnorna i Vadstena för att de skulle bedja för hans själ, och hon ihågkom även eljest detta kloster liksom även Nådendal. Måhända vågar man i en dylik återklang av en äldre tids fromhetsliv se ett vittnesbörd om dessa högadliga kretsars oberördhet av alla konfessionella ytterlighetssträvanden.

Av N:s och hans hustrus papper förvaras en ej obetydlig rest, omfattande framför allt gårdsräkenskaper, i riksarkivet, strödda fragment även i Uppsala universitetsbibliotek (sign. X. 255 d). N:s koncept- och kopiebok för ämbetsskrivelser finnes för åren 1547, 1549 och 1550 i kammararkivet och är märkvärdig såsom det äldsta kända försöket att skapa ett registratur i Gustav Vasas kammare.

Källor: N:s ovannämnda brevbok samt hans och hans hustrus papper i RA och UB. — Kon. Gustaf I:s registratur, 16—21 (1895—1903); Sv. riksdagsakter, 1 (1887). — J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1—4 (1917—1923); N. Edén, Om centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden (1899), särskilt s. 107—109, 113—114; F. Ödberg, Fru Anna Hansdotter Tott (Västergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2, H. 6—7, 1907); dens., Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild till Dala och Åkerö, och hennes tid (ibid., H. 8—10, 1908—09).

B. BOËTHIUS.

16. Ture Pedersson Bielke, den föregåendes broder, f. 1514 enligt egen uppgift till Hogenskild Bielke, † 17 juni 1577 på Gäddeholm (Tureholm) i Södermanland. Erhöll 4 maj 1534 Gustav Vasas rekommendation till hertig Magnus av Sachsen-Lauenburg med anledning av sin önskan att tjäna vid dennes eller andra tyska hov. Kammarråd sommaren 1539—1540; slottsfogde å Stockholms slott 1540 och nämnes sedan vid olika tillfällen bland slottsloven (jfr K. brev 7 sept. 1542 och 4 okt. 1549); användes under och efter Dackefejden att mönstra och löna trupper; deltog i förhandlingar med allmogen i Hälsingland om skatt till kronan under början av år 1545; tillhörde med säkerhet riksrådet fr. o. m. 1550; utsedd att deltaga i förhandlingarna med adeln i landsorten om russtjänst och förläningar 13 mars 1551; erhöll i uppdrag att jämte medförordnade resa till Norrland för att i allehanda värv »iakttaga kronans bästa» 16 febr. 1552 (jfr K. brev 14 och 26 mars s. å.) samt att deltaga i mönstringen av russtjänsten i Uppland 2 jan. 1553; sändebud till Polen 26 juni s. å. (Låstbom); sänd att biträda Gustav Finke i slottsloven å Nyslott 1555; erhöll tillstånd att resa hem genom K. brev 23 nov. 1556 samt beordrades att under hemresan rannsaka i Norrland genom hertig Johans memorial 17 febr. 1557; utsedd att deltaga i förhandlingar angående ryska handeln med till marknaden i Strängnäs

Ture Pedersson Bielke.
Oljemålning. 1600-talskopia. Salsta. Foto Sv. P. A.

tillkallade köpstadsmän 6 febr. 1559; föreslås till amiral i ett memorial angående förvaltningens organisation juni s. å.; var, ovisst från vilken tid, prinsessornas hovmästare; utsedd att, jämte Göran Gyllenstierna och Joakim Berndes, eskortera greve Edzard av Ostfriesland och hans gemål Katarina på deras hemresa 1559; riddare vid Erik XIV:s kröning 19 juni 1561; medlem av beskickning till Danmark s. å. (kreditiv och instruktion 26 aug., ytterligare uppdrag 3 sept.); förordnad till överstekammarråd sept. s. å. men synes ej ha kommit att tjänstgöra i kammaren; utsedd till en av konungens ställföreträdare vid det beramade men måhända inställda mötet i Strängnäs 22 juni 1562; medlem av beskickning till Danmark s. å. (kreditiv 10 juli); utnämndes till krigskommissarie i Estland 22 apr. 1567 men återkallades redan 3 maj s. å. för att deltaga i riksdagen i Uppsala; ledamot av beskickning till Danmark 14 sept. 1568 (instruktion); tog säte i Johan III:s råd jan. 1569 (ed 2 aug.); utsedd att deltaga i förhandlingar med allmogen vid marknaden i Uppsala 29 jan. 1569; sänd till Åbo för att iordningställa konung Eriks fängelse och bevaka honom 1570 (jfr K. brev 14 aug.); utsedd att deltaga i förhandlingar om Älvsborgs lösen med allmogen vid marknaden i Uppsala 7 febr. 1571; kommissarie för Älvsborgs lösen i Uppland 23 febr. s. å.; utsedd att deltaga i ett flertal förhandlingar i landsorten, nämligen med klerkeriet och menige man i Kalmar län om hjälpgärd 17 mars 1572, med klerkeriet och menige man i Roslagen om köpsilvergärden 5 jan. 1573, med marknadsmenigheten i Uppsala om nya köpordningen 7 febr. s. å., med borgerskapet i Uppsala och Öregrund om köpgärd 8 maj s. å., med marknadsmenigheten i Uppsala 23 jan. 1575 samt med klerkeriet och menige man i Uppland om en gärd 27 juli 1576; var jämväl lagman i Norrland och Uppland.

Gift 1) 26 dec. 1540 på Stockholms slott med Karin Gera, dotter till riksrådet Holger Karlsson Gera; 2) 15 febr. 1562 på Hörningsholm med Sigrid Sture, f. 26 dec. 1538 på Hörningsholm, † 1613 (begraven 17 okt. s. å.), dotter till riksrådet greve Svante Sture.

B. framträder från början på en hög post i förvaltningen. Jämte Peder Brahe och Henrik Klasson Horn inträdde han nämligen 1539 såsom kammarråd i den kollegialt tänkta chefsmyndighet för finansväsendet, som hörde till de stora nyheterna under Gustav I:s försök att organisera förvaltningen efter utländska förebilder. De fåtaliga notiser, som bevarats om dessa kammarråds verksamhet, visa, att de haft befattning med medlens uppbörd och utbetalning, räkenskapsväsendets utbildning och revisionen av de lokala tjänstemännens räkenskaper. B. kom emellertid ej att stanna länge i kammaren. Redan 26 maj 1540, då han, fastän ej räknad till regementsrådet, deltager i en konseljartad överläggning hos konungen, kallas han slottsfogde på Stockholms slott, och något senare (8 juli) heter det i ett rådslag, att ståthållaren på slottet Abraham Eriksson (Leijonhufvud) hade att överlägga och samverka bl. a. med B. såsom slottsfogde. Den egentliga uppbörden och medelförvaltningen ålåg ej B., men han hade att direkt göra reda för sakören och »allt annat gods, som faller av förbjudna varor». Om B:s verksamhet som slottsfogde är intet känt, men att han åtnjöt konungens förtroende, framgår därav, att han återfinnes bland de män, åt vilka Gustav Vasa (7 sept. 1542) överlämnade ansvaret för huvudstaden och slottet, då Nils Dackes uppror antog hotande former. De talrika skrivelser, som konungen sände till Stockholm, sedan han dragit i fält mot de upproriska, innehålla ej sällan befallningar till B. Ett uppdrag av mera självständig karaktär erhöll han i början av år 1543. Han ålades då (se K. brev 8 febr.) att nedresa till konungens huvudstyrka med medel till truppernas avlöning (50,000 mark). Ute på Bråviken möttes han emellertid av underrättelsen, att en bondehop just då från Tjust framträngt till Söderköping, och vände därför tillbaka till Nyköping med krigskassan. Den 21 febr. kunde konungen underrätta honom, att vägen var fri. Men det drog ändock ut på tiden, innan B. och hans medförordnade kommo fram till huvudhären i Linköping, som just förberedde den segerrika inryckningen i Småland, och den omständlighet, varmed de sedan gingo tillväga, satte konungens tålamod på ett hårt prov och försinkade enligt hans uppgift (19 mars) de planlagda operationerna. Som oftast drog dock ovädret snart förbi. Bland dem, som på sommaren för-

handlade med den besegrade Smålandsallmogen, finnes en Turé Pedersson, vilken identifierats med B., och vid truppernas reducering följande år är denne åter verksam som mönsterherre. Sedan finner man B. ofta deltaga i mönstringar, rannsakningar och förhandlingar med allmogen ute i orterna. En viss betydelse ägde en skattpåläggning i Norrland på våren 1545 och framför allt rannsakningar därstädes 1552; från sistnämnda förrättning äga vi i behåll såväl den innehållsrika instruktionen som synnerligen belysande berättelser, av vikt särskilt för Norrlandsfiskenas historia. B. kallades jämväl ofta till riksdagar och möten, även trängre sådana. När han inträtt i rådet, är därför ovisst; från 1550 kan han i varje fall räknas dit. Även som diplomat var han anlitad, ehuru vi sakna närmare kännedom om denna sida av hans verksamhet under tidigare år.

På en ansvarsfull post ställdes B. under ryska kriget, efter Jakob Bagges misslyckade expedition till Nöteborg i sept. 1555. Konungen sände honom då till Nyslott för att jämte fogden därstädes Gustav Finke leda försvaret mot ryssarna i denna trakt. Gränsskyddet vilade på de båda fästningarna Viborg och Nyslott, stödjepunkterna för de knektar, som efter hand samlades för att under samverkan med bondeuppbåd möta infallande fientliga skaror i fria fältet. Konungen gav (12 nov.) ingående strategiska och taktiska föreskrifter: meningen var, att de svenska stridskrafterna, som ständigt borde hålla känning med varandra, med begagnande av en sådan positions fördelar hastigt skulle förena sig och falla över någon av de skilda hopar, i vilka ryssarna väntades skola anrycka. Bakom den första linjen anordnades upptagningsställningar vid de viktigaste vägarna inåt landet medelst fällande av bråtar efter av konungen föreskriven »skamplun». B:s och Finkes militära duglighet blev emellertid prövad blott i det förberedande organisationsarbetet med åtföljande provianteringsbekymmer, förhandlingar med allmogen, bestyr med dess ofta ytterligt primitiva utrustning, organiserande av skidtrupper och dylikt. Ryssarna ryckte i jan. 1556 med samlad makt mot Viborg, men de mera framskjutna fälttrupperna sökte vid första underrättelsen om deras annalkande skydd bakom denna fästnings och Nyslotts murar — »så att them intet nederlagt skett är». B. och hans kollega inskränkte sig till att sända folk och proviant till den hotade staden. Fientliga strövkårer, som i dec., jan. och febr. under härjningar och plundringar demonstrerade genom kortvariga infall över gränsen i Nyslottstrakten, hunno de ej tukta. Konungen, som under hotet mot Viborg anbefallt en rent defensiv krigföring

på Nyslottssidan, började sedermera påyrka repressalier för de ryska härjningarna (1 mars), och B. och Gustav Finke hade samtidigt själva börjat anhålla om förstärkningar för att med mera eftertryck kunna avvisa fientliga strövkårer (7 mars). Men nu yppade sig i stället ett tillfälle till förhandlingar, vilka slutade med en överenskommelse (21 mars) om fientligheternas inställande på Nyslottsgränsen, ett fredslugn, som dock störtes av oupphörliga härjnings- och vedergällningsströvtåg av båda sidors allmoge samt mer eller mindre irriterade skriftväxlingar om de ömsesidiga övergreppen. Först i okt. 1556 avslöts en formlig gränsfred, vilken i mars följande år förvandlades till riksfred. B:s verksamhet var emellertid ingalunda inskränkt till vad stunden krävde. Konungen lät honom och Finke såsom förberedelse till en allmän skattejämkning i länet avgiva de mest ingående redogörelser för uppbördssystemet i orten. Vidare ålade han dem att uppspåra fiskelägenheter och hemman lämpliga att förvandlas till avelsgårdar. Anläggningen av dessa, som skulle mottaga krigsfolk till underhåll och sålunda utgöra ett led i landets försvarsberedskap, pådrevs av konungen med särskild iver. Så snart krigsfaran dragit förbi, återvände B. över Norrland till Sverige; hans resedagbok vid denna färd har blivit bevarad till vår tid (Widmark s. 400). B:s under tjänstgöringen i Nyslott förvärvade insikter i de finländska förhållandena togos även senare i anspråk. Då Gustav Vasa efter freden upptog de traditionella strävandena att göra Viborg till stapel för Rysslandshandeln (jfr B. 12), var han sålunda bland dem, som anlitades för att söka uppmuntra de svenska borgarna till medverkan vid dessa planers förverkligande (1559).

B. befann sig i det nyförmälda ostfriesiska greveparets eskort vid deras hemresa på senhösten 1559 och blev sålunda invecklad i Vadstenaskandalen. Liksom övriga kompromitterade ådrog han sig härigenom en kunglig onåd, som han sedan sökte avbedja, även genom anlitande av sekreterarvägen. Allvarligt rubbad blev hans ställning dock näppeligen, och efter tronskiftet (1560) står han i varje fall åter högt i den kungliga nåden. Om hans uppvaktning vid hovet bära räkenskaperna i kammararkivet vittnesbörd; av särskilt intresse är hans redogörelse för en större summa penningar, varmed han bestred kostnaderna för tillrustningarna för Erik XIV:s kröning. Han deltog jämväl flitigt i möten och sammankomster samt stod på konungens sida i förhandlingarna med hertigarna och i tvisterna med Johan. I de organisatoriska projekten från Eriks första år möter B:s namn i framskjuten ställning utan att han dock synes ha kommit att

deltaga i det regelbundna förvaltningsarbetet. Däremot kom han nu att spela en ej oviktig roll som diplomat. Han var sålunda medlem av den legation, som bl. a. till Fredrik II av Danmark överbragte Eriks deklaration av 27 aug. 1561 om fortfarande fred och sämja i syfte att bereda rådrum för en revidering av Brömsebrotraktaten, en frist, som dock av den danske konungen inskränktes till ett år i stället för av Erik föreslagna tre. I de därpå följande långvariga och svåra förhandlingarna deltog han först på ett sent stadium, såsom medlem av den sista svenska beskickning, som före krigsutbrottet underhandlade i Köpenhamn. B. har synbarligen ivrigt önskat en uppgörelse i godo, vilket måhända finner sin förklaring jämväl i hans och hans ätts godsintressen i Danmark. Jämte sina kolleger lät han sålunda förmå sig att samtycka till en skiljedomstraktat, vilken dock förkastades av Erik, och fortsatte sedan sina bemödanden att uppnå ett samförstånd, ända tills konungen hemkallade beskickningen. Därmed var kriget i verkligheten oundvikligt, trots att Erik för att vältra skulden för brytningen på Danmark offentligen lät tillkännagiva, att fred slutits.

Den 11 jan. 1565 underskrev B. rådets bekanta medgivande, att konungen finge taga till äkta vem han behagade, dock helst ej inom ringare stånd än adeln. På sommaren samma år nödgades han och brorsonen Hogenskild av Jöran Persson att trots sin tidigare uttalade motsatta mening ge sitt samtycke till ett rådslag, som tillstyrkte vittutseende erövringsanspråk mot Danmark. Anledningen till denna deras undfallenhet var, att Jöran Persson sökte begagna sig av deras fredsvänlighet och benägenhet för danskarna för att misstänkliggöra dem hos konungen. Med en helt annan fasthet uppträdde de båda fränderna under processen mot B:s svåger Nils Sture följande år, då de, trotsande ett uttryckligt förbud, ställde sig vid den anklagades sida under domstolsförhandlingarna och otvetydigt ådagalade sin övertygelse om dennes oskuld. Trots dessa brytningar användes B. alltjämt av konungen, och han hade just anträtt en anbefalld resa till Estland, då han återkallades för att inställa sig vid den ödesdigra riksdagen i Uppsala 1567. Enligt redogörelsen för orsakerna till Eriks avsättning var B. ett av de utsedda offren, ehuru han till sin lycka framkom först efter mordet på de fångna herrarna. Vid den under Eriks sjukdom inledda processen mot Jöran Persson framträdde bl. a. B. såsom kärande, och efter allt vad som förefallit, var hans plats vid resningen mot konung Erik 1568 klar: han nämnes såsom en av dem, vilka tidigast givit sin anslutning till upprorsplanen, och inställde sig redan 15 juli hos hertigarna i Vadstena. Bland

dem, som Erik lät döma som förrädare och inbegripa i ständernas deklaration mot hertigarna (27 aug.), var också B.; enligt Jöran Perssons under tortyren avgivna bekännelser skall konungen även ha försökt att låta lönnmörda honom. Då B. senare (1570) blev Eriks väktare på Åbo, framlyser givetvis hans avoghet mot denne i hans uttalanden; att han skulle ha missbrukat sin ställning till att utkräva hämnd på den sjuke konungen, är däremot ej på något sätt bestyrkt.

Redan innan Johan och hans anhängare hunnit fram till Stockholm, sände hertigen Jöran Gyllenstierna och B. jämte en sekreterare till Danmark för att utverka fred. Förhandlingarna drevos i Roskilde; de svenska sändebuden utsattes för starka påtryckningar och läto slutligen förmå sig att, 18 och 22 nov., underteckna kapitulationsartade freder med Danmark och Lybeck. I vad mån B:s tidigare ådagalagda fredsbenägenhet vid detta tillfälle försvagat hans motståndskraft, undandrager sig vårt bedömande. Fördraget förkastades som bekant av Johan, men trots den snöpliga utgången av denna beskickning synes B. ha behållit den nye konungens förtroende. Vid sin återkomst fick han intaga sin plats i rådet, och han spelade en framträdande roll vid de riksdagsförhandlingar, varigenom omvälvningen legaliserades; längre fram, 10 mars 1575, samtyckte han också jämte kolleger i rådet och några av prästerskapet till Eriks avdagatagande. Under sina återstående år framträder B. som förut i rådets och ständernas överläggningar samt anlitades liksom tidigare gärna vid förhandlingar med ständerna i landsorterna.

B. ärvde det gamla familjegodset Kråkerum, Vikhus i Västmanland samt Salsta i Uppland; vid det stora arvskiftet på Vik år 1559 (se B. 15 ovan) belöpte sig på honom inalles 226 gårdar i olika delar av landet. Med sin andra gemål Sigrid Sture erhöll han därjämte efter svärfaderns död 1567 Gäddeholm (numera Tureholm) i Södermanland. Enligt 1569 års rusttjänstlängd uppgick räntan av hans arvegods, naturligtvis efter avdrag för säterifriheten, till 2,756 mark, varför han skulle hålla sju hästar. Även i de danska släktgodsen ägde han del. Högst betydande voro de förläningar, som så småningom samlades i hans hand. Den 1 okt. 1539 erhöll han sålunda Värmdö skeppslag, vilket emellertid redan 1544 är återkallat, 2 sept. 1549 upplåts åt honom Alunda och Morkarla socknar, vilka han fick behålla till sin död, och från 12 febr. 1569 till 1572 innehade han Östra härad i Småland. Härtill kom slutligen (13 okt. 1566) Walk i Wiek i Estland, en förläning, som han dock delade med några andra herrar. År 1569,

då B:s förläningar nått sitt stora omfång, uppskattades deras ränta till 12,702 mark, svarande mot skyldigheten att uppsätta fyrtitvå hästar. — En obetydlig rest av B:s och Sigrid Stures papper, huvudsakligen bestående av godshandlingar och räkenskaper, förvaras jämte ett fåtal brev från honom i riksarkivet. Ett par brev från B. till fru Anna Hogenskild finnas i Uppsala universitetsbibliotek (sign. X. 255 d). Två kopieböcker från B:s verksamhet på Nyslott, delvis av lika innehåll, förvaras i riksarkivet och ha lämnat en väsentlig del av materialet rörande åren 1555—57 i A. I. Arwidssons bekanta urkundspublikation till Finlands historia. Även i kammararkivet finnas från hans offentliga verksamhet härrörande räkenskaper och handlingar.

Källor: B:s papper, riksregistr. samt Germanica (Ostfriesland, förhandlingar), allt i RA; frälse- och rusttjänstlängder, Sandbergska saml. YY fol. 23,961 o. följ., fiske och vattenrätt, hovräkenskaper, kammararkivet. — Hist. handl., 1, 3, 13, 20 (1861, 63, 92, 1905); Handl. rör. Skandinaviens historia, 4, (1817), s. 101; Handl. till upplysning af Finlands häfder, utg. af A. I. Arwidsson, 3, 4, 8, 9 (1849, 51, 56, 57); Kon. Gustaf I:s registratur, 9 o. följ. (1885 o. följ.); Sv. riksdagsakter, 1, 2 (1887—99); Sverges traktater med främmande magter, 4 (1888). — A. G. Ahlqvist, Kon. Erik XIV:s sista lefnadsår (1568—1577) (1878); J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1—4 (1917—23); Th. Annerstedt, Resningen 1568 (1880); C. A. Klingspor & B. Schlegel, Uplands herregårdar (1881); A. Th. Låstbom, Sw. sändebud till utländske hof och deras sändebud till Sverige (manuskr., RA); G. O. F. Westling, Nordiska sjuårskrigets historia, 1, 2 (Hist. bibliotek, 6, 1879; 7, 1880); P. H. Widmark, Beskrifning öfwer provinsen Helsingland (1860); F. Ödberg, Om prinsessan Cecilia Wasa, markgrefvinna af Baden-Rodemachern (1896); dens., Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild till Dala och Åkerö, och hennes tid (Västergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H. 8—10, 1908—09). — Meddelanden av läroverksadjunkten J. Nordlander.

B. BOËTHIUS.

17. Hogenskild Bielke, son till B. 15, f. 1538 på Stora Dala i Västergötland, avrättad 3 juni 1605 i Stockholm. Studerade vid Åbo latinskola 1547—50, vid universitetet i Wittenberg 1551 samt vid Odense latinskola 1554—55. Hovsven hos hertig Magnus 1556, hos Gustav I 1557 och hos hertig Erik 1558; köksmästare hos den sistnämnde 1559; bevistade riksdagarna i Stockholm 1560, i Arboga och i Uppsala 1561; riddare 29 juni s. å.; bevistade herredagen i Jönköping s. å.; riksråd 1562; bevistade herredagen i Uppsala s. å.; sändebud till koadjutorn i Riga, hertig Kristoffer av Mecklenburg, 8 mars 1563 (instruktion); bevistade riksdagen i Stockholm s. å.; avfärdades till hertig Johan 13 juni och till hertig Magnus 6 okt. s. å. (instruktioner); bevistade riksdagen i Uppsala 1564; förrättade räfsteting i Finland och Västerbotten enligt brev 12 febr. s. å.; deltog i danska kriget 1565; kommendant på Varbergs slott 25 sept. 1566; fältöverste i Småland samt Öster- och

Västergötland 5 nov. 1567; tillfångatagen av danskarna jan. 1568; utväxlad 18 dec. s. å.; bevistade riksdagarna i Stockholm och i Uppsala 1569; friherre s. å.; rådsherre hos hertig Karl s. å.; slottsloven i Stockholm 1570; ledde stora skeppsflottans utrustning s. å.; bevistade riksdagen i Stockholm 1571; sändebud vid utväxlingen av fredstraktaterna med Danmark i Knäred 12 mars s. å. (kreditiv 28 febr. s. å.), vid gränsmöte med danskarna i Avaskär 25 mars 1572 (instruktion), till Polen 6 aug. s. å. (instruktion); avfärdades till hertig Karl 24 febr. 1574 (fullmakt); bevistade riksdagen i Stockholm s. å.; medlem av domstolen över Karl de Mornay s. å.; bevistade herredagen i Stockholm 1575; sändes till hertig Karl 16 mars s. å. (kreditiv); bevistade herredagen i Stockholm 1576; ståthållare över Östergötland 19 dec. 1576 (fullmakt); lagman över Uppland och Norrland 18 apr. 1577 (fullmakt); bevistade herredagen i Vadstena 1580; avfärdades till hertig Karl 11 mars 1580 (instruktion); bevistade prästmötet i Linköping s. å.; sändebud vid gränsmöte med danskarna i Sjöryd 29 aug. s. å. (fullmakt); bevistade riksdagen i Stockholm 1582, herredagen i Västerås 1585, riksdagen i Vadstena 1587 och mötet i Kalmar s. å. samt rådsmötet i Uppsala 1589; ståthållare över Stockholm, Uppland, Västmanland och Norrland s. å.; i konungens onåd 1590—92; bevistade Uppsala möte 1593, riksdagen i Uppsala 1594, herredagen i Stockholm s. å., rådsmötet i Stockholm 1595, riksdagen i Söderköping s. å., rådsmötet i Vadstena s. å. samt riksdagen i Vadstena 1598; insatt i fängelse i Vadstena 1599; anklagad inför ständerna i Linköping 1600; vistades i fängelse på Gripsholm 1600—1605; anklagad inför ständerna i Stockholm 1605 och dömd till döden 4 maj s. å.

Gift 24 juli 1569 på Hörningsholm med Anna Sture, f. 20 jan. 1541 på Stegeborg, † 9 mars 1595 i Stockholm, dotter till riksrådet Svante Stensson Sture.

Efter barndomsåren i det klostervänliga fädernehemmet kom B. i Åbo latinskola under inflytande av den finske reformatorn Mikael Agricola. Vid universitetet i Wittenberg åhörde han professor Paulus Eberus' föreläsningar. Av dessa B:s lärare tillhörde Agricola skedet före den luterska ortodoxien och Eberus intog gentemot katolicism och kalvinism samma försonliga ståndpunkt som Melanchton. Det är sålunda möjligt, att B. under inflytande av stämningen i hemmet samt av Agricolas och Eberus' mindre skarpt formulerade teologi redan från ungdomen fick en viss likgiltighet för dogmatiska stridsfrågor. Under studietiden utvecklades han för övrigt till en försiktig, något förläst yngling, som

hade en bräcklig hälsa och saknade större intresse för ridderliga idrotter. Då han tjänstgjorde vid Gustav I:s hov, vann han konungens och hertig Eriks förtroende men bemöttes på grund av sitt bristande sinne för idrotter mycket övermodigt av drottning Katarinas bröder Olof och Erik Stenbock. Mellan dem och honom uppkom därigenom en motsättning, som varade, så länge de levde.

Inom adeln slöt sig B. efter Eriks tronbestigning närmast till Svante Sture, med vilkens dotter Anna han 1562 blev förlovad. Liksom den övriga högadeln gillade han Arboga artiklar och stod på Eriks sida mot hertig Johan trots den för adeln betungande rusttjänstordningen i Uppsala 1562. Enligt Erik Stenbocks långt senare framkastade beskyllningar skulle han t. o. m. varit betänkt på att bryta förlovningen med Anna Sture, såvida han erhöll hertigdömet Finland samt fick en av prinsessorna till äkta. Allt tyder på att beskyllningarna saknade grund och att B., just då det gällde Eriks förhållande till Sturarna, visade en viss självständighet gentemot konungen. Sina sympatier för Nils Sture lade han öppet i dagen både vid rättegången mot honom år 1566 och vid hans avresa till Lothringen. Under Sturemorden hölls B. bevakad i sitt hus i Uppsala. Därefter bemedlade han visserligen en förlikning mellan konungen och de mördades släktingar men uppträdde samtidigt å dessas vägnar såsom anklagare mot Göran Persson. Sedan konungagunstlingen dömts till döden, yrkade B., hertig Karl och Per Brahe förgäves på att han skulle avrättas. I fält brukades B. under Eriks danska krig, men fastän han i slutet av år 1567 betroddes med ett viktigt befäl i Småland samt Öster- och Västergötland, synes han icke ha varit någon framstående fältherre. Redan efter ett par månader blev han tillfångatagen av Rantzau vid Flishult i Småland och återvände icke till Sverige förrän i slutet av år 1568. Vid kröningsriksdagen i Uppsala 1569 strävade B. att i adelsprivilegierna få in bestämmelser, som skulle befästa adelns politiska och ekonomiska inflytande på konungamaktens och sekreterarklassens bekostnad. I privilegiebrevet lyckades han och hans meningsfränder också få insatt, att privilegierna beviljades bl. a. på grund av adelns trohet mot Gustav I och dess anslutning till rikets ärftlighet. Ett av B. ensam framställt yrkande, att adelsmän skulle användas inom kansliet, vann sannolikt icke allmän anslutning inom ståndet och infördes i varje fall icke i privilegiebrevet. Andra yrkanden, som gingo ut på ekonomiska lättnader för adelns landbönder, sökte B. styrka genom hänvisningar till Kalmar recess och andra dokument från rådsväldets tid,

vilka han systematiskt hopsamlat. Till yrkandena ställde sig konungen i stort sett avvisande.

Det politiska inflytande, som B. utövat vid kröningsriksdagen, motsvarades av en stark ekonomisk ställning. Genom arvskifte med modern efter faderns död hade han erhållit Stora Dala. Genom sitt giftermål med Anna Sture fick han bl. a. gården Ulvåsa i Östergötland. Till arvegodsen kommo betydande förläningar, under Erik Vingåkers socken (1562—67), under Johan främst genom upplåtelser 1571 och 1572 friherreskapet Leckö jämte anslutna förläningar, vilka hade en betydande omfattning. En annan inkomstbringande och sedermera utvidgad donation erhöll B. 12 dec. 1576 i Memmings och Bobergs härad i Östergötland, och slutligen, 7 juli 1581, upplåts åt honom Jaggowals gårdslän i Estland. Johans ynnestbevis mot B. liksom mot flera andra rådsherrar förmådde ej tillvinna konungen deras förtroende. De harmades över att avgörande beslut i fråga om rikets styrelse fortfarande ofta fattades av konungen och sekreterarna utan rådets hörande och klagade över att stor planlöshet rådde inom förvaltningen. Genom det rådande oefterrättlighetssystemet försvårades särskilt lösningen av tidens båda huvudfrågor, finansieringen av det ryska kriget och förhindrandet av öppen brytning mellan Johan och hertig Karl.

År 1572, då situationen var rätt allvarlig, vände sig enligt den franske gesanten i Danmark Charles Dançay två svenska rådsherrar till honom för att anropa den franske konungen om hjälp. De synas ha tänkt sig, att rådet på medeltida sätt skulle övertaga styrelsen, avsätta konungen samt tilldela honom och hertig Karl lämpligt underhåll. Såsom hjälp begärde de en av den franske konungen utsedd riksföreståndare. Dançay nämner icke namnen på de båda rådsherrarna, men då Nils Gyllenstierna, Gustaf Banér och B. på våren 1572 såsom svenska sändebud besökte Danmark, måste man gissa på två av dem. Då den försiktige Gyllenstierna knappast kan misstänkas för så obetänksamma yttranden, torde B. och Banér få anses såsom upphovsmän till den fantastiska planen, på vilken Dançay en kort tid synes ha reflekterat. För Johan voro stämplingarna tydligen obekanta. I varje fall fick B. — ehuru utan framgång — verka för hans kandidatur vid konungavalet i Polen 1573. Samma år torde B. ha deltagit i samarbetet mellan hertig Karl och rådet i syfte att öka bådas inflytande på styrelsen och tränga tillbaka sekreterarna. Förhandlingarna resulterade endast i ett troligen aldrig framlämnat rådslag. Enligt rådsherrarnas vid ett långt senare tillfälle givna uppgift skulle man även haft planer på att avsätta konungen.

Hogenskild Bielke.
Oljemålning. Sturefors. Foto SvPA.

Även om Karl de Mornay's sammansvärjning mot Johan III torde B. liksom hertigen ha varit medveten, ehuru han icke deltog i stämplingarna.

Till mitten av 1570-talet var B. den förnämste representanten för strävandet att skaffa adeln ledningen inom staten. Efter den tiden fick han en medarbetare i Erik Sparre, vilken ägde mera omfattande bildning och större stilistisk talang. Personlig rivalitet och godstvister vållade väl tidvis en viss motsättning mellan dem, men i fråga om liturgien, ställningen till konung Johan och hertig Karl samt förhållandet till Polen voro de i stort sett eniga. I sin dogmatiska likgiltighet torde de vida mera än konungen ha betraktat liturgien huvudsakligen såsom ett led i ett politiskt närmande till Spanien och Polen. Genom ett sådant närmande skulle enligt deras mening Johan kunna få sina ekonomiska fordringar hos det polska konungahuset tillfredsställda och förverkliga sina förhoppningar på Polens krona för sin släkts räkning samt Sverige erhålla understöd mot Ryssland och Danmark. Till Sveriges katolicering voro de i själ och hjärta motståndare icke minst på grund av den restitution av gods från adeln till kyrkan, som måste bli följden därav. För liturgien arbetade särskilt B. synnerligen ivrigt. Han sökte få den antagen i Östergötland, där han 1576 blivit ståthållare, och han sändes 1575 till hertig Karl för att omstämma honom till förmån för konungens kyrkliga strävanden. Enda resultatet av beskickningen var, att hertigen övertygades om att B. icke var katolik. I sin tro på B:s antikatolska ståndpunkt gick han 1578 t. o. m. så långt, att han besvor denne att hos konungen söka hindra, att jesuiter fingo komma in i Sverige. Förmodligen gjorde B. icke några kraftigare föreställningar i den av hertigen önskade riktningen. Han visade sig, när Possevino och de övriga jesuiterna vistades i landet, t. o. m. så foglig, att de en tid trodde sig ha vunnit honom för den katolska kyrkan. Då fördelarna av närmandet till Spanien visat sig illusoriska och den antiliturgiska rörelsen i Sverige blivit allt starkare, uttalade sig B. och hans meningsfränder i ett 1580 avgivet rådslag för en försoning med den luterska oppositionen. Uttalandet hindrade icke B. att samma år medverka till den liturgifientlige Linköpingsbiskopen Martinus Olais avsättning samt att senare deltaga i förföljelserna mot de ortodoxa Uppsalaprofessorerna. Det tidigare vänskapliga förhållandet mellan hertig Karl och B. förbyttes i fiendskap, då B. liksom Sparre och den övriga högadeln på 1580-talet tog konungens parti mot hertigen. Motsättningen mellan hertigen och

B. skärptes ytterligare genom godstvister. Då Sparre klandrades för sitt uppträdande vid konungavalet i Polen 1587, hade han i B. en energisk försvarare. Båda deltogo också i utarbetandet av den föreningsakt mellan Sverige och Polen, som fått namnet Kalmar stadgar och vilkens viktigaste bestämmelser avsågo ett ökande av rådets och adelns makt på hertigens bekostnad samt garantier för Sveriges protestantiska religion under en katolsk konung.

Under mötet i Reval 1589 befann sig B. i Sverige, till namnet såsom ståthållare över Stockholm, Uppland, Västmanland och Norrland men i verkligheten såsom landets styresman. I rådsherrarnas ingripande i Reval hade han sålunda ingen direkt andel. I likhet med sina ståndsbröder anklagades han dock av Johan och hertig Karl för att ha arbetat för Sigismunds val till konung i Polen i avsikt att trygga rådsväldet i Sverige. Dessutom beskylldes han, troligen med orätt, för att under sin ståthållartid i Stockholm ha sänt för litet trupper och förråd till Livland. Hans liksom övriga anklagades förläningar indrogos, och själv fick han en tid sitta fängslad i Stockholm. Av anklagarna var konungen den mildare. Genom bemedling av Gunilla Bielke blev B. tagen till nåder av honom. Hertigen ville icke ge sin förlåtelse, med mindre B. avgav en förklaring, att han haft orätt i deras godstvist. B. nekade och erhöll slutligen konungens tillåtelse att begiva sig till sina gods utan att ha bekvämat sig till den äskade förklaringen.

Efter Johans död stod det klart för B. och hans medanklagade, att de för att vinna åtminstone något av vad de i Kalmar stadgar eftersträvat i varje fall till en början måste samarbeta med hertig Karl och prästerskapet. Med hertigen uppnådde de en skriftlig förlikning så formulerad, att deras skuld i fråga om anklagelserna under Johans sista tid icke klart erkändes. Senare övertogo de jämte hertigen regeringen under Sigismunds frånvaro samt återfingo sina indragna förläningar. Beträffande förhållandet till prästerskapet hade B. kort efter Johans död uttalat sig för avskaffande av all dittills tolererad katolsk gudstjänst i Stockholm, upprättelse åt de förföljda liturgimotståndarna, Uppsala universitets återupprättande m. m. Såsom medlem av regeringen var han med om att sammankalla Uppsala möte och klandrade t. o. m. vid detta prästerskapet för dess eftergivenhet i fråga om liturgien. Som en frukt av förlikningen med hertigen mottog B. genom dennes brev av 30 maj och 7 juni 1593 ånyo (ehuru med delvis ändrad omfattning) förläningar i Öster- och Västergötland. Friherreskapet och Jaggowals gårdslän återställdes först av Sigismund i nov och dec. 1593.

Då Ture Bielke 1593 sändes till Polen för att officiellt utverka Sigismunds bekräftelse på Uppsala mötes beslut och privat anhålla om ökade adelsprivilegier, erhöll han ett slags instruktion av B. Han skulle för Sigismund framhålla, att arvkonungar borde ge större privilegier än valkonungar samt för att styrka kravet på ökade privilegier framlämna kopior ur B:s samling av statsrättsliga handlingar. Skulle konungen fråga, varför dessa handlingar icke tidigare företetts, borde Ture Bielke svara, att sedan Kristian II avlivat de flesta av rådet, Ture Jönsson flytt och Gustav I degraderat adeln, hade ingen funnits, som haft någon kunskap om dess gamla fri- och rättigheter. Sedan Ture Bielkes legation misslyckats och medan underhandlingarna om Sigismunds konungaförsäkran pågingo, stod B. liksom flertalet av rådsherrarna på hertigens och ståndernas sida. Vid riksdagen i Uppsala 1594 arbetade han jämte Erik Sparre och Ture Bielke dessutom för ökade adelsprivilegier och deltog liksom brodern verksamt i redigeringen av adelns — förkastade — förslag till sådana. Efter konungens avresa 1594 var B. bland de rådsherrar, som jämte hertig Karl enade sig om att övertaga styrelsen. Under de tre följande åren deltog han väl på grund av sjukdom icke så mycket i rådslagen och regeringsgöromålen, men hans bröder Klas och Ture samt Gustav och Sten Banér inhämtade ofta hans omdöme, innan de fattade viktigare beslut. Jämte dem tillhörde han den högadliga mellangrupp, som icke ville ansluta sig till hertigen och ständerna men ej heller helt kunde följa ultrarojalisterna, representerade av Klas Fleming samt i någon mån av bröderna Brahe och Stenbock. Söderköpings riksdagsbeslut underskrev han, men då frågan om kraftåtgärder mot Fleming blev aktuell, ställde sig han och hans meningsfränder mycket tveksamma. Riksdagskallelsen till Arboga ogillade de samtliga, men under det att flertalet rådsherrar öppet uttalade sin mening, lyckades B. genom ett skickligt hänvisande till sin sjukdom undandraga sig att ge klart besked om sin ställning. Då hertigen efter riksdagen sökte förmå B. och hans meningsfränder att underteckna beslutet, fördes mellan dem en livlig brevväxling om vilka svar som borde givas. Ingen ville naturligtvis direkt godkänna beslutet, men B. visade i sina skrivelser till hertigen icke liksom de övriga sitt tydliga ogillande av riksdagen. Sedan flertalet av rådsherrarna flytt till Polen och B. själv på grund av sjukdom nödgats kvarstanna i Sverige, blev hans ställning synnerligen svår. Den 28 juni 1598 måste han i en försäkran, som dock var hållen i svävande ordalag, förklara sig gilla ständerbesluten i Söderköping, Arboga, Stockholm

och Uppsala. Samma dag undertecknade han också ständernas i Vadstena skrivelse till Sigismund, i vilken de försvarade hertigens uppträdande och besvuro konungen att endast i fredliga avsikter bege sig till Sverige. Samtidigt underhöll han förbindelser med sina vänner i Sigismunds läger och ämnade i början av september skicka sin son Svante till Stegeborg för att kämpa på konungens sida. Då hertigen fick underrättelse om B:s avsikter, återkallade han omedelbart alla dennes förläningar samt lät föra Svante till sitt läger. B. själv fick av nåd kvarbliva på Ulvåsa. Därifrån fortsatte han sitt dubbelspel. I skrivelse till Sigismund 23 sept. önskade han konungen seger, och i brev till Svante den 28 i samma månad bad han denne att söka audiens hos konungen. I samma brev uppmanade han också sonen att åt honom av hertigen utverka ett försvarelsebrev. Om Linköpingsfördraget erhöll B. endast ofullständiga underrättelser. Med stöd av dem rådde han 5 okt. 1598 Sigismund bl. a. att hålla fördraget, tills riksdagen sammanträtt, att till den kalla många adelsmän men få av de övriga stånden samt att bemäktiga sig krigsflottan. På konungens handlingssätt inverkade rådslaget icke.

Efter Sigismunds avresa till Polen behandlades B. så till vida bättre än de till hertigen utlämnade rådsherrarna, att han fick vistas på Ulvåsa och uppehålla fria förbindelser med yttervärlden. Särskilt livlig var brevväxlingen med dottern Ebba. Först sedan sonen Svante i början av år 1599 rymt till Danmark, blev B. gripen och insatt på Vadstena slott samt hans arvegods beslagtagna. På riksdagen i Linköping 1600 anklagades han liksom övriga rådsherrar för stämplingar mot Vasahuset men blev av brist på bevis icke slutgiltigt dömd. I stället uppsköts rättegången mot honom till nästkommande allmänna möte, då han med tjugufyramannaed skulle fria sig från anklagelserna. Från Linköping fördes han efter riksdagens slut till Gripsholm. Även därifrån skrev han särskilt till dottern Ebba, samlade genom henne aktstycken belysande för striden mellan Karl och rådet samt erhöll underrättelse om de stämplingar, som förehades bland Sigismunds anhängare. Hertigens misstankar mot B. stegrades alltmera. Löftet att han skulle få värja sig med ed uppfylldes icke vid riksdagen i Stockholm 1602, och på riksdagen i Norrköping 1604 yrkade Karl, att B. på grund av sitt förräderi för alltid skulle hållas fängslad. Då adeln ställde sig avvisande till yrkandet, intogs i riksdagsbeslutet endast en hänvisning till vad som bestämts i Linköping. I början av år 1605 utarbetade B. på Karls befallning ett förslag till revision av landslagen. Förslaget väckte hos upp-

dragsgivaren stor förbittring, emedan det ansågs innehålla uttryck, som voro förgripliga mot konunga- och hertigmakten. Ungefär samtidigt med förslagets avgivande upptäcktes flera sammansvärjningar mot konungen. B., hans broder Klas, Arvid Stålarm m. fl. misstänktes för delaktighet i dem, och deras papper beslagtogos. För att rannsaka de anklagade sammankallades en riksdag i Stockholm. Inför de församlade ständerna beskylldes nu B. för högförräderi, och såsom bevismaterial framlades flera till dottern Ebba och andra släktingar skrivna brev, i vilka han uttalat sig synnerligen hätskt mot både konungen och drottningen, samt en kopia av hans rådslag till Sigismund 5 okt. 1598. B. sökte efter bästa förmåga bortförklara de för honom farliga uttrycken i de beslagtagna skrifterna men måste, då ett av breven upplästes, erkänna, att han handlat som »en galen, fåkunnig och oaktsam människa». Med framläggandet av brevväxlingen var hans öde i själva verket avgjort, och han dömdes till döden. En plan av Karl IX att sända B:s son Sten till Sigismund för att utverka frigivande av svenska fångar i Polen mot villkor att fadern m. fl. skonades till livet, synes nästan omedelbart ha övergivits. Under sin sista tid i fängelset och på själva avrättsplatsen förmanades B. av ärkebiskopen Olaus Martini och biskopen i Skara Petrus Kenicius. På grund av sin kroppsliga svaghet måste han i en stol bäras till avrättsplatsen. Sina yttranden om konungen och drottningen förklarade han sig ångra. Samtidigt uttalade han sin glädje över att hans huvud skulle få begravas tillsammans med kroppen. Hans förhoppning gick icke i uppfyllelse, ty huvudet uppsattes på en järnstång på stadsmuren. Kroppen begravdes i Gråmunkeklostret.

Det mest utmärkande draget hos B. var en beräknande försiktighet, som kom honom att rygga tillbaka inför allvarliga avgöranden. Måhända hindrade den honom något i främjandet av det adliga ståndsintresse, som var bestämmande för hela hans politiska uppfattning och som gav upphov till hans stora samlingar av äldre och samtida handskrifter samt böcker. Vid sidan av de för hans huvudsyfte avsedda dokumenten och tryckta arbetena innehöllo samlingarna även andra handskrifter mest av juridisk karaktär samt böcker huvudsakligen rörande teologiska och historiska ämnen. Deras omfattning gjorde honom till det svenska 1500-talets främste bok- och handskriftsamlare. Vilka öden B:s böcker haft är icke fullt känt. Sannolikt införlivades de med biblioteket i Gråmunkeklostret. I så fall skulle de med andra där förvarade bokskatter år 1621 av Gustav II Adolf ha skänkts till Uppsala universitetsbibliotek. År 1640 kunna böcker ur B:s biblio-

tek påvisas i dess samlingar, och en i våra dagar gjord sammanställning av hans där förvarade böcker visar, att större delen av hans bibliotek jämte viktiga handskrifter (B:s »gröna böcker») övergått i universitetets ägo. B:s 1605 beslagtagna papper torde till största delen ha fått stanna i kansliet i Nyköping. Därifrån fördes de först 1627 till riksarkivet, där huvudmassan av dem ännu förvaras. Andra delar, särskilt räkenskaper, finnas i kammararkivet.

Källor: Riksregistr., hertig Carls registr., riksdagsacta, riksdagsbeslut, rådslag, skrivelser till K. Maj:t och till kanslitjänstemän, Danica, Polonica, Hogenskild Bielkes, Ture Nilsson Bielkes samlingar, strödda handlingar rör. medlemmar av adliga ätten Bielke samt strödda hist. handlingar, allt i RA; räntekammarböcker, förläningsregister, beställningsregister, landskapshandlingar och Sandbergska saml., allt i kammararkivet; handl. och brev rör. släkten Bielke (sign. X. 255 d) samt Hogenskild Bielkes avskr.-samlingar (E. 131, 132), UB; F. Ödberg, Hogenskild Bielke och hans tid (handskr.), KB; brev i Sturefors arkiv. — Bidrag till Finlands historia, utg. af R. Hausen, 3 (1904); Hogenskild Bielke till sin syster och mor, 1557 (brev; Hist. tidskr., 1885); Handl. rör. Skandinaviens historia, 3, 4, 7, 9, 11, 19, 21 (1817—36); Handl. rör. söndringen mellan hertig Karl och rådsherrarne 1594—1600, saml. af E. W. Bergman (Hist. bibliotek, 2, 1876); Handl. till upplysning af Finlands häfder, utg. af A. I. Arwidsson, 6 (1853); Indberetninger fra Charles de Dançay til det franske Hof om Forholdene i Norden 1567—1573, udg. ved C. F. Bricka (1901); Kon. Carl den IX:des rim-chrönika, utg. af B. Bergius (1759); Rikskansl. Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling, I:1 (1888); Sv. riksdagsakter, 2—4:1, utg. af E. Hildebrand & T. Höjer (1899—1910). — A. G. Ahlqvist, Om aristokratiens förhållande till konungamakten under Johan III:s regering, 1—2 (1864, 66); H. Almquist, Den polit. krisen och konungavalet i Polen år 1587 (1916); J. A. Almquist. Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1—4 (1917—23); J. Andersson, Riksdagen i Stockholm 1605 (1875); H. Biaudet, Le saint siège et la Suède 1570—1576, 1—2 (1906); S. J. Boëthius, Om den sv. högadeln under kon. Sigismund (Hist. bibliotek, 4, 1877); dens., Hertig Karls och sv. riksrådets samregering 1592—1596, (Hist. tidskr., 1884—86); N. Edén, Om centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden, 1523—1594 (1899); A. Fryxell, Karakteristik af tiden och de utmärkta handlande personerna i Sverige från år 1592 till 1600 (Sv. akad. handl., 14, 1831); E. Hildebrand, Böneskriften i Reval 1589 och rikets stängande för konung Johan (Hist. tidskr., 1897); dens., Om Kalmare-stadgar eller det »latinska brefvet» 1587 (Hist. studier, Festskr. tillägn. C. G. Malmström, 1897); K. Hildebrand, Johan III och Europas katolska makter (1898); A. Jonsson, Hertig Karl och Sigismund 1597—1598 (1906); K. Nordlund, Den sv. reformationstidens allmänna statsrättsliga idéer (1900); A. Stille, De ledande idéerna i krigföringen i Norden 1563—1570 (1918); O. Söderqvist, Johan III och hertig Karl 1568—1575 (1898); dens., Studier rör. förhållandet mellan Johan III och hertig Karl 1576—82 (Hist. tidskr., 1903—04); A. Theiner, Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl unter Johan III, Sigismund III und Karl IX (1838); S. Tunberg, Sigismund och Sverige 1597—1598, 1—2 (1917, 18); O. Walde, En svensk boksamlare från Vasatiden (Uppsala universitetsbiblioteks minnesskrift 1621—1921); F. Ödberg, Anteckningar om Hogenskild Bielkes friherreskap Leckö 1571—1599 (Skara högre allmänna läroverks program 1892); dens., Om Anders Lorichs, kon. Johan III:s ständige legat i Polen och hans tid (Skara högre allmänna läroverks program 1893); dens., Om stämplingarna mot kon. Johan III åren 1572—1575 (1897); dens., Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild till Dala och Åkerö, och hennes tid (Västergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H 8—10, 1908—09).

TOR BERG.

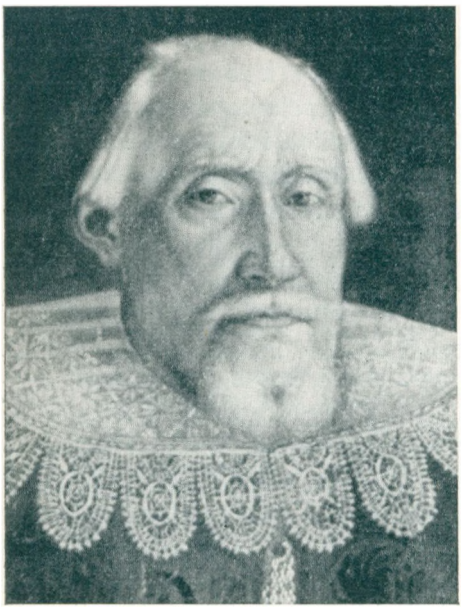

Klas Bielke.
Oljemålning. 1623. Herrborum. Foto SvPA.

18. Klas Bielke, den föregåendes broder, f. 1544 på Åkerö, † aug. 1623 på Vik. Inskriven vid universitetet i Wittenberg 5 aug. 1562 och vid universitetet i Greifswald 24 dec. 1563; tillfångatagen av danskarna i Holstein 1565, utväxlad 1570; sändebud till Lübeck, Hamburg, hertigen av Alba, Spanien och Frankrike 6 okt. samt till Ostfriesland 16 okt. 1571 (kreditiv); sändebud till Polen 6 aug. 1572 (instruktion); ståthållare på Kronoberg 23 dec. 1576; sändebud till kejsaren 13 mars 1579 (instruktion); bevistade riksdagen i Stockholm 1582; erhöll i uppdrag att underhandla med hertig Karls utskickade 16 febr. 1583 (instruktion); riksråd 1585; bevistade herredagen i Västerås s. å.; kommissarie vid gränsförhandlingar med Ryssland 16 juli s. å. (instruktion) och 12 apr. 1586 (instruktion); bevistade riksdagen i Vadstena 1587 och rådsmötet i Uppsala 1589; deltog i mötet i Reval s. å.; kommissarie vid gränsförhandlingar med Ryssland sept. s. å. (instruktion); bevistade Uppsala möte 1593 och riksdagen i Uppsala 1594; friherre 19 febr. 1594; bevistade rådsmötet i Stockholm och riksdagen i Söderköping 1595 samt rådsmötet i Stockholm 1596; avfärdades till Distingsmarknaden 16 jan. 1597 (instruktion); guvernör för hertig Johan av Östergötland s. å.; ståthållare över Stockholm 30 apr. n. st. 1598 (fullmakt); bevistade riksdagen i Vadstena 1598; fängslad av hertigen i Stockholm s. å.; satt i fängelse på Gripsholm 1598—1600; anklagad inför ständerna i Linköping 1600; fången på Kastelholm 1600—05; anklagad inför ständerna i Stockholm 1605; satt fången i Nyköping s. å.—1606; förvisad ur landet 27 maj 1606; vistades i Danmark 1606—16; återkallad 26 juni 1615; återfick större delen av sina gods genom K. brev s. d. samt den 26 aug. och 2 sept. 1616.

Gift 1) 31 okt. 1574 i Stockholm med Elin Fleming, † 1586, dotter till sekreta rådet Lars Ivarsson Fleming; 2) 21 jan. 1588

i Kalmar med Elsa Bielke, f. 1569, † mars 1622, dotter till riksrådet Johan Axelsson Bielke.

B. sändes jämte sin yngre broder Ture att studera vid tyska universitet men erhöll på grund av fångenskapen i Danmark en mindre grundlig utbildning än brodern. Efter hemkomsten till Sverige användes han i en av Pontus De la Gardie ledd beskickning, vilkens främsta uppgift skulle vara att underhandla om förbund både med Spanien och Frankrike. Under sändefärden, om vilken mycket få och delvis föga trovärdiga uppgifter finnas, synes B. icke ha spelat någon framträdande roll. Vid konungavalet i Polen 1573 var hans broder Hogenskild bland de svenska sändebuden den bestämmande. Inom den till kejsaren år 1579 avsända legationen, vilkens egentliga uppgift var att söka få den tyska överhögheten över de svenska besittningarna i Lifland upphävd, var B:s insats säkerligen större. I allmänhet förde B. ett lugnt liv på sina gods, av vilka Vik i Uppland var det förnämsta. Till de politiska frågorna under Johan III:s tid intog han samma ställning som sina bröder Hogenskild och Ture men lyckades i motsats till dem stå väl både hos konungen och hertigen. Han undgick exempelvis Johans onåd trots sitt deltagande i rådets föreställningar till konungen i Reval. Sannolikt var det den nära släktskapen med konungahuset — hans andra hustru var syster till drottning Gunilla — som räddade honom. Under de övriga rådsherrarnas onåd sökte han stämma Johan mildare mot dem, och efter konungens död arbetade han för förlikning mellan dem och hertig Karl. Även i striden mellan Sigismund och hertig Karl delade han brödernas uppfattning. Vid skriftväxlingen med hertigen efter Arboga riksdag gjorde han gemensam sak med brodern Ture och Gustav Banér. Liksom Hogenskild kvarstannade han i Sverige och nödgades underskriva ständernas beslut i Vadstena 1598. Ungefär samtidigt manade han finnarna till lugn. Hos hertigen stod han t. o. m. så väl, att han var påtänkt såsom sändebud till Polen för att hos Sigismund framlägga ständernas synpunkter. Beskickningen kom dock aldrig till stånd. B. övergick efter konungens ankomst till Sverige öppet på hans sida och blev, sedan Samuel Laski å Sigismunds vägnar bemäktigat sig Stockholm, ståthållare där i stället för de av hertigen förordnade. På sin nya post sökte han egga Sigismunds finska och estländska trupper att landstiga i Sverige, förmå hertigens skeppsfolk till avfall samt vinna allmogen i Uppland, Västmanland och Dalarna för konungens sak. Sedan hertigen segrat, fick B. sina gods indragna till kronan. Själv blev han liksom övriga rådsherrar anklagad inför ständerna i Linköping 1600. I motsats

till flertalet av sina ämbetsbröder erkände han sin skuld och anhöll om nåd. Jämte de övriga utfördes han på avrättsplatsen men fick behålla livet och återsändes till fängelset. Vid riksdagen i Stockholm 1605 var han jämte brodern Hogenskild åter anklagad men blev tydligen i brist på bevis icke dömd utan fick kvarstanna i fångenskap. I fängelset synes han så till vida ha behandlats väl, att hans hustru åtminstone tidvis fått vistas hos honom. Genom henne bönföll han 1606 drottning Kristina att hos konungen utverka hans befrielse. Svaret blev ett synnerligen skarpt förvisningsbrev. Om B:s liv i Danmark under landsflykten är intet bekant. Till Sverige fick han återvända, sedan hertig Johan fällt förbön för honom hos Gustav Adolf. Före sin död hade han återfått nästan alla sina till kronan indragna gods. Han ligger jämte sina båda fruar begraven i Västeråkers kyrka i Uppland.

Källor: Riksregistr., hertig Karls registr., brev till Johan III, brev till hertig Karl, rådslag, riksdagsacta, riksdagsbeslut, Hogenskild Bielkes saml., Ture Bielkes saml., strödda handl. rör. medlemmar av adliga ätten Bielke, Polonica, Muscovitica, avskrifter från Bibliothèque nationale i Paris, Handl. rör. Karl IX:s polska krig: brev till Arvid Stålarm, allt i RA; orig.-handl. 1611—1614 (Hallenbergs saml.; sign. E. 366), UB; brev i Sturefors arkiv. — Aeltere Universitätsmatrikeln, 2: Universität Greifswald, hrsg. von E. Friedlaender, Bd 1 (Publ. aus den K. preuss. Staatsarchiven, 52, 1893); Album academiæ Vitebergensis 1502—1602, ed. ab O. Hartwig, 2 (1894); Handl. rör. Skandinaviens historia, 19 (1834); Handl. rör. söndringen mellan hertig Karl och rådsherrarne 1594—1600, saml. af E. W. Bergman (Hist. bibliotek, 2, 1876); Hist. handl., 20 (1905); Rikskansl. Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling, I:1 (1888); Sv. riksdagsakter 1521—1718, utg. af E. Hildebrand & T. Höjer, 2—4:1 (1899—1910). — A. G. Ahlqvist, Om aristokratiens förhållande till konungamakten under Johan III:s regering, 1—2 (1864, 66); H. Almquist, Bidrag till kännedomen om striden mellan kon. Sigismund och hertig Karl 1598—1599 (1916); J. Andersson, Riksdagen i Stockholm 1605 (1875); H. Biaudet, Le saint siège et la Suède 1570—1576, 1—2 (1906); S. J. Boëthius, Om den sv. högadeln under kon. Sigismund (Hist. bibliotek, 4, 1877); dens., Hertig Karls och sv. rikrådets samregering 1594—1596 (Hist. tidskr., 1884—86); A. Fryxell, Karakteristik af tiden och de utmärkta handlande personerna i Sverige från år 1592 till 1600 (Sv. akad. handl., 14, 1831); E. Hildebrand, Böneskriften i Reval 1589 och rikets stängande för kon. Johan (Hist. tidskr., 1897); K. Hildebrand, Johan III och Europas katolska makter (1898); A. Jonsson, Hertig Karl och Sigismund 1597—1598 (1906); B. Schlegel, Svenska slott: Wijk (1876); C. Sprinchorn, Om Sveriges polit. förbindelser med Frankrike före Gustaf II Adolfs tid (Hist. bibliotek, 7, 1880); dens., Om Sveriges förbindelser med Nederländerna från äldsta tider till år 1614 (Hist. tidskr., 1885); S. Tunberg, Sigismund och Sverige 1597—1598, 1—2 (1917, 18); F. Ödberg, Om Anders Lorichs, kon. Johan III:s ständige legat i Polen och hans tid (Skara högre allmänna läroverks program 1893); dens., Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild till Dala och Åkerö, och hennes tid (Västergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H. 8—10, 1908—09). — Se i övrigt, ang. B:s förläningar, J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1—4 (1917—23).

TOR BERG.

19. Ture Bielke, de båda föregåendes broder, f. 27 maj 1548 på Åkerö, avrättad i Linköping 20 mars 1600. Inskriven vid universitetet i Wittenberg 5 aug. 1562, vid universitetet i Greifswald 24

Ture Bielke.
Oljemålning. 1590. Gripsholm.

dec. 1563 samt vid universitetet i Frankfurt an der Oder 1570; besökte Stettin under fredsförhandlingarna 1570; besökte Venedig samt studerade vid universitetet i Padua 1572. Sändebud till påven, Venedig, storhertigen av Toscana, hertigen av Siena, konungen av Polen, konungen av Frankrike, Katarina av Medici och Henrik av Navarra 26 nov. 1573; återvände till Sverige 1577; häradshövding över Åkerbo härad 16 jan. 1579; gränskommissarie vid förhandlingarna med ryssarna 16 juli 1585 (instruktion) och 12 apr. 1586 (instruktion); översteskattmästare och kammarråd 14 apr. s. å.; bevistade riksdagen i Vadstena 1587; avfärdades till hertig Karl 22 juni s. å. (instruktion); bevistade mötet i Kalmar s. å.; sändebud till Polen 12 sept. s. å. (instruktion); bevistade rådsmötet i Uppsala och mötet i Reval 1589; i Johan III:s onåd 1590—1592; avfärdades till allmogen i Östergötland 14 mars 1593; lagman i Tiohärad 12 apr. s. å.; sändebud till Polen 26 maj s. å. (instruktion); bevistade riksdagen i Uppsala 1594; avfärdades till Sigismund 28 juni s. å.; bevistade herredagen i Stockholm s. å. samt rådsmötet i Stockholm och riksdagen i Söderköping 1595; bevistade rådsmötet i Stockholm 1596; flydde till Danmark 1598; deltog på Sigismunds sida i slagen vid Stegeborg och Stångebro s. å.; utlämnad till hertig Karl s. å.; fängslad i Nyköping 1598—1600; dömd till döden av ständerna i Linköping 17 mars 1600.

Gift 8 okt. 1581 i Stockholm med Margareta Sture, f. 16 nov. 1547 på Hörningsholm, † 5 dec. 1617, dotter av riksrådet Svante Stensson Sture.

Under Hogenskild Bielkes ungdom hörde det ännu till sällsyntheterna, att högadelns söner besökte utländska universitet, men under det decennium, då hans bröder Klas och Ture erhöllo sin uppfostran, blev vistelsen vid åtminstone någon tysk akademi rätt vanlig. B:s studier blevo längre och mera omfattande än fler-

talet ståndsbröders, och han utvecklades till en renässansbildad adelsman, vilken förenade färdighet i ridderliga idrotter med kännedom om latinet samt av de dåtida moderna kulturspråken behärskade åtminstone tyskan och italienskan. Hans börd, världsvana och gedigna bildning gjorde honom i Johan III:s ögon synnerligen lämplig såsom diplomat. Hans första sändebudsuppdrag gick främst ut på att tillsammans med en nederländsk lärd äventyrare, Petrus Rosinus, hos påven utverka hjälp för återbetalande av Bona Sforzas lån till spanska regeringen och att till Venedig eller storhertigen av Toscana sälja drottning Katarinas rätt till de neapolitanska länen Bari och Rossano. Dessutom borde han underhandla om förbund med den nyvalde konungen i Polen Henrik av Anjou och med den franske konungen. Utgången av beskickningen, vilken, vad påven beträffar, formellt skedde i Katarinas namn, motsvarade knappast Johan III:s förväntningar. Till Frankrike kommo sändebuden icke, och förhandlingar med övriga makter blevo resultatlösa. Nästan hela tiden var Rosinus den ende underhandlaren, under det B. låg overksam i Venedig eller Padua. Sedan nederländaren 1576 avlidit, förde han dennes papper tillbaka till Sverige. Efter hemkomsten synes B. ha ägnat sig åt skötseln av sina gods, av vilka Nynäs i Finland och efter moderns död Åkerö voro de förnämsta. Såsom kammarråd tjänstgjorde han knappast. Någon framträdande politisk roll kom han icke att spela förrän i samband med Sigismunds val till konung i Polen 1587. Redan innan utgången av striden mellan de olika tronkandidaterna var fullt känd, sändes han till hertig Karl för att begära dennes uttalande om villkoren för en eventuell union mellan Sverige och Polen. I sitt svar förklarade sig hertigen icke i frågans dåvarande läge vilja göra något uttalande. Han inskränkte sig därför till att betona, att Estland under inga förhållanden finge avträdas till Polen. Efter Sigismunds val till polsk konung var B. en av de förtroendemän, som Johan sände med honom till Polen bl. a. för att se till att Erik Sparres halva löfte om Estlands avträdande icke skulle bli förverkligat. B. försvarade också skickligt den svenska ståndpunkten gentemot ursinniga angrepp bl. a. från den polske storkanslern Zamoyski. I Reval gjorde han 1589 gemensam sak med de övriga rådsherrarna och var liksom de utsatt för förföljelse under Johan III:s sista år. Efter konungens död försonade han sig med hertig Karl och skickades 1593 till Sigismund för att förmå honom att bekräfta Uppsala mötes beslut. Samtidigt sökte han på inrådan av brodern Hogenskild vinna konungen för ökade adelsprivilegier. Vid riksdagen i Uppsala 1594 deltog han till-

sammans med brodern i redigeringen av adelns förslag till de nya privilegierna. Riksdagsbeslutet i Söderköping underskrev han men motsatte sig under hänvisning till konungens förbud riksdagskallelsen till Arboga. Sitt ogillande av beslutet uttalade han öppet och nekade att bevista flertalet av hertigen utskrivna möten. Inför Karls hotelser flydde han till Danmark, varefter hans gods beslagtogos. Från Danmark agiterade han inom de svenska gränsprovinserna för konungens sak. Efter slaget vid Stångebro blev han tillsammans med de övriga rådsherrarna utlämnad till hertig Karl. Före utlämnandet och utan samband med Linköpingsfördraget synes hertigen ha givit ett löfte, att de fängslades sak skulle avdömas av opartiska utländska domare. Då vid riksdagen i Linköping inga dylika domare förekommo, hänvisade B. och Erik Sparre samt Gustav och Sten Banér i en protestation 10 mars 1600 till hertigens löfte och jävade bisittarna i ständerdomstolen såsom parter i egen sak. Deras protestation blev resultatlös. Hertigen sökte bestrida beskyllningen för löftesbrott, och domen lydde på döden. På avrättsplatsen höll B. ett långt tal, i vilket han bedyrade sin oskuld. Han begravdes i Linköpings domkyrka, och över graven uppreste släkten 1625 ett praktfullt monument.

B. hade ett ståtligt utseende och ett behagligt umgängessätt. Han var icke någon så systematisk förfäktare av de adliga intressena som brodern Hogenskild, men han visade långt större mod och karaktärsfasthet, när rådsherrarna tvingades att taga ställning i striden mellan Sigismund och hertig Karl. Liksom brodern ägde han många äldre handskrifter samt ett omfattande bibliotek.

Källor: Riksregistr., hertig Karls registr., brev till Johan III, brev till hertig Karl, rådslag, riksdagsacta, riksdagsbeslut, Hogenskild Bielkes saml., Ture Bielkes saml., Erik Sparres saml., Italica, Polonica, Muscovitica, allt i RA; brev i Sturefors arkiv. — Aeltere Universitätsmatrikeln, 1: Universität Frankfurt an der Oder, hrsg. von E. Friedlaender, Bd 1 (Publ. aus den K. preuss. Staatsarchiven, 22, 1887); 2: Universität Greifswald, hrsg. von E. Friedlaender, Bd 1 (Publ. aus den K. preuss. Staatsarchiven, 52, 1893); Album academiae Vitebergensis 1502—1602, ed. ab O. Hartwig, 2 (1894); Handl. rör. Skandinaviens historia 4, 7, 19 (1817—34); Handl. rör. söndringen mellan hertig Karl och rådsherrarne 1594—1600, saml. af E. W. Bergman (Hist. bibliotek, 2, 1876); Kon. Carl den IX:des rimchrönika, utg. af B. Bergius (1759); Sv. riksdagsakter 1521—1718, utg. af E. Hildebrand & T. Höjer, 2—4:1 (1899—1910). — A. G. Ahlqvist, Om aristokratiens förhållande till konungamakten under Johan III:s regering, 1—2 (1864, 66); H. Almquist, Den polit. krisen och konungavalet i Polen 1587 (1916); H. Biaudet, Le saint siège et la Suède 1570—1576, 1—2 (1906); S. J. Boëthius, Om den sv. högadeln under kon. Sigismund (Hist. bibliotek, 4, 1877); dens., Hertig Karls och sv. riksrådets samregering 1594—1596 (Hist. tidskr., 1884—86); N. Edén, Om centralregeringens organisation under den äldre vasatiden, 1523—1594 (1899); A. Fryxell, Karakteristik af tiden och de utmärkta handlande personerna i Sverige från år 1592 till 1600 (Sv. akad. handl., 14, 1831); E. Hildebrand, Böneskriften i Reval

1589 och rikets stängande för kon. Johan (Hist. tidskr., 1897); dens., Om Kalmare-stadgar eller det »latinska brefvet» 1587 (Hist. studier, Festskr. tillägn. C. G. Malmström, 1897); K. Hildebrand, Johan III och Europas katolska makter (1898); A. Jonsson, Hertig Karl och Sigismund 1597—1598 (1906); K. Nordlund, Den sv. reformationstidens allmänna statsrättsliga idéer (1900); S. Tunberg, Sigismund och Sverige 1597—1598, 1—2 (1917, 18); J. Werwing, Kon. Sigismunds och kon. Carl den IX:des historier, 1—2 (1746, 47); F. Ödberg, Om Hogenskild Bielkes moder, fru Anna Hogenskild till Dala och Åkerö, och hennes tid (Västergötl. fornm.-fören. tidskr., Bd 2: H. 8—10, 1908—09). — Se i övrigt, ang. B:s förläningar, J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1—4 (1917—23).

TOR BERG.

20. Svante Bielke, son till B. 16 och kusin till de tre föregående, f. okt. 1567 på Hörningsholm, † 2 juni 1609 på Kråkerum. Inskriven vid Rostocks universitet sept. 1587; uppehöll sig i Venedig 21 aug. 1591; bevistade riksdagen i Uppsala 1594, Söderköping 1595 och Arboga 1597; avfärdades till Karl Gustafsson Stenbock 7 april 1597 (instruktion); bevistade ständermötet i Stockholm s. å.; erhöll i uppdrag att underhandla med allmogen i Småland 31 dec. s. å. (instruktion); bevistade riksdagarna i Uppsala och Vadstena 1598; avfärdades till Hogenskild Bielke 26 juni s. å. (instruktion); deltog på hertig Karls sida i striderna vid Stegeborg och Stångebro; bevistade mötet i Stockholm s. å. och riksdagen i Jönköping 1599; ståthållare på Kronoberg 20 maj s. å.; bevistade riksdagen i Stockholm s. å.; lagman över Småland s. å.; ledamot i den under hertig Karls finska resa 1599 i Åbo tillsatta domstolen; bevistade riksdagen i Linköping 1600; företog utskrivningar i Finland 1601; sändebud till danska gränsen 1 febr. 1602 (instruktion); bevistade riksdagen i Stockholm s. å.; rikskansler s. å.; sändebud vid mötet med danskarna i Flacksjöbäck febr.—apr. 1603; avfärdades till allmogen vid danska gränsen 7 dec. 1603 (instruktion); bevistade riksdagen i Norrköping 1604; deltog i utarbetandet av de svenska ständernas avsättningsskrifter till Sigismund sommaren s. å.; avfärdades till allmogen vid Distingsmarknaden och professorerna i Uppsala 22 jan. 1605 (instruktion); bevistade riksdagen i Stockholm s. å.; kommissarie vid förhandlingarna med hansestäderna i Kalmar 1 sept. s. å. (instruktion); bevistade mötet i Örebro 1606, riksdagen i Uppsala 1607 och mötet i Örebro 1608; friherre 12 aug. 1608; kommissarie till mötet med danskarna och braunschweigarna i Wismar 20 aug. s. å. (instruktion).

Gift 14 mars 1598 i Uppsala med Elisabet Leijonhufvud, f. 5 jan. 1561, † 1612, dotter till riksrådet Sten Eriksson Leijonhufvud.

Vid Rostocks universitet åhörde B. bl. a. David Chytræus' föreläsningar och lärde känna den av Chytræus i viss mån omfattade ramistiska filosofien. Efter hemkomsten inträdde han liksom

en mängd huvudsakligen yngre medlemmar av de högadliga ätterna Brahe, Lewenhaupt och Bielke i hertig Karls tjänst. Enligt A. J. Messenius skulle anledningen till B:s och de övrigas första anslutning till hertigen ha varit den indragning av ämbeten, som ägt rum vid Johan III:s hov. Under striderna mellan Sigismund och hertig Karl synes B. icke ha spelat någon framträdande roll. Under den — för övrigt misslyckade — beskickningen till Karl Gustavsson Stenbock 1597 för att övertala denne att frivilligt nedlägga ståthållarskapet över Kalmar tyckes han icke ha tagit något personligt initiativ. På sommaren 1597 deltog han i redigeringen av beslutet vid mötet i Stockholm. Under riksdagen i Uppsala 1598 anslöt han sig liksom den övriga adeln till Morits Lewenhaupts försök att hålla ständerna utanför striden mellan konungen och hertigen. Senare på året hade han och hans meddelegerade en viss framgång vid beskickningen till kusinen Hogenskild. Vid intetdera tillfället kan man från B:s sida spåra någon egen insats. I de underhandlingar, som föregingo Linköpingsfördraget, deltog han icke. På riksdagen i Linköping 1600 satt han med i den domstol, som fällde dödsdomen över de anklagade herrarna. Kort därefter fruktade han, kanske på grund av något uppsnappat ogillande yttrande om Karls handlingssätt, att ha råkat i onåd hos denne. Genom sin maka, Morits Lewenhaupts syster, skyndade han att betyga hertigen sin trohet och erhöll ett lugnande svar. Under riksdagen i Stockholm 1602, då Karl visserligen återupplivade rådet men principiellt gav det en ställning såsom konungamaktens tjänare, erhöll B. titeln rikskansler. Titeln synes antyda, att han skulle tjänstgöra såsom kansliets chef. Så blev dock icke fallet. Hertigen, som var det personliga styrelsesättets man och icke önskade några självständiga adliga ämbetsmän, uppdrog i stället ledningen av de dagliga göromålen i kansliet åt den ofrälse hovkansleren juris doktor Nikolaus Chesnecopherus. B. och hans adliga ämbetsbröder fingo nöja sig med att ofta avgiva rådslag samt att användas såsom förtroendemän i en mängd särskilda uppdrag. Även inom ett så begränsat verksamhetsområde skulle B. naturligtvis ha kunnat spela en viss roll, men han synes ha lidit av en maklighet, som kom honom att föredraga lugnet på sina gods framför arbetet i rikets tjänst. Av de adliga ämbetsbröderna utövade exempelvis Morits Lewenhaupt och Magnus Brahe ett vida större inflytande, och på beskickningarna till danska gränsen 1602 samt till Wismar 1608, i vilka B. jämte Chesnecopherus och ofrälse sekreterare deltog, torde de senare ha varit de bestämmande. I arbetet på avsättningsskrifterna till Sigis-

mund tog B. ingen aktiv del, förslaget till ny rättegångsordning 1604 synes ha tillkommit utan hans medverkan och hans namn förekommer icke heller bland granskarna av den reviderade landslagen 1605. Under sin verksamhet torde B., såsom en anonym fiende 1602 yttrade, ha visat sig endast såsom »en god jabroder». Vid hans död ansågs rikskanslersämbetet så praktiskt betydelselöst, att det fick stå obesatt. — B. ligger begraven i Mönsterås kyrka.

Källor: Riksregistr., brev till Karl IX, riksdagsacta, riksdagsbeslut, Hogenskild Bielkes saml., strödda handl. rör. medlemmar av grevliga och friherrliga ätterna Bielke, Danica, Germanica: handl. rör. Sveriges förbindelser med Lübeck 16—18 århundradet, A. J. Messenius, Historia, begrijpandes orsakerne til den oenigheet, som waret hafwer emellom her Sigismund den tredie... och her Carl..., allt i RA. Jakob Gottbergs album, KB; brev i Sturefors arkiv. — Handl. rör. Skandinaviens historia, 19 (1834); Die Matrikel der Universität Rostock, hrsg. von A. Hofmeister, 2:1 (1890); Sv. riksdagsakter 1521—1718, utg. af E. Hildebrand & T. Höjer, 2—4:1 (1899—1910). — G. O. Berg, Riksdagen i Stockholm 1602 (1883); S. Bergh, Karl IX och den svenska adeln 1607—1609 (1882); N. Edén, Den sv. riksstyrelsens reorganisation 1594—1602 (Hist. tidskr., 1901); dens., Den sv. centralregeringens utveckling till kollegial organisation i början af 17:e århundradet, 1602—1634 (1902); A. Jonsson, Hertig Karl och Sigismund 1597—1598 (1906); S. Tunberg, Sigismund och Sverige 1597—1598, 1—2 (1917, 18). — Se i övrigt, ang. B:s förläningar, J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1—4 (1917—23).

TOR BERG.

21. Nils Turesson Bielke, den föregåendes broder, f. 5 nov. 1569, † 17 dec. 1639 på Salsta. Inskrevs vid universitetet i Rostock 1588 och var 1591 inskriven vid universitetet i Siena, som han s. å. lämnade, samt var 22 aug. s. å. i Venedig. Var en av de »herrer, junkere och hovtjänere, som giorde tjenest för Kon. Ma:tt, mäden högb:te Kon. Ma:tt var här i landet» och uppbar därför enligt 1594 års räntekammarbok 100 dlr; inträdde i hertig Karls tjänst och nämnes snart hertigens råd; tillika häradshövding i Oppunda 30 mars 1598 men lämnade längre fram denna tjänst; ledamot av den under hertig Karls finska resa 1599 i Åbo tillsatta domstolen; befullmäktigad att jämte Tönne Göransson kvarstanna i nyssnämnda stad med hertigens sekret för att avhjälpa allehanda klagomål 9 nov. s. å.; utsedd att jämte fogdarna uppbära hjälpskatten i Gripsholms län och Rekarna 7 dec. s. å.; ledamot av den vid riksdagen i Linköping 1600 tillsatta domstolen; hovråd (jfr riksdagsbeslutet 17 juni 1602) och räknades längre fram, antagligen utan ny utnämning, jämte övriga högättade hovråd till riksrådet; erhöll i uppdrag att söka upplåna penningar mot pant i jordagods 25 aug. 1602 samt förordnades jämväl att uppbära kvartalspenningarna i Västmanland och Uppland s. å. (jfr K. brev 1 sept.) och i Östergötland 6 mars 1603; anlitades vid upprepade civilmilitära förrättningar såsom utskrivningar och mönst-

Nils Bielke.
Oljemålning. Salsta. Foto SvPA.

ringar; sändes jämte Göran Klasson (Stjernsköld) med trupper till Östersjöprovinserna 5 sept. 1603 och ålades (7 nov.) att stanna där över vintern; utsedd till en av hertig Johans förmyndare genom Norrköpings riksdags beslut 22 mars 1604; ledamot av den vid riksdagen i Stockholm 1605 tillsatta domstolen; utnämnd till ståthållare i Reval 10 maj s. å. men tillträdde ej denna befattning utan förordnades i stället till överste befallningsman över allt krigsfolk i Sverige 19 juni s. å.; ett av konungens ombud vid Distingsmarknaden i Uppsala 7 febr. 1606; sändes ånyo jämte Göran Klasson (Stjernsköld) att åtfölja trupper till Östersjöprovinserna 21 aug. s. å. och var jämte sin medförordnade redan 26 okt. tillbaka med skeppen och arkliet; kommissarie vid stillestånds förhandlingarna med Polen 25 juli 1608; friherre 12 aug. s. å.; ledamot av förmyndarregeringen efter Karl IX:s död till Gustav Adolfs regeringsanträde 26 dec. 1611; avsänd till Finland med uppdrag att bl. a. mottaga invånarnas trohetsed 21 febr. 1612; sänd till Uppland för att upptaga allmogens klagomål m. m. 26 juni s. å.; förordnad att vara bönderna i Uppland följaktig och göra fienden motstånd i händelse av en dansk landstigning 4 sept. s. å.; kommissarie vid fredskongressen i Knäred 17 nov. 1612; ledamot av den för förvaltning av Älvsborgs lösen tillsatta fyramannakommissionen 13 febr. 1614; assessor i Svea hovrätt 16 febr. s. å.; rikskammarråd mars 1615—1623; uppgives flerstädes ha deltagit i den i enlighet med instruktion av 29 okt. 1615 anordnade revisionen av medelförvaltning m. m. i de besatta ryska provinserna och vistades i varje fall vid denna tid i Östersjöprovinserna (jfr K. brev 22 nov. 1615); användes alltjämt vid allehanda civilmilitära förrättningar, särskilt utskrivningar; förordnad att upptaga allmogens klagomål i Kalmar län och på Öland 18 nov. 1616; kommissarie vid mötet i Ulvsbäck 20 jan. 1619; leda-

mot av tillförordnade regeringen under Gustav Adolfs lifländska fälttåg 16 juli 1621 och 6 juni 1622; civil guvernör i Finland och president i Åbo hovrätt 15 juni 1623; tillika militärbefälhavare i Finland 5 mars 1628; erhöll avsked från presidentsbefattningen 5 juni 1630 samt från guvernörsbefattningen 1 mars 1631; utnämndes till guvernör i Västergötland 14 okt. 1634 men torde ha undandragit sig att inträda i tjänstgöring. Var jämväl häradshövding i Frötuna och Bro samt lagman i Östergötland och innehade senare lagmansränta i Småland, slutligen i Kalmar län, varmed även Öland förenades.

Gift 12 mars 1605 med Ingeborg Oxenstierna, f. 29 nov. 1581 på Fiholm, † 29 juli 1661 på Edshammar, dotter till friherre Bengt Gabrielsson Oxenstierna.

B. tillhörde liksom brodern Svante den unga adel, som fästes vid det hertigliga hovet, och liksom brodern tog han konsekvensen därav vid brytningen mellan Karl och Sigismund. Det tjugunioåriga hertigliga rådet uppräknas bland de »många förnäme män av adel och officerer» som åtföljde hertigen under fälttåget 1598, och år 1600 medtogs B. av Karl till Östersjöprovinserna såsom »rådsperson och daglig uppvaktning». Det var alltså snarast blott en bekräftelse av de efter välvningen faktiskt föreliggande förhållandena, att B. under riksdagen 1602 såsom »hovråd» erhöll en framskjuten post i rikets tjänst. Vid hovets fester syntes B.; hertigen hedrade hans bröllop med sin närvaro, och vid kröningen 1607 bar han kronan för drottning Kristina. Hans oförbehållsamma anslutning till det segrande revolutionspartiet markerades till överflöd icke endast därigenom, att han satte sitt namn och sigill under det slutliga uppsägelsebrevet till Sigismund 17 juni 1605, utan framför allt genom hans hållning till de olyckliga ståndsbröderna och fränderna på den motsatta sidan. Han satt med i blodsdomstolarna i Åbo 1599, i Linköping 1600 och i Stockholm 1605; att hans underskrift ej återfinnes under den vid sistnämnda tillfälle utfärdade domen får väl anses bero på en tillfällighet. Hur fullständigt B. och hans broder i denna punkt frigjort sig från de känslor, som måste förefalla eftervärlden naturliga, visar följande episod. En söndag i aug. 1607 överraskade hertigen dem med ett erbjudande att genom en särskild upphöjelse och ett nådetecken göra en skillnad emellan deras tjänst och, såsom orden falla i deras berättelse om samtalet, »den otrohet, våra fränder (det Gud bättre och oss alldeles emot är, att så skall vara skett) emot E. K. M:t gjort have». De båda bröderna skyndade sig att skriftligt fastslå de kungliga löftena, varpå Karl

lät göra ett förslag till ändring av deras vapen och ställde förläningar i utsikt. Då uppfyllandet av de sålunda väckta förhoppningarna dröjde, gjorde B. sig ånyo påmint (18 febr. 1608), erinrande om behovet av en åtskillnad mellan bröderna och deras »ordlöse och schiälmischie fränder». Ett halvår senare räknades Svante och Nils Bielke till den betitlade högadelns ännu exklusiva krets.

Titeln hovråd, som tillades B. och några kolleger 1602, väcker snarast föreställningen om en vid hovet knuten förtroendeman, en residerande rådgivare alltså, som regelbundnare än de på sina egendomar gärna kvardröjande riksråden skulle stå till regentens förfogande vid det löpande regeringsarbetet. Har något dylikt varit avsett, uppnåddes syftet ej. De högadliga hovråden ha, såvitt vi kunna följa deras verksamhet, utövat sitt rådgivarkall gemensamt med riksråden och snart nog uppgått i deras krets. B. har jämte sina medbröder träget tagit del i de mer eller mindre friktionsfria förhandlingarna med konungen och har satt sitt namn under de rådslag, som framgingo ur dessa; i vad mån han personligen tryckt sin prägel på deras innehåll, är oss obekant. I riksdagarnas handlingar möter han naturligtvis likaledes. Men om än den egentliga rådstjänsten på traditionellt sätt förblev mera sporadisk, fick B. liksom sina ämbetsbröder vänja sig att stå till den fordrande konungens förfogande för de mångfaldiga politiska, diplomatiska, militära och kamerala förrättningar av mera tillfällig natur, som erfordrades för riksstyrelsens jämna gång och enhetlighet. Den, vars nit och redobogenhet här svek, fick snart erfara, att han tjänade en sträng herre: B. hade, heter det i ett brev till honom 31 juli 1606, fått sådana förläningar, att han ej kunde klaga — »om eljest någon tack finnes hos eder» —, men om han såsom på sista tiden skett droge sig undan kronans tjänst, skulle hans underhåll återkallas. Uppdragens mängd och art vittna om B:s användbarhet. Om självständigheten av hans insats kunna vi lika litet döma i det administrativa som i det politiska; att han i det hela varit sin konung till lags, synes därav, att han fick en plats bland Gustav Adolfs förmyndare.

Om under Karl IX:s tid en regentpersonlighet av sällspord kraft och självständighet ställde sina medhjälpare i skuggan, fördunklades under sonens dagar män med mera alldagliga gåvor av ännu ovanligare krafter icke endast på utan även nedanför tronen. Bredvid Gustav Adolf och Axel Oxenstierna har B. icke spelat någon ledande roll. Men en nyttig och trägen insats på viktiga och krävande poster måste räknas honom till godo. I

rådets och riksmötenas förhandlingar framträder han som förut. Han deltog i avslutandet av freden med Danmark 1613 och i senare diplomatiska förhandlingar utan att hans insats skiljer sig från den kollegiala. Hans egentliga uppgifter föllo emellertid inom den civila och civilmilitära administrationen. Som förvaltare av Älvsborgs lösen och kammarråd (1615—23) fyllde han under brydsamma år ett krävande och ofta otacksamt värv på ett säkerligen hedrande sätt, även om han måhända ej kunde tillskriva sig mycken andel i de samtida organisatoriska framstegen inom kammarförvaltningen: det är åtminstone ej känt, att B. varit en initiativtagande och drivande kraft i det lokala och centrala räkenskapsväsendets just under dessa år fortgående omläggning och systematisering, och mot 1618 års kammarordning, som flutit ur rikskanslerns penna, reste kammarråden samfällt invändningar, ytterst bottnande i fruktan för ett alltför drygt ansvar.

Kulmen av B:s offentliga bana utgjorde måhända hans åttaåriga ämbetsförvaltning i Finland. Lagskipning och kontroll hade alltid haft svårt att nå effektivitet i denna avlägsna landsända, men nu skulle rättelse skapas i båda avseendena. Som president organiserade B. den nyinrättade hovrätten i Åbo, som guvernör ingrep han med kraft mot de många missbruk, som inrotat sig bland fogdar, präster och andra uppbördsmän, ej minst genom utkrävandet av allehanda biutlagor och i det övriga riket obekanta sportler. Med ständerna förhandlade B. vid olika tillfällen; i Åbo stads förvaltning ingrep han ofta och med kraft. Det har, väl närmast mot bakgrunden av Per Brahes lysande insats, klagats över en viss brist på nyskapande uppslag i B:s finska förvaltning (Schybergson), och tyngdpunkten i denna på det civila området ligger jämväl otvivelaktigt i den skärpta kontrollen. Då en genomförd undersökning av hans förvaltning saknas, må det här blott antecknas, att ännu hundra år efter B:s tid traditionen betecknade honom som den, »vilken betagit här i landet allt övervåld». Viktig torde även B:s insats på det civilmilitära området ha varit, såväl för krigföringen i Östersjöprovinserna, för vilken Finland i stor utsträckning tjänade som bas, som för organiserandet av den tyska expeditionen. Även här sakna vi emellertid närmare utredning.

Den »mödesamma och hatefulle tjänsten» i Finland skänkte B. personligen föga tillfredsställelse. Han kände starkt olägenheten av att ej behärska det ena landsspråket. Varken land eller folk voro honom sympatiska: orten kallade han »ond och barbarisk», folket, halsstarrigt i sitt fasthållande vid sina »gamble bruk och

osedvana», syntes honom »egensinnigt och ont» (till Oxenstierna 30 juli och 18 aug. 1624). Svårast var dock den förbittring, som blev följden av hans ingripanden mot de inrotade missbruken; ända till huvudstaden spredo sig elaka rykten och förtal, som han sökte sina vänners bistånd att bemöta. Redan 1624 begärde B. enträget Axel Oxenstiernas bemedling för att bli fri från sin syssla, men först 1631 kom förlossningen. Han var då en åldrad man. I det brev, varigenom han (25 febr.) underrättades om konungens bifall till hans avskedsansökan, talas icke endast om det arbete, han utstått i Finland, utan även om hans »ålder och tunghet», och han avhöll sig långa tider från rådets sammanträden på grund av både sjukdom och längtan till lantlivets lugn. Någon större roll kom han under sådana förhållanden ej att spela i rådet, men på grund av anciennitet och anseende nämndes han 1634 bland kandidaterna till de lediga riksdrots- och riksskattmästarbefattningarna. Att han till slut fick stå tillbaka för yngre krafter, efterlämnade hos honom en bitterhet, som ej kunde förjagas genom utnämningen till en ny guvernörsbefattning. Det hade förutspåtts, att B. efter en dylik missräkning skulle komma att hålla sig borta från rådets sammanträden, och hans misstämning är måhända den verkliga anledningen till hans permanenta frånvaro fr. o. m. år 1635. Att han var de segrande Oxenstiernorna gramse, synes framgå därav, att han, åberopande särskilt formella skäl, tadlade Johan Oxenstiernas inval i rådet 1639. I vad mån sakliga meningsskiljaktigheter kommit till de personliga, torde knappast vara möjligt att avgöra, men då aristokratiska intressen till en del lågo bakom oppositionen mot rikskanslern, lägger man märke till hans förtroliga kritik av vissa avgöranden, som sägas »mest gå ut över then fattige adelen» (till Åke Tott 30 okt. 1636).

B:s sätesgård var det fäderneärvda Salsta, till vilket han regelbundet skrev sig, måhända även till åtskillnad från sin kusinson Nils Turesson Bielke till Åkerö. Hans godsbesittning var ansenlig. Efter hans död skiftade barnen 931 hela hemman, 140 mindre gårdar och allehanda lägenheter i olika delar av Sverige och Finland, räntande tillhopa över 5,000 dlr; häri ingick dock även mödernet. Till de inhemska godsen kommo de danska släktegendomarna, för vilka B. liksom de äldre Bielkegenerationerna ådagalade stort intresse och för vilka han helt fick övertaga målsmansskapet, då danskarna fordrade klarhet i ägareförhållandena. I det första kopparkompaniet participerade B. med ett kapital av 4,268 dlr 13 öre 4 penningar. Redan 22 juli 1601 upplät Karl IX *åt honom på behaglig tid den gamla Bielkeförläningen Alunda* och

Morkarla socknar, vilka han emellertid aldrig fick tillträda och följande år på enahanda villkor utbytte mot Funbo och Rasbo (K. brev 23 aug. 1602). Härtill kom 26 juli 1602 den till Sigismund förrymde kamreraren Knut Pederssons hus vid Köpmannagatan. Sedan B. fått sin verksamhet förlagd till Finland, blev det ett trängande behov för honom att där erhålla någon jord till sitt underhåll. Till en början arrenderade han av kronan Runsala ladugård i Vårfrukyrka socken utanför Åbo (kontrakt 27 aug. 1623) men måste till sitt stora missnöje avstå denna egendom redan följande år. Ersättning bereddes honom, då han 22 juni 1625 för sin tjänstetid i Finland erhöll den likaledes välbelägna Kuustö gård i Piikkis socken samt sedermera, 26 sept. 1627, en donation till evärderlig ägo i Euraåminne i Norra Satakunda. Lägger man till avkastningen av förläningarna på behaglig tid och av B:s domarbefattningar hans övriga löneförmåner, uppnås, enligt 1629 och 1638 års rikshuvudböcker, en årlig inkomst av kronan på över 4,000 dlr smt.

B:s papper bevara ett och annat drag från hans enskilda liv. Hans frieri till Ingeborg Oxenstierna understöddes av hertig Karl, men det kunde till en början ej fördöljas, »att hennes sinne icke ännu är ther till alldeles fallet» (3 okt. 1603), även om det förutsågs, att hertigens och frändernas tillstyrkanden skulle få råda. Måhända behövdes det dock tid härtill, ty bröllopet dröjde ännu i två år, men sedan har hustrun av allt att döma hängivet slutit sig till sin man. »Gwdh wett mädh hwadh ånger och rädhwge jagh är, jagh frygter dätt är icke mykett säkertt där vte», utbrast hon under makens frånvaro i Finland 1612 i ett brev, vari hon (under tysthetsförbehåll) vädjade till sin mäktige frände rikskanslern för att B. skulle få komma hem till Salsta. B:s varma familjekärlek framlyser ofta. Till hans ovanberörda vantrevnad i Åbo år 1624 bidrog väsentligen, att han i avsaknad av lantgård måste hålla sin »hustru och många barn... här inne på slottet som andre fånger». Om hans omsorger om sönernas utbildning och framgång bevarar hans korrespondens flera vittnesbörd, och snart nog intaga hans dotterbarn ett stort rum i hans hjärta och tankar.

En del koncept, anteckningar, godshandlingar, räkenskaper och brev, härrörande från B:s och hans hustrus papper, förvaras i riksarkivet. Där finnas även ett ej obetydligt antal brev från B., bl. a. till sonen Ture och mågen Åke Tott samt till Axel Oxenstierna och Jöns Kurck. Hans ämbetsrapporter från Finland ingå i kammararkivets brevböcker. Uppsala universitetsbibliotek äger enstaka brev från B. (sign. E 158).

Källor: Jakob Gottbergs album, KB; riksregistr. samt B:s ovannämnda papper och brev. — Calendaria Caroli IX, utg. af A. Lewenhaupt (1903); Carl Carlsson Gyllenhjelm, Egenhändiga anteckningar rörande tiden 1597—1601 (Hist. handl., 20, 1905); Handl. upplysande Finlands historia, utg. af J. E. Waaranen, 2, 4 (1864, 74); Sv. riksrådets prot., 1—7 (1878—1895); Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling, passim; Danmark—Norges traktater, 3 (1916); — J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1—4 (1917—23); H. Almquist, Karl Karlsson Gyllenhjelm mot Oxenstiernorna 1639—1640 (Personhist. tidskr., 1911); C. von Bonsdorff, Åbo stads historia under sjuttonde seklet, 1, 2 (1889—1904); A. B. Carlsson, Riksdrots- och riksskattmästarevalet 1634 (Hist. tidskr., 1911); N. Edén, Den sv. riksstyrelsens reorganisation 1594—1602 (Hist. tidskr., 1901); Dens., Den sv. centralregeringens utveckling till kollegial organisation i början av 17:e århundradet, 1602—1634 (1902); G. W. Lagus, Biogr. anteckningar om Åbo hofrätts presidenter och ledamöter (1834); M. G. Schybergson, Finlands historia, 1 (1903); P. O. Wilner, Förteckning öfver svenskar inskrifvna vid tyska universitet under 1500-talets senare hälft (Samlaren, 1904).

B. BOËTHIUS.

22. Sten Svantesson Bielke, den föregåendes brorson, son till B. 20, f. 1598, † 2 apr. 1638 i Stettin. Studerade i Uppsala, ehuru han ej inskrevs i universitetets matrikel; vistades vid collegium illustre i Tübingen 1616—19 och företog därpå vidsträckta resor; uppgives ha blivit antagen till Gustav Adolfs kammarherre; studerade vid universitetet i Leiden 1627—29. Avfärdades i rådets namn till Wallenstein och Tilly apr. 1629 men beordrades genom ytterligare föreskrifter av 8 och 21 maj att förrätta sitt uppdrag skriftligt och kvarstannade därefter i Stralsund; legat i Stettin 6 juli 1631; avfärdad till polska valriksdagen jämte sekreteraren Johannes Nicodemi 21 juni 1632 (instruktion); riksråd 14 jan. 1633; legat i hela Pommern 4 febr. s. å.; utnämndes till kommissarie vid stilleståndsförhandlingarna med Polen 15 sept. 1634 men kunde på grund av sjukdom ej förrätta detta uppdrag; tillika tf. generallegat i Tyskland 24 apr. 1636; erhöll regeringens tillstånd att resa hem 9 mars 1638 men avled, innan han hunnit begagna sig av denna tillåtelse. — Ogift.

B:s utbildning var, ehuru anlagd efter samma plan som andra unga ädlingars, mera grundlig och mera mångsidig. Hans resor förde honom till länder, som ej ofta nåddes av hans jämnåriga ståndsbröder, och hans studier sträckte sig in på områden, som väl lika sällan beträddes av dem: i unga år lockades han t. o. m. av medicinens hemligheter. Sitt huvudsakliga arbete ägnade han helt naturligt åt bemästrandet av den latinska elokvensens finesser och förvärvandet av övriga för en blivande statsmannabana erforderliga reella kunskaper och formella färdigheter. B. erhöll sin egentliga högskoleutbildning vid Tübingens collegium illustre, en av tidens typiska riddarskolor, där de württembergska prinsarna tillsammans med förnäma ynglingar från hela Tyskland

och främmande länder övades i bokvett och ridderliga färdigheter. De fysiska exercitierna och studentlivets nöjen lära vid denna anstalt alltför mycket ha fått inkräkta på studierna, men B. var icke en lärjunge av sådan art. Efter tre år kunde den tjuguettårige ynglingen som ett vittnesbörd om sina ansträngningar framlägga icke mindre än fyra dissertationer, av vilka var och en enligt den berömde Tomas Lansius', hans lärares, vittnesbörd gjorde honom värdig den akademiska lagern. Lansius betecknas som det württembergska kollegiets prydnad i äldre tid. Framstående jurist, var han ej mindre bekant som dyrkare av den latinska vältaligheten; historien skall däremot i hans undervisning ha fått träda tillbaka för den formella elegansen. Vilken andel Lansius ägt i B:s lärdomsprov, undandrager sig givetvis vårt bedömande, men såväl direkta uttalanden av B. som flera drag i skrifterna ge oss rätt att beteckna den högadlige studenten som dessas verklige författare. I förening med en redan utarbetad, ehuru blott i sammandrag offentliggjord fortsättning till den sista av dissertationerna, »De legibus», omspänna dessa centrala problem inom undervisningsväsendet, kyrkopolitiken, statsrätten och juridiken. En mera ingående analys av deras innehåll skulle helt visst lämna ett ej oviktigt bidrag till den kännedom om de kontinentala åskådningarnas reception i Sverige, som kan vinnas genom studiet av de svenska studenternas lärdomsprov vid främmande högskolor. Här må emellertid uppmärksamheten endast fästas vid några uttalanden i dissertationen »De jure regio», som beröra även svenska förhållanden. Skriften är ett inlägg i den aldrig tystnande diskussionen mellan den monarkiska principen och de monarkomakiska åskådningar, med vilka den teoretiska motiveringen för Karl IX:s revolution var så nära besläktad och som snart skulle åberopas av Gustav II Adolf som bevis för de tyska ständernas rätt till motstånd mot kejsaren. B. tar oförskräckt ståndpunkt på den monarkiska sidan. Hans avsikt är dock icke att polemisera mot den bestående ordningen i Sverige, tvärtom vill han visa, att de upprepade omstörtningarna i detta land ej stått i strid med den legitime furstens av den monarkiska doktrinen hävdade straffrihet: Kristian II hade varit en typisk tyrann, Engelbrekts och Karl IX:s resningar åter kunde åberopas som normalexempel på ett legitimt motstånd, vilket endast avsett rättens hävdande, ej hämnd eller omstörtning. Även av lyckönskningsversernas stereotypa vändningar kan man sluta, att B:s högskolekarriär framstått som ovanligt framgångsrik. Lansius manar honom att utan fortsatta lärdomsprov skynda hem till den ärans bana, som efter sådana förberedelser

Sten Bielke d. ä.

Oljemålning. 1619. Salsta. Foto Sv. P. A.

måste stå honom öppen; i Italien och Frankrike borde han blott visa sig. Måhända är det tillåtligt att ur de lovprisande orden avläsa även en vänlig varning för en vetenskaplig ärelystnad, som hotade att konkurrera med ädlingens administrativt-politiska ambition, och för en alltför omättlig lust att se främmande länder. I varje fall blev maningen att påskynda hemresan utan frukt. Nästa gång vi möta B. är i ett intyg, utfärdat av brodern Ambrosius a Polla i S:t Salvators kloster i Jerusalem 15 apr. 1623 till bestyrkande av att B. besökt den heliga graven och andra för kristenheten minnesrika platser i Palestina. Om hans öden under de närmast följande åren känna vi endast, att Gustav Adolf skall ha bundit honom vid fäderneslandets tjänst genom en hovsyssla. Den 20 maj 1626 supplicerade han, under åberopande av att han — för att förena fredens och krigets konst — det senaste året ägnat sig åt militära studier, »in Statiuis Pompejanis ad Vesas» hos Gustav Adolf om en officerssyssla, om möjligt vid rytteriet, åt vilket vapenslag han hittills ägnat sitt intresse, och helst i förening med ett värvningsuppdrag. Projektet synes emellertid ej ha kunnat förverkligas. År 1627 begav sig B. i stället, åtföljd av en svit passande för en ung magnat, vilken lämnat de egentliga studentåren bakom sig, till den stridande protestantismens andra huvudland för att vid Leidens av Gustav Adolf uppskattade högskola till överflöd fullkomna sig i lärda stycken. B:s formella talang blev senare ej outnyttjad. Svenska statsskrifter skulle snart bära vittne om hans elokventa latinitet, och då Gustav Adolfs lik år 1633 i Wolgast fördes ombord på det svenska örlogsskeppet, föll det på hans lott att tolka stundens gripande allvar.

Utan föregående diplomatiska lärospån kom B. kort efter sin hemkomst från det nederländska universitetet (1629) att ställas på en post, som snart blev av största betydelse. De svenska ombuden hade utestängts från fredsunderhandlingarna i Lybeck, men en hänvisning hade samtidigt givits till Wallenstein och Tilly. Gustav Adolf beslöt att gripa tillfället; ett svenskt förhandlingsinitiativ kunde måhända förhindra eller fördröja Arnims hotande expedition till Preussen och erbjöd i varje fall en möjlighet att demonstrera Sveriges fredsvänlighet. Endast det sistnämnda uppnåddes. Vid utseendet av ombud hade konungens val stannat på B., helt visst emedan denne med en ännu obemärkt ställning, som gjorde honom lämpad för ett trevande anknytningsförsök, förenade personliga kvalifikationer av icke alldeles vanlig art. B. förefann vid sin ankomst till Stralsund en situation, som gjorde det omöjligt för honom att fortsätta till de katolska generalerna:

Arnim hade redan avtågat till polackernas understöd i Preussen. Han inskränkte sig därför till att i enlighet med sitt uppdrag sprida den officiella svenska framställningen av läget samt till en brevväxling med Wallenstein och Tilly, åt vilken man sedan från svensk sida i propagandasyfte gav en vidsträckt offentlighet, delvis med anlitande av tryckpressen. Så ovisst som läget var, kom emellertid B. att trots anknytningsförsökets misslyckande kvarstanna i Stralsund, alltjämt skymtande i de mer eller mindre allvarligt menade förhandlingsuppslag och diplomatiska småintriger, som återspeglade den förväntansfulla oron före Gustav Adolfs tyska expedition. Som en förnämlig representant för den svenska kronan kom han därjämte att spela en framskjuten roll i staden Stralsund. Han handlade vidlyftiga affärstransaktioner, avseende att på en gång säkerställa den svenska besättningens underhåll och skaffa kronan avsättning för koppar, stycken och andra varor, samt bidrog säkerligen väsentligt till Stralsunds fasta hållning vid de försök, som från den pommerska regeringens sida gjordes att bemedla en överenskommelse mellan staden och Wallenstein i syfte att undanrycka grunden för den svenska ockupationen; för den verkliga »inkorporation» med Sveriges rike, vartill konungen önskade driva Stralsund, har han däremot knappast vågat på allvar arbeta. En rapport från B. i jan. 1630 om Kristian IV:s planer på Rügen utlöste den order från Gustav Adolf, som ledde till den svenska ockupationen av ön. I B:s händer sammanlöpte jämväl trådarna i den hemliga agitation, som i Stettin förberedde sinnena på Gustav Adolfs ankomst.

En grundläggande insats för stadgandet av Sveriges välde i Pommern kom B. att göra, sedan han i juli 1631 kallats att intaga Karl Banérs plats såsom legat vid det hertigliga hovet. Liksom företrädaren hade han här att kämpa en oavbruten strid med medlens otillräcklighet, pomrarnas motstånd mot de svenska kraven och truppernas insolentier. Hans upprepade och allt mindre uppbyggliga förhandlingar med den pommerska regeringen och de pommerska ständerna, hans ständiga bekymmer med medelanskaffningen från andra håll och de besvärligheter, som hopade sig, när landet berördes av krigshändelserna, äro väl kända från historiska skildringar. Alla svårigheter till trots upprätthöll B. den svenska ockupationens militära effektivitet, och att befolkningens sinnen alltmer avlägsnades från Sverige, berodde helt visst snarare på tidsomständigheterna än på legaten, vilken otvivelaktigt med fasthet och seg ihärdighet förenade en allvarlig strävan att bevara ordnade förhållanden i landet. Tyvärr band en med

åren tilltagande sjuklighet allt oftare B. vid sängen, och även om lidandet ej kunde bryta hans energi, berövade en därmed sammanhängande osund fetma honom den ofta nödvändiga rörligheten.

Under år 1632 hade B. deltagit i en beskickning till den polska valriksdagen, vilken avsåg att genom inkastande av Gustav Adolfs kandidatur och den svenska tronföljdsfrågan bidraga till partimotsatsernas skärpning i Polen men blev skäligen ändamålslös, då B. och hans kollega genom Vladislavs val till konung ställdes inför ett fullbordat faktum. Vid återkomsten eggades B. genom underrättelsen om Gustav Adolfs död till fördubblade ansträngningar. För att säkerställa Pommern förberedde han ett kraftigt understöd åt den svenska krigsmakten i Schlesien. Hans i detta syfte vidtagna eller tillämnade åtgärder stodo dock ej i god överensstämmelse med Oxenstiernas beslut att frigöra Sveriges krafter ur de tyska striderna, och hans iver stävjades därför av rikskanslern genom en rad märkliga brev, vari denne kanske öppenhjärtigare än på något annat ställe klarlagt och motiverat sin avvecklingspolitik. Desto mer kunde emellertid B. räkna på Oxenstiernas oförbehållsamma understöd i sitt arbete för att upprätthålla Sveriges välde i Pommern. Då hans maningar och anvisningar av kommendanten i Stralsund Anton Monier möttes med tvivelsmål om hans kompetens att ingripa i Vorpommern, utrustades han med en ny fullmakt, som gjorde honom till obestridd chef för den svenska krigsförvaltningen inom hela hertigdömet. Det lyckades honom att avstyra både egna pommerska värvningar och ett försök till försoning mellan hertigdömet och staden Stralsund, vilket lätt kunde ha lett till en förening av de förut stridiga viljorna mot den svenska inkräktaren. Största bekymret beredde honom Georg Wilhelm av Brandenburg genom sin oavlåtliga strävan att hävda sin successionsrätt till landet och de pommerska ständernas redobogna tillmötesgående mot hans ditåt syftande åtgöranden. Svårigheterna stegrades naturligtvis än mer genom Brandenburgs anslutning till Pragfreden 1635 och återverkan av den allmänna kapitulationsandan såväl i hertigdömet i gemen som i Stralsund. Denna gång avböjdes faran genom B:s vaksamma fasthet och Johan Banérs segrar, men problemet återvände i än mer elakartad form vid hertig Bogislavs frånfälle i mars 1637. Spänningen var ytterlig: det var just i dessa dagar, B. på sin regerings order lät gripa H. G. von Arnim, Georg Wilhelms av svenskarna särskilt misstrodde förtrogne, på hans slott Boitzenburg, och kurfursten å sin sida tröttnade ej att lägga hinder i vägen för alla utjämningsförsök i Pommern. Efter månadslånga förhandlingar mellan B. och

de pommerska råden och ständerna hade man emellertid i juni enats om en form, som möjliggjorde regeringens upprätthållande utan uppoffrande av de motsatta ståndpunkterna. Samtidigt hade de många förhandlingsuppslag, som korsade varandra, lett till fredsförhandlingar mellan B., vilken efter Oxenstiernas hemresa jämte Johan Adler Salvius diplomatiskt företrädde Sverige, och markgreve Sigismund av Brandenburg. Men krigshändelserna kastade allt över ända. Banérs återtågande skaror vältrade i juli 1637 in över landet, fienden bröt in i Vorpommern och en kurfurstlig order sprängde till slut den hopkompromissade interimsregeringen (7 mars 1638). Om det sistnämnda för svenskarna öppnade en knappast ovälkommen möjlighet att taga landets styrelse i egna händer, var det för B. bittert att se krigets krav tillintetgöra de ansatser till ordnade förhållanden, han lyckats bevara: en tvist med Banér om dennes enligt B:s mening alltför tryckande inkvarteringskrav skall ha påskyndat hans död, vilken inträffade under de kritiska dagarna på våren 1638. Hans frånfälle gjorde även definitivt slut på de tynande förhandlingarna med markgreve Sigismund, vilka redan längesedan blivit utsiktslösa på grund av rikskanslerns obenägenhet mot att under dåvarande militäriskt ogynnsamma situation »bettla fred av vederparten».

B. ägde enligt en ofta citerad karakteristik, som flutit ur Oxenstiernas penna, »bekväma kvaliteter, har ambition, men modererad och regulerad till fäderneslandets tjänst, samt vet, vad han gör». Den självständiga verksamheten i Pommern behagade honom otvivelaktigt, och då han som nyvald senator år 1633 hemkallades för att inträda i sitt rådgivarkall, utverkade han ett uppskov, som blev bestående. I hemlandets partimotsättningar har han knappast varit inblandad. Hans samarbete med andra störtes till äventyrs någon gång av en uppbrusande häftighet, men hans vrede lade sig snart, och hans bana synes i allmänhet ha varit fri från personliga brytningar. En dylik nådde dock en viss offentlighet. Monier kunde aldrig förlika sig med den chefsställning, som Oxenstierna i början av år 1633 tillerkänt B., och sedan han följande år missnöjd gått över i Sachsens tjänst, gav han 1635 i en tryckt paskill uttryck åt bl. a. sin förbittring mot sin förutvarande förman. Att B. liksom andra civila administratorer stundom hade svårt att förlika sig med militära metoder, har den föregående framställningen givit åtminstone ett exempel på; måhända stod han i verkligheten främmande för hela den art av djärvhet, som vid Wittstock ej tvekade att på ett kast »hazardera nästan hela hennes K. M:ts stat i Tyskland». Samtida vittnesbörd låta oss tro, att

ett drag av humanism dröjde kvar över B:s personlighet från hans ungdoms vittra mödor: han var en »fin, lärd och mycket förståndig herre». Vid hans sjukbädd samlade hans själasörjare vittnesbörd om att han gick döden till mötes med den undergivna men fasta förtröstan, som trosvissheten förlänar.

B. skrev sig till det gamla Bielkegodset Kråkerum. Hans egendomar voro emellertid belastade med en gäld, som härrörde från föräldrarnas dagar och ökats genom hans kostsamma resor i främmande land. Då därtill kom, att hans lön ej ville förslå till de representativa skyldigheter, han ansåg medfölja legatämbetet, trycktes han av sin ekonomi. Oxenstierna kom honom emellertid kraftigt till hjälp. År 1634 erhöll han amtet Gatersleben i Magdeburg och år 1636, tillika med en större penningsumma, amtet Schivelbein i Pommern, helt visst emedan den första donationen genom krigshändelserna gått förlorad. — B:s lik överfördes till Sverige och gravsattes i Uppsala domkyrka. Hans skriftliga kvarlåtenskap införlivades med riksarkivet men gick förlorad i 1697 års brand. Av brev från honom finnas åtskilliga i riksarkivet, däribland till Gustav II Adolf och Kristinas förmyndare samt till Axel Oxenstierna.

Tryckta arbeten: Discursus de jure regio in impunitate delicti consistente seu de vi subditorum in principem semper injusta. Tübingen 1619. 4:o 2 bl., 50 s., 2 bl. (Diss., præs. Th. Lansius.) — Commentatio de academiis. Tübingen 1619. 4:o 4 bl., 96 s. (Diss., præs. Th. Lansius.) 2 uppl. Helmstedt 1666. 4:o 2 bl., 101 s. — Dissertatio. 1. De religionis cura. 2. De legibus. Tübingen 1620. 4:o 4 bl., 76, 80 s. (Diss., præs. Th. Lansius.) — Riksrådet, general-guvernören, general-legaten i Tyskland och directorn öfver det evangeliska förbundet, friherre Sten Bielkes relation till Kongl. Maj:t [30 jan. 1637] (Handl. rör. Skandinaviens historia, 7, 1819, s. 103—142). — Därjämte enstaka brev och statsskrifter av B., särskilt i flygskriften Acta et literæ ab ult. die Febr. usque ad ult. diem Octob. 1630... commutatæ (1631).

Handskrift: Sermo Volgasti germanice habitus cum funus regis Gustavi II Adolphi a. 1633 in Sveciam deducendum esset (Stiernman).

Källor: B:s ovannämnda skrivelser och tryckta skrifter; intyg av frater Ambrosius a Polla om B:s resor i det heliga landet 15 apr. 1623, KB; riksregistr., berättelse om B:s sista stunder och död av hovpredikanten Jakob Fabricius, Skoklosterarkivet, II, Fol. N:o 1 (allt i RA). — N. Ahnlund, Gustaf Adolf inför tyska kriget (1918); S. Bergh, Sv. riksarkivet 1618—1837 (1916); Biogr. lexikon, 2 (1875); M. Bär, Die Politik Pommerns während des dreissigjährigen Krieges (1896); W. Carlsson, Gustaf II Adolf och Stralsund (1912); G. Irmer, Hans Georg von Arnim (1894); O. Malmström, Bidrag till sv. Pommerns historia 1630—1653 (1892); C. T. Odhner, Sveriges deltagande i westfaliska fredskongressen (1875); E. Schneider, Das Tübinger Collegium illustre (Württembergische Vierteljahrshefte f. Landesgeschichte, 1898); C. Wejle, Sveriges politik mot Polen 1630—1635 (1901); E. Wrangel, Sveriges litterära förbindelser med Holland, särdeles under 1600-talet (1897).

B. BOËTHIUS.

23. Gustav Bielke, den föregåendes kusin, son till B. 21, friherre till Korpo, herre till Edshammar, Frösvik och Åkerö, f. 29

Gustav Bielke.
Oljemålning. 1646. Bettna kyrka.

sept. 1618 på Frösvik i Uppland, † 23 okt. 1661 på Almenäs i Västergötland. Företog en utrikes studieresa och inskrevs därunder som student i Leiden 10 juni 1639. Kammarherre 1640; vice president i Svea hovrätt 13 sept. 1645; president i Dorpats hovrätt 14 aug. 1647; häradshövding i Satakunda, Vemo och Tövsala i Finland 31 juli 1648; riksråd 30 sept. 1650; ledamot av kommissionen för inrymmande av drottning Kristinas underhållsgods i Pommern och Mecklenburg 15 juli 1654; hovrättsråd i Svea hovrätt; legat i Ryssland 1655—58 (fullmakt, instruktion och memorial 30 juni 1655) och fredsunderhandlare 1658; ledamot av kommissorialrätten i Malmö över Korfits Ulfeld med flera 30 juli 1659; kommissarie i reduktionskollegium 14 dec. 1660.

Gift 17 febr. 1650 med Maria Elisabet Sparre, f. 1623, † 22 dec. 1662, dotter till ståthållaren Karl Eriksson Sparre och änka efter överstelöjtnanten Ture Bielke.

Under drottning Kristinas regering faller hela B:s ämbetsverksamhet inom hovrätterna och riksrådet, ehuru man finner honom av drottningen påtänkt till diplomatiska uppdrag i Holland och vid fredskongressen i Lybeck (rådsprot. 1651). Ett liknande, men större och viktigare värv fick han av Karl X Gustav, då han i juni 1655 vid utbrottet av polska kriget ställdes i spetsen för en legation till storfurst Alexej i Moskva. Som hans kolleger deltogo däri generalmajoren Alexander von Essen och hovrådet Filip von Krusenstjerna — den förre tillika lantråd i Estland, den senare borggreve i Narva och bägge således mer eller mindre hemmastadda i ryska förhållanden. Deras ärende var närmast att efter det svenska tronskiftet utbyta de föreskrivna stadfästelsebreven på Stolbovafreden, men huvudändamålet var för Karl Gustav att vinna kännedom om intrycket i Ryssland av hans polska krigsföretag, att förebygga rysk fred eller vapenvila med

Johan Kasimir och förvissa sig om tsarens vänskap eller möjligen förbund. Vid en dylik sammanslutning var konungen till och med villig till en delning av det polska dubbelriket, som skulle lämna i ryska händer allt land öster om en linje, dragen från Kamieniec i Podolien eller Halicz och Lemberg i Galizien över Minsk mot övre Düna (sekret memorial 3 juli 1655). Hans egna framgångar på hösten 1655 liksom ryssars och kosackers återtåg i de sydöstra landskapen bragte honom likväl sedan att skjuta fram den bjudna gränsen till Beresina och Dnjepr (jan. 1656). Emellertid kom det aldrig till någon underhandling om slika villkor; ryssarna, som intagit Vilna och Kovno, sträckte sina krav längre, och tsaren tillade sig titlar, som svenske konungen icke ville medgiva. Försöket att hålla Ryssland tillbaka misslyckades. I maj 1656 sågo sig legaterna i Moskva med hela sitt följe — över 130 personer — överförda till ett trängre »hov» utom staden, där de höllos innestängda i nära två års tid eller till 29 apr. 1658, avskurna från så gott som all förbindelse med hemlandet och den yttre världen. Men den av kejsaren medlade ryskpolska vänskapen bröts ånyo, och Karl Gustavs segrar i Danmark ökade tsarens böjelse för en fred med Sverige, som underlättades av en svensk eftergift i titelfrågan. Sändebuden fingo lämna den ryska huvudstaden vid slutet av maj månad 1658 för att upptaga fredsunderhandlingar på gränsen. Dessa leddes av Bielke med biträde av Krusenstjerna, guvernören i Estland Bengt Horn och hovrådet Johan Månsson Silfverstierna och förde till stillestånds fördraget i Wallisaar 20 dec., som i sinom tid tre år senare förvandlades till fred i Kardis.

Efter återkomsten till hemlandet kallades B. till konungen i Danmark, och man ser honom under hösten 1659 (sept.—dec.) nyttjad som bisittare i den kommissorialrätt, som under Seved Bååts ordförandeskap dömde över deltagarna i Malmösammansvärjningen och Korfits Ulfeld. Vid Karl X:s död vistades han på sin egendom Almenäs. Om den tilltro, denne hyste till hans klokhet, måtta och fasthet, vittnar det, att han liksom brodern Sten och framför denne kom i åtanke till rikskansler, ehuru testamentet slutligen lämnade denna post åt riksskattmästaren M. G. De la Gardie. För B:s del låg ett avgörande hinder i den sjuklighet, varöver han klagar redan vid början av sin vistelse i Moskva och som sedan under årens lopp tillväxte. I maj 1660 inställde sig B. i Stockholm, där han under höstriksdagen framträder som en av de starkaste hävdarna av rådets myndighet i tvisten med adeln om fyllandet av de lediga riksämbetena. Hans ämbetsverk var nu som förr hovrätten, vars representant han var i den deputation

av rådet, som vid början av okt. översåg regeringsformen; därjämte förordnades han i dec. till kommissarie i reduktionen, vars pådrivande ständerna önskat.

För att om möjligt återställa sin brutna hälsa reste B. i apr. 1661 till baden i Ems men kunde ej uthärda kuren och återvände till Sverige efter ett besök vid brunnen i Schwalbach. På hemresan ägde han ännu krafter nog för att uppträda som hedrad gäst hos kurfursten av Mainz och pfalzgreven av Neuburg men nedlades i sept. på sjuksängen å Almenäs och avled en månad senare. Karl XI:s förmyndarråd miste i honom en aktad och dugande ledamot, som eljest borde kunnat göra en värdefull insats i dess arbete.

Källor: Riksregistr., Muscovitica: handl. rör. Gustaf Bielkes med fleres beskickning 1655—58, samt Bielkesaml.: brev från Gustaf till Sten Bielke, allt i RA. — Sv. riksrådets prot., 14—15, 1650—1653 (1916, 20). — J. E. Nordwall, Svensk-ryska underhandlingar före freden i Kardis (1890); G. Wittrock, Carl X Gustafs testamente. Den polit. striden i Sverige 1660 (1908).

G. WITTROCK.

24. Sten Bielke d. y., den föregåendes broder, f. 8 aug. 1624 på Åbo slott, † 8 sept. 1684 i Stockholm. Friherre till Korpo, herre till Leals län, Gäddeholm, Gräsö, Mellå, Örboholm och Tånga. — Företog en utrikes studieresa och inskrevs därunder som student i Leiden 13 jan. 1644. Kapten vid amiralitetet 13 sept. 1648; major 1652; v. amiral och amiralitetsråd febr. 1653; sändebud till kejsaren och Sachsen 1655 (instruktion i juli), till Sachsen okt. 1656—juni 1657; amiral och riksråd juli 1657; underhandlare i Danmark 1658 (fullm. 11 febr. och 15 mars) och 1659—60 (fullm. 21 aug. 1659); kansliråd 10 dec. 1660; sändebud i Polen 1661 (fullm. 12 dec. 1660); ledamot av kommissionen för pommerska statens formering och inrättning (»hauptkommissionen») 30 jan. 1663, men synes ej ha deltagit i dess förhandlingar; med bibehållande av kanslirådsämbetet president i reduktionskollegiet 8 juli 1663—5 okt. 1668 (vokation för Göran Gyllenstierna); ledamot av kommissionen angående myntväsendet 2 nov. 1663 samt av kommissionen till Uppsala för rannsakning angående tvister dels mellan magistraten och borgerskapet, dels mellan akademien och kyrkan å ena sidan och staden å den andra 8 sept. 1664 (instruktion); sändebud till Sachsen sommaren 1666; ledamot av kommissionen angående inlösen av Avesta gårmakeribruk 1667; kansler för akademien i Pernau (Dorpat) 1669; häradshövding i två härad i Ångermanland 10 dec. 1670; riksskattmästare 18 sept. 1672; lagman i södra Finland 23 okt. 1673; ledamot av kommissorialrätten över amiralitetet 6 mars 1676, av kommissionen till Stora Koppar-

bergslagen och Avesta 3 dec. 1678 samt av kommissionen angående nya Kopparbergslagens klagomål över åt assessorn J. Funck meddelade privilegier å ett järnbruk vid Salbo 26 apr.—15 dec. 1679; förordnad att leda kansliets och rådets arbeten 15 maj s. å.—6 juli 1680; tillika president i bergskollegiet 25 juni 1679 och i statskontoret 11 dec. 1680; lagman i Västmanland, Bergslagen och Dalarna 14 sept. 1680; ledamot av kommissionen angående förhållandena i drottning Kristinas underhållsländer 1683—84. Ledamot av Fruchtbringende gesellschaft 1656.

Gift 1) med Brita Rosladin, f. 5 dec. 1626, † 15 febr. 1675, dotter till överste Frits Rosladin; 2) 21 dec. 1676 med Märta Sparre, f. 28 aug. 1648, † 12 apr. 1703, dotter till landshövdingen Svante Sparre och änka efter ryttmästaren greve Leonhard Lillie.

B. började sin offentliga bana vid sjövapnet och nådde där amiralsvärdigheten (1657); samtidigt blev han också ledamot av riksrådet. Redan dessförinnan hade han dock inträtt på ett fält, där han skulle vinna större namn, nämligen det diplomatiska. Vid Karl X Gustavs anfall på Polen 1655 sändes B. till Johan Georg II av Sachsen och till hovet i Wien för att förklara det polska krigets syfte och frambära konungens försäkran, att han på intet vis ville störa freden i Tyskland; legaten skulle dessutom förmå den sachsiske kurfursten att tillåta svenska värvningar i sitt land. Mottagandet i Dresden blev gynnsamt men vid Leopolds hov mycket kallt; man vågade knappast tala vid sändebudet eller gengälda dess visiter; och onekligen ägde kejsaren skäl till oro vid en tidpunkt, då Karl Gustavs härar översvämmade hela Polen (okt. 1655). I maj och juni följande år biträdde B. rikskanslern Erik Oxenstierna vid de underhandlingar, som ledde till det svensk-brandenburgska förbundsfördraget i Marienburg. Han tog jämväl vid kanslerns sida någon del i förhandlingarna med franske ambassadören d'Avaugour, och man finner honom åter som Oxenstiernas medhjälpare, när denne med de nederländska generalstaternas sändebud dryftade de frågor, som tillsvidare fingo sin lösning genom den kända traktaten i Elbing (sept.). Konungens bud återförde honom därefter till det kursachsiska hovet, där han tillvaratog Sveriges intressen från okt. 1656 till juni 1657.

Viktigare och ärofullare är B:s verksamhet i Danmark. Han följde Karl Gustav på hans nya härnadståg, och det var han, som ställdes vid Korfits Ulfelds sida, då svenske konungen i febr. 1658 på själva Själland inledde fredsunderhandlingar med sin övervunne fiende. I den föregående överläggningen i Vordingborg (11 febr.) hade han rått till måtta och varsamhet, i

det han satte i fråga möjligheten att bevara alltför stora erövringar. Denna hovsamhet låg i B:s natur: den framträder även i de förhandlingar, som han efter freden i Roskilde fick i uppdrag att föra med danska regeringen dels om en allians, dels om åtskilliga smärre spörsmål. Han hade därvid P. J. Coyet till sin medhjälpare men sämdes icke med denne: det harmade honom att se som sin likaberättigade kollega en man, som nyss varit hans och Ulfelds biträde, men därtill kom, att Coyet gentemot danskarna vägrade ingå på åtskilligt, som B. medgav. Medan den förre strängt följde givna föreskrifter, sökte den senare till Danmarks förmån mildra dem och blev därför också av Karl Gustav klandrad. Denna eftergivenhet sträckte sig dock endast till bisaker. I huvudunderhandlingen (i Tostrup) om Roskildefredens villkor skedde visserligen vissa eftergifter i de ursprungliga svenska kraven, men dessa äro ej att skylla på B.: här har han med skärpa förfäktat konungens sak, i det han bl. a. kraftigt framhöll Sveriges behov av verklig säkerhet mot en granne, vars fiendskap var alltför djupt rotad och väl känd, för att vänskapsförsäkringar skulle kunna göra till fyllest.

Vid brytningen i aug. 1658 befann sig B. med sin familj i Köpenhamn och blev alltså danskarnas fånge. Han frigavs först i aug. följande år, då svensk-danska fredsunderhandlingar ånyo öppnades och då B. jämte Schering Rosenhane av Karl Gustav utsågs till hans ombud. Till resultat kom man som bekant först efter konungens död, i maj 1660, och huvudrollen å svenska sidan spelade otvivelaktigt Rosenhane såsom den äldre och erfarnare av Sveriges legater. B:s utnämning visar emellertid, att hans hållning våren och sommaren 1658 icke ådragit honom någon varaktig onåd; och huru högt han i själva verket var skattad av Karl Gustav under dennes sista tid, framgår yttermera av statssekreteraren E. Ehrensteens uppgift, att B. (i första hand dock hans äldre broder Gustav) var av konungen påtänkt till rikskansler, då denne i febr. 1660 i Göteborg upprättade sitt testamente.

Några månader senare (i sept.) finner man B. i Stockholm, där han deltog i rådets avgörande beslut om dess ställning till Karl Gustavs sista förordningar. Intet tyder på att han motsatt sig hertig Adolf Johans uteslutande ur riksstyrelsen; däremot var han under den följande höstriksdagen en av de ivrigaste talmännen för rådets flertal i dess tvister med ridderskapet och adeln om rådsregeringens rätt att besätta den ledigvordna riksmarksposten liksom om giltigheten av de fullmakter, som den

avlidne konungen utfärdat för M. G. De la Gardie och Herman Fleming på kanslers- och riksskattmästarämbetena. Säkerligen följde han härvid sin övertygelse; till sitt försvar för Flemings rätt ägde han dock därjämte ett personligt skäl i sitt svågerlag med denne, som liksom B. äktat en dotter till den redan 1628 i Stralsund dödsskjutne översten Frits Rosladin (av rysk ätt). Även i striden om sättet för regeringsformens behandling (15—18 okt.) hävdade B. liksom brodern Gustav med styrka den meningen, att konungens höghet och myndighet oavkortade borde tillkomma förmyndarstyrelsen och att därför dess proposition måste äga företräde framför adelns initiativ. Seger kunde dock icke vinnas, då drotsen med stöd av andra inflytelserika rådsherrar var emot varje allvarlig brytning med ridderskapet.

Vid rådsherrarnas fördelning på ämbetsverken lämnade B. definitivt amiralitetet och inträdde i stället som kansliråd i kanslikollegiet. Till en början blev han ånyo brukad i diplomatisk tjänst: åt honom uppdrogs efter greve Schlippenbachs vådadöd en beskickning till Polen (1661), som stod i samband med Klas Totts ambassad i Frankrike och från början var riktad såväl mot Ryssland som mot österrikiska planer på ett habsburgskt tronföljarval i Johan Kasimirs rike. Emellertid fann B. polackerna kallsinniga och kunde föga uträtta. Med sitt kansliämbete förenade B. från 1663 presidentsposten i reduktionskollegiet, som han beklädde till hösten 1668. Att under dåvarande förhållanden sätta fart i detta verks arbete var väl en olöslig uppgift; men att han över huvud mottog posten, vittnar dock i sin mån om hans ställning i de finansiella stridsfrågorna. I reduktionsfrågan hade han för övrigt uppträtt redan vid riksdagen 1655, då han mot talet om stora förtjänster hävdat, att ingen nåd finge gå så långt, att den satte fäderneslandet i fara, och att förfädren nöjt sig med ringare belöningar.

B. var i det hela en anhängare av den Bondeska sparsamhetspolitiken, liksom han också i spörsmålet om kopparmyntningen yttrade sig i dennes anda för dess avskaffande eller minskande. Vid riksdagen 1664 har han utan tvivel verkat för Herman Flemings val till riksamiral. Då detta misslyckades och De la Gardie sedermera alltmer gjorde sitt inflytande gällande, framträdde B. efter hand som en av huvudmännen i oppositionen mot kanslern inom rådet. Det var han och Klas Rålamb, som i dec. 1665 skickades till Uppsala för att rannsaka om oro bland studenterna, när det för De la Gardie gällde att avstyra en tillämnad inlaga till regeringen med kritik bl. a. av dess (men icke

Sten Bielke d. y.

Oljemålning av D. K. Ehrenstrahl. 1682. Vibyholm. Foto Sv. P. A.

kammarens) finansförvaltning. Bremiska kriget har emellertid B. liksom M. Biörenklou och de flesta i rådet tillstyrkt; han åtog sig också uppdraget att vid kursachsiska hovet verka för Sveriges sak och avslöt i Halle 6 juli 1666 ett försvarsförbund, vari hans regering såg en grundval för en större evangelisk sammanslutning under svensk ledning, som visserligen icke kom till stånd. På vägen till Sachsen besökte han Köpenhamn, där han enligt uppdrag vänskapligt manade Fredrik III, som trätt på Hollands sida i dess kamp med Karl II av England, att undvika en brytning med Sverige och verka för fred till lands och sjöss.

B. har också understött De la Gardies mening, då det var fråga om en lindring i den skånska allmogens bördor (mars 1667). Men han uppträdde öppet som kanslerns motståndare i striderna om Sveriges utrikespolitik, då han förordade dess anslutning till Frankrikes fiender i Europa — Österrike, Holland, England. Riktningens egentlige ledare var väl Biörenklou, men B. såsom äldre riksråd förde ordet för de andra vid förlikningen i rådet efter den häftiga sammanstötningen i dec. 1667, då De la Gardie mot sina vedersakare framkastade hänsyftningar om bestickning av främmande makter. Mot kanslern arbetade han också som ledamot i den kommission, som efter Bondes bortgång granskade statsverket och utarbetade den s. k. blå boken (1668). Vid 1668 års riksdag var B. sitt partis kandidat till riksskattmästarämbetet (ledigt på grund av Bondes död) och trodde sig säker om seger, då det i sista stund lyckades De la Gardie att med uppbjudande av all sin förmåga ena de övriga kandidaternas anhängare och genomdriva valet av Seved Bååt (med 14 röster mot 12). Det var ett hårt slag för medtävlarens förhoppningar, om också Bååts snara död (1669) öppnade samma framtidsutsikter ånyo. De bittra striderna inom rådsregeringen nådde emellertid sin höjdpunkt på sommaren 1670, då rikskanslern tillhörde en klagande minoritet och B. i hans ställe å kanslikollegiets vägnar underskrev den kungliga förklaring, som försvarade sparsamhetspartiets indragningsbeslut. Fattade i slutet av föregående år under riksdrotsen Per Brahes ledning, hade de tillkommit med B:s villiga medverkan och gillande, och på kanslistaten hade därvid skett strykningar, som minskade den med bortåt en tredjedel. Sitt kollegium företrädde B. jämväl i 1671 års statskommission, som arbetade i samma anda och syftning som sin föregångare tre år tidigare. Men detta år medförde en ny avgörande brytning både i inre och yttre förhållanden.

Genom trippelalliansen av 1668 hade Sverige slutit sig till England och Holland, och denna riktning hade den svenska politiken under närmast följande åren bibehållit. På hösten 1671 lyckades det emellertid markisen av Pomponne med De la Gardies nitiska bistånd att bryta detta system och genomdriva ett beslut om förbund med Frankrike (9 nov.). Den slagfärdigaste och ihärdigaste motståndaren vid höstens rådsöverläggningar liksom vid de senare i början av 1672, då Courtin representerade Frankrike och förbundet verkligen blev avslutet, var icke B. utan Johan Gyllenstierna; men Gyllenstierna förde dock sin strid med B:s understöd, och denne inlämnade den protest, som genom ett avvikande votum gjordes av sju rådsherrar 18 dec. 1671. Kanslern segrade; för en rad stormiga år tillhörde Sverige kretsen av Ludvig XIV:s allierade. 1672 års ständer kullkastade icke förbundet, ehuru de undveko att formligen gilla det. Men de beredde däremot B. personligen den önskade upprättelsen för tidigare motgång, då de (i enlighet med konungens vilja) uttalade sig för att riksskattmästare skulle väljas genast vid riksdagens början: valet i rådet gav denna gång B. 19 röster, medan medtävlaren Knut Kurck fick 15. Den 18 sept. intog B. med ståndens bifall sin riksskattmästarplats.

Trots B:s skicklighet i ämbetsmannavärv var det i grunden knappt att vänta, att han som skattmästare skulle komma att uträtta märkliga ting. Den syssla, som han nu vid mogen ålder tillträdde, var honom dock skäligen främmande, och därtill kom, att förmyndartiden var till ända och att alltså riksskattmästarens roll blev beroende av konungens vilja. B. utövade intet starkare bestämmande inflytande på den unge Karl XI, även om han personligen visste att göra sig omtyckt av honom som angenäm jaktkamrat och sällskapare. Med skattmästartjänsten förenade han emellertid sedan 1679 presidentskapet i bergskollegiet, och då statskontoret 1680 utbröts ur kammaren, blev han tillika förste chef i detta nya verk. Ett allmännare men tillfälligt uppdrag — det varade något över ett år — erhöll han vid ett besök hos konungen på Ljungby i Skåne i maj 1679: enligt instruktion skulle han i kanslerns ställe leda arbetet såväl i rådet som i kansliet men befriades däremot från att vara närvarande i kammaren, när ej synnerligen viktiga mål där förehades.

Till förmyndarräfstens åvägabringande samverkade B. vid 1675 års riksdag jämte sina meningsfränder i rådet med riksdagsoppositionen. Att de hoppades kunna drabba kanslern och hans anhang utan att därför råka i fara, är i sig själv tydligt

och intygas ytterligare av den försvarsskrift, undertecknad av fjorton rådsherrar, som B. 23 sept. tillställde ridderskapet och adeln — ett uppseendeväckande steg, som gav De la Gardie tillfälle till ett kraftigt mothugg och som i verkligheten avlägsnade hans vedersakare från konungen. — B:s räfsteiver dämpades f. ö., när han själv som kammarens överhuvud fick omedelbar känning av undersökningskommissionens förarbeten till den kommande efterräkningen. Dock har på grund av hans kloka försiktighet vid donationsbeslut och andra åtgärder själva förmyndarräfsten träffat honom lindrigt. Mera hotande utsikter yppades visserligen genom Georg Güthries anklagelser mot kammarkollegium 1682, då denne beskyllde kammaren för att under krigsåren 1674—80 hava utan fog utbetalt 26 tunnor guld för gammal skuld — en summa, för vilken alltså enligt hans mening kammarens ledamöter själva borde svara. Kollegiets oskuld uppvisades emellertid genom den utredning, som verkställdes genom fältkamreraren, sedermera landshövdingen Salomon von Otter. Däremot led B:s förmögenhet avbräck genom reduktionen, som bl. a. tvang honom att sälja sin boksamling, vilken ökade det kungliga biblioteket.

I känsla av den fara, som hotade rådsmakten i det hela, hade B. liksom hans närmaste bundsförvanter under det föregående skedet, Rålamb och Knut Kurck, på våren 1677 ingått en formlig förlikning med sin gamle fiende, rikskanslern De la Gardie. Föga växte dock därigenom rådets motståndskraft. Det var fåfängt, som riksskattmästaren vid riksdagen 1680 frambar till Karl XI vissa föreställningar mot reduktionsbeslutet: han varnade å rådets vägnar för vådliga följder av de tre lägre ståndens uppträdande gentemot adeln men hade blott en ursäkt till svar, då konungen avvisade hans framställning med hänvisning till fyra ståndsuttalade mening. I fullständig onåd föll han aldrig: vid rådets rensning 1682 hörde B. till de ledamöter av dess krets, som fingo kvarstå i tjänst, liksom han också till sin död fick behålla sitt höga ämbete i kammaren, ehuru under ändrat namn av konungens (H. K. M:ts) skattmästare.

B. har i olikartade värv utmärkt sig för arbetsamhet och duglighet och var påtagligen i allmänhet ett gott huvud och som politiker en man, som med yttre smidighet verkligen förenade fasta grundsatser. Man har dock med rätta anmärkt, att han icke ägde den överlägsna statsmannaförmåga, som kan taga ledningen i kritiska lägen (Clason i Nordisk familjebok). Som en svaghet får också nämnas, att han icke var alldeles oegen-

nyttig; han skydde sålunda icke att vid givet tillfälle mottaga penningar av utländska furstar. De la Gardie har i rådet berättat, att B. under Karl Gustavs tid fått löfte av Fredrik III om 30,000 rdr; emellertid skulle detta skett med svenske konungens vetskap och samtycke. Någon dylik tillåtelse kunde däremot riksskattmästaren uppenbarligen icke åberopa, när han i början av året 1674 mottog en spansk pension på 6,000 rdr. Men visserligen följde han därvid en utomlands gängse och snart också i Sverige ganska utbredd sed. Ett visst inflytande på skattmästaren i penningangelägenheter (t. ex. när det gällde att få ut penningar ur kammaren) tillskrevs f. ö. hans gemål fru Brita Rosladin.

Källor: Handl. rör. Sverges historia, ur utrikes arkiver saml. af A. Fryxell, 1—4 (1836—43); Hist. samlingar, utg. af C. Adlersparre, 4—5 (1812—22); Mémoires du marquis de Pomponne, publ. par J. Mavidal. 2. Négociations de Suède (1861). — L. S. Blomgren, Ägde Karl X Gustaf rättmätiga och giltiga skäl för sitt fredsbrott i augusti 1658 (1907); N. M. Börjesson, Riksdagen i Stockholm 1655 (1891); F. F. Carlson, Sveriges historia under kon. af pfalziska huset, 1—4 (1855—75); J. A. Fridericia, Adelsvældens sidste Dage (1894); Ellen Fries, Erik Oxenstierna (1889); dens., Teckningar ur sv. adelns familjelif i gamla tider, 1 (1895), s. 191 o. följ.; A. Fryxell, Berättelser ur svenska historien, 11—20 (1843—53); J. G. af Geijerstam, Om orsakerna till kon. Carl X Gustafs anfall på Danmark i i augusti 1658 (1854); K. G. Lundqvist, Sveriges krig med staden Bremen och politik i samband därmed åren 1665—1666 (1893); dens., Sveriges förbund med Kur-Sachsen år 1666 (Hist. studier, tillägn. Harald Hjärne, 1908); J. E. Nordwall, Svensk-ryska underhandlingar före freden i Kardis (1890); dens., Sverige och Ryssland efter freden i Kardis (Hist. tidskr., 1890); A. Stille, Schering Rosenhane som diplomat och ämbetsman (1892); C. V. A. Tham, Bidrag till sv. riksdagarnes och regeringsformernas historia, 1—2 (1845—48); O. Varenius, Räfsten med Karl XI:s förmyndarstyrelse, 1—2 (1901—03); C. G. Weibull, Freden i Roskilde, Aktstycken och framställning (Hist. tidskr. för Skåneland, 3, 1908); M. Weibull, Förbundet mellan Sverge och Frankrike år 1672 (1864); G. Wittrock, Carl X Gustafs testamente (1908); dens., Karl XI:s förmyndares finanspolitik, 1—2 (1914—17).

G. WITTROCK.

25. Nils Bielke, sonson till B. 21 och brorson till de båda föregående, f. 7 febr. 1644 i Stockholm, † 26 nov. 1716 på Salsta. Föräldrar: riksrådet Ture Bielke och Kristina Anna Banér. Född friherre, fick B. friherreskapet Korpo i Finland redan som barn (30 aug. 1649); ägde f. ö. Salsta, Kråkerum, Gäddeholm, Strövik och Vattholma. Student i Uppsala juni 1654; kavaljer vid Klas Totts ambassad till Frankrike 5 mars 1661; anställd vid Södermanlands regemente till fot; ryttmästare vid A. Plantings och H. K. Kocks värvade ryttare; kaptenlöjtnant vid artilleriet och kammarherre hos konung Karl XI 24 nov. 1664; överkammarherre hos änkedrottning Hedvig Eleonora; överhovstallmästare hos densamma 12 sept. 1668; överstelöjtnant vid konungens livregemente 12 juli 1673; överste vid samma regemente 10 dec. s. å.

Nils Bielke.
Oljemålning av F. de Troy. 1679. Gripsholm.

generalmajor vid kavalleriet 19 mars 1677; generallöjtnant vid kavalleriet 30 maj 1678; ambassadör i Paris 1679—82 (instr. 7 apr. och fullmakt 10 apr. 1679); fältmarskalkslöjtnant i bajersk tjänst 1684, i kejserlig (vid kavalleriet) före 12 juni 1686; tysk-romersk riksgreve hösten s. å.; K. råd och guvernör i Estland 20 jan. 1687; generalguvernör i Pommern 19 apr. s. å.; general av kavalleriet och infanteriet 7 maj s. å.; svensk greve 10 dec. s. å.; fältmarskalk 15 maj 1690; ledamot av kommissionen angående reduktionsverket i Pommern 8 mars 1692 samt av kommissionen angående generalsuperintendenten K. T. Rangos memorial om kyrkoväsendet i Pommern 20 sept. 1695; miste sina ämbeten 1698.

Gift 28 sept. 1669 med Eva Horn, f. 14 sept. 1653, † 1740, dotter till riksmarsken Gustav Horn.

B., frejdad genom sina krigarbragder och såsom Karl XI:s förtrogne vän, ryktbar även genom den stora statsprocess, som slutligen stäckte hans bana, miste tidigt fader och moder och ansåg själv sin egentliga utbildning börjad först med vistelsen i Frankrike 1661—63. Han kom dit i sin kusin, ambassadören Klas Totts följe och mottog i Paris undervisning i en berömd adelsakademi men infördes också av sin beskyddare i Frankrikes högsta kretsar och fick till och med vid aderton års ålder till Ludvig XIV frambära svenska regeringens lyckönskan till dauphins födelse. I ett värdigt och behagfullt uppträdande var Tott en utmärkt läromästare; sparsamhet däremot lärde man varken av honom eller av den franska hovadeln, och de stora utgifterna — hela resan kostade kontant 14,455 rdr sp. — förmådde slutligen farbrodern Sten (den senare riksskattmästaren) att hemkalla sin brorson till Sverige. B. återkom till hemlandet som en fulländad hovman och mästare i ridderliga idrotter och tillika fylld av varm och hängiven beundran för Frankrike och dess lysande konung —

en känsla, som följde honom genom livet. De franska intrycken voro utan tvivel avgörande, när han under de följande åren sökte sin lycka i krigs- eller hovtjänst — mest dock länge nog i den senare. Som Karl XI:s kammarherre åtföljde han den elvaårige konungen till Uppsala 1665 men trivdes ej med sysslan och ägnade åren 1666—68 åt resor i flera europeiska länder, varvid han besökte hoven i Tyskland, Italien, Frankrike och England och tänkte på att inträda i Turenne's här under kriget i Flandern. Återkommen till Norden, blev han i sept. 1668 överkammarherre och överhovstallmästare hos änkedrottning Hedvig Eleonora och trädde 1669 i äktenskap med Eva Horn. Hans maka medförde en betydande förmögenhet, vilken satte honom i stånd att föra ett lika lysande hus som någon annan vid hovet. Han prisar henne för övrigt för hennes dygd, godhet och värdiga hållning i allmänhet; hon genomlevde med orubbad tillgivenhet alla skiften av hans bana och avled först tjugufyra år efter sin makes bortgång.

Konungens myndighet och krigsfaran efter Ludvig XIV:s anfall på Holland förde fyra år senare B. in på den väg, som skänkte honom hans rykte. Han var Karl XI:s följeslagare på dennes s. k. eriksgata, då han på sommaren 1673 mottog fullmakt som överstelöjtnant vid konungens livregemente, vartill Upplands kavalleri nyligen blivit upphöjt; och han har själv tjugu år senare intygat, att han för denna hastiga befordran hade att tacka Rutger von Ascheberg. Redan i dec. samma år efterträdde han Gustav De la Gardie som regementets överste; själv hade han kanske i grunden föredragit den samtidigt lediga och förnämligare riksstallmästartjänsten, som nu tills vidare lämnades öppen, med löfte att han skulle få sköta den vid behov. B:s närmaste uppgift blev emellertid livregementets reorganisation, ett värv, som nådde sin fullbordan före krigsutbrottet 1675, då han för övrigt i ett särskilt uppdrag vistades i Frankrike: han skulle där göra uppköp för Karl XI:s blivande gemåls räkning. Han stannade i Frankrike ett år och bivistade vid franska armén belägringarna av Condé och Bouchain — den senare närmast under befäl av marskalk Schomberg, som med råd och lärdomar visade honom faderlig bevågenhet. Den 11 aug. 1676, sålunda vid själva vändpunkten i årets fälttåg, mötte han åter sin konung i Högsjö i Växjötrakten. Nu följde tåget mot Halmstad och sedan efter svenska förstärkningars framkomst höstkampanjen i Skåne, som slöt med den avgörande drabbningen 4 dec. Redan i Halmstadsslaget intog livregementet den plats på högra flygeln under konungens eget över-

befäl, som det sedan under hela kriget bibehöll. Här som vid Lund kämpade det med utmärkelse, och dess överste stred med värjan i hand i spetsen för de sina; förlusterna i striderna och höstens svältkrig voro också stora: av 900 man återstodo till sist endast 367 tjänstdugliga. För konungen och riket innebar segern de skånska landskapens bevarande. B., som kämpat under Karl XI:s egna ögon, omfamnades av konungen inför regementet med försäkran, att den tjänst, han gjort, aldrig skulle av denne glömmas — ett löfte, som trots skiftande öden i själva verket ej någonsin blev brutet. Närmast lönades B. i början av följande år med utnämning till generallöjtnant — en grad, som dock på hans egen önskan, förestavad av hänsyn till kamrater, nedsattes till generalmajor; han fick dessutom en donation i Björneborgs län.

Våren och försommaren 1677 ägnade B. åt sitt regementes rekrytering; han gjorde sin sak väl, men konungen, vars otålighet stegrades genom Malmös belägring av danskarna, fann tiden lång och sände honom slutligen ett verkligt bannbrev. Om någon onåd dröjde kvar, sedan regementet nått sina kvarter vid Herrevadskloster, måste den dock hava skingrats i slaget vid Landskrona 14 juli, där B. förde högra flygelns andra linje och stred med samma tapperhet och framgång som förr. Om Karl XI:s uppskattning av hans skicklighet även i rustningsvärv vittnar för övrigt det uppdrag, som till nästa års fälttåg lämnades honom och Johan Leonard Wittenberg att rekrytera hela det svenska kavalleriet, varvid på B:s lott jämte hans eget regemente även föll Västgöta kavalleri samt Vadsbo och Valla kompanier. Han erhöll därvid rätt att tillsätta officerare vid båda regementena och ägde tillika att uppsöka från kronan mista hästehemman, att pröva jordabyten och förpantningar osv. Vid mönstringen av dessa trupper uttryckte konungen sin tacksamhet genom att räcka honom ett donationsbrev på ytterligare 2,000 dlrs ränta i Björneborgs län och fullmakt som generallöjtnant av kavalleriet. B. var även tillstädes under en del av riksdagen i Halmstad men lämnade den otillfredsställd: han tyckte sig finna sin konung förströdd och likgiltig, och ungefär från denna tid härleder han också sin missämja med hans ledande minister, Johan Gyllenstierna.

Krigshändelserna i Skåne avstannade med Kristianstads återerövring i aug. 1678, men ännu var fejden ej till ända: för den följande vintern förnyades B:s rekryterings- och mönstringsuppdrag, men nu utsträckt icke blott till hela kavalleriet utan också till fotfolket. Emellertid ljusnade fredsutsikterna. Av synnerlig vikt var därvid franske konungens hållning, och när det gällde

att finna ett sändebud till Ludvig XIV, som stod väl vid franska hovet och där kunde väntas äga förmåga att göra sig gällande, är det knappast överraskande, att valet föll på B. Själv såg dock denne däri blott en intrig av Johan Gyllenstierna i syfte att avlägsna honom från Karl XI:s närhet. Motvilligt antog han uppdraget och gjorde sig ingen brådska med avresan; först i juni 1679 var han i Paris, där hans fullmakt lämnade honom frihet att uppträda vare sig som svensk generallöjtnant eller som ambassadör. Han valde det senare, och i sin nya värdighet trivdes han som förr ypperligt vid Ludvigs hov; men något inflytande på Frankrikes konung vid avslutandet av frederna med Brandenburg och Danmark förmådde han icke utöva och var kanske i grunden med sin starka beundran för allt franskt icke rätte mannen därtill. Han fick emellertid stanna kvar i Paris för att driva den underhandling, som skulle på ny grund ordna förbindelserna mellan Ludvig XIV och hans nordiske bundsförvant. Johan Gyllenstiernas död ändrade likväl denna underhandlings verkliga innebörd. Det gällde nu fastmer att i viss mån dölja Sveriges nya politiska hållning under Bengt Oxenstiernas ledning, som ju ändock tydligt nog röjde sig i 1681 års garantitraktat, avsluten utan att B. på förhand fått någon kunskap om vad som förestod. Först i juni 1682 blev han återkallad, och i aug. lämnade han Frankrike.

B. var närvarande vid den följande riksdagen, som stadfäste och fullbordade välvningen i Sveriges statsliv och samhällsskick. Högadelns politiska fall och den stora reduktionen voro icke händelser, ägnade att göra vistelsen i Sverige lockande för generalen: han har själv sagt, att han hellre ville lämna sitt land än på något vis bidraga till hederliga mäns undergång. Och när ställningen i Norden snart ej heller lovade något tillfälle till nya krigiska bragder, äskade och erhöll han konungens orlov för att söka övning och ära i kriget mot de otrogna i Ungern. Under åren 1684—87 deltog Karl XI:s vapenbroder i den avgörande kampen mellan den sjunkande turkiska stormakten och det kejserliga habsburgska huset — den kamp, som grundlade den nyare österrikiska staten. Han var med om den misslyckade belägringen av Budapest 1684, utmärkte sig vid stadens erövring 1686 och deltog med lysande tapperhet i slaget vid Mohacs 1687, där han ledde de trupper, som intogo fiendens läger. Ehuru de kristnas krigföring företedde många brister, som B. delvis klart skildrat i sina brev till sin konung, vann den svenske krigaren i dessa ungerska fälttåg en vidgad och mera mångsidig erfarenhet i krigiska värv och dessutom en hederlig befordran. Något högt självständigt

befäl fick han icke föra, men då han hösten 1687 efter Mohacsslaget på allvar återvände till Sverige, där Karl XI ej längre ville umbära hans tjänster, var det dock med ett europeiskt rykte för tapperhet och militärisk duglighet, vari hans konung såg en ära icke blott för B. själv utan även för hans land.

Redan under en vistelse i hemlandet i början av år 1687 hade B. mottagit kallelse att bliva kungligt råd och även tagit inträde i den församling, där så många av hans förfäder ägt säte. Samtidigt utnämndes han dessutom till guvernör i Estland, en värdighet, som dock i apr. utbyttes mot den förnämligare och viktigare generalguvernörsposten i Pommern efter Otto Vilhelm Königsmarck, som gått i venetiansk tjänst mot osmanerna; ett par veckor därefter — före Mohacsfälttåget — fick han fullmakt som svensk general av kavalleriet och infanteriet. Utnämningen till svenska Pommerns högste styresman gav B. en syssla, som för tio års tid mestadels band hans verksamhet vid provinsens förvaltning — en verksamhet, blott avbruten av besök i Stockholm eller Bremen, där han vid tillfälle biträdde den gamle guvernören Henrik Horn, samt av diplomatiska uppdrag vid närbelägna hov. B. saknade ingalunda förutsättningar för sitt nya ämbete: hans skicklighet i förvaltningsvärv var redan prövad i 1670-talets rekryteringsarbeten, och hans goda omdöme och människokännedom voro värdefulla egenskaper även på posten i Stettin. Också kunde han med framgång tillbakavisa det klander, som senare inför domstol riktades mot hans civil- och militärförvaltning i det hela. Men tjänsten medförde jämväl ett uppdrag, som var för B. synnerligen motbjudande: på hans lott föll det att jämte Gustav De la Gardie, till vilken han stod i spänt förhållande, genomföra reduktionen i Pommern, och han såg sig till och med förbjuden att lämna sitt guvernement, innan detta ärende förts till lyckligt slut. Därtill kom, att B:s tänkesätt och intressen i den allmänna europeiska politiken förde honom in på vägar och förledde honom till handlingar, som redan under detta skede ådrogo honom hans konungs skarpt uttalade onåd och efter dennes bortgång en ännu strängare räfst.

Delvis var det likväl uppdrag av egen regering jämte överläggningar i svenska rådet, som vände B:s uppmärksamhet åt diplomatien och över huvud till de frågor, som rörde Sveriges yttre ställning. Han vistades i Hamburg 1688—89 under Maurits Vellingks underhandling vid kongressen i Altona, som återgav hertig Kristian Albrekt av Holstein-Gottorp hans av Danmark inkräktade länder, och han medverkade till tvistens lyckliga lös-

ning i samförstånd ej blott med Vellingk utan även med dennes gynnare Bengt Oxenstierna — vänskapsförbindelser, som dock ej länge stodo vid makt. Kort därpå besökte han Holstein för att giva råd om en fästningsanläggning och fick till sin konung frambära en första förfrågan om ett påtänkt framtida äktenskap mellan prins Fredrik och Karl XI:s dotter Hedvig Sofia. Efter ett besök i Sverige i början av 1690 återvände han till Holstein i maj för att avsluta en konvention om svenska trupper i hertigens tjänst; sedan tillkom det honom som pommersk generalguvernör att ordna för den i slutna fördrag utfästa hjälpsändningen till de allierade mot Ludvig XIV. Det har då och senare förebråtts honom, att han i stället motarbetade denna jämte fransksinnade statsmän i Stockholm, såsom Lindschöld, Wrede och hovkanslern Gyldenstolpe, varvid han stod i förbindelse med franska regeringen genom dess agent, förre överstelöjtnanten i svensk tjänst baron Bidal d'Asfeld. Att han så gjorde, är otvivelaktigt, men den bästa hjälpen fann han därvid i Karl XI:s eget lynne. Konungen var själv föga hugad att låta sina svenska knektar blöda i främmande härar, och lusten ökades icke, när han sporde, huru det vid Fleurus gick de trupper (6,000 man), som konungen överlämnat till Generalstaterna enligt särskilt avtal och som B. värvat i Tyskland hösten 1688. Karl såg sålunda själv med glädje de hinder av olika slag, som vållade, att de svenska truppernas vistelse på krigsskådeplatsen vid övre Rhen kom att inskränka sig till ett par veckor i sept.

I samband härmed står B:s verksamhet för svensk fredsmäkling i kriget: som medlare skulle Sverige framgent ställa sig utanför striden — en given fördel för Frankrike, vars fiender det eljest var skyldigt att bistå. Även denna tanke vann konungens bifall, och medlingsanbudet framställdes i en skrivelse till sändebuden vid de främmande hoven av 24 sept. 1690. Så långt hade B. sett sina planer krönta med framgång, och han gjorde sitt bästa för att fullfölja denna. När han i sin konungs uppdrag besökte Hannover i dec. samma år för att överlägga om hertigens deltagande i fredsarbetet, ingick han på underhandlingar om upprättandet av ett »tredje parti», som med väpnad makt skulle till konung Ludvigs förmån verka för tyska rikets lugn och säkerhet, medan Vilhelm III:s engelska krona gärna kunde offras. Men att denna politik skulle vinna Karl XI:s samtycke, var i grunden ej att vänta, och det skedde ej heller; Hannover blev avvisat, och hertigen måste söka en annan väg till sin ärelystnads mål: hans övergång till kejsaren skänkte honom något senare kurfurstehatten. På hemresan till Sverige hade emellertid B. tagit sin

väg genom Köpenhamn och där framlagt vittutseende förslag, vari grundtanken var att förena Sverige och Danmark inbördes och båda jämte Brandenburg med Frankrike. För detta ändamål skulle den holsteinska frågan lösas så, att Danmark finge båda hertigdömena Schleswig och Holstein, medan hertigen skulle få vederlag i svenska Bremen, Karl XI i brandenburgska Pommern och Brandenburg i det kejserliga Schlesien: planen förutsatte alltså ett öppet brott med kejsaren och hans parti. Tanken på ett förbund gillades av de danska ministrarna: det gällde för dem och deras herre framför allt att omintetgöra en ny äktenskapsförbindelse mellan de svenska och gottorpska husen för att i stället om möjligt utverka Hedvig Sofias hand åt danske kronprinsen. Om bytet träffades däremot intet avtal, men regeringsrådet Hansen följde B. till Sverige som hemligt ombud vid fortsatta underhandlingar.

Genomförandet av B:s tanke hade inneburit en fullständig brytning i Sveriges hela yttre politik: det var därför även i detta fall en djärv förväntan, att konungen skulle lyssna till slika förslag, helst när de tillika på visst sätt inneburo ett uppoffrande av fränderna i Holstein, som sedan Karl X:s dagar intogo en så framskjuten plats i de pfalziska härskarnas politiska system. Förslaget föll, och nya framställningar från Hannover i samma syfte som fjolårets ledde blott till en överenskommelse, som lovade den svenska fredsmedlingen Hannovers understöd. B. hade frestat på att gripa rodret för att giva statsskeppet en ny kurs och misslyckats: hans förhållande till konungen är väl ännu i det yttre orubbat, men utan tvivel var dock en gryende misstro väckt, så mycket mer som det lyckades Bengt Oxenstierna att med uppsnappade brev till någon del blotta de fransksinnade herrarnas förbindelser med monarken i Versailles.

B. själv kände sin ställning vackla. Redan så tidigt som 1687 och 1688 klagar han över onda rykten om hotande faror och kunglig onåd, som konung Karl emellertid förklarade för påfund av elaka människor; och B. kunde icke känna sig tryggare genom motsatsen till Bengt Oxenstierna. Vi hava sett, att han vid tiden för Altonakongressen stod i vänskaplig förbindelse med denne genom hans måg, överste Vellingk; men när B. trots från början givet förord undandrog Vellingk sitt stöd i hans strävan att bliva sändebud i Holstein och samtidigt befälhavare för hertigens trupper, fann sig översten kränkt, och B. torde å sin sida funnit, att för hans mål och önskningar föga var att vinna med artigheter mot kanslipresidenten. Det var också denne, som, hjälpt av

Nils Bielke.

Oljemålning av D. K. Ehrenstrahl. 1660-talet. Salsta. Foto Sv. P. A.

konungens fredskärlek, omintetgjorde B:s försök att draga Sverige över på franska sidan i den europeiska krisen. I striden med generalguvernören fick för övrigt Oxenstierna villigt biträde av de allierade. Från dem framfördes hösten 1690 till Karl XI underrättelsen om den resa, som B:s sekreterare Joakim Braun samma år företagit till Frankrike för att mottaga franska penningar och varöver konungen inkrävde en förklaring, i vilken B. icke skydde att försäkra, att han ej stode i någon brevväxling med Frankrike och att Brauns resa endast gällt en ekonomisk uppgörelse med kusinen Ture Bielke. Ett besök i Hannover utan konungens tillåtelse i början av 1692 ådrog slutligen guvernören det första onådiga brevet från hans kunglige herre. När härtill kommo reduktionens förtretligheter och konungens två gånger upprepade vägran att låta B. träda i venetiansk tjänst för att övertaga Königsmarcks förra befäl mot turkarna, blev hans stämning synnerligen tryckt. I förtroliga brev till Fabian Wrede och Nils Gyldenstolpe klagade han sin oro och likgiltighet för allt; han ville nu om möjligt endast bereda sig till en salig död — ord, som visserligen icke kunna tagas efter bokstaven men som dock måla hans känslor. Samtidigt ökades konungens missnöje av B:s strävan att undandraga sig reduktionsarbetet och komma bort från Pommern, och det nådde sin höjdpunkt, då B. ville hävda krav på kronan mot likvidationskommissionens utslag och dessutom tillät sig att göra ett lönnligt besök i Dresden för att verka för ett närmande i franskt intresse mellan Sachsen och Danmark — ett försök, som i förstone tycktes lova gott men likväl misslyckades, enligt B:s mening ej minst på grund av Bidals klumpighet. Nu kom från Karl XI ett handbrev av 22 dec. 1692, vari han återkallade alla tidigare uttalanden av nåd och välvilja och särskilt återkrävde en försäkran för B:s söner på några gods i Lifland. Först efter pommerska reduktionens fullbordan — den var i huvudsak avslutad med utgången av året 1694 — finner man åter i konungens brev en blidare ton.

Allt detta hindrade dock icke, att B. alltjämt som Pommerns högste styresman brukades till vissa närliggande diplomatiska sysslor. Det var sålunda han, som hade att vaka över Sveriges bästa i den mecklenburgska arvföljdstvisten, som gällde frågan, om hertigdömet Güstrow skulle förenas med Schwerin eller gå i arv till fursten i Strelitz, såsom tillhörande ett äldre led av släkten. B. tog parti för Fredrik Vilhelm av Schwerin och verkade under hand för honom; svenska regeringen stod neutral men yrkade framför allt skyldig hänsyn till den güstrowska hertiginnan —

drottning Hedvig Eleonoras syster — jämte hennes döttrar och ville även bereda Adolf Fredrik i Strelitz en skälig förbättring i villkor. B:s åtgärder följdes av hans motparti i Stockholm med starkaste misstro, men under Karl XI:s livstid lyckades man icke fånga honom. Med så mycket större iver riktade hans vedersakare sitt nit mot hans underhandling med Brandenburg 1696. Redan fyra år tidigare hade B. åvägabragt en överenskommelse om Gollnows återlösning; härtill knöto sig fortsatta förhandlingar, som slutligen ledde till ett försök att åstadkomma en allmän uppgörelse av alla mellan Sverige och Brandenburg svävande spörsmål. Kurfurst Fredrik III var under Eberhard Danckelmans ledning villig att gå Sverige till mötes bland annat genom välvillig medling och garanti i de förnyade holsteinska tvistigheterna; hans hopp var att därigenom grunda ett pålitligt gott förhållande och att bereda sig och sina undersåtar några smärre förmåner, exempelvis i sjöfarten på Oder. B. satte för egen del stort värde på den ynnest, han lyckades vinna vid hovet i Berlin — kanske icke minst därför, att han här hoppades finna ett stöd för sin hotade ställning vid det svenska —; han var väl ock en uppriktig bekännare av den tron, att en ärlig vänskap med Brandenburg kunde vara värd någon eftergift, även om man givetvis aldrig kunde vinna säkerhet för all framtid. Han tillät sig därför vissa avvikelser från mer eller mindre klara föreskrifter i givna instruktioner i fråga om staden Stettins rättigheter, om svenska posten i Hinterpommern och dylikt; och dessa avvikelser och medgivanden blevo i svenska rådet skarpt nagelfarna av avoga granskare. Å andra sidan saknade generalguvernören icke heller försvarare bland Frankrikes anhängare, och konungen själv yttrade i denna sak ingen onåd, han underlät blott att ratificera de klandrade avtalen, här som alltid ömtålig för varje även den ringaste minskning i Sveriges rätt; däremot stadfäste han huvudtraktaten, som innebar en förnyelse av 1686 års försvarsförbund med vissa tillagda bestämmelser bland annat just om Holstein.

Under Karl XI:s sista levnadsår utmärkes hans hållning mot B. över huvud på en gång av hänsyn och misstroende. Ovännernas försök att störta generalguvernören lyckades aldrig, så länge Karl XI levde, men konungen hade för länge sedan uppgivit tanken att bruka B. som medlare vid den blivande fredskongressen; han uteslöt honom ur förmyndarregeringen för sin son, och han torde hava varnat denne för sin forne förtrognes opålitlighet. Omyndighetsstyrelsen 1697 hotade knappast B. med någon fara; därtill voro sympatierna för Frankrike alltför starka inom själva för-

myndarkretsen; men med den unge Karl XII:s inträde i utövning av makten var hela ställningen ändrad. Så mycket egendomligare förefaller det, att B. nu i en ren expeditionssak lät förleda sig till en olydnad, som blev inledningen till hans fall — det rörde en av konungen utgiven ryttmästarfullmakt för en viss Brunner, tidigare B:s tjänare, vilken fullmakt denne visade från sig till pommerska kammaren. Möjligt är, att han underskattade den unge konungens fasta vilja; möjligt är också, att han verkligen trodde sig hava att göra endast med dennes kansli och att han härvid föll i en snara, lagd av hans fiender. En genom riksmarskalken Johan Gabriel Stenbock inlämnad supplik och förböner av änkedrottningen och prinsessan Hedvig Sofia syntes dock småningom blidka konungen, så att man kunde tro, att följderna skulle stanna vid ett bistert bannbrev, som utgått, när böneskriften dröjde (28 dec.). Men B:s avundsmän voro icke overksamma: rykten spriddes om oegentligheter vid myntet i Pommern, en kommission nedsattes för att undersöka dessa ting, och samtidigt gjorde man allt för att mot B. utnyttja hans uppträdande i Brandenburg. I detta läge blev det avgörande för fältmarskalkens öde, att man uppsnappade ett brev till ministern Fuchs i Berlin, vari han i ovarsamma uttryck bedyrade sin tacksamhet för nådesförsäkringar från detta hov, talade om sin olycka vid det svenska och sökte Fredrik III:s biträde för att sätta i säkerhet en fordran på 100,000 rdr, som han ägde hos hertigen av Kurland. Den 21 apr. 1698 blev B. arresterad och satt under bevakning i sitt hus; tio dagar senare fick han veta, att revisionssekreteraren Henrik Heerdhielm var förordnad att som K. M:ts ombudsman väcka åtal mot honom inför Svea hovrätt.

Rättegången mot B. blev synnerligen långvarig; den pågick från 1698 ända till 15 apr. 1705, då domen föll. Orsaken låg väl icke blott i sakens allvar och vidlyftighet; man ville också hos en del av domarna finna en böjelse att draga ut på tiden, som kunde äga sin orsak både i medkänsla med den anklagade och i tanken på möjligheten av en politisk reaktion, i händelse konungen stupade i fält. Klagomål över domstolens dröjsmål framburos av Heerdhielm till Piper, och konungen underlät ej att mana på, ehuru han tillika fasthöll, att svaranden skulle njuta sin fulla rätt i fråga om tillgång till handlingar och dylikt.

Anklagelsepunkterna voro många och av skiftande värde. Svårt blottställd blev B. genom den grundliga utredningen av myntningen i Stettin under hans tid. Den hade tidigare varit redbar ehuru knapp men nu råkat i förfall. Genom prägling av dåligt skiljemynt

skadades handel och näringar, och särskilt framträdde B:s egennytta i hans ställning till den olovliga myntning, som han medgav greve Gustav af Sayn-Wittgenstein och Hohenstein, vilken tack vare B. fick i svenska Pommerns huvudort fortsätta en på annat håll avbruten verksamhet och översvämma närliggande tyska länder med mindervärdiga penningar. Den grevliga myntningen började med konungens samtycke (1688) men fortgick flera år, sedan B. själv utdömt den och sedan konungen påbjudit dess upphörande (1689); saken röjdes visserligen redan 1692, och guvernören lyckades också erhålla ett slags decharge, men denna grundade sig på oriktiga räkenskaper och kunde därför icke skydda honom vid den slutliga räfsten. — Bättre hävdade B. sin sak mot åtskilliga anklagelser för fel och övergrepp i hans civil- och militärförvaltning i allmänhet: några voro ogrundade eller gällde blott småsaker, andra rörde snarare brister i gällande ordning än förseelser av provinsens styresman. Påståendet, att B. olovligen sålt krigsfolk till utlandet och vid värvningar förfarit oredligt, föll likaledes på framlagda kungliga brev och andra vittnesbörd. Fälld vart däremot den åtalade för sin olydnad mot konungens bud vid avvisandet av Brunners fullmakt och slutligen också i den först uppförda och i grunden viktigaste men sist handlagda anklagelsepunkten: aktors påstående, att B. på flerehanda vis som diplomat och eljest i sin brevväxling gjort sig skyldig till förräderi, eller, som Heerdhielm i anslutning till landslagen uttryckte saken: med brev, råd och gärningar gjort konungen orätt och i och med detsamma burit »avog sköld» mot konung och fädernesland.

Den kännedom, åklagaren ägde om B:s utländska förbindelser och därmed sammanhängande politiska strävanden, var ofullständig — han framhöll själv, att han endast fått en mindre del av den åtalades korrespondens i sina händer —; det är därför förklarligt, att han i somligt tog miste, liksom det över huvud var svårt att i dessa ting åstadkomma bindande bevisning. Heerdhielms nit både för konungens sak och för sin egen välfärd och framgång bidrog väl också att driva honom längre i sina påståenden och yrkanden, än domstolen kunde godkänna. I B:s hannoverska underhandling, i hans förbindelser med den franskfödde brandenburgsk-holsteinske diplomaten du Cros och hans uppträdande vid polska konungavalet 1697, då han sades hava understött August av Sachsen med lån och säkert hjälpt prins Conti med förvaring av penningar, kunde således domstolen icke finna styrkt, att B. på svårare sätt förbrutit sig. Även ett brev till svenske envoyén F. V. Horn i Wien av 1690, vari han i starka ordalag uttalade sin ovilja mot sjömakterna,

ansågs visserligen otillständigt med hänsyn till den aktning, man vore skyldig krönta huvud och konungens bundsförvanter, men hans vrede över Englands och Hollands övergrepp till sjöss, som ju Karl XI livligt delat, syntes icke heller Svea hovrätt brottslig eller straffvärd. Anklagelsen för grovt förräderi, för avog sköld mot eget land och konung avvisades över huvud helt och hållet såsom dels ogrundad, dels i mera tvivelaktiga fall åtminstone otillräckligt bevisad. Men det fanns dock punkter, vari B. dömdes att hava gjort konungen orätt på det sätt, som landslagen straffade med förlust av liv och gods: detta gäller dels hans åtgöranden i den mecklenburgska arvföljdstvisten, dels 1696 års brandenburgska förhandlingar och sist men icke minst hans förhållande till Ludvig XIV och några av dennes sändebud — Béthune och d'Avaux i Sverige och Bidal i Tyskland.

De eftergifter, som B. gjorde för att vinna samförstånd med kurfurst Fredrik, torde eftervärlden hava svårt att döma lika strängt som domstolen. Annorlunda ställer sig saken med B:s hållning till den mecklenburgska frågan. Den svenska politiken gick här ut på en uppgörelse i godo, som skulle lämna Schwerin huvudparten av det åtrådda förvärvet men bereda hertigen i Strelitz riksfurstlig ställning med hederlig förbättring i område och inkomst. B. bröt ej öppet mot de befallningar, han fick i denna syftning; men i tysthet gjorde han vad han kunde för att främja den schwerinska saken, och samtidigt nyttjade han ganska hänsynslöst tillfället att tilltruga sig ekonomisk fördel på alla tre parternas bekostnad. Hovrätten kunde efter prövning av det utförliga bevismaterialet icke gärna undgå att fördöma såväl generalguvernörens visade egennyttighet — en svaghet, vilken han för övrigt själv redan vid den stora processens början vidgått — som hans bristande trohet i fullgörandet av konungens bud.

I sista hand avgörande för omdömet om B. som politisk personlighet blir dock alltid frågan om den personliga politik, han sökte driva i kampen mellan Frankrikes monark och den mot honom väpnade koalitionen. Dels med ett vittnesmål av den ovan omtalade Braun, som hämtat franska penningar åt fältmarskalken 1690, dels genom en rad brev från Bidal till B. 1693, vars chiffer man mestadels lyckades lösa, kunde Heerdhielm övertyga B. om mottagandet av fransk »pension» — dvs. ett årligt understöd för tjänster av politisk art —; han kunde ock påvisa, att guvernörens brevväxling med konung Ludvigs agenter icke gått ut på att draga nytta av dessa för svensk räkning utan fastmer att på bästa sätt gagna Frankrikes sak, även om det var ovedersägligt, att B. visst

icke alltid hade uppfyllt de på honom ställda förväntningarna. Forskningar i franska arkiv tarvas för att komma till botten med dessa ting, men så mycket stod redan klart för hovrätten och vinner numera stadfästelse av d'Avaux' utgivna depescher, att B. motarbetade sin egen regering med ett självsvåld, som icke kan undgå allvarligt klander och som lätt nog kunde hava vållat skada, även om det knappast kan uppvisas, att skada verkligen skett. Flera svenska statsmän än han följde det även i utlandet icke sällsporda bruket att mottaga främmande makters guld, men B. är dock huvudmannen för den franskvänliga gruppen i Karl XI:s råd och framträder starkare än någon annan genom sin djärvare och mera omfattande strävan att inom och utom Sverige, vid Karl XI:s hov liksom i Danmark och Tyskland, tjäna Frankrikes sak. Hans klart uttalade övertygelse, att Sverige och Frankrike borde anses förbundna av gemensamma intressen på det gamla vapenbrödraskapets och westfaliska fredens grund, var för visso fullt ärlig; B. röjde dock i sin tillämpning av denna grundsats liksom i skötseln av det pommerska myntväsendet, att han i vissa fall saknade den ansvarskänsla, som hans ställning krävde.

Klanderfritt var säkerligen icke heller B:s förhållande till danska kronan; han följdes tidvis både i Sverige och Tyskland av en dansk agent, regeringsrådet Hansen, och lät åtminstone en gång förleda sig att i de holsteinska tvisterna giva Danmark råd, som voro rakt stridande mot konung Karl XI:s fast vidhållna politik. Men dessa danska förbindelser kommo icke under Svea hovrätts granskning, vare sig därför att några upplysande papper icke fallit i Heerdhielms hand eller törhända av politiska skäl.

B. hade alltigenom försvarat sig med skarpsinne, mod och sinnesnärvaro. Hans metod bestod främst helt enkelt i att neka till det yttersta; visserligen vart därav följden, att han gång efter annan blev mot nekande överbevisad, men han undgick åtminstone att giva åklagaren till skänks någon upplysning, vartill denne icke på annan väg ägde tillgång. Den förre generalguvernören och fältmarskalken — redan vid rättegångens början hade han sett sig berövad sina ämbeten och värdigheter — kunde för övrigt glädja sig åt medkänsla och sympati i vidsträckta och högt uppsatta kretsar. Änkedrottningen och de kungliga prinsessorna liksom en god del av den gamla adeln ansågo honom mer olycklig än brottslig, och om dessa vänner icke förmådde avvärja eller mildra domen, som löd på förlust av liv och gods, gjorde de åtminstone familjens ställning lättare. B:s söner mottogos sålunda under själva rättegången både vid hovet och vid svenska armén,

hans tre yngre döttrar äktade kort efter dess slut män i framskjuten ställning (den äldsta, Eva, hade äktat Abraham Brahe redan 1695). Benådad till livet hade B. säkerligen blivit även utan förböner från den kungliga familjens medlemmar, då inga tvingande skäl kunde sägas kräva hans död och det ådömda straffet utan tvivel var väl strängt i förhållande till det verkligen begångna brottet. Genom resolution av 10 maj 1705 fick han rätt att i frihet dväljas var han ville inom Sveriges gränser, dock ej i Stockholm eller å den plats, där hovet eljest kunde vistas; sina återstående år tillbragte han i stillhet huvudsakligen på Salsta i Uppland men besökte också Gäddeholm (det senare Tureholm) i Södermanland. Dessa gods hade nämligen stannat i hans hustrus ägo, och även av sin betydliga förmögenhet i penningar hade B. lyckats rädda en god del genom överlåtelser på mågen, greve Abraham Brahe, och på sönerna Karl Gustav och Ture Gabriel.

B. är tvivelsutan en av stormaktstidens mest lysande gestalter och saknar icke drag av verklig storhet. Vi hava sett, att han främst var krigare och hovman: på slagfälten i Skåne och Ungern vann han sitt europeiska namn, och sina framgångar vid hoven framför allt i Stockholm och Paris ihågkom han med stolthet ännu i självbiografiska utkast från olyckans dagar. I fält ådagalade han klart omdöme och manlig oräddhet, och om hans anseende jämväl i utlandet vittna ej minst anbud från Venedig och Sachsen, ehuru hans egentliga fältherreförmåga undandrager sig bedömande, då han aldrig kom att föra något högre självständigt befäl. I hovlivet och över huvud i umgänget ägde han enligt eget och andras intyg ett stolt och värdigt uppträdande i förening med vinnande sätt; sina lärospån hade han ju gjort vid Ludvig XIV:s hov, och han framträdde alltid som en fulländad kavaljer av den typ, som från Paris och Versailles spreds över alla länder. Men B:s begåvning var icke inskränkt till dessa områden: hans organisatoriska verksamhet under skånska kriget vittnade om en duglighet i förvaltningsvärv, som han icke heller förnekade på guvernörsposten i Pommern, och även för diplomatiska uppgifter var han i många hänseenden lyckligt utrustad genom kunskaper och skarp uppfattning ej mindre än genom världsvana och erfarenhet av skilda länder och människor. Men samtidigt vilar över hans personlighet ett visst äventyrligt drag. Redan hans ekonomiska mellanhavanden med de mecklenburgska furstarna röja, vad hans delaktighet i falskmyntningen i Stettin ännu tydligare styrker, eller att han, driven av ett starkt intresse, icke alltid kände sig bunden vid gällande lag och sed. I detta fall låg drivkraften i ett otyglat

vinningsbegär; av ädlare innebörd men för riket vådligare voro hans självsvåldiga försök att driva politik på egen hand och än med djärva grepp, än genom lönnliga intriger giva Sveriges utrikespolitik en avgjort franskvänlig riktning. Här kämpade han för åskådningar, som flertalet inom Karl XI:s råd synes hava gillat, och att han som flera mottog franska penningar, kan icke tagas som bevis för egennyttiga bevekelsegrunder, då denna tillgänglighet för främmande guld på hans tid var allmänt gängse. Men ärlig övertygelse och varm känsla för beundrade franska förebilder räcka dock ej att ursäkta stämplingar, som rörde sig åtminstone på förräderiets gräns och som icke endast genom B:s förtjänst blevo oskadliga. Det ena kan törhända synas svårt att förlika med det andra, men man måste taga B. som han var: att söka rentvå honom från verkliga fel vore lika oriktigt som att teckna honom som en låg och falsk karaktär; han var en människa, som förenade stora och lysande egenskaper och i stort sett god vilja med vissa onekliga och icke ringa brister.

Av B:s papper förvaras en stor del i riksarkivet, dels i Bielkesamlingen, dels bland processakterna. Karl XI:s enskilda brev till honom äro tryckta av O. Malmström i Historiska handlingar, del 18 (1900). Jämte hans ämbetsskrivelser och mera förtroliga brev till Karl XI finnas skrivelser från honom flerstädes bland hans samtidas papper.

Källor: Riksregistr.; C. A. G. Braunerhjelm, Kungl. lifregementets till häst historia, 3 (1914); F. F. Carlson, Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset (1855 o. följ.); A. Fryxell, Berättelser ur sv. historien, 15—28 (1848—59); O. Malmström, Nils Bielke och kriget mot turkarna 1684—1687 (1895); dens., Nils Bielke såsom generalguvernör i Pommern 1687—1697 (1896); dens., Högmålsprocessen mot Nils Bielke (1899); F. Th. von Schrötter, Die Münzstätte zu Stettin unter den Königen Karl XI. und Karl XII, von Schweden, 1660—1710 (Zeitschr. f. Numismatik, 28, 1910); P. Sondén, Nils Bielke och det svenska kavalleriet 1674—1679 (1883); G. Wittrock, Förräderipunkten i Nils Bielkes process 1704—1705 (Karol. förb. årsskr., 1917); dens., Nils Bielkes underhandling i Brandenburg 1696 (ibid., 1918).

G. WITTROCK.

26. Carl Gustaf Bielke, den föregåendes son, f. 12 juli 1683 i Stockholm, † 11 febr. 1754 därstädes. Student vid universiteten i Angers 1698, Oxford 1701 och Leiden 13 aug. 1702; volontär i holsteinsk tjänst 1703; kapten vid hertig Karl Fredriks livregemente i Holstein 1705; erhöll på egen begäran avsked härifrån 18/29 aug. 1708; kapten vid livgardet 18 okt. 1709; generaladjutant hos konung Stanislaus av Polen 14 apr. 1711; överstelöjtnant vid Smålands tremännings infanteriregemente 5 febr. 1712 (erhöll konfirm. 30 apr. s. å.); överstelöjtnant vid Smålands kavalleriregemente 16 aug. s. å. (erhöll konfirm. 26

Carl Gustaf Bielke.
Oljemålning av II. Rigaud. Omkr. 1720. Övedskloster.

nov. 1714); överste för Upplands tremännings kavalleriregemente 6 dec. 1716; erhöll avsked från överstebeställningen 30 sept. 1719, då regementet upplöstes; e. o. envoyé vid franska hovet 19 okt. s. å.; generalmajor av kavalleriet 3 dec. s. å.; rapellerad 27 febr. 1721; landshövding i Västernorrlands län 28 aug. 1727; ledamot av kommissionen för undersökning av vissa oriktigheter i uppbördsväsendet i Västernorrlands län 26 jan. 1736; president i statskontoret 29 maj 1739; ledamot av ekonomikommissionen 1749 och kommissionen angående de pommerska och wismarska deputerades framställning om privilegiernas konfirmation m. m. 4 nov. 1751. KSO 1748; RoKavKMO 1748.

Gift 25 apr. 1705 med Brita Sofia Horn (av Marienborg), † 2 dec. 1728, dotter till amiralitetsrådet friherre Gustaf Horn.

Efter fem och ett halvt års resor genom Frankrike, England och Holland uppsökte B. på våren 1703 sin nära frände, generallöjtnanten och geheimerådet i Holstein Johan Gabriel Banier, som hos änkehertiginnan Hedvig Sofia stod i hög gunst. Denne, som själv haft sin kusins, Nils Bielkes, protektion att tacka för sin framgång i livet, tog sig an B., och efter att hava under generalmajor T. von der Noth bevistat 1704 års kampanj i Brabant blev B. kapten i holsteinsk tjänst. Endast några år kvarstod han i denna och övergick efter ett tillfälligt sammanträffande i Stralsund 1710 med konung Stanislaus i dennes tjänst såsom generaladjutant och förblev här, även sedan han erhållit fullmakt som överstelöjtnant i svensk tjänst. Först i dec. 1712 började han sin svenska tjänstgöring som befälhavare vid den till Pommern och Stenbockska arméns förstärkande destinerade transporten, vilken på grund av stormar och danskarnas anfall skingrad och illa medfaren måste återvända till de svenska hamnarna. Under de närmast följande åren spelade B. som militär befälhavare icke någon särskilt bety-

delsefull roll och låg mestadels i Smålands-, resp. Upplandsregementets hemorter sysselsatt med rekryteringsbestyr. Vid det ryska infallet på sommaren 1719 utgjorde emellertid B:s regemente huvudparten av den under Urbanowitz' befäl stående styrka, som hade att skydda trakterna söder om Stockholm, och B. synes här ha inlagt verkliga förtjänster vid det krävande försvaret. Den befattning som e. o. envoyé i Paris, vilken B. efter Cronströms död 1719 erhöll, var i sig själv betydelsefull nog, men då samtidigt Erik Sparre utsändes till de europeiska hoven på sin bekanta rundresa för åstadkommande av den eftertraktade »concerten» mot tsaren och därvid särskilt länge kom att uppehålla sig i Paris, blev B:s verksamhet i huvudsak inskränkt till att gå denne tillhanda; efter Sparres avresa med oförrättat ärende hade B. blott att rapportera om fransk benägenhet och välvilja för Sverige, men tillika om olust eller oförmåga att uträtta något reellt. I känslan av sin onyttighet begärde han snart sin rappell.

Några år efter sin återkomst till Sverige förordnades B. till landshövding i Västernorrlands län, då omfattande icke blott det nuvarande länet med samma namn utan även de vidsträckta områden, som nu utgöra Gävleborgs och Jämtlands län. Som landshövding synes B. ha varit bland de mera nitiska. Han verkade för landsvägarnas förbättring och påbörjade vägdelning m. m. Med synbar stolthet anför han i sin riksdagsrelation 1739, att under hans landshövdingetid, som blott sträckte sig över något mer än ett decennium, antalet av dem, som betalte mantalspengar, ökats från c:a 38,000 till 45,500. I befolkningspolitiskt hänseende förde han i anslutning till den äldre politik, som sökte bevara en tillräcklig besuttenhet hos bondgårdarna och tvinga landsbygdens överskottsbefolkning att söka sig stadigvarande tjänst, en ivrig kamp mot de i Norrlandsbyarna talrikt förekommande backstugorna. Anmärkningsvärt är emellertid, att han under tydlig påverkan av modernare tankegångar, som snart skulle segra, kritiserade det i 1734 års skogsordning i överensstämmelse med nyss antydda äldre uppfattning intagna förbudet mot upptagande av nybyggen, så framt dessa ej kunde upparbetas till den legala besuttenhetsgränsen, dvs. skattläggas till minst ett fjärdedels mantal. För Norrlands del påpekade han, att härigenom många både till åker och äng tjänliga lägenheter bleve obrukade, som kunde göra kronan en nyttig tillökning i årliga räntan. Vid tillämpningen av den nya, för de speciellt norrländska förhållandena i mycket främmande skogsordningen synes han i övrigt ha koncentrerat sig på ett par frågor av större betydelse, nämligen reglerandet

av svedjandet och genomförandet av avvittringen, utan att dock i sistnämnda hänseende mer än andra kunna nå några verkliga resultat i strid mot bebyggelseformerna och utan stödet av ett verkligt ekonomiskt behov. Att han på ett välgörande sätt var fri från all doktrinarism framgår emellertid därav att han, då han hördes av besvärsdeputationens särskilda utskott över skogsordningen, understödde Norrlandsallmogens klagomål över dennas med den norrländska boskapsskötselns säregna behov oförenliga bestämmelser och därigenom bidrog till tillkomsten av 1739 års betydelsefulla förklaring över densamma.

B. deltog i riksdagsarbetet alltifrån 1719 och användes ganska flitigt i utskotten; så var han ledamot av sekreta utskottet och kontributionsdeputationen 1719, av instruktionsdeputationen 1723, av sekreta deputationen 1726, av sekreta utskottet och statsdeputationen 1734 samt av urskillnings-, kammar- och ekonomideputationerna 1738. Efter sin förflyttning till Stockholm som president i statskontoret och det Hornska partiets fall vid riksdagen 1738—39 kom han att spela en viss om ock underordnad politisk roll. I likhet med de flesta av sin släkt var han ivrig anhängare av det besegrade mösspartiet och deltog som en av de ledande i de hemligaste partiöverläggningarna vid 1742—43 års riksdag, satt såväl vid denna riksdag som 1751—52 i sekreta utskottet och var vid riksrådsvalen i dec. 1746 och på hösten 1751 påtänkt som kandidat men undanbad sig förslag.

Det som framför allt bevarat B:s namn åt eftervärlden är emellertid varken hans ämbetsmannagärning eller politiska roll, utan hans i stora mått och med verkligt intresse och sakkunskap bedrivna verksamhet som boksamlare. På det fäderneärvda Salsta hopbragte han sålunda utom samlingar av annat slag ett av de dyrbaraste och rikhaltigaste bibliotek vår 1700-talskultur har att uppvisa; särskilt betydelsefullt har det varit, att han köpte upp vad han kunnat överkomma i handskriftsväg och därjämte i stor utsträckning lät verkställa avskrifter av såväl enstaka handlingar till belysning av samtidens historia som ock större manuskript av värde. Tack vare de anteckningar, B. egenhändigt brukade införa i volymerna om tiden för förvärvet, pris och inbindning, kan proveniensen ur hans samling lätt konstateras. B. ägde ett betydande antal manuskript av historiskt innehåll, däribland Ericus Olais samt Olaus och Laurentius Petris krönikor, Erik Göranssons Tegels, Egidius Girs', Arnold Messenius' och Erik Benzelius d. y:s historiska arbeten, J. Meursius »Historia Danica» och en 1500-talskrönika rörande tyska orden, avskrifter av historiskt viktiga

källskrifter, bl. a. från den för hans egen släkt så betydelsefulla brytningen mellan Sigismund och Karl osv. Även juridiska och statsrättsliga manuskript av värde ingingo i samlingen. Nämnas böra ock en journal för livgardet 1716—18 och en mycket omfattande samling avskrifter av likpredikningar, däribland även otryckta (20 vol.). År 1753 skänkte B. med varm hand sin bok- och manuskriptsamling till sin enda överlevande dotters, änkefriherrinnan Eva Sacks, måg greve Erik Brahe; den kom därigenom att uppgå i de Braheska samlingarna på Skokloster, som sluppit att dela öde med så många andra av våra skingrade herrgårdsarkiv och -bibliotek. Biblioteket förvaras alltjämt på Skokloster; i riksarkivet har deponerats manuskriptsamlingen, däribland ett stort antal av de i första katalogbandet förtecknade manuskripten, såsom de ovannämnda avskrifterna av likpredikningarna (sign. Skokloster, I, Folio, 74), samt Skoklostersamlingens för forskaren välbekanta Miscellanea 1—29. B. efterlämnade en ansenlig förmögenhet, Salsta, Vattholma med järnbruk, Krusenberg m. fl. gårdar. Sedan den ende till vuxen ålder komne sonen, Nils, övergått till katolicismen och förverkat sin arvsrätt, var B:s enda arvinge änkefriherrinnan Sack; hans privata papper ha härigenom kommit till Bergshammars arkiv.

Källor: Egenhändig levernesbeskrivning bland serafimerriddarnes insända autobiografier (sign. F. 465), UB; Gallica, utskottshandlingar 1738—39 N:o 23 och 43 samt arvshandlingar i Rydboholmssamlingen, allt i RA; meddelanden av förste arkivarien E. Naumann angående B:s verksamhet vid riksdagarna samt hans samlingar och av förste arkivarien B. Boëthius angående B:s skogs- och befolkningspolitiska åsikter. — C. M. Carlander, Sv. bibliotek och exlibris, 2 (1904); A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare, 1 (1920); C. G. Malmström, Sveriges polit. historia, 1—4 (1893—99); J. Schröder, Begrafnings-tal wid... Carl Gustaf Bielkes jordefärd... d. 18 febr. 1754 (1754).

G. CARLQUIST.

27. Thure Gabriel Bielke, den föregåendes broder, f. 22 nov. 1684 i Stockholm, † 11 maj 1763 därstädes. Studerade vid universiteten i Angers, Oxford och Leiden; volontär vid livregementet till häst 1704; korpral därstädes 12 nov. s. å.; sekundkornett därstädes 27 juli 1705; löjtnant därstädes 30 juni 1706; ryttmästare därstädes 12 apr. 1711; generaladjutant av flygeln 5 juli 1714; överste för Bohusläns dragoner 11 juni 1716; generalmajor av kavalleriet 28 apr. 1719; minister i Wien 10 maj s. å. (instruktion); rappellerad 27 febr. 1721; riksråd 8 juli 1727; erhöll avsked från överstebefattningen vid Bohusläns dragoner 1 febr. 1728; ledamot av kommittén angående panträttigheterna i Neukloster 12 jan. 1730, av sundhetskommissionen 26 apr. 1737 och av kommittén angående försvarsverket i Finland i maj s. å.; licen-

tierad från rådsämbetet 12 mars 1739; ånyo inkallad i rådet 14 dec. 1761. KSO 1748; RoK av KMO s. å.; innehade utländsk orden.

Gift 1) 12 maj 1715 med Charlotta Kristina Piper, f. 24 sept. 1693, † 15 mars 1727, dotter till K. rådet, greve Karl Piper; 2) 25 febr. 1731 med Anna Margareta Oxenstierna (av Croneborg), f. 23 aug. 1692, † 31 aug. 1755, dotter till ministern, sedermera guvernören i Zweibrücken, greve Gabriel Oxenstierna och änka efter generaladjutanten och översten greve Karl Ulrik Torstensson.

I likhet med sin äldre broder Karl Gustav erhöll B. en synnerligen vårdad uppfostran; i avskriftssamlingar påträffas ej sällan faderns ingående instruktion för sina söner, då de 1697 från Stettin begåvo sig i väg på den övliga rundresan till de berömligare akademierna i Västeuropa. I sept. 1702 hemkom B. till Stockholm, där han fortsatte sina studier delvis under ledning av Johan Peringskiöld. Avsikten var, att B., som tidigt bestämts för militäryrket — han hade sålunda redan i sin barndom erhållit ett kompani under faderns regemente i holländsk tjänst — skulle träda i tjänst vid franska armén i Italien under marskalken av Villeroi, som av vänskap för fadern givit honom anbud om förmånlig anställning. I mars 1704 anlände emellertid från svenska armén i Polen brev, att, som fadern skriver i sin journal, »en av mitt namn skulle komma under gardiet och vara under livregementet». B. begav sig omedelbart i väg till Heilsberg, där armén låg i vinterkvarter, och tog vid dess uppbrott mot söder tjänst som simpel ryttare för Lövsta i Funbo socken vid livregementet till häst. Under sin gradpassering här deltog han med utmärkelse bl. a. i stormningen av Lemberg i aug. 1704 och i den av Otto Vellingk ledda bataljen vid Fraustadt 31 okt. s. å., var under vintern 1704—05 ständigt på strövtåg med överstelöjtnanten Wessel, bevistade på nyåret 1706 träffningen vid Grodno och deltog i apr. s. å. med särskild bravur i den blodiga striden vid Kletsch, där han tog en av de fanor, som erövrades från fienden. Under den sachsiska kampanjen var B. med på åtskilliga strövtåg, stundom kommenderad, stundom som frivillig; vid ett av dessa, mot Thüringerwald, erhöll han en blessyr i huvudet. På tåget mot Ryssland deltog han i alla livregementets vapenskiften, var med i jan. 1708, då ryssarna drevos ur Grodno, och i slaget vid Holowczin, varvid hästen blev skjuten under honom och han själv erhöll åtskilliga kontusioner. Under tåget till Ukraina »stridde han nästan dagligen» och var bl. a. med i träffningen vid Lockowitz i jan. 1709. Framför Pultava var B. som förvakt med om att tillbakaslå ett av fiendens starkaste utfall — det var vid

detta tillfälle, konungen uttryckte sin belåtenhet med de i R. Petres dagbok ihågkomna orden: »si Bielken han går brav på» — i själva slaget blev hästen skjuten under honom, och han erhöll själv så svåra blessyrer, att han på bår måste föras till Dnjepr och vidare över strömmen och genom ödemarken till Otjakow. Där tillfrisknade han dock snart och omhändertog på egen bekostnad ett trettital menige, med vilka han begav sig till Bender, till konungen, i vars närmaste omgivning han vistades större delen av tiden såväl här som under Demotikaperioden. Då överste Funck i apr. 1711 sändes som envoyé till Konstantinopel, hade han till följeslagare B., som sedermera åtföljde turkiska armén till Prut. I dec. 1712 deltog B. i det av Nordberg dramatiskt utmålade parti, som uppsnappade det brev från tatarkan till konung August, vilket för Karl XII definitivt avslöjade, att han var omgiven av förrädare, och som efter några månader följdes av kalabaliken. Om denna och sitt deltagande i densamma har B. lämnat värdefulla kompletteringar till De la Mottraye's uppgifter. Han själv tillfångatogs men undkom sedermera och följde så kungen till Demotika, därifrån han sändes med Grothusen 1714 på avskedsbeskickningen till Konstantinopel. Vid konungens hemfärd deltog B. i den avdelning, som följde strax efter konungen; B. bar under resan kungens kläder, värja och matematiska bestick och har om densamma efterlämnat en visserligen kortfattad men på grund av sin exakthet viktig resejournal. — 1715 översändes B. från Stralsund till hemlandet med depescher; vid försök till återresa blev han tvenne gånger av danska flottan förhindrad och måste kvarstanna i Ystad, där han var Karl XII till mötes i dec. 1715. B. medföljde därefter på det första norska fälttåget, deltog i den träffning vid Höland i febr. 1716, vari arvprinsen sårades, och anförde sedan förtrupperna under tåget från Moss till Kristiania. Under arméns uppehåll här hade B. med sina dragoner bl. a. i uppdrag att vid Gjellebek, tre mil sydväst om Kristiania, dit norska arméns huvudkrafter dragit sig tillbaka, söka uppnå känning med fienden. Efter djärva rekognosceringar här och sedan det visat sig omöjligt att storma den skans, fienden uppfört, kvarstannade B. i Ravnsborg i en mycket krävande ställning i några veckor. Vid tillbakatåget från Kristiania anförde B., som ofta synes ha begagnats på de mest utsatta posterna, eftertrupperna, och då konungen tog sitt kvarter i Torpum, hade B. i uppdrag att från sin postering vid Sjöbergs prästgård hålla öppen väg mellan detta och de trupper, som stodo vid Fredriksstad. Efter arméns återmarsch till Sverige posterades B. med de bohuslänska

regementena vid gränsen och företog under året 1717 åtskilliga strövtåg in i Norge, avsedda att hämnas norska härjningar på svenskt område. Vid 1718 års fälttåg mot Fredrikshald hade han ånyo avantgardet; i slutet av nov. befann han sig med sina dragoner vid Grönsund vid Glommen med uppdrag att förbereda arméns övergång, då Karl XII tänkte fortsätta till Kristiania. Efter den trettionde drogos trupperna hastigt tillbaka, och de bohuslänska regementena förlades vid gränsen. — Om Karl XII:s åren och huvudsakligen sitt eget deltagande i händelserna har B. efterlämnat minnesanteckningar, visserligen nedskrivna först åtskilliga årtionden senare men dock »av en omedelbarhet och intimitet, som giva värdefulla upplysningar om ställningen inom svenska hären och vid huvudkvarteret, ofta även när allenast obetydligheter förtäljas», och särskilt betydelsefulla på grund av sin nyktra tendensfrihet. Bland de »höga och trovärdiga vittnen», som bistått Nordberg med uppgifter, nämnes också B.

Den underliga metamorfos, som på kort tid av den hurtige och oförvägne karolinen, »en käcker herre, ädel, umgängsam och drickande om», gjorde en typisk frihetstidspolitiker, förslagen och intrigant och med förbindelser till främmande makter av minst sagt tvivelaktigt slag, låter sig med föreliggande material icke i detalj följas, än mindre psykologiskt utredas. Att B. redan i Karl XII:s livstid skulle ha tillhört någon fronderande krets, är knappast troligt med det oinskränkta förtroende, konungen synes ha hyst till honom. Han ställde sig emellertid omedelbart till den nya regimens förfogande och mottog i apr. 1719 uppdraget att avgå som svenskt sändebud till Wien efter residenten J. K. Stiernhöks död. Sedan kejsaren i januari ingått förbund med konungarna Georg och August mot tsaren och konungen av Preussen, hoppades man det bästa av en kejserlig bemedling av fred med först och främst England och tänkte sig även, att kejsaren skulle vilja åtaga sig Sveriges sak såväl mot Preussen och Danmark som mot tsaren. B. skulle verka härför och för avsändandet av ett kejserligt sändebud till Stockholm, liksom ock sörja för att konung Stanislaus' angelägenheter befordrades och att det holsteinska hertigdömet återgåves åt hertigen. Emellertid blev B:s resa fördröjd på grund av dansk passvägran; när han äntligen kommit på väg, mötte honom i Braunschweig underrättelsen, att freden med Hannover var sluten och det t. o. m. i Stockholm, utan den av kejsaren i utsikt ställda bemedlingen. Missstämning häröver och det kejserliga hovets obenägenhet att låta sig exponeras vållade, att B:s Wienerbeskickning blev så gott

Thure Gabriel Bielke.

Oljemålning av M. von Meytens d. y. Salsta. Foto Sv. P. A.

som utan resultat. Hans brev hem variera ständigt samma tema: det kejserliga hovet kan icke räknas till Sveriges ovänner men är indifferent och obeslutsamt. Personligen trivdes B. icke med diplomatyrket, vartill han nu förklarade sig aldrig ha haft lust och vilket han öppet erkände sig icke duga till; han var missnöjd med den utrikespolitiska ledningen hemma, som icke höll honom à jour med ärendena och som han även i övrigt ogillade: »Give Gud, que tout cela ne nous attire de rechef au plus tôt la souveraineté», skriver han hem i juli 1720. Hertigens av Holstein besök i Wien vållade honom extra vanskligheter; genom ett ytterligt depensivt levnadssätt förstörde han sina affärer, och han begärde därför energiskt sin rappell, som äntligen i febr. 1721 beviljades honom. Engelska sändebudet i Stockholm uppger, att den verkliga anledningen till att denna beviljades var, att B. ansågs alltför holsteinskt sinnad. På sommaren samma år lämnade han Wien.

Efter hemkomsten till Sverige återgick B. för några år till sitt regemente, men träder vid 1726—27 års riksdag i förgrunden bland ledande politici, dock utan att på riddarhuset spela någon roll som talare. Hans ståndpunkt är till en början icke fullt klar. Han hade på sommaren 1726, enligt Castejas och Golovins samstämmiga uppgifter, varit att räkna till det holsteinska partiet och motståndare av anslutning till den hannoverska alliansen, detta icke på grund av någon förkärlek för den holsteinske hertigen, om vilken han efter sammanträffandet i Wien hade mycket låga tankar, utan av misstro till England, som så nyligen berövat Sverige viktiga områden, och än mer på grund av ovänskap med Arvid Horn. Vid riksdagens sammanträde lancerades han, ehuru med ringa framgång, som kandidat till lantmarskalksposten av ett mellan Horns anhängare och motståndare befintligt »neutralt» parti; då försöket att agera som eget parti visade sig hopplöst, röstade de »neutrale» emot Horn, vars val de ansågo olagligt, emedan han var riksråd. I sept. 1726 räknar Golovin B. till tsarinnans säkra vänner och anstränger sig att kvarhålla honom som sådan bl. a. genom att söka förmå kejsarinnan att bistå B. i hans strävan att återfå familjens indragna gods i Estland. Då mindre sekreta deputationen, där B. hade plats, i jan. 1727 avgav sitt tillstyrkande utlåtande över alliansen, röstade B. också mot densamma. Att han trots detta vid den stora riksrådsutnämningen på sommaren sattes in i rådet, förklaras av Poyntz med att man önskade minska Dückers stora inflytande bland krigsbefälet och i B. trodde sig ha funnit en värdig medtävlare till dess ynnest. Även under de närmaste åren ansågs B. som Arvid Horns personlige fiende, och

det framgår av Golovins depescher, att han 1729 och 1730 emottog ryska pengar för egen räkning, liksom ock att han 1731 jämte Stobée, Fersen och Höpken fungerade som rysk penningdistributör. Under året 1732 har emellertid ett närmande mellan Horn och B. ägt rum, vars detaljer icke låta sig följas men som mot slutet av året resulterade i en ganska intim förbindelse, möjligen med von Kochen som mellanhand. Då på våren 1733 den polska frågan blev aktuell, var intimiteten fullständig, och det är med Horn, B. och von Kochen, som Casteja för sina förtroliga överläggningar om villkoren för det svenska ingripandet mot Ryssland, vilket de svenska underhandlarna förklarade sig utan större svårighet kunna åstadkomma. En icke helt oviktig faktor vid detta B:s deciderade ställningstagande torde den omständigheten ha varit, att det just var åt honom, som Horn tänkt uppdraga överbefälet i det planerade fälttåget. Under de närmaste åren tillhörde B. i stort sett Horns anhängare; hans vota i den Bromanska befordringsfrågan och i viceamiralssaken, vilka särskilt lades honom till last vid 1738 års räfst, vittna bland mycket annat därom. Men utan slitningar var förhållandet ingalunda; mot slutet av år 1736 såg det t. o. m. ut, som om B. skulle direkt övergå till det nya hattpartiet. Casteja, som givetvis var starkt intresserad i motsättningen mellan dem, rapporterar, huruledes B. icke mer kallades till Horns förtroliga överläggningar, där nu blott Bonde och von Kochen voro med, och huru de var på sitt håll förebrådde varandra bristande uppriktighet, men nödgades i febr. 1737 konstatera, att en försoning ägt rum i den gemensamma förargelsen över att Axel Löwen, Horns trots mågskapet politiske motståndare och B:s militäre rival, utnämnts till överbefälhavare i Finland. Under den sista tiden före katastrofen var B:s ställning ganska betydelsefull; Horns sjuklighet och långa frånvaro från Stockholm gjorde, att B. blev konungens närmaste rådgivare — det rapporteras från slutet av år 1737, att han stod på synnerligen god fot med fröken Taube —; till Horns efterträdare ansågs han dock ingalunda skickad, då han icke tillhörde kanslikollegium och därigenom saknade tillräcklig kännedom om de utländska förhållandena. I förkänsla av Horns fall gjorde han sitt bästa för att uppnå kontakt med motståndarna och uppgives t. ex. av Casteja ha förklarat sig gärna vilja medverka till Åkerhielms val till lantmarskalk vid den stundande riksdagen, om det gåves honom garantier för att icke bli inblandad i de planerade efterräkningarna med det Hornska partiet.

Strax i början av riksdagen 1738, då stridens vågor gingo höga om det stundande lantmarskalkvalet, begick B. sin mycket

omdebatterade faute att frambära till riddarhuset genom en överstelöjtnant Günterfelt en hälsning från drottningen, att hon hellre önskade, att någon annan än Tessin, hattarnas kandidat, bleve utsedd. Hänvändelsen hade visserligen en förhistoria (se härom Finchs depesch 16 maj, med vilken Bondes och B:s egna relationer i väsentliga drag överensstämma), som i någon mån förklarar dess framförande, men den var därför icke mindre oklok. Den åstadkom också blott, att Tessin fick åtskilligt flera röster än beräknat och att de medverkande ådrogo sig hattarnas bittraste hat. När på hösten räfsten med den Hornska rådkammaren igångsattes, var en av hattpartiets första åtgärder att beivra det grundlagsvidriga försöket till påtryckning; anfallet riktades mot Günterfelt, men syftade på B. och måhända ännu högre. Just på grund av kungaparets inblandning var emellertid hela frågan ganska ömtålig, övertygelsen att lantmarskalksvalets utgång varit ett tillräckligt och lämpligt svar på påtryckningsförsöket åstadkom söndring bland hattarna, och attacken slöts med att endast det underordnade verktyget bestraffades, i det att Günterfelt för livstid uteslöts från riddarhuset. När avgörandet härom träffades, var räfsten med rådet i full gång och dess slutresultat redan på förhand ganska givet. Visserligen framställdes i november 1738 av K. Sparre på krigsbefälets vägnar förslag till B. om allmän amnesti på villkor, att B. och hans anhängare gingo med på brytning med Ryssland, men han skall ha vägrat att inlåta sig härpå, och ärendet fick ha sin gång. I jan. 1739 enades ständen om att i viceamiralssaken tilldela de sex riksråd, däribland B., vilka bifallit den klandrade åtgärden, en varning, och efter hetsiga strider i stånd och utskott, varvid givetvis huvudanklagelsen gällde den utrikespolitiska orienteringen, drevos de anklagade att inlämna sina avskedsansökningar, varefter ständerna 21 mars avläto till K. M:t en skrivelse av innehåll, att som sekreta utskottet redan hade stannat i det beslut, att de fem riksråden skulle från sitt ämbete licentieras, så funno ständerna i anledning därav, att avsked måtte dem i nåder lämnas mot bibehållande av rådsvärdigheten och 4,000 dlr smt i årlig pension. — Om 1730-talets politiska strider och sitt deltagande däri har B. efterlämnat en kortfattad relation, »Kort underrättelse om det som passerat sedan 1731 års riksdag till 1738 års riksdag». Den lämnar knappast några sakuppgifter av värde, som icke numera från annat håll äro väl kända, och icke heller den personliga färg, som dess karaktär av försvarsskrift ger, erbjuder något särskilt intresse.

B. lät sig emellertid ingalunda genom licentieringen försättas ur spelet. Tvärtom börjar därmed den period i hans liv, då han med sin största intensitet gick upp i partikampen och i fanatisk iver för det slagna partiets sak lät sig lockas in i förbindelser av minst sagt kompromet terande slag. På sommaren 1739 rapporterar Bestusjev, att B., som han besökt, råder Ryssland att rusta sig till försvar men i övrigt med lugn åse hattregeringens oklokheter, och nästa sommar, då frågan om krig eller fred blev än mera brännande, sammanträffade de båda förtrogna i djupaste hemlighet på Ulvsunda för att planlägga den kommande riksdagskampanjen. Att det nämligen är B., som åsyftas med »den bekante vännen» i Bestusjevs depescher, har med fullgoda skäl påvisats (Danielsson). Under riksdagen var han den ryske och engelske ministerns pålitligaste stöd, och genom hans hand gingo deras rikligt flödande korruptionsmedel. På våren 1741 skall B. t. o. m. ha förklarat för Bestusjev, att om inga andra medel hjälpte mot hattarna, måste Ryssland besätta Finland. Sin förbindelse med det ryska sändebudet förstod B. emellertid att så väl dölja, att den attack, som av hattarna i samband med Gyllenstiernaprocessen gjordes mot honom, endast delvis lyckades. B. förekallades inför kommissionen, emedan Gyllenstierna i sin första bekännelse förklarat, att han varit förförd till de steg han tagit, och på frågan av vem, viskande bekänt, att »Grev Ture Bielke vore den mannen». Såväl Gyllenstierna som de hörda vittnena hade också åtskilligt att förtälja om B:s, hans broder presidentens och släktinge S. K. Bielkes konferenser med Bestusjev och Dankelmann. Kommissionen synes emellertid endast med största försiktighet ha vågat sig på B. och ursäktade sig direkt över hans förekallande med att »en och annan omständighet influtit i kommissionens protokoll, varöver utlåtelse aktats nödig, på det icke något måtte finnas i kommissionens protokoll någon till men, som icke haft tillfälle däröver sig förklara». B. försäkrade om sin tacksamhet härför och sitt rena samvete och att han »alltid så ärligt och troget tjänt sitt fädernesland, att om herr greven varit så uppriktig mot sin Gud, så bleve han visst salig». På alla obehagliga frågor vägrade han emellertid att svara, förklarande sig önska laga process, men att f. ö. alla Gyllenstiernas tillvitelser givetvis voro osanna osv. Något åtal ansåg sig kommissionen under sådana omständigheter icke kunna väcka, men sekreta utskottet tog saken i sin hand, och här uppnåddes »genom en uppenbart vrång röstberäkning» (Malmström), att B. och den likaledes kompromet terade Creutz dömdes att mista sina pensioner och förvisas till sina gods.

Vid 1742—43 års riksdag framträdde B. emellertid ånyo — Ulvsunda, dit han förvisats, låg ju knappt en mil från Stockholm — som en av mösspartiets ledare. Den i juni 1742 anlände Guy Dickens hade order att i första hand söka stöd hos B., som också jämte Åkerhielm blev den engelske ministerns förtrognaste hjälp i partikampen; karakteristiskt för hans hänsynslöshet är, att då det från annat inflytelserikt håll i mösskonklaven yrkades, att man skulle avstå från korruption, förklarade bl. a. B., att man ej borde göra sig några skrupler däröver. Då hattarnas underlägsenhet nu gav gott hopp om att de vid förra riksdagen fattade besluten skulle kunna upprivas, inkommo de licentierade riksråden Bonde och B. 16 sept. 1742 med en begäran om upprättelse, vilket för B:s vidkommande efter livliga strider på riddarhuset resulterade i ett beslut, att 1741 års dom skulle upphävas och han således återfå sin pension och rättighet att vistas var han ville. Detta var emellertid blott nåd och icke den önskade rättvisan, vilken däremot skulle ha uppnåtts genom det av mindre sekreta deputationen kort därefter framlagda förslaget, att Bonde och B. skulle anmodas återtaga sina platser i rådet, sedan man förvissat sig om att de båda voro nöjda därmed och läto sitt yrkande på undersökning om det förflutna falla. Huru illa mösspartiet skötte detta förslag, som kunde ha medfört ett verkligt omskifte av makten men som nu blott resulterade i en matt berättelse om krigets orsaker, vilken förseglades och lades till handlingarna, samtidigt med att det beslöts, att rådet till nästa riksdag skulle förbliva ofulltaligt, är alltför ingående förknippat med riksdagens historia för att här kunna behandlas. Ett annat soulagemang hade någon tid skymtat för B. Den dåliga andan vid armén i Finland trodde man sig kunna upphjälpa genom att låta konungen övertaga det högsta befälet. På föranledande av ständerna själva begärde denne i febr. att få göra detta och uttryckte samtidigt sin önskan att få utse den, som näst under honom skulle föra befälet. Det fruktades allmänt bland hattarna, att den konungen härvid hade i tankarna och vilken givetvis skulle ha blivit den egentlige överbefälhavaren, var just B., och de skyndade sig därför att genom en listig manöver göra B. formellt inkompetent (Malmström 3, s. 163).

Även vid 1746—47 års riksdag, då partihatet var bittrare än någonsin, utvecklade B. en ivrig verksamhet i den hemligaste mösskonklaven och var nu som tidigare en av de mest betrodda vid utdelningen av de ryska och engelska penningmedlen. Strax efter von Korffs ankomst i aug. 1746 trädde B. i förbindelse med honom och yrkade häftigt på att hattrådet måtte fördrivas och att man

icke finge nöja sig med halvmesyrer osv. Von Korffs depescher låta oss följa den febrila iver, B. utvecklade icke minst till förmån för det nu ånyo väckta förslaget om de licentierade rådsherrarnas återinsättande i rådet. I oktober, då frågan var aktuell i ståndeη, utverkade han gång efter annan stora penningbelopp att användas i detta syfte. På grund av von Korffs bekanta hänsynslöshet i memorialet till tronföljaren 15 nov. och även i övrigt missnöjd med det sätt, varpå partiförbittringen stegrats, tröttnade emellertid Bonde på kampen och inlämnade tre dagar efter von Korffs audiens hos arvfursten ett memorial till ständerna, i vilket han uttryckte sitt beklagande av den sinnenas upprördhet, som frågan om hans återinsättande i rådet vållat, och begärde, att aldrig mer någon överläggning därom måtte förekomma. B:s förbittring över denna åtgärd, i vilken han emellertid på förhand av Bonde blivit anmodad att deltaga, kände inga gränser. Det finnes i presidenten K. G. Bielkes avskriftssamling bevarat ett brev från B. till Bonde av denna anledning, som i de mest temperamentsfulla ordalag utöser hans bitterhet över Bondes avfall. Själv var han ingalunda sinnad att uppgiva kampen, ehuru den, efter det att den allmänt värderade Bonde skilt sin sak från hans, syntes böra anses hopplös. Hans intima förbindelse med de främmande ministrarna fortsattes också, och ännu i apr. 1747 var han med om att utverka överste Ranchstedts beskickning till Petersburg i avsikt att frambära mösspartiets nödrop och söka utforska, huru långt Ryssland ville sträcka sig till dess hjälp. Men detta är det sista, som von Korff i sina depescher nämner om B., »den gamle romaren», som han kallas; efter riksdagens slut drog han sig definitivt tillbaka från det aktiva partilivet, måhända, som Guy Dickens påstår, emedan han kommit till insikt om att Rysslands inblandning blott länt hans parti till fördärv. När 1749 majoren H. H. Boije, som vid 1746—47 års riksdag fungerat som rysk-engelsk penningdistributör, skulle meritera sig för försoning med hattpartiet, försökte han att som spion för detta locka bl. a. B. i fördärvet genom ett förslag, att B. skulle ställa sig i spetsen för ett nytt ryskt parti. Det är ju möjligt, att B. genomskådat provokationen, men troligare är, att det svar, han gav Boije, verkligen gett uttryck åt hans tankar. Han förklarade sig varken vilja eller kunna inlåta sig på något dylikt, hans hälsa och krafter voro slut, »och utomdess har Ryssland så skämt bort sina saker här, att han intet såge någon retablissemang uti dem»; Panin hade sökt diskutera samma sak med B., men denne hade vägrat, någon förbindelse med Åkerhielm hade han icke mer osv.

Om sålunda B. för egen del dragit sig ur spelet, fortfor hans namn att även vid följande riksdagar vara en stridssignal. Vid 1751—52 års riksdag sökte mössledarna nämligen väcka det gamla förslaget om de licentierade riksrådens återinsättande, sägande sig därmed vilja åstadkomma en förlikning mellan partierna. Debatterna härom i mindre sekreta deputationen och sekreta utskottet ändades med bifall till lantmarskalkens gjorda hemställan, att sekreta utskottets medlemmar själva och genom sina vänner skulle söka avböja frågans väckande. Den mot slutet av riksdagen rådande försonlighetsandan åstadkom emellertid även för B:s del ett resultat. Sedan det i sekreta utskottet av B:s anhängare meddelats, att »i fall riksens ständer vid något ledigt riksens råds ställe skulle behaga låta honom komma hos sig i åtanka, dess enda åstundan numera vore, att vid dess hälsas och krafters avtagande i stillhet få tillbringa sin övriga livstid», hemställde utskottet om och beslöto ständerna en offentlig förklaring i skrivelse till K. M:t av innehåll, att han åter ägde ständernas förtroende, dock med åberopande av hans lämnade förbehåll. Den 8 juni 1752 underrättades han härom av en högtidlig ständerdeputation, utrest till Ulvsunda. En ännu större upprättelse erhöll emellertid B. — och mottog trots det gjorda förbehållet — vid 1760—61 års riksdag. Redan vid dess början hade han trots ålder och krämpor skyndat sig att intaga sin plats på riddarhuset, dock utan att där spela någon mera betydande roll. När emellertid på sommaren 1761 efter Tessins avgång K. F. Scheffer skulle återinträda i rådet, väcktes av mössorna förslag, att även Bonde och B. skulle taga säte därstädes utan avbidan av nya ledigheter. Borgarståndet lyckades genom sitt sega motstånd draga ut på saken några månader, men under 8 dec. kunde en riksens ständers skrivelse avlåtas med begäran, att K. M:t täcktes utfärda kallelsebrev till dem att åter taga inträde i rådkammaren, där de också fr. o. m. 15 dec. nämnas som närvarande. Den mer än tjuguåriga kampen för detta mål hade varit seg och bitter; när den nu äntligen kröntes med seger, hade den förlorat sin ursprungliga innebörd och blivit blott en kamp om ett slags symbol, ty som politiskt verksamma personligheter voro varken Bonde eller B. mer att räkna med; de voro båda orkeslösa gubbar på gravens brädd.

B. blev genom sina båda giften en av sin tids rikaste män. Under längre eller kortare tid besatt han bl. a. Tureholm (det gamla namnet Gäddeholm blev vid ett kungabesök 1761 utbytt mot det senare) och Ulvsunda, hans egentliga sätesgårdar, Örbyhus, Beateberg, Stensta, Bottna och Lennartsnäs i Uppland, Högesta

och Baldringe i Skåne, Strömsrum i Småland, Frugården i Västergötland, Segersjö i Närke m. fl. — Med Tureholmsarkivet ha en del av B:s papper kommit till riksarkivet, på Bergshammar finnas bland broderns papper åtskilliga brev från B. Strödda brev från B. finnas i de flesta av våra offentliga samlingar, viktigast är en serie brev till E. Sparre i Uppsala universitetsbibliotek.

Tryckta skrifter: Kort underrättelse om det som passerat sedan 1731 års riksdag till 1738 års riksdag (Sanning och nöje, Första flocken, 1780, N:o 78—79, 84—85). — Vägen som... Carl den XII:te tagit uppå des resa ifrån Turkiet til Stralsund... (Hist. tidskr., Arg. 13, 1893, s. 72—78). — Hågkomster af Karl XII. Med en inledning utg. af C. Hallendorff. Upps. 1901. XIV, 98 s. (Studier öfver den äldre Karl XII:s historiografien. 2.) — B:s svar på de honom i kommissionen 1741 förelagda frågorna finnas intagna i Sanning och nöje, Första flocken, 1780, N:o 110—111.

Källor: B:s egenhändiga levernesbeskrivning (sign. F. 265), UB; Nils Bielkes journal i Skoklosterarkivet (sign. II: Fol. N:o 102), ständernas kommissionsprot. vid ransakningen med J. Gyllenstierna, C. G. Malmströms excerpter, Bielkepapperen, Sävstaholmsarkivet samt betänkanden i utrikes ärenden: Boijes relation av dess på befallning plägade förtroende med Simolin, allt i RA. — J. R. Danielson, Die nordische Frage in den Jahren 1746—1751 (1888); A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare, 1 (1920); C. G. Malmström, Sveriges polit. historia, 1—5 (1893—1900); C. Trolle-Bonde, Riksrådet grefve Gustaf Bonde, 3 (1898); H. E. Uddgren, Kungl. Bohusläns regemente 1661—1911 (1911). — Se i övrigt: O. Bergklint, Åminnelsetal hållne i kon. Adolph Friedrichs loge den 27 febr. år 1764 (1764); E. Carleson, Åminnelsetal öfver... Thure Gabriel Bielke, efter Kongl. vetenskapsacad. befallning hållet... den 15 dec. 1763 (1764); G. Rosén,... Christeliget begrafningstal öfwer ... Ture Gabriel Bielke wid thess jordfästning then 16 maji 1763 (1763).

G. CARLQUIST.

28. Nils Bielke, son till B. 26, f. 12 jan. 1706 i Stockholm, † 12 juni 1765. Svensk kammarherre; naturaliserad i Frankrike 1733; kammarherre hos påven 1735; romersk senator 10 febr. 1737. Innehade utländska ordnar.

Gift 27 aug. 1727 med Hedvig Elisabet Sack, f. 14 febr. 1708, † 3 maj 1760, dotter till överstelöjtnanten Karl Filip Sack.

B:s föräldrar överlämnade honom alltifrån hans spädaste ålder åt farmodern, fältmarskalken Nils Bielkes gemål, och hans barndom förflöt hos henne på Salsta. Av farfaderns energi och kraft hade han ärvt föga. Sjuklig och impulsivt känslig, med tidigt vaknat skönhetssinne, blev han, då han vid fjorton års ålder åtföljde sina föräldrar till Paris och där lämnades som pensionär i en akademi för unga adelsmän, ett lätt rov för katolska påverkningar. Det var med knapp nöd, hans guvernör, sedan man upptäckt hans böjelse för katolicismen, lyckades få honom med sig tillbaka till Sverige. Föräldrarna sökte nu fästa sjuttonåringen vid hemlandet genom utsikten till gifte med en rik och vacker arvtagerska, Hedvig Sack, dotter till den i Ryssland avlidne karolinen Karl Filip Sack och styvdotter till riksrådet och fältmar-

skalken greve Erik Sparre. Bröllopet firades dock först 1727, och de år, som förflöto innan dess, tillbragte B. dels hemma i Sverige, där han led av klimatet och vantrivdes, dels i Riga för att sköta en process om ett lifländskt familjegods, dels under studier vid akademien i Strassburg. Historia och genealogi utgjorde från tidiga år hans älsklingsstudium. Han var stolt över sitt namn och ehuru oförmögen att uppbära dess statsmanna- och krigaretraditioner, skydde han ingen kostnad för att i yttre måtto hävda dess glans.

B:s slöseri nådde sin höjdpunkt under det år, han som nygift tillbragte i Paris tillsammans med sin unga maka, som delade hans smak för sällskapsliv men f. ö. var en fullkomlig kontrast till honom, rask och djärv, passionerad ryttarinna och jägarinna. Hade ej livet där hotat att alldeles uppsluka hans förmögenhet, skulle han helst stannat kvar för alltid. Till Sverige ville han ej återvända utan avtalade sommaren 1729 med sin energiska hustru, att hon skulle resa hem för att sälja deras gårdar och sedan uppsöka honom utomlands, planer, för vilka släkten, som misstänkte motivet, dock lade hinder i vägen. Djupaste grunden till B:s beslut att stanna ute låg i hans återvaknade och allt mäktigare böjelse för katolicismen; den drev honom ned till Rom, och där avsvor han, i hemlighet för att t. v. undgå följderna, inför påven 26 juni 1731 sin fäderneärvda tro. Rykten om hans övergång trängde snart till hemlandet, men det var först sedan påven, den fint bildade Klemens XII, 10 febr. 1737 utnämnt honom till romersk senator, som han öppet vidgick den. Därmed hade han enligt svensk lag förbrutit sin arvsrätt, och de anspråk, han gjorde på sitt möderne, som bort tillfalla honom, innan han blev katolik, ledde endast till fullständig brytning med hans närmaste.

Senatorn, som höll hov i palatset på Kapitolium och där utövade sitt domarkall, hade över sin titel och sin ställning en glans från större tider, som i högsta grad tilltalade B. Därmed följde dock även representationsplikter, börjande med ett praktfullt intåg, för vilka senatorslönen, i B:s händer åtminstone, ej räckte till. Till en början var han mycket ivrig, att hans hustru skulle komma ut, då han nu kunde bjuda henne en värdig ställning, och det förefaller, som om hon varit beredd att offra sitt oberoende liv i Sverige, sina förbindelser med släkt och vänner, ja, sin luterska tro för att dela sin landsflyktige makes öde. Men när det visade sig omöjligt att av påven utverka en livränta för henne i ersättning för den egendom, hon skulle förlora, svalnade hans iver, och de förblevo skilda, ehuru de fortsatte att brevväxla till hennes död 1760. Även med sin beundrade svåger Karl Gustaf

Nils Bielke.

Pastell av J. M. Vien. 1757. Pal. Doria, Rom.

Tessin underhöll B. brevväxling, och hans skyddslingar bland vallfärdande svenska konstnärer voro säkra att bli väl mottagna i senatorspalatset. I det hela visar B., sedan hans landsflykt väl var oåterkallelig, ett intresse och en känsla för allt svenskt, som man förgäves söker spår av i hans uttalanden från ungdomen. I Rom levde han enligt sina egna ord som »en främling, förvisad från sitt fädernesland och isolerad midt uppe i ett stort och intrigant italienskt hof». De skulder, B. ådragit sig för sitt intåg, gjorde i längden hans ekonomiska ställning ohållbar, trots den pension, han uppbar från Frankrike, där han redan 1733 blivit naturaliserad. Klemens XII:s efterträdare Benedictus XIV befriade honom därför från representationsskyldighet, en utväg, som föga tilltalade den stolte senatorn men som han i nio långa år måste underkasta sig. Under sitt sista decennium kunde han dock återupptaga sina funktioner och avbetala sina skulder, delvis därigenom att de arvegods i Österjöprovinserna, som han i sin ungdom förgäves processat om, sent omsider restituerades till släkten med det uttryckliga förbehåll, att han skulle åtnjuta sin andel i dem.

Eremit älskar B. i breven till Tessin att kalla sig, och ensamheten i senatorspalatsets bibliotekssal eller i hans lilla trädgård vid Tiberstranden, en ensamhet, som endast avbröts av några få förtrogna vänners besök, sluter sig allt tätare om hans sista, av sjuklighet och hypokondri förmörkade år. Han blev nu allt ivrigare i sina andaktsövningar och beredde sig efter sin hustrus död att inträda i det andliga ståndet men avled, innan han hunnit förverkliga denna avsikt. Han begrovs i Birgittas kyrka i Rom, där hans närmaste vän och arvtagare, kardinalen och guvernören Antonio Casali, över honom rest en marmorvård. B:s brev till sina närmaste och handlingar rörande honom förvaras i Bergshammars arkiv; hans brev till K. G. Tessin förvaras i riksarkivet. Hans egna papper ha förgäves eftersökts i Casalis arkiv (1912).

Källor: se Sigrid Leijonhufvud, Ur sv. herrgårdsarkiv (1902), s. 230.

SIGRID LEIJONHUFVUD.

29. Sten Carl Bielke, f. 14 mars 1709 i Stockholm, † 13 juli 1753 på Stenby i Adelsö socken. Föräldrar: dv. översten, slutligen landshövdingen friherre Ture Stensson Bielke och Ursula Kristina Törne. Student i Uppsala 4 dec. 1721; erhöll ett »hederligit» testimonium academicum 15 mars 1729. E. o. kanslist vid utrikes- och kammarexpeditionerna 20 maj 1729; amanuens vid K. biblioteket 17 aug. 1731; kammarherre 1737; assessor i Åbo hovrätt 18 juni s. å.; deltog i ett flertal riksdagar och valdes därunder bl. a. till ledamot av protokollsdeputationen 1734, av besvärsdeputationen

1738, 1740, 1742 och 1746 samt av kammar- och ekonomideputationen 1751; hovrättsråd i Åbo hovrätt 22 aug. 1740; ledamot av uppfostringskommissionen 15 nov. 1745; v. president i Åbo hovrätt 10 nov. 1747. LVA 1739 (preses 1743); RNO 1751.

Gift 1) 3 juli 1741 med Hedvig Maria Brauner, f. 1721, † 19 maj 1742, dotter till kanslirådet, slutligen landshövdingen, friherre Johan Brauner (Braunerhjelm), 2) 12 sept. 1744 med Eleonora von Mentzer, f. 1725, † 25 maj 1786, dotter till generallöjtnanten och landshövdingen, friherre Johan von Mentzer.

Under mer än vanligt grundliga och långvariga universitetsstudier erhöll B. en utbildning solidare och av annat slag än den för adelns söner vid denna tid brukliga. Hans mosters man, sedermera även hans egen svärfar, Johan Brauner, vilken efter landshövding Bielkes tidiga död faderligt tog sig an B., var tydligen härvid den bestämmande. Liksom Brauners egna fjortonåriga universitetsstudier lagt grunden till hans anseende för grundlig lärdom, önskade han se sin unge frände väl rustad för den ämbetsmannakarriär, som var honom tillärnad. Det meddelas också, att B. efter åtta års vistelse i Uppsala såväl i språk, klassiska och moderna, som i vetenskaperna, i synnerhet naturalhistorien och matematiken, förvärvat sig kunskaper vida över det normala. Efter att något år ha tjänstgjort i kansliet och varit på en kortare utländsk resa ingick han som amanuens i K. biblioteket och skall själv ha varit så intresserad av sin sysselsättning här, att bibliotekariebeställningen säges ha varit »den enda syssla, som man vet honom med enträgenhet ha sökt». Han synes dock icke fullt ha tillfredsställt sin chefs, Gustav Benzelstiernas, krav på flit och arbetsamhet och övergick år 1737 efter en kortare tjänstgöring vid hovet till Åbo hovrätt. Hans egentliga intressen gällde likväl ej juridiken utan de nu i sin första uppblomstring varande naturvetenskaperna, främst botaniken och »oeconomien», och det är som ivrig och mer än dilettantisk befrämjare av dem och deras vetenskapliga utövare, som hans namn gått till eftervärlden. Det var sålunda hos B. och den likaledes för dylika ting nitiske K. V. Cederhielm, som första tanken på en vetenskapsakademi upprann, fyra à fem år innan den genom Linnés mera sakkunniga bedrivande blev till verklighet. När 1739 akademien kom till stånd, var B. emellertid en av dess fem »fundatores»; han inlämnade redan under dess första kvartal en observation »om almträds planterande» och fortsatte att åt densamma och dess verksamhet ägna sitt livligaste intresse. Fyra av hans »rön» äro upptagna i akademiens handlingar, däribland den av Linné som »vacker och härlig» bedömda

uppsats, däri B. beskrev och till bruk förordade det sibiriska bovetet. Vid presidiets nedläggande 1743 höll han ett tal angående ängars skötsel, som förblivit otryckt. Med speciellt intresse ägnade B. sig åt undersökning av gräsen, vilka på denna tid ansågos som högligen svåra att bestämma. Linné hade vid ordnandet av vissa ostindiska samlingar för avsikt att efter B. uppkalla ett, som han trodde, nytt grässläkte, vilket dock vid närmare undersökning befanns ej förtjäna att erkännas som eget genus, och någon Bielkea blev ej heller sedan uppställd. På sina gårdar, i synnerhet vid Lövsta utanför Uppsala, anställde B. vidsträckta odlingsförsök med in- och utländska foderväxter till ängskulturens upphjälpande och anlade en botanisk trädgård, vilken ansågs som den största enskilda i riket och gärna utgjorde målet för Linnés och hans lärjungeskaras vandringar på deras »herbationes Upsalienses». Hans insamlande av frön och växter kom i synnerhet Linné till godo. Åren 1744—45 företog sålunda B. i familjeangelägenheter en resa till Ryssland, om vilken Linné berättar: »Hr. Baron B. har samlat oändelig mycket uti botanicis i Petersburg... jag har fått af honom mer än 200 slags örter, som alla äro sibiriska, alla främmande och nästan alla af botanicis okände och osedde, så att han med flit, böner, pretio och fraude har samlat allt hvad där samlas kunnat.» På denna resa medförde B. den unge Per Kalm, på vars begåvning han av J. Brovallius blivit uppmärksamgjord och som han tagit till sig som son i huset och för vilken han tidigare bekostat talrika resor inom Sverige. Det var också på B:s förslag och genom hans och Linnés förenade ansträngningar, som anslag slutligen beviljades till Kalms stora nordamerikanska resa. Efter tidens sed ägnade sig B. icke blott åt botaniken, där han verkligen var sakkunnig, utan även åt experiment med allehanda för den publika ekonomien nyttiga ting. Hans odlingsförsök tillvunno sig vid 1746—47 års riksdag finska deputationens synnerliga uppmärksamhet (adelsprot. 21 aug. 1747). Ett tacksamt erkännande rönte han jämväl för ett nytt sätt för aluntillverkning, varom beskrivning inlämnades till 1746—47 års ständer. Dessa läto deputerade taga kännedom därom; medlets användbarhet erkändes och B. hugnades med vice presidentstiteln i sin hovrätt och tjänstefrihet »till ytterligare fullföljande av thess försök uti åtskillige hushåldningens delar» (ibid. 3 nov.), men uppfinningen »blev förseglad till framtiden och förändrade omständigheter bevarad». Hans agrikulturkemiska intressen voro huvudsakligen ägnade åt jordförbättring i synnerhet genom kalkning. Han påvisade den ofta särskilt i Uppland mycket kalkrika vanliga

lerans (»märgelns») lämplighet härtill samt angav (troligen 1745) den reaktion (»fräsning för syra»), varigenom den lätt kunde karakteriseras. Han anställde vidare experiment med ljungs utödande, med mekaniska påfund, gjorde iakttagelser över vattuminskningen osv.

B. hade emellertid även starka politiska intressen och spelade vid riksdagarna 1738—39 till 1751—52 en icke oviktig roll. Frihetstidens partigrupperingar voro ju i hög grad bestämda av släktskapsförbindelser; genom sin andra hustru blev B. svåger med T. G. Rudbeck, och liksom denne och sina fränder av den grevliga ätten Bielke var B. en ivrig mössa. Vid 1738—39 års riksdag uppträdde han sålunda som en av de anklagade riksrådens hetsigaste försvarare på riddarhuset, 1740—41 bekämpade han krigsplanerna och sekreta utskottets påstådda rätt att representera ständerna. Vid Gyllenstiernaprocessen undgick han endast med knapp nöd att bli offer för hattarnas hätskhet. Det upplystes, att Bestusjev haft »särdeles tycke och förtroende för hovrättsrådet Sten B.» och att det var denne, som var mellanman mellan Bestusjev och Ture Gabriel Bielke. Gyllenstierna hade till en början ansett sig vara den, som greve Bielke »ämnat bruka längre in i affärerna», men »sedan baron Sten B. kom hit, har han hos greve B. tagit allt förtroendet och detaillen av sakerna på sig». Även påpekades, att B. trots sin ringa förmögenhet ständigt bjudit mycket gäster. Det framgår även av de ryska ministerdepescherna, att B. varit med om de hemligaste överläggningarna och tidvis fungerat som penningdistributör. Han uppkallades i kommissionen men förnekade allt utom en ytlig bekantskap med Bestusjev och Dankelmann, och därmed lät man sig nöja. Även vid 1742—43 års riksdag var B. med i de viktigaste partirådslagen. I den hetsiga debatten i sept. 1742 på riddarhuset om ansvaret för kriget tog han framträdande del, yrkade på sekreta utskottets redovisningsskyldighet och ansåg, att varje sekret utskott vid nästa riksdag skulle granskas, »så att dess ledamöter alltid måtte veta, att det skydd, som tystheten vid den ena riksdagen givit dem, icke skulle vid den nästkommande överskyla deras rådslag». Vid de båda sista riksdagar, han bevistade, 1746—47 och 1751—52, synes han icke ha spelat någon betydelsefullare roll; han anslöt sig emellertid vid den sistnämnda till det av hattarna bekämpade yrkandet, att ständerna skulle sätta upp tre personer på förslag till kanslipresidentsämbetet. Även pläderade han starkt för riksdags hållande i Norrköping eller å annan lämplig ort utom Stockholm och motiverade sin ståndpunkt med att ständerna då finge vara »ohindrade av Stockholms vidsträcktare bekvämligheter och av främmande ministrars grann-

skap». Det senare argumentet tyder på att han i sin syn på korruptionen och utländska makters deltagande i partipolitiken undergått en liknande förändring som sin frände, T. G. Bielke. Om hans flärdfria och vinnande väsen, oegennytta och alltid redobogna hjälpsamhet mot vänner vittna enstämmigt den samtida memoar- och brevlitteraturen. — Brev till B., bl. a. från P. Kalm, finnas i Uppsala universitetsbibliotek (sign. G. 25), brev från honom (till P. Elvius, A. J. pon Höpken och M. Triewald) ingå i Bengt Bergius' avskriftssamling.

Tryckta skrifter: Berättelse om bohvete, huru det i Finland idkas och nyttias (VA Handl., 1746, s. 25—47). — Anmärkningar i föregående ämne [-Rön om de örter, som, då de ätas af kreaturen, lemna en vedervärdig smak på deras kött och mjölk] (ibid., 1750, s. 103—106; det ifrågavarande rönet var insänt av dr J. O. Hagström och infört i VA Handl. omedelbart före anmärkningarna, s. 100—103). — Beskrifning om åtskillige bohvete slag, besynnerligen det siberiska (ibid., s. 109—122). — Beskrifning om det siberiska ärte-trädet (ibid., s. 122—127).

Källor: Ständernas kommissions protokoll vid ransakningen med J. Gyllenstierna samt C. G. Malmströms excerpter, RA; Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll, D. 9—18 (1887—1911) samt E. Naumanns anteckningar till personregister till adelsprotokollet; Bref och skrifvelser af och till C. von Linné, 1: 3, 8 (1909, 22); Carl Linnæi... Skånska resa (1751); C. G. Malmström, Sveriges polit. historia, 2—4 (1895—99); C. A. Rosenadler, Åminnelsetal öfver Kongl. Vetenskaps acad. ledamot... Sten Carl Bielke, hållit... den 19 dec. 1754 (1755).

G. CARLQUIST.

Med bidrag av Sv. Odén.

30. Nils Adam Bielke, son till B. 26, f. 30 jan. 1724 i Göteborg, † 20 juni 1792 på Sturefors, Vists socken i Östergötland. Vistades på Krageholm i Skåne 1727—33; student i Lund 3 nov. 1733, i Uppsala 12 okt. 1738, ånyo i Lund ht. 1739—vt. 1741 och vid Greifswalds universitet ht. 1741—vt. 1743. Erhöll kammarherrefullmakt 28 jan. 1738, tillträdde hösten 1743; medföljde beskickningen till Hamburg, som hade att avhämta Adolf Fredrik, hösten s. å.; e. o. kanslist i kanslikollegiet 11 nov. s. å.; tjg. kammarherre hos kronprinsen och kronprinsessan hösten 1744; auskultant i Svea hovrätt 1746 (ed 27 nov.); sänd till Petersburg att notificera kronprins Gustavs födelse s. å. (instr. 14 jan.); ständig uppvaktande hos prinsen våren 1748; underguvernör hos honom 11 juni 1752; erhöll därjämte hovmarskalks heder och rang s. d.; bibehöll underguvernörslönen som pension, sedan sysslan 1756 indragits; hovmarskalk hos drottningen 1756; landshövding i Nyköpings län 4 aug. 1761; riksråd 5 maj 1769; överste marskalk vid hovet 27 maj s. å.; licentierad från riksrådsämbetet genom riksens ständers brev 4 maj 1772; intog ånyo säte i riksrådet 8 sept. s. å. (rådsprot.); tf. riksmarskalk hos drottningen under konungens resa 6 nov. 1772 (rådsprot.); ordförande i bränneridirektionen 14 sept. 1775—1782;

president i bergskollegiet 1 sept. 1782; erhöll avsked från sina ämbeten 5 maj 1789. RNO 1754; KNO 1764; RoK avKMO 1769; LMA 1771; LVA 1774 (preses 1776 och 1785); LFrKA 1778.

Gift 1) 14 apr. 1757 med Ulrika Eleonora von Düben, f. 18 mars 1722, † 28 aug. 1758, dotter till riksrådet greve Joakim von Düben; 2) 9 dec. 1759 med Fredrika Eleonora von Düben, f. 17 dec. 1738, † 3 jan. 1808, dotter till riksrådet friherre Joakim von Düben.

Nils Adam Bielke.
Oljemålning av L. Pasch d. y. 1788. Kristineholm. Foto SvPA.

Sin moder, K. rådet Karl Pipers dotter, förlorade B. vid nyss fyllda tre års ålder. Han anförtroddes då åt mormodern, den myndiga och förmögna Kristina Piper, och erhöll sin första uppfostran hos henne på Krageholm i Skåne. Sju års vistelse vid Lunds universitet, ett i Uppsala och tvenne i Greifswald förskaffade honom en även för denna tids adelsungdom ovanligt grundlig akademisk utbildning. Det är väl dock knappast troligt, att den pompösa »Oratio panegyrica de meritis Gustavi I:i in patriam habita», som han höll i Uppsala 1739, varit av honom själv författad. Hösten 1743 medföljde han de svenska utskickade, riksråden Liewen och Erik Wrangel, som i Hamburg avhämtade den nye tronföljaren, Adolf Fredrik, och inträdde efter ankomsten till Stockholm i den kammarherretjänst, varpå han redan vid fjorton års ålder erhållit fullmakt. De närmaste åren delade han sin tid mellan kammarherretjänst hos kronprinsen och kronprinsessan, expeditionstjänst i kanslipresidentskontoret och auskultering vid Svea hovrätt men inträdde på våren 1748 definitvt i hovtjänsten, då han förordnades till prins Gustavs ständigt uppvaktande kavaljer, enligt Fersen utsedd av Tessin »för att behaga drottningen». B. var den borne hovmannen, verserad och behaglig med ett ståtligt yttre, och därjämte en redbar och präktig man; hans glada, vänsälla och rättskaffens väsen förskaffade honom snart prinsens vänskap. »Mon cher Becka» nämnes alltid i prinsens

ungdomskorrespondens i uttryck, som visa, att Gustav förstod att sätta värde på den tillgivenhet, varmed B. omfattade sin furstlige herre. Tack vare B:s fogliga och smidiga natur hölls denna förtrogna vänskap vid liv även långt in i den tid, då konung Gustav III:s vanskliga temperament stött undan än den ene, än den andre av ungdomsårens vänner.

Det synes ha varit utan entusiasm, som B. lät sig dragas in i det politiska livet, där han heller aldrig kom att spela någon verkligt betydelsefull och självständig roll. Han tillhörde emellertid den lilla grupp av yngre adelsmän, som 1751 slöt sig till det hovparti, vilket bildats kring Lovisa Ulrika, och deltog som en även i de intimaste hemligheterna förtrogen i den privata rådkammare, varmed drottningen omgav sig; såväl Erik Wrangel som Dalin och preussiske ministern Rohd hade dock där vida mer att säga än den mjuke och foglige unge kammarherren. Hovpartiets snart allt hetsigare fiender blevo emellertid givetvis även hans; redan 1752 sattes det i fråga att avlägsna B. och Dalin från kronprinsen, men då Tessin gav dem båda det bästa vitsord, förföll frågan. Under konungens ovänskap med Tessin utnämnde konungen honom egenmäktigt till underguvernör, vilket på grund av Tessins frånvaro från hovet i själva verket betydde, att han långa tider blev kronprinsens högste handledare. När motsatserna mellan hovpartiet och dess motståndare alltmer tillspetsades, blev B. en av dem, till vilka konungaparet i första hand litade, och han synes i ett och allt ha åtnjutit och förtjänat deras tillit och förtroende. Han undgick ej heller repressalier. Då frågan om efterträdare till Tessin som guvernör ventilerades, misstänktes det vara B. och Dalin, som uppeggade de kungliga i deras motstånd mot K. F. Scheffers val, och det beslöts då, att de båda skulle oskadliggöras. B. var lätt åtkomlig. Det underguvernörsskap, han innehade, var en ny, för tillfället av konungen tillskapad syssla, och sekreta utskottet beslöt helt enkelt, att platsen skulle indragas, då »inrättningen i detta riket vore ovanlig och så länge guvernören vid hälsa och krafter icke till någon nytta men väl till olägenhet», men B. fick tillsvidare behålla lönen, 1,000 dlr smt, som årlig pension. Om sitt deltagande i 1756 års händelser i övrigt har B. själv lämnat en del antydningar, vars värde dock åtskilligt förringas av att vi ha dem tillgängliga först i ett referat av Ehrensvärds hand 1779. Han berättar emellertid, att i juvelsaken de enda invigda voro B. och den utsedde negociatören J. A. Meijerfelt. När saken började bli känd, skrev B., »som fruktade att bliva sacrifice för hela denna negociationen», drottningen

ovetande till Meijerfelt och bad honom skynda hem med juvelerna utan att belåna dem, vilket som bekant Meijerfelt också gjorde. »Den första planen till regementsförändringen hade grev B. så imaginerat, att han ville, det Hans Maj:t, som ännu var älskad av militären och nästan av alla ämbetsmän, skulle strax efter riksdagens öppnande gå upp på riddarehuset, hålla ett tal till ridderskapet och adeln, uti vilket han skulle anklaga vissa rådspersoner, men icke rådet en corps, vilket ännu i anseende till regeringssättet var en älskad corps; han skulle begära ridderskapets och adelns biträde och satisfaction, ej gå utur rummet förrän decision vore gjord och vid detta tillfälle av hela sitt parti bli soutenerad. Lyckades detta, skulle samma sak ske i de andre stånden, lyckades det icke, hade Hans Maj:t gjort en värdig början, gjort sin person interessant, hos allmänheten uppväckt omtankar och omsider missnöje med regeringssättet.» Det mera välmenta än praktiska förslaget torde vara typiskt för det timida sätt, varpå B. brukade ingripa i storpolitiken.

Till konungaparets närmaste förtrogna hörde utom de nämnda herrarna även Ulrika Eleonora von Düben, drottningens kammarfröken. Enligt Fersen, vars hätska karakteristik av henne givetvis färgats av partihatet, var hon »ett häftigt och illistigt fruntimmer, hon mönstrade ut ur hovet alla, som kunde tävla med henne uti vett och om drottningens förtroende. Greve Bielke, som sedan blev hennes man, biträdde henne härutinnan». På ett annat ställe meddelar samma grumliga källa, att »hon av sin far ärvt denna prägel av hovlivet, som uppoffrar allt för favör hos överheten och som finner allt gott vad furstar företaga sig. Denna fröken stod mycket väl hos drottningen och hade intet annat rättesnöre för sitt handlingssätt än en elak själ och sin passion för greve Bielke, som hon ock slutligen gifte sig med». Om icke annat torde man av detta omdöme kunna draga den slutsatsen, att fröken Düben spelat en synnerligen viktig roll vid hovet. Det ansågs också vara på henne, som Tessin syftade, då han i »En gammal mans brev till en ung prins» i fabeln om skatan persiflerade den skvalleraktiga ögontjänaren, och det troddes, att det bl. a. var med anledning av detta angrepp på hennes väninna, som drottningen så häftigt intogs mot Tessin. Om hennes delaktighet i även de hemligaste planerna vittnar även Fersens uppgift, att han 1756 fick besök av dv. kanslirådet baron Joakim von Düben, fröken Dübens kusin, som frambar hennes enträgna anhållan att bli förskonad från tilltal inför ständernas kommission. »Hon tillstod, att hon varit långt inne i förtroendet om den ifrågavarande tillställ-

ningen och att hennes enda hopp om räddning vore mitt biträde och att hon vore sinnad att resa ut på landet till Riksten att där förbliva för att genom sitt avlägsnande undgå beskyllning att gå Hennes Maj:t med elaka råd tillhanda. Härpå svarade jag, att ehuruväl jag ej kunde disponera riksens ständers kommission, hade jag anledning tro, det de med mig tänkte, att ett ungt och vackert fruntimmers deltagande uti slika fall ej kunde medföra någon skada för staten och att de voro billiga nog att finna, det hon vore ursäktad genom sin tjänst hos en nådig och mot henne så välgörande drottning.» Drottningen själv ger en något annan version av hennes avlägsnande från hovet: »Fröken Düben hade fått veta, att kommissionen ämnade låta henne till förhör uppkalla. Hon själv hade härvid ett otroligt mod, men hennes bror kammarherren och i synnerhet hennes moder ville för all ting, att hon för att undvika denna kallelsen skulle fara till sin kusin kommerserådet Düben på Riksten, det hon omsider för moderns skuld, vilken härvid reklamerade all sin auktoritet, gjorde. Hennes Maj:t anser detta såsom en fint av hattarna. De visste väl, vad förtroende drottningen hade till henne och trodde, att hon i denna olyckan kunde vara drottningen till någon tröst. Det är ock sant, att Hennes Maj:t igenom fröken Dübens bortresa blev helt ensam. Fröken Düben hade en stark karaktär och var mycket attacherad den hon hade förklarat sig för. Drottningen sörjde henne mycket.» På våren 1757 gifte sig B. med Ulrika Eleonora von Düben, men äktenskapet blev kortvarigt, hon avled i barnsäng på hösten följande år. Efter sorgeårets utgång gifte han om sig med hennes nyssnämnde kusins dotter Fredrika Eleonora von Düben — tidigare föremål för bl. a. K. F. Scheffers ivriga hyllning — en kvinna med egenskaper vida över medelmåttan. Även hon tillhörde drottningens hovstat och var »av henne mycket ansedd och älskad. Hon förtjänar detta genom sitt ornerade vett, sin belevenhet och sina många talents. Hon har alla egenskaper av ett fruntimmer, som levat i stora världen, som kan intaga och behaga och som den, som kan i vänskap gå även så långt som i någon av de behagliga egenskaper. Alla utlänningar, som gjort hennes bekantskap, hava godvilligt givit henne det rättmätiga beröm, att i Sverige vara en ibland de första av sitt kön» (Ehrensvärd).

Som soulagemang för den indragna underguvernörssysslan och bevis på den fortsatta gunsten hos kungaparet utsågs B. 1756 till hovmarskalk hos drottningen och förblev i denna egenskap knuten vid hovet, tills han år 1761 utsågs till landshövding i Nyköpings län. Denna senare utnämning föregicks och efterföljdes

av några av de häftigaste sammanstötningarna mellan hattarna och mössorna vid 1760—62 års riksdag. Ständerna hade vid B:s avsättning 1756 förordat honom hos Kungl. Maj:t till erhållande av någon lämplig befordran, och då sådan uteblivit, inkom B. vid riksdagens början med besvär häröver och utverkade ett nytt förord, preciserat till en begäran, att han skulle uppföras på förslag till ledigt landshövdingeämbete, så snart han anmälde sig som sökande härtill. Kort härefter blev Södermanlands län ledigt, och B. sökte befattningen. Hattarne ville lansera hovrättsrådet O. B. Ehrencreutz, vilken länge stått i partiets främsta led, och försökte genom utskickade från borgarståndet få rådet att, trots det att Ehrencreutz icke sökt platsen, uppsätta honom på förslaget. Då de utsända icke vågade taga på sitt ansvar att låta rådet protokollföra önskemålet som ständernas officiella befallning, måste emellertid saken ha sin lagliga gång. B. uppfördes på förslag på grund av ständernas eget tidigare förord och blev av konungen genast utnämnd och fullmakten samma dag utskriven. Detta hastiga avgörande föranledde ett nytt anlopp från hattarna, men med en röstövervikt av endast sju röster förkastades på riddarhuset ett förslag till anmärkning mot rådet, och B:s utnämning blev efter detta oantastad.

Vid samma riksdag spelade B. själv en icke oviktig roll. Han satt med i den stora särskilda deputation, som ursprungligen skulle pröva, »huru krig kunnat börjas och fortsättas utan riksens ständers sammankallande», men vars förändrade instruktion gjorde undersökningens fiasko på förhand självklart. Deputationens handlingar äro till större delen förlorade, men bland B:s papper finnes bevarat konceptet till ett synnerligen skarpt yttrande, i vilket han klart och ingående nagelfar krigspolitiken. Huruvida det blivit framfört, har icke kunnat utrönas. Han var vidare med som en av mössornas förtroendemän i de föga kända förhandlingarna mellan partierna under riksdagens sista halvår, liksom han också förde en del av den sekreta korrespondensen med mössornas ombud i England, Krist. Springer. Vid dessa tillfällen synes B. snarast böra anses som mösspartiets man, men den intima kontakten med kronprinsen och hovet, som avspeglas i en rad förtroliga brev från kronprinsen, gör, att man är tveksam, om han icke snarare även nu bör anses lika mycket ha sina sympatier hos hovpartiet. Från och med 1760-talets mitt är han i varje fall att räkna dit; det är honom och F. K. Sinklaire, som Breteuil delger det bekanta betänkandet av 17 aug. 1766, däri Fersen och K. F. Scheffer framlägga sin uppfattning om nödvändigheten av författningsänd-

ring och konungamaktens utvidgning; han är bland de första, som underrättas om revolutionsplanerna i mars 1768, och åt honom delger kronprinsen under en ivrig korrespondens planernas fortgång. När tronavsägelsen skett, skriver kronprinsen samma kväll till B. och lyckönskar sig till ett ärofullt slut på den stora dagen. Om B:s positiva insats vid dessa företag veta vi dock intet; hans brev till kronprinsen äro tydligen endast delvis i behåll och de bevarade skäligen färglösa.

Som landshövding i Södermanlands län ägnade sig B. med verkligt nit och intresse åt sin provins. Han ivrade för skolväsendet, för rättskipningen, för fattigvården och för upprättandet av sockenmagasin samt arbetade för genomförandet av en mera enhetlig sockenförvaltning. Ett särskilt intresse ägnade han åt de sammanslutnings- och organisationssträvanden till jordbrukets fromma, vilka under 1700-talet förebådade hushållningssällskapen. Vi äga sålunda i behåll en byordning, »överenskommen och fastställd på jordransakningen hållen med Öster- och Västerredkarla härader av Nils Bielke år 1764», vilken utgivits av trycket och utgör en mycket självständig utbyggnad av ett genom K. brevet 20 febr. 1742 anbefallt förslag till byordning. För att kontrollera, att reformen ej stannade på papperet, inkrävde B. jämväl enligt tryckta formulär förteckning på »de göromål, som tillfölje av byordningen äro fullgjorda av socknemännen uti ... sockn år...» med uppgifter om gärdesgårdar, trädplantering, potatisodling, bindtak m. m. Vid 1765 års riksdag förordade han varmt vissa yrkanden på att ge enhet och sammanhang åt arbetet i socknarna genom »länsgillen», men förslaget var ännu ej moget för förverkligande. B. berömmes vidare för att ha åstadkommit bättre vägar i länet, och han förskaffade sig 1764 privilegium på utgivandet av en resekarta över Södermanlands län, som utkom 1767, varjämte han på egen bekostnad lät ersätta de gamla milstolparna av trä med nya prydliga sådana av tackjärn. Han ivrade även för god skötsel av gärdesgårdarna, för trädplantering o. d., varom han inhämtade Linnés råd, funderade t. o. m. på utseendet av sockenträdgårdsmästare och publicerade en »Underrättelse om bästa sättet at vid infallande missväxts åhr ... kunna framföda sine dragare och creatur.» Hans brev från dessa år vittna också om att han ständigt var på resor till olika delar av länet och personligen bevistade allehanda jordrevningar och storskiftesdelningar, taxeringar, mönstringar o. d.

År 1769 återvände B. emellertid till hovet, nu som drottningens överste marskalk. Vid 1769—70 års riksdag, då Fersen till en

början vägrade mottaga lantmarskalksskapet, synes B. ha varit anmodad men avböjde bestämt i brev till kronprinsen. Han invaldes emellertid i sekreta utskottet som en av de främste bland hovets anhängare, och det var en given sak, att han vid riksrådsvalet i maj skulle insättas i rådkammaren. »Det var såsom den bäste, den mest aktade av det egentliga hovpartiet» (Malmström), han där inträdde. Avsatt i maj 1772, var han också självskriven till återinträde i rådet efter revolutionen. Vid själva revolutionen var han frånvarande från Stockholm, i Västergötland, men att han hört till de invigda är otvivelaktigt. Den 18 aug. erhöll konungen B:s avböjande svar på det av Frankrike lämnade erbjudandet om 20,000 dlrs årlig pension; konungen sände det samma dag vidare till Vergennes jämte en biljett av innehåll, att detta brev gjorde B. för mycken heder, för att han skulle vilja utsätta det att gå förlorat under en så farlig dag, som morgondagen skulle bliva.

Från och med konungens tronbestigning synes emellertid av icke fullt utredda grunder ett kyligare förhållande ha inträtt mellan B. och konungen. Ad. L. Hamilton föregiver, att B. dröjde för länge med sin komplimang till konungen och att han »aldrig kunde försona denna försummelse och bliva lika väl anskriven som förut». Fersen hänför misstämningen till en något tidigare tidpunkt och berättar, att vid avsättningen i maj mössorna trott sig visa konungen ett tillmötesgående genom att föreslå, att B. skulle undantagas från licentieringen, men konungen skulle, ehuru han till det yttre med nöje accepterat förslaget, i hemlighet motarbetat det. »Brouilleriet med de främmande ministrarne med anledning av deras placering för souper, vid marskalkstaffeln och varför man beskyllde greve B. samt smekungarnes (mignons) avund hade ingivit konungen avgjord avsmak för greve B., som denne ej kunde ana.» Så till vida kan måhända en kärna av sanning ligga i dessa uppgifter, som både konungen och B. voro de minutiösaste etikettslavar, och det är icke otroligt, att B. i frågor av detta slag kan ha retat konungen, snarare än genom fronderi i politiska ting, vilket näppeligen legat för B:s naturell. Att emellertid någon särskild kontrovers inträffat just i samband med revolutionen framgår av bevarade brev från grevinnan B. Hon skyndar hals över huvud till Stockholm i mitten av september för att stå vid sin mans sida under den kungliga onåden, men vet själv ingenting om dess anledning. B:s mjukhet förvärvade honom visserligen åter tidvis konungens gunst, men med den gamla intima förtroligheten var det förbi. Han användes emellertid alltjämt i offentliga värv. Åren 1775—82 satt han sålunda som ordförande i direktionen

för den regala brännvinsbränningen utan att dock förmå hävda sig vid sidan av direktionens ledande kraft, G. G. Wrangel. Från sept. 1782 till 5 maj 1789 fungerade han som bergskollegiets president, en befattning, vartill hans livliga intresse för den mineralogiska vetenskapen gjorde honom i någon mån lämpad. Han förde sålunda en vidlyftig korrespondens i dylika ting med tidens både in- och utländska fackmän, bl. a. Saussure och Bonnet, och skaffade sig en mineralsamling av över 5,000 stuffer, sedermera skänkt till Ädelfors gruvförvaltning. Han var livligt intresserad för konungens plan, att någon borde förmås att utarbeta en »cursus mineralogico-metallurgicus», och utkastade själv ett projekt för en dylik, sökte också uppmuntra Torbern Bergman att åtaga sig författarskapet. Under vidsträckta resor sökte han lära känna rikets olika bergverk; biträdd av bergsrådet G. von Engeström ordnade och kompletterade han Vetenskapsakademiens boksamling; det var vidare genom B:s försorg, som Älvdalens porfyrverk kom i gång. Över huvud lade han här i dagen samma personliga iver som i sitt landshövdingeämbete, samma tidstypiska lust att gagna det allmänna.

Vid sidan av dessa uppdrag fortgick hans deltagande i rådets kringskurna arbete. I vanliga fall finner man honom tillhöra den grupp, som ansluter sig till konungens mening, så t. ex. i den Gyllensvanska affären 1776, i frågan om den nationella klädedräkten och i det bekanta Halldinska tryckfrihetsmålet. 1781 råkade han emellertid ånyo i en allvarlig kontrovers med konungen i den Plommenfeltska konkurshistorien och inlämnade till Schröderheim sin avskedsansökan, men tvisten bilades slutligen i godo. Att emellertid konungens agg till B. fortfor, framgår tydligt av den behandling, han utsattes för, då mot årets slut riksmarskalksämbetet blev ledigt. B. syntes på grund av sin långa hovtjänst vara självskriven härtill, och t. o. m. hans hätske fiende Fersen var av samma mening. B. hade fått direkt löfte på ämbetet, och konungen erbjöd honom det också, men i ordalag, som visade, att B:s bifall icke skulle upptagas med välvilja, varför B. skyndade att avsäga sig förtroendet. Från B:s senare år är knappast annat att anteckna, än att han i maj 1788 gjorde ett matt försök att motsätta sig krigsbeslutet, men hans maning, att »man måtte bibehålla lugnet med undvikande av fientligheter från Sveriges sida», förklingade givetvis ohörd. Den 5 maj 1789 nedlade han sina ämbeten. Tre år senare stod han vid sin avhållne konungs dödsbädd. Schröderheim har skildrat scenen, hur B. »inträdde med tämlig munterhet men då konungen sträckte honom bägge armarne, hann han ej

säga mer än 'Min gamla —', förrän gråten avbröt konungens tal, greven brast i tårar och föll på min arm.» »De rörelser, vilka audiensen hos greven uppväckte, ådrogo honom genast en sjukdom; efter få dagar yppades vattusot i bröstet, och greven avled några veckor efter konungen», 20 juni 1792.

I den gustavianska tidens memoarlitteratur har B. icke erhållit något särskilt gott eftermäle. Att Fersen hatade honom, är redan nämnt. På ett ställe sammanfattar han följande karakteristik: »Han var ej känd för annat än en studerad ödmjukhet, ovanligt smicker och ytterlig hövlighet, som man hade rätt att anse som falskhet, samt för en ovanlig tillgjordhet i sitt sätt att vara, som ej antydde en man av värde.» G. J. Ehrensvärd är en nyans välvilligare och ser icke endast servilism i B:s beundran och tillgivenhet för Gustav III, men även han påtalar kraftigt hans »blinda courtisanisme» och förlöjligar hans svaghet för etikettfrågor: »Man tyckte, att en man av dess namn, dess år, dess ämbete behövde ej vara en sådan slav av en hovaffiche, men vad förmår icke åhågan att vilja behaga och courtisanismen, då den intagit både själ och kropp?» Även om dessa omdömen skjuta vida över målet, kan det icke bestridas, att B:s bevarade brev till Gustav III till en viss grad tala i samma riktning: en ödmjukhet, som även vid jämförelse med tidens servila uttryckssätt i övrigt betänkligt närmar sig kryperi, en utomordentlig mångordighet, i synnerhet då det gäller frågor om kläder, och en påfallande brist på egna meningar. Men de vittna också om en gedigen rättskaffenhet och omutlig hederlighet, om insikt i egen oförmåga att bekläda mera krävande poster och om en rörande naiv och säkerligen i huvudsak uppriktigt känd tillgivenhet och beundran för den furste, vars ungdomsvän han varit.

B:s mormoder, Kristina Piper, lät 1747 göra Sturefors i Östergötland till fideikommiss åt sin dotterson. Vid mormoderns död 1752 tillträdde han denna ståtliga domän och hade här ända till sin död sin bostad under de år, då icke hovtjänsten eller andra sysslor fordrade hans vistelse i Stockholm. Därjämte erhöll han i arv efter sin fader Tureholm i Södermanland. Båda dessa egendomar synes han ha skött med duglighet och intresse, vid båda anlades under hans tid tegelbruk och kalkbränneri, vid Sturefors därjämte en kvarn och en spikhammare.

Av B:s papper förvaras i riksarkivet en del brev från släktingar och mera betydande statsmän och vetenskapsmän, därjämte handlingar rörande hans landshövdingebefattning med en del egen-

händiga anföranden och uppsatser samt handlingar rörande hans enskilda affärer och egendomar. På Kristineholm (Södermanland) finnas större delen av B:s mineralogiska korrespondens, en samling vers, plaisanterier o. d. från 1750- och 60-talen, däribland många Daliniana men framför allt den synnerligen intressanta brevserien från kronprins Gustav till B. och hans grevinna från senare delen av 1760-talet. Av i offentliga samlingar förvarade Bielkebrev äro breven från B. och grevinnan B. till Gustav III bland Gustavianska papperen i Uppsala universitetsbibliotek de viktigaste.

Tryckta arbeten: Oratio panegyrica de meritis Gustavi I in patriam. Upps. 1739. 4:o (64) s. (Osäkert om B. är författaren, jmfr texten!) — Byordning för ... sochn, öfwerenskommen och fast-ställd på jord-ransakningen, hollen med Öster- och Wester-Redkarla härader af Nils Bielke år 1764. Söderköping u. å. 8 bl. — Underrättelse om bästa sättet at vid infallande missväxts åhr, med minsta kostnad och höfodrets besparing, kunna framföda sine dragare och creatur. Til menighetens tienst och nytta. Nyköping 1767. 4:o 8 s. Ny och tillökt uppl. Sthm 1772. 4:o (8) s. [3:e] förb. uppl. Sthm 1798. 34 s. — Landshöfdingen uti Södermanland ... grefve Nils Bielkes aflåtne bref och svar till lofl. magistraten i Nyköping af den 28 juli 1767 angående samma stads öfverklagade trångmål af bortmiste tillhörigheter och en nästan afstadnad rörelse... Nyköping 1768. 4:o 4 bl. — Tal om det första lyckliga tidehvarf för Sveriges allmänna hushållning under konung Gustaf d. I:s regering, hållet för K. vetenskaps academien vid præsidii nedläggande den 27 april 1776. Sthm 1776. 123 s. — Tankar om bergsväsendet [yttrade i ett tal] vid tillträde af presidents-embetet i K. bergscollegio den 5 nov. 1782 (Bergs-journal, 1787, s. 7—11).

Utgivit: Södermanlands lands stat jemte förteckning på hemmantalen, matlagen och mantalen i detta höfdingedöme. Nyköping 1762. 24 s. (Anon.) — [M. J. Rivell], Wägvisare genom Södermanlands höfdingedöme. Nyköping 1763. 22 bl., 1 pl. [Ny uppl.] Nyköping 1768. 27 bl. (Denna uppl. åtföljdes av: Rese-charta öfver Södermanland, på Nils Bielkes bekostnad renoverad af G. Wahlström 1767, graverad af A. Åkerman.) 2:a uppl. tillökt o. förb. Nyköping 1788. 23 bl. (Anon.).

Källor: Egenhändig levernesbeskrivning bland serafimerriddarnes insända autobiografier (sign. F. 465), UB, samt ovan nämnda Bielkepapper. — G. J. Ehrensvärd, Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof, 1—2 (1877, 1878); Fr. A. von Fersen, Hist. skrifter, 1—8 (1867—72); E. Schröderheim, Skrifter till Gustaf III:s historia (1892). — J. A. Almquist, Södermanlands läns kungl. hushållningssällskap 1814—1914, 1 (1914); P. N. von Gedda, Åminnelsetal öfver grefve Nils Adam Bielke ... 1793 (1794); C. G. Malmström, Sveriges polit. historia, 4—6 (1899—1901); C. T. Odhner, Sveriges polit. historia under kon. Gustaf III:s regering, 1—2 (1885, 96).

G. CARLQUIST.

31. Ture Johan Bielke, son till B. 29 i hans första gifte, f. 10 maj 1742, † 22 mars 1792 i Stockholm. Inskriven vid universitetet i Uppsala 31 maj 1748; disp. 8 maj 1761 (De rerum minimarum in maximis momento; pres. J. Ihre) samt undergick examen i jure publico Svecano (testimonium 7 nov. s. å.). E. o. kanslist i kanslikollegiets expedition 25 nov. 1761; erhöll K. sekreterares namn; bevistade riksdagarna i Stockholm 1789 och i Gävle 1792 och var

därunder ledamot av bankoutskottet samt 1789 av expeditionsutskottet samt valdes 1792 till fullmäktig och ordförande i riksgäldskontoret men kom ej att tillträda denna befattning.

Gift 24 nov. 1768 med Hedvig Charlotta von Fuhrman, f. 20 nov. 1751, † 22 juni 1804, dotter till majoren Henrik Johan von Fuhrman.

Naturkunnighet och politik utgjorde huvudintressena i det hem, där B. växte upp. Om hans eget sysslande med den förra vittnar ett uttalande från hans barnaår av ingen mindre än Linné; han skriver till S. K. Bielke: »Hr. Baron har en liten son, som känner insekter bättre än mången gammal.» Det finnes emellertid inga antydningar om att B. i fortsättningen sökt fullfölja faderns intressen i detta avseende; de spridda glimtar, som bevarade brev och aktstycken kasta över hans tämligen obemärkta liv före katastrofen 1792, synas däremot visa, att han i rikt mått ärvt faderns lust för den politiska intrigen. Liksom hela sin släkt tillhörde S. K. Bielke mösspartiet med liv och själ, och den krets av ungdomsvänner, där vi på 1760-talet anträffa B., är avgjort av samma sinnelag. Det är bland de unga kanslitjänstemän, som möta oss i sedermera riksrådet och riksmarskalken Karl Bondes ungdomskorrespondens. Här följes med spänt intresse partikampen under hattväldets sista år, och B. jublar med de övriga, då i jan. 1765 mössorna komma till makten. Någon entusiasm för den följande räfsten med motpartiet synes B. däremot icke ha hyst. Tvärtom uttrycker han sig ganska kritiskt, då på nyåret 1766 stridens vågor gingo högt om det Fersenska memorialet i bankofrågan: »Det gör mig ondt att se ett parti, i hvilket jag har mäst hela min släkt och vänner, arbeta på att genom ridiculer och hårdheter förkorta deras rådande och ej ens formera den minsta system till dess bibehållande.» Personligen tog B. veterligen icke någon del i partikampen. Efter sin kortvariga tjänstgöring i kansliet återvände han till hemmet på Lövsta, som S. K. Bielke redan i sin livstid med full besittningsrätt överlåtit på sin mor. Medan ungdomsvännerna fortsatte på ämbetsmannabanan, synes B. helt ha släppt taget, »croyant que peu m'importe avec quel caractère je meurs, pourvu que j'aie vécu en honnête homme et selon ma fantaisie». I energilös passivitet avvaktade han farmoderns död: »je fais mes voyages, je chasse, je m'amuse avec mes livres, mon clavecin, mon fusil et mes chevaux». 1765 dog äntligen Ursula Bielke, och B. blev nu enligt hennes testamente ägare till Lövsta. Redan följande året inköpte han emellertid av en frände, J. Adlerbeth, den lilla gården Ekhov i Björnlunda socken (Södermanland), vilken han

ännu vid sin död innehade. Om hans liv på Ekhov de närmaste tjugu åren är intet känt. Först vid 1789 års riksdag — de båda föregående hade han enligt egen uppgift icke bevistat — dyker han ånyo upp och det som frondör och oppositionsman av hetsigaste slag. Han inlämnar ett memorial med yrkande på att adeln skulle, stödjande sig på regeringsformen och privilegierna, hos konungen anhålla om de fängslades frigivning. Han är med 16 mars bland de många opponenterna mot förenings- och säkerhetsakten, gör särskilt invändningar mot den punkt, som medgav konungen rätt att förordna om alla tjänster, vidare mot att skattläggningsrätten skulle tillkomma svenska folket och ej ständerna och framför allt mot konungens uteslutande initiativrätt. »Om därutav kunde följa, att intet stånd utan lagbrott kunde bjuda till att för tronen frambära folkets antingen klagan eller önskningar, rädes jag, att grundvalen till framtida konungars regering, vilken hittills t. o. m. under souveränitetsregering vilat ej på deras makt utan på svenska folkets kärlek och förtroende, skulle efter hand undergrävas.» Yttrandet utmynnar i en anhållan, att ständerna måtte få bli bibehållna vid 1772 års regeringsform. Det är B., som vid justeringen av adelns svar på författningsförslaget till det föreslagna yrkandet att få bliva vid 1772 års regeringsform jämte 1779 och 1786 års riksdagsbesluts bokstavliga innehåll gör det beaktansvärda och slutligen i huvudsak antagna tillägget: »uti vilkets sistnämnda 3:dje § under de där upprepade §§ av regeringsformen av år 1772 icke omnämnes någon ändring av grundlag såsom efter sin natur underkastad konungens och alla fyra ståndens gemensamma samtycke». När ryktet spritt sig, att Ch. E. Lewenhaupt skrivit under förenings- och säkerhetsakten, har B. ett kort men skarpt yttrande, och slutligen är det han, som gör det bekanta och med livligt bifall upptagna yrkandet, att adeln måtte besluta, »att riddarhusdirektionen icke uppdrages att om lantmarskalkens porträtts anskaffande draga försorg eller tillåta dess upphängande inom dessa murar». Adlerbeth, dock som släkting och liktänkande kanske något jävig, uppger, att B. som riksdagsman åtnjöt stort anseende. I likhet med oppositionen i övrigt — måhända också på grund av sjukdom — intog B. vid 1792 års riksdag en ganska tillbakadragen hållning. Då hemliga utskottets finansplan 21 febr. ventilerades hos adeln, var han emellertid bland de ivrigaste opponenterna och tillät sig bl. a. att påpeka, att »krigiska företaganden föga passa sig för folkslag, hvilka äga en tom skattkammare». Han ansåg sig dock nödtvungen böra yrka bifall till förslaget, men framhöll, att detta yrkande »icke härrörer av betänkandets förträfflighet utan av

den grundade tanken, att aktning, samdräkt, enighet, förtroende och inbördes medgivande ståndén emellan äro de enda grundvalar, varå närvarande och tillkommande sällhet kunde möjeligen byggas». Av tvenne reservationer, han gjorde mot förslaget, lyckades han få in den ena i lantmarskalkens proposition, att nämligen det för alltid förbehölls ridderskapet och adeln rätt att determinera tiden för bevillnings utgörande.

En månad senare var B. icke mer bland de levandes antal. »Sedan under loppet av rannsakningen hos överståthållareämbetet anledning förekommit emot baronen Ture B., det han varit medvetande uti den å Hans Kongl. Maj:t förövade gruveliga missgärning», hade anstalt blivit fogad om B:s hörande inför överståthållarämbetet, men i stället fick detta underrättelse, att B. 22 mars om morgonen tagit in gift, varav han vid tretiden på eftermiddagen avlidit. Det är många olösta, åtskilliga säkerligen för alltid olösbara problem, som anknyta sig till Gustav III:s mord; när genom hovrättens undersökningar de direkt verksamma brottslingarnas delaktighet blivit någorlunda konstaterad, skyndade man att bringa rannsakningen till ett hjälpligt slut, och ingen verklig forskare har vågat sig på att söka utfylla protokollens luckor och bringa reda i de trådar, som föra till mordet. Icke minst dunkel är den roll, B. spelat. Det är möjligt, att man just på grund av hans iver att taga sin hemlighet med i graven är benägen att överskatta hans betydelse, men det framgår å andra sidan tydligt av vittnesmålen, att han legat djupare inne i förberedelserna än de flesta av dem, med vilka domstolen verkligen kom till tals. De i kungamordet direkt delaktiga tillhörde, såvitt man kan finna, tvenne väl åtskiljbara grupper: å ena sidan Anckarström, Horn och Ribbing, å den andra den Pechlinska kretsen. Det är till denna senare B. närmast är att räkna, även om omständigheter kunna tyda på att han haft förbindelser med den andra gruppen; sålunda hade han t. ex. i bankoutskottet 1792 Ribbing till kollega. Ur de olika vittnesmålen kan man för B:s vidkommande framleta följande fragmentariska upplysningar. Den 2 mars hade B. på hemvägen från riksdagen sammanträffat med rådman J. Alegren, en känd oppositionsman, och yttrat: »Nu har Ni gjort väl ifrån Eder, som genom speciemynts erläggande ökat contributionerne.» En vecka senare skall B. enligt Pechlins dock i övrigt mycket apokryfiska utlåtelser ha påfallande ofta infunnit sig hos Pechlin, »alltid talande om att de talde om att det skulle bli uppror och att de antingen ville ha fransyska eller engelska regeringssättet, men med så mycken oredighet, att jag icke kunde draga någon mening därav, alltid

med en obeskrivlig räddhåga, att adeln skulle spolieras till egendom och adelskap. Han frågade mig då, vad adeln då skulle göra? Jag svarade honom: stå på sitt ställe vid fäderneslandet, men tillika att det vore omöjligt att bli uppror, ty konungen hade tillräckelig makt att hindra det inuti själva huvudstaden. Men jag misstänkte honom att vara antingen så enthousiast eller skrämd och svagsint, som kan bevisas.» Onsdagen före mordet skall B. enligt K. P. Lilliehorns berättelse för denne ha sagt, att han »i nuvarande ställning, då vi kanske om ett à två år hade en ny riksdag att förmoda i Åbo eller Torneå samt kronprinsens förestående förmälning med sannolikt en rysk prinsessa, vilken efter all anledning skulle öka och fortifiera despotismen, efter dess övertygelse ej hade mer än ett parti att vidtaga, som i huvudsaken liknade Ribbings projekt», dvs. »någon coup med höga herrn». Detta samtal relaterade Lilliehorn enligt egen uppgift för Jakob von Engeström och sedan för Pechlin, vilken förklarade sig redan vara av B. averterad, »men tycktes sanningen att säga icke vara frapperad av saken». Hårdare ansatt med anledning av detta kompromettерande uttalande vidhöll emellertid Pechlin »vid åkallan av levande Gud», att sådant tal aldrig förekommit mellan honom och B. Pechlin ville avlägga ed på att B. för honom ej ens nämnt konungens namn utan talt blott om fransyska revolutionen, om engelska regeringssättet, om bankens plundrande med mera, »tilläggande herr baron och generalmajoren att, såsom orden föllo, B. varit galen och sprungit som en rasande människa, så att herr generalmajoren just varit rädd för honom». En annan gång påstår Pechlin sig ha till flera av B:s vänner beklagat sig över B:s galenskap »med yttrande, det han misstänkte B. för att antingen vara enthousiast eller timbré». Engeströms berättelse bestyrker i huvudsak Lilliehorns. Den senare hade för honom rapporterat B:s yttrande, »att konungens höga person varit i fara fredagen förut (d. nionde, då tillärnad maskerad inställdes) samt att det kunde ännu förestå». Engeström upplyser vidare, att han söndagen efter mordet träffat B., som var mycket ängslig för huru han tillfredsställande skulle förklara ett som han fruktade på posten öppnat brev till mågen, kapten A. R. von Baumgarten, i vilket B. skrivit, att han måst uppskjuta en tillärnad hemresa, »emedan han blivit bjuden på spansk tårta; om kaptenen ville känna oset av kalaset, kunde han framdeles resa hit in». Då Engeström sökte slå bort saken med skämt, blev B. misslynt och förklarade, »att det vore lätt för mig att så prata, emedan jag vore uti okunnighet om sakerna, han däremot kände hela tillställningen med konunga-

mordet, den han ville berätta mig till upplysning i framtida historien». Men Engeström vägrade — tyvärr — att åhöra B:s relation.

Om B:s åtgöranden själva dagen för mordet äro vi ganska väl underrättade. Han bevistade den bekanta middagen hos Pechlin och skall då enligt K. F. Ehrensvärds berättelse ha förklarat, »att han disponerade en stor del av borgerskapet». Däremot var B. icke på maskeraden men mottog på kvällen ett något kompromitterande besök av den redan nämnde rådman Alegren. Enligt kanslisten Enhörnings dock av Alegren livligt bestridda berättelse hade den senare dagen före mordet talat om att stämplingar vore å färde och maskeradaftonen varit samman med Enhörning men skilts från denne och gått upp till B. Enhörning tänkte sig på maskeraden men hann icke dit, förrän nyheten om mordet spritt sig, han skyndade då upp till B. och Alegren för att berätta, vad som skett. Denna Enhörnings berättelse avgavs den tjuguförsta, och sedan B. förnummit, att han med anledning av densamma varit sökt av polisen, tog han på morgonen den tjuguandra in arsenik och lät eftersända hovpredikanten M. Lehnberg. Efter att ha erhållit dennes bestämda förklaring, att han vore förbunden att tiga med saker, vilka honom som präst anförtroddes, bekände B., »det han med en hop andra varit i anläggningen om att befria landet från den här mannen, som styr så besynnerligt. Anläggningen hade misslyckats, han hade därför tagit in förgift av förtvivlan icke för sig men för saken samt av fruktan, att då han blev arresterad, vilket troligen skulle hända, genom tortyrer tvingas till upptäckter, som utan att gagna någon skulle göra flera personer olyckliga». På Lehnbergs fråga, varför han inlåtit sig på sådan ryslig gärning, svarade han, att det varit av kärlek till friheten, men vägrade hårdnackat att gå i detalj eller angiva någon av sina medbrottslingar, förklarande, att Lehnberg ej kunde begära, »det han skulle vara gemen». Lehnberg nekade att ge honom nattvarden och tillkallade läkare, vilka dock intet kunde åtgöra. B. avled utan att ha yppat sin hemlighet. Sedan hovrätten löst Lehnberg från hans tystnadsplikt — en av samtiden mycket klandrad åtgärd — och denne inför hovrätten redogjort för sitt besök hos den döende, fälldes 26 mars det utslag, att B. för sitt erkända brott förverkat adligt namn och värdighet och att hans döda kropp av skarprättaren skulle utföras samt nedgrävas i galgbacken, vilket allt gick i verkställighet; däremot bifölls icke aktors senare framställda yrkande, att hans egendom skulle konfiskeras.

Vilken andel hade då B. i de brottsliga stämplingar, som ledde till mordet? Samtidens mening var, enligt J. A. Ehrenström, den, att »Pechlin var själen i konspirationen och att han med B., Jakob v. Engeström och några andra uppgjort planen för den statsrevolution, som skulle utföras strax efter konungens genom mordet tillvägabragta död». Denna konspiration kunde, enligt K. G. Nordin, följas tillbaka till hösten 1791; B. skulle dock först under riksdagen i Gävle blivit »indragen i spelet». När och huru denna grupp trätt i kontakt med den av mera personliga grunder mot konungen upphetsade gruppen Anckarström—Horn—Ribbing, låter sig med föreliggande material icke avgöra. Vad speciellt B. angår, förnekade såväl Horn som Ribbing (Anckarströms isolering var så markerad, att han icke kunde misstänkas), att de någonsin för B. omnämnt sina planer. Sannolikheten talar också för, att denne relativt sent — jfr uppgifterna i det säkerligen autentiska brevet till Baumgarten — blivit underkunnig om dem; antagligen har han av någon annan inom sin grupp blivit initierad. En annan och viktigare fråga är den, vad B. betytt inom den Pechlinska kretsen. Det torde knappast vara skäl att sätta hans roll särskilt högt. Han har varit med om revolutionsplanen, och måhända är den från flera håll bestyrkta uppgiften, att han härvid påtagit sig att sörja för borgerskapet, i huvudsak riktig; påfallande är i synnerhet hans förbindelse med rådman Alegren. Men han kan icke ha betytt så mycket, han var sjuklig, hypokondrisk enligt samstämmiga uppgifter, hans fantasterier, som Pechlin gör till galenskap, berättas från flera håll tagit sig uttryck i otillförlitliga uttalanden; icke ens Plommenfelt kunde ljuga i kapp med honom, påstår J. G. Oxenstierna. Han var tydligen också en om icke feg, så dock påfallande ängslig natur; självmordet och i synnerhet hans ståndaktighet mot Lehnbergs övertalningsförsök vittna väl om karaktär — engelske envoyén Liston skall ha utropat: Ah, voilà enfin un homme — men förråder genom de omständigheter i samband därmed, som av vittnesmålen belystes, i lika hög grad en uppjagad ängslighet. Men han var en beläst man och tydligen entusiast för de franska frihetsidéerna och kan härigenom ha gjort sina meningsfränder avsevärda tjänster; i det 1791 daterade projekt till fri republik, som förvaras i P. J. Höppeners samlingar, säges han, måhända med rätta, ha haft sin hand med. Adlerbeths korta karakteristik synes pålitlig nog: »Han var kvick men föga solid, kitslig, missbrukande en naturlig talegåva att säga osanningar.»

Källor: Sävstaholmssamlingen: Carl Bondes brevväxling, RA. — Protocoller hållne hos höglofl. ridderskapet och adeln wid riksdagen i Stock-

holm år 1789 (1809); Protocoller hållne hos höglofl. ridderskapet och adeln wid riksdagen i Gefle år 1792 (1792); Kongl. Maj:ts och rikets Svea hofrätts protocoller uti undersökningsmålet rör. det å Gustaf den III... föröfvade mord (1792); G. J. Adlerbeth, Hist. anteckningar, 1—3 (1855—57).

G. CARLQUIST.

32. Axel Gabriel Bielke, f. 28 mars 1800, † 17 jan. 1877 i Stockholm. Föräldrar: kornetten greve Gustav Ture Bielke till Sturefors och Viggebyholm och Charlotta Katarina Hård af Segerstad. Student i Uppsala 5 dec. 1815; avlade kansliexamen 12 juni 1820; företog en utrikes resa 1825—27. E. o. kanslist i kanslistyrelsens expedition 29 juni 1820; kammarjunkare 1822; kammarherre 1 febr. 1828; var den egentlige stiftaren av Sveriges allmänna konstförening 1832 och blev dess förste ordförande; ledamot i den kommitté, som ägde att år 1850 utvälja de föremål, som borde inköpas för statens räkning av bildhuggaren J. N. Byströms tavelsamling, och i kommittén angående oljemålningar för nationalmuseum 21 apr.—13 juni 1865; ledamot i nationalmusei nämnd från dess tillsättande 24 maj 1867. HedLFrKA 1852 (v. preses från 1871); LSkS 1852; KVO 1868 (1 kl 1873). — Ogift.

B. var en av sin tids främsta konstkännare. Den moderna konsten intresserade honom dock föga; hans hjärta tillhörde den gamla. Genom trägna studier hade han förvärvat en gedigen bildning, som han fördjupade genom årliga resor till utlandets främsta museer. Där var han så väl känd, att det uppges, att en av vaktbetjäningen vid Berlins konstmuseum, när han en gång på nytt visade sig där, yttrade: »Nu kommer våren, ty nu är den svenske greven här.» Redan i ungdomen hade han börjat anlägga konstsamlingar, som med tiden växte till betydande omfång. Han ordnade dem med stor smak i sitt hem i Stockholm, Klarabergsgatan 52 C, och bland dem trivdes han också bäst. Ogärna deltog han i sällskapslivet och föredrog ensamheten under studier. Hans konversation rörde sig företrädesvis om konst, och särskilt gärna talade han om föremål ur sina egna samlingar. När han demonstrerade någon dyrbar gammal pjäs, som han kommit över, blev den eljest avmätte aristokraten mot sin vana förtrolig; han smekte den och hans ögon lyste av tillfredsställelse. Stort nöje beredde honom överläggningarna inom nationalmusei nämnd. Han saknades sällan vid sammankomsterna. Hans yttranden där åhördes med stor uppmärksamhet, och han löste lyckligt mer än en svår fråga. Särskilt när det gällde förvärv av nya föremål, vägde hans ord tungt på grund av den fint bildade konstkännarens förträffliga minne och skarpblick. Med det största intresse deltog B. i arbetet för den stora

Axel Bielke.
Fotografi.

låneutställning av äldre konstslöjdföremål, som hölls i Arvfurstens palats i Stockholm 2 dec. 1876—1 juli 1877. Denna utställning, vid vilken han själv var en av de största utställarna med utsökta nummer ur egna samlingar, anordnades närmast med anledning av den då på dagordningen stående frågan om inrättande av ett statens konstslöjdmuseum, en plan, som visserligen tillstyrktes av en 9 mars 1877 tillsatt kommitté men trots dess förordande betänkande (av 3 dec. s. å.) förföll. Utställningen blev emellertid ödesdiger för B. Under arbetet i de otillräckligt uppvärmda salarna i palatset ådrog han sig en förkylning, som efter några dagar lade honom på dödsbädden.

I ett 4 febr. 1876 uppgjort testamente hade B. skänkt sina konstsamlingar »till svenska staten för att med nationalmusei samlingar förvaras». Härmed riktades i synnerhet museets keramiska och gravyrsamlingar med en mängd ytterst värdefulla föremål, den förra med över 2,200 nummer och den senare med 10,000 blad. I den keramiska samlingen upptog det kinesisk-japanska porslinet mer än 1,200 nummer. I gravyrsamlingen voro i synnerhet 15- och 1600-talens mästare, speciellt av den nederländska skolan, rikt företrädda. Härtill kommo en vapensamling på 57 nummer och omkring 150 glasföremål, 37 i emalj och 43 i ädla metaller osv. Med dessa konstslöjdföremål — till antalet 2,603 — följde ett bibliotek på 650 nummer, mest konstlitteratur. Av dessa samlingar samt gåvor från Karl XV och Svenska slöjdföreningen har sedan konstslöjdavdelningen vid nationalmuseum bildats.

B., som i fråga om fint bildad konstkännarblick och entusiasm för gammal konst torde kunna tävla med Karl Gustav Tessin, karakteriseras av Fritz von Dardel i dennes »Dagboksanteckningar» (2, s. 3) såsom Sveriges på sin tid mest upplyste domare i konst-

frågor, vars bortgång var en beklaglig förlust för konsten och särskilt för nationalmusei nämnd. Dardel har på samma ställe återgivit ett av honom ritat porträtt av B. i helfigur, mera likt än den bronsbyst, som E. Brambeck 1886 utförde på beställning av museinämnden.

I nationalmuseums arkiv förvaras några anteckningsböcker med egenhändiga anteckningar av B., vilka lämna intressanta upplysningar rörande hans konststudier och samlarenit.

Tryckt skrift: Catalog öfver Konst-föreningens offentliga exposition af gamle mästares arbeten, öppnad i april 1832. Sthm 1832. 29 s. (Anon.)

Källor: Personliga minnen och anteckningar; nationalmuseums handskrivna kataloger. — Statens konstsamlingar 1794—1894. En festskrift utg. af nationalmusei tjenstemän (1894); A. von Dardel, Dagboksanteckningar 1877—1886 (1918); Ny illustr. tidn., 1877, s. 33.

L. LOOSTRÖM.

Bielkenstierna, ätt, härstammande från Hans Wijnman eller Wieman, som levde 1490 och var kommen av adlig släkt i Lifland. Sonen Klas Hansson Wijnman var amiral år 1510. Dennes son Hans Klasson blev riksråd i början av Erik XIV:s regering och kallas 1563 sekretråd; s. å. befordrades han till amiral och förvärvade genom gifte bl. a. godset Årsta i Österhaninge socken. Hans son Klas Hansson kallas också amiral och hade bl. a. sönerna Hans Klasson (se nedan 1) och Nils Klasson (holmamiral i Stockholm 1611, † 1622). Den förres son Klas Hansson (se nedan 2) blev på ättens vägnar, som förut kallades Årstasläkten, 1626 introducerad på riddarhuset i svenneklassen under n:o 13 och 1649 uppflyttad i riddarklassen under n:o 27 samt upphöjd till friherre 20 apr. 1652 och antog då namnet Bielkenstierna efter sitt stamvapen. Hans son Axel B. (överstelöjtnant, f. 1648, † 1 juli 1676 i sjöslaget vid Öland) var den siste av ätten på svärdssidan. Åtskilliga av familjens arvs-, äganderätts- och affärshandlingar ha med Årstaarkivet kommit till riksarkivet.

1. Hans Klasson Bielkenstierna, f. 25 sept. 1574 på Åkerö, † 28 febr. 1620 på Årsta i Österhaninge. Föräldrar: amiralen Klas Hansson och Kerstin Ryning. Hovjunkare hos hertig Karl; befallningsman på Kastelholms slott och över Åland 8 mars 1598 (förnyad fullmakt 27 dec. s. å.); befälhavare över några skepp på kryssning i Östersjön 14 aug. 1599; underamiral på den i Älvsnabben liggande flottan 13 mars 1600; amiral vid ett sjötåg 24 maj s. å.; befälhavare över flottan, som förde hertig Karl över till Estland, 31 juli s. å., över en flotta från Finland till Pernau 23 apr. 1601, över en flotta till Rigas farvatten 21 mars 1602 och till

Narvas farvatten 9 aug. s. å., över stora flottan till Rigas farvatten 1603 (tre olika expeditioner) samt över en flotta till Rigas farvatten 13 apr. 1605; befalld att intaga Hörningsholms slott 5 mars s. å.; befälhavare över en flotta på kryssning i Östersjön 7 apr. 1606 och över en transportflotta till Lifland 3 sept. s. å.; ståthållare på Kalmar slott 1606; underamiral på Göran Gyllenstiernas flotta till Lifland 15 juni 1607; befälhavare på flotta på kryssning i Östersjön 1 sept. s. å.; förordnad att förrätta utskrivning av knektar i Uppland 28 febr. 1608; befälhavare för två skepp, som skulle hämta prinsessan Sofia av Mecklenburg och hennes son hertig Johan Albrekt 13 juni s. å. samt över flottan till Dünamündes undsättning 14 mars 1609; »överste amiral» på stora flottan till Kalmar under danska kriget 10 apr. 1611; utnämnd till riksens underamiral 10 jan. 1612; underbefälhavare (under riksamiralen Göran Gyllenstierna) på flottan i de svenska skären s. å.; befälhavare över fem skepp, som förde hertig Karl Filip till Viborg 14 juni 1613; holmamiral 9 febr. 1615. — B. var herre till Årsta och Vändelsö i Österhaninge, erhöll 28 okt. 1602 Ösmo socken i Södertörn m. m. och 7 mars 1609 Blidsbergs gäll i Redvägs härad i förläning samt innehade häradshövdingräntor i Uppland och på Åland.

Gift 6 febr. 1608 med friherrinnan Elisabet Gyllenstierna af Lundholm, f. 1 mars 1581, dotter till riksdrotsen Nils Göransson Gyllenstierna.

B. var en av hertig Karls mest betrodde medhjälpare under kampen mot Sigismund. Sitt första mera maktpåliggande uppdrag erhöll han, då han (8 mars 1598) förordnades till befallningsman på Åland och över slottet Kastelholm. Här vägrade han att utan hertigens tillåtelse för allmogen uppläsa konung Sigismunds mandat om sin ankomst till Sverige, och han avvisade den kungavänlige Arvid Stålarms barska anmodan att uppgiva slottet. I juli 1598 inlöpte Stålarm med finska flottan i Flisehamn i Åländska skärgården men blott för att fortsätta emot svenska kusten. Sedan det finska landstigningsförsöket där misslyckats tack vare det s. k. korvtåget, återvände han till Åland och begärde under hot om våldgästning en kostgärd av allmogen till finska flottans underhåll, ett hot, varifrån B. och ålänningarna räddades genom uppträdandet av den svenska flottan, vilken under amiralerna Joakim Scheel och Peder Stolpe slog den finska flottan och jagade den in i de finska skären. Huruvida B. var kvar i fästningen, då denna under vintern 1598—99 intogs av de kungatrogna finländarna, är ej bekant. På sommaren 1599 fick B. i uppdrag att med några skepp hålla Östersjön ren från fientliga kapare och tillika anhålla alla lybska

skepp han påträffade, emedan lybeckarna för Sigismunds räkning kvarhållit svenska kronan tillhöriga varor. Liknande kommenderingar upprepades under en följd av år: än gällde det de baltiska farvattnen (årligen 1600—07 och 1609), än kryssningar på Östersjön för att hålla sjön ren från Sigismunds utliggare (1600, 1607). B. utförde sina uppdrag med energi och gott resultat: under 1603 års tre olika expeditioner skall han t. ex. hava uppbragt så mycket lybska och holländska varor, att krigsfolket kunde förnöjas med både kläde och penningar. B. anlitades även av Karl IX i hans kamp mot de inre fienderna. En gång (1605) befalldes han sålunda att besätta Hörningsholms slott, som innehades av den för stämplingar med Sigismund misstänkta grevinnan Anna Sture, och som ståthållare på Kalmar manades han upprepade gånger att särskilt under tiden för konungens kröning vara väl på sin vakt mot »förrädiskt skälmeri» och hålla sträng gränsbevakning vid Brömsebro och mot Blekinge (1607). Mer än en gång råkade B. ut för sin stränge herres vredesutbrott; år 1601 t. ex. hade han redan tidigt på våren fått befallning att från Finland, där han med flottan legat över vintern, bege sig till Pernau i Lifland men av någon anledning ej kommit i väg; då heter det: »det vore väl tid, att du en gång komme ihåg, det du hele vinteren haver legat och gött dig i Finland, då vi i denne staden (Reval) mycket ont hava måst utstå, och nu omsider beställe det dig är befallat och begive dig hitåt över» (9 juni 1601). »Vid vår onåd tillgörendes», »så vida I vill längre anses vara en ärlig man» äro uttryck, som ofta beledsaga givna order.

Under danska kriget 1611 spelade B. en ledande roll såsom »översteamiral» på svenska flottan. Det gick trögt med flottans utrustning, och trots konungens allt otåligare anmaningsbrev var B. först i slutet av juni klar att avsegla från Älvsnabben och var 10 juli vid Kalmar, där han disponerade över en flotta på sjutton fartyg. Den därvarande danska eskadern drog sig nu söderut, varför B. kunde förse slottet med livsmedel och krigsförnödenheter. Den 13 juli befalldes B. att anfalla de danska skeppen vid Grimskär, en holme utanför Kalmar, där danskarna anlagt ett litet batteri, vilket behärskade hamnen och oroade det svenska lägret. B. skickade då skeppskaptenen Lars Bubb med båtar för att storma batteriet; artilleriet erövrades och fienden fördrevs. Men då några dagar senare den danske amiralen Magnus Ulfeld kom med förstärkningar till danska flottan, höllo de svenska skeppen på att bli instängda vid Grimskär men slogo sig, medtagande de erövrade kanonerna, med endast ett mindre fartygs förlust igenom den danska flottan.

B. drog sig åt ön Jungfrun men befalldes att fortsätta längre norrut och invänta förstärkningar från Stockholm och Nyköping för att därpå angripa den danska flottan. Underläte B. att fullgöra denna befallning, så stode Kalmar i fara, och B. finge bära ansvaret härför. Samma dag, som konungen avlät denna order till B., skrev han till riksrådet Nils Bielke, att »efter man förmärker av Hans Klassons skrivelse, att han föga lust haver att låta bruka sig ytterligare till sjöss», så skulle Bielke tillsäga B., att »han må draga vart han vill» (31 juli 1611). Hos Gustav Adolf kom dock B. åter i gunst; vid sin tronbestigning utnämnde han honom till riksens underamiral, ett självständigt, centralt ämbete, vartill hörde att i allmänhet bistå riksamiralen Göran Gyllenstierna i hans omsorger om flottans utrustning och underhåll (10 jan. 1612). Under 1612 års sjökrig deltog B. såsom underamiral dels vid konvojer för handelsfartyg dels vid bevakning inom skärgården mot den danska flottan, som på hösten gjorde sin bekanta insegling ända till Vaxholm. B:s huvudsakliga verksamhet föll emellertid hädanefter inom den marina förvaltningens område, i synnerhet sedan han tillika utnämnts till holmamiral, ett ämbete, med vilket följde överinseende över skeppsbyggningen och befäl över skeppsbyggnadsfolket icke blott i Stockholm utan även på andra orter (9 febr. 1615). Efter Göran Gyllenstiernas död (1618) utövade B. under sin återstående livstid, jämte den likaledes till holmamiral utnämnde Rickard Klerck, efter konungens närmare föreskrifter högsta styrelsen över rikets flotta.

Källor: Riksregistr. och Bielkenstiernska papperen, RA; C. A. Gottlund, Förteckning öfver en manuskriptsamling... till upplysning i storfurstendömet Finlands... äldre historia (1838). — J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 1—4 (1917—23); A. Cronholm, Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering, 1 (1857); N. Edén, Den sv. centralregeringens utveckling till kollegial organisation i början av 17:e århundradet (1902); C. A. Gyllengranat, Sveriges sjökrigs-historia, 1 (1840); T. W. Radloff, Beskrifning öfver Åland (1795); S. Tunberg, Sigismund och Sverige 1597—98, 2 (1918); A. Zettersten, Sv. flottans historia åren 1522—1634 (1890).

G. JACOBSON.

2. Klas Hansson Bielkenstierna, den föregåendes son, född 24 april 1615 i Stockholm, † 30 juli 1662 på Göksholm. Skeppskapten 1638; förde ett skepp i Erik Rynings transportflotta till Tyskland 1638; skeppsmajor 28 maj 1641; förde en handelsexpedition till Portugal 1641—42; amirallöjtnant 1 febr. 1644; chef för tredje eskadern i den stora flottan 1644—45; överförde på fyra skepp Magnus Gabriel de la Gardies ambassad till Frankrike 1646; guvernör över arvprinsen Karl Gustavs förläningar 1650;

friherre, med Pyhäjoki i Finland som friherreskap, 20 apr. 1652; riksråd 31 maj 1654 (Ekeblad); amiral av rikets råd 17 juli 1654 (koncept); hämtade med fem skepp Karl Gustavs trolovade, prinsessan Hedvig Eleonora, från Holstein sept.—okt. s. å.; förordnad att verkställa generalmönstring i Roslagen och Norrland 20 jan. 1655; chef (under konungen) för tredje eskadern i stora flottan till Polen s. å.; överförde med sex skepp drottning Hedvig Eleonora till Preussen apr. 1656; låg med huvudflottan i Älvsnabben till skärgårdens försvar juli—sept. s. å.; hämtade drottningen från Preussen okt. s. å.; befälhavare över flottan under danska kriget 1657—60 (utom okt. 1658, 6—20 apr. 1659 och 1 maj 1659—6 mars 1660).

Klas Bielkenstierna.
Oljemålning. Kopia efter D. K. Ehrenstrahl. Sjökrigsskolan.

Gift 21 sept. 1643 på Åkeshov med friherrinnan Barbro Åkesdotter Natt och Dag, † 14 mars 1680 i Stockholm, dotter till riksmarskalken Åke Axelsson Natt och Dag och i jan. 1665 omgift med riksrådet och presidenten Knut Jönsson Kurck.

B., som redan vid fem års ålder förlorade sin fader, stod under sina uppväxtår under förmynderskap av Axel Oxenstierna, vid vilken han städse var fästad med starka band av sonlig pietet; rikskanslern torde även ekonomiskt ha bistått B., bl. a. under den studieresa, som denne enligt tidens sed företog till Holland, England och Frankrike (1632—34). B. ägnade sig sedan, i likhet med sina förfäder i flera generationer, åt flottans tjänst. Efter att ha deltagit i några mindre sjöexpeditioner anförde han som amirallöjtnant vänstra eskadern i stora flottan 1644 och var bl. a. med om den äventyrliga men lyckligt genomförda reträtten ur Kielfjorden (juli 1644). Sedan flottan återvänt till Dalarö, kom B. att det året stanna hemma och fick således icke bevista slaget vid Femern. I 1645 års stora flotta förde B. samma befäl som föregående år men kom icke heller nu att taga någon aktiv del i de avgörande hän-

delserna; sedan flottan efter många motigheter kommit till sjöss, drevs den av en svår storm till Gottlands östra kust, där B:s skepp Göta ark vid midsommartiden 1645 fick sin stormast bräckt och ett annat fartyg blev läck; B. sändes därpå med de skadade fartygen till Dalarö och gick det året icke vidare till sjöss. Sedan han följande år (1646) överfört Magnus Gabriel de la Gardies ryktbara ambassad till Frankrike, råkade han på återvägen vid Dieppe i handgemäng med ett stort engelskt krigsfartyg, som fordrade, att toppseglen skulle strykas; då detta vägrades, växlades glatta lag hela dagen; slutligen drog sig det engelska skeppet, illa tilltygat, undan, då man där fått veta, att man hade att göra med en ambassad.

Under tiden hade B. använts även i andra än militära värv. Så finna vi honom i nov. 1643 som en av de nio deputerade från ridderskapet och adeln, som inkallades i rådet för att ge regeringen sin mening tillkänna rörande den unga drottningens blivande regeringstillträde. Som guvernör över arvprinsen Karl Gustavs svenska förläningar blev B. ett slags homme d'affaires åt prinsen i Stockholm och var en mycket flitig korrespondent till honom, under det han vistades på Öland: än är det nyheter från hovet han har att berätta, än har han att till drottningen framföra klagomål över varjehanda förhållanden på Öland eller att inlägga ett förord för Kalmarbornas begäran om ett kronans skepp, med vilket de ämna hämta salt från Portugal, än att till drottningen överbringa Karl Gustavs presenter och lyckönskan på hennes födelsedag, än att för prinsens räkning utföra en del affärstransaktioner, t. ex. att upphandla en skuta om 150 läster smör osv. Sannolikt har härunder grunden lagts till den intima vänskap mellan B. och Karl Gustav, varom den bekanta anekdoten från Karl Gustavs dödsbädd vittnar: då B. kom in i den döende konungens sjukrum, räckte denne honom handen och sade: »Farväl min hederlige Bielkenstierna! Tack för var dag, vi varit tillsammans!»; B. förmådde ej svara utan vände sig bort och torkade tårarna från sina väderbitna kinder.

I Karl Gustavs krig kom B., som redan under Kristinas sista tid blivit riksråd och i juli 1654 amiral, att spela en mycket framstående och hedrande roll. Med Danmarks krigsförklaring 1657 börjar B:s verksammaste period. I juli erhöll han konungens befallning att utrusta hela flottan; nya order ålade honom att oförtövat gå löst på den danska flottan, driva in den i någon hamn och sedan kryssa i Öresund och Bält för att hindra fiendens transporter. Emellertid drog utrustningen så lång tid, att flottan först 1 sept. kunde avgå från Älvsnabben; den bestod då av tjugufem örlogs-

skepp, åtta kompaniskepp samt några mindre farkoster. Den 12—13 sept. kom det till slag med den underlägsna danska flottan under Möen. Första dagen gick det ganska illa: B:s eget fartyg Draken fick sådan skada på sin mesanmast, att det måste lägga bi och reparera, och de andra skeppen höllo sig undan, för vilket deras befäl också efter stridens slut fick uppbära »hårt tilltal» av B. Först andra dagen förmåddes de att gå emot fienden, »så att man omsider kom med honom uti en god aktion». De danska fartygen måste länsa undan för vinden, och de svenska förföljde dem ända till Falsterbo. Någon egentlig seger för svenskarna blev det dock icke, och flera av deras fartyg hade blivit ganska illa åtgångna. Den svenska flottan avseglade till Wismar, där konungen befann sig. Under vintern 1657—58 vistades B. på sin egendom Göksholm och var sålunda ej med om de viktiga händelserna i början av 1658.

Redan i dec. 1657 hade konungen gett order, att hela flottan skulle utrustas till nästa vår, och Roskildefreden föranledde ingen ändring i denna order. I juni 1658 beordrades B., jämte amirallöjtnanten G. Wrangel, att med en del av flottan gå till Wismar, och sedan konungen beslutat bryta freden med Danmark, var han mycket angelägen att få den i väg. I början av aug. avseglade en flotta på tolv skepp under B:s befäl från Dalarö, men innan den hunnit ur de svenska skären, kom ändrad order från konungen: det gällde nu att gå »gerade åt sundet och sätta för Köpenhamn», varjämte två snabbseglande fartyg skulle segla omkring och hindra danske konungen att »eschappera». I slutet av aug. var flottan på redden utanför Köpenhamn, och så följde en rad rörelser i Sundet. I okt. förde riksamiralen Karl Gustav Wrangel själv högsta befälet över flottan, och under denna tid inträffade det berömda slaget i Öresund med den holländska flottan (29 okt. 1658). I detta förde B. befäl över andra eskadern. Hans stora insats i slaget — kanske hans mest lysande bedrift som sjöman — var, då han med sitt skepp Draken anföll det stora holländska fartyget Brederode, med den frejdade viceamiralen de With ombord, och med understöd av ett annat skepp lyckades bemäktiga sig detsamma efter en hård strid; de With dog själv av sina sår i samma ögonblick, han sträckte vapen, och hans fartyg sjönk strax därpå. Kort före jul reste B. från huvudflottan hem på permission, vilken varade till mars 1659, då han kom tillbaka till Landskrona och återtog befälet över flottan, hälsad av konungen med orden: »Nå välkommen, junker! Jag har nu varit admiral en tid för er, görer nu väl och bli't nu I.» Någon tid efteråt levererade B. den oavgjorda sjödrabbningen med

den dansk-holländska flottan mellan Femern och Låland (30 apr. 1659). Ehuru den svenska flottan var underlägsen fiendens och manskapet var svårt hemsökt av sjukdomar, beslöt B. att gå löst på fienden för att »konservera H. K. M:ts höga reputation». Redan i första sammandrabbningen blev han svårt sårad i högra sidan av en sexpundig styckekula och måste lämna ifrån sig befälet. Han blev visserligen så pass återställd, att han efter nära ett år kunde återtaga befälet (6 mars 1660), men han måste till sin död begagna krycka. B. fick uppdraget att efter danska fredens avslutande 1660 hemföra flottan, vilken anlände till Stockholm 20 juni 1660. Under sina återstående levnadsår tjänstgjorde B., under riksamiralen K. G. Wrangels frånvaro i Pommern, såsom dennes ställföreträdare och utövade ledningen av amiralitetskollegium under intim korrespondens med sin chef. Han ägnade sig även åt skötseln av sina många gods: förutom de fäderneärvda godsen Årsta och Vändelsö i Österhaninge socken hade han genom sitt giftermål förvärvat det berömda Göksholm i Närke. Härtill kommo betydande förläningar i anslutning till hans Södertörns- och Närkesgods samt friherreskapet Pyhäjoki i Finland. Det sistnämnda kom dock ej länge att stanna i B:s ägo utan ingick i likviden för en av honom från Johan Oxenstierna förvärvad possession i Medelpad, av vilken Njurunda, Alnö, Skön, Timrå och Sättna socknar skulle räknas som friherreskap (K. konfirmation 15 juli 1655). På fädernegården Årsta avled B. efter en kort sjukdom, sannolikt en svit av hans skottsår, 30 juli 1662; hans död »har gjort många ont, ty han var mycket avhållen», skriver hans gamle vän Johan Ekeblad.

Av B. finnas i riksarkivet ett ganska stort antal brev till Karl Gustav (1651—54) samt ett mindre antal till Axel Oxenstierna och till K. G. Wrangel; B:s journal under krigsåren 1656—60 är inflätad i amiralitetskollegiets registratur.

Källor: Reduktionskollegiets akt N:o 57, kammararkivet; rådsprot.; Johan Ekeblads bref, utg. af N. Sjöberg, 1—2 (1911, 15). — A. Heimer, Grefve M. G. de la Gardies ambassad till Frankrike 1646 (1901); G. Löw, Stora Mällösa i äldre tider, 1: 1 (1922), s. 80—82; A. Munthe, Sv. sjöhjältar, 5 (1905—10); G. Wittrock, Karl XI:s förmyndares finanspolitik 1661—67 (1914); A. Zettersten, Sv. flottans historia åren 1635—1680 (1903).

G. JACOBSON.

Biesèrt, Johan Elof, f. 30 sept. 1862 i Töcksmarks socken. Föräldrar: bruksägaren och riksdagsmannen Johan Kristian Niklas Biesèrt och Emma Lagrelius. Avlade mogenhetsexamen vid södra latinläroverket i Stockholm 18 maj 1881; genomgick tekniska högskolans fackskola för maskinbyggnadskonst och mekanisk teknologi 10 sept. 1882—10 juni 1885. Sedan 1886 bosatt vid

Elof Biesèrt.
Fotografi.

Lennartsfors i Värmland såsom disponent och delägare i firman J. N. Biesèrt & Son, 1912 förändrad till Lennartsfors a.-b. för tillverkning av trämassa m. m.; ordförande i V. Nordmarks flottningsförening sedan 1890; ledamot av Värmlands läns landsting 1892—93, 1895—96 och 1899—1910; ordförande i vägstyrelsen 1894—1902; ledamot av styrelsen för Dalslands kanal-a.-b. 30 juni 1896; ledamot av riksdagens andra kammare för Nordmarks domsaga 1900—07 och var därunder bl. a. ledamot i särskilt utskott 1902, i bankoutskottet 1903, 1904 och 1905 lagt. samt i bevillningsutskottet 1907; medlem av Frisinnade landsföreningens förtroenderåd 1902—07; ledamot i kommittén för proportionella val 10 okt. 1902—27 okt. 1903 samt i kommittén angående tekniska högskolans utvidgning och omorganisation 4 nov. 1904—13 juli 1906; statsråd och chef för finansdepartementet 2 aug. 1905—29 maj 1906; ledamot av styrelsen för Gemla leksaksfabrik 1909 (1916 förändrad till Gemla fabrikers a.-b.); ledamot av styrelsen för kanal-a.-b. Stora Lee—Östen 20 juni 1910; ledamot av riksdagens första kammare 1911; ordförande i Svenska trämasseföreningen sedan 1911; ledamot av finansrådet 11 sept. 1917—31 dec. 1919; ordförande i delegationen för Sverige av den för de nordiska länderna och Finland gemensamma kommittén angående regler för skiftsystemet inom pappers-, cellulosa- och trämasseindustrien 18 okt. 1918—13 apr. 1922. RVO 1904; RNO 1905.

Gift 9 aug. 1887 med Jenny Svanström, f. 24 okt. 1864, † 14 dec. 1897, dotter till grosshandlaren Frans Jonas Petrus Svanström.

B. hade liksom sin fader, vilken varit riksdagsman såväl i första som andra kammaren, ett livligt intresse för allmänna värv, och han hade redan länge intagit en framskjuten plats i sin hem-

bygds offentliga liv, då han 1900 började sin politiska bana såsom ledamot av andra kammaren för Nordmarks domsaga i Värmland. Han anslöt sig till det kort förut bildade liberala samlingspartiet, som han under hela sin följande riksdagstid tillhörde. Sitt huvudsakliga intresse kom han från början att ägna åt industriella frågor, i vilka han såsom själv industriidkare ofta gjorde uppmärksammade och av sakkännedom präglade inlägg. Sålunda deltog han flitigt i behandlingen av lagförslaget rörande elektriska anläggningar (1902), riktade ur industriens synpunkt beaktade anmärkningar mot den föreslagna tullen på arbetade gummivaror (1901) och väckte under pågående kammardebatt en motion i den norrländska malmfältsfrågan, gående ut på att staten skulle omedelbart söka förvärva äganderätten till ifrågavarande naturtillgångar (1903). Han bekämpade ivrigt den föreslagna exporttullen å järnmalm och anmälde mot andra kammarens beslut om sådan en av många instämmanden åtföljd reservation (1905), och han medverkade i massmotion om inrättandet av ett statsdepartement för handel, industri och sjöfart (1905). Ett stort intresse visade B. också för skyddslagstiftningen inom det industriella arbetet. Redan vid sin första riksdag motionerade han för en effektivare fabriksinspektion (1900), och såväl i frågan om höjning av minimiåldern för barns användande i industriarbete (1900) som vid behandlingen av förslaget om olycksfallsförsäkring (1900 och 1901) gjorde B., med den auktoritet han som arbetsgivare ägde, uppmärksammade inlägg i humanitär anda. I försvarsfrågan understödde han 1901 års härordningsförslag, varemot han var mindre välvillig gentemot anslag till fästningsförsvaret (1905). I rösträttsfrågan genomlöpte B. hela skalan av skiftande ståndpunkter. Först anslöt han sig till liberala samlingspartiets motion på kommunalstreckets grund (1900 och 1902). Då emellertid den andra Boströmska ministären med anledning av 1902 års skrivelse i rösträttsfrågan uppdrog åt en kommitté att utarbeta förslag till ett för vårt lands förhållanden avpassat proportionellt valsätt vid val till andra kammaren (10 okt. 1902), blev B. insatt i denna kommitté, deltog i dess arbete och underskrev dess i väsentliga punkter enhälliga förslag (27 okt. 1903). B. ansågs sålunda som en övertygad »proportionalist» och gav också, i olikhet med flertalet inom sitt parti, vid 1904 års riksdag sin röst åt det på »enkelproportionalismens» grund vilande regeringsförslaget, som han under debatten försvarade mot däremot riktade anmärkningar, kännetecknande det som »en verklig reform i demokratisk riktning». Han gjorde visserligen det förbehållet, att han, om vid kommande nya val folk-

meningen avgjort skulle visa sig vara emot det nya valsättet, ej ville vara med om att urgera det vidare, men icke desto mindre väckte det ett visst uppseende, då han redan följande år, vid remissen av den Staaffska rösträttsmotionen 1905, förklarade sig ha övergått på majoritetsvalens linje under åberopande av det »okloka i att påtvinga valmännen en anordning, som de ej vilja veta av». B. kvarstod sedan på denna ståndpunkt och var med bland dem, som anmälde sin reservation mot 1907 års rösträttsbeslut. — En förgrundsplats i det politiska livet intog B. särskilt under den tid han var finansminister, först i den Lundebergska koalitionsregeringen (2 aug.—7 nov. 1905), därefter i den liberala Staaffska regeringen (7 nov. 1905—29 maj 1906). I denna sin ställning fick B. uppbära ganska skarp kritik. Hans budgetförslag vid 1906 års riksdag ansågs, särskilt vad inkomstberäkningarna angår, för löst grundat och blev i viktiga delar underkänt av riksdagen. En särskilt kännbar motgång var förkastandet av B:s ur välvilja mot de fattiga i samhället framsprungna förslag om det bevillningsfria avdragets höjande; det ansågs, att för en så vittgående reform tillräcklig utredning ej förelåg, särskilt med hänsyn till dess återverkan på den kommunala ekonomien. Likaledes klandrades B. för att han, utan att själv framställa något förslag, till riksdagens initiativ överlämnat den av unionsupplösningen betingade höjningen av de kungliga apanagen. Den viktigaste fråga, B. som finansminister lyckades föra till avgörande, var den tyska handelstraktaten (1906). Under debatten om denna uttalade sig B. för en allmän revision av vår tulltaxa, och även vid flera andra tillfällen under sin riksdagstid, särskilt såsom ledamot av bevillningsutskottet vid 1907 års riksdag, deklarerade han en, låt vara ingalunda doktrinär, frihandelsvänlig ståndpunkt. Med nyssnämnda riksdag (1907) lämnade B. för en tid det politiska livet; efter några års paus återkom han, denna gång såsom ledamot av första kammaren, där han emellertid ej kom att vistas mer än en riksdag (1911).

Källor: Riksdagens prot. och handl.; samtida tidningar; [K. L. Hammarberg], Rösträtt och riksdagsgubbar 1904, af Pierre (1904); [V. Millqvist], Andra kammarens män 1900—1902, af Spectator (1902); dens., Sv. riksdagskalender 1903 (1903).

G. JACOBSON.

Bilberg, släkt, härstammande från rector scholæ i Mariestad, sedermera kyrkoherden i Bergs socken i Västergötland Jonas Amberni, vilkens son biskopen Johan B. (se nedan 1) antog familjenamnet efter fädernehemmet och det närbelägna Billingen. Biskopens barn upphöjdes 20 okt. 1712 utan namnförändring i

adligt stånd. Den äldste bland dem ryttmästaren Gustav Otto B. (f. 1684, † 1743) ägnade sig till en början åt lärarbanan och utgav under denna tid almanackor, syftande till en förbättrad tidräkning i enlighet med faderns idéer (se denne), samt förordnades sedermera, 9 juni 1725, till innehavare av den nyinrättade inspektorsbefattningen över mått och vikt i Götaland; han var far till majoren Fredrik Otto B. (se nedan 2). En yngre broder till Gustav Otto B., kammarrevisionsrådet Karl Gustav B. (f. 1690, † 1760) inrättade genom förordnande 18 juni 1758 Näsbyholms fideikommiss i Södermanland.

1. Johan Bilberg, f. 17 nov. 1646 i Mariestad, † 11 mars 1717. Föräldrar: rector scholæ därstädes, sedermera kyrkoherden i Berg Jonas Amberni och Ingrid Birgitta Joakimsdotter Denckert. Student i Uppsala sept. 1659; disp. 29 aug. 1668 (Philosophicorum thematum τριάς; pres. P. E. Ljungh); fil. kand. 1672; företog åren 1673—77 såsom lärare för friherre Ulf Bonde, K. rådet Tord Bondes son, en utrikes resa, varunder han besökte främmande hov och flera av Europas förnämsta högskolor. Vikarierade efter hemkomsten för professorn i matematik M. Celsius; stod i begrepp att anträda en ny utrikes resa såsom guvernör för greve Erik Stenbocks son Erik, då han utnämndes till professor i matematik 12 sept. 1679; ledamot av kommissionen över kartesianska filosofien 9—25 mars 1689; teol. professor och kyrkoherde i Danmark 5 okt. s. å.; prost och kyrkoherde i Örebro 2 mars 1692; erhöll i uppdrag att följa professor A. Spole till Torneå 1695 för att observera och beskriva solståndet och polhöjden; kallades till kyrkoherde i Katarina 1696, men undanbad sig kallelsen; erhöll 1697 kallelse att under hovkansleren J. Bergenhielms presidium konferera med professor E. Wigel från Jena i matematiska frågor; kallad till Stockholm 1699 att konferera med kanslikollegiet om det reformerade kalendariet; biskop i Strängnäs 19 jan. 1701.

Gift 30 maj 1683 med Margareta Staaff, f. jan. 1665, † 11 aug. 1759 på Näsbyholm i Härads socken, dotter till handelsmannen Johan Staaff i Uppsala och styvdotter till jur. professorn Johan Gartman därstädes.

B. ägde en lysande, mångsidig begåvning och förvärvade ryktbarhet på flera områden. Han var framstående som matematiker, astronom, filosof, teolog och latinsk skald. Eftervärlden är dock måhända ej böjd att till fullo instämma i samtidens höga uppskattning av hans insats såsom lärare i matematik vid Uppsala universitet. Helt visst betydde det ett befruktande genombrott, att

Johan Bilberg.
Oljemålning. Uppsala universitetsbibliotek.

han anslöt sig till de modärna, från Cartesius utgående åskådningarna inom de matematiska vetenskaperna, men den seger, vartill han på detta område förde kartesianismen, blev så fullständig, att den verkade hämmande på matematikens fortsatta utveckling vid universitetet. Hans förnämsta prestation äro hans geometriska läroböcker, som under den följande tiden allmänt användes vid gymnasierna. De innehålla endast obetydligt av syntetisk geometri, då man för denna del av matematiken använde M. Gestrinius' Euklides, men desto mera trigonometri och planimetri. Med Anders Spole delar han äran av att hava infört ordentliga algebraiska beteckningar och framför allt studiet av logaritmen i de svenska skolorna. I den synnerligen invecklade frågan om nya stilens införande i Sverige var det B., som var upphovet till den provisoriska lösningen år 1700, och han har alltså att bära ansvaret för detta olyckliga reformförsök och det därmed sammanhängande fördröjandet av Sveriges övergång till den gregorianska kalendern.

Såsom filosofisk tänkare ådagalade B. knappast större originalitet, men han har gjort en betydelsefull kulturell insats genom att i filosofien, naturvetenskapen och teologien bekämpa den skolastiska uppfattningen. Sin största berömmelse har han vunnit för sitt talangfulla försvar av kartesianismen, då den på 1680-talet blev utsatt för ett nytt angrepp av teologerna. Orsaken till att dessa, efter att i mer än tjugu år ha hållit sig stilla, förnyade striden, har väl varit, att den nya åskådningen erövrade alltmera mark. De ville därför slå ett avgörande slag. I samråd med superintendenten i Härnösand M. Steuchius, en ivrig aristoteliker och förut professor i Uppsala, och biskopen i Åbo T. Bång inlämnade den för sin oresonliga stridslystnad namnkunnige teologie professorn H. Schütz till prästeståndet vid riksdagen 1686 ett av honom

uppsatt förslag om att inskrida mot den nya filosofien. Prästeståndet biföll förslaget och vände sig till konungen med en skrivelse, vari det skildrade de faror, som hotade renlärigheten och livet vid universitetet från kartesianismen. Man gjorde ett försök att fullständigt kväva den vetenskapliga friheten. Konungen, som i rättvisans namn ville, att även den andra parten skulle höras, infordrade uttalanden av de olika fakulteterna. Den teologiska ställde sig, som var att vänta, solidarisk med Schütz. De tre övriga däremot uppträdde till den nya filosofiens försvar. Av den filosofiska fakultetens tvenne utlåtanden var det ena författat av P. Lagerlöf, det andra, som bär namnet »Facultatis philosophicæ förklaring över philosophiam Cartesianam och huru filosofiens in genere rätta bruk nu är och fordom varit» och utgör en grundlig vederläggning av teologernas anklagelser, var författat av B. Han bifogade även ett eget »Oförgripeligit betänkiande över den av prästerskapets deputerade ingivne förslagsskrift till den cartesianske filosofiens avskaffande», där han håller en sträng räfst med den gamla skolastiken och vältaligt försvarar den nya åskådningen. Det dröjde fulla tre år, innan konungen avgjorde stridsfrågan. Då riksdagen åter var församlad, 1689, lät han universitetet välja två i den kartesianska filosofien sakkunniga män för att de tillsammans med prästerskapet skulle dryfta frågan. Kartesianismens båda ivrigaste förespråkare vid universitetet, B. och Andreas Drossander, blevo valda. Konungen tillsatte även en kommitté för att giva sitt utlåtande om saken. Utom de båda nämnda professorerna bestod den av följande medlemmar: K. rådet E. Lindschöld, hovkansleren N. Gyldenstolpe, statssekreterarna J. Bergenhielm och A. Nordenhielm, sekreteraren Sam. Åkerhielm, biskoparna O. Svebilius, E. Benzelius, Kr. Papke och T. Bång, superintendenten M. Steuchius samt teologie professor J. Micrander. Kommittén sökte i sitt utlåtande skipa rätt åt båda håll, och konungen utfärdade en resolution, att filosofien icke fick draga under sin kritik den kristna tron och Guds ord men att den för övrigt erhöll sin frihet. En seger för kartesianismen kan icke denna utgång kallas, såsom Annerstedt framhåller i »Uppsala universitets historia», där han utförligt redogör för striden. De följande åren gjorde teologerna det ena hänsynslösa angreppet efter det andra på den vetenskapliga friheten.

Medan den kartesianska striden pågick, var B. föremål för flera trakasserier från teologernas sida. Den 30 juni 1688 hade teologie professor P. Holm avlidit, och då det gällde att utse hans efterträdare, röstade flertalet professorer på B. för att demon-

strera mot teologerna. Schütz och Micrander vände sig till kanslern med en skrivelse, vari de förklarade B. inkompetent till ett teologiskt ämbete, alldenstund han blivit underkänd i den teologiska examen för graden och sedan icke givit prov på några kunskaper i teologi men skrivit för teologien farliga satser. Kanslern remitterade saken till konsistoriet. Efter åtskilligt bråk blev likväl B., som ägde gynnare å högre ort, av konungen utnämnd till platsen. Under de få år, B. tjänstgjorde som teologie professor, förbittrade ämbetsbröderna hans liv på alla möjliga sätt. Då han tog inträde i deras fakultet, möttes han av anklagelser, att han i sina föreläsningar infört en ny, av den evangeliska kyrkan ogillad terminologi och att han hyllade den irrläriga kartesianska åsikten i fråga om det medfödda Gudsbegreppet. Man sökte även hindra honom från att genom en offentlig disputation lämna prov på sin teologiska lärdom. Våren 1691 utgav B. en avhandling »De theologia christiana», där han angrep den i teologien rådande skolastiska terminologien och uppdrog gränserna mellan filosofiens och teologiens områden. De båda kollegerna Schütz och Micrander lyckades förmå prokanslern att inställa ventilationen och vädjade sedan till konungen. B. måste utfästa sig att framdeles rätta sig efter den ortodoxa teologien och följa den brukliga metoden.

Under rådande stämning i fakulteten var det säkerligen i överensstämmelse med B:s egen önskan, som Karl XI år 1692 förflyttade honom från universitetet och utnämnde honom till kyrkoherde i Örebro. B:s akademiska bana blev sålunda stäckt genom hans teologiska ämbetsbröders ränkspel. Även om han på ett utmärkt sätt skötte sin prästerliga tjänst, är det likväl intet tvivel underkastat, att hans rätta arbetsfält var den akademiska lärarverksamheten. Med sina vittomfattande kunskaper förenade han en ovanlig förmåga att undervisa och betraktades av många som den förnämste läraren vid universitetet. Hans föredrag utmärktes av klarhet, reda och fyndighet. Studenterna omfattade honom med beundran och tillgivenhet. Ett bevis härpå är, att flera av hans förra elever, bl. a. den sedermera berömde filosofen A. Rydelius, följde honom till Örebro för att fortfarande få åtnjuta hans undervisning. I Rydelius fick B. en efterföljare, som framgångsrikt fortsatte hans verk. Ännu en gång sökte B. att få offentligt försvara en teologisk avhandling vid universitetet men med samma påföljd som förut. Då jubelfesten 1693 firades i Uppsala, fann han det vara oförenligt med akademiens värdighet, att ingen teolog bidrog med en disputation, och författade därför en avhandling »De concupiscentia renatorum». Emellertid lyckades även

nu hans ovänner med Schütz i spetsen att få disputationen inställd genom att på högre ort göra avhandlingen misstänkt för irrlärighet.

År 1704 erbjöd teologiska fakulteten i Uppsala B. doktorsgraden men på ett förödmjukande sätt, i det den fordrade, att han först skulle avlägga den erforderliga vanliga teologiska examen. B. avböjde anbudet i en stolt men värdig skrivelse, som visar, huru såren av de gamla lidna oförrätterna ännu blödde i hans själ. — Som biskop i Strängnäs förestod B. med kraft och värdighet stiftet. Han lär emellertid ha »uppfattat sitt biskopskall mera från ordningens och styrelsens synpunkt än väckelsens och ledningens av ett kristligt liv i biblisk mening» (Biogr. lexikon). Under sitt deltagande i riksdagen spelade han ingen framträdande roll.

Tryckta arbeten: a) akademiska avhandlingar och program se J. H. Lidén, Catalogus disputationum, 1 (1788) och E. Meyer, Program utg. vid Upsala universitet 1599—1700 (1905). — b) övriga skrifter: De cometis diatriba quam ex occasione præsignis illius, qui a 10 novemb. 1680 ad 4 febr. 1681 in coelo fulsit, disputationibus aliquot publicis in academia Upsaliensi sub idem tempus exposuit. Sthm 1682. 4:o (6), 42 s. — Elementa geometriæ in usum collegii privati in compendium redacta. Upps. 1687. 32 s., 2 pl. (Anon.) Ed. 2 multo auctior: Elementa geometriæ planæ ac solidæ una cum sphæricorum doctrina atque praxi trigonometrica. Sthm 1690. (8), 191, (1) s., 4 pl. (Ny titeluppl. Sthm 1691.) — Computatio cyclica ad formam anni & kalendarii Juliani. Upps. 1688. (4), 28 s., 1 pl. (Föret. undert. J. B.) Ed. 2. Sthm 1692. 47 s. Ed. 3. Sthm 1729. 47 s. — Refractio solis inoccidui in septentrionalibus oris... Midnats solens rätta och synliga rum uti Norrlanden... åtskilde igenom några astronomiske observationer, hållne vid sommar solståndet år 1695. Sthm 1695. 4:o (12), 103, (1) s., 5 pl. — A voyage of the late king of Sweden [Carl XI] and another of mathematicians sent by him: in which are discover'd the refraction of the sun, which sets not in the Northern parts at the time of the summer solstice, variation of the needle, latitudes of places, seasons etc. of those countries... faithfully rendered into English. London 1698. (16), 105 s. — Brevis & amica consultatio de reformatione utriusque calendarii, Juliani & Gregoriani, circa finem hujus & initium seculi proxime venturi ad theologos & mathematicos orbis christiani. Sthm 1699. 4:o (32) s. — Almanach på thet åhret efter vår herres Jesu Christi nåderijke födelse 1700. Til polens högd emellan 59 och 60 grader... Med ett upricktigt omdöme öfver de gissningar, som gemenligen i almanacher pläga införas. Sthm [1700]. 4:o (40) s. Ny uppl. Sthm u. å. 32:o (48) s. — Ett nytt lefverne i Christo Jesu... Betrachtat och uthi en christelig lijkpredikan enfaldigt förklarat wid... amiralinnans Christina Catharina de la Gardie begrafning... Strängnäs 1705. 4:o (4), 104 s. — De gudfruchtigas skiöld och stora lön enfaldigt upsatt och förklarad wid... Gabriels Oxenstierna Thuresons högstansenliga jordefärd... Strängnäs [1707]. Fol. (8), 84, (14) s. — Synopsis computi ecclesiastici post diem intercalarem exeunto seculo superiore kalendario ejectum et hoc anno 1712 restitutum. Strängnäs [1712]. 26, (6) s. (Anon.) [Ny uppl.] Linköping 1729. (8), 32 s. — Facultatis philosophicæ förklaringh öfwer philosophiam Cartesianam, och huru philosophiens in genere rätta bruuk nu ähr och fordom warith (Samling af åtskilliga handlingar... i sw. hist., utg. af S. Lagerbring, D. 2, 1754, s. 43—109). — Oförgripeligit betänkiande öfwer den af prästerskapets deputerade ingifne förslags skrift til den Cartesianiske philosophiens afskaffande (ibid., s. 110—127). — Dessutom ett stort antal latinska begravnings- och hyllningsverser, varom se O. A. Knös, Historiola litt. poëtarum Vestrogothiæ latinorum, P. 5 (1783), s. 112—115.

Källor: Riksregistr. (fullm.), RA. — C. Annerstedt, Upsala universitets historia, 2:1—2 (1908, 09); L. Hammarsköld, Grunddragen af philosophiens historia från de äldsta till närvarande tider, 3:1 (1826), s. 244 o. följ.; dens., Anteckningar rör. fortgången och utvecklingen af det philosophiska studium i Sverige (1821), s. 117—123, 139 o. följ.; E. Hildebrand, Den sv. tidräkningen 1700—1712 (1882); O. A. Knös, Historiola litteraria poëtarum Vestrogothiæ latinorum, P. 3—5 (1780—83), s. 70—122; W. E. Svedelius, Om förföljelsen emot Castovius och Billberg (Frey, 2, 1842). — Se i övrigt: Sv. biogr. lexikon, N. F., 2 (1858, 59) med utförlig källförteckning.

ALB. NILSSON
med bidrag av H. J. Heyman.

2. Fredrik Otto Bilberg, den föregåendes sonson, f. 3 aug. 1722, † 29 okt. 1806 på Näsbyholm. Föräldrar: ryttmästaren Gustav Otto Bilberg och Maria Elisabet von Hoffdahl. Inträdde i krigstjänst vid amiralitetet 1738; medelstyrman 23 okt. 1751; löjtnant 4 maj 1754; konstituerad kaptenlöjtnant 1 dec. 1757; erhöll 14 juli 1761 kaptens fullmakt samt rätt att räkna kaptenlöjtnants tur i enlighet med amiralitetskollegiets förslag 27 sept. 1759; major genom utbytet av kaptenstiteln mot majorstiteln vid amiralitetet (Hofcalendern 1772); erhöll rätt till kompani 28 febr. 1772; RSO 1761.

Gift med Sara Kristina von Helmich, † 1 maj 1761 genom drunkning i Stralsunds hamn, dotter till källarmästaren von Helmich i Greifswald.

B. deltog i en del flottaktioner under pommerska kriget, bl. a. såsom befälhavare å galären Malmö på en expedition vid ön Wollin (nov. 1758), och visade sig härunder som en rask och företagsam sjöofficer. Under sjöslaget vid Grosses haff i Odermynningen (10 sept. 1759), varvid B. förde befälet på galären Cronoberg, skötte han sig emellertid på ett sätt, som ådrog honom svårt klander. Hans skepp framryckte så långsamt, att överbefälhavaren general V. Carpelan ett par gånger under hetaste kanonaden måste skicka sin adjutant i en slup till B. för att mana honom till större »vivacité». B. undskyllde sig visserligen efteråt med att hans galär varit för tungrodd, men Carpelan antydde i sin officiella rapport, att det också kunde ha berott på mindre god vilja hos B. I själva verket synes B. såsom sjöofficer ogärna ha velat underordna sig en lantofficer som Carpelan, med vilken han enligt A. von Fersens uppgift före striden legat i tvist. Men måhända var det också politik med i spelet: B. var nämligen en intresserad politiker av mösspartiet och hade med sig ombord den redan nu som politisk intrigör beryktade K. Fr. Pechlin, en sak, som kanske ej varit utan inflytande på händelsen. Carpelans yttrande om B. föranledde en undersökning vid krigsrätt, och intilldess denna var slutförd,

förklarade regeringen (16 jan. 1760) honom oberättigad till förslag och befordran. Generalkrigsrättens utslag blev emellertid frikännande, och ständerna anmälde B. till att såsom »upprättelse» erhålla kaptens fullmakt och lön, dock utan att därigenom vinna försteg framför äldre kolleger i kaptenlöjtnantsgraden.

Under sitt följande liv kom B. att framträda mindre som officer än som politisk partigängare på frihetstidens senare riksdagar men i synnerhet under Gustav III:s tid. Han var en av dem, som tidigast och ivrigast anslöto sig till oppositionen mot kungen, en hållning, som säkerligen till en del föranletts av personliga skäl: han hade nämligen mottagit en skrapa för oskickligt uppförande mot amiral A. J. Wrangel, och han hade fått en ansökan om högre lönetur avslagen. B. var känd för sin skarpa tunga, och samtiden visste att citera många sarkastiska bonmots från hans mun. På riksdagen 1778 tillhörde han det s. k. lantpartiet och väckte uppmärksamhet genom att väcka det förslag om instruktion för bankoutskottet, som föranledde den första större konflikten mellan konungen och adelsoppositionen. Ännu större roll spelade han på den stormiga riksdagen 1786. Jämte Johan von Engeström, assessor M. Crusenstolpe m. fl. var B. härunder en av »operatörerna» hos lantpartiet eller »patrioterna», han höll en klubb för dess medlemmar, och han var djupt invigd i oppositionens intriger och planer. Han blev elektor och medlem av statsutskottet, och både inom detta och vid adelns plena utvecklade han en nitisk verksamhet. Sålunda var han utsedd att leverera huvudkritiken i passevolansfrågan, ehuru han undanbad sig uppdraget; däremot frambar han (7 juni) ett memorial om tryckfriheten, som bifölls av adeln och meddelades de andra stånden för instämmande. Han gick i detta hårt åt boktryckarna och talade om »det aristokratiska välde, boktryckarsocieteten i riket på tryckfrihetens bekostnad dagligen utövar...; att upplysa och upplysas beror av deras behag, de tända och släcka ljus efter godtycko, de skräda tankar utan begrepp och ansvar». I en annan av riksdagens stora stridsfrågor, bevillningens begränsning till fyra år och minskning, var han en av huvudtalarna på oppositionens sida; genom sin benägenhet och förmåga att »ridiculera» sina motståndare fick han ofta skrattarna på sin sida. Då B. även 1789 framträdde som en av de fränaste och mest talföra opponenterna på riddarhuset, är det ej ägnat att förvåna, att arresteringen av oppositionsledarna (20 febr.) även kom att drabba honom, i det han sattes under bevakning på högvakten. Redan samma kväll blev han visserligen frigiven, men det skall ha skett på det villkoret, att han

icke vidare återtog sin plats på riddarhuset under den pågående riksdagen. På den korta riksdagen i Gävle 1792 visade han emellertid nya prov på sin kritiklusta, särskilt när det gällde bevillningsfrågan, och rönte bevis på det förtroende han åtnjöt genom att insättas i såväl bankoutskottet som det mindre beredningsutskottet, vilket hade att behandla frågor rörande riksgäldskontoret. Ännu på 1800 års riksdag, då B. uppnått 78 års ålder, lät han då och då höra sig, särskilt på sitt specialområde bankens styrelse och revision, till vars omläggning han i ett memorial framlade ganska omfattande projekt. I realisationsfrågan ställde han sig skeptisk mot hemliga utskottets finansplan, och som lämpliga medel att bekämpa de ekonomiska svårigheterna anvisade han förbud mot att bruka guld; »man skulle kunna realisera mycket riksgäldssedlar med det guld, som bäres av våra mademoiseller, jungfrur och halvjungfrur». En annan utväg var att ur riket förpassa »alla lösa judar, såsom högst skadelige för landet, i det de utföra myntet, inpraktisera kontraband, ... översvämma landet och vars avföda är otjänlig till landets upparbetande och bruk, utan endast sugare», som orden föllo i det anförande, varmed B. avslöt sin långa riksdagsmannabana.

B. tillbragte senare delen av sitt liv på fideikommisset Näsbyholm i Södermanland, vilket tillfallit honom efter utslocknandet av farbroderns, kammarrevisionsrådet Bilbergs, familj. Då B. själv var barnlös och slöt sin ätt, insatte han i sitt testamente sin kusins son viceamiralen H. J. Nauckhoff som innehavare av fideikommisset efter sin död.

Källor: Riksens ständers und. skrivelser i krigsärenden 7 juli och 8 aug. 1761 samt 21 febr. 1772, RA; Heml. handl. hör. till Sveriges historia efter Gustaf III:s anträde till regeringen, 2 (1822); G. J. Adlerbeth, Hist. anteckningar, 1 (1856); J. von Engeström, Hist. anteckningar och bref (1877); F. A. von Fersen, Hist. skrifter, 1—8 (1867—72). — A. Ahnfelt, Ur sv. hofvets och aristokratiens lif, 2 (1880); J. A. Almquist, Riksdagen i Gefle 1792 (1895); C. A. Gyllengranat, Sveriges sjökrigshistoria, 2 (1840); C. T. Odhner, Sveriges polit. historia under kon. Gustaf III:s regering, 1—2 (1885, 96); T. Säve, Sveriges deltagande i sjuåriga kriget (1915); W. Tham, Kon. Gustaf III och rikets ständer vid 1789 års riksdag (1866).

G. JACOBSON.

Bildt, gammal dansk adelssläkt, som blev bofast på Morlanda i Bohuslän och efter detta landskaps erövring introducerades på svenska riddarhuset med Knut B., vilken emellertid under Karl XI:s danska krig avföll till Danmark. Ehuru Morlanda då förklarades förbrutet och förlänades åt generallöjtnanten Hans Georg Mörner, återgavs egendomen efter freden till Knut B:s son Daniel B. (f. 1671, † 1723), vilken slutligen, 1714, blev

överste för änkedrottningens livregemente till häst. Sonsons sonson till honom var riksmarskalken Gillis Bildt (se nedan 1), vilken 3 maj 1864 upphöjdes i friherrligt stånd; han var far till de båda övriga nedannämnda.

1. Didrik Anders Gillis Bildt, f. 16 okt. 1820 i Göteborg, † 22 okt. 1894 i Stockholm. Föräldrar: överstelöjtnanten Daniel Fredrik Bildt och Kristina Elisabet Fröding. Åtnjöt undervisning vid privat läroverk; kadett vid Karlberg 9 febr. 1835—22 sept. 1837; underlöjtnant vid Göta artilleriregemente 17 nov. s. å.; genomgick h. artillerilläroverket å Marieberg 1839—22 mars 1842; repetitör därstädes 1 okt. 1841—30 sept. 1844; e. lärare vid Karlberg 5 okt. 1843; lärare vid h. artillerilläroverket 5 okt. s. å. —30 apr. 1847; löjtnant 17 okt. 1846; lärare vid krigsakademien 1847—54; bevistade ett flertal riksdagar och var därunder ledamot i statsutskottet 1847—61; artilleristabsofficer 22 febr. 1848; informationsofficer vid krigsakademien 7 juli s. å.; statsrevisor 1850; adjutant hos konungen 22 mars 1851; kapten i armén 2 juli 1852; chef för artilleristaben 3 mars 1854; major i artilleriet 7 mars s. å.; kapten i Göta artilleriregemente 13 sept. 1855; överstelöjtnant i artilleriet 7 maj 1856; major vid Svea artilleriregemente 6 okt. 1857; fullmäktig i riksens ständers bank s. å.; överste i artilleriet 17 juli 1858; landshövding och militärbefälhavare på Gottland s. d.; generalmajor i armén 6 aug. 1859; förste adjutant hos konungen s. d.; utomordentligt sändebud till Danmark aug. s. å.; ordförande i kommittén angående åtskilliga till lantförsvaret hörande frågor 16 juli 1861—12 maj 1865; utomordentligt sändebud till Italien juli 1861; överståthållare i Stockholm 13 maj 1862; stadsfullmäktiges ordförande därstädes 1863—3 mars 1874; ledamot av Skandinaviska kreditaktiebolagets interimstyrelse 1863 samt av dess styrelse 1864—75; ånyo utomordentligt sändebud till Danmark nov. 1863; friherre 3 maj 1864; ledamot av kommittén angående revision av föreningsakten 6 febr. 1865—29 aug. 1867; ledamot av riksdagens första kammare 1867—74 och ånyo från 1887; utomordentligt sändebud till Berlin sept. 1872; envoyé extraordinaire och ministre plenipotentiaire därstädes 3 mars 1874 samt tillika i Dresden 21 apr. 1875 och i Karlsruhe 27 apr. 1881; generallöjtnant i armén 16 juni 1875; utsedd att deltaga i särskild beskickning till Weimar 19 maj 1878; K. M:ts ombud vid en internationell konferens i Berlin angående afrikanska handels- och kolonisationsförhållandena 28 okt. 1884; riksmarskalk 18 aug. 1886; rappellerad från sändebudsbefattningarna i Berlin, Dresden och Karls-

Gillis Bildt.

Oljemålning av Adelaïde Leuhusen. Kapten N. Bildt, Stockholm.

ruhe 21 aug. s. å.; statsminister 6 febr. 1888—12 okt. 1889; erhöll avsked ur armén 28 nov. 1890. LKrVA 1849; RSO 1859; KSO 1861; KmstkSO 1872; ROKavKMO 1873; v. kansler vid KMO 23 nov. 1885; kansler 21 nov. 1887; innehade dessutom ett flertal utländska ordnar.

Gift 16 mars 1848 med Lucile Rosalie Dufva, f. 14 dec. 1825, † 31 okt. 1916, dotter till kammarrådet Nils Dufva.

Genom en sällsynt förening av lyckliga naturgåvor, förmåga att använda dem samt även gynnsamma yttre omständigheter nådde B. från föräldrahemmets rätt blygsamma villkor till de högsta samhällsställningar. Han var en ovanligt ståtlig man, vars yttre lätt tilldrog sig uppmärksamhet, han ägde en snabb fattningsförmåga och ett i eminent grad praktiskt förstånd, tillika var han i umgänget behaglig, med vinnande rättframhet. Under åhörande av hans lektioner på Marieberg fäste sig dv. kronprins Oskar vid honom och lovade hava honom i åtanke, vilket han även som konung senare infriade, bl. a. genom att 1851 göra honom, ehuru ännu blott löjtnant, till sin adjutant. Härefter följde snart ett ovanligt snabbt avancemang. Som major och chef för artilleristaben kom B. i omedelbar beröring med kronprins Karl, som då var generalfälttygmästare, och tog livlig del i den starka verksamhet på det artilleristiska området, som utvecklades med tanke på Sveriges eventuella deltagande i Krimkriget. Kronprinsen lärde härvid känna B:s stora arbetsduglighet men ej mindre att högt skatta hans ärliga uppriktighet. Vid ett tillfälle kom det till en så skarp principiell meningsskiljaktighet mellan fälttygmästaren och stabschefen, att den senare fann sig nödgad att ställa sin plats till förfogande, en manlig uppoffring av den unge officern, som helt omstämde hans något hetsige unge herre samt kanske mer än något annat grundlade den blivande konung Karl XV:s djupa och varaktiga förtroende för honom.

B. hade emellertid tillfälle att göra sig tidigt bemärkt även på en annan bana än den militära. Fr. o. m. år 1847 besökte han alla ståndsriksdagar och blev redan under sitt första riksmöte insatt i statsutskottet. Han vann ock vid nämnda riksdag sin första parlamentariska framgång, då han som reservant inom statsutskottet lyckades genomdriva, att ett av K. M:t begärt anslag till arméns pensionskassa beviljades. Det anförande, varmed han 9 juni 1848 öppnade riddarhusdebatten härom — det var tillika hans »maidenspeech» — verkar åtminstone i det tryckta protokollet särdeles riksdagspraktiskt med väl tillrättalagda realitetssynpunkter samt med en lätt anstrykning av högre flykt, vilken dock intet ögonblick offrade åt patetisk deklamation. När han eftertryckligt

betonade, att »även med den yppersta s. k. folkbeväpning kan en krigshär dock icke existera utan ett ständigt och övat befäl», uttalade han en egentligen självklar sats, vilken tiden dock ofta hade lust att förbise, varför han också under sin fortsatta offentliga verksamhet skulle hava många tillfällen att hävda dess sanning.

På riddarhuset knöt B. vänskapsförbindelser med Gustav Lagerbjelke och Erik Josias Sparre samt tillhörde sålunda den krets av yngre adelsmän, som, mer eller mindre nära lierade med adelns då mest bemärkte framtidsman Henning Hamilton, vanligen nämndes junkrarna eller junkerpartiet. Släktskapsrelationer gåvo honom samtidigt beröring med en politiker av så motsatt färg som L. J. Hierta. Emellertid tog B. mindre del i direkt politiska rådslag än i det praktiska utskottsarbetet, och han förvärvade därvid särskilt under riksdagen 1856—58 ett mycket betydande inflytande. Sålunda skrev Hamilton, då lantmarskalk, till kronprinsen 2 mars 1857 om B: »Genom ett humant men självständigt uppträdande har han vunnit ett förtroende, som nu burit sin första frukt men vilket måste vårdas med yttersta försiktighet och aldrig missbrukas, om man skall hoppas på dess fortfarande. Han bör således lämnas i fred och hans medverkan aldrig påfordras, där han icke kan med full övertygelse och goda skäl förfäkta sin sak. Emellertid finnes ingen inom statsutskottet, åt vilken en ömtålig fråga i S. U. säkrare kan anförtros.» Det kan råda något tvivelsmål, om kronprinsen fullt efterkom sin kloke mentors förmaning att aldrig missbruka det inflytande, som B. vunnit. Huru därmed må varit, så råkade denne i en något skev ställning under det vissa riksdagar ytterst häftiga »järnvägskriget». Vid riksdagen 1859—60, då det stora slaget stod, huruvida södra stambanan skulle utdragas till Nässjö eller i stället böjas västligt genom Lagadalen och till Falköping, tillhörde B. den majoritet inom statsutskottet, som mot regeringens förslag förordade den senare lösningen, men led på riddarhuset ett fullständigt nederlag genom landshövding S. von Troils sakliga kritik. När några år senare fråga var om norra stambanan, hörde B. till förfäktarna av den s. k. Sevallalinjen i stället för Uppsala—Salalinjen, och det ansågs, att han i detta fall icke undgått påverkningar av sin energiske och hänsynslöse vän Erik Sparre. Ehuru B:s parlamentariska bana liksom hans karriär överhuvud var i sällsynt grad framgångsrik, saknade den sålunda naturligt nog icke besvikelser och nederlag. Ett dylikt, som av samtiden ganska livligt kommenterades, inträffade vid riksdagen 1862—63 och gällde en efter excellensen G. A. Sparre

ledig plats som riksgäldsfullmäktig för adeln. Riddarhuset var denna riksdag delat mellan tvenne partier, som efter de hotell, där de plägade samlas, nämndes Suèdepartiet (de strängt konservativa under Erik Sparres ledning) och Phoenixpartiet (en koalition av moderata konservativa, som ville framgång åt regeringens representationsförslag, och liberala). B., som nu var överståthållare, hörde knappast till någotdera partiet men hade sina tidigare meningsfränder i Suèdegruppen. Emellertid upptogo bägge partierna hans namn på sin vallista, men vid valet erhöll han likväl blott 44 röster mot 66, som tillföllo kaptenen K. G. Hierta. Nederlaget mot en jämförelsevis mindre framskjuten person skulle alltid då väckt stort uppseende men gjorde det särskilt efter dessa förberedelser, och det uttolkades som ett tecken till en starkt växande upplösning av partibanden, vars följder för riksdagsarbetet syntes oberäkneliga. Sanna förhållandet torde varit, att många ansågo B:s ställning som förtroendeämbetsman mindre väl kvalificera honom för uppdraget i riksgäldskontoret, och härmed samverkade måhända på sina håll en viss farhåga, att hans nära förbindelser med den i järnvägsfrågorna allt annat än opartiske Erik Sparre skulle giva denne ett icke önskvärt stöd inom nämnda penninginstitution. Tillfälliga motgångar av detta slag synas likväl icke hava rubbat B:s välförtjänta anseende såsom väsentligen stående utanför partierna.

När landshövdingebefattningen på Gottland, vilken denna tid var förenad med militärbefälhavartjänsten på ön, blev ledig, gjorde kronprinsen-regenten B. till sin kandidat, och han utnämndes samtidigt i juli 1858 till överste i artilleriet och till landshövding. Visbytiden betecknade B. senare som sin lyckligaste tid. Han reste mycket omkring på ön för att lära känna allmogen och vinna dess förtroende, arbetade nitiskt på att övervinna böndernas motvilja mot skiftesverket samt befordrade framgångsrikt vinterpostens ordnande och anläggandet av telegrafkabel mellan fastlandet och Gottland. Vistelsen inom länet avbröts emellertid ofta nog genom riksdagsarbete och särskilda uppdrag. Omedelbart efter Karl XV:s tronbestigning blev B. generalmajor och konungens förste adjutant samt avfärdades som utomordentligt sändebud till Danmark att notificera tronskiftet. Mycket uppseende väckte den beskickning, vari han sommaren 1861 avsändes till Italien för att å Karl XV:s vägnar hälsa detta nya konungarikes härskare Viktor Emanuel; återvägen tog B. över Paris, där Karl XV själv inträffat på en snabbresa från Norge, och det antogs allmänt, att konungens mening var att tillsammans med sin förtrogne tjänare få rådpläga

med kejsar Napoleon om de skandinaviska ländernas politiska frågor. Genom att samma sommar förordna B. till ordförande i den första stora lantförsvarskommittén betonade konungen yttermera sin önskan att hava honom varaktigt i sin närhet, och såväl härigenom som genom sin erkända skicklighet som styresman och sin militära ställning var B. skäligen predestinerad till överståthållarämbetet.

En särskild omständighet torde gjort konungen och hans rådgivare ännu mera böjda att göra B. till styresman för huvudstaden. År 1862 hade genom de nya kommunallagarna tillkommit en stadsfullmäktiginstitution, av vilken man befarade, att den enligt dåtida utländskt bruk skulle vilja spela en politisk roll. Till dess ordförande krävdes nu en man, som ägde parlamentarisk träning och kunde förena nödig fasthet med ett urbant uppträdande, egenskaper, som ganska sällsynt förefunnos hos B. Själv drog denne sig något för de ekonomiska olägenheterna av den stora representationsskyldighet, som då ansågs följa ämbetet. Denna var ganska betydande och fullföljdes också av honom med årligen en magistratsmiddag för tvåhundra, två stora baler för tvåhundra till trehundra personer och bortåt ett dussin mindre middagar. B:s hus blev icke blott en samlingsplats för hovet, aristokratien och diplomatien utan även en mark, där dessa sammanträffade med vad den tiden kallades bourgeoisien, dvs. spetsarna av den kommersiella och industriella världen. Med den vetenskapliga och konstnärliga hade B. endast enstaka rent personliga förbindelser, mest genom sin vän F. von Dardel. Under riksdagarna samlades hos honom stundom vänner, förutom de gamla, Lagerbjelke och Erik Sparre, sålunda, i synnerhet efter den nya riksdagsordningens antagande, män av delvis olika åskådning, såsom Arvid Posse, Rudolf Tornérhielm, Ludvig Almqvist, A. N. Sundberg och Karl Ekman. Jämlikt tidens sedvänja att i spetsen för större affärsföretag placera män med mera lysande samhällsställning erhöll B. naturligtvis åtskilliga framställningar om att intressera sig för det enskilda arbetet. Det var emellertid egentligen blott åt Skandinaviska kreditaktiebolaget, som han ägnade något större intresse. Hans namn finnes sålunda bland undertecknarna av den första bolagsordningen, och han tillhörde företagets första styrelseuppsättning.

Som överståthållare vann B. en betydande popularitet såväl genom sina personliga egenskaper och sin nitälskan för staden som ej mindre just genom sitt representativa uppträdande. Hans sätt att leda stadsfullmäktiges förhandlingar rönte också allmänt er-

kännande. Sitt personliga inflytande där använde han endast i enstaka viktigare ärenden, såsom för polisens reorganisation, brandväsendets ordnande och särskilt vid Västeråsbanans tillkomst. Men han höll mycket på borgerskapets och stadsmyndigheternas ställning och anseende. På sin tid — detta var dock först 1867—68 — väcktes mycket buller genom B:s förmodade ingripande vid Stockholms tomtförvärv för anläggningen av Norra Bantorget. Stadsfullmäktige hade med knappt flertal beslutat att för nämnda ändamål inköpa vissa tomter men förklarade omedelbart efteråt, att i dylikt ärende krävdes två tredjedelars majoritet, vadan saken hade förfallit. Överståthållarämbetet resolverade emellertid, att sistanförda tolkning vore oriktig, och stadfäste inköpsbeslutet. Besvär häröver anfördes hos K. M:t, vid deras föredragning yrkade civilministern och ett par andra statsråd ärendets återförvisning till stadsfullmäktige för ny behandling och uppgörelse i godo, medan övriga statsråd ville ge de klagande rätt och så undanröja överståthållarens resolution, men konungen beslöt utan stöd av någon rådgivares mening att omedelbart stadfästa samma resolution. Detta föranledde vid 1868 års riksdag en konstitutionsutskottets anmärkning mot civilministern, varav följden blev dennes avgång s. å. Det verkliga tadlet vände sig likväl vid detta tillfälle mot konungens personliga ingripande och det osynliga inflytande, som B. ansågs hava utövat.

Från samma håll, där B. vid nu berörda tillfälle angreps, hade han ett par år tidigare höjts till skyarna, enär han förmodades då, hösten 1865, hava påverkat konungen till förmån för den nya riksdagsordningens antagande. Den stora reformfrågans utsikter voro vid början av 1865 års riksdag mycket ovissa med två stånd bestämda för bifall, prästerna givet emot, adeln odeciderad, dock sannolikast emot. Motståndarna på riddarhuset, som leddes av Henning Hamilton och Erik Sparre, sökte energiskt sammanhålla de sina, men samtidigt arbetade reformens anhängare ivrigt på att öka sina leder. Länge syntes dock övervikten komma att stanna på avslagssidan, allra helst det icke var någon hemlighet, att Karl XV personligen ej tyckte om förändringen. Det väckte då starkt uppseende, när tio för sina oavhängiga tänkesätt högt ansedda riddarhusmedlemmar inbjödo till en överläggning på börssalen 21 nov. med tydlig avsikt att befordra förslagets antagande, och när bland dessa inbjudare också B. befann sig. Hans namn fattades som ett bestämt tecken, att konungen numera önskade reformens seger, och den uppfattningen torde avsevärt bidragit till denna. Till de norska statsråden yttrade konungen kort efteråt,

när de lyckönskade honom till reformbeslutet: »Aa jeg fortjener ingen tak, det var Bildtens frygt for, at der skulde flyde blod, som drev sagen.» Manthey, som antecknat detta, tillfogar dock, att det är »blot og bar passiar», eller kanske snarare en av de halvt menade, halvt låtsade ursäkter, som icke voro sällsynta hos Karl XV. De farhågor, B. skulle yttrat, inskränkte sig antagligen till att för all säkerhets skull kräva den förstärkning av Stockholms garnison med landsortstrupper, som också vidtogs under de kritiska avgörande dagarna.

Till trossatserna från Karl XV:s tid hör denna uppfattning om B:s ställning som den inflytelserike och allt betydande gunstlingen. Det gavs ock mycket, som var ägnat att stadga en sådan mening: tidigare de gemensamma militära intressena, sedan B:s framskjutna ämbete, som bl. a. gav honom tillfälle att vid den regelbundna måndagsföredragningen oförbehållsamt utbyta tankar med konungen. Vidare det markerade sätt, varpå B. oupphörligen användes att vid viktigare tillfällen representera konungen: ett par sådana tillfällen hava redan nämnts, till dem kan fogas, att B. i nov. 1863 fick i Köpenhamn framföra konung Karls lyckönskningar vid Kristian IX:s tronbestigning — en vid det dåvarande förhållandet mellan hoven rätt ömtålig förtroendeuppgift — samt att han insattes i 1865 års stora unionskommitté; inom denna, i vars arbeten han för övrigt ofta av sina tjänsteåligganden hindrades deltaga, troddes han skola framföra konungens egna meningar, varför också hans vid kommitténs betänkande fogade reservation (om tryggande av den militära unionsgemensamheten) väckte ett visst uppseende. När Karl XV 22 juli 1863 kom till det märkliga möte på Skodsborg med Fredrik VII, där avtalet om den sedan så diskuterade alliansen mellan Sverige-Norge och Danmark träffades, var B. den ende politiskt betydande i konungens medförda svit. Emellertid torde samtiden rätt mycket hava missförstått arten av B:s inflytande. Till de egentliga kungagunstlingarna hörde han aldrig och syntes sällan i konungens mera intima privata umgängeskrets. Men som Karl skattade honom högt för hans praktiska blick och lojala uppriktighet, hade han ett behov att ha B. i sin närhet och inhämta hans mening i viktigare frågor. Denna förtroendeställning synes B. fyllt med mycken takt, genom lugnande råd förhindrat mången obetänksamhet samt med klokt omdöme delgivit monarken sina egna och andra förfarna mäns nyktrare uppfattning. Det är betecknande, att vid de talrika tillfällen under 1860-talet, då Karl XV befann sig i mer eller mindre öppen konflikt med ministären De Geer-Gripenstedt och det talades

om ministerkris, nämndes B. konstant jämte Erik Sparre och ofta G. Lagerbielke som blivande statsråd, men detta oaktat skulle han aldrig under denne konungs tid inträda i konseljen. Säkerligen låg härvid det avgörande hindret hos B. själv: han ville icke driva någon äventyrspolitik och ansåg sig göra landet och konungen bästa tjänsten genom att i sin mera oavhängiga och mindre utsatta ställning verka förmedlande och utjämnande.

Bekant är, att B:s namn som blivande medlem av konseljen särskilt framhölls under de skandinaviska demonstrationerna 1863—64. Till en viss grad delade väl B. tidens entusiasm för rörelserna ute i Europa, och han hörde också till dem, som särskilt togo hand om furst Konstantyn Czartoryski vid dennes Stockholmsbesök i samband med det polska upproret vintern 1863. Icke heller kan hans intresse för Danmarks strid betvivlas, och sannolikt omfattade han här från början Henning Hamiltons mening, att Sverige redan givit Danmark så bestämda förhoppningar, att deras fullföljande genom en avslutad allians ej finge svikas. Men det är också sannolikt, att B. därvid omfattade den hos de svenska statsmännen mycket utbredda, väl optimistiska meningen, att alliansen blott skulle verka som ett moraliskt påtryckningsmedel men icke behöva leda till några militära åtgärder. Då detta visade sig vara en falsk beräkning, synes han trots sina sympatier blivit alltmera betänksam. Det framgår i varje fall av August Sohlmans brev, att dennes ivriga bearbetningar för att förmå B. att göra sitt personliga inflytande hos kung Karl gällande till ett klart politiskt systemskifte icke kröntes med önskad framgång, och allt talar för, att B. på detta stadium av frågan snarast hållit tillbaka. Ett visst tadel drabbade honom för övrigt vid denna tid för polismyndigheternas hållning under de bekanta marsoroligheterna 1864 (s. k. Wallenbergska upproret). Otvivelaktigt ingrep polisen till en början något huvudyr och på mindre lyckligt sätt mot de meningslösa demonstrationer och fönsterinslagningar, som då tillställdes, men om detta kunde förklara kritiken, berättigade det icke till den för ordningsmakten hindersamma stämning av bitter ovilja, som genom vissa tidningar utbreddes i vidsträckta kretsar och vars upprepade utbrott genom förnyade oordningar överståthållaren allenast genom skärpta påbud och träffade säkerhetsanstalter lyckades få slut på. Det närmaste ansvaret föll på polismästaren J. A. Wallenberg, vilken också senare förflyttades från Stockholm. Då justitiekanslern anställde åtal mot Wallenberg, förklarade B. emellertid i skrivelse till justitiekanslern, att han fullständigt toge

på sig ansvaret för polismästarens åtgärder, vilka av honom anbefallts denne.

B:s beprövade förmåga att medla och förlika togs bl. a. i anspråk vid hans sista egentliga militära funktion. Sedan han övergått till den civila administrationen, kvarstod han visserligen i armén men utan annat militärt uppdrag än att sitta som ordförande i den redan berörda lantförsvarskommittén. Dennas utredningar och förslag, som i mycket varit banbrytande för reformarbetet samt direkt lågo till grund för de kungliga organisationsförslagen t. o. m. riksdagarna 1871, lära mest härflutit från kommitténs ledamot, sedermera generallöjtnanten E. M. af Klint. Kommitténs betänkande avgavs redan 1865; men medan det i mer eller mindre modifierad form ehuru städse med dålig framgång förelades riksdag efter riksdag, gjorde den allmänna militära utvecklingen jättesteg genom de stora krigen 1866 och 1870—71. För att såvitt möjligt pröva dessa nyaste erfarenheter med hänsyn till svenska förhållanden anordnades på initiativ av den organisatoriske banbrytaren Hugo Raab, då blott major, i sept. 1871 stora fälttjänstövningar i Skåne. Det var de första modernt anlagda manövrerna här i landet, men nyheterna behagade icke alldeles de aktiva generalerna, varför man icke vågade anförtro ledningen åt någon bland dem. B. fick då uppdraget att fungera som generalstabschef, och tack vare hans praktiska blick och utjämningsförmåga kunde programmet med framgång genomföras, till betydande praktisk ledning för framtiden. Detta var för övrigt icke blott hans sista rent militära tjänstgöring, det var också sista gången han på mera extraordinärt sätt framträdde under Karl XV:s regeringstid.

Efter Oskar II:s tronbestigning sändes B. till Berlin för att notificera tronskiftet, en såtillvida ominös beskickning, som han inom två år skulle återvända dit som ackrediterad minister. Det var icke ofta, som Karl XV:s män också voro Oskar II:s, men B. hörde till dessa få, ty den nye konungen hade ej mindre än sin äldre broder lärt känna och värdera hans oavhängiga lojalitet. Nu gällde det ett mycket betydelsefullt förtroendeuppdrag, ty förhållandet till det nya Tyska riket hade varit ganska spänt under konung Karls tid, och Oskar II lade stor vikt på att här åstadkomma förbättring. Till ministerposten ansåg man sig behöva en svensk militär i hög social ställning, och därför kunde knappast någon lämpligare finnas än B. Själv var denne mindre hågad, ty många band av allmän och enskild natur bundo honom vid huvudstaden — ej minst den popularitet, han förvärvat hos stadens invånare,

särskilt demonstrerad när han som deras förste representant insattes i första kammaren — och han betvivlade även sin lämplighet för detta nya och väsentligen främmande verksamhetsfält; han skall bl. a. halvt skämtsamt satt i fråga, om hans »knektfranska och hotelltyska» räckte för en diplomats språkliga behov. Det rådde emellertid endast en mening, att han mycket lyckligt fyllde sin post. Med sin vanliga energi arbetade han på att lära känna tyska förhållanden och knyta förbindelser i olika kretsar, ty förut hade han, liksom i allmänhet den dåtida svenska aristokratien, nästan uteslutande haft franska relationer. Han förstod också att skaffa sig en utmärkt ställning i Berlin, särskilt hos den allsmäktige Bismarck, men också inom därvarande diplomatiska kår, och det var en mindre vanlig utmärkelse, när han vid sin rappell erhöll Svarta örnsordens insignier. Några större politiska uppgifter föllo dessa år knappast på hans lott, det betydelsefullaste var, som redan sagts, undanröjandet av äldre missförstånd och ett varaktigt närmande mellan grannrikena, i vilka hänseenden hans arbete kröntes med framgång. Det mest synbara resultatet var väl den synnerliga hjärtlighet, varmed Oskar II vid sitt besök i Berlin sommaren 1875 mottogs — ett tecken till att tidigare missförstånd mellan hoven nu voro hävda, och att i stället de vänskapliga relationer inträdde, vilka i sinom tid ledde till valet av kronprins Gustavs gemål. Från denna tid är eljest att anteckna uppslaget till fastare kommunikationer mellan Sverige och Tyskland ävensom växande studieutbyten. För övrigt gjorde B. sig känd som god och välunderrättad rapportör, fastän denna sida av den diplomatiska tjänsten icke i egentlig mening lämpade sig för hans begåvning och föregående.

Vid flyttningen till Berlin hade B. förbehållit sig rätt att tillbringa två sommarmånader årligen i hemlandet, med vilket han icke ville förlora kontakten. Genom sitt gifte hade han ärvt egendomen Lina i Södermanland, vilken han sedermera genom köp utvidgade, och där tillbragte han sedan överståthållartiden gärna sin ledighet. När han pensionerad återvände hem, fick han med lantjunkarens oberoende förena den framskjutna rangställningen som riksmarskalk. Även skyndade Stockholms stad att visa, att det gamla förtroendeförhållandet var orubbat, och insatte honom år 1887 åter i första kammaren. Ur sin lugna men lysande och genom de olika uppgifterna alltjämt betydelsefulla reträttposition skulle han emellertid snart ryckas genom politikens fordringar. Under tullstriden hade tillfälliga omständigheter vid de ordinarie valen 1887 givit protektionisterna övervikt i andra kammaren. Den

Themptanderska ministären ville fortsätta striden och eventuellt skrida till kammarupplösning, men Oskar II, som överhuvud önskade medla fred, ansåg, säkerligen med rätta, att den med varje år snabbt växande protektionistiska majoriteten i första kammaren snart skulle mer än uppväga ett eventuellt frihandelsflertal i den andra. Konungen mottog (12 dec.) ministärens avskedsansökningar och sökte få till stånd en något utanför striden stående konselj, vilken kunde lugnt leda övergången till tullskyddssystem. För detta ändamål erbjöd han närmast ärkebiskop Sundberg att inträda som statsminister. Denne hyste emellertid åtskilliga betänkligheter, av vilka den viktigaste torde varit, att han icke ansåg det rätt förenligt med ärkebiskopsämbetet att övertaga denna utpräglat politiska post. Förhandlingarna drogo, bl. a. genom Sundbergs insjuknande, ut på tiden utöver öppnandet av 1888 års riksdag. För att avgöra saken reste B. tillsammans med dv. kronprinsen till Uppsala (25 jan.). Sundbergs svar blev nu definitivt avböjande, och det blev i stället B., till vilken konungen naturligt nog vände sitt anbud.

B., som aldrig varit egentlig partiman och som i tullfrågan intog en moderatprotektionistisk hållning, ägde otvivelaktigt de bästa förutsättningar att även i dåvarande läge fylla medlarens roll. Den ministär, i vars spets han trädde (6 febr.), blev till ungefär lika antal sammansatt av protektionister och av frihandlare. Vid sitt första uppträdande i kamrarna avgav den nye statsministern å egna och sina kollegers vägnar en förklaring, att ministären icke ämnade deltaga i riksdagens just förestående tullöverläggningar utan i dessa iakttaga neutralitet samt sedermera bringa besluten till verkställighet; dess närmaste mål vore en avveckling av den spända politiska situationen, dess »främsta och viktigaste uppgift är nu att verka för samhällsfridens uppehållande. Dess lösen är försonlighet — den räknar på stöd hos alla fosterlandsvänner!» Med detta programuttalande, vilket han i fortsättningen fullföljde, hade B. från början klart avgränsat uppgiften för sin konselj: den var icke en det nya systemets kampministär utan ett förlikningskabinett. Otvivelaktigt stämde detta bäst med hans hela naturell, ty redan under hans ungdoms riksdagsverksamhet hade det mera varit den övertygande och sammanjämkande rollen i statsutskottens slutna krets, som passat honom, än den stridbare ledarens framträdande i den offentliga debatten. Nu hade också de äldre åren gjort sitt, och med ålderns rätt önskade han att stå så mycket som möjligt utanför en ny, i många hänseenden honom ganska främmande tids förbittrade strider. Därför begärde

han också vid övertagandet av statsministerposten att redan före samma års slut få träda tillbaka. Häri vållades uppskov, antagligen genom svårigheter för konung Oskar att finna fullt lämplig efterträdare, men sedan sådan vunnits, avgick B. i okt. 1889. Sina återstående levnadsår — de blevo till antalet fem — ägnade B. åt sina egendomars skötsel, åt sin hovfunktion och även, såsom det anstod en gammal grandseigneur, åt ett intresserat men passivt deltagande i riksdagsarbetet. Med glädje hälsade han den gryning till en bättre tid för försvarsväsendet, som Boströms ledning av urtima riksdagen 1892 medförde, men med oro såg han den samtidiga tillspetsningen av förhållandet till Norge.

B. hörde icke till de starka, initiativrika och medryckande personligheter, som äro bestämda att bli sin samtids ledare, men han ägde den väl balanserade och expansionsmäktiga begåvning, viljekraft och arbetsenergi samt omedelbara förmåga att ingiva förtroende, vilka skapa framstående statsämbetsmän. Under sin viktigaste verksamhetsperiod, Karl XV:s-tiden, betydde han icke allt, vad allmänheten viskade eller öppet påstod, men säkerligen betydde han djupare sett mera, än vad de allra flesta anade. Ty vid den impulsiva, oberäkneliga natur, som utmärkte kung Karl, var det av omätbar vikt, att monarken bland sina förtrogna och i sin närmaste närhet hade en så tillgiven, redbar och klok tjänare.

Tryckt arbete: Logarithmiska tabeller för nummertal och trigonometriska functioner. Sthm 1846. 16:o 85 s.

Källor: Meddelanden av general K. G. Bildt och generaldirektör A. Lagerheim; Brev till August Sohlman, K. B.; B:s dossier samt M. Björnstiernas liggare över diplomater och utrikesdepartementets tjänstemän, utrikesdepartementets arkiv. — Nekrolog i KrVA Handl. 1894; samtidiga tidningar samt tryckta memoarer, brev och dagböcker, däribland särskilt: Ur Henning Hamiltons brefsamling, utg. af G. Carlquist, 1, 2 (1914); F. von Dardel, Minnen, 1—4 (1911—13); L. De Geer, Minnen, 1, 2 (1892); A. F. Krieger, Dagböger 1848—80, 1—4 (1920—21); A. C. Manthey, Dagböger for Aarene 1856—74, 1, 2 (1909—19). — Se i övrigt: L. Kihlberg, Den sv. ministären under ståndsriksdag och tvåkammarsystem (1922), särskilt s. 365 o. följ.

C. HALLENDORFF.

2. Carl Nils Daniel Bildt, den föregåendes son, f. 15 mars 1850 i Stockholm. Student vid Uppsala universitet 17 sept. 1866; juris utriusque kandidat 6 apr. 1870. Auskultant i Svea hovrätt 11 apr. 1870; e. o. notarie där 25 apr. s. å.; attaché i Paris 3 juni s. å., i London 23 nov. s. å., i Paris 2 juni 1871 och i London 14 okt. s. å.; andre sekreterare i kabinettet för utrikes brevväxling 21 dec. s. å.; kammarherre 28 jan. 1872; attaché i Washington 20 aug. 1875—30 juni 1876; tf. legationssekreterare i Berlin 10 sept. 1877—10 juli 1878; legationssekreterare i

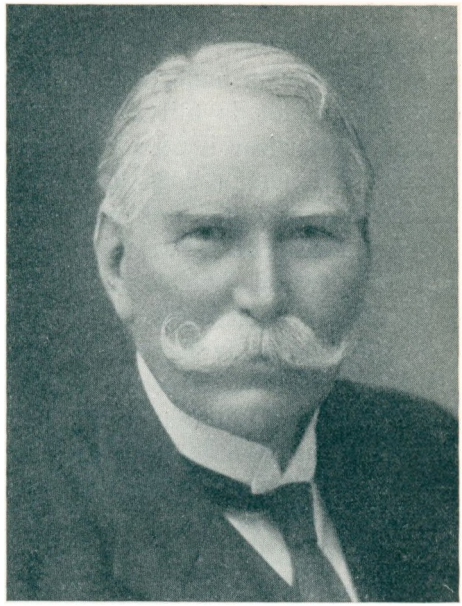

C. Bildt.
Fotografi.

Washington 16 nov. 1877; tf. chargé d'affaires därstädes 28 maj 1879—30 nov. s. å. samt 28 maj 1883—5 dec. s. å.; tf. chef för handels- och konsulatavdelningen i utrikesdepartementet 30 jan. 1884; legationssekreterare i Wien 18 apr. s. å.; tf. chargé d'affaires därstädes 26 apr. —19 maj samt 30 juli—30 sept. s. å.; tf. chef för konsulatavdelningen 31 okt. s. å.; kansliråd och chef för samma avdelning 15 nov. s. å.; erhöll särskilt uppdrag i Brüssel 1885; kabinettssekreterare 28 okt. 1886; envoyé i Rom 10 sept. 1889; erhöll särskilt uppdrag i Venedig 1891, i Rom 1892, i Venedig 1897, i Rom 1898 samt vid första internationella fredskongressen i Haag 18 maj—30 juli 1899; friherre vid faderns död 22 okt. 1894; ledamot av unionella konsulatkommittén 18 jan. —26 juli 1902; envoyé i London 3 okt. s. å.; envoyé i Rom 14 okt. 1905—5 mars 1920; kvarstår som honorärt legationsråd i Rom; ledamot av skiljedomstolen i Haag 7 dec. 1906; ledamot i Internationella lantbruksinstitutets permanenta kommitté i Rom 1908. RNO 1884; KNO1kl 1889; KmstkNO 1897; LSkS 1898; fil. hedersdoktor vid Uppsala universitet 31 maj 1900; HedLHA s. å.; en av de 18 i Sv. akad. 1901; innehar ett stort antal utländska ordnar och är medlem av ett flertal utländska akademier.

Gift 1) 1 okt. 1874—15 nov. 1887 med Lilian Augusta Stuart Moore, f. 17 okt. 1853, † 18 dec. 1911, dotter till fabriksägaren Bloomfield Haines Moore i Filadelfia; 2) 15 sept. 1890 med Hedvig Alexandra Keiller, f. 30 aug. 1864, dotter till bruksägaren Alexander Keiller.

B. har genom en halvsekellång diplomatisk verksamhet (1870—1920) stadgat sitt redan i unga år förvärvade anseende som en av den samtida svenska diplomatiens dugligaste krafter. Av hans tidigare diplomatiska missioner torde särskilt hans verksamhet som legationssekreterare i Washington ha varit framgångsrik; vid sin

avgång därifrån (1883) fick han från amerikanskt håll det amplaste erkännande för den förtrogenhet med amerikanskt tänkesätt och samhällsliv, som han visat: »he is an American in his feelings and a Swede in his loyality» (The Capital 9 dec. 1883). Höjdpunkten i B:s karriär var i yttre hänseende hans treåriga verksamhet som envoyé i London (1902—05), vilken sammanföll med den svensk-norska unionskonfliktens mest kritiska skede och som därför ställde alldeles särskilda krav på diplomatisk skicklighet och energi. Om det sätt, varpå han löste sin svåra uppgift, hava meningarna varit delade, och verksamheten i London torde i varje fall icke ha skänkt B. själv någon större tillfredsställelse. Den blev också endast en kortvarig episod i hans diplomatiska bana. Tyngdpunkten i denna faller på den långa tid, dels före, dels efter Londonvistelsen, varunder B. beklädde sändebudsposten i Rom (1889—1902, 1905—20). En diplomats verksamhet undandrager sig till större delen samtidens bedömande, men om B. har sedan lång tid tillbaka det ryktet varit både stadgat och välgrundat, att han i Rom innehar en ställning och ett anseende, som torde vara få utlänningar förunnade. De intima förbindelser, han där knutit med tongivande politiker både i Italien och andra länder, och den djupa förtrogenhet med tidens diplomati, han härigenom förvärvat, skänkte åt hans sändebudsrapporter en auktoritet och ett intresse, som otvivelaktigt i framtiden komma att göra dem till historiska källor av högt värde. Formellt äro de mästerverk i sitt slag, fint litterärt utformade, spirituella och utpräglat personligt hållna. B:s intresse var rent politiskt, under det att den mängd av administrativa utredningsuppdrag o. d., som falla inom en nutida diplomats uppgifter, i mindre grad tilltalade honom. Vid sidan av den ordinarie tjänsten — vilken givetvis särskilt under världskriget 1914—19 ställde honom inför krävande och betydelsefulla uppgifter — har B. i synnerhet vid två tillfällen utfört uppdrag, som fäst uppmärksamheten vid honom. Under den första internationella fredskongressen i Haag (1899) spelade han enligt protokollens vittnesbörd en verksam och inflytelserik roll såsom den praktiska klokhetens talesman vid arbetet för den internationella rättsordningens utbyggande. Andra gången B. utåt gjorde sig bemärkt i ett särskilt uppdrag var i den unionella konsulatkommitté, som tillsattes 1902. Kommittén tog sin uppgift rent formellt-tekniskt: den inskränkte sig till att utreda, huru ett eget norskt konsulatväsen skulle organiseras, men uttalade sig icke om dess politiska sida eller om dess lämplighet och önskvärdhet i och för sig, även om de svenska medlemmarna rörande denna sak liksom på övriga kritiska punkter

läto sina starka betänkligheter framskymta. Förslaget, som aldrig fick praktisk betydelse, kom i själva verket endast att uppvisa svårigheterna och motsägelserna i det framlagda programmet och oförenligheten i de svenska och norska ståndpunkterna. Under en följd av år (sedan 1908) har B. nedlagt ett intresserat arbete såsom delegerad i Internationella lantbruksinstitutets permanenta kommitté i Rom. I denna egenskap har han bl. a. tagit till orda för internationella åtgärder mot växtsjukdomars spridande. Under världskriget yrkade B. ivrigt på att institutets tid efter annan avgivna rapporter över världens spannmålsförråd och övriga födoämnen skulle göras så fullständiga och allsidiga som möjligt och kompletteras med systematiska uppgifter rörande levnadskostnadernas stegring o. d., allt i syfte att upplysa den allmänna opinionen om det verkliga läget inom folkhushållningen och försona densamma med de restriktioner, som visade sig nödvändiga.

B. tillhör litteraturen i minst lika hög grad som diplomatien. Sedan han redan i facktidskrifter framträtt såsom författare av intresseväckande artiklar med historiskt innehåll, röjde han 1896 i sina »Anteckningar från Italien» inför en större allmänhet en författarpersonlighet av icke alldeles vanligt slag. Med den fint bildade och lärde forskarens pietet låter han en rad små städer, som redan »hava sina bästa dagar bakom sig», passera förbi i historiens belysning eller sagans och legendens halvdunkel. Skulle framställningen någon gång hota att bliva för allvarlig och detaljtyngd, brytes stämningen oftast genom världsmannens lätt ironiska, men icke kyliga leende. Ibland kan det ock hända, att det förgångnas bilder trängas tillbaka inför nuets överväldigande intryck av naturens eller konstens skönhet.

B:s starka historiska intresse har i hans följande produktion alltmera bestämt koncentrerat sig kring med Sveriges historia sammanhängande minnen i Rom och det övriga Italien. Än har det t. ex. gällt den i sin miljö överraskande statyen över Gustav II Adolf i Padua, än Olaus Magni's sista vilorum, än Gustav III:s besök i Rom 1783 och andra svenska kungliga personers Romresor (»Svenska minnen och märken i Rom» 1900 samt tidskriftsartiklar och andra uppsatser). Den ojämförligt största delen av B:s forskningar av denna art är emellertid ägnad åt den heliga Birgitta och drottning Kristina. Redan 1893 hade B. i en på anmodan av riksantikvarien H. Hildebrand verkställd utredning visat, att de flesta Birgittarelikerna i Rom äro att söka i Klarisserordens gamla klosterkyrka S. Lorenzo in Panisperna. Den omfattande uppsatsen »S. Birgittas hospital och den svenska kolonien i

Rom under 1600-talet» (1895) har, vid sidan av sin topografiska betydelse, värde genom sina personhistoriska uppgifter om och karakteristiker av en del katolska konvertiter bland svenskarna i Rom. B:s intresse för det gamla Birgittahuset har sträckt sig även till det på senare tid framkomna förslaget att inköpa detta för svensk räkning.

Sin värdefullaste insats som historisk författare har B. emellertid gjort inom Kristinaforskningen, och det torde knappast vara för mycket sagt, att han lämnat de mest betydande bidrag till historien om »la regina nomade», som framkommit sedan Johan Arckenholtz' dagar. Tack vare sina utmärkta förbindelser har han haft tillgång till förut obeaktade källor, huvudsakligen — och måhända något ensidigt — i offentliga och enskilda italienska arkiv och bibliotek; särskilt ha arkiven i Vatikanen och det Azzolinska familjearkivet varit rikt givande fyndorter. Också har han, ofta t. o. m. på viktiga punkter, kunnat kontrollera och korrigera äldre författares uppgifter och källpublikationer, så t. ex. ej sällan Arckenholtz'. I en rad fängslande uppsatser av populär art har B. rullat upp tavlor ur Kristinas skiftesrika liv: de påvliga banketterna till hennes ära i Vatikanen 1655 och Quirinalen 1668, hennes palats i Rom med alla dess — som B. uppvisar till större delen från Sverige roffade — samlingar av böcker, manuskript och konstskatter, hennes livvakt och hov, hennes tvister med påven angående »kvartersrätten» i Rom, hennes kuriösa sysslande med guldmakeri, hennes verksamhet inom de till henne knutna litterära akademierna i Rom, hennes teater med dess repertoar o. s. v. En delvis briljant miljöskildring är uppsatsen om »Drottning Kristinas sista dagar» (1896), med dess skarpt tecknade porträtt av den åldrande drottningen: »en liten tjock, fet gumma med av långa skäggstrån prydd isterhaka, väldig örnnäsa under buskiga, blonda ögonbryn, utskjutande underläpp, kortklippt, gråsprängt, bakåtstruket hår, stora ljusa, livliga blå ögon och ett glatt, ytterst förbindligt sätt». Ett förhärskande intryck av skildringen är den skrämmande tomhet, som rådde kring drottningen, och vari endast en ljuspunkt fanns kvar: kardinal Decio Azzolino. Det är dennes person och förhållande till Kristina, som bilda det centrala i B:s båda huvudarbeten på ifrågavarande område: »Christine de Suède et le cardinal Azzolino» (1899) och »Christine de Suède et le conclave de Clément X» (1906). Huvudkällan i båda dessa arbeten har varit den förtroliga korrespondensen mellan Kristina och Azzolino, vilken finnes i behåll dels från Kristinas långa resa till Hamburg och Sverige 1666—68, dels från påvekonklaven 1669

—70. Den förra av dessa serier har B., som lyckats lösa brevens chiffer, publicerat i det förstnämnda arbetet, och samtidigt har han givit en sammanfattande framställning av drottningens liv till och med den tid, breven omfatta. Vid tecknandet av Kristinas personlighet anlägger B. här ett naturalistiskt-evolutionistiskt betraktelsesätt. Han framhäver starkt dualismen mellan hennes psykiska och fysiska natur, intelligensens abnorma utveckling på bekostnad av blodets styrka, en disharmoni, som förklaras som en följd av förbindelsen mellan å ena sidan en fader med intelligens, viljestyrka och estetiskt sinne i högsta potens, å andra sidan en neurastenisk, sexuellt svag moder. Detta arv i förening med en felaktig uppfostran gjorde Kristina till »den egoistiska neuropaten», en människa, som gick genom livet »hård och kall, utan ömhet, utan medlidande, utan fosterlandskärlek». Med denna allmänna uppfattning av Kristinas psyke är B. snarast benägen betvivla, att hon i sitt förhållande till Azzolino »överskridit kärlekens Rubicon», om han också måste konstatera, att Azzolino var »den ende man, för vilken hon någonsin haft en ömmare känsla». Riktigheten av B:s diagnos av Kristinas själsliv, särskilt i erotiskt hänseende, kan givetvis diskuteras; icke utan fog har det anmärkts (av L. M. Bååth i Historisk tidskrift 1900), att B. väl ensidigt följt drottningens självbiografiska uttalanden på äldre dagar, vilka ej sällan komma i strid med de av B. publicerade Azzolinobreven. I »Christine de Suède et le conclave de Clément X» framställer B. drottningen i den smidiga och skarpsynta diplomatens roll och ger på samma gång en pittoresk bild av förvirrade intriger och ändlösa diskussioner.

Tryckta arbeten: Sankta Birgittas reliker i Rom (HA Månadsblad, Arg. 22, 1893, s. 16—30). — Upplysningar om det italienska originalet till Histoire des intrigues galantes de la reine Christine (Hist. tidskr., Arg. 15, 1895, s. 89—92). — S. Birgittas hospital och den svenska kolonien i Rom under 1600-talet (ibid., s. 353—414). — Cenni critici sul codice H 1 II. 3 della Biblioteca della Badia di Grotta Ferrata e sulla Histoire des intrigues galantes de la reine Christine de Suède (Rivista delle biblioteche e degli archivi, Vol. 6, 1895, s. 17—20). — Anteckningar från Italien af en svensk diplomat. Sthm 1896. VI, 259, (1) s., 19 pl. — Drottning Kristinas sista dagar (Ord o. bild, Arg. 5, 1896, s. 20—34, 53—61; även sep. som Skrifter utg. af Ord o. bild, 5. Sthm 1897. 38 s.). — Hur S:a Birgitta skref (Ord o. bild, Arg. 5, 1896, s. 414—417). — Kristina och teatern i Rom (ibid., Arg. 6, 1897, s. 241—260). — Christine de Suède et le cardinal Azzolino. Lettres inédites (1666—68). Avec une introduction et des notes. Paris 1899. 28, 516 s., 2 portr., 1 facs. — Svenska minnen och märken i Rom. Sthm 1900. VIII, 317 s., 14 pl. — Die Ausgrabungen C. F. von Fredenheims auf dem Forum Romanum 1788—1789 (Mittheilungen d. K. deutsch. archäol. Inst., Röm. Abth., Bd 16, 1901, s. 3—20). — En bankett i Qvirinalen på 1600-talet. Med anledning af en nyligen af K. biblioteket förvärfvad bild (Ord o. bild, Arg. 10, 1901, s. 81—86; även på italienska i Nuova antologia, Vol. 177, 1901, s. 389—399). — Caprarola (Ord o. bild, Arg. 10, 1901, s. 465—480). — Inträdestal [över Hans Forssell] i Sv.

akademien den 20 juni 1902 (Sv. akad. handl., D. 16, 1902, s. 305—387; även sep. Sthm 1902. 83 s.). — Personhistoriska uppgifter om svenskar i Rom 1750—1850 (Personhist. tidskr., Årg. 5, 1903, s. 1—6). — Queen Christina's pictures (The nineteenth century, Vol. 56, 1904, s. 989—1003). — The conclave of Clement X (1670) (Proceedings of the British academy, 1903—04, s. 111—136). — Christine de Suède et le conclave de Clément X (1669—70). Paris 1906. X, 281 s. — Pensées de Christine, reine de Suède. Avec une préface. Sthm 1906. 255 s. — Christina di Svezia e Paolo Giordano II, duca di Bracciano (Archivio della R. societa romana di storia patria, Vol. 29, 1906, s. 1—32). — Kristian I:s besök i Siena 1474 (Hist. tidskr., Årg. 28, 1908, s. 105—106). — Les médailles romaines de Christine de Suède. Rome 1908. 4:o 168 s. — Drottning Kristinas romerska trosbekännelse — än en gång (Kyrkohist. årsskr., Årg. 11, 1910, s. 229—230; med anledn. av en uppsats av J. E. Berggren, ibid., Årg. 10, 1909, s. 23—28). — Olai Magni sista hvilorum (Hist. tidskr., Årg. 32, 1912, s. 130—134; på italienska i R. accad. dei Lincei, Rendiconti, Cl. di sc. morali, Ser. 5, Vol. 22, 1913, s. 464—472). — Smärre uppsatser och meddelanden i olika tidskrifter samt i tidningspressen.

Källor: K. utrikesdepartementets kalender 1919—20; Conférence internationale de la paix 1899. Sommaire général (1899); Sv. akad. handl. ifrån år 1886, D. 16, 1902. — Carl Bildt (Hvar 8 Dag 1910); Legatus [Montagna], Il barone Carlo N. D. Bildt, diplomatico e scrittore (Nuova antologia 1914); K. Nordlund, Den svensk-norska krisen (1905).

G. JACOBSON.

3. Knut Gillis Bildt, den föregåendes broder, f. 13 juli 1854 i Stockholm. Åtnjöt enskild undervisning; genomgick klasserna 6:I och 6:II vid Stockholms gymnasium; elev vid krigsskolan å Karlberg 1869; avlade officersexamen 16 sept. 1871; underlöjtnant utan lön i livregementets dragoner 23 sept. s. å.; elev vid ridskolan å Strömsholm 1872—74; åtföljde diplomatiska beskickningar till Berlin 1872, till Weimar 1878 och till Karlsruhe 1883; underlöjtnant vid livregementets dragoner 19 aug. 1873; löjtnant vid livregementets dragoner 1 okt. 1875; elev vid krigsakademien i Berlin 1875—78 och tjänstgjorde tillika vid tjugonde tyska dragonregementet 1877 samt bevistade tyska kavalleri- och kårmanövrar 1878; aspirant vid svenska generalstaben sept. 1879—mars 1881 och tjänstgjorde därunder i lantförsvarsdepartementets kommandoexpedition sept. 1879—jan. 1880, vid Svea livgarde apr. —juni 1880 och vid Svea artilleriregemente maj—juni 1881; löjtnant vid generalstaben 1 juli 1882; kommenderad vid lantförsvarsdepartementets kommandoexpedition juli s. å.—okt. 1884; ordonnansofficer hos kronprinsen 20 jan. 1883; kapten vid generalstaben 20 aug. s. å.; lärare vid krigshögskolan 3 sept. s. å.—1892; adjutant hos kronprinsen 20 sept. 1883; stabschef vid första arméfördelningen maj—juni 1885; sekreterare i neutralitetskommittén dec. 1888—1890; ryttmästare i livregementets dragoner 19 jan. 1890; bevistade föreläsningarna vid Uppsala universitet 1890—91; major vid generalstaben 5 okt. 1891; chef för dennas kommunikationsavdelning 7 okt. s. å.; souschef i lantförsvarsdepartementets kom-

K. G. Bildt.
Fotografi.

mandoexpedition 6 juli 1892; tf. chef för Norrlands dragonregemente juni—juli 1893; överstelöjtnant vid Smålands husarregemente 17 nov. s. å.; överste och chef för Smålands husarregemente 13 nov. 1896 samt tillika chef för kronprinsens stab 24 nov. s. å.; ledamot av kommittén angående Sveriges fasta försvar 14 maj 1897—25 juli 1898; tf. chef för generalstaben 3 febr.—9 dec. 1899 och tjänstgjorde tillika som stabschef vid fjärde arméfördelningen maj—juni s. å. samt såsom generalstabschef vid fälttjänstövningarna i Skåne s. å.; ledamot av riksdagens första kammare för Norrbottens län 1900—08 och var därunder bl. a. ledamot av statsutskottet 1900—02 och av särskilt utskott 1901; ledamot av fälttjänstreglementskommittén 4 aug. 1899—28 maj 1901, av kustförsvarskommittén 17 nov. 1899—16 okt. 1900 samt av krigslagstiftningskommittén 1 apr. 1901—7 febr. 1905; stridsdomare vid fälttjänstövningarna i Östergötland under mobiliseringsövningen 1900; sekundchef för livregementets dragoner 13 juni 1902; generalmajor i armén samt generalintendent och chef för arméförvaltningens intendentsdepartement och för intendenturkåren 29 jan. 1904; tillkallad som sakkunnig för kavalleriet i Norrland 1904—05; ledde intendenturkårens fältövningar 1904; ordförande i kommittén angående arméns centrala förvaltningsmyndighet 3 febr. 1905—28 maj 1906; ledamot av kommittén angående befästningsanordningarna vid Boden 19 maj—15 dec. 1905; tf. chef för generalstaben 25 sept. 1905 och chef för samma stab 3 nov. s. å.; tjänstgjorde som generalstabschef vid eller deltog i fälttjänstövningarna i Östergötland 1906, i Bohuslän i samband med flottans övningar 1907, i Västernorrlands län 1909 och 1910, i Uppland 1910, i Västerbottens län, i övre Norrland i samband med försöksmobiliseringen och i Västergötland 1912, i Jämtland 1913, i Uppland 1916 och i Småland 1917; ledde generalstabens fältövningar upprepade gånger

under åren 1907—18 samt arméns och flottans gemensamma fälttjänstövningar på Vikbolandet 1912 och befästningsövningarna vid Karlsborg 1915; sakkunnig för granskning av förslagsritningar till kasernetablissement för ett infanteriregemente 7 dec. 1906 samt för granskning av åtskilliga förslag rörande arméorganisationen 6 sept. 1907; ledamot av parlamentariska försvarskommittén 28 sept. 1907—5 dec. 1910; åtföljde en utomordentlig beskickning för notificering av Oskar II:s död 1908 samt Gustav V vid hans resa till Berlin och Köpenhamn s. å.; generallöjtnant 28 okt. 1910; erhöll avsked 14 juli 1919; general i generalitetets reserv s. d. RSO 1891; LKrVA s. å.; OII:sJmt 1897; KSO2kl 1900; KSO1kl 1903; LKrVA1kl 1904; GVSbm 1905; banérförare vid KMO och KNO1kl 1908; HedLÖS s. å.; KmstkSO 1911; RoKaKMO 1919; innehar dessutom ett flertal höga utländska ordnar.

Gift 12 aug. 1883 med f. d. hovfröken hos kronprinsessan, friherrinnan Hélène Kristina Elisabet Åkerhielm af Blombacka, f. 1 juli 1858, dotter av kaptenen friherre Oskar August Blixt Åkerhielm.

Det har sagts, att man i den svenska generalstabens historia intill 1919 kan urskilja tre skeden: den Raabska tiden, som var den om man så får säga teoretiska perioden, den Rappeska tiden, då arbetet på fältet var det, som huvudsakligen drevs, och slutligen en period kännetecknad därav, att teoretisk och praktisk utbildning gått hand i hand med alla andra krigsförberedelser (de Champs). Det tredje av dessa skeden är det, som fått sin prägel av B:s insats.

Då B. år 1905 vid femtioett års ålder övertog chefsskapet för generalstaben, hade han under en lysande karriär hunnit förvärva en mångsidig erfarenhet. Han hade blivit överste vid fyrtiotvå års ålder, vid fyrtiofyra års ålder (1899) såsom tf. chef tillträtt ledningen av generalstabens verksamhet för nära ett år, deltagit i ett stort antal övningar på fältet, arbetat i lantförsvarsdepartementet och i flerfaldiga kommittéer, varit riksdagsman och slutligen generalintendent. Men det hade alltid varit hans åsikt, att praktiken ej ensamt räcker för officersverksamheten. Själv hade han fullkomnat sin teoretiska utbildning under treåriga studier vid den tyska krigsakademien, och studierna förblevo sedan för honom ett program. Endast genom dem kan officeren, säger han 1885, »skaffa sig kännedom om kriget och dess fordringar, ty även genom enskild krigserfarenhet kan denna icke vinnas; krigskonstens område är nu så utvidgat, att vad den enskilte i fält upplevat, ej längre kan kallas krigserfarenhet, utan denna vinnes först genom sammanfattande av fleres samlade erfarenhet till krigshistoria. Sedan skall officeren leda övningarna så, att de bliva en verklig skola för kriget.

Hela utvecklingen inom hären beror på officerskårens teoretiska studier, ty alla förbättringar inom härväsendet äro ju en frukt av teoretiskt arbete. Vart kan väl en s. k. praktik leda, som ej med sin kunskap eftertraktar mer än att kunna tillämpa det gällande exercisreglementet? Härmed står man på samma fläck men går icke framåt. Endast i den teoretiska utbildningen, såväl i skolor som enskilt, finnes den impuls, som för det hela framåt.»

Efter ett par års lärarverksamhet vid krigshögskolan offentliggjorde B. 1885 en framställning av »Härordningslärans grunddrag. Härordningen i allmänhet». Arbetet hälsades i en anmälan i Krigsvetenskapsakademiens tidskrift såsom »en på vetenskapliga grunder byggd undersökning av de villkor, som härordningen måste fylla, och sätten att nå dessa» (1885). I huvudsak utgör boken en välskriven, klar och översiktlig framställning av de ledande grundsatserna inom den samtida tyska krigsvetenskapen, men den vinner ett särskilt intresse såsom ett inlägg i den då brännande diskussionen om Sveriges försvar. B. ställde sig i likhet med framtidsmännen inom den svenska armén i allmänhet obetingat på värnpliktens grund. Han prisade dess återverkan på den enskildes fysiska och moraliska utveckling och lovade sig framför allt därav grundläggningen av den allmänna militära anda och det allmänna intresse för krigsmakten, som ensamma kunna betrygga försvarsväsendets framtid. Som härordningens mål angav han att vid fredsbrott kunna uppställa en slagfärdig här och att kunna sätta in landets yttersta krafter, om så erfordras, krav, som utmynna i fordran på en fast fredsorganisation av ständiga truppenheter, vilka vid krigsutbrott utan omläggning kunna upptaga det förefintliga manskapsmaterialet, alltså ett kadersystem. Ett kadersystem kunde Sverige visserligen sägas äga i sina stående regementen med deras stam och sin beväring, men mot denna lösning av problemet riktade B. en obarmhärtig kritik: arméns båda element samövades aldrig till en enhetlig organisation, krigsreserverna saknade den kvalitativa förstärkning, som i ett helt på värnplikt grundat kadersystem vinnes genom de uttjänta, fullt utbildade soldaterna, och en stam av livstidssoldater måste bli alltför dyr i förhållande till sitt värde. Med sina uttalanden i skriften om »Härordningslärans grunddrag» hade B. byggt vidare på de principer, som lågo till grund för det stora härordningsförslaget av 1875; tillika hade han givit ett samlat uttryck åt grundtankar, som skulle bliva vägledande i hans följande verksamhet.

1892 års reform tillfredsställde, såsom omedelbart synes, ej de av B. resta kraven: dualismen mellan stam och beväring fortfor,

och stammen var alltjämt oproportionerligt dyrbar men ändock otillräcklig för att i fredstid bilda det antal bataljoner, som erfordrades för att utan ändring av organisationen mottaga det vid mobilisering tillströmmande manskapet. Reformen var visserligen en framgång: man hade fått en armé, som kunde mobiliseras och som med någon utsikt till seger kunde föras mot fienden. Men systemets inre motsägelser visade, att den uppnådda lösningen endast var ett provisorium: för värnpliktsvännerna voro de nittio dagarna intet annat än ett steg på vägen till det slutliga målet, en värnpliktshär, och värnplikten själv skulle fostra den anda, som skulle leda till dess seger. B. utvecklade dessa åsikter i en broschyr, »Konseqvenser. Några ord om vår nya härordning» (1893), samt ånyo i den »Årsberättelse», han 1896 såsom föredragande i krigskonst uppläste i Krigsakademien. Givetvis saknades ej gensagor; det kallades ett brott mot naturen att vilja grunda Sveriges försvar på principerna för »försvaret av en kontinental stat, som på alla sidor är omgiven av tätt omslutande grannländer», i stället för på flottan (Konsekvenser af konsekvenser, af en, som söker vara konsekvent, 1893), men utvecklingen gick ju framåt i den riktning, B. förutsåg och önskade. Han fick också taga en betydelsefull andel i arbetet för denna utveckling. I riksdagen — där han f. ö. uppträdde till sina kommittenters förmån i en del norrländska frågor och markerade sin politiska ställning genom att underteckna en motion i rösträttsfrågan till förmån för Lundebergska villkoret och Mossebolinjen — fick hans verksamhet efter protokollens vittnesbörd sin egentliga prägel genom hans inlägg i försvarsfrågorna. Han deltog sålunda i härordningsfrågans behandling i särskilda utskottet vid 1901 års riksdag utan att reservera sig mot dess betänkande i annat än ett antal, visserligen ytterst betydelsefulla särskilda frågor (bl. a. mot förbudet mot repetitionsövningar under sommaren och mot minskningen av det skånska kavalleriet). Men då härordningsfrågan till slut ej stod att rädda undan »kompromissens malström», vägrade han sin medverkan till det beslut, varigenom 1901 års härordning fastställdes. I den näst härordningsreformen största fråga rörande lantförsvaret, som förekom under B:s riksdagsår, frågan om Bodens befästande, uppträdde han — som jämväl deltagit i de förberedande kommittéarbetena — energiskt för anslagskraven (1900 och 1906).

Det var i en ansvarsfylld tid, B. år 1905 tillträdde posten som chef för generalstaben. Hans första uppgift blev ledningen av de av unionsbrottet betingade militära åtgärderna, och därnäst gällde det att utarbeta den nya försvarsplan, som erfordrades efter skils-

mässan från Norge (färdig 1906). Tyngst var måhända dock uppgiften att söka nå ett antagligt resultat med 1901 års härordning. Den hade syftat till ett låt vara till det yttersta försvagat kadersystem men karakteriseras av B. som ett milisartat system: regementet blev under större delen av året endast en depå för utbildningsskolor och övningsmanskap, även om den enhetliga administrativa stommen förlänade det en viss styrka. B. underlät emellertid icke att med fast följdriktighet utnyttja varje möjlighet till krigsorganisationens stärkande, som omständigheterna erbjödo. Det förut icke tillvaratagna andra uppbådet fick nu sin organisation. I klar insikt om att en odisciplinerad och oorganiserad hop intet kan uträtta mot fienden men väl ökar ett nederlag till panik, grep han sig målmedvetnare och kraftigare än någon annan an med landstormens organisation, handlande, medan andra talade. Halvheten i 1901 års kompromiss höll under B:s hela tid härordningsfrågan levande, men ledningen av reformarbetet överflyttades från generalstaben till de parlamentariska kommissionerna, i samma mån som avskrivnings- eller prutningsivern växte. Ej heller vid utarbetandet av 1914 års härordning, vilken förbereddes inom lantförsvarsdepartementet av en särskild militärkommission, påfordrades de ordinarie militära myndigheternas positiva insatser, och att dessa skulle anses obehövliga under det nya nedskrivningsskede, som tog sin början med ministären Edén, ligger i sakens natur.

Friare utrymme åt B:s idéer lämnade det inre arbetet inom generalstaben. En av den växande arbetsbördan påkallad omorganisation av generalstaben genomfördes av honom. År 1906 tillkom en militärgeografisk detalj. På hösten 1908 uppdelades den gamla militärstatistiska avdelningen i central-, organisations- och utrikesavdelningarna, och år 1912 utbröts den tekniska avdelningen ur kommunikationsavdelningen. Genom utgivandet av tidskriften Meddelanden från generalstaben, som började utkomma år 1909, underlättades och ökades officerskårens kontakt med arbetet i generalstaben.

Till de mest trängande uppgifterna inom generalstabens verksamhetsområde hörde en omläggning av krigsförberedelserna, vilka under B:s chefstid så gott som fullständigt nyskapades. Militärtidtabellerna och hela koncentreringsverket underkastades en genomgripande modernisering. När världskriget utbröt, kunde B. med orubbligt lugn bygga vidare på ett på alla områden påbörjat reformverk genom att energiskt upptaga frågan om krigets behov av personal och materiel i hela dess vidd. Problemet att anpassa freds-

utbildningen efter den nya krigskonstens krav hölls under B:s hela tid aktuellt genom teknikens oavlåtliga utveckling och världskrigets erfarenheter. Vad det gällde, var att skapa en efter svensk terräng och övriga svenska förhållanden lämpad taktik. Sålunda gjordes bl. a. krigföring vintertid, även i norrländsk fjäll- och skogsterräng, kust- och gränsförsvar samt operationer i mörker till föremål för ingående studier och försök, vilka lett till omfattande förbättringar av vår armés vinterorganisation och resultatrikt fredsutbildningsarbete samt ökat samarbete mellan försvaret till lands och sjöss. Redan innan världskriget utbröt, planlade B. övningar i ställningskrig, och han är den förste i vårt land, som i fälttjänstövningar i rörligt krig medtagit tungt artilleri. För att hålla befälet à jour med världskrigets erfarenheter planlades i generalstaben en mångfald kurser och övningar av olika slag. B. hade även tänkt sig, att det tillfälle till truppförbandens utbildning, som osökt erbjöd sig genom inkallandet av de äldre årsklasserna till neutralitetsvakt, energiskt skulle utnyttjas, men här gick den ledande statsmakten honom ej till mötes; folket skulle, hette det, ej förstå, att inkallelsens uppgivna ändamål tillgodosågs genom övningar av sådant slag. Den nya tekniska avdelningen av generalstaben visade sig, ej minst under världskriget, fylla ett viktigt behov. Till dess uppgifter under B:s tid hörde att planlägga tillgodogörandet av inom landet befintlig materiel av olika slag, varvid samarbete med frivilliga sammanslutningar med framgång prövades vid sidan av lagstiftning. Radiotelegrafiens, automobilernas och flygväsendets begagnande för militära ändamål stod på dagordningen. Som resultat av avdelningens praktiska försök infördes den lätta strålkastarmaterielen, arméns lastbilar, motorcykelmateriel och bärbara sköldar m. m.

B. visste att trycka sin stämpel på generalstaben och dess arbete. Han »ingrep personligen i de flesta ärenden, i alla större frågor direkt ledande, men alltid på det sätt, som var denne riddersman så eget — han sporrade sina underlydande med varje ord, med varje handling till självförtroende. Det hände honom såväl som alla andra i sådan ställning, att han vid föredragningar möttes av en åsikt, som på förhand var tillrättalagd efter hans egen. Sådant inverkade icke på en man, som i så utpräglad grad visste vad han ville och som var fullständigt fri från felet att anse en person omöjlig, därför att han tänkte på annat sätt än han själv. Det enda han i den vägen fordrade var lojalitet. Hans kritiker över generalstabsofficerares och aspiranters arbeten vid huvudstationen och på fältet voro också alltigenom präglade av vilja att leda de under-

lydande till självständighet. B. fann för allt skäl, och han klädde alltid varje åtgärd från den underlydandes sida i skäl, som vederbörande ofta icke haft den avlägsnaste tanke på, men just detta övertygade och, vad mera var, det ledde den träffade till förnyat arbete på sin utveckling. B. stod högt över sin omgivning, han var chef. Men åt dem, som stodo honom i arbetet närmast och som fingo följa hans klara, i djupt vetande fästade tankar, gav han — utan att han syntes tänka därpå — långt mera än vad chefen vanligen gör. Och genom hans ofta med en fin satir präglade uttalanden, som sammanfattade och blottade sakfrågan till grunden, framträdde oftare än han själv trodde hans mildhet. Hans lärjungar minnas såsom stunder av sällsynt högtid många föredragningar, som chefen lät övergå till samtal om krigföringens, taktikens och krigsorganisationens väsen.» (Bennedich.)

Redan av B:s uttalanden i ungdomsskriften av 1885 framgår otvetydigt den vikt, han tillmäter krigshistorien såsom vägledande vid strävandet att inträngа i krigets art och villkor. Generalstabens krigshistoriska avdelning hade under hans tid närmast att fullfölja den tidigare påbörjade framställningen av kriget 1808—09, varav före B:s avgång tre nya delar utkommo. Men tillika upptogs 1917 inom avdelningen i och med skildringen av »Karl XII på slagfältet» (1918—19) ett arbete, vari under B:s personliga överinseende de idéer, som voro karakteristiska för den av hans insats präglade generalstaben, fingo lämna ledning vid tolkningen av den nationella, av den samtida manöverstrategiens slagräddsla oberörda fältherrekonst, såsom vars fulländare Karl XII i denna framställning framstår. Åt Karl XII:s-forskningen överhuvud ägnade B. ett varmt intresse.

Efter sitt avskedstagande har B. känt sig manad att — i ett översiktligt arbete, »Härordningsfrågor» (1922) — framlägga sin uppfattning om världskrigets lärdomar. Dessa ha, betonar han, i allmänhet bestyrkt gällande grunder för utbildningen men ock modifierat dem. Vad de senaste årens erfarenhet för B. bekräftat är väl framför allt offensivens överlägsenhet. Ställningskampen är ej den enda »moderna»; å andra sidan kan och bör den ingalunda i alla lägen undvikas. Men man måste fasthålla vid en strävan att hålla operationerna rörliga, »ty endast då kunna avgörande framgångar vinnas, och endast då kan den numeriskt underlägsne genom kraftig handling och utnyttjande av gynnsamma lägen utjämna sin svaghet». En av orsakerna till världskrigets långvarighet är given däri, att man vid världskrigets utbrott — genom eldvapnens utveckling i förening med den vunna färdigheten i terrängens utnyttjande —

stod med en rent defensiv infanteribeväpning. Det karakteristiska för den under kriget utvecklade nya infanteribeväpningen och tekniken är dess offensiva syftning. Med denna allmänna uppfattning som utgångspunkt blev det också lätt för B. att inlägga ett varmhjärtat försvar för sitt eget vapen, kavalleriet (»Vårt kavalleris framtid», Sv. dagbladet 1923). Kavalleriets styrka är i den nya krigföringen som i den gamla rörligheten, dess anfallsmål har väl upplösts i små enheter, som kräva ej den samlade chocken utan små anfallsgrupper, men utsikterna för ett framgångsrikt anfall ha därför ej minskats. Uppgifterna äro väsentligen oförändrade: spaningen vid framryckningen, täckandet av den vikande armén och beslöjandet av rörelserna vid återtåget. I sin sistnämnda verksamhet är kavalleriet det yppersta uttrycket för ett folks försvarsvilja, för dess fasta beslut att åter och åter organisera motståndet på nytt: centralförsvarets princip kan endast genomföras med stödet av ett tillräckligt kavalleri.

Skriften om våra genom världskriget nya »Härordningsfrågor» utgör jämte ett antal artiklar i Svenska dagbladet 1923 ett förnyat inlägg i de stora svenska organisationsfrågor, som sysselsatt B. under hela hans verksamhet. Trots alla de revolutionerande omvälvningar, han upplevt, är linjen alltjämt obruten. För B. står det fortfarande klart, att det är den ständiga indelningens fasthet allena, som gör det möjligt för en här att uthärda alla påfrestningar. I utlandet »värdesätter man högt regementenas traditioner såsom sammanhållande band, kanske därför att ytterst få äga så gamla, ärorika och fast rotade som de svenska, för vilkas betydelse vi icke äga sinne». B. är bestämd motståndare mot de planer på en nedsättning av regementenas antal, som framburits av den senaste försvarsrevisionen. Inom ett kadersystem kan armén både stärkas och försvagas, om så anses erforderligt, men endast ett efter befolkningens storlek avpassat kadersystem kan upptaga hela dess värnkraft. Så länge värnplikten är allmän, »kan man ej ens teoretiskt beskära infanteriregementenas antal efter godtycke, och i praktiken är det otjänligt att genom indragning förstöra kadrer, som kanske i en snar framtid redan genom befolkningens tillväxt bli behövliga. Endast ett döende folk kan göra det. Ett levande kan ju av nöden tvingas att för en kortare tid uttunna sina kadrer. Det är vida lättare att sedan åter stärka dem än att bilda helt och hållet nya... Regementena äro förbundna med nationens liv. De ha sina rötter där.»

»Visserligen höras fraser om att i det moderna kriget maskinerna skulle ersätta människan, men de äro ett överdrivet

uttryck för maskinernas relativt ökade betydelse. När människans mod brytes, äro maskinerna till ingen nytta», heter det i B: s »Härordningsfrågor». Även detta och andra dylika uttalanden knyta an vid hans första skrift. Det har från början stått i hans förmåga att ge kraftiga och varma uttryck jämväl åt den militära karaktärsdaningens moraliska patos, modet, disciplinen, viljekraften och fosterlandskärleken. B: s gestalt hör knappast till dem, som genom utåtvänd verksamhet bränt sig in i det allmänna medvetandet. Den bild, hans närmaste medhjälpare bevara av honom, ha de i inskriften på en av generalstaben vid hans avgång präglad medalj sammanfattat i orden: »Snillrik, framsynt, ridderlig.»

Källor: Meddelanden av generalmajoren H. de Champs och majoren C. Bennedich angående B: s verksamhet som chef för generalstaben; B: s ovannämnda tryckta arbeten och artiklar i Sv. dagbladet (16, 17 mars, 6 apr., 20, 25 och 27 juni 1923); tjänsteförteckning 31 dec. 1918, försvarsdepartementet; riksdagens prot. och handl. — Ang. B: s tryckta skrifter, se texten.

B. BOËTHIUS.

Billberg och **af Billbergh**, släkt, härstammande från kyrkoherden i Billeberga och Tirup Hans Ottosson (f. 1649, † 1709), vilkens son, kyrkoherden i Ingelstad Gustav Hansson Billberg (f. 1702, † 1762), antog släktnamnet efter hemsocknen. Sonsöner till honom voro kammarrättsrådet Gustaf Johan Billberg och presidenten Johan Peter af Billbergh (se nedan 1 och 2), av vilka den sistnämnde 11 maj 1826 upphöjdes i adligt stånd och därvid förändrade släktnamnet. En son till G. J. Billberg, med. doktor Alfred Billberg (f. 1814, † 1889), gjorde sig känd såväl genom sitt intresse för vattenbehandling som genom reformatoriska åskådningar inom sinnessjukvården, vilka han sökte förverkliga vid en av honom år 1872 å Södermalm i Stockholm öppnad privat vård- och kuranstalt för nerv- och sinnessjuka (»Familjehemmet»). Bland J. P. af Billberghs efterkommande märkas sonsonen, lektorn vid h. allmänna läroverket i Västerås Thure Carl Christofer af Billbergh (f. 1842, † 1919), samt sonen, advokatfiskalen Ture Arvid Billbergh (f. 1815, † 1908), vilken var stadsfullmäktig i Stockholm 1863—68 och ordförande i kyrkogårdsnämnden 1887—96. Tillika var han vid sidan av sitt statsämbete sekreterare i Serafimerordensgillet 1872—76 och i medicinalstyrelsens avdelning för hospitalsväsendet från 1877 samt nedlade såväl där som i ett flertal direktioner och kommittéer ett intresserat arbete, främst i sjukvårdens tjänst.

Källa: F. Th. och T. A. Billbergh, Skånska slägten Billberg (1883, 95).

G. J. Billberg.
Miniatyr av P. Köhler. 1806. Teknolog A. Billberg, Stockholm.

1. Gustaf Johan Billberg, f. 14 juni 1772 i Karlskrona, † 26 nov. 1844 i Stockholm. Föräldrar: kyrkoherden i Bunkeflo, kontraktsprosten Elias Billberg och Lovisa Maria Hjelm. Erhöll enskild undervisning och inskrevs samtidigt, 3 febr. 1779, som student i Lund, där han år 1788 började sina akademiska studier; avlade jur. examen 23 mars 1790. E. o. kanslist vid varvsamiralsämbetet i Karlskrona 23 apr. 1790; auskultant vid amiralitetsunderrätten i maj och vid amiralitetsöverrätten 15 juni s. å.; auskultant i Göta hovrätt 18 juli 1791; inskriven som extraordinarie tjänsteman i generaltulldirektionens kansli 15 sept. s. å.; kammarskrivare vid överrevisionen över örlogsflottans krigsräkenskaper febr. 1792; revisor vid kammarrevisionen från ingången av år 1793 med fortsatt tjänstgöring i nyssnämnda, nu såsom ett särskilt kontor med kammarrevisionen införlivade överrevision; inträdde tillika enligt generaltulldirektionens medgivande 2 apr. s. å. i tjänstgöring såväl i dess kansli som vid inkommande sjötullkammaren i Stockholm; e. o. kammarskrivare i krigskollegiets artillerikontor sept. 1794; regementsskrivare vid Göta garde sept. 1796; v. landskamrerare i Visby 28 aug. 1797; landskamrerare därstädes 22 maj 1798; sekreterare hos generaladjutanten för flottorna dec. 1807; erhöll amiralitetsöverkommissaries namn, tur och befordringsrätt 6 maj 1808; tillika kamrerare s. å., v. överdirektör 21 mars 1809 samt överdirektör 14 juni 1810, allt vid Stockholms stads fattigvård, och bestred sistnämnda befattning, till dess att densamma med utgången av mars månad 1812 indrogs; kammarrättsråd 5 mars 1812; ledamot av krigskommittén 6 apr. 1813—22 mars 1820 (ordförande fr. o. m. hösten 1819); ledamot av rikets allmänna ärenders beredning 30 sept. 1823; revisor över K. teaterkassans räkenskaper s. å.; erhöll avsked från kammarrättsrådsbefattningen 26 sept. 1837. Ledamot av Sällskapet för allmänna medborgerliga kunskaper 1797, av

Sällskapet pro patria 1802 och av Patriotiska sällskapet 1805; LVVS 1813; LVA 1817; RNO 1818; återupplivade 1832 det redan 1806 stiftade Linnéska samfundet; var dessutom ledamot av ett flertal utländska lärda sällskap.

Gift 1) 25 sept. 1796 med Margareta Ferelius, f. 11 dec. 1775, † 14 febr. 1800, dotter till kyrkoherden Arvid Ferelius i Skövde; 2) 28 nov. 1801 med Helena Maria Ehinger, f. 30 sept. 1784, † 18 juli 1865, dotter till handlanden Bernt Emanuel Ehinger i Visby.

B. synes ha stadgat sitt genom flit och mångsidig tjänstgöring grundlagda anseende som kameral tjänsteman, då han såsom landskamrerare i Visby under nära ett decenniums träget arbete (1798—1807) bragte reda i länets förut oordnade räkenskapsverk. Sedan han därefter återvänt till Stockholm, öppnade sig för honom, alltjämt under ganska mångskiftande uppdrag, en jämnad befordringsbana, vilken vid fyrtioårsåldern kulminerade med kammarrättsrådsämbetet. Det är emellertid icke B:s kamerala förtjänster, som givit honom en plats i eftervärldens hågkomst. Redan från sitt nionde år hade han fattat håg för botanik och entomologi, och fastän faderns vilja förde honom in på ämbetsmannabanan, förblevo samlarintressena under hela hans livstid det centrala för honom. Tidigt nog vann han härigenom inträde i den krets av lärde och amatörer, som uppehöllo de Linnéanska traditionerna i Sverige, icke minst i fråga om artkännedom och begär att samla, beskriva och namngiva. Redan 1793 öppnade han en brevväxling med professor K. P. Thunberg, som sedan fortsatte livet igenom, och långt innan han (1817) genom inval i Vetenskapsakademien officiellt upptogs i den lärda kretsen, nämnas flera av dess mera bemärkta medlemmar i förtrolig ton i hans brev. Med outtröttlig energi arbetade han på att öka sin i pojkåren grundlagda insektsamling, men hans intressen överspände, såsom hans ganska mångsidiga författarskap visar, även andra sidor av zoologien. Botaniken svek han ej heller. Särskilt sedan han fått tillfälle att anlägga ett orangeri i Visby, börja frågor om köp eller byten av växter och frön att i korrespondensen tävla med de liknande samlarnotiserna om insekter. B:s överflyttning till Stockholm ändrade intet väsentligt i hans samlarmöjligheter. Visserligen var det för honom ogörligt att åt en levande varg, som hunnit »en otrolig tamhet», bereda det liv, »som hans förändrade lynne synes hava förtjänt», men insektsamlingen förkovrades och växtanskaffningen fortsatte. Snart nog såg han sig i stånd att i Solna förvärva en lägenhet under Huvudsta, som han kallade Ellenhill och 1815 gjorde till sin ständiga bostad. Med stolthet inrapporterade han inom kort till Thun-

berg, att han skulle utså över 1,300 särskilda slag av frön och hoppades kunna räkna över 2,000 species i sin trädgård. Även sitt naturvetenskapliga bibliotek ägnade han en nitisk och framgångsrik omvårdnad, som bragte det upp till ett bestånd av ett tusental särskilda arbeten och ett uppskattat värde av 8,000 rdr b:o. B. var emellertid ingalunda nöjd med amatörsamlarens nöjen. Redan tidigt kände han sig manad att i tryck framlägga resultatet av sina lärda mödor. Hans första tankar gällde populära arbeten i zoologi, men det blev ej han utan J. V. Palmstruch, upphovsmannen till planschverket »Svensk botanik», som kom att till förverkligande upptaga den viktigaste planen, utgivandet av parallellverket till »Svensk botanik», »Svensk zoologi» (privilegium 24 okt. 1805). Sedan Palmstruch 1811 avlidit, förvärvade emellertid B. för 5,000 rdr b:o förlagsrätten till båda arbetena för att på egen risk fortsätta utgivningen. Texten till »Svensk botanik» författades liksom under Palmstruchs tid av Olof Swartz. På B:s lott föllo redaktörsbestyren, tecknandet av en del av planscherna och framför allt finansieringen, vilken genom avgång bland prenumeranterna och pappersprisens stegring snart blev bekymmersam. B. tänkte emellertid högt om den praktiska betydelsen av ett verk, som han trodde gagna ej mindre läkekonsten än jordbruket och anhöll därför, att kyrkorna måtte åläggas att subskribera på arbetet. Utvägen väckte även i denna den prästerliga medicinens tider betänkligheter, men K. M:t remitterade ansökan till Vetenskapsakademien med en rekommendation, som föranledde denna att stödja verket med ett årligt anslag. Utgivningen kunde alltså fortgå, och B. utvidgade t. o. m. företaget med en latinsk upplaga samt en särskild »Ekonomisk botanik», vilken var avsedd att upptaga i Sverige och Norge odlade eller odlingsbara växter och understöddes med ett lån ur manufakturfonden på 3,000 rdr. Även förberedelser för fortsättningen av »Svensk zoologi» sysselsatte B.

För att i någon mån göra slut på spänningen mellan sina lärda intressen och sina ämbetsuppgifter tog B. 1818 det ganska uppseendeväckande steget att söka transport från sin kammarrättsrådstjänst till den lägre akademiräntmästarbefattningen i Uppsala. Ehuru fullt förklarlig genom B:s önskan att komma i närmare förbindelser med den lärda världen, torde hans ansökan böra sättas i samband även med den spänning, som vid denna tid uppstått mellan Thunberg och Afzelierna och i vilken B. med iver ställde sig på Thunbergs sida. Det var denne, som uppmuntrade B. att söka, och då planen trots B:s trägna uppvaktningar på högre ort gick om intet — i konsistoriet var Thunberg den

ende, som gav sin röst åt denne »outsider» —, fann B. åtminstone själv en huvudorsak härtill i »herr Pers» (den berömde läkaren Per von Afzelius') intriger. Missräkningen gick honom till sinnes; då Thunberg 1824 vid en ny ledighet uppmuntrade honom att än en gång pröva lyckan, betygade han väl sin fortsatta åstundan att erhålla befattningen men förklarade sig ha blivit av universitetet bemött på ett sätt, som gjorde det omöjligt för honom att ånyo anmäla sig som sökande. Långt innan frågan om akademiräntmästarbefattningen nått sitt avgörande, hade motsättningen mellan Thunberg och Afzelierna aktualiserats på ett annat område. Thunberg önskade vid denna tid taga avsked från professuren och samtidigt bereda akademisk befordran åt en frände K. P. Forsberg, vilken han upptagit i sitt hus och invigt i naturvetenskapernas studium. B. tog sig med iver an planen, även därför att den tycktes honom lova »en ypperlig seger över en otacksam ligas intriger», och då svårigheter uppstodo, lyckades han förmå Thunberg att hembjuda sin insektsamling — vilken denne till hans ledsnad sökte avyttra, eventuellt till utlandet — som gåva till bägge universiteten, för den händelse Forsberg finge den önskade befordran. Även nu var B. trägen i sina uppvaktningar, men ärendet, som till en början syntes ligga gynnsamt, förhalades och fick slutligen förfalla. Samtidigt led B. ett svårt nederlag i en annan akademisk stridsfråga, där han själv var huvudpart. Swartz avled 1818, och då B. ej kunde eller ville finna en annan medarbetare, grep han sig an med att själv författa texten till »Svensk botanik». Han synes emellertid ej ha varit uppgiften vuxen; de nya häftena mottogos med en skarp kritik, särskilt av Göran Wahlenberg, vilken slutade med att i Vetenskapsakademien yrka, att dess anslag till verket skulle indragas, såframt B. ej ville underkasta sig censur eller överlämna författandet av texten åt akademien. För B. tedde sig det hela som en egennyttig intrig av Wahlenberg, som förstått att draga J. J. Berzelius på sin sida, men trots ett envist motstånd lyckades han ej uppnå mer än att undgå Wahlenberg som censor (1820). Trött på det hela, intresserade B. då sina gynnare på högre ort för att akademien skulle köpa förlagsrättigheterna till såväl »Svensk botanik» som »Svensk zoologi» och ingav därpå ett anbud, vilket mot hans egen förmodan upptogs gynnsamt i akademien. Köpet avslöts år 1822, varefter utgivningen uppdrogs åt Wahlenberg.

Försäljningen av »Svensk botanik» och »Svensk zoologi» var för B. välkommen även av ekonomiska skäl. Under sina första Stockholmsår efter Visbytiden synes han med ganska stor frihet ha kunnat fullfölja sina vetenskapliga liebhaberier, men omkring 1820

inträdde en förändring härutinnan, som han själv tillskrev missräkningar till följd av den allmänna penningknappheten. Likviderandet av hans senaste ganska omfattande bokinköp beredde honom ett långvarigt bekymmer, och han började med iver söka en köpare till Ellenhill. Först 1821 kom försäljningen till stånd, men köpesumman, som blott blev 16,666 $^{2}/_{3}$ rdr eller mindre än hälften av vad han nedlagt på egendomen, täckte ej ens inteckningarna. Under sådana förhållanden var det ganska naturligt, att B. började spekulera över en möjlighet att göra sig gagn av sin insektsamling, vars betydelse och omfattning just då belystes av den år 1820 av trycket utgivna katalogen däröver och som av Thunberg värderades till 8,000 rdr hamburger b:o. Hans plan saknade emellertid ej originalitet. Avsikten var att skänka samlingen jämte biblioteket till staten under förutsättning, att ett överintendentsämbete vid riksmuseum nyskapades för B:s räkning; på så sätt skulle han få realisera sin högsta önskan »att på ett ställe få konserverade böcker och samlingar och få helt och hållet uppoffra mig åt naturalhistorien», varjämte han som extra fördel skulle kunna bokföra den »surprise», en dylik utnämning otvivelaktigt skulle ha inneburit för hans vedersakare Berzelius. Återigen uppmuntrad vid sina uppvaktningar hos de högtställda, ingav B. 15 jan. 1821 sin ansökan om överintendentsbefattningen. Då Vetenskapsakademien, till vilken ärendet remitterades, fordrade att få värdera samlingen, trodde sig B. emellertid häri böra spåra en »ovärdig» motintrig av Berzelius och fann det bäst att draga sig tillbaka. Något mer än ett år därefter, 31 aug. 1822, blev hela den stora samlingen jämte B:s bibliotek och all hans lösa egendom lågornas rov.

Med okuvlig energi återupptog B. både sin författar- och sin samlarverksamhet. Inom ganska kort tid (1827) hade han hopbragt en ny samling, som räknade ej mindre än 20,000 exemplar, medan den uppbrända stannat vid 18,000. Med sina enskilda förhållanden var han däremot djupt missnöjd. Otvivelaktigt var det med verkliga förhållandet överensstämmande, då han uppgav sig efter eldsolyckan 1822 vara i trängande behov av något tillskott till sin och sin stora familjs uppehälle, men de förhoppningar, han hämtade från sina uppvaktningar hos de inflytelserika, infriades ej. Redan då det började se mörkt ut med överintendentsbefattningen, hade B. kommit på tanken att hembjuda sina samlingar till ryska staten i utbyte mot en vetenskaplig befattning. »Jag är färdig att packa in genast och bli ryss», hette det då (12 febr. 1821) i ett brev till Thunberg, »där jag kan göra till äventyrs mer nytta för en älskad vetenskap och endast få ägna mig däråt.» Nu återkom han till

tanken. I dec. 1827 erbjöd han det ryska sändebudet van Suchtelen att skänka sin samling till museet i Helsingfors mot erhållandet av en intendentssyssla där, men även denna plan slog fel. Kort därpå (1828) sålde B. samlingen i England. I Stockholms lärda värld hade B. emellertid fortsatt med sin oppositionella politik, som antog en alltmer mot Berzelius riktad personlig karaktär. Deras vägar korsades vid B:s misslyckade försök att i Vetenskapsakademien bereda något soulagement åt sin och Thunbergs skyddsling Forsberg. Vid ett tillfälle (13 jan. 1824) gav han, måhända icke utan en viss orättvisa mot »Årsberättelsernas» författare, uttryck över sitt missnöje med att Berzelius visade mera sinne för akademiens »yteliga lustre» än för dess verksamhet; klasserna borde månatligen samlas var för sig till åhörande av föredrag och utbyte av erfarenheter. Till äventyrs var det liknande planer, som föresvävade honom, då han 1832 företog sig att, upplivande ett uppslag från Visbytiden, söka sammanföra naturvetenskapernas idkare och älskare i ett »Linnéskt samfund». Försöket misslyckades emellertid. »Då han», heter det i biografien över B. i akademiens Handlingar, »i allmänhet var av de egentliga vetenskapsmännen föga uppburen och få av dem däri deltogo, blev sällskapet sammansatt av nästan endast vetenskapsälskare och måste, efter några års försökt tillvaro, slutligen upplösas.» Den reservation, som är inlagd i dessa ord, är givetvis en återklang från B:s akademiska intriger. Otvivelaktigt är väl också, att de däri framträdande anspråken lade en måttstock på hans amatörvetenskap, som denna ej tålde. Ett välförtjänt erkännande åt hans redliga nit för naturvetenskaperna och de Linnéanska traditionerna var det däremot, då Thunberg efter honom uppkallade växtsläktet B i l l b e r g i a.

Tryckta arbeten: Utkast till en fauna Gottlandica samt beskrifning på en svensk fogel, Falco umbrinus (VA Handl., 1809, s. 188—204). — Försök till färgornas bestämmande i naturalhistorien (ibid., 1813, s. 97—128). — Monographia mylabridum. Sthm 1813. 74, (6) s., 6 pl. — Stafning och innanläsning. 1:a året. Sthm 1814. 12:o 95 s. (Anon.) — Ekonomisk botanik för landtbruk, trädgårdar och apotek. H. 1—2. Sthm 1815—16. (30) s., 12 pl. — Insecta ex ordine coleopterorum descripta (Nova acta R. soc. sc. Ups., T. 7, 1815, s. 271—281). — Novae insectorum species descriptae (Mémoires de l'acad. des sc. de St. Petersburg, T. 7, 1815—16, s. 381—395). — Enumeratio insectorum in museo G. J. Billberg. Sthm 1820. 4:o (4), 138 s. — Fragmenter till öfwerläggningsämnen hos Swea rikes ständer år 1823. Sthm 1823. 44 s. (Anon.) — Catalogus insectorum, secundum enumerationem insect. a me editam desideratorum. Sthm 1825. 12:o 14 s. — Kort handledning vid naturaliers samlande särdeles å aflägsna orter. Sthm 1826. 12:o 4 s. — Synopsis faunae Scandinaviae complectens animalia Sveciae et Norvegiae que hucusque detecta. T. 1: 1—2*. Sthm 1827—28. 16:o (4), VIII, 55, XV s., 3 tab.; 208 s., 3 tab. [2:a uppl.] T. 1: 1*. Sthm 1828. 16:o XII, 56, X s., 3 tab. — Till författaren af Vederläggningen af de i frågan om realisationen gångbara falska begrepp och fördomar eller bidrag till samma skrift [af H. S. Collin].

Sthm 1829. 12:o 16 s. — Åminnelsetal öfver doktor C. P. Thunberg. Sthm 1832. 8:o 48 s. — Öfversigt af de naturalster som egentligen böra fästa handlandes, hushållares, slöjdidkares, vextodlares och naturälskares uppmärksamhet (Linnéska samf. handl. 1832, s. 21—35). — Några underrättelser om Bancroftia xantorrhiza och Symphytum asperrimum (ibid., s. 38—42). — Om odling af fjällvexter (ibid., s. 43—46). — Om ichthyologien och beskrifning öfver några nya fiskarter af samkäksslägtet Syngnathus (ibid., s. 47—55). — Smärre uppsatser i tidskrifter och tidningar.

Utgivit: Svensk botanik. Med text författad af O. Swartz och utg. Bd 7—9: 1—3. Sthm 1812—22. 2:a uppl. Bd 1. Sthm 1815. Lat uppl.: Botanicon Scandinaviæ seu plantarum in Svecia et Norvegia sponte crescentium icones. Fasc. 1—2*. Sthm 1822. (72) s., 36 pl. (Övriga band utg. av J. W. Palmstruch och Vetenskapsakademien.) — Författningar som tillämpas uti Kongl. kammarrätten samlade och med register försedde. H. 1. Sthm 1832. 12:o. — Linnéska samfundets handlingar för år 1832. Sthm 1833. (Anon.) — Helicons blomster, plåckade ok vid åtskilliga tillfällen utdelte af Lucidor den olyklige. 1—2. Göteb. 1835—36. 366 s. (Även med titel: Klassiska författare i svenska vitterheten, H. 13—16; anon.) — Handbibliothek för sällskapsnöjen eller systematiskt ordnade spel, lekar och konster. D. 1—2. Sthm 1838—39. 32:o 524, 8 s.; 714, 6 s. (Anon.) — Dessutom tagit initiativet till och medarbetat vid utgivandet av Svensk zoologi, utg. af C. Quensel och J. W. Palmstruch. D. 1—2. Sthm 1806—09.

Källor: Militaria: ansökn. och meritförteckn. för arméns civilstat, biographica, kanslern för Uppsala universitet till K. M:t 28 dec. 1818 och Vetenskapsakademien till K. M:t 1813 (ink. 2 nov.) och 11 apr. 1821, allt i RA; brev från B. till C. P. Thunberg (sign. G. 300 c), UB; levnadsteckning över B. i VA Handl. för år 1844.

B. BOËTHIUS.

2. Johan Peter af Billbergh (före adlandet Billberg), den föregåendes broder, f. 1 maj 1776 i Bunkeflo församling, † 9 apr. 1850 å Hinderstorp i Västergötland. Fältkammarskrivare vid generalkrigskommissariatet i Karlskrona 14 juni 1792; skeppsskrivare på kutterbriggen Dragon 6 maj 1793; e. o. kammarskrivare i krigskollegiet och kammarrevisionen samt e. o. kanslist i riksgäldskontoret 1795; slottsinspektor vid krigsakademien å Karlberg 30 dec. 1796; revisor i kammarrätten 27 sept. 1799; erhöll kommissaries namn och heder med tur och befordringsrätt 3 maj 1802; ledamot av arméns flottas kammarrätt 16 maj 1803; kommissarie i kammarrätten 30 apr. 1805; såsom fullmäktig först för Älvsborgs, sedan för Nyköpings län ledamot av allmänna brandförsäkringsverkets direktion; kammarråd 22 febr. 1808; förordnad av K. M:t att vara chef för generalkrigskommissariatet vid västra arméns högra flygel 12 mars s. å.; erhöll förordnande att i Vänersborg upptaga och undersöka klagomål mot förra generalkrigskommissariatet vid västra arméns vänstra flygel 20 nov. 1809; ledamot av den över medicinalvården i riket tillförordnade kommittén 14 juni 1810; förordnades 19 juni s. å. till ledamot av kommittén för hamnstängningsanstalterna och kustbevakningen, vilken 15 jan. 1811 förvandlades till krigskommittén; tf. generalintendent 14 juli 1812 (åtföljde armén i fält 1813—14); ledamot av kommittéerna för utredande

J. P. af Billbergh.
Oljemålning av P. Krafft. 1836. Kammarrätten.

av krigsförvaltningsärenden 14 juli 1812 och angående ny förordning mot lurendrejeri och tullförsnillning 23 dec. 1812—24 mars 1817; förordnad att avresa till kontinenten för att uppgöra likvid med samtliga allierade makter 21 febr. 1815; ledamot av kommittén angående de vid sista riksdagen gjorda förslag till föreskrifter om allmänna magasinsinrättningens styrelse och förvaltning 13 dec. s. å.; ledamot av generaltulldirektionen 24 apr. 1816; erhöll uppdrag att vid norska gränsen inhämta kunskap om tullbevakningens tillstånd m. m. 3 juli s. å.; ledamot av kommittén för tullförfattningens överseende 20 nov. s. å.; v. president i kammarrätten 13 maj 1817; erhöll förordnande att deltaga i utarbetande av reglerna för kronomagasinsuppbörden 13 jan. 1818; ledamot av kommittén angående taxa för Södertälje kanal och slussverk 17 febr.—13 sept. 1819; erhöll i nov. 1820 i uppdrag att avsluta likvidation med danska kronan om svenska arméns underhåll i Schleswig-Holstein efter Kielfredens undertecknande (konvention 15 juni 1821); ledamot av kommittéerna för granskning av projekt till fältförvaltningsreglemente 6 juli 1821 och angående magasinsinrättningens tillstånd 11 dec. 1822—23 apr. 1823; förste departementschef vid generaltullstyrelsen 22 dec. 1824; ledamot i direktionen för förvaltningen av civila ämbetsmannastaternas pensionskassas reglering 27 apr. 1825; adlad 11 maj 1826; ledamot av kommissionen angående utslag i ekonomi- och polismål 11 juli s. å.; erhöll förordnande att företaga en tullinspektionsresa 27 juli s. å.; ledamot av kommittén angående ny instruktion och stat för kammarrätten 24 sept. 1828—6 dec. 1830; bevistade riksdagarna 1828—29 och 1834—35 och var därunder ledamot av bevillningsutskottet 1828—29 samt av statsutskottet 1834—35; tf. generaltulldirektör tidvis under åren 1831, 1833, 1835 och 1836; tf. president i kammarrätten 27 sept. 1834; president därstädes 16 dec. 1836; erhöll avsked 30 juni

1841. RNO 1809; LKrVA s. å.; HedLKrVA 1821; KDDO s. å.; erhöll pris av Krigsvetenskapsakademien 1824; LLA 1826; KNO 1827.

Gift 1) 9 juli 1805 med Anna Sofia Ehinger, f. 28 nov. 1787, † 7 apr. 1826, dotter till handlanden Bernt Emanuel Ehinger i Visby; 2) 26 nov. 1826 med Elsa Katarina af Gillner, f. 4 juni 1796, † 30 apr. 1880, dotter till översten Karl Johan af Gillner.

Under åren omkring 1840 har B. nedskrivit sina minnen alltifrån barndomen i en »lefnadshistoria», som utgör huvudkällan till vår kännedom om hans liv, intill dess det delvis synnerligen omfattande källmaterialet rörande hans offentliga verksamhet blir kritiskt genomarbetat.

När B. vid nyss fyllda sexton år, 14 juni 1792, erhöll förordnande såsom kammarskrivare i fältkontoret i Karlskrona, var det ekonomiskt trångmål, som nödsakade honom att avbryta sina påbegynta studier. Varken på fäderne eller möderne ägde han släktförbindelser med det inflytande, som kunde betinga en rask befordran. Det måste då betraktas såsom ett avsevärt erkännande åt hans egen personliga duglighet och energi, att han, efter att ha använts på åtskilliga underordnade poster inom den civilmilitära och kamerala administrationen, knappt trettiotvå år gammal, utnämndes till kammarråd (febr. 1808) för att strax därpå kallas till chef för överkrigskommissariatet, först vid den s. k. reservarmén och, omedelbart därefter, i samband med denna armés uppgång i »västra armén», vid sistnämnda armés högra flygel. Sitt krävande värv synes B. hava skött med stor energi. Han har i vårt militära förplägnadsväsendes historia blivit känd såsom upphovsmannen till ett förslag till livsmedelsutskrivningar, om vilket det sagts, att det var »grundat på principer, snarlika nutidens rekvisitionslagar». Endast obetydliga anstalter hade vidtagits för underhållet av den nyssnämnda »reservarmén», och då B:s försök att genom auktioner och leveranskontrakt ordna livsmedelsanskaffningen försvårades genom »enskild spekulation i höjda priser», yrkade han, att envar skulle vara skyldig att för visst pris på olika proviant- och furageartiklar lämna ut sitt »överflöd». Från den, som ej godvilligt gick in på en sådan uppgörelse, skulle »överflödet» uttagas på exekutiv väg och utan ersättning. Det Billbergska förslaget insändes av västra arméns befälhavare, G. M. Armfelt, till konungen, som, under yttrande av sitt gillande, befallde beredningen att utlåta sig däröver. Här strandade emellertid projektet. »Genom riksdrotsen», berättar H. G. Wachtmeister, »rönte kungen vid detta tillfälle (memorialets första föredragning) av Kongl. beredningen ett kraftigare och mera öppet motstånd än någonsin hans far erfor av rådet.» Vid förnyad

föredragning av ärendet förklarade riksdrotsen förslaget »stridande ej allenast mot grundlagarna — varigenom kungen ej är lämnad annan rätt än den, som 45 § i 1772 års regeringsform medgiver att upptaga gärd — utan även mot tydliga espriten av civila lagarna, vilken ej kan stå tillsammans med den kränkning av medborgerliga rättigheter, som skulle väckas genom undersökningar och bestämmandet av vars och ens överflöd, som dessutom skulle giva anledning till otaliga vexationer, varifrån varje undersåte är av lagarne skyddad.» Konungen böjde sig för beredningens avstyrkande, ehuru han, enligt Wachtmeister, »flera gånger med hätsk ironi sade, att projektet var ganska välment». Måhända har denna episod varit en anledning till, att frågan om rekvisitionerna gjordes till föremål för uttryckligt stadgande i 1809 års regeringsform. B. fick alltså reda sig utan hjälp av tvångsrekvisitioner, men han synes ha förmått att begränsa uppskörtningen genom att hålla en hård hand över leverantörerna. I det utlåtande, som kommittén för granskning av de särskilda krigsförvaltningarnas åtgärder avgav efter kriget, heter det, »att största hushållningen och minsta kostnaden visade sig vid västra arméns högra flygel, ehuru allmänna varuprisen i Värmeland voro högst».

Enligt egen uppgift har B. tidigt på hösten eller rentav redan på sensommaren 1808 fått känning av planerna på en revolutionär omstörtning. En kort tid efter det att general Bror Cederström efterträtt Armfelt såsom befälhavare för västra armén, skall nämligen B. i Arvika ha fått besök av K. H. Anckarsvärd, som anförtrodde honom, »att en revolutionsplan bearbetades, såsom numera av högsta behovet påkallad, såvida landets självständighet skulle kunna räddas, och att man utsett överstelöjtnanten Adlersparre till chef och ledare...». Notisen förtjänar uppmärksamhet, då den ju förlägger de första manifestationerna av Anckarsvärds aktiva revolutionära nit till ett avsevärt tidigare skede under 1808 än eljest plägar uppgivas. B. beslöt sig emellertid för en medelväg, som vittnar mer om byråkratisk än om patriotisk lojalitet: han svarade Anckarsvärd, att han icke skulle förråda det erhållna förtroendet och icke heller ämnade motverka de revolutionäras bemödanden men att han icke blandade sig uti några politiska förhandlingar, glad, om han kunde vederbörligen sköta sin tjänst. Hans post var dock för betydande för att han helt skulle kunna få ställa sig utanför. Under själva revolutionsdagarna, i mars 1809, ville han sålunda på Adlersparres direkta förfrågan icke vägra att lämna sitt sedvanliga biträde till arméns förplägnad. Men han önskade »sauvera sig i formen» och yrkade därför att bliva arreste-

rad, vilket han också blev på natten mellan 6 och 7 mars. Då det emellertid visade sig, att order, som han från arresten utfärdade till sitt kommissariat, icke som förut åtlyddes, och det befanns, att Adlersparre själv stod bakom den i och för sig föga förvånande »insubordinationen», kom det till ett häftigt uppträde mellan Adlersparre och B. Den sistnämndes dittillsvarande fältkassör, som helt anslutit sig till revolutionen, och en officer bland dess anhängare blevo nu »kommissariatets huvudmän» och åtföljde armén till Stockholm.

Sedan trupperna marscherat från Karlstad, befriades B. ur sin arrest, och det dröjde ej länge, innan hans förmåga blev tagen i anspråk även av den nya regimen. Under kriget hade klander ofta hörts över generalkrigskommissariatet vid västra arméns vänstra flygel. På hösten 1809 fick nu B. konungens order att upptaga och undersöka klagomålen. Detta förtroendeuppdrag var det första i en lång rad sådana. Den 19 juni 1810, samma dag, som konungen förklarade sitt nådiga välbehag över B:s »berömliga nit och omtanka» vid dess utförande, kallades han att deltaga i den av tidsomständigheterna föranledda utomordentliga civilmilitära förvaltningen och inlade därvid avsevärda nya förtjänster genom förbilligande av upphandlingen. På sommaren 1812 nödgades han mot sin önskan åtaga sig posten som generalintendent. Hans energiska hävdande av det allmännas intressen synes hava åsamkat honom åtskilligt obehag, vilket hade till följd, att han redan nästa år avsade sig befattningen, och endast kronprinsens personliga påverkan förmådde honom att ändra detta beslut. Friktionerna fortsatte dock. B:s opposition mot inrättande av en särskild inspektion över arméns sjukhus, som skulle ha splittrat hans egen myndighet över den civila personalen, ledde väl till att den redan utfärdade generalordern återkallades men torde, jämte en del andra slitningar, ha gjort, att han icke på högsta ort blev så väl sedd som förut. B. talar i självbiografien också om »det missnöje med honom och hans oböjlighet att frångå vårt fältstatsreglemente samt antaga franska arméns seder och bruk, som ständigt röjdes», och han klagar över det mångfaldiga sätt, på vilket generalintendenturens legitima intressen åsidosattes. Särskilt förtröt det honom, att han icke i tid sattes i tillfälle att förutse och beräkna behoven; någon allmän fälttågsplan fick han ej del av, och om arméns rörelser blev han ej underrättad, förrän de redan börjat. Även rent personligt trodde han sig ha skäl att klaga över mindre lämplig behandling i olika avseenden.

I början av år 1815 erhöll B. i uppdrag att genom förhandlingar åvägabringa uppgörelse med de allierade makterna om deras bidrag till svenska arméns underhåll i Tyskland. Dessa förhandlingar slutfördes redan under samma vår. De allierades sammanlagda räkningar hade slutat på ett belopp av 2,139,195: 31: 6 rdr pom. kurant, men B. genomdrev sådana nedsättningar, att det slutligen ömsesidigt erkända beloppet sjönk till 1,174,586: 31: 6 rdr i samma mynt. Efter avdrag av vad från svensk sida avbetalts i kontanter eller med försträckningar in natura utgjorde Sveriges återstående skuld 590,964: 14: 10 rdr pom. kurant, vilka till slut ej heller kommo att belasta den svenska statskassan. K. M: t uttryckte med allt skäl sitt »nådiga välbehag», och statssekreteraren för krigsärenden avlät en officiell skrivelse till B., vari det bl. a. hette, att »Kongl. Maj: t med nådigt avseende å herr generalintendentens ådagalagde verksamma nit... förklarat sig vilja herr generalintendenten därföre på lämpeligt sätt framdeles belöna». Gustav af Wetterstedt skrev privat, att »herren kan påräkna minst 50,000 rdr i belöning», samt tillade: »herren skulle göra konungen en stor otjänst med att vägra emottagandet av denna summa...» B. själv anmärker härtill: »Denna min benägenhet att vägra eller emottaga någon summa av regeringen såsom belöning, blev likväl aldrig satt på prov...» År 1817 beviljade K. M: t honom 4,000 rdr pom. kurant för hans kostnader utöver dagtraktamentet under resan, och 1818 års riksdag tilldelade honom, på statsutskottets förslag, 10,000 rdr b: o i gratifikation. Det är av B: s framställning av dessa förhållanden tydligt, att han ej fann sina tjänster så belönade, som den första tillfredsställelsen över dem givit honom anledning att hoppas. Ej heller i befordringsvägen blev han genast fullt tillfredsställd. Han anlitades emellertid i en mångfald växlande uppdrag och fick snart till en hög post i tullverket lägga vicepresidentsbefattningen i kammarrätten.

Sedan B. 1826 adlats, stod riddarhuset öppet för honom. Vid 1828 års riksdag fick han plats i bevillningsutskottet och kom sålunda att deltaga i riksdagsbehandlingen av de till hans ämbetsverksamhet hörande tullfrågorna. Redan vid föregående riksdag hade vissa ansatser till ett liberalt genombrott i tullpolitiken förmärkts, och tullstyrelsen hade under trycket av det alltmer tilltagande lurendrejeriet blivit intresserad för upphävandet av tulltaxans mångahanda förbud. Bevillningsutskottet vid 1828 års riksdag krävde — liksom sin föregångare 1823 — förbudens avskaffande, och B. tillskriver sig äran av detta utskottets yrkande, vilket upptogs av riksdagen men endast till obetydlig del beaktades

av regeringen i den år 1830 utfärdade tulltaxan. Under den av skärpta partimotsatser präglade riksdagen 1834—35 räknade regeringen på B:s lojalitet. Det var på Magnus Brahes yrkande, han inträdde i statsutskottet. Om sin verksamhet där berättar han, att det var han, som »beredde» den reform, varigenom konvojkassan — vilken numera ej erfordrades för sin ursprungliga uppgift — ombildades till en till regeringens disposition stående handels- och sjöfartsfond. Samma roll tillägger han sig beträffande de vid riksdagen beslutade ej oviktiga grundskattereformerna, tack vare vilka en avsevärd förenkling ernåddes och räntegivarnas ställning till räntetagarna förbättrades. I övrigt stred B., ehuru förgäves, för fastställande av ny avlöningsstat för kammarrätten samt för uppmuntran och understöd åt de nya hypoteksföreningarna.

Då B. år 1836 vid sextio års ålder fick helt övergå till kammarrätten såsom dess chef, kunde han ej utan skäl hoppas ha uppnått »ett länge saknat lugn» för sina återstående dagar. Redan följande år uppdagades det emellertid, att en uppbördsförvaltare i tullverket gjort sig skyldig till omfattande förskingringar under den tid, B. såsom hans förman stått i ansvar för medelförvaltningen, och fastän den följande undersökningen ej kastade någon skugga på B:s redlighet, kunde han ej undgå åtal. I avvaktan på utgången tog han till en början tjänstledighet från chefsbefattningen i kammarrätten och begärde (1841) sitt avsked, sedan denna domstol funnit honom böra i andra rummet, näst efter en kamrer i tullstyrelsen, betala balansen. Även högsta domstolen stannade i samma slut (6 maj 1843), och B. stod sålunda i ansvar för en summa, vilken uppgick till ej mindre än 109,000 rdr b:o. Kammarrätten beslöt, att hans halva pension omedelbart skulle innehållas. B. sökte dock nåd hos K. M:t och 13 mars 1844 förklarades, att K. M:t, »i betraktande av de till stöd för nådeansökningen anförde särskilta skäl och omständigheter och under huvudsakeligt aktgivande däråt, att sökanden, vid det honom åliggande överinseende... ägt att påräkna biträde av en föregående speciell kontroll, som, vederbörligen iakttagen, för sig själv varit tillräcklig att förekomma eller leda till upptäckt av möjliga tillgrepp», ville till riksdagen hänskjuta, huruvida icke den B. ådömda ersättningsskyldigheten måtte kunna eftergivas. Kvarstaden å löner och pensioner skulle hävas men kvarstå å annan lös och fast egendom. Vid 1850—51 års riksdag, efter B:s död, blev ersättningsskyldigheten helt eftergiven.

Vid sidan av sina omfattande förvaltningsuppdrag framträdde B. vid ett par tillfällen som författare i kamerala och civilmilitära

ämnen och tryckte jämväl några åminnelsetal, av vilka ett, över Gustav Fredrik Wirsén, var en gärd åt en av livet prövad ungdomsvänskap. Under B:s tvungna overksamhet under processen bidrog en fortsatt skriftställarverksamhet på det kamerala området till att utfylla hans tid, och han nedskrev nu även sin ovan omtalade självbiografi, vilken väl närmast präglats av den bittra kontrasten mellan de tjänster, B. gjort sitt fädernesland, och hans slutliga olycksöde, men tillika icke utan en viss naivitet karakteriserar den uppriktige och städse verksamme ehuru måhända något självupptagne mannen. Levnadsminnena antyda jämväl en personligt färgad religiositet, vilken var av swedenborgskt ursprung och en tid gjorde B:s hem till en samlingsplats för de av Swedenborgs läror påverkade kretsar, dit K. J. L. Almquist räknades (Biogr. lexikon). Av B:s skriftliga kvarlåtenskap ha brev och handlingar rörande hans verksamhet för likviderandet av Sveriges krigsskulder 1814—21 överlämnats till riksarkivet av hans son advokatfiskalen T. A. Billbergh. Bland brev från honom märkas hans ganska talrika skrivelser till Gustav Fredrik Wirsén i riksarkivet.

Tryckta arbeten: Recueil d'ordres généraux, instructions et règlements concernant l'économie de l'armée entrée en campagne. Sthm 1813. 29 s. (Undert.: J. P. Billbergh.) — Svar på Kgl. krigsvetenskapsakademiens fråga: Hvilka utvägar äro, med afseende på vårt lands local och tilgångar de lämpligaste at vidtaga för at med arméns rörlighet i fält förena inskränktare magasinsupplag ... (KrVA Handl., 1825, s. 1—66). — Åminnelsetal öfver statsrådet ... Gustaf Fr. Wirsén, hållet uti Kongl. krigsvetenskapsacademien den 27 maji 1830. Sthm 1830. 52 s. — Om jordbrukets skatter och besvär samt den egentliga orsaken till landtmannens närvarande förlägenhet. Sthm 1832. 33, 23 s. (Anon.) — Handbok för medborgare af alla stånd eller allmän anvisning uti hvad som angår uppbörden, kontrollen och redovisningen af allmänna medel. Sthm 1838. 12:o 8, 78 s. (Anon.) — Om reformer uti Sveriges beskattning. Sthm 1839. 95 s. (Anon.) — Underdåniga besvär öfver kammarrättens utslag uti aflidne uppbördstullförvaltaren Finérs balancemål den 19 april 1841. Sthm 1841. 84 s. — Presidenten m. m. Johan Peter af Billberghs sjelfbiografi. [Utg. af T. A. Billbergh.] Sthm 1901. 117 s., 1 portr., 1 pl. — Dessutom tal vid Mathias Haaks jordfästning (1831) m. m.

Källor: Finans-dep. handl. 30 juni 1841 (meritförteckn.), RA. — B:s ovannämnda »Sjelfbiografi»; Biogr. lexikon, N. F., 2 (1858—59); H. G. Trolle-Wachtmeister, Anteckningar och minnen, 1—2 (1889); Sveriges krig åren 1808 och 1809, utg. af Generalstabens krigshist. afdelning, 6 (1915); A. Montgomery, Sv. tullpolitik 1816—1911 (1921); E. Tegnér, Gustaf Mauritz Armfelt, 3 (1887).

A. FORSSELL.

Billing, Anders Julius, f. 3 juli 1857 i Kristianstad. Föräldrar: murargesällen Per Ohlson Billing och Maria Åkesdotter. Genomgick Kristianstads folkskola och h. allmänna läroverk; avlade mogenhetsexamen 4 juni 1877; student vid Lunds universitet 3 sept. s. å. och idkade därstädes studier för fil. kand.-examen, vilka dock på grund av ekonomiska svårigheter måste avbrytas;

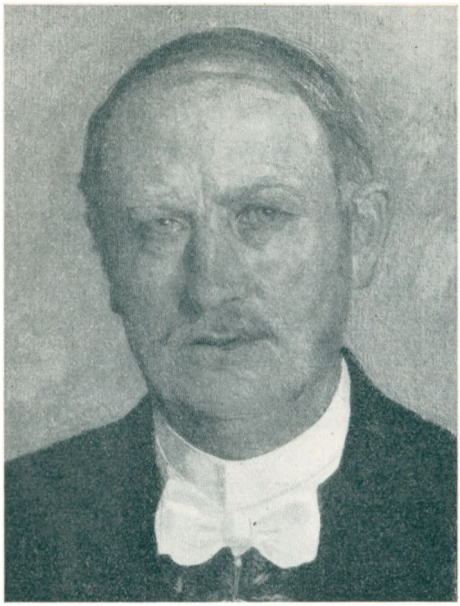

Julius Billing.
Oljemålning av D. Tägtström. 1923. Tandläkarinstitutet, Stockholm.

övergick efter någon tids annan verksamhet till tandläkarbanan 1888 och avlade tandläkarexamen i Stockholm 7 jan. 1891. Legitimerad tandläkare 12 jan. 1891; praktiserade i Kristianstad och Malmö; förordnades hösten 1904 att sköta lärarbefattningen i proteslära och tandreglering vid tandläkarinstitutet; ordinarie innehavare av samma befattning 13 apr. 1905; medlem av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelses vetenskapliga råd 12 apr. 1918 och av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd 1919—21; ordförande och sekreterare i Södra Sveriges tandläkareförening och Skånska tandläkaresällskapet; redaktör för Svensk tandläkaretidskrift jan. 1919—juni 1920; tilldelad professors namn, heder och värdighet 23 maj 1919; erhöll avsked från lärarbefattningen vid tandläkarinstitutet 18 nov. 1922. Erhöll silvermedalj av Central-verein deutscher zahnärzte för sina vetenskapliga samlingar (f. n. omfattande cirka 1,600 nummer) vid femte internationella tandläkarkongressen i Berlin 1909 och Svenska tandläkaresällskapets Millerpris 1913; hedersledamot av Svenska tandläkaresällskapet, Odontologiska föreningen, Norges, Danmarks och Finlands tandläkarföreningar, Central-verein deutscher zahnärzte och Verein ungarischer zahnärzte; med. hedersdoktor vid karolinska institutet 31 maj 1913; RNO 1916; KVO2kl 1921. Svenska tandläkare ha stiftat en stipendiefond vid tandläkarinstitutet, som bär B:s namn, och ha låtit måla B:s porträtt för att vid nya institutsbyggnadens invigning doneras till tandläkarinstitutet.

Gift 2 okt. 1893 med Johanna Matilda Björklund, f. 14 okt. 1862, dotter till snickaren Magnus Svensson Björklund.

Tyngdpunkten i B:s livsgärning ligger i den insats, han gjort för utvecklandet av den ortopedisk-protetiska käkskadeterapien och protesbehandlingen av medfödda gomdefekter (obturatorterapien); inom dessa områden är han en bland fackmännen upp-

skattad föregångsman. Redan i sin första publikation på käkskadeterapiens område (Bidrag till käkfrakturförbands förenkling i konstruktion och lättnad vid användning i praktiken, 1900) upptager han till behandling ett viktigt praktiskt problem, och därefter följa raskt hans arbeten för att kulminera i de tre stora verken: »Von der Unterkieferresektionsprothese» (1910), »Om medfödda gomdefekter och deras protetiska behandling» (1912) och »Von der Oberkieferresektionsprothese, eine prothetische Studie» (1912). Det är en omfattande samling olikartade spörsmål, som häri dryftas. B:s behandlingsmetoder karakteriseras av en förtjänstfull enkelhet och säkerhet, och hans metodik är genomgående grundad på såväl egna vetenskapliga undersökningar som praktiska rön. Genom sina studier över käkfragmentens dislocering vid underkäksfrakturer och -resektioner hos behandlade och icke behandlade fall och genom jämförelser mellan dessa grupper visar B. dylika dislokationers natur och förändringar samt huru de påverkas genom ändamålsenlig behandling. De olika konstruktioner, som B. härvid kommit till, äro liksom hans undersökningar av betydelse för en effektiv käkbehandlingsmetod.

På området för medfödda gomdefekter — vilka ju medföra kända svåra funktionella rubbningar — har B. ävenledes nedlagt ett förtjänstfullt arbete. De praktiska erfarenheter, han härvid vunnit efter behandling av över 200 fall, framlades i hans ovannämnda 1912 utgivna verk, vari han samtidigt till kritisk granskning upptog en del för denna specialgren viktiga vetenskapliga spörsmål och framlade sina egna åsikter härutinnan (ex. om gomdefekternas ätiologi). Att vid det nära samband, vari protesläran står till käkarnas och gommens operativa kirurgi, B:s praktiska och teoretiska rön beteckna landvinningar jämväl för den kirurgiska vetenskapen och påverkat den kirurgiska behandlingen av käkarnas sjukdomar och gomdefekterna har med styrka framhållits av professor J. Berg, då denne inför karolinska institutets lärarkollegium motiverade förslaget att tilldela B. medicine doktorsvärdigheten. Ett framträdande drag i B:s litterära verksamhet är hans övertygelse om den vetenskapliga forskningens grundläggande betydelse jämväl för den praktiska tandläkarkonsten, en uppfattning, som han även särskilt utvecklat i en skrift, betitlad »Den odontologiska vetenskapens förutsättningar, uppgift och arbetsmetoder», vilken åtföljde det betänkande, som 1920 avgavs av sakkunnige för tandläkarundervisningens omorganisation. B:s i tryck framlagda större och mindre skrifter uppgå till ett fyrtiotal.

Dessutom föreligga f. n. i manuskript ännu några arbeten såsom resultat av hans fortsatta studier.

HARALD RAMBERG.

Billing, skånsk släkt, härstammande från kontraktsprosten Johan Hansson (f. 1602, † 1669), kyrkoherde i Billinge och Röstånga, efter vilken förstnämnda församling släktnamnet bildats. Hans talrika efterkommande ha merendels ägnat sig åt kyrkans tjänst i hemstiftet eller varit landsstatstjänstemän och hemmansägare i Skåne; en gren av släkten, som dock numera torde vara utdöd, har spritt sig till Västergötland, andra familjemedlemmar ha blivit bofasta i Norrköping, där en släktgren på grund av adoptering antagit namnet Eberstein. Av de nedannämnda var professor Johan Samuel B. (se nedan 1) sonsons sonson till Johan Hansson; sysslingar till Johan Samuel B. voro kronofogden Christoffer B. (f. 1788, † 1845), fader till professor Lars Theodor B. (se nedan 2), samt lanträntmästaren Magnus B. (f. 1792, † 1864), far till biskopen Gottfrid B. och justitierådet Herman B. (se nedan 3 och 4). Son till biskop Gottfrid B. är slutligen biskopen Einar B. (se nedan 5).

Källa: T. Uggla och V. Ljungfors, Sv. släkter, H. 1 (1908).

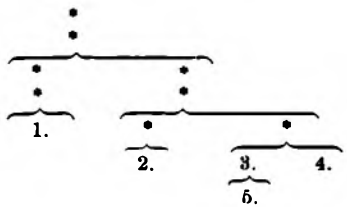

1. Johan Samuel Billing, f. 20 apr. 1795 i Södra Rörums församling, † 8 nov. 1851 i Stockholm. Föräldrar: kyrkoherden Kasten Kristian Billing och Maria Katarina Lundström. Student i Lund 14 febr. 1810; disp. 12 dec. 1812 (Codex juris vestrogothici, ex vetusto bibliothecæ Regiæ Holmiensis manuscripto, multum a Stjernhjelmiano discrepante, transcriptus, p. III; pres. E. S. Bring); filol. kand. 14 juni 1813; fil. kand. 19 okt. 1816; avlade teoretisk medicinsk examen 27 mars 1819 samt praktisk medicinsk examen 8 juni 1820; disp. 21 juni 1820 (De vi febrium in morbos chronicos, pres. J. Sönnerberg); kir. magister 16 apr. 1821; med doktor 22 juni 1825; företog 1827—28 med statsunderstöd en studieresa till veterinärskolor i Tyskland, Österrike och Köpenhamn. Extra läkare vid skånska husarregementet 1819; fattigläkare vid Ramlösa hälsobrunn juni—aug. 1820; pensionär i fältläkarkåren 7 maj 1821; tf.

provinsialmedikus på Öland s. d.—apr. 1822; bataljonsläkare vid Vendes artilleriregemente 5 nov. 1821 med tur och lön från 20 aug. s. å.; tf. theoretices professor vid veterinärinrättningen i Stockholm 18 juni 1824 (med tillträde 1 okt.); tillika bataljonsläkare vid livgardet till häst 13 dec. 1828, lärare i hippologi vid artilleriläroverket å Marieberg 2 jan. 1830 samt dessutom i militär hygien därstädes 1 nov. 1836; professor vid veterinärinrättningen i Stockholm 1840; därjämte regementsläkare vid Svea artilleriregemente 21 jan. 1848. RVO 1849.

J. S. Billing.
Oljemålning av K. V. Nordgren. 1837.
Fru Sofie Wallin, Bjärnum.

Gift 11 maj 1842 med Anna Charlotta Hård, f. 8 febr. 1804, † 27 nov. 1877, dotter till gruvfogden vid Lumra gruva Anders Hård.

B. utbildade sig ursprungligen till läkare. Hans intresse för djurläkekonsten har antagligen väckts genom hans militära tjänstgöring, och hans senare skrifter visa ju även, att hans uppmärksamhet i hög grad om än ej uteslutande var ägnad åt denna sida av veterinärvetenskapen. Det är emellertid icke känt, att B. på något särskilt sätt meriterat sig för den syssla, som tillföll honom, då han efter den vid 1823 års riksdag beslutade utvidgningen av den 1821 upprättade veterinärinrättningen i Stockholm kallades att förestå den ena av anstaltens båda professurer, den teoretiska med undervisningsskyldighet i anatomi och fysiologi. Åt veterinärundervisningen och den militära sjukvården kom B. därefter att ägna sitt återstående liv. Vid sidan av sitt eget ämne skötte han under sin kollegas och chefs, överdirektören S. A. Norlings frånvaro jämväl ofta den praktiska undervisningen vid veterinärinrättningen. B:s skrifter ha ej blivit föremål för någon mera ingående granskning av kompetenta domare. Han intygas emellertid ha varit en mångkunnig, av veterinärvetenskapen särdeles intresserad man. Såsom lärare var han grundlig och måhända väl fordrande, men han tillvann sig ändock i hög grad sina lärjungars tillgivenhet.

Tryckta arbeten: Om mjältbrand (Sv. läkaresällsk. handl., Bd 11, 1827, s. 291—336). — Om den bland hästar nu gångbara katarrh (Tidskr. f. läkare o. pharmaceuter, Bd 1, 1832, s. 28—31). — Om epizootisk vattusot med maskar i lefvern och lungorna (ibid., s. 62—64, 134—135, 170—173). — Om koppors ympning på kor (ibid., Bd 2, 1843, s. 143—148). — Hundens vanligaste sjukdomar och deras behandling (Tidskr. f. jägare o. naturforskare, Årg. 2, 1833, s. 615—624, 727—742; även sep.: Sthm 1833. 27 s. 2:a uppl. Sthm 1851, 48 s.). — Hofbeslagslära. Sthm 1835. — Grundlinier till hippologi eller kunskap om hästens byggnad, natur och behandling. Sthm 1836. 319 s., 5 pl. 2:a öfversedda uppl. Sthm 1852. (4), 356 s., 5 pl. — Undervisning i hästkännedom för korporals-skolorna vid kavalleriet inom fjerde militär-districtet. Sthm 1837. 12:o 48 s. 3:e uppl. Sthm 1850. — Dessutom smärre uppsatser i tidskrifter och tidningar.

Källor: Landtförsvarsdep. handl. 21 jan. 1848 (meritförteckn.), RA. — N. Th. Frykholm, Svensk veterinärmatrikel (1909); J. F. Sacklén, Sveriges läkarehistoria, 2: 1 (1823) o. Suppl. (1835); J. Vennerholm, Det nya veterinärinstitutet (1912); Veterinärhögskolan hundra år (1921).

JOHN VENNERHOLM.

2. Lars Theodor (Tore) Billing, f. 14 okt. 1817 å Lundsgården i Källna församling, † 30 dec. 1892 i Stockholm. Föräldrar: kronofogden, hovkamreraren Kristoffer Billing och Anna Fredrika Schmidt. Student i Lund 9 dec. 1831 och påbörjade där studier för avläggande av kameralexamen; bedrev konststudier under ledning av landskapsmålaren Calmeyer samt vid konstakademien, där han läsåret 1839—40 finnes antecknad bland dem, som bevistade föreläsningarna i perspektiv och geometri; företog ett flertal studieresor såväl i Sverige som i utlandet och besökte bl. a. under åren 1856—59 Finland, Danmark, Tyskland, Schweiz och Frankrike samt (1858) Dalarna och Västmanland. LFrKA och K. målare 1872.

Gift 7 apr. 1846 med Elma Charlotta Ström, f. 3 apr. 1822 i Bro socken, † 14 juli 1899 i Stockholm, dotter till lantbruksinspektoren Karl Ström.

Redan från en sjöresa till Portugal, som B. företog vid 17 års ålder, föreligga några naivt tecknade vyer av portugisiska städer. Från hans Stockholmsvistelse finnas många teckningar bevarade; till en början äro dessa ganska ofullgångna, men så småningom blir konstnären säkrare i formgivningen. Dock äro de fåtaliga figurframställningarna i regel dåliga. De på hans blyertsskisser ofta noggrant antecknade färgerna visa, huru studierna å ateljén omskapades till målningar. Under sin studietid i Stockholm räknades B. till de elever, vid vilka såväl akademiens som konstnärernas uppmärksamhet var fästad. Hans tavlor omtalas såsom täcka och samvetsgrant utförda, och för stämningen ansågs han ha lika god blick som G. V. Palm eller J. M. Stäck. I sina arbeten strävade han, såsom ett brev (från Luzern) till J. Kr. Boklund av 4 febr. 1859 visar, efter att återgiva ljusets förändrande

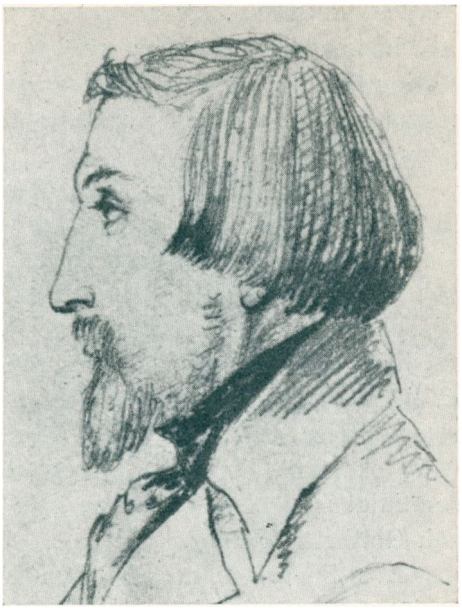

L. T. Billing.
Teckning av J. H. Mellin. Lunds universitets konstmuseum.

inverkan på färgen och framför allt att »rätt och skönt» uppfatta naturen. Han reagerar mot för mycket användande av förgrundsdetaljer och lägger särskilt an på »luften, lointainer och mellanplaner». Av den i Paris skolade schweiziske målaren Zelger lär han även en del tekniska finesser. Sina kompositioner bygger han upp efter ett visst schema, och Boklund yttrar en gång, att han »murat» upp sina landskap. Från Paris, dit B. kunnat fara tack vare understöd från systern (såväl här som i Schweiz var familjen med), skriver han, att »det är fan till folk att måla» där, men han är glad att ej vara så ung, ty då kunde han lätt fångats av ett maner. Nu kan han lära av allt. Han och M. E. Winge kopiera tavlor så mycket de hinna. B. sände hem två landskap (Skogsparti vid Fontainebleau och Parti i morgoneffekt vid Vierwaldstädtersjön i Schweiz), målade »med måttligt franskt maner», enär han för de svenska konstdomarnas skull ej vågade måla så skissartat, som det eljest brukades i Paris.

Färgen i B:s tidigare arbeten är ganska mörk och tung. Den blir lättare under konstnärens vistelse i Schweiz, varjämte, under intryck av Parismåleriet, penselföringen blir friare och djärvare. B. är en flitig, samvetsgrann och intresserad målare men lyckas icke höja sig över medelmåttan. Hans mannaålder sammanföll med brytningstiden mellan det romantiska och realistiska måleriet, och han var för fast rotad i det förra för att kunna helt hängiva sig åt det senare. Den nyare franska konstriktningen lämnade honom nästan oberörd. Bland de fullbordade målningar, som B. efterlämnat, märkas: Vue i Schweiz (inköpt av Karl XV), Landskap (Göteborgs museum), Motiv från Norrland (nationalmuseum), Landskap från Norrland (1867, Härnösands museum), Övergiven kvarn i Värmland (1869), Skogslandskap (antagligen från Djurgården, 1869, Akad. föreningen, Lund), I parken vid Drottningholm

(nationalmuseum). Ett antal teckningar och akvareller av B. samt två hans skissböcker ha av hans dotter fröken Anna Svenborg Billing skänkts till Lunds universitets konstmuseum. I Konstakademiens arkiv finnes en av B. år 1879 upprättad förteckning över hans verk.

B. var en angenäm sällskapsmänniska, glad och musikalisk liksom hustrun, och deras hem utgjorde en samlingsplats för konstnärskamrater såsom Boklund, J. A. Malmström, G. Rydberg och F. V. Scholander. Även till Palm, Stäck, N. Mandelgren, Ernst Josephson och Elias Sehlstedt m. fl. stod B. i vänskapsförhållande. Då hans synförmåga med åren försämrades, ägnade han sig även åt litterära sysselsättningar och utgav 1865 ett häfte dikter »Små rimsmiderier af ...g». Under sina sista år, som förbittrades av dålig ekonomi, bodde B. i Brunkebergs hotell (»målarnas hotell») samtidigt med bl. a. vännerna och konstnärskamraterna Uno Troili och Gotthard Werner.

B:s hustru Elma Ström blev elev vid K. teatern 1836, åtnjöt undervisning i sång av I. Berg samt debuterade 3 okt. 1841 såsom Agata i Friskytten och anställdes såsom sångerska och skådespelerska vid K. teatern fr. o. m. spelårets början 1843. Hon blev hastigt en av den lyriska scenens mest bemärkta artister, vilket var desto mera anmärkningsvärt, som denna rangplats erövrades vid sidan av Jenny Lind och med en repertoar, som alldeles sammanföll med den berömda sångerskans. Under Jenny Linds första utländska resa och sedan denna lämnat K. teatern, fick mamsell Ström övertaga allt flera av hennes glansroller, men rösten överansträngdes genom det oklokt forcerade arbetet och tog obotlig skada. Efter att några år med ganska gott resultat ha arbetat vid talscenen, lämnade hon alldeles konstnärsbanan. — B:s dotter Anna Svenborg Billing (f. 1849) utbildade sig i målning under ledning av fadern, Boklund, Malmström och Kerstin Cardon samt erhöll även undervisning av den kände blomstermålaren George Jeannin i Paris; hon har framträtt som landskaps- och blomstermålarinna och har exponerat på Salongen i Paris samt sedermera i Stockholm och flerstädes. År 1890 blev hon ledamot av Svenska konstnärernas förening.

Tryckt skrift: Små rimsmiderier af — —g. Södertälje 1865. 85, (2) s.

Källor: Muntliga meddelanden av professor H. Kjellin och K. målaren G. Rydberg; Kr. Boklunds brevväxling, Nationalmuseum. — A. Ahnfelt, Europas konstnärer (1883—88); G. Nordensvan, Sv. konst och sv. konstnärer i nittonde århundradet (1892); Sv. porträttgalleri, 20 (1901); C. Sjöström, Skånska nationen före afdelningarnes tid 1682—1832 (1897); U.

Thieme & F. Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, 4 (1910); T. Uggla & V. Ljungfors, Sv. släkter, 1 (1908). — Se i övrigt, ang. Elma Billing f. Ström: Idun, 1897, s. 365 o. följ.; Sv. musiktidn., 1889, s. 93 o. följ.

O. RYDBECK.

3. Axel Gottfrid Leonard Billing, f. 29 apr. 1841 å Fridhem i Önnestad. Föräldrar: lanträntmästaren Magnus Billing och Hedvig Charlotta Collin. Åtnjöt undervisning i Kristianstads h. elementarläroverk 1851—59; student i Lund 15 sept. 1859; fil. kand. 15 sept. 1864; disp. 20 maj 1865; fil. doktor 7 juni s. å.; företog med understöd av allmänna medel en studieresa i Tyskland sommaren 1869. Tf. lektor i teologi och hebreiska 28 sept. 1864—vt. 1865, vik. teol. lektor ht. 1865—ht. 1866 samt lektor i teologi och hebreiska 20 febr. 1867, allt vid Lunds h. elementarläroverk; kassör i Skånska landskapens historiska och arkeologiska förening 1866—83 och ordförande därstädes sedan 1898; docent i praktisk teologi vid Lunds universitet 6 apr. 1867; ledde under flera år praktiskt teologiska övningar och examinerade i kateketik och liturgik; sekreterare och kassör i Lunds stifts bibelsällskap 1872—83; tf. professor i exegetisk teologi och tidvis i kyrkohistoria och symbolik, dogmatik och moralteologi läsåren 1872—73 och 1873—74; teol. adjunkt och kyrkoherde i Husie och Västra Skrävlinge 25 okt. 1872; prästvigd 11 dec. s. å.; ledamot av samtliga kyrkomöten fr. o. m. 1878, t. o. m. 1883 som prästerligt ombud för Lunds stift samt därefter som självskriven ledamot och har därunder bl. a. varit ledamot av kyrkolagsutskottet fr. o. m. 1893 (v. ordförande fr. o. m. 1903) samt kyrkomötets v. ordförande fr. o. m. 1898; tf. professor i praktisk teologi 29 juni 1878; stadsfullmäktig i Lund 1881—85; professor i praktisk teologi vid Lunds universitet samt kyrkoherde i Hällestad, Dalby och Bonderup 6 aug. 1881; kontraktsprost i Torna kontrakt 5 juli 1883—4 aug. 1884; rektor vid Lunds fullständiga läroverk för flickor läsåren 1883—85; biskop i Västerås stift och kyrkoherde i Lundby pastorat 23 maj 1884; erhöll första förslagsrummet vid biskopsvalet i Linköping 29 okt. s. å.; överhovpredikant vid K. M:ts hov 1 dec. 1885; stadsfullmäktig i Västerås 1887—91 (ordförande 1888—91); ledamot av Västmanlands läns landsting 1887—98 (ordförande 1897—98); ledamot av riksdagens första kammare för Västmanlands län 1889—1906 och för Älvsborgs län 1908—1912 och var därunder bl. a. ledamot i särskilt utskott 1890 och 1905 1 och 2 urt., ledamot i konstitutionsutskottet 1892—93, ledamot i statsutskottet 1894—1905 lagt., 1906 samt 1908—12 (ordförande i andra utgiftsavdelningen, ordförande 1908—12) och kammarens v. talman 1909—

12; ledamot av kyrkolagskommittén 21 nov. 1890—25 maj 1891; ledamot av styrelsen för första dövstumdistriktet 1893—98; erhöll tredje förslagsrummet vid biskopsvalet i Linköping 19 apr. 1893; ordförande i kommittén angående beredande av uppfostran åt minderåriga förbrytare och i sedligt avseende försummade barn 16 okt. 1896—26 okt. 1899; ledamot i prästlöneregleringskommittén 22 okt. 1897—27 aug. 1898; biskop i Lund 11 mars 1898; ordförande i universitetskommittén 19 maj 1899—20 juli 1901; ledamot av Malmöhus läns landsting 1900—1919 (ordförande sedan 1901); erhöll andra förslagsrummet vid ärkebiskopsvalet 16 maj 1900; avgav förslag till ändring av kyrkohandboken apr. 1913 samt erhöll därpå ytterligare uppdrag (26 febr., 2 juli och 19 nov. 1915) beträffande kyrkohandbokens revision; var ledamot av psalmboksnämnden 23 dec. 1915—12 juni 1917 samt deltog därpå i slutredigerandet av det av 1920 års kyrkomöte godkända förslaget till psalmbok för svenska kyrkan 14 jan.—1 apr. 1921. Utnämnd teol. doktor 1 juni 1877 (prom. 6 sept.); LNO 1884; KNO1kl 1887; KmstkNO 1892; OII:sJmt 1897; HedLFS 1899; en av de 18 i Sv. akad. 1900; OII:sGbmt 1907; LVA 1908; jur. hedersdoktor 27 sept. 1918; LLHS 1919; LavKMO 1921; innehar dessutom flera utmärkelsetecken och ett flertal utländska ordnar.

Gift 24 apr. 1868 med Ulrika Fredrika (Frida) Elisabet Bring, f. 12 jan. 1845, † 6 mars 1918, dotter till biskopen Ebbe Gustav Bring i Linköping.

Ehuru utgången från ett hem, som präglades av den tidiga, visserligen ännu ej antikyrkliga väckelsen, kom B. i Lund under avgörande inflytande av »den stora fakulteten», där den högkyrkliga riktningen hade sina märkesmän, E. G. Bring, V. Flensburg och A. N. Sundberg. Besläktade strängar hos honom anslog därjämte den strängt luterske Marburgteologen August Vilmars personligt färgade, orädda realism i tankegång och uttryckssätt. B. var måhända mindre lagd för specifikt vetenskaplig forskning, men efter slutade studier utvecklade han en medfödd pedagogisk fallenhet som lektor vid Lunds elementarläroverk samt som docent, adjunkt och professor vid Lunds universitet. Här fullföljde han E. G. Brings insats för den praktiska prästutbildningen, och hans sunda, med dialektisk skärpa och slagfärdig humor parade verklighetssinne gjorde på hans åhörare ett intryck, som lade grunden till hans stora inflytande inom prästerskapet och kyrkan.

Inom det kyrkliga arbetet har B. i enlighet med sin uppfattning av lutersk åskådning alltid sett huvudsaken i det rent prästerliga och pastorala, och i prästens gärning har han lagt huvudvikten

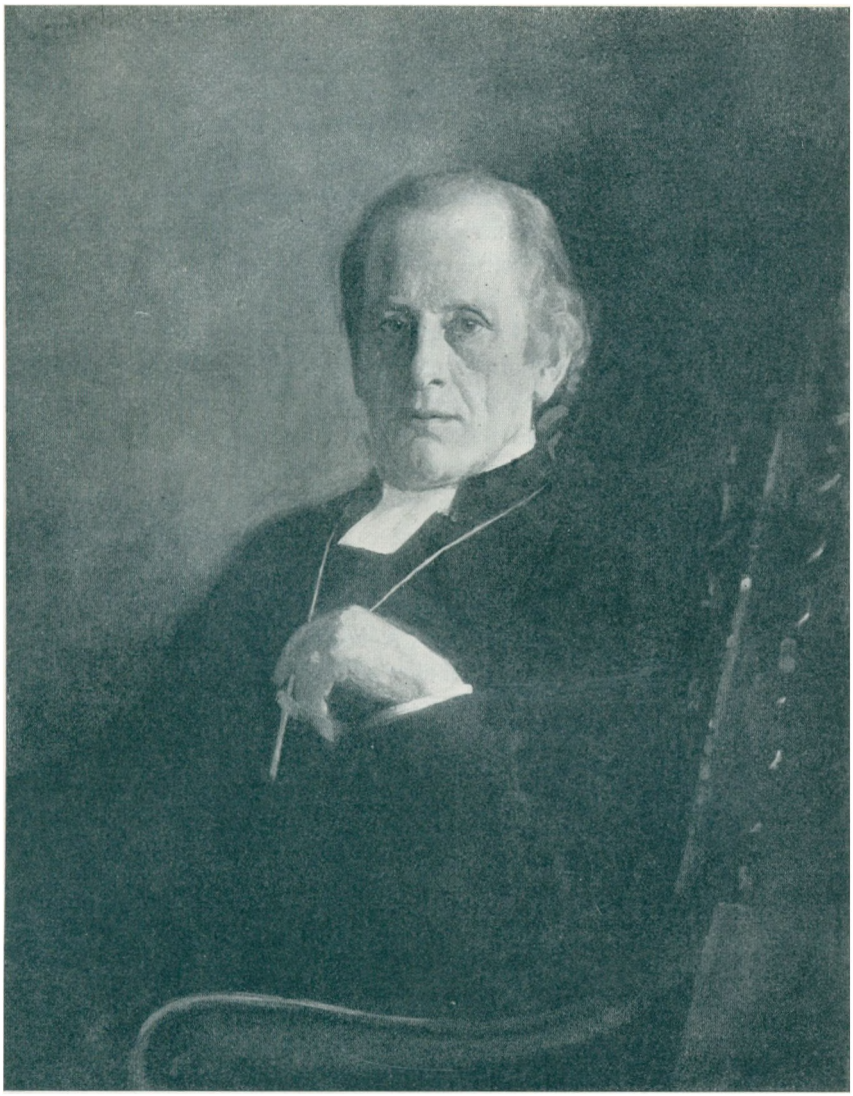

Gottfrid Billing.

Oljemålning av B. Österman. 1903. Biskop G. Billing, Lund.

vid evangelieförkunnelsen. Ehuru han i sin offentliga verksamhet starkt betonat samfundssynpunkterna, har hans homiletiska förkunnelse varit rent individuellt lagd och kretsat kring samma den enskilda människosjälens frågor, som stodo i förgrunden redan för reformationens män. Vid sidan av detta fullföljande av de ärvda traditionerna möter man i B:s predikan en fördjupad religiös psykologi. Formellt står den i mycket på den ärvda grunden. Språket utmärkes av kraft och klarhet och skyr ej alltid drastiska uttryck. Mycken uppmärksamhet ägnas åt att på ett konkret sätt få fram predikotextens tankar. Religiös folktalare i egentlig mening är B. knappast, snarare har han mera påverkat dem, som redan vunnit en kyrklig ståndpunkt. För dem har han i stor utsträckning blivit en själasörjare, och han har nått dem även genom det tryckta ordet, framför allt genom sina mycket spridda samlingar av dagliga betraktelser. Som biskop har han särskilt vid visitationerna funnit tillfälle att fullfölja denna sida av sin verksamhet, och samtidigt har han med sin ovanliga pedagogiska förmåga förstått att fånga barnens intresse vid förhören. I det personliga umgänget har hans urbanitet och humor ej minst ute i församlingarna gjort sig gällande. En annan biskoplig plikt, som B. givit ett starkt personligt innehåll, har varit uppgifterna som eforus för stiftens allmänna läroverk och prokansler för Lunds universitet. Vid Lunds stift och hembygden har B. alltid varit fästad med starka band. Det föll sig därför för honom naturligt att avvisa alla tankar på förflyttning till Uppsala, när ärkebiskopsstolen efter A. N. Sundberg var ledig. B. har också känt sig främmande för kyrkans internationella uppgifter. »Jag talar icke mer än ett språk, skånskan», är ett för honom karakteristiskt yttrande. Med obrutna krafter har han, mött av församlingarnas och prästerskapets förtroende och tillgivenhet, in i sena ålderdomen fått verka i hemstiftet. I provinsens allmänna angelägenheter har han tagit livlig del.

Redan tidigt blev B. en förgrundsgestalt i den kyrkliga och religiösa diskussionen. »Det är ju i själva verket så ställt», heter det (1880) i den uppsaliensiska »Teologisk tidskrift», »att många, särdeles präster, inom vår kyrka icke behöva mer än se dr B:s namn över en tidskriftsuppsats och helt ytligt lyssna något litet till denne förf:s alltid diktatoriskt fullvissa ord, förrän de skola vara färdiga för ett besinningslöst bifallsrop och hart när oåtkomliga för någon annan tanke än den dr B. dem anbefallt.» Och den originelle, temperamentsfulle Lars Landgren slutade i samma årgång av tidskriften en vidräkning med laestadianismen och den skånska hyperluteranismen, sådan den enligt honom förkropps-

ligades av B., med orden: »Men Gud haver oss tillskickat kraftig villfarelse både från höger och vänster, på det att de rättsinnigas hjärtan måtte uppenbarade varda.» De debatter, i vilka B. intog en sålunda genom motståndarnas angrepp såsom tongivande karakteriserad ställning, rörde sig väsentligen kring de problem, väckelserörelserna ställt. Det starka anglosachsiska inflytande, som ända från 1850-talet i mycket givit ett reformert kynne åt de svenska väckelserörelserna, bidrog till att hos motståndarna ytterligare skärpa fasthållandet vid det luterska i kyrkans arv. Kyrkobegreppet stod i förgrunden, såväl teologiskt som kyrkopolitiskt. Den lundensiska högkyrkligheten såg i kyrkan förnämligast nådemedelsinstitutionen, den av väckelsen påverkade Uppsalafakulteten åter en förening av troende. Som nådemedelsinstitution hade kyrkan att söka kvarhålla och påverka även sådana medlemmar, som ställde sig likgiltiga för eller avvisande mot dess lära och tro; var kyrkan åter en de troendes förening, måste hon för att bevara sin renhet från sig utrensa främmande element (kyrkotuktsproblemet). I en de troendes förening fanns därjämte bättre utrymme för fri lekmannaverksamhet.

Med kraft och klarhet företrädde B. under dessa brytningar den äldre lundensiska högkyrklighetens traditioner i sitt teologiska och kyrkopolitiska författarskap, i kyrkomötet (från 1878), där han vann en även genom framskjutna förtroendeposter markerad ledande ställning, och snart nog (från 1889) även i riksdagen. Ehuru B. alltjämt betraktades som ytterlighetsman — så ej minst i Teologisk tidskrift, där sedermera biskop Martin Johansson mer och mer blev tongivande —, undergick i verkligheten hans hållning med åren en viktig förskjutning. Allt klarare framträdde det som hans mål att bygga över och utjämna motsatserna. Av stor betydelse voro därvid otvivelaktigt erfarenheterna från det biskopliga arbetet i Västerås stift, där han på nära håll lärde känna ett kyrkligt läge, som var väsentligt olika det sydsvenska, och fromhetsriktningar, som han förut skarpt kritiserat. Men givetvis var det, såsom även B:s politiska verksamhet visat, framför allt hans personliga läggning, som på så sätt kom till sin rätt, understödd av en mindre vanlig förmåga att medla mellan olika meningar och smidigt förena motsatta ståndpunkter.

Under det förberedande kommittéarbetet och sedan vid kyrkomötet år 1893 gav B. om än med halvt hjärta sitt stöd åt ett förslag till lag angående dem, som i församling inom svenska kyrkan väcka förargelse eller bryta kyrklig ordning. Förslaget, som innebar ett om än mycket avtrubbat tillmötesgående mot

kraven på kyrkans renhet, utgjorde ett försök till uppgörelse i den gamla tvisten om kyrkotukten, och på samma sida som B. stod också, fastän med vida större iver, hans motståndare Martin Johansson. Den nya lagen blev emellertid förkastad. I en annan fråga, som låg B. i högsta grad om hjärtat, stodo alltjämt han och Martin Johansson i den gamla stridsställningen mot varandra. Redan på 1870-talet hade B. utgivit »Lutherska kyrkans bekännelse» — uppskattat som hans säkerligen mest betydande arbete —, och han såg i den historiskt givna bekännelsen det bästa värnet för den evangeliskt luterska livsformen även i vår tid. På många håll önskade man emellertid livligt, att kyrkolagens första paragraf skulle ändras till överensstämmelse med regeringsformen och följaktligen endast den oförändrade augsburgska bekännelsen och Uppsala mötes beslut men ej konkordieboken nämnas som kyrkans bekännelseskrifter. B. motsatte sig detta i riksdagen (1889, 1893), och fastän han där led nederlag, vann han 1893 kyrkomötet för sin mening. Han kunde i dessa debatter så mycket eftertryckligare taga sikte på troheten mot den egna historien, som han — i opposition mot Martin Johansson — avvisade varje juridisk bundenhet vid bokstaven i bekännelseskrifterna: »Säger en person ett kort ord angående en sak, då blir jag lätt bunden vid bokstaven, emedan jag vid min betraktelse däröver kan känna mig oviss, vad meningen är, men om han skriver en lång avhandling, då är jag icke så bunden vid själva bokstaven utan ser tydligt och klart, vad själva meningen är.» Frågor, som bottnade i motsättningen mellan de högkyrkliga traditionerna och väckelsen — såsom om dissenters rätt till kyrklig vigsel (1896) och lekmannadopet (1896, 1912) — skulle även långt senare riva upp de gamla tvisterna. Men i verkligheten voro redan striderna vid 1893 års kyrkomöte snarast efterdyningar efter de föregående decenniernas brytningar. Ett nytt, till endräkt manande läge hade inträtt genom de allt starkare sekulariseringssträvandena. Det föll på B:s lott att i stor utsträckning mottaga deras första anlopp.

I hög grad togs B. under sin parlamentariska verksamhet i anspråk av djupt ingripande frågor rörande kyrkans författning och organisation: han försvarade kyrkomötets vetorätt (1894, 1910), satte i det längsta i kyrkomöte och riksdag in sin auktoritet för bevarande av Kalmar stift (1896, 1898, 1900, 1903), nedlade mycken energi för att bereda tillräckligare anslag åt konsistorierna och rimligare avlöningsvillkor åt konsistorienotarierna, framhöll gång på gång mot strävandena att upphäva indigenatsrätten betydelsen av stiftsbandet för det kyrkliga arbetets organiska utveckling, trött-

nade ej att gentemot anspråken på en radikaliserad rösträtt vid prästval betona det kyrkliga arbetets krav och vikten av objektiva normer vid prästerskapets befordringar samt ingrep med stödet av sin sakkunskap och praktiska erfarenhet i de mångfaldiga överläggningarna om kyrkans ekonomiska angelägenheter. Genom alla hans inlägg i dessa och liknande frågor går en konsekvent strävan att inom den nationella ramen åt kyrkan bevara dess nedärvda frihet och organiska självständighet såsom en väsentlig förutsättning för lösandet av dess egenartade uppgifter. Inom den protestantiska världen, yttrade han 4 maj 1894, »har man, åtminstone hava de djupaste tänkare hållit fast vid två grundsatser, nämligen att det önskliga och rätta förhållandet är, att stat och kyrka få verka efter sina egna inneboende lagar men sedan också samverka på ett organiskt sätt. Staten måste ställa på kyrkan det kravet, att hon ej gör intrång på statens angelägenheter och ej hindrar staten att fylla sin uppgift. Men staten vet också det, att om kyrkan skall kunna fylla sin uppgift, är det av den största betydelse, att hon såvitt möjligt får verka såsom en fri och kraftig institution. Få länder ha haft så stora förmåner av statens och kyrkans samverkan som vårt land, och i få länder har man varit så skonad för djupare gående konflikter mellan dessa makter som inom vårt land.» En konsekvens av denna principiella ståndpunkt var B:s omstridda ingripande under 1908 års riksdag, då han vid remissen av förslaget till ny lönereglering för prästerskapet förklarade sig ej kunna biträda upphävandet av privilegieskyddet för kyrkans inkomster och därmed göra henne beroende av riksdagen. Det särskilda utskottet tillmötesgick i viss mån det sålunda resta kravet, men detta blev anledningen till att hela löneregleringsförslaget för denna gång fälldes i andra kammaren, och då det 1910 återkom och verkligen bragtes i hamn, var det i en form, som i flera stycken ansetts mindre fördelaktig för kyrkan än 1908 års förslag.

Lika ivrig som B. varit att åt kyrkan bevara dess organiska självständighet, lika bestämt har han hållit på betydelsen av att det kyrkliga samfundet som statskyrka medverkar i det statliga kulturarbetet. Riksdag efter riksdag hävdade han kyrkans åliggande att sörja för kristen ordning och kristen tro och dess ansvar för folket i dess helhet. Mycken uppmärksamhet väckte hans upprepade angrepp på den positivistiska propagandan i Stockholms arbetareinstitut i samband med frågan om statsunderstöd åt föreläsningsverksamheten (första gången 1889). En sammanfattning av sina allmänna farhågor gav han i ett par stora anföranden mot den religionsfientliga propagandan (25 apr. 1906 och 22 febr. 1908). Ur

synpunkten av statskyrkans ansvar såg han frågorna om rätt att utträda ur statskyrkan utan att inträda i annat kristet samfund, om civiläktenskap, vilodagens helgd, skolungdomens obligatoriska kyrkogång (1910) o. s. v. Sin principiella ståndpunkt sammanfattade han många gånger — så i anledning av P. P. Waldenströms motion om skilsmässa mellan stat och kyrka vid 1908 års kyrkomöte i följande ord: »Det är här icke blott fråga om att upplösa bandet mellan kyrkan och staten utan det är i väsentlig mån fråga om att upplösa bandet mellan kyrkan och det svenska folket. Ty den kyrkoform, vi hava, giver åt vår svenska kyrka de ojämförligt rikaste tillfällen och bereder henne de bästa vägar att kunna nå det svenska folkets stora skaror.»

B:s kyrkopolitiska insats består främst däri, att han under ofta vanskliga situationer förstått att utjämna motsatserna och därigenom förebyggt svårartade brytningar. Trots den maktställning, han haft inom vårt offentliga liv, har han icke tagit några viktigare kyrkopolitiska initiativ. I förkänslan av de oändliga slitningar, som skulle bli följden av ett försök att revidera kyrkolagen »efter alla dessa nu för tiden skiftande tycken», motsatte han sig (21 mars 1905) i riksdagen kyrkomötets önskan om en dylik revision. Utan att på detta område spela någon ledande roll har han givit sitt stöd åt den »församlingsrörelse», vari under trycket av sekulariseringstendenserna evangelisk-lutersk livssyn och strävanden efter lekmannaverksamhet med rötter i det motsatta lägret mött varandra. Mot den moderna teologien har han ställt sig avvisande och ej nekat sig att fälla skarpa kritiska anmärkningar, men hans sinne för det mänskliga och personliga har verkat mildrande gentemot ansatser till partibildning och klyvningar i församlingslivet. Det är mot denna bakgrund, man har att se det för många överraskande steg, B. tog, då han vid 1903 års kyrkomöte väckte förslag om och mot den prästerliga avdelningens majoritet genomdrev den nuvarande mildare formuleringen av det s. k. prästlöftet.

Då B. år 1894 invaldes i statsutskottet, tillträdde han en uppgift, som skulle skänka hans riksdagsmannaverksamhet en god del av dess karakteristiska särprägel. Budgetarbetet passade för hans administrativa träning och läggning. De mångfaldiga anföranden, vari han med saklig klarhet och välgörande humor motiverade sitt utskotts otaliga yrkanden och prutningar i smått och stort, bära tillsammantagna ett ojävigt vittnesbörd om praktisk blick och förmåga av konsekventa och fasta linjer utan principrytteri. Obevekligt sökte han såsom störande för budgetens enhet tillbakavisa enskilda

motioner med anslagsyrkanden, t. o. m. när de rörde för honom så behjärtansvärda ändamål som äskanden till Lundauniversitetets fromma. Budgetens starka tillväxt väckte hans allvarliga bekymmer: när den år 1906 nalkades tvåhundra miljoner, gisslade han (21 febr.) i ett stort anförande det divisionsansvar, som kom summorna att springa i höjden, utan att egentligen någon påtagit sig det hela och fulla ansvaret för de finansiella följderna. Närmaste anledningen till detta inlägg var ett äskat byggnadsanslag, som syntes honom vittna om ett lyte, vilket han ej tröttnade att beivra som ett nationalfel, benägenheten att bygga för dyrt och »gentilt». Den tekniska fulländningen utan finansiella hänsyn förföljde han f. ö. gärna på olika områden, så i fråga om åtskilliga äskanden för Norrland — inlandsbanan understödde han dock 1911 under hänvisning till nationella och nationalekonomiska motiv — liksom i fråga om universitetsstudiernas överdrivna längd, vilken enligt hans mening berodde därutav, »att vi hava så förträffliga och nitiska professorer» (1 mars 1902 och eljes). Arbetet i statsutskottet gav B. det bästa tillfälle, svensk politik erbjuder, att utveckla sin förmåga att medla och sammanjämka, och det var ej minst här han stadgade sitt rykte som en kompromissens virtuos. Själv har han både skämtsamt och allvarligt många gånger yttrat sig om kompromisserna i statsutskottet. »Viss är jag därom», hette det exempelvis 1 apr. 1898, »att ingen person, som blivit insatt i utskottet, där kan något uträtta, om han icke vill beträda den så mycket klandrade kompromissvägen... Kompromiss är ett fult ord, men det är icke en ful sak. Kompromisser i fråga om moraliska principer och andra principer äro visserligen en ful sak, men att man, om man önskar ett anslag på 100,000 kronor, som icke kan erhållas, tager emot 75,000 kronor, är en kompromiss, på vilken en förståndig riksdagsman icke tvekar att ingå.» Det allmänna inflytande, B. förvärvat i statsutskottet, och särskilt ordförandeskapet i dess andra utgiftsavdelning, under vilken bl. a. dv. åttonde huvudtiteln sorterade, satte honom i tillfälle att kraftigt främja det nationella kulturarbetet; särskilt torde universiteten och läroverken ha anledning att med tacksamhet hågkomma denna sida av hans verksamhet.

Under de tjugutre år, B. tillhörde första kammaren, kom han att spela en alltmera ledande roll även i den allmänna politiken. Han anslöt sig till kammarens protektionistiska majoritetsparti (det s. k. »stora partiet») och ingick 1912 vid dettas sammanslagning med Moderata partiet i det då bildade Nationella partiet, vars förste ordförande han blev. Ensidig partiman var B. dock aldrig.

Snarare såg han sin uppgift i att verka fridstiftande mellan riksdagsmän av olika partier. Då majoritetspartiets ledare år 1896 ville demonstrera sitt missnöje med den Boströmska politiken genom att vägra anslag till lagbyrån, var B. en av huvudtalarna mot denna plan, vilken han fann lika oförenlig med sitt partis principiellt antiparlamentariska åskådning som med dess eljes framställda krav på saklig prövning av varje särskild anslagsfråga. Den konservativa åskådning, som B. hävdat, har oförtydbart sin rot i djup inre samhörighet med det historiskt givna i stat och kyrka och i ett sinne för det självständigt utpräglade, som särskilt starkt reagerat mot de moderna reformernas likformighetsraseri. Karakteristiskt framträdde B:s konservatism i skolfrågorna. Han hade vuxit tillsammans med våra gamla lärdomsskolor under sitt arbete som lärare och eforus. Knappast ha de också i riksdagen haft en varmare vän och talangfullare försvarare. Han talade ivrigt för en löneförbättring åt läroverkslärarna och sparade ej på skarpa ord om sammankopplandet av denna reform med kravet på latinstudiets framflyttande, mot vilket han var en av de främsta motståndarna. Ännu 1899, då första kammaren gick med på den riksdagsskrivelse, som gav upphov till 1904 års läroverksreform, gjorde han ehuru förgäves ett försök att rädda latinstudiet i dess gamla utsträckning åtminstone vid några läroverk. Om läroverksreformen uttalade han sig (3 maj 1904) utan alla illusioner: den hade framtvungits genom löneregleringsvillkoret, åt studiet av latin och grekiska var, alla förespeglingar om motsatsen till trots, ett grundskott givet, de förhoppningar, som sattes till realskolan, voro överdrivna. Inrättandet av en abstrakt centraliserande läroverksöverstyrelse i det personligt verkande eforatets ställe var en reform, som ej kunde tilltala B., och redan efter ett par års erfarenhet fann han sig (31 mars 1906) befogad till en allvarlig vidräkning med det nya ämbetsverkets centraliseringsmani och uniformeringstendenser. De högre flickskolorna hade i B. en kraftig målsman, och med särskild värme tog han sig an småstädernas läroverk, vilka vid denna tid energiskt bekämpades såsom konkurrenter till folkskolan. Det var bottenskoleidén, som låg bakom, och mot denna var B. konsekvent motståndare både för de allmänna läroverkens och folkskolans skull. Den sistnämnda borde ej få bli en blott »förstuga» till läroverken och därigenom göras främmande för sina verkliga uppgifter. Den borde fritt få utveckla sig för dessa, helst med det oberoende, som följde av dess egenskap av kommunal institution. Mot överflyttandet av kostnader för — och därmed även makten över — folkskolan på statsverket var B. följaktligen en

i princip motståndare, och mot de upprepade förslagen om effektivare inspektion över folkskolorna ställde han varningar för överdriven centralisering och uniformering.

B:s åskådning i skolfrågor öppnade knappast någon väg till deltagande i de lösningar, de radikala reformsträvarna krävde. Men på andra områden har han framstått som en av de tidigaste och mest betydande representanterna för den höger, som söker förena det bärande i det gamla med den nya tiden genom att taga lösningen av de stora frågorna i egna händer. Med på en gång oro och djup medkänsla såg han på industriproletariatets framväxt. Å ena sidan förenade han sig 1889 med kammarmajoriteten om att stödja den K. propositionen om skärpning av 10 kap. 14 § strafflagen (den s. k. »munkorgslagen», som genom andra kammarens ingripande endast i modifierad form blev antagen). Men å andra sidan talade han redan vid 1891 års riksdag (8 apr.) allvarliga ord om samhällets skuld och förpliktelser och om syntesen mellan individualism och socialism som tidens största uppgift. Frågan rörde närmast försäkring för olycksfall i arbete — varom B. vittnade, att »det icke är någon riksdagsfråga, som intresserar mig så mycket som denna» —, och fastän han ådrog sig en skrapa av Hans Forssell för att han hjälpte till att bana vägen för statssocialismen, stödde han alltjämt försäkringslagstiftningen (1895, 1898, 1901) liksom andra sociala lagar, bland dem år 1903 den då förkastade propositionen om medling i arbetstvister. I sammanhang med B:s ställning till dessa frågor står hans ingripande i rösträttsfrågan. Vid 1891 års riksdag var han en av de skarpaste tadlarna av Axel Bergströms avfall till kommunalstrecket men antydde på samma gång sin benägenhet för utsträckt rösträtt med garantier: »Jag skall väl vara med om en annan konstruktion å lokomotivet, men jag vill även hava bromsar på tåget» (6 maj). Han utförde tanken ytterligare 1892 och framför allt i en berömd motion 1893, som förebådade rösträttsfrågans slutliga lösning med allmän rösträtt och proportionella val som garanti, ehuru B. i likhet med reformhögern i övrigt vid denna tid kände mera böjelse för klassval under formen av graderad röstskala; principiellt motiverade han kravet på rösträttens utsträckning mindre med de rösträttslösas anspråk än med statens behov av en förbättrad representation och vikten av vidgad politisk solidaritetskänsla och vidgat politiskt ansvar. Efter att 1900 ha medverkat till riksdagens bekanta skrivelse av 10 maj, vilken utlöste den Hammarskjöldska rösträttspropositionen vid 1902 års riksdag, samlade B. vid dennas behandling första kammaren om det överbud på den allmänna rösträttens grund, emot

vilket hans uttalanden i början av 1890-talet pekat och som nu ledde till riksdagens begäran om en allsidig utredning i skrivelsen av 20 maj 1902. Fastän B. därpå 1904 i nära anslutning till regeringsförslaget enade första kammaren kring enkelproportionalismen samt både 1905 och 1906 förnyade sitt förord för en lösning på denna grundval, var hans ledande insats i rösträttsfrågan avslutad med 1902 års beslut. Då avgörandet föll till förmån för dubbelproportionalismen 1907, tillhörde han ej riksdagen, och 1909 återstod det honom endast att skänka sin röst åt det vilande förslaget under uttalande av ett vemodigt farväl till den första kammare, där hans politiska gärning haft hemortsrätt.

I unionsfrågan har B. vittnat, att hans åsikt var mera lik yttersta vänsterns meningar än den juridiska formalism, vartill hans närmaste politiska vänner bekände sig. Vad han ville, var en revision oberoende av historiska bestämmelser (6 maj 1903). Men då norrmännens unionsfientlighet allt tydligare trädde i dagen, medverkade han 1903 till det uttalande, varigenom första kammaren ställde sig ansvarsfri gentemot den Boströmska politiken. Han var emellertid beredd att stödja kronprinsen-regentens förhandlingsinitiativ av 5 apr. 1905 (motion n:o 52 1905 lagt.) och spelade efter revolutionen i Norge i särskilda utskottet vid 1905 års första urtima riksdag en betydande roll vid utformandet av de svenska villkoren för unionsupplösningen. I frågor, som föllo utanför hans erfarenhet, uppträdde B. ej gärna i riksdagen. Dit hörde framför allt järnvägsfrågor samt tull- och andra bevillningsärenden. I viss mån skulle även försvaret kunna räknas dit, men om han ganska konsekvent undvek dess tekniska sidor, var han desto kraftigare genomträngd av försvarspliktens ideella krav. Ur denna synpunkt stödde han i ett varmhjärtat anförande de nittio dagarna år 1892, och då försvarsfrågans läge åter blev mera prekärt, återfinnes han bland talarna för byggandet av en F-båt (10 maj 1911). Upprivandet av F-båtsbeslutet avlockade honom i remissdebatten 1912 det kanske mest upprörda yttrandet under hans långa riksdagsmannabana, och denna slöts med hans harmfyllda protest mot regeringens tvekan att mottaga pansarbåtsgåvan (20 maj 1912).

För den större allmänheten framstår utan tvivel B. framför allt som en av den gamla första kammarens mest karakteristiska och representativa gestalter. Redan hans imponerande yttre med de skarpt skurna dragen och den livliga men ljusa blicken fångar ovillkorligen intresset. Som talare hörde B. till kammarens främsta, och som debattör var han med skäl fruktad. Kort och klart angav han sakens kärna, och fastän hans anföranden voro helt i sak,

rymde de både patos, ironi och en vinnande humor, som lyckligt mildrade en viss skånsk trygghet och prelatensisk myndighet. I riksdagen och kyrkomötet fullkomnade B. ett under hans ämbetsverksamhet, särskilt i domkapitlet, grundlagt mästerskap i att leda offentliga överläggningar. Han gav rask fart åt förhandlingarna, och den, som ville begära votering, måste skynda sig, om han skulle hinna före klubbslaget. Uppskattningen av B:s parlamentariska insats har naturligtvis väsentligen bestämts av bedömarnas ståndpunkt till de kyrkliga och politiska riktningar, B. så inflytelserikt företrätt, men därom, att hans mening gjort sig gällande vida utöver protokollens direkta vittnesbörd, har trots hans ofta dominerande betydelse i debatten ingen tvekan rått. Hur långt hans inflytande sträckt sig, kan först ett studium av ännu otillgängliga källor upplysa. Att han aldrig inträtt i statsrådet, beror otvivelaktigt endast på hans biskopliga ämbete; vid ministerkriser har han ofta rådfrågats.

Tryckta arbeten: Försök till utläggning af Habakuks prophetia. Lund 1865. XXVIII, (4), 75 s. (Gradualavh.) — Några ord såsom inledning till den heliga skrift. Lund 1865. 23 s. (Tryckt som manuskript; undert.: G. B—g.) 6:e uppl., 2:a tr. Lund 1908. 32 s. — Några reflexioner öfver en katekisationsfråga (Pedag. tidskr., Årg. 2, 1866, s. 359—366). — Kateketikens begrepp. Ett försök i praktisk theologi. Lund 1867. II, (1), 145 s. (Avh. f. lektorat.) 2:a uppl. Lund 1873. (4), II, 145 s. — Johannisdopet och barndopet i den treenige Gudens namn (Linköpings stiftstidn., 1867, Bih., s. 41—51). — Om inledningen till vår svenska högmessa (ibid., 1868, Bih., s. 58—64; även i Lunds stiftstidn., 1868, Bih. N:o 9, 10). — Något om hvad vi i liturgisk väg ega och behöfva (Lunds stiftstidn., 1868, Bih. N:o 5 & 6, s. 1—10). — Om sacramentum och sacrificium i den lutherska culten. Ett försök i praktisk theologi. Lund 1868. 4:o 85 s. (Även i LUA, T. 5.) — Om adiaphora. Teologisk afhandling. Lund 1870. 4:o 98, (1) s. (Avhandl. f. teol. adjunktur; även i LUA, T. 7.) — Hvilken uppfattning af traditionen är utmärkande för det lutherska reformationsverket? (Linköpings stiftstidn., 1871, Bih., s. 57—72.) — Om christendomsundervisningen och komiterades förslag till ny läroverksstadga. Lund 1873. 29 s. — Om »den sköna Herrens gudstjänst», sådan den bland oss firas. Lund 1874. 15 s. 8:e uppl. Lund 1920. 15 s. — Olikheten bland Jesu vänner. 1. De tre syskonen i Bethanien. Joh. 11 o. 12 kap. Lund 1874. 29 s. 2. Olika lärjungar och tjenare hos Herren Jesus Kristus. Predikan öfver Joh. 1. 35—51. Lund 1875. 23 s. 2:a uppl. 1. Lund 1875. 29 s. (Även på danska. Köpenh. 1876.) — P. Waldenströms uppsats: Om försoningens betydelse. Anmärkningar. Lund 1874. 43 s. — P. Waldenström contra svenska kyrkan (Sv. tidskr., 1876, s. 619—656; omtr. Lund 1877. 40 s.). — Lutherska kyrkans bekännelse. Lund 1876—78. VIII, 563 s. — Predikningar och tal. Lund 1877. 127 s. (Tills. med E. G. Bring.) — I hvad mån har ett reformert inflytande gjort sig gällande inom vår svenska kyrka (Sv. luthersk kyrkotidn., Årg. 2, 1878, s. 19—22, 35—39, 51—56, 67—75, 91—95). — Kultpredikans grundbestämningar (Luthersk Ugeskrift, Halvaar 8, 1880, s. 233—242, 249—257). — Om luthersk kyrkotukt. Lund 1880. (2), 332 s. — Det kyrkliga samfundet och den kristlige individen. Inträdesföreläsning. Lund 1881. 24 s. — Bör bibeln vara lärobok och den enda läroboken vid kristendomsundervisning? (Tidskr. f. folkundervisn., Årg. 1, 1882, s. 10—22.) — Herdabref till Vesterås stifts presterskap. Lund 1884. 31 s. (Även tryckt i Västerås s. å. 4:o 20 s.) — En jul på Fridhem. Lund 1885. 32 s. (Tryckt som manuskript i 50 ex.) — Biskopen m. m. Ebbe Gustaf Bring. Några minnesblad. Lund 1886. (1), 153 s., 1 portr.

— Om separatismen. Föredrag. Köping 1886. 12:o 35 s. — En årgång högmesso-predikningar. D. 1—2. Lund 1887. (4), 410 s.; (4), 371 s. — Om skillnad i äktenskap och frånskilda makars vigsel. Lund 1888. (1), 80 s. — Om sakramenten (Febe, Årg. 6, 1892, s. 46—64). — Om lekmannadop (Kyrkl. tidskr., Årg. 1, 1895, s. 53—75). — Om diakonat i svenska kyrkan (ibid., s. 485—515). — Kongl. Maj:ts nådiga cirkulär angående vissa anteckningar i kyrkoböcker den 13 juni 1896 (Kyrkl. tidskr., Årg. 2, 1896, s. 556—564). — Hvarför skola vi gå i kyrkan. Ett ord till unga och gamla. Lund 1896. 15 s. Ny uppl. Lund 1906 och 1914. — Kort katekesförklaring. H. 1—2. Lund 1897—98. 191 s. [4:e uppl.] Lund 1918. — Johan Christoffer Bring 1829—1898 (Febe, Årg. 12, 1898, s. 8—43). — Wilhelm Flensburg (Kyrkl. tidskr., Årg. 4, 1898, s. 1—16). — Inträdestal [över ärkebiskop A. N. Sundberg] i Svenska akademien den 20 december 1900 (Sv. akad. handl., D. 15, 1900, s. 15—94). — Uppfostran till kyrklighet. Inledningsföredrag vid prestmötet i Lund (Kyrka o. skola, Årg. 5, 1900, s. 193—198). — Den heliga skrifts auktoritet. Lund 1902. 15 s. — Invigningstal å Landskrona seminarium. Landskrona 1904. 11 s. — Betraktelser för hvar dag i kyrkoåret. 1—2. Lund 1906—07. (2), 682 s. — Hvad innebär för den prästerliga verksamheten förpliktelsen till vår kyrkas bekännelseskrifter. Lund 1907. 16 s. — Om kyrka och stat. Upps. 1908. 21 s. (Sociala spörsmål i kristlig belysning, 3.) — Kyrkoåret. (Lifvets väg. En bok för konfirmander, Köping 1911, s. 36—42.) — Några riksdagsintryck (Sv. tidskr., Årg. 3, 1913, s. 83—94). — Minne af prosten Henric Schartau (Sv. akad. handl., D. 25, 1911—13, s. 253—370; även omtryckt Lund 1914. 96 s., 1 pl.). — Till konungen. [Förslag till förändringar av vissa delar uti gällande kyrkohandbok. På nåd. uppdrag med anledning av utav kyrkomötet framburna önskningar, utarb.] Lund 1913. (14) s., s. 9—36, 62—68, 117—135, 145—153, 182—208, III s. [Rev. uppl.] Lund 1915. — För de gamla. Betraktelser och böner. Utg. af Samfundet pro fide et christianismo. Sthm 1915. 92 s. 5:e uppl. Sthm 1920. 92 s. — Tro på Guds löften! Föredrag. Lund 1915. 8 s. — 1 år. Korta betraktelser för hvar dag. Lund 1916. (2), 483 s. Ny uppl. Lund 1918. — Några studentminnen (Under Lundagårds kronor [1:a saml.], Lund 1918, s. 1—14). — Vår svenska folkkyrka. Inledningsföredrag ... (Handlingar rör. prästmötet i Lund 1919. Lund 1912—20; även sep. Lund 1920. 15 s.) — Förslag till psalmbok för svenska kyrkan. Översedd och tillökad upplaga av 1819 års psalmbok. På K. Maj:ts uppdrag utg. Sthm 1920. 398 s., 16 s. musikbil. (Tills. med J. A. Eklund ocn E. N. Söderberg.) — Predikningar. Sthm (tr. Upps.) 1921. 125 s. — Några minnen och intryck (Under Lundagårds kronor. Ny saml., Lund 1921, s. 1—19). — Evangelium är en Guds kraft. Kyrkliga tal. Sthm 1922. 192 s.

Dessutom ett stort antal predikningar, tal och föredrag (förtecknade i Lunds universitets matrikel 1913), ämbetsberättelser o. tal vid prästmöten i Västerås (1886, 1892) och i Lund (1900, 1906, 1912, 19), korrespondensartiklar i Luthersk Kirketidende (1875—76) och Luthersk Ugeskrift (1877—83), smärre uppsatser och anmälningar i Sv. luthersk kyrkotidn., Tidning f. folkskolan, Pedag. tidskr., Olivebladet, Teol. tidskr., Vår lösen, Väktaren, Vårt land, Sydsv. dagbl. snällposten m. fl., motioner i kyrkomötet och riksdagen, direktörstal i Sv. akad. m. m.

Utgivit: D:r Mårten Luthers Lilla katekes med kort utveckling, stadfäst genom Kongl. Maj:ts nådiga cirkulär den 11 okt. 1878. Jemte utläggning. D. 1—2. Lund 1883—84. 456 s. — Doktor Mårten Luthers Lilla katekes med kort utveckling. Skoluppl. Lund 1891. 127 s. (Tills. med P. Wingren; omtr. 1897, 1906, 1907, 1908, 1910, 1911.) — Lutherska kyrkans bekännelseskrifter (Concordia pia) ånyo utg. samt försedda med inledning och noter. Lund 1895. XII, 572 s.

Källor: Eckl.-dep. handl. 6 aug. 1881 och 12 dec. 1884 (meritförteckn.), RA. Meddelanden av professor E. Rodhe ang. B:s teologiska och kyrkopolitiska ståndpunkt samt av biskop O. Bergqvist, särskilt ang. B:s verksamhet i statsutskottet och riksdagen; riksdagens och kyrkomötets prot. o. handl.; Lunds universitets matrikel 1913; R. Kjellén, Rösträttsfrågan (1915); L. Kihlberg, Den sv. ministären under ståndsriksdag och tvåkammarsystem (1922).

B. BOËTHIUS.

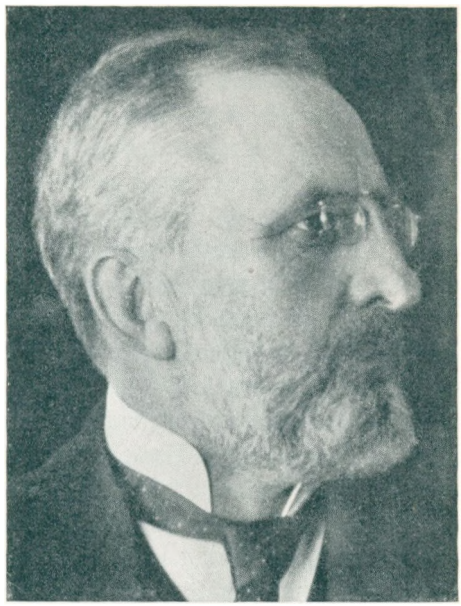

Herman Billing.
Fotografi.

4. Sven Johan Ulrik Herman Billing, den föregåendes broder, f. 16 sept. 1849 i Önnestad, † 12 jan. 1917 i Stockholm. Student i Lund 23 maj 1868; fil. kand. 14 dec. 1872; jur utr. kand. 30 nov. 1875. Auskultant i hovrätten över Skåne och Blekinge 20 dec. 1875 och i Göta hovrätt 16 juni 1876; e. o. notarie i Göta hovrätt 27 juni 1876; v. häradshövding 17 dec. 1877; inskrevs i Svea hovrätt 25 jan. 1878; v. notarie vid Stockholms rådsturätt 1 febr. s. å.; amanuens i ecklesiastikdepartementet s. å.; sekreterare hos kyrkolagutskottet vid kyrkomötet s. å.; v. auditör vid Svea artilleriregemente 1879—80; sekreterare i konstitutionsutskottet vid riksdagarna 1879—80, i kommittén för revision av lagstiftning angående förlagsinteckning 1880—81 och i teaterkommittén 1881; tf. stadsnotarie omkring två år under tiden 1881—85; ombudsman i Stockholms inteckningsgaranti-a.-b. 1881—89; sekreterare i nya lagberedningen vid revision av strafflagen 1885—87; stadsnotarie vid Stockholms rådsturätt 28 maj 1886; ledamot i bolagskommittén 29 juni 1888—30 juni 1890; ledamot i styrelsen för Stockholms enskilda bank 1889—97; ordförande å rådsturättens femte avdelning 1891—95 och å dess fjärde avdelning 1895—97; rådman i Stockholm 13 mars 1891; ledamot av nya lagberedningen 4 dec. s. å. och av lagbyrån 30 nov. 1894; ledamot i skandinaviska checkkommittén 17 apr.—30 sept. 1896; justitieråd 18 aug. 1897; ledamot i styrelsen för Stockholms högskola 1899—1900; inspektor för Palmgrenska samskolan 1900—01. RNO 1893; KNO2kl 1896; KDDO2gr 1897; KNO1kl 1899; KmstkNO 1906; jur. hedersdoktor 31 maj 1900. — Ogift.

Sin främsta insats i svenskt rättsliv torde B. hava gjort i egenskap av lagförfattare. Hans namn är knutet vid utarbetandet av förslagen till ett flertal av de lagar, vilka utfärdades under 1880- och 1890-talen. Av B. i egenskap av kommittésekreterare kontrasignerade eller av honom såsom kommittéledamot undertecknade äro

förslag till förordning angående förlagsinteckning (1881), nya lagberedningens förslag till lag angående ändring i vissa delar av 7, 10 och 11 kapitlen strafflagen (1886), nya lagberedningens förslag till lag angående ändring i vissa delar av strafflagen (1887), förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m. m. (1890), nya lagberedningens förslag till lag angående vad till fast egendom är att hänföra (1892), nya lagberedningens förslag till förändrade lagbestämmelser i fråga om makars ansvarighet för gäld och om boskillnad (1892), nya lagberedningens förslag till lag angående vissa invändningar i rättegång vid allmän underrätt, så ock om sådan rätts behörighet i vissa fall (1893), nya lagberedningens förslag till lag om köp och byte (1894) samt förslag till lag angående vissa anvisningar m. m. (1896). Flera av dessa lagförslag äro betydande arbeten; särskilt är detta fallet med förslaget till lagar om enkla bolag och handelsbolag m. m., vilket ledde till lagarna av 28 juni 1895, samt förslaget till lag om köp och byte, vars grundsatser till stor del återfinnas i de förslag, vilka slutligen ledde till lagarna av 20 juni 1905 om köp och byte av lös egendom samt av 11 juni 1915 om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. I vilken omfattning de angivna lagförslagen bero på B:s insatser eller äro direkt författade av honom låter sig icke för en utomstående avgöra; i förslagens utarbetande torde, beträffande förslaget till lag om förlagsinteckning samt flertalet av de från nya lagberedningen härstammande förslagen, L. Annerstedt, beträffande de av nya lagberedningen utarbetade förslag, vilka avsågo straffrättsliga ämnen, dessutom K. G. Carlsson och Joh. Hagströmer, samt beträffande förslagen till bolags- och köplagar Hj. Hammarskjöld tagit mycket väsentlig del, varjämte även utom andra K. J. Thyselius, L. V. Lothigius, Joh. Wold, K. A. Sjöcrona, T. Wijkander, Joh. Ramstedt och Axel Bergström i egenskap av kommittéordförande eller kommittéledamöter deltagit i utarbetande av särskilda av förslagen. Enligt samstämmiga uppgifter har emellertid B. utövat ett betydande inflytande å gestaltningen och utformningen av förslagen från de kommittéer, inom vilka han varit verksam. De egenskaper som lag- och motivförfattare, vilka förskaffade B. detta inflytande och som åstadkommo, att alltjämt nya uppgifter lades i hans hand, ha av presidenten E. T. Marks von Würtemberg antytts i en dödsruna: en högt uppdriven teknisk skicklighet, sinne för språkets konstnärliga form och för dess skiftningar, praktisk blick och mångsidig erfarenhet samt »i hög grad den art av fantasi, som, efter vad han plägade yttra, en lagstiftare måste äga för att

på förhand kunna någorlunda överskåda den mångfald av växlande förhållanden, på vilka en ifrågasatt rättsregel kan erhålla tillämpning». En annan av B:s kolleger, landshövding Hj. Hammarskjöld, har bekräftat detta omdöme, med uttalande, att icke någon av de många, med vilka han samarbetat på lagstiftningens område, överträffat — eller ens varit fullt jämbördig med — B. i de egenskaper, som för framgångsrik lagstiftarverksamhet förutsättas. »Lagstiftningen var för B. en av de sköna konsterna, och i denna konst blev han genom naturliga anlag och trägen övning mästare. Han hörde icke till dem, för vilka den första ingivelsens resultat är heligt. Han tröttnade ej att ideligen 'fila' och omarbeta, var det också tiotal av gånger, tills den efterlängtade motsvarigheten mellan vacker, knapp och rytmisk form samt gott och nyttigt innehåll syntes vunnen. För en rekordjagande massproduktion liksom för billig popularitetssträvan beträffande vare sig form eller innehåll var han omöjlig. Han var i hela sitt andliga väsen en sann aristokrat.»

Till den nyss berörda karakteristiken av B. som jurist har presidenten Marks von Würtemberg fogat några ord om B. som privatman, vilka här må anföras. »Förbigås må slutligen ej hans höga universella bildning och hans intresse för allt mänskligt. Han var en polyhistor, utan spår av den trånghet, som mången lekman vill räkna till juristvärldens yrkessjukdomar, en forskande och sökande ande. Den tid, som han, tack vare sin ovanliga lätthet att arbeta, fick till överlopps, användes väsentligen till studier inom skilda grenar av mänskligt vetande, och han var ett levande vittnesbörd, att mångsidighet i intressen ej behöver utesluta duglighet i ett specialfack utan tvärtom kan vara högeligen ägnad att främja denna.»

Tryckta arbeten: Huru skall 3 § af 19 kap. strafflagen rätteligen förstås? (Tidskr. f. lagstiftn., lagskipn. o. förvaltn., Årg. 13, 1876, s. 585—588; undert.: —g.) — Några anmärkningar om uppskof i rättegång och praeclusion (ibid., Årg. 15, 1878, s. 109—115; undert.: —g). — Några anmärkningar om de senaste nyheterna inom konkurslagstiftningen (ibid., Årg. 21, 1884, s. 700—705; undert.: —ng). — Dessutom medverkat vid kommittébetänkanden, lagförslag m. m. (se texten).

Källor: Meddelanden av landshövding Hj. Hammarskjöld; Hj. Gullberg, Justitiematrikel 1914; E. Marks von Würtemberg, Herman Billing (Sv. juristtidn., Årg. 2, 1917).

Å. Holmbäck.

5. Einar Magnus Billing, son till B. 3, f. 6 okt. 1871 i Lund. Elev vid h. allmänna läroverket i Lund 1881 och i Västerås ht. 1885; avlade mogenhetsexamen vid sistnämnda läroverk 24 maj 1889; student i Uppsala 17 sept. 1889; fil. kand. 11 dec. 1891; teol. kand. 31 maj 1898; har med offentligt understöd

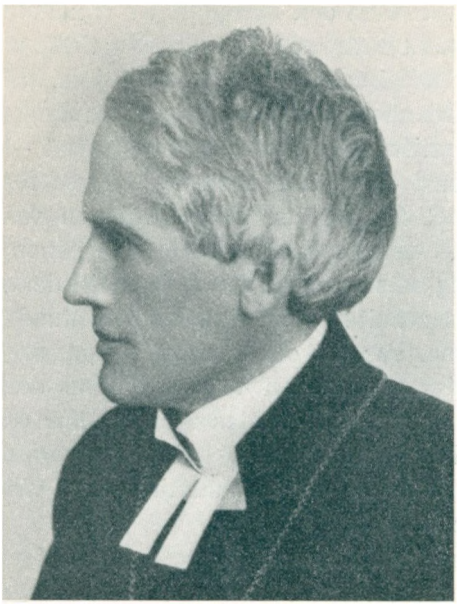

E. Billing.
Fotografi.

företagit studieresor till Tyskland 1910 och till England sommaren 1914. Docent i dogmatik och moralteologi vid Uppsala universitet 20 dec. 1900; prästvigd för Lunds stift 30 dec. 1900; regementspastor vid andra Svea (numera Upplands) artilleriregemente 25 okt. 1901—31 maj 1908; förestod upprepade gånger e. o. professuren i dogmatik och moralteologi; e. o. professor i samma ämnen samt kyrkoherde i Hagby och Ramsta 15 maj 1908 (professor 1 jan. 1909); inspektor vid Lindska skolan i Uppsala 1910; ledamot av katekesnämnden 24 mars 1911 (ordförande 25 okt. 1916); tillkallad sakkunnig i folkundervisningskommittén för frågor rörande kristendomsundervisning hösten 1913 och våren 1914; ledamot i direktionen för Prins Gustavs folkskola i Uppsala 1917; biskop i Västerås 21 maj 1920. Ledamot av Samfundet pro fide et christianismo 1909; teol. doktor 31 maj 1911; LNO 1917; KNO1kl 1922.

Gift 19 juni 1902 med Gerda Katarina Lundquist, f. 30 aug. 1878, dotter till professorn Karl Gustav Lundquist.

B:s första stora arbete var en undersökning av »Luthers lära om staten» (1900), utmärkt såväl för sin skarpa analys av Luther som för den grundliga belysningen av den senare medeltidens samfundstankar. Till Luther har B. sedan ofta återvänt samt därvid varit besjälad av strävandet att göra det djupa religiösa innehållet i de reformatoriska grundtankarna fruktbärande för nutidens teologi och kyrka. Om förmåga till kongenialt inträngande i Luthers tankevärld vittnar ock det aktuella inlägg i diskussionen om Luthers teologiska utvecklingsgång, som B. framlagt i Uppsala universitets inbjudningsskrift till reformationsfesten 1917. Det störst anlagda av B:s arbeten är hans »De etiska tankarna i urkristendomen» (1907); själva ledmotivet framträder i hans bemödande att klarlägga den för profeterna och Jesus karakteristiska — från hellenismens uppfattning så skarpt skilda — historisk-dramatiska synen på

tillvaron. Den »utkorelsehistoriska» synpunkt, B. anlägger, visar sig ock vara ägnad att giva honom ett fast och enhetligt grepp på »Jesu etiska grundtankar»; samma huvudsynpunkt bildar ock den röda tråden i en rad andra teologiska skrifter, bland dem särskilt en studie över försoningen. Ett betydande arbete har B. utfört såsom ledamot och slutligen ordförande i den 1911 tillsatta katekesnämnden. Detta kommer icke minst till synes i det första av nämndens betänkanden; i form av en kritisk granskning av inkomna katekesförslag har nämnden här framlagt en utförlig handledning för undervisningen i kristen troskunskap, som vad det karaktärsfulla teologiska innehållet beträffar tydligt röjer B:s penna. Kallad att som sakkunnig biträda folkundervisningskommittén i frågor rörande kristendomsundervisningen i folkskolan, har B. framlagt sina önskemål beträffande denna i ett till dess år 1914 avgivna betänkande fogat särskilt utlåtande. Sin klaraste utformning har B:s teologiska och kyrkliga program fått i det »Herdabrev», som B. publicerade, när han tillträdde Västerås biskopsstol (1920). Programmets tyngdpunkt ligger i den religiösa koncentration, som präglar det hela och som icke minst gör sig gällande i fråga om det här skisserade kyrkoidealet: just därför att det evangeliska folkkyrkoideal, B. här hävdar, genomgående fattas från en rent religiös synpunkt, förenar det i sig fasthet och rörelsefrihet. På de teologiska studierna har B., alltsedan han började tjänstgöra såsom professor, utövat ett starkt inflytande. Till icke ringa del har detta inflytande varit förmedlat genom kristliga studentförbundet, inom vilket B. länge intagit en ledande ställning; han har ock lämnat detta förbunds skriftserie ett antal bidrag, däribland skriften »Folkkyrkan och förkunnelsen», som vad kyrkoprogrammet beträffar är en föregångare till hans ovan omtalade »Herdabrev».

Källor: Eckl.-dep. handl. 15 maj 1908 (meritförteckn.), RA; Uppsala universitets matrikel 1916. — Ang. B:s tryckta arbeten intill 1920 se nämnda matrikel samt K. universitetets i Uppsala redogörelser 1916/17—1919/20.

G. AULÉN.

Billmark, Carl Johan, f. 28 jan. 1804 i Stockholm, † nov. 1870 i Paris. Föräldrar: bankokommissarien Johan Billmark och Sara Margareta Molander. Elev vid Stockholms storskola 1817; sattes sedermera i handel men blev i följd av visade konstnärsanlag 1822 genom släktingars bemedling antagen till elev hos gravören professor K. D. Forssell; elev vid Konstakademien 1825—28; besökte Petersburg 1831; elev till litografen I.-L. Deroy i Paris. Vistades från 21 sept. 1833 till sin död i Paris med avbrott för

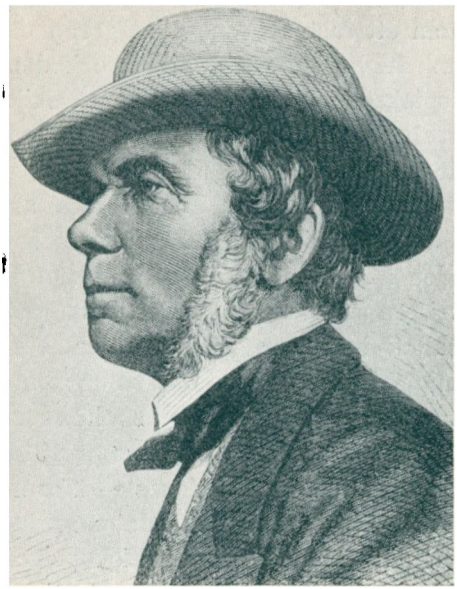

Carl Johan Billmark.
Träsnitt. Ny illustr. tidn. 1870.

resor, särskilt i Rhendalen sommaren 1836, i Tyskland, Schweiz och Italien åren 1837—38, i Sverige 1839—40 med avsikt att stanna och sedan flera gånger kortare tider, bl. a. somrarna 1852, 1860 och 1864, samt slutligen ofta i franska landsorten. Erhöll av Karl XV medaljen »Memoriæ pignus» och beviljades av riksdagen en årspension på 800 rdr alltifrån 1862. LFrKA 1860; RVO 1867.

Gift 1856 med Emilia Sofia Cecilia Dedering, f. 23 jan. 1813, dotter till löjtnanten vid arméns flotta Karl Gustav Dedering i Norrköping.

Genom bemedling av friherre F. Boye och statskommissarien L. G. af Sillén kunde B. lämna handelsbanan och ägna sig åt konsten. I Forssells ateljé fick han inhämta grunderna i kopparstickets och etsningens teknik, varav vi bl. a. se spår i två plåtar medaljonger med grekiska gudar från 1823, i några illustrationer till »Konst och nyhets magasin» 1826, i »Djurkabinett för svenska ungdomen» 1828 och i »Friskytten, ett sällskapsspel» s. å., vilket utom en del vinjetter och småsaker är allt, vad han på egen hand utfört i gravyr. Därtill kommer hans anonyma medarbetarskap i Forssells »Ett år i Sverige» 1824, som enligt uppgift sträckt sig till två tredjedelar av dess rulettgravyrer i färg. Men någon insats för upprätthållandet av den snabbt utdöende gravyrkonsten i Sverige kom B. ej att göra, enär han, lockad av J. Cardons exempel, snart övergav Forssells ateljé och ägnade sig helt åt litografien, som han redan prövat år 1826 med ett porträtt av E. de Jouy i Atheneum. Året därpå kopierade han en liten genre med skolbarn efter Charlet. Han tycks ha arbetat sig fram på egen hand inom den nya tekniken, och de blygsamma inkomster, han på sina små arbeten förstod att förvärva — han var ovanligt skötsam i affärer under hela livet —, använde han till bekostandet av resor, bl. a. till Gripsholm 1825, Dalarna 1830 och Petersburg 1831. I

Konstakademien, på vars utställning han redan 1824 utställt en S:t Johannes, tecknad efter ett stick av Müller efter Domenichino, ritade han i antik- och modellskolan, men när utkomstmöjligheten tryggats tack vare litografiska arbeten, lämnade han den föga givande undervisningen där. Till denna tid dateras några skämtbilder i färglitografi, bl. a. »Stjäl kyssen av flickan» etc. Det var dock mest på landskapets område, som B. studerade. Han tecknade flitigt efter naturen, exempelvis på resan till Dalarna, varifrån Gustavs kyrka finnes litograferad av K. A. A. von Schéele i »Litographiskt album». Avtäckningen av Bellmans byst på Djurgården 1829 gav anledning till två litografier, den ena efter K. G. Hj. Mörner. Från andra konstnärer, främst James Duffield Harding, tog han en väsentlig del av bilderna till de »Etuder för landskapstecknare», som han utgav med 100 planscher 1829—31. Genren fortsattes med två häften »Études pour le paysage» under vistelsen i Petersburg våren och sommaren 1831. Hemkommen efter en besvärlig karantän i Sandhamn på hösten s. å., sammanträffade B. med Kurt Samuel Graffman, vars »Skottska vyer» han åtog sig att litografera. De äro hans första arbeten i en art, som under många år skulle upptaga hans intresse, och visa trots sina brister, som delvis sammanhänga med originalens, en stor lätthet i tekniken. 1832 kopierade B. Eugène Le Poittevin's »Diableries» i ett planschhäfte.

År 1833 beslöt B. att resa till Paris för sin utbildning, vartill framgången med »Skottska vyer» gett honom medel. Hans lärare Isidore-Laurent Deroy (1798—1886) var en berömd och mycket anlitad litograf särskilt av landskap och arkitekturmotiv, som dels utgav egna planschverk och »pittoreska resor», dels medverkade i andra verk, särskilt för firman Veit & Hauser i Paris. För oss är han bekant genom några planscher i P. G. Wickenbergs »Album» och två interiörer kallade »Carl XIV Johan» efter Bennet. Vad hans undervisning betydde för B., kan man skönja i dennes förstlingsarbeten i Paris, »Stockholms pittoreska omgivningar, 1, Djurgården» och »Rhenströmmen från Cöln till Mainz», vilka båda stå vida framom de något osäkra och diffusa »Skottska vyerna». »Rhenströmmen» förelåg avslutad, när B. 1837 på våren anträdde en resa till södern, som kom att räcka till hösten följande år. Först gjorde han en tur in i Tyskland till Prag och Salzburg och for över Brenner till Venedig. Genom Lombardiets gamla städer gick färden till Genua och därifrån direkt till Neapel. Julen firade B. i Rom. Först fram i apr. sattes kurs mot norr över Florens till Tyrolen. På sensommaren reste B. i Sydtyskland och besökte där bl. a. Nürnberg men återvände genom ett flertal orter i Schweiz över Simplonpasset till

Italien. Efter färder på de italienska sjöarna vistades han på senhösten vid Rivieran, varifrån resan gick tillbaka till Paris. Resultatet av denna långa resa blev närmast ett mycket stort antal blyertsteckningar, raskt och säkert utförda och vittnande om stora framsteg framför allt i fråga om återgivandet av arkitekturen i de många stadsbilderna. Lövverket och himlarna lida däremot av en viss enformighet och torrhet, som gärna följer med blyertsen. En tredje edition studier för landskapstecknare, efter Villeneuve m. fl., utkom 1839 men stannade vid ett häfte. Vid denna tid var B. allvarligt betänkt på att bosätta sig hemma, men efter halvtannat års vistelse i Stockholm, där han ritade många historiskt intressanta vyer, t. ex. Blå Slussen (före ombyggnaden 1850; utgiven som litografi i V. Malm, »Konstnärsgillets album», 3, 1852), blev honom längtan till Paris alltför stark. Han tog sin bostad två trappor upp i n:o 1 Rue Guénégaud i hörnet av Quai de la Monnaie. På 1850-talet, sedan huset rivits, bebodde han n:o 13 Rue St. André des Arts och som gift n:o 5 Rue de Rennes, där han dog. För varje år som gick, blev B. alltmer inbiten parisare, och om han än så småningom ställde in sig på svenska motiv för sina litografier, blev han för deras utförande och framför allt för tryckningen beroende av världsstadens resurser. Lemercier & c:o var vanligen hans tryckare. Hans förläggare i Sverige var för alla de större verken Levertin & Sjöstedt. Resultatet av den långa resan framlades nu i »Pittoresk resetur från Stockholm till Neapel», vartill B. använde hela 1840-talet och som förelåg komplett i 100 planscher, därav ett par efter J. M. Stäck, år 1852. Arbetet står vida över hans föregående verk framför allt i fråga om omväxling och rikedom på stämningsfulla motiv. Tekniken visar tydligt, att han förstått att draga nytta av den blomstring, litografien omkring seklets mitt uppnådde. Flera av hans skisser blevo också litograferade i Deroy's planschverk »Vues prises en Italie» och i »Le moyen age pittoresque», utgiven av Veit & Hauser, Paris (särskilt bilder från Nürnberg). En jämförelse med O. Cardons litografier »Från Stockholm till Göteborg» (med text av Orvar Odd 1841—43) efter B:s skisser utfaller helt till förmån för »parisarens» egna litografier, varav några ur »Reseturen» efter skisser från 1839 utgåvos separat under titeln »Svenska vyer» 1852. 1845 utkom »Panorama över Stockholm» med text av Felix Droinet.

Med F. V. Scholander slöt B. under dennes vistelse i Paris i början av 1840-talet en varm vänskapsförbindelse, som varade livet ut. Scholander har i mer än ett avseende haft avgörande inflytande på hans konst. På hans inrådan besökte B. Sverige 1852

för att samla material till nya arbeten. Det var ej längre »pittoreska resor», som förbereddes, utan planschverk över historiskt minnesrika platser. Tekniken lades om till en sorts akvarellerade crayoner och som den första publikationen i hans serie: »Akvarell-litografier och tontryck» utkom »Gripsholm» 1853—55. Först med detta verk synes B. riktigt ha slagit igenom här hemma, och han understöddes nu livligt bl. a. av konungen, som fann arbetet passande som present till främmande suveräner. »Upsala Sigtuna» utkom 1857—59, och efter förnyat besök på Skokloster 1860 utgav han tre häften därifrån 1861—67, varav det tredje blev åtskilligt fördröjt dels av en besvärande nervfrossa och alltmer överansträngda ögon, dels av Karl XV:s uppdrag att utge ett planschverk över Ulriksdal. Otur med stenar, som förolyckades och måste göras om, fördröjde detta arbete, så att B. aldrig hann se det fullbordat; först efter hans död utgavs det av Aug. & Eug. Brye 1871—73. I sitt sista självständiga arbete, »Stockholm», står B. alltjämt på samma nivå som i de föregående färglitografierna, men detsamma kan ej sägas om »Chateau royal d'Ulriksdal», som utfördes efter otydliga fotografier och icke vare sig i fråga om staffaget eller pregnans och tydlighet i detaljerna kan mäta sig med dem.

Till alla dessa stora arbeten få läggas en mängd lösa bilder dels efter egna vyer, t. ex. »Finspong», »Rosendal» och »Villa Giacomina nära Lidköping», dels efter andras, t. ex. ett »Månskensstycke» efter Wickenberg 1835 och »Christiania» efter J. Frich. B. tycks också hava planerat större verk, bl. a. en stor »fogelvue» över Stockholm i färger och ett album över Stockholms slott, varom Scholander rimmar en dag uppe i Höckerts ateljé 1860, och från åtskilliga märkliga platser finnas skisser bevarade, t. ex. Strängnäs domkyrka och Viks slott i Uppland. Scholander är den ständige rådgivaren och kritikern vid dessa arbeten. Två av Uppsalabilderna äro utförda efter hans akvareller. Han ger råd angående staffagefigurer och lämpligaste tidsfärg. B. synes ej alltid hava uppfunnit staffaget själv utan plockat in det från annat håll, t. ex. i »Kungssalen på Skokloster», en ganska misslyckad bild, från Duclos' berömda gravyr efter Aug. de S:t Aubin's »Le Concert», medan andra smaka väl mycket holländsk mästare. De bugande kavaljererna i »Audiensrummet på Gripsholm» äro tagna från Mouilleron's litografi efter Isabey »La grande cour». Gustav Adolf och hans drottning föreligga dock i originalskiss. Säkert skulle en mängd sådana lån kunna påvisas. Man finner heller aldrig studier efter levande modell bland B:s teckningar. Däremot var hans samvetsgrannhet, när det gällde

arkitekturens och dekorationens detaljer, ytterst stor, fastän han ibland kunde begå misstag i deras tidsförhållande till figurerna.

B:s verksamhetstid omspänner så gott som hela litografiens blomstringstid, och innan sin död skulle han få känna på den förödande konkurrensen från fotografien och tonträsnittet. Det blev till sist svårt för honom att ens i Paris finna kompetent tryckare. Han står framom sina svenska kolleger i teknisk fulländning och genom sina konstnärliga egenskaper i bredd med de bästa av de samtida svenska landskaps- och arkitekturmålarna. Detta kommer framför allt fram vid betraktandet av den 600 nummer starka skisssamlingen, som nationalmuseum inköpte från hans änka och sedan förökat. Under tiden fram emot mitten av 1840-talet är blyertsen B:s nästan enda redskap, men genom en utpräglad känsla för valörerna får han fram verkningar på en gång diskreta och friska, som röja målarögat. Det var också med all rätt, Scholander uppmanade honom att ägna sig åt akvarellmålning. Trots den tämligen ringa produktiviteten på detta område visar han sig häri ofta som en mästare. Bäst är han i franska landskap, skogar, sjöar och utsikter gjorda utan tanke på några »pittoreska resor». Det är stundom en must och bredd över dem, som erinrar om Daubigny. Man måste beklaga, att han så sent och så sporadiskt kom att ägna sig åt denna teknik, för vilken han synes ha ägt lysande förutsättningar men som icke direkt kunde omsättas i litografi. Hans s. k. akvarellitografier äro till väsentlig grad crayoner och sakna i skissens form akvarellernas speciella förtjänster.

Tryckta arbeten: Etuder för landskaps-tecknare, efter godkända in- och utländska artister. H. 1—25. Sthm 1829[—31]. Tv. 4:o (1), 100 pl., (4) s. — Études pour le paysage dessinées et lithographiées en partie d'après nature et en partie d'après les meilleurs maîtres. N:o 1—2. St. Petersburg 1831. Fol. 10 pl. — Skottska vuer tecknade efter naturen under en resa i Skottland år 1830 af C. S. Graffman, litographierade. H. 1—6. Sthm 1831—33. 4:o 24 pl., 12 bl. — Diableries. Lithografiskt album efter Le Poit[t]evin. Sthm [1832]. Tv. fol. (2) s., 6 pl. — Stockholms pittoreska omgifningar tecknade efter naturen lithographierade... Afd. 1*. (Kongl. Djurgården.) Paris 1834. 4:o 29 pl. — Tjugo vuer af Rhenströmmen från Cöln till Mainz tecknade efter naturen, lithographierade och utg. Paris & Sthm 1836, 37. 32 s., 20 pl. — Nya etuder för landskapstecknare lithographierade efter Villeneuve, Hubert, Coignet, Jacottet m. fl. H. 1*. Sthm 1839. Fol. 6 pl. — Från Stockholm till Götheborg. Pittoreska vyer från Götha kanal och dess närheter. 24 teckningar. Med svensk och fransysk text. Sthm 1841—43. Tv. fol. (50), 20, (10) s., 24 pl. (Texten red. av O. P. Sturzen-Becker.) — Panorama de Stockholm pris du dôme de l'église de l'île de l'amirauté, dessiné d'après nature... Suivi d'une notice historique et topographique par F. Droinet. Sthm (tr. Paris) [1845]. Fol. 1 pl. — Pittoresk resetour från Stockholm till Neapel genom Sverge, Danmark, Tyskland, Holland, Belgien, Frankrike, Schweitz, Tyrolen, Savojen, Italien. 100 vuer tecknade efter naturen, lithografierade och utg. med kort beskrifvande text. Sthm (pl. tryckta i Paris) 1852. St. fol. 24 s., 100 pl. — Svenska vuer. Stockholm, Stegeborg, Söderköping, slussar vid Berg, Wreta klosters kyrka, Wadstena slott, Leckö slott, Warnhems kyrka, slussar vid Trollhättan, Götheborg, Kronborg och

Öresund, Lunds domkyrka. Utdrag af »Pittoresk resetour från Stockholm till Neapel». Sthm (tr. Paris) 1852. Tv. fol. 12 pl. — Aquarell-lithographier och tontryck. Teckningar efter naturen. Sverige. Interiörer och exteriörer. Gripsholm. Sthm (tr. Paris) [1853—55]. St. fol. 12 pl. Upsala. Sigtuna. Sthm (tr. Paris) [1857—59]. St. fol. (1) s., 12 pl. Skokloster. Sthm (tr. Paris) [1861—67]. St. fol. (2) s., 12 pl. Stockholm. Sthm (tr. Paris) [1867—69]. St. fol. 6 pl. — Chateau d'Ulriksdal 1871, illustré. Sthm (tr. Paris) 1870—73. Fol. 18 pl.

Källor: Brev från och till B. (nationalmuseum, nord. museet, KB och hos professor F. V. Scholanders arvingar); Konstakademiens matrikel o. prot. (med Scholanders minnesteckning). — F. Boye, Målare-lexikon (1833); Chr. Eichhorn, Svenska studier, 1 (1869); Konstnärsgillets album, utg. af W. Malm, 3 (1852); G. Nordensvan, Sv. konst och sv. konstnärer i 19:e århundradet (1892); dens., K. J. Billmark (U. Thieme & F. Becker, Allg. Lexikon der bildenden Künstler, 4, 1910); Svenska målares taflor (1875); nekrolog i Ny illustr. tidn. 17 dec. 1870; samtida tidn. och tidskr., konstakademiens expositionsförteckningar samt konstföreningens utlottningsförteckningar.

G. WENGSTRÖM.

Billsten, släkt, härstammande från Kort eller Konrad Bildstein, vilken invandrade till Sverige från Tyskland. Han blev Karl IX:s »trotjänare och vinskänk» och gifte sig med sekreteraren Staffan Creutzigers dotter Barbro samt erhöll genom K. brev 1 juni 1602 och 7 okt. 1607, först på sin och sin hustrus livstid och sedermera under Norrköpings besluts villkor, svärfaderns förläning Hjortsberga en gård, Sund en gård och Gällsta två gårdar, samtliga i Vårdinge socken och Öknebo härad. Hans son, tullnären i Åbo, sedermera bruksägaren Karl Billsten d. ä. (se nedan) hade sönerna brukspatronen Karl Billsten d. y. († 1692), vilken övertog faderns bruksanläggningar, och majoren Konrad von Bildstein († 1701), vilken adlades 30 aug. 1686 och var kommendant på Kobronskans utanför Riga, då denna befästning år 1700 stormades av sachsarna. Son till brukspatronen Karl Billsten d. y. var generalmajoren Karl Bildstein († 1726), vilken 3 aug. 1718 upphöjdes i friherrligt stånd och slutligen (1723) blev överste och chef för Björneborgs läns infanteriregemente. På hans nummer adopterades farbrodern Konrad von Bildsteins söner översten Kristoffer Konrad Bildstein (f. 1672, † 1752) och generallöjtnanten Eberhard Bildstein (f. 1673, † 1758), vilka båda upphöjdes i friherrligt stånd 26 febr. 1720. Med den sistnämndes son majoren Karl Eberhard Bildstein (f. 1728, † 1780) utgick ätten på manssidan.

Källor: Reduktionskollegiets akt N:o 44, kammararkivet; A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare, 1 (1920).

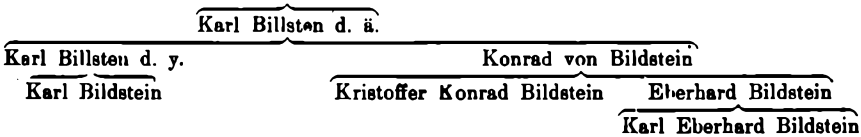

Karl Billsten (Bilsten, Billensteen), † mellan 1671 och 1673, antagligen 1672, enär gravplats i Åbo domkyrka då (30 okt.) betalades för honom. Föräldrar: Karl IX:s vinskänk Konrad Bildstein och Barbro Staffansdotter Creutziger. Tullnär i Åbo 6 apr. 1631 och innehade sedan befattningar vid tulluppbörden i nämnda stad t. o. m. 1637; övergick därpå till brukshanteringen och anlade Billnäs bruk i Pojo och Fagerviks bruk i Ingå socken i Finland; tillika bergmästare i Viborgs, Nyslotts, Kexholms och Kymmenegårds län 25 juni 1641—1643, då bergmästarbefattningen i enlighet med bergskollegiets skrivelse 3 juni s. å. indrogs.

Gift med Anna Henriksdotter Nyman, † 1671 (begraven 12 febr.), en borgardotter ifrån Åbo.

B. omtalas första gången i Åbo stads domböcker 4 maj 1631, då riksrådets fullmakt »på tyska tullen» för honom och en kollega föredrogs inför borgmästare och råd. Sedermera företeddes på samma sätt andra fullmakter: på stora tullen och saltlicenten under kalenderåret 1634 av 22 febr. samma år samt på »tullen» och spannmålslicenten av resp. 14 jan. och 13 febr. 1635. År 1635 arrenderade B. jämte en kompanjon lilla tullen samt accisen och bakugnspenningarna för 2,500 dlr smt men frånträdde arrendet i början av följande år, då magistraten (15 febr.) utsåg fyra personer att »inventera lilla tullen efter Karl Billsteen för Petter Thorwöst». Sin övriga tulluppbörd har han måhända behållit även under åren 1636 och 1637, enär han först 1638 börjar kallas f. d. tullnär. Under 1630-talet möter B:s namn ofta i domböckerna, då han ej sällan måste anlita lagens arm för att indriva resterande tullavgifter av försumliga borgare, och han undgick ej heller själv skarpt tilltal från stadens sida, enär han sades driva borgerlig näring och t. o. m. missbruka sin ämbetsställning till förköp av ankommande varor (1634, 1635). Efter sitt tillbakaträdande från tullnärsbefattningen har B. åtminstone deltagit i saltimporten och torde jämväl ha legat i andra ganska omfattande affärer, men han synes ej ha vunnit burskap i Åbo. Av allt att döma hade han vid denna tid nått ett ej föraktligt välstånd. Ett yttre vittnesbörd därom blev det präktiga stenhus, han åt sig uppförde i Aningaiskvarteret i Åbo och som blev färdigt 1637. B. fann genast en förnämlig hyresgäst i hovrätten, som höll sina sessioner i en stor, hela husets bredd upptagande sal i övre våningen och som så gott som genast inköpte byggnaden. Att B. så snart befanns beredd att avyttra sitt nya hus, finner måhända sin förklaring i den förändrade riktning, hans intressen vid denna tid togo.

Även Finland hade under Gustav Adolfs regering nåtts av den livliga verksamheten på bruksrörelsens område. Utvecklingen här blev parallell med utvecklingen i Norrland. Båda landsändarna tillhörde »de orter, som av skogar och strömmar överflöda och till åkerbruk fast torra och odugse finnas», och till en början satte man på båda hållen sin lit till förvissningen, att Herren Gud märkeligen skulle ha välsignat även dessa nejder framför andra med malm och mineralstreck. Men sedan de på orternas egna mineraltillgångar byggda förhoppningarna i stort sett gäckats, sökte sig i stället mellansvensk malm och mellansvenskt tackjärn tack vare den vedertagna lokaliseringspolitikens tvång och de jämförelsevis bekväma vattenkommunikationerna till kusttrakternas bränsletillgångar och vattenkraft.

Finlands äldsta bruksbygd är belägen i västra Nyland och har för sin tillkomst att tacka Ojamo järngruva i Lojo socken, vilken efter tidigare försök ånyo togs i bruk år 1615. På dess malmtillgångar voro de båda första bruken, Svartå i Karis socken och Antskog i Pojo socken, grundade. Deras innehavare vid 1630-talets slut, Jakob Wolle, disponerade på då vanligt sätt kronans resurser i den kringliggande nejden för sin bruksdrift. Österut hörde Karis och Ingå socknar m. m. till Raseborgs grevskap och då även frälsegårdarna voro talrika i landskapet, fanns egentligen föga utrymme för nytillkommande brukare. Men Wolle, som laborerade med ekonomiska svårigheter, mäktade ej sköta varken gruvan eller sina verk till belåtenhet, och Per Brahe och bergmästaren i orten Henrik Teett synas därför ha funnit nödigt att locka friska krafter till den finländska bruksrörelsen. Mellan dem och B. avtalades sålunda, senast i jan. 1640, att B. skulle sätta gruvan i fullgott skick, och samtidigt började han vid Karisån i Pojo socken uppföra masugn och tvenne hamrar, en anläggning, som sedermera efter grundläggaren kallades Billnäs bruk. Bergskollegiets driftige vice president Johan Berndes fann genast behag i detta uppslag och skyndade sig att utlova det kraftigaste understöd såväl åt B. som åt alla andra, »som begynna vilja». Detta kunde även behövas. Först och främst sökte Wolle på allt sätt lägga hinder i vägen för det nya företaget »för missgunst, att han icke allena hele det finlanske bergsbruket under sig bemäktige kan och de förre vanlige hjälper nu som för dette mere behålle må». Innan årets slut hade sambruket i Ojamo gruva, om man får tro B., urartat till rättsbrott och rena handgripligheter från Wolles sida, och endast genom bergmästarens ingripande kunde i febr. 1641 någon ordning vid gruvbrytningen ernås. Även andra svårigheter funnos. B. saknade själv tekniska

insikter, och då Wolle — helt naturligt — ej ville låta sitt folk hjälpa konkurrenten, återstod det för honom endast att lita till bergskollegiets medverkan för anskaffande av erforderliga yrkesmän. Vida allvarligare var emellertid den osäkra finansiering, varav företaget från början led, då B:s egen förmögenhet var otillräcklig. Redan 1639 hade han måst börja lita till krediten. Han fann då en förlagsman i den såsom fornforskare mera bekante Johan Henriksson Axehiälm, vilken vid denna tid var assessor i Åbo hovrätt. Enligt Axehiälms uppgift var det han, som under anläggningstiden anskaffade de behövliga medlen, varvid »assignationerne dess tidigare och oförmodeligare komme mig på handen, dem jag icke fruktlöse fick låta gå tillbaka, oss både till skam och skada». Under sådana förhållanden var det alldeles naturligt, att Axehiälm 8 juli 1640 inträdde som bolagsman i företaget. Sedan därmed kreditfrågan för tillfället ordnats, gällde det för B. att försäkra sig om det utlovade understödet från regeringen. På våren 1641 begav han sig i sådant syfte till Stockholm, och där kröntes inom kort hans ansträngningar med den fullständigaste framgång. Den 25 juni 1641 utfärdades ett privilegium, som bekräftade såväl B:s delaktighet i brytningen i Ojamo gruva — här bestämd till en tredjedel — som den i febr. avtalade ordningen vid gruvarbetena, och därjämte tillerkände det nya bruket sex frihetsår samt dessutom bland flera förmåner gav B. den åtrådda och omstridda rättigheten att driva brukshandel, såframt han ville söka burskap i någon stad i brukets närhet. Ett par dagar tidigare hade kollegiet rekommenderat honom till erhållande av privilegium på en krog och av ett arrendekontrakt på några bönder under bruket samt anbefallt landshövdingen att för kronans räkning tillbyta sig de frälsehemman, som hade vattenrätt i Karisåns strömfall. Och till slut delades bergmästardömet i Finland med anledning av Teetts avflyttning till Sverige mellan B. och hans kompanjon Axehiälm.

Om B. återvände till Finland med ljusa förhoppningar efter sitt framgångsrika Stockholmsbesök, förestod honom en bitter missräkning. Så gott som omedelbart synes det nämligen ha blivit klart, att Ojamo gruva var utbruten. Åtminstone uppgavs det senare, att detta var anledningen till det hänsynslösa steg, Axehiälm nu tog, i det han, seende »förlust och skadan för dörren», i aug. 1641 bröt bolaget och avtrugade B. en skuldförbindelse, som till på köpet lydde på 6,000 dlr kmt mot årlig provision av 900 dlr kmt, oaktat B. i själva verket ej skall ha varit skyldig mer än 4,720 dlr kmt. Förbindelserna till Axehiälm, som även framdeles vid upprepade tillfällen fastställdes genom likartade uppgörelser, förblevo under

hela B:s liv en källa till stridigheter, och han själv fick ej uppleva den dag, då de avpressade förskrivningarna slutligen (1673) definitivt kasserades. Att B. över huvud kunde förmås att sätta sitt namn under dylika papper, berodde enligt domstolens mening därpå, att »den enfaldige och eljest myckit gäldbundne» mannen befunnit sig i »nöd, stort trångmål och snarest sagt desperation». En ny missräkning drabbade B., då han — liksom Axehiälm — till följd av en omorganisation miste bergmästarbefattningen; att bergskollegiet i stället erbjöd de från tjänsten skilda »Hyvinge svavelberg i Tavastland», var näppeligen fullgod ersättning och har veterligen ej lett till några exploateringsförsök. Större värde hade för B. det kraftiga understöd, som regeringen år 1648 lät komma honom till del. De hemman, som tidigare arrendevis upplåtits till bruket, donerades nu (16 sept.) till detta under bergfrälsefrihet, B. fick rättighet att utskeppa sitt järn direkt till Reval och i återfrakt hemföra salt för att därmed betala den bruket betjänande allmogen — en frihet, som gav upphov till långdragna stridigheter med Ekenäs stad —, och han erhöll slutligen åtskilliga smärre fördelar, av vilka den viktigaste var skattefrihet under ytterligare två år (17 nov.). Viktigare än allt detta var det emellertid, att man nu drog konsekvensen av gruvförsökets misslyckande: B. erhöll rätt att förse sitt verk med tack- och osmundsjärn från Sverige. Nästa år följde en donation av ett för vattenrätten i Karisån viktigt hemman, och efter frihetsårens slut utkrävdes under nästan hela B:s tid endast reducerad skatt av verket. Trots alla fördelar ville bruket dock ej nå någon kraftigare utveckling. Avgifterna till kronan stodo obetalda år från år. Sedan B. fått rättighet att hämta sitt tackjärn från Sverige, lät han masugnen förfalla, och år 1653 nedlade han den ena av hamrarna jämte tvenne härdar för att ett par år senare definitivt överflytta motsvarande smidesrätt till Fagerviks bruk. Bergskollegiet, som till slut fann verkligheten föga svara mot det beviljade understödet, ingrep väl (24 nov. 1659) med ett skarpt bannbrev, men på resultatet stod ej att ändra. Vid den stora skattläggningen 1695 uppskattades brukets tillverkningskapacitet till 400 skeppund stångjärn om året, och Billnäs blev sålunda aldrig annat än en obetydlig hammare för utsmidande av från Sverige hämtat tackjärn; att även en knipphammare omtalas, då brukets partiella skattefrihet till slut (18 apr. 1671) upphörde, utgör måhända ett vittnesbörd om att man funnit det med sin fördel förenligt att arbeta även för den lokala marknaden.

Billnäs svaga utveckling berodde helt visst till ej ringa del på dess läge, vilket, beräknat som det var för malmfångst från

Ojamo, icke lämpade sig särskilt väl för bearbetning av svensk malm eller svenskt tackjärn. Det var därför säkerligen i klar insikt om den förändrade situation, vilken inträtt för Nylandsbruken genom sinandet av de egna malmtillgångarna, som B. redan år 1646 uppbyggde en ny masugn i kustens omedelbara närhet, vid Fagervik i Ingå socken. 1648 tillkom den första hammaren här, 1655 den andra, från Billnäs överflyttade. Anläggningen vid Fagervik äger ur principiell synpunkt ett visst intresse i vattenrättens historia. Bruket låg på skattegrund, men byn hörde till Raseborgs grevskap, och greven, som trätt i kronans ställe, förstod bättre än denna att göra allvar av regalrätten: B. fick för strömmen till honom erlägga en årlig avrad av 800 dlr kmt, som bortföll först, när brukets beskattning efter grevskapets indragande vid reduktionen omlades i enlighet med de för bruksbeskattningen i allmänhet gällande normerna (1683). Beroendet av den grevliga förvaltningen synes f. ö. ej ha varit till men för företaget; med sina två hamrar och fyra härdar blev bruket snart prisat som »det importanteste i Finland», och dess tillverkningskapacitet anslogs 1695 till 900 skeppund stångjärn om året.

Tillgängliga källor upplysa ej, huruvida B. övervunnit de ekonomiska svårigheter, som en gång gjorde honom så värnlös gent emot Axehiälms anspråk. Ej heller föreligga några uppgifter om affärsresultaten vid bruken under hans tid; enligt en uppgift skall dock smidet vid Fagervik redan då (1663) ha starkt avtagit, medan det å andra sidan är bestyrkt, att B. ännu 1671 umgicks med utvidgningsplaner. Säkert är emellertid, att en tillbakagång, som slutligen närmade sig förfallet, kom efter hans och ännu mer efter den yngre Karl Billstens död (1692). Man har velat finna orsaken i personliga förhållanden (Hultin), men grunden låg helt visst djupare. Lokaliseringen av mellansvenska malmers och mellansvenskt tackjärns förädling till de avlägsnare bottniska kusterna var snarare ett resultat av administrativa strävanden än av ett verkligt behov, och den järnproduktion, som på detta sätt framdrevs, hade, såsom de vid olika verk regelbundet inträdande svårigheterna visa, föga utsikt att bli lönande vid fri prisbildning. Vid Fagervik gick det så långt, att den siste förvaltaren före den stora ofreden, en arrendator, resolut slog sig på brädsågning och skeppsbyggeri, »vilket en bergsman vid ett så gammalt bruk som Fagervik icke höves». Det var först de exceptionella konjunkturerna efter det stora nordiska krigets slut och än mer den senare monopolistiska produktionsbegränsningen, som skapade järnpris, till-

räckliga att trotsa även vida orimligare transportförhållanden än de Billstenska brukens.

Källor: Bergskollegiets registr., dess brev och suppliker, schematisk planritning av B:s hus (Åbo stads akter), akten till K. M:ts utslag 7 nov. 1673 å Johan Axehiälms ansökan om beneficium revisionis i mål mellan honom och dåmera avlidne Karl Billsten beträffande maskopihandel m. m. samt riksregistr., allt i RA. — Bidrag till Åbo stads historia, 4, 6—9, 13 (1887, 90—98, 1905); C. von Bonsdorff, Åbo stads historia under sjuttonde seklet, 1, 2 (1889—1904); T. Hultin, Hist. upplysningar om bergshandteringen i Finland under sv. tiden, 1 (1896); K. K. Meinander, Fagervik (Herrgårdar i Finland, Nyland, H. 2, 1921).

B. BOËTHIUS.

Billström, Lars, f. 26 febr. 1801 i Stenkyrka socken i Tjörns pastorat, † 7 aug. 1878 i Lund. Föräldrar: salteriägaren, sedermera lantbrukaren Lars Billström och Anna Kristina Linnerot. Student i Lund 15 mars 1820; avlade examen till rikets rättegångsverk 1 mars 1826. Auskultant i hovrätten över Skåne och Blekinge 10 mars 1826; tf. notarie och kanslist vid Lunds akademi 19 okt. —11 dec. s. å.; erhöll upprepade domarförordnanden (första gången 14 nov. 1827); kanslist vid Lunds akademi samt tf. akademinotarie 28 maj 1828; auskultant i Göta hovrätt 28 apr. 1829; v. häradshövding s. å.; upprepade gånger tf. akademisekreterare i Lund 1831—33 samt ånyo från 1837; sekreterare i bondeståndets enskilda besvärsutskott under riksdagen 1834—35; rådman i Lund 25 maj 1837; uppfördes på första förslagsrummet till sekreterare och ombudsman vid Lunds akademi 23 maj 1840; upprepade gånger tf. borgmästare i Lund från 1841; erhöll avsked från de akademiska tjänsterna 27 okt. 1842; ledamot av borgarståndet för Lund m. fl. städer vid riksdagarna 1844—60 och var därunder bl. a. ledamot av lagutskottet 1844—45, av konstitutionsutskottet 1847—60 samt av hemliga utskottet 1853 —54; deltog i revisionen av riksens ständers lånekontor i Malmö 1847; ledamot i direktionen för nämnda lånekontor 24 mars 1848 —1863; uppförd å första förslagsrummet till borgmästare i Uddevalla 17 nov. 1852; borgmästare i Lund 20 juli 1855; ledamot av riksdagens första kammare 1867—71. — Ogift.

B. ägnade sig efter den vanliga juridiska gradpasseringen åt det akademiska kansliets tjänst. Han gjorde sig under dessa den akademiska rättskipningens dagar hart när oumbärlig för de akademiska bisittarna i konsistorialrätten, icke minst i betraktande av, att akademisekreterartjänsten innehades av en titulärprofessor, som var naturvetenskapsman och saknade juridisk bildning. Också uttalade universitetskanslern kronprins Oskar en gång, att »en så skicklig tjänstemans fästande vid akademien vore av stor vikt för kansligöromålens jämna och säkra gång». När därtill kom, att B.

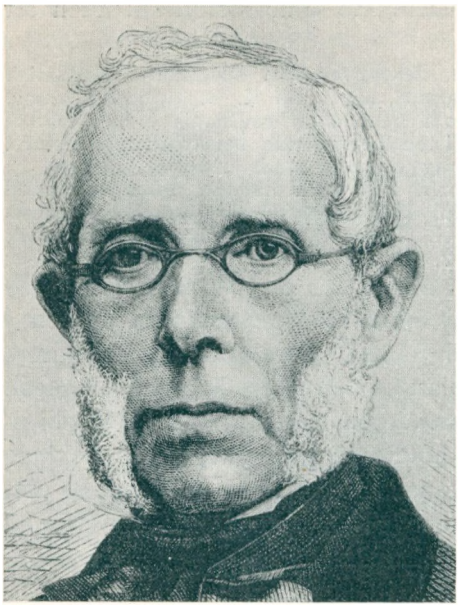

L. Billström.
Träsnitt. Ny illustr. tidn. 1878.

i sammanlagt sju år uppehållit akademisekreterarbefattningen, var det för honom en missräkning, som han aldrig glömde, att han blev förbigången vid återbesättandet av denna syssla. Det var harmen över detta befordringsärendes utgång, som gjorde, att han lämnade sina akademiska befattningar. En liknande motgång drabbade B., då han, ehuru uppförd på första förslagsrummet, år 1852 blev förbigången vid tillsättandet av borgmästartjänsten i sin hembygds huvudstad, Uddevalla — en sak, som vid följande riksdag föranledde en anmärkning från konstitutionsutskottet mot justitiestatsministern G. A. V. Sparre. B:s ämbetsmannaverksamhet blev emellertid helt knuten vid den skånska universitetsstaden, där han snart nog (1855) blev borgmästare. Några storverk utförde han ej inom Lunds kommunala liv, men han styrde staden med kraftfull hand, och allt gick efter hans vilja, ända tills ohälsa nedbröt hans krafter.

Det är icke ämbetsmannen Billström utan politikern och donatorn, vars namn gått till eftervärlden. Då B. 1844 blev riksdagsman, var den liberala oppositionen definitivt herre i de två lägre ståndén, och i borgarståndet hade det gamla dominerande borgmästar- och rådmanselementet trängts åt sidan av den rena bourgeoisien med de robusta bruksägarna i spetsen. Regeringen väntades visa liberala tecken, och den forna oppositionen redde sig att spela rollen av regeringsparti. Orubbligt tillgiven liberalismens grundtankar och med värme omfattande tidens stora reformfrågor, men lugn och betänksam, framstod B. genast som en av de bästa representanterna för en saklig kritik och ett sansat framstegsarbete. Den högröstade gåpåaretaktik, som utmärkte en del av tidens liberala koryféer, var honom främmande och motbjudande likaväl som det överdrivna partinitet inom den majoritet, han tillhörde. Han motsatte sig sålunda (1844) i ett spetsigt anförande en av

T. Petre och K. Fr. Wærn m. fl. önskad anhållan om sparsamhet i kröningsutgifterna och ådagalade gentemot de liberala planerna på att låta opinionsnämnden inskrida mot högsta domstolen en självständighet, som föranledde, att han blott blev andre suppleant i nämnden. Att B. var anhängare av sparsamhet och planmässighet i budgetfrågorna, visade sig snart. Slarvigt motiverade och på otillförlitliga kalkyler vilande anslagsäskanden, varpå ingalunda exempel saknades under denna tid, möttes städse av hans bistra kritik. Likaså höll han gärna ett vaksamt öga på byråkratien i alla dess grader, ty »ämbetsmän finnas till för det allmännas skull och äro till folkets tjänst och nytta tillsatta». I detta tecken funno han och Petre varandra.

Det blev längre fram ett talesätt, att oppositionen i borgarståndet sammanhölls av Petres bjudande stämma och B:s fasta ledning; och det är en sanning, men med åtskillig modifikation. Borgarståndet var icke, och blev aldrig, så disciplinerat som man föreställt sig — det gäller majoritet såväl som minoritet — och Petre och B. hade många nederlag att anteckna under årens lopp. Det gamla talet om »den tyste Billström» behöver också sin retusch. Han hade tidigt uttalat sig mot vidlyftiga och tidsödande diskussioner och förmenat, att endast de sakkunniga borde föra ordet. Men han var själv ofta sakkunnig och hade ej sällan att föra sitt utskotts talan. Hans anföranden äro ej heller så få, uppgående 1844—45 till cirka 130 och för hela hans riksdagstid till ett 600-tal. Det är kontrasten, först med Petre och sedan med A. V. Björck, som givit B. namnet den tyste. Att »hålla tal» var ej hans sed. Men han talade som en bok, flärdfritt och okonstlat och dock formfulländat, med en logisk skärpa och en psykologisk träffsäkerhet, som i förening med hans behärskade och sakliga sätt att ta på frågorna i längden icke kunde förfela sin verkan. Med en sådan läggning kom B. icke ofta att framträda som oppositionens banerförare inför världen, men han verkade så mycket mera genom sin övertalningsförmåga i det tysta och bakom kulisserna. Hans bostad var ofta en mötesplats för enskilda överläggningar och borgarståndets liberala medlemmar gingo nog icke så sällan därifrån med B:s mening i frågorna som aftonens behållning. Hos honom uppgjordes vallistorna och bestämdes taktiken vid månget viktigt tillfälle. Mera än någon annan åtnjöt B. förtroende även från motståndarnas sida. Träffande är alltså av allt att döma A. V. Björcks omdöme, att B. »var borgarståndets faktiske, om också ej alltid synbare ledare».

B. hade hoppats få vara med om både den stora lagreformens och den stora representationsreformens snara lösning, och förhalningen av dessa reformer hade därför i honom en bister vedersakare. När adel och präster år 1848 i förening med några lättubbade bönder vid valet av justitieombudsman lyckades ersätta den reformvänlige K. L. Landin med en av lagreformens mest bemärkta motståndare, S. L. Theorell, sjöd vreden över även hos den annars så behärskade B. »Jag vågar tro och yttra», sade han bl. a., »att den nyvalde justitieombudsmannen icke äger borgareståndets förtroende», utkorad som han är, »icke av nationens valda ombud utan huvudsakligen av några individer bland adeln och prästerskapet, vilka till följd av självskrivenhet hava plats i riksförsamlingen.» Han hoppades i allt fall, att den bedrövliga utgången skulle komma allt flera att inse »nödvändigheten att från nationalrepresentationen utmönstra sådana onda makter», Theorells tendenser att godtyckligt utvidga sina ämbetsbefogenheter nagelforos vid följande riksdag skarpt av B., som emellertid senare, 1853, var med om att omvälja denne i övrigt förtjänte justitieombudsman.

I representationsfrågan företrädde B. den mera radikala riktningen och förordade sålunda det från riksdagen 1840—41 vilande förslaget. I regeringens förslag 1848 såg han däremot intet framsteg, ej ens en allvarlig avsikt att åstadkomma en reform. Från konstitutionsutskottet åtföljdes det av en av B. avgiven reservation, som väckte mycken uppmärksamhet både inom riksdagen och i pressen. Yrkande på återremiss framställdes av B. i borgarståndet och på hans bedrivande även i bondeståndet men strandade på talmännens propositionsvägran. Vid riksdagen 1850—51 föll förslaget i tre stånd men antogs »par dépit» hos borgarna trots B:s och Petres gensagor. B. uttalade sig vid detta tillfälle med mycken skärpa över regeringens hållning inför landets stora krav. Från denna tid var han, liksom så många andra av reformvännerna, utan alla illusioner beträffande Oskar I:s liberalism och kände sig därmed också obunden av gamla hänsyn och löften till regeringen. Han anslöt sig nu till tanken att sammansvetsa borgare och bönder till ett fast block, som i förening med trycket från pressen och den allmänna meningen småningom skulle betvinga adeln och prästerna. I en sådan situation var B. med sin förtroendeingivande personlighet och sina starka försänkningar bland bönderna ovärderlig. Sammanhållningen mellan de båda ständen äventyrades emellertid genom brännvinsfrågan vid riksdagen 1853—54, och även B., som med iver deltog i striden mot husbehovs-

bränningen, såg åtminstone för en tid sitt inflytande hos bönderna förminskat.

I konstitutionsutskottet utvecklade B. en trägen verksamhet, varvid dock partiernas jämvikt, som ofta lät avgörandet ankomma på den förseglade sedeln, inbragte honom mera motgång än seger. Han stödde emellertid strävan efter sådana partiella reformer i representationsskicket, som enligt reformvännernas förhoppning skulle underlätta den stora representationsreformen, men motsatte sig det konserverande Lagerbjelkeska representationsförslaget liksom förslaget att till konstitutionsutskottets skiljedom överlämna tvister angående gemensam votering i förstärkt utskott. Likaså bekämpade han försöken att förtunna tryckfrihetens grundlagsskydd och motsatte sig förslaget om en regeringsrätt av farhåga för en alltför stark centralisation av rättskipningen i besvärsmål. Vid utskottets granskning av statsrådsprotokollen nedlade B. mycken möda och utövade ett stort inflytande; flera gånger påyrkade han riksrättsåtal, ehuru blott en gång med framgång (1853—54), reserverade sig ej sällan mot underlåtande av anmärkningar och upptog vid ett tillfälle (1850—51) det gamla kravet på ett generellt omdöme om statsrådens verksamhet och särskilt deras nit för nationens viktigaste reformkrav, »helst i annat fall en fullkomlig overksamhet i dessa hänseenden å rådgivarnes sida skulle vara det säkraste medlet att förbliva i ostört åtnjutande av ett förtroende, som de aldrig gjort sig möda att förvärva».

Då B. efter representationsreformen återvände till riksdagen såsom ledamot av första kammaren, hade år, arbete och ohälsa alltför mycket nedsatt hans krafter för att han där skulle kunna spela någon roll.

Genom en donation av 5,000 rdr till ett stipendium, bärande professor Johan Holmbergssons namn och avsett för juris studerande, gav B. uttryck åt sin tacksamhet mot denne lärare, vilkens konkreta och praktiska undervisning givit honom hans juridiska skolning och särskilt utvecklat hans naturliga gåva av klar och påtaglig och dock juridiskt avmätt framställning. Ett annat avsevärt belopp donerade han till Fruntimmersföreningens slöjdskola för fattiga flickor. Men den förnämsta minnesvården reste han åt sig i Bohuslän. »Billström har alltid något till övers för en bohuslänning», hette det i Lund, och få hjälpbehövande landsmän ha gått ifrån honom ohulpna. Den nordiska folkhögskoletanken hade just slagit igenom i Sverige under B:s sista decennium, och det föll sig då naturligt för honom att låta den folkskola, han ursprungligen tänkt upprätta i sin födelsesocken, taga den större

gestalten av en folkhögskola, närmast för hembygden Tjörn men i mån av utrymme tillgänglig även för bohuslänsk ungdom från andra trakter. »Billströmska folkhögskolan på Tjörn», förlagd till egendomen Tyft, kunde redan 1 nov. 1876 öppna sin första årskurs för manliga elever och 1 maj 1878 för kvinnliga. Värdet av stiftarens donationer i fastigheter, lösören och kontanter uppgick till omkring hundratusen kr.

Källor: Just.-dep. handl. 20 juli 1855 (meritförteckn.), RA; riksdagens prot. och handl.; samtida tidn.; minnesrunor av H. Wieselgren i Ny illustr. tidn. 1878 och av H. Holmlin i Billströmska folkhögskolans redogörelse 1880 samt utdrag ur B:s testamente i samma redogörelse 1885.

P. O. GRÄNSTRÖM.

Bilmark (Billmark), Johan, f. 3 juli 1728 i Skara, † 12 apr. 1801 i Åbo. Föräldrar: teol. lektorn, slutligen kyrkoherden i Vinköl Johan Bilmark och Anna Maria Bierchenia. Student i Åbo 10 sept. 1746; disp. 3 okt. 1750 (De Holmgardia; p. I och II; pres. A. Scarin) samt 31 mars 1752 (Diss. sistens methodum determinandi æquationes temporis; pres. J. Gadolin); fil. magister 25 juli 1754 (primus); studerade vid Uppsala universitet 1761 (inskriven 3 aug.). Informator hos teol. professorn Samuel Pryss 1746—58; kurator för Sveogoterna 1755—62; e. fil. adjunkt vid Åbo universitet 30 juli 1756; uppförd på tredje förslagsrummet till professor i matematik i Åbo 6 juli 1758; ekonomiskt biträde hos biskopen och prokanslern, sedermera ärkebiskopen K. F. Mennander 1759—67; professor i historia och moral i Åbo 9 maj 1763; inspektor för Sveogoterna.

Gift 12 mars 1776 med Ulrika Helena Hastfer, f. 30 juli 1751 å Kallela kaptenlöjtnantsboställe i Masku socken, † 16 nov. 1776, dotter till ryttmästaren Jakob Johan Hastfer.

Under sin landsman professor Algot Scarins ledning sysselsatte B. sig med historiska studier, och till historiens studium återvände han, sedan han 1755 och 1757 med ett par matematiska disputationer förgäves specimenerat för professur i matematik. Han lämnade bidrag till K. Kr. Gjörwells lärda tidskrifter och var på dennes uppmaning betänkt på att uppsätta ett veckoblad för Finland, från vilken plan han dock avstod. I Auroraförbundets stiftande 1770 deltog han och meddelade i dess organ Åbo tidningar några uppsatser, bl. a. i årgången 1782 en minnesteckning över Algot Scarin. Vidare arbetade han på en ny upplaga av Stiernmans »Aboa litterata» med rättelser och tillägg; arbetet utkom icke, men ett med tillägg av honom utvidgat exemplar av Stiernmans arbete jämte en fortsättning med titeln »Aboa litterata continuata» finnes

i Helsingfors universitetsbibliotek. År 1774 utgav B. Messenius' rimkrönika över Finland och 1775 en disputation med korta anmärkningar därom. För Gjörwells uppfostringssällskap författade han en prisskrift över Mikael Wexionius-Gyldenstolpe. Priset tillerkändes honom, men han avsade sig prismedaljen. Vid särskilda tillfällen anlitades han som festtalare och latinsk skald. Från det litterära livet drog han sig emellertid småningom tillbaka.

B:s nit som professor framgår av att under hans presidium 232 akademiska disputationer utkommo. Hans avhandlingar fördela sig på de båda ämnen, han som professor företrädde: den praktiska filosofien (moralen) och historien. De moraliska ämnena behandlade han eklektiskt enligt Pufendorf, Wolff och andra på den tiden godkända författare. Såsom historiker var han en förbindande länk mellan Scarin och H. G. Porthan. I början upptog han frågor, som lågo Scarins forskningar nära, och följde denne bl. a. i att med etymologiserande metod draga godtyckliga slutsatser ur namnlikheter. Så i disputationerna De Holmgardia. I en del av sina tidigare disputationer återger han Scarins manuskript, som han förvärvat sig. Senare rönte han inflytande av Sv. Lagerbrings och Porthans nya kritiska metod. Av varaktigt värde äro hans disputationer om Åbo universitets historia, som fortsattes med disputationer om dess professorer, vilka efter hans död trycktes av Porthan. Han har här anlitat universitetsarkivet.

B:s enkla levnadssätt gav honom möjlighet att samla en förmögenhet av omkring 46,000 rdr, som enligt hans testamente till största delen tillföll Åbo akademi. Consistorium academicum lät å hans grav å Reso sockens kyrkogård resa en minnesvård, som avtäcktes 11 nov. 1803. Porthan höll i en av universitetets lärosalar ett latinskt minnestal över honom. Jakob Tengström talade vid graven och Franzén uppläste ett poem till den avlidnes minne.

Tryckta arbeten: a) akad. avhandl. se J. H. Lidén, Catalogus disputationum, 3 (1779) och G. Marklin, Catalogus disputationum Lidenianus continuatus, 3 (1820); av avhandlingarna torde följande förtjäna särskilt omnämnas: De Holmgardia. P. 1—[6]. Åbo 1750—1766. 4:o (4), 28; (4), 44; (8), 32; (8), 34; (4), 24; (4), 20 s. (P. 1 præs. A. Scarin, P. 2—6 resp. J. Molin m. fl.; P. 5—6 under titel: Historia regum Holmgardicorum a Rureco usque ad imperii hujus mutationem saeculo XIII factam.) — De origine Fennorum. P. 1—2. Åbo 1764—66. 4:o (4), 46 s. (Resp. F. Collin.) — De nummis quibusdam antiquis, in Finlandia haud ita pridem repertis. Åbo 1769. 4:o (6), 21 s. (Resp. A. Paulin.) — Historia Regiæ academiæ Aboënsis. P. 1—7. Åbo 1770—76. 4:o (4), 82, 14, (4), 20 s. (Resp. F. Hedberg m. fl.) — Hypomnemata quædam in chronicon episcoporum Aboënsium a Paulo Justeen consignatum. P. 1—2. Åbo 1771—72. 4:o 32 s. (Resp. E. R. Bergstadius.) — De præpositis Aboënsibus, comitibus quondam palatinis. Åbo 1772. 4:o 16 s. (Resp. J. Arenius.) — Undersökning om lagskipningen uti Finland i de äldre tider. [1—2.] Åbo 1772. 4:o 15, 12 s. (P. 1 resp. J. Lizelius, P. 2

E. Rancken.) — Analecta quædam historiæ cœnobii Nådendahlensis in Finlandia. Åbo 1775. 4:o 12 s. (Resp. P. Elmgren.) — Animadversiones quædam in Messenii Chronicon rhytmicum Finlandiæ nuper editum. Åbo 1775. 4:o 8 s. (Resp. J. I. Ekegren.) — De sacellis sepulcralibus in templo cathedrali Aboënsi obviis. Åbo 1778. 4:o 27 s. (Resp. A. Lauræus.) — De contentionibus propter Lapponiam motis. P. 1[—2]. Åbo 1784—98. 4:o (2), 14; (2), 16 s. (P. 1 resp. B. Sinius, P. 2 A. Planman.) — De templo cathedrali Aboënsi. P. 1—2. Åbo 1800—01. 4:o (2), 33 s. (P. 1 resp. G. Stolpe, P. 2 E. J. Lagus.) — De professoribus Regiæ academiæ Aboënsis ab hujus natalibus primum designatis. P. 1—3*. Åbo 1801. 4:o 50 s. (Utg. efter B:s död med H. G. Porthan som præses.)

b) övriga skrifter: En kortt anmärkning til uplysning i den äldre nordiske geographien (Tidningar utg. af et sällskap i Åbo, 1772, N:o 12) samt biografier i samma Tidningar över Carl Armfelt (1773, N:o 12) Ericus Matthiæ Bothniensis (1773, N:o 14), Herman Fleming (1775, N:o 9) och Algot Scarin (1782, N:o 18); latinska verser, program m. m.

Utgivit: J. Messenius, Berättelse om några gamla och märkvärdiga Finlands handlingar... Åbo 1774. 67 s. (Anon.) — Dessutom meddelat två urkunder från Johan III:s tid (Tidningar utg. af et sällskap i Åbo 1771, N:o 10; 1778, N:o 18—20).

Källor: Åbo universitetskansler till K. M:t 10 juni 1762 och 30 april 1763 (akt bland 1763 års handlingar), RA; C. F. Mennanders och C. C. Gjörwells brevväxlingar, KB. — S. G. Elmgren, Johannes Bilmark (Historiallinen arkisto, 6, 1878); A. Hultin, Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria (Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 94, 1910); M. G. Schybergson, Historiens studium vid Åbo universitet (Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 19, 1891).

M. G. SCHYBERGSON.

Binck (Bink, Pinck, Pincke, Pinckenn), Jacob, f. troligen i Köln omkr. år 1500, † i Königsberg år 1569, synes i sina yngre år huvudsakligen hava varit verksam som kopparstickare men torde redan på 1520-talet hava målat porträtt. Han vistades då på olika platser i södra Tyskland, Österrike och Ungern samt Nederländerna och kom under förra delen av 1530-talet till Danmark, där han erhöll tjänst som konungens »contrefeyer und siegelschneider». Vid jultiden 1541 utlånades han av Kristian III till Gustav Vasa och torde hava stannat i Sverige till frampå hösten 1542, under vilken tid han utförde ett porträtt av Gustav Vasa, det äldsta man äger av konungen, daterat 1542; bilden, som nu befinner sig i Uppsala universitets ägo, är allbekant genom reproduktionen å Svenska riksbankens sedlar.

Efter återkomsten till Danmark 1542 stannade B. ungefär ett år i danske konungens tjänst; i okt. 1543 utlånades han ånyo, denna gång till konung Kristian III:s svåger, hertig Albrekt av Preussen i Königsberg. Här stannade konstnären de närmaste åren, och 1547 trädde han definitivt i hertig Albrekts tjänst på förmånliga villkor. Året därpå, 1548, var han ånyo någon tid i Köpenhamn, 1549 finna vi honom i Antwerpen på uppdrag av hertig Albrekt. Under följande årtionde vistades B. omväxlande

vid hoven i Köpenhamn och i Königsberg: sålunda var han i Danmark 1550—51 och 1553, sedan ånyo i Königsberg, åter i Danmark 1554 och 1556, möjligen 1557; under det sista årtiondet av sitt liv stannade han troligen i Königsberg, där han dog 1569. B:s upprepade färder mellan de nordeuropeiska hoven giva en föreställning om den brist på konstnärskrafter, som rådde vid dessa hov kring mitten av 1500-talet.

B:s danske biograf, Francis Beckett, tillskriver honom på stilistiska skäl tvenne omkring 1524 målade porträtt av konung Ludvig II av Ungern († 1526), nu i Pinakoteket i München, och hans gemål drottning Maria av Ungern, nu på slottet Schleissheim i Bayern. Ett porträtt av samma drottning, daterat 1526, finnes på slottet i Königsberg och en kopia i Hofmuseum i Wien. Nästa målade porträtt av B., som man känner, är det ovannämnda Gustav Vasaporträttet av år 1542 i Uppsala: porträttet, som är på duk, är sannolikt en under senare delen av 1500-talet utförd kopia efter ett nu förlorat original på trä av B:s hand. De danska och preussiska porträtt, som B. utfört, härstamma alla från 1550-talet, bevarade dels i original, dels (de flesta) i kopior; dit höra porträtt av Kristian III, målat 1550, bevarat i kopior på Frederiksborgs slott och i Dresden, samt porträtt av den danske kansleren Johan Friis från år 1550, original på trä, bevarat på hans slott Hesselagersgaard på Fyen; ett annat exemplar, likaledes på trä och daterat 1551, finnes i Frederiksborgssamlingen. Från samma år, 1551, äro porträtten av Herluf Trolle, kopia på Herlufsholm, och hans hustru Birgitte Giøe, original på Frederiksborg. I denna samling hänga även porträtt av kansleren Anton Bryske, daterat 1554, och av Albrekt Giøe, daterat 1556. Till de bäst bevarade av B:s porträtt räknar Beckett porträttet av hertig Albrekts av Preussen dotter prinsessan Anna Sofia av Preussen på slottet i Königsberg, som måste vara målat senast i början av år 1555. B. visar sig i dessa sina bevarade verk som en duktig porträttmålare i tidens stil; han återger sina modeller med realistisk noggrannhet och icke utan en viss säkerhet i karakteristiken, och åt deras dyrbara dräkter, guldkedjor och smycken ägnar han tillbörlig och säkerligen önskad uppmärksamhet.

Till B:s målade arbeten är slutligen också att räkna den bekanta stora tavlan med Kristian III:s anträd, av vilken det bästa exemplaret finnes i det s. k. danska galleriet på Gripsholms slott, dit det efter Karl X Gustavs danska krig kom som byte.

Såsom kopparstickare stod B. till en början under nederländskt inflytande men blev sedermera påverkad av Albrekt Dürers

stil. Ett av hans präktigaste grafiska blad är ett porträtt av Kristian II av Danmark, stucket efter ett av Dürer år 1521 målat original. Det första arbete, varigenom konstnären kan påvisas i direkt förbindelse med Danmark, är ett år 1535 efter naturen utfört, i koppar stucket porträtt av Kristian III, ett duktigt arbete, vartill den försilvrade plåten finnes i behåll på Rosenborgs slott i Köpenhamn. Angående hans övriga grafiska blad hänvisas till nedannämnda arbete av A. von Bartsch.

B. har slutligen både i Danmark och i Preussen utfört ett antal medaljer och skådepenningar, av vilka de danska, fjorton till antalet, äro förtecknade av Beckett. Under sin vistelse i Königsberg ledde B. även inredningen av rum på slottet, där det s. k. »Geburtszimmer» ännu bär vittne om hans konstskicklighet på detta område. Även andra smärre dekorativa arbeten skall han hava utfört för hovet i Königsberg. Såsom så många andra av tidens konstnärer var B. och tvangs av omständigheterna att vara mångsidig. För Sveriges vidkommande har han intresse genom sitt Gustav Vasaporträtt. Antagligen har han fått utföra även andra arbeten under det år, han vistades här; därom veta vi emellertid intet.

Källor: A. von Bartsch, Le peintre graveur, 8 (1808); F. Beckett, Jacob Binck (Tidsskr. f. Kunstindustri, 14, 1899; innehåller förteckning över B:s danska medaljer och skådepenningar); dens., Renaissancen og Kunstens Historie i Danmark (1897); H. Ehrenberg, Die Kunst am Hofe der Herzöge von Preussen (1899); Kunstens Historie i Danmark, red. af K. Madsen (1901—07); Nogle Efterretninger om Kunstmaleren og Kobberstikkeren Jacob Binck (Nye Danske Magazin, H. 11, 1794); G. Upmark d. y., Gustaf Vasas porträtt af år 1542. Ett arbete af Jacob Binck (Personhist. tidskr., 1908); dens., Gustaf Vasa-porträttet i Upsala (Ord o. bild, 1911).

G. UPMARK.

von Birckholtz, Hieronymus, f. i Küstrin, Brandenburg, † sommaren 1618 i Nyköping. Föräldrar: kurbrandenburgske kanslern Hieronymus von Birckholtz och Anna von Brixen. Student i Heidelberg 1586; kom i svensk tjänst omkr. 1590; nämnes juni 1594 »trotjänare» och mars 1595 hovjunker hos hertig Karl; erhöll i slutet av 1613 av änkedrottning Kristina »beställning att brukas uti rättegångsväsendet»; använd av Gustav II Adolf 1615—17 i diplomatiska och andra värv i Tyskland.

Gift 1) 1597 med Anna Fleming, dotter till Joakim Fleming till Kvidja; 2) senast 1608 med Uriana Hund, † 1649, dotter till Daniel Hansson Hund och änka efter översten Scipio de Palma.

Tillhörande en gammal markbrandenburgsk adelsätt, gick B., enligt senare uppgift av honom själv, omkr. 1590 i svensk tjänst, först hos konung Johan och sedan hos hertig Karl, som i honom

fann »en brukelig och tjänlig karl», lämplig att användas för skilda uppdrag. Under dessa värv invecklades han i häftiga tvister med den mäktige Klas Fleming, till vars brorsdotter han fåfängt giljade, ehuru redoboget understödd av hertigen; efter många vedermödor och äventyr lyckades B., dock först efter marskens död våren 1597, att föra denna äktenskapshandel i hamn. Orsaken till motståndet hade ej minst varit Flemings obenägenhet att avstå från förvaltningen av sin myndlings jordagods. I fortsättningen har B. tidvis tagits i anspråk för offentliga värv, tidvis ägnat sig helt åt skötseln av enskilda angelägenheter; med sin släkt i Brandenburg underhöll han mångfaldiga förbindelser och gästade flera gånger sitt hemland, där han f. ö. fick rättsanspråk att bevaka. I samband med dessa resor betroddes han även med diplomatiska uppdrag, första gången sannolikt i början av 1598, då hans ärende till hovet i Berlin gällde den långvariga förhandlingen om ett giftermål mellan prinsessan Anna och Johan Georg av Brandenburg. I förberedelserna till Karls tåg till Finland 1599 tog B. verksam del; på honom vilade uppbådet av knektarna från Norrland och Österbotten. Följande år (aug.) liksom även 1601 framträder han i rollen av Karls tygmästare. Genom sitt giftermål alltmer knuten till Finland, anlitades B. jämväl för vissa uppgifter i rikets nordanmarker, så vintern 1602 (fullmakt Åbo 2 dec. 1601), då han tillsammans med Sigfrid Aroni Forsius och Daniel Hjort på en resa, som sträckte sig upp till Varanger, företog en undersökning i den omstridda gränsfrågan, i samband med vilken gradmätningar anställdes. Hösten 1607 (fullmakt Stockholm 23 aug.) har han på konungens uppdrag utvecklat en till synes omfattande verksamhet i Österbotten, vars kamerala förhållanden då gjordes till föremål för en noggrann utredning.

En vändpunkt i B:s historia blev synbarligen året 1613, då han efter att genom eldsolycka ha förlorat sin egendom inträdde i änkedrottning Kristinas tjänst. I denna nya ställning kom han emellertid att verka endast helt kort tid. Nya resor till Tyskland, vartill hans enskilda intressen givit honom anledning, förknippades liksom tidigare med vissa politiska uppdrag, nu i konung Gustav Adolfs tjänst. B. befann sig åren 1615—17 långa tider på resande fot i Nordtyskland, där han för svenska regeringens räkning dels själv på skilda vägar anskaffade underrättelser, dels träffade avtal med kunskapare och korrespondenter. Särskilt var hans uppmärksamhet inriktad på den polske konungens och de i Polen opererande landsflyktiga svenska herrarnas planer och anslag. Av betydelse blev nu B:s av gammalt livliga förbindelser med hovkretsar i Berlin. Det var också vid ett av hans besök därstädes, som

tanken på giftermålet mellan Gustav Adolf och Maria Eleonora först synes ha framkastats, en tanke, för vars realiserande B. sedan nitiskt verkade. Hans rapporter till regeringen präglas av stor utförlighet, livlig berättelseton och ej ringa humor. De långvariga politiska uppdragen hade emellertid ådragit honom missnöje hos änkedrottningen, i vilkens tjänst han formellt kvarstått hela denna tid. Under förhandlingar om fastare anställning hos konungen träffades han försommaren 1618 av döden.

B. blev genom sitt gifte med Anna Fleming innehavare av Yläne i Pöytis socken, men egendomen synes efter Anna Flemings död ha återgått till hennes släkt och innehades längre fram av B:s och hennes son, assessorn vid Dorpats hovrätt Hieronymus von Birckholtz († 1639), med vilken B. stundom sammanblandats i äldre litteratur. Efter giftermålet med krönikeskrivaren Daniel Hansson Hunds dotter Uriana nämnes B. herre till Runsö efter hennes släktegendom Rommelberg i Runsö by på Selaön. Sitt sista vilorum fann han i Överselö kyrka. Ett brottstycke av B:s skriftliga kvarlåtenskap har med Tidöarkivet kommit till riksarkivet. Brev från B. finnas i flera av riksarkivets serier (se nedan); om förbindelser mellan honom och Bragesläkten vittna brev i Skoklostersamlingen. B:s ungdomsöden behandlas i romantiserad form av den finskspråkige författaren Santeri Ingman (senare Ivalo) i romanen Anna Fleming (1898).

Källor: Riksregistr., hertig Karls registr. och titularregistr. 1611—32 (drottn. Kristinas handlingar) samt skrivelser till kon. Gustaf II Adolf och till Axel Oxenstierna, allt i RA; hertig Karls räntekammarböcker, Norrlands handlingar 1602, 1603 och Sandbergska saml. (YY 24507), allt i kammararkivet; Rep. IX 5 a 2, Preuss. Staatsarchiv, Berlin. — Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling, I: 2 (1896) och II: 1, 10 (1888, 1900); Samling af urkunder rör. Finlands historia, utg. af J. E. Waaranen, 1—2 (1863, 64). — T. Berg, Johan Skytte (1920); O. von Dalin, Swea rikes historia, 2: 2 (1761), s. 309, 497; S. F. Hammarstrand, Försök till en hist. framställning af förhandlingarne om Sveriges deltagande i 30-åriga kriget (1855); G. Irmer, Hans Georg von Arnim (1894); W. G. Lagus, Undersökningar om finska adelns gods och ätter (1860); J. Ramsay, Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden (1909). — Se i övrigt: T. Carpelan, Finsk biogr. handbok, 1 (1903).

N. AHNLUND.

von Birckholtz (De Berckholtz, De Birckholtz), Melcher (Melchior), † 18 aug. 1750 i Stockholm. Härstammande från Mecklenburg. Vistades 1721 i Sverige; tf. överhovjägmästare 11 febr. 1724; överjägmästare i Uppsala och Stockholms län samt på Öland 1725; tjänstgjorde jämväl som överjägmästare i Östergötland och skall 1729 ha varit överjägmästare vid hovjägeristaten. RSO 1749.

Gift 17 febr. 1725 i Västerås med Kristina Funck, f. 19 maj 1699, † 2 juni 1745, dotter till landshövdingen baron Gustav Funck.

Urgammal hävd, som i landslagen och sedan i jaktstadgarna inskärptes lika för alla landskap, ålade i Sverige allt bygdens folk att deltaga i kampen mot rovdjuren: man skulle gå ur huse till de stora skallen, då vildbestarna drevos in i de uppspända näten, av vilka var man — frälseman, bonde eller lantbo — skulle hålla fyra famnar; och efter jordatalet skulle alla bygga och underhålla de vidlyftiga gårdar, i vilka vargarna lockades in med levande eller dött bete för att sedan icke finna någon utväg. De många och stränga bötesbestämmelserna vittna bäst om, hur betungande båda fångstsätten voro. Deras effektivitet var till äventyrs aldrig stor, och tydligt synes vara, att hela inrättningen på ett betänkligt sätt kommit ur funktion under de många krigsåren i början av 1700-talet. Det klagades också över, att rovdjuren i oroväckande grad förökats, och bytessiffrorna från jakter, som vi känna till, tala ju ett otvetydigt språk i samma riktning. Detta svåra läge i förening med det traditionella jaktsättets otymplighet och besvärlighet utgör bakgrunden till det fantastiska projekt, som i vår jakthistoria skänkt en viss berömmelse åt B:s namn.

B. tillhörde en nordtysk adelssläkt, till vilken enligt uppgift i genealogiska handböcker även den till Sverige under Vasatiden invandrade familjen von Birckholtz bör räknas, och skall år 1718 ha varit överjägmästare och hovmarskalk i Mecklenburg. Varför han lämnat denna framskjutna ställning, är ej känt. I aug. 1721 supplicerade han emellertid om en förskrift till konung Georg av England, vilken såsom kurfurste av Hannover förvaltade den kejserliga exekutionskassan, att av exekutionsmedlen i Mecklenburg utfå dels 8,000 rdr, som testamenterats till honom av hertig Fredrik Vilhelm av Mecklenburg († 1713), dels ytterligare några tusen rdr, som han förskjutit. Enligt påteckning å suppliken beviljades den begärda rekommendationen, men om ärendets vidare utveckling är intet känt. Nästa gång B:s namn möter oss i källorna, är vid 1723 års riksdag. Den 5 apr. insinuerade han då ett memorial till ständerna, vari han i starka ordalag utmålade allt det elände, rovdjuren bragte över landet, och tillika meddelade, att han »på utrikes ort grundeligen lärt och i så många år i själva verket försökt och befunnit, huru snart en slik allmän landsplåga står att avvärja och utödas»; som bevis härför åberopade han, att föregående vinter trots dålig väderlek i två à tre av honom anordnade skall på ett litet område i Stockholms grannskap nedlagts över sjuttio vargar. Med ett understöd, som han i ett nytt memorial av 22 maj fixerade till en

dlr smt för varje fullt mantal i riket, förklarade han sig i stånd att på två à tre år utrota rovdjuren; yrkesskickliga jägare och nödigt jakttyg ville han införskaffa från utlandet; allmogen skulle endast några få gånger om året på för den läglig tid betungas med skallgång; skinnen skulle delas i tre delar, av vilka en skulle tillfalla B., en jägeristaten i länet och en häradet. Någon detaljerad skildring av det nya jaktsättet gav B. ej, men dess allmänna karaktär framgår tydligt av handlingarna. Rovdjuren skulle drivas till hunger därigenom, att döda kreatur ej vidare skulle få utkastas i marken, en bestämmelse av mera genomgripande innebörd i en tid, då ingen ville tillgodogöra sig hästköttet; de uttjänta djuren skulle i stället lämnas till B. och hans folk för att utläggas på vissa bestämda luderplatser, vilka rovdjuren ofelbart skulle uppsöka, om hela riket anslöte sig till verket och åtel alltså ingenstädes utom vid luderplatserna stode att få; sedan djuren sålunda skockat sig i luderplatsernas grannskap, skulle de instängas med jakttyget — snören med lysande tyglappar, vilka villebrådet ej vågar passera, då det drives — för att sedan på vanligt sätt med skallgång injagas i nät och där nedläggas. Vinsten av det nya jaktsättet i jämförelse med det gamla skulle uppenbarligen vara dels att ett större antal djur skulle fås in i dreven, dels att endast ett relativt litet område skulle behöva avdrivas. Sedan B. 22 maj i en formlig revers förbundit sig att på angivna villkor föra storverket till slut inom två à tre år, tillstyrkte kammar- och ekonomideputationen 27 maj i ett vidlyftigt memorial alla hans äskanden. I ståndén blev emellertid framgången ej lika fullständig. Endast borgarståndet biföll utan vidare förslaget, medan bondeståndet förkastade det, dock med antydan, att vissa landskap önskade pröva B:z' metod. Adeln och prästerna åter hänvisade förslagsställaren till särskilda överenskommelser med varje län. Opposition saknades f. ö. icke. I ett memorial erinrades både om osannolikheten av att de organisatoriska problemen skulle kunna lösas på den angivna korta tiden och om omöjligheten att utrota rovdjuren i ett rike, där nya dylika oupphörligen skulle strömma till från de norra ödemarkerna. Den lärde Sven Leijonmarck återförde i minnet medeltida förordningar om vilddjurs utödande, vilkas förnyande enligt hans förmenande både billigare och säkrare skulle leda till målet. Med största rätt tog emellertid storjägaren Anders Schönberg till orda. Icke utan skäl erinrade han om det intrång, han skulle lida i sin befattning som jägmästare i Västmanland och överjägmästare i Gästrikland, Hälsingland och Härjedalen. Med en skottlista under de sista åren av 44 björnar, 67 vargar och 134 rävar ansåg han sig nog förtjänt av

rovdjursjakten för att ej behöva stå tillbaka för B., och han tilltrodde sig att nå lika vackra resultat som denne med vida anspråkslösare medel.

B. gick emellertid oförtrutet till verket på den av de två högre ståndén anvisade vägen. Med sju län lyckades han avsluta kontrakt om rovdjursjakten. Den 10 dec. 1723 biföll K. M:t hans ansökan att tullfritt få införa de i Tyskland uppköpta näten och jakttygen, och av länsstyrelsens i Uppsala handlingar framgår, att B. även ute i orterna satte i gång med sitt företag. Det skulle dock visa sig, att han, såsom Leijonmarck i sitt memorial förutsagt, sålt björnhuden, förrän björnen var fångad. Vid nästa riksdag klagades det från alla håll, att han brustit i kontraktets fullgörande. B. sökte försvara sig därmed, att den uppgivna nyttan ej kunnat ernås, då icke riket i sin helhet deltagit, men riksens ständer funno (28 juli 1727), att han väl kunde anses berättigad att behålla första årets avgifter i de län, som fått nya och fullkomliga jakttyg genom hans försorg, men i övrigt borde återställa, vad han uppburit. I verkligheten är det väl tydligt, att B:s projekt alldeles översteg en enskild mans krafter, men att han ej saknade skicklighet som rovdjursjägare, framgår bl. a. därav, att han år 1727 i skottpenningar uppbar 856 dlr 24 öre smt i Tjusts härad.

Om B:s senare öden äro endast spridda notiser bevarade. Att han utnämndes till överjägmästare i Stockholms och Uppsala län samt på Öland, dvs. de för hovets jakter bäst belägna landskapen, vittnar otvivelaktigt om att Fredrik I gärna såg honom i sin omgivning, då han hängav sig åt sitt favoritnöje. Slutsatsen bestyrkes även därav, att B. 5 dec. 1727 erhöll Rådmansö kungsgård i Stockholms län i arrende för att vara till hands, »när K. M:t täcktes därstädes hava sitt nöje med jakt». Ännu 1749 fortfor den kungliga nåden: han fick då både svärdsorden och en halv åm gott portugisvin av hovkällaren. Följande år bekräftas arrendet av Rådmansö, och efter B:s död avskrevs (16 juli 1751) en balans, som han ådragit sig genom Ekolsunds broarrende. Hans efterlämnade döttrar Ulrika och Hedvig hugnades med pension. En son Gustav nämnes 1744 och 1746 page. På Rådmansö kungsgård bodde till 1752 en Kristoffer Birckholtz, som kan antagas ha varit bror till B.

Källor: Biographica, utskottshandl. 1723 N:o 31 akten N:o 27, och 1723 N:o 59 p. 59, 91 o. 162, allt i RA; handlingar rör. jägeriväsendet samt Rådmansö kyrkböcker, Uppsala landsarkiv. — Sv. riksdagsakter, II:2 (1913), s. 268—270; Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprot. fr. o. m. år 1719, 2 (1876), s. 413; H. Samzelius, Jägeristaten (1915).

B. BOËTHIUS.

Birger.
Sigill. 26 sept. 1313. RA.

Birger, f. 1280, † 1321. Föräldrar: konung Magnus Ladulås och Helvig av Holstein. Konung 1290—1318.

Gift 1298 med Märta, dotter till konung Erik Glipping i Danmark.

B. hade redan under faderns livstid utsetts till hans efterträdare. Som han emellertid vid sin tronbestigning endast var tio år gammal, övertogs regeringen av en förmyndarstyrelse med den kraftige marsken Torgils Knutsson i spetsen. När konungens myndighetsförklaring skett, känna vi icke med säkerhet; i varje fall betraktades han som myndig i slutet av år 1298, då hans bröllop firades. Regeringen sköttes ännu under flera år av Torgils Knutsson, och B:s egen styrelse torde först hava begynt med slutet av år 1302, då kröningen ägde rum och arvskifte förrättades mellan konungen och hans yngre bröder, hertigarna Erik och Valdemar. Början av B:s regering tedde sig löftesrik nog. Riksenheten syntes bliva betryggad därigenom, att de båda hertigarna togo plats i konungens råd och sålunda i sin mån fingo ansvar för hela rikets styrelse. Ett politiskt närmande till Norge inleddes, markerat genom hertig Eriks trolovning med den norske konungens dotter. Snart visade sig dock oroande tecken. Då B. år 1303 genomdrev hyllningen av sin son såsom tronföljare, måste han köpa hertigarnas och framför allt Torgils Knutssons samtycke genom betydande eftergifter. Under samma år synes också förhållandet till kyrkan på grund av regeringens redan tidigare inledda kyrkofientliga politik hava blivit synnerligen spänt. Avgörande för framtiden blev emellertid konungens nu inträdande motsatsställning till sina bröder. Den ärelystne hertig Erik var icke hågad att för all framtid spela en passiv politisk roll under konungens och marskens dominium och torde redan tidigt hava börjat mer eller mindre hemliga operationer på egen hand. Till honom slöt sig också genast den yngre brodern Valdemar, vilken,

mindre betydande än Erik, med orubblig lojalitet följde dennes ledning.

Den hotande konflikten slog plötsligen ut i öppen låga, då B. och marsken vid ett hertigarnas besök på marskens gård Årnäs på våren 1304 avtvingade dessa en vittgående och förödmjukande förbindelse. Hertigarnas enda tanke var att hämnas, och redan samma år var striden i full gång. Mot hertigarna förband sig B. med svågern Erik Menved i Danmark, under det att Erik och Valdemar funno understöd i Norge. Stödd av den statskloke marsken, gick B. fram med kraft och framgång, och hertigarna sågo sig föranlåtna att i febr. 1305 böja sig för den kungliga övermakten (fördrag i Kolsäter). I samband härmed står den förlikning mellan B. och kyrkan, vilken samtidigt ingicks och som fick uttryck i det bekanta kyrkliga frihetsbrevet av 28 mars 1305.

Den ingångna freden skulle dock ej länge bliva bestående. Hertig Erik hade förstått att stärka sin ställning genom förvärvandet av förläningar i Bohuslän och norra Halland, och nya fientligheter mellan det kungliga och det hertigliga partiet omtalas i källorna. Genom ett skickligt utnyttjande av den samtidiga politiska motsättningen mellan Norge och Danmark tyckas hertigarna emellertid ha lyckats att återvinna konung B:s förtroende och därmed även större delen av sina gamla besittningar i Sverige. De inriktade nu alla sina ansträngningar på undanträngandet av den farligaste fienden, Torgils Knutsson. Säkerligen ha de inom kort lyckats övertala den svage men om sin makt ömtålige konungen, att marsken i verkligheten stämplade mot den kungliga myndigheten. I dec. månad 1305 infunno sig konungen och hertigarna på Torgils gård Lena i Västergötland, marsken fängslades och i febr. 1306 föll hans huvud.

Med Torgils Knutssons död var lyckan viken från B. På hösten 1306 överrumplades han på Håtuna kungsgård av sina bröder och fördes i fångenskap till Nyköpings slott. Hans enda hjälpare var svågern Erik Menved i Danmark, men denne förmådde föga uträtta mot de svenska hertigarna, vilka på sin sida vunnit icke blott konung Håkan i Norge utan även konung Eriks egen broder hertig Kristoffer av Halland. B. måste därför underkasta sig de villkor, vilka på våren 1308 erbjödos honom, och mot sitt lössläppande ur fängelset till hertigarna avstå större delen av riket. I sitt hjärta traktade dock B. efter hämnd. Hans första åtgärd efter frigivandet var att flykta till Danmark och där egga konung Erik Menved till nya ansträngningar för hans sak. Av avgörande betydelse måste härvid bliva, att konung Håkan i Norge

samtidigt gjorde en total omsvängning i sin politik och närmade sig Erik Menved i Danmark. Efter långa förberedelser angreps Sverige också på hösten 1309 både från Danmark och Norge, och hertigarnas situation tycktes synnerligen vansklig. Tack vare hertig Eriks outtröttliga ansträngningar lyckades de emellertid uppnå en överenskommelse, vilken följande år (1310) bekräftades genom fredsfördrag i Hälsingborg. B. erkändes nu åter såsom Sveriges konung men erhöll under egen förvaltning endast vissa delar av norra och östra Sverige.

Under de närmast följande åren skymtar B:s namn endast då och då i de bevarade källorna. Centralfiguren i den nordiska politiken blev under denna tid hertig Erik, vilken med sällspord skicklighet, om också med lika sällspord hänsynslöshet, förstod att vidga sin makt och sitt inflytande inom alla de tre skandinaviska rikena. B:s styrelse hade tydligen att kämpa med betydande finansiella svårigheter, och på åtskilliga håll, såsom på Gottland och i Hälsingland, förspordes upproriska rörelser med anledning av de av konungen pålagda tunga skattebördorna. Rörande det närmare förhållandet mellan B. och hans bröder är föga känt. Att smärre slitningar förekommit, är högst sannolikt, men till något öppet utbrott av den gamla fiendskapen kom det länge icke. Och likväl glödde det alltjämt under askan. B. kunde ej glömma, att han med list och våld fråntagits större delen av sitt rike, och han var fast besluten att vid första lägliga tillfälle göra sin rätt gällande. I dessa sina tankar synes han livligt hava understötts av drottning Märta, vilken väl kände sig kämpa för sin sons lagliga anspråk, samt av sin drots Johan Brunke, vilken alltmer framträdde såsom en av B:s verksammaste rådgivare. Närmaste impuls till handling har väl utgjort den omständigheten, att i hertig Eriks äktenskap med den norska prinsessan Ingeborg under år 1316 föddes en son, varigenom den hertigliga dynastien syntes betryggad för framtiden och Sveriges fredliga samlande under B:s egen spira så gott som omöjliggjordes. Antagligen har väl också just vid samma tid B. lyckats förvärva sig svågern Erik Menveds löfte om kraftigt understöd i sina vittfamnande planer. På hösten 1317 kommo Erik och Valdemar såsom konungens inbjudna gäster till Nyköpings slott. De fingo ett ståtligt mottagande men blevo sedermera förrädiskt överrumplade och såsom fångar kastade i tornet. Livligt skildrar rimkrönikan konungens glädje över den lyckade bragden:

»Tha slo konungin synom handom såman
ok loo fastelika ok giorde sik gaman,

rät som han ware en amblodhe,
then sik enkte got forstodhe.
Min drotzete, signe then Helge And,
nw hauer iak Swerighe i mynne hand.»

Den kungliga glädjen skulle dock ej bliva långvarig. Hertigarnas anhängare samlade sig överallt i landet, och även deras utländska bundsförvanter rustade sig till deras understöd. Visserligen kunde B. räkna på Erik Menveds hjälp, och B:s son Magnus infann sig i Sverige i spetsen för en större rytteristyrka. I flera småstrider blevo dock konungens trupper slagna, och efter att ha kvarlämnat sin son såsom befälhavare på Stegeborg, flydde B. och drottning Märta över till Gottland. Av föga betydelse för kampens utgång blev härvid, att de båda fångna hertigarna på sommaren 1318 avledo — sannolikt avdagatagna på konungens befallning. Inom kort måste såväl Nyköpings som Stegeborgs slott kapitulera, och den unge hertig Magnus togs till fånga. Ett försök till fredlig uppgörelse på vintern 1318 ledde ej till någon påföljd. Året 1319 såg den unge Magnus Eriksson uppstiga på både Sveriges och Norges tron, och år 1320 fördes Magnus Birgersson till stupstocken. B:s roll var definitivt utspelad. Han lämnade med sin gemål Gottland och begav sig till Danmark, där han avled år 1321.

Källor: Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 1 (1877). — Danmarks Riges Historie, 2, af K. Erslev (1898—1905); Norges Historie, 2:2, af A. Bugge (1916); P. A. Munch, Det norske Folks Historie, 4:2 (1859); A. M. Strinnholm, Sv. folkets historia från äldsta till närvarande tider, 5 (1854); K. G. Westman, Sv. rådets historia till år 1306 (1904).

S. TUNBERG.

Birger (I), i isländska källor kallad Brosa (leende), var enligt Saxo sonson till den Folke, vilken som brud hemförde en av Knut den heliges döttrar. Faderns namn var efter en anteckning från Varnhems kloster Bengt Snivils; han är tydligen uppkallad efter sin mors farbror, den prins Bengt, som föll vid konung Knuts sida år 1086. Släkten är ju från senare tid för oss känd såsom en östgötsk släkt, och det var i Östergötland, som Sverre besökte B. Vi veta emellertid föga om dennes egna besittningar; en enstaka notis om hans donationer avser tillfälligtvis till större delen gårdar i Närke och gäller en gåva till Riseberga kloster, som omfattar följande: åtta åttingar i Riseberga (Edsbergs socken, Närke), fyra åttingar i Snarve (samma socken), två åttingar i Gillberga socken, Närke, gården Lottetorp vid Örebro jämte kvarntomten och halva fisket, sex åttingar i Mossby, Kumla socken, två åttingar i »Ruuinge», en åtting i fisket i Värmland, dvs. Klarälven,

och allra sist jord i Östergötland, nämligen nio åttingar i Fivelstad. Senare erfara vi, att B. haft patronatsrätt till den helige Eskils kyrka i Tuna (Eskilstuna). Mer har icke blivit bevarat. Detta representerar naturligtvis en ringa del av B:s domäner. I ordalagen följer hans donation ungefär konungens formulär, då han med sin och sönernas hämnd hotar dem, som icke respektera hans dispositioner.

Den första händelse i B:s liv, som vi känna och som kastar ljus över hans ställning, är hans giftermål. Då Magnus Henriksson överrumplade och dödade Erik den helige år 1160 och för en kort tid blev konung i Sverige, medförde han som drottning Brigida, oäkta dotter till hans styvfader konung Harald Gille i Norge. Efter Magnus' fall äktade B. denna Brigida. Det var en hårt prövad men förnäm familj, som han på detta sätt förband sig med. Dess faktiska ledare var änkedrottning Ingrid, vilken år 1160 sett en son ensam på Norges tron och en annan på Sveriges blott för att 1161 se dem båda falla och själv som flykting nödgas begiva sig till Danmark. Men alla olyckor till trots var bruden en konungs dotter och en konungs änka, och sannolikt hade hon med Magnus fått någon del av det stora arv, konung Inge d. ä. efterlämnat åt sina ättlingar. Emellertid hade Magnus kommit till Sverige som en inkräktare, lika fientlig mot båda de tävlande inhemska ätterna. Det vore av intresse att känna, vilken politik B. under den närmaste tiden följde, men källorna meddela därom ingenting. Då vi erfara något om honom, har redan konung Knut »fått Sverige med ro», och B. står nu nästan ständigt vid hans sida. Han är vittne på nästan alla de av Knut utfärdade donationsbrev, vi ha kvar, och han tituleras där svears och götars jarl eller till och med svears och götars frejdade jarl. Tyvärr är det blott urkunder av rätt ringa betydelse, som blivit bevarade, knappast någon enda regeringshandling. I andra hand erfara vi dock genom den yngre Birger jarls brev från cirka 1250, att B. d. ä. jämte konung Knut träffat avtal med Lybeck om handeln mellan Sverige och denna stad.

Jarlens släktskapsförbindelser förde honom i beröring med de många stridigheter, som rådde i våra båda grannländer. Sedan konung Inge Haraldsson fallit, 1161, hade Erling jarl på tronen upphöjt sin son Magnus, en dotterson till konung Sigurd Jorsalafare. Flera motkonungar uppträdde emellertid. Den förste, Östen, son av Östen, Inges broder och tidigare samregent, sökte sommaren 1174 upp sin faster Brigida och hennes man. »De mottogo honom båda väl och lovade honom hjälp. Han stannade där någon tid.

Jarlen gav Östen något manskap och mycket penningar till underhåll.» Östen for då till Norge, men hans saga blev kort, ty han föll vid Re 1177. Redan dessförinnan hade en annan tronkrävare sökt stöd hos B. Med anspråk på att vara son av den tredje av de en gång samregerande Haraldssönerna, Sigurd Mun, hade Sverre kommit från Färöarna till Kunghäll, där han en tid vistats okänd vid Magnus Erlingssons hov. Den 22 dec. 1176 kom han till Östergötland och sökte upp Brigida och dennas gemål. Men nu var man hos jarlen mer reserverad. »Därtill hade de två skäl. Det ena var, att Östen därifrån fått sin flock, och de ville icke understödja en annan, så länge Östen levde. Det andra var, att man sade Birger, att Erling jarl hade skickat mannen för att driva gyckel.» Emellertid fick Sverre stanna över julen. Jarlen sökte med list få honom drucken, på det han måtte förråda sig, om han hade något brottsligt att dölja. Däremot avvisade han ett förslag, att man utan vidare skulle dräpa främlingen, vilken var klok och bestod provet. Sedan underrättelse ingått, att Östen fallit vid Re, blev frågan, vem som skulle bliva ledare för hans parti, birkebeinarna. Sverre sökte först hänvisa till Birger Brosas söner, vilka ägde lika god rätt till kronan som Magnus. Men detta avböjdes av B., som lät säga de utskickade, att han beklagade deras förlust, varpå han fortsatte: »Mina söner äro barn (den äldste kunde vid denna tid icke vara äldre än femton år) och kunna varken hjälpa sig själva eller andra; de äro icke skickade till sådant värv, detta dock mest för sin ungdoms skull... Jag vill icke sända någon härifrån, ty icke tåla norrmännen, att en götisk här rider härifrån och in i deras land.» B. hänvisade i stället birkebeinarna till att taga Sverre till sin ledare, vilket ju också skedde. Därmed hade han knutit en ganska nära förbindelse med denne, något som fick rätt viktiga följder både för hans familj och för landet. B:s äldste son, Filip, gick i tjänst hos Sverre och dog som hans jarl år 1200, och konung Knut lät kort efter Sverres avgörande seger år 1184 bortgifta sin syster Margareta med denne, vilket bl. a. hade till följd, att hans son Erik Knutsson i nödens tid hade en tillflyktsort i Norge.

Även B:s danska släktingar togo hans gästfrihet i anspråk. Ungefär samtidigt med Sverres uppträdande gjorde två halländska stormän, Karl och Knut, liksom B. ättlingar av Knut den helige, ett uppror. Vid första nederlag sökte de skydd hos sin mäktige syssling; senare gjorde en ny tronkrävare, Harald Skreng, B. ett besök i samma ärende.

Att avgöra, i vad mån B. i sitt förhållande till dessa flyktingar leddes av rikspolitiska motiv eller blott av deltagande med nödlidande medmänniskor och fränder, torde knappt vara möjligt. Lättare är att på en annan väg komma till en värdesättning av hans verksamhet. Han bar jarlstitel från 1174 till sin död, 1202. Vi veta, att fred rådde mellan de kämpande Erikska och Sverkerska ätterna från 1172, då Knut definitivt segrat, ända till 1205, då dråpet (eller slaget) vid Älgarås hastigt förändrade ställningen. B. var besvågrad med både Sverkers och Eriks ättlingar. Det är då knappast för djärvt att av dessa fakta sluta, att det var B:s starka hand, som hägnade freden. Vid B:s död erfara vi, att konung Sverker gjorde sin ettårige son Johan till jarl (enligt andra troligen sämre handskrifter till konung). Uppenbarligen var detta ett försök att koncentrera makten inom Sverkers egen ätt, en inledning till den politik, som ledde till Älgarås 1205, Lena 1208 och Gestilren 1210. Försöket misslyckades. Det blev icke den försvagade konungamakten utan det av B. konsoliderade jarlväldet, som mäktade representera riksenheten, låt vara, att detta jarldöme skulle erövras av B:s brorson och namne, icke ärvas av hans egna efterkommande.

B. hade vid tiden för Sverres besök tre söner. Senare nämnas av Snorre fyra söner och tre döttrar. Sönerna voro: Filip (Sverres jarl), Magnus Brok, g. m. Knut Erikssons dotter Sigrid, Folke, troligen fader till Sune Folkeson (se denne) samt slutligen Knut, om vilken vi intet känna. Av döttrarna var Ingegärd förmäld med Sverker II i dennes andra gifte och moder till konung Johan. De övriga hette Kristina och Margareta. B:s gemål Brigidas dödsdag, 22 okt., är antecknad i Lunds domkyrkas gåvobok. Dödsorten uppges vara »Risibarge» (Riseberga).

Källor: J. Bureus, Sumlen utg. af G. E. Klemming, s. 230 (Sv. landsmålen, Bih. 1: 2, 1886); Diplomatarium Suecanum, 1 (1829); Hakonar saga hins gamla (Flateyarbok, 3, 1868, s. 101); Saxo Grammaticus, Gesta Danorum, hrsg. von A. Holder (1886), lib. XI, XIV, XVI; Snorre Sturluson, Inga saga ok Sigurðar (Heimskringla, 3, 1898); dens., Magnus saga Erlingssonar (Heimskringla, 3, 1898); Sverris saga Sigurdarsonar (Flateyarbok, 2, 1862). — N. Beckman, Tre konungaätter och deras jordegendomar i Sverige (Personhist. tidskr., 1912).

NAT. BECKMAN.

Birger (II) Magnusson till Bjälbo, Sveriges jarl, f. troligen på 1200-talets första årtionde, † 21 okt. 1266. Föräldrar: Magnus Minnisköld av Folkungaätten och Ingrid Ylva.

Gift 1) med Ingeborg, konung Erik Knutssons dotter, † 1254, 2) 1261 med Mechtild, † 1288, dotter till Adolf IV av Holstein och änka efter danske konungen Abel.

Tack vare sin härstamning från Sveriges mäktigaste stormannaätt kunde B. redan tidigt framträda som en av rikets främsta män, rivaliserande med sin frände jarlen Ulv Fasi. I motsättning till dennes tvetydiga politik slöt han sig nära till konung Erik Eriksson; ett uttryck för denna förbindelse är hans giftermål med konungens syster Ingeborg, vilket torde böra dateras till mitten av 1230-talet. Redan vid denna tid uppträdde han som konungens fullmäktige representant vid rättskipningen och några år senare (1241) i samma egenskap vid underhandlingar med konung Håkan av Norge. Enligt vad den norska konungasagans framställning synes antyda, tillhörde B. den grupp inom konung Eriks omgivning, som önskade utkräva hämnd för Håkans infall i Värmland 1225, medan Ulv jarl i det längsta sökte bevara freden. Att B., såsom ofta påståtts, även lett det misslyckade svenska sjötåget till Neva 1240, är däremot en uppgift, som blott har stöd i en sen och grumlig källa och i sig själv är ganska tvivelaktig.

Holmger Knutssons uppror 1247 torde — ehuru de samtida notiserna om krisens förlopp äro torftiga och delvis motsäga varandra — kunna betecknas som den omvälvning, under vilken B. tillkämpade sig det dominerande inflytandet i riket. Troligen hade han betydande andel i det kungliga partiets seger vid Sparrsätra; säkert är, att han redan i mars 1248 var rikets jarl, ehuru Ulv Fasi enligt en god källa avled först på hösten samma år. Den sannolika förklaringen är, att Ulv Fasi mer eller mindre öppet gynnat sin frände Holmger och att konungen därför överflyttat hans ämbete på B., som hållit fast vid sin svågers sak. Ett sådant partitagande av den mäktige Ulv kan också förklara, varför konung Erik och B. trots segern måste söka medling i striden hos den påvlige legaten Vilhelm, kardinalbiskop av Sabina, som i slutet av 1247 anlänt till Sverige. Priset för detta stöd var konungens och jarlens samtycke till de genomgripande kyrkliga reformer (celibatstadgandet, påbudet om biskopsval genom domkapitel etc.), vilkas genomförande var syftet med kardinalens hitresa. Det är betecknande, att det viktiga kyrkomötet i början av 1248 hölls i Skänninge, i hjärtat av den landsdel, där B. enligt legatens vittnesbörd var så gott som allenarådande, och i B:s närvaro. Från medtävlare om sin nyvunna plats som den verklige ledaren av riksstyrelsen befriades B. snart genom Ulv Fasis död, varefter han skyndade att låta gripa och avrätta Holmger Knutsson, vilkens förnämsta anhängare flydde till Norge.

B:s seger betydde, att en skarpare ton genast anslogs från svensk sida gentemot Norge, men efter en tids fruktlösa förhand-

lingar kom det till en fredlig uppgörelse vid Lödöse sommaren 1249. Konung Håkan förstod att närma sig B. personligen genom förslag om giftermål mellan sin son Håkan och B:s dotter Richissa, men B:s eftergivenhet hade även ett annat skäl. Han torde vid denna tid ha sett som sin främsta uppgift att återgiva trygghet åt det svenska missions- och kolonisationsområdet i Finland, som under de senare åren varit utsatt för ödeläggande härjningar av de hedniska tavasterna och hotades av en från Novgorod framträngande rysk expansion. Hans tanke på ett korståg dit hade måhända väckts eller åtminstone underblåsts av Vilhelm av Sabina, som under en tidigare verksamhet i Östersjöländerna starkt ivrat för den kristna trons utbredande. Troligen snarast möjligt efter Lödösemötet förde B. en expedition till Finland, besegrade tavasterna och skapade genom Tavastehus' anläggning förutsättningen för det nyvunna landets bevarande. Han befann sig, enligt rimkrönikans uppgift, ännu i fält, då hans kunglige svåger avled 2 febr. 1250, varmed konungaättens äldre gren utslocknade på manssidan och tronföljdsfrågan gjorde B:s egen ställning kritisk. Såsom Erik Erikssons systersöner och arvingar kunde B:s och Ingeborgs söner anses som de närmaste pretendenterna till kronan, men andra tronkrävare funnos, som kunde åberopa släktskap med Erikska ätten, såsom Holmger Knutssons broder Filip och Folkungen Knut Magnusson. B:s makt och anseende voro emellertid tillräckliga för att trygga valet av hans äldste son Valdemar. Traditionsuppgiften, att B. harmats över detta val, förefaller osannolik. Såsom den naturlige förmyndaren för sonen hade B. därigenom blivit rikets faktiske härskare, och denna ställning behöll han till slutet av sitt liv, alltså även sedan Valdemar uppnått myndig ålder. Under de närmaste åren utställdes visserligen urkunderna i Valdemars namn men senare av konungen och jarlen gemensamt eller av B. ensam, det sistnämnda regelbundet vid förhandlingar med främmande makter.

Det enda verkligt allvarliga angrepp mot den nya konungaätten, som gjordes, tillbakaslogs av B. med hårdhänt kraft. De förbigångna tronkandidaterna Filip Knutsson och Knut Magnusson inföllo hösten 1251 i Sverige med värvade tyska trupper och dansk hjälp, men B. mötte dem vid Herrvadsbro, fick dem i sitt våld (enligt rimkrönikan genom svek) och lät halshugga dem jämte en mängd av deras folk samt konfiskera deras egendom. Denna grundliga räfst kvävde oppositionen för B:s livstid; de stormän — väsentligen B:s fränder — som ännu ägde makt och anseende nog för att kunna tänkas bli B:s rivaler, lämnade landet

eller föredrogo att i B:s omgivning verka som hans förtroendemän. Därjämte förstod B. att vinna ett stöd i kyrkan. Märkligast bland de upprepade ynnestbevisningar, han utverkade vid påvestolen, äro Innocentius IV:s befallning till de svenska biskoparna 1252 att bistå konungen och jarlen mot fridsstörare och Alexander IV:s bekräftelse av B:s plan att tilldela sina söner »vissa lotter i riket» 1255. Det är svårt att avgöra, huruvida den av påven sålunda understödda tanken inneburit mer än en uppdelning av kronogodsen; det finnes i alla händelser intet stöd för den traditionella uppgiften, att B. till sina söner utdelat hertigdömen i en senare tids bemärkelse. — Kyrkans välvilja är desto mer anmärkningsvärd, som B., såvitt man kan sluta av källornas sparsamma upplysningar på detta område, ingalunda betalat den med någon långt gående undfallenhet för kyrkliga önskemål. Han har ganska säkert i enlighet med kontinental uppfattning betraktat prelaterna som kronans vasaller, vilka hade att utgöra rusttjänst för både egna och kyrkornas gods; måhända har han icke ens erkänt kyrkans äldre frälseprivilegier. I längden kunde därför hans kyrkopolitik knappast undgå att väcka prelaternas och kurians missnöje, även om dess kraft var förenad med tillräcklig hovsamhet för att icke i vårt land framkalla en motsvarighet till den samtida våldsamma konflikten mellan krona och kyrka i Danmark.

B. ställdes från början av sin regering inför en rad av krävande politiska problem. De tyska handelsstädernas snabba framväxt synes redan nu ha satt Sveriges gamla Östersjöhandel i svårigheter, som fingo en krisartad tillspetsning genom kriget mellan Danmark och Lybeck, vilket utsatte den svenska sjöfarten för kaperier av båda de krigförande parterna. B:s ställning till konflikten var given genom Danmarks hjälp åt de svenska upprorsmakarna. Bröllopet mellan hans dotter och den norske tronföljaren, vilket firades vid samma tid, som Herrvadsbroslaget stod, kom under sådana omständigheter att inleda en långvarig period av intim samverkan mellan honom och konung Håkan av Norge, som likaledes stod i fiendskap med Danmark. I likhet med denne slöt han fred med Lybeck, men vid förnyelsen av dess privilegier gjordes det betydelsefulla tillägget, att lybeckare, som slogo sig ned i Sverige, skulle leva efter svensk lag och kallas svenskar. Bestämmelsen ger nyckeln till B:s uppfattning av det tyska problemet. Den svenska handeln borde pånyttfödas med hjälp av de i Sverige bosatta tyska köpmännen, varför dessa borde naturaliseras och kontinentens stadsväsen inympas på svenska förhållanden. Sitt mest bekanta uttryck fick denna politik i Stock-

holms »grundläggning», som synes inneburit, att B. lät befästa den handelsplats, som tidigare uppvuxit på orten, planera den efter nordtyskt mönster och ordna dess jurisdiktion och förvaltning. Då B. sommaren 1252 en längre tid uppehöll sig i Stockholm, kan möjligen nydaningen antagas härröra just från denna tid. — Direkt syftande till den svenska handelns fromma voro säkerligen de underhandlingar, som B. vid denna tid öppnade och 1255 återupptog med Henrik III av England men som icke synas ha givit något egentligt resultat.

Efter uppgörelsen med Lybeck avtalade B. och Håkan 1252 ett gemensamt angrepp mot Danmark, men konung Abels död s. å. ändrade situationen. Kristoffer I upptog underhandlingar för att få tvistefrågorna utjämnade och lyckades snart komma i så gott förhållande till B., att denne icke blott lät sina egna klagomål falla utan också med största iver sökte medla mellan Danmark och Norge. Orsakerna till denna B:s försonlighet, som t. o. m. utsatte honom för norska misstankar om dubbelspel, äro ej fullt klara, men ett bidragande skäl torde ha varit hänsynen till läget i öster. Omsorgen om de finska besittningarna och om den svenska handeln på Novgorod, som stördes av ryska fientligheter, gjorde det önskligt för honom att icke alltför mycket binda sina krafter i de danska stridigheterna. Tydligt framträder detta drag i B:s politik några år senare, då han gjorde ett försök att få fotfäste även på sydkusten av Finska viken. 1256 företogo nämligen svenska trupper i samverkan med Tyska orden en expedition till Narova för att där grundlägga en stad, men företaget misslyckades och hade till följd, att Alexander Nevski s. å. inbröt och härjade i Finland. Det är knappast ett tillfälligt sammanträffande, att samma år ett svensk-danskt fredsmöte uppges ha ägt rum, som väl avsett att slutgiltigt befästa den nyvunna vänskapen. Sommaren 1257 ingrep B. även som medlare i striden mellan Kristoffer och ärkebiskop Jakob Erlandsson, och måhända var det redan nu, som han med Kristoffer avtalade ett giftermål mellan Valdemar och Erik Plogpennings dotter Sofia. Den år 1259 utfärdade påvliga dispensen, som kontrahenternas släktskap gjorde erforderlig, motiveras med förbindelsens syfte att bidraga till rikenas samverkan mot de på Sveriges gräns oupphörligt härjande hedningarna. Utom denna politiska fördel hade B. säkert i sikte en ekonomisk, då Sofia var berättigad till ett rikt arv efter sin fader. Hans nordiska politik nådde under de närmaste åren efter 1257 höjdpunkten av framgång. Vänskapen med Håkan den gamle hade icke försvagats trots B:s medlande ställning i den dansk-norska konflikten, och efter dennas

slutliga biläggande genom freden i Köpenhamn 1257 sammanslöto sig B. och Håkan ännu närmare i syfte att stödja Kristoffer mot hans fiender. Möjligen fick B. ungefär vid denna tid även fred eller stillestånd med Novgorod i samband med det fredsslut mellan denna stad och de tyska och gottländska köpmännen, som dateras till åren 1257—1262.

Samtidig med den framgångsrika, i så många hänseenden för framtiden betydelsefulla verksamhet, B. under sin regerings första årtionde utvecklade i brottningen med de utrikespolitiska problemen, är till väsentlig del hans av traditionen hågkomna lagstiftargärning. Mer än något annat vittnar det kanske om B:s personliga kraft och styrkan av hans ställning, att han kunde genomföra ett flertal inom skilda områden av rättslivet djupt ingripande reformer, då den centrala riksmyndighetens auktoritet i detta hänseende helt berodde på den faktiska makt, varmed dess innehavare kunde uppträda inför landskapsmenigheterna. På konungamaktens gamla uppgift att vårda friden byggde hans fridslagstiftning, kodifierad i de sexton första flockarna av Östgötalagens edsöresbalk (om hemfrid, kvinnofrid, tings- och kyrkofrid, orättmätig hämnd och svår stympning). Till tiden faller denna säkerligen inom första hälften av 1250-talet. Som det jämte fridslagarna märkligaste resultatet av B:s lagstiftning förtjänar att betecknas stadgandet om systers rätt att ärva hälften mot broder, som var påverkat av dansk rätt och i den nyare forskningen betecknats såsom en kompromiss mellan det äldre rättssystemet och en frambrytande utveckling med tendens till lika arvsrätt. Östgötalagen nämner vidare som utfärdade av B. förbud mot järnbörd — vartill B. fått impulsen från kyrkligt håll, troligen av Vilhelm av Sabina — förbud mot gävträldom, skärpta bötesbestämmelser för dråp å konungens män m. fl. stadganden.

Krisen i Danmark 1259 rubbade grundvalarna för den nordiska samförståndspolitik, B. arbetat för. Vid budet om Kristoffers död ryckte B. söderut med en ansenlig här till den danska förmyndarstyrelsens hjälp, medan Håkan av Norge i samma syfte seglade till Öresund med sin flotta, men danskarna avvaktade icke deras ankomst utan slöto fred med holsteinarna och övriga fiender, vilket väckte de båda bundsförvanternas missnöje. Året därefter gick visserligen äktenskapet mellan Valdemar och Sofia i fullbordan, men då den danska regeringen, som det vill synas, gjorde svårigheter med att utreda Sofias arv, ändrade B. politik på ett sätt, som starkt belyser hans kallt realistiska läggning. Han närmade sig Jakob Erlandsson och holsteinarna; under den förres

bemedling ingick han 1261 nytt gifte med konung Abels änka Mechtild, den danska kungafamiljens bittra fiende, och seglade s. å. med en flotta till Öresund. Till öppna fientligheter gick det dock ej, då danskarna synas ha givit efter i tvistefrågan: 1263 förrättades skifte av Erik Plogpennings arv. Sofia och hennes systrar sattes likväl icke i verklig besittning av sina arvslotter, varför det kan antagas, att frågan övat inflytande på B:s politik även under de sista åren av hans liv. — Från denna tid lämna källorna i övrigt nästan inga upplysningar. Den sista statshandling av B., varom vi äga kunskap, tillhör sommaren 1266, då han i Kalmar sammanträffade med den påvlige legaten kardinal Guido på ett stort möte, i vilket bl. a. hans fyra söner och minst fem biskopar deltogo. De underhandlingar, som här upptogos, gällde antagligen B:s kyrkopolitik men ledde såvitt känt ej till något resultat.

Rimkrönikan uppger, att B. dött i »Jälbolung», vilket möjligen åsyftar någon gård i det dåtida Lung bo i Västergötland. Han begrovs i den Erikska ättens gravkyrka, Varnhem. 1854 restes hans staty, av B. E. Fogelberg, på Riddarholmen i Stockholm, och invid det 1923 fullbordade stadshuset i Stockholm har ännu ett minnesmärke över B. i form av ett cenotafium uppbyggts.

Källor: Diplomatarium Suecanum, 1 (1829); Hakonar saga, ed. by G. Vigfusson (Chronicles and memorials of Great Britain and Ireland, 88: 2, 1887); Samling af Sveriges gamla lagar, utg. af H. S. Collin och C. J. Schlyter, 2 (1830); Scriptores rerum Danicarum, 5 (1873); Scriptores rerum Suecicarum, 1—3 (1868—76); Sv. medeltidens rim-krönikor, utg. af G. E. Klemming, 1 (1865); Sveriges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 1 (1877); Utdrag ur ryska annaler, af M. Akiander (Suomi, 1848). — L. M. Bååth, Bidrag till den kanoniska rättens historia i Sverige (1905); Danmarks Riges Historie, 2: Den senere Middelalder, af Kr. Erslev (1905); K. G. Grandinson, Studier i hanseatisk-svensk historia, 1 (1884): H. Hildebrand, [Anmälan af] W. E. Svedelius, Smärre skrifter, 3 (Hist. bibliotek, 1877); A. Holmbäck, Ätten och arvet enligt Sveriges medeltidslagar (1919); K. E. F. Ignatius, Ett ytterligare inlägg i fråga om Birger jarls tåg emot tavasterne (Hist. Arkisto, 1886); R. Josephson, Stadsbyggnadskonst i Stockholm intill år 1800 (1918); Hj. Lindroth, Var dog Birger jarl? (Fornvännen, 1920); P. A. Munch, Det norske folks historie, 4: 1 (1858); A. M. Strinnholm, Sv. folkets historia, 4 (1852); S. Tunberg, Till den svenska ständerstatens äldsta historia (Hist. tidskr., 1917); P. O. von Törne, Medeltidsstudier, 3 (Hist. tidskr. f. Finland, 1920); K. G. Westman, Sv. rådets historia till år 1306 (1904).

STEN ENGSTRÖM.

Birger Gregersson, ärkebiskop i Uppsala, f. senast på 1320-talet, † 11 mars 1383. Son till Greger Jonsson av den i Uppland bosatta s. k. Malstaättен. Kanik i Strängnäs genom påvlig provision 24 nov. 1342; senare tillika kyrkoherde i Österhaninge; utnämndes av påven till domprost i Uppsala med bibehållande av kanonikatet i Strängnäs 13 mars 1356, vid vilket tillfälle han även

kallas baccalarius in legibus; nämnes under 1365 och 1366 konung Albrekts kansler; valdes 6 nov. 1366 av Uppsala domkapitel till ärkebiskop och erhöll påvlig utnämning till denna värdighet 23 juli 1367 vid personligt besök hos Urban V i Viterbo; invigdes 25 juli s. å.

B. vann sina befordringar inom kyrkan genom trogen tjänst åt den för tidevarvet kännetecknande kuriala skattepolitiken, detta efter föredöme av sin farbror, Uppsalakaniken, sedermera biskopen i Växjö Tomas Jonsson, i vilken han ägde en inflytelserik beskyddare. Han var sålunda en nitisk och mycket betrodd medhjälpare åt den påvlige nuntien och uppbördsmannen Johannes Guilaberti vid dennes tre besök i Sverige under 1350-talet och fick sin belöning, då Guilaberti 1356 till hans förmån avgick från domprostvärdigheten i Uppsala; att påvebrevet om B:s utnämning ställdes till biskop Tomas, tyder på att även denne medverkat till sin brorsons upphöjelse. Guilabertis efterföljare, Henrik Biskop, använde B. som sitt ombud vid indrivningen av konung Magnus Erikssons skuld till den påvliga kammaren, och en tredje nuntie understödde B. vid ärkebiskopsvalet, bl. a. med lån till bestridande av de därmed förenade omkostnaderna, vilka av allt att döma varit mycket betungande för B. Vid sin ansökan om bekräftelse å valet torde B. även kunnat åberopa kungamaktens förord, då han ju efter tronvälvningen trätt i Albrekts tjänst som kansler. Denna hans anslutning till den mecklenburgska dynastien var betingad redan av hans intima förbindelse med farbrodern Tomas, som tillhörde den ledande kretsen inom den mot konung Magnus fientliga aristokratien vid avfallet 1363.

Bliven ärkebiskop visade sig B. vid olika tillfällen som en självmedveten och kraftfull försvarare av de kyrkliga privilegierna och särskilt av ärkestolens rättigheter både mot världsliga myndigheters övergrepp och mot konkurrerande anspråk av hans suffraganer. Särskilt märkligt i detta hänseende är hans försök att lägga Kemi och Ijo kapellag under ärkestiftet och sålunda förlägga dettas gräns till Ule älv. Under en visitationsresa till stiftets nordligaste delar 1374 anställde han i detta syfte flera rannsakningar om stiftsgränsens rätta sträckning och synes icke ha dragit sig för att egenmäktigt tillvälla sig biskopstionden av de båda socknarna. Med stöd av ortsbornas vittnesbörd och av äldre stadganden om gränsen mellan Hälsingland och Finland lyckades han, trots Åbobiskopens motstånd, 1377 utverka ett K. brev, som lade den omtvistade landsträckan under hans lydno. Denna gränsflyttning blev emellertid bestående endast helt kort tid, om den överhuvud

någonsin genomfördes i realiteten. — Med konung Albrekt, som i denna fråga lämnat bifall till hans krav, råkade han under sina sista levnadsår i konflikt rörande rätten att tillsätta föreståndare för Enköpings hospital och förfäktade här framgångsrikt sina anspråk. Även mot aristokratien, med vilken han annars var så nära förbunden, uppträdde han genom statutet från provinsialsynoden i Tälje 1380, vilket riktar sig mot våldgästning i prästgårdar och inkräktningar på den kyrkliga skatte- och bötesimmuniteten.

För utvecklingen av ärkestiftets kyrkliga organisation var B:s styrelse icke utan betydelse. Västerbotten avskildes till ett eget prosteri, otvivelaktigt i sammanhang med B:s nyssnämnda visitationsresa av 1374. Vid domkyrkan stiftade B. år 1370 ett nytt kanonikat — det femtonde — på grundval av ett äldre vikarieprebende, vilket ökats genom en donation av bl. a. Karl Ulvsson av Tofta. Under hans tid tillkommo även fyra nya vikarieprebenden. Märkligare äro emellertid de insatser, B. i sin ställning som den svenska kyrkans metropolit kunde göra i dess inre utveckling, särskilt i arbetet för de stora kyrkligt-nationella målen: Birgittas kanonisation och tryggandet av hennes klosterstiftelse. Från den förra hälften av B:s ärkebiskopstid känner man endast ett svenskt provinskonsilium, det i Uppsala 1368, från vilket ett statut med stadganden om fadderskap, straffbestämmelser mot kätteri m. m. härstammar. Från hans senare år äro däremot fem sådana synoder bekanta (1377 och 1379—82, alla i Tälje), och dessa synas, om man bortser från det förut nämnda mötet 1380, i främsta rummet hava ägnats åt de birgittinska strävandenas främjande. Sålunda riktade Täljekonsiliet 1377 till påven en böneskrift om Birgittas helgonförklaring, som emellertid i huvudsak blott upprepar en redan föregående år av B. jämte Linköpings- och Västeråsbiskoparna insänd skrivelse. Och 1381 upplivades det äldre stadgandet om den s. k. Vårfrupenningen, som skulle utgöras till Vadstena klosters byggnad. B., som givetvis i kraft av sitt ämbete hade den formella ledningen av dessa åtgärder, var säkerligen även en av de för saken personligen mest intresserade. Bevarade rester av hans brevväxling med Katarina Ulvsdotter m. fl. visa, huru han höll sig underrättad om kanonisationsärendets läge vid kurian och ledde samlandet av vittnesbörd om Birgittas undergärningar. Tydligast framträder emellertid hans övertygelse om hennes helgonförtjänster i en annan sida av hans verksamhet, hans religiösa författarskap.

B. är författare dels till Botvidsofficiet »Triumphantis militiae», dels till Birgittaofficiet »Birgittae matris inclitae» och till en av

de äldsta levnadsbeskrivningarna över Birgitta. Den förstnämnda dikten, som ju hyllar ett specifikt sörmländskt helgon, härstammar förmodligen från den tid, då B. tillhörde Strängnäskapitlet, ehuru han ännu som ärkebiskop var sysselsatt med ändringar i den. Om de båda åt Birgittas minne ägnade arbetena föreligger ett yttrande av B. själv, som möjligen tyder på att de tillkommit inom de båda närmaste åren efter helgonets död. Prosabiografien är föga mer än en bearbetning av de upptecknings om Birgittas levnadsöden, som härröra från Petrus av Alvastra och Petrus av Skänninge. Stort poetiskt värde tillmätes däremot Birgitta- och Botvidsofficierna, för vilka ett rikt bildspråk är ett särskilt utmärkande drag. Med dem har B. förvärvat en av de främsta platserna bland våra medeltida hymndiktare.

Tryckta skrifter: In festo beati Botvidi martiris: »Triumphantis milicie» (Breviarium Strengnense, Sthm 1495, fol. K ij—K iiij; omtr. i Latinska sånger, utg. af G. E. Klemming, 1, 1885, s. 49—59). — In festo sancte Birgitte: »Birgitte matris inclite» (Breviarium Strengnense, Sthm 1495, fol. O vj—O viij; omtr. i Latinska sånger, utg. af G. E. Klemming, 1, 1885, s. 10—21). — Vita S. Birgittæ (Acta sanctorum, Oct. T. 4, Brux. 1780, fol., s. 485—495; omtr. Brux. 1856 och Paris & Rom 1868).

Källor: Pergaments- och pappersbrev, RA. — M. v. Celse, Apparatus ad historiam Sveo-Gothicam, 1: Bullarium (1782); Diplomatarium Suecanum, 5 (1858—65); Diplomatarium Norvegicum, 7: 1 (1867); Finlands medeltidsurkunder, utg. af R. Hausen, 1 (1910); Scriptores rerum Suecicarum, 3: 1—2 (1871, 76); H. Spegel, Skriftelige bewis hörande til sw. kyrckio-historien eller biskops chrönikan (1716); Statuta synodalia veteris ecclesiae Sveo-gothicae, ed. H. Reuterdahl (1841); Åbo domkyrkas svartbok, utg. af R. Hausen (1890). — N. Ahnlund, Rannsakningen om stiftsgränsen i Norrabotten 1374 (Hist. tidskr., 1920); Y. Brilioth, Den påfliga beskattningen af Sverige intill den stora schismen (1915); T. Höjer, Studier i Vadstena klosters och birgittinordens historia intill midten af 1400-talet (1905); H. G. Porthans Skrifter i urval, 1 (1859), s. 323; H. Reuterdahl, Sw. kyrkans historia, 2: 2 (1850); H. Schück & K. Warburg, Illustr. sv. litteraturhistoria, 1 (1911).

STEN ENGSTRÖM

Birger Månsson (Birgerus Magni), f. tidigast 1417 (troligen något av de närmast följande åren), † 1464. Föräldrar: rådmannen i Stockholm Magnus Birgersson och Margit, dotter till Laurens Paling och förut gift med borgmästaren i Stockholm Jösse Dæn. Inskrevs vid Leipzigs universitet sommarsemestern 1438 och promoverades där till artium baccalarius i sept. 1440; upptog senast år 1441 och troligen redan från början vid italienska högskolor juridiska studier, som omkring 1449 avslutades med juris utriusque doktorsgrad i Perugia. Domprost i Uppsala genom påvlig provision 8 okt. 1448 (den beviljade supplikens datum); utnämndes av påven Nikolaus V till kammarherre (cubicularius) 3 maj 1449 och till nuntie och generalkollektor i de skandinaviska rikena 12 juni 1450; avreste i sistnämnda egenskap till hemlandet på sommaren 1450 men vistades ånyo vid den påvliga kurian 1451

(1452?)—1453 och fungerade därvid som konung Karl Knutssons sändebud vid den heliga stolen; blev under ett nytt besök i Rom av Nikolaus V:s efterträdare Calixtus III förordnad till nuntie i Sverige 6 sept. 1455 och utnämndes ungefär samtidigt till påvlig subdiakon; vald till biskop i Västerås 28 maj 1462 (Messenius, Chronicon episcoporum) och, personligen närvarande i kurian, av påven utnämnd till detta ämbete 26 jan. 1463; innehade som domprost i Uppsala även kanonikat i Åbo, Strängnäs, Roskilde, Lybeck och Magdeburg (det lybska kanonikatet behöll han även som biskop).

B. var både på fädernet och mödernet av frälsebörd. Faderns sköldemärke, som fördes även av B., torde vara att uppfatta som en avhuggen gren med tvenne lövbärande kvistar. Moderns släkt synes ha stått i nära förhållande till den mäktiga Bielkeätten, vars främsta medlemmar vid 1400-talets ingång bröderna Sten och Ture Bengtssöner (se Bielke 5 och 6) enligt en från henne själv härrörande uppgift (pappersbrev 6 maj 1469, avskr. i UB) på sin tid voro hennes förmyndare. Efter faderns frånfälle 1437 begav sig B., vars förmögenhetsvillkor tydligen voro goda, till utländska universitet för att genom förvärvandet av lärdomsgrader möjliggöra en karriär inom kyrkan. Det var säkerligen ingen tillfällighet, att han därvid först uppsökte Leipzig. Tillströmningen av svenska studenter till detta sachsiska lärosäte var överhuvud mycket stor under 1400-talets förra hälft, och härtill kom som en för B. personligen helt visst betydelsefull omständighet, att nämnda universitets lärarkår för tillfället bland sina medlemmar räknade tvenne svenskar, som bägge i likhet med honom voro bördiga från Stockholm och med vilka han och hans familj tvivelsutan av gammalt voro bekanta. Den ene var mäster Christopherus Laurentii, sedermera teologie doktor och ärkedjäkne i Uppsala, och den andre var ingen mindre än mäster Claus Ryting, vilken något senare blev juris utriusque doktor och i fortsättningen såsom konung Karl Knutssons kansler gjorde sig ett namn i vår historia. Med båda kom B. under Leipzigtiden i nära beröring. Mäster Kristoffer verkställde i egenskap av universitetets rektor den unge landsmannens inskrivning i högskolans matrikel, då denne på sommaren 1438 anlände till Leipzig; mäster Claus återigen fungerade som examinator, då B. 1440 avlade vederbörliga prov för vinnande av baccalargraden inom den filosofiska fakulteten och därmed, som det vill synas, avslutade sina studier »in artibus».

B:s håg stod emellertid till Italien, där han ville vinna den juris utriusque doktorsgrad, som var hans egentliga studiemål.

Från Leipzig drog han sålunda vidare till Perugia, och efter mångåriga rättsvetenskapliga studier uppnådde han här omsider den eftersträvade värdigheten. Kort dessförinnan kom han emellertid i tillfälle att för all framtid förvärva den romerska kurians bevågenhet genom att under de kritiska åren 1448 och 1449 medverka till den svenska kyrkoprovinsens återgång under Rompåvens obediens efter den påveschism, som Baselkonciliet i slutet av 1430-talet hade skapat och under vilken Sverige dittills hade erkänt Baselpåven Felix V som sitt andliga överhuvud. Härvid tillgick på följande sätt. Sedan ärkebiskop Nils Ragvaldsson, som under sin ämbetstid varit en konsekvent anhängare av Baselpåven, i febr. 1448 hade avlidit, valdes domprosten i Uppsala Jöns Bengtsson (Oxenstierna) till hans efterträdare. Då Baselkonciliets maktställning numera gick starkt tillbaka ute på kontinenten, tvekade kapitulares i Uppsala, huruvida bekräftelse å det företagna valet borde sökas i Basel eller hos påven Nikolaus V i Rom; en hänvändelse i sådant syfte till konciliet och Felix V skulle ju innebära och tydligt visa, att man alltfort underkände Rompåvens anspråk på universell myndighet, och det var med hänsyn till dennes växande prestige mycket naturligt, att man hyste betänkligheter mot en så öppen deklaration till konciliets och dess motpåves förmån. Slutet blev dock, att en Uppsalakanik, mäster Karolus Ingevasti, som kapitlets och den utvalde ärkebiskopens prokurator infann sig i Basel och där (27 apr. 1448) utverkade bekräftelse av ärkebiskopsvalet samt för Jöns Bengtssons räkning mottog vederbörligt pallium. Han återvände så till Uppsala, varefter mäster Jöns i kraft av konciliets konfirmation lät viga sig till ärkebiskop 30 juni 1448. Det såg sålunda ut, som om den svenska kyrkoprovinsen även under den nye ärkebiskopen skulle komma att hålla sig utanför den romerska stolens maktsfär. Några få månader efter den i schismens tecken verkställda ärkebiskopsvigningen inträdde emellertid härvidlag ett fullständigt omslag och detta tack vare en aktion, som B. och Uppsalakaniken mäster Knut April (stenbock) på egen hand under sommaren och hösten 1448 igångsatte vid den romerska kurian. Den egentlige initiativtagaren var ovannämnde Knut April. Han hade åtföljt Karolus Ingevasti från Uppsala till Basel som dennes vederbörligen bemyndigade biträde i konfirmationssaken, men då han under nedresan blivit övertygad om att konciliepåvens fall var nära förestående, hade han ogillat sin följeslagares aktion vid konciliet såsom innebärande en oklok utmaning mot den allt mäktigare Rompåven och separerat från mäster Karl. Han hade sålunda vägrat att ledsaga denne på återfärden till Sverige; i stället begav han sig från

Basel direkt till Rom för att uppvakta påven Nikolaus och till honom avge rapport om det passerade. Hans syfte var att på det sättet förmå den romerska kurian till sådana åtgärder, som nödgade Jöns Bengtsson och det officiella Sverige att, medan tid var, avsvärja Felix V och konciliet och återgå under Roms lydno. Vid ankomsten till Italien associerade han sig för ändamålet med B., som själv vid denna tid innehade kanonikat i Uppsala och följaktligen i likhet med honom kunde uppträda med en kapitelmedlems auktoritet inför kurian. Nikolaus V mottog välvilligt de sålunda samverkande båda representanterna för den avfallna svenska kyrkan, helst som dessa kastade hela skulden för vad som förefallit i konfirmationsfrågan på Karolus Ingevasti personligen och läto förstå, att denne i själva verket hade handlat i strid med Jöns Bengtssons och domkapitlets vilja genom att vända sig till konciliet; han hade nämligen, förklarade de, varit instruerad att söka konfirmation hos den påve, som under hans nedresa genom Tyskland befanns vara erkänd som sådan av den tyska nationens flertal, och han hade alltså grovt missbrukat sin fullmakt, då han hämtat pallium i Basel, ehuru han på färden dit själv kunnat konstatera, att nästan hela Tyskland numera hyllade Rompåven (i kraft av Wienkonkordatet 17 febr. 1448). Rapporten föranledde Nikolaus V att omedelbart avlåta en skrivelse till Jöns Bengtsson, vari han med fördömande av mäster Karls »brottsliga» tilltag erbjöd sig att bekräfta adressaten i den ärkebiskopliga värdigheten, om han blott högtidligen avsvor all förbindelse med konciliet och betraktade dess konfirmationsbrev som kraftlöst samt erkände Nikolaus som Kristi sanne ställföreträdare. Sedan Jöns Bengtsson — troligen genom Knut Aprils försorg — mottagit detta brev, fann han, alldeles som B. och mäster Knut beräknat, för gott att underkasta sig Rompåven och lägga hela sin sak i Nikolaus' händer, varpå denne 1 apr. 1449 även för sin del utnämnde honom till ärkebiskop. Det sedan ett decennium avklippta bandet mellan Rom och Sverige var härmed formligen återknutet; händelsen fogade det så, att det skedde blott sex dagar före påveschismens upphörande genom Felix V:s 7 apr. 1449 inträffade abdikation.

Vi ha i det föregående sett, att B. icke själv hade tagit initiativet till den betydelsefulla aktion i Rom, vars förhistoria, förlopp och resultat nu ha skildrats, men allt tyder på, att han, sedan Knut April påkallat hans biträde, hela tiden omhänderhaft den egentliga ledningen av företaget — hans rikare utbildning och under studieåren vunna förtrogenhet med de romerska förhållandena gjorde honom i högre grad än mäster Knut skickad för

kuriala förhandlingar — och det var också han, som i form av påvliga gunstbevisningar i främsta rummet skördade frukterna av kurians tacksamhet över det avfallna Sveriges återgång till den romerska kyrkan. Redan i okt. 1448 providerades han med domprostämbetet i Uppsala. Det innehades numera av den ovannämnde mäster Karolus Ingevasti, som av Baselkonciliet erhållit denna befattning i samband med Jöns Bengtssons utnämning till ärkebiskop, men han hade ju med rätt eller orätt blivit syndabocken för hänvändelsen till konciliet i ärkebiskopsfrågan, och Nikolaus V förklarade honom därför avsatt och utnämnde B. till domprost i hans ställe. I dec. s. å. hugnades B. med ett nytt vedermäle av påvlig nåd, i det att han då begåvades med ett indräktigt kanonikat i Roskilde att innehavas jämte Uppsalaprelaturen. Och i maj 1449 fäste Nikolaus honom vid sin person genom att göra honom till sin kammarherre; det var en utmärkelse, som, såvitt nu är känt, dittills icke kommit någon svensk till del.

Den stora gunst, som den unge svensken sålunda åtnjöt vid påvestolen, torde inom kort ha fäst konung Karl Knutssons uppmärksamhet på honom och kommit monarken att inse, att B. var synnerligen lämplig som hans diplomatiske representant i Rom, där han behövde någon, som bevakade de svenska intressena gentemot Kristian I:s försök att återställa unionen. Det förefaller också, som om B. redan 1450 fungerat som kung Karls politiske agent vid kurian; i varje fall visar han sig redan nu ha haft sin hand med i en del påvliga åtgärder och förfoganden, som voro till gagn för Karl Knutsson i kampen mot den danske rivalen. Då han på sommaren nämnda år lämnade Rom för att bege sig till hemlandet, medförde han nämligen en rad brev och dokument, som betecknade lika många framgångar för Karl Knutsson. Det var dels en påvlig fullmakt för B. själv att vara nuntie och generalkollektor i Nordens tre riken, dels skrivelser från Nikolaus V till ärkebiskopen av Riga, biskopen av Lybeck och tyska ordens högmästare med förständigande för dessa att söka bemedla förlikning mellan de båda tvistande nordiska konungarna, dels troligen också direkt till Karl Knutsson och Kristian I ställda påvebrev angående den sålunda anbefallda medlingen. B:s utnämning till skandinavisk nuntie och kollektor betydde, att han i dessa befattningar remplacerade Kristian I:s gunstling och högt betrodde rådgivare Marcellus, en tysk äventyrare, som sedan 1448 innehade ifrågavarande påvliga uppdrag. Att påven nu återkallade denne mans fullmakt och gav den åt B. innebar en avgjord fördel för Karl Knutsson, som naturligtvis icke kunde vara tillfreds med att hans

fiendes handgångne man utövade en nunties myndighet även i Sverige. Vida viktigare var emellertid den av påven igångsatta medlingsaktionen, som i allo överensstämde med kung Karls intentioner. Den svenske härskaren ville nämligen helst undvika öppet krig med Kristian I, emedan utgången av en dylik kraftmätning både i följd av de inre förhållandena i Sverige och med hänsyn till Danmarks större militära resurser måste synas oviss. Påvens intervention var därför mycket välkommen för honom; redan i sina i mars 1450 utfärdade instruktioner för de till fredsmötet i Halmstad avgående svenska sändebuden hade han (enligt Karlskrönikan) ställt sig på den ståndpunkten, att den svensk-danska tvisten av bägge parterna borde hänskjutas till påven för att av denne i godo biläggas. Kristian I däremot var avogt stämd mot tanken på en påvlig eller av påven anordnad medling, emedan en sådan förutsatte, att Karl Knutsson var Sveriges laglige konung och icke, som Kristian från sin unionistiska synpunkt ansåg, allenast en usurpator, vilken rättvisligen fortast möjligt med maktmedel borde avlägsnas, och han ivrade i stället för att hans helighet skulle påbjuda de nordiska rikenas eviga förening. Under sådana förhållanden betydde den påvliga medlingsaktionen en allvarlig motgång för honom i hans kuriala politik.

Kristian I hade alltså skäl att vara missnöjd med de nu omnämnda påvliga åtgärderna, som ryktesvis snart nog synas ha kommit till hans kännedom, och då han — troligen med rätta — förmenade, att Nikolaus V influerats av sin svenske kammarherre, arrangerade han av hämndbegär genom sin broder greve Gert av Oldenburg ett formligt attentat mot B. under dennes ovanberörda hemfärd från Rom sommaren 1450, varvid han även avsåg att sätta sig i besittning av alla de aktstycken, som B. medförde från kurian (inkl. medlingsskrivelserna), och därmed oskadliggöra dem. Det hela fick ett ganska dramatiskt förlopp. Då B. i mitten av aug. på sin väg norrut hunnit till staden Delmenhorst, blev han plötsligt överfallen av greve Gert, som fängslade honom och berövade honom alla hans tillhörigheter, jämväl de medförda påveskrivelserna. Till all lycka inskred nu ärkebiskopen av Bremen, under vilken grevskapet Delmenhorst i kyrkligt hänseende sorterade. Han insåg naturligtvis, att ett dylikt övervåld mot en påvlig kammarherre, som därtill just var stadd i hans helighets ärenden, innebar en svår förbrytelse, vilken det tillkom honom såsom stiftschef att beivra, och efter att först förgäves ha prövat mildare medel, lyste han därför greve Gert i kyrkans bann. Då nu även Hamburgs domkapitel lade sig ut för den arresterade påvetjänaren,

blev denne äntligen under loppet av sept. frigiven och återfick därvid jämväl sina sändebudspapper och allt annat, som frånrövats honom. Det ofrivilliga dröjsmålet i Delmenhorst medförde emellertid, att B. icke kunde fullgöra påvens befallning att personligen på ort och ställe framlämna Nikolaus V:s skrivelser till högmästaren och ärkebiskopen av Riga; den framskridna årstiden nödgade honom nämligen att efter frigivningen omedelbart fortsätta resan till Sverige, och han måste sålunda nöja sig med att från Lybeck (15 okt.) genom annan person överbringa de ifrågavarande påvebreven till deras adressater.

B:s vistelse i hemlandet blev denna gång mycket kortvarig. Det av hans helighet anbefallda medlingsförsöket kom aldrig till utförande, emedan Kristian I lät de tilltänkta kompromissarierna förstå, att han icke ville veta av något sådant. Kristians oförsonlighet visade sig även i det fördragsstridiga sätt, på vilket hans delegater uppträdde under 1451 års Avaskärsmöte och som, då mötet härigenom sprängdes, föranledde Karl Knutsson att högtidligen vädja till påvens domstol. Redan före årets utgång avsändes B. som konungens officiella sändebud till Rom för att fullfölja detta vad och även i övrigt tillvarataga Sveriges intressen vid kurian. B. kom sålunda att i minst halvtannat år åter uppehålla sig vid Nikolaus V:s hov och gjorde härunder sin kunglige herre viktiga tjänster. En formlig process mot Kristian öppnades, varvid påven åt en av de förnämsta kardinalerna uppdrog att leda undersökningarna i målet. Vidare motverkade B. den danske konungens ivriga bemödanden att skaffa den förutnämnde Marcellus påvlig utnämning som norsk ärkebiskop, och då Nikolaus i febr. 1452 med förkastande av Marcellus' kandidatur utsåg den tyske kurialen Henrik Kalteisen till det lediga ämbetets innehavare, sökte det svenska sändebudet, bl. a. genom bestickning, vinna denne för kung Karls alltjämt fasthållna planer på Norges krona. Men B. understödde som svensk »prokurator» i Rom sin herres politik även i andra riktningar. Karl Knutsson önskade på tyska ordens bekostnad vinna insteg i Balticum, och B. satte sig därför på det kuriala intrigspelets fält i förbindelse med de mot ordensväldet fientliga krafterna inom ordens egna länder, nämligen dels de liflandska domkapitlen, dels det av Preussens städer och infödda ridderskap bildade s. k. preussiska förbundet, vilken sistnämnda sammanslutning B. lär ha bidragit att uppegga till den år 1454 utbrutna resningen mot tyska orden.

På sommaren 1453 lämnade B. åter Rom, varefter han spåras i Sverige i slutet av nämnda år och i början av 1454. Men 1455

möta vi honom på nytt i påvestaden. Hans gamle gynnare Nikolaus V var nu död, men han blev strax föremål för rika ynnestbevis från den nye påvens, Kalixtus III:s, sida. Denne utnämnde sin företrädares svenske kammarherre till påvlig subdiakon, vilket troligen innebar en upphöjelse på den kuriala rangskalan. Därjämte begåvades B. med tvenne nya kanonikat, det ena i Lybeck och det andra i Magdeburg, och förordnades till nuntie i Sverige med särskilt uppdrag att insamla den av Kalixtus utskrivna korstågstionden. Huruvida han denna gång bedrivit någon diplomatisk verksamhet, är ej med säkerhet känt; däremot synes han för Stockholms stads räkning ha inlämnat en del suppliker, vilka alla beviljades.

Redan 1456 torde B. ha återkommit till Sverige, och han synes nu i sex års tid oavbrutet ha vistats i hemlandet. Efter Karl Knutssons fall 1457 företog han en politisk omsvängning, som vittnar om att han icke förgäves under så många år hade dvalts i den mindre till karaktärsfasthet än till smidighet och klok självbevarelsedrift fostrande kuriala atmosfären. Ehuru han ännu vid 1456 års utgång med hänsyn till sin energiska verksamhet i konung Karls tjänst hade varit föremål för Kristian I:s frenetiska fiendskap och av denne stämplats som »ett avskyvärt monstrum», »en ny Cerberus» med mera i samma stil, framträder han några år efter Kristians tronbestigning i Sverige som samme furstes specielle förtroendeman. Det var uppenbarligen i full överensstämmelse med Kristians önskan, som han 1462 valdes till biskop i Västerås, och då han på hösten s. å. för vinnande av påvlig utnämning anträdde den Romfärd, som skulle bli hans sista, var han tillika befullmäktigad att för konungens räkning uträtta maktpåliggande ärenden vid kurian. Han vistades denna gång omkring tre månader i påvestaden (jan.—mars 1463) och hade därvid önskad framgång både i sina egna och i konung Kristians angelägenheter. Samtidigt bragtes nu genom honom frågan om Katarina Ulvsdotters kanonisation för första gången på tal vid kurian.

Efter sin hemkomst deltog B. som nyvigd biskop i de rådsmöten, som med anledning av den nu utbrutna konflikten mellan konungen och ärkebiskop Jöns Bengtsson höllos i Stockholm i sept. och okt. 1463, och han var härunder även bisittare i den nämnd av juridiskt bildade andliga, som av konungen uppfordrades att från kyrkorättslig synpunkt avge betänkande rörande monarkens rätt att fängsla ärkebiskopen. Han levde ännu 29 jan. 1464, då han från Stockholm avfärdade en i original bevarad handskrivelse till Vadstena kloster (A 26, f. 326), men ej långt därefter — i varje fall före

årets utgång — bortrycktes han av döden, omkring fyrtiofem år gammal.

Vad som framför allt gör B. minnesvärd, är hans diplomatiska verksamhet. I sin egenskap av Karl Knutssons officielle representant vid kurian torde han i själva verket kunna betecknas som Sveriges tidigaste »minister» i utlandet, och han har därför icke utan skäl fått namnet »den svenska diplomatiens fader». Som en äkta kurial anstod, var han efter allt att döma mycket väl hemmastadd i den kuriala intrigen, fördomsfri, påpasslig och förslagen. Hans diplomatiska framgångar voro också, som vi sett, betydande nog, och det är otvivelaktigt till god del hans förtjänst, att påvestolen under Karl Knutssons första regeringsperiod i stort sett gynnade Sverige och däremot visade sig ganska onådig mot Kristian I. — Under sin mångåriga vistelse vid den lärde renässansmannen och humanisten Nikolaus V:s hov hade B. tillfälle att göra nära bekantskap med de i Italien frambrytande nya kulturströmningarna, och vi kunna vara övertygade om att han därav mottagit bestående intryck. Bland annat har den svenske kammarherren säkerligen icke försummat att utnyttja sin påvlige gynnares för den tiden storartade bibliotek, som omfattade massor även av klassisk — i betydande mån jämväl grekisk — litteratur och som var tillgängligt för alla kurialer. Själv skaffade sig B. efterhand en troligen ganska betydande boksamling, som efter hans död av modern försåldes till Uppsala domkyrka; vid försäljningen undantogs en i samlingen ingående volym av blandat innehåll, vilken av hustru Margit skänktes till sedermera gardianen i Stockholms franciskankloster Kanutus Johannis och som härigenom har kommit att hamna i Uppsala universitetsbibliotek (Cod. Upps. C 636).

Källor: Pergaments- och pappersbrev, RA och UB; kopiebok A 26, RA; P. A. Muncks och K. H. Karlssons avskrifter från Vatikanarkivet, RA. — Acta pontificum Danica, 3 (1908); Bidrag till Skandinaviens historia, utg. af C. G. Styffe, 3 (1870); Diplomatarium Christierni I, udg. af C. F. Wegener (1856); Erkebiskop Henrik Kalteisens kopibog, udg. ved A. Bugge (1899); Handl. rör. Helga lekamens gille i Stockholm, utg. af I. Collijn, 1 (1921); Liv-, est- u. kurländisches Urkundenbuch, I: 11 (1905); Matrikel d. Universität Leipzig, hrsg. von G. Erler, 1, 2 (1895, 97); Scriptores rerum Suecicarum, 2: 1 (1828), s. 153 o. följ., 3: 1 (1871), s. 334, 336; Sv. diplomatarium fr. o. m. år 1401, 3 (1902). — G. Carlsson, Hemming Gadh (1915), s. 10—15; dens., Stockholms Helga lekamensgilles handlingar: gillesboken (Personhist. tidskr., 1922); I. Collijn, Franciskanernas bibliotek på Gråmunkeholmen i Stockholm (Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.-väsen, 1917); E. Hildebrand, Den sv. kolonien i Rom under medeltiden (Hist. tidskr., 1882); O. Kolsrud, Marcellus (1911—12); J. Lindbæk, Pavernes forhold til Danmark under kongerne Kristiern I og Hans (1907); J. Messenius, Chronicon episcoporum (1685); J. Peringskiöld, Monumenta Ullerakerensia (1719); Stockholms rådhus och råd, 2 (1918).

G. CARLSSON.

Birger Petersson.
Teckning efter gravsten i Uppsala domkyrka.

Birger Petersson, † 1327, har uppgivits vara son till en viss Peter Andersson till Mohammar, men detta antagande har visat sig lika ohållbart som förenandet av hans stamträd med Braheättens. Sannolikt var hans fader riddaren Peter Israelsson, som nämnes i urkunder från åren 1269—74, och hans moder var en dotter till Birger Skänkare. Det är i ett sigill, tillhörigt en annan dotter till denne, som vi först finna det vapen med två vingar, som sedan upptogs av B. och blev hans släkts, den s. k. Finstadättens, sköldemärke. På fädernet var B. befryndad med flera av kyrkans främsta män: ärkebiskop Jakob Israelsson torde ha varit hans farbror, biskop Israel Erlandsson (ängel) i Västerås och domprosten Andreas (And) i Uppsala hans kusiner. Hans broder Israel Petersson var likaledes domprost i Uppsala. B. var gift två gånger, först med Kristina, som var dotter till svärdsriddaren Johan Elovsson och gjorde sitt testamente 6 juli 1293, samt andra gången med Ingeborg († i sept. 1314), dotter till Bengt Magnusson, lagman i Östergötland. B:s son Israel († 1351) blev riddare och riksråd samt lagman i Uppland; även två döttrar överlevde fadern, nämligen Katarina, g. m. Magnus Gudmarsson, och Birgitta, känd som »den heliga» (se denna).

I bevarade urkunder nämnes B. första gången år 1280. Herretiteln, tecknet på uppnådd riddarvärdighet, tillägges honom 1285. Tio år senare nämnes han lagman, säkerligen över Tiundaland. Sannolikt har han dock redan tidigare nått denna värdighet och påbörjat det verk, som skulle bli hans livs kanske största: samlandet och kodifierandet av de tre uppländska folklandens rättssedvänjor till en gemensam lagbok, ty redan 2 jan. 1296 kunde det brev utfärdas, som i den omyndige konung Birgers namn påbjöd den nya lagbokens antagande. Av detta brev erfara vi, att det var som ledare av en tolvmannanämnd, B. utfört arbetet. Denna nämnd

var sammansatt av representanter från de tre folklanden, den främste näst B. var dennes kusin domprosten Andreas And. Upplandslagen intar en rangplats bland våra landskapslagar: i formellt avseende betecknad som mästerlig, innebar den även reellt ett framsteg i jämförelse med de tidigare kodifierade Götalagarna. Detta i förening med den roll, den kommit att spela i vår laghistoria, garanterar åt den man, som utövat största inflytandet på dess redaktion, en framskjuten plats i den svenska lagfarenhetens hävder. Efter Upplandslagens stadfästelse sammanslogos de tre lagsagorna till en enda, och dennas förste lagman blev B. Titeln »legifer Uplandiarum» bar han sedan till sin död, med ett avbrott för åren 1316—18, då han av okänd anledning icke innehade ämbetet.

År 1297 nämnes B. uttryckligen som medlem av rådet. Denna värdighet såväl som hans egenskap av lagman och måhända redan nu en av rikets största jorddrottar måste ge honom en framskjuten ställning under den kamp mellan konung Birger och dennes bröder, hertigarna Erik och Valdemar, som fyller 1300-talets första decennier. Från början synes han ha stått på god fot med konungen: år 1301 mottog han av denne en gåva av fem örtugsland i Finstad »för sin trogna tjänst», och 1303 fick han i uppdrag att tillsammans med ärkebiskopen och Andreas And vara skiljedomare mellan konungen och hertig Erik i en tvist om en del uppländska gods — uppränningen till den följande brödrastriden. Under dennas första period (intill Torgils Knutssons avrättning) kunna vi ej avgöra, om han bestämt tagit parti, och ej heller känna vi, om han tagit verksam del i de händelser, som kulminerade i Håtunaleken. De överenskommelser av år 1308, som återgåvo konungen friheten och medförde rikets delande, gjorde B. till hertigarnas undersåte, och snart finna vi Upplandslagmannen som dessas mest betrodde anhängare. Så befallde de 1309 Tiundalands inbyggare, att en man av varje hemman skulle natt och dag vara beredd att rida på deras eller B:s bud, och 1310 är han deras ombud vid utkrävandet av den s. k. markgälden. Vi känna ej, om det främst varit personliga eller andra, måhända ekonomiska, hänsyn, som betingat hans ställningstagande. Tillsammans med Eriks och Valdemars övriga rådsherrar tycks han emellertid ha fått gå i borgen, då hertigarna lånade pengar av lybeckarna, och när vi 1313 åter finna honom som deras skatteuppbördsman, betyder detta kanske endast, att han fått försträcka sina herrar en rund summa för att sedan göra sig betald av skatten. För en expedition till Visby tycks han också ha fått göra utlägg, och i samband härmed uppräknar han en

del andra fordringar på hertigarne. Givetvis var han också med bland de herrar, som i Lödöse år 1315 uppgjorde en fördelning mellan Erik och Valdemar av de landskap, som tillfallit dem, och när dessa i fångenskapen på Nyköpingshus (1318) uppgjorde sitt testamente, insatte de även B. bland exekutorerna (tillsammans med Matts Kettilmundsson m. fl.). Säkert tog B. jämte den nyssnämnde också ledningen i upproret mot Birger. Då rådet 8 juli 1319 utställde en försäkran i den nyvalde konung Magnus' namn, sattes B:s namn närmast efter herr Matts'. Han förstod emellertid också att göra sig betald för vad han offrat för den nye konungens sak: 13 dec. 1320 stadfästes i dennes namn hertiginnornas gåva av Älgö till B. »för hans trogna tjänst och till ersättning för den skada, han under krigstiden på många sätt lidit».

År 1321 stod B. beredd att draga på pilgrimsfärd till »S:t Jakob (i Compostela) och andra helgons orter», häruti efterliknande sina förfäder, vilka i flera led skola ha vallfärdat till Jerusalem. Den 22 juli 1321 utfärdade han i Lödöse ett stadfästelsebrev på de gårdar, han testamenterat till en ständig vikarie i Uppsala domkyrka. Han säger sig i detta brev stå färdig att företaga den »farliga resan till apostlarnas trösklar». Den 1 okt. samma år finna vi honom också i påvestaden, Avignon, där denna dag för hans räkning utfärdades ett stort avlatsbrev av patriarken Egidius av Alexandria, två ärkebiskopar och elva andra biskopar. Dessa utlova var för sig fyrtio dagars avlat åt var och en, som läser vissa böner för B:s välfärd under livet eller för hans själ efter döden, likaså för hertigarna Eriks och Valdemars, B:s båda hustrurs, hans faders, moders, bröders och systrars själar, likaså för var och en, som giver allmosor till dessas fromma eller också blott mottagit av de allmosor, B. på lördagarna brukade ge till den heliga jungfruns ära, eller i hans närvaro med andakt hört predikan. Det brukar uppges, att B. besökt utom S:t Jakob i Compostela även Rom och Jerusalem. Pilgrimsfärden till den frejdade spanska vallfartsorten är uttryckligen betygad och torde icke behöva dragas i tvivelsmål. Att han kommit även till Rom och Jerusalem, synes däremot föga sannolikt, då en så lång resa svårligen kan ha medhunnits under tiden mellan 22 juli 1321 och 4 juni 1322, då han är hemma igen, och uppgiften härom torde bero på en missuppfattning av de äldsta källornas uppgifter: »apostlarnas trösklar» behöver ej betyda annat än påvestaden, i detta fall alltså Avignon.

B. kom hem lagom för att deltaga i den förening, som rådets medlemmar ingingo i Skara sommaren 1322 för att göra slut på hertiginnan Ingeborgs och Knut Porses makt och i stället ta för-

myndarstyrelsen i egna händer. Som förmyndarregeringens ombud uppträder B. året därpå, då det förordnas, att alla länsinnehavare i Uppland skola till B. erlägga tredjedelen av de inkomster, de hade att uppbära, att användas för rikets behov. De följande åren förekommer också hans namn i en del urkunder. Vi känna icke B:s födelseår, men att döma av den tid, han som riksråd och lagman deltagit i det offentliga livet, torde han vid hemkomsten från pilgrimsfärden redan varit ganska till åren kommen. Den 21 okt. 1326 skriver han på Finstad sitt testamente. Främst bland den ståtliga raden av legat till kyrkliga stiftelser står en gåva till S:t Nikolai kapell i Uppsala domkyrka, där B. och hans andra hustru valt sin lägerstad, nu utmärkt av en präktig täljstenshäll. Följa så gåvor till Uppsala domkyrka (för instiftande av ett prebende), till samtliga domkyrkor i riket och en mängd kloster och andra stiftelser. År 1327 avled B. Ett för vår medeltid i sitt slag enastående aktstycke ger oss en specificerad uppgift på utgifterna för hans begravning (för varjehanda tyger, vin, franskt och rhenskt, en mångfald kryddor m. m.), slutande på en summa av 234 mark penningar, vartill kom bl. a. 30 mark för mässor och allmosor. — Det var endast en ringa del av B:s förmögenhet, som åtgått till legaten. B. var säkerligen en av Sveriges rikaste män på sin tid. Vi äga ännu listan på de egendomar, som efter hans död delades mellan hans son Israel och hans mågar Ulv och Magnus Gudmarssöner, upptagande ett stort antal jordagods i Uppland, Närke (här även järnhyttor), Småland och Östergötland.

Det jämförelsevis rikliga men ganska opersonliga material, vi ha för en biografi av B., medger endast att teckna hans bild med grova och föga individualiserade drag: en praktisk duglighet över det vanliga måttet, visad i offentliga som i enskilda värv, ej minst i skötseln av den egna ekonomien, och som ett komplement en starkt framträdande religiositet, helt bärande korrekt kyrklig prägel och tagande sig uttryck i hävdvunna former. Längre än till dessa egenskaper, gemensamma för så många medeltida stormän, kan man nog ej komma. Men kanske ha vi i vår medeltidshistoria knappast någon, som förenar dem i högre grad än B.

Källor: Diplomatarium Suecanum, 1—4 (1829—56); Scriptores rerum Suecicarum, 1—3 (1818—76); H. Rosman, Rasmus Ludvigsson som genealog (1897); K. G. Westman, Sv. rådets historia till år 1306 (1904).

YNGVE BRILIOTH.

Birger Ulvsson, † 26 aug. 1391. Föräldrar: riddaren och Närkeslagmannen Ulv Gudmarsson av Ulvåsaätten och Birgitta Birgersdotter av Finstadätten. Riddare 1372; riksråd senast 1375;

lagman i Tiohärad senast 1381 och lagman i Närke 1384 (nämnes »lagmansdomhavande» i Närke redan 1382).

Gift 1) sannolikt med en dotter till riddaren Erik Glysing; 2) med Märta Siggesdotter, † 1378 eller 1379, dotter till riddaren Sigge Magnusson, som förde Vinstorpaättens vapen, och Ramborg Karlsdotter.

B. synes ha spelat en viss roll redan vid alliansförhandlingarna med hansestäderna 1361 och deltog utan tvivel, liksom den äldre brodern Karl Ulvsson, aktivt i aristokratiens resning mot konung Magnus ett par år senare; 1364 finner man honom bland Albrekts anhängare och likaså under tronstridens avslutningskris 1371. Fiendskapen mot Magnus betingades hos Birgittas söner redan av påverkan från moderns glödande partilidelse. Den senare Vadstenatraditionen låter B., då »Birgittas skrin bars första gången», triumferande erinra sig den förödmjukelse, han i sin ungdom erfarit, när moderns uppenbarelser blevo föremål för konungens tvivel och skämt. Anekdotens sanningshalt är omtvistlig — med det åsyftade tillfället avses väl Birgittas skrinläggning, vilken B. icke upplevde — men den ger en psykologiskt sannolik antydan om den styrka, varmed B:s tänkesätt, även i politskt hänseende, bestämdes av hans tillgivenhet för modern och intrycken av hennes förkunnelse.

Jämte brodern Karl reste B., troligen 1369, på Birgittas kallelse till Rom för att stödja hennes framställningar inför påven, och 1372 slöto sig båda till modern, då hon anträdde sin pilgrimsfärd till Jerusalem. Berättelserna om brödernas uppträdande vid dessa tillfällen inför påven och inför drottning Johanna av Neapel skildra B. som en allvarlig och flärdfri man, arvtagare till moderns fromhet, i kontrast till den praktlystne och lättsinnige Karl. I Jerusalem blev B. slagen till riddare av den heliga graven. Sedan han efter Birgittas död återkommit till Sverige 1374 — som det synes flera månader före systern Katarina, som medförde moderns lik — övertog han föreståndarskapet för klosterstiftelsen i Vadstena. Klostertraditionen prisar hans nitiska omvårdnad om klostrets ekonomi, som sattes på säker grundval genom betydande jordförvärv. B. själv och hans anhöriga gjorde frikostiga donationer; särskilt att nämna är en gåva av B. från 1386, omfattande gods i Uppland, Södermanland, Östergötland och Småland. Ännu mera till klostrets gagn uträttade B. dock kanske indirekt genom sina förbindelser med de ledande inom rådsaristokratien, drotsen Bo Jonsson och hans anhängare. Genom släktförbindelser och politiska föregående hade han en given plats i denna krets, och

att Birgittas skapelse i den fann sitt förnämsta stöd, får måhända i icke ringa mån tillskrivas B:s inflytande. Även politiskt blev B. en av denna mäktiga grupps centralfigurer. Bo Jonsson insatte honom bland sina testamentsexekutorer, och då dessa efter drotsens död 1386 kommo i öppen konflikt med konung Albrekt om det väldiga arvet, spelade B. en betydelsefull roll i ledningen av deras politik. Det var han, jämte marsken Sten Bengtsson (Bielke), som på Dalaborgs slott 1388 i exekutorernas namn träffade de avtal med drottning Margareta, varigenom aristokratien underkastade sig henne för att vinna hennes hjälp mot konungen. Sannolikt har detta nödtvungna steg icke varit minst påkostande just för B., som näppeligen kunnat hysa vänligare känslor mot Margareta än mot Folkungarna, vilkas anspråk hon ju ärvt. — B. dog på Ringstadaholm och jordades i Vadstena klosterkyrka.

Källor: Pergamentsbrev, RA; kopiebok B 16, RA. — Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 2 (1883); Några gambla stadgar, bih. till Biärköa rätten, utg. af J. Hadorph (1687); Scriptores rerum Suecicarum, 3: 2 (1871). — T. Höjer, Studier i Vadstena klosters och birgittinordens historia intill midten af 1400-talet (1905); R. Steffen, Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval och öfversättning (1909).

STEN ENGSTRÖM.

Birger, Hugo (egentligen Hugo Birger Pettersson), f. 12 jan. 1854 i Stockholm, † 17 juni 1887 i Hälsingborg. Föräldrar: e. o. kontorsskrivaren i Stockholms stads kammarkontor, litografen Sven August Pettersson och Eugenia Rundqvist. Inskrevs i Konstakademiens principskola 7 apr. 1867; elev i lägre antikskolan 22 okt. 1870; vann K. medaljen 1877; begav sig till Paris s. å.; reste till Spanien (Sevilla, Granada) nyåret 1882 och till Nordafrika 1883; tillbragte sommaren 1885 i Sverige (Lysekil, Göteborg) och de båda följande vintrarna i Paris.

Gift i nov. 1882 i Gibraltar med Matilda Gadea.

Under sin akademitid hade B. försökt sig något i faderns yrke, studerat etsning i holländaren L. Lowenstams skola 1875 och utfört teckningar på trä till Ny illustrerad tidning. 1876 målade han prisämnet »Sten Sture d. ä. befriar danska drottningen Kristina ur Vadstena kloster», som i akademiens protokoll omtalas som »förtjänstfullt i anläggningen, ehuru ofullbordat i följd av Petterssons inträffade sjukdom». K. medaljen tillerkändes honom året därefter för »Syndafallet». Målningen visade påverkan av J. Kronbergs Jaktnymf och ägde god färghållning. I Paris dröjde det en tid, innan B. kunde smälta sina intryck. Han var en sorglös bohemnatur, som minst av allt bekymrade sig för morgondagen, en älskvärd slarv och munter kamrat, som utmärkte sig för

Hugo Birger.
Oljemålning av E. Josephson. 1879.
Nationalmuseum.

originalitet och excentriska tilltag men även för spiritualitet och för elegant och smakfull kolorit i sina studier: små landskap, gatmotiv, typer, kostymtavlor. På salongen 1879 utställde B. »En gård i Barbizon». På hösten detta år bodde han hos Ernst Josephson vid Rue Gabrielle på Montmartre, stod modell till dennes målning »Fanbäraren» och målade ett par interiörer av den eleganta ateljén, bl. a. en med sig själv som staffagefigur, iklädd samma 1500-talskostym med ringkrage och kyller, som han bar på Josephsons tavla (målningen kom med fröken Ester Lindahls donation 1920 till nationalmuseum och är f. n. deponerad i Nyköpings slott). Här målade B. även s. å. sin första större Paristavla »Toaletten» (två intressanta förstudier i nationalmuseum). Den framställer en Parisdam av halvvärlden i sin budoar i samspråk med ett par besökande, medan koaffören lägger sista handen vid hennes frisyr, samt erbjuder goda typer och en rikedom av stoffer, brett och fylligt målade med flott pensel. Bland småtavlor från samma tid voro några motiv från gatan utanför ateljéns port. En av dem — »Rue Gabrielle», i vackert studerad gråstämning 1879 — förekom jämte »La Toilette» på Salongen 1880. De båda tavlorna utställdes s. å. i Stockholm jämte »Blomsterförsäljerska i Paris» och visades åter 1881 på Nordiska konstutställningen i Göteborg. »Rue Gabrielle» köptes av Pontus Fürstenberg, »Toaletten» ägdes av J. Fr. Dickson. I ateljén vid Rue Gabrielle utfördes vidare bl. a. »I bersån», två unga damer, den ena i rosa, den andra i ljusblått, som njuta av tillvaron i lövsalens skugga, med solstänk genom lövverket (nationalmuseum).

Omplanterad i spansk miljö, blev B. först och sist det sydländska solskenets tolk. Huvudnumret i hans studium från det lyckliga året 1882 blev »La Feria» (»Frukost i Granada»), ett sällskap på en trädgårdsterrass, herrar och damer i ljusa, brokiga

färger, i flödande solsken med lätta, ljusa slagskuggor över vita murar — ett glatt färgspel, som kulminerar i en skimrande grann påfågel mitt i solen. Tavlan förekom på Parissalongen 1883, den ägdes av P. Fürstenberg och hade kostat honom 10,000 kr. I Alhambra vann B. hotellvärden don Josés sköna dotter till hustru. »Bruden» är en av hans målningar från hösten 1882. Efter ett besök i Paris och Grèz återvände det unga paret till Granada och gjorde även en tur till Nordafrika. Resultatet blev en rad spanska och afrikanska motiv, flickor och åsnedrivare vid brunnen, svettiga negrer blänkande i solskenet (»Marockanska harskyttar»), en ny frukostscen i det gröna, Alhambrabilder i vitt solsken och brokig blomsterprakt, även spanska vinterstämningar med energiskt luftstudium. Ett helt nytt uppslag betecknar »De landsflyktiga» (»Exilés», utställd på Parissalongen 1884), som köptes av Fürstenberg. Här har B. för en gång försökt sig på att behandla ett till sitt innehåll novellistiskt ämne — som alls ej låg för hans pensel — och på att måla figurer i stort format i friluft. Figurer i naturlig storlek finner man även i »Två systrar», porträtt av hans fru och dennas yngre syster, halvfigur, båda i kyrkdräkt, svart siden och svarta slöjor (nationalmuseum). B. hade ofta längtat efter att få studera i Italien och att komma till österlandet — han lockades av tanken att måla bibliska ämnen med orientalisk kolorit av modern hållning. Men detta hopp gick ej i uppfyllelse. Sedan 1877 hade han gång på gång sökt akademiskt resestipendium. Det enda handtag han fick från Konstakademien var 400 kr. 1883. Året därefter var sista gången, han upprepade sin ansökan.

B. blev en av de ivrigaste i den antiakademiska rörelsen 1885. I de båda utställningarna »Från Seinens strand» och »Opponenternas utställning» detta år var han rikt representerad. Alla hans där förekommande tavlor voro på förhand sålda till konstvänner i Göteborg. Vid denna tid började en smygande lungsjukdom tära på hans krafter. Han tillbragte sommaren 1885 i Lysekil, målande studier med bergsknallar, ängsblommor, röda stugor. Och i Göteborg målade han åt Fürstenberg utsikten från dennes balkong över Brunnsparken och — alltid hågad för experiment — ett par interiörer i elektrisk belysning. Den följande vintern tillbragtes i Paris. Alltifrån nyåret upptogs B. av förstudierna till »Frukost hos Ledoyen». Han ville där framställa det parissvenska konstnärslaget, som firar salongens öppnande med festfrukost i den traditionella lokalen, Ledoyen's restaurang i Champs Elysées. För första gången vågade han sig på en figurrik och rörlig komposition i stor skala. Tavlan — ett dokument till minnet av 80-talets ung-

domsglada konstnärsliv i Paris — blev färdig till Salongen 1886 och utställdes hösten s. å. i Stockholm hos Konstnärsförbundet; i Ny illustrerad tidning redogjorde B. själv för kompositionens innehåll. Den föregående sommaren hade B. tillbragt i Villerville på Frankrikes nordkust och hade därifrån kommit till Göteborg och Stockholm. På förbundets utställning fanns av hans hand förutom den stora Paristavlan tre smärre, »Vid en fransk badort», »Klippor i Lysekil» och »Ekebacken» — den sistnämnda en porträttgrupp av familjen J. Rubenson, samlad utanför dess villa en septemberdag. Här saknas icke starka färger: blodrött vildvin uppåt terrassen och på trappan pelargonier i krukor i stickande solsken. Den skarpa nordiska höstluften är återgiven med slående sanning. »Ekebacken» har blivit omtalad som »hans sista samlade och mogna konstverk». Han insjuknade ånyo, och under vintern i Paris nedbröts han fullständigt. Vid sommarens inbrott fördes han till Sverige av sin hustru och sin vän, d:r A. Munthe. Han avled några dagar efter ankomsten på Hälsingborgs lasarett.

En utställning av B:s efterlämnade målningar, skisser och teckningar anordnades i Göteborg på sommaren året därefter. En del av kvarlåtenskapen blev bortauktionerad. »Frukost hos Ledoyen» inköptes av Göteborgs museum för 6,000 kr., av vilka Fürstenberg bidrog med 3,900. Sedan Fürstenbergs konstsamling övergått i Göteborgs museums ägo, är B. där representerad av elva nummer. 1915 och följande år har nationalmuseum förvärvat sju målningar. B. efterlämnade även eleganta penntecknings och ett fåtal förträffliga etsningar.

Det obekymrade »låt gå», som karaktäriserar B:s levnad intill hans giftermål — efter detta blev han stadgad — avspeglar sig alls ej i hans konst. Aldrig var hans pensel lekfull, nyckfull, nonchalant oberäknelig, minst av allt kan man kalla honom improvisatör. Han målade med noggrannhet och omsorg. Utan att bli imitatör tog han lätt intryck från olika håll — en kraftigt hållen landskapsskiss (nationalmuseum) med rinnande vatten under lövverk, är starkt påverkad av Courbet's behandling av liknande motiv, och hans parisiska interiörer med moderna damer visa inflytande av Alfred Stevens. Hans tidiga Parisstudier ha en mild harmoni av mjuka grå toner. I de spanska motiven stå färgerna skarpa och grella. Bäst lyckas han på detta område i små omedelbara studier. I de genomarbetade målningarna motsvarar det måleriska uttrycket ej alltid intentionerna. — B. kunde ej tävla med sydländska koloristers och virtuosers sol- och reflexmåleri. Motiv av ny art (»Frukost hos Ledoyen») medförde ett nytt behandlingssätt.

B:s verksamhet omfattar knappt mer än ett årtionde och avbröts, innan han nått sitt sökandes resultat — det han givit är mest ansatser och uppslag. Vistelsen i Spanien medförde nya synpunkter. I ett brev (skrivet i Grèz våren 1883) yttrar han, att när man sett museet i Madrid, har man föga känsla för det moderna måleriet. Överraskande nog säger han sig ej vara intagen av Pariskonsten. Han stötes tillbaka av impressionisterna, som enligt hans åsikt ringakta studiet. I Paris gäller det för den, som vill komma fram hastigt, att måla i någon erkänd mästares stil, att följa årets mod och att skaffa sig relationer. Han kände sig stå utanför och längtade till annan luft och andra konstområden. Något representativt svenskt finner man ej i hans alster. De motiv från Bohuslän, han målade under sitt sista skede, inneburo möjligen frön till en utveckling i ny riktning — kanske hade han nått svensk karaktär i sin konst, om han fått leva och liksom kamraterna blivit återbördad till hemlandet efter läroåren utomlands.

I den krets, B. tillhörde, var han en originell och avhållen representant för solskenslynne, espri och en pojkaktig levnadsglädje, som långt ifrån uteslöt konstnärligt allvar.

G. NORDENSVAN.

Birger, Selim Gotthard, f. 18 febr. 1879 i Ystad. Föräldrar: civilingenjören Karl Johan Andersson och Eva Charlotta Malmström. Avlade mogenhetsexamen i Lund 22 maj 1897; inskrevs vid Lunds universitet 6 okt. s. å. och vid karolinska institutet i Stockholm ht. 1899; med. kand. i Stockholm 16 jan. 1904; inskrevs vid Uppsala universitet 20 sept. s. å.; med. lic. i Stockholm 13 mars 1909; har företagit resor i botaniskt syfte i Sveriges alla landskap utom Bohuslän och Värmland samt till Finland och Ryssland 1897, till Danmark och norra Tyskland 1898 och 1899, till Sydamerika med Falklandsöarna 1904 och till Portugal 1921. Amanuens vid karolinska institutets histologiska institution ht. 1900—vt. 1901 och vid sjukhuset S:t Göran i Stockholm mars 1909—mars 1911; praktiserande läkare i Stockholm sedan hösten 1911; läkare vid sjukhuset S:t Görans poliklinik för hud- och könssjukdomar sedan apr. 1912.

Gift 22 apr. 1907 med Signe Sofia Falck, f. 15 apr. 1883, dotter till jägmästaren i Lillhärdal Karl Rickard Falck.

B. är som läkare specialist på hud- och könssjukdomar och har på detta område publicerat några mindre avhandlingar. Mest är han emellertid känd som botanisk författare, väsentligen inom

Selim Birger.
Fotografi.

växtgeografien. Hans första vetenskapliga arbete behandlar växtvärlden i Pajala socken i Norrbotten (1904). Även de flesta av hans senare talrika avhandlingar behandla norra Sveriges växtlighet. Materialet har han i stor utsträckning själv insamlat under resor åren 1898—1909 i skilda delar av de svenska fjällen. Till större delen utgöras de ifrågavarande arbetena av materialsamlingar av floristisk natur. Emellertid äro växtsamhällena föremål för behandling t. ex. i avhandlingen om vegetationen i Pajala och i en mera monografisk om Härjedalens växtvärld (1908). Detsamma gäller om en avhandling om de 1882—86 nybildade Hjälmaröarnas vegetation (1905).

Under åtskilliga år har B. i mycket stor utsträckning samlat material till framställande av kartor över olika växtarters utbredning inom Skandinavien. Härvid har han utvecklat sig till den främste kännaren av vår floristiskt växtgeografiska litteratur. Som resultat av dessa studier har han publicerat bl. a. särskilda uppsatser om några arter. I främsta rummet ha emellertid hans kartor hittills kommit till användning i det stora arbetet: »Den norrländska florans geografiska fördelning och invandringshistoria» (1912), som B. utgivit tillsammans med sin broder, professor Gunnar Andersson. På grund av sin stora litteraturkännedom har B. från olika håll anlitats för utarbetandet av översikter över växtvärlden inom skilda delar av Sverige, så t. ex. av Svenska turistföreningen för flera av dess resehandböcker.

På det personhistoriska området är B. en framstående kännare av särskilt svenska botanister och har hopbringat ett betydande material rörande sådana. Även inom den populärvetenskapliga litteraturen intar B. en bemärkt plats. I Svenska turistföreningens årsskrift finnas t. ex. av hans hand talrika uppsatser, behandlande särskilt resor, bygdehistoria och naturskydd. B. äger ett stort

herbarium. Under senare år har han särskilt intresserat sig för pteridofyter och äger en av de största pteridofytsamlingar, som finnas i privat ägo.

GUNNAR SAMUELSSON.

Birgitta Birgersdotter, f. 1303 (eller möjligen 1302), antagligen på Finstad i Uppland, † 23 juli 1373 i Rom. Föräldrar: Upplandslagmannen riksrådet Birger Petersson (se denne) och hans andra hustru Ingeborg Bengtsdotter. Stiftare av S:t Augustini Frälsarorden, vanligen kallad Birgittinerorden, stadfästad första gången av påven Urban V 5 aug. 1370; kanoniserad av Urban VI 7 okt. 1391.

Gift vid 13 års ålder med Ulv Gudmarsson, riddare och (från 1330) lagman i Närke, riksråd (från 1335), † 12 febr. 1344, son till lagmannen i Västergötland Gudmar Magnusson, som i skölden förde ett lejonhuvud, vilket av Ulv sedermera utbyttes mot ett upprättstående lejon i snedstyckad sköld.

Vad vi med säkerhet känna om B:s släkt är föga (se Birger Petersson). Sannolikt är, att inom den fostrats några högt uppsatta kyrkans män, och säkert, att fromheten varit tradition. Även en religiöst betydelsefull kvinna har stått i släktskapsförhållande till B:s förfäder, nämligen grundläggarinnan av Skänninge nunnekloster Ingrid Elovsdotter, en syster till Birger Peterssons svärfader i första äktenskapet. Enligt sägnen skulle B:s förfäder i flera släktled hava vallfärdat till Jerusalem; med visshet veta vi, att fadern vallfärdade till S:t Jakobs föregivna grav i Compostela. Även barnens namn tyda på kristliga intressen. B. har, med en försvenskning i anslutning till faderns namn, troligen uppkallats efter det irländska helgonet Brigida, som icke var obekant i Sverige; systern Katarina har också ett helgonnamn. Och fastän brodern Israel kanske närmast uppkallats efter någon äldre medlem av släkten, troligen farfadern, är ju även detta namn bibliskt. Om denne broder finnas berättelser, som tyda på svärmisk fromhet, särskilt att han före sin död låtit bära sig upp i templet, där han fäste en guldring på bilden av jungfru Maria och så vigde sig till hennes brudgum. Att B:s religiösa anlag givit sig tidigt till känna, såsom legenden framhåller, finnes därför intet skäl att betvivla, särskilt i ljuset av hennes senare utveckling.

B:s födelseår kan ej säkert fastställas. Dottern Katarina uppgav i sitt vittnesmål vid kanonisationsprocessen (1378), att modern vid sin död var »sjuttio år eller däromkring», och en möjlighet är, att hon kan ha varit något litet äldre men knappast yngre. När hon var tolv år gammal, hade hon redan förlorat sin moder, och

denna dog i sept. 1314. Till sitt yttre skall hon hava varit liten och späd, såsom flerstädes vittnas, och sent utvecklad. Efter moderns frånfälle skickades hon till en moster i Ydre för att uppfostras. Denna var gift med en av rikets mäktigaste män, Knut Jonsson lagman i Östergötland (se Aspenäsätten). Vistelsen där blev ej långvarig, ty redan i sept. 1316 blev hon vid 13 års ålder bortgift med den adertonårige Ulv Gudmarsson, medan samtidigt hennes syster trolovades med Ulvs broder Magnus. Om B:s man kunna vi ur hennes skrifter och andra källor bilda oss en ganska pålitlig föreställning. Han var en »god och ärlig man», kallas på ett ställe »simplex» (om ej »enfaldig» så åtminstone »obildad»). B. har haft arbete med att få honom att lära den lag, som han skulle tillämpa. Han har sålunda ej varit någon betydande person, varför B. tvivelsutan var den ledande i äktenskapet. De bosatte sig, ovisst när, i Östergötland på den egendom vid Borens strand, som sannolikt efter mannen bär namnet Ulvåsa. I äktenskapet föddes åtta barn, bland dem dottern Katarina, Vadstena klosters första föreståndarinna och även hon räknad bland helgonen. Om B:s liv såsom husfru heter det i kanonisationsbullan: »Hon gav akt på sitt hus och åt aldrig sitt bröd med lättja. Hon utsträckte sin hand till de fattiga och eländiga och visade en outtömlig barmhärtighet mot alla behövande, sjuka och föraktade människor. Redan under den tid, då hennes make ännu var i livet, brukade hon varje dag bespisa tolv fattiga vid sitt bord, varvid hon själv betjänade dem. Av sina enskilda tillgångar lät hon i åtskilliga delar av sitt fädernesland iståndsätta förfallna sjuk- och fattighus och besökte och vårdade dess fattiga och sjuka med största omsorg.» Redan under mannens livstid har B. haft rykte för helighet, och man kan ur hennes skrifter utläsa, att hon redan då framträtt även såsom helbrägdagörerska. Som lärare för barnen anställdes (enligt Diarium Vazstenense) den unge Nils Hermansson (Nicolaus Hermanni), som slutligen blev biskop över Linköpings stift († 1391). Under hans ledning skall B. själv samtidigt med barnen hava börjat lära sig latin, varmed hon längre fram fortsatte i Italien, så att hon slutligen kunde läsa och även någorlunda tala språket. Hänsyftningar härpå finnas i hennes uppenbarelser.

B:s fromhet visade sig också genom de sedvanliga vallfärderna. Att hon besökt de svenska helgonens gravar och där förrättat andakt är självklart och omnämnes för övrigt i hennes skrifter. Hon skall också hava företagit en pilgrimsfärd till S:t Olavs grav i Trondhjem. När denna skett, känna vi icke,

men den kan hava ägt rum omkring år 1336; något bättre äro vi underrättade om en vallfärd, som B. tillsammans med sin make företog till S:t Jakob i Compostela; denna kunna vi med någorlunda stor säkerhet bestämma till senare hälften av 1341 och därpå följande år, men om resan känna vi föga. På återvägen insjuknade Ulv i den nordfranska staden Arras så svårt, att fara för livet förelåg. Vid detta tillfälle skall B., enligt vittnesbörd i hennes skrifter, hava fått en uppenbarelse, att hennes man ej skulle dö. Efter återkomsten till Sverige var emellertid hans hälsa bruten, och han dog 12 febr. 1344. Han begrovs i Alvastra kloster, där hans grav omkring femtio år efteråt försågs med en gravsten med enkel inskrift, numera förvarad i statens historiska museum i Stockholm.

Mannens död hade avgörande betydelse för B. Enligt vittnesbörd av hennes dotter Katarina skulle hon under sin barndom hava önskat sluta sig inom klostrets murar, och tydligt är, att hon av hela sin själ trängtat efter en omfattande andlig verksamhet. Att hon redan före mannens död umgåtts med tanken på en klosterstiftelse, bevisas av den donation, som Ulv gjorde till en sådan. Detta behöver dock ännu icke betyda tanken på en ny orden; denna plan uppstod senare såsom följd av en vision. B:s visionära förmåga har växt fram så småningom. Redan som barn har hon enligt legenderna haft »uppenbarelser» i form av drömmar. Uppgifterna om den tid, då hennes visioner i vaket tillstånd började, äro obestämda och motsägande; säkert är endast, att de efter mannens död blevo klarare och talrikare. Då hon nu genom makens frånfälle bereddes möjlighet att fylla, vad hon betraktade som sin uppgift i livet, kom det stora undret. Enligt intyg i skriftefädernas levernesbeskrivning (se nedan), jämförd med uppenbarelserna (Revelationes extravagantes 47 och bok I:1—2) hörde hon i en vision Guds röst säga: »Du skall vara min brud och mitt språkrör» (»sponsa mea et canale meum»). Enligt B:s egen framställning fruktade hon ett djävulens bländverk och hänvände sig till sin skriftefader, kaniken i Linköping magister Mattias († 1350), en from och lärd man, som blev hennes troende anhängare och medhjälpare i hennes nu börjande strävanden. Hon bosatte sig i ett hus, som tillhörde Alvastra klosters byggnadskomplex, där hon hade tillfälle till andligt umgänge med klosterbröderna, vilket dock hos några av dem väckte anstöt. Här fann hon också det litterära biträde, hon behövde. Underpriorn i klostret Peter Olovsson (Petrus Olavi) förmåddes att bliva B:s sekreterare, och han förblev sedan hennes trogne följeslagare och medhjälpare under

hela hennes liv. Längre fram avlöstes han någon gång av en annan Peter Olovsson, föreståndare för Helgeandshuset i Skänninge med titeln »magister». Denne magister Peter blev B:s själasörjare efter magister Mattias och likaledes en ståndaktig deltagare i hennes arbeten och mödor.

Vistelsen i Alvastra varade omkring fyra år men med betydande avbrott. Det gällde framför allt att för planen om den nya ordensstiftelsen vinna anhängare bland de mäktiga i landet och främst konungen själv. B. begav sig därför till hovet och tyckes en tid hava följt det på dess resor i landet, med all sannolikhet under förra hälften av år 1346. Det var ej första gången, hon trädde i närmare förbindelse med konung Magnus. I hennes skrifter uppgives (dock ej av henne själv: Revelationes extravagantes 59), att hon en tid varit hovmästarinna för den unga drottningen Blanche av Namur, vilket bör hava inträffat år 1336 (alltså samma år som hon möjligen i hovets sällskap besökt Trondhjem), och åtminstone en av hennes bevarade skrivelser till konungen bör dateras till tiden före 1344. Men några egentliga bevis för denna hennes första närmare beröring med hovet finnas ej. Däremot äro vittnesbörden om hennes förbindelser med konung Magnus efter 1346 många och pålitliga. För undersökning av äktheten av B:s uppenbarelser tillsattes en kommission med ärkebiskop Hemming Nilsson såsom huvudman, och denna har kommit till ett för B. gynnsamt resultat, ehuru full enighet troligen icke nåtts. Men konungen blev vunnen. Och så gjorde han den storartade donationen av 1 maj 1346, vari en mängd gods i Östergötland och Västergötland, däribland Vadstena kungsgård, som B. i följd av en uppenbarelse utsett till plats för den blivande stiftelsen, skänktes till denna. Konungen har sedermera återkallat donationen, men sonen Håkan bekräftade (1362) gåvan av kungsgården, som sålunda var det enda av den ursprungliga stora gåvan, som verkligen tillföll klostret. Emellertid måste naturligtvis påvens tillstånd till grundande av en ny orden inhämtas, och såsom sändebud till Klemens VI i Avignon avsändes biskop Hemming i Åbo och prior Peter. Deras ärende uppgives hava varit att uppmana påven att stifta fred i det pågående hundraårskriget mellan England och Frankrike, men skäl finnas för antagandet, att det egentliga ärendet varit det här nämnda. Det var emellertid fråga ej blott om ett nytt kloster eller en ny kongregation, utan B. ville bliva lagstiftare för en ny regel, varigenom hon skulle framstå vid sidan av de fyra stora regelstiftarna i kyrkan (Basilius, Benedictus, Augustinus och Franciskus). Men konciliet i Lyon (1274)

hade förbjudit bildandet av nya ordnar under annan regel än de redan befintliga. Det framgår av uppenbarelserna, att B. börjat sin klosterstiftelse i Vadstena utan att hava avvaktat påvens bekräftelse, om vilken hon naturligtvis varit på förhand övertygad. Men då denna vägrats, har företaget omöjliggjorts. Konungen drog sig tillbaka, och klosterfolket har bortdrivits med våld (se härom närmare Steffen, s. XV och 304 o. följ.). B:s besvikelse och förbittring var stor, och hon gav våldsamma uttryck däråt. Klemens VI utmålas på det förskräckligaste sätt (Uppenbarelser I:32), och även till konungen och de flesta av de svenska biskoparna kom hon på spänd fot. Emellertid har hon ej alldeles brutit med konung Magnus, och särskilt intresserade hon sig för hans tillämnade ryska fälttåg, som konungen var angelägen att ge ett sken av korståg, medan B. ville hava det till ett verkligt sådant.

Sin plan på en ordensstiftelse, som skulle bliva ett medel till människosläktets frälsning, hade hon ej uppgivit. Hon ville övertala konungen till en pilgrimsfärd till påven för att förmå denne till den önskade stadfästelsen. Då även detta misslyckades, får hon en uppenbarelse att begiva sig till Rom för att där avvakta påvens återvändande från Avignon till kyrkans huvudsäte, varvid samtidigt bekräftelse på ordensregeln skulle givas. Dessa två stora mål satte hon sålunda i samband med varandra: påvens återförande till Rom från den nesliga babyloniska fångenskapen i Avignon och stadfästelsen av hennes ordensregel. Hon hoppades, att detta skulle inträffa redan under det s. k. jubelåret 1350, då alla som besökte apostlarnas kyrkor i Rom fingo löfte om en utomordentlig syndaförlåtelse. Hon lämnade sålunda Sverige år 1349 och skildes från sina barn och övriga anförvanter. Hennes äldsta dotter Märta, som blivit gift med den grymme Sigvid Ribbing på Falkenbergshus, av B. kallad »rövaren», var nu änka och blev sedermera omgift samt utsågs slutligen till hovmästarinna för den unga drottning Margareta; äldste sonen Karl hade blivit lagman efter fadern och bodde på Ulvåsa; andre sonen Birger, som var en religiöst anlagd natur, vistades vid hovet eller hos morbrodern Israel, som nu var lagman i Uppland; andra dottern Katarina var gift med den unge riddaren Eghart Lydersson van Kyren, av invandrad tysk släkt; dottern Ingeborg var nunna i Riseberga kloster, dottern Cecilia uppfostrades i klostret i Skänninge men togs sedermera därifrån; två söner voro döda.

Vägen till Rom gick över Stralsund (Revelationes extravagantes 67); enligt sägnen skall B. sedan kommit genom Schwaben, där hon gjort uppehåll i Mayingen; sedermera har hon färdats över

Alperna och någon kortare tid uppehållit sig i Milano, där kyrkofadern Ambrosius varit biskop. Om vistelsen i Milano finnas säkra vittnesbörd i Uppenbarelserna. Sägnen berättar vidare, att hon kommit till Genua, antagligen för att färdas sjövägen till Ostia vid Tiberns mynning. Hon reste i stort sällskap; bland dem som följde henne, märkes särskilt skriftefadern Peter Olovsson från Skänninge, som även blev hennes husföreståndare i Rom. Åsynen av lidande och död hade mött pilgrimerna överallt; det var härjningar av digerdöden, som framträdde, och eländet var stort, icke minst i Rom, där fullständig anarki rådde. Högsta andliga myndigheten var påvlige vikarien ärkebiskop Ponzio Perotti, och snart anlände såsom extraordinär påvlig legat under jubelåret kardinal Annibaldo Ceccano. Flera av B:s uppenbarelser handla om eller äro ställda till dessa två höga prelater. Något vidare inflytande hos dem lyckades hon icke vinna, men hon hade dock ådragit sig ett allmännare intresse såväl från de andligas som från aristokratiens och menighetens sida. Hon fick tillåtelse att bosätta sig i ett gammalt palats, som tillhörde kardinalkollegiet, och bodde där i fem år. Sedermera upplåts åt henne av en romersk dam, Francesca Papazuri, ett litet hus nära nuvarande Campo di Fiori, varest hon tillbragte sina återstående dagar med undantag av de tider, då hon var borta på vallfärder. Här avled hon även.

Till B:s sällskap anslöt sig redan under jubelåret hennes dotter Katarina, som gripits av längtan efter modern och jubelårets välsignelser, lämnat sin make och under en manlig frändes skydd företagit den långa och farliga resan till Rom. Sedan Eghart inom kort avlidit och underrättelsen därom kommit till Rom, stannade Katarina hos modern för dennas återstående liv. Till B:s krets hörde ock merendels prior Peter Olovsson, vars vistelse i Italien likväl en och annan gång avbröts av resor till hemlandet. Jubelåret hade icke medfört förverkligandet av B:s förhoppningar, och hon måste nu stanna i Rom för att i enlighet med Guds befallning i uppenbarelsen verka för kristenhetens sak och påvens återvändande. Det blev en lång väntan. Klemens VI dog och efterträddes av Innocentius VI, och denne fick en efterföljare i Urban V. Hos B. väcktes nya förhoppningar, men icke heller denne påve syntes benägen för någon återflyttning. Under åren 1365—66 (Steffen, s. 310 o. följ.) företog B. en längre vallfärd till en del platser i södra Italien (konungariket Neapel), vid vilka traditionen knutit apostlars och helgons namn. I huvudstaden Neapel hade hon förbindelser bland de allra högsta kretsarna, bl. a. med en syster till drottningens hovmästare (Uppenbarelser IV:7—8)

samt med Nicolaus Orsini, greve av Nola, som ställde sitt palats i Neapel till hennes förfogande, vilket erbjudande hon dock skall hava avböjt. Hon kom också i beröring med drottning Johanna själv, som väl hyste någon vidskeplig fruktan för den stränga sierskan från Norden men ej lät på något varaktigt sätt påverka sig.

Möjligen redan under vistelsen i Neapel 1366 har B. mottagit den stora underrättelsen om att Urban V ämnade återvända till Rom. Den 16 okt. 1367 var dagen för påvens intåg, vilket ägde rum under storartade högtidligheter. B. ansträngde sig nu till det yttersta för att få sin ordensregel stadfästad. Till kejsar Karl IV, som kommit till Italien under sommaren 1368, sände hon skrivelser i detta syfte. Hon förmådde även sina två söner Karl och Birger att komma till Rom för att verka för henne och lyckades också tillsammans med dem få en audiens hos påven, varom en mycket målande berättelse finnes (Margareta Klausdotters krönika). Men alla hennes försök tycktes fruktlösa, och på våren 1370 lämnade påven Rom. Rykten började gå, att han ämnade återvända till Avignon. Tillsvidare uppehöll han sig i slottet Montefiascone vid Bolsenasjön. Här uppsökte honom B., som medförde en i våldsamt hotande ton avfattad uppenbarelse (IV: 135), vilken hon överlämnade i en audiens, varvid hennes vän Nicolaus Orsini var närvarande. På påvens beslut att lämna Italien kunde hon visserligen ej inverka, men däremot fick hon nu en bekräftelse på sin orden, om också ej i den form hon önskat. Hon måste nöja sig med att få anlägga ett manligt och ett kvinnligt kloster i Vadstena och att hennes orden blev en av de många (bl. a. Dominikanorden), som inrymts under den s. k. Augustinus' regel. Den 5 aug. 1370 utfärdades en bulla härom. Den definitiva stadfästelsen av »S: t Augustini Frälsarorden», som är den förkortade officiella benämningen, utfärdades först efter B: s död av Urban VII.

Det ena av sina två stora livsmål hade B. sålunda, om också ofullständigt, uppnått; det andra: påvens återförande till Rom, fick hon ej uppleva. Urban lämnade Italien, och före årets slut var han död. B. ansågs hava förutsagt detta dödsfall, vilket ökade hennes anseende i Italien. Till hans efterträdare Gregorius XI satte B. stora förhoppningar. Kardinal de Beaufort, som han hette förut, hade hört till hennes personliga bekantskaper i Italien, han hade stått på hennes sida, och hans fromhet var allmänt känd och obestridd. Hon sände honom också den ena uppenbarelsen efter den andra; en sådan (IV: 139, latinsk text) framfördes till Avignon av Latino Orsini, huvudmannen för familjen Orsini i Rom, en annan (IV: 140, latinsk text) av den förut nämnde Nicolaus Orsini.

Båda uppenbarelserna voro översatta till latin och egenhändigt nedskrivna av den spanske biskopen Alfons av Jaén, som vid denna tid avsagt sig biskopsämbetet och slutit sig till B. i Italien.

B. hade länge väntat att i en uppenbarelse få Guds befallning att göra en pilgrimsfärd till det heliga landet. Denna kom också i maj månad 1371. Färden kom emellertid ej till stånd förrän i början av år 1372. Anledningen till dröjsmålet var B:s önskan att få sina båda söner med. Dessa hade efter 1369 återvänt till Sverige men kommo nu åter till Italien och slöto sig till pilgrimsskaran, till vilken hörde dottern Katarina, de två skriftefäderna Peter Olovsson, riddaren Magnus Persson av Eka, som länge tillhört B:s krets i Rom (sedermera Vadstena klosters förste generalkonfessor efter magister Peter Olovsson), biskop Alfons m. fl. Vägen gick över Neapel, där B. mottogs av drottning Johanna med stora hedersbetygelser. B. fick nu föreställa sina söner för drottningen. Om huru härvid tillgick berättas av Margareta Klausdotter en ofta anförd historia, som kanske har någon grund i verkligheten. Medan Birger på höviskt sätt kysste drottningens fot, kysste Karl henne även på munnen. Följden skall hava blivit en häftig kärlek hos drottningen till främlingen från Norden, syftande till äktenskap, trots att Karl var gift och även Johannas tredje man troligen också var i livet. Emellertid blev Karl sjuk och dog i Neapel, och B. hade en uppenbarelse om hans tillstånd efter döden (VII:13). Resan fortsattes, och nära en månads uppehåll gjordes på Cypern, ett självständigt rike, som då regerades av en drottning Eleonora av Aragonien, vilken mottog B. som ett himmelens sändebud till hennes hjälp. I början av maj anlände pilgrimerna till det heliga landet. Man landade i Joppe, där fartyget led skeppsbrott i själva hamnen, varvid en stor del av de medförda effekterna gingo förlorade. Till Jerusalem anlände man i mitten av maj, och där dubbades Birger till riddare av den heliga graven (enligt Margareta Klausdotter och Diarium Vazstenense). Även andra orter i det heliga landet besöktes, bl. a. Betlehem. Men resans vedermödor och högsommarens hetta tyckas slutligen hava brutit B:s krafter, så att hon insjuknade i feber. Väl hämtade hon sig något, så att hemresan efter fyra och en halv månaders vistelse i Palestina kunde företagas. Hemfärden gick ånyo över Cypern och Neapel, där man befann sig i början av år 1373. Härifrån sände hon påven ännu en skrivelse, med vilken Alfons avreste till Avignon. Vistelsen i Neapel förlängdes något av brist på medel för avresa därifrån. B. erhöll då av drottning Johanna en betydande penningsumma, som hon efter någon tvekan mottog. I mars månad

voro pilgrimerna åter i Rom efter något mer än ett års frånvaro. Och här började B. igen sitt vanliga liv med kyrkobesök och andaktsövningar. Hon mottog sändebud från Gregorius, som nu verkligen hyste planer på överflyttning till Rom, och sände honom ännu en sista skrivelse.

Men B:s hälsa var bruten, och det led mot slutet. Hon dog 23 juli 1373 i närvaro av sonen Birger och dottern Katarina. Begravningen ägde rum under stora högtidligheter, och kistan nedsattes tillsvidare i en kyrka, till dess lägenhet gavs att frakta den till Vadstena, där en klosterkyrka börjat uppföras 1369. Innan överförandet skedde, skulle, såsom övligt var med helgons kvarlevor, benen genom en särskild procedur befrias från köttet. Enligt den katolska legenden skulle detta emellertid ej varit behövligt, enär allt köttet redan var förtärt, vilket naturligtvis var ett underverk. Vänstra armen och några benskärvor behöllos i Rom såsom reliker. I slutet av 1373 skedde färden till Sverige. Man tog landsvägen till Ancona, for därifrån sjöledes till Triest och vidare genom Österrike, Mähren, Polen och Preussen till Danzig, där man inskeppade sig till Söderköping, varefter man över Linköping färdades till Vadstena. Intåget där skedde 5 juli 1374. Överallt hade liktåget mottagits av processioner med sjungande präster och munkar, och folkskarorna strömmade samman för att bli delaktiga av de nådegåvor och krafter, som borde utströmma från den berömda kvinnans ben. Huru långt klosterbyggnaderna med tillhörande kyrka framskridit vid denna tid, är ej bekant, men att de ej varit på långt när färdiga är säkert. Medel härför samlades långt efteråt. Först år 1381 omtalar klostrets diarium en första begravning i Vadstena »ecclesia sev capella», ty då jordades där B:s dotter Katarina, medan det däremot ej nämnes något sådant om generalkonfessorn magister Petrus, som dog 1378. Officiell invigning av munkar och nunnor ägde rum 1384, då nunnornas antal var 46, munkarnas 9, vartill kommo 7 lekbröder. Samtidigt ägde en högtidlig translation rum av B:s ben, som då troligen fått sin bestämda plats i kyrkan. Katarina hade emellertid inträtt såsom klosterstiftelsens föreståndarinna utan att hava formellt beklätts med värdigheten av abbedissa. Hon stannade icke heller i Vadstena utan reste redan 1374 tillbaka till Rom, där hon under fem år bebodde B:s forna lägenhet. Hela sitt återstående liv ägnade hon åt ivrig verksamhet för moderns helgonförklaring. Omedelbart efter B:s frånfälle hade undersökningar igångsatts om hennes levnadslopp, intyg och urkunder samlats från olika håll. En särskilt viktig ställning intager den av de båda skriftefäderna

Peter Olovsson författade levnadsbeskrivning, vilken förelåg färdig kort efter B:s död och finnes inryckt i en av biskop Galhardus av Spoleto 14 dec. 1373 avgiven berättelse om de undersökningar rörande B. tillskrivna underverk, som han i närvaro av sonen Birger kort efter hennes död företagit. Själva kanonisationsprocessen började 15 dec. 1378, då påven tillsatte en kommitté av fyra kardinaler för att granska de samlade urkunderna och leda nya undersökningar. Dessa avslutades i aug. 1380. De sålunda samlade aktstyckena finnas bevarade i en handskrift, som jämte Birgittas skrifter och ovannämnda levnadsbeskrivning utgöra huvudkällorna för vår kännedom om det svenska helgonet. Men någon helgonförklaring fick Katarina ej uppleva. Denna kom till stånd först efter energiska påtryckningar från Norden, där nu drottning Margareta härskade över de tre förenade rikena. Skrivelser från drottningen egenhändigt, från riksråd och biskopar avfärdades, och efter en år 1391 förnyad undersökning kom äntligen kanonisationen till stånd 7 okt. 1391.

B. betraktade sig såsom ett Guds utkorade redskap bland människorna för deras frälsning alltifrån den tid, då det stora undret hände, att hon blev tagen till Kristi brud och »språkrör». Den stämma, som talade i hennes inre, satte hon oförfärat över alla världsliga och kyrkliga auktoriteter. Om de yttre omständigheterna vid hennes uppenbarelser äro vi noga underrättade såväl genom hennes egna som genom andras yttranden. Hon råkade sålunda stundom i extas, ett slags kroppslig vanmakt, då den yttre världen försvann för henne, då hon hörde röster och såg syner, som för henne och hela hennes omgivning voro himmelska verkligheter. Tid och rum försvunno för henne, så att hon på en kort stund kunde uppleva en otrolig mängd saker. Icke blott på synens område utan även på hörselns, smakens och luktens kunde hon ha hallucinationer. Men de flesta av hennes uppenbarelser hava icke tillkommit på detta sätt, och dylika visioner, de s. k. »kroppsliga», voro ej heller av kyrkan särskilt uppskattade. Högre sattes de rent »andliga» och »intellektuella», som utgöra frukten av en Guds upplysning av människans förstånd. Gång på gång betonas också i B:s uppenbarelser, att hon hörde Guds röst »vakande och icke sovande». Inspirationerna kommo ofta såsom svar på böner, och vad hon då förnam, det nedskrev hon sedan, ofta med egen hand, såsom uppenbarelser. Översättningen till latin har med få undantag verkställts av prior Peter, någon gång av magister Peter, undantagsvis av biskop Alfons, åt vilken hon slutligen överlämnade det definitiva ordnandet av sina skrifter. Denne har verkställt

indelningen av uppenbarelserna, varvid han troligen låtit en ursprunglig anordning i sju böcker bestå samt därtill lagt en åttonde, som utgöres dels av uppenbarelser, som redan förut voro upptagna i de föregående sju böckerna, dels av andra, som ej finnas däri. Härtill kommo senare s. k. »revelationes extravagantes», bifogade uppenbarelser, som samlats av prior Peter men som ej intagits i den av Alfons auktoriserade urkodexen. Någon genomförd plan vid kodifieringen har ej blivit följd. Delvis har ordnandet skett efter innehållet, delvis spåras tidsföljden i ganska betydande delar. Följande grunddrag kunna utstakas: första och andra böckerna äro författade i Sverige, troligen helt och hållet. Tredje boken innehåller uppenbarelser ställda till prästerskapet; sådana finnas dock även i andra böcker. Fjärde boken är till största delen skriven i Italien. Femte boken, »frågornas bok», innehåller B:s syn om en tvivelsjuk munks disputation med Gud, m. a. o. B:s system. Sjätte boken innehåller uppenbarelser från alla perioder av B:s liv, den är ett slags officiell efterskörd. Sjunde boken innehåller alla de uppenbarelser, som erhöllos under pilgrimsfärden till Jerusalem, kronologiskt ordnade. Åttonde boken utgöres av skrivelser till konungar och furstar, alltså av kyrkligt politiskt innehåll. B:s första stora författarperiod omfattar Alvastratiden och de första två eller tre åren i Italien. Den andra inträffar under den stora vallfärden i Neapel och sträcker sig till livets slut. Under båda dessa skeden var hennes liv fyllt av stora och rika intryck. Att vid ordnandet av uppenbarelserna intet gjorts för att sprida klarhet över deras innehåll, är tydligt, snarare har man med avsikt sökt göra det dunklare, för att de personliga hänsyftningar, varav uppenbarelserna överflöda, skulle bliva mindre genomskinliga.

B:s uppenbarelser kunna nämligen betraktas nästan som en fortgående självbiografi, sträckande sig från den tid då hon började sin frälsningsverksamhet ända till hennes död. Och då hon i vissa avseenden stått i världshändelsernas centrum, så lämna hennes skrifter, jämförda med vad vi för övrigt veta om hennes liv, ej så obetydliga bidrag till belysning av tidens historia och kultur. Med all sin svärmiska religiositet är B. en person med starkt verklighetssinne. Det är alltid verkliga personer och händelser, som föranleda hennes fantasier. Det är tilldragelserna i världen, familjeförhållandena, upplevelserna, politiken, som jämte kyrkan och det religiösa livet sätta hennes själ i rörelse. Särskilt anmärkningsvärda äro bl. a. de uppenbarelser, som handla om avlidna människors tillstånd efter döden, vari B. ser dem stå inför Guds domstol för att ansvara för sina gärningar i världen. Dessa

scener hava en påfallande processuell prägel, som kommer oss att tänka på B:s härstamning från en lagmanssläkt. Hennes stil är visserligen stundom abstrakt, men även ofta utmärkt för stark fantasi och stor bildrikedom. Från naturens och människolivets alla områden har hon hämtat materialet till sina bilder, som ibland vidga sig till hela målningar.

B:s uppenbarelser föreligga i både svensk och latinsk redaktion. Man har ansett, att den svenska texten endast skulle vara en återöversättning från den latinska versionen. Om också detta i stort sett skulle vara riktigt, så är dock förhållandet mellan texterna ej så enkelt. I regel överensstämma de mycket noga. Men stundom är den latinska texten riktigare, stundom den svenska. Tydliga latinska felöversättningar finnas av riktiga svenska uttryck. Två smärre autografer på svenska av B. äro bevarade, och en av dessa är inarbetad i den svenska redaktionen. Att sådant kunnat ske även annorstädes, låter sig naturligtvis ej förneka. I allmänhet kan påstås, att den fornsvenska texten måste stå B:s original i vissa avseenden närmare än latinet, liksom också att svenskan i kraft och uttrycksfullhet vida höjer sig över detta.

De många helgonbilderna av B. sakna givetvis allt porträttvärde. De bevarade relikerna bekräfta, att hon varit späd och finlemmad. Ansiktsuttrycket var självfullt och tilltalande, och även genom sitt yttre gjorde hon intryck på dem, med vilka hon kom i beröring. Om dottern Katarina veta vi säkert, att hon var en strålande nordisk skönhet, och även sonen Karl torde haft ett fördelaktigt utseende.

B. är den första svenska personlighet, som fäst världens uppmärksamhet vid sig och sitt land. Hennes namn har gått vidare än någon annan enskild svensk mans eller kvinnas. Hennes ryktbarhet tävlar än i dag med eller t. o. m. överträffar våra största konungars, varom de ständigt utkommande biografierna på olika språk vittna. Hennes uppenbarelser hava, åtminstone i utdrag, översatts på alla kulturspråk, däribland arabiska. Legendsamlingar finnas om henne i snart sagt oöverskådlig mängd, bl. a. på kinesiska. För den andliga bildningen i vårt land under medeltidens sista skede blev hennes ordensstiftelse av stor betydelse. Vadstena kloster och dess dotterstiftelse Nådendal i Finland voro då huvudplatserna för det religiösa litterära livet i Norden.

För Birgittas bibliografi hänvisas till de utförliga förteckningarna i G. E. Klemming, Birgitta-literatur (i Kongl. bibliotekets handlingar, 6, 1883; även i den av Klemming ut-

givna textupplagan av Hel. Birgittas uppenbarelser, Bd 5, 1883—84; se nedan); R. Geete, Fornsvensk bibliografi (1903) jämte supplement (1919; bägge i Samlingar utg. af Svenska fornskriftsällskapet); I. Collijn, Birgitta-litteratur (Biblioteksbladet, 1918). Jämför även sistnämnde förf:s Handskrifter, urkunder och böcker rörande Birgitta och Vadstena (i Birgittautställningen 1918) samt nedan angivna avhandlingar av T. Höjer och K. B. Westman.

Tryckta arbeten: Latinska editioner: [Revelationes Sancte. Birgitte.] Lübeck, B. Gothan, 1492. Fol. 432 bl. Utgivningen besörjd av Vadstenamunken Petrus Ingemari och lekbrodern tysken Gerhardus, vilken senare sannolikt skurit de i uppl. ingående träsnitten. Upplaga 800 ex. på papper samt 16 ex. (med några få smärre avvikelser) på pergament; av de förra äro nu ett 50-tal kända i offentliga samlingar, därav 11 i Sverige, av de senare återstå endast 4 (Skoklosters bibliotek, frih. P. Hierta på Främmestad, Bodleian library i Oxford samt greve Tarnowskis bibliotek i Dzików, Galizien) jämte ett antal lösa blad. Utom de åtta böckerna uppenbarelser innehåller Lübeck-uppl. följande skrifter av Birgitta: Regula Salvatoris (klosterregeln), Sermo angelicus (Ängelns lovsång om jungfru Maria), Quattuor orationes (fyra böner) och Revelationes extravagantes (bifogade uppenbarelser); därjämte inledning, upptagande bl. a. kanonisationsbrevet, samt Nic. Hermannis Vita abbreviata S. Birgitte och ett utförligt register. — Senare upplagor: Nürnberg, A. Koberger 1500, fol.: med träsnitt kopierade på Lübeckupplagans illustrationer och tillskrivna en Albr. Dürer närstående anonym mästare, »der Birgittenmeister»); Nürnberg, F. Peypus 1517, fol.; Rom, »in ædibus diuæ Birgittæ viduæ» 1557, fol.: utg. av den landsflyktige svenske titulärärkebiskopen Olaus Magnus, vilken även året förut låtit trycka ett särskilt prospekt därtill; Rom 1606, fol.; Antwerpen 1611, fol.; Köln 1628, fol.; Rom 1628, fol. (2 delar); München 1680, fol. Jämte dessa 9 fullständiga upplagor utgåvos även smärre utdrag ur revelationerna, kända under titlarna Onus mundi: Rom 1485, och Opusculum vite et passionis Christi: Antwerpen 1489, 1491, Speyer 1491, m. fl.; den sista förkortade latinska uppl. är den i Köln år 1851 tryckta: Revelationes selectæ S. Birgittæ, ed. A. Heuser.

Fornsvensk edition: Heliga Birgittas uppenbarelser. Efter gamla handskrifter utg. af G. E. Klemming. Bd 1—5. Sthm 1857—84. 408 s.; 344 s.; 485, (1) s.; 532 s.; (3), 275 s. (Samlingar utg. af Sv. fornskr.-sällsk., 14.) Texten i huvudsak av samma innehåll som i de latinska uppl., härtill i Bd 5 (Bihang) en del klosterstadgar, brev av B. till sonen Birger, handskriftsbeskrivning samt Birgitta-bibliografi (se ovan).

Översättningar från den latinska texten: a) till tyska: Das puch der Himlischen offenbarung der heiligen wittiben Birgitte von dem künigreich Sweden. Nürnberg, A. Koberger 1502. Fol. 348 bl. (I det närmaste överensstämmande med den latinska upplagan av 1500.) Senare uppl.: Köln 1664, 4:o (2 delar; utg. av birgittinpatern Andreas Megerle); Regensburg 1856, 8:o (4 bd; utg. av W. G. W. Volk under pseud. L. Clarus). Därjämte mindre utdrag av revelationerna under titeln Die Burde der Welt [= Onus mundi] Nürnberg 1481 samt Augsburg 1482, 1502, 1504, 1510 och 1522. På plattyska finnas utom fragmenter av en hos Lucas Brandis i Lübeck i liten fol. tryckt uppl., vilken förmodligen aldrig avslutats, två tidiga upplagor: en uppl. i 8:o, tr. i Lübeck omkr. 1485, och en i 4:o, Lübeck 1496. — b) till holländska: endast en del kapitel i utdrag finnas översatta, den äldsta uppl. Antwerpen 1491, 16:o. (En översättn. från nysvenskan se nedan.) — c) till engelska: endast fyra av B:s uppenbarelser ha överflyttats till detta språk, tryckta tills. med en epistel av den hel. Bernhard i två uppl. i London omkr. åren 1532—35. Den äldsta av dessa uppl. utg. i facsimile av I. Collijn i Facsimileupplagor af äldre svenska tryck, 2, Sthm 1916. — d) till franska: Les revelations celestes et divines de S:cte Brigitte de Svede... Trad. par M:e Jacqves Ferraige. Paris 1624. 4:o

1004 s. Nya uppl. Lyon 1649, 4:o (även med årt. 1650, 1651 o. 1652 på tit.-bl.) samt Avignon 1850, 12:o (4 delar; nya tit.-uppl. 1853 o. 1859). Därjämte ett flertal utdrag ur revelationerna. — e) till italienska: endast förkortade uppl., den äldsta Mondovi 1518, 4:o. — f) till spanska: Vida de Santa Brigida. San Sebastian 1676, 4:o; huvudinnehållet i detta arbete utgöres av utdrag ur revelationerna. — g) till polska: en fullständig uppl. av B:s samlade uppenbarelser tryckt på polska Zamósé 1698. — Även till arabiska har B. översatts.

Översättning från den fornsvenska texten: Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval och öfversättning. Med inledning, anmärkningar och förklaringar af R. Steffen. Sthm 1909. XLII, 336 s. Övers. av detta arbete till holländska: Uit de Geschriften der Heilige Birgitta van Zweden. Door D. Logeman-van der Willigen. Bussum 1914. XI, 273, (2) s., 2 pl.

Handskrifter: Två autografer av B. på papper, utgörande utkast till Uppenbar. IV:49 och VIII:56 samt IV:141, fornsvensk text, KB. Utg. av G. E. Klemming dels (med facs.) i Ett bref... till L. F. Rääf, Sthm 1854, dels i Hel. Birgittas uppenbarelser, Bd 4. (Enda nu bevarade blad av B:s egna upptecknings ar.) — Perg.-handskr., 4:o, från mitten av 1400-talet, sign. A. 33, KB. Innehåller bl. a. uppenbarelsernas svenska text bok 1—3 (avtr. i Klemmings ovan anf. uppl.). — Perg.-handskr., fol., från första fjärdedelen av 1400-talet, sign. A 5 a, KB. Innehåller bl. a. uppenbarelsernas svenska text bok 1—8 (varav bok 4—8 avtr. i Klemmings uppl.). — Perg.-handskr., Skoklostersaml., 1, Fol. N:o 136, RA. Innehåller uppenbarelsernas svenska text bok 1—8 (begagnad i Klemmings uppl. på två ställen för att utfylla i A 33 befintliga luckor). — Perg.-handskr., 4:o, mscr. germ. n:o 720, fol., Preuss. Staatsbibliothek, Berlin. Skriven i Vadstena av nunnan Kristina Hansdotter Brask åren 1487—96; innehåller bl. a. Regula Salvatoris, svensk text, samt revelationes extravagantes, svensk text (avtr. i Klemmings uppl.). — Perg.-handskr., 8:o, sign. A. 35, KB. Innehåller bl. a. fyra böner (avtr. i Klemmings uppl.). — Cod. Oxonstiernianus, KB. Skriven 1385 av »Jordanus»; innehåller bl. a. ängelns diktamen till Birgitta (avtr. i Klemmings uppl.) samt nio kapitel ur uppenbarelserna (utg. av R. Geete, Sthm 1901). — Ang. övriga Birgittahandskrifter med fornsvensk text, se handskriftsbeskrivningen i Klemmings upplaga, Bd 5, samt Geetes ovan anf. arbeten.

Latinska handskrifter av uppenbarelserna finnas i de flesta större bibliotek i Europa, bl. a. i Vatikanbiblioteket i Rom, Neapel, Prag, München, Köln, Berlin och London. Särskilt märkes Cod. Harleianus 612 i British museum, en för klostret Syons räkning förfärdigad perg.-handskr., som innehåller en stor samling birgittinskrifter, ordnade i 14 böcker (utom revelationerna och kanonisationsprocessen legenderna om Katarina, magister Petrus Olavi de Skeningia, biskop Nicolaus Hermanni m. m.). (Om denna handskr. se H. Schück, Två svenska biografier från medeltiden, Antiqv. tidskr., 5:4, 1895.) Även i J. P. Morgans bibliotek i New York finnes en latinsk Birgittahandskr. från mitten av 1400-talet. Av i svenska bibliotek befintliga handskrifterna kunna särskilt nämnas en perg.-handskr., sign. A 22, och två pappershandskrifter, samtliga från förra hälften av 1400-talet, i KB, en perg.-handskr. (n:o 21) i LB och en perg.-handskr. i Kalmar läroverksbibliotek. — Om de latinska handskrifterna se närmare K. B. Westman, Birgitta-studier, 1 (1911), Exkurs A, och samme förf:s Två handskrifter af Birgittas revelationer (Kyrkohist. årsskr., 1913.).

Källor: B:s skrifter i ovannämnda upplagor. — Acta et processus canonizationis S. Birgittæ. Cod. Holm. A 14. Med inledning af I. Collijn. Sthm 1910. (Faks.-uppl.) Med den i handskriften inryckta levernesbeskrivningen av de båda skriftefäderna Petrus Olavi de Alvastra och mag. Petrus Olavi de Skenningia. (Skriftefädernas Vita även särskilt utg. i Scriptores rerum Svecicarum, III:2, 1871.) Bland vittnesmålen i kanonisationsprocessen märkas särskilt de, som avgåvos av dottern Katerina, biskop Alfons av Jaen, prior Petrus i Alvastra och sedermera generalkonfessorn i Vadstena Magnus Petri; dessa och några andra vittnesmål jämte urval av Birgittas

mirakler tryckta i Scriptores rer. Svecic., III: 2. — Margareta Clausdotters krönika [Marg. Clausdotter, abbedissa i Vadstena, † 1486], perg.-handskr. 39 fol., Link. stiftsbibl., pappershandskr. AM 191 fol., KB Köpenh., m. fl., utg. efter olika codices av J. G. Örnewinge 1647 (se nedan), E. Benzelius 1710, J. E. Rietz 1844 samt av C. Annerstedt i Scriptores rer. Svecic., III: 2, 1871, och R. Geete i Sv. fornskr.-sällsk. saml., 34, 1902. — Diarium Vazstenense ab anno 1344 ad annum 1545, utg. av E. Benzelius, Upps. 1721, och av E. M. Fant i Scriptores rer. Suecic., I: 1, 1818. — J. Vastovius, Vitis aquilonia, Köln 1623; ny uppl. utg. av E. Benzelius. Upps. 1708. — J. G. Örnewinge, Genealogia Brahæa, Sthm 1647. — Lars Romare, Berättelse om den hel. Birgittas kanonisering, utg. av K. H. Karlsson (Samlaren 1901). [Förf. var en Vadstenabroder, som var åsyna vittne till kanonisationen.]

Äldre levernesbeskrivningar (samtliga grundade på skriftefädernas Vita och på kanonisationsprocessen, möjligen med ett eller annat mindre tillägg av lokaltraditioner): Birgerus Gregorii [ärkebiskop i Uppsala], Vita S. Birgittæ (Acta sanctorum, Oct. T. 4, Brux. 1780, omtr. 1856 och 1866). — Vita metrica S. Birgittæ, utg. af J. Kruse (Lund 1892; Meddel. från det lit.-hist. seminariet, 1, LUÅ). — Vita abbreviata prædilectæ sponsæ Christi S. Birgittæ, tr. i alla uppl. av Revelationes (möjligen förf. av biskop Nic. Hermanni, i vars Birgitta-officium »Rosa rorans» det bildar lektierna). Övers. på fornsv., trol. i slutet av 1300-talet, tr. i Vadstena klosterregler (Sv. fornskr.-sällsk. saml., 4, 1845). — Bertholdus [birgittinmunk, förra hälften av 1400-talet], Vita S. Birgittæ (Acta sanctorum, Oct. T. 4, 1780, omtr. 1856 och 1866). — J. Buæus, De S. Birgitta vidua Romæ commentarius (ibid., Oct. T. 4, 1780, omtr. 1856 och 1866).

Senare biogr. litteratur: J. G. L. Bergström, Sancta Birgitta (1898); G. Binder, Die heilige Birgitta von Schweden und ihr Klosterorden (1891); A. Brinkmann, Den hellige Birgitta (1893); Comtesse de Flavigny, Sainte Brigitte de Suède, sa vie, ses révélations et son oeuvre (1892; 3:e éd. 1910); Emilia Fogelklou, Birgitta (1919); A. Forsblom, Sancta Birgitta såsom bärare af den medeltida mystikens praktiska grundtankar (Hfors 1911); Ellen Fries, Den heliga Birgitta (i förf:s Svenska qvinnor, 1891; 2:a omarb. uppl. av Sigrid Björklund, 1919); Sv. M. Gronberger, St. Bridget of Sweden (Wash. 1917); Fr. Hammerich, Den hellige Birgitta og Kirken i Norden (1863); H. Hildebrand, Minne af heliga Birgitta (Sv. akad. handl., 19, 1906); Ann Margret Holmgren, Heliga Birgitta (1922); Karin Häggström, Birgitta (1912); K. Krogh-Tonning, Die heilige Birgitta von Schweden (1907); H. Levin, Birgitta och hennes klosterstiftelse (Ur kyrkohistoriens källor, 1908); G. Marconi, Fordna svenska helgonet S. Britas lefverne (1830, ny uppl. 1899; övers. fr. ital.; ital. orig. utg. 1789); Maria Bernhardina [abbedissa i Mainz], Leben der heil. Birgitta von Schweden (1875); C. M. Palmgren, Sveriges märkligaste kvinna Birgitta Birgersdotter (1914); Bettina Ringseis, Leben der heiligen Birgitta von Schweden (1893); H. Schück, Rosa rorans, ett Birgitta-officium af Nicolaus Hermanni (1893; Meddel. fr. det lit.-hist. seminariet i Lund, 2, LUÅ); dens., Några anmärkningar om Birgittas revelationer (1901; VHAA Handl., 33); C. Silfverstolpe, Om kyrkans angrepp mot Revelationes S. Birgittæ (1895; VHAA Handl., 32); Johanne Skovgaard, Den hellige Birgitta og Maribo kloster (1914); R. Steffen, Den heliga Birgittas uppenbarelser (1909); N. Söderblom, Birgitta och reformationen (1916); Lydia Wahlström, Den heliga Birgitta (1905); dens., Den hel. Birgitta i nyare belysning (i förf:s Katolskt och protestantiskt, 1919); K. B. Westman, Birgitta-studier, 1 (1911); dens., Två handskrifter af Birgittas revelationer (Kyrkohist. årsskr., 1913).

Reliklitteratur, ikonografi: C. Bildt, Birgittas reliker i Rom (VHAA Månadsblad, 22, 1893; övers. på tyska, med några rättelser, av G. Binder, Augsburger Postzeitung, 1897, Beil. 14, 16); dens., Svenska minnen och märken i Rom (1900); Birgittautställningen 1918. Beskrifv. förteckn. red. af I. Collijn och A. Lindblom (med uppsatser bl. a. av utg:ne samt av C. M. Fürst, Birgittas reliker); F. Bock, Die Werke des Mathias Grünewald (1904; illustrationerna till Nürnberguppl. 1500); I. Collijn, Ett kopparstick af mästaren G. M. ... (En bok om Östergötland, 1915); dens., Iconographia

Birgittina typographica. Birgitta & Katherina i medeltida bildtryck (1915, 18); E. Hildebrand, Birgittas porträtt (Hist. tidskr., 1883); P. Kylander, Berättelse om S. Birgitta och S. Catharina samt deras, under och efter påfvedömet, i Wadstena förvarade ben (1806; bil. 1 till C. C. Gjörwells brefväxling, Bd 4); A. Lindblom, Den heliga Birgitta i Vadstena (En bok om Östergötland, 1915); dens., Den heliga Birgittas uppenbarelser illustr. i medeltidskonsten (Ord o. bild, 1915); P. Riant, Un prétendu portrait de S:te Brigitte de Suède et de S:te Catherine, sa fille (Bull. de la Soc. nat. des antiquaires de France, 1882); A. Romdahl, Bilder af Albrecht Dürer till Birgittas uppenbarelser (Nord. tidskr., 1904); F. U. Wrangel, Den heliga Birgittas reliker i Courson-les-Carrières (Ur arkivens gömmor, af W. Legran, 1912).

För birgittinordens historia hänvisas till T. Höjer, Studier i Vadstena klosters och birgittinordens historia intill midten af 1400-talet (1905) och där anförd litteratur (särskilt C. Silfverstolpe, Klosterfolket i Vadstena, 1—2, 1898, 99, och Vadstena klosters jordebok 1500, utg. af C. Silfverstolpe, Hist. handl., 16:1, 1897—98) samt samme förf:s Till kännedomen om Vadstena klosters ställning såsom religiös institution (Hist. studier tillägn. Harald Hjärne, 1908).

R. STEFFEN.

Bissmark, Fredrik Gottlieb, f. 3 sept. 1862 i Halmstad. Föräldrar: köpmannen Fredrik Edvin Bissmark och Amalia Josefina Scherdin. Genomgick Halmstads h. allmänna läroverk; avlade mogenhetsexamen därstädes 4 juni 1881; student i Uppsala ht. s. å.; med. fil. kand. 27 maj 1882; avlade med. kand.-examen vid karolinska institutet 12 dec. 1885; med. lic. därstädes 14 sept. 1889; legitimerad läkare 16 sept. s. å.; genomgick studiekurs i Stockholm för vinnande av kompetens till förste provinsialläkartjänst 1 sept.—30 nov. 1894; har företagit ett flertal utrikes studieresor och deltagit i kongresser. Amanuens i anatomi vid karolinska institutet läsåret 1884—85; underläkare vid garnisonssjukhuset i Stockholm 1 okt. 1888—31 mars 1889; stipendiat i fältläkarkåren 29 mars 1889—31 dec. 1890; tjänstgjorde som amanuens vid Serafimerlasarettets medicinska kliniker sammanlagt tretton månader under tiden 1 juni 1889—30 nov. 1890; vik. underläkare därstädes 20 dec. 1889—4 febr. 1890; tf. förste provinsialläkare i Hallands län 1 jan. 1891—8 juli 1893 samt tillika tf. provinsialläkare i Halmstads distrikt 6 febr.—8 juli 1893; bataljonsläkare i fältläkarkårens reserv 14 jan. 1891; biträdande provinsialläkare i Halmstads distrikt 9 juli 1893—31 jan. 1897; tf. förste provinsialläkare i Blekinge län 1 febr. 1897; förste provinsialläkare i Östergötlands län och provinsialläkare i Linköpings distrikt 18 mars 1898; sakkunnig rörande utnämning och befordran av svenska kvinnor till vissa befattningar 12 sept. 1910; förste provinsialläkare i Stockholms län och provinsialläkare i Stockholms distrikt 8 okt. s. å.—31 dec. 1911 samt förste provinsialläkare i Stockholm

F. G. Bissmark.
Fotografi.

fr. o. m. 1 jan 1912; utnämndes, efter att ha tjänstgjort i medicinalstyrelsen såsom adjungerad ledamot 8 okt.—30 nov. 1909 och som tf. medicinalråd åren 1910, 1913 och 1914, till medicinalråd och byråchef i medicinalstyrelsen 7 okt. 1914; ledamot av statistiska tabellkommissionen 13 jan. 1913; ledamot av kommittén angående livsmedelslagstiftningen 5 maj 1916—31 dec. 1922; utsedd att såsom svensk delegerad deltaga i samarbete med Danmark och Norge på livsmedelslagstiftningens område 1918; ledamot av kommittén rörande lönereglering för universitet och vissa högre läroanstalter dec. 1920. Ledamot av Svenska läkarsällskapet 1890; RNO 1908; innehar jämväl utländsk orden.

Gift 28 okt. 1891 med Helfrid Ingelson, f. 8 maj 1866, dotter till provinsialläkaren i Tanum Vilhelm Anders Ingelson.

Vid införandet av den för vårt lands allmänna hälso- och sjukvård så betydelsefulla förste provinsialläkarinstitutionen var B. en bland de första läkare, som av medicinalstyrelsen togs i anspråk för den nya befattningen. Under sin verksamhet, först såsom tf. förste provinsialläkare och sedan såsom ordinarie sådan, förvärvade sig B. en ingående och omfattande kännedom om landets hälsovårdsangelägenheter och dess krav på en rationell hälso- och sjukvård. Det var sålunda med en rik fond av samlad erfarenhet inom hithörande områden, som B. tillträdde den ansvarsfulla posten som chef för hälsovårdsbyrån inom rikets högsta medicinska myndighet. I sådan egenskap har han bl. a. haft att föredraga ärenden angående den allmänna hälso- och sjukvården, epidemisjukhusen, karantänsanstalterna, skyddskoppympningen, åtgärderna mot de smittsamma könssjukdomarna, statens bakteriologiska laboratorium m. m. Därvid har uti flera frågor av mera principiell betydelse den av B. hävdade ståndpunkten vunnit statsmakternas godkännande. B. har slutligen haft i uppdrag att vara

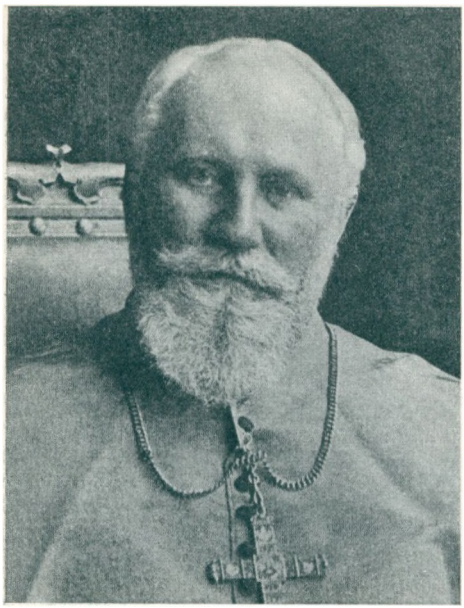

Alb. Bitter.
Fotografi.

medlem av såväl den rättsmedicinska som den rättspsykiatriska nämnden inom medicinalstyrelsen.

Källor: Eckl.-dep. handl. 18 mars 1898 och civ.-dep. handl. 8 okt. 1910 (meritförteckn.), RA.

E. Åberg.

Bitter, Johan Fredrik Albert, f. 15 aug. 1848 i Melle, Hannover. Föräldrar: geheimerådet, med. doktor Heinrich Bruno Bitter och Amalia Bernhardina Kreuzhage. Avlade studentexamen 1869; idkade studier i filosofi i Münster och i teologi i Würzburg; prästvigd 19 sept. 1874. Anställd vid S:t Eugeniakyrkan i Stockholm hösten 1874; kyrkoherde vid S:t Josefs kyrka i Göteborg 5 aug. 1875 och vid katolska församlingen i Ludwigslust 1885—86; apostolisk vikarie i Stockholm 14 juli 1886; vigd till biskop av Doliche 24 sept. 1893; avgick på grund av hög ålder från apostoliska vikariebefattningen 20 okt. 1922; titulärärkebiskop av Sultania i Armenien s. d.; överflyttade till Melle; påvlig husprelat. Teol. doktor i Würzburg 1885; KNO 1897.

B. har under sin långvariga verksamhet i Sverige upprättat nya kyrkor (S:t Eriks i Stockholm, Forsa i Hälsingland m. fl.), inkallat Elisabetssystrarna i landet och förstått att intressera såväl enskilda som ordenssamfund i utlandet för den katolska missionen i Norden. I Sverige tillkommo genom hans initiativ tolv katolska föreningar med skilda uppgifter (Familjeföreningen concordia catholica 1895, Mariakongregationen auxilium christianorum m. fl.). B. intresserade sig särskilt livligt för spridandet av katolsk litteratur och verkade outtröttligt härför, dels genom den för ändamålet 1907 särskilt stiftade Birgittaföreningen, dels genom frikostiga understöd av egna medel. Sålunda tillkommo översättningar av Nya testamentet enligt Vulgatan, Frans av Sales »Filothea», Thomas a Kempis' »Kristi Efterföljelse», ett stort antal läro- och andakts-

böcker såsom den katolska katekesen, »Själatröst», »Oremus» och »Cecilia». Genom sitt fina väsen, sin rika personlighet och sin utomordentliga godhet förvärvade B. många vänner i Sverige.

G. Ericsson.

Biörenklou, namn, som vid adlandet antogs av de båda bröderna Mattias och Erik Mylon[ius] (se nedan 1 och 2), av vilka den förre i kraft av sitt adelsbrev av 20 mars 1646 påföljande år introducerades på riddarhuset, medan den senare, som 20 sept. 1662 erhöll adelsskap och sin broder Mattias' sköldemärke »fast något förändrat och förbättrat», aldrig tog introduktion. Mattias B. överlevdes endast av döttrar, Erik B. slöt själv sin ätt.

1. Mattias Biörenklou (skrev sig från 1663 vanligen Biörneklou), kallade sig före adlandet först efter födelseorten Arosiander, senare efter faderns yrke Mylonius. Född 26 dec. 1607 i Västerås, † 20 aug. 1671 i Stockholm. Föräldrar: mjölnaren Erik Matsson på Nykvarn i Västmanland och Brita Jönsdotter. Student i Uppsala i aug. 1627; lärare för riksmarsken Jakob De la Gardies son Magnus Gabriel 1632—37. Eloquentiæ professor vid Uppsala universitet 26 juli 1637; sekreterare i K. kansliet 1 juli 1640 (revers); legationssekreterare vid westfaliska fredsunderhandlingen 1643; adlad 20 mars 1646; resident i Münster 20 nov. 1647; regeringsråd i svenska hertigdömet Bremen 24 dec. 1650; sändebud i Wien 1651 (fullm. 18 dec. 1650); representerade jämte pommerska regeringsrådet Fredrik Bohle Sverige vid riksdagen i Regensburg 1653—54 (fullm. 11 dec. 1652, 22 jan. och 12 mars 1653); statssekreterare efter Karl X Gustavs tronbestigning 1654; följde denne i hans polska krig; president i bremiska regeringen 27 sept. 1656; fullmäktig minister vid kejsarvaldagen i Frankfurt am Main 1657—59; legat vid franska hovet 1659—60 (instruktion 9 aug. 1659); hovkansler 5 apr. 1661; riksråd 25 aug. 1664; kansliråd 14 okt. s. å. — Herre till Vanstad i Ösmo socken samt till Älmahov, Kungshamn och Tisslinge.

Gift 1 nov. 1640 med Margareta Wallia, adlad Wallenstedt, f. 11 dec. 1623, † 14 nov. 1692, dotter till biskopen i Strängnäs Laurentius Olai Wallius.

M. gjorde sina skolstudier vid det läroverk, som vann berömmelse under Johannes Rudbeckius' ledning, och sändes sedan på lärarnas tillstyrkan och med hedrande vitsord till akademien i Uppsala. Här ägnade han sig till en början åt teologien men för-

Mattias Biörenklou.
Kopparstick av K. Galle efter oljemålning av A. van Hulle. 1649.

summade ej heller de latinska och grekiska språken. Politiska studier började han driva, först när han på biskop Rudbeckius' förord blev antagen som lärare för riksmarsken greve Jakob De la Gardies äldste son, den senare namnkunnige Magnus Gabriel (1632); men då dessa intressen nu togo överhanden, slog M. den andliga banan ur hågen. Vid den visitation, som förrättades vid universitetet 1637 av rikskanslern Axel Oxenstierna och akademiens kansler Johan Skytte, nämndes för dem M. som ett lovande lärarämne; och kort därefter befordrades han också till eloquentiæ professor. Hans lärarverksamhet avbröts av en utländsk resa (1638), varunder han besökte Danmark, Nederländerna, England och Frankrike. Han skötte den f. ö. med en framgång, som ytterligare väckte rikskanslerns uppmärksamhet, och sedan denne genom samtal befäst sin övertygelse om M:s' skicklighet, lät han 1640 kalla honom till sekreterare i kansliet, där såväl den unge professorns färdighet att skriva latin som hans kunskaper i övrigt kunde finna god användning. Dennes förvärvade akademiska erfarenhet kom emellertid än en gång universitetet till godo, då han i jan. 1655 till dess då nyvordne kansler De la Gardie avgav yttranden om dess behov och sedan jämte Daniel Behm föredrog dess nya konstitutioner inför konungen. En utmärkt praktisk skolning som diplomat fick rikskanslerns skyddsling, då han 1643 avgick till Osnabrück som legationssekreterare vid Johan Oxenstiernas och Adler Salvius' beskickning. Det var på dessa legaters tillskyndan, som M. i mars 1646 upphöjdes i adligt stånd med namnet Biörenklou, varjämte han kort därpå erhöll en förläning av åtta skattehemman i Södermanland. Det hade lyckats honom att genom ett klokt och opartiskt uppförande bevara båda de med varandra kivande sändebudens välvilja, och även av utländska diplomater omtalas han med beröm. På hösten

1647 hemkallades han till Sverige för att lämna upplysningar dels om fredsunderhandlingarnas läge, dels också om legaternas misssämja och avreste därefter i apr. 1648 som resident till Münster — en post, som förut innehafts av Schering Rosenhane. Emellertid vistades han även efter sin återkomst till fredskongressen för det mesta i Osnabrück.

Efter fredsslutet återkom B. till hemlandet 1650 och fick där biträda vid en granskning av kyrkoordningen genom en kommission under kanslerns ledning, varvid han yttrade sig emot konkordieformelns antagande som symbolisk bok. Samma år utnämndes han till regeringsråd i det nyvunna svenska hertigdömet Bremen. Till denna avlägsna provins blev dock icke hans verksamhet förlagd; följande år gick han till hovet i Wien för att utverka kejsarens investitur å Sveriges nya tyska besittningar och även ordna andra med freden sammanhängande frågor. Investituren blev först tretton år senare beviljad; men detta hängde på hinder — närmast Brandenburgs invändningar —, som det icke stod i B:s makt att övervinna. Jämte pommerska regeringsrådet Fredrik Bohle representerade han därpå Sverige vid riksdagen i Regensburg 1653—54, sedan de svårigheter, som gjordes mot kallelsen, blivit övervunna, först med spanska sändebudet Castel-Rodrigo's hjälp, sedan genom vissa svenska eftergifter. Av bremiska ärenden är det särskilt staden Bremens av svenska kronan bestridda krav på riksomedelbar ställning, som sysselsatte B. Sveriges tyska politik under riksdagen behärskades så gott som uteslutande av detta intresse, men de svenska ombuden kunde icke hindra Bremens mottagande bland riksdagsständerna.

Karl X Gustav kallade B. till Sverige, gjorde honom till sin statssekreterare och tog honom med i sitt polska krig, varunder B. huvudsakligen blev upptagen av kansliarbete men även deltog i förhandlingarna med kurfursten av Brandenburg hösten 1656. Samma år förordnades han till president i bremiska regeringen, men lämnade icke Polen, förrän han kort därpå följde konungen till Stettin och sedan såsom Sveriges bäste kännare av Tyska rikets rätt och övriga förhållanden blev skickad till Frankfurt am Main, då kejsar Ferdinand III:s efterträdare skulle väljas. Den svenska politiken gick liksom den franska ut på att avvärja valet av kejsarens son (Leopold); B. hade således att samverka med de franska sändebuden Lionne och Gramont. Det är den senare — en högadlig diplomat med världsmannens blick på tingen —, som en smula elakt tecknat B. som en egensinnig herre, övertygad om sina åsikters förträfflighet, och tillika som flitig författare av vidlyftiga

latinska memorial, vilka han tillmätte synnerlig vikt. Gramont vittnar också, huru B. i fosterländskt nit ivrade mot ett kränkande utfall mot hans lands självständighet och ära (Volmars ord om svenskarna som »Galliæ mercenarii»). Leopolds val kunde emellertid icke hindras, och franska regeringen beslöt tidigt nog (i början av 1658) att i stället rikta sina ansträngningar på inskränkningar i kejsarens makt och handlingsfrihet genom valkapitulationen; fåfängt sökte B. sporra fransmännen till en kraftigare politik. Den offensivallians mot Österrike, som Karl Gustav ville sluta, stämde icke med de franska syftena; men Mazarins anbud om ett förbund, som skulle verka blott med fredliga medel, tillfredsställde däremot icke den svenske konungen; han ansåg sig icke ens kunna godtaga ett kompromissförslag, som B. och Lionne utarbetade i apr. 1658. Under dessa förhållanden försökte Karl Gustav en motsatt utväg: förlikning med Österrike. B. bestormade kurfurstekollegiet och riksdeputationen med memorial om garantiförslag i detta syfte, han underhandlade t. o. m. med österrikiska ministrar. Men i själva verket togo österrikarna icke dessa förhandlingar på allvar; de ville ej träffa en uppgörelse i den polska frågan ensam, vilket var Karl Gustavs önskan. Med Frankrike vanns emellertid i aug. 1658 en subsidiekonvention. Det var även B., som jämte G. von Snoilsky vid samma tid förmedlade svenske konungens inträde i Rhenförbundet som hertig av Bremen och Verden och herre till Wismar. Därmed vanns ett skydd för de svenska länderna vid Weser i det andra danska kriget. Ännu ett år verkade B. som legat i Tyskland, tills händelserna under år 1659 förde honom över Rhen till den unge Ludvig XIV:s hov. Tredje Haagkonserten bragte nämligen Karl Gustav att försöka ett närmande till Frankrike, som han förut i grunden livligt misstrott men vars hållning vid detta tillfälle dock tedde sig mera tillfredsställande än Englands och Hollands. I nov. anlände B. till konung Ludvigs och kardinal Mazarins dåvarande vistelseort, Toulouse, och följde sedan hovet på dess resor mellan skilda orter. Ändamålet med hans beskickning var att skaffa Sverige ökat understöd i olika former, i främsta rummet likväl i penningar. I detta hänseende visade sig kardinalen sparsam, men med diplomatiska påtryckningar och hot om kraftigare åtgärder gjorde han åtskilligt för att bereda Sverige hederliga freder: Mazarin önskade lika litet svenska maktens fall som dess alltför starka tillväxt. Genom B. sände han också svenska regeringen efter Karl Gustavs bortgång varningar för drottning Kristinas planer och särskilt hennes stämplingar med påven och kejsaren (på grund av brev

från kardinal Barberini i Rom). Under 1660 fördes dessutom underhandlingar om ett subsidieförbund med syfte att genomdriva valet av en fransk prins till konung i Polen. Dessa överflyttades emellertid i Klas Totts händer, och B. fick i slutet av året återvända hem för att i en lugnare befattning vila ut från tjuguåriga mödor utomlands. I mars 1661 var han i Stockholm, där han 5 apr. utnämndes till hovkansler; han tillträdde alltså en förtroendepost i sin forne lärjunge M. G. De la Gardies ämbetsverk. Tre år senare, då förmyndarregeringen vid riksdagen 1664 ansåg klokt att taga ett par av de nya riksråden ur den yngre adelns led, blev det B., som jämte Klas Rålamb utsågs bland ledamöterna av riddarhusets tredje klass — en gärd åt hans stora anseende som statsman och grundliga kunskaper i europeisk politik. Det var en självfallen sak, att han som kansliråd behöll plats i samma kollegium, som han förut tillhört.

I förmyndarstyrelsens råd kom B. att spela en märklig roll och öva starkt inflytande; han framstår t. o. m. som den starkaste drivande kraften inom den grupp, som bekämpade rikskanslerns franska utrikespolitik och som Pufendorf (i De rebus gestis Friderici Wilhelmi) därför kallar »factio Bioerncloviana». Pomponnes memoarer, som utförligt teckna hans underhandling i Sverige i mitten av 1660-talet (1666—68), styrka till fullo denna uppfattning, om också Sten Bielke efter hand framträder vid B:s sida och om också denne, som Pomponne själv framhåller, på grund av sin rang i yttre måtto står i spetsen för Frankrikes motparti.

Fiendskapen mellan B. och De la Gardie fanns ännu icke vid den förres inträde i senaten. Tvärtom har kanslern utan tvivel verkat för sin forne lärares upphöjelse, och med de bästa tankar om hans skicklighet, erfarenhet och trohet har han fortfarande litat till dennes hjälp i kansliet, när han själv behövde sin tid till vila eller nöjen. I början röjer sig ej heller någon skarp skiljaktighet i deras åsikter och strävanden. Det bremiska kriget förordades av kanslern både i ändamål att tvinga staden Bremen till underkastelse under svenska kronan och för att genom rustningarna hävda Sveriges europeiska ställning. Och till detta krig var B. enligt Pomponnes intyg den förnämste upphovsmannen; han lär t. o. m. hava förklarat mer än en gång, att han, när detta företag nått ett lyckligt slut, skulle med lugn skiljas hädan i medvetande av den tjänst, han därmed gjort fäderneslandet. Visst är, att B. understödde De la Gardies förslag, då det avgörande beslutet fattades 1665; han uppsatte ett betänkande i denna anda om

Sveriges yttre ställning och avgav 29 juli ett skriftligt votum, vari han tillstyrkte, att man ju förr ju hellre trädde under vapen. För angreppet på Bremen påräknade man Ludvig XIV:s välvilliga bistånd i lämplig form, och att detta icke gavs, skall hava slutligt befäst B. i en fientlighet mot Frankrike, som var grundlagd redan förut och som fann genklang hos åtskilliga rådsherrar, icke minst hos riksdrotsen Per Brahe. Med dennes understöd men mot Frankrikes anhängare inom rådet, framför allt Klas Tott, har B. redan på våren 1665 genomdrivit det vänskaps- och handelsförbund med England (1 mars), som gav uppslaget för den svenska politiken under en längre tid. Och när markisen av Pomponne (Simon Arnauld) i febr. 1666 anlände till Stockholm, var det fåfängt, som han uppbjöd all sin förmåga för att få verkligt insteg hos den man, som han näst rikskanslern ansåg viktigast att vinna. Väl gick honom B. i förstone i viss mån till mötes, men det skedde uteslutande i förhoppning om samverkan i den bremiska saken. När detta hopp sveks, gjorde han allt för att motarbeta den allians, som De la Gardie ville avtala med den franske ambassadören. Sveriges sanna fördel låg enligt B. icke i en närmare förbindelse med en övermodig och erövrande makt, som tog ringa hänsyn till svenskarnas önskningar, oroade det Tyska riket och utgjorde en fara för den evangeliska tron; den svenska regeringen borde i stället föra en självständig politik i samförstånd med de stater, som motsatte sig Ludvig XIV:s framsteg, och särskilt vårda sig om att motsvara sin uppgift som skyddsmakt för Tysklands protestanter. Det understöd, som konung Ludvig önskade mot Spanien, kunde föra riket ut i ett vidlyftigt krig utan motsvarande vinning; ty som sådan kunde man i ty fall icke räkna staden Bremen, vars kuvande Ludvig vid ett senare skede i underhandlingen verkligen tillbjöd sig att främja, om han själv finge fria händer i spanska Nederländerna. Att enligt dennes önskan taga Danmark med som tredje part i en svensk-fransk förbindelse ansågs stridande mot Sveriges fördelar och traditioner av svenska regeringen över huvud. Och även den franska tronkandidaturen i Polen måste synas eftertänklig för den, som överallt såg det växande franska inflytandet med misstro och oro; genom hertigens av Enghien val kunde detta där — som i Mecklenburg — nå fram till Östersjön. Mot denna plan riktade sig därför de förbund, som svenska kronan under åren 1666—68 ingick med Brandenburg och Enghiens medtävlare, furstehuset Pfalz-Neuburg. På B:s och hans meningsfränders motstånd strandade de villkor för en allians, som Pomponne och De la Gardie avtalat i dec. 1666, och lika litet

framgång vann det förslag till traktat, som rikskanslern ett år senare framlade i rådet (dec. 1667). Under B:s och hans vänners händer förvandlades bestämmelserna nu liksom ett år förut på ett sätt, som gjorde dem för franska sändebudet oantagliga. Nu brast De la Gardies tålamod, och i själva rådkammaren inträffade den upprörda scen, då han förebrådde sin gamle lärare och skyddsling otacksamhet och fiendskap, erinrade, huru han lyft honom upp ur ringa stånd, och i sin sinnesrörelse gick så långt, att han beskyllde honom och Sten Bielke för att hava tagit utländska mutor. En förlikning följde efter ett par dagar; men den tidigare vänskapen mellan B. och kanslern återställdes därmed ej. Av de fyra rådsherrar, som vid detta tillfälle uppträtt mot De la Gardie — jämte de båda nämnda Rålamb och Knut Kurck —, var B. som den skarpast angripne också den, som sist gav sitt bifall till den yttre försoningen. Hans åsikter segrade: på våren 1668 biträdde Sverige den trippelallians med Generalstaterna och England, som tvang Ludvig XIV att avbryta sitt segerrika krig med Spanien; kort därpå uppgjordes med kejsarens utsände Basserode ett förbundsfördrag med Österrike (6 maj), som B. ivrigt yrkat. Nu gav Pomponne spelet förlorat: han begärde och erhöll sin konungs tillåtelse att lämna Stockholm. Före sin avresa hade han visserligen tillfredsställelsen att se alliansen med kejsaren gå om intet på grund av de ändringar, som Leopold I lät vidtaga i sitt sändebuds förbundsutkast. Det var ett hårt slag för B. liksom för alla, som i senaten följde hans råd; men kejsarens hållning upphävde icke de övriga skälen för uppträdandet mot Frankrike, och man hade dessutom redan bundit sina händer. Trippelalliansen befästes sålunda genom nya överenskommelser med Spanien och västmakterna (garantitraktaterna i Haag 1669 och 1670). B. upplevde icke den brytning, som två år senare återförde Sverige till det franska systemet. Då markisen av Pomponne i juli 1671 för andra gången infann sig i Stockholm, utsågs visserligen bland flera kommissarier även B. att förhandla med honom, men han torde icke deltagit i någon konferens och avled redan 20 aug. Han var då sextiotre år gammal, och hans hälsa hade redan länge varit vacklande. Uppgiften, att han skulle vara författare till en i rådet av Bielke inlämnad protest mot det franska förbundet, är falsk.

Jämte den verksamhet, som ovan är skildrad, hade B. under förmyndaråren även uppdrag av annat slag. Till ledning vid den unge konungens studier har han uppsatt en utförlig instruktion för läraren Edmund Gripenhielm (24 nov. 1663), som icke i och

för sig kan sägas sätta målet för högt och som förordar praktiska lärometoder men vars fulla efterlevande dock mötte åtskilliga svårigheter. B. hade själv som rådsregeringens ombud (jämte Seved Bååt och senare Nils Brahe) tillfälle att övertyga sig om att resultaten av Gripenhielms undervisning icke blevo, vad man önskat. Inför ständernas utskott 1668 (27 juni) medgav han ock, att konungens utveckling varit långsam, men förklarade detta med hans lynne och svaga hälsa och intygade hans goda naturliga begåvning.

Att B. är att räkna ibland sin samtids mest betydande diplomater, är av gammalt erkänt. Genom samvetsgrant bruk av sina gåvor höjde sig mjölnarsonen till rikets högsta värdighet nedom de höga riksämbetena och stadfäste på denna ansvarsfulla post sitt sedan länge vunna anseende för redlig vilja, klar uppfattning, vidsträckt och djup lärdom i statssaker och sunda politiska grundsatser. Man kan fastslå detta utan att därmed fördöma dem, som förfäktat andra meningar än han, ty Sveriges ställning som stormakt var i själva verket sådan, att alla svårigheter och alla uppgifter icke kunde lösas samtidigt och på ett sätt: det gällde ständigt att göra ett val mellan fördelar och olägenheter å ömse sidor, där goda skäl kunde givas både för och emot.

En ej obetydlig del av B:s arkiv, närmast härrörande från von Engeströmska samlingarna, förvaras numera i riksarkivet. En volym skrivelser till honom 1655—67, huvudsakligen från Karl Gustav m. fl. kungliga och furstliga personer, finnes i Uppsala universitetsbibliotek (sign. E. 434). Jämte ämbetsskrivelser från B. äger riksarkivet brev från honom bl. a. i Stegeborgs- och Tidöarkiven samt i Magnus Gabriel De la Gardies arkiv. Handskrivna personalier över B. av hans måg Johan Olivecrantz ingå i Palmskiöldska samlingen i Uppsala universitetsbibliotek (vol. 349).

Tryckta skrifter: Oratiuncula de revoluta periodo bellorum Gothicorum extra patriam sub potentissimo et invictissimo heroe Gustavo Adolpho ... quam A. 1631. 24 aprilis in Regia Svecorum academia, quæ est Ubsaliæ recitatam tandem 9. decemb. ejusdem anni, additis nonnullis interea gestis, typis excudi curavit Matthias E. Mylonius Arosiensis. Upps. [1631]. 4:o 14 bl. — Politiska memorial av B. äro tryckta dels för sig (1658—59), dels i samlingar av tyska statsakter. Se G. E. Klemming, Samtida skrifter rörande Sveriges förhållande till fremmande magter (1881—83).

B. efterlämnade dessutom åtskilliga manuskript av historiskt, statsrättsligt eller likartat innehåll, åtminstone de flesta i tabellarisk form. Se Stiernman, Bibliotheca Suiogothica (Sthm 1731), s. 722 o. följ.

Källor: Handl. rör. Sveriges historia ur utrikes archiver, saml. af A. Fryxell, 1—4 (1836—43); Hist. samlingar, utg. af C. Adlersparre, 5 (1822); Mémoires du maréchal de Gramont, duc et pair de France, 1—2 (1717);

Mémoires du marquis de Pomponne, publ. par J. Mavidal, 2: Négociations de Suède (1861); Urkunden u. Aktenstücke z. Geschichte des kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg, 19 (1906). — L. A. Anjou, Sv. kyrkans historia ifrån Upsala möte år 1593 till slutet af 17:e århundradet (1866); C. Annerstedt, Upsala universitets historia, 1—2: 1—2 (1877—1909); C. R. Berch, Namnkunniga svenska herrars och fruers skåde-penningar, 3:e fl. (1781); F. F. Carlson, Sveriges historia under konungarne af pfalziska huset, 1—2 (1855—56); Hj. Crohns, Sverges politik i förhållande till de federativa rörelserna i Tyskland 1650—58 (1901); F. M. Franzén, Minne af riks-rådet Matthias Björnklou (Sv. akad. handl. från 1795, 9, 1822); A. Fryxell, Berättelser ur sv. historien, 11—14 (1843—46); Knut Geijer, Bidrag till historien om kon. Carl XI:s uppfostran (1842); T. Gihl, Sverige och västmakterna under Karl X Gustafs andra krig med Danmark (1913); G. Jacobson, Sverige och Frankrike 1652—1654 (UUÅ, 1912); K. G. Lundqvist, Sveriges krig med staden Bremen och politik i samband därmed 1665—1666 (1893); C. T. Odhner, Sveriges deltagande i westfaliska fredskongressen och grundläggningen af det svenska väldet i Tyskland (1875); S. Pufendorf, De rebus a Carolo Gustavo Sueciæ rege gestis (1696); dens., De rebus gestis Friderici Wilhelmi magni, electoris Brandenburgici (1693); T. A. Säve, Kejsarevalet i Frankfurt 1657—1658 och Sveriges underhandlingar derunder (1869); C. V. A. Tham, Bidrag till sv. riksdagarnes och regeringsformernas historia, 1—2 (1845—48); O. Varenius, Räfsten med Karl XI:s förmyndarstyrelse, 1 (1901); M. Weibull, Förbundet mellan Sverge och Frankrike år 1672 (1864); G. Wittrock, Marienburg och Labiau (Karol. förb. årsbok, 1922).

G. WITTROCK.

2. Erik Biörenklou, före adlandet Mylon, den föregåendes broder, f. 1624, † 13 okt. 1662 i Stockholm. Efter studier särskilt i matematik vid Uppsala universitet reste B. under några år i utlandet och studerade bl. a. fortifikationen samt besåg de förnämsta fästningarna i Frankrike och Flandern. Återkommen till fäderneslandet, anmälde han sig till krigstjänst och sattes 1655 av Karl X Gustav under generalmajor P. Wirtz' befäl för vidare utbildning i fortifikation; placerades vid fältmarskalken greve A. Wittenbergs infall i Polen i dennes generalstab som ingenjör samt gjorde sedan även generaladjutantstjänst; förordnad till ingenjör i Krakau 1655; tillika kapten vid Wirtz' regemente; medföljde denne till Pommern i aug. 1657; placerad som ingenjör i Stettin 1 okt. s. å.; adlad 20 sept. 1662. — Var antagligen gift men synes ej ha efterlämnat barn.

B. var en skicklig fortifikationsofficer. Han deltog med framgång i ledningen av belägringsarbetena vid Krakau, 18 sept.—8 okt. 1655, varvid han erhöll ett skottsår, därav han sedan ofta led, utförde efter denna fästnings erövring åtskilliga förstärkningsarbeten samt deltog med utmärkelse i stadens försvar mot polackarna från medlet av okt. 1656 till 11 febr. 1657 och mot österrikarna 12 juli—13 aug. 1657. Sedan han placerats i Stettin, handhade han såväl denna fästnings som Damms och de mellanliggande Blockhusverkens och Tullskansens samt Greiffenhagens, Wollins och Uckermündes fortifikationer. Slutligen deltog han i Wirtz' lysande för-

svar av Stettin 6 sept.—4 nov. 1659, varvid han enligt dennes utsago visade sig »stetig in arbeit, wachsam und tapfer»; men under belägringen hade B. ådragit sig »eine gefährliche fluss», som återkom periodiskt, och varifrån han ännu 1660 ej tillfrisknat. Förmodligen återvann han aldrig hälsan.

Källor: Königl. Rent Cammer Rechn. inn Alten Stettin 1660, krigsarkivet; Polska kriget 1656—60 och kon. Carl Gustafs marsch, handskr. av Erik Dahlbergh, RA; B. Schlegel & C. A. Klingspor, Den med sköldebref förlänade men ej å riddarhuset introducerade sv. adelns ättar-taflor (1875); L. W:son Munthe, Kungl. fortifikationens historia, 2 (1903—06).

L. W:SON MUNTHE.

Biörnberg, Carl, f. 29 nov. 1696, † 17 okt. 1775 i Stockholm. Föräldrar: översten Karl Biörnberg och Katarina Elisabet Piper. Student i Uppsala 22 febr. 1710; volontär vid Kalmar regemente juni s. å.; kommenderad på örlogsflottan under transporterna till Pommern 1711; transporterad till livgardet s. å.; musketerare 12 sept. 1712; rustmästare 23 dec. s. å.; förare 21 apr. 1713; erhöll 23 juni s. å. K. fullmakt på fänriks beställning, daterad Bender 10 nov. 1711; löjtnant 13 okt. 1718; regementskvartermästare 25 okt. 1739; kapten 11 maj 1741; överstelöjtnant vid det värvade garnisonsregementet i Göteborg och kommendant på Nya Älvsborg 1 apr. 1747; erhöll överstes titel 10 dec. s. å.; tjf. befälhavare för regementet under tituläröversten K. E. von Hessensteins minderårighet 1747—50 och 1751—59; friherre 21 nov. 1751; generalmajor 4 apr. 1759; kommendant på Sveaborg apr. 1762 samt tillika överste vid ett värvat skånskt regemente 27 apr. s. å.; generallöjtnant 17 juni 1765; förrättade generalmönstringar i Finland 1767 och 1768; erhöll avsked 22 nov. 1772. RSO 1748.

Gift 1734 med Anna Kristina Skurezewska, † 1 sept. 1747, dotter till löjtnanten i polsk tjänst Johan Antoni Skurezewski.

B. bevistade Fredrikshalds belägring 1718 och deltog i striderna mot de på svenska kusterna härjande ryssarna följande år. Det var emellertid först sedan han 1738 tagit säte på riddarhuset, som han började spela en mera framträdande roll. Han vann då sina riksdagspolitiska sporrar som en av det segrande hattpartiets ivrigaste anhängare; bl. a. hörde han till dem, som yrkade strängare åtgärder mot överstelöjtnanten G. F. Günterfelt, då denne uteslöts från riddarhuset på grund av sitt försök att gå drottningens ärenden vid lantmarskalksvalet. Vid 1740 års riksdag blev han både bänkman och elektor vid rådsvalet och insattes i lant- och sjömilitie- samt protokollsdeputationerna. Under det finska kriget åtföljde han armén 1741—42 och var 1743 kom-

Carl Biörnberg.
Oljemålning av O. Arenius. 1742. Arla Coldinuorden, Stockholm.

menderad på Åland och vid norska gränsen. Från partistriderna behövde han därför icke avstå. Han deltog ivrigt i politiken inom armén och verkade för hertigens av Holstein val till tronföljare. Vid riksdagen 1746—47 var han med om den kupp, varigenom hattarna framtvungo rådsval i dec. 1746, sedan deras motståndare redan i stor utsträckning rest hem över julen. Han tillhörde också den extrema grupp av hattarna, som ville förläna kommissionen över Kristoffer Springer en utomordentlig befogenhet. Vid diskussionen på riddarhuset 18 mars 1747 i anledning av den av hattarna underblåsta obstruktionen mot den mössvänlige talmannen och sekreteraren i bondeståndet draperade han sitt partinit i höga principer; med hänsyftning på den omkring de angripna uppslutande majoriteten i bondeståndet förklarade han, att »en pluralité intet kan gälla emot lagen, ty ehuru vårt regeringssätt grundar sig på pluraliteten och vi äro maktägande ständer, så äro vi dock tillika lagbundna ständer». Såsom föredömligt för en ifrågasatt aktion mot bondeståndet nämnde han ett prejudikat från 1723 års riksdag, då »några deputerade av varje stånd skickades dit, som hade med sig 60 eller 70 man gardesvakt med bajonetter på mousquetterne». B:s ståndaktighet i partistriderna var emellertid ingalunda lika stor som hans iver. I likhet med många andra högre militärer närmade han sig tidigt det nya hovet och räknades från 1751 till hovpartiet. Hans nya partiståndpunkt fick ett uttryck däruti, att han på riddarhuset väckte förslag om ökat apanage åt konungen och drottningen. Icke heller i hovpartiet förblev B. beständig. På 1760-talet övergick han till mössorna utan att motiven härför äro fullt klara. — För sitt stånds bästa gick B. i elden, då han sökte värna adelns företrädesrätt vid befordringar, närmast i anledning av vissa förhållanden i banken, som han påtalade i ett memorial av 3 mars 1747. Ett annat intresse, som han fann

sig manad att företräda, var de värvade regementenas. I skrivelse till K. M:t 1760 begärde han, att dessa skulle få sända ombud till riksdagen, emedan flertalet av deras ansökningar remitterades dit. Även om B. sålunda icke var främmande för ständernas ingripanden och, såsom strax skall berättas, ej drog sig för att själv söka deras hjälp, har han dock vid andra tillfällen uttalat sig mot riksdagens inblandning i befordringsärenden.

Med sin ställning i Göteborg på 1750-talet var B. missnöjd. Han ansåg det orättvist, att han trots överste- och slutligen generalmajorsfullmakterna alltjämt fick åtnöja sig med överstelöjtnants lön, och var rik på projekt för att förbättra sina förhållanden. Så begärde han 1751 och 1754 K. G. Tessins förord till landshövdingebefattningarna i Jönköpings och Malmöhus län, och 1760 sökte han på samma väg åt sig utverka översteindelningen vid livdragonerna. Vid riksdagen 1760—62 begärde han ständernas förord till ett ackord. Upprepade gånger anhöll han, att regementet skulle befrias från tjänstgöring på Karlstens fästning. Sedan B. nått den betydelsefulla posten som befälhavare på Sveaborg, ha källorna föga att förtälja om honom förrän vid Gustav III:s revolution 1772. En förutsättning för att omvälvningen i Finland skulle kunna genomföras var givetvis, att det lyckades att oskadliggöra honom. Detta mötte ej heller större svårigheter. B. var vid denna tid gammal, och han synes ha varit alldeles okunnig om vad som planerades i Stockholm och Finland. Om J. M. Sprengtportens kupp i Borgå, varigenom denne vann dragonerna för sig, hann B. ej att få någon kunskap, innan de sammansvurna bemäktigat sig Sveaborg. Deras första åtgärd var att arrestera kommendanten — i konungens namn, som det hette, ehuru de naturligtvis ej kunde framvisa den kungliga order, som B. senare fordrade att få se. Sedan B. fängslats, mötte Sprengtporten inga gensägelser, då han på högvakten tillkännagav, att han övertagit kommandot. B., som ju varit med redan vid Fredrikshald, fick sålunda, såsom Malmström anmärkt, bevittna frihetstidens både början och slut. Efter revolutionen drog han sig tillbaka till Stockholm, där han tillbragte sina återstående dagar utan att spela någon roll i det offentliga livet.

Källor: Registr. (fullm.); egenh. meritförteckn., bilagd memorial till ständerna 17 aug. 1761 (prästeståndets arkiv F. 62); militaria: ansökn. och meritförteckn. samt meritlistor 42:1, 44; direktionen över arméns pensionskassa till K. M:t 12 nov. 1772; överstars och kommendanters skrivelser till K. M:t; Skoklostersaml.: miscellanea, bd 36; brev till C. G. Tessin; allegater till adelns prot. 1738, 1746, allt i RA. — Sveriges ridderskaps och adels prot.; Ur J. M. Sprengtportens papper (Sv. memoarer och bref, 8, 1904); H. Fröding, Berättelser ur Göteborgs historia under frihetstiden

(1919); A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare, 1 (1920); A. T. Låstbom, Svea och Götha höfdingaminne sedan 1720, 2 (1843); C. G. Malmström, Sveriges polit. historia, 2—4, 6 (1895—99, 1901); W. Ridderstad, Gula gardet 1526—1903 (1903); C. Trolle-Bonde, Riksrådet grefve Gustaf Bonde, 3 (1898).

ERIK NAUMANN.

Biörner (Biœrner), Eric Julius, f. 22 juli 1696 i Timrå socken, † 1750. Föräldrar: häradshövdingen, sedermera assessorn Maurits Biörner och Anna Katarina Teet. Idkade studier vid Härnösands skola och gymnasium; student i Uppsala 5 nov. 1715; disp. sept. 1717 (De Svedia boreali; pres. J. Hermansson). E. o. kanslist i antikvitetsarkivet 7 dec. 1717; auskultant i Svea hovrätt 1718 (ed 1 juli); tf. translator i de gamla språken därstädes 11 dec. 1719; erhöll K. fullmakt å translatorstjänsten 10 mars 1720 (tillträdde lönen 1721) samt assessors titel 24 dec. 1737; erhöll avsked från translatorstjänsten med hovrättsassessors rang 26 nov. 1744. — Ogift.

De hembygdshistoriska intressena voro rotfasta i de kretsar, varifrån B. utgick. En av honom bevarad notis låter oss veta, att hans fader är att räkna som upphovsman till en av de många hypoteserna om betydelsen av landskapsnamnet Medelpad. Morbrodern, häradshövdingen E. Teet, har gjort sitt namn känt genom en rannsakning efter antikviteter i Medelpad 1684. I Uppsala möttes B. av liknande tendenser. Hembygdsstudier hade sedan en tid tillbaka utgjort ett viktigt ideellt inslag i norrlandsstudenternas nationsliv. Vid sekelskiftet hade Olof Broman i sin nation rönt en livlig uppmuntran i de strävanden, som i »Glysisvallur» skulle avsätta så märkliga frukter, och under de närmaste decennierna följde en rad akademiska lärdomsprov över antikvariska och topografiska norrlandsämnen. Till dem hörde den avhandling »De Medelpadia», som B:s informator Mattias Nordahl försvarade 1716, såväl som B:s egen, av honom själv författade exercitiedissertation »De Svedia boreali» följande år. Om B. sålunda i ämnesvalet följde lovvärda föredömen, så visar redan en flyktig blick på hans framställning en annan art av traditionsbundenhet, som skulle bli ödesdiger för hela hans vetenskapliga framtid. Hans källor äro bibeln, de klassiska auktorerna och den isländska sagolitteraturen, hans auktoriteter de äldre svenska antikvariska forskarna med Olof Rudbeck i spetsen, hans problemställning dessa hans lärofäders. I B:s senare liv framskymta drag, som röja en måhända medfödd benägenhet att stelna till i en gång antagna åskådningar. Det var därför knappast till fromma för den tjuguettårige ynglingens fortsatta utveckling, att just traditionsbundenheten i ämnesval och åskådningar för honom öppnade de anti-

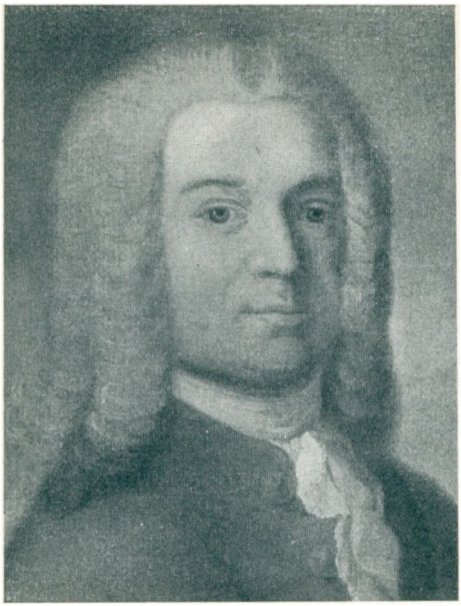

E. J. Biörner.
Oljemålning. von Hallwylska palatset, Stockholm.

kvariska traditionernas högborg, antikvitetsarkivet. I Uppsala lär avhandlingen på grund av sina föråldrade tendenser ej ha vunnit bifall. Men på dess första blad lästes en tillägnan till antikvitetsarkivets chef, sekreteraren Johan Peringskiöld, och denna blev väl upptagen. Genom Peringskiölds bemedling erhöll B. så gott som genast efter disputationen en e. o. befattning i verket, vilken föranledde honom att avbryta sina studier och överflytta till Stockholm. »Flitig och hågfälter till det gamla språkets lecture och skrifters avkopierande», förordnades han 1719 till translator i de gamla språken, sedan Peringskiöld genom att taga ständig tjänstefrihet försäkrat sin son, translatorn Johan Fredrik Peringskiöld, om successionen till chefsbefattningen. Följande år utverkade B. åt sig en fullmakt, i kraft av vilken han utan vidare ryckte in som translatorsbefattningens ordinarie innehavare, då den yngre Peringskiöld vid faderns död tillträdde sekreterarlönen. Med detta avancemang, tack vare vilket B. före fyllda tjugufem år uppnått ordinarie tjänst och en lön av 500 dlr smt, voro emellertid hans framgångar i befordringsvägen slut.

B. hade genast med iver kastat sig in i antikvitetsarkivets verksamhet. Han började upprätta kortfattade innehållsöversikter över de isländska sagorna, arbetade med uthållig flit på deras tolkning och fullföljde oförtrutet utarbetandet av ett redan före hans tid upplagt men knappast allvarligt påbörjat person- och sakregister till hela sagolitteraturen; i arkivets arbeten med medeltidsbrevens samlande och avkopierande deltog han likaledes. Därjämte fortsatte han i ett flertal arbeten, som dock tillsvidare ej framlades för offentligheten, den med avhandlingen påbörjade lärda skriftställarverksamheten och beredde sig under sommaruppehåll i hembygden tillfälle till omfattande fältundersökningar. Den alstringskraftiga flit, han sålunda ådagalade, skilde sig på ett

berömvärt sätt från den initiativlösa improduktivitet, som vid denna tid började förlama antikvitetsarkivets arbete i övrigt. Förklaringen till stagnationen bör måhända i viss mån sökas i personliga förhållanden, men sin egentliga grund hade den däruti, att nya vetenskapliga åskådningar undanryckt grunden för hela den forskningsart, åt vilken institutionens dittillsvarande verksamhet varit vigd och som i B. funnit en så nitisk företrädare. Den strävan efter kritisk prövning av de historiskt-filologiska vetenskapernas primärmaterial, som framgångsrikt upptagits särskilt i de stora västeuropeiska urkundsverken, hade ju funnit vägen även till vårt land och hade där i de Benzeliska kretsarna erhållit framstående målsmän. Dessa nya strömningar, för vilka B. stod främmande, hade alltmera vunnit insteg hos hans omgivning. Det kan knappast ha saknat betydelse, att en av riktningens mera framstående adepter, Gustav Benzelstierna, samtidigt med B. genomlöpte en jämnad befordringsbana inom kanslikollegiet, under vilket antikvitetsarkivet subordinerade, och direkt avgörande för B:s ställning inom sitt verk blev det, att den yngre Peringskiöld, påverkad av den vetenskapliga källkritiken, »tagit ifrån sagorna sitt hövliga avsked». Många sagor och bland dem sådana, som särskilt övade dragningskraft på B:s fantasi, tedde sig för ett nyktrare betraktelsesätt som fantastiska diktverk, och därtill oroades det nyväckta kritiska samvetet av att sagotexterna i antikvitetsarkivet ofta förelågo endast i sena och till sitt värde omtvistliga handskrifter. I Peringskiölds inlagor till kanslikollegiet möter man snart stickord, som måste vara riktade mot B., och till slut gjorde han tydligen ett försök att avbryta eller efter sitt sinne omlägga B:s dittillsvarande ämbetsmannaverksamhet. Han vägrade sin translator fri tillgång till arkivets handskrifter, och amanuenserna började visa en obenägenhet mot att renskriva B:s koncept, som synes förutsätta åtminstone chefens goda minne. År 1723 drog B. saken inför kanslikollegiet, och det kom till en delvis ganska obehärskad replikväxling, i vilken hovkanslern till slut fick medla. Kollegiet undvek (3 dec.) svårigheterna genom en resolution, som sökte jämka mellan de stridande men såtillvida var en framgång för B., som han erhöll tillträde till handskrifterna och därmed också möjlighet att fortsätta i de gamla hjulspåren. Efter Peringskiölds död 1725 fick B. vid återbesättandet av sekreterarbefattningen stå tillbaka för en annan anhängare av modernare idéer, Johan Helin. Denne delade till en början sin företrädares avoghet mot sagolitteraturen men fann sig så småningom under intrycket av det växande intresset för denna litteraturgren i den europeiska

facklitteraturen föranlåten att medgiva åtminstone dess kultur- och språkhistoriska betydelse. Under sådana förhållanden synes han ha blivit välvilligare stämd mot B:s registerarbete, även om han alltjämt torde ha stått ganska ljum inför dennes översättarverksamhet. B. förstod emellertid att sätta sig i respekt. Sedan riksrådet Gustav Bonde år 1731 inträtt i kanslikollegiet, ägde han där i denne Rudbeckian en själafrände i vetenskapen och en inflytelserik gynnare, till vilken han med framgång vädjade gentemot Helins försök att ingripa i fråga om urvalet av de till tolkning bestämda sagorna (1731), och då Helin sin plikt likmätigt censurerade B:s översättning av Völsungasagan (1732), bemöttes han med en trotsig ohövlighet, som föranledde honom att därefter lämna B. i fred.

Sedan B. förskaffat sig fria händer, koncentrerade han sig på översättningsarbetet och bragte så det verk till fullbordan, som givit honom anspråk på ett aktat rum i vår litteraturhistoria, den ståtliga »sago-flock», som år 1737 färdigtrycktes under namn av »Nordiska kämpadater». Enligt B:s vittnesbörd var det Bonde, han hade att tacka för att verket blev tryckt, och denne ägnade han också främst i dedikation och företal sin tacksamhet. Företalet blev emellertid en källa till den största förargelse. B. hade till en början utarbetat en lärd »Inledning» till sagolitteraturen, vilken emellertid svällde ut till ett särskilt, år 1738 tryckt arbete, utmärkt lika mycket av förtrogenhet med sagorna som av dogmatisk tro på dem och därav nödvändiggjorda kombinationer och rationalistiska tolkningsförsök i den äldre tidens stil. I »Kämpadaterna» införde B. i stället för »Inledningen» utan att rådfråga sin chef en kortare översikt över de där tryckta sagorna samt en samling uttalanden om sagornas ålder, värde och flera förmåner. Och häri lät han inflyta ett tillsynes av antikvariskt svärmeri för den mosse-vuxna forntiden inspirerat men måhända ej alldeles oskyldigt utvalt citat om nytt adelskaps föraktlighet och vanvördighet, vilket under dåvarande spänning mellan riddarhusaristokrati och -demokrati helt visst måste verka anstötligt. Det förgripliga stället upptäcktes först sedan boken börjat distribueras, men kanslikollegiet förekom all offentlig polemik genom att låta utbyta det farliga arket mot ett censurerat och tilldelade B. en eftertrycklig skrapa.

Ett talande vittnesbörd om den vetenskapliga frändskapen mellan B. och hans höge gynnare Bonde lämnar ett av Bonde utarbetat ättartal för svenska konungar och drottningar, vilket jämte hans tolkning av och inledning till Rolf Krakes saga trycktes

i »Kämpadaterna». B:s eget sagourval visar en förkärlek för det romantiska och fantastiska stoffet, som genast påtalades av kritiken (Gustav Benzelstierna) men givetvis väsentligen bidragit till hans sagosamlings långvariga popularitet. Om översättningens språkvetenskapliga halt föreligga inga fackuttalanden. Litterärt värde saknar den ej, då tolkningen tack vare B:s strävan efter trohet mot originalet från detta lånat mera enkelhet och kraft, än hans stil eljest ägde; att han sökte från fornspråket rikta vårt eget med »gamla, dock mustiga ord och korta talesätt» kan knappast i princip tadlas, även om många av hans förslag ej voro ägnade att tränga igenom. Det stora sagoverket kunde emellertid så mycket mindre stärka B:s ställning gentemot den historiska kritikens målsmän, som utgivningen av »Kämpadaterna» förtärde medel, vilka dessa önskat se använda till mera rent vetenskapliga uppgifter. Erik Benzelius och Gustav Benzelstierna växlade också snäva och rätt försmädliga omdömen om B. och hans tillskyndare Bonde. Än mindre berömmelse skördade B. naturligtvis i detta läger för det teoretiska huvudresultatet av sina sagostudier, den stora »Inledningen». I ett K. biblioteket numera tillhörigt exemplar av en av B:s senare skrifter (De ortographia) har Benzelstierna, vid sidan av många andra skarpa anmärkningar, med anledning av de idkeliga citaten ur »Inledningen» antecknat, att han trots dennas orimligheter hellre ville bekänna sig till dess läror än läsa den en gång till.

Vid sidan av sina trägna sagoforskningar hade B. hunnit utkämpa en vetenskaplig strid på ett annat av den antikvariska vetenskapens huvudområden, runkunskapen. Frågan gällde de stavlösa hälsingerunorna, en retarderad form av det gamla svenska runalfabetet, som bevarats i det avlägsna Norrland och där genom förenkling självständigt utbildats, medan det svenska huvudlandet övergick till den danska (yngre) runraden. Hälsingerunorna hade ju först tolkats av Magnus Celsius, och då B. på 1720-talet erfor, att dennes son Olof företagit sig att fullfölja faderns uppslag, skyndade han att ställa sitt material om norrlandsrunstenarna till dennes förfogande, helst hans tjänstearbete på så sätt »av Hr Doktorens lärda anmärkningar får sin fräjd». Resultatet av de Celsiska undersökningarna blev emellertid för B. en bitter besvikelse. Efter att ha tagit de norrländska runstenarna i ögnasikte, offentliggjorde Celsius 1724 i Acta literaria Sveciæ ett preliminärt meddelande om läsningen av ett antal medelpadska runstenar, åtföljt i nästa årgång av brorsonen Anders Celsius' avritningar av stenarna. Då varken läsningen, översättningen

eller teckningarna syntes B. tillfredsställande, grep han omedelbart till orda med en skarp kritik, vari han bl. a. beskyllde Celsierna för att orättmätigt ha tillvällat sig prioritetsrätten beträffande hälsingerunorna, enär dessa varit kända redan av de gamla antikvarierna. Olof Celsius besvarade angreppet med den största skärpa genom att icke utan framgång förlöjliga B. och framdraga en rad oriktigheter i de äldre runtolkningarna. Samtidigt rättfärdigade han den överlägsna ton, han anslagit i polemiken, genom sina 1726 och följande år i Acta literaria Sveciæ offentliggjorda epokgörande undersökningar rörande runstenarnas datering, undersökningar som på detta område beteckna den ofrånkomliga segern över de antikvariska fantasterierna.

Under alla sina vetenskapliga mödor och förtretligheter fann B. föga hugnad i sitt eget ämbetsverk. Tvisterna med sekreteraren och amanuenserna blossade då och då upp. Kanslikollegiet avslog (1728) hans anhållan om en blygsam löneförbättring i form av delaktighet i kansliets sportelpengar, två gånger (1734 och 1735) blev han förbigången vid tillsättande av assessorsbefattningar, och 1737 måste han trots Bondes och hovkanslern J. H. von Kochens förord stå tillbaka för Olof Dalin vid konkurrens om bibliotekariebefattningen. Även om han tröstades med assessorstiteln 1737 och längre fram (17 juni 1740) på besvärsvägen trugade sig till 100 dlr smt om året av sportelpengarna, varigenom han i avlöningshänseende jämnställdes med assessorerna, var det tydligt, att B:s förmän och kolleger i kansliet likaväl som hans vetenskapliga antagonister betraktade honom som ett efterblivet original. Det var sålunda mera åt en redan stadgad uppfattning än åt nya idéer, Dalin gav uttryck, då han 1739 företog sig att gissla B. och hans forskarvurmer i en berömd satir, vars rykte för kvickhet dock i våra dagar måste i någon mån förblekna, sedan dess detaljerade beroende av franska förebilder påvisats. B. dröjde ej att svara i ett par små ströskrifter, som han föredrog att ej låta censurera, måhända för att ej behöva ålägga sig någon strängare behärskning i sina mustiga om än litet oviga utlåtelser.

Ett nöje kunde B. i sina tvister med största rätt tillåta sig, nämligen att understryka sin i jämförelse med kollegernas vetenskapliga sterilitet överflödande rika alstring. Efter »Inledningen» följde i rask takt ett antal arbeten, alla ägnade åt våra fornhävder och alla karaktäriserade av samma sagolärdom och dogmtro som sina föregångare. Ett nytt inslag bilda B:s ortografiska funderingar, vilka vände sig mot användningen av f vid v-ljudets betecknande, mot bokstavsformen w samt mot nyttjandet av tecknen t, th i

begynnande d-ljud. Dessa skrivsätt hade ej hemul i det verkligt äkta språket, runinskrifternas, och utgjorde enligt B:s förmenande endast en besvärande tillsats, hinderlig för barn och utlänningar, som skola lära sig stava. Man ville väl genmäla, att det invanda skrivsättet vore manligare, men B. ställde däremot frågan, »om nödigt ock hedersamt vore, at et från fornt tungomål, jag vill ej sägja mandom, avvikt folk, behåller allena en eller annan så kallad mannlig stav ock stavelse, lemnande dock merendels bårt många andre, värkeliga långt mannligare och eftertryckeligare ord?» Sitt antikvariskt-historiska författarskap — försåvitt det nådde tryckets definitiva form — slöt B. med ett stort inlägg till försvar för den »Svea rikens hävda ålder», som för honom spred en särskild glans över vårt fädernesland. Dalin hade i första delen av »Svea rikes historia» (1747) populariserat den kritiska uppfattning av fornhistorien, som trängt sig fram sedan århundradets början, och samtidigt sökt för alltid omöjliggöra Rudbeckianska hugskott genom att åberopa de dåtida vattenminskningshypoteserna, enligt vilka Sverige några hundra år före Kristi födelse skulle ha stått under vatten. Redan följande år var B. färdig med sitt svar, som mot Dalins naturvetenskapliga teori ställde en annan: den utgrundning, man verkligen kunde påvisa, ägde sin förklaring i sedimentära avlagringar. I övrigt lägger arbetet, som än en gång för B:s hela antikvariska lärdomsattiralj i elden, intet nytt till hans vetenskapliga karaktäristik men röjer en vaken iakttagare av landskapets egendomligheter. Dalin lät icke angreppet passera oanmärkt. Ett allvarligt svar gav han i företalet till sin historias andra del, ett gycklande i den mot B. och hans kollega i Rudbeckianismen Johan Göransson riktade bitande parodien »Beskrifning om en run-sten vid Drottningholm... af Olavo Björnero antiquario Lovöensi» (1751).

Då B. kastade sig in i sin sista stora vetenskapliga fejd, voro hans levnadsförhållanden sedan några år tillbaka alldeles förändrade. År 1744 hade han i förtreten över »mångfaldige, under de nästförflutne åren utståndne vedervärdigheter» tagit avsked och slagit sig ned vid Mälaren på torpet Kanaan under Vällingby i Spånga socken. Vid sidan av sina fortsatta vetenskapliga arbeten hade han här gott tillfälle att under »egna ögons och händers trägna vidläggning» — han hade ingen dräng, endast en piga — begrunda »våra allmänna bondayrken i åkra, änga och skoga ärender». Helt naturligt låg det honom om hjärtat, att frukterna av hans spekulationer ej skulle undanhållas allmänheten. Upptagande enligt egen uppgift ett i handskrift anträffat projekt,

yrkade han på förbrukning av oxelbär i hushållen. Med en normalstat av fyrtio tunnor om året per lanthushåll kunde man spara 1,300,000 tunnor säd till över ett par millioner dlr smts värde samt dessutom underhålla en stor mängd svin. B. hade även en mängd andra goda råd att ge, i regel gående ut på införandet av norrländska jordbruksmetoder i södra Sverige; av norrlänningarnas »flere och snällare hushållsbragder och handaslöjder, deras renlätigare och snyggar hemvister samt gildare och starkare byggnader, ja, också av deras redigare, nyttigare och varaktigare hemmans- och skogaiden» fann han för övrigt ådagalagt, att hans hembygds bebyggelse vore ej mindre utgammal än den sörländska. B. fullföljde emellertid ej länge själv sina jordbruksreformatoriska försök. Den 30 maj 1749 föredrogs i kanslikollegiet en supplik, vari han tillkännagav sin avsikt att flytta till sin hembygd och anhöll om en rekommendation till en lärarbefattning i antikviteterna vid gymnasiet i Härnösand, vilken också beviljades honom. Att han före sin död nästa år hann återvända till hembygden, är visst, men huruvida han kom att där utöva någon lärarverksamhet, är ej bekant.

Den lilla skrift »om oksleträns store gagn och förmån», varur ovanstående notiser om B:s praktiska projekt hämtats, ger snarast en bekräftelse på den bild av den ståndaktige Rudbeckianen, som Dalins satirer hugfäst i eftervärldens minne: det är samma från allt samband med verkligheten lösta spekulationer och samma bygdepatriotiska hänförelse, som här nästan överskrida karikatyrens gräns. Även stilistiskt är skriften ett typiskt prov på den förkonstling och svulst, vari hos B. inspirationen från fornsagorna så småningom slog över och som förevigats av det Dalinska skämtet. Det vore dock orätt att låta dessa skuggsidor i B:s andliga utrustning och verksamhet ensamma bestämma bilden av hans livsgärning. Kanslikollegiet vitsordade vid hans avskedsansökan, att han i sitt kall givit »besynnerliga prov på flit och verksamhet». Medan rådvillheten inför nya vetenskapliga strömningar förlamade mera begåvade kollegers alstringskraft och omgivningen såg ned på, ja, rentav motarbetade hans strävanden, skapade han också i sina »Kämpadater» ett verk, som kan göra anspråk på ett om än blygsamt rum vid sidan av det tidigare 1700-talets stora samlingspublikationer. Historiskt sett är »Kämpadaternas» betydelse ej ringa. Då tiden åter fick öra för sagornas stämningsvärden, var det B:s tolkningar, som för en hel generation med Atterbom, Geijer och Tegnér i första ledet öppnade deras värld. De voro också väl skickade därtill. Ty den hängivenhet, som bar B:s livsverk och dämpad av sagornas stränga form gav lyft-

ning åt »Kämpadaterna», var trots all okritisk naivitet besläktad med den stora romantiken under 1800-talets förra hälvt.

Av B:s författarskap nådde endast en del offentligheten; flera arbeten, som han omtalar som färdiga eller nära avslutade, hunno aldrig bli tryckta. Endast en del av B:s manuskript ha blivit bevarade i offentliga samlingar. Vitterhetsakademien äger jämte några sagoöversättningar hans »Examen runicum», ett större arbete, som utförligt refererades i Hamburgische berichte von den neuesten gelehrten sachen 1737. I K. biblioteket märkes en andra utskrift av »Examen runicum», en avhandling »De Fornjotidis, Hyperboreorum aboriginibus», en »Kårt berättelse om de forne swears, giöthers, nordbaggars samt islændares jordafärder eller begrafningar», en »Afritning och uttydning på finska calendestafwen», avkopierad i en Rålambska samlingen tillhörig volym (fol. n:o 447) samt ett par översättningar av sagor. Av B:s person- och sakregister till sagolitteraturen synes endast ett ganska ofullkomligt utkast ha blivit bevarat i Uppsala universitetsbibliotek (sign. G. 83 f.); av den åtföljande citatförklaringen framgår, att excerperingen omfattat ett nittiotal sagor. Huvuddelen av B:s papper hava medföljt honom till Norrland vid hans återflyttning dit 1749. Om deras senare öden är intet känt. Avskrifter ur de Biörnerska samlingarna ingå i N. R. Broocmans samlingar i K. biblioteket. Ett antal strödda brev från B. finnas i de större arkiven och biblioteken.

Tryckta arbeten: Dissertatio academica de Svedia boreali. Sthm 1717. 12:o (3), 46, (2) s. (Diss. Upps., præs. J. Hermanson; variantuppl. Upps. 1717. (6), 46, (2) s.) — Prodromus tractatuum de geographia Scandinaviæ veteri[s] et historiis Gothicis: exhibens succinctum judicium de Scythiæ, Svethiæ et Gothiæ etymo, ut et runarum in cippis Helsingicis ac Medelpadicis inventarum ætate, usu atque explicatione. Sthm [1726]. 4:o (4), 48, (6), (1) s. [Senare afd. s. 29—48 under titel:] De ætate, usu et genuina explicatione runarum, quæ in provinciis Suethiæ borealibus, Helsingia et Medelpadia reperiuntur. [Med anledn. av O. Celsius tolkning av ett antal runinskrifter från Medelpad i Acta literaria Sueciæ, 1724, s. 577—578, och A. Celsius, Cippi runici in Medelpadia, Sueciæ provincia boreali, delineati, ibid., 1725, s. 14—15; efterföljdes av O. Celsius, Runæ Medelpadicæ ab importuna erisi breviter vindicatæ, Upps. 1726; följdskrift se följ.] — Epistola responsoria ad virum clariss. dom. Olavum Celsium ... de ejusdem dubiis circa delineationem et explicationem runarum. [Sthm] 1726. 4:o 39, (1) s. [Följdskrift: O. Celsius, De monumentis quibusdam runicis epistola ad amicum, Upps. 1727; jfr föregående.] — Dissertatio epistolaris de Stockholmiæ antiquæ situ, nomine et legibus ... ad ... Johann Rosenstolpe, C. H. Wattrang, L. Ehrenstam ... Sthm 1731. 4:o 20 s. — Nordiska kämpa dater i en sagoflock samlade om forna kongar och hjältar ... [Även latinsk titel:] Volumen historicum continens variorum in orbe hyberboreo antiquo regum, heroum et pugilum res præclare et mirabiliter gestas ... Sthm 1737. Fol. Skild paginering, tills. 785 s. — Kurtze und in Eil entworfene Beweisgründe, dass unsere Böta und Runsteine einerlei und aus dem heidnischen Altertum her sind; zu Beleuchtung eines unlängst zu Upsal erblikten Programma (Hamburg. Berichte von den neuesten gelehrten Sachen, 1738,

s. 145—148, 153—156, 501 o. följ.). — Kleine Observationes zur Aufnahme der Wissenschaften (ibid., s. 649 o. följ.). — Inledning till de yfverborna göters gamla häfder, särdeles götiska språkets förmån och sagornas kjännedom. [Även latinsk titel:] Introductio in antiquitates hyperboreo gothicas, præsertim prærogativam linguæ et cognitionem historiarum gothicarum. Sthm 1738. Fol. (12), 219 s. — Alfvarsamma frågo tankar om en publjk satyrist, särdeles om billigt swar till auctoren af Arngrims vishets prof. Schiffbeck [= Sthm] 1739. 4:o (4) s. (Anon.) — Ein Madrigal, welches zwar ehemals verfertiget [von Posselt], nun aber bey Gelegenheit etwas verändert appliciret worden auf Ulle Berserks Unge. [Sthm 1739.] 4:o (4) s. (Anon.; liksom föreg. riktad mot O. v. Dalin; jfr texten.) — Nordisk hjälta prydnad af gullringar dem mann fordom burit, så wäl på armar och händer som fingrar, jämte bifogade figurer i mögjeligaste kårthet beskrefwen. Sthm 1739. 4:o (8), 76 s., 3 pl. — Specimen historico geographicum descriptionem Gotunheimiæ seu gigantearum terrarum quæ in Suethia boreali olim sitæ fuerunt succincte exhibens. Maximam partem excusum ann. 1721. Sthm 1741. 4:o (4), 96 s. (Till största delen tryckt 1721, men utg. först 1741.) — Cogitationes critico philologicæ de orthographia linguæ svio gothicæ tam runica quam vulgari a corrupto medii ævi stylo vindicanda; occasione amicæ disceptationis de pronominum tu et illi rectiore svedica scriptione per du et de quam tu et the; quibus accesserunt non modo brevis expositio convenientiæ runarum gothicarum cum litteris ebraicis græcis et romanis, sed et specimen extemporale harmoniæ lingvæ moeso et scando gothicæ; præfixis prolegomenis de initiis et migrationibus gentium scando gothicarum. Sthm 1742. 4:o (32), 141, (3) s., 1 pl. — Schediasma historico geographicum de Varegis, heroibus Scandianis et primis Russiæ dynastis. Sthm 1743. 4:o (4), 179, (2) s., 1 gravyr. Omtr. i J. Oelrichs, Daniæ et Sveciæ litteratæ opuscula, T. 2, Bremen 1776, s. 453—660. — Vergleichung der beiden dem Ansehen nach unter sich streitenden Rechnungen in der genealogischen Folge des schwedischen Königs Olof Skötkonung (Hamburg. vermischte Bibliothek, Bd 1, 1743, s. 198—203; utdrag ur en tillämnad men ej utg. Historia critica scriptorum septentrionalium). — Anmärkningar om oksle träns store gagn ock förmån samt om vissa hemans sysslor å åker, äng och mark. Sthm 1747. 39, (1) s. (Anon.) — Utdrag af ett bref till cammarherre gr. Thor Bonde i julio 1747 ang. oriktigheten af then nyligen påstådde Östersjö-högden som skal redan 1100 e. Chr. börd hafva stådt öfver thenne tids vattenbryna til 16 alnar samt altså merendels öfver Stockholm och flera Sveriges strandorter af thylik högd (Stockholms veckoblad, 1748, N:o 17—19). — Utdrag af et vidlöftigt bref til ... Carl Fredric Piper angående vidare anmärkningar emoth then stora vattuminskning, som några thenne tid hafva påstått vara fordom skedder och ännu böra hållas före altjemt ske och framhärda. Sthm 1748. 4:o (8) s. — Svea rikens hävda ålder upvisader med en sago och röno reda om nordiske länders så fornare som senare åboning, strandvidd och östersjö-högd med tillökning av et brev om finnars, lappars och samojeders ursprung från samaritanske israeliter. Sthm 1748. 4:o (20), 210, (12) s., 1 pl. — [Brev och memorial från B. till Gustav Bonde rörande de antikvariska studierna] (C. Trolle-Bonde, Anteckningar om Bondesläkten. Riksrådet grefwe Gustaf Bonde, 2, 1897, s. 152—185).

Handskrifter: se texten.

Källor: Skrivelser till kanslikollegiet från sekreteraren i antikvitetsarkivet samt från kollegiets tjänstemän och från författare, kanslikollegiets prot. och dess skrivelser till K. M:t 30 mars 1734 och 28 sept. 1744, allt i RA; mantalslängder och jordbok för Stockholms län 1747, kammararkivet; brev från B. till Olof Celsius m. fl. (sign. R. 555), UB. — Notiser i förord och dedikationer till B:s ovan nämnda skrifter; Brefwäxling imellan ärkebiskop Eric Benzelius den yngre ock ... censor librorum Gustaf Benzelstierna, utg. af J. H. Lidén (1791); N. Ahnlund, Sundsvalls historia, 1, 2 (1921); A. Blanck, Den nordiska renässansen i 1700-talets litteratur (1911); dens., Geijers götiska diktning (1918); M. Lamm, Olof Dalin (1908). — S e i

övrigt: E. L. Rathlef, Geschichte jetzlebender Gelehrten, 5 (1742) med utförlig, säkerligen av B. själv meddelad lista på B:s tryckta och otryckta arbeten.

B. BOËTHIUS.

Bjerkander, Clas (före 1773 Bierkander), f. 26 sept. 1735 i Bjärka församling, † 1 aug. 1795. Föräldrar: bonden Jon Larsson i Stora Timmerbacken och Magdalena Klasdotter. Genomgick Skara gymnasium; student i Uppsala 21 sept. 1758; prästvigd 1761. Huspredikant först hos överstinnan Nackrey på Hjälmsäter och sedan hos excellensen greve Karl Gustav Tessin; efter enhällig kallelse komminister i Götene socken 27 juli 1763; avlade pastoralexamen 1780; kyrkoherde i Gredbäcks pastorat maj 1785 (tillträdde 1 maj 1787); prost 19 dec. 1792. Ämnessven i Vetenskapsakademien 1771; LVA 1778; erhöll s. å. av Vetenskapsakademien en belöning av 600 dlr kmt ur Sahlgrens donation för en i akademiens handlingar införd uppsats om rotmaskar. LFS 1794.

Gift 27 nov. 1767 med Elisabet Kinnborg, f. juli 1728, † 14 mars 1804, dotter till gästgivaren Nils Nilsson i Enebacken, Holmestads socken.

Redan som gymnasist i Skara visade B. stort intresse för naturen och förde noggranna anteckningar över väderleken och en del företeelser inom djur- och växtvärlden. Dessa anteckningar kommo sedermera på flera sätt till användning. Under sin Uppsalatid åhörde B. med förtjusning Linnés föreläsningar och blev en av hans mest nitiska lärjungar, ehuru ekonomiska omständigheter hindrade honom att mer än ett år vistas i Uppsala. B. stod i livlig förbindelse med Vetenskapsakademiens dåvarande sekreterare P. V. Wargentin och J. K. Wilcke och erhöll genom dem instrument (termometrar, mikroskop) och litteratur, som voro för honom behövliga. Till Vetenskapsakademien insände han årligen rön och iakttagelser, av vilka fyrtionio äro intagna i akademiens handlingar för åren 1773—95 och två återfinnas i Patriotiska sällskapets Hushållningsjournal för åren 1780 och 1788. Andra infördes i de dagliga tidningarna, såsom Göteborgs Hwad nytt? och Inrikes tidningar. I avseende på innehållet kunna B:s rön indelas i fem grupper: meteorologiska, fenologiska, praktiskt entomologiska, botaniska och ekonomiska. Bland de meteorologiska finnas uppgifter rörande åskväder vid Skara åren 1754—79, väderlekstabeller för Västergötland åren 1757—90, undersökningar rörande jordvärmen, avbildningar av rimfrostfigurer särskilt å blad av växter m. m. Fenologiska iakttagelser av B. finnas rörande lärkans, bofinkens, stenskvättans, vildgåsens, sädesärlans, hussvalans, gökens och ängsknarrens (»ängsnörpans») ankomst till Västergötland åren 1758—76, rörande

den temperatur, vid vilken en mängd vilda växter blommade 1757—85, rörande vissa insekters framträdande och förpuppning åren 1781, 1784, 1790 och 1794 m. m. B:s viktigaste och mest betydande undersökningar röra emellertid skadedjuren bland insekterna, och han förtjänar på goda skäl att kallas den praktiska entomologiens grundläggare i Sverige. Hans rön på detta område hava länge varit föga beaktade eller rentav bortglömda, till dess de åter i våra dagar kommit till heders genom professor S. Lampas undersökningar på liknande områden. Lampa framhåller upprepade gånger i sina avhandlingar den omsorg och noggrannhet, som utmärka B:s undersökningar. De viktigaste skadeinsekter, som behandlas av B., äro vitaxmasken å råg (Hadena secalis L.), rågdvärgmasken (Musca pumilionis Bjerk.), slöhavremasken (Hadena basilinea), rotmasken (Elater segetis), om vilken han säger, att den är »åkermännens hälftenbrukare av vete, råg, korn och havre», blåsfotingar (Thrips) å kornbrodden, maskar i kålrötter m. m. Han har även beskrivit några för vetenskapen nya arter av flugor, parasitsteklar och malfjärilar. Bland B:s botaniska rön kunna nämnas ett meddelande om daggdropparnas anordning å olika slag av blad — varvid han uttalar den åsikten, att vatten kommer inifrån växten genom särskilda porer å bladen och enligt dessas fördelning ordnar sig i droppar — samt om växternas förekomst å olika höjder på Kinnekulle. I Hushållningsjournal för 1780 har B. lämnat meddelande om ett sätt att göra gärdselstörar mera varaktiga. — Vetenskapsakademien äger brev från B. till Wargentin och Wilcke.

Tryckta arbeten: Anmärkningar vid örternas utdunstning och dess olika sittande på deras blad (VA Handl., 1773, s. 71—76, pl. 3). — Biens flora, eller undervisning, i naturlig ordning författad, om de träd och örter, af hvilka bien hemta honung och vax (ibid., 1774, s. 20—41). — Utdrag af 21 års meteorologiska observationer, gjorde i Skara, som visar, huru ofta där varit åskedunder (ibid., 1775, s. 179—181). — Ritningar och kårta observationer öfver rimfrost-figurer (ibid., s. 236—244, pl. 5—6). — Berättelse om maskar af fluge-slägtet såsom skadelige för bien (ibid., s. 260—262). — Anmärkningar vid kol- eller sot-ax i hvetet (ibid., s. 317—329). — Anmärkningar öfver träds och örters växande på Kinnekulle, i anseende til olika högder och afsättningar (ibid., 1776, s. 77—88). — Anmärkningar öfver några flytt-foglars ankomst och bårtgång, samt huruvida man af dem kan se förut tilkommande väderlek (ibid., s. 293—300). — Rön om rot-masken. [1] (ibid., 1777, s. 29—43). — Anmärkningar öfver några träd och örter, som vid mindre och större grad af köld antingen blifvit skadade eller alldeles dödt (ibid., 1778, s. 59—64). — Försök til et thermometrum floræ för år 1777 (ibid., s. 166—174). — Råg-dvergs-masken (ibid., s. 240—245). — Om hvitax-masken (ibid., s. 289—293). — Slö-hafre-masken (ibid., s. 334—335). — Rön om rot-masken. [2] (ibid., 1779, s. 161—164). — Ytterligare anmärkningar om åske-dundret (ibid., s. 245—247). — Beskrifning på en högst skadelig rotmask (ibid., s. 284—288, pl. 10: fig. 1—3). — Blomster-almanach i Wester-Göthland, för år 1779 (ibid., 1780, s. 130—137). — Beskrifning på tvänne slags maskar, som äro larver af härtils okände insecter och funnits på rot-kål, Napo-brassica (ibid., s. 194—196). — Sätt att göra gärdslestörar af gran och tall warachtige (Hushållnings journal,

1780, maj, s. 39—41). — Beskrifning på en härtils okänd hallon-mask (VA Handl., 1781, s. 20—21, pl. 1: fig. 6—10). — Hafre-masken (ibid., s. 171—172). — Berättelse om maskar uti grädda (ibid., s. 172—173). — Försök til et hygrometrum floræ (ibid., 1782, s. 85—86). — Insect-calender för år 1781 (ibid., s. 122—132). — Anmärkningar, gjorda år 1782, huru länge säd, som ifrån och med 1 til och med 6 tum djupt utsåddes, låg i jorden, förr än den begynte upkomma (ibid., s. 299—305). — Beskrifning på en mask, hvilken om hösten upäter råg-brodden (ibid., 1783, s. 152—154). — Beskrifning på en hallon-mask (ibid., s. 246—247). — Anmärkning om socker på gran (ibid., 1784, s. 238—240). — Insect-calender för år 1784 (ibid., s. 319—329). — Beskrifning på tvänne maskar, som skada blomstren på frukt-träd (ibid., 1785, s. 156—158). — Blomster-almanach i Vester-Göthland ifrån 1757 til och med 1785 (ibid., 1786, s. 51—57). — Berättelse om en brun färg af bladlöss (ibid., 1787, s. 237—238). — Om insecter, som skada säden och sädesväxten (Hushållnings journal, 1788, s. 566—575). — Berättelse om en ovanligt lång mennisko-tunga (VA Handl., 1789, s. 232—234). — Förteckning på de örter, som blommade i november år 1789 uti Grefbäcks församling (ibid., s. 303—306). — Beskrifning på tvänne nya Phalæner och en Ichneumon, hvilka lefva, då de äro maskar, uti asplöf (ibid., 1790, s. 132—135, pl. 6: fig. 1—3). — Anmärkningar vid den ovanliga blida väderleken under förliden vinter (ibid., s. 136—143). — Om en Thrips, som skadar kornbrodden (ibid., s. 226—229). — Insect-calender för år 1790 (ibid., s. 267—276). — Väderleks-tabeller i Wästergöthland ifrån 1757 til och med 1790 (ibid., 1791, s. 44—57). — Thermometriska anmärkningar, huru mycket varm jorden var år 1790 (ibid., 1791, s. 281—293; 1792, s. 18—28). — Ytterligare försök med svenska thermometern insatt i lefvande träd, för att utröna, huru mycket varma och kalla de af luften blifva (ibid., 1792, s. 69—78). — Anmärkningar öfver de örter, som til stor myckenhet följande år florerat, och öfver de insecter, som varit mäst synlige samt mer och mindre gjort skada (ibid., s. 194—228). — Musca subcutanea, eller en ny och obeskrifven fluga uti korn-bladen (ibid., 1793, s. 57—60, pl. 2). — Anmärkningar, huru tidigt trän, buskar och örter blommade, foglar och insecter framkommo uti mart., apr. och maj innevarande år (ibid., 1794, s. 197—206). — Anmärkningar vid hvilken tid trän och örter fingo mogen frugt och frön innevarande år (ibid., s. 207—222). — Sätt at döda vägglöss (ibid., s. 233—234). — Phalæna Ekebladella, en ny nattfjäril beskrifven (ibid., 1795, s. 58—63, pl. 2). — Rön och iakttagelser meddelade i Hwad nytt? Hwad nytt? (Göteborg) och Inrikes tidningar m. fl. allmänna tidningar.

Källor: Meddelanden av seminarielektor G. Lindstén. — Skara domkap. till K. M:t 8 dec. 1784, RA; brev av B. till P. Wargentin och J. C. Wilcke, VA bibl. — Åminnelsetal över B. i VA 13 sept. 1797 av S. Ödmann; J. W. Warholm, Skara stifts herdaminne, 2 (1872).

C. E. AURIVILLIUS.

Bjerkander, Gustaf, f. 31 dec. 1811 i Dala, Skaraborgs län, † 12 jan. 1892 i Skövde. Föräldrar: inspektoren Magnus Bjerkander och Karin Högman. Vistades i Dala; inköpte gården Brismestorp i Kungslena och bodde där från år 1840 till år 1882, då han flyttade till Skövde; kommunalman i hemorten; ledamot av bondeståndet 1853—66 och var därunder ledamot av allmänna besvärs- och ekonomiutskottet 1856—58, av bankoutskottet 1859—60, av statsutskottet 1862—63 och 1865—66; ledamot av riksdagens andra kammare för Vartofta och Frökinds domsaga 1867—72, och var därunder bl. a. ledamot av särskilt utskott 1867, av bevillningsutskottet 1868 och av statsutskottet 1869 och 1870.

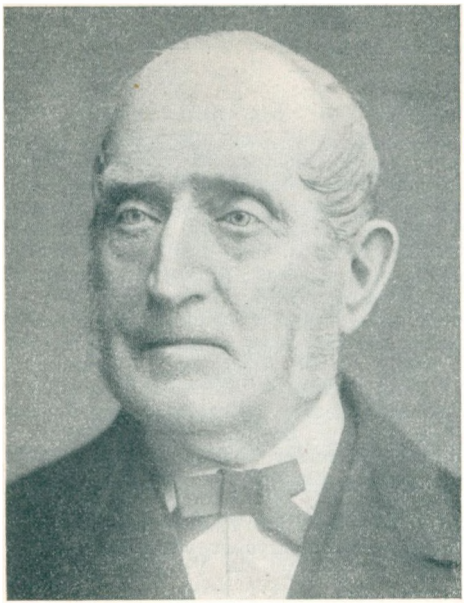

G. Bjerkander.
Fotografi.

Gift 27 nov. 1836 med Margareta Sandqvist, f. 23 juni 1811, † 26 aug. 1876, dotter till hemmansägaren Isak Sandqvist.

B. tillhörde under många år riksdagen, dels såsom ledamot av bondeståndet under de sista ståndsriksdagarna, dels såsom medlem av andra kammaren under det nya representationsskickets första tid; i riksdagen åtnjöt han stort förtroende och var bl. a. under flera riksdagar medlem av statsutskottet. Han var en av riksdagens flitigaste motionärer och hans motioner avspegla på ett ganska typiskt sätt åskådningssätten och strävandena hos den tidens lantmannarepresentanter. Främst på hans program stod sträng sparsamhet i anslagsfrågor, särskilt när det gällde ämbetsmännens löner, diplomatien, hovstaten och försvarsväsendet. Vad det sistnämnda beträffar, var han en motståndare till hela beväringsinrättningen, som han ansåg stridande mot de på 1600-talet uppgjorda knektekontrakten; i en motion om upphörandet av beväringens övningar i fredstid (1853) frågar han, »vad landet har för nytta av de till minst 7,000,000 riksdaler uppgående kostnader, som dessa lustbarheter förorsakat, och dessutom 1,500,000 dagsverken, som gått förlorade för jordbruket under den mest dyrbara tid av året... Eller månne ett krig kan så hastigt uppblossa, att icke en 14 dagars vapenövning kan medhinnas?» Vapenövningarna på lägerplatserna borde — föreslås vid ett senare tillfälle (1859) — utbytas mot sockenvis inrättade målskjutningar under ledning av en underofficer eller korpral, varvid ynglingarna skulle nyttja egna kläder och kronan endast bestå vapen. Som villkor för varje utsträckning av beväringsskyldigheten påyrkade han, att roteringen och rustningen i sitt nuvarande skick skulle upphöra, och då det Abelinska härordningsförslaget icke tillmötesgick detta krav, var B. en ivrig bekämpare av detsamma (1869). Även andra typiska lantmannakrav möta vi hos B., t. ex. reglering av skjuts-

ningsskyldigheten (1856), nedsättning i ämbetsmännens löner (1859), grundskatternas avlösning (1870). En mera positiv sida i B:s verksamhet var hans intresse för folkbildningen. Ökat statsanslag till folkskoleväsendet är ett ofta återkommande yrkande; en gång föreslog han anslag till premier åt skickliga folkskollärare, att utdelas till dem, som vid anställd tävlan visade sig ha nått de bästa resultaten i sin undervisning (1853). För övrigt sträckte sig B:s reformintresse ut över ganska vitt skilda områden: så finner man honom föreslå upphävande av konventikelplakatet (1853), avskaffande av bördsrätten (1853), inrättande av förlikningsdomstolar (1853), böters bestämmande för hasardspel (1856), upphävandet av jus patronatus (1869 och 1870), försäljning av ön S:t Barthélemy (1859), ändring av regeringsformen, så att även den ekonomiska lagstiftningen skulle utövas av konungen och riksdagen gemensamt (1869). Särskilt sistnämnda förslag ådrog B. en ganska amper kritik och torde väl närmast ha föranlett den av en samtida politisk skribent mot B. riktade beskyllningen för »outvecklat omdöme», som kunde ha behov av »en grundlig kurs i politiskt vetande». Redbarheten och dugligheten i B:s politiska gärning med den begränsning, som tid och miljö betingade, ha dock av alla erkänts.

Källor: Bondeståndets och andra kammarens prot.; samtida tidningar. — [V. G. Granlund], Andra kammarens män under riksdagarne 1867—1869 (1869); [P. Sahlström], Försök till en karakteristik öfwer bondeståndets ledamöter wid 1854 års riksdag (1855).

G. JACOBSON.

Bjerke, Arvid, f. 26 dec. 1880 i Göteborg. Föräldrar: grosshandlaren August Mattsson och Fanny Elvira Linderholm. Elev vid Göteborgs h. reallärоverk ht. 1890; avlade mogenhetsexamen därstädes 1 juni 1899; inskrevs vid tekniska högskolan 15 sept. s. å.; avlade avgångsexamen från dess avdelning för arkitektur 30 apr. 1903; elev vid Konstakademien 25 sept. s. å.—30 maj 1905; har företagit studieresor till Tyskland och Italien 1909, till Frankrike och England 1913, till Nordafrika och Spanien 1920, till Frankrike och Tyskland s. å. för att på medicinalstyrelsens uppdrag studera sjukhusbyggnader, till Österrike 1921 och till England 1923. Har idkat arkitektverksamhet i Göteborg sedan 1906, i samarbete med arkitekten R. O. Swensson från jan. 1913 till apr. 1920; medarbetare i arkitektkonsortiet Ares. RNO 1923.

Gift 10 juni 1906 med Elsa Matilda Svensson, f. 5 nov. 1881, dotter till snörmakerifabrikören Gustav Adolf Leonard Svensson.

Under en tidigare period särskilt verksam som arkitekt till skolhus, blev B. från år 1914 framför allt engagerad i det nya villa-

Arvid Bjerke.
Fotografi.

området å Lorensberg i Göteborg och är väl den, som främst satt sin prägel på dess intressanta och samlade stadsbild. Liksom i den samtidigt uppvuxna »Diplomatstaden» i Stockholm blev å Lorensberg den förnäma villatypen huvudsakligen genomförd i tegel, och B. har på den av terrängen starkt beroende stadsplanen uppfört ett stort antal utmärkta privatbostäder av en rikt varierad men dock enhetlig stil; med sina enkla tegelmurar, höga takfall och ofta klassicerande detaljer forma dessa byggnader tillsammans en omväxlande och förnäm stadsmiljö av säreget, pittoreskt slag. Sina största uppdrag har B. utfört som medlem av och representant för arkitektkonsortiet Ares, vilket efter pristävlan omhändertog Götaplatsens i Göteborg utformning och påbegynte uppförandet av anläggningen till samma stads jubileumsutställning år 1923; båda dessa stora arkitekturverk slutfördes av B. tillsammans med Sigfrid Ericson. Götaplatsens för svenska förhållanden enastående monumentaltorg behärskas av det i gultegel uppbyggda konstmuseet, som reser sig ovan en imponerande terrassanordning; de båda arkitekterna hava med en viss anslutning till göteborgsk nyantik här sökt en monumental stil av en såväl till det yttre som inre tung och kärv klassicistisk prägel. Liksom Götaplatsen med sina byggnadsprojekt vittnade om arkitekternas förmåga att lösa ett stort situationsproblem, visade jubileumsutställningen av 1923 kanske än tydligare förmågan att på en svår terräng och på ett splittrat område bygga upp stora arkitektoniska perspektiv och helgjutna platsbildningar. I sin originella antikisering med djärva insatser av orientalisk stil blevo Göteborgsutställningens såväl arkitekturplatser som särskilda byggnader av största effekt, kanske starkast i kvällsbelysning tack vare den glänsande illuminationskonsten. B., som spelat en ingripande roll vid dessa arbeten, har

dessutom ensam utfört anläggningen av nöjesfältet å Liseberg, där kongresshallen visar ett prov på hans antikiserande formspråk och hans rumsbildande förmåga.

R. JOSEPHSON.

af Bjerkén, släkt, härstammande från häradsdomaren Hans Torbernsson i Bjärke i Hova socken, vilken levde på 1600-talet. En son till honom, prosten och kyrkoherden i Fredsberg Jonas Bjerchenius, vilken antog släktnamnet efter sin födelsesocken, blev far till assessorn i bergskollegiet Hans Bierchenius (f. 1691, † 1750). Söner till denne voro kanslirådet Johan Bjerkén (f. 1725, † 1780), adlad af Bjerkén 23 jan. 1770, — nämnd såsom ledamot av Utile dulci, i vars »Vitterhets-nöjen» (D. 2, 1770) han tryckte poemen »Grönsiskan och sparfven» och »Den half-lärde» —, samt kaptenen Gustaf af B. (f. 1729, † 1799) och assessorn Pehr af B. d. ä. (se nedan 1), vilka båda adlades och adopterades på den äldre broderns nummer, den förre 4 febr. 1773 och den senare i juli s. å. Gustaf af B. var farfars far till professorn vid tekniska högskolan Pehr Konstantin af B. (se nedan 3). Bland Pehr af B:s söner märkas livmedikus Pehr af B. d. y. (se nedan 2) samt kyrkoherden i Stora Dala Carl Gustaf af B. (f. 1767, † 1804), »en snillrik, god, uppriktig och välmenande man, men något stolt och ojämn till lynnet, lätt sårad och stundom nog oförsiktig»; efter att ha fått uppträda som ordinarie opponent vid en under Gustav III:s besök i Uppsala år 1787 anordnad disputation utgav han 1795 novellen »Den ensamme eller hjertats filosof», karakteriserad av borgerlig sentimentalitet med en tillsats av frivolitet, samt framträdde 1799 med ytterligare några vitterhetsalster, bland vilka hans »Äreminne öfver Sten Sture d. ä.» belönades med Svenska akademiens silverpenning.

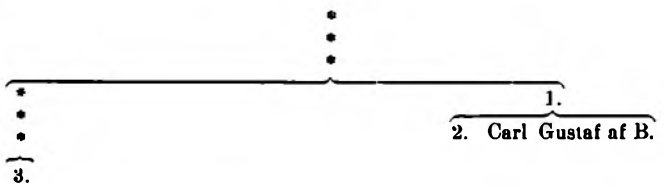

1. Pehr af Bjerkén, före adlandet Bierchén, f. 22 nov. 1731 i Stockholm, † 29 maj 1774 därstädes. Föräldrar: assessorn Hans Bierchenius och Anna Greta Leijel. Åtnjöt undervisning i hemmet; student i Uppsala 12 sept. 1749; fil. kand. 30 maj 1753; disp. 18 maj 1757 (Morbi expeditionis classicæ 1756, pres. K. von Linné); godkändes i teoretisk medicinsk examen 28 maj s. å. och för-

P. af Bjerkén.
Gravyr.

klarades därvid »rätt duktig»; disp. 8 juni s. å. (Theses medicæ, pres. S. Aurivillius); med. doktor 9 juni s. å.; anträdde år 1758 en utrikes studieresa, varunder han bl. a. tjänstgjorde vid London hospital ett och ett halvt år. Expeditionsläkare å svenska eskadern till Nordsjön 12 aug. 1756; medlem av Collegium medicum 1757; började egen praktik i Stockholm s. å.; v. stadsfysikus i Stockholm 1762—64; läkare vid Norrmalms brunn 1764; assessor i Collegium medicum 5 juni 1771; läkare vid tullstaten 1772; adlad i juli 1773.

Gift 27 maj 1762 med Johanna Margareta Christjernin, f. 27 apr. 1738, † 12 aug. 1807, dotter till registratorn och brukspatronen Johan Adolfsson Christjernin.

B. hade under sin tjänstgöring på flottan år 1756 haft tillfälle att studera en smittosam sjukdom — möjligen återfallstyfus —, som svårt hemsökte besättningarna. Vid ankomsten till Göteborg i aug. fann han icke mindre än 1,900 sjuka, dels ombord å fartygen, dels inkvarterade i land, och nya fall inträffade dagligen. B. nedlade ett synnerligen förtjänstfullt arbete ej blott på vården av de sjuka och skeppens desinficering m. m. utan även på utrönandet av sjukdomarnas art och deras orsaker. Erfarenheterna från denna läkarverksamhet äro samlade i dissertationen »Morbi expeditionis classicæ 1756», enligt Ernst Almquist troligen författad under samverkan med preses Karl von Linné. Avhandlingen är ett intressant dokument till fältsjukdomarnas historia och utmärker sig för en hel del goda synpunkter och praktiska råd, bl. a. beträffande skörbjuggen och dess behandling. Likaledes är att anteckna, att författaren uttryckligen betonar, att rödsot och andra diarrésjukdomar, som voro talrikt representerade ombord, spridas genom contagium i de sjukas uttömningar. Denna fullt riktiga uppfattning av smittobegreppet framträder även i en av B:s »Theses medicæ»: »de flesta exantematiska sjukdomarna,

men icke alla, äro contagiösa». Största intresset knyter sig emellertid till beskrivningen av den ovannämnda, om återfallstyfus påminnande sjukdomen, vilken tycks ha varit den bland sjöfolket förhärskande och krävde en mängd offer. Såväl B. som stadsfysikus Johan Westman i Göteborg, vilken skötte en del av de sjuka i land, inlämnade till Collegium medicum utförliga rapporter om farsoten, vilka äro refererade av P. J. Bergius i »Försök til de uti Sverige gångbara sjukdomars utrönande». Under sin långvariga vistelse i England efter vunnen medicinsk grad studerade B. vid universiteten i Oxford och Cambridge samt på sjukhusen i London behandlingen av kräfta och lyckades även efter långa underhandlingar av fältskären Guy förvärva och till hemlandet medföra dennes »specificum», ett arkanum, vars sammansättning dock förblev en hemlighet. Efter hemkomsten vann han så mycket erkännande för sin behandling av kräftsjukdomen, att hans rykte gick landet runt och »människor hopetals kommo från alla rikets gränser» för att söka hans hjälp. I inträdestalet inför Collegium medicum 18 okt. 1771, »Om kräftskadors, scrophulöse och veneriske sårs och svullnaders igenkännande», framlade han sina rön och erfarenheter om dessa sjukdomar. Som ett kuriosum må omnämnas, att han bland behandlingsmetoder refererar ett gammalt förfarande att låta paddor suga ut sjukdomsgiftet ur de öppna kräftsåren. Han hade genom arkiatern Peter von Heidenstam från änkedrottningen erhållit en tysk beskrivning på metoden jämte uppmaning att försöka densamma. Försiktigtvis skrev han till Linné och begärde råd med hänsyn till faran för gift i paddornas sekret och fick från Linné skriftligt svar med tillstyrkan att pröva medlet. Någon framgång hade han dock ej med detsamma. B. omnämnes som en man av »mycken beläsenhet och vid sjuksängen ett säkert öga samt mycken rådighet». Abraham Bäck berömde honom för »lärdom och mogen erfarenhet». Han dog av slag »under det han satt i sitt rum och skrev ett recept åt ett fattigt tjänstehjon».

Tryckta arbeten: Morbi expeditionis classicæ 1756. Upps. 1756. 4:o 22 s. (Diss., præs. C. von Linné.) — Theses medicæ. Upps. 1757. 4:o 4 s. (Diss., præs. S. Aurivillius.) — Inträdes tal om kräftskadors, scrophulöse och veneriske sårs och svullnaders igenkännande hållit för Kongl. collegium medicum den 18 october 1771. Sthm 1772. 90 s. (Även i tysk övers. av A. Murray. Gött. 1775.) — Berättelse om ett ax af Alopecurus, som nedsvälgdes och 5 veckor derefter bulnade ut under högra skulder-bladet (VA Handl., 1772, s. 85—91).

Källor: P. J. Bergius, Försök til de uti Sverige gångbare sjukdomars utrönande (1755); O. T. Hult, Forschungen über das Auftreten des Typhus recurrens in Schweden (1913); J. F. Sacklén, Sveriges läkare-historia, 1 (1822).

O. T. HULT.

2. Pehr af Bjerkén, den föregåendes son, f. 2 jan. 1765 i Stockholm, † 24 febr. 1818 i Jönköping. Åtnjöt undervisning i hemmet; student i Uppsala 8 juni 1779; avlade filosofisk examen 11 maj 1785; disp. 19 dec. 1787 (Museum naturalium Academiæ Upsaliensis, p. IV; pres. K. P. Thunberg); inskrevs som studerande vid Kirurgiska societeten i Stockholm 1788; med kand. i Uppsala 16 dec. 1789; med. lic. därstädes 13 juni 1792; disp. 3 apr. 1793 (De indole et curatione febris puerperalis; pres. J. G. Acrel); med. doktor (frånvarande) 6 juni s. å.; kir. magister 21 sept. 1798; avlade läkareden 27 sept. s. å.; företog en studieresa maj 1793—1796 till London, där han till 28 okt. 1795 tjänstgjorde under ledning av John Hunter och framför allt Henry Cline, samt återvände hem över Frankrike, Tyskland och Danmark. Läkare vid arméns sjukhus i Göteborg 19 sept. 1788; tjänstgjorde i Finland under kriget från början av 1789, därvid han dels hade uppsikt över lasaretten, dels — från mars 1790 — verkade som andre fältmedikus vid sjukhus i Lovisa; amanuens vid sjukhuset i Uppsala och vid länets lasarett hösten 1790—apr. 1793; läkare vid veneriska kurinrättningen i Stockholm 10 aug. 1797; förste livmedikus 29 juli 1802; förste fältläkare vid norra finska armén i Österbotten 20 febr. 1808; regementsläkare vid Svea livgarde 28 febr. s. å. och vid Upplands regemente 23 apr. 1809; överfältskär vid Serafimerlasarettet 1 juni s. å.; ledamot av fattigvårdsdirektionen 6 juli s. å., av kommittén angående arméns medicinalverk 17 juli s. å., av Collegium medicum 5 apr. 1810, av kommittén angående ett institut för fältläkare 24 maj —8 dec. s. å., av kommittén angående Osbeckska kurmetoden 16 maj —18 nov. 1811 samt av kommittén angående animala magnetismen 1817 (K. brev 27 mars); överfältläkare 29 sept. 1812; brigadläkare vid andra infanteriinspektionens tredje brigad 9 dec. s. å. Ledamot av sällskapet Pro patria 21 dec. 1815; RVO 1808; erhöll guldmedalj för vackra gärningar 24 dec. s. å.; LVA 1809; RNO 1814; innehade en utländsk orden samt var ledamot av The medical society of London och av La société médicale de Montpellier.

Gift 1) 21 dec. 1798 med Brita Katarina Lind, f. 24 jan. 1768, † 20 mars 1811, dotter till kornetten Georg Lind; 2) 23 sept. 1811 med första hustruns svägerska Sofia Kristina Wetterqvist, f. 1783, † 3 apr. 1816, dotter till majoren Olof Samuel Wetterqvist och änka efter kaptenen Karl Magnus Lind.

Det är visserligen sant, att B., som en hans levnadstecknare, P. H. Malmsten, säger, »föddes på en tid, då det var sällsynt, att någon ung adelsman egnade sig åt läkarekallet». Men det bör också

Pehr af Bjerkén.

Oljemålning av K. F. von Breda. Seraphimerlasarettet.

ihågkommas, att B. levde under en tid, varunder medicinens representanter i vårt land kunna uppvisa namn, vilka i synnerlig grad gjort sig förtjänta både av de adelskap och överhuvud av alla de hedersbetygelser, som kommo dem till del — i detta sammanhang må blott erinras om Olof af Acrel och K. F. von Schulzenheim, de närmaste företrädarna till B. på överfältskärsbefattningen vid Serafimerlasarettet. B:s fader var en läkare med oförtydbara vetenskapliga intressen; han bortgick emellertid, då sonen ej var mer än nio år gammal. Till dennes beslut att välja läkarkallet torde, frånsett hans egen läggning, stolthet och ärelystnad, framför allt impulserna från faderns vän professor J. G. Acrel verksamt ha bidragit. Acrel insåg tillfullo ynglingens lovande anlag och vetgirighet och uppmuntrade dem. Längre fram synes B. ha haft en varm gynnare i överdirektören vid kirurgiska societeten i Stockholm, doktor Daniel Théel, särskilt känd för »färdighet i stenskärning». Det var Théel, som genom att skaffa B. ett kirurgiskt resestipendium möjliggjorde hans långvariga studier i England.

Det är av ganska stort intresse att något lära känna de förväntningar, som dels B. själv, dels hans uppdragsgivare fäste vid denna resa, och det sätt, varpå dessa uppfylldes. Efter ett års vistelse i London meddelade han i brev till Théel de första intrycken från sina utomlandsstudier. Han beklagade därvid, att han ej före dessa bättre utnyttjat möjligheterna hemma till att inhämta kirurgiska kunskaper; detta skulle, det insåg han nu själv, ha varit lika befogat som nyttigt. Emellertid uttalar han samtidigt också sitt missnöje med den förpliktelse kirurgiska societeten före avresan ålagt honom: att var tredje månad avgiva rapport om vad han i England inhämtat angående »stenskärning och ögonsjukdomars botande». B. hade rimligtvis ej den mognad och kunskap, som erfordrades för åstadkommandet av dylika täta redogörelser. Förbindelsen fullgjordes likvisst omsider på ett »oväntat och ganska hedrande sätt» — B. författade under Englandsvistelsen en Théel tillägnad avhandling »om aneurismer och deras skötande». Det lider intet tvivel, att den duktighet och skicklighet, varför B. hemma gjort sig känd hos sina lärare i kirurgien Olof af Acrel och von Schulzenheim också vederbörligen uppskattades i London. I synnerhet tycks Cline ha tagit sig an honom. B. blev tidigt anställd som house surgeon vid S:t Thomas' och Guys hospital och fick dessutom biträda Cline i hans privata praxis.

Hemkommen från sin utlandsresa kom B. snart i tillfälle att i självständig verksamhet visa, vad han förmådde. Det blev väsentligen på två arbetsfält, han gjorde sina insatser: som krigskirurg

och som chef för Serafimerlasarettets kirurgiska avdelning. Talrika och oförbehållsamma vittnesbörd finnas såväl om hans personliga mod, hjälpsamhet och outtröttlighet vid omhändertagandet av de sårade på slagfältet som också om hans utomordentliga organisatoriska förmåga och insiktsfullhet vid sjukvårdsarbetet i fält. De förhållanden, under vilka han som förste fältläkare under det olyckliga finska kriget hade att arbeta, synas ha varit fullkomligt tröstlösa. Ej blott gällde det att under den stora brist på förnödenheter och allehanda sjukvårdsattiralj, som rådde, kunna något så när hjälpligt taga hand om de sårade. Utan därtill hade B. den otacksamma mödan att så gott som ständigt kämpa med en ohjälplig brist på förståelse hos den egna härens militära myndigheter. Och ehuru han aldrig uraktlät att i rapporter oförbehållsamt påpeka detta, förefaller det nästan, som om motståndet i fråga till slut skulle ha blivit honom övermäktigt: han »måste... på det högsta beklaga, att förste fältläkarens dispositionsrätt av författningen var så kringskuren, att icke den verkliga sakkunskapen och insikten kunde komma till sin rätt, utan att en okunnig intendentur var i stånd att till obotlig skada för land och folk omintetgöra de bästa anordningar» (Lindén). B:s plikttrogna och osjälviska bemödanden under finska kriget har Runeberg i »Döbeln vid Jutas» förevigat med de i Georg von Döbelns mun lagda orden:

»Två ting dock lärt mig akta läkarns yrke,
min bräckta panna och min vän Bjerkén.»

Mindre känt torde vara, att B:s omvårdnad om även de ryska sårade t. o. m. blev föremål för tsar Alexanders uppmärksamhet. En från detta håll erbjuden kejserlig belöning avböjde han emellertid.

Som överfältskär vid Serafimerlasarettet och som kirurgisk praktiker förvärvade sig B. en sällspord berömmelse. Han hade ett synnerligen stort anseende för diagnostisk skärpa och operativ skicklighet. »B. lyckades ofta i de mest äventyrliga, hittills icke vågade, och högst grannlaga operationer», säger Malmsten och tillfogar med särskilt avseende på B:s förmåga att obunden av traditionen för varje särskilt fall välja den lämpligaste operationsmetoden: »B. var... med sin särdeles lyckliga förmåga att bedöma det fysiologiska förhållandet kanske en av de fullkomligaste naturforskare, kirurgiska vetenskapen på den tiden ägde.» — Mot de fattiga visade B. förståelse. Exempel äro kända på

hans stora försynthet i fråga om ersättning från ekonomiskt mindre väl ställda patienters sida.

Israel Hwasser, vilken som studerande kommit i nära beröring med B., karakteriserar honom på följande sätt: »Han hade ett varmt, välgörande och storsinnat hjärta, en eleverad känsla av yrkets höghet och ädelhet samt en verklig snillekraft, som ofta med träffande blick såg en ifrågavarande otydlig eller tvetydig handlings rätta betydelse. Det fanns starka skuggor i hans inre, härrörande från indolens, sinnlighet, fåfänga och en stor brist på teoretiska studier; men de voro blott skuggor. Hans verkliga natur var ädel och stor.» Att B. ägde en något högt uppdriven självuppskattning, lider intet tvivel. På dödsbädden — B. insjuknade i Jönköping under en konsultationsresa till Göteborg — fällde han till sin vän Jakob Edgren, då denne berättat om Karl XIII:s bortgång, yttrandet: »Ja, konungen i Sverige är död, och konungen för kirurgien går snart efter.» Att självkänslan dock städse var parad med oräddhet, kan ävenledes fastslås. Ett »ödmjukt memorial», i juni 1813 ställt av överfältskären B. till lasarettsdirektionens ordförande med anledning av vissa inkomna klagomål i fråga om sjukas intagande på lasarettet, slutar med följande ord: »skulle... Eders Excellence möjligtvis mig ohördan... kunna lämna öra och hjärta åt dem, som blott hyckla människokärlek, så täcktes Eders Excellence höggunstligt finna, att denna plats för mig ej mera äger någon betydenhet».

B:s synnerligen upptagna tid som framför allt praktisk kirurg torde ha varit en viktig anledning till att hans litterära produktion blivit ytterst sparsam. Vid Svenska läkaresällskapets sammanträden lämnade han emellertid själv eller lät lärjungar meddela redogörelser för behandlade sjukdomsfall av intresse. Någon enstaka gång hände det därvid, att han något tangerade teoretiskt-vetenskapliga spörsmål. Ett meddelande »om arsenikens specifika verkan på kräftartade sår», i sällskapet uppläst 29 nov. 1814, slutar sålunda med följande ord: »Arseniken synes äga något specifikt i anseende till sin verkan på cancrösa sår, som den icke visar på andra. Konsten består uti att rätt bedöma, i vilken mängd och på vilka ställen denna dess verkan på absorbtions-systemet är möjelig, farlig eller omöjelig.» Eljest inskränkte sig meddelandena i regel till kortfattade relationer av utförda operationer och utgången av dessa. Varken samtid eller eftervärld har kunnat peka på någon varaktig vetenskaplig insats av B. Tack vare högt stående personliga egenskaper har han likväl med rätta blivit uppskattad i vida kretsar. Ett bättre talande uttryck härför torde

man näppeligen kunna finna än den devis, Jakob Edgren efter B:s död »lät på kistlocket fästa» och som hade följande lydelse: »Genom läkarekonstens makt ett kraftigt stöd för den lidande mänskligheten, bortgick han, saknad av nationen.»

Tryckta arbeten: Om arsenikens specifika verkan på kräftartade sår (Sv. läkaresällsk. handl., Bd 2, 1815, s. 201—210). — Berättelse om en underbindning af arteria Carotis communis (ibid., Bd 9, 1823, s. 168—176). — Dessutom ett flertal kortare meddelanden av dels B. själv, dels E. Edholm och C. J. Ekström ang. fall, som behandlats av B., i Sv. läkaresällsk. handl. (1813) och i Årsberättelse om sv. läkaresällsk. arbeten (1810—13, 15, 16, 18).

Källor: Handlingar i serafimerlasarettets arkiv; Årsberättelse om sv. läkaresällsk. arbeten (1817, 18); Nekrolog i VA Handl., 1818; A. Hirsch, Biographisches Lexicon der hervorragenden Aerzte, 1 (1885); K. E. Lindén, Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809 (1908); P. H. Malmsten, Minnesteckning öfver Pehr af Bjerkén (1878); J. F. Sacklén, Sveriges läkare-historia, 1 (1822), Supplement (1835).

A. TROELL.

3. Pehr Konstantin af Bjerkén, f. 19 okt. 1859 i Värnamo, † 30 sept. 1919 i Stocksund. Föräldrar: lantmäteriauskultanten Brynte Karl Gustav af Bjerkén och Alexandra Matilda Vilhelmina Lagergren. Avlade mogenhetsexamen i Jönköping 5 juni 1878; student i Uppsala 13 sept. 1879; fil. kand. 30 jan. 1882; fil. lic. 21 maj 1889; disp. 28 maj 1890; fil. doktor 31 maj s. å.; studerade fysik vid universitetet i Freiburg vintersemestern 1890—91 och elektroteknik m. m. vid tekniska högskolan i Berlin (Charlottenburg) sommarsemestern 1891, vintersemestern 1891—92 och sommarsemestern 1894. Amanuens vid Uppsala universitets fysiska institution 1 juli 1884—30 juni 1886; anställd vid prövnings- och försökslaboratoriet hos Siemens & Halske i Charlottenburg 2 jan. 1892—30 sept. 1894; lärare i allmän fysik och elektroteknik vid h. tekniska institutet i Köthen (Anhalt) 1 okt. 1894—31 aug. 1897; föreståndare för prövnings- och försökslaboratoriet hos Allgemeine elektricitäts-gesellschaft i dess kabelwerk Oberspree 1 sept. 1897—31 aug. 1899; lektor i allmän fysik vid tekniska högskolan i Stockholm 30 maj 1899 och professor i fysik därstädes fr. o. m. ht. 1911; upprätthöll undervisningen i elektroteknik vid tekniska skolans i Stockholm montörkurs läsåret 1899—1900; e. o. lärare i elektricitetslära vid Stockholms navigationsskola 7 sept. 1900. RVO 1909.

Gift 26 juli 1898 med Klara Fanny Luise Weyergang, f. 4 apr. 1871, dotter till köpmannen Herman Weyergang.

B:s gradualavhandling behandlade den genom tryck eller sträckning framkallade dubbelbrytningen i gelatinösa ämnen, varpå följde en undersökning av elasticitets- och värmeegenskaperna hos

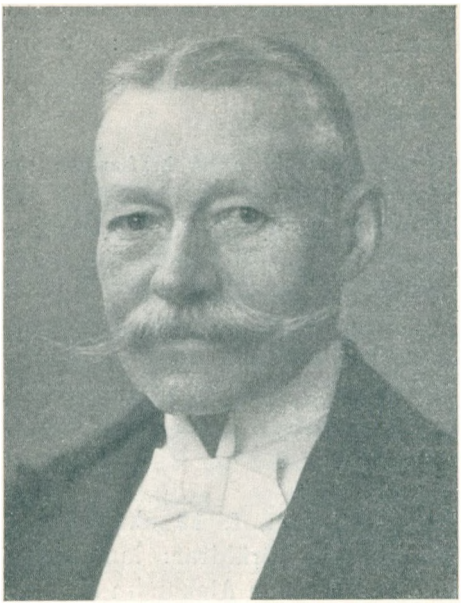

Pehr af Bjerkén.
Fotografi.

gelatinösa ämnen och kautschuk. Hans senare produktion står i nära samband med hans lärarverksamhet och omfattar dels mättekniska spörsmål, dels läroböcker för högskolestadiet och dels populära framställningar på elektricitetslärans område. Särskilt må framhållas hans bearbetning av G. R. Dahlanders lärobok i fysik. B. var en intresserad lärare, som samvetsgrant utnyttjade de resurser, som stodo fysikundervisningen vid tekniska högskolan till buds. Om det likväl icke fullt lyckades honom att hålla institutet i jämnhöjd med fysikens raska utveckling, får detta kanske delvis tillskrivas hans med åren tilltagande sjuklighet men berodde nog även på, att ämnets betydelse för ingenjörsutbildningen vid denna tid icke tillräckligt uppskattades av de bestämmande myndigheterna. Av dem, som kommit i beröring med honom, betecknas B. som en synnerligen älskvärd och till ytterlighet hjälpsam person.

Tryckta arbeten: Några undersökningar öfver accidentell dubbelbrytning hos gelatinösa ämnen. Upps. 1890. 51 s., 6 pl. (Gradualavh.) — Untersuchungen der durch Druck und Zug hervorgerufenen Doppelbrechung bei Kautschuk und Leimgallerten (Annalen d. Physik u. d. Chemie, Bd 43, 1891, s. 808—816). — Ueber die Analogie zwischen Kautschuk und Leimgallerten in Bezug auf Elasticität und Wärme (ibid., s. 817—830). — En förändring af kompensationsmetoden för kapacitetsmätningar (VA Öfversigt, Årg. 57, 1900, s. 57—62). — Kort framställning af elektricitetsläran och dess viktigaste tekniska användning. Sthm 1901. 127 s. 4:e uppl. Sthm 1914. 205 s. — Naturkrafterna och deras användande. Sthm 1901. 653 s. (Uppfinningarnas bok, ny uppl., Bd 2; tills. med Th. Ljungquist och A. H. Rosborg). — Ballistische Messungen mit stark gedämpften Galvanometern. Upps. 1905 33 s. (Arkiv f. matem., etc., Bd 2, N:o 13.) — Einfache Methode die Konstanten einer Linse oder eines Linsensystems vollständig zu bestimmen. Upps. 1909. 5 s. (Arkiv f. matem., etc., Bd 5, N:o 7.) — Elektriciteten i våra hem. Sthm 1912. 34 s. — Elektriciteten som värmekälla. Sthm (tr. Gtbg) 1917. — Fysikaliska övningsuppgifter för högre läroanstalter och för självstudium. Sthm 1917. 224 s.

Utgivit och bearbetat: G. R. Dahlander, Lärobok i fysik för högre läroverk och för sjelfstudium. 2:a uppl. Sthm 1901—02. VIII, 902 s.

G. BORELIUS.

V. Bjerknes.
Fotografi.

Bjerknes, Vilhelm Friman Koren, f. 14 mars 1863 i Kristiania. Föräldrar: professorn Karl Anton Bjerknes och Aletta Koren. Avlade klassisk examen artium aug. 1880; inskrevs vid universitetet i Kristiania 2 sept. s. å.; avlade matematisk-naturvetenskaplig lärarexamen juni 1888; disp. 24 maj 1892; fil. doktor 28 maj s. å. Amanuens vid fysiska institutet 1 sept. 1891; tf. lärare i mekanik 10 dec. 1892, professor i mekanik och matematisk fysik 13 juni 1895, professor i fysik 30 maj 1906, allt vid Stockholms högskola; professor i mekanik och matematisk fysik vid universitetet i Kristiania 2 mars 1907; erhöll avsked från professuren vid Stockholms högskola 5 juni s. å.; professor i geofysik och föreståndare för geofysiska institutet vid universitetet i Leipzig från 1 jan. 1913; K. sachsiskt geheimerhofrat 1916; professor i geofysik vid Bergens museum och direktör för det geofysiska institutet därstädes från 1 okt. 1917. Ledamot av Videnskapsselskabet i Kristiania 1893; LVA 1905; RNO 1906; RNS: tOO 1911; KNS: tOO2kl 1912; LVVS 1918; LVS 1922; LFS s. å.

Gift 4 juli 1893 med Sofi Honoria Bonnevie, f. 28 aug. 1864, dotter till direktören och statsrådet Jakob Aall Bonnevie.

Då B. 1895 utnämndes till professor vid Stockholms högskola, var han redan en europeiskt känd vetenskapsman. Som H. R. Hertz' assistent hade han tagit en verksam del i utforskningen av det område, som vid denna tid stod i förgrunden av det fysikaliska intresset, de elektromagnetiska vågorna. Så t. ex. var det han, som gav det avgörande beviset, att de från en oscillator utgående svängningarna åtminstone i det väsentliga bestå av en följd av vågor med samma våglängd och dämpning. Under de första Stockholmsåren fortsatte han sina studier över dessa fenomen. Fullföljande sina tidigare ansatser, gav han nu en genomförd teori för den elektromagnetiska resonansen. Förutsättningen för denna teori är,

att svängningarna hos en resonator lyda samma lag som de enkla pendelsvängningarna. Teoretiskt riktigt är icke detta antagande. En resonator har icke som pendeln en, utan oändligt många egensvängningar. Men faktiskt inverkar denna omständighet endast föga på resonansfenomenet, och B: s' teori och den möjlighet, som denna ger, att experimentellt bestämma de karakteristiska konstanterna för svängningarna i en ledare, har haft stor betydelse såväl vid det vetenskapliga studiet av de elektromagnetiska vågorna som vid det praktiska utnyttjandet av dem i den trådlösa telegrafien.

Efter några år slog emellertid B. in på en ny väg. Under mångårigt samliv med sin fader, professor K. A. Bjerknes, hade han blivit förtrogen med dennes teoretiska och experimentella arbeten över den växelverkan, som äger rum mellan två eller flera i en vätska nedsänkta, oscillerande eller pulserande kulor. De resultat, vartill K. A. Bjerknes kommit, voro endast till ringa del publicerade. En skarp självkritik och även den omständigheten, att materialet vuxit honom över huvudet, hindrade fadern att själv offentliggöra dem. Den pietetsplikt, som här förelåg, fullgjorde sonen genom utgivandet av det stora verket »Vorlesungen über hydrodynamische fernkräfte nach C. A. Bjerknes theorie» (1900 och 1902). Även sedan detta verk fullbordats, fortsatte B. en följd av år att arbeta på samma område. Att fastställa det verkliga omfånget av den analogi mellan de hydrodynamiska och de statiska elektriska eller magnetiska fenomenen, som K. A. Bjerknes upptäckt, och i samband härmed söka den enklaste och genomskinligaste formen för hela denna teori, dessa voro de uppgifter, som han ville lösa. Det skedde i de till denna grupp hörande avhandlingar, som publicerades åren 1903—05. Ur det svar, som i dessa avhandlingar gavs på de nyss nämnda frågorna, växte emellertid ett nytt problem fram. Den analogi med de elektromagnetiska fenomenen, som man kan erhålla medelst en verklig vätska, inskränker sig till de statiska fenomenen. Vill man ernå en analogi med samtliga elektromagnetiska företeelser, vill man på denna väg skapa en mekanisk teori för hela det elektromagnetiska fältet, måste man alltså införa ett hypotetiskt medium med andra egenskaper än de vanliga vätskornas. Omsider tog B. detta steg. Den »eter», han nu införde, har stor likhet med den, som tidigare betraktats av James Mac Cullagh.

Under sina hydrodynamiska studier hade B. blivit förd till en sats om den virvelbildning, som äger rum i en vätska, vilken icke uppfyller det i den klassiska hydrodynamiken vanliga vill-

koret, att tätheten är en funktion blott av trycket. B:s' sats kan betraktas som en generalisering av de berömda Helmholtz'ska virvelsatserna. Dock bör märkas, att medan Helmholtz' satser bestämma en integralinvariant till rörelseekvationerna och därför kunna anses innebära ett steg i riktning mot dessas integration, så är B:s' sats till sitt innehåll alldeles likvärdig med de ursprungliga rörelseekvationerna. Den tanken slog emellertid B., att den funna lagen måste vara den, som behärskar atmosfärens och havens rörelser. I en följd av avhandlingar sökte han, delvis i samarbete med sin lärjunge J. Sandström, ådagalägga ändamålsenligheten av att vid diskussionen av meteorologiska och hydrografiska frågor lägga denna sats till grund. Snart växte emellertid problemet. Den väldiga uppgiften, att då atmosfärens tillstånd vid en tidpunkt är bekant, på rationell väg bestämma tillståndet vid en följande tidpunkt, t. ex. efter tre timmar, fick makt över B. Åt detta problem beslöt han ägna sin kraft. Det omfattande arbete, som han och hans medarbetare nedlagt på detta problem, och de reformförslag beträffande den praktiska väderlekstjänsten, till vilka B. under detta arbete förts, tillhöra emellertid icke B:s' verksamhet i Sverige. — Bland B:s' svenska lärjungar må jämte Sandström nämnas V. V. Ekman, professor i Lund, och N. Zeilon, docent i Uppsala. — B. gjorde år 1901 ett inlägg i den pedagogiska diskussionen. I en uppsats i »Skolan» påyrkade han en reduktion av den formella dressyr, varpå skolundervisningen i matematik bjöd.

C. W. Oseen.

Bjerre, släkt, som kommit till Sverige med de båda nedannämndas fader grosshandlaren Sören Pieter Bjerre (f. 1836, † 1913), vilken inflyttade från Danmark till Göteborg och där ägnade sig åt handel med mejeriprodukter.

1. Poul Carl Bjerre, f. 24 maj 1876 i Göteborg. Föräldrar: köpmannen Sören Pieter Bjerre och Sofi Elise Vilhelmina Jörgensen. Intogs i Göteborgs h. latinläroverks fjärde klass ht. 1888; avlade mogenhetsexamen därstädes 1 juni 1894; student i Uppsala ht. s. å.; med. fil. kand. 30 maj 1895; inskrevs vid karolinska institutet ht. s. å.; med. kand. därstädes 31 maj 1900; student i Lund ht. 1902; med. lic. därstädes 30 maj 1903; företog fleråriga utländska studieresor. Praktiserande läkare i psykoterapi i Stockholm 1907; lämnade praktiken och bosatte sig på sin år 1915 uppbyggda gård Vårstavi i Tumba 1917; besökte Ryssland hösten s. å.; inbjöds av Lessinghochschule i Berlin att hålla en serie

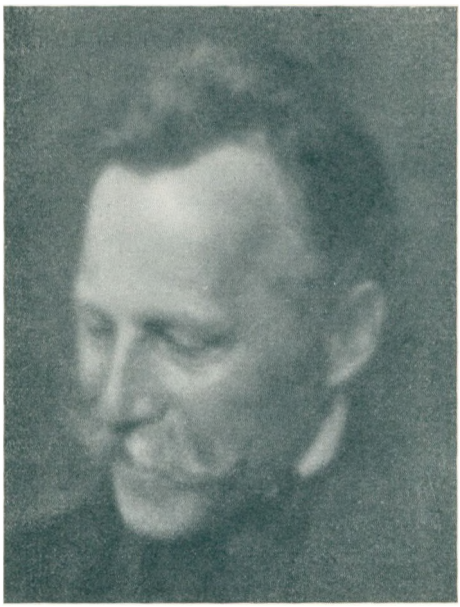

Poul Bjerre.
Fotografi.

föredrag samt av engelska och franska staterna att studera krigsorganisationen i deras länder; besökte franska fronten; har återtagit praktiken och verkar dessutom som författare.

Gift 25 febr. 1905 med Auda Gunhild Wennerberg, f. 3 mars 1860, dotter till landshövdingen Gunnar Wennerberg och änka efter civilingenjören greve Fredrik Arvidsson Posse.

B. har vunnit erkännande som praktiserande nervläkare och särskilt berömts för det intresse och det stora tålamod, han visat sina patienter vid den för läkaren ofta krävande behandlingen. Genom sin läkarverksamhet och framför allt genom sina skrifter har han blivit den i Sverige mest framträdande representanten för den av den österrikiske läkaren professor Siegmund Freud inledda psykoanalysen. I tillämpning av dess metoder och åskådning har han emellertid visat en psykologisk takt, som ställt honom kritisk mot denna skolas överdrifter och under fortsatt utveckling fört honom till en självständig ståndpunkt. Liksom nämnda skola har B. tillämpat sin grundläggande psykologiska åskådning på skilda diktningens och kulturlivets företeelser. Han väckte först uppmärksamhet med skriften »Det geniala vansinnet» (1903), ett bidrag till Fr. Nietzsches psykologi. Han ville här visa, hur vissa det organiska och psykiska livet upplösande gifter, vare sig stimulantia eller, som i detta fall, de gifter, en sjukdom alstrar, kunna inom ett visst tidsmått verka frigörande på personlighetens och genialitetens innersta krafter, i och med det att de upplösa invanda idéassociationer och individens förbindelser med omvärlden. En annan, den föregående synpunkten kompletterande sida av samma fråga upptog B. i »Diktens livsvärde» (1906). Han hävdade här, att diktens mål är att höja livskänslan och verka befriande vid karaktärsdaningen. Ett villkor härför är, att diktaren själv har uppfattning av de personligheten hämmande och neddragande

livsprocesserna. Han åskådliggjorde synpunkten med en analys av Hjalmar Söderbergs roman »Doktor Glas»: dess huvudfigur vore med sitt känslo- och viljelivs abnormt svaga reaktioner en sjuk person, men diktaren, som härom saknat uppfattning, hade i teckningen av gestalten gjort en falsk värdering. Analysen i denna skrift är tänkvärd, men arbetet lider av orättvist omdöme om Söderbergs förmåga överhuvud. B:s hittills främsta skrift är hans essaysamling »Studier i själsläkekonst» (1914). Han ger här en upplyst kritik av Freuds psykoanalytiska system. Freud vill hänföra alla psykiska rubbningar till rubbningar i sexuallivet, som han anser vara den förnämsta, snart sagt den enda drivkraften i livet, och menar, att människan kan komma till jämvikt endast genom att anpassa sig efter sitt undermedvetna sexualliv. B., som ger allt erkännande åt Freuds djupgående och skarpsinniga analyser, hävdar, att det för människan väsentliga är strävan efter ett mål och icke kan vara anpassning efter en naturdrift. Freud har enligt B. överdrivit det omedvetnas välde. B. sätter häremot det medvetna livets krafter, som i strävan till samhörighet med en närvarande omgivning och i arbete riktat mot framtiden förmå lösa personen från det omedvetnas komplexer eller de i revolterande, ofta oförstådda tillskyndelser uppstigande förgångna upplevelserna. B. har närmare utfört denna tanke i uppsatsen »Det medvetna mot det omedvetna», som han framförde som föredrag vid den psykoanalytiska kongressen i München 1913 och tryckt i den engelska översättningen av nämnda essaysamling (under titel »The history and practice of psychoanalysis»). Han säger här, att om ett val skall göras mellan det medvetna och det omedvetna, så tillhör den högsta realiteten det medvetna livet; de sjuka äro de, som sjunkit tillbaka i det förflutna, men det friska livet är »en process av skapande, genom vilken vi varje dag, varje minut sträva att frambringa ett värde av det material, den förgångna tiden lämnat». B. har vidare utvecklat sin tankegång i uppsatsen »Från psykoanalys till psykosyntes» (Arkiv för psykologi och pedagogik, Bd 1, 1922). Han bestämmer här de psykiska rubbningarna såsom bestående i dels ett sönderfall, dels ett stelnande av de psykiska elementen. Själslivet visar emellertid en process även i annan riktning: en psykisk läkningsprocess. Denna är enligt B. icke enbart en intellektuell process utan en spontan livsakt, i vilken hela själslivet deltar. Den består i en jagets bildning till ett anpassningsdugligt, harmoniskt, mottagligt medvetande, varvid sjukliga symtom falla bort av sig själva. Själsläkekonstens uppgift är att uppbryta komplexer, för att själens eget

frigörelsearbete må inträda. Medan Freud endast känner i sin grund sexuella drömmar, anför B. i denna uppsats en dröm, som uppenbart symboliserar den inträdda andliga frigörelseprocessen hos en patient. Medan den psykiska läkningen för Freud blott betyder den incestuösa faders- och modersbildens överflyttande på resp. maken och makan och sålunda endast kan ha sexuell betydelse, fattar B. den psykiska läkningen som en särskild, för själslivet egendomlig process, som omvandlar icke blott det erotiska livet utan betyder en frigörelse från tryckande och hämmande erfarenheter överhuvud. Vad B. kallar psykosyntes, är vad filosofer beskrivit som frihetens tillstånd och verksamhet och vad kristendomen kallat omvändelse eller frälsning. Denna för B. egendomliga syn på den psykiska läkningen ger honom en fördomsfriare och för individuella fall mer anpassningsduglig uppfattning av de psykiska processerna än vad de var för sig dogmatiska tyska psykoanalytiska skolorna kunna uppbjuda. B. har som psykolog förtjänsten, att han betraktar föremålet för analys icke blott som medicinsk fackmänniska utan söker förstå det i dess helhet eller i dess egen moraliska värld. B:s konstnärliga blick och hans humanistiska intressesfär ha hjälpt honom till denna frigörelse gentemot freudianismens ensidighet. Ett poetiskt och filosofiskt uttryck för sin på denna principiella uppfattning grundade livsåskådning har han givit i aforismsamlingen »Död och förnyelse» (1919). — B. har även framträtt som skönlitterär författare med dramer och noveller. De figurer, han tecknar, lida dock gärna av en viss overklighet, och det blir huvudsakligen de psykologiska reflexionerna, som ha intresse i dessa arbeten.

J. LANDQUIST.

2. Sören Andreas Bjerre, den föregåendes broder, f. 21 mars 1879 i Göteborg. Avlade mogenhetsexamen i Strängnäs 25 maj 1897; student i Uppsala ht. s. å.; fil. kand. 31 jan. 1900; studerade vid Paris universitet vintern 1900—01; student i Lund ht. 1901; jur. utr. kand. 30 maj 1904; studerade vid Berlins universitet hösten 1904—våren 1906; bedrev sommaren och hösten 1906 kriminalpsykologiska studier i centralfängelset å Långholmen; studerade vid universiteten i Kristiania och Köpenhamn hösten 1907; inskriven vid Stockholms högskola ht. 1909; jur. lic. 23 apr. 1910, disp. 21 maj s. å.; juris doktor 30 maj s. å. Notarie å domarkansli och tf. domare 1907—08; fortsatte under åren 1910—15 sina studier i fängelserna; ledamot av styrelsen för Svenska kriminalistföreningen (sekreterare och redaktör för dess Förhand-

lingar 1915—18); kallad till professor i straffrätt vid universitet i Dorpat 21 okt. 1919 (tillträdde 15 jan. 1920); har jämväl upprätthållit professuren i rättsfilosofi därstädes sedan jan. 1921.

Gift 1) 23 juni 1904—1912 med Amelie Posse, f. 11 febr. 1884, dotter till civilingenjören greve Fredrik Arvidsson Posse och sedermera omgift med artisten Oskar (Oki) Brazda; 2) 17 aug. 1912 Med Ida Magdalena (Madeleine) Bennet, f. 12 maj 1882, dotter till kammarherren Adolf Rutger Bennet och förut gift med ryttmästaren Henning Wathier Hamilton.

Andreaş Bjerre.
Fotografi.

B:s i sitt slag ganska enastående kriminalpsykologiska skrift om tjuvnadsbrottens psykologi (1907), författad i en ålder av 28 år, har med sitt ringa omfång en stor saklig räckvidd. Fotad som den är på direkta iakttagelser av brottslingars sätt att känna och tänka, giver den trots det nödvändiga generaliserandet en stark känning av omedelbar kontakt med verkligheten. Men vad som särskilt är ägnat att väcka intresse är det av psykologisk intuition och filosofisk skarpblick präglade försöket att klarlägga själsliga sammanhang på detta område. Ett visst intryck härav ger författarens reflexion rörande det första uppsåtliga brottets betydelse i brottslingens själsliv (sid. 36—37):

»Varför det är av en så oerhörd effekt i en människas själsliv att en gång stjäla, en gång mörda... är en fråga av framför allt filosofisk innebörd... Möjligen kan det förklaras så, att då en människa med berått mod... en gång stulit eller då hon en gång mördat etc., så har hon därmed brutit igenom de vallar av moraliska instinkter, som det fordrats årtusenden och de mest oerhörda lidanden i släktets historia för att bygga upp som psykologiska realiteter inom varje människa...; sedan han (individen) en gång förverkat sitt arv från fäder och urförfäder, har han så att säga att göra om allt det arbete, genom vilket det samlats,

sedan släktets barndom eller kanske sedan ännu längre tillbaka — och därtill förslå hans krafter i regeln icke. Ett ytligt utslag av att det möjligen förhåller sig på detta sätt finner man i att de flesta tjuvar intill den dag de begått sitt första brott aldrig ett ögonblick tvivlat på att man icke bör stjäla men från samma dag ständigt i sitt innersta grubbla över frågan: varför skulle man icke stjäla?...»

Den i den omnämnda skriften framträdande vederhäftigheten ger anledning att knyta särskilda förhoppningar till B:s väntade arbete om »Mordets psykologi», vars utgivande blivit fördröjt på grund av yttre omständigheter. Överhuvud är betydelsen av sådana undersökningar som de av B. bedrivna för fångvården och även för själva straffrätten att anslå synnerligen högt. B. är med hänsyn till den använda metoden att betrakta som en föregångsman i Norden. I en liten Dostojevskijuppsats i Forum 1921 framträder starkt hans kongenialitet med den store mästaren på området. Den juridiska doktorsavhandlingen »Om rättsstridigheten vid förtalsförbrytelserna» utmärker sig av en ej vanlig psykologisk penetrering av med straffrätten sammanhängande problem. Det må blott hänvisas till den psykologiska analysen av begreppet ära såsom angreppsobjekt vid å ena sidan förtalsförbrytelsen, å andra sidan den egentliga ärekränkningen. Dessutom må anmärkas, att B. i frågan om det mycket omdebatterade rättsstridighetsrekvisitet för straffbarhet visserligen närmast ansluter sig till den nordiska teorien, representerad av särskilt Thyrén, Getz, Goos och Torp, men i vissa avseenden framträder som dem överlägsen i konsekvens och tankeskärpa.

Källa: Personliga meddelanden. AXEL HÄGERSTRÖM.

Bjugg, Petrus Jonæ, f. 1587 i Söderköping, begraven 29 jan. 1656 i Viborgs domkyrkas kor. Student i Uppsala; disp. 1609 (Theoremata encyclopædica; pres. J. Messenius) och 15 maj 1612 (Disputatio solennis metaphysica de potentia et actu; pres. J. Rudbeckius, in privato collegio); studerade i Wittenberg 1615; disp. därstädes 22 juli s. å. (Disputatio physica de fluminibus, fontibus et mari; pres. J. Martini); fil. magister därstädes. Hovpredikant hos hertig Johan 1613 (prästvigd s. å.); kyrkoherde i Vårdsberg 1618; kontraktsprost i Bankekinds kontrakt; tillika lector fysico-medicus 1628, andre teol. lektor och dekanus 1634 samt förste teol. lektor 1638, allt i Linköping; kyrkoherde i Söderköping med Skönberga till annex 15 mars 1639; kontraktsprost i Hammarkinds kontrakt s. å.; biskop i Viborg 10 okt. 1642.

Gift 1) 1619 med Maria Kylander, dotter till biskopen i Linköping Jonas Kylander; 2) 1653 (inbördes testamente 31 okt.) med Katarina Lehusen, † 1688 (begraven i Viborgs domkyrka 24 juni), dotter till rådmannen i Viborg Mårten Lehusen och änka efter rådmannen därstädes Peter Frese, vilken avled 1652, samt efter B:s död ånyo omgift med sedermera borgmästaren i Viborg Bertil Ruuth.

Det är ej känt, om det var B:s östgötabörd eller särskilda relationer, som föranledde hans anställning som hertig Johans av Östergötland hovpredikant, då han lämnade Uppsala. Hans tjänster vid det hertigliga hovet, vilka avbrötos av hans studieresa till Wittenberg, belönades i hertigens testamente med två silverskålar om etthundraett lod, och året efter Johans död kallades han att jordfästa dennes änka Maria Elisabet. Hertigens frånfälle 1618 berövade ej B. hans levebröd: redan samma år finna vi honom som kyrkoherde i Vårdsberg. Följande år erhöll han ett års skattefrihet på prästgården (26 jan.), måhända som ersättning för de nyssnämnda silverskålarna, vilka Johan före sin död lånat konungen, antagligen till Älvsborgs lösen. B. var säkerligen en boklärd man. Den 4 okt. 1605 hade han inskrivits i filosofiska fakultetens tredje eller fysiska klass. Placeringen utmärkte väl i och för sig endast B:s framsteg i den obligatoriska studiekursen, men till äventyrs har han med särskilt intresse tillgodogjort sig just den naturvetenskapliga undervisningen: hans Wittenbergdisputation föll inom naturvetenskapernas område, hans första lärartjänst var ett physico-medicinskt lektorat, och hans biskop har en gång (10 nov. 1632) i rådet vitsordat hans tämmeliga förfarenhet in medica facultate och hans tjänlighet att däruti exercera Linköpingsgymnasiets alumner. Vid en diskussion om återbesättande av lediga professorsbefattningar i Uppsala (9 apr. 1640) nämndes även B. bland brukbara ämnen, dock utan att vi erfara, huruvida han ansågs särskilt kompetent i något visst ämne. Hans livsverk förblev emellertid ägnat åt kyrkan och läroverket. Inom Östgötastiftet åtnjöt han ett anseende, som bör ha förhöjts genom hans äktenskap med biskopens dotter. Vi finna honom som stiftets ombud vid ett flertal riksdagar och möten. Givetvis kan hans personliga insats under dessas överläggningar föga individualiseras, men han hörde tydligen till dem, som förstodo att göra sig gällande. Redan 1633 medföljde han en deputation, som till rådet överbragte den ganska djärva förklaringen, att prästerna ej kunde yttra sig om regeringens äskanden, förrän de visste senatens mening om deras besvärspunkter, och då deputationen med anledning av ståndets

invändningar mot de indirekta skatterna fick uppbära skarpa förebråelser av rådsherrarna, var det B., som grep ordet: hans medbröder ville ej undandraga sig, men de klandrade skatteformen, som gynnade egennyttiga tullnärer och uppbördsmän på kronans bekostnad. Kvarntullen borde ersättas med mantalspenningar (1 mars). Ännu mera tillspetsad var situationen 1636, då B. hörde till dem, som å ståndets vägnar i rådet förhandlade om inskridandet mot Johannes Rudbeckius och inrättandet av ett consistorium generale (21 och 22 juli). Kanslern förebrådde med häftighet prästerna, att de sökte undandraga sig kontroll (»Det är underligit, att ingen får fråga, huru det går till i biskopsdömen och säja: Papa, cur facis?»). Åter var det B., som svarade: hans ståndsopposition gällde ej den tilltänkta överstyrelsen och skärpta uppsikten; det var frågan om preses och bisittare i consistorium generale, som var stridig. Den visserligen med hovsamhet i formen förenade oförskräckthet, som sålunda synes ha präglat B:s framträdande, ådrog honom på intet sätt de styrandes misshag. Väl blev han 1640 förbigången både vid tillsättandet av biskopsämbetet i Skara, till vilket han jämte sex andra prästmän föreslagits av biskoparna och superintendenterna, och vid de ovanberörda professorsutnämningarna i Uppsala, men redan ett par år senare kallades han icke minst genom Axel Oxenstiernas bedrivande till en av den svenska kyrkans mera krävande poster.

De upplösningstendenser i den östra rikshalvans lokala förvaltning, mot vilka centralregeringen ständigt hade att kämpa, voro på det kyrkliga området starkt framträdande i Viborgs stift. En betydande del av dess västra och mera framåtskridna hälft och därmed inkomster, som ansågos nödvändiga för domkyrkans och gymnasiets upprätthållande, hade (1630) avskilts och förenats med Åbo stift. I den östra stiftshalvan med dess oerhört vidsträckta församlingar, fåtaliga, illa avlönade prästerskap och okultiverade befolkning trivdes »sådana insolentier, som icke ibland hedningar äre, mycket mindre ibland kristna borde övlige vara». Till allt detta kommo de ännu mera krävande uppgifter, som följde därav, att biskopen i Viborg såsom den svenska kyrkans närmaste representant var belastad med tillsynen över kyrkoväsendet i Kexholms län och Ingermanland. Svårigheterna hade växt biskopen, Gabriel Melartopæus, över huvudet »uti hans höga ålder och svaga lägenhet», och fastän de upprepade förslagen att sätta en koadjutor vid hans sida ej ledde till någon påföljd, rådde allmän enighet därom, att kapitlet »fast utan någon respekt och lydno neder-

ligger» och att missförhållandena krävde en god karl, som kunde med kleresiet hava »skarpare uppseende än som tillförene skett är».

Knappt var Melartopæus död, förrän landshövdingen Karl Mörner i samförstånd med magistraten i Viborg begärde Axel Oxenstiernas medverkan för att åt stiftet till biskop förvärva en av ortens kotteriväsen obunden, skickelig svensk man, varvid han särskilt riktade uppmärksamheten på B. Vid anställd omröstning i prästeståndet på den 1642 sammanträdande riksdagen visade sig en stor splittring, i det att ej mindre än elva personer kommo i åtanke. Bland dem hade B. varken främsta rummet eller stiftets förord, men han var rikskanslerns kandidat, emedan han var 1) allvarsam, 2) aktiv, 3) medelåldrig att kunna något gott uträtta, 4) en man att moderera, och därmed var hans utnämning given; från stiftet skildes dock vid detta tillfälle Ingermanland, som blev en egen superintendenti. För B. var »den mödosamma resan till Viborg» ingalunda välkommen: hans »fattiga dödssjuka hustru» kunde ej följa honom över havet, det syntes honom påkostande att lämna henne, barn och bohag, och han fruktade att hindras i sitt värv genom sin obekantskap med finska språket. Helst hade han därför sett sin uppgift förändrad till ett tillfälligt uppdrag att såsom vicarius episcopi ställa gymnasium och konsistorium i ordning, men regeringen visade föga böjelse härför och utnämningen blev bestående. I yttre måtto torde B. nog stundom ha haft skäl att sakna sin lugna befattning i Söderköping. Något biskopshus fanns ej, och den tomt, som avsetts för ett dylikt, var endast en »skarnsump», dit borgarna förde sin orenlighet. Först 1647 beslöt regeringen efter upprepade påminnelser och förtröstningar att inköpa en värdig bostad åt biskopen, ett medeltida gråstenshus i domkyrkans närhet, men vid stadens brand 1652 drabbades även biskopshuset av elden, varvid B. var nära att omkomma, och därefter förblev han åter utan ämbetsbostad till sin död. Hans lön, vilken till en början bestämts till 300 tunnor spannmål och 300 dlr smt men senare (13 dec. 1643) höjdes till 400 tunnor spannmål och 600 dlr smt såsom ersättning för ett mistat prebende, var icke otillräcklig, men han hade ständiga svårigheter att utfå den, först på grund av företrädarens arvingars nådårsanspråk och sedan på grund av finansförvaltningens vanliga ineffektivitet. Missförhållandet återspeglas i många bevarade brev och aktstycken. B. skrädde ej orden: »Jag vill», sade han, »heller bliva en bondepräst i Sverige och föda mig av min åker och prästerliga inkomst än hava itt stort namn, stort arbete och här, en främling, lida nöd och förakt. När jag kan varken av-

läggja min tull och accis eller försörja mitt hus, ej heller har i staden mer kredit, måste jag ju vara föraktat.» Det saknades icke från andra sidan insinuationer, att B. lamenterade »mera av en infödd girighet, lust och vana att besvära sig». Vissa uttalanden synas dock visa, att B. verkligen stundom kan ha befunnit sig i förlägenhet, och regeringen fann det även nödvändigt att understödja honom på då vanligt sätt. Med biskopstjänsten följde ett och tre fjärdedels hemman, varå B. bedrev jordbruk, men hans egen avel fick en vida större betydelse, då han 22 apr. 1647 på Norrköpings besluts villkor erhöll byn Vammelsuu i Nykyrka socken, vilken han följande år med landshövdingens tillstånd gjorde till säteri. Den 16 nov. 1650 avrundades donationen med några torp och ett laxfiske. Lägges härtill, utom åtskilliga andra förmåner, att drottningen 24 juli 1651 på B:s begäran upplät den ovannämnda gamla biskopstomten i Viborg till krydd- och kålgård åt biskoparna, synes raden av kungliga ynnestbevisningar tydligt nog vittna därom, att han genom sin verksamhet vunnit överhetens erkännande.

Med B. kom, heter det också, den länge saknade kraftfulle mannen, som med nit och intresse arbetade för stiftets förkovran (Simolin). Han grep genast med kraft in på alla områden: i domkapitlet, gymnasiet och hospitalet, höll ett prästmöte och genomreste sitt stift. Under hela sin ämbetstid förblev han sedan en ihärdig visitator, även om han längre fram klagade över att de svåra resorna tärde på hans hälsa. Som ett resultat av visitationerna antecknade han snart nog, att några hundra av den finska ungdomen kunde sina kristendomsstycken och halva Luthers förklaring, oaktat vid första visitationen ingen enda kunnat ens huvudstyckena. Genom upplysningen dämpades avguderiet, men lösaktigheten var svårare att styra (1648). B:s uppmärksamhet var från början inriktad på nödvändigheten att dela de oformligt stora församlingarna, men delningen var förenad med stora vanskligheter, då de knappa medlen hade svårt att förslå både till de gamla och nya prästlönerna och de gamla och nya kyrkornas underhåll. Nya församlingar upprättades dock trots allehanda slitningar. Ett missförhållande, som B. kraftigt reagerade mot, var att prästerna reste omkring och uppburo sina inkomster av församlingsborna, varav både förtryck och tiggeri ej sällan blevo följden. Likaså yrkade B. på byggandet av ordentliga prästgårdar med skorstenar i stället för de ofta brukliga rökhusen. I stiftsstaden ägnades B:s uppmärksamhet främst åt domkapitlet och undervisningsväsendet. Redan 1643 berömmer han sig av att ha

bragt gymnasiet och trivialskolan i ordning men tillägger vemodigt, att såsom »en krigsofficerare ringa beröm inlägger utan folk, alltså en lärare utan discipler». Det var, enligt vad han ej trötnade att framhålla, avsaknaden av den västra stiftshalvan, som i alla avseenden berövade gymnasiet dess naturliga underlag, men först 1647 trängde hans krav på de frånskilda socknarnas återförening med stiftet igenom. Han arbetade mycket för lektorslönernas förbättring, genomdrev anslag till ny gymnasiebyggnad, begärde enträget böcker till upprättande av ett gymnasiebibliotek för att slutligen få löfte om dupletter ur det kungliga biblioteket (1644, 1650), hyste planer på att upprätta ett tryckeri för gymnasiets behov utan att dock kunna utverka erforderliga medel och såg sina ansträngningar belönade genom en formlig kunglig konfirmation på gymnasiet (19 okt. 1650). Sina kyrkligt-administrativa grundsatser för stiftsstyrelsens alla grenar nedlade B. i de utförliga kyrkliga stadgar för Viborgs stift, som domkapitlet utfärdade vid mitten av 1600-talet; för gymnasiets del gåvos därjämte år 1654 speciellare föreskrifter genom särskilda, såsom förtjänstfulla lovordade stadgar. En tredje huvudlinje för B:s verksamhet var missionen bland ryssarna i Kexholms län, vilka svenska regeringen och kyrkan ivrigt sökte vinna för den luterska läran tillika med deras trosfränder i Ingermanland. B. synes ha anlitat alla de vid detta missionsarbete vanliga medlen intill gränsen av ett tvång, som regeringen ej ansåg tillåtligt. Vid missionsarbetet användes en 1643 tryckt finsk katekes, transkriberad med ryska bokstäver, men B. önskade den utbytt mot en katekes med texten på svenska, finska, ryska och ryska med latinska bokstäver, »så kunde jag och andre präster se och höra, om ryssarne läsa rätt». B. uttalar sig någon gång ganska förhoppningsfullt om verksamheten i Kexholms län, men det stora avfallet under Karl X Gustavs krig skulle dock redan få år efter B:s död visa, att hans liksom många hans ämbetsbröders missionsnit i stort sett förblivit lönlöst.

Under hela sin biskopliga verksamhet stod B. i livlig rapport med regeringskretsarna i Stockholm. På sommaren 1643 berättade han munt- och skriftligen i rådet om sina första erfarenheter från stiftet, och han fortsatte sedan att träget besöka riksdagar och möten; på en av dessa resor, i slutet av år 1654, led han skeppsbrott och räddade sig väl »med stor möda och livsfara» men ådrog sig en sjukdom, varav han ännu ett par månader senare var sängliggande. Stiftets ganska talrika besvärsskrivelser från B:s tid äro innehållsrika, och B. understödde sina önskemål både för stiftets och egen del genom skrivelser till inflytelserika gynnare, såsom

sekreterare i kansliet och rikskanslern. Efter den sistnämndes död sökte han fortsatt protektion hos hans son Erik, därvid åberopande sig på att det var Axel Oxenstierna, som snart sagt nödgat honom att mottaga tjänsten i Viborg. — Ett flertal från B. härrörande brev och handlingar, däribland de under hans tid utfärdade kyrkliga stadgarna för Viborgs stift och stadgarna för Viborgs finska gymnasium, äro tryckta i nedan anförda finska källpublikationer. Hans ovannämnda, år 1643 till regeringen avgivna orienterande berättelse om tillståndet i stiftet, vilken är ett dokument av stort kulturhistoriskt intresse, är av J. Gummerus tryckt i andra delen av Finska kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden (1902).

Tryckta skrifter: Een christelig lijkpredikning om the andeliga fiender, med hvilka alla gudfruchtiga menniskior strijda måste..., hvilken tå then högborna... furstinna... frw Maria Elizabeth..., hertiginna till Östergötland..., fördes til sin hwilokammar i Linckepning (!) hållin är på thet fursteliga hwset Bråborg then 18. januarj åhr 1619. Sthm 1620. 4:o 20 bl. — Een kort och sanferdigh relation om stifftzensz tillstånd uthj Vijborgh, anteknad uthj näst håldne visitation;... öffuerantvardatt i Stockholm den 3 julij 1643 (Viipurin piispa Petrus Bjugg'in kertomus hiippakuntansa tilasta 3 p. heinäk 1643. Esittänyt Jaakko Gummerus; Finska kyrkohist. samf. prot. o. meddel., 2, 1898—1902 (1902), s. 99—112). — B. har därjämte responderat å tre akademiska avhandlingar, av vilka han författat den år 1612 i Uppsala ventilerade (se ovan).

Källor: Riksregistr., RA; Svenska archivum, utg. av S. Loenbom, 1 (1766), s. 207, 211—212; Finska presterskapets besvär och Kongl. Majestäts derpå givna resolutioner från slutet af 1620-talet intill stora ofredens slut, utg. af K. G. Leinberg (1892); Handl. rör. finska kyrkan och presterskapet, utg. af dens., 2—4, 7 (1893—1900, 1907); Handl. rör. finska skolväsendets historia, utg. af dens., 1 (1884); Sv. riksrådets prot., 3, 6—10, 12 (1885, 1891—1905, 1909). — M. Akiander, Herdaminne för fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift, 1 (1868); G. Lagus, Ur Wiborgs historia, 1—2 (1893—95); J. W. Ruuth, Viborgs stads historia, 1 (1906); A. Simolin, Viborgs stifts historia (1909); A. Westén, Sv. Kongl. hof-clericiets historia, 1 (1799); J. A. Westerlund & J. A. Setterdahl, Linköpings stifts herdaminne, 3 (1919).

B. BOËTHIUS.

Bjugg, Mathias Jacob, f. 20 mars 1751 i Åhus, † 22 nov. 1807 i Stockholm. Föräldrar: kyrkoherden Johan Bjugg och Elisabet Kåhre. Åtnjöt undervisning i Kristianstads skola; student i Lund 21 juni 1768; avlade juridisk examen 15 dec. 1770. E. o. kontorsskrivare vid generalsjötullskontoret 21 apr. 1774; kammarskrivare vid Stockholms stora sjötullkammare 1 febr. 1777; erhöll avsked 1778; biträde vid Malmö stora sjötullkammare 1785; e. o. kontorsskrivare vid generallandtullkontoret 1786; tull- och accisskrivare i Enköping 7 apr. 1788; tullskrivare vid Byälvs tull under Åmåls tullkammare 26 juli 1790; tullskrivare vid Marstrands södra tull 27 juni 1791; tullskrivare vid Björneborgs strandtull 29 aug. 1792; tullnär i Raumo 21 febr. 1793; erhöll avsked med pension 9 juli 1807.

Gift med Elisabet Pihlman, f. 29 sept. 1778.

Tillhörande en i det lundensiska stiftet verksam prästsläkt, har B. genom J. H. Kellgrens kvicka skämt kommit att med en annan något äldre sydsvensk författare, Hakvin Bager, dela en herostratisk ryktbarhet. I övrigt var deras levnadslopp ganska olika. Medan Bager tack vare en framgångsrik affärsverksamhet höjde sig till välstånd, drog sig B. under en ambulatorisk tjänstgöring i låga tullbefattningar fram i en tryckande fattigdom, som i tjänsten förlamade hans arbetshåg. Det löjeväckande synes ej i lika hög grad ha vidlått hans personliga framträdande som hans vittra försök. »I umgänge och uppträdande förekommer han mig», skriver en samtida, »att vara vittig, något underbyggd av studier, redig, alldeles nykter och i alla avseenden känslofull för religion, ära och dygd.» Om denna »känslofullhet» till äventyrs var en prydnad för B:s vardagsliv, var det emellertid obestridligen den, som lockade honom in på de befängdaste avvägar, då han grep till pennan — som, för att tala med P. D. A. Atterbom, lät honom, av naturell och åt det sublima riktad strävan, uppnå det yttersta av svulst, eller enligt Lorenzo Hammarsköld gjorde honom till ett bland de eminentaste exempel på en sådan total snilleförvridning, vilken, tack vare sitt objektivt-komiska intresse, i geniets utvecklingshistoria äger ett värde, högt över den platta medelmåttan. Ehuru av romantikerna räknad bland dem, vilka i opposition mot upplysningen eftersträvade en högre och friare flykt (Hammarsköld), undgick han sålunda ej ens att i deras till välvilja predisponerade granskning framstå som den uppenbare pekoralisten. B. var i verkligheten värnlöst hemfallen åt allt vad den nordiska forntid, där Olaus Rudbecks efterföljare dvaldes, vad de klassiska sagorna och den växande samtida exotismen bjöd av ordklang eller känslobetonade associationer, och hans idéers flykt var hejdlös. *För Kellgrens satir var hans meningslösa ordsvall ett tacksamt byte. Hans »Skaldedigt öfver Sverige» mottogs i Stockholms posten* (1789 N:o 93) med den blixtrande anmälan, som lagt grunden till B:s ryktbarhet hos eftervärlden, och då han oförskräckt upptog utmaningen, följde en bitter fejd, där Kellgren utan misskund svängde det bitande skämtets och parodiens vapen mot sin hjälplöse motståndare men även, i artikeln »Om skaldekonsten» (N:o 127) samlade sig till allvarliga uttalanden, vilka förebåda hans egen frigörelse från det fransk-klassiska regeltvånget. B. fortsatte ännu en tid sina skriverier — en uppgift, att han författat en år 1813 i Göteborg tryckt »Parodie öfver pris-skriften Svea» är dock redan av kronologiska skäl orimlig — men lade ej därför några nya drag till

dem, som framträtt i hans första skrift. En viss aktualitet fick hans namn åter, då Tomas Thorild i sitt angrepp på Kellgren 1791 tadlade dennes drift med B. Ej heller Thorild fann mening i B:s skrifter, men han såg med varm medkänsla »det förfärligt höga skådespelet av snillets missöden» och synes sålunda vilja antyda, att B. var märkt av en — såsom nyare forskningar visat i hans familj ärftlig — sinnessjukdom.

Tryckta arbeten: Skaldedigt öfver Sverige. Upps. 1789. 4:o 24 s. Ny uppl. Upps. 1871. 4:o 17 s. — Til allmaktens låf. Ode. Vänersborg 1790. 4:o 42 s. — Saga i Atland. Af autor til Skaldedigt öfver Sverige. Gtbg 1792. 4:o 37 s. (Anon.) — Sagobrott öfver forn-saga. Af autor til Skaldedigt öfver Sverige. Gtbg 1792. 4:o 44 s. (Anon.) — Freds-tidningen, år adertonhundratvå. Åbo 1803. 4:o (11) s.

Källor: P. D. A. Atterbom, Sv. siare och skalder, 4 (1847), s. 150; [A. W. Björkman], Mathias Jacob Bjugg (1894); L. Hammarsköld, Sv. vitterheten, 2:a uppl. (1833); G. Ljunggren, Sv. vitterhetens häfder, 1 (1873), s. 475 o. följ.; B. E. Malmström, Grunddragen af sv. vitterhetens historia, 2 (1867), s. 438 o. följ.; C. Sjöström, Blekingska nationen 1697—1900 (1901); Th. Thorild, En critik öfver critiker (1791).

B. BOËTHIUS.

Bjurbäck, Olof, f. 26 okt. 1750 på Bjurbäcks bruk i Lungsunds församling, † 18 apr. 1829 i Karlstad. Föräldrar: hammarsmeden Jonas Olsson och Maria Svensdotter Bock. Elev vid Filipstads pedagogi apr. 1760—ht. 1765 och vid Karlstads gymnasium vt. 1766—vt. 1770; student i Uppsala 1770; disp. 12 juni 1772 (Observationes philosophicæ de immaterialitate animæ; pres. P. N. Christiernin); fil. kand. ht. 1774; prästvigd juli 1775. Biträdande lärare vid Filipstads pedagogi ht. 1770—vt. 1771; informator hos brukspatronen Johan Lundgren; pastorsadjunkt i Kila sommaren 1775—mars 1776; vistades 1776—77 ånyo i Uppsala; antagen som e. o. bataljonspredikant vid livgardet sommaren 1777, men blev av ögonsjukdom hindrad att tillträda befattningen; innehade flera konditioner, bl. a. som huspräst hos änkefru Brita Katarina Linroth på Long 1780; e. o. gymnasieadjunkt 19 jan. 1781; brunnspredikant vid Loka 10 maj 1782; undergick pastoralexamen 26 apr. 1786; eloqventiæ et poëseos lektor i Karlstad 1787; kyrkoherde i Filipstad 2 juli 1801 (tillträdde 1802); prost 1801; biskop i Karlstad 19 juli 1803 (tillträdde 1 maj 1805); stiftets fullmäktige vid banko- och riksgäldsverkens revision 1807; bevistade riksdagarna 1809, 1812 och 1815 och var därunder ledamot i lag- och expeditionsutskotten 1809 och i bevillningsutskotten 1812 och 1815. Teol. doktor 1 nov. 1800; RNO 1809; var dessutom ledamot av flera lärda samfund.

Gift maj 1811 med Maria Lundgren, f. 29 mars 1755, † 24 dec. 1833, dotter till brukspatronen Johan Lundgren i Filip-

stad och änka efter bruks-patronen Anders Fahlbeck.

B:s levnadsbana är ganska säregen. Den avgörande stunden i hans liv, omtalar han i sin korta självbiografi, var, när hans välgörare Johan Gustav Linroth år 1759 uppmärksammade honom och började taga sig an honom. Denne var ägare till Bjurbäcks bruk, nordost om Karlstad, varest B:s mor, då änka, arbetade för sitt och sina barns uppehälle. Bland sina lärare i Karlstad nämner B. särskilt Erik Wathelius och Erland Fryxell. Den förre, som hade till valspråk: »Gud, samvete, arbete», påverkade gossens karaktär, den senare gav honom håg till det matematiska studiet, en kärlek, som B. bevarade hela livet igenom. Det är möjligt, att B. också ägnat sig däråt, om det lovat honom bättre existensmöjligheter. Nu valde han i stället prästens levnadskall. B. uppger själv, att han redan vid läroverket börjat studera teologiska och filosofiska författare. Han läste t. ex. Andreas Rydelius' arbeten och studerade sedermera Voltaire, Rousseau och Bayle (Dictionnaire historique et critique). Upplysningsidéerna gjorde honom till skeptiker, och vid nitton års ålder genomlevde han en andlig kris. Läsningen av Sven Bælter återgav honom emellertid lugn och sinnesfrid. I Uppsala, dit han reste i början av året 1770, hade han som lärare i filosofi professor P. N. Christiernin. Denne var eklektiker och för övrigt så genomsyrad av teologiskt betraktelsesätt, att han på traditionellt vis snarast lät filosofien bli en tjänarinna till religionen. Han var likväl den förste filosof, som i Uppsala företrädde lockeanismen. Betecknande för Christiernin är, att när B. en gång bad att få låna Helvetius' »De l'esprit», han fick uppmaning att först lära sig vad som vore rätt, och hur man byggde upp, innan han lärde sig känna, vad som vore orätt, eller hur man reve omkull. Det är otvivelaktigt, att B. — liksom hans samtida Samuel Ödmann — rönt starka intryck av Christiernins undervisning och

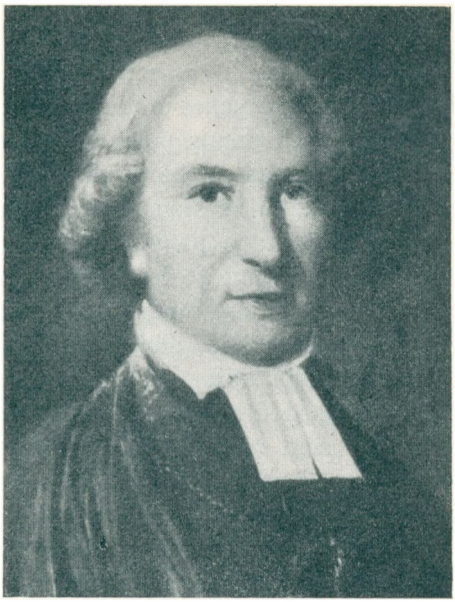

Olof Bjurbäck.
Oljemålning av K. F. von Breda. 1804. Domkapitlet, Karlstad.

möjligen på grund härav hela sitt liv kommit att intaga en förmedlande ståndpunkt i filosofiskt hänseende. Så är till exempel hans bekanta inlägg mot schellingianismen i Svensk literatur-tidning 1815 skrivet i mycket moderat form. Tidningens redaktion hade själv uppmanat till denna polemik mot den unga naturfilosofien, och B. svarade med en artikel undertecknad Epechon, vari han punkt för punkt framställde sina betänkligheter mot Schellings läror. Bland B:s efterlämnade papper finner man belägg på att han ägnat ett ingående studium åt den idealistiska filosofien, icke minst åt Kant.

På grund av medellöshet och sjukdom kom B. att mycket ojämnt vistas vid akademien. Han synes emellertid haft stor fallenhet för studier, och detta intresse varade livet igenom. Överallt bland den tidens uttalanden träffar man bevis härpå: han skildras som »den lärde Karlstadsbiskopen». När hans välgörare assessor Linroth i mars 1772 avled, såg det mörkt ut för B. att kunna fullfölja sin bana, men den värmländske brukspatronen Johan Lundgren trädde emellan, så att han denna vår kunde disputera under professor Christiernins presidium. Sedan B. ett par år vistats i Lundgrens hus som informator, kom han åter till Uppsala, där han avlade filosofie kandidatexamen. Under de sex år, som närmast följde efter B:s prästvigning 1775, var han vissa tider så sjuk, att han ej kunde sköta sitt arbete. Sin egentliga lärargärning utförde han (från våren 1781) i Karlstad, där han kom att stanna över tvenne årtionden, tills han, med betydande röstövervikt uppförd i första förslagsrummet och understödd av ett varmt förord av stiftets biskop, befordrades till Filipstads regala pastorat. Vid biskopsvalet ett par år senare var stiftets uppslutning kring honom ganska avgjord, i det han erhöll 50 röster, medan hans närmaste medtävlare, sedermera ärkebiskopen Karl von Rosenstein, stannade vid 34.

Redan vid 1809 års riksdag — den första vari B. deltog — finna vi honom verksam som motionär i prästeståndet i sociala och ekonomiska frågor, vilka främst hade fångat hans intresse. Men vid sidan härav ägnade han uppmärksamhet åt den vid denna riksdag allt annat dominerande författningsfrågan, i vilken han uppträdde med ett memorial, som visar honom såsom renlärig anhängare av den Montesquieu'ska maktfördelningsteorien. B:s politiska intresse tog sig också uttryck i ett »förslag till ny regeringsform», som han vid denna tid skall hava författat och som Georg Adlersparre efter hans död publicerade i åttonde delen av sina »Handlingar rörande Sveriges historia». Någon praktiskt politisk roll har förslaget säkerligen ej spelat, men det saknar

ej alldeles intresse såsom uttryck för tidens statsfilosofiska spekulation. Med största sannolikhet har B. även författat den starkt spekulativt hållna avhandling, kallad »Naturliga, historiska och philosofiska grunder... till en förbättrad regeringsform», som likaledes finnes intagen i Adlersparres Handlingar och som närmast synes ha karaktären av en resonerande inledning till det nämnda, i paragrafform avfattade konstitutionsutkastet.

B:s nationalekonomiska och sociala intressen funno ett mera samlat uttryck i en år 1818 anonymt utgiven, förhållandevis betydande utredning, kallad: »Betänkligheter emot vissa, efter uppsåtet och utseendet, för landtbrukets trefnad vidtagne anstalter och gynnande tänkesätt.» B:s framställning, vilken har sin bakgrund i jordbrukskrisen efter Napoleonskrigen, är påverkad av D. Hume och de klassiska nationalekonomerna (A. Smith, J. B. Say). Han avvisar under ett av kvantitetsteorien påverkat resonemang förslag om ökad jordbrukskredit såsom endast ledande till ökad inflation. Det vore orätt att på de skattdragandes och fattigas bekostnad understödja någon näring, handel m. m., vars verkan på hela samhällets väl icke vore öppen och klar. Lättheten att åtkomma penningar skulle dessutom skapa yppighet och slöseri. I ett särskilt kapitel talar B. för upphävande av allt tvång i näringarna samt slopande av allt skråväsende och yrkar frihet i handel och vandel. Den historiska utredning, han lämnar i samband härmed, vittnar om hans grundlighet och forskariver. Som en alldeles nödvändig åtgärd stod för honom förbättrandet av de fattiga klassernas villkor. Han hade själv redan tidigt fått erfara fattigdomens hårda lott. Och det är nog ej utan grund, att han vid tillträdet av sitt episkopat i ett memorial till stiftets präster avhandlar, huru dessa skulle förhålla sig till den gängse fattigdomen. Hans allmänna regel härvidlag är denna: där rätt sker, är egentligt så kallat välgörande mindre av nöden. Men till grund för all trevnad och lycka i samhället lågo vida djupare faktorer än av rent ekonomisk natur. Det heter strax i början av det ifrågavarande nationalekonomiska arbetet: »Man må grubbla så artificiellt och så långväga som helst, stannar man dock sluteligen därvid, att mänsklighetens stora angelägenheter bero icke på konstens uppfinningar och anstalter, utan på ärlighet, arbetsamhet, rättvisa, ett oförbehållet verksamt erkännande av mänsklighetens rättigheter. Där dessa egenskaper finnas hos ett folk, vore det ett under över alla under, om icke detta folk vore välmående och förnöjt.» Mänsklighetens rättigheter — det påminner om franska revolutionen och den liberalitet, som ur denna höll på att utveckla sig.

I likhet med flera av 1800-talets biskopar hade B. även litterära intressen. Han studerade den engelska och tyska litteraturen och försökte sig på översättning av Shakespeare och Schiller. I »Betänkande om Shakspeare jemte åter en öfversättning af Hamlet» (1820) visar han sig vara en entusiastisk beundrare av Englands främste dramatiske författare. Med motto efter Voltaire: »C'est le privilège du vrai génie, de faire impunément de grandes fautes», påvisar han betydelsen av Shakespeares författarskap och citerar den ena auktoriteten efter den andra för att ge styrka åt sina påståenden. Inledningsvis framhåller han, att Shakespeare var nästan alldeles okänd hos den läsande allmänheten i Sverige, ett påstående, som trots Geijers Macbethtolkning 1813, nyromantikernas Shakespearebeundran och Georg Scheutz' subskriptionsanmälan på en Shakespeareupplaga 1818 måhända ej saknar grund. B. har i översättningen ej bibehållit originalets bundna form på några få undantag när. Han ansåg nämligen, att en versifierad översättning mera skadade än gagnade. Genom prosan däremot kom skaldens mening lättare och tillförlitligare i dagen. En tolkning av »Kung Lear», som B. utarbetat, blev aldrig tryckt men förvaras i handskrift i Karlstads stiftsbibliotek. Shakespeares högsta styrka fann B. i det tragiska, icke i det komiska. Sina intryck av de olika Shakespearestyckena har han sammanfattat i temperamentsfulla marginalanteckningar i sin upplaga av den engelske skaldens skrifter (nu i Karlstads stiftsbibliotek). Det berättas, att B. oaktat sin kunskap i engelskan aldrig lärde sig det rätta uttalet, han läste orden efter bokstaven. När han på sin sista ålderdom ej själv såg att studera, lät han en tjänstflicka på Ekenäs (hans prebendeboställe, varest han gärna vistades), vilken förstod att läsa bra innantill, även föreläsa engelska böcker. Emedan hennes uttal överensstämde med hans eget, gick detta väl för sig. I latinska språket skaffade sig B. stora kunskaper. Då han blev lektor i vältalighet och poesi uti Karlstad, gjorde han sig verklig möda att sätta sig in i den klassiska litteraturen. Hans latinska orationer voro också berömda.

Redan som lektor och medlem av domkapitlet hade B. förvärvat grundlig kännedom om stiftets angelägenheter, och det var vid denna tid ej ovanligt, att han ledde besluten efter sin önskan. Sällan har väl en biskop gått till sina värv med så goda förutsättningar. De domkapitelscirkulär, under vilka B. satt sitt namn, giva oss en i flera avseenden klar inblick i hans ämbetsförvaltning. Men eljest är det svårt att få en rätt bild av hans gärning. Det är rentav förvånansvärt, hur obekant B. är för

eftervärlden. Vi känna ganska väl de flesta samtida (eller senare) biskopar, en Tegnér, Wingårdh, Hedrén, Agardh, Thomander och andra. B:s namn påträffa vi däremot mera sällan. Säkerligen har hans svåra sjuklighet tvingat honom till att isolera sig, men också hans av allt att döma tillbakadragna naturell har väl gjort sitt till. Redan som barn, under skoltiden, blev B. undernärd och överansträngd, och som student ådrog han sig genom förkylning en stark värk i huvudet, som mycket nedsatte hans arbetsförmåga. Hela livet igenom plågades han härav. Under sådana förhållanden drog han sig alltmera undan från världen och levde bland sina böcker och sin trängre krets. Lika fordrande mot sig själv som andra, oroades han emellertid av att ej kunna sköta sitt kall som han ville, och grubblade på att nedlägga biskopsämbetet på grund av sin sjuklighet.

B:s cirkulär till stiftets prästerskap ge även en viss inblick i den svenska kyrkans förhållanden under de trenne första årtiondena av seklet, på samma gång som de lämna belägg på hans egen teologiska och religiösa åskådning. Våra predikningar, heter det vid ett tillfälle, nalkas därföre fullkomligheten i den mån de, i rätteligen fattad mening, äro åminnelsetal över vår Herre Jesus Kristus. Här framträder tydligt B:s fullt kristocentriska uppfattning av kristendomen. B. är synbarligen ingen neolog utan torde snarare böra räknas till tidens bibelteologer, vilka i stort sett följt bibeln som norm framför det konfessionella dogmat. Hans frigjorda och liberala läggning pekar med en viss bestämdhet i den riktningen. Den spekulativa konfessionalismen, som delvis trängde fram med den idealistiska filosofien, kunde han icke gilla, även om hans filosofi, i likhet med hans lärares, professor Christiernins, gick i trons lydnad. Allra minst kan man ställa honom i ledet bland våra världsligt kloka prelater, av vilka vi äga så många under det nittonde seklet. Man skulle vara böjd för att tro, det han i äkta, djup kristlighet endast hade få likar bland samtidens biskopar. Det är säkerligen ej för mycket att påstå, att hjärtats begåvning hos honom motsvarade förståndets. Hela sitt liv ömmade han för de fattiga och nödlidande, och i det ovanberörda nationalekonomiska arbetet skildras fattigdomen och nöden som en ständig gäst i våra landsändar under denna tid. Själv gav B. bort, vad han ägde, helst utan att någon visste därom. I denna sin välgörenhet hade han en trogen medhjälparinna i sin maka. Under de svåra nödåren vid slutet av 1820-talet läto B. och hans hustru arbetslösa personer för att få sysselsättning och förtjänst uppföra en stenmur omkring den stora parken vid Ekenäs. Denna vackra mur

finnes ännu kvar. Initialerna O. B. (Olof Bjurbäck) på järngrindarna tolkas numera av allmogen som »Ortens Biskop».

Den B. mycket närstående prosten Anders Lignell i Kila, som höll parentation över honom vid hans begravning, torde under sjukdomstiden varit B. behjälplig. De brevutdrag, som Lignell anför i sin självbiografi, visa hän därpå. Båda voro kännare på kyrkolagfarenhetens område, och Lignell hade särskilt som konsistorienotarie mást syssla därmed. Om det har sagts, att B. näst efter Tegnér varit den lärdaste och mångsidigaste av landets biskopar, så kan det med rätta sägas, att han framför andra var intresserad av kyrkans ordning och förvaltning. Detta kan man finna av stiftscirkulären, men det borde framför allt ha kommit i dagen under B:s riksdagsgärning. Emellertid gjorde sjukdomen, att B. ofta ej kunde resa till riksdagarna (så var förhållandet riksdagarna 1817—18, 1823 och 1828—30). Men vid de riksdagar, han bevistade, fick han tillfälle att beröra de önskemål, som han sedermera skriftligen har framställt.

B. torde också indirekt hava bidragit till att frågan om kyrkolagens revision kom under behandling vid 1823 års riksdag. Man har nämligen all anledning förmoda, att B. inspirerat om icke rentav författat det memorial rörande en ny kyrkolag, som inlämnades vid denna riksdag utav en av borgarståndets representanter, brukspatronen Kristoffer Beckman ifrån Karlstad. Den året därpå tillsatta kyrkolagskommittén blev färdig med sitt första förslag till kyrkolag år 1828. B. kom också i tillfälle att å ämbetets vägnar kritisera detta förslag, ett arbete som upptog honom helt och hållet under slutet av hans liv. Hans sista skrivelse (ett brev till Lignell) innehåller bestämmelser om att hans kritiska anmärkningar mot kyrkolagsförslaget skulle genomses av Lignell och befordras till trycket. Detta skedde även. År 1831 utkom i Uppsala »Granskning af förslaget till kyrko-lag och ordning för svenska församlingen af O. Bjurbäck», ett av de bästa inläggen i den samtida debatten. Några viktigare punkter må här anföras. B. ville avskaffa disputationsprovet vid pastoralexamen, emedan den mångåriga förberedelsen därtill störde prästernas ordinarie gärning. Om dessa specimina skulle fortfara, måste man lägga bort bruket att därvid använda latin. »I våra tider, vad båtar att känna mer av och i detta språk, än att kunna översätta det?» frågar B. Han yrkade på att prästernas studier framför allt borde åsyfta deras kall. Vid olika tillfällen hade B. talat för upphävandet av de hårda bestämmelserna i kyrkotukten, bannlysning och kyrkoplikt etc. Så även här: dessa borde »i Guds, i mänskligheten

namn försvinna». Även i detta ämne visar han sig före sin tid. Något liknande är förhållandet med hans kritik av domkapitlens sammansättning. Han anser lektorerna vara olämpliga capitulares, emedan de ej tillräckligt hade satt sig in i de ämnen, som prästen måste ha befattning med. Lektorerna gjorde merendels »ett saltomortale ur studentlivet till konsistoriebordet», de hade vanligen ej läst varken civillagen eller kyrkolagen och de ecklesiastika författningarna. Betecknande nog påpekar han, att intet enda ämbetsverk eller någon enda domstol i riket funnes så sammansatt, själva krigsrätterna ej ens undantagna. I likhet med biskop J. J. Hedrén föreslår han, att medlemmarna skulle väljas av prästerna bland församlingarnas kyrkoherdar. Men helst såge han, att biskopen ensam finge avgöra de administrativa ärendena. Att biskopens maktbefogenhet ökades, kunde endast gagna kyrkan. Tillika satte B. trots sitt personliga studieintresse i tvivelsmål, om det gängse systemet, att lärdomsmeriterna i första rummet lades till grund för prästerlig befordran, vore så lyckligt för kyrkan. Kunde det av erfarenheten styrkas, att specimina, föreläsningar, examina o. d. beredde vederbörande större färdighet att vårda en församling, då vore hög lärdom ett viktigt önskemål för prästen. Men så hade ingalunda varit fallet, som B. med drastiska exempel visar. Med verklig iver angriper B. bestämmelsen om de dubbla tjänsteåren för skolans män. Med dessa uttalanden om prästerskapets befordringsförhållanden berörde B. ett ämne, vilket han tidigare ägnat ett särskilt intresse. Redan år 1822 hade han nämligen från trycket utgivit en synnerligen vederhäftig och klargörande utredning, »Något om prestval jemte förslag till annat befordringssätt för religionslärare». Han tillhör dem, som anse det gängse befordringssättet, vilande på menigheternas val, i högsta grad förkastligt. Han skildrar i mörka färger alla olägenheterna vid prästval. I den intressanta historiken över prästs tillsättande under gångna tider påpekar han bl. a., att 1739 års författning rörande prästs tillsättande endast blivit provisoriskt antagen av ständerna till följande riksdag, då den tillika med kyrkolagen skulle ställas under granskning och överläggning. Detta kom emellertid aldrig att ske. — I stort sett kan man säga, att B. i tidens kyrkofrågor lagt i dagen en sällsynt klar och förutseende åskådning, och säkerligen har han mer än de flesta bidragit att aktualisera spörsmålen.

Tryckta arbeten: En christelig predikan hållen vid Loka hälso-brunn, på tionde söndagen efter Hel. trefaldighet. Örebro 1783. 4:o (8) s. (Anon.) — Griftetal hållet wid änke-prostinnan ... Brita Kjellins begrafning. Örebro 1791. 4:o (12) s. — Oratio funebris in memoriam ... Erici Eurén ... Upps.

1795. 4:o (4), 27 s. — Tal vid kron-prinsens födelse, hållet den 19 november 1799 på Kongl. gymnasii öfre lärosal i Carlstad. Örebro 1800. 4:o 26 s. — Grifte-tal, hållit då... hofpredikanten Pär Westmarck begrofs i Kilns kyrka den 4 dec. 1808. Sthm 1809. 15 s. — Tal hållet vid prästmötets slut den 20 junii 1811. Karlstad 1811. 4:o 18 s. — Oratio qua synodum cleri dioeces. Carolstad. die 18 junii 1811 auspicatus est episcopus O. Bjurbäck. Örebro 1812. 4:o (8) s. — Om arbets- och correctionshus. Karlstad 1816. 4:o (7) s. [Ny tillök. uppl. med titel:] Betänkligheter emot arbets- och corrections-hus i lands-orterna; eller deraf befaradt hinder och men för landtbruket. Sthm 1817. 49 s. (Anon.) — [Tankar om Schellingska filosofien] (Sv. literatur-tidn. 1815, N:o 8, s. 113—124; undert. Epechon). — Utdrag af ett tal vid Carlstads bibel-sällskaps första allmänna sammanträde den 20 julii 1817. Karlstad 1817. 31 s. (Anon.) — Predikan hållen i Carlstads domkyrka jubeldagen den 31 october 1817. Sthm 1818. 20 s. (Anon.) — Betänkligheter emot vissa efter uppsåtet och utseendet för landtbrukets trefnad vidtagne anstalter och gynnande tänkesätt. Sthm 1818. 124 s. (Anon.) — Betänkande om Shakspeare jemte åter en öfversättning af Hamlet. Sthm 1820. 206, (2) s. (Anon.) — Jesus Christus eller dess gudom uppenbar i dess mänskliga tal och gärningar eller uti dess sätt at lära, göra och lida. Karlstad 1820. 27 s. (Anon.) — Tal vid invigningen af Frykeruds kyrka den 1 october 1820. Karlstad 1820. (2), 8 s. (Anon.) — Strödda tankar at af föräldrar och ungdoms-lärare öfvervägas och bepröfvas. Critiskt bihang till Anvisningar och råd om sättet at verkställa K. schol-ordningen af den 16 december 1820. Karlstad 1822. 70 s. (Anon.) — Något om prestval jemte förslag till annat befordringssätt för religionslärare. Karlstad 1822. 93, (1) s. (Anon.) — Anmärkningar nödige vid embets-lexicon eller anvisning på stadgar för prester såsom tjenstemän och indelningshafvare, förf. af L. Enbohm. Karlstad 1823. 44 s. (Anon.) — Predikan på fjerde söndagen efter trefaldighets om en christelig fattigvård jemte några ord widare i ämnet. Karlstad 1823. 4:o 18 s. (Anon.) — Medlidsamhet mot djuren. Jönk. 1828. 8 s. [Ny uppl.] Skara 1829. 8 s. (Utdrag ur B:s ämbetsmemorial till Karlstads stifts präster, 1827, N:o 2.) — Granskning af Förslaget till kyrko-lag och ordning för svenska församlingen. Efter förf:s död till trycket befordrad af A. Lignell. Upps. 1831. 71 s. (Förslag till kyrkolag utkom 1828.) — Naturliga, historiska och philosophiska grunder, i förbindelse med Sveriges från förflutne tider grundlagde statsförfattning, till en förbättrad regeringsform (Handl. rör. Sveriges äldre, nyare och nyaste historia, utg. af ett sällskap, D. 8, 1832, s. 30—77; anon.). — Förslag till en ny regeringsform i allmänhet och lämpad efter Sveriges statsförfattning i synnerhet (ibid., s. 78—102; anon.). [Ang. förf.-skapet till de bägge sistnämnda skrifterna, se texten.] — Ämbetsskrivelser, artiklar i samtida tidningar m. m.

Översatt: M. Claudius, Asmus med allt sitt pick och pack. Sthm & Upps. [tr. Upps.] 1820. 199, IV s. — F. von Schiller, Cabale och kärlek. Karlstad 1821. 104 s. — J. G. Jacobi, Elysium. Karlstad 1821. 4:o 20 s. — Äter en öfversättning af Hamlet, se ovan.

Handskrifter: se B:s egenhändiga förteckning i J. Hammarin, Carlstads stifts herdaminne (1846), s. 75—76.

Källor: Meddelanden från domprosten C. W. Bromander och professor A. Brusewitz; Prosten A. Lignells självbiografi (manuskr., Kila församl.); brev från B. (UB m. fl. saml.). — J. Hammarin, Carlstads stifts herdaminne, 1 (1846); A. Lignell, Tal vid Olof Bjurbäcks jordfästning (1829).

OSCAR HIPPEL.

Bjurholm, Anders, f. 11 febr. 1826 i Österhaninge, † 1 sept. 1913 i Stockholm. Föräldrar: klockaren Anders Bjurholm och Greta Andersdotter. Lärling vid broderns, Per Bjurholm, bryggeri nov. 1844; förvärvade burskap som bryggeriidkare sept. 1852. Bryggare i Stockholm okt. 1852—73; ledamot av Stockholms stadsfullmäktige 1870—75 och 1884—90 och av

drätselnämnden 1873—75; verkställande direktör för Bjurholms bryggeri-a.-b. 1873—89; styrelsemedlem i f. d. Bryggarämbetets i Stockholm pensionskassa 1874—81, dess ordförande 1881—1913, hedersordförande de sista åren; kyrkovärd i Katarina församling 1882—84; ordförande i Svenska bryggareföreningen 1885—91, hedersordförande 1891—1913; medlem av föreningens verkställande utskott 1885—1905, ordförande 1885—97; tillkallad som sakkunnig i kommittén angående beskattning av maltdrycker 23 nov.—11 dec. 1891 och 22 okt.—26 nov. 1892. RNO 1888.

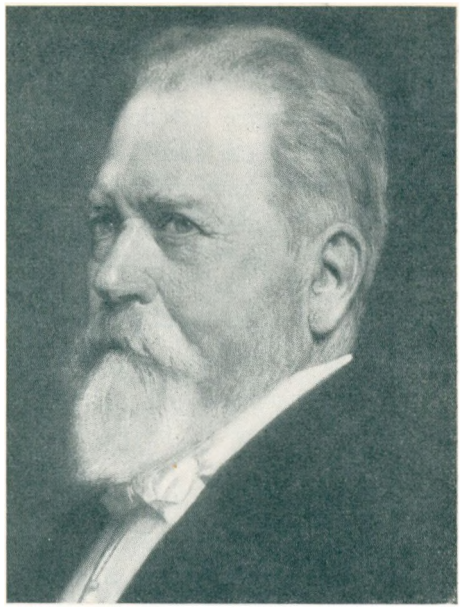

Anders Bjurholm.
Oljemålning av J. Kronberg. 1902.
Nordiska museet.

Gift 18 dec. 1855 med Elisabet Miketa, f. 12 nov. 1834, † 26 dec. 1909, dotter till den från Ungern inflyttade körsnären Frans Miketa.

B. tillhörde en släkt, som räknar sina anor från Muskö i Roslagen; efter en där belägen gård, Bjurshagen, bildade en medlem, som blev klockare i Utö, familjenamnet. Dennes son flyttade som klockare till Österhaninge församling i Stockholms län och där föddes Anders B. Vid femton års ålder kom han till Stockholm, där han under några år arbetade i olika yrken, tills han i sept. 1844 gav sig i bryggarlära. I nov. 1844 inskrevs han som lärling hos sin äldre broder Per Bjurholm (f. 14 dec. 1814, † 10 dec. 1891), vilken då innehade ett mindre bryggeri i fastigheten Södra Björngårdsgatan 8. Anders B. är den siste, som står antecknad i det gamla bryggarämbetets protokoll såsom lärling. Endast en månad senare slopades alla skråordningar och bryggarskrået upplöstes. Den nya fabriks- och hantverksordningen föreskrev visserligen inga bestämda läroår men bibehöll däremot de gamla skråförfattningarnas villkor om mästarprovs avläggande och burskaps vinnande för den, som ville såsom mästare driva ett yrke. B. fortfor därför att i nära åtta år arbeta som bokhållare och bryggmästare. Först i sept. 1852 förvärvade han burskap som bryggeriidkare och inköpte i okt. s. å.

det Holmbergska bryggeriet Södra Tullportsgatan 55 (nv. Östgötagatan 59). B:s verksamhet som yrkesman sammanfaller med den genomgripande omdaningsprocess, som den svenska bryggerihanteringen undergick i senare halvdelen av 1800-talet och som karakteriseras av det tyska ölets seger över det gamla svenskölet samt av den storindustriella, modernt maskinella driftens seger över det gamla hantverket. I denna utveckling tog B. en synnerligen verksam del. På sitt gamla handbryggeris successiva modernisering nedlade han ett betydande arbete, och under hans energiska, kraftfulla och målmedvetna ledning utvecklades detsamma till en mönsteranläggning, vars produkter, framför allt »Bjurholms porter», åtnjöto berättigat anseende och även exporterades till utlandet. I mer än tjugu år drev B. bryggeriet som ensam ägare men fann sig sedan föranlåten att 1873 överlämna företaget till ett aktiebolag, i vilket han blev verkställande direktör. Även sedan aktiemajoriteten övergått i andra händer, kvarstod han en kortare tid som det nya bolagets ledare men lämnade i sept. 1889 definitivt all praktisk bryggeriverksamhet. Under den dagliga skötseln av bryggeriet kunde han med praktisk erfarenhet komplettera sina teoretiska kunskaper i bryggeritekniken, vilka han förvärvade genom ett flitigt studium i den till yrket hörande handboks- och tidskriftslitteraturen. B. riktade också vår egen magra bryggerilitteratur med översättningar av tyska läroböcker, men dessa blevo aldrig befordrade till trycket. I sitt bryggeri införde han en mängd nya tekniska uppfinningar och förbättringar, liksom han också själv gärna experimenterade i sitt yrkes alla grenar, försök, som mången gång icke ledde till ekonomiskt givande resultat utan tvärtom äventyrade hans i företaget nedlagda kapital. Bland de förbättringar, som B. införde i bryggeritekniken, må särskilt erinras om hans initiativ och arbete i den då aktuella buteljfrågan. Tillsammans med disponenten Emil Boëthius konstruerade han 1887 den nu enbart använda ölflaskan med ljusbrun färg. Denna standardmodell på $^1/_3$ liter, genom vilken de många förut brukliga, till färg, rymd och utseende olika buteljerna ersattes med en enda, till omfånget och formen minutiöst bestämd typ, blev genom B:s energiska arbete inom kort antagen först av Stockholmsbryggerierna och sedan av vårt lands bryggare. Denna uppfinning medförde i alla avseenden en oerhörd vinst för driftens rationellare utnyttjande och dessutom en mycket stor minskning i det omkostnadskonto, som varje bryggeri måste räkna med för krossning av buteljer vid dessas sköljning och tappning.

Även på andra områden än det rent bryggeritekniska har B. varit en föregångsman. Med outtröttlig iver arbetade han för sina yrkeskamraters inbördes sammanhållning och sammanförande i en organisation, som med samlad kraft skulle värna om yrkets gemensamma intressen och verka för bryggeriindustriens höjande. Föreningstanken var emellertid då ännu oprövad, och ingen grupp av yrkesidkare hade försökt eller vågat omsätta den i verkligheten. B:s kraftiga vilja och organisatoriska förmåga besegrade dock alla svårigheter, och i mars 1885 bildades på hans initiativ av flertalet bryggerifirmor och andra för bryggeriindustrien intresserade personer Svenska bryggareföreningen. Denna sammanslutning är den äldsta av alla våra nu så moderna yrkesföreningar och har i många avseenden verkat som en förebild för övriga liknande. I väsentlig grad äro bryggareföreningens delvis ännu gällande stadgar ett verk av B.; dess organisation och arbetsplan har ännu ej behövt ombyggas utan endast påbyggas i den mån, som föreningens verksamhet utvidgats. Som ordförande under många år både i föreningen och dess verkställande utskott arbetade B. oförtrutet på dess utveckling, och det behövdes också hans ovanliga energi och fasta karaktär för att hålla ihop det hela. Men han förvärvade sig också i högsta grad medlemmarnas förtroende och tacksamhet på grund av sin rättrådighet och oegennytta. B. tog även en verksam del vid startandet av föreningens organ Svenska bryggareföreningens månadsblad, som fortfarande är bryggeriindustriens enda facktidskrift. I denna publicerade B. ett antal mindre, vanligen icke signerade artiklar, alla vittnande om hans levande intresse för det yrke, han representerade.

I följd av den ledande ställning, B. intog bland landets bryggeriidkare, kallades han att såsom särskild sakkunnig deltaga i den kommitté, som på hösten 1891 avgav sitt betänkande angående beskattning av maltdrycker. Det av kommittén framlagda och av B. underskrivna förslaget utsattes emellertid för en skarp kritik av en författare, som i en broschyr, utdelad bland riksdagsmännen vid den följande riksdagen, i svagdricksbryggarnas intresse förordade det danska skattesystemet. B. uppträdde då till försvar för kommitténs utlåtande och riktade i Bryggareföreningens månadsblad en nedgörande och välskriven kritik mot angriparen. Sedermera deltog även B. i 1892 års kommitté, som hade till uppgift att utarbeta ett nytt förslag till beskattning av maltdrycker med iakttagande, att svagdrickat undantogs från denna skatt.

Vid bryggareämbetets upplösning 1847 bildades av skråets lösa och fasta egendom en pensionskassa. Även inom denna inrätt-

ning åstadkom B:s stora arbetsförmåga och initiativrikedom bestående resultat. Han bragte stadgarna i tidsenligt och med kassans ändamål överensstämmande skick. Han upplade nya matriklar, utarbetade en släktbok över kassans delägare och lät reparera och ändra dess stora fastighet. Särskilt på uppsökandet och ordnandet av det forna bryggareämbetets handlingar arbetade B. oförtrutet. Tack vare detta samlarnit är numera en del av skråets efterlämnade papper räddad undan ytterligare förskingring och bevarade åt framtiden. Resultatet av hans forskningar i skråets och kassans arkivhandlingar blev ett omfångsrikt arbete om pensionskassan, i vilket han detaljerat och noggrant skildrat dess upprinnelse och öden ända fram till år 1900.

Medlem av Stockholms stadsfullmäktige i tvenne repriser, arbetade B. där särskilt för en lösning av den under 1880-talet mycket diskuterade frågan om förbättrade uppfartsvägar för Södermalm och framlade flera projekt för Katarinadelens lättade förbindelser med den övriga staden. Allmänhetens intresse sökte han väcka genom en broschyr, i vilken han underkastade sina egna och övriga framlagda förslag en jämförande granskning såväl med avseende på fördelarna som kostnaderna. — I 1860-talets skarpskytterörelse tog B. en livlig del och bildade två kompanier av Stockholms frivilliga skarpskytteförening samt dessutom en skytteförening i sin hemsocken.

Tryckta arbeten: Om uppfartsvägar till Södermalm. 1*. Sthm 1887. 32 s., 2 kartor. — Buteljfrågan (Sv. brygg.-fören. månadsblad, Arg. 2, 1887, s. 25—28, 44—46, 1 pl.). — Två banbrytare för det bayerska ölet i Sverige (ibid., Arg. 3, 1888, s. 225—228; anon.). — Maltskatten och dess antagonister (ibid., Arg. 7, 1892, s. 201—215; även sep. Sthm 1892. 14 s.). — Det bajerska ölets halfsekeljubileum i Sverige (Festskrift vid femte svenska bryggaremötet i Stockholm den 3 juli 1894, s. 9—11; anon.). — Prohibitionen en felslagen förhoppning i Maine. Sthm 1894. 4 s. — F. d. Bryggare-embetets i Stockholm pensionskassa åren 1847—1900. Anteckningar från handlingar i kassans arkiv. Sthm 1905. (4), 302 s., 24 pl., 1 portr. — F. d. Bryggare-embetets i Stockholm pensionskassas släktbok, afslutad d. 31 dec. 1905. Sthm 1905. 24 s. (Särtr. ur föreg.) — Smärre artiklar i Sv. brygg.-fören. månadsblad.

Källor: S. E. Bring, Bjurholms porterbryggeri, mskr. tillhörigt a.-b. Stockholms bryggerier; P. Klason, Anders Bjurholm (Sv. brygg.-fören. månadsblad, 1913); P. Klason, Svenska bryggareföreningen 1885—1910 (Tionde svenska bryggaremötet i Stockholm den 2 sept. 1910).

S. E. Bring.

Bjursten, Anders Herman, f. 24 mars 1825 i Borås, † 12 nov. 1866 i Uppsala. Föräldrar: fältprosten och kyrkoherden Anders Bjursten och Johanna Helena Borgström. Genomgick Skara gymnasium; student i Uppsala 15 okt. 1844; disp. 10 dec. 1850 (Om folksouveraineteten, p. III; pres. F. G. Ligner); fil. kand. 24

maj 1851; disp. 28 maj s. å. (Supplementa quaedam in lexica græca recentiora, p. V; pres. V. F. Palmblad); fil. magister 16 juni s. å.; företog utrikes studieresor 1859, 1861 och 1865. Vik. kollega vid Klara l. elementarläroverk ht. 1851 och vid Katarina l. elementarläroverk ht. 1858; kollega vid sistnämnda skola 30 dec. 1858; vik. lektor vid Stockholms h. elementarläroverk ht. 1859; lektor i svenska och latin därstädes 10 dec. 1860. — Ogift.

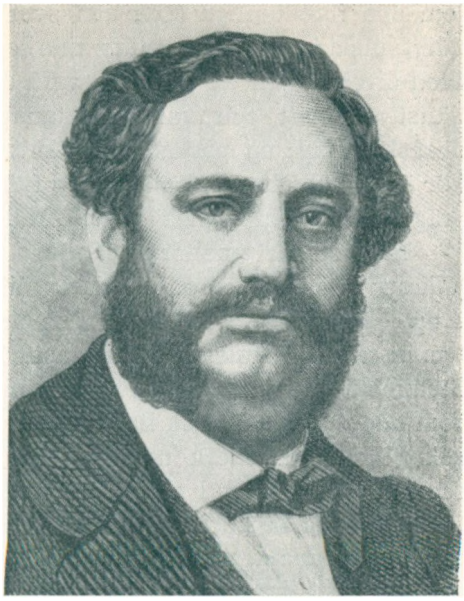

A. H. Bjursten.
Fotografi.

B:s vittra verksamhet rönte i stort sett föga uppskattning av den samtida kritiken, medan den på den läsande allmänheten både då och långt senare utövade en icke ringa dragningskraft. En senare tid är helt visst benägen att ge kritiken rätt. Men vad man samtidigt måste erkänna, är B:s brinnande intresse för konsten. Den intager för honom alltid det dominerande rummet, hela hans gärning, även som skolman, samlar sig kring hans åsikt om det estetiska livets värde och betydelse. Från hans första litterära försök till de sista åren, då han besviken och bitter allt starkare klagar över sitt öde som en »fantasiens martyr», är ledmotivet ett och detsamma. Men han saknade både som människa och diktare nog djup för att kunna med kraft värna sin från seklets början nedärvda idealistiska uppfattning mot vad han såg som sin egen tids skötesynd: själsdödande materialism och nyttighetskult. I sin lyrik med dess anslutning till äldre mönster förföll han därför till frasrik deklamation, i sina romaner i tidens rafflande modestil återigen till eftergift åt det osunda i den tidsanda, som han trodde sig bekämpa. Vad som just fattades diktningen under hans period, smak och balans, saknar också i hög grad hans författarskap.

Tidigt sökte B. göra insatser på alla vitterhetens områden. Givetvis började han med lyriken. Hans stora mönster är Tegnér — han ställer också teoretiskt upp den nationellt götiska riktningen

som den föredömliga (Om den svenska romansen). Ett och annat tidigt inslag från Stagnelius märkes också. Helt naturligt finnas även direkta spår av Schiller, vars dikter han senare icke utan förtjänst översatt och vars inflytande sträckte sig även till hans livsåskådning: en platonisk motsättning mellan ande och materia. För övrigt äro hans första dikter fyllda av det frihetssvärmeri, som präglade studentpoesien kring 1800-talets mitt.

Alltmer går emellertid B. över till en nationell historisk lyrik (Minnen från Gripsholm), vilken liksom hans stort anlagda men svagt genomförda idédikt »Napoleon-Prometheus» förebådas av tvenne dikter i Illustreradt magasin 1849, »Minnessång över Magnus Stenbock» och »Waterloo». Som mönster för B:s historiska ballader kom något nytt, »Fänrik Ståls sägner». Och man märker lätt, hur han söker anslå en mera naturlig och vardaglig ton, söker utforma scener och figurer i mera realistisk stil. I allmänhet leder detta till prosaiska inskott i den höga retoriken, i sig själv ofta sjunken ner i det banala, men som intention sakna B:s ballader icke sitt intresse; det finns enstaka av dem, som genom denna sin blandning av Tegnérsk och Runebergsk ton mer eller mindre direkt leda över till Snoilsky, t. ex. Banérsångerna i »Minnen från Gripsholm». Mot slutet bestod huvudparten av B:s lyrik i tillfällighetspoesi.

Det är ingen överdrift i påståendet, att alla B:s en gång så ivrigt lästa romaner äro starkt tendentiösa. Hans häftiga temperament drev honom mot tendensdiktningen, och de valda mönstren skärpte den. En antiaristokratisk och antiklerikal anda fick näring i Sue's från mitten av 1840-talet och ett decennium framåt flitigt efterbildade samhällsmålningar. Därifrån härstamma direkt offren för samhällsrättvisan, de aristokratiska bovarna och hämnarna i det fördolda, förförelsescenerna osv. Även i det våldsamt patetiska språket röjer sig Sue's inflytande. Mest typisk i detta avseende är »Egoismen» (1852), som följer mästaren i sin abstrakta uppläggning och sin »illusionslösa» verklighetssyn: egoismen i dess olika skiftningar skall exemplifieras. Boken var otvivelaktigt av B. tänkt som hans stora slag, på en gång en rundmålning av samhället och en ljungande anklagelse mot den hatade tidsandan. Men allt är snedvridet av tendensen, allt stannar i romaneska halveffekter. Något äkta fanns dock säkerligen i B:s målningar av eländet. Hans egen hjälpsamhet är betygad, och han var alltid redo att med ett upprop eller en dikt mana allmänheten till bistånd. Även när B. vände sig till den historiska romanen, höll han sig till »den fransyska skolan». Sue's jesuithat gick än lättare att omsätta i en medeltidsskildring som »Gyltas grotta» (1853).

Det hätska sätt, varpå »prästlisten» här ställes vid skampålen, erinrar om den antiklerikala tonen i riddar- och rövarromanen från det utlöpande 1700-talet, färgad som denna var av »sturm und drangs» radikala patos. Icke heller i miljöskildringen når B. högre i historisk trovärdighet. Överflödet och vällevnaden bland munkar och nunnor motsvaras av prakt och ståt på riddarborgarna, där salsväggarna täckas av dyrbart gyllenläder och taken prydas av alfreskomålningar. Åtskillig förstucken sinnlighet tillhör arvet från Sue. En annan tidsfärg (Öfverste Stobée) ändrar i grunden intet: Sue's Parismysterier spåras i bovkaraktärerna och miljöskildringens krog- och bordelliv.

Dramats mark beträdde B. med en del »scener» i de historiska diktsamlingarna och ett par — otryckta — samhällsdramer, »Tvillingarne» (uppförd i Stockholm 15 nov. 1854) och »Artisten och aristokraten» (uppförd i Göteborg 22 apr. och i Stockholm 20 sept. 1856). I dramerna utgick B. direkt från sina romaner både i anda och form, och resultatet blev därefter.

B:s journalistiska insats tillhörde i huvudsak Svenska tidningen under dess sista år (1856—59). Hans verksamhet i detta konservativa organ kan synas stå i en viss motsats mot den demokratiska tendensen i hans romaner, men man får icke glömma, att hans alltid tidspolemiska idealism i grunden erbjöd anknytningspunkter åt konservativt håll. Bland hans brev under signaturen Ernst Ludvig märkas skarpa angrepp på »Hertha» och på Robert von Kræmers realistiska poesi, en rad artiklar om Tomas Thorild, reseintryck och teaterrecensioner. B:s anklagelser mot tiden för dess materialism och brist på poesi berörde en fråga, som 1850-talet gärna sysslade med. Själv sökte han finna ett stöd i B. E. Malmströms pessimistiska syn på samtiden, särskilt i hans direktörstal i Svenska akademien 1859. B. mäktade emellertid ej omsätta sin idealism i levande verk. Man ger honom gärna rätt däruti, att nittonde seklets industri näppeligen, »därför att den drives med ånga och icke, såsom fordom, med vatten eller handkraft, erbjuder i ringaste mån ett mera för sången passande stoff». Men då han saknade sinne för vardagens poesi i varje tid och var fången i en falsk genre, kunde han ingen motbild ge utan blott en grell karikatyr.

Det finns dock ett område, där B:s insats blivit bestående och förebildlig. Hans »Öfversigt af svenska språkets och literaturens historia» innebar en kombination av läro- och läsebok med huvudvikten lagd på litteratururvalet. I en disputation har han utvecklat sin ståndpunkt och han gick förberedd till sitt värv. Att kritisera

detaljer, som hans motståndare i pressen gjorde, är lätt; men framställningen ägde övervägande förtjänster, såsom redig gruppering och enkel och klar form, och den lade an på karaktäristik i motsats till ren namnuppräkning. Arbetet har också gått ut i nya upplagor och legat till grund för senare ersättare. Dess förnämsta företräde var kravet på att litteraturen som levande stoff skall föreläggas eleven, så att han självständigt kan tillägna sig den. B:s urval var, särskilt från de nyare författarna, förtjänstfullt. Några prov ur dansk och norsk litteratur höjde värdet. Även denna läro- och läsebok var ett vapen i B:s kamp för idealistisk och humanistisk uppfattning. — En del av B:s skriftliga kvarlåtenskap förvaras i K. biblioteket.

Tryckta arbeten: Två systrar. En tafla ur lifvet, tecknad af Herman B—n. Borgå 1848. 16:o 396 s. (Läsebibliothek i Finland, Årg. 1: 7.) — Ödets lek. Roman. D. 1—2. Sthm 1850. 276, 152 s. (Läsebiblioteket, 1850, N:o 4—10.) [6:e uppl.] Vol. 1—3. Sthm & Gtbg [tr. Sthm] 1914. 478 s. (Även i dansk övers. av C. J. H. Riise, Köpenh. 1851—56, och engelsk övers. av W. H. Myers, Chicago 1892.) — Minnen från studenttiden. Med en musikbilaga. Sthm 1851. (4), 171, (14) s., 2 s. musik. — Egoismen. Roman. D. 1—2. Sthm 1852. 252, 432 s. (Läsebiblioteket, N. S., Vol. 6—7.) 2:a uppl. D. 1—2. Sthm [tr. Norrk.] 1884. 227, 392 s. — Stockholm, Köpenhamn och Christiania. Skildring från studentfärden 1852. Sthm 1852. 12:o 184 s. — Gyltas grotta. Romantisk skildring från medeltiden. Afd. 1—3, Sthm 1853. 215, 171, 192 s. 5:e uppl. Vol. 1—2. Gtbg [tr. Sthm] 1913. 160, 159 s. (Även i dansk övers. Köpenh. 1854.) — Seppi eller fiskarkojan och torpet. Berättelse för barn och ungdom. Sthm 1853. 16:o 125 s., 4 pl. — Två tal i sällskapet P. B. Barbaradagarna 1852 och 1853. Sthm 1853. 20 s. — Boningen bland bergen. Sthm 1854. 104 s., 2 pl. (Tills. med G. H. Mellin.) — Öfverste Stobée eller holsteinska partiet under frihetstiden. Hist. roman. D. 1—2. Sthm 1854. 254, 263 s. (Handbibliothek för resor och i hemmet. Ser. 1: D. 1—2; även utg. i dansk övers. Köpenh. 1856—57 och Helsingör 1857.) — Tre berättelser för barn och ungdom. Sthm 1855. 16:o 93 s., 3 pl. — Minnen från Gripsholm. Fosterländska dikter. D. 1—2. Sthm 1856. 190, (1) s.; 191, (1) s. — Audienssalen på Gripsholms slott. Sveriges konungar från reformationen intill närvarande tid. Sthm 1857—61. 10 pl., 32 s. — Från Stockholm till Skokloster och Upsala. Skildringar och utkast af H. B—n. Sthm & Ups. 1857. 16:o 64 s., 4 pl. (Illustr. rese-handbibliothek. 1.) — Från Stockholm till Gripsholm. Skildringar och utkast af H. B—n. Sthm 1858. 16:o 64 s., 4 pl. (Illustr. rese-handbibliothek, 2.) — Gefion. En diktsamling. Sthm 1858. (6), 158 s. — Vadstena slott förr och nu. Hist.-romantiska skildringar. Med planscher af Aug. Tholander. Sthm 1858. Tv.-fol. 11 s., 2 pl. — Öfversigt af svenska språkets och litteraturens historia till skolungdomens tjenst. 1. Lärobok. Sthm 1859. 95 s. 2. Läsebok. Sthm 1861. XII, 529 s. (D. 1 utkom i 3:e uppl. Sthm 1869.) — Om undervisningen i modersmålet på de högre afdelningarna af elementarläroverket. Sthm 1860. 12 s. (Konsist.-avh. f. lektorat.) — Två flammor. Roman. Sthm 1860. 176 s. (Förut tryckt som följetong i Göteborgs handels- o. sjöfartstidning 1849 under titeln Kärlek och konst.) — Om den svenska romansen. Litteraturhistoriskt utkast (Program vid Stockholms gymnasium... 1862, Sthm 1862, s. 3—13). — Lärokurs i svenska språket för elementar-läroverkens lägre klasser. 1—3. Sthm 1864—65. IV, 266 s.; (4), 80 s.; (4), 60 s. (Utkom i flera, delvis omarb. uppl.) — Napoleon-Prometheus. En dikt. Sthm 1864. 143, (1) s. — Valda romaner. 1. Gyltas grotta. 3:e uppl. Sthm 1881. 384 s. 2. Ödets lek. 4:e uppl. D. 1—2. Sthm 1882. 358, 200 s. 3. Öfverste Stobée eller holsteinska partiet under frihetstiden. 2:a uppl. D. 1—2. Sthm 1883. 247, 250 s. 4. Egoismen. 2:a uppl. D. 1—2. Sthm 1884. 227, 392 s.

(D. 1—2 utg. i ny uppl. Sthm 1891.) — Dessutom dikter, i synnerhet ett stort antal dikter vid högtidliga tillfällen, bidrag i Illustreradt magasin för spridande af nyttiga kunskaper bland alla klasser (1849) och Svenska tidningen (1856—59), Göteborgs handels- o. sjöfartstidn., Aftonbladet, Dagligt allehanda m. fl.

Utgivit: J. A. Wadman, Samlade skrifter. 2:a tillök. uppl. D. 1—2 jämte bih. Sthm 1855. (Häri s. III—XLVII: Bref från utgifvaren till Wilhelm von Braun, och bihang s. III—XXV: Till vännerna af J. A. Wadmans sångmö.)

Översatt o. bearb.: Catherine Crowe, Naturens nattsida eller andar och andeskådare. D. 1—2. Sthm 1853. 239 s.; 201 s. — Quinti Horatii Flacci Liber de arte poetica. Sthm 1860. 29 s. (Konsist.-avh. f. lektorat; även uppl. för skolbruk, Sthm 1860, 18, 14, s., och i översättning under titel: Quinti Horatii Flacci Bref till Pisonerna om skaldekonsten. Sthm 1860. 14 s.) — Fr. von Schiller, Don Carlos, infant af Spanien. Sorgespel i fem akter. Sthm 1862. 335 s. — Fr. von Schiller, Smärre dikter. Sthm 1863. XII, 316 s.

Källor: Program... vid Stockholms gymnasium 1861, 1867; nekrologer i Illustr. tidn. 1866, Ny illustr. tidn. 1866 och Upsalaposten 1866; H. Schück & K. Warburg, Illustrerad sv. litteraturhistoria, 4:1—2 (1914—16); K. Warburg, Viktor Rydberg, 1—2 (1900).

ERIK LINDSTRÖM.

Björck, Erik, f. 13 jan. 1668 i Köping, † 21 aug. 1740 i Falun. Föräldrar: rektorn vid Köpings skola, sedermera kyrkoherden i Björskog Tobias Andreæ Björck och Magdalena Rudelia. Genomgick Västerås läroverk; student i Uppsala 2 mars 1687. Kallades av konungen till predikant vid svensk-luterska församlingen i Amerika och undergick förhör i maj 1696; prästvigd av ärkebiskopen 11 maj s. å.; avreste från Sverige aug. s. å. och anlände till Amerika i medlet av år 1697; pastor vid kyrkan på Tranhuk eller i Kristine församling, där han höll inträdespredikan 11 juli s. å.; tog avsked från pastorsämbetet 1 maj 1713; prost över de svenska församlingarna i Amerika 12 aug. s. å.; erhöll våren 1714 meddelande, att han genom K. fullmakt, dat. Timurtasch 28 maj 1713, utnämnts till kyrkoherde i Falun; avreste från Amerika 29 juni 1714 och ankom till Falun 8 dec. s. å.; installerad i ämbetet av biskop M. Iser 1717. Förklarades för fil. magister 1 apr. 1721 och fritogs från skyldigheten att presidera vid prästmöte.

Gift 1) 6 okt. 1702 med Kristina Stalcop, f. 19 apr. 1686, † 16 mars 1720, dotter till lant- och handelsmannen Peter Stalcop i Pennsylvania; 2) 18 jan. 1722 med Sara Elvia, f. 1669, † 31 okt. 1725, dotter till prosten Gustav Johan Elvius i Rättvik och förut i äktenskap förenad med handlanden D. Behm i Gävle, handlanden J. Erdtman i Västerås och rådmannen Simon Åberg därstädes.

Redan i barnaåren röjde B. »icke allenast prov av en stor och ogemen kvickhet utan ock en särdeles älskansvärd böjelse till dygd och gudsfruktan». Vid sex års ålder fick han informator, och åtta år gammal inskrevs han i Västerås trivialskola (1676). Snart

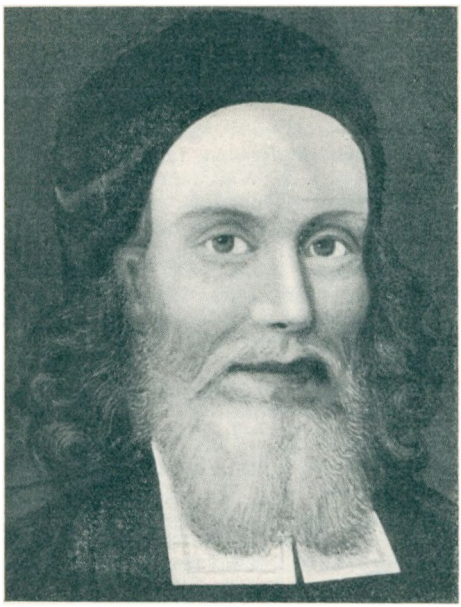

Erik Björck.
Oljemålning. Kristine kyrka, Falun.

nog faderlös, nödgades han draga sig fram som informator, först vid läroverket och sedan vid akademien, och kom på detta sätt i Jesper Swedbergs hus som preceptor för dennes son och tvenne hans brorsöner. Denna anställning blev avgörande för B:s framtid. Den lilla luterska svenska kolonien i Nya Sverige, på båda sidor om Delaware, hade, inklämd som den var mellan kalvinister och kväkare, vänt sig till hemlandet med bön om hjälp i sina religiösa bekymmer. Swedberg tog sig an denna fråga och vann konungen för Pennsylvaniasvenskarnas sak. Den 18 febr. 1696 ålades ärkebiskopen att utse ett par lämpliga präster att avgå till Amerika. Valet föll i första hand på Andreas Rudman, och vid dennes sida ställdes på Swedbergs förslag B. Till dessa båda slöt sig en tredje teolog, Jonas Aurén, vilkens egentliga uppgift skulle vara att hemförskaffa närmare upplysningar om det fjärran landet. Utrustade med penningar och en för utdelning avsedd riklig sändning religiös litteratur, avseglade de unga prästerna i aug. 1696 från Sverige men nödgades dröja över vintern i London. De funno här en beredvillig befordrare i den svenske residenten Kr. Leijoncrona. Närmast gällde det att utverka den engelske konungens tillstånd till resan och hans pass, vilket även efter en del svårigheter lyckades. Den 4 febr. 1697 stego B. och hans följeslagare ombord på ett skepp, vilket efter att ha anlupit ett antal hamnar i Kanalen 23 mars styrde västerut. Den 31 maj sågs land för första gången. Både B. och Rudman ha efterlämnat skildringar av den långa sjöresan, som fördröjdes genom upprepade växlingar mellan stiltje och svår storm — »då bönen var vår föda». Eljest fick man hålla tillgodo med kött, »helt grönt av salt», och ärtor varje dag, och snart nog bjöds endast gammalt vatten, som väckte längtan efter det goda dubbelölet i Stockholm. B. sjuknade i svårt sting i högra sidan men kom sig, sedan han låtit åder och av vänliga

människor förhjälpts till en sundare dryck. När resenärerna 4 juni åter satte foten på fast mark, fick man se dem »skala kring, som man vet ungboskapen först om våren, när the slippa ut». Ej mindre välkomnades efter den magra skeppskosten den provinsiellt robusta gästfrihet, varmed guvernören över Maryland undfägnade de svenska främlingarna, liksom även de tvenne mansbördor med åtta slags åtskillige drycker, han jämte tjugu rdr gav dem till hjälp på den fortsatta resan. Den 24 juni sammanträffade B. och hans kamrater för första gången med svenska kolonister. Sedan de därpå uppvaktat vice guvernören i Philadelphia — »en liten vacker stad, mest av thet ogräset qväckrar uppbyggd» —, började arbetet på allvar. Den 30 juni hölls en andaktsstund med svenskarna i det ena av de små kapell, som funnos i kolonien, Vicacoa, den 2 juli i det andra, Tranhuk. Rudman såsom den först utsedde valde till sitt verksamhetsområde Vicacoa, som låg närmast Philadelphia, och B. flyttade alltså till Tranhuk. De svenska luteranerna hade i sin strävan att hålla sig fria från besmittelse av de kringboende kväkarna samlat sig till andaktsövningar under ledning av ett par av sina egna, av vilka den i Stockholm födde Karl Springer var den främste, men eljest låg allt församlingsliv nere. Det syntes de svenska prästerna nödvändigt att genast få nya kyrkor. Största svårigheten därvid var att i de vidsträckta, av floden sönderdelade församlingarna vinna enighet om kyrkornas plats. Först kom man i gång i B:s församling, där man stannade för den gamla huvudplatsen Kristina, på flodens östra sida. Grunden lades 28 maj 1698, templet invigdes 4 juli följande år och kallades efter invigningssöndagen Helga trefaldighets kyrka. Murarna voro av gråsten och kalk, husets höjd var tjugu fot, ett tunnvalv av trä var slaget över det sextio fot långa och trettio fot breda kyrkorummet, vilket var helt vitrappat; predikstol och korskrank med svarvade stolpar, båda av valnötsträ, samt bänkar utgjorde en blygsam början till en eljest ännu saknad inredning och skrud. Kyrkobygget, som naturligtvis länge tyngde församlingens ekonomi, hade möjliggjorts genom stor och allmän offervillighet, men företagets planläggning och ledning få helt visst tillskrivas B.; som sin främste medhjälpare nämner han Springer. Även för kyrkobyggnaden i Vicacoa kom B. att spela en viktig roll. Tvisterna om platsen för kyrkan blevo där ännu häftigare än i hans egen församling, och först sedan Rudman sökt B:s hjälp och denne straffat tvedräktsandan i en allvarsam predikan om Kristi tårar, beslöt sig församlingen att hänskjuta avgörandet till de svenska prästerna. I församlingsarbetet lade B.

och hans kollega största vikten vid undervisningen. De från Sverige medförda böckerna utdelades, och nya efterskrevos. Genom täta husförhör följde själasörjarna sina församlingsbors framsteg. Kyrkosången, som av kväkarna ansågs syndig och som fått förtvina även i de luterska församlingarna, återupplivades.

Överhuvud efterlämnar vad vi erfara från den svenska kolonien i regel intrycket av framgångsrikt arbete och förtroendefullt samliv. B:s brev till hemorten röja en frisk mottaglighet för de nya intrycken och rymma ej få iakttagelser av intresse. Ekonomiskt syntes honom utsikterna även ljusa, men han tvekade ej — liksom även Rudman — att sätta sina fördelar i andra hand, då det gällde det stora verket, kyrkobygget; uppförandet av prästgårdar, som alldeles saknades, sköts sålunda undan till en ovis's framtid. B. blev emellertid alltmera hemmastadd. »Mitt särdeles tillstånd», berättar han, »är så vida ändrat, att en vacker mans barn av min församling, nu på sitt 16:de år, Kristina Stalcop kallad, har igenom sine ärsamme åtbörder och besynnerlig kvickhet i allehanda ting omsider bundit mitt sinne till sig, ehuru hon för sin blygsamhet till mig och mitt ämbete till en tid sig hövligen undandrog, men mer mig therigenom rörde, till thess hon igenom skrivelse, som hon så svenske som engelske kan, övervunnen samtyckte.» Kristina Stalcop tillhörde en ansedd, burgen familj, och B. fann hos hennes anhöriga ett gott stöd. I Rudman ägde B. en förtrogen vän ända till hans död (1708), och likaså blev han nära förbunden med Andreas Sandel, vilken 1702 avlöst den sjuklige Rudman i Vicacoa. Såsom redan antytts, såg B. vid sin ankomst till Amerika med halvt fientlig misstänksamhet på de främmande trosbekännarna därstädes, och dessa mottogo de svenska prästerna med liknande känslor. Vid närmare bekantskap utjämnades dock motsättningarna, och den första avsöndringstendensen avlöstes av ett förtroendefullt samarbete, vilket tvivelsutan ägde stort värde för de isolerade svenskarna.

Idyllen i den lilla kolonialförsamlingen kunde dock ej helt räddas från störande slitningar. Striderna om kyrkornas förläggning hade väsentligen härrört från de väster om Delaware, i New Yersey bosatta kolonisterna, vilka icke fått någon kyrka på sin sida om floden. Efter att en tid ha givit sig till freds, anställde de (1702) på eget bevåg en präst och byggde en kyrka, »ett beklageligit uppror», som var kännbart både för de ännu ej skuldfria äldre kyrkornas och dessas prästers ekonomi samt efterlämnade mycken bitterhet, ej minst hos B. En annan strid hade B. att utkämpa med sin och Rudmans reskamrat Aurén. Denne hade mot den ursprung-

liga avsikten dröjt kvar i Amerika och där övergått till sabbatarianernas sekt, vilken ansåg lördagen vara den rätta vilodagen. Sina nya åsikter sökte han befrämja genom en efter dessa inrättad almanack, »Noæ dufwa», mot vilken B. polemiserade i en traktat, kallad »A litle olive leaf, put in the mouth of that so called Noach's dove». Aurén blev längre fram kallad till präst i den separerande New Yersey-församlingen och fortsatte även framdeles att bereda B. åtskillig förtret. Med åren kändes även de oordnade avlöningsförhållandena tryckande för B. Efter skarpa påminnelser genomdrev han väl, att prästgården färdigbyggdes (1710), men även hans löneinkomster, som alltför mycket voro beroende av församlingsmedlemmarnas goda vilja, blevo otillräckliga för den växande familjen. Den första beredvilligheten vid kyrkobyggnaden avlöstes jämväl av en tröghet vid gemensamma företag till församlingens fromma, som mången gång avlockade B. skarpa ord. Trots de misstämningar, som måste förorsakas av dylika svårigheter, förblev förhållandet mellan B. och hans församling i stort sett obrutet. Men givetvis var det under rådande omständigheter för honom välkommet, då möjligheten att som kyrkoherde i Falun återvända till fäderneslandet öppnades. Avskedet från den församling, han från grunden nyorganiserat, blev emellertid påkostande på båda sidor, och B:s hustru kunde icke utan saknad lämna hembygden. I Nya Sverige bevarades B:s namn i minnet, och långt efter hans avresa började man sin tidräkning med den stora nydaningen under hans tid. — Om B:s verksamhet i Falun är betygat, att han även där visade sig som en from, arbetsam och nitälskande lärare, exemplarisk både i lära och leverne, men det antydes även, att hans fromma nit skaffat honom ovänner. Särskilt ivrade han för sabbatens helgd. En hans predikan över detta ämne år 1725 föranledde en landshövdingens förordning om särskild vakthållning på sön- och högtidsdagar. — B:s son Tobias E. Björck »Americano-Dalekarlus» disputerade 1731 under A. Grönwalls presidium »De plantatione Ecclesiæ Svecanæ in America».

Tryckta skrifter: A litle olive leaf, put in the mouth of that so called Noach's dove, and sent home again to let her master know, that the waters are abated off the face of the ground, and that for the sake of Jesus Christ, whose servant to the end of my lif i shall endavour to be. [Om denna traktat, som utgavs i polemik mot en skrift av J. Aurén, »Noæ Dufwa», se nedannämnda arbete av Acrelius, s. 374, samt texten ovan.] — Ett ömt fast än enfaldigt fahr-wähl af en ringa herde för Christi späda hiord wid Christina stränder i Pennsilvanien och America nedlagt, då han... tog sitt afsked från them sielf-tijonde, som skiedde den 29 junii 1714... Sthm 1715, 4:o (4) s. Omtr. i E. Hammarström, Äldre och nyare märkwärdigheter wid St. Kopparberget, Saml. 4, 1792, s. 85—87. — En råds- eller justitiæpredikan wid tilfälle af den emellan bergslaget och borgerskapet träffade föreningen den 26 jan. 1721. [Omnämnd av Hammarström, 4, s. 84.] —

Predikan på 20 söndagen efter Trinitatis: öfwer sabatens ohelgande med resor och husholls syslor, handel och wandel, skrik och swärmande på källare och öhlkrogar. 1725. [Omnämnd ibid., 2, s. 125.] — En ächta jubel-högtid i ett förnämt samqväm firad, tå råd-mannen... Johan Näsman med sin älskeliga maka... Catharina Olofs-dotter af sitt ächtenskap på det femtionde åhret begingo thess åminnelse dag med glädie och tacksäjelse thetta åhr 1727 trettondedagen här i Falun. Sthm 1727. 4:o 25, (1) s. — Här är thet arbete, tu för mig har at giöra... [Likpredikan över] postinspectoren och rådmannen herr Erich Siöberg... år 1739, thet tredie adventet eller 16 decemb... Sthm u. å. 4:o 64, (4) s.

Källor: Skrivelser från B. i Handel och sjöfart: kolonier, Nya Sverige, RA, och Engeströmska samlingen B. x: 1: 63, KB; Biographica, RA. — The records of Holy Trinity (Old swedes) church, Wilmington, Del., from 1697 to 1773, transl. by H. Burr (1890); Diary of A. Rudman, transcr., transl. and ed. by L. Anderson (German american annals, 1906—07). — Likpredikningar av A. Sandel över Kristina Stalcop (1720) och över B. (1753); I. Acrelius, Beskrifning om de swenska församlingars forna och närwarande tilstånd uti det så kallade Nya Swerige (1759); E. Hammarström, Äldre och nyare märkwärdigheter uti St. Kopparberget, 1—4 (1789—92); T. Campanius Holm, Beskrifning om provincien Nya Sverige (1702); J. Fr. Muncktell, Westerås stifts herdaminne, 2 (1844); O. Norberg, Sv. kyrkans mission vid Delaware i Nord-Amerika (1893); J. Swedberg, America illuminata (1732).

B. BOËTHIUS.

Björck, Jacob f. 1727 (28), † 20 febr. 1793 i Stockholm. Gift med Cicilia Gren, f. 1723 (24), † 16 juli 1811 i Stockholm.

B., som torde ha erhållit sin första konstnärliga utbildning hos Johan Henrik Scheffel, gjorde sig huvudsakligen bemärkt som kopist av Gustav Lundbergs pasteller. Från och med år 1750 synes han uteslutande ha ägnat sig åt denna kopieringsverksamhet; år 1774 förärade Lundberg honom »ett litet skåp med pastellfärger» samt en samling kopparstick som erkänsla för »24 års trogen tjänst». B. efterbildade den berömde pastellmålarens verk företrädesvis i olja men även någon gång i pastell. I sina bättre ögonblick lyckades det honom att tämligen väl återge originalens elegans. Med åren blev emellertid hans produktion rent hantverksmässig, och kopiorna efter de många stereotypa porträtten från Lundbergs sista tid äro genomgående torra och livlösa. Hans mycket spridda bilder äro i regel icke signerade.

Källor: Boupptecknings efter B. och hans hustru, Stockholms rådhusarkiv; O. Levertin, Niclas Lafrensen d. y. (1899); dens., Gustaf Lundberg (1902).

GUNNAR MASCOLL SILFVERSTOLPE.

Björck, Gustaf Oscar, f. 15 jan. 1860 i Stockholm. Föräldrar: gulddragaren Klas Gustav Albert Björck och Augusta Ulrika Pihlgren. Åtnjöt skolundervisning i Beskowska och Klara skolor; började vid tretton års ålder teckna i Konstakademiens läroverks principskola och erhöll undervisning i målning av E. Perséus från 1876; elev vid akademiens antikskola 26 mars 1877

och vid modellskolan hösten 1878; erhöll K. medaljen mars 1882; erhöll statens stipendium för figurmålare 20 apr. 1883, förnyat 12 mars 1886; vistades för konststudier utomlands 1883—88. Extra lärare vid Konstakademiens läroverk 1889; innehade åtskilliga förordnanden som professor därstädes under åren 1890—98; kommissarie vid internationella utställningen i München 1892; ledamot i kommittéerna för 1893 års världsutställning i Chicago 10 mars 1892—5 dec. 1894, för 1897 års utställning i Stockholm 27 apr.—6 dec. 1894 (ledamot i förvaltningsutskottet och konstkommittén samt kommissarie för konstavdelningen) samt i kommittén för Sveriges deltagande i 1900 års världsutställning i Paris 16 juli 1897—9 juli 1898; professor vid Konstakademien 1 juli 1898; v. ordförande i kommittén för baltiska utställningen 1914 (chef för konstavdelningen); ledamot av kommittén för världsutställningen i San Francisco 1915; ordförande i kommittén för den svenska konstutställningen i Köpenhamn 1916. LFrKA 1889 (v. preses 14 dec. 1918); RVO 1892; RNO 1897; KVO2kl 1910; KVO1kl 1914; är dessutom ledamot av danska Konstakademien och Secessionen i München samt innehar ett stort antal utländska ordnar.

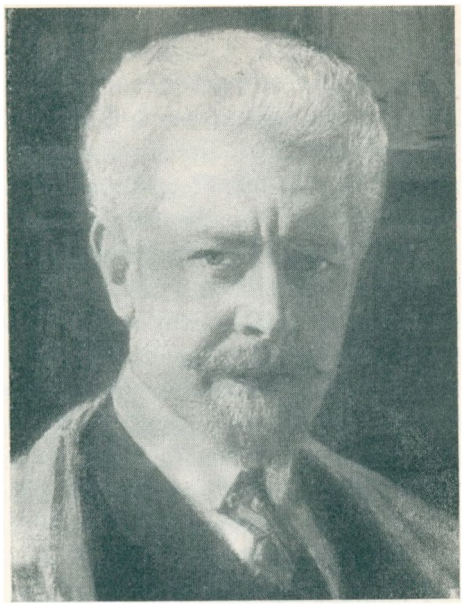

Oscar Björck.
Självporträtt i olja. 1920. Professor O. Björck, Stockholm.

Gift 15 okt. 1884 med Ingrid Isaria Karola Boklund, f. 30 maj 1861, dotter till hovintendenten professor Johan Kristoffer Boklund.

B. målade i akademiens modellskola prisämnena Lokes fängslande 1880, Gustav Vasa som barn inför kung Hans 1881 och Den förlorade sonens återkomst 1882. Sistnämnda tavla förskaffade honom K. medaljen. Sommaren 1882 tillbragte han på Skagen, målade s. å. Skepparhistorier (två fiskare) och 1883 Skål (porträtt av en kamrat i 1600-talskostym) och sin faders porträtt. Redan under denna tidiga period utmärkte sig B. för en sund, rättfram realism och ett brett, robust behandlingssätt. Våren 1883 begav han sig med statens resestipendium till Paris och därifrån till

Skagen, där en krets av betydande konstnärer då var samlad — Kröyer, Ancher, Krogh, Eilif Peterssen m. fl. Under intryck av deras kraftfulla verklighetsstudier målade B. Nödskott — en fiskarhustru med sina barn, lyssnande till nödsignalen utifrån havet. Tavlan utställdes i Stockholm på senhösten s. å. och i Köpenhamn våren 1884, då den blev inköpt för Kunstmuseet. På Skagen målades även friluftsbilden När båten sättes i sjön. Vintern 1883—84 vistades B. i Paris utan att där utföra något större arbete; »man måste först reda alla sina intryck och laga, att man känner sig fullt säker på sig själv och på vad man vill», skrev han till akademien febr. 1884. Sommaren 1884 var han åter på Skagen, vintern 1884—85 i München — där tillkommo ett par porträtt, bland dessa ett av konstnärens hustru, i helfigur, sittande, hållet i dämpad, distingerad kolorit (inköptes år 1922 av nationalmuseum) —, sommaren 1885 tillbragtes i Paris, hösten i Venedig, där han målade Grönsakstorg — till sista penseldraget utförd ute på platsen —, Venezianska skomakare m. fl. studier, varefter färden gick till Rom. Där upptogs han hela vintern av Susanna — en stor modellmålning, ett kallt och skickligt studieprov (köptes av Aug. Röhss och skänktes till Göteborgs museum). B. hemsände även som stipendiatarbete till akademien en kopia efter ett av van Dyck målat porträtt, besökte så Paris våren 1886 och tillbragte sommaren i Grèz, där han bl. a. målade ett nytt porträtt av sin hustru, detta utfört i friluft, återvände uppfriskad till Rom och målade där Romerska smeder med dristigt ljusstudium och kraftig behandling av de halvnakna figurerna i den tredubbla belysningen av eldsken från härden, dagsljus framifrån och en solstråle, som faller in genom en glugg i muren (galleriet i Washington, ett förberedande exemplar i Fürstenbergska samlingen i Göteborgs museum). En Ateljéscen från samma vinter föranledde akademiens råd att »uppsöka annan, för hans utveckling gynnsammare studieort, företrädesvis Paris». Han hamnade emellertid i Venedig (juni 1887), målade Veneziansk saluhall med figurer i naturlig storlek (nationalmuseum, f. n. deponerad i Örebro museum), den lilla koloristiskt raffinerade Lördagsmässa i S. Marco m. m. Efter ännu en sommar på Skagen återkom han till Stockholm hösten 1888, där han nästan omedelbart bands vid akademien som lärare; sedan 1908 har han förestått den ena av dess båda målningsateljéer.

Bland B:s målningar efter hemkomsten äro att nämna I fiskboden (1890), Middagsfodring i ladugården (s. å.; nationalmuseum), Jägaren (1891, inköpt av nationalmuseum 1915), och Ladugårdsinteriör (1893; köptes av prinsregenten Luitpold av Bajern),

landskapsstämningar: Åskmoln (1892), Motiv från Eskilstunatrakten (åkerfält i uppdragande oväder; s. å.; i prins Eugens samling), Slättmotiv från Skåne (1906; riksdagshuset), Svanor (parkmotiv; s. å.) och Stockholm från Valdemarsudde (vintereftermiddag; 1907; liksom den föregående på Trollenäs) samt dekorativa målningar: Venus och amoriner (plafond på Trollenäs; 1893), tio kompositioner i operakällarens matsal (nymfer, satyrer, backanttåg; 1894—95), Vadstena slott (aftonstämning; 1902; i norra reallläroverket, Stockholm), Parkutsikt (1907; Dramatiska teaterns vestibul). De dekorativa målningarna i operakällaren blevo ur sedlighetssynpunkt föremål för hetsiga angrepp, som dessa ej utmanande målningar i själva verket alls ej gåvo anledning till och som föranledde Viktor Rydbergs inlägg »Om nakenhet och klädselsätt».

Framför allt har B. emellertid varit upptagen av porträttmålning. Han har målat en hel rad, än officiella, än intima porträtt. I regel utmärkas de av fasthet i greppet samt trygg och säker behandling. Personkaraktäristiken är rättfram, ofta nog kan den vara fyndig, träffsäker och inträngande. Ibland är ett måleriskt problem löst med energi och skicklighet. Belysande för B:s porträttkonst i dess olika grenar äro de olika porträtten av konstnärens hustru (förutom de redan nämnda ett i knästycke vid pianot i ljusbelysning, 1889, och ett i helfigur i dubbel belysning från två fönster, 1891; Göteborgs museum), Gunnar Wennerberg (1889), »barnen Janse» (gruppbild 1891), friherre J. Nordenfalk (1892; konstakademien), fru Charlotte Clason (s. å.), fabrikör P. O. Åkerlund (s. å.; liksom det föregående ett av konstnärens allra bästa), Alf Wallander (humoristiskt karaktäriserad; 1893), professor J. G. Agardh (s. å.; skandinaviska kreditaktiebolaget i Malmö), excellensen K. Lewenhaupt (1895; utrikesdepartementet), konung Oskar II (flera olika porträtt, helfigur på Drottningholm, 1891, knästycke, som tillhört kejsar Vilhelm II, 1892, knästycke på Skokloster, 1893, knästycke i kröningsdräkt, Stockholms slott; 1897 — en förberedande skiss i helfigur, 1896; i prins Eugens samling), prins Eugen (vid staffliet; 1895; nationalmuseum), E. Thiel (1899; Thielska galleriet), Gustav V som kronprins (1900; Stockholms slott), fru Olga von Heidenstam (s. å.; Köpenhamns kunstmuseum), Verner von Heidenstam (stående på sin veranda på Djursholm med utsikt över landskap i sommaraftonstämning; s. å.; Göteborgs museum, en förberedande studie i prins Eugens samling), Dagmar Möller (helfigur; 1903), självporträtt (1903), friherrinnan Anna Trolle (två olika; s. å.), prinsessan Inge-

borg (1904), fru G. Juel-Westrup (1906), fröknarna Midling (grupp; s. å.), kronprinsessan Margareta (två olika; 1909), Gustav Fredrikson (1909; två olika, det ena i Dramatiska teatern, det andra i Malmö museum), professor V. Leche (1910; Stockholms högskola), konstnärens döttrar (1910 och 1911), bankir Louis Frænkel (1911; Stockholms handelsbank), Arvid Ödmann (i Romeos roll; 1912; musikhistoriska museet), mrs L. Harding (1913), doktor Lindahl (1914; Malmö stadsfullmäktige), generaldirektör K. Linroth (1915; medicinalstyrelsen), arkitekten, generaldirektör Karl Möller (1917; byggnadsstyrelsen), direktör G. Eklund (1920), självporträtt (s. å.) m. fl. Även i Danmark och Finland har B. utfört en del porträtt.

Källor: Personliga meddelanden. — Eckl.-dep. handl. 1 juli 1898 (meritförteckn.), RA; Handl. i Konstakademiens arkiv. — G. Nordensvan, Sv. konst och sv. konstnärer i nittonde århundradet (1892); Små konstböcker. N:o 16. Oscar Björck (1913).

G. NORDENSVAN.

Björck, Karl Anders Wilhelm, f. 13 okt. 1888 i Barsebäck. Föräldrar: kyrkoherden Karl Gustav Björck och Hedda Vilhelmina Eurenius. Elev vid Lunds h. allmänna läroverk ht. 1898; avlade studentexamen därstädes 28 maj 1906; student i Lund 4 sept. s. å.; fil. kand. 31 maj 1910; fil. magister 29 maj 1912; fil. lic. 31 maj 1913; disp. 5 maj 1915; fil. doktor 31 maj s. å.; idkade biologiska studier, delvis med understöd av Vetenskapsakademien, vid Kristinebergs zoologiska station somrarna 1907—09 och 1913 samt jan. 1910 och 1911, vid Aneboda biologiska station sommaren 1907 och vid Barsebäck 1911. E. o. amanuens vid zoologiska institutionen i Lund febr. 1908—aug. 1910; tillika assistent hos hydrografisk-biologiska kommissionen maj 1909—aug. 1910; amanuens vid zoologiska institutionen sept. 1910—aug. 1912; vik. adjunkt vid folkskoleseminariet i Göteborg vt. 1912; e. lärare och vik. adjunkt vid Lunds h. allmänna läroverk ht. s. å., ht. och vt. 1914 samt vt. 1915; genomgick provår i Lund 1913; adjunkt vid västra realskolan i Göteborg 10 okt. 1914; lektor i biologi vid Jönköpings h. allmänna läroverk 30 juni 1916; sakkunnig rörande omorganisation av lantbruksstyrelsen m. m. 3 juli 1917—27 nov. 1920; företog på offentligt uppdrag en resa till Danmark och Norge 1917; ledamot av riksdagens andra kammare för Hälsingborg—Lund—Landskrona 1917 och för Göteborg 1918—20; sakkunnig rörande docentinstitutionen 14 febr.—31 okt. 1918 och rörande den centrala ledningen av de till allmänna skolväsendet hörande undervisningsanstalterna 26 juli—9 dec. s. å.; ledamot av och sekreterare i skolkommissionen 31 dec. 1918—30 apr. 1923; ledamot av

lantbruksrådet 31 dec. 1918; undervisningsråd i skolöverstyrelsen 7 nov. 1919; företog på offentligt uppdrag en resa till Danmark och Norge 1923.

Gift 2 juli 1915 med fil. lic. Gerda Louise (Lizzie) Petterson, f. 5 jan. 1888, dotter till sjökaptenen Karl Petterson.

W. Björck.
Fotografi.

B:s vetenskapliga studier, som bl. a. bedrivits under upprepad vistelse vid Kristinebergs zoologiska station, ha i främsta rummet rört sig om djurgeografiska och faunistiska spörsmål. Framför allt ha hans undersökningar samlats kring Öresunds kräftdjursfauna samt haft till syfte att lämna en på dennas utbredning grundad djurgeografisk begränsning av området. Såväl hans vetenskapliga arbete som hans lärarverksamhet ha emellertid kommit att i viss mån skjutas undan för hans starka politiska intresse. Redan under ynglingaåren omfattade B. den socialistiska samhällsåskådningen och anslöt sig till det socialdemokratiska partiet. Här togos hans intresse och förmåga genast i anspråk, och ännu knappast tjuguårig representerade han Lunds arbetare vid den socialdemokratiska partikongressen. Vid nyvalen till andra kammaren 1914 uppställdes han som arbetarpartiets kandidat för valkretsen Hälsingborg—Lund—Landskrona och blev visserligen då ej vald men ingick 1917 vid uppkommen ledighet såsom ersättare i kammaren och behöll såsom Göteborgs representant en plats där även under nästa valperiod. Samtidigt togs han av regeringen i anspråk för utredningsarbeten och utsågs, då skolkommissionen 31 dec. 1918 tillsattes med uppdrag att utarbeta förslag till omorganisation av det högre skolväsendet enligt enhetsskolans principer, till ledamot och sekreterare i kommissionen. Här har han nedlagt ett nitiskt och intresserat arbete, och betydande delar av kommissionens betänkanden torde ha avfattats av honom. Sedan många år flitig medarbetare i den socialdemokratiska pressen, särskilt Arbetet och Socialdemokraten, har B. även i övrigt gjort

uppmärksammade inlägg i det offentliga meningsutbytet, framför allt till utvecklande av skolkommissionens program i läroverksfrågan.

Källa: Lunds universitets årsberättelse 1914—15; Y. Dahl, Lärarmatrikel (1922).

K. E. SANDBERG.

Björck, släkt, härstammande från Ingemar Bengtsson å Gruvara i Laske-Vedums socken, vilken inträdde i krigstjänst 1674 och antog släktnamnet Björck. Kapten vid Skaraborgs regemente 1702, stupade han i träffningen vid Miskowitz 31 aug. 1708. Han var farfarsfar till matheseos lektorn i Göteborg, titulärprofessorn Elias Daniel B. (f. 1775, † 1827), tillika kyrkoherde i Lundby (1817) och i Säve (1821), bekant som framstående matematiker och en av Vetenskaps- och vitterhetssamhällets verksammaste medlemmar, men jämväl utrustad med ett oroligt lynne, som synes ha gjort honom till en ganska svårledd domkapitelsledamot. Söner till honom voro biskopen Gustaf Daniel B. (se nedan 1), far till komministern Ernst Daniel B. (se nedan 4), samt biskopens halvbröder, den ganska produktive litteratören Zacharias Theodor B. (f. 1811, † 1869), redaktör för Norrköpings tidningar 1844—68, justitieborgmästaren Albert Wilhelm B. (se nedan 2) och redaktören Adolph Leopold B. (se nedan 3).

Källor: G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1917; A. Lewenhaupt, Karl XII:s officerare, 1 (1920); R. Röding, Bidrag till Göteborgs latinläroverks historia, 3 (1921); L. M. V. Örnberg, Sv. ättartal för åren 1885 och 1892.

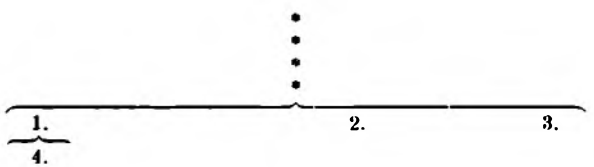

1. Gustaf Daniel Björck, f. 30 maj 1806 i Göteborg, † 3 jan. 1888 därstädes. Föräldrar: lektorn, sedermera professorn Elias Daniel Björck och hans maka i första giftet Elisabet Ulrika Santesson. Åtnjöt undervisning i hemmet och därefter i Göteborgs gymnasium; student i Uppsala 4 okt. 1822; disp. 11 dec. 1823 (In theoriam libertatis Schellingianam commentatio, p. III; pres. E. A. Schröder); inskriven vid Lunds universitet 16 okt. 1830; fil. kand. i Uppsala 23 febr. 1833; disp. därstädes 27 febr. s. å. (Psalmus LXXIII latine et svethice cum annotationibus, p. I; pres. P. Sjöbring); fil. magister 14 juni s. å. Tf. kollega vid Göteborgs h. lärdomsskola ht. 1831 och vt. 1832; kollega 28 mars 1832—31 mars 1834; prästvigd i Stockholm av biskop K. F. af Wingård

Gustaf Daniel Björck.
Fotografi.

under pågående riksdag 19 apr. 1834; av domprosten D. M. Hummel kallad till biträde vid Göteborgs domkyrka efter prästvigningen; lärare i hebreiska vid Göteborgs gymnasium vt. 1837—ht. 1842; stadskateket i Göteborg 23 jan. 1839 (tillträdde 1 maj 1840); avlade pastoralexamen 17 dec. 1841; kyrkoherde i Uddevalla 29 dec. 1842 (tillträdde 1 maj 1845); prost 30 juni 1847; kontraktsprost i Älvsyssels norra kontrakt 21 mars 1849; adjunkt i pastoralteologi vid Uppsala universitet och tillika kyrkoherde i Börje prebendeförsamling 16 apr. 1853; sekreterare och skattmästare i bibelkommissionen och ledamot i dess arbete 15 juni 1855; biskop i Göteborgs stift 20 juni 1856 samt tillika kyrkoherde i Tölö prebendeförsamling; bevistade ståndsriksdagarna från 1856 såsom självskriven och riksdagen 1867 såsom ledamot av första kammaren för Göteborgs och Bohus län samt kyrkomötena 1868—83. LVVS 1858; teol. doktor 7 sept. 1860 (utnämnd i maj); HedLVVS 1862; KmstkNO 1869.

Gift 10 apr. 1832 med Sofia Elisabet Pripp, f. 12 dec. 1799, † 9 aug. 1880, dotter till klockaren Peter Jakob Pripp.

B:s fader, som var en ovanligt kunskapsrik och dugande lärare, ägnade mycken uppmärksamhet åt sina söners uppfostran och lade också själv i hemmet hand vid deras undervisning. Modern dog, då sonen blott var ett halvt år gammal. Av denna anledning kom B. att under sina uppväxt- och ungdomsår långa tider vistas hos sin mormoder, Dorotea Elisabet Santesson, f. Matsen. Fru Santesson var änka efter den 1790 avlidne grosshandlaren G. Santesson. Makarna Santesson voro varmt religiöst intresserade och hade slutit sig till den herrnhutiska församlingen i Göteborg. Vid domprostvalet i Göteborg 1786 inträdde emellertid en brytning, då herrnhutarna i allmänhet gåvo sina röster åt den såsom världslig hovpräst ansedde biskop Johan Wingård, vilken genom valets

utgång erhöll domprostbefattningen såsom prebende. Flera allvarligt sinnade göteborgsfamiljer, däribland den Santessonska, skilde sig nu från herrnhutarna. I Lunds stift hade en liknande brytning skett. Såsom den mest betydande mannen framträdde där komministern i Lund, Henrik Schartau. Dennes inflytande gjorde sig snart nog gällande uppåt västkusten, just hos dem, som stått herrnhutarna nära, och då framför allt i det Santessonska hemmet. Änkefru Santesson är adressaten för flera av Schartaus från trycket utgivna brev i andliga ämnen. Av sin fromma mormoder erhöll den unge B. de första intrycken av den man, som skulle få så stor betydelse för västkustens kristendomsliv. Först längre fram satte emellertid dessa barndoms- och ungdomsintryck sin stämpel på B. Till en början voro hans studier icke inriktade på den prästerliga banan. Han ägnade sig åt sin faders älsklingsämnen, matematik, naturvetenskap och filosofi. Livligt studieintresserad, kom han sedan in på de österländska språken, vilka bragte honom inom teologiens råmärken. Studietiden blev ganska lång, vartill bidrogo dels en stundom vacklande hälsa, dels B:s inåtvända och drömmande temperament. I Uppsala hörde han till den krets, som slog ring omkring fullblodsromantikern, den av vännerna utomordentligt uppskattade, tidigt bortryckte skalden Ernst Kjellander. I likhet med åtskilliga i vänkretsen gav också B. dennes förnamn åt en av sina söner — skalden Ernst Björck. Efter en termin i Lund 1830, dit Schartaulärjungen professor B. J:son Bergqvist lockat honom, tjänstgjorde B. 1831 såsom v. kollega i Göteborg och vann följande år fast anställning såsom sådan. Sedan han avslutat sina studier med magistergraden, lämnade han emellertid denna befattning, lät prästviga sig och inträdde i prästerlig tjänstgöring vid Göteborgs domkyrka. Dit kom han tack vare domprosten D. M. Hummel, den man, som före det schartauanska inflytandet inom Göteborgs stift var den kanske främste representanten för en allvarlig, antirationalistisk kristendom. Till B:s placering bidrog också af Wingårds synnerliga välvilja mot honom. Under allvarliga förhållanden begynte B. sin verksamhet som präst: 1834 var det svåra koleraåret. Sin själasörjargärning under de första prästerliga åren bedömde B. vid mognare år rätt strängt. Orsaken ligger däri, att han först mot slutet av 1830-talet och i början av följande decennium på ett avgörande sätt ställde sig in under Schartaus inflytande. Att han så gjorde, berodde till en del på barndoms- och ungdomsintryck och vidare på beröring med yngre präster, bland dem sedermera kyrkoherden i Kville i Bohuslän, J. H. Holmqvist, vilka med brinnande nit verkade i Schartaus anda. Till dessa intryck kom slut-

ligen, sedan han under tävlan med Holmqvist befordrats till stadskateket (1839), hans verksamhet i denna befattning, som gav honom anledning att närmare befatta sig med Schartaus nu av trycket utgivna kateketiska skrifter. Under 1840-talet slog Schartaus inflytande igenom i Göteborgs stift, och därtill bidrog i sin mån B., nu vorden kyrkoherde i Uddevalla. Uddevallaåren (1845—53) voro för B. en ljus och lycklig tid, uppfylld med mycken framgång. Någon stridens man var han emellertid icke: mera härdade viljor än hans behövdes för att vinna segern. B. har i sin likpredikan över ämbetsbrodern i Uddevalla, den tidigt bortgångne pastorsadjunkten A. M. Strömblad, rest ett vackert monument över en av dessa kämpande själar.

Det ansträngande arbetet i det stora pastoratet, som tog på B:s krafter, liksom hans gamla studieintresse föranledde honom att söka adjunktsbefattningen i pastoralteologi vid Uppsala universitet. I den dåvarande teologiska fakulteten återfann han vänner från studenttiden, A. F. Beckman och K. A. Torén. Bland kollegerna stodo dessa honom närmast. Fullt instämde han dock icke med dem. B:s inträde i fakulteten betydde nämligen inträdet av ett nytt moment, Schartaus inflytande. Någon vetenskaplig begåvning och skärpa i likhet med Beckmans ägde B. icke. Ej heller var han såsom Torén en man av tändande entusiasm. Men han var en själasörjarpersonlighet av verklig rang. På detta område ligger hans största insats under Uppsalatiden. På sätt och vis kan man säga, att den av honom utgivna, till stor del av honom själv skrivna Pastoraltidningen (1854—56) var ett led i hans själasörjargärning. Den betydde ett försök av B. att sätta in, vad han hade lärt av Schartau, till fromma för tidens böljande religiösa liv, och det på ett sätt, som anstod en själasörjare med huvudintresset inriktat på det praktiskt-religiösa och med frihet från personlig polemik. Pastoraltidningen erbjuder ett särskilt intresse, i den mån den betraktas såsom ett symptom på huru den schartauanska strömningen ställde sig till olika fraktioner i det dåtida svenska kyrkolivet. Synnerlig uppmärksamhet ägnade B. där åt den rosenianska kristendomstypen, så mycket mer som hans egen åskådning från detta håll blivit utsatt för en ganska omild kritik, så t. ex. i en roman »Mörker och ljus. Skiftningar inom Prosten Carlings familj», författad av dv. komministern i Adolf Fredrik i Stockholm, sedermera kyrkoherden i Gillberga i Karlstads stift G. Janzon, vilken stod Rosenius synnerligen nära. Rosenianismen menade, att Schartau och hans efterföljare fördunklade nåden genom att predika gärningar före tron. B. framhäver i olika uppsatser, att allvarlig

kristendom går fram över bättring, tro och helgelse. Han är med andra ord angelägen om att så innerligt som möjligt förknippa det religiösa och det etiska, under det att nyevangelismen, särskilt i sina extremare former, var så exklusivt religiöst orienterad omkring nådetanken, att bergspredikans Jesus och därmed den etiska halten hotade att försvinna. Också mot den lundensiska högkyrkligheten vände sig B., huru mycket han än i åtskilliga stycken sympatiserade med denna. Han fann här ett för starkt betonande av den institutionella kyrkan på bekostnad av den levande församlingen, vilket emellertid Svensk kyrkotidning ansåg bero på missförstånd. Några år senare, vid prästmötet 1859, vände han sig mot Svensk kyrkotidnings doplära. I bägge fallen märker man, att den schartauanska åskådningen har sina rötter ned i den gamla spenerska pietismen.

Så kritisk B. än i många avseenden ställde sig gentemot tidsföreteelserna, kunde han dock vid 1856 års riksdag yttra: »Jag tror, att de andliga rörelser, som föregå i vårt land, ej endast böra betraktas såsom oroande tecken utan även såsom bevis på ett vaknande andligt intresse». Det var från denna utgångspunkt, som han vid nämnda riksdag motionerade dels om en omläggning av kyrkorådens arbetssätt, dels om att kyrkoråden borde sända representanter till prästmötena. Det senare yrkandet tillstyrktes av det sammansatta lag- och allmänna besvärs- och ekonomiutskottet men föll i ståndet. Förslaget, som förverkligats först i våra dagar genom de s. k. stiftsmötena, var kanske något lösligt hopkommet, vilket också påpekades av motståndarna inom prästeståndet. Men dessas betänkligheter gällde framför allt lekmännens framsläppande, samma argument, som användes mot det föreslagna kyrkomötet. B. var för sin del ivrig anhängare av kyrkomötestanken och stod därvid på J. H. Thomanders sida. Överhuvud ansågs han luta åt liberalism i kyrkopolitiken.

År 1856 återbördades B. som biskop till sitt hemstift. Vid valet hade han med stor röstövervikt erhållit första rummet. Andra rummet innehades av A. N. Sundberg och tredje av domprosten A. E. Knös i Uppsala. Det var en tung börda, som nu lades på den fridsamme och blide mannens skuldror. Den schartauanska strömningens förkämpar hade genom ett storartat församlingsarbete skapat en allmänopinion inom stiftet, som var en faktor att räkna med. Dess okrönte konung var prosten Holmqvist i Kville, med vilken B. ju hade gamla förbindelser. Denne krävde framför allt klara linjer, och det särskilt i en punkt, nämligen beträffande lekmannapredikan, vilken enligt hans mening verkade upplösande

på församlingslivet. Vid prästmötet 1859 kom det till nära nog en sammandrabbning mellan Holmqvist och B., vilken senare ansågs osäker och famlande. Från motsatta hållet prässades B. av sin domprost, Per Wieselgren. I själ och hjärta hörde han genom sin åskådning till det schartauanska lägret. Wieselgren beredde honom många bekymmer genom sin ställning till den friare förkunnelsen. Så ansattes B. från tvenne håll. Man kan uttrycka det så, att Holmqvist i realiteten var biskop ute i stiftet, Wieselgren åter i Göteborgs stad. En blixtbelysning över den kyrkopolitiska situationen i stiftet kasta de avskedsord på knagglig vers, varmed Wieselgren efter det nyssnämnda prästmötet 1859 avtackade biskopen:

Vi sett din mildhet alltid, nu vi hört
Din mildhets lärogrund. Du har bekänt
En god bekännelse. En tid nu kommit,
Då biskop mod behövt att framstå,
Ej inför hednisk överhet, men inför
De herdar, vilkas själavård han har
Sig anförtrodd, som en confessor...
Vi vilja ej baklänges gå till Rom,
Så föranledande, att lekmanskaran,
Det är församlingen, som icke tjänar,
Upplöses uti reformerta sekter.

B:s ställning försvårades ytterligare på 1860-talet genom den s. k. Ljungbergska striden och dess fortsättning, striden om Viktor Rydbergs »Bibelns lära om Kristus». Lektor N. V. Ljungberg, medlem av Göteborgs domkapitel, hade framträtt med vad som ansågs vara kristendomsfientliga åsikter. B., som uppskattade Ljungbergs ärliga nit för vad denne ansåg vara en helig sak, visade sig såsom dålig psykolog, när han trodde, att Ljungberg skulle vilja taga tillbaka sina yttranden. Inför den uppbragta stiftsopinionen sökte B. sedan att finna en utväg genom att hos K. M:t anhålla om föreskrift angående de åtgärder, som borde vidtagas, en förfrågan som icke föranledde någon K. M:ts åtgärd. Situationen lättades emellertid snart nog, då Ljungberg på grund av ögonsjukdom måste begära ständig tjänstledighet. Varken i den Ljungbergska striden eller senare i kampen om Viktor Rydbergs arbete skar B. några lagrar. I den sistnämnda spelade han näppeligen någon roll. Orsaken låg nog däri, att B. med all sin studiehåg icke var tillräckligt hemmastadd på det teologiska området. Han saknade vetenskaplig

skärpa och även kunskaper i den nyare teologien. Han mötte sina motståndare på ett annat plan, på det praktisk-religiösa.

Vad som i polemiken visade sig vara B:s svaghet, blev i andra avseenden hans styrka. Med tiden gjorde sig nämligen hans innerliga, djupa och blida fromhet gällande. Han blev den dominerande, som vann allas aktning, även deras, som ställde sig kritiska mot hans dogmatiska ståndpunkt. Han blev på ålderns dagar den vördade patriarken. Hans godhet kände inga gränser. Bristande kritik ådagalade han därvid ofta, icke minst i fråga om välgörenhet. Han var beredd att giva bort sitt sista öre utan att tänka på om hans gåva snart nog hamnade på krogen. Men han ville göra gott. Som stiftschef verkade han oförtröttat under sin hälsas dagar. De senare åren var han, som hade en tung kropp att dragas med, för svag att resa omkring i stiftet. Som predikant och andlig talare hörde han icke till de förnämsta, men hans förkunnelse var av gedignaste slag och vittnade om den blida själasörjarepersonlighet, han alltid var.

Tryckta arbeten: Psalmus LXXIII latine et suethice cum annotationibus. P. 1*. Upps. 1833. 4:o 14 s. (Diss., præs. P. Sjöbring.) — Likpredikan vid fru Christina Charlotta Engelkes begrafning. Uddevalla 1850. 4:o 13 (1) s. (Anon.) — De potestate clavium ecclesiastica dissertatio theologico-pastoralis. Upps. 1852. 4:o 59 s. — Likpredikan i Uddevalla kyrka den 22 febr. 1853 vid aflidne pastorsadjuncten And. Magn. Strömblads begrafning; samt Strömblads sista predikan och sista skriftetal utg. Uddevalla 1853. (2), 40 s. 2:a uppl., öfvers. och tillökt med ett confirmationstal. Uddevalla 1853. 57 s. 4:e uppl. Gtbg 1863. — Predikan vid lagtima riksdagens begynnelse i Stockholm den 23 oct. 1856. Sthm 1856. 12 s. — Anmärkningar öfver psaltaren. H. 1*. Upps. 1857. — Likpredikan öfver afl. katecheten ... mag. Bo Gustaf Natt och Dag ... den 12 febr. 1858. Gtbg 1858. 22 s. — Oratio qua conventum synodalem Gothoburgensem auspicatus est Gust. Dan. Björck (Handl. rör. prestmötet i Göteborg 1859, Gtbg 1860, Afd. 2, s. 1—8; även sep. Gtbg 1860. 4:o 8 s.). — Om folkskolans syftning och mål samt hvad till detta mål bör anses ledande. Tal ... den 30 okt. 1859. Gtbg 1862. 15 s. — De döpta barnens stora värde inför Gud. Högmessopredikan ... (Bibliskt-lutherskt weckoblad för folket, 1861; även sep. Örebro 1862. 20 s.). — Guds i Christo skedda uppenbarelse i köttet är en sanning, som ligger till grund för evangelii öfriga innehåll. Högmessopredikan ... Gtbg 1862. 27 s. — Tal vid invigningen af Göteborgs högre elementar-läroverks nya hus den 23 sept. 1862. Sthm 1863. 23 s. — Predikan i anledning af Sveriges och Norges femtioåriga förening hållen i Göteborgs domkyrka den 4 nov. 1864. Gtbg 1864. 14 s. — Strödda tal ,och uppsatser i kristliga och theologiska ämnen, utg. och till en del författade. H. 1—3. Gtbg 1866. (4), 68 s.; 84 s.; 48 s. N. F.: H. 1—4. Gtbg 1867—68. (4), 79 s.; (4), 51 s.; 67 s.; 43 s. (Av H. 3 utkom 2:a o. 3:e uppl. under titel Julbetraktelser, Gtbg 1867, 48 s.; av N. F., H. 3 2:a uppl. Sthm 1868. 67 s.) — Föredrag hållet vid prestmötet i Göteborg den 26 sept. 1865 (Handl. rör. prestmötet i Göteborg 1865, Gtbg 1866, Afd. 2, s. 1—16; även sep. Gtbg 1866. 16 s.). — »Ho är en ljugare, utan den som nekar, att Jesus är Christus?» Tal ... (Göteb. bibelsällsk. årsber. för 1870, s. 10—22; även sep. Gtbg 1871. 15 s.). — Biblisk-kateketisk läsbok med anslutning till nya katekesförslaget. Försök. H. 1*. Gtbg 1874. 57, (1) s. — Några tankar angående proföfversättningen af Nya testamentet för 1878 års kyrkomöte vördsamt framlagde. Gtbg 1878. 14 s. — Skrifter i vald samling. D. 1. Kyrkliga tal. Gtbg 1889.

522 s. D. 2. Skriftetal och konfirmationstal. Gtbg 1891. 365, (2), 103 s. (Skriftetal och konfirmationstal även utg. var för sig. Gtbg 1891.) — Högmessopredikningar öfver kyrkoårets gamla evangelier. Sthm 1894, 95. (4), 908 s., 1 portr. (Skrifter utg. af Samfundet pro fide et christianismo, 38.) — G. D. Björcks Predikningar öfver Kristi pinos historia utg. efter hans död. Lund 1896. (4), 185 s. — Dessutom predikningar, andliga tal, riksdagsmotioner, smärre uppsatser i tidskr., ämbetsberättelser m. m.

Översatt: Psaltaren. Öfversättning jemte anmärkningar samt nya summarier och versfördelningar. Sthm 1879. VIII, 364 s.

Utgivit: Pastoraltidning. Månadsblad. Upps. 1854—56. — Bibliskt-lutherskt weckoblad för folket. Gtbg 1861. — Göteborgs bibel-sällskaps årsberättelse för 1862—80.

Källor: Meddelanden av kyrkoherden C. S. Lindblad, Ljungby; Eckl.-dep. handl. 10 dec. 1842 och 20 juni 1856 (meritförteckn.), RA; Handl. rör. prestmöten i Göteborg 1846—90; Riksdagens prot. o. handl. 1856—58; Göteborgs stifts-tidning, 1888; Biogr. lexikon, N. F., Bd 2 (1859); K. Warburg, Viktor Rydberg (1900).

E. Rodhe.

2. Albert Wilhelm Björck, den föregåendes halvbroder, f. 17 aug. 1812 i Göteborg, † 23 juli 1885 därstädes. Föräldrar: gymnasielektorn och titulärprofessorn Elias Daniel Björck och Johanna Charlotta Roos. Åtnjöt undervisning vid Göteborgs gymnasium; student i Uppsala 16 okt. 1829; avlade examen till rikets rättegångsverk 3 dec. 1830. Auskultant i Göta hovrätt 22 dec. 1830; kanslist vid rådhusrättens arkiv i Göteborg 31 juli 1835; v. häradshövding 25 jan. 1843; civilnotarie vid Göteborgs kämnärsrätts tvistemålsprotokoll 3 juni s. å.; rådman 7 mars 1844; ledamot av statsrevisionen 1847; ordförande i rådhusrättens avdelning för tullmål 3 apr. 1850; ledamot av borgarståndet vid riksdagarna 1850—66 samt av andra kammaren 1867—69 och var därunder bl. a. ledamot av opinionsnämnden, suppleant i konstitutions-, bevillnings- och bankoutskotten samt ledamot av ståndets enskilda besvärsutskott 1851, ledamot av konstitutionsutskottet 1853—54, av statsutskottet 1856—69, av talmanskonferensen 1862—69 samt av särskilt utskott 1868; bankofullmäktig mars 1860—mars 1868; ledamot av kommittén angående rikets sjöförsvar 5 juli 1861—23 maj 1862 och av unionskommittén 6 febr. 1865—29 aug. 1867; ledamot av kyrkomötet 1868; revisor för riksbanken i Göteborg 1870; tf. justitieborgmästare i Göteborg från 15 aug. s. å.; justitieborgmästare därstädes 14 jan. 1871; erhöll avsked med pension 13 apr. 1883. RNO 1864; LVVS 1870; KVO 1871.

Gift 1 aug. 1847 med Ulrika Törnqvist, f. 12 dec. 1824, † 8 juli 1895, dotter till formskäraren Peter Törnqvist.

Vid sidan av sin tjänstgöring i Göteborgs domstolar utövade B. i yngre dagar en omfattande praktik som juridisk rådgivare och advokat. De många förlagskontrakt (t. ex. mellan bruksägare och exporthus), reglementen och bolagsordningar m. m. (t. ex.

A. W. Björck.
Fotografi.

för Göteborgs enskilda bank, Göteborgs första sjöassuransförening, Skandinaviska kreditaktiebolaget o. s. v.), som B. på sin tid uppgjorde, åtnjöto stort rykte som mönster av fulländning och otvetydighet. För sakförarkallets ställning inom allmänna opinionen i rikets andra stad var hans verksamhet helt enkelt epokgörande, och över huvud räknas han såsom en av grundläggarna av det moderna svenska advokatskråets höga anseende. Även som medlem av rådhusrätten blev B. en skapare av goda och bestående traditioner. Under sin borgmästartid åtnjöt han en utomordentlig popularitet, framför allt bland småfolket; gentemot de rättssökande var han också den verkliga inkarnationen av domarreglernas gode och beskedlige domare, som är bättre än en god lag. Innan ännu politiken och bankofullmäktigskapet togo hans tid och krafter i anspråk, hann B. göra åtskilliga värdefulla insatser i Göteborgs kommunala liv. Ett reformprojekt av B. från 1840-talet, vilket först i senare tid förverkligats, var hans förslag om inrättande av ett kommunalt »arbetsanvisningskontor». På äldre dagar ådagalade B. ett starkt intresse för utvecklande av stadens kulturella institutioner. Medlem i styrelsen för Renströmska undervisningsfonden, som bl. a. upprätthöll vetenskapliga föreläsningar, ivrade han varmt för inrättandet av en högskola, och man spårar hans råd i de båda stora donationer, Lundgrenska och Magnusska, som blevo Göteborgs högskolas grundplåt.

I riksdagen inträdde B. först under loppet av 1850—51 års riksmöte, såsom ersättare för kommerserådet Olof Wijk, vilken utsetts till borgarståndets talman. Dessförinnan hade B. emellertid hunnit göra sig bemärkt i tidens politiska reformrörelse. Ordförande i Göteborgs reformsällskap, bildat 1848, samt v. ordförande vid reformmötet i Örebro 1849 och ledamot av dess beredningsutskott, framträdde han som målsman för ett repre-

sentationsförslag, vilket i all sin radikalism hävdade ett verkligt tvåkammarsystem, påminnande om Louis De Geers. B:s politiska anseende inom valmanskåren var redan så stort, att endast den graderade skalan hindrade hans inträde i riksdagen vid 1847 och 1850 års allmänna val. Av det stora oppositionspartiet i borgarståndet, som alltjämt, enligt B:s egna ord, »sammanhölls av Petres bjudande stämma och Billströms fasta ledning», mottogs han med det största förtroende. Ännu innan han ens haft ordet, hedrades han med icke mindre än tre utskottsplatser. En av de få, som alltifrån sitt jungfrutal ägde ståndets öra, avancerade B. raskt till en ledande parlamentarisk ställning och övertog i sinom tid både Petres och Billströms fallna mantlar. Han blev »borgareståndets siste ledare». B:s stora inflytande berodde icke blott på politisk klokhet och talarbegåvning utan också i hög grad på hans utomordentliga flit och allestädesnärvaro i riksdagsarbetet och kanske framför allt på hans grundliga och mångsidiga sakkunskap, understödd av ett ovanligt gott minne. Han var »en levande liber memorialis i statsrätt, juridik, nationalekonomi, i allt»; han var »ensam en hel encyklopedi» (Blanche). Ständigt i debatten och alltid slagfärdig, om ej alltid lika väl rustad, var B. en talare av obestridlig rang, om än bristen på värme och färg i framställningen samt det alltför hastiga tempot i längden verkade något tröttande. Stundom röjde hans anföranden i all sin vederhäftighet en viss instängdhet inom den partipolitiska ramen; ej alltid var den snabbtungade parlamentarikern de stora vyernas talesman. Som partichef förde B. ett rätt så despotiskt regemente, vilket ibland ledde till fronderi och beredde honom nederlag, t. ex. vid elektorsvalen på riksdagen 1865—66.

Oppositionens huvudsyfte vid den tid, B. inträdde i dess led, var att genom en fast sammanhållning mellan borgar- och bondestånden förhindra regeringens av de båda högre stånden gynnade reaktionära strävanden, och B:s insatser i riksdagsarbetet under 1850-talet äro starkt präglade av hans iver för detta mål. I konstitutions- och statsutskotten verkade han ihärdigt och ofta framgångsrikt för att hämma regeringens försök att göra sig oberoende av riksdagen eller genomdriva sin vilja enligt regeln »divide et impera», och i ståndet försummade han ej gärna något tillfälle, alltifrån jungfrutalet, att apostrofera regeringen och kräva en mera parlamentariskt färgad regim. I konstitutionsutskottet medverkade han till 1854 års riksrättsåtal och till den långa raden av anmärkningar i dechargebetänkandet s. å. Han ansågs även vara författare till borgar- och bondeståndsgruppens till samma betänkande

fogade uppseendeväckande reservation med dess generella kritik av statsrådens sätt att sköta sitt rådgivarkall. Och i ståndet lyckades B. genomdriva ett beslut att till entledigande anmäla statsråden Palmstierna, Reuterdahl och Gripenstedt, en anmälan, som biträddes av bondeståndet men strandade på adelns och prästernas motstånd. Även vid följande riksdagar var han en av huvudtalarna i dechargefrågor, t. ex. 1856 i fråga om utrikespolitiken, där B., en ivrig vedersakare av »1812 års politik» och dess utlöpare, hyllade den frejdiga men litet naiva »aktivism», som besjälade den tidens svenska liberalism. Borgarståndets opinionsyttringar för svensk diplomatisk medverkan till lösningen av Italiens och Polens nationella frihetsproblem tillkommo närmast på B:s auktoritet (motion i senare frågan 1863); den tacksägelseadress, som »Società nationale italiana» i anledning därav tillställde B., var honom alltid ett kärt minne. I unionsfrågorna förfäktade B. den svenska ståndpunkten, t. ex. i ståthållarstriden 1860, och det svenska inslaget i unionskommitténs förslag till ny föreningsakt 1867 var huvudsakligen ett verk av B. jämte justitierådet K. J. Berg. I statsutskottet, där B. snart blev den ledande, stundom allrådande mannen, förstod han att smidigt förena en lojal sparsamhetsiver med ett ej alltid så lojalt åtstramande av statens pung som kampmedel mot regeringen, men i mån av oppositionens förvandling till regeringsparti under De Geers regim, bleknade ock B:s gloria som »rikshushållare». Bland B:s talrika positiva insatser i reformpolitiken må här endast nämnas hans motion 1853, som ledde till att städernas husägare m. fl. fingo representation i borgarståndet, och hans arbete för utbildningen av plenum plenorum till ett verkligt inslag i fyrståndsrepresentationen. Han var även en av de få politiker, som De Geer tog till råds vid uppgörandet av sitt representationsförslag. B. tillhörde dem, som då manade till att skjuta de radikala kraven i representationsfrågan till framtiden för att vinna det väsentliga, ståndsriksdagens avskaffande. Reformen i brännvinslagstiftningen hade i B. en nitisk befrämjare. I fråga om järnvägsbyggandet ville han inskränka statens insats till de större och riksviktigare stambanorna. I den nya representationen intog B. en relativt tillbakadragen ställning, ehuru han i statsutskottet allt fortfarande var en mycket inflytelserik ledamot och ofta yttrade sig i kammardebatten. I en sextiofyra sidor stark motion föreslog han vid riksdagen 1867 en omfattande reform i vår förvaltning, åsyftande bl. a. ombildande av kollegierna och skilsmässa mellan förvaltande och lagskipande myndighet, vilket förslag, 1867 begravt i ett tillfälligt utskott men 1868 förnyat och då överlämnat till ett

särskilt utskott, resulterade i en riksdagsskrivelse i motionens syfte. Av hälsoskäl avböjde B. återval 1869. Som bankofullmäktig och därvid deputerad för den inre förvaltningen genomförde B. flera viktiga förbättringar. I kyrkomötet 1868 väckte B. förslag om revision av kyrkolagen, om kristendomsundervisningens skiljande från folkskolan och överlåtande till prästerskapet samt om prästernas befrielse från borgerliga förrättningar. Men i denna församling ägde han intet gehör.

Källor: Just.-dep. handl. 14 jan. 1871 (meritförteckn.), RA; B:s självbiografi i Sv. biogr. lexikon, N. F., 2 (1858—59); samtida tidningar; Ny illustr. tidn. 1863, 68, 85; Svea, 1886; Riksdagsrevy, 15 jan. 1863 (1863); [V. Granlund och E. Key], Andra kammarens män under riksdagarne 1867—69 (1869); P. O. Gränström, Adresser och adressdebatter i den sv. parlamentarismen (1917); [J. C. Hellberg], Ur minnet och dagboken om mina samtida, af Posthumus, 4—12 (1871—74); K. Reinhold, Reformsällskaperna och de allmänna reformmötena i Örebro år 1849, 1850 och 1853 (1917); S. Ödmann, Minnen och anteckningar från flydda dagar (1898).

P. O. GRÄNSTRÖM.

3. Adolph Leopold Björck, den föregåendes broder, f. 13 okt. 1816 i Göteborg, † 23 juni 1893 genom drunkning i Åtran. Student i Uppsala 15 okt. 1832; idkade lantbruksstudier; företog en utrikes studieresa 1844. Medarbetare i Post- och inrikes tidningar 1846; utgav Post- och inrikes tidningar 1856—65; medverkade därefter i olika tidningar. RVO 1865. — Ogift.

B. intog vid 1800-talets mitt en ganska bemärkt plats inom publicistvärlden, särskilt under den tid, han var medarbetare i och redaktör för Posttidningen. Till sin politiska ståndpunkt var han utpräglat liberal och stod därigenom i motsats till sin förman, den ultrakonservative J. K. Hellberg (»Posthumus»). Men samtidigt var han av en objektiv och lidelsefri läggning; typiskt är att han redigerade tidningens översikter över det ungerska upproret (1849) på ett sätt, som ådrog den beskyllning för rysssvänlighet och böjelse för reaktionen. Då Hellberg 1856 lämnade chefskapet och utnämndes till postkommissarie i Hamburg, inträdde B. såsom Posttidningens huvudredaktör. En av hans första uppgifter var att taga sin företrädare i försvar mot de angrepp, som från den liberala pressens sida riktades mot dennes nyssnämnda befordran. Under B:s redaktörstid uppkommo åtskilliga frågor, som voro ägnade att sätta taktfullheten och omdömesförmågan hos Posttidningens chef på prov; allmänt erkändes dock, att B. skötte sin uppgift med både urskillning och vakenhet, om det också icke kunde undvikas, att han emellanåt lät sina liberala sympatier framskymta, särskilt i tullfrågan och representationsfrågan. I den sistnämndas lösning såg han — såsom han i tidningens pre-

numerationsanmälan till år 1865 förkunnade — »en reform, som skulle jämte medborgarrättigheter och medborgaransvar förläna eller väcka till nytt liv det äkta medborgarsinnet hos den stora majoriteten av nationen». Dagen före riksdagens öppnande 1865 lämnade emellertid B. sin befattning, vilken övertogs av K. V. A. Strandberg (Talis Qvalis). Sedermera skrev han i bl. a. Nya dagligt allehanda och Göteborgsposten, ofta under pseudonymen »Alibi»; en del längre artikelserier utgav han i broschyrform. Mest rörde han sig på det ekonomiska och sociala området, där hans inlägg röja ett utpräglat humanitärt sinne i förening med gedigna kunskaper och mångsidiga intressen. I en av sina skrifter (1889) tog B. till orda för grundläggandet av en allmän livräntefond för Sveriges ungdom i avsikt att bereda varje svensk vid sextio års ålder en livränta, motsvarande halva årskostnaden för ett fattighjons underhåll; i sammanhang härmed diskuterade han även grundskattefrågan, fattigvården och socialismen, till vilken senare han var en utpräglad motståndare. I en annan skrift (1883) yrkade B. större frihet i fråga om läkemedels tillhandahållande och framlade en del originella tankar angående läkarvården i landet. B. förenade med sitt starka politiska och sociala intresse en varm religiositet, vilket särskilt starkt framträdde i hans skrift om »Kyrkans och prästens sociala plikter» (1891). Sina sista år tillbragte B. dels i Falkenberg, dels i Sexdräga; på ålderdomen drabbades han av en sinnessjukdom, under vilken han berövade sig livet genom att dränka sig i Ätran (1893).

Tryckta skrifter: Den fria medicinens sak inför K. medicinalstyrelsens domstol och inför statsrättens. Af Alibi. Sthm 1883. 12:o 64 s. (Pseud.) — Om grundläggandet af en allmän lifräntefond för Sveriges ungdom jemte ett bihang rörande 1. fattigvården; 2. riksbanken; 3. den lärda socialismen; och 4. grundskattefrågan. Några tidningsuppsatser af Alibi. Sthm 1889. 71 s. (Pseud.) — Kyrkans och prestens sociala pligter. Några ord i en vigtig tidsfråga, Sveriges presterskap vördsamt tillegnade af en statskyrkans vän. Gtbg. 1891. 38, (1) s. — Artiklar i Post- och inrikes tidningar, Nya dagl. allehanda, Göteborgs-posten m. fl.

Utgivit: Post- och inrikes tidningar. Sthm 1856—65.

Källor: Nekrologer i olika tidningar; [J. C. Hellberg], Ur minnet och dagboken om mina samtida, af Posthumus, 7—12 (1872—74).

G. JACOBSON.

4. Ernst Daniel Björck, son till B. 1, f. 25 sept. 1838 i Göteborg, † 28 sept. 1868 därstädes. Avlade studentexamen 17 maj 1858; student vid Uppsala universitet 20 maj s. å.; avlade dimmissionsexamen 31 jan. 1866 och prästexamen inför domkapitlet i Uppsala 17 apr. 1867; prästvigd i Stockholms storkyrka av fadern 23 apr. s. å. Predikant vid Sätra hälsobrunn somrarna 1864—66;

Svenska akademiens stipendiat 1864; andre domkyrkoadjunkt i Göteborg 1 maj 1867; v. pastor i Göteborgs domkyrkoförsamling 10 juli —30 aug. s. å.; komminister i Kristine församling 29 jan. 1868.— Ogift.

Ernst Björck.
Träsnitt.

Den harmoniska, något passiva läggning, som tillhörde människan och poeten Ernst Björck, utvecklades under en lycklig barndom. Religiositeten i hans schartauanskt prästerliga hem var aldra minst praktiskt av den stränga sorten. Vers skrev B. redan som barn, och som student ägnade han sig åt versskrivningen med iver. År 1860 bildades det s. k. »Namnlösa sällskapet» (N. S.) av ett antal vittra Uppsalastudenter, vilka nu blevo tidens litterära »Unga Sverige» och gjorde en insats i vår diktning; B. var en av stiftarna och sällskapets sekreterare, enligt Karl David af Wirséns vittnesbörd »själen däri», uppburen och älskad av kamraterna. Dess ordförande var den litet äldre norrmannen Lorenz Dietrichson, vilken i några Uppsalaföreläsningar utvecklat estetiska idéer, som just lågo i luften. Man ville bryta med den eftertegnérska retoriska efterklangspoesien för att i stället med värme skildra en visserligen idealt fattad verklighet. Programmet (»skönhet, känsla och natur», har Snoilsky uttryckt det) förverkligades mer och mindre av kretsens aktiva medlemmar, B., Snoilsky, E. Bäckström, Wirsén, P. Wikner, K. L. Östergren och D. Klockhoff, och gillades av de övriga — »den sunda realismen» kallades det av professor K. R. Nyblom, som själv förkunnade denna estetik i uppsatser och tal och som även liksom N. P. Ödman, Kr. Eichhorn, H. Forssell, A. Flodman och andra tillhörde kretsen. Denna estetiska realism hade dock ingen frändskap med den senare 80-talsnaturalismen, som mer eller mindre medvetet hängde samman med positivistisk och antikristlig världsåskådning. De unga Uppsala-»realisterna» från 1860 stodo i motsats mot den efterföljande riktningen i regel nära kristen tro och

idealistisk filosofi (Boström) och sågo helst tillvarons ljusa och harmoniska sidor.

Det sagda gäller i hög grad B. Inre strider kämpade han näppeligen, hans harmoni var icke intensiv eller hög och kunde verka något menlös. 1861 vann han ett accessit i Svenska akademien för »naturbilder», som med undantag för en och annan strof nu synas rätt ointressanta. Känslan är ej oäkta men ej heller stark och uttryckes merendels i stereotypa vändningar. I kalendrarna »Isblomman» och »Flora» medverkade B. men i synnerhet i de »Sånger och berättelser» av »nio» och av »sju signaturer», som N. S. utgav och som givit kretsen dess beteckning i vår litteraturhistoria »signaturerna». B:s signatur var Daniel. I »Sånger och berättelser» gjorde han sin egentliga insats, som var, om ej betydande, dock avsevärd: han skrev versnoveller, vilka enligt de ungas program skulle lägga poesiens glans över en vardagstillvaro utan starkare skuggor eller oförsonliga konflikter. Runeberg hade gjort det i stor stil med kraftig gestaltningskonst, och på Runebergs poetiska realism åberopade sig gärna denna generation. B. har dessutom beundrat Byron — så himmelsvitt olik han än var Byron till sin läggning — och av svenskar Talis Qualis, vilken han uttryckligen i ett brev till Snoilsky har nämnt som begynnande reformator i den angivna riktningen. Det är emellertid egen individualitet i de tre poetiska noveller, B. tryckte i signaturernas kalendrar: »Ett minne», »En målning», »En gammal historia». Uppfinningen i dem är icke betydande och människoteckningen något vag. Men där händer något, det går raskt undan, och i stället för den lyriska faddheten i många av skaldens smådikter finns här ett ogenerat, vardagsledigt, stundom rentav poängterat föredrag, som motsvarar diktarens eget krav på naturlighet och gjorde novellerna tillgängliga för publiken, icke minst kvinnorna. Också blevo de populära under flera årtionden. Var ej psykologien i dem i stort sett märkvärdig, emellanåt till och med otillfredsställande, hade de i stället någon gång förträffliga smådrag. Så i den av Snoilsky beundrade vändningen, när greven i »En gammal historia» skrivit friarbrev till en han ej älskar för att glömma den andra, den älskade, och i sinnesrörelse ringer på betjänten, som kommer in och

»underrättar vördsamt att — strängen brast».

Den lyriska innerlighet, som i småpoesierna mer undantagsvis får det fängslande uttrycket, genomtränger flerstädes versnovellerna och griper, än med ett älskvärt solskenshumör inför livets oskyldiga fröjder, än med elegiska tongångar. I sistnämnda avse-

ende står »Ett minne» högst, den hjärtefängslande historien om barnakärleken till den fader- och moderlösa flickan, som också själv gick bort. Klingar ett och annat däri för oss med en sentimental biton, förblir det dock bitoner, det litterärt-traditionella, som B. ej helt kunde frigöra sig från och som hans samtid ej märkte. Vad den märkte var den nya livligare verklighetsbehandlingen och den skära känslan.

Mindre betydande är även B:s fortsatta lyriska alstring, ehuru man kan nämna ett vemodigt stycke »Vackra astrar» och det innerliga kvädet till H. C. Andersen vid en fest för honom i Uppsala 1865. Under B:s få återstående år tystnade hans lyra i allmänhet, och han skrev till Snoilsky om sina brister som poet: han kunde ej själv uppfinna, han vore alltså icke skald. »Den dödsdomen bär jag nu på mitt hjärta, men, märkvärdigt nog känns bördan icke så tung», ty »fast Daniel dör» (Daniel var ju B:s pseudonym), »kan hans vän Ernst Björck ännu ha litet att leva för i denna världen. Av fem månaders erfarenhet har jag lärt, att prästens kall är stort och skönt, när det tages på allvar.» Åt detta kall fick han också nu ägna sig till sin död.

När hans vänner talat om B:s person, ha de betonat godheten och den harmoniska läggningen. Något av stort barn fanns det hos honom, som aldrig kom till brytningar och konflikter — han behövde dem ej. Något av älskvärd goddagspilt hade han även både kroppsligen och andligen, något som kunde bliva nog så indolent. I ungdomsbreven vännerna emellan talar Snoilsky skämtsamt om den »fete» och »late siaren» B. och klandrar någon gång även allvarsammare. Med dessa personliga brister sammanhänga väl de poetiska, som kunna bero på hans lätthet att utan starkt inre tryck »skriva vers». Men det vänsälla och själfulla i hans väsen satte främst sin prägel på hans poesi. Det gjorde honom till »N. S.' glädje, allas älskling», som Snoilsky sedan kallat honom i den sköna sången på N. S.' tjugufemårsdag. Detta var ej poetisk retorik, det skildrar blott sakförhållandet, liksom när Snoilsky talar om hans »fromma» och dock så »stort fördragsamma väsen», vilket ej kunde lida hårda ord. Även en annan av B:s sångarbröder, Wirsén, som utgav B:s dikter efter hans död och försåg dem med ett företal, har visserligen poetiskt men fullt sakligt tecknat honom i hans dikt, där »timbren ej var djup och mörk» men av »det oskuldsfulla slaget» med vårligt tycke, »ljuv, naiv och ren, så ljus som dagen — ljus som dina egna lockar, Björck».

Var B:s popularitet på sin tid jämförelsevis stor, kom sedan under naturalismens skede det kritiska bakslaget, som framhöll

bristerna och i sin tur överdrivet grinigt bedömde B:s och »signaturernas» mentalitet och dikt (Strindberg, Ola Hansson). Det »oskuldsfulla» och »vårliga behaget» i B:s bästa ting förbliver värdefullt, och hans person minns man med glädje, även om hans flesta dikter, utom till viss grad hans egentliga insats, versnovellerna, numera bleknat. — Brev från B. till Snoilsky äro tryckta i »Carl Snoilsky och hans vänner», 1 (1917), brev från honom till Wikner anföras i den nu förberedda upplagan av Wikners brev.

Tryckta arbeten: Dikter under signaturen Daniel i Isblomman (1861), Flora (1863, 64, 65), Sånger o. berättelser af nio signaturer (1863) och Sånger o. berättelser af sju signaturer (1865) samt i »Vintergrønt, danske, norske og svenske fortællinger og digte», utg. av E. Chr. Richardt (1866). — Naturbilder. Sånger. Sthm 1861. 33 s. (Sv. akad. handl., D. 33, 1861, s. 149—181; även sep. Sthm 1861; bel. med hedersaccessit.) — Högtidstal hållet vid Göteborgs bibelsällskaps årshögtid den 10 november 1867 (Göteb. bibel-sällsk. årsber. för 1866, Gtbg 1868, s. 9—18; även sep. Gtbg 1868. 15 s.). — Femton predikningar och tvenne skriftetal. Gtbg 1868. 220, (1) s. — Valda dikter. Utg. efter författarens död med en inledning af Carl af Wirsén. Sthm 1869. XIV, 217, (1) s. 4:e uppl. Sthm 1893. 12:o 290, (2) s., 1 portr. — Slutord i bunden stil ur Ernst Daniel Björcks såväl tryckta som otryckta predikningar. Gtbg 1873. 51 s. — Dessutom tillfällighetsdikter samt valda dikter i Sveriges national-litteratur, 17 (1922) m. fl. antologier.

Källor: Carl Snoilsky och hans vänner. Ur skaldens brevväxling, 1—2 (1917—18); A. Strindberg, Tjensteqvinnans son (1886; jmfr C. D. af Wirséns recension i Vårt land, 1886, omtr. i Kritiker, 1901). — F. Böök, Sveriges moderna litteratur (1921); Ola Hansson, Nio och sju signaturer (Framåt, 1888; med replik av signaturen Gungnir); H. Schück & K. Warburg, Illustr. sv. litt.-historia, 2:a uppl., 4: 2 (1916); D. Sprengel, De nya poeterna (1902); F. Vetterlund, Svensk lyrik från tiden efter 1860 (Sveriges national-litteratur 1500—1900, 17 (1922); P. Wikner, Ernst Daniel Björck (Framåt, 1868); dens., Tal vid aftäckningen af E. D. Björcks minnesvård å Örgryte kyrkogård d. 1 maj 1873 (1873); C. D. af Wirsén, Inledning till B:s Valda dikter (1869); N. P. Ödman, Hemma och borta (1896); dens., Sv. minnen och bilder, I: 2 (1900); dens., Litet till (1910).

FR. VETTERLUND.

Björck Svensson, Sven, f. 17 okt. 1777 i Stockholm, † 28 febr. 1815 därstädes. Föräldrar: fabrikören Sven Björck och Kristina Maria Trygg. Bokhållare hos fadern; grosshandlare och kompanjon med fadern 22 maj 1802.

Gift 19 nov. 1811 med Anna Johanna Stillman, f. 1788, † 20 jan 1813, dotter till hovrättsrådet Johan Karl Stillman.

B:s fader, grosshandlaren Sven Björck, innehade en klädesfabrik i Stockholm med »vidsträckt» rörelse och sökte i denna rörelses »fullständiga och oförsvagade drift» den säkraste grunden för sin och sin familjs framtida välgång. Det var i denna affär, B. gjorde sina praktiska lärospån genom att tillhandagå fadern »med nöjaktig flit, håg och kännedom i fabriksärenderne». Redan 1802 ansåg fadern tiden inne att upptaga B. till sin kompanjon under framhållande därav, att han under flera år av honom »haft

den glädje, man kan njuta av en med kunskap, arbetsamhet och dygd älskad son». Någon självständig insats i Stockholms näringsliv kom dock B. näppeligen att göra; han överlevdes av sin fader, och av allt att döma behöll denne den verkliga ledningen av affären i sin hand. Det är också på ett helt annat område, B. åt sitt namn förvärvat en viss ryktbarhet.

En av B:s samtida, P. A. Wallmark, har döpt 1800-talets första decennium till »menlöshetens tidevarv i svenska vitterheten». Namnet är säkert välförtjänt. De unga vitterlekarna sågo upp till Svenska akademiens ledamöter som vördade fäder och mottogo belöningar därifrån med samma känslor som flitiga lärjungar i en skola. Denna underdånighet tar sig kanske sitt mest typiska uttryck hos B., vilken redan 1798 skriver till vännen Wallmark och råder honom att utvälja en av de aderton till mönster och granskare. Själv har B. på detta sätt arbetat under Magnus Lehnberg, vilken tycks ha varit en vän till familjen. Det svar om ålderdomens tillstånd, för vilket B. 1802 fick akademiens andra pris, visar ett genom Lehnbergs skolning vunnet rent och vårdat språk, fast det i övrigt är »tomt, halvtänkt och deklamatoriskt». Ungefär samma fel och förtjänster äga B:s många tama poesier. Wallmark säger, att B. älskade poesien med passion, men värmen i hans vers stiger blott till ljumhet: vid hustruns tidiga död blev B. nedbruten för livet, men den prosaelegi, »Sorgen», han i Journalen 1813 n:o 23 införde, äger sitt enda värde i tonfallet. De sista åren av sitt liv försökte sig B. som psalmförfattare. Han skrev därom med stor öppenhjärtighet: »Då dityrambens författare [Wallin] följer med sitt tidevarv och fäster uppmärksamheten vid sin sång, då sjunger jag en lätt föråldrad nyårspsalm, lik den klockaren, som vaknade, sen församlingen gått ut.» I själva verket har den poetiske grosshandlaren redan av sina bröder i Apollo bedömts ganska nedlåtande, något som delvis kan ha berott på deras värdighet som akademiker och ämbetsmän. Likväl försummade de ej B:s gästfria bord och rykande bålar. Enligt K. A. Agardhs anmärkningar till Esaias Tegnér gjorde B. »åtminstone en gång i månaden ett kalas åt samtliga sina confratres, i flerfaldig avsikt, förnämligast för att på något sätt kunna vara med i denna lysande ring». Samma önskan att få vara med dikterade också B:s beslut att ge ut den för generationen representativa kalendern Polymnia; i företalet bad han om särskilt överseende med några egna »tillfällighets-stycken». Han hade också undfallenhet nog att »av uppriktigaste hjärta» tacka Wallmark, då denne i en recension visade sig snäv mot hans bidrag till kalendern. När B. (under signaturen

— ö —) fick in en dikt i Åbo tidningar, nedskrev M. Choræus ett omdöme om diktaren och mannen, som här må gälla som slutkaraktäristik: »Han kallade sig den yttersta i litteraturen. Det hade avseende på — ö —. Det är en genomhederlig gosse». — Trettionio brev till P. A. Wallmark, omfattande tiden 1798—1814, finnas på K. biblioteket: de sista lämna en god inblick i B:s medarbetarskap i Journalen, av de övriga äro flera blotta bjudningsbiljetter; ett brev till densamme från 1808 har kommit till Uppsala universitetsbibliotek.

Tryckta arbeten: Försök till svar på Svenska akademiens prisfråga: Är ålderdomen, enligt naturens inrättning, ett tillstånd af förlorad sällhet eller blott ett tillstånd af ombytta föremål derföre? Skrift som vunnit andra guldpenningen i svenska akademien den 20 dec. 1802. Sthm 1803. 38 s. — Gustavus minne. Sthm 1804. (4) s. — Vid ... Michael Choraei död. Sthm 1806. 4:o (4) s. — Segerfesten den 19 april 1807. Sthm 1807. 4:o (4) s. — Försök till en sång till finska arméen. Hållas 1808. 4:o (4) s. (Anon.) — Offer åt Lehnbergs skugga. I ett sällskap af dess vänner. Sthm 1809. (7) s. (Anon.) — Dessutom dikter i Polymnia (1807), Stockholms posten, Åbo tidningar och Journal f. litteraturen o. theatern.

Utgivit: Polymnia eller skaldestycken af särskilte författare. D. 1.* Sthm 1807. (9), 241 s.

Källor: Boupptecknıngar efter B. 1815 och efter hans fader 1819, Stockholms rådhusarkiv; Biogr. lexicon, 19 (1851), s. 356, 358; L. Hammarsköld, Svenska vitterheten, 2:a uppl. (1833); G. Ljunggren, Svenska vitterhetens häfder, 3 (1881).

SVERKER EK.

Björk, Isak A., se Börk.

Björkegren, Jacob, f. 29 dec. 1752 på säteriet Halnatorp i Halna socken, † 14 sept. 1825 i Stockholm. Föräldrar: kronofogden i Strå Johan Björkegren och Maria Forsberg. Åtnjöt undervisning i krigsmanshusskolan i Vadstena från 1762, i Linköpings trivialskola från 1766 samt på gymnasiet därstädes från 1768; student i Uppsala 7 apr. 1772. E. o. kanslist i kommerskollegiet 19 febr. 1778; sekreterare vid Uppfostringssällskapet 1779; utgav sällskapets tidningar från 1781; e. o. amanuens 25 febr. 1783, amanuens 23 nov. 1784, v. bibliotekarie 19 febr. 1799, allt vid K. biblioteket; erhöll K. bibliotekaries namn, heder och värdighet 11 maj 1807. — Ogift.

Då B. vid 18 års ålder dimitterades från Linköpings gymnasium, erhöll han som rekommendationsbrev till Uppsala universitets rektor ett testimonium gymnasticum, där han i superlativa ordalag prisas för blygsamhet, flit och dygd, för anletsdrag, liksom bildade av gratierna, och för en själ i så förtrogen vänskap med dessas systrar, de milda muserna, att det knappast kunde råda något tvivel om, att han på Pegasus' rygg skulle stiga »ad secularem ingenii elegantiam famæque forsan dulcedinem». Varken

något vittert sekulargeni eller ryktets sötma kommo emellertid på hans lott; till hälften i det fördolda verkade han däremot som en ytterst trägen arbetare i kulturens tjänst, och de, som kände honom närmare, skattade honom högt för karaktär och kunskaper.

Under några av studentåren på 1770-talet var B. informator för sedermera kungamördaren Jakob Johan Anckarström och måste därvid ha kommit i beröring med K. Kr. Gjörwell, som efter överstelöjtnant Anckarströms död 1777 blev barnens förmyndare. Genom denna bekantskap blev arten av B:s hela livsriktning bestämd. Han är som litterär personlighet en gjörwelliansk natur, vida grundligare och samvetsgrannare än förebilden men utan dennes rörlighet, företagsamhet och initiativrikedom. I brev av jan. 1778 nämnes han av Gjörwell »amanuens för mina propria secreta», »min geh. cabinetsecreterare». Som tecken på denna värdighet blev han fortast möjligt kallad till ledamot och sekreterare i det av Gjörwell stiftade Uppfostringssällskapet, som utgjorde en lärd och förnäm skylt för Gjörwells egna publicistiska, bokliga och förlagsaffärer. Det är således ofullständigt att anse detta Uppfostringssällskap, på vars medlemslista ståtade flera av rikets förnämsta män, i realiteten endast ha bestått av Gjörwell själv: det bestod av Gjörwell och Björkegren. Under åren 1781—86 redigerade B. Uppfostringssällskapets tidningar, och i närmare eller fjärmare samband med detta »sällskaps» impulser eller förlagsverksamhet stod också B:s arbete som författare och utgivare av lärda verk. 1784—86 utgav han ett stort, för gedigenhet och utförlighet värderat fransk-svenskt lexikon; därefter påbörjade han samlingar för en ny, reviderad upplaga av Tunelds »Geographie öfver konungariket Swerige», som utkom i den av B. omarbetade och korrigerade sjunde upplagan åren 1793—94; under 1800-talets första decennier ägnade han en stor del av sin kraft åt moderniseringen av Gustaf Regnérs universalencyklopediska lärobok »Första begreppen af de nödigaste vettenskaper», i vars fjärde till sjätte upplaga han under författarens livstid medarbetade, och vars sjunde och åttonde upplaga han på egen hand ombesörjde. Den noggrannhet, varmed han skötte dessa värv, kan man sluta sig till av uppgiften, att han enbart för revideringen av Tunelds geografi fört en korrespondens, som skulle ha kunnat fylla hela band, om den förvarats. Även en statistisk handbok, »Svea-rikes stat», har B. redigerat, och dessutom har han, säger hans minnestecknare P. A. Wallmark, lagt hand vid utgivningen av flera arbeten, »som icke bära hans namn eller utkommit på hans förlag».

Den närmaste följden för B:s yttre ställning av förbindelsen med Gjörwell och därav framkallad litterär verksamhet var att han utbytte platsen i kommerskollegiet mot en liknande på K. biblioteket. Någon lön fick han icke där förrän 1799, blev en gång förbigången vid utnämningen till chefsbibliotekarie och avsade sig posten en senare gång till förmån för yngre krafter. Hans självbiografiska anteckningar vittna i varje fall om, med vilken skrupulös omsorg och plikttrohet han arbetade i bibliotekets tjänst. Åren 1777—85 förestod han därjämte Gustav III:s handbibliotek, det första året som biträde åt Gjörwell, och katalogiserade det vid boupptecknigen efter konungen.

B., som i sin ungdom stått i beröring med G. Fr. Gyllenborg och J. G. Oxenstierna och som ansetts ha under censurperioden anonymt men kraftigt bidragit att »hålla det lilla litterära liv uppe, som då uppehöll bildningens kontinuitet», kom mot slutet av sitt liv i förbindelse med en representant för en långt senare litterär riktning, nämligen K. J. L. Almquist. Denne, Gjörwells dotterson, som från barndomen känt »onkel Björkegren» och hade honom som chef under sin amanuenstid på K. biblioteket, har ägnat honom en berättelse, som ursprungligen hade namnet Gudahataren och sedermera infogats som ett kapitel i Jaktslottet, där han skildrar honom som stark misantrop och utpräglad hundvän och säger sig av honom ha mottagit uppslaget till det grubbel över teodiceproblemet, som förmådde honom att till rättfärdigande av »Guds vägar med människan» planlägga och påbörja Törnrosens bok. Sannolikt är dock, att Almquist härvid tolkat B:s pessimism och eventuella teologiska kritik i alltför modern anda. Om B:s person, som flyktigt nämnes också i Drottningens juvelsmycke, förklarar Almquist samtidigt, att han »funnit få menniskor så hederliga och aktningsvärda som han». Han var »många välgörare i tysthet, arbetsam, af ett klart förstånd, enkel i seder, nästan utan alla svagheter och all last, egare af kunskaper». En senare historisk roman, där B. spelar en framträdande roll, är Sophie Elkans »Anckarström».

Tryckta arbeten: Dictionnaire françois-suédois et suédois-françois. Fransyskt och swenskt samt swenskt och fransyskt lexicon. D. 1—2. Sthm 1784—86. (12), 2848 sp. 2:a och tillökta uppl. D. 1—3. Sthm 1794—98. 4:o 874 sp.; 984 sp.; (2) s., 652 sp. (Bokst. A, B och delvis C utarbetade av G. Regnér, D. 3, innehållande svensk-franska delen, av B. Nyström.)

Utgivit och bearbetat: De så inom som utom Europa florerande staterna kortligen beskrifne. För år 1783. (Bihang till Upfostr.-sälsk. tidningar, 1781, s. 421—484; även sep. Sthm u. å.) — Svea-rikes stat för år 1784. Sthm u. å. 92 s. (Anon.; förordet undert.: Jac. Björkegren.) — E. Tuneld. Geographie öfver konungariket Swerige samt därunder hörande länder. 7:e uppl. Bd. 1—3. Sthm 1793—94. XII, 408 s.; 592 s.; 652 s. (Anon.) —

G. Regnér, Första begreppen af de nödigaste vettenskaper. Till svenska barns tjenst. 7:e uppl., betydligen tillökt och förbättrad. Sthm 1820. XII, 288 s.; 205 s. 8:e, å nyo öfversedda, betydligen ökta och till en del omarb. uppl. D. 1—2. Sthm 1825. X, 286 s.; 115 s. (Anon.)

Redigerat: Upfostrings-sälskapets tidningar. Sthm 1781—86.

Källor: Brev, handlingar och självbiografiska anteckningar, KB. — Bibliotekarien C. C. Gjörwells familjebref (1900); C. J. L. Almquist, Törnrosens bok, imperialoktavuppl. (1839), s. XXV—XXXVI; J. A. Almquist, Uppfostringssällskapet (Hist. tidskr., 1905, s. 133); [J. J. Hedrén & P. A. Wallmark], Vid K. bibliotekarien Jac. Björkegrens graf (1826); O. Sylwan, En Stockholmskrönika ur C. C. Gjörwells brev (1920), s. XXVIII, XLIII o. 202.

OLLE HOLMBERG.

Björkegren, Olga Christina Augusta, se Fåhræus.

Björkenstam, Fredrik Bogislaus, f. 17 aug. 1858 i Simtuna, † 13 apr. 1913. Föräldrar: ryttmästaren Fredrik August Björkenstam och Hedvig Augusta Amalia von Schwerin. Adelsman efter faderns död 17 maj 1872. Elev vid Uppsala h. elementarläroverk ht. 1870; avlade mogenhetsexamen därstädes 6 dec. 1878. Volontär vid Vendes artilleriregemente 13 nov. 1876; elev vid Karlberg 14 juli 1879; avlade avgångsexamen 30 okt. 1880; underlöjtnant vid Vendes artilleriregemente 19 nov. s. å.; avlade examen för inträde vid artilleri- och ingenjörhögskolan 10 maj 1882; avlade examen i allmänna kursen därstädes 6 maj 1884; löjtnant 5 dec. s. å.; chef för a.-b. Stockholms expressbyrå från år 1892; löjtnant i Vendes artilleriregementes reserv 22 apr. s. å.; kapten i armén 31 dec. 1894; ledamot av konungens jaktklubb 1900 (sekreterare 6 nov. 1902, ledamot av styrelsen 1903); kommitterad hos Svenska jägarförbundet för att verka för och ha överinseendet över en förbättrad jaktvård i Stockholms län 1903; hovjägmästare 1 dec. 1906; ordförande i Svenska jägareförbundets Stockholmsavdelning 18 mars 1907 och förbundets skattmästare 19 apr. s. å.; ordnade svenska avdelningen för jakten på sport- och turistutställningen i Berlin 20 apr.—5 maj s. å.; erhöll ånyo tillstånd att återinträda som kapten i armén och löjtnant i Vendes artilleriregementes reserv 19 mars 1909; kommissarie för svenska jaktutställningen i Wien 1910 och Sveriges ombud vid andra internationella jaktkongressen därstädes 5—7 sept. s. å.; kommissarie för svenska turistutställningen i Wien 1911; erhöll avsked ur krigstjänsten 19 jan. 1912. RSO 1903; RVO 1904; OII:sGbmt 1907; KVO2kl 1911; innehade dessutom utländska ordnar och var bl. a. ledamot av kejserliga jaktklubben i Wien.

Gift 21 nov. 1889 med Ebba Angelika Tranchell, f. 21 juli 1868, dotter till direktören Justus Fredrik Tranchell.

F. B. Björkenstam.
Fotografi.

B. var en av sin tids skickligaste och mera intresserade jägare. På sina vidsträckta marker i skilda delar av landet idkade han jakt i de flesta i vårt land brukade former men skänkte dock alltid ett visst företräde åt fågeljakten med stående hund. År 1901 företog han en jaktfärd till Kaukasien, och vintrarna 1903 och 1904 jagade han björn i Karelen, utflykter, som han friskt och sakligt skildrar i den periodiska jaktlitteraturen. Med åren kom B. att intaga en framskjuten ställning inom de ledande jaktföreningarna och använde denna till att kraftigt verka för den förbättrade jaktvård, som genom den växande bebyggelsen, skjutvapnens utveckling och jaktnöjets demokratisering blivit allt mera behövlig i vårt land. Utrustad med betydande organisatorisk förmåga togs han därjämte med förkärlek i användning vid anordnandet av jaktutställningar; den hedrande uppmärksamhet, som den svenska jaktavdelningen tillvann sig vid den stora utställningen i Wien 1910, har bl. a. till ej ringa del räknats honom till förtjänst. Hos sina vänner efterlämnade B. minnet av en man med karaktär, fri från allt kryperi och småsinne, som ärligt sade sin mening och stod för sitt ord.

Tryckta skrifter: Tre veckor i Kaukasien (Sv. jägareförbundets nya tidskr., Arg. 40, 1902, s. 38—57). — Björnjagter i Karelen vintern 1904 (ibid., Arg. 42, 1904, s. 22—36). — Små skisser från jaktbanan (Jägaren, Arg. 12, 1906, s. 62—76). — Die Jagd in Schweden (Schweden. Internationale Sportausstellung Berlin 1907, Sthm 1907, s. 7—13; anon.). — Jaktkongressen i Wien 1910 (Sv. jägareförbundets tidskr., Arg. 48, 1910, s. 335—339).

Källor: Lantförsvarsdep. handl. 19 nov. 1880; nekrologer i Från skog o. sjö 1913 och Sv. jägareförbundets tidskr. 1913; G. C:son L[ewenhaupt], Från jagtutställningen i Wien (Sv. jägareförbundets tidskr., 1910); H. Samzelius, Jägeristaten (1915); dens., Fredrik Björkenstam (Jägaren, 12, 1906).

B. BOËTHIUS.

Björklund, Isaac, f. 22 okt. 1686 å Heikkilä i Lill-Kyro socken, † 30 jan. 1740. Föräldrar: bonden Göran och hans hustru Gunilla. Genomgick Vasa trivialskola; student i Uppsala 5 sept.

1705; avbröt på grund av medellöshet sina akademiska studier utan att ha avlagt examen. Informator hos prosten E. Cajanus i Paldamo 1707; korrektor vid Gezeliska bibelverket; fil. adjunkt vid universitetet i Åbo 1720, men tillträdde ej befattningen; teol. lektor i Borgå 1725, men erhöll genom K. brev 2 aug. 1726 tillstånd att fortsätta korrektorsarbetet vid bibelverket i Stockholm; prästvigd 1726; riksdagsfullmäktig för Borgå stift 1726—27; professor linguarum orientalium vid Åbo akademi 23 maj 1728; tillika kyrkoherde i Piikkis 1732; rektor vid Åbo akademi 1733; uppförd å tredje förslagsrummet till biskop i Borgå 21 febr. 1734; andre teol. professor i Åbo 28 dec. 1734; tillika pastor vid Åbo finska församling.

Gift 1726 med Sara Elisabet Bergman, dotter till prosten Kristiern Bergman i Kumla.

I mars år 1712, då B. som informator vistades i Paldamo prästgård, plundrades denna av härjande kosacker. B., som vid överfallet just steg ur sängen, fick två sabelhugg i axeln och en pikstöt i sidan men undkom halvnaken och räddade sig omsider till Uleåborg efter att ha utstått svåra lidanden på den femton mil långa vägen. Sin hälsa återvann han aldrig fullständigt. Han begav sig emellertid nu till Sverige och levde där i stor fattigdom, tills han fick en nödtorftig bärgning genom att biträda vid korrekturläsningen av det Gezeliska bibelverket. Förbindelsen med biskop Johannes Gezelius den yngre, vilken i B. fann en »insignis philologus», lämpad för akademisk lärarverksamhet, blev för denne av stor betydelse. Hans framtid tryggades nu, först genom utnämningen till adjunkt vid akademien i Åbo och sedan genom ett lektorat i Borgå. B:s befordran på den lärda banan var anmärkningsvärd därför, att hans studier aldrig fullföljts till den akademiska graden; vid utnämningen till adjunkt ställdes också det kravet på honom, att han skulle habilitera sig genom ett publikt prov; detta villkor kom han dock aldrig att uppfylla, en försummelse, som också räknades honom till last, då han senare (1722) sökte historieprofessuren i Åbo. Biskop Gezelius ville emellertid ej undvara B. vid bibelverket, och denne kom därför att tills vidare stanna i Stockholm. Att han detta oaktat betroddes med att representera Borgå stift vid riksdagen 1726—27, berodde på en önskan att minska riksdagsutgifterna genom att till den ena representanten begagna en i Stockholm bosatt person; det anspråkslösa honorar, som utlovats åt B., lyckades denne f. ö. aldrig fullständigt utfå oaktat allt förnötande av »både tid, kläder och hälsa» under sitt arbete för sina kommittenters riksdagspetita.

Då prästvigning ansågs nödvändig, för att B. skulle vinna behörighet att deltaga i prästeståndets förhandlingar, blev riksdagsmannauppdraget anledningen till, att han 1726 vigdes till kyrkans tjänst. Någon tanke på att redan nu ägna sig åt församlingsarbetet synes han dock ej ha haft. Då bibelverket 1728 började närma sig sin fullbordan, inriktade han i stället sina ansträngningar på att vinna en professur vid Åbo akademi. Hans namn nämndes i samband med både en matematisk och en teologisk professur, men den akademiska lärartjänst, han till slut erhöll, professuren i orientaliska språk, var otvivelaktigt den, som bäst motsvarade hans merit, det långvariga arbetet vid bibelverket.

Sin nya plats »fyllde B., efter tidens fordringar, som icke gingo mycket över ett exegetiskt och antikvariskt samt moraliskt tillämpande studium av Gamla och Nya testamentets skrifter, på ett utmärkt sätt». Av de under hans presidium ventilerade avhandlingarna vanprydas några av de spetsfundiga och föga givande tolkningsförsök, som tyngt det föregående seklets vetenskap till följd av det formalistiska fasthållandet vid bibelns berättelser i förening med strävandet att åt dessa giva tillfredsställande förklaring och logiskt sammanhang. Början till en ny och sundare riktning skönjes emellertid i den uppmärksamhet, som ofta ägnas åt den rent filologiska tolkningen av texten, och i allmänhet har det vitsordats, att de under B:s presidium ventilerade avhandlingarna äro mera sakenliga, mera speciella och med bättre metod avfattade än 1600-talets avhandlingar (Heikel). B:s lärarverksamhet i de orientaliska språken var som vanligt endast en gradpassering till de mera eftersträvade teologiska professurerna. Vid Åbo akademi trivdes vid denna tid en bibliskt praktisk religiositet, som väl vid sidan av den tongivande ortodoxien deltog i polemiken mot de från denna avvikande religiösa rörelserna men samtidigt ägde öppet öga för det berättigade hos dessa och därför mottog starka intryck särskilt av den efter krigets lidanden livskraftiga pietismen. B:s personlighet var präglad av denna innerligare religiositet. »En andelig vishet och med allvarsamhet blandad vänlighet beledsagade alla hans gärningar. Han vandrade i Guds åsyn och hade sig honom och sin nästa helt till tjänst uppoffrat. Hans sinne var från egennyttighet, egen ära och lust, från all falskhet och flärd bortvänt.» Sedan han fått prebendeförsamling, predikade han flitigt och åhördes gärna. Som teologie professor föreläste han gammaltestamentlig exegetik, den heliga historien och kyrkohistorien enligt Erik Benzelius d. ä:s lärobok samt inledning till dogmatik och praktisk teologi. Hans »lektioner voro

massiva, lärda och uppbyggliga; ty efter en kort exegesis gick han in uti dogmatica, moralia och stundom ascetica, intet förnötande tiden med gräl och mindre nödiga ting. Den grundlärde mannen, så uppbyggelig han var, hade dock få auditores.» De avhandlingar, som ventilerades under B:s presidium, sedan han blivit teologie professor, äro till antalet ej så talrika och torde ej ha författats av honom själv. Men de äro »uttryck av den fromma, för levande kristendom nitälskande anda, som var honom egen» (Råbergh).

Tryckta skrifter: se J. H. Lidén, Catalogus disputationum, Sect. 3 (1779).

Källor: Åbo universitetskansler och konsistorium samt domkapitlet i Borgå till K. M:t, RA; Tidningar utg. af et sällskap i Åbo, 1784, s. 219 o. följ.; M. J. Alopæus, Borgå gymnasiums historia (1804—07), s. 303—311; J. A. Heikel, Filologins studium vid Åbo universitet (Åbo universitets lärdomshistoria, 5, 1894); A. Neovius, Special-katalog öfver domkapitels-arkivet i Borgå, 1 (1891); H. Råbergh, Teologins studium vid Åbo universitet, 2 (Åbo universitets lärdomshistoria, 9, 1901); M. G. Schybergson, Historiens studium vid Åbo universitet (ibid., 3, 1891).

B. BOËTHIUS.

Björklund, Johan Abraham, f. 28 juni 1844 i Uppsala. Föräldrar: slaktarmästaren Johan Gustav Björklund och Sofia Charlotta Lindström. Elev vid Uppsala katedralskola ht. 1855—vt. 1861 och vid Norrköpings lyceum ht. 1861—1863; student i Uppsala 26 sept. 1863; måste av ekonomiska skäl avbryta studierna; återvände till universitetet 1868; Östgöta nations förste kurator 1871. Medarbetare i veckotidskriften Samtiden 1872, i Stockholms dagblad maj—okt. s. å. och i Nya dagligt allehanda 1 nov. s. å.; stiftande medlem av Publicistklubben 1874 (upprepade gånger styrelseledamot och ordförande); redaktionssekreterare 1878, souschef 1884, huvudredaktör och ansvarig utgivare 3 febr. 1891—31 maj 1905, allt i Nya dagligt allehanda; har dessutom, ofta under signaturerna Bld och Janus, lämnat bidrag till ett flertal periodiska skrifter; deltog som Publicistklubbens delegerade i redaktionen av Julkvällen och Från Mälarstrand 1887—88; redaktör för Sveriges allmänna handelsförenings månadsskrift 1894 (utgivningsbevis 20 nov.); v. ordförande vid publicistmötet i Gävle 1895; styrelsemedlem och v. ordförande i Svenska publicisternas understödsförening 1897, ordförande därstädes 1902; ordförande i Svenska pressbyrån 1905; direktör för Svenska telegrambyrån 1906—08; ledamot i kommittén för konstindustriutställningen i Stockholm och dess pressombud 1909; ordförande i Allmänna pensionsförsäkringsbolagets förlags-a.-b. och i Stockholms södra jästfabriks-a.-b.; styrelseledamot i Nya Hansa och i a.-b. Pumpseparator. RVO 1905.

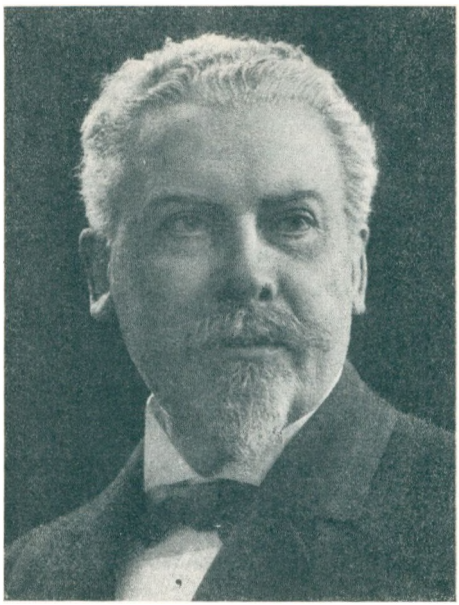

J. A. Björklund.
Fotografi.

Gift 1) 29 dec. 1874 med Helena Augusta Rundstedt, f. 14 maj 1845, † 16 febr. 1877, dotter till fabrikören Samuel Rundstedt i Norrköping; 2) 24 aug. 1878 med första hustruns syster Hedvig Dorotea Rundstedt, f. 4 dec. 1840.

B. tillhörde under nästan hela sin publicistiska bana, i trettiotre år (1872—1905), Nya dagligt allehandas redaktion, som medarbetare, redaktionssekreterare, souschef och slutligen huvudredaktör och ansvarig utgivare. Han gjorde sig till en början under signaturen Janus känd som en kunskapsrik och stilistiskt framstående teater- och litteraturanmälare, men han övergick småningom till politiskt författarskap, vilket sedan 1883 förnämligast sysselsatte honom, till dess huvudredaktörsskapet kom att medföra även varjehanda administrativa uppgifter. B. har sålunda kommit att knyta sitt namn till Nya dagligt allehanda under en tid, då tidningen spelade en mycket framskjuten roll såsom det konservativa, särskilt det protektionistiska partiets huvudorgan. I tullfrågan intog B. en strängt konsekvent ståndpunkt, icke blott under 1880-talets strider utan även under striderna om det nya systemets utbyggande under 1890-talet; liksom han 1892 var en av den Boströmska ministärens ivrigaste klandrare med anledning av nedsättningen av spannmålstullarna, så understödde han 1895, så gott som ensam inom hela pressen, regeringens förslag om reglering av proportionen mellan tullarna på malen och omalen spannmål, vilket förslag också efter häftiga strider, med en obetydlig modifikation, gick igenom. I norska frågan intog B. en bestämt avvisande hållning gentemot ensidiga krav från norrmännens sida på en friare ställning inom unionen liksom även mot alla tendenser till svenska eftergifter i detta hänseende. B. bidrog i sin tidning verksamt till agitationen för mellanrikslagens uppsägning (1895). Å andra sidan förordade han livligt

förslaget om Lule—Ofotenjärnvägens byggande som statsbana (1898). Den tredje fråga, varåt B. ägnade huvudparten av sitt intresse, var försvarsfrågan; här var han alltid att finna bland de ivrigaste försvarsvännerna och understödde vid alla avgörande tillfällen (t. ex. 1892, 1901) med värme förslagen till förbättring av försvarsorganisationen. B. var i sitt tidningsmannavärv en man med varm och levande övertygelse och drog sig icke för att uttala denna, men han gjorde det merendels i en lugn och saklig ton, och hans inlägg voro avfattade i en helgjuten, kultiverad stil, vilket avvann dem respekt även från motståndarnas sida. För publicisternas fackintressen har B. gjort betydande insatser, bl. a. i Publicistklubben. I den adress, varmed denna klubb uppvaktade B. på hans sjuttiofemårsdag (28 juni 1919), hyllades han för sin »betydelsefulla verksamhet i det offentliga ordets tjänst, präglad av personlig ridderlighet och levande känsla för publicistkallets höga mål och ansvar».

Källor: Nya dagl. allehanda, spridda årg. 1872—1905, samt 26 o. 28 juni 1919; Hvar 8 dag, Årg. 4 (1902/03), N:o 7; Publicistklubbens matrikel vid 20:e århundradets början, utg. af V. Millqvist (1901). — Ang. B:s bidrag till den periodiska litteraturen, se B. Lundstedt, Sveriges period. litteratur, 2, 3 (1896, 1902).

G. JACOBSON.

Björklund, Johan Gustaf, f. 10 nov. 1846 i Björksta socken, † 2 juli 1903 i Stockholm. Föräldrar: rättaren Anders Björklund och Maja Greta Sätterlund. Avlade mogenhetsexamen i Västerås 30 maj 1870; student vid Uppsala universitet ht. s. å.; fil. kand. 12 sept. 1878; student vid Lunds universitet 28 apr. 1879; idkade därstädes filosofiska och folkrättsliga studier t. o. m. ht. 1881; bedrev naturvetenskapliga studier vid Stockholms högskola 1885—90. Verksam i Stockholm såsom skriftställare; hade sin utkomst väsentligen från en liten annons- och agenturaffär och även genom understöd av vänner; erhöll 1901 ett mindre understöd av Svenska akademien. — Ogift.

B. representerar den organiska samhällsuppfattningen på naturvetenskapligt evolutionistisk grund, icke utan denna riktnings vanliga tendenser att överskatta de analogier, som låta sig uppvisa mellan livet i dess anatomisk-fysiologiska och i dess sociala yttringar. Karakteristisk är härvidlag B:s tes, att liksom varje samhälle är en organism, är omvänt varje naturorganism ett samhälle. Vid den närmare utgestaltningen av sina hithörande teorier visste B. att bereda rum för sina varma pacifistiska intressen. Sociologiskt var B. närmast påverkad av H. Spencer, A. E. F. Schäffle, P.

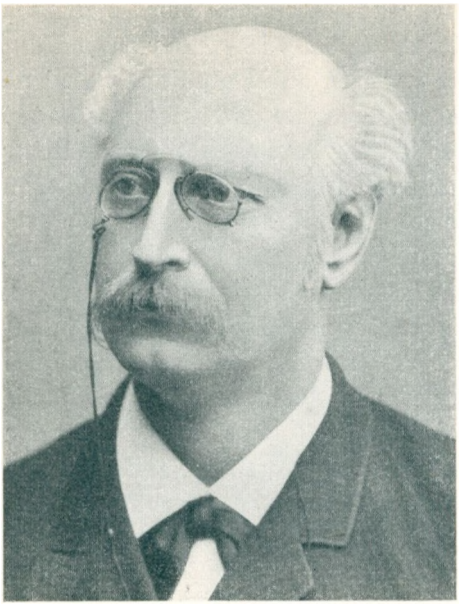

Gustaf Björklund.
Fotografi.

von Lilienfeld men även av J. H. von Thünen och Henry George. Mot slutet av sin skriftställarbana söker han inom samma allmänna åskådnings ram att lösa även odödlighetsproblemet eller allmännare problemet om förhållandet mellan själ och kropp och vill härvid kröna sin ståndpunkt genom återgång till vissa av Kr. Jak. Boströms filosofemer. I framställningen flärdfri och enkel, har B. en anmärkningsvärd förmåga att allmänfattligt klargöra sina åsikter. Tröttande verkar stundom, att han från den ena skriften till den andra väl mycket upprepar samma tankegångar, icke sällan i formen alldeles oförändrade eller blott föga omgestaltade. — Hans åskådning är i sina huvuddrag följande.

Enligt lagen om arbetets fördelning fortskrider livet, av vars natur B. har en utpräglat teleologisk uppfattning, från de encelliga organismerna till deras sammanslutning i flercelliga organismer av allt högre rangordning med infogande av förut, på ett visst utvecklingsplan, självständiga organismer under den nya högre organismen såsom dess organer — ett ständigt återupprepande av differentieringens och integreringens fenomen. Arbetets fördelning skänker i mån av fullständigare genomförande en allt större och mångfaldigare ökning av den arbetets produktivitet, varförutan de växande livsbehoven ej skulle kunna tillgodoses, åsyftar sålunda den tillgängliga kraftens ändamålsenligare bruk. När de lägre organismerna enligt nämnda lag bilda en högre, göra de det egentligen för att bättre tillgodose sina individuella behov; och den nya, högre organismen kommer att som sitt eget individuella behov fatta, just vad som är de i densamma närmast sammanslutna lägre organismernas kollektiva behov — detta upprepas på alltfler nya plan av den fortskridande utvecklingen. En gärna återkommande särskild fas är härvid segmenteringen. I denna ser B. en enklare, så att säga koordinerad förening mellan lägre och

var inom sig ofullständigt differentierade organismer, vilkas samverkan och fördelning av arbetet snarast blir kvantitativ; men dess betydelse är även att senare möjliggöra en högre differentiering, där föreningen är mer sammansatt och arbetets fördelning snarast kvalitativ, så att de funktioner, som förut återfunnos mindre utbildade inom alla segment, nu ombildade till större olikhet, fördelas på skilda organer. Sålunda uppstå ur vad som närmast är aggregatkomplexer nya och högre organismer med en verklig organisk enhet, som för konstituenterna medför egenskaper, dem de icke förut var för sig äga: »den sammansatta individen är något annat och mer än summan av sina elementära organismer».

Människan, sådan hon i erfarenheten framträder, sammanfattar i sig ett antal dylika utvecklingsstadier: de många enkla cellerna bilda vävnader av olika slag, dessa i sin ordning organer, över vilka stå organsystemer, sammanslutna till den individuella mänskliga organismen. Men de mänskliga individerna äro själva blott ett slags celler i samfundsorganismen, vilken såsom sitt individuella behov fattar de mänskliga individernas kollektiva, och där underordnade samhällen i sin ordning bli organer för högre sådana. Av dessa förefalla staterna, sinsemellan suveränt koordinerade, som de högsta, och man tror alltför lätt, att det förhållandet är slutgiltigt. Men i själva verket måste detta stadium övervinnas, lika visst som de i staterna upptagna lägre samhällena en gång stått ej mindre självständiga mot varandra: segmenteringens företeelse på det samhälleligas område, vilken medför uppgiften att låta från början koordinerade alltmer få olika funktioner för det dem omfattande hela. Redan ekonomiskt stå nutidens stater i det beroende av varandra, att t. ex. protektionistiska åtgärder på ett håll djupt ingripa i övriga staters liv: den nationella produktionen gestaltas alltmer som led av internationell storproduktion. De svårigheter, protektionismen vill avvända, äro innerst blott uttryck för behov av differentierande ombildning in under en högre, dessa stater omfattande organism, som till sist måste omfatta hela mänskligheten och rättsligt ordna staternas och folkens inbördes förhållanden. Ekonomiska kriser och ej mindre krig äro allenast uttryck för utvecklingsanarki, för det oavslutade, icke ännu genom organisation behärskade i en fortskridande utveckling.

Dualismen i uppfattningen av förhållandet mellan kropp och själ vill B. övervinna genom hänvisning till att kroppen består av celler, som ju alla äro besjälade — att problemet såtillvida endast

tillbakaflyttas och i själva verket endast kan lösas vid fortgång till genomförd idealism, beaktas i utförandet icke men föreligger måhända som aning i B:s slutliga bekännelse till idealismen i motsats mot naturvetenskaplig materialism. Under en kritik av denna söker han hävda själens odödlighet såsom något, vartill alla religioner syftat. Utgångspunkten för nämnda kritik hämtas från den omöjlighet, som framträtt för forskningen, att kunna uppvisa någon uralstring. Livet proklameras som till sin innersta natur oförgängligt och andligt, vadan ock cellen genom sin själ blir lika odödlig som människan. Som individ består människan i all ämnesomsättning under avgång och s. k. nybildning av de henne konstituerande cellerna, ej mindre än staten består trots växlingen av de individer, som konstituera honom. Genom cellernas s. k. bortdöende hos människan avvecklas så småningom hennes liv här i tiden, men cellernas odödlighet betingar, att detta blott är avigsidan av en process, som lika successivt uppbygger hennes tillvaro i ett nytt liv, i en annan existensform, jämte vilken B. yrkar även en preexistens. Hela detta skeende i universum, från den lägsta cell genom alla olika organismer, inklusive de högsta samhällsformer, är sammanfattat i och av en högsta ande, Gud, till vilken vi stå i analogt förhållande som cellerna till oss (jfr uttalandet »själen cellernas försyn»).

Tryckta arbeten: Om nationernas sammanväxning. 1. Materiel sammanväxning. Sthm 1887. 190 s. — Om segmenteringens betydelse inom den organiska verlden. Sthm 1890. 78 s. — Om utvecklings-anarki. Sthm 1892. 69 s. (S. 52—66 även sep. med titel: Om den beväpnade freden. Sthm 1892; även på engelska, franska och tyska. Sthm 1892.) — Om förhållandet mellan själ och kropp från cellärans synpunkt. Afd. 1—2. Sthm 1894, 98. 102 s. — Freds- och afväpningsfrågan. Kritisk framställning af de från olika länder inkomna svaren på fredsföreningens prisfråga: Huru skall en kraftig internationel opinion, som vederbörligen reagerar mot den nu herrskande militarismen, lämpligast kunna framkallas? Sthm 1895. 70 (1) s. (Även på engelska, franska, holländska, polska och tyska.) — Om döden och uppståndelsen från cellärans synpunkt. Sthm 1900. 161 s. (Utgör forts., slut och omarb. av: Om förhållandet mellan själ och kropp från cellärans synpunkt; även på engelska, Chicago 1910.) — Kritik af materialismen. Ett efterlämnadt fragment (Ord o. bild, Årg. 16, 1907, s. 588—596).

Handskrift: Guds försyn.

Källor: S. A. Fries, J. G. Björklund (Nord. familjebok, 3, 1905); C. Sjöström, Skånska nationen 1833—1889 (1904).

E. LILJEQVIST.

Björklund, Eugen Oskar Julius, f. 19 dec. 1862 i Stockholm. Föräldrar: kamreraren vid Stockholms stads sparbank Johan Robert Julius Björklund och Amelie Teresia Waltman. Avlade mogenhetsexamen vid nya elementarskolan i Stockholm 18 maj 1881; student i Uppsala sept. s. å.; avlade juridisk preliminär-

E. O. J. Björklund.
Fotografi.

examen 30 maj 1882 och hovrättsexamen 25 maj 1886. E. o. notarie i Svea hovrätt 31 maj 1886 och hos Stockholms rådsturätt 2 juli s. å.; tillika amanuens i finansdepartementet 2 sept s. å.; e. o. kanslist i K. M:ts nedre justitierevision 16 okt. s. å.; tf. domhavande sammanlagt sex månader under åren 1888—90 och förrättade i denna egenskap sju lagtima ting; v. häradshövding 1 okt. 1889; tjänstgjorde efter avslutad tingstjänstgöring i Svea hovrätt; fiskal därstädes 30 apr. 1894; assessor 19 mars 1897; tf. revisionssekreterare (första gången 7 juli 1899); konstituerad revisionssekreterare 27 sept. 1901; överdirektör och chef för administrativa avdelningen i järnvägsstyrelsen 1903—07; ledamot av kommittén angående trafiksäkerheten vid enskilda järnvägarna 22 sept. 1905—26 sept. 1907; expeditionschef i sjöförsvarsdepartementet 31 jan. 1908; ordförande i patentlagstiftningskommittén 6 mars 1908—31 dec. 1922; överdirektör och chef för patent- och registreringsverket med generaldirektörs titel 16 febr. 1909; generaldirektör därstädes 6 nov. 1914. RNO 1903; KVO2kl 1910; KNO1kl 1917.

Gift 7 nov. 1894 med Anna Vilhelmina Cygnæus, f. 17 juni 1869, dotter till landssekreteraren Karl Johan Cygnæus.

Efter en mångsidig judiciell och administrativ tjänstgöring övertog B. ledningen av ett i vårt lands näringsliv djupt ingripande förvaltningsområde, då han 1908 kallades till ordförande i patentlagstiftningskommittén och året därpå till överdirektör i patent- och registreringsverket. Under det första året av sin chefstid avgav B. med anledning av verkets tjugufemårsjubileum en även till trycket befordrad »Underdånig berättelse angående kungl. patent- och registreringsverkets verksamhet åren 1885—1909», vilken slutade med en erinran om att de växande anspråken på det industriella rättsskyddet krävde en genomgripande omorganisation av ämbetsverket, en uppgift, som utgjorde ett av den nyssnämnda patentlagstiftnings-

kommitténs huvuduppdrag. Under B:s ledning utformade också kommittén ett förslag till nyorganisation, vilket i huvudsak antogs av 1914 års riksdag och fr. o. m. följande års ingång trädde i kraft. Den 1914 godkända nya staten upptager en generaldirektör och chef, sex avdelningschefer benämnda byråchefer och en även i övrigt betydligt utvidgad personal. Ny instruktion för verket utfärdades 1921. En för denna utmärkande princip är, att de tekniska tjänstemännens personliga ansvar och inflytande ökas därigenom, att de äga att själva föredraga av dem förberedda ärenden och därvid ingå som ledamöter i verket. Ämbetsverkets utgifter skola bestridas genom inflytande patent- och registreringsavgifter. I den 1909 avgivna berättelsen om verkets dittillsvarande utveckling erinrades även därom, att detta, efter att tid efter annan ha ombytt eller utvidgat sina lokaler, år 1906 fått inflytta i fastigheten Birgerjarlsgatan N:o 7, där fyra våningar och vinden stodo till dess förfogande. Även dessa betydande lokaler visade sig emellertid snart nog otillräckliga för det växande verket, och en nybyggnad blev alltså erforderlig, vilken uppfördes efter ritningar av arkitekten Ragnar Östberg och på sommaren 1921 togs i bruk för sitt ändamål. Genom de nya lokalerna har icke blott verkets trångboddhet övervunnits utan även dess omfattande bibliotek och övriga tekniska hjälpmedel kunnat bättre än förut göras tillgängliga för allmänheten. Vid sidan av organisationsarbetet och det löpande arbetet i verket fortsatte B. att leda patentlagstiftningskommitténs arbeten, till dess att dessa med utgången av år 1922 vid den då genomförda indragningen av kommittéer och utredningar tillsvidare nedlades. Kommittén hade då bl. a. avgivit förslag till lagstiftning mot oriktig ursprungsbeteckning, som lagts till grund för nya lagar av 4 juni 1913 och 9 okt. 1914, och ett omfattande förslag till lagstiftning mot illojal konkurrens, som i vissa delar lett till ny lagstiftning (19 juni 1919), samt hittills icke genomförda förslag till ny patentförordning och ny lagstiftning till skydd för mönster och modeller; kommitténs förslag till ny lag om skydd för varumärken kunde däremot ej framläggas före avbrytandet av dess arbeten.

Källa: Just.-dep. handl. 19 mars 1897 (meritförteckn.), RA.

B. BOËTHIUS.

Björkman, Lars Welamsson, f. på 1610-talet, † 1668. Synes varit son till kyrkoherden i Ljusdal Welam (Wilhelm) Björkman. Student i Uppsala 4 mars 1632. Konduktör vid den 1642 självständig blivna fortifikationsstaten 1643; erhöll i uppdrag att utöva uppsikt över »gatureglerингen och reformationen» i

Nyköping 26 juni 1646; stadsingenjör vid städerna i Södermanland 2 aug. 1649; fick instruktion för lantmäteritjänstens utövande i Södermanland 19 mars 1668.

Gift med Agnes Möller.

Sedan B. blivit student, slog han sig huvudsakligen på matematiska studier samt architectura militaris et civilis och övade sig i ritning, varuti han visade vackra anlag. Denna utbildning meriterade honom sedan ej blott för fortifikationsofficersbefattningen utan även för det uppdrag, han 1644 fick, att bygga en skans vid Grinden (nv. Skanstull) söder om Stockholm. Redan förut hade han börjat användas vid Stockholms stads »justering» och hans därvid ådagalagda duglighet föranledde 1646 hans förordnande att medverka vid genomförandet av ny stadsplan i Nyköping, där han då köpte gård och bosatte sig. Detta arbete slutförde han 1650 till vederbörandes belåtenhet, varom jämväl hans utnämning till stadsingenjör vittnade. När kriget med Danmark utbröt 1657, togs hans fortifikatoriska vetande ånyo i anspråk, ty han förordnades då att biträda hovingenjör Kirstenius med Nyköpings slotts och Hasselöskans försättande »i defension» och anskaffade bl. a. härför erforderliga materialier. Efter krigets slut återtog han 1658 sina stadsingenjörssysslor samt förrättade även en del lantmäteriarbeten. För dylika vistades han i Stora Kopparbergsbygden 1665, då under hans frånvaro från hemmet hans gård och lösören blevo lågornas rov vid Nyköpings brand. År 1667 beordrades han jämte sex andra lantmätare att infinna sig i kammarkollegium med sitt arbetsresultat, som då befanns så tillfredsställande, att han 1668 skulle få lantmäteritjänsten i Södermanland; men hans s. å. inträffade död hindrade honom sannolikt att tillträda denna befattning. B. var en av de första stadsingenjörer, som förordnades i landsortsstäder. Han användes mycket vid gatureglerings- och stadsplanearbeten och var en banbrytare även inom det svenska lantmäteriet.

Källor: Riksregistr. och militaria, RA; Krigskollegiets registr. och brevböcker, krigsarkivet; V. Ekstrand, Sv. landtmätare 1628—1900 (1903); L. W:son Munthe, Kungl. fortifikationens historia, 2, 6:1 (1906 och 1916).

L. W:SON MUNTHE.

Björkman, Fredrik Adolph, f. 17 apr. 1753 i Sigtuna, † 28 nov. 1807 i Uppsala. Föräldrar: råd- och handelsmannen, titulärborgmästaren Karl Gustav Björkman och Kristina Lilja. Sponsionsstudent i Uppsala 3 maj 1760; besökte Uppsala katedralskola till 1769; övertog efter faderns död 1771 en kort tid dennes handelsrörelse i Sigtuna; återvände s. å. till Uppsala, där han bedrev

filologiska studier; disp. 25 apr. 1772 (Argutum illud Juvenalis: Curios simulare et Bacchanalia vivere; pres. P. Ekerman); övergick till juridiska studier; disp. 27 apr. 1776 (De legitimis adquirendi titulis, p. II: partic. 1; pres. D. Solander). Auskultant i Svea hovrätt 1776 (ed 21 maj); e. kanslist 3 febr. 1777; e. notarie vid kriminalprotokollet 30 apr. s. å.; antagen vid civilprotokollet 27 jan. 1779; flyttade s. å. till Österbotten, där han på grund av svag hälsa en tid vistades på en egendom i närheten av Kaskö, sysselsatt med trädgårdsskötsel; blev sedermera auskultant i Vasa hovrätt 16 nov. 1782; magistratssekreterare i Vasa 20 sept. 1784; kämnärspreses därstädes 23 mars 1786; borgmästare 28 apr. 1789; genom tjänstebyte v. advokatfiskal vid Vasa hovrätt 20 jan. 1803; erhöll avsked från denna befattning 2 mars s. å. och överflyttade därpå till Sverige, där han bodde först på en egendom utanför Uppsala och sedan i denna stad.

Gift 29 dec. 1782 med Anna Magdalena Solfström, f. 12 febr. 1757, dotter till borgaren Jonas Solfström i Vasa.

B:s ämbetsförvaltning såsom borgmästare i Vasa synes ej ha avsatt några djupare spår i stadens öden, men den knappast alltför krävande befattningen gav honom tillfälle att återupptaga sina i Uppsala påbegynta filologiska studier. Särskilt åt de bibliska böckernas tolkning ägnade han sitt intresse och sitt arbete. Bibelöversättningsfrågan var vid denna tid högst aktuell. Den 1773 tillsatta bibelkommissionen utgav under åren 1774—93 styckevis en provöversättning av hela Bibeln. Denna översättning blev föremål för mycken kritik. Man anmärkte bl. a. på den parafraserande översättningsmetod, som använts, och på den alltför moderniserade språkform, i vilken bibelordet framträdde. I den omdebatterade frågan gjorde B. sin insats genom att under åren 1798—1806 utgiva ett antal översättningar av bibliska skrifter med till texten fogade anmärkningar. B. tillämpade därvid andra översättningsprinciper än bibelkommissionen. I motsättning mot dess parafraserande metod söker han så ordagrant som möjligt återgiva grundtexten, och när för tydlighets skull något ord eller uttryck i den svenska översättningen tillagts, är detta utmärkt genom särskild stil. I samband därmed står, att han med avsikt avstår från strävan efter ett moderniserat och vackert språk. I båda fallen åberopade han sig på bl. a. J. A. Bengels auktoritet (jfr företalen till översättningarna av tessaloniker- och efeserbreven). Någon egentlig vetenskaplig självständighet har han icke ådagalagt i sina arbeten. För sina översättningar ur Gamla testamentet liksom för de därtill fogade anmärkningarna har han huvudsakligen följt J. A. Dathes »Pro-

phetæ majores» och »Prophetæ minores» samt J. D. Michaëlis' tyska översättning av Gamla testamentet. För sina nytestamentliga översättningar och noter är han mestadels beroende av J. B. Koppes »Novum testamentum græc. perpetua annotatione illustratum» (fortsatt av bl. a. Heinrichs) samt av Michaëlis' översättning av Nya testamentet.

Tryckta skrifter: Underrättelse om trädplantering. Wasa 1782. — Tal hållit vid riksdagsmans väljande å Wasa rådhus den 3 januari 1789. Wasa 1789. 4:o (7) s.

Översatt och bearbetat: Försök til öfwersättning af de senare sex capitlen utaf Daniels prophetia, med bifogade anmärkningar. Sthm 1798. 54, (2) s. — Försök til öfversättning af Pauli bref til hebreerna jämte några anmärkningar. Upps. 1798. (10), 150 s. — Försök til öfversättning af Pauli bref til galaterne med anmärkningar. Sthm 1801. (4), 74 s. — Försök til öfversättning af Pauli bägge bref til Timotheus jämte några anmärkningar. Upps. 1802. 103 s. (Därmed sammantryckt:) Försök til öfversättning af Pauli bägge bref til thessalonicenserne jämte några anmärkningar. S. 105—174, (2) s. — Försök til öfversättning af Miche prophetia med anmärkningar. Upps. 1803. 38 s. — Försök til öfversättning af Pauli bref til epheserne med anmärkningar. Upps. 1806. 125 s. (Därmed sammantryckt:) Försök til öfversättning af Pauli bref til Titus och Philemon med anmärkningar. S. 127—168, (1) s.

Källor: Biografi över B. av C. F. B[jörkman] i Biogr. lexikon, 3 (1875); H. E. Aspelin, Wasa stads historia (1892—94).

G. WALLI.

Björkman, Carl Rudolf, f. 9 apr. 1850 i Jönköping, † 6 sept. 1916 i Stockholm. Föräldrar: sadelmakaren Ture Frans Björkman och Gustava Akvilina Handell. Elev vid Jönköpings h. elementarläroverk ht. 1859; student i Lund 14 sept. 1868. Privatlärare; anställd vid Smålands allehandas redaktion jan. 1882; redaktör för samma tidning juni 1886—92 och för Sundsvallsposten jan. 1893—dec. 1897; föreståndare för svenska telegrambyråns redaktionsavdelning jan. 1898—sept. 1908.

Gift 27 dec. 1885 med Ernestine Matilda ver Haage, f. 29 juni 1863, dotter till handlanden Karl Vilhelm ver Haage.

B. har spelat en bemärkt roll i den svenska landsortspressens tjänst. Sina journalistiska lärospån gjorde han under den bekante hippologen och tidningsmannen K. G. Wrangel i Smålands allehanda. Sedan han därpå efter några år övertagit tidningens ledning, lyckades han av detta blad, som dittills framför allt beaktats på grund av den starkt personliga, av respektlös kvickhet präglade tonen i redaktörens artiklar, göra en av vårt lands bäst skötta och mest uppmärksammade landsortstidningar. Smålands allehanda var till sin politiska färg moderat, men för politiken ägde B. endast ett begränsat intresse. Däremot hade han mycket sinne för den tekniska sidan av sitt yrke och vinnlade sig särskilt om nyhetsavdelningen. Själv skrev han gärna kåserier över litteratur, teater

Rudolf Björkman.
Fotografi.

och annan konst, ofta under signaturen »Puck». Sedan han år 1893 övergått till Sundsvallsposten, rycktes denna tidning väsentligen genom hans talangfulla och rastlösa arbete upp till det moderata partiets främsta organ i Norrland. Som chef var B. sträng och fordrande, men han förmådde ge sina medarbetare del av sitt eget intresse för arbetet och var enligt samstämmiga vittnesbörd en framstående lärare för unga journalister.

Under de av ett rätt mekaniskt arbete fyllda år, då B. var anställd i telegrambyråns tjänst, fann han omväxling och vederkvickelse i sina estetiska intressen och i allt ivrigare kulturhistoriska forskningar. Han blev sålunda en trägen medarbetare i tidskriften Scenisk konst, där han, under den stående rubriken »Från parkett» eller i särskilda artiklar, regelbundet följde nyheterna på Stockholms scener, till en början ofta under signatur »Jcs». Ett annat uttryck fick hans kärlek till teatern i den skildring, han i bokform ägnade sin hemstads teaterhistoria (1904), ett arbete, som tillika utgör ett led i den hembygdshistoriska forskning, inom vilken tyngdpunkten av B:s litterära verksamhet utanför dagspressen faller. B:s hela tidigare historiska författarskap framstår snarast som en förberedelse till hans största samlade verk, den brett anlagda monografien »Jönköpings stads historia», som han planlade och framförde till 1600-talets slut, ehuru ingen av de tre digra delar, vilka väsentligen fyllas av hans framställning, utkom av trycket före hans död. B:s insats som sin hemstads historiograf präglas framför allt av hans lika omfattande som omsorgsfulla forskning. Bearbetningen av det överväldigande rikliga material, han insamlat, är däremot ej långt driven, i det han väsentligen inskränkt sig till att sovra, gruppera och i en orienterande inramning framlägga de mångfaldiga uppgifter, som stått honom till buds. Av hans egna uttalanden framgår, att han ryggat tillbaka för

historikerns konstruktiva uppgifter. »Av erfarenhet vet jag, sorgligt nog», skrev han en gång, »huru envist journalisten med sin fantasi, sin lätthet att fixera intryck, sin brist på full vederhäftighet, sin böjelse för i hast gjorda slutsatser sitter i, även om man beslutat att slakta honom på exakthetens och vetenskapens altare.» Säkert herravälde över materialet, fast disposition och en klar, flärdfri framställning göra emellertid de rika forskningsresultat, B. nedlagt i »Jönköpings historia», lätt tillgängliga för läsaren.

Tryckta arbeten: Jönköpings uppbyggande af Gustaf II Adolf. Jönk. 1903. (4), 45 s. (Separat ur Jönköpingsposten 1902 och 1903.) — En ung botpredikant [Erlandus Laurentii]. Jönk. 1903. 7 s. (Separat ur Jönköpingsposten 1903.) — Ur Jönköpings teaters historia. Jönk. 1904. 190 s., 4 pl. (Även separatuppl. ur Smålands allehanda, Jönk. 1904. 216 s.) — En resa i Småland 1592 (Lyktgubben. Tidskr. utg. af föreningen »Modersmålsvänner», 1905, s. 7—19). — Johan Edvard Lundström. Jönk. 1906. 96 s., 10 pl. — I Jönköping anno 1609 (Lyktgubben. Tidskr. utg. af föreningen »Modersmålsvänner», 1906, s. 36—50; även sep. Jönk. 1906. 17 s.). — Något om Vättern (ibid., 1907, s. 41—51; även sep. Jönk. 1907. 15 s.). — Göta hofrätts hus (Meddelanden fr. Norra Smålands fornminnesfören., D. 1, 1907, s. 79—137, pl. 16—18). — Jönköping 1634. Jönk. 1907. 29 s. (Separat i 25 ex. ur Jönköpingsposten.) — Småländska husarkvartetten. Eksjö 1908. 48 s. (Separat ur Eksjötidningen 1908.) — Die hochteutschen comedianten (Samlaren, Årg. 29, 1908, s. 83—90). — Stenbergska väfveriet. Ett blad ur Jönköpings historia. Sthm 1908. Fol. (4) s. — Fredskongressen i Jönköping. Ett hundraårsminne. 1—2 (Nya dagl. allehanda 1909, N:o 281, 288). — Tenhults herrgård 1542—1911. Jönk. 1912. 4:o 161 s., 1 pl., 1 karta. — Jönköping (Sveriges städer, Bd 5, 1913, s. 1—32). — Gränna (ibid., s. 44—56). — Huskvarna (ibid., s. 57—64). — 1860-talets Jönköping. Jönk. 1913. 13 s. (Sep. i 20 ex. ur Jönköpings tidning 1913.) — 1600-talets Jönköping. Jönk. 1913. 13 s. (Separattryck ur Handtverksmessans i Jönköping 1913 organ Jönköpings tidning.) — Exekutivauktioner på grefve Per Brahes lösegendom (Meddelanden fr. Norra Smålands fornminnesfören., D. 3, 1914, s. 5—40). — Det forna Jönköping (ibid., s. 71—93). — En idyll i götiska hovrättsstaden (Sv. hem i ord och bilder, Årg. 4, 1916, s. 85—86). — Det forna Jönköping (Jönköpings historia, D. 1, 1917, s. 73—463). — Det nya Jönköping. [1]—2 (ibid., D. 2, 1918, s. 5—327; 3, 1919, s. 3—473). — Artiklar i Smålands allehanda, Jönköpingsposten, Sundsvallsposten, Scenisk konst (1902—15) m. fl. Utgivit: Smålands allehanda juni 1886—92. — Sundsvallsposten 1893—97.

Källor: Nekrologer i tidningspressen, särskilt i Smålands allehanda 8 och 9 sept. 1916 och i Sundsvallsposten 7 sept. 1916; minnesruna i Jönköpings historia, 3 (1919).

B. BOËTHIUS.

Björkman, Edwin August, f. 19 okt. 1866 i Stockholm. Föräldrar: handelsbetjänten, inkasseraren i Stockholms enskilda bank Andreas August Björkman och Johanna Elisabet Andersson. Genomgick sex klasser i södra latinläroverket i Stockholm 1875—81. Anställd på grosshandelskontor i sju år och grundade under denna tid Sveriges kontoristförening; erhöll lektioner i deklamation av fru Louise Fahlman; engagerad vid A. Lindbergs teatersäll-

skap hösten 1888—90 och vid dramatiska teatern 1890—91; lämnade tillika bidrag till Dagens nyheter; anställd vid Aftonbladet sommaren 1891; utvandrade till Nordamerikas förenta stater och ankom till New-York okt. s. å.; anställd vid tidningen Svenska amerikanaren i Chikago; redigerade Minesota-posten i S:t Paul 1892—94; anställd vid Minneapolis daily times 1894—97, vid New-York sun 1898—1904, vid New-York times 1904—06, vid New-York evening post 1906—07 och vid The world's work 1909; besökte 1914 Sverige, Norge och Danmark såsom stipendiat av The american-scandinavian foundation; representant i Sverige för brittiska departement of information 1915—17; byråchef i U. S. A. committee on public information 1918—19; anställd vid The leage of nations news bureau i New-York 1919—20. RDDO 1919.

Gift 1) 1892—99 med Rosa Lisa Ödquist, f. 1872; 2) 4 jan. 1906—juni 1921 med Frances Maule, f. 24 okt. 1878, dotter till advokaten John Penrose Maule; 3) 1 aug. 1921 med Virginia Mac Fadyen, f. 3 jan. 1900, dotter till Archie H. Mac Fadyen.

B. är en av de få i Sverige födda och uppfostrade män, som lyckats göra sig helt förtrogna med den nordamerikanska unionens språk och vunnit erkännande som skriftställare på detsamma. Vid sidan av sin omfattande rent journalistiska verksamhet har han sedan år 1902 till flera av Förenta staternas främsta tidskrifter lämnat bidrag, innehållande berättelser, poesi, litterära och sociala uppsatser. Särskilt har han intresserat sig för att göra den skandinaviska litteraturen känd i sitt nya hemland. Han har skrivit om Ibsen, och Strindberg och Björnson ha i honom funnit en förtjänstfull tolkare; av Strindbergs arbeten har han till engelska översatt ett tjugutal. Åren 1912—15 redigerade han det omfattande samlingsverket »The modern drama series», i vars många band talrika skådespel från olika länder funnit plats. Likaså har han till engelska översatt Gustaf af Geijerstams roman »Boken om Lillebror» (1921) samt bidragit till att göra Knut Hamsun tillgänglig för amerikansk publik genom att skriva förord till översättningar av hans romaner.

B. har även sysslat med filosofiska studier, skrivit om William James och Henri Bergson samt i boken »Is there anything new under the sun?» (1911) framlagt en egen filosofisk trosbekännelse. Efter detta arbete följde en samling aforismer (»Gleames», 1912) och de litterära studierna »Voices of to-morrow» (1913). Under världskriget har han lämnat bidrag till den aktuella strölitteraturen (»Scandinavia and the war», 1914; »The cry of Ukraine», i samlings-

arbetet »Ukraine's claim to freedom», 1915). Till hans nyaste produktion höra romanerna »The soul of a child» (1922) och »Gates of life» (1923).

Källor: Skriftliga meddelanden; E. T. Skarstedt, Våra pennfäktare (1897); Who's is who in America 1922—23 (1922). — Se i övrigt: artiklar av Elisabeth Krey i Sv. dagbladet, landsortsuppl., 7 juni 1914 och av J. Landquist i Dagens Nyheter, nationaluppl., 25 juli s. å. G. N. SWAN.

Björkman, Axel Hugo Svante, f. 19 juli 1869 å Skramstad i Gamleby socken. Föräldrar: lantbrukaren Nils Erik Oskar Björkman och Ida Carlström. Elev vid Västerviks h. elementarläroverk ht. 1879; avlade mogenhetsexamen därstädes 28 maj 1889; elev vid tekniska högskolans fackskola för väg- och vattenbyggnadskonst 14 sept. s. å—24 apr. 1893; deltog i aspirantkursen för inträde i väg- och vattenbyggnadskåren maj—okt. s. å.; studerade brobyggnadskonst vid tekniska högskolan i Darmstadt okt. 1894—aug. 1895; har företagit ett flertal studieresor, bl. a. med stipendium från kommerskollegium till Nordamerikas förenta stater, där han arbetade vid New-York-central railway i New-York nov.—dec. 1899 och vid Keyston bridge works (Carnegie) i Pittsburg jan.—mars 1900. Anställd vid Brückenbaugesellschaft Harkert i Duisburg aug. 1895—sept. 1898 och vid statens järnvägars brokonstruktionskontor okt. 1898—dec. 1902; innehade egen byrå för bro- och järnkonstruktioner 1902—06; konsulterande ingenjör åt riksdagshuskommittén för den s. k. Riksbron 1903—05; grundade tillsammans med H. Nauckhoff cement- och betongbyggnadsbolaget Arcus 1906, ett enkelt handelsbolag, som ombildades till a.-b. Arcus 1911, varvid B. blev dess verkställande direktör; styrelseledamot i Svenska teknologföreningen från år 1912 (v. ordförande i dess avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst 1915—19); ordförande i Svenska betongföreningen 1917—20; ordförande i Svenska cementarbetsgivareföreningen 1917—21; v. ordförande i Svenska väg- och vattenbyggarnes arbetsgivareförbund 1917—22 och ordförande därstädes från år 1922; har dessutom varit medlem av ett flertal huvudsakligen av tekniska sammanslutningar tillsatta kommittéer för järnkonstruktioner, entreprenadväsendet och betongindustrien, bl. a. av Svenska teknologföreningens kommitté för utarbetande av de första svenska betongnormerna. RVO 1915.

Gift 2 mars 1906 med Anna Maria Leontine Deutgen, f. 22 sept. 1873, dotter till grosshandlaren Feodor Deutgen.

Sedan B. år 1902 öppnat egen konstruktionsbyrå, har han konstruerat ett flertal större brobyggnader i järn, av vilka landsvägsbron över Klarälven vid Munkfors med en spännvidd av 84 meter

A. Björkman.
Fotografi.

(färdig 1902) i detta avseende överträffade alla dittills hos oss utförda brospann och bron över Storstupet i Ämån å Orsa—Härjedalens järnväg (färdig 1903) var den första bågbro av järn för järnväg i vårt land, medan landsvägsbron över Bodforsen vid Boden (färdig 1912) med 116 meters spännvidd alltjämt äger det största brospannet enligt balktypen i Sverige. Såsom den ledande kraften i bolaget Arcus har B. från år 1906 huvudsakligen koncentrerat sitt intresse på betongkonstruktioner. Bland det hundratal järnvägs- och landsvägsbroar i betong, vilkas konstruktion och utförande han lett, må jämte ett tiotal ombyggda broar å Bergslagsbanan särskilt nämnas landsvägsbron över Skurusundet utanför Stockholm och landsvägsbron över Ljungan vid Njurunda (färdig 1918). Skurubron, som byggdes under åren 1914 och 1915 samt öppnades för trafik 21 okt. sistnämnda år, var den ojämförligt största betongbro, som dittills utförts i norra Europa; dess mittbåge mäter 72 meter i fri spännvidd och har en höjd av 32 meter över högvattenståndet, dess båda sidobågar äga en spännvidd av 49 meter. Andra betongbyggnader, som tillkommit under B:s ledning, äro slakt- och marknadshallarna för Stockholms stads slakthus vid Enskede, lokomotivstallar vid statens och enskilda järnvägar samt fabriksbyggnader (Bergslagsbanans maskinverkstäder i Åmål, Ljungströms ångturbins verkstad vid Gåshaga å Lidingön, pappersbruk och cellulosafabriker m. fl.); likaså har B. konstruerat och lett gruvbyggnader, bl. a. vid Håksberg och Ställberg. Under åren 1922—23 har det av B. utexperimenterade och patenterade byggnadssystemet Arco kommit till användning vid ett sjuttiotal byggnader, särskilt fabriker, garage och villor. Av B. uppgjorda förslag till den s. k. Riksbron i Stockholm i såväl järn som betong samt ett av honom tillsammans med L. Wahlman och B. Ekvall år 1904 på uppdrag av järnvägsstyrelsen uppgjort förslag till dubbelspårig järnvägsbro över

Mälaren mellan Långholmen och Smedsudden utanför Stockholm ha ej kommit till utförande. — I den periodiska facklitteraturen har B., förutom inlägg i tekniska frågor och ett flertal beskrivningar över utförda arbeten, däribland Skurubron (Teknisk tidskrift, 1915), offentliggjort en redogörelse för rön under sin studieresa i Nordamerikas förenta stater (ibid., 1900—01) m. m.; vidare har han i ett föredrag vid Svenska teknologföreningens årsmöte 1911 behandlat frågan »Vilka åtgärder kunna vidtagas för en sundare utveckling av entreprenad- och leveransväsendet i vårt land?»

B. Boëthius.

Björkman, Erik, f. 13 juni 1872 i Eskilstuna, † 10 maj 1919 vid ett tillfälligt besök på Österåsens sanatorium. Föräldrar: dv. komministern, sedermera kontraktsprosten Karl Gustav Björkman och Anna Helena Fredrika Söderberg. Genomgick tredje t. o. m. sjätte nedre klassen vid karolinska läroverket i Örebro 1883—87 och återstående klasser vid Nyköpings h. allmänna läroverk; avlade mogenhetsexamen vid sistnämnda läroverk 22 maj 1890; student i Uppsala 15 sept. s. å.; fil. kand. 14 dec. 1892; fil. lic. 25 apr. 1896; disputerade 27 maj 1896; fil. doktor 30 maj s. å.; avlade efterprövning i romanska språk i fil. kand. examen 29 maj 1897 samt i germanska språk i fil. lic. examen 30 maj 1899; disp. i engelska språket 5 maj 1900; företog 1892—1917 ett stort antal utrikes resor, särskilt till Tyskland och England samt till Flandern i mars 1917 för studium av den flamländska språkrörelsen. E. o. amanuens vid Uppsala universitetsbibliotek 8 sept. 1894—ht. 1895; docent i engelska språket vid Uppsala universitet 16 maj 1900; lärare i engelska vid Gävle borgarskola vt. 1903; docent i germanska språk med undervisnings- och examinationsskyldighet i engelska vid Göteborgs högskola vt. 1904; e. o. professor i nyeuropeisk lingvistik med undervisnings- och examinationsskyldighet i germanska språk vid Lunds universitet 15 apr. s. å. och opterade vid denna professurs delning s. å. professuren i engelska språket; kallades till innehavare av den nyinrättade Andrew Carnegies professur i engelska språket och litteraturen vid Göteborgs högskola 15 okt. s. å., vilken kallelse av K. M:t stadfästes 2 dec. s. å.; professor i engelska språket vid Uppsala universitet 22 juni 1911. Tilldelades halva årsräntan av Oskar II:s jubelfestdonation 1901; RNO 1913; LHVS s. å.; RNS:tOO 1915.

Gift 4 juli 1911 med Ida Charlotta Svensson, f. 6 mars 1876, dotter till befallningsmannen Sven Petter Andersson.

Erik Björkman.
Fotografi.

B. började sin vetenskapliga bana som lärjunge till Adolf Noreen, och hans gradualavhandling behandlade en uppgift inom nordisk filologi. Han övergick sedermera till germanska språk, som han studerade dels i Uppsala (under professor A. Erdmann), dels i Tyskland (särskilt i Göttingen) och England. Hans huvudintresse var från början inriktat på engelskan, och sedan han övertagit professur i detta ämne, ägnade han sig definitivt åt anglistiken. Redan genom sitt första större arbete inom engelsk filologi, den bekanta avhandlingen »Scandinavian loan-words in middle english», förvärvade sig B. ett högt aktat namn som vetenskapsman. För denna uppgift hade han genom sin föregående utbildning osedvanliga förutsättningar, och arbetet kan betecknas som en verkligt betydande insats. De nordiska språkens inflytande på engelskan behandlade han från andra synpunkter i senare arbeten, främst i avhandlingarna »Nordische personennamen in alt- und frühmittelenglischer zeit» och »Zur englischen namenkunde», vilka äro grundläggande arbeten och oumbärliga hjälpmedel för namnforskaren, samt i talrika smärre undersökningar. Även andra språkhistoriska, särskilt etymologiska, frågor voro föremål för B:s intresse. Under de sista åren av sitt liv var B. sysselsatt med forskningar i Beowulfdikten, vilken bygger på nordiska motiv, och vars handling är förlagd till nordisk miljö. Det var särskilt namnmaterialet i dikten, som fångade hans intresse, men även för andra sidor av ämnet, såsom de sago- och mythistoriska, hade han en öppen blick. Före sin död hann han som frukt av dessa studier endast publicera några uppsatser, men efter hans död har av hans lärjunge Mats Redin och L. Morsbach utgivits den viktiga avhandlingen »Eigennamen im Beowulf», till vilken uppsatserna »Einige namen im Beowulf» och »Hæðcyn und Hakon» utgöra komplement. B. ägnade sig även åt uppgifter av rent filologisk och litteraturhistorisk art.

I vetenskapligt avseende främst bland arbeten av detta slag står den mönstergilla editionen av den medelengelska dikten »Morte Arthure», vilken bjuder forskaren osedvanligt svåra problem. Även ett av B:s huvudarbeten inom kontinentalgermansk filologi utgöres av en textedition. Hans monografier över engelska diktare (Chaucer, Shakespeare, Byron) göra icke anspråk på att bjuda väsentligen nya resultat men vittna om ingående studier i engelsk litteratur och dess historia. B. utövade en omfattande och mångsidig verksamhet som vetenskaplig kritiker, och han gjorde sig även känd som lycklig populärvetenskaplig författare.

Som forskare utmärkte sig B. genom säker och sund metod, skarpsinne och kombinationsförmåga, rikedom på uppslag, parad med noggrannhet och kritisk skärpa, vidsträckt beläsenhet och mångsidiga intressen. Han hade en ovanlig arbetsförmåga, och han arbetade snabbt och lätt. Dessa egenskaper förklara, hur han på en ganska kort tid kunde medhinna den omfattande produktion, om vilken nedanstående litteraturförteckning bär vittnesbörd, och detta i trots av att han ingalunda arbetade under gynnsamma yttre villkor. Vid sin död stod han på höjdpunkten av sin skaparkraft, och hans förtidiga bortgång betydde en svårersättlig förlust för vetenskapen. B. var också en framstående lärare, som förmådde väcka och underhålla intresse för sitt ämne. Han samlade omkring sig en stor skara lärjungar, och flera arbeten av högt värde ha utgått ur hans skola. Hans framgång som lärare berodde i icke ringa mån på hans vinnande personlighet, vilken fäste vid honom talrika vänner även utanför kamrat- och lärjungekretsar.

Tryckta arbeten: Smålandslagens ljudlära. Upps. 1896. 73 s. (Gradual-avh.; s. 1—65 med tillägg och rättelser även utg. som Bidrag t. kännedom om de sv. landsmålen, Bd 11:5.) — Till växlingen fn:mn i fornsvänskan (Arkiv f. nord. filol., Bd 12, 1896, s. 270—271). — Miscellen zur englischen Wortkunde (Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen, Bd 101, 1898, s. 390—395). — Zur englischen Wortkunde (ibid., Bd 103, 1899, s. 347—349). — Altvile im Sachsenspiegel (Zeitschr. f. deutsches Altertum, Bd 43, 1899, s. 146—150). — Zur dialektischen Provenienz der nordischen Lehnwörter im Englischen (Språkvet. sällsk. i Ups. förhandl. 1897—1900, Upps. 1901, s. 1—28; även sep. Upps. 1899. 28 s.). — Scandinavian loan-words in Middle English. P. 1—2. Halle 1900—02. IV, 360 s. (Studien z. engl. Philol., Bd 7, 11; P. 1 även som akad. avh. Upps., tr. Halle, 1900. IV, 191 s.) — Drei deutsche Pflanzennamen (Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen, Bd 107, 1901, s. 375—379). — Die Pflanzennamen der althochdeutschen Glossen (Zeitschr. f. deutsche Wortforschung, Bd 2, 1901—02, s. 202—233; 3, 1902, s. 263—307; 6, 1904—05, s. 174—198). — Etymological notes (Engl. Studien, Bd 30, 1902, s. 377—381). — Nsv. blifva; rajgräs »lolium perenne»; rammelbuljong (Språk o. stil, Arg. 2, 1902, s. 90—92). — Bemerkungen zu den niederdeutschen Bearbeitungen des Narrenschiffs (Språkvet. sällsk. i Upps. förhandl. 1900—1903, Upps. 1904, s. 1—18; även sep. Upps. 1902. 18 s.). — Det lågtyska skriftspråkets ställning till det högtyska under olika tider (ibid., s. 19—29; även sep. Upps. 1903. 11 s.). — Blandspråk och lånord. Några synpunkter med särskild hänsyn till engelskan (Förhandlingar vid 6:e nord.

filologmötet i Uppsala 1902, Upps. 1903, s. 145—161). — Me. bellen 'to swell' (Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen, Bd 111, 1903, s. 408—409). — Etymological notes (Journal of Engl. and Germ. philol., Vol. 5, 1903—05, s. 501—504). — Etymologiska småbidrag (Nord. studier tillägn. Adolf Noreen, Upps. 1904, s. 168—174). — Vikingatågen till England i språklig belysning. Föredrag (Göteb. handels- o. sjöfartstidn. $^{15}/_{3}$ 1905). — Ae. weg-lâ, weg-lâ-weg, Me. wei-la-wei etc. (Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen, Bd 114, 1905, s. 164.) — Ne. rape und riding 'Bezirk' (ibid., Bd 116, 1906, s. 105—107). — Zu den altenglischen Insektennamen (ibid., Bd 117, 1906, s. 364—366). — Geoffrey Chaucer. Englands störste medeltida skald. Sthm 1906. VIII, 236 s. (Pop. vet. föreläsningar vid Göteb. högsk., N. F., 3.) — Nordiska inflytelser på engelska språket (Nord. tidskr., 1906, s 51—61). — Nordiska vikingasagor i England (ibid., s. 437—454). — Zum altenglischen Gedicht von der Schlacht bei Brunanburh (Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen, Bd 118, 1907, s. 384—386). — Ne, dial. stot »a young bull or ox» (ibid., s. 389—390). — Die Namen Orrmin, Gamelyn (ibid., Bd 119, 1907, s. 33—39). — Zur Etymologie von cub (ibid., s. 189). — Über den Namen der Jüten (Engl. Studien, Bd 39, 1908, s. 356—361). — Hedersknyffel (Språk o. stil, Arg. 9, 1909, s. 268—272). — Poeta laureatus. Till Tennysons hundraårsminne (Finsk tidskr., T. 67, 1909, s. 84—99). — Ne. ingle »a darling, paramour» (Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen, Bd 122, 1909, s. 99—100). — Mittelenglische Personennamen auf -in. Weiteres über me. Orrmin, Gamelyn (ibid., Bd 123, 1909, s. 23—44). — Sculf, Scolfus im »Liber Vitae Dunelmensis» (ibid., s. 154). — Ae. Cnytel (ibid., Bd 125, 1910, s. 162—163). — Nordische Wörter in englischen Ortsnamen (ibid., s. 400—401). — Nordische Personennamen in England in alt- und frühmittelenglischer Zeit. Ein Beitrag zur englischen Namenkunde. Halle 1910. XI, (1), 217 s. (Studien zur engl. Philol., H. 37.) — Nordiska personnamn i England (Nord. tidskr., 1910, s. 559—577). — Några anekdoter om konung Alfred den store i kritisk belysning (Finsk tidskr., T. 69, 1910, s. 332—348). — Några namnstudier (Minnesskrift utg. av Filol. samf. i Göteb., Gtbg 1910, s. 76—81). — Tvänne germanska etymologier (Festskrift tillegn. K. F. Johansson, Gtbg 1910, s. 1—15). — William Shakespeare. Sthm 1910. 52 s. 2:a översedda uppl. Sthm 1919. 57 s. (Studentfören. Verdandis småskr., 173.) — Engelska ortsnamn och deras betydelse som historiska minnesmärken (Nord. tidskr., 1911, s. 553—570). — Schott. dial. daupet, daupit, dawpit (Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen, Bd 126, 1911, s. 436—438). — Ne. eagre »a tidal wave» (ibid., Bd 128, 1912, s. 199—202). — Engelska ordförklaringar (Xenia Lidéniana, Sthm 1912, s. 180—192). — Neuschwed. gosse »Knabe, Junge». Eine semasiologisch-methodologische Studie (Indogerm. Forschungen, Bd 30, 1912, s. 252—278). — Two derivations (Saga-book of the Viking club, Vol. 7, 1912, s. 132—140). — Zur englischen Namenkunde. Halle 1912. X, 94, (1) s. (Studien z. engl. Philol., H. 47.) — Die »festermen» des Ælfric. Eine Namenliste aus York (Studien z. engl. Philol., H. 50, 1913, s. 1—19). — Miszellen (Beiblatt z. Anglia, Jahrg. 24, 1913, s. 281—283). — Nordiska ortnamn i England (Namn o. bygd, Arg. 1, 1913, s. 80—95; med anl. av H. Lindkvist, Middle-English place-names of Scandinavian origin, Upps., 1912). — Notes on the »Morte Arthure» and its vocabulary (Minnesskrift tillägn. Axel Erdmann, Upps. 1913, s. 34—52). — Orrms Doppelkonsonanten (Anglia, Bd 37, 1913, s. 351—381, 494—496). — Merc. onsien »facies» (Engl. Studien, Bd 48, 1914—15, s. 115—123). — Zur Huchown-Frage (ibid., s. 171—172). — Engelsk öfverklass och svensk (Det nya Sverige, Arg. 9, 1915, s. 263—267). — Öknamn och familjenamn (Finsk tidskr., T. 79, 1915, s. 450—461). — Shakespeare och eftervärlden (Nord. tidskr., 1916, s. 178—194). — Zum alliterierenden Morte Arthure (Anglia, Bd 39, 1916, s. 253—267). — Zur englischen Wortkunde (ibid., s. 359—371). — Wortgeschichtliches (Beiblatt z. Anglia, Jahrg. 27, 1916, s. 54—56). — Översättningsövningar till engelska för universitetsstadiet med nyckel. Sthm 1916. VIII, 274, 49 s. (Tills. med S. J. Charleston.) — Lord Byron. Upps. [tr. Sthm] 1916. 220 s. — Beowulf och Sveriges historia (Nord. tidskr., 1917, s. 161—179). — Lord Byron och politiken (Ord o. bild, Arg. 26, 1917, s. 289—304). — Flanderns språkfråga (Det nya Sverige, Arg. 11, 1917, s. 277—288). — Från Flanderns frihetskamp (ibid., s. 401—406). — Ältere englische Personennamen mit -god, -got im

zweiten Gliede (Engl. Studien, Bd 51, 1917, s. 161—179). — Wortgeschichtliche Kleinigkeiten. 1—32 (Beiblatt z. Anglia, Jahrg. 28, 1917, s. 62—64, 91—94, 184—189, 251—254, 274—280, 313—317; 29, 1918, s. 179—180, 235—243, 304—312, 336—344; 30, 1919, s. 318—320). — Zu den englischen Bei- und Spottnamen (ibid., Jahrg. 28, 1917, s. 207—214; Berichtigung, ibid., s. 317—318; Schlusswort, ibid., s. 375—376). — Zur Haveloksage (ibid., s. 333—335). — Lord Byrons liv och diktning. Sthm 1918. 57 s. (Studentföreн. Verdandis småskr., 219.) — Belgien och fredsslutet (Det nya Sverige, Årg. 12, 1918, s. 42—45). — Från det flandriska fånglägret (ibid., s. 147—150). — Schweiz och Finland (ibid., s. 233—235). — En engelsk fredsapostel (ibid., s. 451—455). — Sköldungaättens mytiska stamfäder (Nord. tidskr., 1918, s. 163—182). — Beowulfforskning och mytologi (Finsk tidskr., T. 84, 1918, s. 250—271). — Fe. Scedeland, Scedenig (Namn o. bygd, Årg. 6, 1918, s. 162—168). — Zum nordhumbrischen Liber Vitæ (Beiblatt z. Anglia, Jahrg. 29, 1918, s. 243—247). — Bedwig in den altenglischen Genealogien (ibid., Jahrg. 30, 1919, s. 23—25). — Zu einigen Namen im Beowulf (ibid., s. 170—180). — Bēow, Bēaw und Beowulf (Engl. Studien, Bd 52, 1918, s. 145—193). — Kläder och språkvetenskap (Ord o. bild, Årg. 28, 1919, s. 19—30). — Skialf och Skilfing (Namn o. bygd, Årg. 7, 1919, s. 163—181). — Studien über die Eigennamen im Beowulf. Halle 1920. XVII, 122 s. (Studien z. engl. Philol., H. 58.) — Hæðcyn und Hakon (Engl. Studien, Bd 54, 1920, s. 24—34). — Dessutom artiklar i Nordisk familjebok samt ett större antal tidningsartiklar i litterära och språkliga ämnen; talrika anmälningar i Archiv f. d. Studium d. neueren Sprachen, Beiblatt z. Anglia, Englische Studien, Literaturblatt f. germ. u. roman. Philol., Deutsche Literaturzeitung, Namn o. bygd, Nord. tidskr., Nord. tidskr. f. filol., Anzeiger f. deutsches Altertum, Gött. gelehrte Anzeigen, Journal of English and Germanic philol.; sakkunnigutlåtanden och besvärskrifter i akad. befordringsfrågor m. m.

Översatt: Beowulf. Fornengelsk dikt. (Världslitteraturen i urval och öfversättning, utg. af H. Schück, Bd 2, 1903, s. 461—501.) — Stephen Mc Kenna, Sonja. Sthm 1919. 370 s.

Utgivit: Everhard von Wampen, Spiegel der Natur. Ein in Schweden verfasstes mittelniederdeutsches Lehrgedicht. Upps. 1902. XXV, 57 s. (UUÅ 1902.) — Morte Arthure mit Einleitung, Anmerkungen und Glossar. Heidelberg 1915. XXVII, 263 s. (Alt- und mittelengl. Texte, hrsg. von L. Morsbach und F. Holthausen. 9.) — Medverkat vid red. av Scandinavië-Nederland, 1 (1905).

Källor: Eckl.-dep. handl. 22 juni 1911 (meritförteckn.), RA; nekrolog i Beiblatt zur Anglia (1919); Handlingar ang. lediga professorsämbetet i engelska språket vid Uppsala universitet (1911); Uppsala universitets matrikel 1916; Årsredogörelser för Uppsala universitet (1911/12—1918/19).

EILERT EKWALL.

Björkman, familj, vilken vid mitten av 1600-talet är känd såsom soldat- och bondsläkt i Kinds härad, där den ägde Bäckagården i Marbäcks socken. På detta hemman bodde under frihetstiden bonden och gästgivaren Jonas Larsson (f. 1693, † 1768), riksdagsman i bondeståndet 1734 och 1738—39 samt stamfader för trenne släktgrenar. Till den äldsta av dessa, som alltjämt fortlever i hemtrakten, räknas lantbrukaren Carl Albin B. på Ingestorp Övre i Länghems socken (f. 1870), ledamot av riksdagens andra kammare 1920—22. Stamfader för den mellersta släktgrenen blev bonden och gästgivaren Anders B. på Bäckagården (f. 1733, † 1794), riksdagsman i bondeståndet 1769—70 och 1778—79. Hans sonson nederlagsinspektören Carl Anders B. (f. 1799, † 1856) deltog i stiftandet av Svenska jägareförbundet och redigerandet av

dess tidskrift; son till Carl Anders B. var tullförvaltaren Axel Wilhelm B. (f. 1837, † 1900), vilken av trycket utgav det ofta åberopade arbetet »Bellmansforskning» (1892). Släktens yngsta gren härstammade från siden- och klädeskramhandlaren i Stockholm Jacob B. (f. 1737, † 1807), vilken bl. a. ägde flera fastigheter i Stockholm och innehade åtskilliga förtroendeuppdrag därstädes. Han var farfar till majoren Alf B. (se nedan 1) och landshövdingen Carl B. (se nedan 2), vilkens son, borgmästaren i Norrköping Gustaf Adolf B. (f. 1871) år 1921 blev ledamot av riksdagens andra kammare och sålunda är den fjärde riksdagsmannen av denna släkt sedan frihetstiden.

Källor: G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1913, 17, 20—21; K. A. K:son Leijonhufvud, Ny sv. släktbok (1906).

1. Jacob Alf Gustaf Björkman, f. 11 okt. 1819 i Stockholm, † 12 juni 1900 därstädes. Föräldrar: auktionskommissarien Gustav Adolf Björkman och Maria Gustava Gyllencreutz. Kadett vid Karlberg 13 aug. 1835—21 juli 1841; underlöjtnant vid ingenjörskåren, sedermera fortifikationen 6 aug. 1841; elev vid artilleri- och ingenjörhögskolan å Marieberg 8 apr. 1846—29 apr. 1853; löjtnant 25 maj 1853; kapten i armén 20 febr. 1856; lärare i konstruktions- och arbetsritning vid Svenska slöjdföreningens söndags- och aftonskola i Stockholm 2 dec. s. å.; lärare (enligt K. brev 15 sept. 1871 lektor) i matematik vid skogsinstitutet 3 apr. 1857—31 dec. 1875; adjutant, arkivarie och bibliotekarie vid kåren 1 apr. 1858; föreståndare för Slöjdföreningens söndags- och aftonskola, sedermera kallad slöjdskolan och slutligen tekniska skolan i Stockholm, 11 juli 1859; erhöll avsked från löjtnantsbeställningen på stat med tillstånd att kvarstå som löjtnant i kåren 14 okt. 1859; kapten i kåren 27 okt. s. å.; ledamot av kommittén angående instruktion för skogs- och jägeristaten 15 apr.—1 juni 1861; företog med statsunderstöd en resa för att studera läroanstalter för industriarbetare i Danmark, Tyskland, Österrike och Frankrike 21 juni—21 sept. s. å.; en av de två föreståndarna för Svenska byrån vid världsutställningen i London 15 juni—25 aug. 1862; v. ordförande i Svenska slöjdföreningens styrelse från 7 febr. 1863; utsedd 28 maj 1866 av centralkommittén till juryman i sjätte klassen vid nordiska industri- och konstutställningen i Stockholm s. å.; stadsfullmäktig i Stockholm 1868—74; ledamot i Stockholms borgarskolas styrelse 4 okt. 1869—4 okt. 1882 och ånyo från 8 dec. 1883 (inspektor över skolavdelningen i Johannes församling 1871—74 och 1877—82); ledamot av Stockholms högskoleförening vid dess

Alf Björkman.
Fotografi.

stiftande 14 okt. 1869; ledamot 11 nov. 1870 av granskningsnämnden för konst- och industriutställningen i London 1871 och av centralnämnden för Sveriges deltagande i den 1871 började serien av årliga internationella konst- och industriutställningar i London; major i armén 26 jan. 1872; prisdomare å Sveriges vägnar och klassjuryns ordförande vid nordiska industri- och konstutställningen i Köpenhamn 27 juni—25 juli 1872; ordförande i Svenska slöjdföreningens ständiga kommitté för spridande av kännedom om föreningens verksamhet 3 febr. 1873; ledamot av förvaltningsutskottet inom Svenska slöjdföreningens specialsektion för konstindustri, sedermera Föreningen för konstslöjd, 31 okt. 1874 (ordförande 9 juni 1876—jan. 1886, då Föreningen för konstslöjd återförenades med Svenska slöjdföreningen); företog en resa till Norge, England, Skottland och Tyskland sept. 1875 och en resa till Danmark, Skottland, England, Frankrike, Schweiz och Tyskland 15 juli—31 aug. 1877; ordförande i Svenska slöjdföreningens redaktionskommitté 28 sept. s. å.; ledamot av kommittén för den tekniska undervisningens ordnande vid behandling av frågan om ny stadga för slöjdskolan i Stockholm 27 mars—22 okt. 1878 (avgav särskild reservation vid betänkandet, dat. 25 okt. s. å.); prisdomare för guldsmedsarbeten vid världsutställningen i Paris 11 juni—6 aug. 1878; förordnad att leda provningen av portativa fältverktyg 21 aug. 1878—17 febr. 1879; utarbetade 1 nov. 1878—11 juli 1879 organisations- och undervisningsplaner m. m. för slöjdskolans omorganisation till teknisk skola på grundvalen av K. stadgan 1 nov. 1878; ordförande i den av Svenska slöjdföreningens styrelse tillsatta kommittén för avgivande av yttrande över K. kommitténs förslag rörande skydd för mönstermodeller etc. 25 febr. 1879; prisdomare vid den allmänna hussljöjdutställningen i Stockholm 9—12 febr. 1880; ledamot i en av borgar-

skolans styrelse tillsatt kommitté angående samma skolas organisation och studieplan 30 apr. 1882; förflyttad till fortifikationens reserv 13 juli 1883; ordförande i en av Svenska slöjdföreningens styrelse tillsatt stadgekommitté (förslag 25 nov. 1885); hedersledamot av Svenska slöjdföreningen 2 febr. 1886; ordförande i Svenska slöjdföreningens nämnd apr. s. å.; på egen begäran entledigad 1 juli s. å. från föreståndarbefattningen vid tekniska skolan med utgången av aug. månad s. å.; erhöll avsked ur fortifikationens reserv 12 jan. 1889, med rätt att kvarstå som major i armén. RVO 1860; RSO 1866; RNO 1868; erhöll silvermedalj av tolfte allmänna lantbruksmötet s. å.; KVO2kl 1892; innehade dessutom utländska ordnar och var medlem av ett utländskt lärt sällskap.

Gift 23 dec. 1855 med Augusta Albertina Siöberg, f. 23 dec. 1835, † 23 juni 1914, dotter till husägaren Adolf Fredrik Siöberg i Nyköping.

Då B. år 1859 lämnade den aktiva militärtjänsten efter att redan förut vid sidan av denna ha ägnat sig åt lärarverksamhet, var det för att i en kritisk period för den lägre tekniska undervisningen i Stockholm övertaga den ansvarsfulla posten som denna undervisnings främste målsman. Medan den läroanstalt, vilken sedan 1798 meddelat sådana »kunskaper och upplysningar, som äro nödvändiga för att med framgång kunna idka slöjder eller vad man vanligen kallar hantverk och fabriker», under namn av teknologiska institut alltmera ägnade sig åt den högre undervisningens tjänst, hade den bekante artisten och kulturforskaren Nils Månsson Mandelgren år 1844 i Stockholm öppnat en anspråkslös »söndagsritskola för hantverkare», vilken han genom gåvobrev av 28 nov. 1845 överlät till den nybildade Svenska slöjdföreningen. Skolan hade sedan raskt utvecklats och ägde mot slutet av 1850-talet över femhundra lärjungar, men trots det förtroende, varom den starka anslutningen syntes vittna, hade en stark opposition uppväxt mot anstaltens nitiske ledare, kaptenen Baltzar Cronstrand, vilken med bortseende från näraliggande praktiska uppgifter i första hand strävade att höja arbetarnas förstånd och smak genom matematik- och konststudier. Vad den segrande oppositionen väntade av B., då denne inträdde i Cronstrands ställe, var alltså en reorganisation av undervisningen i praktisk riktning. Redan vid sitt tillträde till föreståndarplatsen ht. 1859 vidtog B. också en rad ditåt syftande åtgärder, därvid vägledd av en av honom utarbetad plan, som syftade till att »anordna en tillfredsställande, med avseende å lärjungarnes fortskridande, utan rubbning av deras

inom vissa gränsor fria ämnesval, väl kontrollerad och med hänsyn till läroämnenas bibringande och omfattning till kontinuiteten betryggad fackundervisning för de huvudsakligare yrkesgrupperna, stödd på en... allmän kunskapsgrund av den största möjliga fasthet», dvs. på studier i folkskolans ämnen eller andra allmänbildande kunskapsgrenar. Samtidigt med omvälvningen inom skolledningen hade slöjdföreningen beslutat att överlämna skolan åt staten för att bättre trygga dess fortbestånd, men den styrelse, som därpå genom K. brev 23 sept. 1859 tillsattes och som från och med läsåret 1860—61 övertog läroanstaltens förvaltning, synes ha lämnat B. ganska fria händer. Trots ständiga ekonomiska bekymmer ökades antalet lärare, läroämnen och undervisningstimmar, och tillströmningen blev så stark, att en ny lokal, som uppfördes efter B:s plan vid Mästersamuelsgatan och togs i bruk på nyåret 1868, beräknades för ej mindre än 1,500 lärjungar. B. deltog ej själv i undervisningen utan ägnade sig endast åt läroanstaltens ledning. Av allt att döma ägde han ett ovanligt utpräglat sinne för yttre organisation, och de organisatoriska anstalter, han fann erforderliga, voro av den omfattning, att en matrikelförare och särskilda »ordningsmän» krävdes för att befria lärarna från det därmed förbundna arbetet, inklusive den yttre ordningens upprätthållande och den ytterligt ingående statistiska bokföringen över lärjungarna. Även i övrigt företedde B:s reorganisation av skolan, som i huvudsak nådde sin avslutning 1868, flera ovanliga drag, varibland ett av de mera framträdande var den synnerliga vikt, som lades vid de årligen anordnade pristävlingarna mellan eleverna.

Jämväl mot den nya ledningen av läroanstalten framväxte emellertid en icke så litet hätsk opposition. B. var en mångsysslande man, och hans talrika uppdrag synas ha gjort det svårt för honom att personligen vara närvarande i skolan i den utsträckning, som tvivelsutan varit önskvärt; särskilt klagades det över, att han genom att ej själv deltaga i undervisningen kommit att sakna kontakt med skolans verkliga arbete. Den hastiga tillväxten väckte även betänkligheter, ej minst i riksdagen, där jämväl undervisningsplanens utvidgning med allmänbildande ämnen utan direkt samband med läroanstaltens egentliga uppgift flera gånger påtalades; man inkräktade, sades det, både på folkskolans och den högre tekniska undervisningens områden och tycktes styra hän mot något slags universitet snarare än mot en praktisk fackskola. Den organisationsapparat, B. satt i gång, vann ej heller allmänt erkännande; den sades i alltför hög grad suga krafter och medel från skolans undervisningsarbete utan att därför mäkta förebygga

stundom ganska störande oordningar. Med särskild bitterhet angreps den Björkmanska regimen av Mandelgren, vilken på grund av sin roll vid skolans tillkomst ansåg sig kallad att vaka över dess utveckling; hans anmärkningar framfördes med mycken skärpa i en reseberättelse till kommerskollegium år 1873 samt under en därav föranledd polemik och gällde dels B:s mångsyssleri, dels den påstådda överorganisationen, som Mandelgren fann särskilt påtaglig vid jämförelse med motsvarande undervisningsanstalter i utlandet, dels slutligen elevernas arbeten, vilka enligt hans förmenande vanställdes av bristande sinne för teknisk noggrannhet. De många anmärkningarna mot slöjdskolan föranledde en i början av 1870-talet tillsatt kommitté rörande den lägre tekniska undervisningen att underkasta dess förvaltning en ingående kontroll, en undersökning, vilken dock såtillvida blev en framgång för B., som de kommitterade oförbehållsamt vitsordade icke blott hans personliga nit och intresse utan även den meddelade undervisningens allvar och mångsidighet. Men varken den vittutseende undervisningsplanen, tävlingssystemet, den tunga och dyrbara förvaltningsapparaten, den vidlyftiga statistiken eller andra av föreståndarens personliga insats präglade särdrag i organisationen vunno de granskandes gillande. Då B. sedermera bereddes tillfälle att deltaga i utarbetandet av den K. stadga, som skulle reglera läroanstaltens verksamhet på den nya grunden, antydde han i en reservation sitt beklagande av att de för bredare lager avsedda kurser, som delvis sammanfallit med folkskolans, i de kommitterades förslag bortfallit. För att tydligt utmärka, att skolan därigenom skulle komma att släppa den ena av sina dittillsvarande huvuduppgifter och inskränka sig till endast en högre undervisning, påyrkade han, att den gamla benämningen slöjdskolan skulle utbytas mot namnet tekniska centralläroverket i Stockholm, ett förslag, som till hälften accepterades genom införandet av det ännu brukliga namnet tekniska skolan. Stadgan, vilken efter föredragning av F. F. Carlson utfärdades 1 nov. 1878 i samband med de stora allmänna undervisningsreformerna, inordnade energiskt den omorganiserade läroanstalten i det allmänna skolsystemet: alla ämnen, som tillhörde folkskolans minimikurs, rensades bort ur undervisningsplanen, och skolan fördelades på fyra avdelningar, en teknisk afton- och söndagsskola, en teknisk skola för kvinnliga lärjungar, en högre konstindustriell skola och en byggnadsyrkesskola.

Fastän B. sålunda såg sina organisatoriska planer i ej ringa grad förändrade, fortsatte han under ytterligare åtta år att åt tekniska skolans ledning ägna ett nit, vilket med erkännande framhölls i

tidningarnas minnesrunor vid hans död. I allt vad som rörde den svenska industriens och yrkesskicklighetens bästa, tog B. därjämte del. Han arbetade med samma iver i Slöjdföreningen och i kommittéer och juryer vid utställningar, höll tanken på ett konstindustriellt museum vid liv och bidrog till Stockholms borgarskolas utveckling. Även för de stockholmska ordenssällskapen räckte hans tid till. En lärarbefattning vid skogsinstitutet behöll han jämväl under många år, men här slappnade hans intresse under trycket av hans hopade arbetsbörda.

Tryckta skrifter: Om slöjdskolan i Stockholm. Sthm 1866. 52 s. — Öfversigt af Svenska slöjdföreningens verksamhet från och med dess stiftande år 1845 till medlet af år 1881. Sthm 1881. 40 s. (Meddelanden fr. Sv. slöjdföreningen, 8; tills. med E. S. Severin.)

Källor: Tjänsteförteckning, fortifikationens arkiv; eckl.-dep. handl. 1 nov. 1878, RA; riksdagens prot.; B:s ovannämnda skrifter; V. Adler, Tekniska skolan i Stockholm och dess framtida utveckling (Meddel. fr. Sv. slöjdföreningen, 1900); Underdånigt betänkande och förslag angående slöjdskolan i Stockholm (1875); N. M. Mandelgren, Slöjdföreningens och dess skolas stiftelse (1865); dens., Mandelgrens redogörelse till kommerse-kollegium 1873 (1874); dens., Mandelgrens genmäle med afseende å slöjdskolestyrelsens anmärkningar mot hans reseberättelse till kommerse-kollegium (1874); A. Wahlgren, Den högre skogsundervisningens utveckling (Skogshögskolan 1917. Festskrift, 1917).

B. BOËTHIUS.

2. Carl Adolf Theodor Björkman, den föregåendes broder, f. 22 febr. 1831 i Stockholm, † 13 aug. 1908 därstädes. Elev vid nya elementarskolan i Stockholm ht. 1839; student i Uppsala 12 febr. 1848; elev vid skogsinstitutet 11 mars s. å.—4 juni 1850; företog skogsvetenskapliga studieresor, delvis med statsunderstöd, till Tyskland, Schweiz, Frankrike och Danmark 1857, till Wien 1873 och till Preussen och Sachsen 1875. Vik. lärare vid skogsinstitutet läsåren 1850—51 och 1851—52 enligt upprepade förordnanden; e. överjägare i Stockholms län 11 okt. 1850; överjägare därstädes 14 nov. 1851; erhöll uppdrag 19 juli 1852 att efter verkställd besiktning såsom bidrag till Sveriges skogsstatistik avgiva berättelse om skogarnas tillstånd i Norrbottens län; ånyo vik. lärare vid skogsinstitutet 21 sept. 1853—31 maj 1855; jägmästare i Västmanlands län 14 nov. 1854; lärare vid skogsinstitutet 5 dec. 1856; transporterad till jägmästare i Stockholms län 16 dec. s. å.; skogsvetenskapligt biträde hos skogsstyrelsen 28 juni—9 sept. 1860; styrelseledamot i Svenska trädgårdsföreningen 25 sept. 1862 (v. ordförande 1869—75); föredragande i Lantbruksakademiens skogs- och trädgårdsavdelning 1863—83; ledamot av Stockholms läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott 1863—83 och i direktionen för Stockholms läns

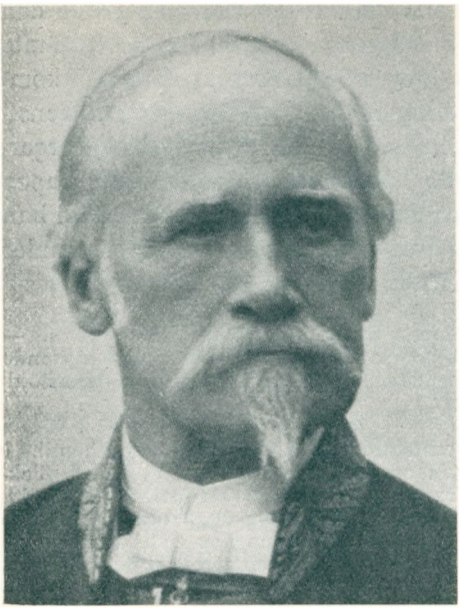

C. A. T. Björkman.
Fotografi.

sparbank 1864—83; tf. sekreterare i skogsstyrelsen 23 sept. 1864; sekreterare därstädes 10 dec. 1869; delegerad för skogsstatistik vid den internationella statistiska kongressens permanenta kommittés sammanträden i Stockholm 1874; tf. generaldirektör och chef för skogsstyrelsen 21 maj 1875—31 dec. 1882; ledamot av allmänna kartverkskommissionen 1880—83; landshövding i Gävleborgs län 23 apr. 1883; ordförande i hushållningssällskapet i samma län s. å., i direktionen för statens läroanstalt för dövstumma i Bollnäs 1884, i styrelsen för länets frökontrollanstalt 1887, i styrelsen för länets folkhögskola s. å. och i styrelsen för länets lantbruksskola 1888; inspektor för Gävle h. allmänna läroverk 1888—92; ordförande i Gävleborgs läns skytteförbund 1888—99; ordförande i styrelsen för Dala—Hälsinglands järnvägs-a.-b. 1895; erhöll avsked 20 okt. 1899. LLA 1857; RVO 1863; ledamot av Karl XV:s jaktklubb 1868; erhöll Svenska trädgårdsföreningens silvermedalj 1870; RNO 1873; ledamot av Patriotiska sällskapet 1874; KVO1kl 1879; ledamot av Pro patria 1880; hedersledamot av kejserliga finska hushållningssällskapet 1882; KNO1kl 1885; HedLLA 1889; RCXIII:sO 1893; KmstkNO 1894; hedersledamot av Gävleborgs läns hushållningssällskap 1899; erhöll år 1900 Gävleborgs läns skytteförbunds guldmedalj och samma läns hushållningssällskaps guldmedalj; hedersledamot av Föreningen för skogsvård (sedermera Svenska skogsvårdsföreningen) 1904; innehade dessutom norsk orden.

Gift 31 okt. 1864 med Julia (Julie) Birgitta Fredrika Sandströmer, f. 16 juli 1847, dotter till statsrådet Anders Petter Sandströmer.

B. var en skicklig skogsman och ämbetsman. Som lärare vid skogsinstitutet var han exemplarisk och nitisk. I början av sin lärartid hade han ett stort antal ämnen att sköta, och det fordrades

därför stor arbetsförmåga och stort intresse för att fylla alla de krav, som ställdes på honom. Under senare åren av sin lärarverksamhet fick han mera odelat ägna sig åt skogsskötsel och skogsindelning. Någon lämplig lärobok i skogsskötsel för institutet fanns ej då, utan B. föreläste med ledning av tyska källor och egna erfarenheter från en studieresa i Mellaneuropa år 1857. Först sedan han lämnat sitt lärarkall, fullbordade han sin »Handbok i skogsskötsel», ett för sin tid framstående arbete, som under tvenne decennier blev huvudläroboken vid skogsinstitutet. Trakthyggesbruket var för den tidens skogsmän det allena saliggörandet. Även B. var en hängiven beundrare därav och försummade ej att vid undervisningen framhålla dess företräden framför blädningen. — Under sin lärarverksamhet påverkade B. elevernas vandel, och de sågo bland sina lärare främst upp till honom. Stor musikvän, befordrade han bildandet av en dubbelkvartett samt en kvartett av jägarhorn och andra mässingsinstrument bland eleverna.

Som skogsvetenskapligt biträde hos chefen för skogsstyrelsen samt som sekreterare i detta ämbetsverk fick B. många maktpåliggande uppdrag. Sålunda utarbetade han 1867 års skogsindelningscirkulär samt fick flera år utföra skogsstyrelsens chef åliggande inspektionsresor. Bland de frågor, som under hans egen chefstid särskilt stodo på dagordningen, var den måhända viktigaste att få en överblick över statsskogarnas virkesförråd, så att de tryggades mot befarad överavverkning. För den då fåtaliga skogspersonalen förelåg här ett jättearbete, som man sökte lösa genom upprättandet av s. k. interimsskogshushållningsplaner. Särskilt uppgjordes sådana för boställen och utarrenderade domäner. Dessa planer väckte ofta missnöje genom blotta tillkomsten av vissa band och kravet på ordning och reda, där tillförene full frihet varit rådande. I övrigt införde B. en ny uppställning av den officiella skogsstatistiken, bidrog till en högst betydlig utvidgning av kronoskogarna samt sörjde för förstärkning av skogspersonalen, i den mån anslag härtill kunde erhållas; statsmakterna voro dock i stort sett njugga mot skogsadministrationen under hans chefstid. Även som chef påtog sig B. personligen den största arbetsbördan i verket och avfattade särskilt själv alla viktigare utlåtanden. Som närmaste man hade han visserligen en synnerligen rutinerad sekreterare, E. G. Sundberg, vilken var ett fullkomligt lexikon i alla administrativa frågor. Men denne hade ej själv utövat skogsyrket, och B. måste därför i rena skogsfrågor lita blott till sitt eget omdöme. Det sades också, att han ej sällan kände sig osäker i sin

tjänsteutövning, vartill jämväl torde ha bidragit, att han endast var tf. chef. Skogsstyrelsens verksamhet blev under sådana förhållanden utsatt för en hel del kritik, såväl i riksdagen, där man önskade större avkastning av skogarna, och i vissa ämbetsmannakretsar som även inom skogsstaten, och när icke ens skogsmännen mera allmänt höllo på sin chef, blev hans ställning allt osäkrare. Då det år 1882 beslöts att anförtro vården av statens skogar och jordbruksdomäner åt ett enda ämbetsverk, domänstyrelsen, i vilken skogsstyrelsen skulle uppgå, hoppades B. emellertid helt säkert på att få bliva det nya verkets förste chef, och det berättas t. o. m., att det för honom var en fullständig överraskning, att befattningen i stället anförtroddes åt en riksdagsman och jordbrukare. Sedan B. väl lämnat ledningen av landets skogsväsende, började man dock snart sakna den skicklige ämbetsmannen, som hade både initiativkraft och framtidsblick. När han ratades, förlorade också den högre skogsadministrationen den tidens obestritt kunnigaste skogsman.

Även om den tid, B. var chef för skogsstyrelsen, var den viktigaste och mest krävande i hans liv, fick han som landshövding i Gävleborgs län allt framgent på mångahanda sätt verka för det allmänna. Han arbetade för anläggning av järnvägar, landsvägar och flottleder samt för åstadkommande av provinskartor. Han var också djupt intresserad av undervisningsväsendets utveckling i sitt län. Själv utövare av släkt- och fornforskning, återupplivade han år 1889 Gästriklands fornminnesförening, vars verksamhet sedan tjugu år tillbaka legat nere, och igångsatte utgivandet av dess »Meddelanden», för vilka han författat ett flertal uppsatser. — B. var en blond, lång och ståtlig man. Hans förbindliga sätt, som vittnade om framstående chefsegenskaper, tillvann honom många sympatier. Under den ganska allvarliga och stränga ytan bar han ett varmt och känsligt sinne. Hans arbetsförmåga var otrolig, och arbetslampan brann hos honom långt in på nätterna. Hans hem var känt för stor gästfrihet, och på Gävle slott höll han stora mottagningar; minnet av festerna där på nyårsdagen, då länets invånare infunno sig objudna, lever ännu. — Sedan B. efter uppnådd pensionsålder nedflyttat till Stockholm, ägnade han sitt intresse åt skogslitteraturen och följde med uppmärksamhet de nya rörelserna inom skogsmannakretsarna. År 1904 fungerade han som v. ordförande vid Föreningens för skogsvård möte och sågs också senare flera gånger med intresse följa förhandlingarna vid de stora skogsmötena.

Tryckta skrifter: Om behandling af barrträds frö för att påskynda dess groning (Handlingar rör. landtbruket o. dess binäringar. D. 19, 1859, s. 295—298). — Om åstadkommande af återväxt i barrskog (Tidskr. f. sv. landtbruket o. dess binäringar, Arg. 5, 1859, s. 41—43; även i Tidskr. f. landtmanna- o. kommunalekonomien, Arg. 20, 1860, s. 89—93). — Plantskolor för skogsträd (Tidskr. f. sv. landtbruket o. dess binäringar, Arg. 8, 1862, s. 200—203, 273—280, 341—343). — Skogarne och virkesutdrifningen vid Indalselfven (LA Tidskr., Arg. 2, 1863, s. 314—321). — Instruktion för skogvaktare. Sthm 1865. 8 s. (Anon.) — Om hagar och gärdesbackar med hänseende till lämpligaste sättet att tillgodogöra dessa för skogskultur och bete (LA Tidskr., Arg. 4, 1865, s. 294—297). — Inom länet befintlig hagmarks ändamålsenliga användande (Tidning f. Stockholms läns hushållningssällsk., 1865, s. 177—181; anon.). — Förslag till instruktion vid de allmänna skogarnes indelning för ordnad hushållning. Sthm 1867. 4:o 16 s. — Handbok i skogskötsel. Sthm 1868. IV, 305 s. 2:a uppl. Sthm 1877. (1), IV, 312 s. — Om insamlande af skogsfrö (Tidning f. Stockholms läns hushållningssällsk., 1868, s. 79—82). — Upplysningar angående skogsstyrelsen och skogsinstitutet. Sthm 1869. — Handledning i skogsskötsel för allmoge. Sthm 1870. 67 s. (Smärre skrifter föranl. o. prisb. af K. patriot. sällsk. 6.) — Hushållningssällskapens utlåtande rörande sätten för åstadkommande af en ändamålsenlig skogskötsel inom landet. Referat (LA Tidskr., Arg. 9, 1870, s. 3—14). — Om insamling af tallfrö. Luleå 1870. 4 s. (Utdrag ur förf:s Handbok i skogsskötsel.) — Instruktion angående undervisningen i skogshushållning vid Stockholms läns hushållningssällskaps fiskodlingsanstalt (Tidning för Stockholms läns hushållningssällsk., 1870, s. 7—8). — Skogsskötsel vid små hemmansbruk (ibid., s. 99—105; anon.). — Om terpentin- och lysoljefabriken vid Kulla uti Kalmar län (LA Handl. o. tidskr., Arg. 10, 1871, s. 59—62). — Om löffoder och löftägt (ibid., s. 267—271). — Om svenska statsskogarne och deras förvaltning år 1876 (LA Handl. o. tidskr., Arg. 17, 1878, s. 150—152). — Myntfyndet i Storsjön (Meddelanden fr. Gestriklands fornminnesfören., 1890, s. 9—12; anon.). — Fynd af fornsaker i Hille socken (ibid., s. 23—25; anon.). — Gestriklands vapen (ibid., 1891, s. 13—17; anon.). — Hospitalskyrkan i Gefle (ibid., s. 17—24; anon.). — Om ryssarnes härjningar i Gestrikland (ibid., s. 31—32; anon.). — Fynd af fornsaker i Gestrikland (ibid., 1892, s. 33—37; anon.). — Vargskall vintertid (Jägaren, Arg. 13, 1907, s. 1—17). — Dessutom artiklar i Nordisk familjebok samt i Post- och inrikes tidningar, Nya dagl. allehanda m. fl.

Utgivit: Jagtstadga af den 21 okt. 1864 med sedermera dervid gjorda förändringar samt öfriga i sammanhang med jagtstadgan stående författningar jemte i Kongl. bref meddelade föreskrifter rörande jagt med utförligt sakregister. Sthm 1869. 12:o 59 s. 8:e uppl. Sthm 1895. 144, (3) s. — Gällande stadganden angående skogsväsendet. Sthm 1887. 139 s.

Källor: Personliga minnen; finansdep. handl. 14 nov. 1851, 14 nov. 1854 och 16 dec. 1856, RA; H. Samzelius, Jägeristaten (1915); dens., C. A. T. Björkman (Jägaren 1917); A. Wahlgren, Den högre skogsundervisningens utveckling (Skogshögskolan 1917. Festskrift, 1917, s. 85—87); V. T. Örtenblad, C. A. T. Björkman (Skogsvårdsfören. tidskr., 7, 1909).

GUNNAR SCHOTTE.

Björkman, släkt, härstammande från kronolänsmannen Anders Olofsson i Björke i Hille socken, vilken år 1691 efterträddes av sin son Hans Andersson Björkman († omkr. 1710). Till den äldsta av släktens nu fortlevande trenne grenar räknas direktören för Praktisches handelsinstitut i Lübeck Carl Victor Emanuel B. (f. 1868), vilken jämte ett flertal litteraturhistoriska och andra arbeten tillsammans med sin hustru Marie

Henriette Schlikau utgivit antologien »Von Venezuelas parnass» (1910) samt en antologi över nyare katalansk litteratur. Kusin till honom är förste aktuarien Göran B. (se nedan).

Källa: G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1918.

Karl Jakob Göran Linus Björkman, f. 14 aug. 1860 i Hargs socken, † 22 dec. 1923 i Stockholm. Föräldrar: kronofogden Knut Fredrik Linus Björkman och Laura Petronella Sundeman. Avlade mogenhetsexamen vid Stockholms h. läroverk 17 maj 1879; fil. kand. 29 jan. 1885; fil. lic. 13 dec. 1893; disp. 28 maj 1894; fil. doktor 31 maj s. å. företog med understöd av Svenska akademien en studieresa till Spanien och Portugal 1904. E. o. kammarskrivare i tullverket 1 mars 1886; e. o. tjänsteman i kommerskollegiet 29 okt. 1895; har tjänstgjort vid Portugals legation och konsulat under åren 1898—1905 samt vid Greklands generalkonsulat 1906; tf. amanuens i kommerskollegiet 13 dec. 1898; amanuens 29 dec. 1899; medlem av Svenska akademiens Nobelinstitut som sakkunnig för den portugisiska litteraturen 1901—12; tf. aktuarie i kommerskollegiet 28 dec. 1904; brasiliansk konsul 18 dec. 1909; svensk delegerad vid konferensen för internationell handelsstatistik i Brüssel 1910; förste aktuarie 8 nov. 1912; sekreterare i samfundet De nio 1913. Erhöll Letterstedtska priset för översättningsverksamhet 1896 samt »Litteris et artibus» 1898; RVO 1904; ledamot av akademier och lärda samfund i de romanska länderna.

Gift 21 maj 1899 med Ebba Johanna Maria Frey, f. 5 apr. 1865, dotter till källarmästaren Gustav Frey.

B. har huvudsakligen gjort sig känd som översättare av romansk lyrik. Särskilt har han ägnat uppmärksamhet åt den portugisiska litteraturen. Hans doktorsavhandling (1894) handlade om Anthero de Quental, och i två samlingar med titel »Evighetslängtan» har han givit tilltalande prov på den del av denne skalds lyrik, som uttrycker en platonisk längtan till en översinnlig idévärld. Även andra äldre och nyare portugisiska diktare har han med diktprov presenterat för svensk publik, såsom Luis de Camões, J. B. d'Almeida-Garrett, João de Deus, Antonio de Castro Feijó, Eugenio de Castro, Joaquim de Aranjo. Bland spanska författare har B. översatt dikter av Gaspar Nuñez de Arce, Ramón de Campoamór och Emilia Pardo Bazán; så har han överfört till svenska den förstnämndes berömda »Raimundo Lulio». Ett urval av fransmannen Sully Prudhomme's dikter på svenska, som B. utgivit redan 1887,

utkom i ny, till någon del ändrad upplaga 1901, det år skalden utmärktes med Nobelpriset. I ett häfte »Italiensk lyrik» har B. översatt dikter av bl. a. Edmondo De Amicis, Gabriele d'Annunzio, Giosue Carducci, Antonio Fogazzaro, Guido Mazzoni, Ada Negri. I årgångar av Vår tid, Samfundet de nios årsbok (1919, 1921), har han även lämnat översättningar av representanter för chilensk och brasiliansk diktkonst. Här och var ojämna, röja B:s poetiska översättningar merendels versifikatorisk förmåga, smak och lyriskt sinne. — B. utgav som student även några smärre originalarbeten, varibland en samling »Polemiska sonetter» (1882), uttalande anslutning till den samtida realistiska tidsdikten och dess tendens.

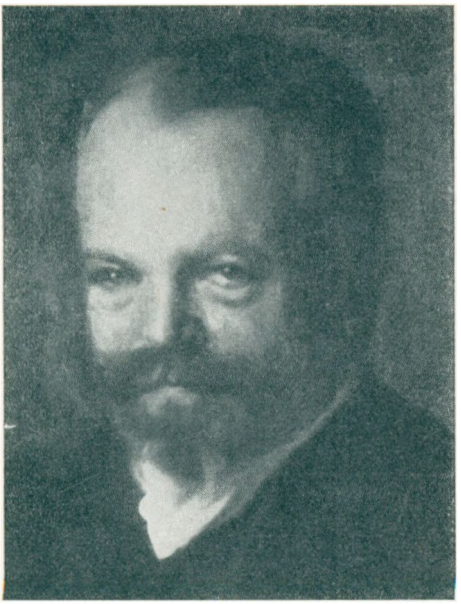

Göran Björkman.
Oljemålning av B. Österman. 1908.
Fil. Dr G. Björkman, Stockholm.

Källa: Finansdep. handl. 8 nov. 1912 (meritförteckn.), RA.

J. LANDQUIST.

Björkquist, Manfred, f. 22 juni 1884 i Gideå. Föräldrar: kyrkoherden Jonas Erik Björkquist och Anna Sofia Klementine Aurén. Intogs i Härnösands h. allmänna läroverk ht. 1896; avlade mogenhetsexamen därstädes 5 juni 1902; student i Uppsala ht. s. å.; fil. kand. 14 sept. 1905; fil. lic. 15 apr. 1909; har företagit studieresor till Tyskland 1906, Danmark 1909, Italien 1913 och England 1920. Lärare vid universitetets pedagogiska övningsskola läsåret 1906—07; har fr. o. m. år 1909 företagit talrika föredragsresor i Sverige, Norge och Danmark; redaktör och ansvarig utgivare av Vår lösen sedan 1909; föreståndare för Norra Ångermanlands folkhögskola 1 nov. 1910—30 nov. 1913 samt tillika för lantmannaskolan därstädes 1 nov. 1911—30 nov. 1913; e. o. lärare vid Norra Ångermanlands folkhögskola och lantmannaskola tre och en halv månader av läsåret 1913—14; suppleant i Svenska kyrkans diakonistyrelse sedan 1915; sekreterare i Sigtunastiftelsens styrelse och ledare av dess verksamhet 24 okt. s. å.; tog jämte fröken Ida

Manfred Björkquist.
Fotografi.

Norrby initiativ till Hemskolan i Uppsala 1916; tjg. rektor vid Sigtuna folkhögskola 31 okt. 1917; rektor därstädes 9 febr. 1918; lekmannaombud för ärkestiftet vid kyrkomötet 1920; tryckfrihetsombud för Stockholms län s. å.; ordförande i Sveriges kristliga studentrörelses styrelse 1923; medlem av ett flertal kyrkliga föreningars styrelser. HedLÖS 1912; RNO 1913; teol. hedersdoktor 18 sept. 1923.

Gift 2 juni 1915 med Bellie Rut Sofia Kjellén, f. 26 maj 1894, dotter till professorn Johan Rudolf Kjellén.

Efter språkliga, filosofiska och pedagogiska studier i Uppsala och Jena framträdde B. 1908 med skriften »Kyrklig folkhögskola. Ett program». I denna yrkas, att den traditionella folkhögskolans arbetsordning skall utökas med tre nya »skolämnen»: studium av religiösa personligheter, karaktärspedagogik och huvuddragen av den sociala rörelsens historia och nuvarande läge. Mot framträdande farhågor för en ny »partiskola» hävdade B., att hans strävan innebure ett efter nutidens religiöst-etiska situation anpassat förverkligande av den Grundtvigska skolans innersta syften (»Religionsundervisningen i folkhögskolan», 1913). B. har sedermera även praktiskt fått genomarbeta sitt program. Lidelsefullt bekämpande »partidövheten och partisuggestionen» och strävande efter vidhjärtad saklighet i sin undervisning, har han småningom tillvunnit sina idéer erkännande bland folkhögskolemännen.

Mera uppmärksammad har B. blivit såsom en av ledarna för de s. k. »korsfararna», ett femtital studenter inom Uppsala kristliga studentförbund, som, eggade av studenternas tidigare insatser i folkbildningssyfte, under sommaren 1909 företogo predikoresor till omkring 245 församlingar. B:s erfarenheter av den sedliga upplösningen i industrialismens släptåg och av den växande sociala spänningen hade kommit honom personligen att omfatta tanken på en kyrkans insats för moralisk nybildning och social försoning.

Han inspirerades därvid av Rudolf Euckens kamp för en ny livssyntes och Friedrich Försters rehabilitering av askesen som uppfostringsmedel men framför allt av de gammaltestamentliga profeterna såsom förkunnare i handling av de sedliga kraven. I B:s uppträdande kan iakttagas en av pietism och humanism färgad prästgårdskulturs reaktion mot den av industriella och ekonomiska intressen ensidigt behärskade och därför andligen utsugna storstadskulturen. — »Korståget» blev början till »den ungkyrkliga rörelsen», som fick sin stödjepunkt i »Kyrkliga frivilligkåren» i Uppsala hösten 1909 samt sitt idéorgan i tidskriften Vår lösen (»Sveriges folk — ett Guds folk») fr. o. m. dec. samma år. Det upprepades följande somrar i olika former (föredragsturnéer, arbetardiskussioner, ungdomskurser, skriftspridning) under tillslutning av studenter även från Lund och Stockholm, där liknande »frivilligkårer» bildades, samt från Göteborg. Rörelsens innebörd och syfte formulerade B. i »Kyrkotanken» (1909, tredje upplagan 1916) sålunda: »Vår folkkyrka skall bli en lutersk andekyrka, där alla individer skola leva sitt eget religiösa liv men på samma gång folkets. Kyrkan skall ej binda samman de enskilda med lagar och lärors tvång, men de enskilda skola finna varandra i fri gemensamhet.» I detta kyrkoideal, som framför allt vill vara en appell till vilja och arbete, har B. sammansmält en rikedom av tankar och impulser: J. A. Eklunds »församlingssinne», Natan Söderbloms »lekmannakyrka» med utrymme både för de fria kulturskapelserna, vetenskap och konst, och de sekteriska rörelsernas religiösa behov, Einar Billings tolkning av luterdomens religiösa grundtankar och hans historiemetafysik, kyrkosynen i Ibsens Brand. Mera avlägset påverkad är B:s kyrkotanke av föregående och samtida statligtnationella strävanden (Harald Hjärne, Rudolf Kjellén, Gustav Sundbärg).

Typiska konsekvenser av B:s samhällsåskådning äro: 1) Meningsyttringen (i Sv. Tidskrift) under striden om den religionshistoriska professuren i Lund 1912: Från kyrklig synpunkt kunna ej ställas »andra krav på de sakkunniga än att de samvetsgrant pröva de sökandes rent vetenskapliga förtjänster». Med detta inlägg vidgade B. klyftan mellan sig och särskilt den västsvenska ortodoxien, samtidigt som det framkallade ett skarpt angrepp av Vitalis Norström, vilken i B:s »formalism» såg följden av ett för trångt vetenskapsbegrepp. 2) Förklaringen angående det kristna kärleksbudet och staten: Rätten får aldrig vika för rättslöshet. »Det är även från kristlig synpunkt bättre att hävda rätt med våld än att låta orätten triumfera.» Rättsordningen inom ett land vilar icke på

säkrare grund än på den sedligt-religiösa personlighetskulturen. Den internationella rättsordningen skall i påfrestningens stund sväva i luften, om den ej underbygges av kyrkor, som förstått att väcka själva folkpersonligheterna till ett starkt pliktliv. »Ju mer ett folk vinner klarhet över sina resurser och sitt väsen och ur detta väsen och sin historia inför Gud vinner klarhet över sin kallelse i världen — desto stadigare bygger det folket på världsfreden» (»Kyrkan, kriget och nationalismen», 1914). 3) Den av B. m. fl. vid 1920 års kyrkomöte framlagda motionen »om åtgärder för vidmakthållande och stärkande av kyrkans medbestämmanderätt i vissa frågor», vilken vann kyrkomötets bifall.

B:s betydelse för »den ungkyrkliga rörelsen» vilar icke minst på hans symbolbildande förmåga — hans lyckliga gåva att finna samlingsparoller och att förkroppsliga sina tankar i symboliska handlingar och institutioner. Denna tendens har fått sitt mest kända utslag i den av B. och hans kollega vid Norra Ångermanlands folkhögskola fil. doktor Per Stolpe år 1912 igångsatta »nationalinsamlingen till försvaret». Sedan ett försök till förening med den strax efteråt startade Pansarbåtsföreningen strandat på grund av B:s vägran att uppställa byggandet av en F-båt som villkor för gåvan, ställdes de genom den Björkquistska insamlingen influtna medlen, över 350,000 kr., till K. M:ts förfogande för skapandet av en luftflotta.

B:s nuvarande verksamhet är knuten till Sigtunastiftelsen, som enligt sina stadgar har till uppgift »att stödja och bereda hem åt frivilligt arbete för lutersk tro och kyrklig bildning i vårt land». Stiftelsen har upprättat folkhögskola och hospitium i nyuppförda byggnader, vilka även rymma kapell och bibliotek, och har öppnat lokaler för svenska kyrkans lekmannaskola (fr. o. m. hösten 1923) samt mera tillfälligt för ett flertal privata och offentliga sammankomster av mycket olika art.

Bland B:s skrifter må, jämte uppsatser i Vår lösen och andra svenska, norska, danska och tyska tidskrifter, ytterligare nämnas: »Ridderlig kamp» (1912), »Mod till samling» (1915), väsentligen upptagen i samlingsvolymen »För hjärta och tanke» (1923), »En bok om självständighet» (1916), »En bok om dödens mening» (1918), »I den andliga krisen» (1919; även på danska) och »Ny ungdom» (1922), av vilka de flesta utkommit i nya upplagor. Det mest genomtänkta uttrycket för hans åskådning synes hittills vara uppsatsen »Individualism och kyrklighet» i »Mod till samling». — B. har även framträtt som översättare av filosofisk och pedagogisk litteratur.

Källor: Muntliga meddelanden; Vår lösen (1910 o. följ.); Lunds kristliga studentförbund 1902—1912 (1912); Uppsala kristliga studentförbund 1901—1911 (1911); Pansarbåten Sverige. Minnesskrift över pansarbåtsinsamlingen 1912—1917 (1917). — M. Björkquist, En bok om Sigtunastiftelsen (Sveriges kristl. studentrörelses skriftserie, 118, 1920); K. Fredell, Korstågsrörelsen, dess mål och medel (Sveriges kristl. studentrörelses folkskrifter, 15, 1914); J. Melander, Sv. kyrkans lekmannaskola (För tro och tanke. Skrifter tillägn. Oscar Ekman, 1923); Vår kyrka från början av tjugonde århundradet periodvis skildrad, 1—3 (1911—1922).

E. ÅKESSON.

Björkqvist, Anders, f. 2 nov. 1741 på Härjänsilmä hemman i Nousis socken, † 7 sept. 1809 i Vemo. Föräldrar: bonden och nämndemannen Anders Grelsson och hans hustru Maria. Student i Åbo 23 juni 1760; prästvigd i Stockholm 20 nov. 1765. Nådårspredikant i Sagu; tjänstgjorde som adjunkt i Loimijoki under åtta månader år 1766; adjunkt i Sagu och Karuna 1767; enhälligt kallad till andre kaplan i Vemo 1781; erhöll v. pastors titel 30 aug. 1797.

Gift 1) 1767 med Helena Elisabet Helleday, f. 1 apr. 1746, † 1 jan. 1787 i Vemo, dotter till överfyrverkaren Robert Helleday; 2) 2 sept. 1787 med Anna Lovisa Forselius, f. 21 sept. 1754, † 30 nov. 1819 å Saaris i Lemo, dotter till kyrkoherden i Euraåminne Mikael Forselius.

B. växte upp och utförde sin prästerliga gärning i en trakt, där en väldig religiös folkrörelse av pietistisk läggning med starkt ekstatiskt inslag uppstått på 1750-talet för att sedan under de följande årtiondena av det adertonde århundradet utbreda sig över stora delar av Finland. Till denna de djupa ledernas väckelserörelse, vars förnämste ledare i sydvästra Finland var kyrkoherden i Nousis Abraham Achrenius (se denne), anslöt sig B. och verkade såsom själasörjare med utomordentligt nit i pietismens anda, vårdande sig i synnerhet om de väcktas skaror. För B., som var en kärv, rättfram och ända till brutalitet kraftig natur, var icke blott en religiöst ytlig och ljum kyrklighet motbjudande och förkastlig, utan han tog även avstånd från den böjelse till känslosamhet och den dragning till ekstatisk fromhetsövning, som gjorde sig så starkt gällande inom de väcktas krets. Hans förkunnelse, som nog hade den äkta pietistiska grundtonen, utmärktes dock även av ett starkt framträdande evangeliskt drag genom betonande av den objektiva försoningsnåden i Kristus såsom den enda bestående grunden för den kristnes frälsningsvisshet. Detta evangeliska drag framstår hos B. såsom en motvikt mot den ensidigt subjektivistiska fromheten, i vilken han såg en den största fara för de väcktas trosliv. Den postilla, »Uskon harjoitus autuuteen», på vilken han arbetat i åtta år och som utkom i tryck år 1801, var ett

kärnfullt uttryck för hans pietistiska förkunnelse. Den fick sedan en mycket stor spridning inom de väcktas kretsar under 1800-talet och utkom i flera nya upplagor samt i svensk översättning.

Tryckta arbeten: Uskon harjoitus autuuteen. Sovitettu niiden vuotisten juhla- ja sunnundai-päiväisten evangeliumein tutkinnosa. Turusa 1801. 4:o 69 ark 6 pano. Turusa 1876. 4:o 435 s. Svensk övers. med titel: Tronesöfning till saligheten framställd i betraktelser öfver de årliga sön- och högtidsdagarnas evangelier. Övers. från finskan af L. J. Achrén. Umeå 1843. 4:o XV, 434 s. 3:e uppl. Helsingfors [tr. Nyköping] 1875. 476 s. Ny övers. av Lars Johansson med titel: Trons öfning till salighet. Betraktelser framställda i tretton anderika predikningar. Norrk. 1865. 2 s., s. 15—145. (Oavslutad och makulerad.)

Källor: Meddelanden av amanuensen Ragnar Rosén efter källor i finländska statsarkivet, Helsingfors; Åbo tidningar 11 sept. 1797; M. Rosendal, Suomen herännäisyyden historia 19:llää vuosisadalla (1902).

M. RUUTH.

Björkstadius (Betullius), Matthias Andreæ, f. 1604, † okt. 1651 (begr. 2 nov.). Föräldrar: pastorn Andreas Georgii Schedviensis och Klara, dotter till pastorn i Stora Skedvi Lars Holgeri. Student i Uppsala febr. 1627. Förordnad att docera mathesin practicam i Västerås gymnasium 1639; prästvigd 1640 och kollega i skolan; förste underkaplan vid domkyrkan 1642; överkaplan 1643.

Gift 15 aug. 1640 med Marina Hansdotter, änka efter skolkollegan Mattias Bartholli i Västerås.

B. genomgick själv som yngling Västerås gymnasium, där han senare hade sin verksamhet. Under skoltiden dömdes han till barnuppfostringsbidrag, tre års relegation och att mista rygghuden men undgick det senare genom att plikta 10 dlr. I Västerås gymnasium fullföljde han närmast sin företrädares, Georg Stiernhielms, intentioner, och hans lärobok »Arithmetica eller räknebook...» (1643) har mycket stora såväl pedagogiska som vetenskapliga förtjänster. Euklides' »Elementa» har tjänat som mönster, och de olika reglerna bevisas oftast med tillhjälp av förut uppställda definitioner, axiom och postulat. Anmärkningsvärt är, att B. vid sammansatt reguladetri går till enheten, något som ännu långt senare visst icke alltid är fallet vare sig i Sverige eller utlandet. I detta hänseende har han alltså frigjort sig från sina utländska förebilder. I andra fall har detta icke lyckats honom; så betygar han om regula virginum eller cecis, där han använder den hävdvunna lösningen, att den borde heta cæca för den blindhet, som finnes i dividendens sönderdelning. Även i läran om proportioner, som är skriven på latin, »efter sådana termini förekomma, som icke kunna på det svenska så bekvämligen utföras», följer B. sina föregångare och

blir härigenom fader till pedagogiska förvillelser, som plågade ungdomen i våra skolor 150 år fram i tiden. Nya avdelningar, som förut ej funnits i svenska läroböcker, såsom algebra och framför allt decimaler, har B. inryckt i sin lärobok. Härvid hämtar han sina beteckningar från Fr. Viète's och Stiernhielms (i handskrift föreliggande) arbeten. Hos B. påträffas för första gången i en svensk bok tecknen + och —. Läran om decimaler har han hämtat, enligt vad han själv uppger, från J. Hartmann Beyer (1563—1625), som ju kan anses som en av dessas upptäckare. Fullständiga ekvationer av högre grad än den första förekomma ej. Exemplen äro konkreta och söka alltid att fånga lärjungarnas intresse. I regel lämnas lösningen till problemen.

Som prov på B:s exempel kan anföras följande uppgift på regula falsi med två antaganden: »Till att förnimma helgonets nampn på then dagen, thetta exemplet är vordet tryckt, så förtecknar man bokstäverne i en naturlig ordning således: $\overset{1}{A}$, $\overset{2}{b}$, $\overset{3}{c}$, Om man nu tager 8 ifrån then första bokstavens tal i nampnet, så gifver resten tillkänna talet över bokstaven, som bör stå i thet tridje och sjätte rummet uthi nampnet och om man lägger 1 till thetta talet, så haver man thens andra bokstavens tal, ther av subtraherar man 4, så bliver thens fjärde bokstavens tal igen. Then förstes och andres tal adderade giva thens femtes tal. Men thens andres och tridies tal adderade, utvisa thens siewendes och ytterstes tal. När man omsider subtraherar thens ytterstes tal utav thens förstes, så bliva 3 över.» — Dagen blir tydligen Medardi dag (den 8 juni).

»Arithmetican» anbefalldes till användning i stiftets skolor, och B. erhöll fyra tunnor säd (= 32 dlr) såsom belöning, men trots sina utmärkta egenskaper blev boken mycket litet spridd. B:s övriga alster, bland vilka märkas en »Tabula motuum cœlest.», för vilken han erhöll 14 rdr, samt några sockenkartor, utförda tillsammans med Johannes Rudbeckius, förstördes antagligen till största delen vid en eldsvåda 1691. Som bevis på B:s rykte som mekaniker kan anföras, att han berättas hava gjort sig vingar och flugit över Västerås men fallit ned och brutit benet. Även lär han ha gjort ett långt och konstigt skjutgevär, som han ärnade offerera konungen.

Tryckt arbete: Arithmetica eller räkne-book, uthi hwilken blifwer förhandlat, om räknebokens naturlighe ordning och gemeene räkningar bådhe uthi heele och brutne thal (med nyttighe underrättelser förbättrade) såsom ock om then berömlige algebra samt logistica sexagenaria och geodætica, hwilke så klart föreställas, at hwar och en (som någhot förstånd hafwer) kan them medh eghen flijt fatta. Sammandraghen aff Matthia Andreæ Biörk. Västerås 1643. 6 bl., 212 s.

Källor: B. R. Hall, Johannes Rudbeckius, 1 (1911); F. W. Hultman, Svenska aritmetikens historia (Tidskr. f. matem. o. fysik, 4—5, 1871—72); J. F. Munck-tell, Westerås stifts herdaminne, 1 (1843).

HARALD J. HEYMAN.

Björksten, Josef Theodor Rickard, f. 23 juli 1858 i Stockholm. Föräldrar: slottsfogden kaptenen Klas Gustav Rickard Björksten och Paulina Konkordia Elisabet Trotzig. Elev vid Stockholms gymnasium ht. 1877—vt. 1878; åtnjöt undervisning av hovsångaren I. A. Berg; debuterade i Stockholm 24 jan. 1880; fortsatte därefter sin utbildning i Paris; verkade, huvudsakligen i utlandet, som sångare från år 1882; överflyttade under senare hälften av 1880-talet till Nordamerikas förenta stater, där han bosatte sig i New-York samt verkade som sånglärare och tidvis även som föreläsare; besökte Sverige år 1902 och konserterade då i Stockholm samt i Cannes, Monte Carlo och Paris s. å.; sånglärare i Paris; arbetade på sjukhus i Biarritz under världskriget.

Gift 1) 1 juli 1886—1903 med Hervor Anna Sofia Torpadie, f. 28 juni 1860, dotter till majoren Karl Henrik Johan Torpadie; 2) 18 juni 1903 med Marta Strickland, dotter till tullförvaltaren M. J. W. A. Strickland i New-York.

B:s rykte som konstnär var en tid nära förknippat med Kristina Nilssons uppträdande i Europa och Amerika. För att ytterligare utbilda sin röst, som vid hans första framträdande i Sverige angives i »åtskilliga» lägen hava varit beslöjad och svag, begav han sig till Paris, där han vann inträde vid konservatoriet. Mindre tillfredsställd med förhållandena därstädes, lämnade han emellertid snart nog undervisningen och företog en resa till Italien, under vilken han fick tillfälle att provsjunga för kompositören Arrigo Boito. På tillrådan av denne beslöt B. att fortsätta de avbrutna studierna för den ryktbare sångläraren Delle Sedie men avlade dessförinnan ett besök i hemlandet, där han ånyo mottog undervisning av Berg. I början av 1882 anträddes återfärden till Paris, där Delle Sedie under detta och följande år blev hans lärare. Redan innan studierna för honom förts till sitt slut, hade B. i den franska huvudstaden grundlagt sitt konstnärsrykte. Han engagerades av impressarion Strakosch och deltog i den turné, som Kristina Nilsson 1882—83 företog genom Nordamerikas förenta stater. Efter återkomsten till Frankrike uppträdde han bl. a. i Monaco tillsammans med sångarna Faure och Capoul och sjöng något senare vid en Trocadérokonsert.

I Sverige uppträdde B. efter att ha uppnått sitt mognade konstnärskap först 1885, då han medverkade vid Kristina Nilssons konserter i Stockholm och annorstädes. Ställd något i skuggan

av sin berömda landsmaninna, vann han dock även hos oss ett erkännande, vilket likväl icke karaktäriserades av den entusiasm, som mött honom i Frankrike. De anmärkningar, som framställdes emot honom, rörde främst föredraget, under det skolningen av hans röst ganska allmänt betecknades som förträfflig. Aftonbladets kritiker Adolf Lindgren fann efter den första konserten det naturligt, att B. »blivit en gunstling inom societeten i Paris, ty hans vibrerande stämma, ehuru ej ovanligt stark eller klangskön, äger en bedårande vek timbre, liksom enkom skapad för dessa små tjusande läckra och smeksamma salongsstycken, som under namn av 'Biondina', 'Dormi pure' m. m. synas utgöra huvudparten av hans repertoar. Möjligen var det av detta skäl, som hans talang ej kom fullt lika väl till sin rätt i arian ur Trollflöjten». Samtidigt var emellertid bedömaren angelägen att framhålla, hurusom B. »sjunger utomordentligt vårdat samt med stor finess». Att denna uppfattning av B. som sångare icke berodde på någon tillfällighet, bestyrkes något senare samma år, då B. jämte Kristina Nilsson konserterade i Tyskland. På samma gång stämkulturen i allmänhet erkännes, framställas på en del håll med mycken skärpa anmärkningar mot den föga starka rösten och föredragets natur. Skiftningarna i värdesättningen av B:s framträdande få kanske i främsta rummet tillskrivas en bestämd skillnad mellan latinsk och germansk konstuppfattning, som icke minst när det gällt bedömandet av sångkonstnärer även långt senare kommit till synes. Säkert är under alla omständigheter, att B. i Frankrike och i Spanien väckt mycket stor uppmärksamhet även ibland skolade och kritiska bedömare. — En dotter till B., Hervor Torpadie, är sånglärarinna i New-York.

Theodor Björksten.
Fotografi.

Källor: *Svensk musiktidn. 1885 och 1902 samt samtida tidningsuppsatser.*

E. SUNDSTRÖM.

Gustaf Björlin.
Fotografi.

Björlin, Johan Gustaf, f. 14 okt. 1845 i Åmål, † 13 juni 1922 i Stockholm. Föräldrar: järnkramhandlanden Anders Petter Björlin och Hilda Johanna Lidström. Kadett å Karlberg 20 jan. 1862; avlade officersexamen 8 sept. 1865; underlöjtnant vid Västgöta-Dals regemente 19 sept. s. å.; genomgick krigshögskolan å Marieberg 31 aug. 1867—3 apr. 1870; tjänstgjorde vid statens järnvägstrafik som baningenjör 1871—72 samt i styrelsen över statens järnvägsbyggnader som tekniskt biträde 1872—73; adjutant och bibliotekarie vid krigsskolan 1873—76; löjtnant i armén och generalstabsofficer 28 nov. 1873; amanuens vid generalstaben 1873—78; adjutant hos inspektören för militära läroverken 1874, 1875 och 1876; löjtnant vid regementet 1 maj 1874; sekreterare i riksdagens försvarsutskott 1875; idkade krigsvetenskapliga och krigshistoriska studier i Tyskland och Österrike sex månader 1875—76, vid krigsskådeplatsen vid Donau maj—juli 1877, i Grekland tre månader 1880—81, i Finland och Ryssland 1884; ånyo sekreterare i riksdagens försvarsutskott 1877 och 1878; löjtnant vid generalstaben 27 sept. 1878; repetitör vid artilleri- och ingenjörhögskolan 1879—80; stabsadjutant och kapten vid generalstaben 2 maj 1879; adjutant hos chefen för infanteriets volontär- och korpralskola å Karlberg 1880; vik. lärare vid krigshögskolan 1881; lärare i krigskonst och krigshistoria vid krigshögskolan 1882—83; tf. avdelningschef vid generalstabens krigshistoriska avdelning från 1882 och avdelningschef därstädes 1888—95; kompanichef vid korpralskolan å Karlberg 1883; stabschef i femte militärdistriktet 1885; kapten i regementet 3 sept. s. å.; sekreterare i kommittén för granskning av inskriptionerna å arméns fanor och standar 1888—2 apr. 1892; överadjutant och major vid generalstaben 7 dec. 1888; adjutant i högkvarteret under vapenövningar 1889; åtföljde konungen till

Norge i egenskap av föredragande för svenska armén 1891 och 1893; tillkallad som sakkunnig i lagtima riksdagens försvarsutskott 1892; överadjutant och överstelöjtnant i generalstaben 14 okt. s. å.; sekreterare i urtima riksdagens försvarsutskott s. å.; överste och militärbefälhavare på Gottland 29 juli 1895; ledamot av riksdagens första kammare för Gottlands län 1896—1909 och var därunder bl. a. ledamot i lagutskottet 1900—02 och i särskilt utskott 1901, 1904 och 1907; uppgjorde i generalstaben nya mobiliseringsplaner för Gottlands trupper 1899; ledamot av kommissionen för granskning av det i generalstaben utarbetade förslaget till ny härordning 8 sept. 1900; ordförande i centralstyrelsen för Sveriges frivilliga skytteförbund 1901; ledamot av en sakkunnig nämnd för avgivande av yttrande rörande det militära värdet av en härorganisation enligt 1901 års sammanjämkningsförslag 21—23 maj 1901 och av kommittén angående ordnandet av vissa delar av lantförsvaret febr. 1902; chef för åttonde brigaden under fälttjänstövningarna i Södermanland och Närke 17—24 sept. 1902; ordförande i kommittén angående harmoni-musikens vid armén sammansättning 12 sept. 1902—7 febr. 1903, i kommittén angående frivilliga skytteväsendets omorganisation (bet. 8 dec. 1902) och i skytteförbundens överstyrelse 1903—09; generalmajor i armén 24 juli 1903; ordförande i kommittén angående arméns övertaliga personal 12 febr.—30 juni 1904 och i kommittén angående ny organisation av reservbefäl vid armén 1904; ledamot i kommittén rörande befästningsanordningarna vid Boden 19 maj—15 dec. 1905; kronans ombud vid särskiljandet av allmänna och enskilda medel i arméns musikkassa 1905; sakkunnig vid granskning av förslagsritningar till kasernetablissement för ett infanteriregemente 7 dec. 1906—15 mars 1907; sakkunnig angående omorganisation av arméns centrala förvaltningsmyndighet 1906 (K. M:ts beslut 21 dec.) —22 mars 1907, för granskning av vissa förslag rörande arméns organisation 6 sept. 1907—9 juni 1908 samt angående marinförvaltningens omorganisation 20 nov. 1907—9 mars 1908; ordförande för sakkunniga för utredning av i vad mån kontroll av eller samarbete med civila personer bör äga rum inom det militära området 1908 (K. M:ts beslut 28 febr., bet. 10 dec.); sakkunnig angående inlösen av officerares och underofficerares enskilda byggnader å en del mötesplatser m. m. 1908 (K. M:ts beslut 10 juli och K. brev 16 okt.) —febr. 1914; erhöll avsked från militärbefälhavarbefattningen på Gottland 11 dec. 1908; generallöjtnant i generalitetets reserv s. d.; ordförande i kommissionen för undersökning av förhållanden inom rikets för-

svarsväsen 11 dec. 1908 (entledigad 24 nov. 1911); sakkunnig rörande inkvarteringens ordnande inom armén 1914 (K. M:ts beslut 25 sept.) —26 aug. 1915; ordförande för sakkunniga rörande upplåtande av mark för militära övningar 1916 (K. M:ts beslut 14 juni) —4 okt. 1920 och för sakkunniga angående den tillfälliga inkvarteringens ordnande 1916; kvarstod i generalitetets reserv t. o. m. 14 okt. 1918. Erhöll Krigsvetenskapsakademiens silvermedalj 1872; LKrVA 1881; LSkS 1886; RSO 1888; erhöll Karl XIV Johans pris av Svenska akademien 1889; RNO 1892; KSO2kl 1898; erhöll Gottlands skarpskytteförbunds guldmedalj; KSO1kl 1902; KVO1kl 1910; fil. hedersdoktor vid Lunds universitet 27 sept. 1918; innehade dessutom ett flertal utländska ordnar.

Gift 1) 14 okt. 1872—4 mars 1879 med skådespelerskan Klara Elina Gabriella Rylander, f. 28 juli 1850, † 24 okt. 1905, dotter till inspektoren Johan Rylander; 2) 21 mars 1885 med Maria Vilhelmina Ulrika (Mary) Strömberg, f. 20 febr. 1853, dotter till grosshandlaren Gustav Strömberg.

B:s militära verksamhet är i främsta rummet knuten till den långvariga kamp, som föregick den allmänna värnpliktens införande i vårt land. Knappt hade det fransk-tyska kriget avslutats, förrän B., då ung underlöjtnant, var färdig att för den svenska allmänheten framlägga en »redogörelse för tyska rikets arméorganisation» och därmed också ge en fingervisning om, i vilken riktning enligt hans åsikt en omorganisation av vårt lands försvarsväsen måste gå (1871). Följande år författade han, såsom svar på en av Krigsvetenskapsakademien uppställd prisfråga, en av akademien med silvermedalj belönad avhandling om »Värneplikt och krigsbildning» (1872), i vilken han utvecklade de militära och sociala skälen för den allmänna värnplikten. Den skulle bli »statens fasta grund, byggd på jämlikhet, arbete, ordning, frihet och pliktkänsla». Utbildningstiden borde, menade han, i allmänhet vara minst två år och aldrig för någon enskild understiga ett år. I syfte att verka för en lösning av försvarsfrågan på värnpliktens grund stiftade B. år 1875 tillsammans med H. Raab, A. E. Rappe, S. A. Hedin, H. Hjärne m. fl. föreningen »Värnpliktens vänner», vilken under åtskilliga år arbetade för sitt program huvudsakligen genom utgivandet av agitationsskrifter. Samma år publicerade B. (först anonymt i månadsskriften Nu, sedan som bok med utsatt författarnamn) den romantiserade skildringen »En framtidssaga», vari han för det svenska folket sökte mana fram verkligheten, sådan den kunde komma att te sig, om man fortfore att insöva sig i säkerhet i förlitande på sina stora minnen. Även

i försvarsproblemets praktiskt politiska behandling fick B. en inblick såsom sekreterare i de för denna fråga tillsatta särskilda utskotten vid riksdagarna 1875, 1877 och 1878. Då efter 1880-talets stiltje en kraftig försvarsvind började blåsa omkring 1890, var B. en av dem, som ivrigast och mest aktivt tog del i rörelsen. I viss mån epokgörande för den nya försvarskampen var det föredrag: »Några ord om vår försvarsfråga», som B. på inbjudan av Fosterländska studentförbundet 20 mars 1890 höll å Norrlands nationssal i Uppsala. Hans »i flärdlös form klädda vederhäftiga framställning av vårt läges faror men ock om våra möjligheter till effektivt försvar» utövade en mäktig verkan och satte fart i den allmänna och enskilda diskussionen. Såsom följder av föredraget kunna betraktas dels bildandet av Uppsala försvarsförbund, dels den utomordentligt starka anslutningen från studentkretsar till tvänne på B:s föranstaltande igångsatta petitioner, av vilka den ena förordade, att studenter under hela värnpliktstiden skulle tjänstgöra i första uppbådet, och den andra gällde anordnandet av militära föreläsningar vid Uppsala universitet. Kort därefter deltog B. i bildandet av Allmänna försvarsföreningen (11 maj 1890), han inträdde i dess verkställande utskott och var under många år (1890—98) dess sekreterare och redaktör av föreningens publikation Försvarsvännen. B. var, vid sidan av godsägaren B. Sundström, den drivande kraften i den försvarspropaganda, som under dessa år i form av möten, föredrag, bildandet av lokalföreningar m. m. drevs runt hela landet. Med brinnande entusiasm förenade B. ett utpräglat realitetssinne och förmåga att bedöma de förhandenvarande möjligheterna. Sedan han vid 1892 års lagtima riksdag varit tillkallad såsom sakkunnig i statsutskottet vid behandlingen av det Palmstiernska, sedan av riksdagen avslagna härordningsförslaget, deltog han i uppgörandet av grunderna till det kompromissförslag (90 dagars värnpliktstjänst och full grundskatteavskrivning samt stora organisatoriska förbättringar), som av den Boströmska regeringen framlades inför samma års urtima riksdag och även vann dess bifall; vid riksdagen hade B. ännu en gång fungerat såsom försvarsutskottets sekreterare.

Sedan B. 1895 utnämnts till militärbefälhavare på Gottland och samma år av dess landsting insatts i första kammaren, kom han i tillfälle att även som aktiv riksdagspolitiker verka för den sak, som låg honom närmast om hjärtat. Särskilt uppträdde han ofta som nitisk talesman för Gottlands försvar, framhållande nödvändigheten av dess skyndsamma ordnande icke blott för Gottlands utan för hela rikets skull. Han hade visserligen ingen fram-

gång med sin 1896 framlagda motion om anläggande av befästningar vid Tingstäde men fick dock den tillfredsställelsen att under sin verksamhetstid på Gottland se såväl denna befästning som förstärkandet av kustpositionen vid Fårösund lyckligen bragta till fullbordan. Icke utan skäl sades det vid hans avskedstagande från befälhavarposten på Gottland, att den storartade utveckling, öns försvarskrafter på senare tid genomgått, i främsta rummet vore att tillskriva hans initiativ och organisatoriska förmåga. Sitt oberoende av fastslagna officiella meningar hävdade B., då han 1897 på ett ganska uppseendeväckande sätt uppträdde mot förslaget att bygga en fästning vid Boden och för detta ådrog sig en skarp reprimand av krigsministern friherre Axel Rappe; B. ursäktade sig med, att »även den lägste trumslagare i armén, då han tycker sig finna, att kärran med högste befälhavaren är färdig att välta i diket, har rätt att ropa sitt: videant consules». Då frågan om värnpliktens utsträckning omkring sekelskiftet åter blev aktuell, deltog B. i arbetet såsom ledamot i 1900 års kommission för granskning av förslaget till en ny försvarsorganisation och var vid 1901 års riksdag såväl i försvarsutskottet som i kammaren en av de ivrigaste förkämparna för den då slutligen antagna härordningen. En försvarsangelägenhet, som alltid var föremål för B:s speciella omvårdnad, var det frivilliga skytteväsendet; för dess fromma arbetade han i riksdagen (1900, 1906), såsom ordförande i kommittén för dess omorganisation (1902) samt såsom mångårig ordförande i dess centralstyrelse (1901—03) och överstyrelse (1903—09). Den militära såväl som parlamentariska erfarenhet och auktoritet, som B. förvärvat, gjorde honom i hög grad lämpad till ordförandeskapet i den s. k. civilkommissionen, varmed han efter sitt avskedstagande ur aktiv militärtjänst bekläddes.

Ur B:s militära verksamhet, ur hans brinnande intresse för riksförsvarets utveckling och historia framväxte direkt den del av hans livsgärning, som kanske gjort honom mest känd för den stora allmänheten: hans krigshistoriska författarskap. Under en följd av år (1882—95) var han avdelningschef vid generalstabens krigshistoriska avdelning och inlade därunder stora förtjänster om dess organisation; ett bestående resultat av B:s arbete på detta fält var planläggningen av generalstabens stora verk om »Sveriges krig åren 1808 och 1809», vars två första band redigerades av honom. Under B:s chefstid vid krigshistoriska avdelningen fullföljdes även den krigsarkivets reorganisation, varigenom detta, i enlighet med dåtida praxis, vid sidan av sina egentliga

uppgifter utbildades till depå för från olika arkiv hopbragta samlingar av krigshistoriskt innehåll. Samtidigt hade B. även gjort sina rika krigshistoriska kunskaper och intressen fruktbärande för en större allmänhet. Från 1879 utgav han under åtskilliga år med biträde av en del andra officerare (Klas Bratt, Gustav Lagerbring, Sven Palme m. fl.) Svenske soldaten, ett slags tidskrift eller läsebok, innehållande populära berättelser ur vår och andra länders krigshistoria samt övriga för soldaten i fält och i fredstid instruktiva redogörelser och framställningar; själv bidrog B. med skildringar av Magnus Stenbock, slaget vid Stor-Kyro, handgevärselden förr och nu och mycket annat. År 1882 inledde han med en bok om »Sveriges krig i Tyskland åren 1805—1807» en lång rad av populärhistoriska arbeten — »läsning för ung och gammal», som han älskade kalla dem —, vari han skildrat så gott som alla Sveriges mera betydande krig alltsedan stormaktstidens början ävensom de tre konungarna Gustav II Adolf, Karl X Gustav och Karl XII. Tack vare sin friska, livfulla stil och sin ypperliga berättarförmåga vann B. för dessa sina verk en stor läsekrets bland en generation, som ännu ej av en hård verklighet stämts till en viss skepsis gentemot den krigsromantik, varåt han ej sällan hängav sig. De rent litterära förtjänsterna i B:s författarskap kunna i varje fall sägas ha fullt motiverat det Karl Johans-pris, varmed Svenska akademien 1889 hedrade honom. B:s huvudarbete på det krigshistoriska området var emellertid den i tre band utkomna biografien över Johan Banér (1908—10). Sedan B. efter många avbrott, vållade bl. a. av hans mångåriga verksamhet på Gottland, lyckats få den första delen färdig, insjuknade han mycket allvarligt, enligt vad han själv uppgav, som en följd av den vision han haft av det i samband med ryske kejsarens besök i Stockholm i juni 1909 förövade mordet å general O. L. Beckman; misströstande om att kunna fullborda verket överlämnade han detta åt dåvarande kaptenen B. Boustedt, under vars medverkan andra delen färdiggjordes, medan B. däremot efter återvunnen hälsa kunde i huvudsak själv ombesörja tredje delen. B:s Banérbok är grundad på omfattande forskningar, den vittnar om skarpsinne och en självständigt genomtänkt uppfattning av ämnet, och den kan nog sägas för första gången ha framställt den geniale fältherren i klar belysning. I viss mån har B. åsyftat en ehrenrettung åt sin hjälte, särskilt vad beträffar de gamla ryktena om hans utsvävande levnadssätt ävensom konflikterna mellan Banér och Axel Oxenstierna. Så framhåller han med största skärpa den militära svagheten i det av Oxenstierna företrädda defensiva systemet och kritiserar gärna hans militära

anordningar, men hans framställning måste i detta avseende trots betydelsefulla synpunkter anses mindre vägande, enär han väsentligen missförstått rikskanslerns syften. Ännu året före sin död upptog B. ett viktigt krigshistoriskt problem till behandling i den lilla källkritiska analysen av förhållandet mellan »Karl X Gustaf och Erik Dahlbergh vid övergången av Stora Bält» (1921), vari han söker reducera betydelsen av Erik Dahlberghs insats i den ryktbara krigarbragden och hävdar, att »äran av arméns djärva tåg över Bält helt och odelat tillkommer Karl Gustav själv». Överhuvud hade B. såsom krigshistoriker sin styrka, då han rörde sig på det organisatoriska området, under det att de taktiska och strategiska företeelserna och problemen mindre synas ha legat inom hans intressesfär och kanske också mindre för hans begåvning.

B:s författarskap sträckte sig även utanför krigshistoriens råmärken. Alltsedan 1870-talet publicerade han då och då i tidskrifter och tidningar smärre kulturhistoriska skisser och skildringar, ofta grundade på egna källforskningar och avhandlande så skilda ämnen som den unge pfalzgreven Karl Gustavs utrikes resa 1638—40, trolldomsväsendet i Stockholm 1676, soldatens klädsel för hundra år sedan m. fl. En stor del dylika kulturhistoriska utkast och berättelser samlade han i bokform under titeln »Fordomdags» (två serier, 1895 och 1896). En målande kulturhistorisk skildring och på samma gång ett vackert vittnesbörd om hembygdskärlek är den både på historiska forskningar och personliga hågkomster baserade bok om fädernestaden Åmål, som B. på gamla dagar utgav under titeln »Från en gammal svensk småstad» (1918). Från B:s hand härröra även en del skönlitterära alster, såsom romanerna »Carl Svenske», med motiv från frihetstiden, och »Prokuratorn», behandlande Göran Persson. B. hade en utpräglad musikalisk begåvning; han har bl. a. komponerat Gottlands infanteriregementes paradmarsch och satt musik till några av Runebergs sånger. — B:s betydande privatarkiv är deponerat i krigsarkivet.

Tryckta arbeten: Redogörelse för tyska rikets arméorganisation. Sthm 1871. 126, II s. (Militärlitt.-fören:s förlag N:o 5.) — En folkresning. Några drag från kriget i Finland 1808 (Läsning f. folket, Arg. 38, 1872, s. 57—78; sign. G. B.). — Sweriges första dag som stormakt (ibid., s. 297—322; sign. G. B.). — Bidrag till Sveriges krigshistoria. 1. Träffningen vid Södra Stäket den 13 augusti 1719 (KrVA Tidskr., 1872, s. 353—369, 385—398; sign. G. B.). 2. General Buddenbrock och träffningen vid Villmanstrand (ibid., 1873, s. 65—79, 97—109, 129—142, 161—176, 193—213; sign. G. B.). — Om värnepligt och krigsbildning (KrVA Handl., 1873, s. I—47; av KrVA prisbelönt tävlingsskrift). — Kriget mellan Frankrike och Tyskland 1870 och 1871 (Läsning f. folket, Arg. 39, 1873, s. 97—134, 225—250). — Hur kan Sverige

erhålla ett tidsenligt och starkt försvar (ibid., Arg. 40, 1874, s. 97—128). — Några blad ur »den stora ofredens» historia. Slaget vid Storkyro 1714 (ibid., s. 353—376). — Om soldatens drägt och »frisure» för 100 år sedan (Nu, Arg. 1, 1874—75, s. 7—11). — En utrikes resa för 240 år sedan (ibid., s. 46—50). — En jernvägsresa (ibid., s. 82—88). — En framtidssaga. Ur en Stockholmstidning för år 1925 (ibid., s. 136—142, 146—152, 178—183, 209—215; även sep. Sthm 1876. 69 s.). — Bilder ur Sveriges krigshistoria. 1*. Sthm 1876. (1), 160 s. — Carl Svenske. En berättelse från frihetstiden. D. 1—2. Sthm 1876. 385, 292 s. (Ursprungligen publicerad i Nu 1876.) Ny uppl. ill. av Nils Larson. Sthm 1900. 510 s. — Om försvarskraft och kostnad. Föredrag. Sthm 1877. 34 s. 2:a uppl. Sthm 1877. 34 s. — Penningen som försvarsmedel. Föredrag. Sthm 1878. 16 s. 2:a uppl. Sthm 1878. 16 s. — Hertigen. Historisk interiör i två akter. Sthm 1879. 55 s. — Elsa. En berättelse från hexprocessernas tid. Sthm 1879. 217 s. — Katalog öfver generalstabens handskrifter och böcker den 1 augusti 1878. Sthm 1879. (8), LIX, (2), 359 s. (Anon.) — Magnus Stenbock (Sv. soldaten, Arg. 1, 1879, s. 7—16, 1 portr.; sign. G. B.). — Slaget vid Storkyro 1714 (ibid., Arg. 2, 1880, s. 128—143; sign. G. B.). — Rapport öfver resa till Grekland år 1880. Sthm 1882. 69 s. — Sveriges krig i Tyskland åren 1805—1807. Sthm 1882. IV, 232 s., 3 kartor. (Militärlitt.-fören:s förlag N:o 46.) — Finska kriget 1808—1809. Läsning för ung och gammal. Sthm 1882. II, 339 s. 3:e tillök. o. ill. uppl. Sthm 1905—06. 357, (3) s. — Gustaf II Adolf. Några minnesblad. Sthm 1882. 64 s., 1 portr., 2 pl. 2:a uppl. Sthm 1882. 64 s., 1 portr., 2 pl. (Tills. med M. Höjer.) — En partigängares äfventyr under den stora ofreden (Läsning f. folket, Arg. 49, 1883, s. 108—141; sign. G. B.). — Generalen von Döbelns fälttåg i Jemtland 1809 (KrVA Tidskr., Arg. 51, 1883, s. 415—436, 1 karta). — Från vår ofredstid. 1. Den förmente spionen (Läsning f. folket, Arg. 50, 1884, s. 62—76). — Årsberättelse af föredraganden i krigskonst (KrVA Handl., 1884, s. 94—114). — Kriget mot Danmark 1675—1679. Läsning för ung och gammal. Sthm 1885. (8), 296 s., 1 karta. — Årsberättelse af föredraganden i krigskonst (KrVA Handl., 1885, s. 113—124). — Prokuratorn. Interiörer ur Erik XIV:s krönika af W. Lemnius. Sthm 1886. 511 s. (Pseud.; 2:a uppl. under titel:) Junker Sven. Historisk berättelse från Erik XIV:s tid. Ill. af C. Althin. Sthm 1899. 478 s. — Vårt försvar mot norr (Fosterlandets försvar, Arg. 2, 1886, s. 89—134, 1 karta; sign. G. B.). 4:e uppl. Sthm 1892. 48 s., 1 karta. — Ännu några ord om slaget vid Lund (Hist. tidskr., Arg. 6, 1886, bil., s. 1—6). — Carl den tolfte. Läsning för ung och gammal. Sthm 1888. 405, (2) s., 1 portr. — Berättelse om fälttjänstöfningarna i Upland 1888. Sthm 1889. 274 s. (Utarb. av B., C. J. A. F. Wickström och H. A. G. A. Pantzerhielm.) — Krigsrörelserna i Bohuslän 1788. Ett hundraårsminne (Bidrag t. kännedom om Göteb. o. Bohus läns fornm. o. hist., Bd 4, 1888, s. 209—295). — Carl X Gustaf. Läsning för ung och gammal. Sthm 1889. (3), 321 s. — Koncentrering mot målet (Fosterlandets försvar, Arg. 5, 1889, s. 143—172; sign. G. B.). 3:e uppl. Sthm 1891. 52 s. — Gustaf II Adolf. Läsning för ung och gammal. Sthm 1890. 401 s. — Några ord om vår försvarsfråga. Föredrag i Upsala den 20 mars 1890 (Fosterlandets försvar, Arg. 6, 1890, s. 59—78; utgavs sep. i 25,000 ex. Sthm 1890—92). — Vår mest hotade provins. En maning till Gotlands invånare af En försvarsvän. Sthm 1890. 16 s. (Anon.) — När konungamördarne bekände. Ett hundraårsminne (Sv. kalender, Arg. 12, 1891, s. 16—39). — Kriget i Norge 1814. Efter samtidas vittnesbörd framställdt. Sthm 1893. (2), 348 s., 3 kartor. (Även på tyska Stuttg. 1895.) — Svea lifgardes traditioner (Hist. tidskr., Arg. 14, 1894, bil., s. 1—11). — Herr von Böhnens straffpokaler. Sthm 1895. 16 s. (Även i förf:s Fordomdags, Ser. 2, s. 108—120.) — Fordomdags. Kulturhistoriska utkast och berättelser. Ser. 1—2. Sthm 1895—96. (1), 196 s.; (1), 191 s. — Svenska härens utveckling under Oscar II:s regering (Ord o. bild, Arg. 6, 1897, s. 387—400). — Johan Banér. D. 1—3. Sthm 1908—10. IX, 535 s., 1 portr.; XI, 641 s., 6 pl.; 6, 694 s., 1 portr. — Sveriges krigshistoria i bilder med text av Gustaf Björlin utg. av John M. Påhlman. Bd 1—3. Sthm 1913—19. Tv.-fol. 151 s., 42 pl.; 146 s., 43 pl.; 182 s., 48 pl. — Flydda tider. Anteckningar och minnen.

Sthm 1914. 174, (1) s. — Från en gammal svensk småstad [Åmål]. Strödda minnen och anteckningar. Sthm 1918. 249 s., 1 pl. — Karl X Gustaf och Erik Dahlbergh vid övergången av Stora Bält. Sthm 1921. 55 s. — Smärre artiklar i KrVA Tidskr., Hist. tidskr., Ord o. bild, Svenske soldaten, Fosterlandets försvar, Försvarsvännen, Svensk kalender, Läsning f. folket, Stockholms dagblad m. fl.

Utgivit: Svenske soldaten. Tidskrift. Sthm 1878—79. Forts. av: Svenske soldaten. Läsebok. Sthm 1880—90. — Fosterlandets försvar. Tidskrift för alla. Utg. af Föreningen Värnpligtens vänner. Sthm 1885—90. — Försvarsvännen. Tidning för Sveriges försvarsföreningar. Sthm 1890—1897. — Sveriges krig 1808—1809. Bd 1—2. Sthm 1890—95. 375, (19) s., 25 tab.; VIII, 464 s., 30 kartor.

Översatt: Kraft till Hohlenlohe-Ingelfingen, Tankar om fältartilleriets användning i förening med de andra vapnen efter införandet af refflade gevär och kanoner. Sthm 1871. 42 s. 2:a uppl. Sthm 1872. 42 s. (Militärlitt.-fören:s förlag N:o 1.)

Kompositioner i tryck: Wals för piano. Sthm [1863]. — Wals för piano. Gtbg [1866]. — Blanche et noire. Schottisch för piano. Sthm [1902]. — Augusta-vals för piano. Sthm [1903]. — Kungl. Gotlands infanteri-regementes parad-marsch arrangerad för piano. Sthm [1903]. — Tanken. Ord af J. L. Runeberg. Sthm u. å. — Fjäriln och rosen. Ord af J. L. Runeberg. Sthm u. å.

Kompositioner i handskrift: Morgonen. Trio för sopran, alt och tenor. Ord af Runeberg. — Souvenir till Mamma. Wals.

Källor: Meddelanden av överste B. Boustedt; B:s brev till godsägaren B. Sundström (berörande försvarsrörelsen på 1890-talet); nekrologer i Vårt försvar, i Hist. tidskrift och i dagspressen; Hvar 8 Dag, Arg. 11, 1909/10, N:o 4; Första kammarens prot. och övriga handl.; E. Bergman, General Gustaf Björlin (Hembygden, utg. av Dalslands hembygdsförbund, 1923); B. Boëthius, rec. av »Johan Baner» (Personhist. tidskr., 1909 och 1911); Svensk officersmatrikel, 1 (1921).

G. JACOBSON.

Björling, släkt, härstammande från bergsfogden i Österbergslagen, sedermera handlanden och rådmannen i Säter Olof Mattsson B. (f. 1643, † 1714), far till lagmannen över Österdalarna och Bergslagen Johan Olof B. (f. 1682, † 1735). Dennes son, kaptenen Olof B. (f. 1725), stamfader för samtliga nu levande släktmedlemmar, var farfar till biskopen i Västerås Carl Olof B. (se nedan 1), vilkens son, rektorn vid Katarina elementarläroverk i Stockholm, Carl B. (f. 1837, † 1920) av trycket utgivit en utförlig historik över Katarina skola (1913). En son till rektor Carl B., kontorschefen Carl-Olof B. (f. 1869), var 1897—1904 gift med skådespelerskan Hedvig Amanda (Manda) Lindroth (f. 1876), sedermera omgift med skådespelaren August Falck. Biskop B:s kusin lektorn Emanuel Gabriel B. (se nedan 2) hade sonen Carl Fabian Emanuel B., professor i Lund (se nedan 3), vilkens son Carl B. (se nedan 4) likaledes är professor i Lund. Bror till lektor Emanuel Gabriel B. var handlanden i Stockholm Johan Alfred B.

(f. 1822, † 1871), far till Grönlandsfararen Johan Alfred B. (se nedan 5).

Källa: G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1914, 18.

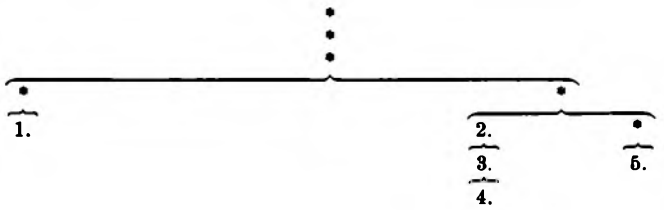

1. Carl Olof Björling, f. 16 sept. 1804 i Västerås, † 20 jan. 1884 därstädes. Föräldrar: handlanden Johan Olof Björling och Johanna Lovisa Ljungdahl. Upptogs efter faderns död 1809 såsom fosterbarn av en avlägsen släkting, inspektoren på Lövsta bruk i Uppland K. Stjernsten. Åtnjöt undervisning vid Gävle läroverk; student i Uppsala 16 juni 1822; disp. 13 apr. 1825 (De auspiciis Romanorum; pres. S. Ödmann); fil. kand. 4 juni 1829; disp. 24 apr. 1830 (De intuitu mentis ejusque objecto dissertatio, p. I; pres. P. D. A. Atterbom); fil. magister 15 juni s. å.; teol. kand. 14 dec. 1833; disp. 14 juni 1839 (Dissertatio theologica quæstionem de genere sciendi theologico tractans, p. I; pres. K. J. Almquist); teol. lic. 11 nov. s. å.; prästvigd 14 juni 1840; disp. 11 juni 1841 (å sistnämnda disputation, p. II; pres. K. E. Fahlcrantz). Tf. apologist vid Hudiksvalls trivialskola ht. 1829—vt. 1830; lärare i matematik ht. 1830—ht. 1831, i historia vt. 1831, ht. 1835—vt. 1840 och i filosofi vt. 1835, gymnasieadjunkt 16 jan. 1833, lektor i historia 29 juli 1840 och tillika tf. gymnasieadjunkt ht. 1840—ht. 1842, lärare i främmande levande språk vt. och ht. 1841 samt i teologi ht. 1842, allt vid Gävle gymnasium; rektor därstädes 5 juni 1843—5 juni 1846; kyrkoherde i Arboga stads- och landsförsamlingar 26 okt. 1846; kontraktsprost i Arboga kontrakt 1847; uppförd å tredje förslagsrummet vid biskopsvalet i Västerås 7 nov. 1849; ledamot av riksdagarna 1850—65; domprost i Västerås samt v. preses i konsistorium 17 jan. 1852; ledamot av handboks- och katekeskommittén 9 juli 1852—6 febr. 1854; preses vid prästmötet 1856; ledamot av löneregleringsnämnden för Västerås län 1862—1866; biskop i Västerås stift 23 nov. 1866; bevistade kyrkomötena 1868, 1873 och 1878; höll prästmöten i Västerås 1871 och 1878; predikant vid Oskar II:s kröning i Storkyrkan 12 maj 1873. Teol. doktor 14 juni 1845; LNO 1849; KNO 1870; KmstkNO 1879; fil. jubeldoktor 1880.

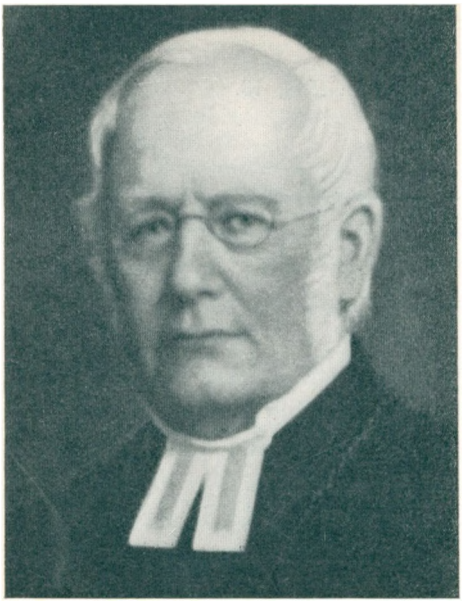

C. O. Björling.

Oljemålning av B. Wallerius. 1889. Västerås domkapitel.

Gift 30 aug. 1836 med Harriet Bratt, f. 17 mars 1814, † 13 apr. 1888, dotter till grosshandlanden Karl Bratt i Göteborg.

För eftervärlden är B. mest bekant genom sitt stora arbete: »Den christeliga dogmatiken» (1866—77), en av de få fullständiga vetenskapliga framställningar av den teologiska dogmatiken, som av svenska författare givits — och väl den utförligaste av dem alla. Arbetet på detta verk har ock upptagit B. under nästan hela hans verksamhetstid såsom kristendomslärare och präst. I sitt slutgiltiga skick härflyter det visserligen nästan helt och hållet från hans biskopstid. Men dess första band framträder såsom en »omarbetad och tillökt» upplaga av det nära tjugu år tidigare (1847) utgivna arbetet: »Den evangelisk-lutherska trosläran». Den genomgripande revision, som B. underkastat detta arbete, betecknar tillika, enligt hans eget uttalande i förordet till dogmatikens första band, i viss mån en förskjutning i hans dogmatiska ståndpunkt. Under den gångna tiden hava, yttrar han, »stora förändringar inträffat på det dogmatiska gebitet, i det man vid dogmernas grundläggning nu ej allenast återgår till det religiösa erfarandet utan även till den bibliskt-kyrkliga bekännelsen. Ett sådant återvändande till en konfessionell ståndpunkt är i flera hänseenden märkbar även i den andra upplagan av mitt teologiska arbete.» Bland de dogmatiska författare, till vilka han härvid ansluter sig, nämner han i allra främsta rummet representanten för den strängaste konfessionella riktningen inom Tysklands teologi, F. A. Philippi. Däremot påpekar han, att »de i första upplagan omfattade Schleiermacherska åsikterna om religionen m. m. blivit lämnade». Dock kan man knappast tala om någon egentlig förändring i själva den teologiska åskådningen. Redan i den första upplagan riktar B. från utpräglat kyrkligt-konfessionell ståndpunkt en avgjord kritik mot Schleiermachers framställning av det kristna trosinnehållet, medan han å andra

sidan även i den senare upplagan såsom dennes förblivande förtjänst framhåller, att han »i det religiösa erfarandet funnit grundvalen och den ständiga utgångspunkten för dogmatiken samt därigenom gjort den till en självständig vetenskap». Däremot har en betydande förskjutning ägt rum i fråga om den dogmatiska metoden och arbetets anläggning i det hela. Medan den religiösa erfarenhetsprincipen i det äldre arbetet genomkorsas av ett starkt konstruktivt-spekulativt element, som trots B:s skarpa motsats till den Hegelska riktningen synes röja ett tydligt inflytande från denna, kommer den i den senare upplagan konsekventare men i stark konfessionalistisk omprägling till genomförande. Dogmatiken bestämmes här sammanfattande såsom »kyrkans vetenskapliga medvetande», och då kyrkans trosmedvetande har sin grund i den heliga skrift och sitt uttryck i bekännelsen, måste även dogmatiken, som på varje punkt har att taga sin ståndpunkt icke utanför utan i tron, i dessa äga sin källa och utgångspunkt. Trots det starkare betonandet av dogmatikens empiriska karaktär, kommer emellertid även här understundom ett rationellt-spekulativt inslag till synes på ett sätt, som gav anledning till anmärkningar mot B. för en överdriven tilltro till det spekulativa förnuftets räckvidd. I de enskilda läropunkterna ansluter sig B. med stor trohet till den gamla kyrkoläran. Även gentemot de försök till dogmatiska nybildningar, som förelågo i den utpräglat konfessionella nyare teologien, ställer han sig i regel betänksam och griper därvid gärna tillbaka till de gamla 1600-talsteologerna, särskilt Quenstedt. Den utbildning, som kyrkobegreppet fått inom den tyska, av Kliefoth m. fl. representerade s. k. nyluteranismen, vilken på den samtida »högkyrkliga» Lundateologien utövade ett bestämmande inflytande, avvisar han såsom katoliserande. I övrigt är den egentligt systematiska framställningen i förhållande till arbetets stora omfång ganska knapp; större delen av utrymmet upptages av de på varje punkt tillfogade bibliska och dogmhistoriska överblickarna. Utgivandet av dogmatikens olika delar beledsagades regelmässigt i Uppsalaorganet Teologisk tidskrift av en polemik mellan B. och hans stående recensent, sedermera domprosten N. J. Linnarson. B:s dogmatiska arbete kan ej sägas vara utmärkt av någon större originalitet eller starkare systematisk kraft, och något mera betydande inflytande på den teologiska utvecklingen i Sverige har det knappast utövat. Dock saknar det ej en viss självständighet. I varje fall är det ett vittnesbörd om en, om hänsyn tages till de omständigheter, under vilka det tillkommit, verkligt imponerande flit, ett grundligt tankearbete och en betydande lärdom.

Samma strängt konservativa hållning, som för B. såsom teolog var utmärkande, sätter ock sin prägel på hela hans praktiska verksamhet. Såsom medlem av prästeståndet och kyrkomötet tillhörde han nästan genomgående den yttersta högra flygeln. Till den slutligen år 1866 genomförda representationsreformen var han en avgjord motståndare, såväl av allmännare grunder som framför allt med hänsyn till det försvagande av kyrkans ställning, han därav befarade. I den nyinförda kyrkomötesinstitutionen såg han ingen verklig garanti häremot. I ett yttrande vid riksdagen 1863 fäster han med synnerlig skärpa uppmärksamheten på de svaga punkterna i kyrkomötets egen rättsliga ställning och förespår, att det »inom kort skall bliva helt och hållet vanmäktigt och att den blivande riksförsamlingen då skall i själva verket bliva kyrkans enda representativa myndighet, utan att dock i dess sammansättning finnes den ringaste garanti för att den bleve vuxen ett så maktpåliggande verk». Lika avvisande ställer han sig exempelvis till reformförslagen rörande oäkta barns arvsrätt och i andra liknande frågor. Starkast kommer dock B:s strängt konservativa och kyrkligt-konfessionella ståndpunkt till synes i hans ställning till kraven på utvidgad religiös och kyrklig frihet. Mot varje lossande på det gällande konfessionstvånget reste han i det längsta ett principiellt motiverat motstånd och tvekar icke att vid riksdagen 1859—60, med utgångspunkt i den kristna statens idé, vilken såsom sin grundval krävde religiös och kyrklig enhet, uttala, att religionsfriheten »ingalunda» bör »anses såsom något i och för sig själv gott». De vid samma riksdag antagna förslagen till mildring av det konfessionella tvånget och reglering av främmande trosbekännares ställning fann han sig emellertid böra biträda, under hänvisning till den av erfarenheten allt tydligare bekräftade omöjligheten att tillämpa de gamla bestämmelserna och nödvändigheten av ett ordnande av förhållandena, sådana de faktiskt utvecklat sig. I främsta rummet upptogs emellertid B:s intresse av de under hela hans kyrkliga verksamhetstid i högsta grad aktuella frågorna om beredande inom statskyrkan själv av större religiös rörelsefrihet. I frågan om upphävande av det s. k. konventikelplakatet ägde hans ståndpunkt såtillvida beröring med den liberalare riktningens, som han — tydligen på grund av erfarenheterna från Västerås stift, där denna fråga vunnit en särskild tillspetsning — redan tidigt anslöt sig till borttagandet i detta avseende av alla straffpåföljder av rent borgerlig art. Men till gengäld krävde han inrymmandet åt de kyrkliga myndigheterna av utsträckta och mycket vittgående befogenheter i här ifrågavarande hänseende. Ett av B. i detta syfte

framlagt förslag, för vilket han vid riksdagen 1856—58 med seg energi kämpade, torde i verkligheten hava betecknat en ståndpunkt till höger om den vid nämnda riksdag antagna förordningen. Och då kyrkomötet 1868 antog den ännu gällande förordning, varigenom det också i 1858 års förordning kvarstående förbudet mot anordnande under allmän gudstjänsttid av friare religiösa sammankomster upphävdes, var B. en av de två medlemmar, som reserverade sig mot detta beslut. Sin reservation motiverar han därmed, att det här icke — såsom i debatten särskilt av A. N. Sundberg hävdats — blott gällde borttagandet av ännu kvarstående straffbestämmelser utan ett principiellt erkännande av en ordning, som dock stode i strid mot kyrkans bekännelse. Då B. senare, under hänvisning till orimligheten i antagandet, att ett kyrkomöte skulle vilja träda i strid mot kyrkans bekännelse, gör gällande en motsatt tolkning av beslutets innebörd, gav detta anledning till ett rätt pikant replikskifte i Teologisk tidskrift (1871—72) mellan B. och dv. akademiadjunkten Martin Johansson. Mot den s. k. predikande lekmannaverksamheten uppträdde B. outtröttligt i tal och skrift, bl. a. i en särskild broschyr: »Om den nuvarande predikande lekmannaverksamheten, synnerligast med afseende på dess förhållande till luterska kyrkans bekännelse» (1873). Karakteristisk för B:s i pregnantaste mening bekännelsetrogna ståndpunkt är den grad, i vilken han härvid begränsar den principiella begrundningen till ett urgerande av Augsburgska bekännelsens fjortonde artikel, med dess bekanta bestämmelse, att endast den, som är »lagligen kallad» må »offentligen lära» osv. i församlingen. Mot en i kyrkans ordning infogad och lagligen reglerad lekmannapredikan förklarar han sig icke hava något att invända, men de tid efter annan i denna riktning framställda förslagen kunde han dock icke biträda.

Var således B:s ställning till tidens liberala kyrkliga reformsträvanden nästan genomgående negativ, framträdde han däremot på flera områden såsom en energisk förespråkare för reformer, som enligt hans mening voro ägnade att stärka det kyrkliga livet. Så påyrkade han redan i en motion vid riksdagen 1853 åtgärder för prästbildningens höjande och hörde alltjämt till de ivrigaste förkämparna för de här småningom genomförda reformerna. Särskilt beaktansvärd är den värme och iver varmed B. från början omfattade kravet på upptagande av missionsverksamhet från kyrkans egen sida. Då vid kyrkomötet 1873 någon manat till betänksamhet i denna sak, replikerade B. med en för honom i sådana ting ovanlig skärpa: »Min tro är, att varken folket eller den enskilde bör rådfråga

sin ställning, då det gäller att sprida Kristi lära bland hedningarna, utan gripa verket an utan alla betänkligheter.» I främsta rummet inriktade sig emellertid hans strävanden på en revision av de kyrkliga böcker — katekesen och handboken — som fått sin prägel av den Lindblomska ærans »neologiska» tendenser. Särskilt på katekesfrågans lösning nedlade han ett betydande arbete. Ett av honom med anledning av en i prästeståndets cirkulär vid 1847 års riksdag till hågade författare riktad inbjudan inlämnat katekesförslag — en ganska försiktig omarbetning av den Lindblomska katekesen — förordades av prästeståndet 1850 såsom grundval för det fortsatta revisionsarbetet. Såsom medlem av den 1852 tillsatta handboks- och katekeskommittén deltog han i utarbetandet av dennas katekesförslag, som emellertid trots prästeståndets förord icke vann stadfästelse. I den 1868 tillsatta nya katekeskommittén fick B. väl ej plats, men de av kyrkomötet för kommitténs arbete angivna riktlinjerna — en ny katekes, ej blott en bearbetning av den gamla — voro formulerade av B. Vid kyrkomötet 1873 var B. huvudmotståndaren mot kommitténs då framlagda förslag: han fann bl. a. nu brytningen med Lindbloms katekes alltför radikal och det praktiska momentet alltför mycket åsidosatt. Även nu utföll kyrkomötets beslut i väsentlig överensstämmelse med B:s yrkande. Kommitterades förnyade, 1878 framlagda förslag fann sig B. däremot trots vissa betänkligheter — särskilt hade han önskat en än starkare betoning av den objektiva försoningen — böra biträda. Det av 1852 års kommitté utarbetade handboksförslaget ledde väl lika litet som dess katekesförslag till något omedelbart resultat. Men det utövade ett vittgående inflytande på den följande liturgiska utvecklingen, och mycket viktiga delar därav blevo, alltjämt under B:s ivriga medverkan, småningom antagna. I detta sammanhang böra ock B:s motion vid kyrkomötet 1868 om en fullständig revision av 1686 års kyrkolag och hans upprepade motioner om kraftiga åtgärder för söndagshelgdens upprätthållande betraktas.

B. hörde väl ej till kyrkans egentligt ledande personligheter, men han var en värdig och personligen i hög grad aktningsbjudande representant för ett kyrkoideal, som numera visserligen i många stycken tillhör det oåterkalleligt förgångna. I sitt hemstift, dit han 1846 återbördats, vann han redan från början ett sällsynt, sedan alltmer befästat förtroende. Såsom stiftschef kom han visserligen genom sin strängt avvisande hållning mot de friare religiösa rörelserna i utpräglad motsättning till den även bland stiftets prästerskap starkt representerade »lågkyrkliga» riktningen. Men den

orubbliga fastän stillsamma konsekvens, varmed han hävdade sin med varm personlig övertygelse omfattade ståndpunkt, ingav ovillkorlig respekt, och blidheten i hans väsen verkade utjämnande. B:s omdömen, i hans ämbetsberättelser till prästmöten och eljest, kunde understundom vara skarpa nog. Men intet låg honom mera fjärran än att söka strid. Och hans personliga förhållande till den lågkyrkliga riktningens representanter var präglat av synnerlig välvilja och vänlighet. De som sett och hört honom, bevara ett starkt intryck av det vördnadsbjudande i hans yttre framträdande.

Tryckta arbeten: Dissertatio theologica quæstionem de genere sciendi theologico tractans. P. 1—2. Upps. & Gävle 1839—41. 4:o 26 s. (Diss., P. 1 præs. C. J. Almquist, P. 2 præs. C. E. Fahlcrantz.) — De forma imperii apud græcos antiquissima. P. 1—2. Upps. 1840. 4:o 18 s. (Diss., P. 1 resp. R. J. Ström, P. 2 resp. C. A. Küsel.) — De inre vittnesbörden om Jesu ankomst. Predikan på 3:dje söndagen i adventet. Gävle 1843. 12:o 14 s. — Tal hållet i bibel-sällskapet i Gefle den 3 december 1843. Gävle 1843. 12:o 26 s. — Hvarföre kallade svenska nationen fursten af Ponte-Corvo till sin herskare? Hafva de förhoppningar man fästade vid denne man blifvit svikna eller uppfyllda? Tvenne frågor, framställde och besvarade uti ett tal som på 25 årsdagen af H. M. konung Carl XIV Johans kröning blifvit hållet i Gefle gymnasium den 11 maj 1843. Sthm 1844. 149 s. — Den evangelisk-lutherska trosläran systematiskt behandlad. D. 1. Förberedande studier till dogmatiken. Sthm 1847. (4), VIII, 554 s. (D. 2 och 2:a uppl. D. 1 med ändrad titel, se nedan.) — Förslag till omarbetning af nu gällande kateches... förordadt af högvördige preste-ståndet vid riksdagen 1850—51. Sthm 1851. 12:o 96 s. — Om den praktiska teologiens begrepp. Afhandling vid prestmötet i Westerås 1856. Västerås 1856. 4:o 36 s. (Handl. rör. prestmötet i Westerås 1856; även i omarb. form Västerås 1856. 24 s.) — Föredrag vid prestmötet i Westerås år 1862 [De fordringar, hvilka den evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige, med anledning af sednare tiders tilldragelser, ställer på predikoämbetet]. Västerås 1862. 4:o 14 s. (Handl. rör. prestmötet i Westerås 1862.) — Predikan vid biskopen doctor Christian Eric Fahlcrantz' jordfästning i Westerås domkyrka. Västerås 1866. 14 s. — Den christeliga dogmatiken enligt lutherska kyrkans bekännelseskrifter. D. 1. 2:a omarb. uppl. Sthm [tr. Örebro] 1866. VIII, 597 s. (1:a uppl., Sthm 1845, se ovan.) D. 2: 1—5. Sthm 1869—77. IV, 300 s.; (4), 94 s.; (4), 248 s.; IV, 271 s.; (6), 77 s. — Herdabref till vördiga presterskapet och lärarena vid läroverken i Westerås stift. Västerås 1867. 4:o 11 s. — Om vigten och betydelsen af vår evangelisk-lutherska bekännelse (Handl. rör. prestmötet i Westerås 1871, s. 7—18). — Luthers lilla katekes och J. A. Lindbloms förklaring med några smärre ändringar i den senare. Sthm 1871. 12:o 108 s. — Lindblomska katekesförklaringen i förkortad form föreslagen till begagnande wid christendomsunderwisningen inom Westerås stift, till dess den nya förklaringen öfwer Luthers lilla katekes blifwer till antagande anbefald. Västerås 1871. 39 s. — Om den nuvarande predikande lekmannaverksamheten synnerligast med afseende på dess förhållande till lutherska församlingens bekännelse. En uppsats. Västerås 1873. 27 s. — Predikan vid Oskar II:s kröning... Västerås 1873. 16 s. — Om försoningens sammanhang med gudsbegreppet (Handl. rör. prestmötet i Westerås 1878, s. 2—14). — Dessutom ämbetsberättelser vid prästmötena i Västerås (1871, 78), artiklar i Teol. tidskr. samt översättning av delar av H. Olshausen, Biblisk commentar öfver Nya testamentets samtliga skrifter (1840—64).

Källor: Meddelanden av ett flertal personer; prästeståndets och kyrkomötets prot. och handl.; Handl. rör. prästmötena i Västerås 1871 och 1878; H. P. Hierta, Allmänna kyrkomötet 1868 (1871); L. Mossberg, Minnestal öfver... biskopen... Carl Olof Björling (Handl. rör. prestmötet i Westerås 1886).

E. BILLING.

E. G. Björling.
Oljemålning. H. allmänna läroverket, Västerås.

2. Emanuel Gabriel Björling, f. 2 dec. 1808 i Västerås, † 3 nov. 1872 därstädes. Föräldrar: rådmannen och handlanden Karl Adolf Björling och Anna Margareta Lagerwall. Student i Uppsala 17 okt. 1826; disp. 15 nov. 1828 (De idea ecclesiæ ejusque in religione momento, p. posterior; pres. K. E. Fahlcrantz); fil. kand. 21 dec. 1829; disp. 22 maj 1830 (De motu corporum rigidorum, p. X; pres. J. Svanberg); fil. magister 16 juni 1830. Lärare i Hillska skolan å Barnängen vid Stockholm 9 febr. 1831; rektor därstädes 28 juli 1835; tillika docent i mekanik vid Uppsala universitet 4 juni 1836, överflyttade till Uppsala 1840; uppfördes på tredje förslagsrummet till mathematum inferiorum professionen vid Uppsala universitet 18 maj 1842; docent i samma ämne 28 apr. 1843; lektor i matematik i Västerås läroverk 28 febr. 1845 (tillträdde 1847); tjänstgjorde intill förflyttningen till Västerås dels som docent vid universitetet, dels som lärare vid Uppsala lyceum; rektor vid Västerås läroverk 1842—50 och 1855—62; ledamot av kommittén angående stiftsvis inrättade pensionsanstalter för folkskollärare (bet. 25 maj 1855) och av kommittén angående ordnandet av pensionsväsendet för folkskollärare och deras änkor och barn 22 apr. —19 dec. 1864. Erhöll av Vetenskapsakademien den Fernerska belöningen 1846, 1847, 1853, 1856 och 1858; LVS 1845; LVA 1850; RNO 1858.

Gift 5 juli 1837 med Sofia Emilia Böttiger, f. 9 mars 1809, † 9 mars 1891, dotter till apotekaren i Västerås Karl Fredrik Böttiger.

B. var på sin tid en av de få svenskar, som utövade ett mera anmärkningsvärt vetenskapligt författarskap inom den rena matematikens område. Bland hans talrika arbeten märkas sådana angående serier, differentialekvationer, allmän funktionsteori, elliptiska funktioner m. m. Ett särskilt intresse ägnade han åt frågor rörande de s. k. principala värdena av potenser, logaritmer och cyklometriska

funktioner. Han arbetade härvid parallellt med den store franske matematikern A.-L. Cauchy och blev även av denne uppmärksammad (jfr Cauchys »Exercises d'analyse» etc., T. 3, p. 387). I det hela kommo dock icke hans rent vetenskapliga skrifter att sätta några mera framträdande spår i matematikens utveckling.

Så mycket större blev däremot hans betydelse för svensk matematisk elementarundervisning, framför allt genom den från honom härrörande »Elementarlärobok i algebra». Om denna läroboks vidsträckta användning vittna de många upplagorna; den första utkom 1832, den nionde och sista 1873—76. Och vad som gav denna lärobok en epokgörande betydelse var kort sagt dess strävan efter vetenskaplig grundlighet och noggrannhet. I utförliga förord till de olika upplagorna betonar och utlägger förf. betydelsen härav. Särskilt kan i detta avseende hänvisas till fjärde upplagans förord, där han bl. a. uttalar den förhoppningen, att boken »ehuru avpassad efter nybörjarens behov, måtte kunna tjäna såsom säker och tillräcklig grund för ett efterföljande vetenskapligt studium av analysen». I sin strävan efter vetenskaplighet rönte B., såsom naturligt kunde vara, stark påverkan av Cauchy; till denne och den »rensning av elementen», han företagit, hänvisar B. beständigt. Därför blev hans bok också ett mycket tidsenligt arbete. Att man senare på vissa håll funnit densamma »alltför vetenskaplig», och att det å andra sidan i våra dagar nog kan sägas, att dess vetenskaplighet i vissa avseenden är relativ, blir en sak för sig. Ingen kan frånkänna B. äran av att inom vårt land hava varit den, som för alltid gjort slut på det slags löslighet i begreppsbildning och bevisföring, som på detta undervisningsfält tidigare var rådande.

Om B:s personlighet har en minnestecknare sagt: »Blid och överseende mot andra, var han sträng mot sig själv och fullgjorde sina plikter med ett nit och en trohet, som sällan, om någonsin, blivit överträffade.» Hans skicklighet som lärare beskrives såsom enastående. Allmänt vitsordas på samma gång, att han i sällsynt grad vann sina lärjungars tillgivenhet. Den aktning och respekt, han allmänt åtnjöt, säges bl. a. hava tagit sig uttryck däri, att han på sin tid var den mest inflytelserike medlemmen av domkapitlet i Västerås. — B:s efterlämnade papper förvaras i Västerås läroverksbibliotek.

Tryckta arbeten: Utkast till elementar-geometri. Afd. [1]—2. Sthm 1831—33. (4), 144 s.; (4), 69 s. (Anon.) — Elementar-afhandling om arithmetiska bråk. Sthm 1832. 35 s. (Anon.) 2:a uppl. Sthm 1837. (4), 97 s. — Elementarlärobok i algebra. Sthm 1832. (4), 196 s. 9:e uppl. D. 1—2. Västerås 1873—76. VII, 211 s.; IV, 77, (4), 78 s. Noter till Elementarlärobok i

algebra. Bihang. Västerås 1870. 28 s. — Elementar-afhandling om logarithmer och serier. Sthm 1833. 75 s. (2:a o. följ. uppl. ingå i Elementarlärobok i algebra såsom D. 2.) — Förberedande latinsk etymologi. Sthm 1833. 4:o (4), 30 s. (Anon.) — Om uppfostrings-skolan å Barnängen. Af en lärare derstädes. Sthm 1833. 51 s. (Anon.) — De motu solidi homogenei, superficie quacumque revolutionis terminati, quod, sublata omni vi acceleratrici, subita quadam percussione ad rotandum circa punctum quodlibet fixum, in axi revolutionis solidi situm, impellitur, annotationes. Upps. 1834. 4:o (4), 12 s., 1 pl. (Diss., resp. J. O. Geijer.) — De motu globuli homogenei rigidi progressivo in superficie semicylindri recti concava, ratione frictionis atque resistentiæ aëris posthabita, dissertatio. Sthm 1840. 4:o (2), 22 s. (Konsistorieavh., Västerås.) — Allmän proportionslära med tillämpning på geometriens elementer in plano. En omarbetning af Euclidis 4:e, 5:e och 6:e böcker. Sthm 1840. VI, 107 s., 2 pl. 5:e uppl. Västerås 1873. III, 70 s., 1 pl. (2:a t. o. m. 5:e uppl. under titel: Euclidis femte och sjette böcker med förändringar.) — Calculi variationum integralium duplicium exercitationes. P. 1—6. Upps. 1842. 4:o 58 s. + titlar och ded. (Diss., resp. J. A. Gille m. fl.) — In integrationem aequationis derivatarum partialium superficiei, cujus in puncto unoquoque principales ambo radii curvedinis aequales sunt signoque contrario (Archiv d. Mathem. u. Physik, Th. 4, 1844, s. 290—315). — Calculi differentiarum finitarum inversi exercitationes. P. 1—2 (Nova acta R. soc. sc. Ups., Ser. 2, Vol. 12, 1844, s. 299—344, Vol. 13, 1847, s. 14—60). — Om betydelsen af tecknen x^y, $\mathrm{Log}_b(x)$, Sin x, Cos x, Arcsin x, Arccos x i analytisk matematik (VA Handl., 1845, s. 75—156; även jämte supplement i Archiv d. Mathem. u. Physik, Th. 9, 1847, s. 383—438, Th. 11, 1848, s. 39—55). — Om en anmärkningsvärd klass af infinita serier (VA Handl., 1846, s. 17—35; även i Journal de mathématiques, T. 17, 1852, s. 454—472). — Om betydelsen af tecknen Arcsin x och Arccos x (VA Handl., 1846, s. 275—297). — Om betydelsen af tecknen Sec x och Cosec x, Tang x och Cot x, Arcsec x och Arccosec x, Arctg x och Arccot x i analytisk mathematik (VA Handl., 1846, s. 299—322). — Doctrinae serierum infinitarum exercitationes. P. 1—2 (Nova acta R. soc. sc. Ups., Ser. 2, Vol. 13, 1847, s. 61—86, 143—186). — Några underrättelser om ränte- och kapitalförsäkrings-anstalten i Stockholm. Västerås 1851. 20 s. 3:e uppl. Sthm 1854. 29 s. — Om functionerna x^y och $\mathrm{Log}_\beta(x)$ (VA Handl., 1852, s. 121—163). — Om det Cauchy'ska kriteriet på de fall, då functionerna af en variabel låta utveckla sig i serie, fortgående efter de stigande digniteterna af variabeln (ibid., s. 165—228). — Ett sätt att algebraiskt solvera vissa arter af eqvationer af hvilken grad som helst (VA Öfversigt, Årg. 9, 1852, s. 40—46; även i Archiv d. Mathem. u. Physik, Th. 21, 1853, s. 17—25). — Om principal-potenser och principal-logarithmer (VA Öfversigt, Årg. 9, 1852, s. 101—116; även i Archiv d. Mathem. u. Physik, Th. 21, 1853, s. 1—16). — Om oändliga serier, hvilkas termer äro continuerliga functioner af en reel variabel mellan ett par gränser, mellan hvilka serierna äro convergerande (VA Öfversigt, Årg. 10, 1853, s. 147—160). — Om functioners maximi- och minimivalörer (ibid., s. 161—166). — Bidrag till differential-eqvationens $(Ax^2 + Bxy + Cy^2 + Dx + Ey + F)\,dx + (A_1x^2 + B_1xy + C_1y^2 + D_1x + E_1y + F_1)\,dy = 0$ integrering (VA Handl., 1854, s. 149—175; även i Journal de mathématiques, Sér. 2, T. 3, 1858, s. 417—442). — [Westerås läroverks och skolbyggnaders historia] (Redogörelse f. elem.-lärov. i Westerås, 1856, s. 3—15). — Om de båda summorna ... för reella μ-valörer, Sthm 1857. 4:o 18 s. (VA Handl., N. F., Bd 2, N:o 5; Tillägg i VA Öfversigt, Årg. 14, 1857, s. 205—218.) — Om de algebraiska qvantiteterna och rätta sättet för deras framställning vid elementar-undervisningen (Redogörelse f. elem.-lärov. i Westerås, 1858, s. 3—21). — Problemer till öfning i användningen af läran om 1:a och 2:a grad. eqvationer med en eller flere obekanta samt om rötter, logarithmer och progressioner. H. 1—2 & Anvisningar och svar. Västerås 1862—63. III, 52, 34 s.; (4), 79, 69 s. 2:a uppl. Västerås 1866—74. — De första begreppen af läran om de elliptiska functionerna (Redogörelse f. elem.-lärov. i Westerås, 1866; 39 s.; även i Archiv d. Mathem. u. Physik, Th. 48, 1868, s. 121—158). — Om de reguliera polyëdrarna (Tidskr. f. matem. o. fysik, Årg. 3, 1870, s. 145—163). — Dessutom Förändringar och tillägg vid P. A. v. Zweigbergks lärobok i räknekonsten (1850); smärre artiklar i Journal f. d. reine u. angewandte Mathem. (1844), Archiv d. Mathem. u. Physik

(1846, 47, 52, 53, 56, 67), VA Öfversigt (1846, 47, 49, 50, 52, 55, 56, 57, 66), Pedagog. tidskr. (1869); årsredogörelser för Västerås elementarläroverk 1856—1862.

Källor: Enskilda meddelanden; eckl.-dep. handl. 29 dec. 1842 (meritförteckn.), RA; redogörelse för h. elementarläroverket i Westerås läsåret 1872/73; C. F. Lindman, Emanuel Gabriel Björling (VA Lefnadsteckningar, 2, 1878—85).

T. BRODÉN.

3. Carl Fabian Emanuel Björling, den föregåendes son, f. 30 nov. 1839 i Stockholm, † 6 maj 1910 i Lund. Elev vid elementarläroverket i Västerås; student i Uppsala 19 maj 1857; fil. kand. 15 dec. 1862; disp. 16 maj 1863; fil. doktor (primus) 30 maj s. å.; företog en vetenskaplig studieresa till Frankrike, Schweiz och Tyskland 1865. Vik. adjunkt vid Västerås h. elementarläroverk vt. 1861; docent i matematik vid Uppsala universitet 27 juni 1863—ht. 1866; uppförd på tredje förslagsrummet till adjunkt i matematik och fysik därstädes 5 dec. 1864; tf. lektor vid Halmstads h. elementarläroverk vt. 1867; lektor därstädes 22 maj s. å.; professor i matematik vid Lunds universitet 17 okt. 1873; censor vid mogenhetsexamina 1880—1909; ordförande i Akademiska föreningen i Lund 1882—88; ledamot av läroverkskommittén 20 okt. 1882—25 aug. 1884; erhöll avsked från professuren 30 sept. 1904. Tilldelades av Vetenskapsakademien den Fernerska belöningen 1872; LVVS 1878; RNO 1881; LVA 1886; LVS 1888; KNO2kl 1900.

Gift 23 juni 1867 med Minna Agnes Cecilia von Schéele, f. 17 nov. 1843, dotter till prosten Knut Georg von Schéele i Bringetofta.

B:s rent vetenskapliga författarskap rörde sig tidigare på analysens och ekvationsteoriens områden. Senare ägnade han sig nästan uteslutande åt geometriska frågor. Inom plangeometrien intresserade honom särskilt en fullständigare undersökning av singulariteterna hos kurvor, som på olika sätt anknyta sig till en given algebraisk kurva; det hitåt syftande arbetet »Über entsprechende singularitäten in algebraischen ebenen curven» blev också utgångspunkt och förebild för åtskilliga likartade arbeten av hans elever. Inom rymdgeometrien sysselsatte sig B. i flera skrifter med de dubbelkrökta kurvornas singulariteter och åskådliggjorde även dessa genom egenhändigt förfärdigade, utmärkta trådmodeller för developpabla ytor och deras kuspidalkurvor (jämte andra av B. eller hans elever framställda ytmodeller skänkta till matematiska seminariet i Lund). Ett anmärkningsvärt rymdgeometriskt arbete är uppsatsen »Singuläre generatricen in algebraischen regelflächen». Länge påtänkta allmänna undersökningar över singulariteter hos algebraiska ytor kommo däremot aldrig till utförande.

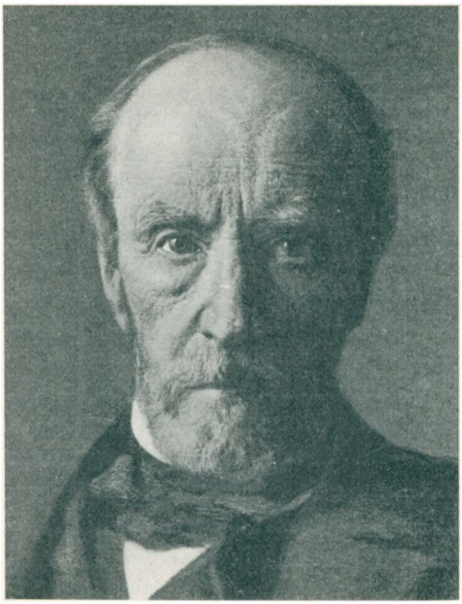

C. F. E. Björling.
Oljemålning av F. Krebs. 1910. Lunds universitet.

Sedan B. efter en ovanligt skarp befordringsstrid blivit professor i Lund, lät han sig angeläget vara att söka ordna den matematiska undervisningen vid universitetet på ett tidsenligt sätt. För detta ändamål utarbetade han en högre föreläsningskurs, som genomgicks på omkring fyra år och som gav en god initiering i vissa funktionsteoretiska och geometriska huvudgebit, med avgjord övervikt för de senare. Som en antydan om dessa föreläsningars innehåll kan kortteligen sägas, att de i fråga om metoder och sakinnehåll närmast anslöto sig till kända läroböcker av Briot et Bouquet, Clebsch-Lindemann och Salmon-Fiedler, varjämte i fråga om elliptiska funktioner hänsyn även togs till Weierstrass. Ifrågavarande kurs upprepade B. sedan under hela sin trettioåriga tjänstetid i väsentligen oförändrad form, mot slutet dock med tillägg av något gruppteori, och den förblev alltjämt värdefull såsom utgångspunkt för ytterligare studier. Vidare tillkom redan på 1870-talet genom B:s föranstaltande det matematiska seminariet, till vilket längre fram knötos avlönade amanuensbefattningar. År 1900 inrättades dessutom efter förslag av B. en assistentbefattning i matematik, som senare, efter B:s pensionering, ombildades till en ny professur.

B:s föreläsningar voro i formellt avseende briljanta. Han ägde nämligen en säregen förmåga att på ett ledigt, korrekt och medryckande sätt framställa sina tankar. Däremot var han — i tal som i skrift — icke alltid i samma grad logiskt rigorös. Ehuru utrustad med en skarp intelligens och en alltid slagfärdig dialektisk förmåga, kunde han i det hela sägas vara mera lagd för överskådlighet och avrundning än för abstraktion och stringens. Därom vittna i sin mån även hans i många avseenden förträffliga läroböcker. Främst bland dessa bör utan tvivel sättas »Lärobok i nyare plan geometri», som torde vara enastående i sitt slag och

kommit till användning inom hela det skandinaviska språkområdet. Som examinator var B. fordrande och fruktad. Men å andra sidan vinnlade han sig om att genom praktiska anordningar vid undervisning och examination jämna vägen för mera begåvade elever. Det var väl liknande drag, som kommo honom att framstå som den på en gång »insiktsfullaste och skoningslöst strängaste bland censorerna. Han kunde allt, granskade med samma genomträngande sakkännedom som ett matematiskt skriptum även ett svenskt, latinskt, franskt, ständigt på vakt mot lärarförsumlighet i rättning.» Hans stora erfarenhet och ovanliga begåvning på det pedagogiska området kommo särskilt till sin rätt i 1882 års läroverkskommitté, där han jämte Axel Key och Sixten von Friesen tog ledningen av majoriteten och obestritt var den, som gav de segrande impulserna. B:s reformplaner ha karakteriserats som »genialt skarpsinniga» och voro i varje fall ett konsekvent och klart uttryck för hans städse hävdade krav på gedigen kunskap som all undervisnings resultat. Skolan borde uppdelas på två linjer, den klassiska med tillräckligt utrymme för latin och grekiska, och den reala med tillräckligt utrymme för de matematisk-naturvetenskapliga ämnena; den blott »tekniska» underbyggnad i latin, som kunde behövas för vissa studiebanor, borde valfritt få inhämtas på reallinjen. Förslaget, som så radikalt som möjligt avvek från den segrande kompromissanda, vilken funnit uttryck i den »halvklassiska» linjen, blev ju emellertid ej bestämmande för den följande utvecklingen.

B. var en ovanligt mångsidigt bildad man. Men särskilt varmt var hans intresse för all naturvetenskap. Detta intresse tog sig redan tidigt uttryck i en populärvetenskaplig författarverksamhet, som även senare flitigt fortsattes. Man återfinner i hans hithörande, mycket spridda arbeten — jämte saklig vederhäftighet — hans utmärkta formella förmåga, för vilken detta slag av författarskap erbjöd ett vidgat spelrum. Under de senare åren och ända till kort före sin död var han dessutom verksam som mycket eftersökt populärvetenskaplig föreläsare. I allt sitt görande och låtande utmärktes B. av stor självständighet och likgiltighet för andras omdöme. I sitt sätt att vara verkade han ofta tillknäppt och avvisande. Men det gällde nog härvid, att ytan på mer än ett sätt kunde bedraga. Vad särskilt angår hans mera personliga förhållande till den studerande ungdomen, är att nämna, att han 1882 valdes till ordförande i Akademiska föreningen och sedan kvarstod på denna post under en följd av år. Detta vittnar om att studenterna så småningom förstått, att han i grund och botten

hyste stor välvilja för dem. Hans bild i olja, bekostad av f. d. elever, pryder matematiska lärosalen i Lund.

Tryckta arbeten: Om några arcus-tangens-summor och deras användande till definita integralers evaluering. Västerås 1863. 4:o (2), 29 s. (Gradualavh., Upps.; prisbel. av fil. fak.) — Om några definita integralers användning till uttryck för seriesummor och differential-equationers solution. Upps. 1864. 47 s. (Diss.; även i UUA 1864.) — Sur quelques transformations d'intégrales définies. Upps. 1865. 12 s. (UUA 1865.) — Om några egenskaper hos de Fourier'ska serierna och serie-coëfficienterna (VA Öfversigt, Arg. 22, 1865, s. 511—516). — Elementerna af algebraiska analysen och differential-kalkylen efter Cauchy, Bertrand, Todhunter m. fl. i korthet framställda. D. 1*. Reella quantiteter. Upps. 1866—67. (9), 291 s., 2 pl. [2:a uppl. med titel:] Lärobok i differentialkalkyl och algebraisk analys. Lund 1893. XII, 366 s., 1 pl. 3:e uppl. Lund 1908. XVI, 367 s., 1 pl. — Studier i operationskalkylen. Upps. 1867. 52 s. (UUA 1867.) — Om vilkoren för rötternas till algebraiska eqvationers realitet (VA Öfversigt, Arg. 25, 1868, s. 241—250; även på franska i Archiv d. Mathem. u. Physik, Th. 48, 1868, s. 363—375). — Till den elementära framställningen af rötter. Ett förslag till åskådningsmateriel (Tidskr. f. matem. o. fysik, Arg. 1, 1868, s. 119—123). — Solen. Fyra populära föredrag. Halmstad 1869. 111 s., 2 pl. 3:e uppl. Sthm 1874. 126 s., 3 pl. — Om en molekyls rätliniga rörelse, hvilken åverkas af en attraktiv eller repulsiv kraft, som är en algebraisk rationel och hel funktion af afståndet från ett fixt centrum (VA Öfversigt, Arg. 26, 1869, s. 187—189; även på franska i Archiv d. Mathem. u. Physik, Th. 50, 1869, s. 56—68). — Sur la séparation des racines d'équations algébriques. Upps. 1870. 35 s., 1 pl. (Nova acta R. soc. sc. Ups., Ser. 3, Vol. 7, N:o 2.) — Om vindarnes lagar och de nyaste försöken till väderleks-förutsägelser. Populära föredrag. Sthm 1871. (2), 108 s., 6 pl. 2:a uppl. Sthm 1875. 100 s., 9 pl. (Även övers. till isländska 1882.) — Theori för algebraiska eqvationers rötter. Sthm 1871. 4:o 53 s., 3 pl. (VA Handl., Bd 10, N:o 3; prisbel. med Fernerska priset; även särskilt utg. såsom disp. för professur i Lund.) — Sur les relations qui doivent exister entre les coëfficients d'un polynôme F (x), pour qu'il contienne un facteur de la forme $(x^n - a^n)$ (Archiv d. Mathem. u. Physik, Th. 55, 1873, s. 429—440). — Meteoriter och kometer. Populära föredrag. Sthm 1874. 95 s., 4 pl. — Über eine vollständige geometrische Darstellung einer Gleichung zwischen zwei veränderlichen Grössen. Sthm 1875. 4:o 40 s., 1 pl. (VA Handl., Bd 13, N:o 4.) — Om brännpunkternas reciproka linier (VA Öfversigt, Arg. 33, 1876, N:o 1, s. 17—24). — Om simultana covarianter af 4:de ordningen och af 4:de klassen till två kägelsnitt (ibid., N:o 3, s. 21—27). — Lärobok i integral-kalkyl. Upps. 1877. (6), 152 s., 1 pl. — Om orten för andra-grads-ytors krökningscentra uttryckt såsom simultan contravariant till två qvaternära qvadratiska former (VA Öfversigt, Arg. 34, 1877, N:o 4, s. 3—7). — Om eqvivalenter till högre singulariteter i plana algebraiska kurvor (ibid., Arg. 35, 1878, N:o 7, s. 33—44). — Über entsprechende Singularitäten in algebraischen ebenen Curven. Upps. 1879. 4:o 25 s., 1 pl. (Nova acta R. soc. sc. Ups., Ser. 3, Vol. 10, N:o 2.) — Klangfärger och språkljud. Sthm 1880. 107 s., 1 pl. — Om algebraiska rymdkurvors singulariteter och polardeveloppabelns karakterer (VA Öfversigt, Arg. 38, 1881, N:o 4, s. 3—26). — Über singuläre Punkte der gewöhnlichen algebraischen Differentialgleichungen erster Ordnung und ersten Grades (Archiv d. Mathem. u. Physik, R. 2, Th. 4, 1886, s. 358—384). Über die Coïncidenzkurve der gewöhnlichen algebraischen Differentialgleichungen erster Ordnung. Sthm 1887. 16 s. (VA Bihang, Bd 12, Afd. 1, N:o 7.) — Konstruktion mittelst Lineals und Cirkels der Curven vierter Ordnung vom Geschlechte 2 (VA Öfversigt, Arg. 44, 1887, s. 19—24). — Zur Theorie der mehrdeutigen Ebenen-Transformation. Sthm 1888. 19 s. (VA Bihang, Bd 13, Afd. 1, N:o 8.) — Singuläre Generatricen in algebraischen Regelflächen (VA Öfversigt, Arg. 45, 1888, s. 587—604). — Die singulären Generatricen der Binormalen- und Hauptnormalen-Flächen. Sthm 1889. 18 s. (VA Bihang, Bd 15, Afd. 1, N:o 8.) — Über Raumcurven-Singularitäten (Archiv d. Mathem. u. Physik, R. 2, Th. 8, 1890, s. 83—91). — Lärobok i nyare plan geometri. Lund 1896.

XI, 335 s., 2 pl. — Eine approximative Trisectio Anguli (Archiv d. Mathem. u. Physik, R. 2, Th. 15, 1897, s. 223—224). — Övningsuppgifter i differentialkalkyl och algebraisk analys. Lund 1920. 63 s.

Utgivit: Handlingar rörande återbesättandet af en professur i matematik vid universitetet i Lund. H. 1—2. Sthm & Halmstad 1871. 84, 112 s.

Översatt och bearbetat: J. Tyndall, Värmet betraktadt såsom rörelse. Landskrona 1879. (8), 308 s. (Naturvet. läseböcker, 4.)

Källor: S. Almquist, Om Gunnar Wennerberg, hans tid och hans gärning (1917); C. af Petersens & A. Malm, Lunds universitets matrikel (1899).

T. BRODÉN
med bidrag av B. Boëthius.

4. Carl Georg Emanuel Björling, den föregåendes son, f. 16 sept. 1870 i Halmstad. Elev vid karolinska katedralskolan i Lund vt. 1880—ht. 1883; åtnjöt enskild undervisning; avlade mogenhetsexamen vid Kristianstads h. allmänna läroverk 28 maj 1887; student vid Lunds universitet 16 sept. s. å.; jur. fil. kand. 31 maj 1888; jur. utr. kand. 29 apr. 1891; jur. utr. lic. 16 maj 1896; jur. utr. doktor 30 maj s. å. Auskultant i hovrätten över Skåne och Blekinge 13 juni 1892; jur. fakultetens notarie 11 jan. 1894—21 jan. 1896; e. o. amanuens vid universitetets kansli 17 mars 1894—ht. 1897; docent i rättshistoria 12 apr. 1894 och tillika i romersk rätt 5 juli s. å.; e. o. notarie i Svea hovrätt 20 aug. s. å.; förvaltade häradshövdingämbete dels i Ingelstads och Järrestads, dels i Gärds och Albo härads domsaga och förrättade därunder bl. a. två allmänna tingssammanträden 1896; förestod e. o. professuren i romersk rätt och rättshistoria från 1 sept. 1896; uppförd i andra rummet å förslag till e. o. professuren i romersk rätt, juridisk encyklopedi och rättshistoria vid Uppsala universitet 31 okt. s. å.; e. o. professor i romersk rätt och rättshistoria vid Lunds universitet 17 dec. 1897; förestod professuren i civilrätt från 1 febr. 1900 och uppehöll tillika sitt eget e. o. professorsämbete till 21 mars s. å.; professor i civilrätt 21 juni 1901; adjungerad ledamot i hovrätten över Skåne och Blekinge 15 juni—14 juli 1903; biträdde universitetskommittén vid behandlingen av frågan om studietidens begränsning inom de juridiska fakulteterna m. m. 5 febr.—12 sept. s. å.; ledamot av Lunds stads drätselkammare s. å.—1907 (ordförande 1905—07); stadsfullmäktig 1907—22 (ordförande från 1911); adjungerad ledamot i Svea hovrätt 1 juni—5 aug. 1910; förordnad att biträda tobaksskattekommittén 1911 (bet. 2 sept.); inspektor för h. elementarskolan för flickor i Lund 1912—22; ordförande i Lunds landstormsbefälsförening från 1913 och i den kommunala arbetslöshetskommittén för Lund 1914—22; förordnad att biträda lagberedningen i dess arbete 6 mars 1914—23 aug. 1918; sakkunnig angående ändringar i gällande universitets-

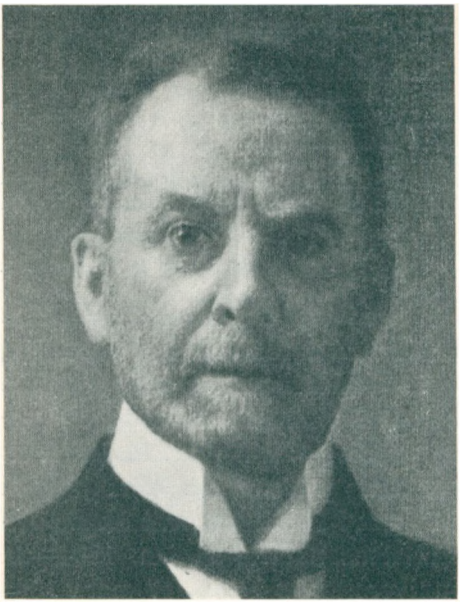

C. G. Björling.
Oljemålning av F. Krebs. 1923. Lunds stadsfullmäktige.

statuter och stadgar för karolinska institutet 9 mars—23 juli 1914 samt rörande undervisningen vid universiteten och karolinska institutet i anledning av nya värnpliktslagen 16 nov.—19 dec. s. å.; ledamot av styrelsen för Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige 16 juni 1917 (ordförande 16 juni 1923); ledamot av styrelsen för föreningen Det gamla Lund från 1918; biträdde högskolornas löneregleringskommitté 9 dec. 1920—29 nov. 1921; ordförande i styrelsen för h. elementarskolan för flickor i Lund 1923. RNO 1908; LLHS 1918; KVO2kl 1919.

Gift 1) 2 aug. 1901 med Ingeborg Sökjer-Petersen, f. 21 jan. 1878, † 13 nov. 1901, dotter till lantbrukaren Hannibal Petersen; 2) 5 maj 1906 med Klara Dieden, f. 17 aug. 1876, dotter till godsägaren Gotthard Dieden.

B:s huvudarbeten behandla svensk rättshistoria och svensk civilrätt. De första frukterna av sina rättshistoriska studier offentliggjorde han redan vid tjugutre års ålder i avhandlingen »Om bötesstraffet i den svenska medeltidsrätten» (1893); tre år senare publicerade han arbetet »Den svenska rättens extinktiva laga fång till lösören på grund av god tro» (1896), i vilket tyngdpunkten faller på den nyare rättsutvecklingen. Under den tid, B. biträdde lagberedningen, hade han tillfälle att återvända till rättshistoriens fält; den historiska översikt av den svenska rättens utveckling i fråga om makars rättsförhållanden, vilken inleder beredningens motiv till dess förslag till giftermålsbalk (1918), är — liksom den vid samma förslag fogade »Översikt av utländsk lagstiftning rörande äktenskaps rättsverkningar» — av B:s hand. Av B:s civilrättsliga arbeten märkes hans »Lärobok i civilrätt för nybörjare», som, efter att först hava utkommit under åren 1906—10, utgavs i sin femte upplaga år 1923. I en framställning, som i hög grad präglas av den klarhet, noggrannhet och skärpa samt den språkets enkelhet, som

kännetecknа även B:s övriga skrifter, ger han en, trots dess korthet, utförlig skildring av hela den svenska civilrätten och av stora delar av Sveriges speciella privaträtt — en skildring, vars värde kanske bäst framstår, då den ses i belysning av att den saknar föregångare.

Bredvid sin verksamhet som juridisk författare och undervisare har B. även ägnat intresse åt politiska och kommunala spörsmål. I politiskt hänseende är han att beteckna som moderat-liberal med starkt intresse för försvarsfrågan. Såsom kommunalman torde han gjort sina främsta insatser som ordförande i Lunds stadsfullmäktige, vartill han första gången valdes 1911 och sedermera trots de politiska skiftningar, som ägt rum, alltjämt omvaldes, tills han 1922 avsade sig förnyat mandat såsom stadsfullmäktig för att mera odelat kunna ägna sin tid åt sina andra uppgifter.

Källor: Eckl.-dep. handl. 21 juni 1901 (meritförteckn.), RA; Lunds universitets matrikel 1913. — Ang. B:s tryckta arbeten se nämnda matrikel samt Lunds universitets årsberättelse fr. o. m. 1913.

Å. HOLMBÄCK.

5. Johan Alfred Björling, f. 19 okt. 1871, † antagligen 1893. Föräldrar: handlanden Johan Alfred Björling och Lydia Kastengren. Studerade vid Claëssons förberedande elementarskola för gossar, vid h. allmänna läroverket på Södermalm, vid Jakobs realskola och vid h. reallläroverket på Norrmalm; avlade studentexamen 11 dec. 1891. — Ogift.

Redan under skoltiden företog B. forskningsfärder, nämligen 1887 i Norrland och 1889 i Lappland, då han och en av hans kamrater voro de första svenskar, som lyckades bestiga Kebnekaise. 1890 deltog han jämte A. Klinckowström i den av G. Nordenskiöld ledda expeditionen till Spetsbergen, och 1891 medföljde han ett handelsfartyg till de danska kolonierna på Grönlands västkust. Från Upernivik, den nordligaste av dessa, lyckades han med en av eskimåer rodd båt komma norrut ända till Devils thumb (74° 30′ nordlig bredd). På våren 1892 begav han sig jämte E. G. G. Kallstenius åter till nordvästra Grönland, i syfte att utforska den okända delen av polarbassängen norr om Nordamerika. Färden gick via Newfoundland, där B. till expeditionsfartyg inköpte skonaren Ripple (37 tons), antog tre man till besättning och anskaffade proviant, som dock för en eventuell övervintring var knappt tilltagen. Sedan hördes intet om företaget förrän i nov. 1893, då ett telegram meddelade, att valfångstfartyget Aurora 17 juni samma år påträffat Ripple såsom vrak och fastfrusen i isen vid Careyöarna i mynningen av Smith sund. Av påträffade anteck-

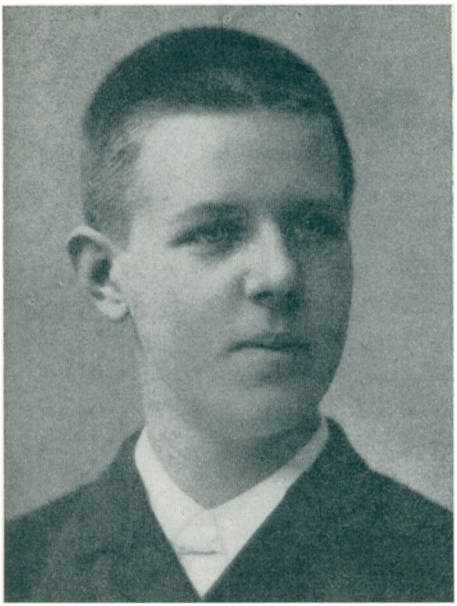

J. A. Björling.
Fotografi.

ningar framgick, att Ripple 2 aug. 1892 lämnat Godhavn och därpå seglat längs isen i Baffins bay samt över Melville bay till Kap York, varefter B. fortsatt till Careyöarna för att förse sig med proviant från den där befintliga engelska depån. Vid öarnas sydkust strandade emellertid Ripple, före 17 aug., och måste övergivas, varpå B. i stället för att med skeppsbåten försöka nå Grönlands västkust, varigenom expeditionen säkerligen hade räddats, begav sig norrut till Northumberlandön och därifrån åter till Careyöarna samt slutligen, sedan en man avlidit, 12 okt. till Clarence head på Ellesmereland. Här synes det ha varit B:s förhoppning att komma i beröring med eskimåer för erhållande av livsmedel och bistånd för fullföljandet av sina planer, vilka han trots alla motgångar och sin bristfälliga utrustning ej synes ha uppgivit. Hans bemödanden torde ha strandat redan på senhösten 1892 eller den följande vintern och expeditionen omkommit. De efterforskningar, vilka såväl från Sverige som utlandet gjorts för utrönandet av dess öde, bland dem den av doktor A. Ohlin och jägmästaren E. Nilsson år 1894 med valfångaren Eclipse från Dundee företagna undsättningsexpeditionen, blevo resultatlösa. — B. ägde stor energi och brinnande forskningslust men saknade erforderlig erfarenhet för sitt svåra värv, och hans expedition var illa förberedd och utrustad.

Källor: Meddelanden i tidskr. Ymer 1892—94; A. Ohlin, På forskningsfärd efter Björling och Kallstenius (1895).

C. FORSSTRAND.

Björn (i latiniserad form Bern) hette enligt Rimbert den sveakonung, som genom legater hos kejsar Ludvig den fromme i Frankrike anhöll om hitsändande av några kristna lärare. Han mottog ock Ansgar och hans följeslagare väl, när de omkr. år 830 i legaternas sällskap anlände till Birka. Med denne konung har man

av gammalt identifierat den i västnordisk litteratur, främst Hervararsagan, nämnde Björn »at Haugi» (förmodligen efter Håga vid Uppsala), som hade brodern Anund Uppsale (se denne; jfr det äldre brödraparet med liknande tillnamn: Ottar Vendelkråka och Ale den uppländske). Att Björn och Anund, såsom Hervararsagan uppger, delat väldet sinsemellan, förefaller emellertid mindre sannolikt, enär Björn i Rimberts krönika tydligen betraktas som hela Svearikets konung, medan Anund där endast skymtar som en förutvarande konung, vilken fördrivits och som landsflyktig levat i Danmark, tills han omkr. 844 anföll Birka vid ett försök att återtaga väldet. Om en fast, enhetlig riksstyrelse under Björns tid (eller kort därefter) vittnar också i viss mån en annan trovärdig källa, de s. k. Annales Bertiniani, genom nämnandet av vänskapliga diplomatiska förbindelser mellan en svensk konung och kejsaren i Konstantinopel vid år 839. De arkeologiska förhållandena bestyrka, att förra hälften av 800-talet för Sverige var en blomstringstid av helt annan rang än de därefter följande vikingatågens kulturellt fattiga skede.

Källa: Scriptores rerum suecicarum medii aevi, 2 (1828), s. 169, 192 och 206.

S. Lindqvist.

Björn Eriksson nämnes såsom svensk konung i Hervararsagan, hos Snorre Sturlason och i några andra isländska arbeten. Men dessa uppgifter torde återgå till samma källa: Are Frodes nu förlorade Æfi Sviakonunga. Ares källa har förmodligen varit någon isländsk skaldevisa. Men huruvida Björn Eriksson existerat, är tvivelaktigt. I så fall skulle han hava levat på 900-talet. Men Adam av Bremen, som återger en svensk tradition från 1000-talet, känner ej till honom.

Källa: H. Schück, Sveriges förkristna konungalängd (1910).

H. Schück.

Björn (Bero) I var biskop i Finland närmast efter biskop Tomas. Biskopskrönikan berättar, att han var bördig från Västergötland och befryndad med konung Erik Eriksson samt dennes kansler. Tiden, när han tillträdde biskopsvärdigheten, kan icke med visshet bestämmas, men den största sannolikhet talar för antagandet, att det skett i samband med Birger jarls härtåg till Finland 1249, vilket gjorde det möjligt att återupprätta den av tavasternas anfall svårt skakade finska kyrkan. B. berättas hava avstått till konungen den skatt, som finnarna dittills erlagt till biskopen, något som tyder på att Finland nu knutits närmare till det svenska riket. Otvivelaktigt har det även i kyrkligt avse-

ende, från att förut snarast ha varit ett i viss mån självständigt missionsområde, fastare inordnats bland de svenska stiften. Under B:s episkopat grundlades även Finlands första kloster, dominikanklostret i Åbo (1249). 1253 deltog B. i ett stormannamöte i Valby, det enda tillfälle, vid vilket han nämnes i en bevarad urkund. Han skall hava avlidit 1258 och begrovs i Räntämäki.

Källor: Finlands medeltidsurkunder, utg. af R. Hausen, 1 (1910); P. Juusten, Chronicon episcoporum Finlandensium (i H. G. Porthans Skrifter i urval, 1—2, 1859—62); Y. Koskinen, Finlands historia, öfvers. af R. Hertzberg (1874), M. G. Schybergson, Finlands historia, 1 (1903).

STEN ENGSTRÖM.

Björn, Didrik Gabriel, f. 10 aug. 1757 i Kristinehamn, † 17 mars 1810 på regementspastorsbostället Vaxhälla i Stigtomta socken. Föräldrar: tullnären i Linköping Magnus Björn och Anna Kristina Ljungdahl. Student i Uppsala 1 febr. 1777. E. o. kanslist i Stockholm; debuterade på Munkbroteatern 7 juli 1785 såsom Almaviva i »Barberaren i Sevilla»; anställd därstädes samma år; debuterade på Dramatiska teatern 8 maj 1788 såsom Sprättenfelt i »Visittimman»; sysslоman därstädes 1790—1791; uppträdde tillika på Munkbroteatern och anställdes ånyo där 1791 såsom skådespelare och regissör; övergav av okänd anledning sin skådespelarverksamhet i slutet av år 1794 och övertog gymnasieboktryckeriet i Linköping, vilket han åtminstone till namnet lämnade år 1800, då han avflyttade till Nyköping.

Gift 1) med Kristina Maria Lindbom, f. 7 okt. 1754, † 4 apr. 1803 i Linköping, dotter till prosten Olof Lindbom i Köping och förut gift med prosten Per Henrik Groth i Svärdsjö, från vilken hon för B:s skull blev skild; 2) med Anna Charlotta Göthberg, f. 1781, † 14 juli 1838 i Stockholm.

Under sin aktörstid spelade B. på Munkbroteatern och även på Dramatiska teatern den ena stora rollen efter den andra, såsom titelrollerna i »Tom Jones», »Beverlei», »Grefven av Oldsbach», »Äfventyraren», »Vestindiefararen», »Den mjeltsjuke», »Öfverlöparen», »Barberaren i Sevilla», »Figaros bröllop», lord Clarendon i »Eugenie», Stålfelt i »De okände», de manliga titelrollerna i »Annette och Lubin», »Montrose och Amelie», m. fl. Uppskattningen av hans talang var något skiftande. Den stora publiken höll tillgodo med hans skrik och överdrivna gester enligt tidens spelsätt, men en och annan finare konstdomare var icke lika belåten, och han kritiseras skarpt i brev från Gustav III, N. von Rosenstein, J. H. Kellgren och A. N. Edelcrantz m. fl. Större betydelse än såsom aktör har han i egenskap av översättare och bearbetare för scenen.

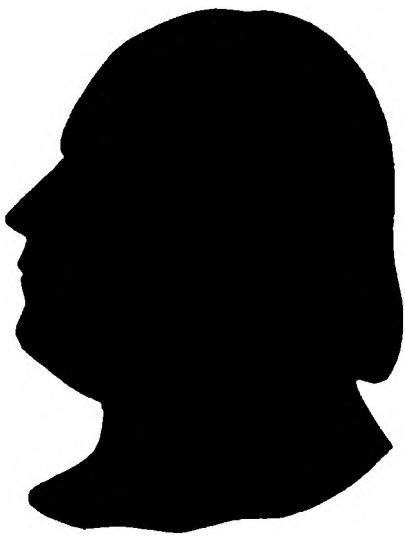

D. G. Björn.
Silhuett. Finlands nationalmuseum, Helsingfors.

Inemot sextio uppförda stycken av hans hand vittna om hans stora arbetsflit. Bland dessa framträda i synnerhet Beaumarchais' tre mästerverk, Lessings »Minna von Barnhelm», Calderon's »Domaren i Zalamea» samt »De okände», med vilken dram han 1791 införde Kotzebue på den svenska scenen. Hans efter utländska mönster 1792 sammanskrivna femaktsdram »Den förförde ynglingen» väckte på sin tid en oerhörd uppståndelse, emedan den ansågs såsom ett paskill mot den hedervärda handelskåren. Vid denna tid hade den storslagna och lidelsefulla känslosamheten kommit på modet i stället för 1780-talets omhuldade idyller. De tårdrypande, hjärterörande men på samma gång gräsliga dramerna av Mercier och hans gelikar fyllde teatersalongerna med en tacksam publik, vilken smälte i tårar under alla dessa hemska äventyr, som upplevdes av utsvävande unga män och förförda flickor. B. frossade i att översätta och bearbeta dylika ohyggligheter, som han sedan lät uppföra under sitt eget författarnamn. Stockholmsposten klandrade honom skarpt för dessa från en mängd olika håll hämtade »sammelsurio-versio-imita-plagi-originaler» och framhöll överdriften i denna fadda och falskt realistiska genre.

Den borgerliga verksamhet, åt vilken B. efter avskedet från scenen ägnade sig i Linköping, fick ett tragikomiskt slut, som emellertid kastar ett visst ljus över den ovanlige gymnasieboktryckarens förhållanden i den lantliga stiftsstaden. Kring sekelskiftet inträffade flerstädes oroligheter till följd av dyrheten på livsmedel och brännvin. B. blev angiven såsom en av anstiftarna till ett dylikt upplopp i Linköping och häktades även, men rådstuvurätten lämnade målet åt framtiden, och hovrätten fann, att han ej kunde åt saken fällas. Av vittnesmålen framgick endast, att B. infunnit sig på stadskällaren och där av folkmassan blivit hälsad med utropet: »Se här ha vi vår Bonaparte, vår vän!» vilket han besvarat med

en återhälsning, samt att han även i övrigt i viss mån fraterniserat med de upproriska. I högsta domstolen, som i dec. fastställde rådstuvurättens beslut, yttrade en av ledamöterna, att, »ehuru det vid Björns inkomst på källaren skedde utrop icke synes hava särdeles sårat Björns blygsamhet, vilken igenom vanan att på skådeplatsen framställa hjältar och store män torde blivit mindre ömtålig, så kunde man likväl icke annat förmoda, än att en dylik sammanliknelse hos de församlade snarare bort väcka en stark benägenhet till löje än till raseri och upplopp».

Tryckta arbeten: Coupletter; i anledning af Hans Maj:ts konungens höga födelse-dag. Upförda å Svenska theatern vid första representation af Barberaren i Sevila. Sthm 1785. (4) s. (Anon.; jmfr nedan översättningar.) — Promenaden; prologue, till Soliman II. Gifven å Ulricsdalstheatern på Hennes Maj:ts drottningens namns-dag den 15 maji 1788. Sthm 1788. (2), 33 s. (Anon.) — Fri-corpsen, eller Dalkarlarne; divertissement med coupletter. Gifvit på Hans Kongl. Höghet kronprinsens födelsedag, efter 20:de representationen af Det oskyldiga bedrägeriet, å Kongl. svenska dramatiska theatern i Stockholm den 1 november 1788. Sthm 1788. (2), 17 s. — Divertissement, i anledning af Hans Maj:t konungens lyckliga återkomst till Stockholm; gifvit på Svenske comiske theatern den 27 december 1788, efter operetten Masqueraden. Sthm 1788. (7) s. (Anon.) — Theatern och åskådarne; prologue. Gifven på Svenska comiska theatern i Stockholm, vid första representation af Michel Wingler på Amerikanska ön d. 1 nov. 1789. [Jämte] Divertissement; vid slutet af Michel Wingler på Amerikanska ön; comedie uti 3 acter, af herr Björn. Sthm 1789. 20, (6) s. (Själva pjäsen översättn. av B. efter orig. av Saint-Foix.) — Skalde-bref til Stockholms borgerskap. Sthm 1790. 12:o 12 s. — Det besynnerliga spectaklet. Efterspel uti en act. Upfördt på Svenska comiska theatern den 12 nov. 1790. Sthm [1790]. 28 s. — Prologue. På Hans Kongl. Höghet, hertig Carls födelse-dag den 7 october 1791. Sthm 1791. 4:o 7 s. (Anon.) — Afresan, eller Den belönta tapperheten. Efter-spel. Första gången upfördt på Svenska comiska theatern den 16 november 1791. Sthm 1791. (4), 20 s. — Den besynnerlige, eller Den uprättade oskulden; moraliskt lustspel uti tre akter. Första gången upfördt på Svenska comiska theatern den 7 martii 1792. Sthm 1792. (4), 91 s. (Imitation efter A. F. F. v. Kotzebue.) — Den förförde ynglingen. Drame i fem akter. Första gången upförd på Svenska comiska theatern den 14 september 1792. Sthm 1792. (4), 128 s. (Är enl. förf. själv 'varken original, imitation eller översättning'.) — Sång-stycken på Hans Kongl. Höghet hertig Carls födelse-dag den 7 october 1792. Hörande till Marknaden, comedie, blandad med sång, uti 1 act. Sthm 1792. 4:o 11 s. (Anon.) — Medel, at förekomma lefvande menniskors begrafning. Link. 1795. 14 s. — Skålar, då kyrkoföreståndaren Magnus Forssbeck på sin egendom Sörstad firade fullbordandet af kyrkobyggnaden St. Lars [i Linköping] den 3 januarii 1802. Link. [1802]. 12:o (8) s. — Ord till musiken uti det divertissement, som i anledning af Hans Kongl. Maj:ts vår allernådigste konungs namnsdag uppfördes å Norrköpings teater af Svenska komiska troppen den 6 november 1805. Norrk. 1805. 4 s.

Översatt: [B.] Imbert, Kärlekens vilfarelser; bref. Öfvers. af . . c . . . l . n. D. 1—2. Sthm 1781. (Anon.) — [P. A. C.] de Beaumarchais, Barberaren i Sevilla, eller Den frugtlösa vaksamheten; comedie i fyra acter. Öfvers. af . . c . . . l . n. Ärnad at första gången upföras, uppå Hans Maj:ts konungens höga födelse-dag, den 24 januarii, men upförd med coupletter å Nya svenska theatern i Stockholm den 25 januarii 1785. Sthm 1785. (8), 104 s. (Anon.) ('Coupletterna' även särsk. utg.; se ovan.) — [L.] Anseaume, Ord till musiken uti Klåckan; comedie i en act; på vers och blandad med sång. Öfvers., med bibehållande af Dunys musik. Första gången upförd på Nya svenska theatern den 18 februarii 1786. Sthm 1786.

12 s. — [J. P. C.] de Florian, Billetten och lottsedeln. Comedie uti en act. Sthm 1786. 33, (1) s. (Anon.) — [J. P. C.] de Florian, Det lyckliga hushållet, eller fortsättning af Billetten och lottsedeln. Comedie uti en act. Sthm 1786. 43 s. (Anon.) — [J. P. C.] de Florian, Tvillingarne ifrån Bergame; comedie uti en act. Sthm 1787. 32 s. — [P. Calderon de la Barca], Den värdige medborgaren, eller Rättvisan är för alla; drame i fem acter. Första gången upförd på Svenske comiske theatern i Stockholm den 22 februarii 1789. Sthm [1789]. (4), 112 s. (Fri övers. från en fransk imitation, av J. M. Collet d'Herbois, av det spanska orig. El Alcalde de Zalamea.) — [A. L. R. R.] de Beaunoir, Fanfan och Colas, eller Fosterbröderne; comedie uti en act. Fri öfversättning. Första gången upförd på Svenska comiska theatern i Stockholm den 27 julii 1786. Sthm 1791. (4), 67 s. — [J. C.] Brandes, Grefven af Oldsbach, eller Den beprövade dygden; drame uti 5 akter. Fri öfversättning. Första gången upförd på Svenska comiska theatern i Stockholm d. 26 sept. 1790. Sthm 1791. (2), 118 s. — [L. S.] Mercier, Westindie-fararen, eller Dygdens belöning. Drame i 3 akter. Fri öfversättning. Första gången upförd på Svenska comiska theatern i Stockholm d. 2 martii 1791. Sthm 1791. (2), 94 s. 2:a uppl. Sthm 1792. (2), 94 s. (Orig:s titel L'habitant de la Guadeloupe.) — [A. F. F. v. Kotzebue], De okände, eller Verldsförakt och ånger; drame i fem akter. Första gången upförd på Svenska dramatiska theatern den 30 junii 1791. Sthm 1791. (4), 123 s. (Fri övers. från Kotzebue's Menschenhass und Reue.) — [J. C. B. Dejaure], Den förförda flickan; drame i 3 akter. Första gången upförd på Svenska comiska theatern den 16 november 1791. Sthm 1791. (4), 58 s. (Fri övers. från Dejaure's Louise et Volsan.) [Ny redaktion, med tillagda sångstycken:] Första gången upförd på Svenska comiska theatern den [ ] october 1793. Sthm 1793. (4), 64 s. — [P. A. C. de Beaumarchais], Coupletter til Figaros bröllop. Sthm 1792. 11 s. — [G. E. Lessing], Minna von Barnhelm, eller Soldatlyckan; drame uti fem akter. Första gången upförd på Svenska comiska theatern den 26 februarii 1793. Sthm 1793. (4), 77 s. (En fransk imitation av Lessings pjäs, av M. A. J. Rochon de Chabannes, särskilt följd i den svenska behandl.) — [P. J. B. Choudard Desforges], Feodor och Lisinka, eller Det räddade Novogrod; drame i tre acter. Första gången upförd på Svenska comiska theatern den 9 martii 1793. (4), 52 s. — [A. F. F.] von Kotzebue, Papegojan, eller Älska far och fosterland; drame i tre acter. Öfversatt och förändrad. Första gången upförd på Svenska comiska theatern den 24 januarii 1794. Sthm 1794. (4), 80 s. — [L. B. Picard], Nunnorna, eller Besökelse-klostret; comedie uti två akter, blandad med sång. Första gången upförd på Svenska comiska theatern den 22 februarii 1794. Sthm 1794. (4), 44 s. — [Amélie-Julie Candeille], Carolina, eller Den vackra arrendatorskan; comedie med sång i tre acter. Första gången upförd på Svenska comiska theatern den 2 april 1794. Sthm 1794. (4), 100 s. — [E. G. F. de Favières], Paul och Virginie. Comedie med sång i tre akter. ... Första gången upförd på Svenska comiska theatern den 15 maji 1794. Sthm 1794. (2), 66 s. — [P. A.] Lebrun, Den dygdige ynglingen, eller Oskuldens seger; drame i tre akter. Upförd första gången på Svenska comiska theatern i Stockholm d. 11 aug. 1794. Sthm 1794. (2), 82 s. (Orig:s titel L'Orpheline.) — [A. J. Lemierre d'Argy], Calas, eller Fanatismen. Drame i fyra akter. Af Svenska dramatiska sälskapet til upförande antagen, 1794. Link. 1796. (4), 76 s. (En bearb. efter B:s översättn. av C. G. Nordforss under titel: Jean Calas, dram i fyra akter, utg. Sthm 1817. (2), 80 s.) — [L.] Dorvigny, Man gör så godt man kan, och icke som man vill. Komedi i en akt. Sthm 1837. 43 s. (Thalia, H. 14; anon.)

Källor: Den samtida tidningspressen; brev till och från C. G. Gjörwell, KB; Bref rör. teatern under Gustaf III 1788—1792, utg. af E. Lewenhaupt (1894); F. A. Dahlgren, Anteckningar om Stockholms theatrar (1866); G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur (1863—79); B. Wedberg, Konungens högsta domstol 1789—1809 (1922), s. 89. — Se i övrigt: N. Personne, Svenska teatern, 2 (1914).

NILS PERSONNE.

Björnberg, Niklas, f. 27 jan. 1758, † 6 maj 1829 i Göteborg. Föräldrar: handlanden Anders Björnberg och Anna Margareta Hultman. Medlem av handelssocieteten i Göteborg 1781; erhöll kommerseråds titel 1 maj 1801; direktör i ostindiska kompaniet 1806—13; medlem av direktionen för Göteborgs diskont till år 1817. LVVS 1808; KVO 1815.

Gift 29 mars 1785 med Anna Maria Jönsson, f. omkr. 1759, † 1 juni 1800, dotter till handlanden Karl Jönsson.

B. övertog den spannmålshandel, som hans far bedrivit i Göteborg, och lyfte genom sin duglighet som affärsman den förut obetydliga firman till ett av de ledande handelshusen i staden. År 1788 inledde han förbindelser med kronan, och från år 1793 arrenderade han stadens och länets kronobrännerier i Göteborg, en affär, som väsentligen bidrog till att grundlägga hans förmögenhet. Den hänsynslöshet, han enligt mångas förmenande ådagalade i sin affärsverksamhet, ådrog honom emellertid en fiendskap, vilken särskilt framträdde vid det ryktbara s. k. Björnbergska uppploppet år 1799. De höga spannmåls- och brännvinsprisen, en följd av missväxt och inflation i förening, framkallade vid tiden omkring sekelskiftet flerstädes oroligheter, och i Göteborg fann det allmänna missnöjet ett naturligt utlopp i förbittringen mot B. Man trodde, att det var han, som genom stora spannmålsinköp vållat de höga sädesprisen, och det sades allmänt, att han vid försäljningen av brännvinet »präjat på priset, skinnat på målet och med otidigheter bemött allmänheten». I vad mån B. genom sina åtgöranden skärpt allmänna olägenheter, vilka givetvis ej kunna läggas en enskild man till last, torde vara svårt att avgöra. Vad brännvinspriset beträffar, är det utrett, att han, då regeringen på grund av spannmålsbristen inskränkte brännvinsbränningen, i stället importerade utländskt brännvin och försålde detta dyrare än den egna tillverkningen. Den 17 nov., då mycket folk var i rörelse för att åse ståten vid firandet av kronprinsens födelse, drogo sig massorna till B:s hus vid Norra Hamngatan, fönsterrutorna sönderslogos, och den uppretade pöbeln trängde in i bostaden utan att dock lyckas finna den eftersökta »Björnen», som satt sig i säkerhet. Följande dag fortsattes oroligheterna, under vilka myndigheterna visade en anmärkningsvärd flathet. Redan tidigare hade magistraten och stadens handlande ingått till K. M:t med begäran om inställande av brännvinsbränningen, och B. lovade nu att rätta sig efter den allmänna önskan i denna punkt. Stora folkmassor tågade då till kronobränneriet för att se efter, att löftet verkligen infriats. Någon mera omfattande skadegörelse ägde

dock ej rum. Målet mot våldsverkarna handlades sedermera vid en särskild slottsrätt. Det har påstått, att B. efter upploppet skulle ha upphört med brännvinshanteringen, men så är ej förhållandet. Ännu på 1820-talet innehade han bränneriet men hade då ständiga svårigheter att i tid erlägga arrendeavgiften till magasinsdirektionen.

Under 1800-talets första decennier utvidgade B. sin affärsverksamhet till allt flera områden. I likhet med andra Göteborgsköpmän var han intresserad i det vid denna tid ymnigt givande sillfisket och den därpå grundade sillsalteri- och trankokerirörelsen. Likaså deltog han nu med iver i stadens nedärvda huvudnäring, export av järn och trävaror med åtföljande import av kolonialvaror i returfrakt. Under kontinentalsystemets lysande konjunkturer, som gjorde Göteborg till stapelplats för engelska varor och kolonialartiklar, avsedda att överföras till kontinenten, ägnade sig B. i stor utsträckning åt denna transitohandel. Från Amerika införskrev han mjöl, vete och ris. Under kriget mellan Nordamerikas förenta stater och England sökte han förvärva i Göteborg liggande amerikanska fartyg för att med dem för egen räkning driva handel på Förenta staterna. Även för den västindiska handeln, exempelvis på S:t Barthélemy, räckte hans intresse, och då det ostindiska kompaniet under dess femte oktroj ombildades, ingick han i detta som direktör i Göteborg; vid utredandet av den fjärde oktrojens affärer 1809 fungerade han därjämte som god man.

Ett uttryck för den framskjutna ställning, B. vunnit i affärsvärlden, utgöra de finansiella uppdrag och de leveranser, som anförtroddes honom av kronan. Hans brevväxling med presidenten i statskontoret, K. E. Lagerheim, och G. F. Wirsén lämna många upplysningar härom. Ett försök att genom B:s bemedling år 1803 skaffa ett utländskt silverlån, antagligen för myntrealisationen, misslyckades. Vid indragningen av subsidier användes han stundom som mellanhand. I stor utsträckning togs han i anspråk för leveranser till krigsmakten. Redan 1790 hade han sålt smör och tran till flottan. År 1808—09 spelade han en stor roll såsom leverantör åt generalkrigskommissariatet för västra arméns vänstra flygel, ett uppdrag, vilket dock inbragte honom åtskilliga förtretligheter under den åt den nitiske J. P. Billberg anförtrodda granskningen av nämnda kommissariats förvaltning; i brev till Wirsén (13 okt. 1810) klagar han också över, att han i stället för sina länge saknade penningar fått »flera sexterner» onödiga anmärkningar över sina räkningar. Dylika erfarenheter avskräckte honom dock ej ifrån att under kriget mot Norge 1814 ånyo påtaga sig omfattande leveransuppdrag.

Liksom så många andra järnexportörer kom B. att till följd av sina förbindelser med bruksidkarna själv övergå till att övertaga omfattande bruksdomäner. År 1806, vid det första svåra bakslaget för den svenska bruksindustrien under Napoleonskrigen, förvärvade han sålunda Munkfors bruk och sågar, Värmlands största bruks-possession, från den Borgström-Adelheimska släkten. Under B:s ledning gick bruket framåt i flera avseenden; bl. a. utvidgades dess domäner genom inköp av flera gårdar. B. innehade därjämte en rad andra Värmlandsbruk, såsom Lövstaholm i Lysviks socken, Antonström, Björkfors, Rottneros, Rottnedal och Skarped i Sunne socken samt Stöpsjön i Färnebo socken. På Dal ägde han Lovise-holms järnbruk.

Den starka utvecklingen av B:s brukspossessioner var på ett uppseendeväckande sätt förbunden med den ryktbara Hallska konkursen. Oaktat B. i främsta rummet ägde övervaka konkursboets utredning, ansåg han sig nämligen oförhindrad att själv inköpa flera av John Hall d. y:s bruk, en hänsynslöshet, som hos samtiden väckte stark förbittring. Uteslutet synes dock ej vara, att B. menat, att den Hallska firman skulle kunna räddas genom en hastig realisation av tillgångarna, och några av bruken synes han ha velat inropa för att bevara dem åt Hall. I varje fall var emellertid hans kontroll över konkursboets förvaltning och ej minst över bruksaffärerna mycket slapp. Såväl rådhusrätten i Göteborg (1820) som Göta hovrätt (1824) dömde honom att utbetala betydande ersättningsbelopp för hans förhållande som kurator i konkursmassan, men processen, som väckt det största uppseende, nedlades 1826 genom förlikning, innan det slutliga avgörandet fallit.

B:s industriella verksamhet inskränkte sig ej till bruksrörelsen. Han bedrev sågverksrörelse vid Lilla Edet, och en tid innehade han det »åtta våningar höga» Sahlgrenska sockerbruket i Gamlestaden. Under 1820-talet hade han för avsikt att utvidga sin sockertillverkning och sökte i sådant syfte av magasinsdirektionen tillbyta sig det Santessonska sockerbruket mot en andel i ostindiska kompaniets hus, vars lämplighet som magasin han ivrigt framhöll.

De svåra åren efter Napoleonskrigens slut blevo ödesdigra för B:s många och vittfamnande företag. En svår stöt fick hans ekonomi genom Göteborgsdiskontens fall 1817. Enligt egen uppgift innehade han vid katastrofen en fjärdedel av aktierna. Därtill kom, att de många järnbruken under de tryckta tiderna ej gåvo full avkastning. Ännu i början av 1820-talet var dock hans ställning i yttre avseende lysande. Åren 1820 och 1821 var han den högst beskattade i staden: han betalade 1821 förutom fastighetsskatten

947 rdr i sammanskottspenningar. Vid hans död uppgingo emellertid skulderna till 565,000 rdr b:o, och boet begärdes i konkurs. Tillgångarna, bland dem hela raden av bruk och fastigheter, räckte dock att tillfredsställa fordringsägarna, bland vilka utom offentliga verk och kassor kunna nämnas G. F. Wirsén, fältsekreteraren Ivenius och ett flertal Göteborgsfirmor.

Även om B. stundom skänkte penningar till kulturella ändamål — han återfinnes bland donatorer till Vetenskaps- och vitterhetssamhället och bidrog 1822 till gymnasiehusets uppförande — ägde han ej den förfining och de kulturintressen, som utmärkte flera bland de samtida affärsmännen i Göteborg. Under sin välmakts dagar förde han mycken stånd och utvecklade stor gästfrihet i sitt präktigt inredda hem i staden och på sitt landställe Partille. Han har karaktäriserats såsom »hård, rå och ohyfsad» (Fröding), och hans uppförande röjde stundom högfärd och dryghet. I Sofie Elkans roman »John Hall» (1899) har hans karaktär tecknats med kanske överdrivet mörka färger.

Källor: Magasinsdirektionens arkiv: koncept, inkomna handlingar och fastighetshandlingar, samt brev till C. E. Lagerheim och G. F. af Wirsén, allt i RA. — S. Aberstén, Förteckning öfver Göteborgs K. vetenskaps- och vitterhetssamhälles ledamöter 1774—1901 (1902); J. A. Almquist, Uddeholmsverken (1899), s. 302; H. Fröding, Det forna Göteborg (1903); dens., Berättelser ur Göteborgs historia under Gustavianska tiden (1922); dens., Göteborgs köp- och handelsgille, handelssocietet, handelsförening, handelskammare 1661—1911 (1911); J. F. Nyström, De svenska ostindiska kompanierna (1883); C. G. Weibull, Göteborgssläkter under 1700-talets senare del (1915); Fr. Åkerblom, Tidsbilder från Göteborg på 1820-talet (1899).

ERIK NAUMANN.

Björnklou, se Biörenklou.

Björnlund, Bengt, f. 9 nov. 1727 i Linköping, † 6 dec. 1815. Föräldrar: kyrkoherden i Rystad Teodor Björnlund och Lotte Margareta Iser. Genomgick Linköpings skola och gymnasium; student i Uppsala 25 mars 1746; disp. 28 juni 1753 (Dissertatio academica, differentiam dictionis logicæ et rhetoricæ sive oratoriæ exponens; pres. P. Ekerman); fil. kand.; disp. 10 sept. 1753 (Dissertatio gradualis, irrisores scientiarum explosura; pres. P. Ekerman); studerade fr. o. m. år 1757 anatomi i Stockholm under ledning av professor R. Martin och praktiserade vid Serafimerlasarettet 1758; inskrevs vid Lunds universitet 28 juni 1760 och vistades därstädes en kortare tid; disputerade i Lund 4 juli s. å. (Dissertatio medica de metastasi materiæ febrilis vel crisi imperfecta, observationibus clinicis firmata; pres. G. Harmens); med. doktor i Lund s. å. Hospitalsmedikus under pommerska kriget med förläggning i Stralsund 12 juli 1758; återvände till

Stockholm 1762; provinsialmedikus i Björneborg 13 sept. s. å.; tilldelades assessors titel 31 okt. 1782; erhöll avsked från provinsialläkarbefattningen med bibehållande av lönen 4 aug. 1812. Ledamot av Finska hushållningssällskapet 1798; RRS:tVlO 1812.

Gift 1764 med Edla Holst, f. 1740, † 4 apr. 1819, dotter till registratorn vid kammarkollegiet Peter Holst.

B. tillhörde den första provinsialläkargenerationen i Finland, och han var den förste vetenskapligt utbildade läkaren i Björneborg. Hans uppgift var givetvis mycket svår. Först 1772 inrättades ett filialapotek i Björneborg, och det första verkliga apoteket i staden fick sina privilegier 1781. Något sjukhus fanns ej. Även med sina personliga förhållanden var B. mindre belåten. Hans lön bestämdes i 1773 års stat till 600 dlr smt, vilket väl nominellt var en fördubbling men enligt B:s mening till följd av beräkningssättet i verkligheten innebar en avsevärd lönereduktion. Hans enskilda praktik synes jämväl ha varit rätt begränsad. B:s upprepade försök att bli förflyttad till någon annan ort i Sverige eller Finland strandade emellertid, och han kom att kvarstå i sin tjänst i Björneborg i femtio år.

Den viktigaste uppgift, som mötte B., var att bekämpa de epidemiartade sjukdomar — koppor, rötfeber, frossa och scharlakansfeber m. fl. —, som ofta härjade i distriktet. Tidens viktigaste insats i denna strid var koppympningen, men B. hörde till dem, som ställde sig tveksamma i fråga om det nya medlet. Han fruktade, att mask hos barn kunde medföra faror vid vaccinationen. »Detta», skriver han till preses i Collegium medicum, arkiatern A. Bäck, »kan nu gott bry en läkare, som bör vara så försiktig vid en operations företagande, som så hårt av allmänheten dömes, om utgången skulle någon gång misslyckas.» I samband med pommerska kriget hade venerisk smitta starkt utbretts i Finland. Epidemien gav B. mycket att skaffa. Han sökte genom en tryckt skrift sprida kännedom om sjukdomen på landsbygden och samverkade med myndigheterna i kampen mot farsoten. Åt Vetenskapsakademien meddelade han, en gång belönad med ett accessit å femtio rdr, sina erfarenheter rörande de veneriska sjukdomarna; av en hans uppsats i dess handlingar (1784) framgår, att han i lindrigare fall använt en häggbarksdekokt som medel mot dessa. För att i någon mån ersätta bristen på sjukhus i Björneborg utverkade B., att sex à sju sängar i Åbo lasarett reserverades för veneriskt sjuka från hans distrikt. Ehuru han även senare kraftigt betonade vikten av att sjukhusvård bereddes åt de angripna, synes det emellertid icke ha varit på grund

av något initiativ från hans sida, som landshövdingeämbetet (1807) utverkade inrättandet av ett veneriskt sjukhus i Björneborg.

Kort efter sin utnämning till lasarettsläkare upptog B. Lill-Raumo eller Gustavs surbrunn, invid Björneborg (1763) och någon tid därefter en ny surbrunn i Kangasala socken. I enlighet med tidens allmänna riktning sökte han i farmakopén påfinna enkla, naturenliga läkemedel, som skulle kunna utnyttjas av de fattiga. Så använde han mot rödsot Ledum palustre, ett medel, som ännu på 1850-talet var i bruk i Björneborgstrakten. I sin första ämbetsberättelse till Collegium medicum upptog B. den vid denna tid diskuterade frågan om orsaken till att dödligheten var större i Finland än i Sverige och anförde som förklaring därtill bl. a. folkets fatalism, som ledde till att barnen vanvårdades. B:s årsberättelser och meddelanden vittna om att han sökte följa med och intresserade sig för den medicinska forskningen. I längden har emellertid B:s läkekonst ej motsvarat fordringarna. Då han 1793 sökte ernå förflyttning till Åbo, karaktäriserades han och en annan medsökande av H. G. Porthan i ett brev till Mattias Calonius som »gamle, oduglige medici». Rättvisare är förmodligen J. F. Sackléns omdöme om B.: »Han var en beläst, arbetsam och välmenande man men något timid och tvehågsen vid sjuksängen.»

Tryckta arbeten: Tal om lärdomens öde i Sverige från äldre tider till den närvarande, hållet inför Östgötha nation i Upsala den ... 1753. Upps. 1753. — Diss. acad., differentiam dictionis logicæ et rhetoricæ sive oratoriæ exponens. Upps. 1753. 4:o (4), 16 s. (Diss., præs. P. Ekerman.) — Diss. gradualis, irrisores scientiarum explosura. Upps. 1755. 4:o (4), 12 s. (Diss., præs. P. Ekerman.) — Diss. medica de metastasi materiæ febrilis vel crisi imperfecta, observationibus clinicis firmata. Lund 1760. 4:o 12 s. (Diss., præs. G. Harmens.) — Diss. botanica, sistens fundamentum differentiæ specificæ plantorum verum et falsum. Greifswald 1761. 4:o. (Diss., præs. B., resp. Chr. St. Grümbke.) — Utdrag af provincial medici doct. Biörnlunds berättelse från Biörneborg inkommit den 22 febr. 1765 (Berättelser inlämnade till Kongl. collegium medicum, rör. medicinal-werkets tillstånd i riket, 1765, s. 165—167). — Widare utdrag af [B:s] berättelser från Biörneborg, inkommen den 29 april 1765 (ibid., s. 167—179). — Swar uppå de af Kongl. collegio medico til undersökande upgifne frågor för år 1765 (ibid., s. 179—183). — Berättelse om de uti Björneborgs-län år 1767 gångbare farsoter och sjukdomar till Kongl. collegium medicum aflemnad (Berättelser till riksens höglofl. ständer rör. medicinal werkets tillstånd i riket ingifne wid riksdagen 1769 af Kongl. collegio medico, 1769, s. 344—359). — Berättelse om de farsoter och ämbets förrättningar, som år 1768 uti Biörneborgs län förekommit till Kongl. collegium medicum aflemnad (ibid., s. 359—366). — Utdrag af ämbets förrättningar med mera medicinal wärket rörande, som sedan början af år 1767 eller sistledne riksdag uti Björneborgs län förefallit, till Kongl. collegium medic. aflemnad d. 18 martii 1769 (ibid., s. 366—376). — Berättelse om en dragon, som af våda blifvit skuten tvärt igenom lifvet och däruppå botad (VA Handl., 1781, s. 105—106; med 'Anmärkningar' av Ol. af Acrel, ibid., s. 107—109). — Händelser rörande Ledi (Squattram eller getpors kallad) bruk och verkan emot rödsot hos 10 personer under den uti Björneborgs stad i aug. och sept. månader 1781 gångbara rödsoten (ibid.,

1782, s. 75—79). — Berättelse om en man, som nedsvälgt en hop kopparslantar m. m. (ibid., s. 86—87). — Jämförelse emellan åtskillige kopp-ympnings sätt, i anseende til stället och sättet at meddela smittan samt omdömet om föregifven ympade koppors återkomst andra gången igenom naturlig smitta (Vecko-skrift för läkare och naturforskare, Bd 3, 1782, s. 92—100). [Mot B:s framställning riktades några 'korta anmärkningar' av sign. G. L., Vecko-skrift etc., s. 126—129, varpå följde 'korta påminnelser vid G. L:s anmärkningar' av B., ibid., s. 244—248, och 'slutanmärkningar vid B:s påminnelser' av G. L., ibid., s. 269—270). — Utdrag af et bref ifrån B. B., rörande några händelser och sjukdomar samt dervid brukade botemedel (ibid., s. 270—274). — Utdrag af et bref ifrån B. B. (ibid., s. 289—291). — Rön om värkan af häggbarks decoct (Prunus Padus L.) uti venerisk sjuka (VA Handl., 1784, s. 209—218). — Utdrag af et bref från assess. B. Björnlund til arch. o. r. Bäck (Vecko-skrift för läkare och naturforskare, Bd 5, 1784, s. 349—353). — Några händelser vid ut- och invärtes sjukdomar (ibid., Bd 6, 1785, s. 385—393). — Berättelse om en schirreuse utom munnen hängande tunga, som hos en piga alt ifrån barndomen varat och omsider af henne sjelf med tagelsnöre blifvit aflöst (VA Handl., 1793, s. 61—68). — Händelse om förgiftade sviskon (Vetenskapshandlingar för läkare och fältskärer, utg. af S. Hedin, T. 2: 2, 1795, s. 56—57). — En långvarig hicka observerad... 1793 (ibid., s. 57—58). — Anmärkningar vid några uppgifter uti de af baron Dimsdal utgifne tilläggningar til dess afhandling om koppors ympande eller dess nya koppympningssätt (ibid., T. 5: 2, 1797, s. 66—73; den kritiserade avhandl. intagen i Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauch practischer Aerzte, Bd 7: 1). — Materia medica selecta. Åbo 1797. IV, 178 s. — Hippocratis Coi Aphorismorum sectiones octo. Ex. interpretatione et versione Anutii Foesii e textu græco in linguam latinam, una cum observationibus sparsim adjectis. Åbo 1805. (4), 72 s. — Utdrag ur ämbetsberättelser 1782—1802 i Vecko-skrift för läkare och naturforskare och dess fortsättning Läkaren och naturforskaren, Bd 4, 1783, s. 245—255; Bd 5, 1784, s. 288—290; Bd 6, 1785, s. 238—245; Bd 8, 1787, s. 91—99, 347—358; Bd 9, 1788, s. 323—330; Bd 10, 1791, s. 173—177, 303—318; Bd 11, 1794, s. 320—324; Bd 12, 1797, s. 249—259; Bd 13, 1804, s. 52—68; Bd 14, 1805, s. 248—267; Bd 15, 1807, s. 131—142.

Källor: Meddelanden av amanuensen R. Rosén efter källor i Finlands statsarkiv; Collegii medici akter 4 sept. 1761 (ansökan till provinsialläkarbefattningen i Björneborg, dat. Stralsund 25 juli s. å.), RA; Finlands minnesvärde män, 1 (1853—54); O. E. A. Hjelt, Sv. och finska medicinalverkets historia (1892); J. W. Ruuth, Björneborgs stads historia (1897); J. F. Sacklén, Sveriges läkare-historia, 2 (1823).

C. M. Schybergson.

Björnram. Flera svenska adelsslägter, mellan vilka någon frändskap ej kan påvisas, förde under den senare medeltiden björnramen i sitt vapen. Vanligast äro en resp. tre björnramar. Av dessa ätter höjde sig endast en, med tre björnramar i vapnet, till någon egentlig betydenhet. Hit hörde riddaren Otte Ulfsson, herre till Erstavik på Södertörn, vilken under lång tid, från Engelbrekts dagar, var medlem av riksrådet, i vars möten han ännu 1453 deltog. Han begrovs i Vadstena febr. 1457. Gift med Ingeborg Nilsdotter (av Hammarstadssläkten) ägde han två söner, som kommo att spela en politisk roll. Den äldste, riddaren Nils Ottesson († 1474; gift med Kristina Kristiansdotter Oxenstierna), omtalas i början av 1460-talet som innehavare av fädernegodset Erstavik; vid resningen 1467 förmådde han Roslagsallmogen att gripa till vapen men framträder därefter ej mycket i källorna. Erik

Ottesson, den yngre brodern, var redan före 1471 riddare, ehuru han först 1482 nämnes rådsherre. Han ägde Smedeby i Roslagen och var häradshövding i Bro skeppslag; omkr. 1490 innehade han under några år slottsloven på Nyköpingshus. Han gick ur tiden 1495; ättlingar efter honom och hans hustru Brita Tordsdotter, dotter av marsken Tord Bonde, äro icke kända. Ätten var i varje fall utdöd vid medeltidens slut, och synbarligen var detsamma fallet med de övriga släkter, som fört likartade sköldemärken.

Med dessa medeltida frälsesläkter äger Gustav Vasas hövitsman och fogde Lars Olofsson (se nedan 1) ingen förbindelse. Den släkt denne tillhörde var bevisligen ofrälse, och dess ursprung i äldre led är obekant. Genealogiska kombinationer, som vid närmare skärskådan snart visa sig ohållbara, ha visserligen låtit honom härstamma från en finländsk adelsman, Olof Nilsson till Lappträsk, gift med Margareta Bosdotter till Björnhälla. Upphovet till dessa slutledningar röjer sig lätt. L:s verksamhet under 1530-talet i norra Finland men framför allt sonen Hans Larssons (se nedan 2) senare ställning som en av de främste männen i den östra rikshalvan ha fört gissningarna på villospår. L. får sålunda heta herre till Isnäs i Pernå, ehuru det står fullkomligt fast, att detta gods genom giftermål förvärvades av sonen, varom för övrigt de äldsta genealogerna visa sig tillfyllest underrättade; Johannes Bureus uppgiver i sin släktbok, att H. blev gift med »förra hustrun på Isnäs». Även på andra sätt har den genealogiska kombinationen drivit sitt spel med denna redan på 1500-talet på manssidan utslocknade ätt. Den har nämligen sammanlänkats med den 1643 på riddarhuset introducerade, ett par decennier därefter utgångna ätten Björnram från Finland, vars av Johan III adlade stamfader Mats Andersson i ättartavlorna med orätt gjorts till son av ärkebiskop Andreas Laurentii, H:s broder (se nedan 3). Genom slutledningar a posteriori har därefter L. på denna väg godtyckligt utrustats med ännu ett finländskt stamgods, Domaregården i Karis socken.

Källor: J. Burei släktbok, Geneal. saml. n:o 53, RA. — Bidrag till Skandinaviens historia under unionstiden, utg. af C. G. Styffe, 3—4 (1870—75); Diarium Vazstenense, utg. av E. M. Fant (Scriptores rerum Svecicarum, 1:1, 1818); Handlingar rörande Helga lekamens gille i Stockholm, utg. av I. Collijn, 1 (1921); Stockholms stads tänkeböcker 1474—1483 samt burspråk, utg. av E. Hildebrand (1917); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 3 (1895). — G. Anrep, Svenska adelns ättartaflor, 1 (1858); T. Carpelan, Finsk biogr. handbok, 1 (1903); W. G. Lagus, Undersökningar om finska adelns gods och ätter (1860); Finlands minnesvärde män, 2 (1855—57); J. Ramsay, Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden (1909); C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden, 3:e uppl. (1911). — Se i övrigt källorna till B. 1 och 2 nedan.

N. AHNLUND.

1. Lars Olofsson (Björnram) var med all sannolikhet bördig från Östergötland. Vi veta nämligen, att han ägde arvjord i Drothems socken vid Söderköping. Härmed stämmer synnerligen väl, att den av Mårten Helsing upptecknade traditionen om Gustav Vasas ungdom gör L. till fogde hos Erik Ryning, då hövitsman på Stäkeborgs slott i närheten av nämnda stad. Vid tiden för Stockholms kapitulation hösten 1520 skall denne ha sänt L. med konung Kristierns lejdebrev till den unge Gustav Eriksson, som hemkommen från sin fångenskap höll sig undan i Småland. Tegel och efter honom Huitfeldt låta L. vara en beprövad krigsman, som tjänat under Sten Sture d. y. Uppgifterna behöva måhända ej utesluta varandra; även Peder Swart talar om honom såsom »hovman», d. v. s. krigare, och det ovanliga förtroende, som vid befrielseverket genast kom L. till del, synes tyda på, att han ägde en ej ringa militär erfarenhet, förvärvad under de föregående oroliga åren. Han bör vid denna tid ha varit en ganska ung man, jämnårig med eller obetydligt äldre än Gustav. Dennes samtycke till den erbjudna lejden lyckades han icke vinna; möjligt är, att Gustav vid detta tillfälle hos budbäraren ingjutit sin egen misstro och delgivit honom sina avsikter. L:s närmast följande steg skulle genom ett sådant antagande ställas i ett klarare ljus. Åtskilligt talar för, att han sällat sig till den krets kring Lindorm och Per Ribbing, som ärnade höja upprorsfanan i Småland; i brev från ingången av 1521 uttalar den hemvändande Kristiern farhågor för denna rörelse, vars ledare icke gjort någon hemlighet av sina förhoppningar på framgång för Gustav Erikssons företag i Dalarna. Genom Ture Jönssons ingripande hade emellertid rörelsen kvävts i sin linda redan före konungens ankomst till Jönköping. Att L. varit delaktig i dessa planer synes rätt antagligt. Tilläventyrs var det just såsom ombudsman för de sammansvurna, som han anträdde vandringen till Dalarna, där han anträffas kort efter nyåret, synbarligen samtidigt med den blodiga räfsten i Jönköping. Mycket utvisar nämligen, att L. företog sin färd i akt och mening att uppsöka Gustav.

Med berättelsen om befrielsekriget, sådan den med klassisk friskhet förtäljes av Peder Swart, hör L. nära samman. Han kom till Mora i de dagar, då Gustav nyss givit sig därifrån med gäckade planer; hans färgstarka målning av konungens tilltänkta anslag mot den svenska allmogen gjorde enligt krönikan intryck på dalamännen, och hans enträgna råd medverkade till att de beslöto återkalla den besvikne flyktingen. Om den gissningen är riktig, att L. handlade i samförstånd med de upproriska i Småland, så måste jämväl hans meddelanden i detta stycke ha gjort verkan.

Vid Gustavs återkomst till Siljansbygden var L. en av de första, som svuro honom trohet, och i det följande se vi honom från början som en av Gustavs mest betrodda och dådkraftiga hjälpare. Han deltog i det fruktlösa tåget till Hälsingland och sattes kort därpå, 23 apr. 1521, till hövitsman för ena hälften av hären. I erövringen av Västerås tog han verksam del; det var han, som kastade den med återhämtad styrka inträngande fienden ur staden. Han kämpade sedan vid Uppsala och bragte södra Uppland till resning; i en träffning var det nära, att han ränt värjan genom ärkebiskop Gustav Trolle. Lyckan svek icke hans djärvhet; en skärmytsling tätt under Stockholms murar förde honom i överhängande livsfara, men han undkom med två huvudsår, av vilka han bar ärr, så länge han levde. Uppenbarligen var han efter det äventyret icke duglig för ett fortsatt fälttågs strapatser. Mot årets slut skildes också hans vägar från Gustavs; denne sände honom nu till Norrbotten (Västerbotten) för att hålla uppsikt över de norrländska landskapen och göra deras naturtillgångar fruktbara för den nationella saken. L. försvinner därmed ur Peder Svarts skildring, där han framstår som en av befrielsekrigets populäraste hjältar, en man, vilkens bedrifter länge levde i minnet.

På sin nya post har L. synbarligen verkat i flera år. Här lades grundvalen till en verksamhet, som för årtionden skulle taga honom i anspråk: det lokala förvaltningsarbetet i kronans tjänst, knutet till skilda landsändar i norra och mellersta delarna av riket. Hans Forssells ord om den äldre Vasatidens fogdar: »Ett rörligt och kringfarande släkte; hela Sverige är deras hem» kunna i sanning tillämpas på L. Vissa tider synes han dock ha ägnat sig åt vården av enskilda omsorger; hans offentliga bana företer nämligen flera avbrott. Befallningen i Norrbotten, varmed förenades den i Ångermanland, synes han enligt ett kvittobrev ha fränträtt först 1526, men erhöll sommaren 1525 fullmakt som fogde »upp i Dalarna», i Tuna län, en verksamhet som dock endast varade tvenne år. Långvarigast blev den tjänstgöring, som för nära ett decennium band honom vid Korsholms län i Österbotten. Han tillträdde denna syssla 10 febr. 1531 och avträdde densamma 20 maj 1539. Som fogde uppbar han där en årslön av tio mark. Samtidigt skötte han underlagmannens befattning; det år han avgick finnes om honom antecknat, att han »hållit vart år tu ting med allmogen i Östrabotten och sommarting i varje socken». De första åren på Korsholm var han vid skötseln av det väldiga fögderiet hänvisad till en handfull medhjälpare — han var »själv sjätte», heter det, — men fick sedan under sig fogdetjänare och knektar i tillräckligt antal.

Förhållandena här uppe nödvändiggjorde också sträng övervakning; bl. a. måste L. inskrida mot ryska köpmän, som sökte utprångla falska mynt. L:s räkenskap från dessa år (tr. i Handlingar till belysande af Finlands kamerala förhållanden på 1500-talet, 1, 1892) är »den äldsta till vår tid bevarade [finska] landskapshandling från nya tidens början». Vid L:s frånträde anmärktes brist i räkenskaperna, vadan undersökning förordnades på ort och ställe; dock synes det hela endast ha gällt en viss oklarhet i fråga om uppbördsformerna. Konungens gunst kom alltjämt L. till del, något som bl. a. fick uttryck vid ett något senare tillfälle, då L:s son Mårten gjort sig skyldig till en svår förseelse, vilken genom Gustavs inskridan i huvudsak fick avplanas med husaga. L. har emellertid efter Korsholmstidens slut flera år dragit sig ur kronans tjänst. Genom sitt giftermål med en dotter till den myndige landsköpmannen och »lappefararen» Anders Persson (Grubb) hade han fått ekonomiska intressen att bevaka i Umeå socken, där han i byarna kring kyrkan förvärvade efter ortens förhållanden ovanligt betydande jorddomäner, utvidgade genom byten med kronan. L., som synes ha varit bosatt i nuvarande Grisbacka by (»Backa i Ume socken» 1544), var vid denna tid, enligt saköreslängderna, tillika underlagman i Västerbotten — så 1543 eller troligtvis ännu tidigare — och kvarstod i denna befattning ännu sedan han 1546 flyttat till Västerås såsom konungens befallningsman. Gustav Vasas intresse för en uppblomstring av tjärbränningen i Västmanland, ett ämne som ofta beröres i hans skrivelser till L. under Västeråstiden, förklarar måhända denna förflyttning. Vistelsen i Västerås blev emellertid kortvarig, endast ett par år. Efter att 1549 ha fått avstå från de häradsrätter, som han »härtill haft haver», men vilkas omfattning vi ej närmare känna, framträder han följande år som fogde i Hälsingland och kom att på denna post kvarstanna relativt länge eller t. o. m. 1554. Samtidigt togs han i anspråk också för vissa uppgifter i Västerbotten, där hans familj under alla dessa växlingar synes ha ägt sitt hemvist och där han 1550 förlänats med tionden från två av de stora socknarna. Omsider blev han 1555 fogde i Västerbotten; möjligen var det nu hans avsikt att, kommen till åren, slå sig till ro i detta landskap. Men fejderna med Ryssland väckte farhågor för fientliga infall i rikets nordanbygder, och L. manades av konungen att vara på sin vakt; sedan denna fara drivit över, ombesörjde L. det norrländska krigsfolkets transport till Nyslott. Redan med året 1556 upphörde hans verksamhet som fogde i Västerbotten. Anledningen var uppenbarligen, att konungens planer på anläggandet av en avelsgård i Umeå socken

gåvo L. möjlighet att på fördelaktiga villkor avyttra sina därvarande hemman. Härom träffades 1556 en uppgörelse, varigenom L. och hans hustru under sin livstid tillförsäkrades Norrala kungsgård i Hälsingland samt tionden från Järvsö socken. Han synes snart därefter ha avflyttat från Umeå; tio år senare återfick han vid avelsgårdens upplösning de inventarier, han vid sin avfärd överlåtit till kronan.

Mindre känd än L:s skiftesrika arbete i den lokala förvaltningens tjänst är för oss den verksamhet inom den lokala rättskipningen, som han samtidigt under många år utvecklade. De förtroendeuppdrag, varmed den kröntes, vittna om det anseende för beprövad erfarenhet också i dessa ting, som han tillvunnit sig hos överheten. Vid distingsmarknaden 1553 i Uppsala befinnes han ha varit bisittare i den för konungsdom tillsatta nämnden; säkerligen har detta varit fallet vid åtskilliga liknande tillfällen under konung Gustavs dagar. Betydelsefullast härutinnan blev dock hans medlemskap av Erik XIV:s högsta nämnd. Åren 1563—67 bevistade han rätt många av nämndens sammankomster i Uppsala och Stockholm; han förefaller under denna tid ha varit bosatt i huvudstaden. Till de ledande krafterna inom nämnden kan han tydligtvis ingalunda räknas, men att han utåt framstått som en av dess mest auktoritativa män, visas bl. a. av en flera decennier yngre utsago av Johannes Bureus, som bland nämndens tillkallade ledamöter endast tecknat sig till minnes L:s namn. »Gamle Lasse Olsson» torde ha avlidit 1572, emedan förläningen av tionde från Järvsö då upphör.

L. uppgives ha varit två gånger gift. Enligt personalierna över Göran Horn (anförda av Hausen i Carpelans Handbok) hette hans första hustru Margareta Andersdotter Bärens. Det ligger emellertid nära att misstänka, att namnformen Bärens i denna källa blott utgör en missuppfattning av fadersnamnet Bure, latiniserat Bureus. Under denna förutsättning har Margareta tillhört samma norrländska släktkrets som L:s andra hustru Anna Andersdotter Grubb, dotter av den förutnämnde Anders Persson och Maria Bure. Helt uteslutet är f. ö. icke, att Margareta och Anna äro samma person. — Enligt en traditionell uppgift skall L. 1561 eller 1562 ha fått sitt adelskap förnyat av Erik XIV, men förutom det, att notisen saknar varje inre stöd i vad en närmare granskning ger vid handen i fråga om L:s härstamning, har något för honom utfärdat adelsbrev ej kunnat påträffas. Härtill kommer, att han även efter 1562 visar sig ha fört i sitt sigill sitt vanliga ofrälse bomärke med initialerna L. O. En gammal släktbok, som tillhört Johan

Månsson Ulfsparre och som i denna del härrör från tiden omkr. 1580. — L:s yngre son, den senare ärkebiskopen, kallas här »biskop Anders i Växjö» — säger om sonen Hans uttryckligen, att han »fick frälse av konung Erik», men har ingen motsvarande uppgift för faderns del. Namnet Björnram, som tillägges L. i senare framställningar, har överförts till honom från hans tvenne adlade söner i anslutning till deras vapenbild; att denna åter influerats av mödernehärstamningen, vare sig nu från en släkt Bärens eller från den mångomtalade Bureätten, får betraktas som rätt säkert. Den tredje sonen, Mårten, som en kort tid innehade Svartviks gård i Norrala, var 1577—80 fogde i Hälsingland och 1583—85 i Österbotten; han nämnes även underlagman i norrländska landskap († 1585). Tre döttrar äro kända. Äldst bland syskonen, blev Anna († 1565) gift med Anders Sigfridsson (Rålamb). En syster, även hon med namnet Anna, uppgives som hustru till Jakob Matthiæ, kyrkoherde i Delsbo och landsprost i norra Hälsingland; sannolikt är hon identisk med »hustru Märeta» i nyssnämnda släktbok. Den yngsta systern, Sara, hemfördes som hustru av den kunglige sekreteraren Per Eriksson.

Källor: Protokoller m. m. från konungsdom och konungsräfst; Släktbok (vanligen angiven såsom Nils Rabenii), Skoklostersamlingen Fol. 57 (s. 289—290), allt i RA; Sandbergska samlingen FF 9525 ff, kammararkivet. — Handl. till belysande af Finlands kamerala förhållanden på 1500-talet, utg. af G. Grotenfelt, 1 (1892); Kon. Erik XIV:s nämnds dombok, utg. af C. Silfverstolpe (Hist. handl., 13:1, 1884); Kon. Gustaf I:s registratur 2—26 (1864—1911). — J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630, 2 o. 4 (1919—23); H. Behrman, Kong Christian den andens Historie (1815); J. Th. Bureus, Sumlen, utg. af G. E. Klemming (Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen, bih. 1, 1886); N. Edén, Mårten Helsings bearbetning af Peder Swarts berättelse om Gustaf Vasas ungdom (Hist. tidskr., 1914); H. Forssell, Sveriges inre historia från Gustaf den förste, 1 (1869); A. Huitfeldt, Historiske Beskriffuelse om hues sig haffver tildragit under Kong Christiern den anden (1596); E. G. Huss, Undersökningar öfver folkmängd, åkerbruk och boskapsskötsel i landskapet Västerbotten åren 1540—1570 (1902); K. Lenæus, Delsboa illustrata (1764); J. Nordlander, Norrländska samlingar, 6 (1905); Peder Swart, Kon. Gustaf I:s krönika, utg. af N. Edén (1912); Alma Söderhjelm, Jakobstads historia, 1 (1907); Erik Jöransson [Tegel], Then stoormechtighe... her Gustaffs, fordom Sweriges, Göthes och Wendes konungs, historia (1622).

N. AHNLUND.

2. Hans Larsson (Björnram) till Isnäs, den föregåendes son i första äktenskapet, † i Viborg apr. eller maj 1571. Befallningsman på Helsingfors gård 1554; avfärdad till Reval 1561 (instruktioner 6 jan., 28 febr. och 4 mars); adlad 20 juli 1561; häradshövding i Borgå län 1561—71 och i Lappvesi härad i Viborgs län 1567—69; amiral över flottan »på de Narviske farvatten» 1562 och 1563 (fullmakt 10 mars 1563); erhöll jämte

sekreteraren Olof Larsson i mars 1562 instruktion och kreditiv för en beskickning till Polen (lat. reg.), vilken beskickning dock ej synes ha kommit till utförande; slottsloven i Åbo hösten 1563—hösten 1564; sändebud till Moskva 1564 (instruktion och kreditiv 9 maj); »rådsförvant» i lägret utanför Älvsborg 13 juni; erhöll i slutet av 1565 uppdraget att i diplomatiskt ärende resa till Moskva (tit.-reg.) och befalldes 3 jan. 1566 att påskynda denna resa, från vilken han återkom 11 juni s. å. (Erik XIV:s almanacksanteckningar); föreslogs av riksrådet i juni 1567 till gubernator över hela Finland; fullmakt som gubernator 30 juni 1568 (1567?); erhöll 3 dec. 1568 »översta befallningen» i Viborgs slott och stad samt Viborgs, Nyslotts, Borgå och Raseborgs län i Finland.

Gift 1) med Anna Persdotter (Ållongren), dotter till Peder Nilsson till Pepot och Cecilia Engelbrektsdotter till Isnäs; 2) med Ingrid (Ingeborg) Boije, dotter till riksrådet Nils Boije (morgongåvobrev 13 jan. 1567).

Om det tidigare skedet av H:s verksamhet äga vi ingen fullt säker kännedom. En uppgift i äldre litteratur, att han varit slottshövitsman i Gävle, innan han kom till Finland, måste förkastas. Flera omständigheter häntyda däremot på H:s identitet med den Hans Larsson, som 1544—49 finnes upptagen i kanslitjänstemännens avlöningsregister (Edén, s. 99) och som 1550—52 anlitades för åtskilliga diplomatiska uppdrag i England, Nordtyskland och Danmark. Men även detta identifieringsförsök är osäkert. Ty en gammal, till synes pålitlig släkttavla (se ovan 1) låter H. vara yngre än brodern Mårten, om vilken vi veta, att han ännu 1548 var blott en yngling, och därjämte finnes en möjlighet, att kanslitjänstemannen Hans Larsson är samme Hans Larsson, som redan 1540 står först i förteckningen över kammarskrivarna.

Däremot synes det stå fast, att H. under loppet av 1553 eller senast vid ingången av 1554 fick sin gärning förlagd till Finland, där han icke var någon främling. Allt ger vid handen, att uppväxtåren i Korsholm hos honom grundlagt en förtrogenhet med landets förhållanden, som vid denna tid riktade konung Gustavs uppmärksamhet på hans användbarhet. Icke minst betydelsefull var H:s kunskap i ryska språket, säkerligen inhämtad i Korsholm, där besök av rysktalande köpmän voro vanliga, såsom f. ö. H. senare (1562) själv vitsordar. Han framträder 1554 som befallningsman i Helsingfors och fick efter hand på sin lott, vid sidan av kamerala reformvärv, en viktig uppgift som kunskapande och ordnande kraft vid rikets alltmer elakartade mellanhavanden med Ryssland. Medveten om farans närhet, vidtog han till lands och

sjöss ivriga försvarsanstalter och lät bl. a. 1555 till kustens värjande bygga jakter och »skärjebåtar»; åtgärden, som rönte konungens livliga gillande, förebådar H:s senare maritima insatser. Han var därjämte kraftfullt verksam för särskilt tryggandet av Tavastlands gränser mot infall österifrån, och det lider intet tvivel, att hans framträdande under dessa oroliga år givit honom namn av en ovanligt dugande man och därigenom jämnat honom vägen till ansenligare villkor. Härtill bidrog hans giftermål, som befryndade honom med inhemska frälsesläkter och gav honom jorddomäner i Sydfinland, dem han i det följande genom en ytterst framgångsrik, stundom hänsynslös politik förstod att förkovra. Genom sitt första gifte kom han i besittning av Isnäs gård, hustruns mödernearv, och skrev sig sedan till Isnäs. Att han genom sin makas släkt erhöll frändeförbindelser med den ryktbare sekreteraren Göran Persson blev honom säkerligen även till nytta, något som f. ö. antydes i bevarade, dem emellan växlade brev. H:s förläningsunderhåll värderades redan 1562 till 1,840 mark.

Enligt ryska källor har »Ivan Lavrentjev» sommaren 1560 i spetsen för en svensk beskickning besökt Moskva i syfte att utjämna uppkomna misshälligheter. Att härmed avses H. är dock icke säkert; man kan även gissa på hans samtida Hans Larsson (Skalm) till Heikkilä, om vilken det 1586 heter, att han »intill döden lät sig bruka uti riksens tjänst för en ryssetolk, såsom han ock esomoftast blev förskickad till främmande nationer för en legat». Denna osäkerhet gäller icke beträffande de senare beskickningar, som anförtroddes H.; utsagor av honom själv avlägsna härutinnan alla tvivelsmål. Viktigast av alla diplomatiska uppgifter, som kommo H. till del, var säkerligen det i sina verkningar skickelsedigra uppdrag, varmed han bekläddes vid ingången av år 1561, då han som Klas Kristersson Horns närmaste man sändes till Reval i hemliga värv. Bekant är, hurusom avsikten — att bringa staden i Sveriges hand — uppnåddes först efter ett händelsernas spel, som satte sändebudens handlingskraft på svåra prov. Sedan den svenska flottan landat i Reval, återvände H. till Sverige med de privilegier, kommissarierna preliminärt avtalat med staden; vid hemkomsten undfick han sitt adelsbrev med sköldemärke (tre björnramar) och förläningar. Vid privilegiernas ratificering, i aug. 1561 i Norrköping, synes H. ha utvecklat all sin övertalningsförmåga; konung Erik klagade senare över att han av H. blivit så gott som tvingad att underskriva. H:s bana i det följande utmärkes av en rad skiftande uppdrag, som styrka ett växande förtroende till honom. Vintern 1561—62 företog han på

Eriks tillskyndan en resa genom Finland och Västerbotten, som avsåg att utröna dessa landsändars behov; efter den ursprungliga planen skulle H. verkställa undersökningar också i det övriga Norrland, men färden avbröts i febr. 1562 på Eriks order till H. att skynda till Stockholm. Han framlade där en utförlig, för vår kännedom om de nordligaste provinsernas dåtida förhållanden ganska viktig relation (Historiallinen Arkisto 1889, s. 393 o. följ.). Kort därefter satt till befälhavare över den svenska eskader, varmed konungen ville tvinga den för Revals handelsintressen obekväma seglationen på Narva att upphöra, lyckades han i juni uppbringa en hel handelsflotta; inalles kapades under året trettiotvå handelsfartyg, företrädesvis lybska. Även när följande sommar ingick, kryssade H. med sin eskader i Finska viken. Vid brytningen mellan Erik och Johan tog han tveklöst konungens parti; under belägringen av Åbo slott spärrade han med sina skepp utloppet och hindrade Johans folk att fly sjöledes. Den följande vintern satt han på Åbo slott och framskymtar i källorna även på tingsresor ute i landet. Året 1564 betecknar ett avbrott i hans sjömannaskap. I stället anförtroddes honom nu det på grund av läget i Östersjöprovinserna lika ömtåliga som maktpåliggande uppdraget att vid en ny beskickning till Ryssland söka ernå en, om också blott tillfällig, uppgörelse med denna makt. Beskickningen utgjordes av H. jämte Ivar Nilsson och sekreteraren Frans Jericho; efter förberedelser, som togo ett par månader, anlände den i början av aug. till Moskva. Resultatet blev ett från rysk sida framställt förslag till traktat, som visserligen icke erhöll svensk ratifikation men likväl kunde betraktas som ett nöjaktigt uppslag till vidare förhandlingar. Dessa kommo att dröja; ett ryskt sändebud, som 1565 avfärdades till Sverige, bortrycktes av pesten under sin resa. H., som återgått till sin tjänst vid flottan, erhöll våren s. å. order att med huvuddelen av de finska sjöstridskrafterna segla till Sverige, där hans närvaro redan 1563 varit starkt ifrågasatt på grund av behovet att ha flottans kärnstyrka samlad mot Danmark. Redan åtskilligt innan den finska eskadern, nu förd av Hans Kyle, hunnit förena sig med Klas Kristersson Horn, hade emellertid H. inträffat i det svenska lägret utanför Älvsborg och fick här bevittna den förlamning, som drabbat försöken att återtaga det viktiga fästet. Det var konung Eriks mening, att H. som »rådsförvant» skulle bistå den utsedde nye överbefälhavaren Charles de Mornay. Då denne dröjde att infinna sig, fick H. 13 juli konungens fullmakt att övertaga högsta befälet, en befallning som redan följande dag återtogs genom nya order och som f. ö. genom

de snabba förändringarna i läget aldrig kunnat få någon verkan. H. befinnes vid ingången av hösten ha återvänt till Finland. Här nådde honom fram mot årets slut befallningen att anträda en ny resa till Moskva, dit han, uppehållen av de mångahanda förberedande formaliteter, en dylik ambassad erfordrade, anlände först i början av apr. 1566. Denna H:s beskickning äger i de svenskryska förbindelsernas historia en viss märklighet; det var nämligen genom H., tsar Ivan framlade sitt beryktade krav på Katarina Jagellonicas utlämning. Tsaren urskuldade sig sedan med att H. vid detta tillfälle ingivit honom den tron, att hertig Johan nu vore död, men ingenting antyder eljest någon rätt att för H:s del antaga den medansvarighet i planen, som denna utsago avser att åvälva honom.

»En av de dugligaste ämbetsmännen bland frälset i Finland» (H. Hjärne), hade H. i stigande grad gjort sig oumbärlig för regeringen, och när i juni 1567 fråga väcktes om tillsättandet av en ståthållare i Finland, föll riksrådets tillstyrkan på honom. Det finnes »ingen, som bättre kan vara fallen till en gubernator där i landet», heter det, »efter han är väl brukeliger och vet mycket om det landets lägenhet, sammaledes ock om gränserne». Enligt riksregistraturet har fullmakt för H. som ståthållare utfärdats först ett helt år senare, men det är möjligt, att urkunden här införts i felaktig årsvolym (1568 i st. f. 1567). H., som dessa år var ivrigt verksam i Finland, avlade på konungens kallelse liksom förut tid efter annan besök i Sverige och har under ett sådant (sept. 1567) undertecknat domen över Göran Persson. Han kunde numera räknas bland rikets mest betydande män. Ännu sommaren 1568 förestod han tillika amiralsämbetet och rensade då med en flotta på 18 skepp farvattnen utanför Reval från polska kapare, varav några togos och resten flydde. När hertigarnas resning utbröt, förstod han uppenbarligen i god tid att skilja sin sak från konungens, underskrev i febr. 1569 finska adelns trohetsförsäkran till Johan, där hans namn står först, och åtnjöt från början den nye konungens orubbliga förtroende, bekräftat genom flera ynnestbevis. Hans sista levnadsår uppfylldes av energiska försvarsåtgärder i det östra Finland, förestavade av det hotfulla förhållandet till Ryssland. Hans omtanke om sin enskilda ekonomi, som i det föregående vitsordas av en lång följd av godsaffärer och hemmansköp, framlyser ej minst 1570, då han för kronans räkning upptog lån mot pant i jordegendom. Några år efter sin död beskylldes han av konung Johan för att ha »utan vårt lov och tillstånd köpt och tillägnat sig en hop våre och kronones skattehemman av Finland». H. var en mycket rik man och ägde bl. a. ett stenhus

vid Österlånggatan i Stockholm. Från en mycket utpräglad närighet kan han, av flera tecken att döma, ej gärna fritagas, men de drag i hans bild, som främst framträda, äro stor handlingskraft och mångsidig praktisk begåvning, ingendera sparad i rikets tjänst.

H:s adliga ätt utdog på svärdssidan med honom själv och hans söner, av vilka ingen synes ha uppnått myndig ålder. En son avled hösten 1565 i pesten under ett besök i Sverige (Anders Sigfridsson till Göran Persson 21 nov. 1565); tvenne andra omtalas 1567, men ingen av dem ger sig i det senare tillkänna. Tre döttrar till H. blevo ingifta i finska frälsesläkter; från en av dessa, Brita, härstammade i rätt nedstigande led Arvid Bernhard Horn.

Källor: Riksregistratur 1561—71; latinskt registratur 1561—62; kronologiskt register 1219—1685 och titularregister 1200—1686; rådslag samt andra handlingar ang. rikets råd 1560—68; brev till kon. Erik XIV:s kansli; Göran Perssons brevväxling och handlingar; Muscovitica: förhandlingar mellan Sverige och Ryssland 1526—67, allt i RA; räntekammarböcker 1537—53, kammararkivet. — Bidrag till Finlands historia, utg. genom R. Hausen, 3—5 (1904—17); Erik XIV:s almanacksanteckningar, utg. af C. M. Stenbock (1912); Handl. rör. Skandinaviens historia, 12, 27, 29 (1825, 1845, 1848); Handl. till upplysning af Finlands häfder, utg. af A. I. Arwidsson, 8—10 (1856—58); Kon. Gustaf I:s registratur, 18—28 (1900—14); Memorial för Hans Larsson d. 18 febr. 1562 (Historiallinen arkisto, 10, 1889); Svenska riksdagsakter, utg. af E. Hildebrand, 2 (1899); Sverges traktater med främmande magter, utg. af O. S. Rydberg, 4 (1888). — E. Alrot, Diss. de Gestricia, 1—2 (1720—22); Cl. Annerstedt, Grundläggningen af svenska väldet i Livland 1558—1563 (1868); K. A. Bomansson, Hertig Johan och hans tid (1862); N. Edén, Om centralregeringens organisation under den äldre Vasatiden (1899); H. Hjärne, De äldsta svensk-ryska legationsakterna (1884); dens., En svensk beskickning till Ryssland under Erik XIV:s regering (Hist. tidskr., 1887); dens., Svensk-ryska förhandlingar 1564—72 (1897); dens., Ur brefvexlingen emellan Johan III och tsar Ivan Vasilievitj (Hist. bibliotek, 7, 1880); V. G. Lagus, Undersökningar om finska adelns gods och ätter (1860); J. Mankell, Öfversigt af svenska krigens och krigsinrättningarnas historia, 2: 1 (1893); J. Ramsay, Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden (1909); Erik Jöransson Tegel, Kon. Erics den XIV:des historia, utg. af A. A. von Stiernman (1751); G. O. Fr. Westling, Det nordiska sjuårskrigets historia, 1 (Hist. bibliotek, 6, 1879). — Se i övrigt: Sv. biogr. lexikon, N. F., 2 (1858—59).

N. AHNLUND.

3. Andreas Laurentii (Björnram), den föregåendes broder, son till B. 1 i hans senare gifte. † 1 jan. 1591. Student i Rostock 1556; kyrkoherde i Umeå socken 1561 och i Gävle 1570; tillika landsprost i Gästrikland; förordnad till superintendent i Växjö 2 aug. 1576; biskop därstädes sommaren 1577; ärkebiskop 1583 (invigd 8 sept. s. å.); adlad (före 1590).

Gift 1) med Anna Mikaelsdotter, dotter till Mikael Pedersson i Vadstena och änka efter skolmästaren Klas Crusius i Åbo (Anrep); 2) med Margareta Phase, dotter till ärkebiskopen Laurentius Petri Phase och änka efter ärkebiskopen Laurentius Petri Gothus.

A. erhöll av allt att döma en omsorgsfull utbildning till det andliga kallet, ehuru det endast är känt, att han studerat vid

Rostocks universitet. Blott kungagunsten förklarar näppeligen hans snabba framgång på den kyrkliga banan. Den kom honom emellertid tidigt till del; i unga år undfick han av konung Erik, då nyss uppstigen på tronen, fullmakt på Umeå ansenliga pastorat. Inflytelserika släktförbindelser, som A. ägde i denna sin hemsocken, torde härvid ha gjort sig gällande till hans förmån. Om hans verksamhet i Umeå, där han vid sitt tillträde fann »slätt intet till att begynna bohag med», är ingenting närmare bekant, bortsett från några notiser om ekonomiska omsorger. Den följande kallelsen till Gävle får sannolikt ses i belysning därav, att A. bland stadens ledande borgerskap räknade nära fränder på mödernet; släkten Grubb var länge med starka band bunden vid såväl Umeå som Gävle. Medan A:s företrädare i Gävle, hans kusin och senare motståndare Martinus Olai, såsom »ordinarius» varit bekläd med en art av episkopal myndighet över Norrlands prästerskap, synes A. med sitt kyrkoherdeämbete endast ha förenat befattningen som landsprost i Gästrikland, i vilken egenskap han framträder å kyrkomötet i Uppsala 1572. Men tydligt är, att han vid denna tid betraktades som den norrländska kyrkans mest betydande representant. Av tidigt datum voro hans personliga anknytningar till förnäma kretsar; med den yngre adelsgenerationens mest kultiverade män ägde han gemensamt ett bildningsintresse, varom redan under Umeåtiden A:s bokgåvor till Hogenskild Bielke bära vittne.

Genom sin ställning kom A. att från första begynnelsen av den liturgiska rörelsen deltaga i de rådslag, vartill konungen sammankallade kyrkans ledande krafter. Någon på förhand given anhängare av konung Johans kultreformatoriska strävanden var han säkerligen icke. Vad vi veta om hans teologiska fostran i ungdomsåren pekar snarare i annan riktning, och det strängt luterska motståndspartiet synes en tid ha velat räkna honom bland de sina. Men lojaliteten mot den världsliga överhetens vilja, naturlig för luterdomens åskådning, var hos honom, den grånade kungatjänarens son, i högre grad än hos de flesta en nedärvd disposition, och allt tyckes utvisa, att han utan varje offer av sin övertygelse menat sig kunna fylla lojalitetens plikter. Härvid inverkade nog också hans nyss anmärkta förbindelser med adelskretsar, för vilka de dogmatiska tvisterna ej ägde någon obönhörlig skärpning; hans egen svåger Anders Sigfridsson (Rålamb) var sålunda aktivt verksam för liturgiens genomförande i landsorterna. A:s ståndpunkt företer inga omslag och kastningar. På mötet i Stockholm försommaren 1574 underskrev han de av konungen framlagda »tio artiklarna» och avgav i mars följande år under hand en personlig

förbindelse om sin anslutning till vissa önskemål, som lågo Johan om hjärtat och med vilka något tidigare ärkebiskopen, Laurentius Petri Gothus, i samma form förklarat sig solidarisk. När A. 1576 förordnades att tillsvidare sköta det lediga biskopsämbetet i Växjö, ansåg sig konungen uppenbarligen säker om hans bistånd. Hans framträdande i fortsättningen kom emellertid att präglas av en påtaglig försiktighet och obenägenhet att kränka medbröders övertygelse, på samma gång som han icke synes ha hemlighållit sin egen mening. Enligt en av Messenius återgiven tradition skall han ha varit den första präst i riket, som förrättade gudstjänst efter den nya mässordningen, vilket skedde på en synod i Stockholm. Medlem av den prästerliga tremannanämnd, som Johan hösten 1576 förelade liturgien till granskning och yttrande, gav han väl för egen räkning sin underskrift, men med det uttryckliga förbehållet »salvo aliorum judicio» och under hänvisning till ett allmänt kyrkomöte som enda auktoritet. I sitt eget stift hade han visserligen dessförinnan, om vi få tro en utsago i konung Johans tal till ständerna i febr. 1577, på åtskilliga ställen träffat anstalter för liturgiens genomförande, men det är tydligt, att dessa förberedande steg mindre skett med maktbud än i samförstånd med prästerskap och lokala menigheter. Den stötande vårdslöshet, som särskilt de småländska prästerna ådagalade vid de heliga handlingarna, i drastiska färger skildrad av Johan, gav helt säkert A. anledning att rättande inskrida, utan att därför strid behövde uppväckas. Samma hänsynsfullhet från A:s sida förklarar, att han som stiftschef i det följande visade sig jämförelsevis overksam, när det gällde att driva liturgiens sak, därutinnan lik många av dem, som 1577 vid hans sida undertecknat prästerskapets förklaring om liturgien. Så inträffade det, att även Växjö stift blev föremål för det onådiga kungliga maktspråk, som våren 1580 uppfordrade till ett snabbt och fullständigt infriande av tidigare åtaganden. Två kungliga kommissarier inträffade nu i Växjö, vars domkapitel bragtes att ånyo antaga liturgien och utlova dess genomförande i stiftet.

A. hade stått helt utanför Johans förhandlingar med Rom, och ingenting antyder, att konungen gjort sig eller kunnat göra sig någon förhoppning om Växjöbiskopens medverkan för sådana mål. Efter sammanstörtandet av de stora kyrkopolitiska planerna riktades efter hand Johans blickar åter på A. Den i åratal obesatta ärkebiskopsstolen skulle omsider besättas, och konungens val föll till sist på honom. Hösten 1583 invigdes A. med mycken prakt i detta ämbete, och i samband därmed avgavs av honom och övriga biskopar en ny högtidlig försäkran att upprätthålla den omstridda

gudstjänstordningen. Om också allting ger vid handen, att A. före sin upphöjelse i bindande form fått utlova större handlingskraft än förut, är å andra sidan den anklagelsen uppenbart orättvis, att han banat sig väg till ärkebiskopsstolen genom ett karaktärslöst ryggande av sitt förflutna. Mellan hans ståndpunkter under ett tidigare skede och hans nya uppgift som de kungliga strävandenas främste förtroendeman inom kyrkan förelåg, såvitt eftervärlden kan döma, icke någon sådan motsägelse, att den berättigar till detta domslut. Om likväl hans ställning kom att stämplas av en viss skevhet, så var orsaken främst den komprometterande bakgrund, som de föregående årens romerska anknytningar skänkt konungens hela kyrkopolitik. A:s motståndare försummade ej heller att polemiskt utnyttja detta förhållande, som blev ett ledmotiv i den strängt luterska propagandan. Mot dessa och andra angreppspunkter förfäktade A. energiskt kultreformens oangriplighet ur lutersk synpunkt; likheten mellan liturgien och den papistiska mässan vore ej större än likheten mellan vitt och svart, skriver han vid ett tillfälle. Men förvisso bidrog det icke till att bryta udden av misstron, att A:s mellanhavanden med sin kunglige herre stundom förde till situationer, över vilka det vilade en dager av åsyftad dubbeltydighet. När ärkebiskopen vid drottning Katarinas likbegängelse i Uppsala domkyrka, jan. 1584, prisade den hädangångnas trofasthet mot »jagellonernas och andra kristna konungars katolska religion», var visserligen hänsyftningen på den allmänneliga, icke enbart den påviska, kyrkan tydlig nog; i en senare skrift har A. också uttrycksfullt hävdat den luterska kyrkans bönegemenskap med den romerska. Episoden kvarlämnade emellertid ett intryck, som i kraft av tidsförhållandena måste vidga avståndet mellan A. och det motsatta lägret, ehuru brytningen först några år därefter blev fullständig och då i samband med politiska omskiftelser. Att A:s utgångspunkter varit medvetet luterska lär stå fast och framgår även på flera sätt av hans verksamhet som ärkebiskop. Den nitälskan för de lärda studiernas tillväxt, som yttrade sig i hans omtanke om högskolan i Stockholm, var parad med ett otvivelaktigt intresse för det protestantiska sinnelaget hos de män, som sattes till ungdomens ledare. Mot den kvardröjande papistiska förkunnelsen inskreds med fast hand. På herredagen i Västerås 1585 klagade samtliga biskopar med A. i spetsen över inhemska jesuitlärlingars förförelseverk, och i samma dagar blev en Stockholmspräst, Laurentius Forsius, som vid vederbörligt förhör befunnits papistiskt sinnad, i Västerås domkyrka av A. avklädd sin prästerliga dräkt och förklarad förlustig sitt ämbete.

För liturgien var A. såsom ärkebiskop oavbrutet verksam. Mera en fridens än en stridens man föredrog han det effektiva arbetet i tysthet framför kraftpolitiska mått och steg; särskilt tillsättandet av prästerliga tjänster gav honom tillfälle att härvid utöva stort inflytande. Uppenbarligen gynnades även i andra avseenden de eftergivna elementen inom kyrkan, och den bitterhet, som för lång tid kom att fästas vid A:s minne, har tydligen ej minst sin grund i detta system. Beskyllningen mot honom själv att »för stor præbend skull» (Raimundius) ha hyllat den kungliga kyrkopolitiken synes knappast kunna bestyrkas, då de förmåner, som kommo honom till del, icke förefalla ha märkbart överstigit dem, som förunnats hans företrädare på ärkebiskopsstolen. Redan Laurentius Petri d. ä. hade hugnats med adelskap; när samma utmärkelse nu tilldelades A., var man inom det motsatta lägret ej sen att tyda den som den krypande herregunstens belöning:

»Och den som ville bliva en evangelii skälm,
kunde därmed förvärva sköld och hjälm,
som var till att märka och se
på den som fick björneramar tre»,

heter det i några rim från 1603. De lidelsefulla motsatser, som belastade A:s minne med detta agg, voro säkerligen främmande för hans natur, därom vittnar karaktären av de inlägg, vari han tog till orda i striden. De utmärka sig genom stor personlig värdighet, allvar och höviskhet, stundom även genom en omisskänlig nobel värme; särskilt gäller detta ett bevarat brev, daterat 21 apr. 1587 och ställt till en ung frände till A., sannolikt Olaus Martini, den senare ärkebiskopen. Skarpare falla orden i hans skrivelse till Strängnäs domkapitel 13 jan. 1589. Två utförligare skrifter av A. i den liturgiska striden äro kända: »Protestatio et ingenua confessio de ordinantiæ ecclesiasticæ et liturgiæ subscriptione» samt framför allt »Ad maledicum cujusdam momi scriptum responsio», sannolikt författad under senare hälften av 1587, då den kom Abr. Angermannus tillhanda i Wittenberg vid jultiden s. å. och förmådde honom att avbryta tryckningen av sin Historia liturgica för utarbetandet av en däri inlagd vidlyftig replik. A:s ståndpunkt kan i anslutning till denna hans senare skrift i korthet uttryckas så. De, som för ceremoniers skull anstifta schismer inom kyrkan, bruka orätt sin kristliga frihet, ty ceremonier äro nödvändiga; den kristna kyrkan kan icke utan våda undvara dem; därför är det ock tillbörligt att i gudaktiga former (pie) strida för ceremoniernas bevarande. I stormen mot liturgien ser A. en åter-

verkan av Flacius Illyricus' för honom djupt osympatiska teologi; denna ter sig i hans ögon som en rent samhällsupplösande kraft, en förnekelse av välgrundad borgerlig och kristlig ordning. Det är naturligt, att han söker vända angreppen på liturgien till angrepp mot konungens person; motståndarens konsekventa motvilja mot att ingå på detta ämne utgjorde ju också en sårbar punkt. Få vi efter bokstaven tolka A:s egna ord, så var hans uppfattning av Johan djupare grundad än blott i en undersåtlig hänsynsfullhet, som bragts i samklang med ett okränkt samvete. »Vi hava en mycket from och lärd konung, en konung, vars like vårt fosterland näppeligen ägt på flera århundraden.»

Det är icke underligt, att A:s hållning brågte honom på spänd fot med hertig Karl. Ärkebiskopens förhållande till kyrkostyrelsen i hertigdömet innebar ju också ett det vanskligaste problem. Personligen synes A. ha önskat undvika att driva sakerna till sin spets; i ett redan anfört brev från våren 1587 försäkrar han med allt eftertryck (»falsissimum est»), att han ingalunda vore upphovsman till tanken att införa liturgien i hertigdömet. Men helt naturligt hade han icke undgått att taga parti i fejden, och hans framträdande härvidlag väckte Karls blossande harm. Under konflikten med brodern förmådde Johan A. att till sin fördel söka påverka opinionen hos gemene man. På en synod i Uppsala i början av sommaren 1585 höll ärkebiskopen, som nu stod färdig att anträda en visitationsresa till Norrland, inför det församlade klerkeriet ett tal, vari han lade stiftets präster på hjärtat att för folket i bygderna göra klart, att missförståndet mellan konungen och hertigen hade sin upprinnelse i hertigens felaktiga tolkning av Gustav Vasas testamente. Talet kom genast till Karls öron, och han sörjde omedelbart för att detsamma, försett med vederbörlig kommentar, blev känt i Strängnäs stift; han, hertigen, hade vuxit ur barnskorna och behövde ej lära något av ärkebiskopen i Uppsala. Samtidigt avläts till A. ett skarpt brev med förmaning att »ingens gode namn förolämpa hos lekt eller lärd» utan för framtiden »bekymre ider allenest om det, som iders kall rätteligen kräver». Året därpå beklagar sig Karl över »det grove tal, som fört är på H. F. N:s person, synnerligen av ärkebiskopen hos konungen». Den följande, synbarligen ofullständigt bevarade polemiska skriftväxlingen mellan domkapitlen i Uppsala och Strängnäs gav jämväl hertigen anledning till missnöje; tonen i ett svar till ärkebiskopen synes ej ha tillfredsställt Karls anspråk på skärpa, och han förbehöll sig därför (juli 1588) att i fortsättningen få underkasta Strängnäskapitlets skrivelser censur. Striden utvecklade sig därefter

i former, som även från den eljest i uttrycken hovsamme A:s sida utmärktes av en viss häftighet. »Detta tyckes eder väl vara tungt att höra», säger han själv liksom urskuldande, »men kommer ihåg, huru lätt oss är att höra av eder, det I utrope öss för hycklare, Antikristi tjänare och avfällige ifrå sanningen, det som var man vet fast hårdare vara.» Brevet i fråga är icke, som Johannes Baazius med orätt uppgiver, ställt till de tre mot liturgien genstäviga Stockholmsprofessorerna; det har av flera forskare gjorts troligt, att berättelsen om deras första fångenskap får föras till legendens område. Först efter A:s bortgång synes Johan ha skridit till detta steg mot Nicolaus Bothniensis och hans kolleger.

Som stiftschef har A. rätt till ett gott eftermäle, huru än omdömena om hans roll i den liturgiska striden falla. Tvenne gånger, 1585 och 1590, visiterade han i Norrland. Man har från hans tid i behåll två kyrkostadgar, som vittna om hans nit för god ordning. Märkligare än den stadga angående kyrkostraff, som förknippas med hans namn — väsentligen ett något omarbetat utdrag ur Nova ordinantia —, äro de visitationsartiklar, som tillkommit i samband med hans norrländska resa 1585. De lämna en rad kultuella föreskrifter i anslutning till Johans strävanden för gudstjänstens höjande, bestämma om veckobönedagar, redan förut påbjudna av såväl konung Johan som hertig Karl, och stadga, att på dessa bönedagar Luthers katekes skall föredragas och jämte Luthers förklaring uttolkas för menigheten. I övrigt märkes särskilt införandet av böter som kyrkotuktsmedel, ett av de första exemplen på dylika föreskrifter i den svenska kyrkans utveckling.

Messenius berättar, att A:s bortgång icke väckte synnerlig sorg hos »misoliturgerna» men hos det övriga prästerskapet en ganska stor saknad. A. var otvivelaktigt i flera stycken en betydande personlighet, mera dock genom själsodling än genom karaktärsstyrka. Även den mot honom mest oblida traditionen har med Raimundius nödgats erkänna, att »gåvor, som Gud uti sin församling giva plägar, honom intet fattades».

Skrifter: Protestatio et ingenua confessio de ordinantiæ ecclesiasticæ et liturgiæ subscriptione Andreæ Laurentii Wexionensis (i L. Raimundii Acta de liturgia, T. 132, Linköpings stiftsbibl.; jfr Raimundius, nedan anf. arb., s. 63 o. följ.). — Ad maledicum cujusdam momi scriptum responsio Andreæ Laurentii Upsaliensis (i Kyrkio-acter ang. kon. Erich den XIV:s, kon. Johan den tridjes och kon. Carl den nijondes regeringstijder, Rålambska saml. 40 i 4:o, s. 269—298, KB; jfr Warmholtz n:o 1790; utförligt referat hos Abr. Angermannus, Historia liturgica, bl. L 5 v.).

Källor: Riksregistraturet 1576—88, hertig Karl registratur 1585—88, skrivelser till kon. Erik XIV, allt i RA; Rålambska saml. n:o 40 i 4:o, KB. —

O. Ahnfelt, Bidrag till sv. kyrkans historia i sextonde århundradet (LUÅ, 25, 1891); H. Lundström, Undersökningar och aktstycken (1898); Norrländska kyrkostadgar från 1500- och 1600-talen, utg. af E. Linderholm (Kyrkohist. årsskr., 1911); Samling af åtskilliga handlingar... i svenska historien, utg. af S. [Lager]Bring, 3 (1758); Svenska magazinet (1766); Svenska riksdagsakter, utg. af E. Hildebrand, 2 (1899); Svenska synodalakter efter 1500-talets ingång, utg. af H. Lundström, 2:a ser., 1 (1909); P. O. Wilner, Svenskar vid tyska universitet under 1500-talet (Samlaren, 1904). — Abr. Andreæ Angermannus, Refutatio erroris Herbesti... cum... Historia liturgica (1588); L. A. Anjou, Sv. kyrkoreformationens historia, 3 (1851); J. Baazius, Inventarium ecclesiæ Sveo-Gothorum (1642); L. Bygdén, Hernösands stifts herdaminne, 1 (1923), s. 133, 258; J. A. Hammargren, Om den liturgiska striden under kon. Johan III (1898); E. Hildebrand, Ett bidrag till frågan om Joh. Baazius som kyrkohistoriker (Hist. tidskr, 1899); J. O. Högstadius, Beskrifning öfver Umeå landsförsamlings kyrka (1893); E. Linderholm, Om norrländska kyrkostadgar från 1500- och 1600-talen (Kyrkohist. årsskr., 1911); Joh. Messenius, Scondia illustrata (1700—05); A. M. Magnusson, Nicolaus Olai Bothniensis (1898); J. Nordlander, Norrländska samlingar, H. 6 (1905); K. Nordlund, Den sv. reformationstidens allm. statsrättsliga idéer (1900); L. Raimundius, Historia liturgica, utg. af A. A. von Stiernman (1745); A. Theiner, La Suède et le Saint-Siége (1842); O. Walde, En svensk boksamlare från Vasatiden (Uppsala univ.-bibl:s minnesskrift 1621—1921, s. 203 o. 217). — Se i övrigt (ang. A:s avkomlingar): G. von Essen, Björnram och Wass (Personhist. tidskr., 1898—99).

N. AHNLUND.

Björnram, Gustaf, f. 1746 (3?) i Savolaks, † 28 mars 1804 i Stockholm. Föräldrar: löjtnanten Per Björnram och Anna Margareta Amnorin. Åtnjöt skolundervisning; student i Åbo 1768. Överflyttade till Stockholm; informator för guldsmeden Per Zethelius' barn; återvände till Finland, där han skall ha varit verksam som advokat; återvände till Stockholm och uppges där ha innehaft lägre befattningar vid krigsmakten; handsekreterare hos hertig Karl; tolk (translator) i finska språket 24 aug. 1780; antagen till konungens tolk å kustflottan med 400 rdr sp. i lön 13 mars 1781; erhöll protokollssekreterares titel 4 apr. s. å.

Gift 15 nov. 1787 med Anna Botilda Thorsman, f. 14 sept. 1771, † 11 nov. 1837, dotter till överinspektoren vid sjötullen i Visby Johan Peter Thorsman och omgift med assessor Jakob Dubbe.

Efter avskedet från sin militära tjänstgöring fann B. i Stockholm en blygsam utkomst genom informatorsverksamhet och renskrivning, bl. a. av handlingar rörande frimureriet. Härigenom kom han i beröring med höga frimurare, särskilt Elis Schröderheim, och synes då ha kommit på idén att för egen vinning begagna sig av tidens ockulta intressen och vidskepelse. Han tyckes ha varit en tarvlig och obegåvad person men ägde en viss förslagenhet, vilken han också väl behövde, då hela hans »kunskap» bestod i en del signerier och trollkonster, som han lärt i

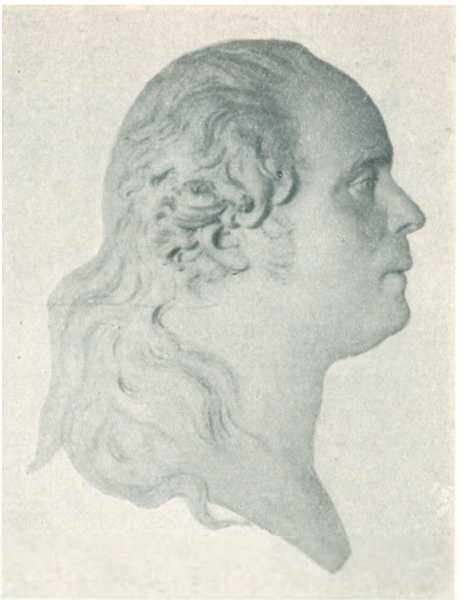

Gustaf Björnram.
Medaljong av J. T. Sergel. Nationalmuseum.

Finland. Genom Schröderheim blev han införd hos Gustav III. Denne synes ha trott på hans andebesvärjelser och förutsägelser om kommande tilldragelser. Bland de förra omtalar L. von Engeström en, som ägde rum i Kärnbo kyrkoruin vid Gripsholm i närvaro av konungen, J. G. Oxenstierna och G. J. Adlerbeth. Livmedikus S. A. Hedin har lämnat en berättelse om en annan, i Lovö kyrka, då konungen också var närvarande jämte hovstallmästaren A. F. Munck, Schröderheim och tre andra. Av Hedins skildring framgår, att det hela var ett medelst tygstycken och masker, föreställande spöklika personer, samt genom magisk belysning av B. skickligt anordnat bedrägeri. »Ehuru jag sett hela tillställningen», tillägger Hedin, »kan jag ej neka till att detta spektakel hade något imponerande», och märkligt är, att till och med sådana klarsynta män som Schröderheim och K. A. Ehrensvärd, vilken var med vid en av B:s nattliga andeseanser på Johannes kyrkogård, läto lura sig av eller mer eller mindre trodde på B:s konster. Även i hertig Karls ynnest stod han en tid högt. Det var på hertigens förord, konungen 1781 ansåg sig kunna förläna B. protokollssekreterares heder och värdighet, »då hans föresats bliver oföränderlig att aldrig söka någon befordran inom kansliet». I frimurarorden erhöll han ett ämbete, men han var folkskygg och synes icke ofta ha tagit del i dess sammankomster. Sedan hans spådomar om änkedrottning Lovisa Ulrikas av Gustav III otåligt avvaktade död ej slagit in och Hedin avslöjat hans knep, var hans stjärna i sjunkande. Under sina sista år levde han ett fullkomligt enstöringsliv, omspunnen av rykten, som berättade om hans förbund med den onde och hans farliga trollmakt. Som ett vittnesbörd om hans hänsynslöshet må nämnas, att han redan under natten efter sitt bröllop övergav sin hustru och rymde med en del av hennes bröllopsgåvor. Hans verksamhet som ordens-

vurm och andebesvärjare är emellertid en kulturbild, som ej bör förgätas i det Gustavianska tidevarvets historia.

Källor: Kanslikoll. prot. 24 aug. 1780; prot. i inrikes civila ärenden 13 mars och 4 apr. 1781; G. G. Adlerbeth, Hist. anteckningar, 1 (1892); L. von Engeström, Minnen o. anteckningar, 1 (1876); Finlands minnesvärde män, 2 (1855—57); E. Schröderheim, Skrifter till Gustaf III:s historia, 2:a uppl. (1892).

C. FORSSTRAND.

Björnstjerna, släkt, härstammande från ärkebiskopen Magnus Beronius (se denne), vilkens hustru och barn 21 febr. 1760 adlades med namnet Björnstjerna. Ärkebiskopen efterlämnade tvenne söner, K. bibliotekarien Johan B. (se nedan 1) och envoyén Magnus Olof B. (f. 1738, † 1785), far till generalen Magnus B. (se nedan 2), vilken upphöjdes i friherrligt stånd 26 jan. 1815 och i grevligt stånd 11 maj 1826. Söner till den sistnämnde voro överhovstallmästaren Carl Magnus B. och utrikes statsministern Oscar Magnus B. (se nedan 4 och 5). En tredje broder, Roger Magnus Eugène Curt B. (f. 1827, † 1910), nådde liksom de båda förutnämnda en framskjuten ställning, i det han 1886 blev generalmajor samt 1888 generalbefälhavare i femte (senare sjätte) militärdistriktet, numera sjätte arméfördelningen. En syster till Johan och Magnus Olof B., Elisabet Christina B. (f. 1736, † 1814), gift med assessorn i Collegium medicum arkiatern Johan Gustav Wahlbom (f. 1724, † 1808), blev mor till Magnus Johan Wahlbom, vilken 16 nov. 1799 adlades och adopterades på moderns adliga ätt och nummer och slutligen avancerade till generalmajor. Son till honom var generallöjtnanten Johan Magnus B. (se nedan 3).

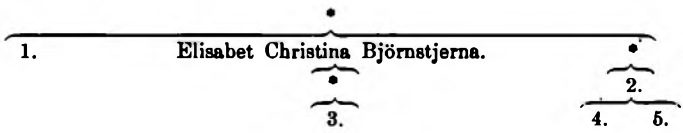

1. Johan Biörnstierna, före adlandet Beronius, f. 6 nov. 1729, † 14 apr. 1797 i Stockholm. Föräldrar: ärkebiskopen Magnus Beronius och Katarina Elisabet Valleria. Student i Uppsala 30 dec. 1736. Volontär vid fortifikationen 6 apr. 1753—61, då han som »obekant» avfördes ur rullorna; observatorieamanuens och informator för de kungliga pagerna 1758 (Anrep); informator för Schering Rosenhane; adlad 21 febr. 1760; bibliotekarie hos kronprins Gustav, sedermera Gustav III 26 mars 1762; utsedd till en av Uppfostringssällskapets föreståndare vid dess rekonstruktion 14 dec. 1787 och 5 jan. 1788; erhöll avsked från

bibliotekariebefattningen hos konungen med lagmans namn, heder och värdighet 13 nov. 1789. LMA 1783; LHA 1793; ledamot av Patriotiska sällskapet. — Ogift.

En tradition vet berätta, att B. knutit vänskapsförbindelser med Gustav Filip Creutz, då han, antagligen omkring år 1760, som informator för Schering Rosenhane vistades på Tistad i Södermanland. På gården fanns, heter det, en lind, vars starka grenar bildade i kronan ett lövrikt valv, så rymligt, att Creutz och B. kunde med plankor mellan grenarna lägga ett golv och därpå uppställa ett bord samt ett par stolar. Här i denna naturliga lövsal tillbragte sedan vännerna den lediga tiden, och där författade Creutz två sånger av sin Atis och Camilla. Det blev dock knappast dessa sommarsvärmerier, som tryckte sin prägel på B:s utveckling. Hans akademiska studier fullföljdes aldrig till högre lärdomsgrad, men de ha dock uppenbarligen från början riktat hans intressen åt den allvarsammare lärdom, som gjorde 1700-talet även till de stora samlarnas och den lärdomshistoriska vetenskapens tid. Vid mera framskriden ålder klagar han (i brev till Samuel Älf 23 sept. 1785) över »vår närvarande tid, då den lärda och solida vitterheten tyckes alldeles avtyna och försvinna», och låter gentemot den Gustavianska epokens flyktigare litteratur »våra äldre svenska auktorers latinska vitterhetsarbeten vittna, att barbarismen ej alltid varit härskande uti nationen, utan att vi fordom havit poeter av den högre klassen». Hans personliga studieintressen synas till en början ha gällt de matematiska vetenskaperna, och han synes ha vacklat mellan att göra dem fruktbara på den lärda banan eller genom en mera praktisk verksamhet, i fortifikationens tjänst. Genom sin informatorsverksamhet knöt han emellertid icke blott en vänskap med den Rosenhaneska familjen, som varade till hans sista dagar, utan vann även förbindelser med hovet, vilka måhända förskaffade honom utnämningen till kronprinsens bibliotekarie år 1762. Den boksamling, B. sålunda sattes att vårda, hade fått sin grundstomme ur K. G. Tessins bibliotek, vilket år 1757 inlöstes för kronprinsens räkning med rätt för Tessin att behålla vissa arbeten under sin livstid. B:s första omsorg blev att förteckna bokbeståndet; en av honom utarbetad realkatalog och en mot denna svarande nominalkatalog, daterad 1763 — med senare tillägg — finnas bevarade i K. biblioteket, dit de kommit från Nescherska samlingen. Tjänstgöringen var helt säkert behaglig: i början av år 1764 berättar B. för sin far om den personliga vänlighet, han alltjämt får röna av kronprinsen, och förtäljer därjämte, huruledes »denne herren har mycket nöje

Johan Biörnstierna.
Lavering av Margareta C. G. 1765. KB.

utav sitt bibliotek och föröker det dageligen med nya böcker. Han har även stor lust för ritande och tillbringar ofta hela eftermiddagarne i biblioteket med sina ritningar.» Då Johan Simmingsköld år 1771 sökte vinna anställning i konungens privatbibliotek, svarade Gustav skämtsamt, »att han hade en bibliotekarius på stat men vore själv amanuens». Simmingsköld antogs dock till B:s biträde. År 1774 utarbetade B. en ny realkatalog, som måhända dock blott omfattar en del av konungens enskilda böcker. Ehuru han ännu i femton år fortsatte att uppvakta i det kungliga privatbiblioteket, synas inga ytterligare frukter av hans verksamhet ha blivit bevarade, men däremot ha andra krafter gjort sig gällande vid sidan av honom. I B:s nyssnämnda katalog av år 1774 ligger en 24 sept. samma år daterad promemoria av K. Kr. Gjörwell, vari denne i ganska mörka färger skildrar tillståndet i biblioteket. Böckerna voro uppställda i genomgångsrum, de lånades utan varje kontroll av hovpersonalen, bortfördes till lustslotten och förskingrades på många andra sätt. En fullständig nyuppställning — efter format hellre än efter fack — och nykatalogisering erfordrades. Under den följande tiden arbetade Gjörwell i biblioteket, och även K. bibliotekets chef Anders Wilde har utövat uppsikt däröver. Trots den titel av K. bibliotekarie, som B. förde, torde han alltså knappast själv ha förmått upprätthålla ordningen i konungens privatbibliotek, ett förhållande, som måhända även återspeglas i hans låga avlöning: ännu efter nära trettio års tjänst måste han åtnöjas med sextiosex rdr sp. eller en vanlig kopistlön. Vid avskedet 1789 fick B. behålla lönen, men hans ansökan om en större pension avslogs då och ånyo 1793. Trots ett litet arv efter fadern blevo hans villkor till slut rätt knappa. Under sina sista år nödgades han för sitt uppehälle sälja av sina böcker. Bouppteckningen, som slutar å 330 rdr, visar dock ett ganska väl-

försett bo med tydliga spår av samlarintressen samt en behållning av icke fullt 40 rdr.

Efter att redan år 1754 ha börjat sin litterära produktion med en »Inledning til perspectiven» övergick B. till huvudsakligen bibliografiskt författarskap. Han upplade sålunda ett »Bibliothek af swenska auctorers tryckta mathematiska böcker och skrifter, hwaribland äro äfwen sådane utlänningars mathematiske wärk, som blifwit i Swerige tryckte», ett arbete, som i två handskrivna exemplar, det ena och mera omfattande daterat 1764, förvaras på K. biblioteket. Till trycket befordrades endast ett utdrag därur, en alltjämt stundom åberopad förteckning över svenska kalendarier (1771). Betydelse äger vidare en — likaledes på K. biblioteket i handskrift förvarad — år 1787 av B. upprättad förteckning över Emanuel Swedenborgs i Vetenskapsakademiens bibliotek befintliga tryckta och otryckta skrifter samt böcker. Slutligen förtjänar B:s postumt tryckta utredning om »Svecia antiqua et hodierna» beaktande, då uppsatsen dels är det första försöket att utreda detta märkliga verks tillkomsthistoria, dels framlägger ett värdefullt, från Erik Dahlberghs arkiv härstammande material, som förirrat sig till de Nescherska samlingarna. — Brev från B. till Fr. Sparre finnas i Börstorpsarkivet. Strödda brev till och från B. förvaras i K. bibliotekets och Uppsala universitetsbiblioteks samlingar av lärda brevväxlingar. Flertalet av dessa brev härröra från den tid, då B. såsom den ene av det rekonstruerade Uppfostringssällskapets föreståndare handhade uppbörden av inbetalningarna å de i detta tecknade aktierna, och rymma vid sidan av affärsangelägenheterna åtskilliga upplysningar om sällskapets verksamhet samt strödda lärdomshistoriska notiser. K. biblioteket äger jämväl manuskripten till B:s nedannämnda båda förteckningar över kartor och Stockholmsbilder samt en ofullbordad vapenbok med teckningar, som torde härröra från B:s egen hand. I Uppsala universitetsbibliotek finnes en av honom utarbetad beskrivning över svenska städers vapen och sigill samt ett ganska innehållsrikt band strödda anteckningar (sign. S. 26 och U. 181) liksom även delar av hans samlingar.

Tryckta arbeten: Inledning til perspectiven. Af Jan M. Beronius. Sthm 1754. (6), 72 s. jämte pl. — Förteckning på swenska calendarier för hwarje år ifrån 1600 til och med 1770, samt på en del af de där uti befintelige åtskillige underrättelser. Upps. 1771. (6), 98 s. (Utgör ett utdrag ur B:s samlingar ang. 'Svenske mäns mathematiska skrifter'; ref. i [Lüdeke's] Allg. schwed. Gelehrsamkeits-Archiv, Th. 1, Leipz. 1781, s. 251—255). — Om takbyggnad (Hushålln. journal, nov. 1783, s. 116—120, 1 pl.; anon.) — Chartor uti kopparstick, som föreställa grundritningar och prospecter öfver Stockholms stad (Upfostr.-sälsk. tidn., Dec. 1784, N:o 91, s. 723—728; ett utdrag härav i J. Elers, Stockholm, D. 1, 1800, s. 36—40). — Chronologisches Verzeichniss geographischer Charten von schwedischen Verfassern ([Lüdeke's] Allg. schwed.

Gelehrsamkeits-Archiv, Th. 4, Leipz. 1786, s. 255—278, med tillägg ibid., Th. 6, Leipz. 1793, s. 227—236, och Th. 7, Leipz. 1796, s. 231—239). — Berättelse om arbetet med det så kallade Sveciæ-verket, eller det i koppar stuckna verket Svecia antiqua & hodierna, samt den därtill ämnade historiska och topografiska beskrifningen; efter authentike handlingar därom författad... 1796 (HA Handl., D. 8, 1808, s. 35—95). — Catalogue of Swedenborg's library, preserved in the Academy of sciences in Stockholm ([R. L. Tafel], Documents concerning the life and character of Emanuel Swedenborg, Vol. 2: 2, 1877, s. 794—797; förteckn. upprättad 1787). — Anon. artiklar i Sanning och nöje, 1779—80, N:o 17 ('Til sälskapet Pro veritate'), Dagl. allehanda, 1780, N:o 214 ('Kort omdöme om Voltaire'), och Stockholms posten, 1785, N:o 28 ('Reflexioner wid en Landtmans bref till en Stockholmsbo'; ang. jetoner över sekr. Wargentin och medaljören Fehrman). — Meddelanden och uppgifter till C. G. Warmholtz, Bibliotheca historica Sueo-gothica (D. 2, 1783, Tillägg), samt till G. Gezelius, Biographiskt lexicon.

Handskrifter: se texten.

Källor: B:s ovannämnda brev samt hans tryckta och otryckta arbeten; bouppteckning i Svea hovrätts arkiv samt Biographica, RA; rullor i fortifikationens arkiv; J. A. Almquist, Sveriges bibliografiska litteratur 1 (1904); dens., Uppfostringssällskapet (Hist. tidskr., 1905); C. M. Carlander, Sv. bibliotek och exlibris, 1—4 (1904); Hist.-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige, 7 (1866), art. Tistad.

B. BOËTHIUS.

2. Magnus Fredrik Ferdinand Björnstjerna, f. 10 okt. 1779 i Dresden, † 6 okt. 1847 i Stockholm. Föräldrar: envoyén Magnus Olof Björnstjerna och baronessan Vilhelmina von Hagen. Fänrik vid livregementsbrigadens värvade infanteri (sedermera finska gardesregementet, slutligen andra livgardet) 28 okt. 1793; stabsfänrik 29 juli 1795; adjutant 30 maj 1796; löjtnant i regementet 26 okt. s. å.; premiärlöjtnant 15 nov. 1799; kommenderades med regementet till garnisonstjänst i Borgå; stabskapten 1 mars 1805; erhöll kaptens lön 15 dec. 1806; överadjutant vid finska arméns generalstab 1808; major i armén och överadjutant hos K. M:t 29 juli s. å.; tredje major vid Västmanlands regemente 19 dec. s. å.; sändes av riksföreståndaren med en hemlig beskickning till kejsar Napoleon 30 mars 1809; överstelöjtnant i armén 12 sept. s. å. med tur från 1 maj s. å.; placerades vid Kalmar regemente 20 mars 1810 och erhöll överstelöjtnantsbefattningen därstädes 7 aug. s. å.; militär ledamot i krigskollegiet 1 sept. 1811; chef för fältmarskalken H. H. von Essens generalstab s. å.; överste i armén 14 jan. 1812 med tur från 3 dec. 1811; generaladjutant och chef för fältmarskalken Kurt von Stedingks generalstab 1812; kommenderad i egenskap av generaladjutant vid västra kustförsvaret s. å.; generalmajor 19 jan. 1814 (konfirmationsfullmakt 1 mars s. å.); tjg. generaladjutant och chef för generalstaben 24 jan. 1815—10 apr. 1828; friherre 26 jan. 1815; ledamot av en 20 juni s. å. tillsatt kommitté, vilken avgav förslag till och ombesörjde uppförandet av ett mediko-kirurgiskt institut i Stockholm samt

genom särskilt uppdrag 6 juni 1818 togs i anspråk jämväl för veterinärväsendets och veterinärundervisningens nyorganisation; ordförande i kommittén angående reglering av arméns läkarestat 22 okt. 1816—19 febr. 1817; ledamot av kommittén angående undervisningen på Karlberg 2 dec. 1818—10 maj 1819, av befästningskommittén 16 febr.—12 maj 1819 och av kommittén angående ett invalidhus (betänkande 17 dec. 1819); generallöjtnant 29 febr. 1820; ledamot av kommittén angående en förbättrad fångvård 3 nov. s. å.—5 mars 1823; artilleriinspektör 28 sept. 1821; ledamot av finanskommittén 3 maj 1822 (betänkande tryckt 1823) samt av kommittén angående stuteriet vid Strömsholm 2 mars 1824—25 maj 1825; greve 11 maj 1826; minister i London 12 jan. 1828—29 dec. 1846; en av rikets herrar 30 juni 1841; general 6 febr. 1843. LKrVA 1807; RSO 1808; RmstkSO2kl 1814; KSO 1815; KmstkSO 1817; HedLKrVA s. å.; LVA 1835; RoKavKMO 1838; HedLÖS 1843; innehade dessutom flera hederstecken och utländska ordnar.

Gift 10 okt. 1815 på Älghammar med Elisabet Charlotta von Stedingk, f. 10 okt. 1797, † 20 mars 1866, dotter till fältmarskalken greve Kurt Bogislaus Ludvig Kristoffer von Stedingk.

B:s fader hade för adelskapet och inträdet på den diplomatiska karriären att tacka sin fader ärkebiskopens politiska förtjänster. Så introducerad, lyckades Magnus Beronius Björnstjerna i Dresden göra ett förmånligt gifte med baronessan Vilhelmina von Hagen av en tämligen förmögen äldre tysk adlig ätt. Hans ministerbana stäcktes emellertid av döden redan 1785. Bland hans barn, tre söner, varav en postum, och en dotter, var den äldste Magnus vid faderns död sex år gammal. Hans barndomsår förflöto även efter faderns bortgång mest i Regensburg, där han fick en ståndsmässig uppfostran under ledning dels av tysk lärare, dels av franska emigranter. Han åtföljde modern på en del resor; i äldre skildringar av kurlivet i Karlsbad finnes ej sällan berättelsen om en fest, varmed badsocieteten år 1786 firade kurfurstinnan av Sachsen och vid vilken »der siebenjährige baron Magnus von Bjomstirna(!)» förtjuste de närvarande i Amors roll. För att lära sig svenska språket och om möjligt vinna inträde i svensk statstjänst, varom Gustav III under sin italienska resa 1784 givit förhoppning, reste B. 1793 till Sverige, där han samma år av regenten prins Karl (Karl XIII) nämndes till fänrik vid livregementsbrigadens värvade infanteri. I sin förman överstelöjtnanten K. A. Wallenstiernas hem fick han tillfälle både till teoretiska militära studier och till att knyta bekantskap med en god del av det dåtida litterära Stockholm. Som stum deltagare bevistade han riksdagen i Norrköping 1800,

medföljde samma år fregatten Thetis på en seglats till Medelhavet, under vilken resa han knöt vänskapsband med Karl Henrik Anckarsvärd, samt vann genom hemfärd över Frankrike och Tyskland en ganska livlig inblick i kontinentens dåvarande oroliga förhållanden. Förlagd till Borgå med sitt regemente, numera kallat finska gardet, knöt B. en för hans senare karriär viktig närmare bekantskap med Karl Johan Adlercreutz och dennes maka, brorsdotter till sedermera utrikesstatsministern Lars von Engeström; med familjen von Engeström räknade han för övrigt genom sin farfaders andra maka frändskap, och Lars von Engeström — vilken han titulerade »Oncle» — blev honom från denna tid ofta nog en finansiell hjälpare, sedan hans moders ekonomi genom krigsoron i Tyskland starkt försämrats. Under vintern 1807, då regementet åter förlagts till Stockholm, blev B. intim vän med bl. a. Gustav Löwenhjelm, vilket medförde, att denne, som vid krigsutbrottet med Ryssland 1808 blev Klingspors generaladjutant, då förskaffade B. anställning som överadjutant vid finska arméns generalstab. För övrigt hade B. dessa år flitigt ägnat sig åt studier ej mindre än åt nöjen samt gjort sig bemärkt som militär skriftställare.

Under 1808 års fälttåg nämndes B:s namn ofta med berömmelse i rapporter och på dagorder, så efter Gripenbergs strid vid Haistila 17 mars, efter striderna vid Viiret och Pyhäjoki 16 apr. samt efter slaget vid Siikajoki 18 apr. Vid sistnämnda tillfälle drev B. den ryska högra flygeln tillbaka över Siikajokiälven, övergick själv denna och deltog med kraft i det slutanfall, som bröt det ryska motståndet. Efter slaget vid Lappo 14 juli vitsordades om B. »den utmärkta nit och skicklighet, varmed han sig utmärkt, i det han dels vid alla tillfällen visat en särdeles väl grundad uppmärksamhet på fiendens rörelser och med redighet sådant anmält, dels med sin närvaro sökt liva mod och tilltagsenhet, där faran var störst». Han skickades nu av Klingspor att till konung Gustav Adolf, som vistades på Åland, överbringa Adlercreutz' rapport om Lapposlaget. På egen begäran fick han kort därpå deltaga vid det landstigningsförsök, som finska gardet 2 aug. gjorde vid Kimito, samt synes ha inlagt en huvudsaklig förtjänst, att det illa ordnade företaget icke slöt med fullständigt nederlag utan resterna av landstigningskåren kunde återföras till Åland. I början av sept. återvände han till Klingspors armé och deltog med heder i det olyckliga slaget vid Oravais 14 sept. Senare inledde han på Adlercreutz' befallning de underhandlingar med den ryske befälhavaren Kamenski, som förde till det 19 nov. av Adlercreutz och Kamenski undertecknade stilleståndsfördraget i Olkijoki, varigenom

Magnus Björnstjerna.

Oljemålning av E. Maseré. 1813. Grevinnan A. Björnstjerna, Stockholm.

kriget i Finland avslutades. Han avreste nu norra vägen till Stockholm för att till konungen överbringa den avslutade konventionen och kvarblev därefter de närmaste månaderna i Stockholm, där han tog livlig del i förberedelserna till statsvälvningen 13 mars 1809.

Att B. kom att sluta sig till de revolutionära, vållades icke av någon personlig ovilja mot konungen, ty väl hade denne ibland drabbat honom med sina småaktiga bestraffningsåtgärder, men han hade också verkligt belönat hans förtjänster; B. hade ännu ej fyllt sitt trettionde år, då han nådde majorsbefattning vid Västmanlands regemente. Bestämmande för B. synes ha varit dels missströstan om några bättre resultat under Gustav IV Adolfs ledning, vilken känsla naturligtvis stärktes genom hans umgängesvänners, de upplösta gardesregementenas officerares, bittra kritik och jäsande harm, dels förhoppningen, att hertig Karl skulle lyckligare länka Sveriges öden. Från sin första anställning i armén räknade B. hertigen som sin beskyddare och välgörare samt hade trätt honom närmare genom en tids tjänstgöring som adjutant. För de upproriskt sinnade unga gardesofficerarna var B. värdefull som förmedlare av förbindelsen med Adlercreutz samt jämte A. F. Sköldebrand i viss mån också som kanal till hertigen. Man råkades på värdshusen i stadens utkanter (Monbijou och Beckers) under förevändning av muntra sällskapliga lag, som syntes tillfälligt sammanträffa, varvid B. var ledare för en grupp, Jakob Cederström för en annan och Henning Wrangel för en tredje. Det planerades att vid en sådan middagssammankomst på Beckers värdshus 8 febr. arrestera den förbipasserande konungen på hans väg till Haga, föra honom till Vaxholm och göra hertigen till regent, eventuellt till konung. När Hans Järta som bekant i sista stund hejdade detta, hänvisade han på, att alla förberedelser för en verklig ny statsordning saknades; den enda garantien för bättre förhållanden vore hertigens person samt det planerade anställandet hos denne av Sköldebrand och Björnstjerna som adjutanter, men därmed ville han icke låta sig nöja. Sedan planen genom Järtas inskridande sålunda måst övergivas, begav sig B. till sitt regemente i Västerås. Där förstod han snart att vinna officerarnas och meniges förtroende, och efter underrättelse om den Adlersparreska resningens utbrott i Karlstad förmådde B. den väpnade styrkan i Västerås att ansluta sig. När så revolutionen ägt rum i Stockholm 13 mars samt Adlersparre, full av misstro mot den provisoriska regeringen, var i antågande till huvudstaden, sökte B. förgäves medla mellan honom och regeringen.

Därest K. M. Björnstjerna, som fortsatt faderns med år 1804 avbrutna memoarer, varit riktigt underrättad, har B. från denna tid börjat betvivla både klokheten och oegennyttan i Adlersparres förfaringssätt. Möjligen var det för att för tillfället avlägsna en av hertigens duktigaste yngre anhängare, som Adlersparre i slutet av mars genast efter sitt inträde i regeringskonseljen genomdrev, att B. jämte greve Robert Magnus von Rosen sändes att uppvakta kejsar Napoleon, söka hans välvilliga medverkan för allmän fredsunderhandling med Sveriges fiender och inhämta hans råd beträffande tronens återbesättande, varvid icke skulle försummas att framställa den arresterade konungens son såsom ur alla synpunkter olämplig och otänkbar. I och med denna beskickning försvann B. från den revolutionära marken därhemma och kunde sålunda icke taga någon direkt del i de närmast följande händelserna. Själv hade han för övrigt ivrigt önskat att nu användas i diplomatien och hade i det syftet tillskrivit von Engeström. Den 18 apr. fingo Rosen och B. i Donauwört företräde för Napoleon, som då var på marsch mot Österrike: kejsaren avvisade att ingripa till Sveriges förmån eller överhuvud giva några råd; han anvisade Rosen att tillsvidare stanna i Stuttgart och B. i Strassburg. Från denna ort, där B. tvangs att sysslolös dröja omkring tre månader, sökte han genom vidlyftiga skriftliga framställningar om vådan även för Frankrike av Sveriges utdrivande ur Finland påverka kejsaren till gynnsammare tankar men utan framgång. Han beslöt sig då på eget bevåg att lämna Strassburg, uppsökte ännu en gång Napoleon, nu i Wien, men erhöll alltjämt likgiltiga svar, varpå han återvände hem. Att beskickningen från början till slut blivit verkningslös, var icke de båda ombudens fel. Resan gav emellertid en vaken iakttagare som B. åtskilligt att tänka över visheten i en politik, som vädjade till Napoleons ädelmod utan att kunna bjuda honom några realvärden, men också över den förvirrade ställningen på kontinenten. Utrest som varm beundrare av Napoleon, torde han återkommit mera skeptisk, och det var därför rätt naturligt, att han och den snart så berömde preussiske krigaren Gneisenau funno varandra i verklig vänskap, när Gneisenau år 1810 vistades i Stockholm. B., som då en lång tid bands av sjukdom vid sängen, uppgives hava fått mången plågsam stund fördriven genom de intressanta samtalen med Gneisenau, vars åskådningar i politik och krigföring han delade. I ett brev (8 apr. s. å.) till sin vän Clausewitz anbefaller Gneisenau honom B. som en inflytelserik och insiktsfull officer och tillägger: »in betreff des militairsystems gehört er zu unsrem glauben».

Under nu skildrade år hade B. visat sig som en framtidsman, insiktsfull och tapper officer, klok verkställare av uppdrag och energisk underhandlare. Dessa egenskaper jämte hans personliga förbindelser med Lars von Engeström och Adlercreutz samt även med konungen själv vållade, att han flitigt togs i anspråk under de kritiska åren 1812—15, då Sveriges öden leddes i delvis ny riktning. På hösten 1811 lät den nye kronprinsen Karl Johan honom gå till Norge för att söka inhämta underrättelser om dess försvarsanstalter och stämningen där; han bereste trakten runt Kristianiafjorden och avgav över sina iakttagelser en kortfattad men ganska intressant berättelse. I sept. 1812 avsändes han till England för att förbereda underhandlingarna om allians samt för att pådriva avtalet om det västindiska kolonialförvärv, vilket man på svenskt håll begärt som belöning för Sveriges och dess kronprins blivande tjänster under kriget mot Napoleon. Då den engelska regeringen tvekade att överlämna ön S:t Louis, vilken först påtänkts, föreslog B. i dess ställe Guadeloupe, vartill England samtyckte. På våren 1813 avgick B., numera överstelöjtnant vid Kalmar regemente, med detta till Pommern under Georg von Döbelns överbefäl, sändes av Döbeln att undersöka ställningen i det av fransmännen hotade Hamburg, som ivrigt begärde svensk undsättning, och tillrådde den hjälpsändning, varigenom Döbeln ådrog sig sin bekanta konflikt med Karl Johan; hösten samma år lyckades B. emellertid till kronprinsen förmedla den skrivelse från den nu å Vaxholm fängslade generalen, varigenom försoningen mellan Karl Johan och denne inleddes. Sedan Karl Johan själv kommit över till Tyskland och tagit befälet över de svenska stridskrafterna, flyttades B. som generaladjutant till fältmarskalken von Stedingks stab, bevistade slagen vid Grossbeeren och Dennewitz, övergick 20 sept. Elbe vid Wörlitz (nära Wittenberg), där han emellertid följande dag inför fiendens anfall måste återgå över floden, ledde 27 i samma månad en forcerad, av kronprinsen för dess onödiga djärvhet tadlad rekognoscering mot Dessau och deltog 18—19 okt. i slaget vid Leipzig. B. åtföljde sedermera den svenska armén under tåget genom Pommern mot Danmark, avslutade 5 dec. med den franske general Lallemand, som i Lübeck kommenderade en fransk-dansk styrka, kapitulationen om stadens uppgivande och deltog i underhandlingen om den vapenvila, som den danske överbefälhavaren, prins Fredrik av Hessen, i Rendsburg 15 dec. avslutade. I den svenska arméns tåg efter Kielfreden söderut till Köln, Liège och Brüssel deltog B. jämväl och uppgives hava nyttjats för underhandlingen om Maastrichts kapitulation.

B., som under tiden avancerat till generalmajor, fick, när sommaren 1814 operationerna mot Norge begynte, den viktiga posten som generaladjutant för yttre ärenden, närmast under generalstabschefen Adlercreutz. Om han redan förut flitigt nyttjats för i viss mån diplomatiska saker, blev hans viktigaste uppgift nu underhandlarens. Efter erhållna underrättelser om den vacklande stämningen på norska sidan sände Karl Johan 10 aug. från Fredrikstad B. till norska högkvarteret att inleda förhandlingar på basis av glömska för det passerade. Uppdraget var förenat med betydande vanskligheter, ty vid sin framkomst till Moss samma afton fann B. utsikterna mindre lovande, än man väntat sig, enär den nyvalde norske konungen, prins Kristian Fredrik, icke obetingat ville uppgiva sin ställning till den svenske kronprinsen. Prinsen vägrade nämligen att överlämna den verkställande makten till annan myndighet än norska stortinget, vilket givit honom den. B. fann då utvägen, att ett utomordentligt storting inkallades för att mottaga prinsens avsägelse men att denna skedde genast, mot att norska statsrådet därefter interimistiskt skötte regeringen. Detta var visserligen icke den obetingade underkastelse, som Karl Johan önskade, men innebar förmånen, att prins Kristian Fredrik genast kom ur räkningen, och ehuru han först var böjd att tillbakavisa förslaget, beslöt han, särskilt på Adlercreutz' tillrådan, slutligen att acceptera det. Någon svårighet vållade ock bestämmandet av härarnas demarkationslinjer, men detta ordnades efter de svenska fordringarna. Den 14 aug. undertecknade B., jämte Skjöldebrand, som jämväl senare sänts till underhandlingarna, å Sveriges vägnar konventionen i Moss samt övriga därtill anslutna akter.

Krigsoperationernas avslutning förflyttade blott B. till nya uppdrag av liknande diplomatisk karaktär. Den 16 aug. befullmäktigade Karl Johan honom som kommissarie hos norska regeringen för att övervaka genomförandet av Mosskonventionen, 25 aug. erhöll han befallning att i denna egenskap ofördröjligen avresa till Kristiania — norska regeringen försökte nämligen hålla honom kvar i Moss —, 1 sept. presenterade han i norska statsrådet sin fullmakt, och följande dag överlämnade han där en not, att den svenska blockaden av Norges hamnar officiellt till utlandet förklarats upphävd. Han försökte, bl. a. genom förbindelser med pressen, förbereda sinnena på de ändringar i Norges grundlag, som föreningen med Sverige skulle nödvändiggöra, och meddelade 22 sept. norska regeringen utnämningen av de svenska kommissarierna för underhandling med stortinget. Med deras ankomst till Kristiania ändade detta hans uppdrag, och han återkallades av kronprinsen

i nådiga ordalag till högkvarteret. Vistelsen i Kristiania hade långt ifrån varit angenäm. Genast vid sin ankomst dit utsattes sålunda B. för pöbeldemonstrationer, vilka ledde till att rutorna i hans kvarter utslogos och han själv någon tid lämnade staden. I fortsättningen mötte han ofta norska klagomål, att Mosskonventionen icke av svenskarna riktigt uppfylldes, samt fick mycket ogunstigt intryck av den norska opinionen mot Sverige. Från Kristiania riktade han 24 sept. en skrivelse till kronprinsen, däri han skarpt framhävde detta: »den norska nationen och dess representanter äro ännu icke mogna för en förening, överdrivna, hotfyllda och falska idéer berusa sinnena, och om någonsin Descartes' virvlar (les tourbillons de Descartes) existerat, är det väl här, där vart huvud är en sådan». Den enda punkt, vari framskjutna norrmän funnos ense, var att icke vilja erkänna konungen förrän efter föreningsvillkorens stipulerande, men just detta, som stred mot alla fördrag, kunde omöjligen medgivas. Därför var fientligheternas återupptagande oundvikligt, och han utvecklade både, huru de svenska operationerna borde ledas, och varför intet tvivel funnes om deras fullständiga framgång. Uttalandet är särskilt av intresse som ett vittnesbörd, att B., vilken själv borde nämnas som upphovsman till Mosskonventionens avfattning, icke erkände riktigheten av de norska slutsatserna av denna.

Med den återställda freden icke blott kom B:s förut så oroliga levnadsbana i ett lugnare skede, utan han fick också i flera hänseenden belöning för sina vedermödor. Om kronprinsens tillfredsställelse med honom vittnade, att han 1815 gjorde B. till generaladjutant för armén, varigenom han blev den konstitutionellt ansvarige rådgivaren för dess ärenden; i denna viktiga ställning, till vilken senare lades inspektionen över artilleriet, kvarstod han till sin förflyttning till London. Till de livliga tjänsteförbindelserna med Stedingk lades nu ett nytt band, då han i okt. nyssnämnda år trädde i äktenskap med dennes dotter. Privatekonomien gjorde honom emellertid bekymmer, och genom sin beskyddare von Engeström sökte han (juli 1816) hos kronprinsen uppfyllelse av ett tidigare löfte, att han skulle få 20,000 rdr att inköpa ett gods; löftet torde hava infriats, ty redan samma månad finnes B. hava inköpt Signildsberg i Uppland, vilket han år 1826 åter sålde.

I sin ställning som generaladjutant för armén, varmed även chefskapet för generalstaben var förenat, utvecklade B. en livlig verksamhet och torde inlagt mycken förtjänst om den modernisering av den svenska hären till större effektiv krigsduglighet, som Karl Johan sökte genomföra. Med mycken nitälskan deltog han på

riksdagarna i striden på regeringssidan mot den begynnande oppositionen, så särskilt 1817—18 mot K. L. Staël von Holsteins och Anckarsvärds kritik av nyheterna inom armén, och likaså 1823 samt insände dessa år åtskilliga polemiska bidrag till P. A. Wallmarks Journal. Det var väl för att särskilt företräda konungens penningpolitiska åskådningar, som han insattes i 1822 års stora finanskommitté, med vars egentligen av G. F. Wirsén diktérade betänkande Karl Johan emellertid blev föga nöjd. B., som på detta område var den intresserade dilettanten, kvarstod liksom Karl Johan på en övervägande konservativ statsekonomisk ståndpunkt, medan Wirsén framsynt anslöt sig till de klassiska engelska nationalekonomerna Smith och Ricardo. Kring dessa spörsmål uppstod det en meningsskiljaktighet mellan Wirsén och B., varigenom deras gamla vänskap blev betydligt rubbad. Ett par händelser i samband med 1823 års riksdag voro för B. rätt oangenäma, nämligen den misslyckade processen mot Anckarsvärd för ryttarbyxorna samt det riksrättsåtal, som väcktes mot föredragande statssekreteraren B. K. Qviding med anledning av lilla kreditivets lyftande till försvarsutgifter; särskilt beträffande sistnämnda punkt yttrade sig Wirsén med mycken strävhet över B:s förfarande. Något minskat förtroende från konungens sida mot B. skönjes icke, men väl är det möjligt, att dennes alltmer stadgade utpräglat konstitutionella åskådning icke i längden alldeles passade för konungens personliga allenastyrande och att Karl Johan gärna fann ett tillfälle att på generaladjutantsposten bereda plats för det mera bekväma verktyg, som Magnus Brahe blev. Ett sådant tillfälle gavs genom B:s förflyttning 1828 som envoyé i London. Själv önskade B. av ekonomiska skäl en mera indräktig syssla än sin dittillsvarande. När Gustaf af Wetterstedt år 1830 efterhörde, om B. var hågad mottaga antingen riksståthållareposten i Kristiania eller överståthållarebefattningen i Stockholm, reflekterade B. av samma privata grunder på den senare befattningen, men såvitt bekant gjordes honom intet bestämt anbud.

B:s fullständiga övergång till den diplomatiska karriären sågs av de yngre ämnesvennerna inom denna, vilka funno sina befordringsutsikter förminskade, med åtskillig bitter kritik. Det kan också ifrågasättas, om hans lynne och vanor från militärtjänsten egentligen lämpade sig för denna verksamhet, men onekligen var han en god rapportör med klar blick, mångsidiga intressen och omfattande förbindelser. Några stora uppgifter föllo under hans Londontid knappast på hans lott. Viktigast voro väl de föreställningar, han under den engelsk-ryska konflikten 1834 fick göra beträffande de förenade rikenas neutralitet, om det komme till

brytning; vidare hans uppgörande av en handels- och sjöfartstraktat med Hannover 1837 samt hans deltagande i underhandlingar 1828 och 1836 beträffande sänkning av den engelska tullen på trävaror. Sådan sänkning hade ivrigt yrkats från Norge, och B. fick därför till medunderhandlare greve Wedel-Jarlsberg, knappast en bekväm kollega, allrahelst som det i instruktionen inskärptes att hävda rikenas enhetliga intressen utåt men det åtminstone på sina håll ansågs, att just i denna fråga intressena löpte isär. Att underhandlingarna bägge åren blevo fruktlösa, vållades emellertid av de engelska skeppsredarnas motstånd samt hänsyn till träexportörerna i den vid denna tidpunkt rätt opålitliga kolonien Kanada. I en ganska intressant, vidlyftig skrivelse till Wedel utvecklade B. 1836 dessa förhållanden — hans framställning där visar, med vilken vaksamhet han följt företeelserna inom det brittiska riket.

Vistelsen i London, umgänget med politiska personligheter av skilda riktningar och den jämförelsevis stora frihet i arbetet, som ministertjänsten denna tid tillät, gåvo ny riktning åt B:s alltid för nya impulser mottagliga sinne och livliga verksamhetslust. De märkliga skådespelen av Englands stora politiska frågor — katolikernas emancipation, parlamentsreformen och den uppdragande koloniala krisen — samt, i närmaste grannskapet, junirevolutionen och Belgiens frigörelse föranledde B. till ingående politiska och historiska studier, varvid han särskilt höll i sikte att tillgodogöra sig utländska erfarenheter för bedömande av hemlandets inre förhållanden. Han biträdde sålunda 1830 sin vän G. Löwenhielm vid tryckningen av dennes skrift om styrelsens organisation. Själv fattade han i pennan flera ganska vidlyftiga skrifter, exempelvis »Grunder för representationens möjliga ombyggnad och förenkling» (1835) och en bok om det engelska väldet i Indien (1839), vilken även utkom på flera främmande språk. Den förstnämnda är märklig nog som ett strängt konservativt försök till lösning av den just till diskussion upptagna representationsfrågan. B. föreslår ett tvåkammarsystem, överhus av adel och biskopar, underhus samfällt valt av övriga medborgarklasser; i denna skrift yttrar sig B. kritiskt mot »allenastyrandet» och pekar hän mot genomförd ministerstyrelse. Skriften mottogs med visst bifall från de liberala, ehuru den icke tillfredsställde de mera avancerade anspråken, men med kyla av de konservativa. Den utövade knappast något positivt inflytande men har möjligen stärkt utsikterna för departementalreformen och mera indirekt befordrat uppkomsten av den förmedlande s. k. grå riktning, vilken under

Oskar I:s regering skulle göra sig märkbar. I varje fall nämndes B. emellanåt som eventuell ledare för en ministär av moderat färgning. Vare sig han själv hyste några förhoppningar i den delen eller icke, tog han ganska livlig del i riksdagarna 1834—35 och 1844—45 samt utvecklade särskilt under och efter den sistnämnda en ivrig journalistisk verksamhet under förbindelse dels med Wallmark i Post- och Inrikes tidningar, dels med J. Kr. Askelöf i Svenska Minerva. Över »munlåset» å Posttidningen 1846 harmades han starkt, förebrådde regeringen att därmed hava blottställt försvaret för den monarkiska principen och fann förklaringen till Svenska akademiens medverkan härvid endast kunna sökas i »Herr Geijers directeurskap»; nu kunde, fortsatte han, akademien verkligen förebrås att »hava offrat sina grundsatser för sina jetoner». Han nedlade också mycket intresserat arbete för att få till stånd en oberoende konservativ tidning, genom vilken han hoppades bereda en förening mellan konservativa och »justemilieu» samt den senare riktningens brytning med de radikala. Döden befriade honom från de besvikelser, som detta konservativa organ, den av V. F. Palmblad utgivna Tiden, förorsakade sina beskyddare.

Ett särskilt obehag bereddes B. genom hans år 1844 begynta utgivande av sin svärfader Stedingks depescher från Petersburg. B. bad sin vän och kollega i Paris Gustav Löwenhielm för verkets tredje del, som skulle utkomma 1846, bistå honom vid kontrollen av nomina propria, vilket gav Löwenhielm anledning till djupare granskning. Därunder fylldes denne av farhågor, att det utförliga återgivandet av hans broder K. A. Löwenhielms depescher 1812 skulle väcka ny storm hos det Bonapartistiska lägret mot Karl Johans minne och särskilt giva anledning till tadel för dubbelhet. Han uppehöll tryckningen genom att i korrekturarken göra rättelser, som gingo till nästan fullständig omarbetning av originalen, samt uppskrämde under tiden Oskar I så, att denne förbjöd tryckningen och ställde en summa av intill 9,000 francs till Löwenhielms förfogande för att inköpa samt helt och hållet makulera upplagan. Detta skedde också. I ett brev hem 7 aug. 1846 förklarade B. mycket lojalt, att »les désirs du Roi sont toujours ma loi», och samtyckte till alla nödiga åtgärder, men han kunde ej underlåta att betona, att farhågorna syntes honom fullständigt obefogade: Karl Johans politik 1812—13 var synnerligen ärofull, »et... plus qu'elle sera connue dans ses details, plus elle rendra justice à Sa sagesse, Sa prévoyance et Sa loyauté»; att undertrycka detta vore att göra den döde konungens minne en mycket dålig tjänst, och beträffande

publikationens ofarlighet androg han paralleller från det samtida England.

Medan denna sak ännu ej var ordnad, skrev B. 18 aug. 1846 ett brev till Löwenhielm, som har sin märklighet dels som vittnesbörd, att denna meningsskiljaktighet icke bröt deras gamla vänskap, dels också genom själva sakinnehållet. Han berättar om förtroliga samtal med ledande engelska statsmän (Palmerston, Clarendon m. fl.), vilka sport honom om företeelserna i Danmark och Slesvig-Holstein. B. hade då framkastat, att tanken på en allmän skandinavisk sammanslutning måste vara impopulär i England, där man ej ville se Öresunds stränder i händerna på en enda makt, men fick till svar, att vådan därav vore ringa mot betydelsen att skapa en stark motvikt mot Ryssland. Sådana upplysningar, fortsatte B. med tydlig adress till de förändringar i Sveriges utlandsrepresentation, som planerades i Stockholm, och som bl. a. skulle gå ut över honom själv, voro omöjliga att vinna, om man icke som jämlike kunde umgås i societeten. Frågar man statsmannen på hans tjänsterum, får man ingenting veta. Men för att umgås i stora världen måste man antingen kunna offra mycket penningar på att ständigt se folk eller också äga särskilda egenskaper, som ersätta bristen på förmögenhet; bäst dock att äga bådadera. — Dessa synnerligen befogade reflexioner verka nog som ett försvar pro domo, då B:s fall väl var det andra av de angivna.

Den 2 okt. 1846 skrev B. för sista gången hem från London, tämligen vemodsfullt över avskedet från ett land, där han verkat länge och funnit sig väl. Officiellt begärde han själv avsked av familjeskäl, för att sluta sina dagar i hemlandet. Hans vistelse i Stockholm, där han nu bosatte sig, blev icke lång. Under en morgonpromenad drabbades han ute på Regeringsgatan av ett slaganfall och avled tre dagar senare utan att hava återvunnit medvetandet. Efter sin hastiga bortgång blev B. med mycken erkänsla hyllad från skilda meningsriktningar. Man var ock med rätta ense, att om också hans tid numera var liden, hade han till det sista värdigt representerat ett märkligt och händelserikt skede, i vars förlopp han själv på betydelsefullt och hedrande sätt ingripit.

Tryckta arbeten: Om den fördelaktigaste ställning för infanteri är på två, eller tre led. Af M. B. (KrVA Handl., 1805, s. 66—89; sign.) — Svar på herr kammarherren m. m. Lilljenheims dictamen samt dess åtföljande anmärkningar. Sthm 1810. 4:o (3) s. — Tal [om svenska indelningsverket], hållet i Kongl. krigs-vetenskapsakademien vid nedläggandet af styresmannabefattningen, den 22 dec. 1819. Sthm 1820. 4:o 7 s. (Även i KrVA Handl., 1818—1821 [tr. 1822], s. XXV—XXXI.) — Mémoire sur la réorganisation de l'académie militaire de Carlberg, ainsi que sur le mode d'avancement au premier grade d'officier. Par M. B. Sthm 1820. 32 s. (Sign.) [Även i svensk övers.:] Tankar rörande Kongl. krigs-akademiens reorganisation, jemte befordringssättet til

första officersgraden. Af M. B. Sthm 1820. 32 s. (Sign.) — Anföranden till finance-committéen. Sthm 1823. 68 s. 2:a uppl. Sthm 1823. 57 s. — System för Sveriges häst-cultur. Sthm 1828. (14), 215 s. — Om tillämpning af fond- eller stocks-systemet på Sverige, samt om nödvändigheten deraf för realisationens bestånd, landets förkofran och landets försvar. Sthm 1829, (4), 60 s. 2:a uppl. Sthm 1842. 52 s. — The public dept, its influence and its management considered in a different point of view from sir Henry Parnell in his work on financial reform. By M. B. London 1831. 60 s. (Sign.) [Parnells arbete, Om financial reform, utgavs första gången London 1830; B:s skrift utkom även i svensk övers., av C. W. Lilliecrona, med titel:] Engelska statsskulden, dess inflytande och förvaltning, betraktade ur en olika synpunkt med sir Henry Parnell, i hans arbete om finans-reform. Af M. B. Med ett företal om statsskulds-systemets allmänna grunder af C. A. A[gardh]. Sthm 1833. 49, (5) s. (Sign.) [Arbetet recenserades av H. Järta i Sv. litt. fören. tidn. 1833, på vilken recension Agardh svarade med en skrift: Ytterligare om statsskuld. Sthm 1833. A:s företal översattes med några förändringar på engelska av B. och utgavs i London 1833 med titel: Influence of the public dept over the prosperity of the country; denna skrift översattes sedan tillbaka till svenska av C. D. Skogman: Om statsskuldens inflytande på Englands välstånd. Sthm 1834.] — Om beskattningens grunder i Sverige. Sthm 1832. (12), 274 s., 22 tab. 2:a uppl. Sthm 1833. (10), 274 s., 22 tab. [B:s arbete framkallade en följdskrift av W. Tham: Anmärkningar vid hr grefve Björnstjernas afhandling om beskattningens grunder i Sverige, Sthm 1833, varpå följde svar av B.: Svar på herr Wollrath Thams anmärkningar..., Sthm 1833; 32 s. (Anon.) Mot såväl B:s som Thams inlägg framträdde sedan ytterligare en skrift: En förtryckt näringsidkares reflexioner... Af S. P. B[jörkgren]. Sthm 1834. (Sign.)] — Förslag till jury i tryckfrihetsmål, inlemnadt till constitutionsutskottet, jemte dithörande handlingar. Sthm 1835. — Grunder för representationens möjliga ombyggnad och förenkling. Sthm 1835. 377 s., 4 tab. 2:a uppl., genomsedd och förbättrad. 377 s. 4 tab. — Det brittiska riket i Ostindien. Sthm 1839. (6), 291, (8) s. [Även i tysk övers., av J. Rohtlieb, Sthm 1839, i engelsk, av H. E. Lloyd, London 1840, samt i fransk, jämte ett suppl., av M. Petit de Baroncourt, Paris 1842; delvis även övers. till ryska och spanska. Den svenska uppl. föranledde ett flertal recensioner, av vilka O. F. Tullbergs i Mimer: Anmärkningar till Det brittiska riket i Ostindien, även utgavs separat, Upps. 1839.] — On the moral state and political union of Sweden and Norway, in ansver to Mr. S. Laing's statement. London 1840. 65 s. (Anon.) [Med anledn. av tvänne skrifter av Laing: Journal of a residence in Norway 1834—1836, London 1836, och A tour in Sweden 1838..., London 1839. Även i svensk övers.:] Om det sedliga tillståndet i Sverige och Norrige och dessa båda länders politiska förening. Ett svar på herr Laings uppgifter i detta ämne. Sthm 1840. 81 s. (Anon.) — Särskilta tankar i representations-frågan. Sthm 1840. 56 s. (Anon.) — Tankar i representations-frågan. London 1841. 44 s. 2:a uppl. Sthm 1841. 47 s. — Några blad till historien om läsarne, med afseende fästadt på de inom Helsingland vistande. Falun 1841. — Om hinduernas théogoni, philosophi och kosmogoni. Sthm 1843. (4), V, VII, 179 s., 1 tab., 1 karta. [Även i tysk övers., Sthm 1843, och i engelsk, London 1844.] — Förslag till en förändrad national-representation, enligt de huvudgrunder, som trenne riksstånd, jemte en del af det fjerde, antagit vid sistförflutne riksdag. Sthm 1844. 36 s. (Anon.) 2:a uppl. Sthm 1844. 34 s. (Anon.) — Om fond- eller stock-systemets tillämpning i Sverige. Sthm 1844. 27 s. (Anon.) — Anförande af h. exc. herr grefve M. Björnstjerna i anledning af herr v. Hartmansdorffs motion i arflagsfrågan afgifvit uti ridd. och adelns plenum den 8:de febr. 1845. Sthm 1845. 14 s. — Sammandrag af h. exc. herr grefve Björnstjernas muntliga yttrande på riddarhuset, rörande lagutskottets betänkande n:o 31, angående förändring i vissa delar af nu gällande lagstadganden om giftorätt och arfsrätt. Sthm 1845. 16:o 16 s. — Sammandrag af hans excellence herr grefve Björnstjernas yttranden i representations-frågan under den 10:de, 11:te och 12:te mars 1845. Sthm 1845. 24 s. — [Papyrusskrifter från Theben] (VA Öfversigt, Årg. 2, 1845, s. 152—153). — Sammandrag af anföranden på riddarhuset under loppet af 1844 och 1845 årens riksdag. Sthm 1846. X, 296 s. —

Anteckningar af grefve Magnus Björnstjerna. Utg. efter hans död [af C. M. Björnstjerna]. D. 1—2.* Sthm 1851, 52. (4), 388 s.; 196 s. [Följdskrifter: C. A. Adlersparre, Erinringar vid grefve M. Björnstjernas anteckningar. Sthm 1853. — Historiska reklamationer rörande 1788, 89 och 90, samt 1808 och 9 årens fälttåg i Finland. Sthm 1859.] — Artiklar i Post och inrikes tidningar, Allmänna journalen, Sv. Minerva m. fl. tidningar.

Utgivit: Mémoires posthumes du feld-maréchal comte de Stedingk, rédigés sur des lettres, dépêches et autres pièces authentiques, laissées à sa famille. T. 1—3. Paris 1844—47, 330, 512, 574 s. (Av detta arbetes 3:e del blevo tretton ark undertryckta; se G. E. Klemming, Ur en samlares anteckningar, Upps. 1880—82, och S. Clason, Stedingks memoarer, i hans nedannämnda arbete om Gustaf IV Adolf och den europeiska krisen under Napoleon.)

Källor: B:s depescher under ministertiden i London, RA; brev från B. till J. C. Askelöf, L. v. Engeström, C. Löwenhielm och P. A. Wallmark, KB, samt till G. Löwenhielm och G. F. Wirsén, RA; brev till B. i familjearkivet å Almarestäket. — B:s egna tryckta arbeten samt flertalet memoarer och liknande arbeten rörande händelserna kring 1809; J. Aall, Erindringer som bidrag til Norges historie fra 1800—1815, 3 (1845); B. von Schinkel, Minnen ur Sveriges nyare historia, särskilt del. 5—8 (1854—56) samt Bihang, 2—3 (1881—83). — O. Alin, Den svensk-norska unionen, 1 (1889); G. Björlin, Kriget i Norge 1814 (1893); S. Clason, Gustaf IV Adolf och den europ. krisen under Napoleon (1913); dens., Sveriges historia till våra dagar, 11 (1923); Y. Nielsen, Lensgreve Johan Caspar Herman Wedel Jarlsberg ... 1779—1840, 1—3 (1901—02); G. Rexius, Det sv. tvåkammarsystemets tillkomst och karaktär (1915); Sveriges krig åren 1808—1809, utg. af generalstabens krigshist. afd., 1—9 (1890—1922).

C. HALLENDORFF.

3. Johan Magnus Björnstjerna, f. 28 jan. 1805 på Kristinelund i Arby socken nära Kalmar, † 20 mars 1898 i Stockholm. Föräldrar: generalmajoren Magnus Johan Björnstjerna och Sara Elisabet Nilsson. Student i Uppsala 9 okt. 1818; kadett vid Karlberg 28 sept. 1820; utexaminerad därifrån 20 sept. 1822; fänrik vid andra livgardet 10 dec. s. å.; löjtnant i regementet 28 maj 1828 med fullmaktsdatum 30 apr. s. å.; kapten i regementet 12 juli 1839; kammarherre hos H. M. drottningen 30 apr. 1843; ledamot av kommittén för utarbetande av förslag till ett provisoriskt militärförsörjningshus i Stockholm 1847; andre major 12 juni 1851; överstelöjtnant och förste major 12 nov. s. å.; statsrevisor 15 sept. —15 nov. 1853; deltog i riksdagarna 1853—54, 1856—58 och 1865—66 och var därunder ledamot av statsutskottet 1853—54 och 1856—58; överste och chef för första livgrenadierregementet 13 febr. 1854; statsråd och chef för lantförsvarsdepartementet samt generalmajor i armén 24 sept. 1858; erhöll avsked från regementet 12 okt. s. å.; avgick från statsrådsämbetet 28 mars 1862; generalbefälhavare i fjärde militärdistriktet s. d.; avgick till Köpenhamn för att å H. M. konungens vägnar övervara konung Fredrik VII:s begravning 1863; ordförande i krigshovrätten 13 febr. 1864; ordförande för det församlade krigsbefälet 1865; ledamot av riksdagens första kammare 1867—75 och var därunder bl. a. ledamot av statsutskottet 1867—69 och av särskilt utskott 1871 (båda

J. M. Björnstjerna.
Oljemålning av P. Södermark. 1875.
Friherre A. Rappe, Stockholm.

riksdagarna); generallöjtnant 5 juli 1867; ledamot av kommittén för granskning av planerna för befästningarna vid Karlskrona, Vaxholm och Karlsborg 20 juni—7 dec. s. å.; erhöll avsked från generalbefälet och från krigshovrätten 14 juli 1871; generallöjtnant i armén s. d.; ordförande i kommittén för granskning av generalstabens förslag till grunder för ny härordning 3 okt. 1873—14 apr. 1874; general 1 maj 1874; ordförande i kommittén för uppgörande av förslag till grunder för övergång till ny härordning 2 okt. 1874—2 mars 1875; ordförande i direktionen för arméns pensionskassa 1875—78; ordförande vid adelsmötena 1878 och 1881. RSO 1848; LKrVA 1858; KSO s. å.; KmstkSO 1862; RoKavKMO 1869; RCXIII:sO 1871; innehade dessutom utländsk orden.

Gift 28 juni 1863 i Stockholm med Magdalena Lovisa Augusta Skogman, f. 22 maj 1822, † 14 nov. 1907, dotter till presidenten, friherre Karl David Skogman.

B:s tidigare officersbana inföll under en tid av avmattning inom det svenska militärväsendet. Det första mera betydande uppdrag han såsom officer utförde var, då han såsom kompanichef vid andra livgardet deltog i den bekanta hjälpexpeditionen till Fyen sommaren 1848. Hans karriär, som dittills gått sakta, blev hädanefter snabbare och förde honom efter några år till översteplatsen vid första livgrenadierregementet (1854). Förflyttningen från ett ständigt tjänstgörande värvat truppförband med dess strama disciplin till indelt trupp, där lösligare, mera kamratliga disciplinförhållanden voro rådande, medförde givetvis åtskilliga svårigheter, vilka B. dock på ett skickligt sätt övervann: ehuru han under sitt fyraåriga chefskap handhade krigstukten så eftertryckligt, att t. ex. endast två av regementets officerare lyckades undgå bestraffning, gjorde han sig icke blott högaktad utan även avhållen inom regementet.

Från denna militära verksamhet, som dittills endast avbrutits genom deltagande på riddarhuset i riksdagarna 1853—54 och 1856—58, rycktes B. till mera aktivt ingripande i det politiska livet, då han 1858 kallades att såsom chef för lantförsvarsdepartementet inträda i den s. k. Hamilton-Manderströmska, sedermera De Geerska ministären. B. tillhörde den grupp av fria, utom partierna stående fackmän, vilkas stöd kronprins Karl påkallade, då han beredde sig att personligen taga ledningen av regeringsärendena; någon politisk konstellation företrädde han ej. Den första fråga av större militär betydelse, vari B. såsom statsråd medverkade, var den genom K. förordningen 29 mars 1859 angående förmanskap och extrajudiciell bestraffning åstadkomna väsentliga inskränkningen i prygel- och daggstraffets användande inom den militära disciplinen. Under sin statsrådstid lyckades B. också få riksdagens medverkan till flera för försvaret betydelsefulla åtgärder; så t. ex. genomdrev han en ny beväringslag, enligt vilken rätten till friköpning från övning i fred bibehölls och de därför inflytande medlen skulle användas till att åt »eliter» giva en fullständigare militärisk utbildning; vidare erhölls anslag till övning av två årsklasser i stället för en, ävensom ett särskilt anslag »till generalstabsofficerares bildning», vilket innebar ett viktigt steg till generalstabsfrågans lösning (1859). Det var vidare under B:s krigsministertid, som skarpskytterörelsen växte fram och genom den kungliga förordningen av 8 mars 1861 ställdes under regeringens uppsikt. I härordningsfrågan, som redan nu stod på dagordningen, var B. en ivrig förkämpe för indelningsverket, även om han insåg dess oförmåga att ensamt åstadkomma hela det antal trupper, som var av nöden. På B:s initiativ tillsattes den första stora kommitté, som skulle taga frågan om lantförsvarets ordnande i dess helhet under övervägande (den s. k. lantförsvarskommittén 1861), med uppdrag att bl. a. undersöka, vilka brister som möjligen visade sig vid jämförelse mellan befintliga och för tryggandet av Sveriges självständighet erforderliga försvarskrafter. Då kommittén slutfört sitt arbete (1865), hade B. emellertid för länge sedan lämnat sin plats vid konungens rådsbord.

Till sin politiska åskådning var B. utpräglat konservativ, mera konservativ än flertalet medlemmar i den ministär, han tillhörde. Detta hindrade dock icke ett gott samarbete; ministärens främste man De Geer skildrar honom såsom »en allmänt aktad krigsminister med mycken fasthet i karaktären och värdighet i sitt väsen..., en angenäm kollega, med ett orubbligt lugn och vanligen vid ett förträffligt lynne, ehuru han hade den mest pessimistiska uppfattning om allt, vad som skulle komma att i framtiden inträffa».

Att B:s avgång ur statsrådet (1862) icke föranletts av någon meningsskiljaktighet rörande det under förberedelse varande nya representationsförslaget, synes tämligen säkert, så mycket mer som han, då förslaget stod inför avgörandet, icke blott var en bland dem, som på riddarhuset röstade för detsamma, utan även trädde fram i första ledet bland reformvännerna. Han var nämligen en bland de tio framstående riddarhusledamöter, som stodo som inbjudare till det bekanta s. k. börsmötet 21 nov. 1865, och hans namn i denna krets väckte — säger De Geer — särskild uppmärksamhet på grund av det stora anseende och inflytande, som han ägde inom armén.

Vid sin avgång ur konseljen utnämndes B. till generalbefälhavare i fjärde militärdistriktet, en post, som han beklädde till 1871. Under dessa år tillföllo honom dessutom åtskilliga särskilda uppdrag och utmärkelser, bland vilka må nämnas ledamotskap i första kammaren under det nya riksdagsskickets första nioårsperiod (1867—75). Inom kammaren uppträdde B. tämligen sällan, men alltid med stor sakkännedom och nästan uteslutande i militära frågor. I den numera vid så gott som varje riksdag återkommande härordningsfrågan var B. fortfarande en anhängare av systemet »stam och beväring» och kunde ej ge sitt understöd åt något av de framlagda förslagen. Han var en avgjord motståndare till alla slags s. k. lindringar och följaktligen även till 1873 års kompromiss med dess hopkoppling av grundskatte- och försvarsfrågorna. Då regeringen samma år tillsatte en kommitté för att granska det inom generalstaben utarbetade märkliga förslaget till ny härordning på den rena värnpliktens grund, ansågs B. självskriven som ordförande, och trots sin höga ålder mottog han det mödosamma uppdraget. Att han utan reservation satte sitt namn under granskningskommitténs tillstyrkande utlåtande, vittnar om att han offrat sin gamla förkärlek för den indelta armén till förmån för ett rent värnpliktssystem. Förslaget, upptaget som regeringsproposition, led som bekant skeppsbrott vid 1875 års riksdag, den sista som B. bevistade.

B. hade då redan erhållit avsked ur aktiv krigstjänst (1871) samt ernått den svenska arméns högsta värdighet i fredstid, generalsgraden (1874). Även i det följande bekläddes B. tid efter annan med förtroendeuppdrag, men i det hela var hans offentliga verksamhet med 1870-talets mitt avslutad. Han levde emellertid ännu länge, ett föremål för allmän vördnad och aktning; särskilt inom armén, vars nestor han under många år var, åtnjöt han mycket förtroende och stor tillgivenhet. Ända in i höga ålderdomen bibehöll han sin hälsa, och det var en akut lunginflammation, som till slut nedbröt honom, nittiotre år gammal (1898).

Tryckta skrifter: Tal hållet den 14:de januari 1846, i S:t Clara kyrka, då majoren och riddaren herr G. P. C. von Castanies vapen krossades. Sthm 1846. 4 s. — Tal då generalen m. m. J. P. Lefrén's vapen krossades i Jakobs kyrka den 20 januari 1862. Sthm 1862. 11 s.

Källor: Riksdagens prot. o. handl.; F. von Dardel, Minnen, 2 (1912); L. De Geer, Minnen, 1—2 (1892); L. Kihlberg, Den sv. ministären under ståndsriksdag och tvåkammarsystem (1922); P. von Möller, 1867 års första kammare (1875); minnesteckn. i KrVA Handl., 1898; nekrolog i Stockh. dagblad 21 mars 1898.

G. JACOBSON.

4. Carl Magnus Ludvig Björnstjerna, den föregåendes syssling på mödernet, son till B. 2, f. 20 nov. 1817 i Stockholm, † 19 juni 1888 på Almarestäket. Greve efter faderns död 1847. Fanjunkare utan lön vid kronprinsens husarregemente 1827; erhöll avsked 1835; fanjunkare utan lön vid livgardet till häst s. å.; student i Uppsala 27 febr. s. å.; avlade officersexamen 19 mars 1836; underlöjtnant vid nämnda garde 10 aug. s. å.; avlade kansliexamen i Uppsala 7 juni 1838; erhöll underlöjtnants lön 24 aug. s. å.; ordonnansofficer hos H. M. konungen 4 juli 1839; löjtnant 9 febr. 1842; adjutant vid generallöjtnant D. H. Stjerncronas beskickning till England för att tillkännagiva Karl XIV Johans död 1844; deltog i ståndsriksdagarna 1844—66 och var därunder ledamot av bevillningsutskottet 1856—58 samt ordförande i allmänna besvärs- och ekonomiutskottet 1862—63 och 1865—66; kommenderad med kronprinsens stab till Skåne under danska kriget 1848; ryttmästare 16 jan. 1849; adjutant hos H. M. konungen 18 apr. s. å.; avgick i särskilt uppdrag till Haag i anledning av kronprins Karls förlovning 1850; skvadronchef 16 maj 1851; ledamot av artillerikommittén s. å.; kabinettskammarherre 11 aug. 1853; ledamot av Stockholms läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott 1855; avgick i särskild beskickning till London febr. 1856; major i armén 6 okt. 1857; tjänstfri vid hovet s. å.; ordförande i statsrevisionen s. å.; överste och chef för Kronprinsens husarregemente 28 sept. 1858; kommendant i Malmö 1860; inspektor för Malmö h. elementarläroverk 1861; överbefälhavare för den av honom bildade Malmö frivilliga skarpskyttekår 1862; avgick i militärisk beskickning till lägren i norra Italien s. å.; sekundchef för livgardet till häst 8 mars 1864; generalmajor i armén 3 maj s. å.; gjorde besök vid danska armén under kriget s. å.; ordförande i direktionen för garnisonssjukhuset i Stockholm s. å.—1872; avsändes till ryska lägret vid Krasnoje-Selo 1867; ledamot av kyrkomötet 1868; bevistade adelsmötet och fungerade som ordförande i riddarhusutskottet 1869; stadsfullmäktig i Stockholm 1870—88; ledamot av kommittén

C. M. Björnstjerna.
Kolteckning av A. Gerle. 1888. Greve G. Björnstjerna, Stäket.

angående exercisreglemente för kavalleriet 12 sept. 1870 (stadfäst 12 maj 1871); inspektör för kavalleriet 26 apr. 1872; avgick i beskickning till Ryssland s. å.; ordförande i direktionen för allmänna veterinärinstitutet i Stockholm s. å.; ledamot av drätselnämnden i Stockholm s. å.; v. ordförande i drätselnämnden 1873; ledamot av riksdagens andra kammare 1873—84; bevistade ett kavalleriläger i Preussen 1873; ledamot av kommittén för granskning av generalstabens förslag till grunder för ny härordning 3 okt. 1873—14 apr. 1874; ordförande i kommittén för veterinärinstitutets ordnande 11 sept.—5 dec. 1874; ledamot av kommittén för uppgörande av förslag till grunder för övergång till ny härordning 2 okt. 1874—2 mars 1875; hederspresident i Tyska församlingens i Stockholm kyrkoråd 1875; ledamot av arméns fullmäktige s. å.; generallöjtnant 30 juni 1876; ordförande i svensk-norska kavallerikommittén för utarbetande av nytt exercisreglemente 25 okt. 1877 (bet. tryckt 1878); v. ordförande i Stockholms läns hushållningssällskap 1878; avgick i utomordentlig beskickning till S:t Petersburg 1881; ordförande i Nya elementarskolans i Stockholm direktion 1882; ordförande i drätselnämnden i Stockholm 1884; erhöll avsked från kavalleriinspektionen med tillstånd att såsom generallöjtnant kvarstå i generalitetets reserv 30 dec. 1885; överhovstallmästare 21 jan. 1886. Ägde genom sitt gifte Almarestäket i Näs socken, Lövstaholm i S:t Olovs socken och Brunnby i Hammarby socken, allt i Uppland. LKrVA 1858 (andre styresman 1870—72, förste styresman 1872—74); RSO 1859; KSO 1866; LLA 1869; KmstkSO 1873; LSkS 1882; HedLLA 1884; RoKavKMO 1887; innehade dessutom ett stort antal utländska ordnar.

Gift 11 mars 1841 i Stockholm med friherrinnan Ulrika Sofia Charlotta af Ugglas, f. 25 nov. 1818, † 10 mars 1873, dotter till statsrådet, en av rikets herrar, greve Per Gustav af Ugglas.

Redan vid elva års ålder följde B. sin fader, som blivit svensk-norsk minister i England, till London och fick där under de följande åren sin uppfostran och sin skolutbildning, ett förhållande, som kom att få ett varaktigt inflytande på hans åskådning i samhälls- och kulturfrågor. Efter återkomsten till fäderneslandet tog han sin officersexamen och förvärvade vid Uppsala universitet ett laudatur i kansliexamen för E. G. Geijer, vilket ansågs som en sällsynt utmärkelse och vittnade om ett för framtiden bestående drag hos B.: det livliga studieintresset och den gedigna bildningen. Hans bana blev sedan dels kavalleriofficerens, dels hovmannens; ett anbud om landshövdingeposten i Linköping (1870) avböjde han. Redan tidigt betroddes B. med officiella beskickningar till utländska hov (London 1844 och 1856, Haag 1850) och viktiga militära kommenderingar, bl. a. vid den svenska truppsammandragningen i Skåne under danska kriget 1848 och till lägren i norra Italien 1862. Befordrad till överste för kronprinsens husarer (1858) — varmed snart följde kommendantskapet i Malmö — inlade B. en osedvanlig energi i utövningen av sitt chefskap. »Officerarna», säger en samtida, »blevo på ett högst överraskande sätt uppryckta ur deras dittillsvarande dåsighet, och det blev ett exercerande och militärövningar utan all ända». Med mycken värme omfattade B. även den då uppkomna skarpskytterörelsen: han organiserade en skarpskyttekår och uppträdde som befälhavare vid dess övningar, själv iförd skarpskytteuniform. Det väckte mycket uppseende, då biskop J. H. Thomander, med förbigående av stadens kyrkoherdar, utsåg husaröversten till inspektor för h. elementarläroverket i Malmö; i denna egenskap fick B. tillfälle att lägga i dagen sitt intresse för den högre bildningen, och han vann allmänt erkännande för denna sin verksamhet. Sedan B. såsom sekundchef återvänt till sitt gamla regemente, livgardet till häst, gjorde han en betydande insats för dess utveckling. Så anordnade han en regementsskola, som kan betraktas som upphovet till kavalleriets underbefälsskola. I syfte att utbilda beslutsamma och tilltagsna ryttare införde han på regementet jaktridning i form av schnitzeljakter, vilka han oftast personligen ledde. Sina åsikter om behovet och möjligheten av en effektivare kavalleristutbildning fick han styrkta genom det nordamerikanska secessionskrigets raider (»Hur bör rytteriet användas?», föredrag vid nedläggandet av andre styresmannabefattningen i Krigsvetenskapsakademien 1872) samt genom det besök, han 1873 gjorde vid de av den framstående kavallerigeneralen von Schmidt ledda kavallerimanövrerna i Preussen. Efter sin utnämning till kavalleriinspektör (1872) fick B. tillfälle att på ett

vidsträcktare område verka för sina kavalleristiska reformplaner, och dessa buro nu frukt i form av nydanade eller ombildade volontärs- eller underbefälsskolor, hovsmedsskolor, förenklat kavalleriexercisreglemente, statspris för tjänstehästar vid tävlan i hinderritt samt framför allt i förbättrad ridutbildning (fältridning, distansritter m. m.) vid ridskolan å Strömsholm. Vid de fältmanövrer, som under denna tid höllos i skilda landsdelar, spelade B. helt naturligt en framskjuten roll; likaså var han ledare för kavalleriofficerarnas fältövningar från 1877 till sin avgång från kavalleriinspektörsbefattningen 1885. Innebörden av B:s reformverksamhet har av en fackman angivits så, att vårt kavalleri dittills trots eldvapnens utveckling förblivit ett slagkavalleri efter mönstret av det tunga utländska med utbildningen helt och hållet inriktad på anfallet i sluten ordning. B. åter »inriktade arbetet på att höja vapnet till arméns spanande öga, bakladdningskarbinen infördes för att giva kavalleriet självständighet i spaningstjänsten, vilken nu först blev en särskild övningsgren och till vilken även manskapet skulle uppfostras genom en verklig instruktion. Utan hänsyn till mängdens okunnighet, fördomar och bekvämlighet genomförde han dessa reformer, som bland annat syftade till att vid de nu börjande striderna i härordningsfrågan återställa det förtroende till vapnet, som de nya taktiska åsikterna och truppernas passiva hållning till dessa hade rubbat.» (Bildt.)

Vid sidan av sin verksamhet som aktiv officer ägnade sig B. under en lång följd av år åt det politiska livet. Redan 1844 uppträdde han som åhörare på riddarhuset, från 1847 som en med åren allt flitigare deltagare i debatterna. Hans inlägg präglades av grundlig och mångsidig sakkunskap, andlig rörlighet och ett livligt temperament. B. tillhörde på riddarhuset den grupp av yngre representanter, de så kallade junkrarna, som undanträngde J. A. von Hartmansdorff från ledarplatsen och som i ekonomiska frågor och lagfrågor visade större tillmötesgående mot de moderna idéerna, allt under det de i rent politiska frågor, särskilt representationsfrågan, intogo en orubbligt konservativ ståndpunkt. Icke utan fog har B. med hänsyn till sin politiska ståndpunkt jämförts med en liberal engelsk lord från 1800-talets mitt. Redan 1851 insåg han den olika jordbeskattningens vådor för samhällets lugna utveckling och understödde livligt ett förslag till undanröjande av »detta stora trätofrö», medan fredliga förhållanden ännu rådde. Vid riksdagen 1856 väckte B. motion om inrättande av kommunalstyrelse med sockennämnder och över dessa länsnämnder under landshövdingens ordförandeskap, varvid han under åberopande av Englands

exempel karakteriserade kommunal självstyrelse som »den sansade frihetens säkraste kännemärke». En annan yttring av hans intresse för moderna strävanden var hans motion om inrättande av en gemensam överstyrelse för rikets samtliga läroverk och enhetlighet i undervisningsväsendet (1862); i samband därmed underkastade han de bestående skolförhållandena en ganska vass kritik och anvisade en del reformer, såsom begränsning av de klassiska språkens utrymme på skolschemat, införande av engelskan som obligatoriskt läroämne, undervisning i svensk statsförfattning, vapenövningar i skolorna, en skoldisciplin huvudsakligen anlagd på att väcka hederskänslan osv. Bland övriga frågor, som B. skänkte sitt intresse, må nämnas utvidgning av testamentsfriheten (1857) samt handels- och sjöfartstraktaten med Frankrike (1866). En stor dag hade B., då han under den norska ståthållarstriden med livligt bifall av det talrikt församlade riddarhuset kraftigt yttrade sig mot varje eftergift, som »förnärmade Sveriges juridiska rätt», och tillstyrkte kravet på ett nytt unionsfördrag (1859). Att han å andra sidan var en varm vän av skandinavismens idéer, visade han genom sin motion om inkallande av danska och norska föreläsare till de svenska universiteten (1865). I tidens huvudfråga, representationsfrågan, ställde sig B. avvisande mot varje reform, åtminstone i den mån den ville avskaffa adelns självskrivenhet, vari han såg conditio sine qua non för adelns existens och samhällets säkra bestånd. Sålunda finner man B. som konsekvent bekämpare av de tid efter annan framkommande förslagen till representationens ombildning (1854, 1858), och vid frågans avgörande 1865 var han en av dem, som först anmälde sin reservation, om han också samtidigt ridderligt framhöll de besegrades plikt att »uppriktigt sluta sig till sakernas nya ordning».

Representationsreformen hade för B. personligen den följden, att han tills vidare utestängdes från den aktiva politiken. Redan 1866 nämndes han emellertid som kandidat till första kammaren för Stockholms stad och förordades därtill t. o. m. av Aftonbladet. Det dröjde dock ända till 1873, innan han — som representant för huvudstaden i andra kammaren — återinträdde i riksdagen. Härordningsfrågan stod nu främst på dagordningen, och det var helt naturligt åt denna, som B. kom att ägna huvudparten av sitt intresse. Han hade redan under dansk-tyska kriget 1864 på krigsskådeplatsen övertygat sig om preussarnas överlägsenhet, och under sina många militära beskickningar hade han kommit till allt klarare insikt om att den indelta armén var kvantitativt otillräcklig och att beväringen saknade nödig övning. Både i riksdagen och

utanför denna — såsom ledare för den 1875 stiftade föreningen Värnpliktens vänner — framträdde han därför som en av de ivrigaste och verksammaste målsmännen för den allmänna värnpliktens grundsats. Även värnpliktens sociala betydelse, för klassskillnadens utjämnande och för såväl befälets som truppens uppfostran, var en av B. ofta framhållen synpunkt. Såsom medlem av granskningskommittén 1873 — inom vilken han f. ö. representerade den mest återhållande ståndpunkten — tog han del i tillkomsten av det rena värnpliktsförslag, som 1875 framlades som regeringsproposition. Vid debatten om detta gick han i elden med alla den militära sakkunskapens vapen, och mot dess förkastande anmälde han sin reservation. Till principerna i 1875 års förslag återkom B. under de följande åren ständigt som sitt præterea censeo, men detta hindrade honom icke att skänka sitt erkännande och understöd åt de mindre förbättringar i vår försvarsorganisation, som de följande årens olika förslag voro ägnade att åstadkomma: De Geerska regeringsförslagen 1877 och 1880, lantmannamotionen 1878 och Posseska regeringsförslaget 1883. För B. var det negativa resultatet av alla dessa strävanden helt naturligt en stor besvikelse, och på sin sista riksdag (1884) uttalade han sig med mycken bitterhet om den liknöjdhet, man i riksdagen visade för allt som rörde landets försvar. Också när det gällde detaljer, hade B. under sin riksdagstid i regel mött en kompakt opinion mot sig, då han förfäktat försvarets eller officerskårens intressen och synpunkter; ej sällan utspunno sig härvid mellan B. och lantmannapartiets ledare pikanta kontroverser, av vilka tvisten med A. P. Danielsson om »hederskänslan» hos befäl och manskap (1877) var särskilt animerad. B. undgick naturligen icke att stämplas som »militarist», och den iver, med vilken han underkände den indelta arméns värde, ådrog honom också från dennas vänner beskyllningen för att ha i förtid undergrävt det existerande försvarets auktoritet, innan något annat satts i stället. Det är också tydligt, att den impopularitet, som B. av dessa skäl ådragit sig inom vissa kretsar, till stor del vållade den splittring inom högern och närstående delar av liberala centern, vilken vid andrakammarvalet i Stockholm 1884 bidrog till den radikala listans seger och därmed B:s utestängande från riksdagen.

B:s verksamhet i riksdagen inskränkte sig icke till de militära frågorna, tvärtom företer den en påfallande mångsidighet. Även nu visar sig den kombination av aristokratisk åskådning och vidsynt reformintresse, som präglat hans inlägg på riddarhuset. Om den förra illustreras av hans energiska motstånd mot förslaget att upphäva fideikommissen (1882 och 1883), så yppar sig det

senare i en motion, att bevillning för inkomst av kapital och arbete icke skall äga rum för sammanlagd årsinkomst under 600 kronor (1879); vid diskussionen om denna sak samverkade B. — för övrigt icke för enda gången — med Adolf Hedin. Motionen hade emellertid ingen framgång, och samma öde rönte hans två gånger framförda förslag om tullförening mellan Sverige och Norge (1880 och 1881); däremot var det en seger för B., när riksdagen på hans initiativ gjorde hemställan om prägling av guldmynt å fem kronor (1880). Ett genomgående drag hos B. var hans varma intresse och frikostighet, när det gällde kulturella frågor och anslag, det må nu ha rört sig om anslag till restaurering av Linköpings domkyrka (1876), utvidgning av ett statsläroverk (1876), ökade bokinköp vid Uppsala universitetsbibliotek (1878) eller K. teatrarnas underhåll (1879 och 1881). Det var icke blott en munnens bekännelse, då han en gång deklarerade som sin åsikt, att »riksdagen icke kan använda penningar till bättre än till befordrande av allmän bildning». För vårt veterinärväsendes tidsenliga utveckling var B. en nitisk målsman; såsom ordförande i direktionen för veterinärinstitutet (1872) och i kommittén för veterinärväsendets ordnande (1874) ävensom genom sina inlägg vid riksdagsbehandlingen (1875, 1879) har han haft en betydande andel i det nya veterinärinstitutets tillkomst 1880 liksom i veterinärläkarnas förbättrade utbildning och samhällsställning. B. var även en varm djurskyddsvän; han var Svenska allmänna djurskyddsföreningens ordförande alltsedan dess stiftande (1875) och erhöll dess medalj i guld; vid sin sista riksdag (1884) väckte han motion om inskränkning i rätten att anställa vivisektion, liksom han även förordade ökat bötesstraff för misshandel av kreatur. B. var för sin personliga del avgjord nykterhetsvän, om han också icke alltid gillade de åtgärder, som föreslogos till rusdryckernas bekämpande. I religiöst hänseende omfattade han en varmhjärtad, tolerant och vidsynt kristendom; såsom medlem av 1868 års kyrkomöte tillhörde han — ofta i samverkan med Viktor Rydberg — den minoritet, som förordade större fördragsamhet och frihet i kyrkliga frågor. Den tyska S:t Gertrudsförsamlingen i Stockholm utsåg honom till hederspresident i sitt kyrkoråd och tilldelade honom på hans sista födelsedag (1887) en medalj i guld, präglad till hans ära och med hans bröstbild. B:s kraft togs också i anspråk i kommunala värv; främst är härvid att nämna hans mångåriga ledamotskap i Stockholms stadsfullmäktige och drätselnämnd och ordförandeskap i dennas första avdelning. Bland frågor, som under hans tid föllo under denna korporations behandling, må nämnas fastställandet av ny stadsplan för huvud-

stadens olika stadsdelar. Sist men icke minst skänkte B. sin omsorg åt sina egendomar, främst Almarestäket, som han mycket älskade och där han långa tider vistades. Hans humanitet gjorde sig här gällande gentemot de underlydande liksom hans praktiska ordningssinne vid övervakandet av jordbrukets skötsel. En ädling av fin bildning, stor fackkunskap och mycken duglighet — så har B. blivit karakteriserad, och det omdömet torde icke kunna jävas.

B. uppträdde även som författare, särskilt i militära ämnen. Ett stort antal brev till och även från honom samt andra honom rörande papper finnas bevarade i Björnstjernska familjearkivet å Almarestäket.

Tryckta arbeten: Britterne i Indien. Föredrag... Sthm 1858. 119 s. — Andra styresmannens anmälan om afgångna och tillkomna ledamöter [i Krigsvetenskapsakademien] 1869—1872 (KrVA Handl., 1869, s. 91—110; 1871, s. 6—28, 194—208; 1872, s. 210—222). — Anteckningar om konungens lif-garde till häst. Sthm 1873. 100 s., 1 tab. — [Om svenska kavaleriet.] Anförande af [Krigsvetenskaps]akademiens styresman, uppläst... den 12 nov. 1874 (KrVA Handl., 1874, s. 129—146). — Några anmärkningar med anledning af årets möten och fältmanövrer. Kristianstad 1884. 8 s. — P. M. angående kavaleriets strid till fot. Kristianstad 1884. 10 s.

Utgivit: Anteckningar af grefve Magnus Björnstjerna. Utg. efter hans död. D. 1—2.* Sthm 1851, 52. (4), 388 s.; 196 s. (Anon.; se under B. 2.)

Källor: Brev till och från B., anteckningar rör. B. av brodern Oscar B. samt minnesord över B. upptecknade av hans dotter Marie B., allt i Almarestäkets arkiv; nekrologer i dagspressen, Ny illustr. tidn., Djurvännen och KrVA Handl. (1888); Ridd:s och adelns samt andra kammarens prot. o. handl.; kyrkomötets förhandl. 1868; berättelser ang. Stockholms kommunalförvaltning; Minnesskrift vid Stockholms stadsfullmäktiges 50-års-jubileum (1913); [W. A. Bergstrand], Från 1881 års andra kammare, af Marcellus (1881); dens., Riksdagsmannavalen till valperioden 1885—87 (1885); K. G. Bildt, Vårt kavalleris framtid, 1—2 (Sv. dagbladet 16 o. 17 mars 1923); [W. F. Dalman], Några anteckningar från våra ståndsriksdagar, 5—8 (1876—79); N. Fischerström & F. Martin, Ridskolan å Strömsholm, minnesskrift (1918); M. Lagerberg, Stormän som jag mött (1915); G. Stjernquist, Stockholms läns hushållningssällskaps verksamhet åren 1847—1896 (1897).

G. JACOBSON.

5. Oscar Magnus Fredrik Björnstjerna, den föregåendes broder, f. 6 mars 1819 i Stockholm, † 2 sept. 1905 därstädes. Student i Uppsala 14 juni 1836. Passerade graderna vid livgardet till häst 12 juli 1836—5 mars 1837; fanjunkare vid livregementets dragonkår 27 juni 1836; avlade officersexamen 19 dec. 1837; underlöjtnant vid nämnda kår 19 jan. 1838; ordonnansofficer hos kronprinsen 23 okt. 1840; attaché vid beskickningen i London febr. 1841—31 juli 1846; tf. legationssekreterare därstädes 6 apr. 1841; löjtnant vid livregementets dragonkår 31 juli 1845; deltog i riksdagarna 1845—66 och var därunder ledamot av riddarhusutskottet 1847—48, bankoutskottet 1850—51, 1853—54 och 1859—60, sammansatta banko- och lagutskottet 1853—54, förstärkta

bevillningsutskottet och konstitutionsutskottet 1856—57, förstärkta statsutskottet 1856—57, 1862—63 och 1865—66; kammarherre hos änkedrottningen 24 juni 1846; ledamot av kommittén för utarbetande av nytt handgevärsreglemente 1847; adjutant hos kavalleriinspektören maj 1851; riddarhusdirektör 1853; adjutant hos konungen 8 nov. 1854; ryttmästare i armén 20 juni 1855; anställd som adjutant hos franske marskalken Canrobert under dennes vistelse i Stockholm och resa därifrån nov. 1855; ryttmästare vid livregementets dragonkår 2 febr. 1858; militärattaché i S:t Petersburg 7 sept. s. å.—18 maj 1861; major i armén 7 sept. 1858; tjänstfri vid hovet 1860; avsänd i särskild beskickning till Paris 12 jan. 1861; tf. chargé d'affaires i Konstantinopel 1 nov. s. å.; chargé d'affaires därstädes 29 apr. 1862; överstelöjtnant i armén 3 juni s. å.; erhöll avsked från livregementets dragonkår 13 juni s. å.; ministerresident i Konstantinopel 27 mars 1863; minister ad interim i Köpenhamn 27 febr. 1864; överste i armén 13 sept. 1865; envoyé i S:t Petersburg 31 okt. s. å.; erhöll generalmajors namn, heder och värdighet 21 nov. s. å.; generalmajor i armén 25 aug. 1871; statsminister för utrikes ärenden 17 dec. 1872; (minister för utrikes ärendena med bibehållande av statsministers namn 20 mars 1876); ledamot av första kammaren för Stockholm 1874—1901 och var därunder bl. a. ledamot av bevillningsutskottet 1882—87, av särskilt utskott 1883, 1890 och 1891, av statsutskottet 1894—95 och av hemliga utskottet 1895; erhöll avsked från utrikesministerämbetet 19 apr. 1880; envoyé i disponibilitet 30 apr. 1880; ordförande i styrelsen för Stockholms inteckningsgaranti-a.-b. 1881, i riddarhusdirektionen 8 apr. s. å. och i Svenska röda korsets förening 1883; ledamot av riksdags- och riksbankshusbyggnadskommittén 29 juni 1883—29 nov. 1884; erhöll avsked ur diplomatisk tjänst 10 juli 1884; ordförande i serafimerlasarettets i Stockholm direktion s. å. och i direktionen för konungens hospitalsfond 1885; ledamot av konstföreningens styrelse 1886; v. ordförande i styrelsen för brand- och livförsäkrings-a.-b. Skandia 1887; v. ordförande i direktionen för veterinärinstitutet i Stockholm 1888; v. ordförande i operabyggnadskonsortiets styrelse 1889; ordförande i Allmänna försvarsföreningen 1893; ordförande i verkställande utskottet för förberedande av konung Oskar II:s regeringsjubileum 1897. LKrVA 1851; RSO 1862; KNO 1866; KmstkNO 1871; LLA 1873; LSKS s. å. (ordförande 1882—93); RoKavKMO 1874; HedLHA 1876 och dess preses vid flera tillfällen; HedLLA 1878; v. kansler vid KMO 1887; kansler vid KMO 1895; innehade dessutom ett stort antal utländska ordnar, däribland nio storkors. — Ogift.

O. M. Björnstjerna.

Oljemålning av J. Kronberg. 1899. Riddarhuset, Stockholm.

B. åtnjöt liksom sin äldre broder i sin ungdom skolundervisning i England, och han kom såväl härigenom som genom senare långvarig vistelse i detta och andra länder att tidigt förskaffa sig grundlig kännedom om utländska språk och förhållanden. Trogen sin släkts traditioner, valde han den militära banan. Samtidigt knöt han nära förbindelser med hovet såsom kammarherre hos änkedrottning Desideria. Han följde henne på hennes resor utom och inom landet och skötte i regel vakten på Rosersberg. B. var en stor sällskapsmänniska, han utmärkte sig som dansör och uppträdde ofta som skådespelare i sällskapsspektakel. Under denna tid knöt han nära vänskapsband med kronprinsen, sedermera Karl XV, i vars muntra fester på Ulriksdal han flitigt tog del. I konungens närmare omgivning inträdde han, då han i slutet av år 1854 kommenderades som dennes adjutant.

Det var dock varken som officer eller som hovman B. kom att utföra sin förnämsta livsgärning; det var på diplomatiens och politikens fält. Redan vid tjugutvå års ålder gjorde han sin entré på den diplomatiska banan, i det att han tack vare dåvarande kabinettssekreteraren Ludvig Manderström förordnades som attaché och sedermera som legationssekreterare i London, där fadern då var minister (1841). Snart nog avbröts väl denna gång B:s diplomatiska bana till följd av hans hovtjänst, men år 1858 kom utnämningen till militärattaché i S:t Petersburg, i vilken egenskap han under ett par år fick utveckla en energisk och framgångsrik verksamhet. Hos kejsar Alexander II, som med tillfredsställelse såg sonen till Karl Johans vän på denna post, erhöll B. en synnerligen gynnad ställning och fick därigenom tillfälle att om de ryska militära förhållandena skaffa sig en grundlig kännedom, vilken satte frukt i vidlyftiga och intressanta rapporter till hemlandet. Då platsen emellertid var dåligt avlönad och B. höll på att derangera sina affärer, sökte han avsked. Tillsvidare fick han ett för honom själv i ekonomiskt avseende fördelaktigt uppdrag, nämligen att avgå på särskild beskickning till Paris för att utreda den nyss avlidna änkedrottningens affärer (1861). Utredningen, särskilt försäljningen av en drottningen tillhörig fastighet, var ganska besvärlig och tidsödande men fullgjordes av B. med mycken klokhet. Bland resultaten av hans därpå följande diplomatiska verksamhet i Konstantinopel (1861—64) må nämnas en handelstraktat mellan Turkiet och de förenade rikena (mars 1862) samt initiativet till byggandet av nytt svenskt legationshus i den turkiska huvudstaden. Men B. kom även att i Konstantinopel spela en inflytelserik internationell roll såsom ledare för de mindre staternas representanter. Såsom en protest

mot den ringaktning, varmed dessa bemöttes av Höga porten, avläto de en av B. uppsatt kollektivnot till turkiska utrikesministeriet, vari de fordrade, att ombud för samtliga beskickningar skulle få deltaga i granskningen av det nya reglementet för handelsdomstolarna, samt vägrade att erlägga de förhöjda fyrumgälder, som regeringen med enbart stormakternas medgivande ämnat pålägga. I denna démarche fingo småstatsdiplomaterna understöd av Englands och Frankrikes ambassadörer, och slutligen förenade de sig om en av B. uppsatt slutnot angående fyrumgälderna (30 juni 1862). Samma ledande ställning inom diplomatkåren intog B., då han tog initiativet till en gemensam framställning från sändebuden, vari begärdes, att de olika ländernas fartyg ej vidare skulle för visitering eller av andra skäl hejdas vid utgåendet från Hellesponten och Bosporen (1863).

Då B. i slutet av 1863 befann sig hemma på permission för att deltaga i den då samlade riksdagen, erhöll han av utrikesministern Manderström en vink om att hålla sig beredd att övertaga ministerposten i Köpenhamn, för den händelse Henning Hamilton skulle draga sig tillbaka. I början av 1864, då det var beslutat, att en isolerad svensk intervention i den dansk-tyska krisen icke skulle äga rum, blev detta verklighet: Hamilton rappellerades, och B. avreste för att övertaga legationen i Köpenhamn (mars 1864). Uppdraget lämpade sig väl för B. med hans obundenhet av förhandslöften och hans nyktra politiska blick, för vilken svensk passivitet tedde sig som en bjudande nödvändighet redan på grund av vår militära vanmakt (»vi göra bäst att stanna hemma för att ej visa våra kanoner från gustavianska tiden», skrev han till brodern Karl 2 maj 1864). Icke desto mindre var uppdraget av allt annat än angenäm art, då det gällde att svara ett bestämt nej på alla danskarnas hjälpkrav och föreställningar. Särskilt påkostande var det för B. att i den yttersta nödens stund, sedan tyskarna efter vapenvilans upphörande besatt Als, nödgas avböja den danska regeringens bön om den svenska arméns och flottans ingripande till Danmarks skydd (7 juli). Rätt mycket besvär vållades också B. av de svenska frivilliga, bland vilka funnos åtskilliga tvetydiga individer, som voro i behov av understöd och måste hemsändas, ävensom av de svenska officerare i dansk tjänst, som tillfångatagits av preussarna och som dessa visade benägenhet att behandla som fribytare. En för B. synnerligen pinsam episod var konung Karls privata ingripande, då han mitt under krisen lät sin bibliotekarie Emil von Qvanten bakom såväl Manderströms som B:s rygg till danske konungen framställa ett förslag om skandi-

navisk union och ordnande av dynastifrågan i sammanhang därmed (maj 1864). B., som först genom en artikel i tidningen »Flyveposten» fick kännedom om saken och sedan på förfrågan i danska utrikesdepartementet erhöll bekräftelse därpå, kände sig med skäl sårad över konungens steg och insände genast sin avskedsansökan, men sedan han av såväl danske konseljpresidenten Monrad som konung Karl erhållit lugnande försäkringar angående planens oskadlighet och sedan Manderström genom en cirkulärnot till beskickningarna desavuerat hela intrigen, ansåg sig B. ha fått full upprättelse och återtog sin avskedsansökan. Även efter fredsslutet kvarstannade B. någon tid i Köpenhamn och blev bl. a. i tillfälle att underteckna en handels- och sjöfartsdeklaration med Danmark (jan. 1865). För det kloka och taktfulla sätt, varpå han skött sig under den ömtåliga situationen, erhöll B. livligt erkännande från den svenska utrikesledningens sida, och han hade därigenom meriterat sig för en högre tjänst inom diplomatien, nämligen ministerposten i S:t Petersburg, vartill han utnämndes på hösten 1865, just i de dagar, då representationsfrågan nalkades sitt avgörande.

Ända sedan sin ungdom hade B. tagit livlig del i det politiska livet i hemlandet; från 1845 hade han, i den mån hans övriga verksamhet tillät det, varit medlem av ståndsriksdagarna och tidigt skaffat sig en bemärkt plats såsom talare på riddarhuset och som utskottsledamot; redan som ung löjtnant nämndes han i tidningarna som statsrådskandidat. B:s politiska ståndpunkt var utpräglat konservativ; han hörde först till den av J. A. von Hartmansdorff ledda oppositionen mot den då liberala regeringen, sedermera slöt han sig till den fraktion inom adeln, som stod under Gustav Lagerbjelkes ledning, och på riksdagen 1859—60 var han en verksam medlem i det s. k. Adliga sällskapet. B. intresserade sig även länge, jämte åtskilliga likasinnade vänner, för åstadkommandet av en konservativ tidning, en plan, som förverkligades i den 1851 under J. A. Hazelius' redaktörskap startade Svenska tidningen. I denna torde B. emellanåt ha medarbetat; bl. a. synes han ha haft andel i några artiklar, vari tidningen tog Aftonbladet och en del landsortstidningar i upptuktelse med anledning av varjehanda obehärskade uttalanden om regeringens politik i samband med Canroberts besök 1855. B:s intresse inom riksdagspolitiken samlade sig huvudsakligen kring försvarsfrågan och representationsfrågan. Vad den förra beträffar, uppträdde han till försvar för den indelta armén (1850) och för kavallerivapnets stärkande (1863). I representationsfrågan var han visserligen med om en begränsning av representations-

rätten till riddarhuset till på visst sätt kvalificerade personer (1848), och han väckte (1853) motion åsyftande möjlighet att ur adeln utesluta personer, som ej kunde anses värdiga att utöva representationskallet, men han höll starkt på adelns självskrivenhet och var sålunda en deciderad motståndare till Louis De Geers representationsförslag. Till riksdagen 1865 infann han sig också i avsikt att motarbeta detta, och han deltog i adelsoppositionens förberedande överläggningar, men innan saken kommit till avgörande, erhöll han sin utnämning till envoyé i Petersburg (31 okt. 1865) jämte upprepade anmaningar att snarast möjligt begiva sig till sin nya post. »Man skickar bort mig före avgörandet!» skriver han i sin dagbok. »Hava tidningarna rätt, som säga, att det är för att bli av med en motståndare?» Huru som helst, kom B. på detta sätt att vara borta under de händelserika decemberdagarna men fick i Köpenhamn, dit han begivit sig för att avlämna sina rappellbrev, det tvivelaktiga nöjet att »bevittna en del av de dåraktiga fröjdebetygelserna» med anledning av reformen.

Den sjuåriga verksamhet, som B. utövade såsom de förenade rikenas representant vid det ryska hovet (1865—72), är otvivelaktigt en av de betydelsefullaste insatser, som gjorts av någon svensk diplomat under 1800-talets senare hälft. Den gick i stort sett ut på att återställa ett gott förhållande till Ryssland efter den demonstrationspolitik, som mer eller mindre officiellt förts från svensk sida mot den östra grannen under de senaste decennierna. B. ägde de bästa förutsättningar för en sådan mission såsom persona grata hos kejsar Alexander, furst Gortjakov och andra ledande personer, men även därför att han själv stått främmande för hela den ryssfientliga agitationen. Å andra sidan var B., i överensstämmelse med sin instruktion (17 nov. 1865), på sin vakt mot Rysslands planer, även om de kunde synas för Sverige ofarliga. Mer än en gång mötte han prov på rysk ömtålighet och misstro mot Sverige, särskilt för Finlands skull, t. ex. då generalguvernören i Finland greve Adlerberg påyrkade diplomatiskt inskridande med anledning av ett hälsningstelegram till Helsingfors studentkår från nordiska festen i Uppsala 1867 eller ett av en svensk officer hållet föredrag på årsdagen av slaget vid Virta bro 1868. I dessa fall vann misstänksamheten visserligen ej gehör på högsta ort, men andra tillfällen funnos, då B. måste göra sin auktoritet gällande. Ej sällan nödgades han ingripa och ställa till rätta, då svenska eller norska undersåtar utsattes för trakasserier från ryska myndigheters sida. Ganska mycken skärpa fordrades också för att av ryska staten få ut likvid för försäljningen av en del av den svenska legations-

tomten i Konstantinopel (1871). Vid firandet av sekelminnet av Peter I:s födelse 1872 lyste B. med sin frånvaro för att icke nödgas bevittna upplivandet av för Sverige sorgliga och sårande minnen. En synnerlig energi utvecklade B. i Spetsbergsfrågan 1871. Med anledning av A. E. Nordenskiölds begäran om skydd för en koloni, som han ämnade anlägga på Spetsbergen i och för tillgodogörandet av en del mineraltillgångar vid Isfjorden, hade svenska regeringen med stöd av den norska planerat en annektion av ögruppen för Norges räkning och låtit sina ministrar höra sig för hos vissa makter, huruvida hinder härför mötte. B. hade vid privat förfrågan hos sakkunniga personer fått det beskedet, att Ryssland för sin del icke kunde ha några anspråk på ögruppen, och då han officiellt vände sig till regeringen, ställdes också i utsikt, att svaret skulle bli bifallande. Men då inträffade, att en rysk affärsman Sidorov, känd för sina bemödanden att uppdriva sjöfarten i Rysslands nordligaste farvatten, inom ett sällskap för handelns och industriens främjande höll ett föredrag, vari han med mycken energi hävdade Rysslands äganderätt till Spetsbergen. För att vederlägga de historiska fakta, Sidorov anfört till stöd för sin mening, företog B. en del forskningar och skrev på grundvalen av dessa en artikel, som han fick införd i »Journal de S:t Petersbourg» (24 maj 1871). Det skedde visserligen med den ryska utrikesledningens goda minne, men i själva verket hade B. förlorat spelet; under påtryckning av den allmänna opinionen, som tagit starkt intryck av Sidorovs framställning, vågade regeringen icke lämna sitt bifall till B:s begäran, utan i sitt svar gjorde den invändningar mot besittningstagandet av Spetsbergen, på grund varav hela saken å svensk-norsk sida fick förfalla. Emellertid hade saken framkallat en livlig tidningsdiskussion, varunder de nationella lidelserna i Ryssland kommo i svallning. Diskussionen vidgades till att även omfatta Varangerfrågan, dvs. frågan om de isfria hamnar, vilka Ryssland påstods ha bortskänkt vid gränsregleringen med Norge 1826; det antyddes (i Moskovskiia Viädomosti 10 maj 1871), att Ryssland borde upptaga denna fråga i samband med Sveriges propos om Spetsbergen. Dessa och andra inlagor föranledde B. att än en gång gripa till ordet, i en ny artikel i »Journal de S:t Petersbourg» (18 juli 1871), däri han redogjorde för det historiska förloppet vid den nämnda gränsregleringen 1826 och även bemöter den ryska argumenteringen i Spetsbergsfrågan. — Vid tillfälle förde B. även Danmarks talan; så sökte han under 1866 års krig, ehuru utan framgång, förmå furst Gortjakov att påverka Preussen i fråga om den schleswigska folkomröstningen.

Men samtidigt var han emot allt tyskfientligt uppträdande. »Jag skulle allvarligt beklaga», yttrade han en gång till en tysk, »om vår vänskap för våra bröder i Danmark skulle avlägsna oss från våra kusiner preussarna.» Den tilltagande rysk-tyska vänskapen innebar enligt B:s uppfattning en ytterligare maning till Sverige att åt båda håll beflita sig om en korrekt hållning.

Av särskilt stor betydelse, i viss mån epokgörande var B:s arbete för utvecklandet av de merkantila och maritima förbindelserna mellan de förenade rikena och Ryssland. En rad konventioner, åsyftande samfärdselns underlättande, tillkommo under hans ministertid: postkonvention mellan Sverige och Ryssland (1868), traktat om avskaffande av passviseringsskyldigheten för resande mellan Sverige och Finland (1869), koncession åt ett danskt bolag för anläggandet av en telegrafkabel mellan Sverige och Finland över Åland (1869), deklaration angående ordnande av vinterpostföringen mellan Grisslehamn och Åland (1872). En frukt av B:s initiativ var också nedsättningen av skeppsavgiften i ryska hamnar, vilken medförde avsevärd lättnad för sjöfarten (1870). Besiktningen och rösningen av gränsen mellan Norge och Ryssland, som fullbordades 1871, hade likaså länge påkallat B:s uppmärksamhet och energi. Ett intensivt arbete nedlade B. för att bereda svenska ingenjörer anställning och svenska produkter avsättning i Ryssland. På framställning av brukspatron P. E. Lagerhjelm på Bofors gav han anvisning om lämpligaste sättet att inarbeta det svenska järnet på den ryska marknaden; ansträngningarna kröntes med framgång, och B. erhöll Jernkontorets stora guldmedalj för sitt nit för denna sak (1871). Sandvikens järnverk och Rörstrands porslinsfabrik lyckades tack vare B:s hjälp göra sina tillverkningar bekanta i Ryssland; likaså förstod han att bereda insteg åt svenska lantbruksredskap därstädes och intresserade Lantbruksakademien för upparbetande av denna försäljning. Genom upplysande artiklar i svenska tidningar fäste han uppmärksamheten på de stora avsättningsmöjligheterna i det östra grannlandet. Sveriges hedersamma deltagande i expositionerna i S:t Petersburg 1867 och 1870 visade framgången av B:s initiativ och arbete på detta område. Inom den svensk-norska kolonien var B. synnerligen avhållen, icke minst på grund av den storartade hjälpsamhet och frikostighet, som han utövade mot dess medlemmar, höga och låga. Av S. A. Hedin, som gärna talade om gagnlösheten av vår diplomati, erhöll B. på riksdagen 1871 det vitsordet, att han utgjorde »ett lysande men fullkomligt enstaka undantag från regeln».

Redan vid ministerkrisen 1871 erbjöd Karl XV B. posten som utrikes statsminister. Denne sade då nej, men då frågan vid greve B. J. E. von Platens avgång hösten 1872, strax efter tronskiftet, återkom, kunde han trots sin obenägenhet därför ej motstå anbudet, och han blev alltså utnämnd till detta ämbete, vid vars förvaltande han skulle komma att utföra sin kanske viktigaste livsgärning. Såsom ledare av vår utrikespolitik visade han i stort sett samma egenskaper, som han förut lagt i dagen på de diplomatiska poster han beklätt: nykter uppfattning av vår politiska ställning samt förmåga av på en gång taktfullt och respektingivande uppträdande vid underhandlingar och uppkommande konflikter. Redan under sitt första ministerår fick han handlägga en angelägenhet, som i hög grad satte dessa egenskaper på prov. Det var den s. k. lotsningsfrågan, dvs. den tvist, som uppstått mellan Sverige och Danmark med anledning av att Danmark, åberopande 1857 års traktat om Öresund, hävdat sin uteslutande lotsningsrätt i Sundet gentemot ett enskilt skånskt bolag, som bildats för att hålla frilotsar därstädes. Saken rörde upp mycken nationell lidelse i Sverige; hela den svenska pressen (med ett undantag: Harald Hjärne i Göteborgsposten) hävdade, att hela Sundet vore fritt vatten, där lotstvång icke borde få förekomma. Trots detta och trots det att även konung Oskar ivrigt förordade en »kraftig» politik, avslöt B. en överenskommelse (14 aug. 1873), som avvek från den svenska ståndpunkten; det blev ett slags kompromiss, enligt vilken Drogden helt skulle förbehållas åt dansk lotsning, sträckan Hven—Skåne åt svensk, medan i de delar av Sundet, där ena stranden hörde till Sverige och den andra till Danmark, lotsning med lika rätt skulle tillkomma vardera staten. För denna uppgörelse blev B. skarpt angripen, bl. a. på den därpå följande riksdagen; man sade, att »det svenska folkets rättigheter blivit kränkta i denna fråga», men B. försvarade sig (såväl i remissdebatten 24 jan. som i dechargedebatten 29 apr. 1874) med hänvisning till att Sverige, långt ifrån att uppoffra något av sina rättigheter, i själva verket fått sig tillerkänd en sådan, som förut i sekler varit bestridd, nämligen att vara likställt med Danmark i Öresund; för övrigt antydde han, att regeringen gjort vad den kunnat för att utverka rätt till lotsning även i Drogden, men att den måst böja sig för omständigheter, som han icke öppet kunde framlägga — förmodligen påtryckningar från några av de makter, som deltagit i Öresundstraktaten 1857. Även gentemot Norge var B:s ställning vid flera tillfällen ömtålig. Riksståthållarämbetets upphävande (1873) motsatte han sig icke, då denna institution icke vidare hade någon praktisk

betydelse men väckte ovilja i Norge. Å andra sidan insåg han faran för att dylika eftergifter skulle kunna locka norrmännen till stegrade anspråk, och han fick redan samma år erfara ett prov på deras obenägenhet för samarbete, då de vägrade att biträda den mellan Sverige och Danmark 1873 avslutna myntkonventionen (först 1875 slöt sig även Norge till densamma). Under 1877—78 års rysk-turkiska krig fick B. mer än en gång tillfälle att offentligen betona vårt lands strikta neutralitet åt alla håll, bl. a. i en artikel i Posttidningen straxt efter krigsutbrottet (1877) och i svaret på en interpellation av S. A. Hedin, som berört rykten om en planerad väpnad neutralitet mellan Tyskland och de nordiska rikena, åsyftande bl. a. engelska flottans utestängande från Östersjön, rykten, vilka B. energiskt tillbakavisade (20 maj 1878). Att den genom Oskar II:s resa till Berlin 1875 markerade orienteringen i mera tyskvänlig riktning stod i djup överensstämmelse med B:s uppfattning, torde få anses säkert; mer än en gång hade han under den föregående tiden uttalat sitt ogillande av den demonstrativa tyskfientlighet, som särskilt 1864 och 1870—71 kommit till uttryck i den svenska pressen, och framhållit som sin åsikt, att Sverige i Tyskland hade att se »sin bäste vän, med vilken det gällde att söka förbinda sig så intimt som omständigheterna tillåto» (depesch 15 nov. 1871). En utrikespolitisk åtgärd, som var påkostande för B:s patriotiska sinne, var avslutandet av traktaten om ön S:t Barthélemy's avträdande till Frankrike (1877). Ett par andra mindre behagliga affärer, som B. i egenskap av utrikesminister fick syssla med, voro den bekanta Helga de la Brache's framställning om utfåendet av en pension (1873) samt de yngre bröderna Demirgians krav hos Karl XV:s danska arvingar på en penningsumma, som deras äldre broder, konungens beryktade gunstling, förskingrat, en ansökan, som B. nödgades förmedla till Köpenhamn och slutligen också lyckades få beaktad (1878). De ekonomiska frågorna, särskilt de handelspolitiska, voro föremål för B:s nitiska omvårdnad även under hans utrikesministertid. En mängd avtal med olika makter avslötos: angående ordnandet av post-, telegraf- och sjöfartsförhållanden, ömsesidigt utlämnande av förbrytare, litterär äganderätt m. m. För konsulatväsendets omorganisation tillsatte B. en svensk-norsk kommitté (1875). — Hos riksdagen åtnjöt B. stort förtroende, vilket särskilt visade sig i den välvilja, varmed tredje huvudtiteln behandlades. Så hade han 1874 den triumfen att, i motsats till vad under de föregående åren ägt rum och mot statsutskottets yrkande, få hela ministerstaten uppförd å ordinarie stat. Såväl denna gång som vid flera andra tillfällen lyckades B. tillbaka-

visa Emil Keys och andra lantmannapartisters angrepp och nedprutningsförsök med avseende på hans huvudtitel. Likaså kunde han med framgång bemöta A. O. Wallenbergs kritik av förhållandena inom hans ämbetsområde (1875 och 1877). Då bonden Jonas Jonasson i Gullaboås 1874 väckte sin ryktbara motion om upptagande av underhandlingar med främmande makter i syfte att få till stånd permanenta skiljedomstolar och avskaffa krigen, erkände B. godmodigt och välvilligt det goda syftet men avstyrkte förslaget såsom ändamålslöst och opraktiskt; det föll också genom första kammarens avslag.

I de dominerande inrikespolitiska frågorna, härordningsfrågan och grundskattefrågan, intog B. en skarpt prononcerad ståndpunkt, och han spelade i de kriser de föranledde en framskjuten roll. Han var en stark motståndare till grundskatternas avskrivning och genomdrev redan i den första statsrådsberedning han bevistade (1873) efter ett häftigt meningsutbyte med finansministern K. F. Wærn, att ett tilltänkt regeringsförslag härom inhiberades. Mot 1873 års kompromiss ställde han sig följaktligen avvisande. I härordningsfrågan var B. visserligen vän av indelningsverket, men han insåg också, att en betydande utsträckning av värnplikten var av behovet påkallad, och han var den som vid diskussionen i statsrådet i början av 1875 jämte krigs- och sjöministrarna ivrigt yrkade på och även genomdrev det rena värnpliktsförslagets framläggande för riksdagen utan samband med förslag om grundskatteavskrivning. Redan året förut hade B. med anledning av riksdagens av honom bekämpade beslut att indraga presidentplatsen i kommerskollegium begärt sitt entledigande men på konungens och de övriga statsrådens enträgna böner kvarstannat, och han ivrade sedan energiskt för den bekanta befallningen till statskontoret att fortfarande uppföra den indragna posten på ordinarie stat, vilken ledde till den s. k. konstitutionella konflikten. Denna, i förening med värnpliktsförslagets fall och andra omständigheter, medförde 1875 en ytterst komplicerad ministerkris, varunder B. spelade en mycket betydelsefull roll. Konungen sökte nämligen efter justitieministern E. H. Carlesons avskedsansökan i mars få till stånd en ministär De Geer-Posse och anmodade B. att kvarstanna i en sådan, en anhållan, vari både Arvid Posse och Louis De Geer förenade sig. Men B., som ansåg, att ett ministärombyte icke var påkallat före dechargedebatten, vilken skulle upplysa om huru riksdagen ställde sig till konstitutionsutskottets anmärkning mot ministären, avböjde under ett häftigt meningsutbyte med konungen denna invit, och han förklarade sig överhuvud ej vilja ingå i en ministär, vars

första åtgärd skulle bli att genomföra grundskatteavskrivningen. Först sedan den nämnda kombinationen visat sig ogenomförbar, åtog sig B. att kvarstanna i en under De Geer rekonstruerad ministär: den efter »Bergsprängningen» framträdande andra De Geerska ministären. Olikheten i politisk uppfattning mellan B. och ministärens främste man var emellertid ganska betydande, och redan året efteråt (1876) kom det till en skarp kontrovers dem emellan med anledning av statsministerämbetets inrättande. B. opponerade sig häftigt mot beslutets sanktionerande och förklarade sig ämna avgå, om så skedde, men lät genom ihärdiga påtryckningar av sina kolleger förmå sig att kvarstanna och blev genom en särskild bestämmelse förklarad berättigad att under sin fortsatta tjänstetid behålla statsministertiteln. Det var dock icke — betonar B. i sin dagbok i motsats till De Geers framställning i sina Minnen (2: 192) — rangfrågan, som för honom var avgörande, utan det verkliga skälet till hans avsikt att demissionera var ovilja mot hela reformen och missnöje över att De Geer ej i förväg underrättat honom om att han ämnade i riksdagen förorda densamma. Då regeringens värnpliktsförslag 1880, för vilket B. med mycken värme uppträdde i riksdagsdebatten, föll i andra kammaren, avgick B. tillika med hela ministären och motstod av samma skäl som tidigare bearbetningen att kvarstanna i ministären Posse. I själva verket var B: s ämbetsmannabana härmed avslutad, något varöver han, som endast var sextioett år gammal och i sin fulla kraft, kände ett förklarligt missmod. Någon av de sändebudsposter, som vid avskedet ställts i utsikt för honom, blev icke ledig under den närmaste tiden, övriga poster, som erbjödos honom, såsom landshövdingestolen i Malmöhus län (1880) och statsministerämbetet efter Posses avgång, avböjde han, och 1884 erhöll han avsked som diplomat, varvid konungen betygade honom sitt välbehag över hans »synnerligen nitiska och plikttrogna verksamhet» i statens tjänst. B: s förhållande till Oskar II hade i det hela präglats av vänskap och inbördes uppskattning, ehuru friktioner ingalunda saknats och ehuru B. mer än en gång känt sig mindre angenämt berörd av konungens »oroliga lynne och benägenhet att lyssna till oansvariga rådgivare».

Under den långa, med goda själs- och kroppskrafter välsignade ålderdom, som beskärdes B., fann han rika fält för sitt verksamhetsbegär. Såsom ledamot av första kammaren tillhörde han ända till 1901 det aktiva politiska livet. Sitt huvudintresse skänkte han härunder försvarsfrågan, i vilken han även utanför riksdagen i egenskap av Allmänna försvarsföreningens ordförande under flera år framstod som en märkesman. Det Posseska härordningsförslaget

fann han otillräckligt redan i och för sig och naturligtvis ännu mer i utskottsreservanternas försämrade, av andra kammaren antagna gestalt; han bidrog också verksamt till förslagets fall i första kammaren och ansågs därför på en del håll såsom den det närmast låg att bilda den nya ministären efter Posses avgång, vilket han emellertid avböjde. Lika energiskt som B. i det följande motsatte sig alla försök att genomföra någon avskrivning av grundskatter och indelningsverk utan vederlag i form av förbättrat försvar (så 1884 och 1890), lika varmt förordade han alla förslag i försvarsbefrämjande riktning: så vid både lagtima och urtima riksdagen 1892 och framför allt 1901; med ett varmt tillstyrkande av sistnämnda års härordningsförslag avslutade han, såsom han själv framhöll, sin trettiosjuåriga riksdagsmannabana. — Synnerligen auktoritativ var B:s ställning i unionsfrågan. Han var en varm vän av unionen, vid vars stiftande hans fader väsentligt medverkat och i vars tjänst han själv så länge arbetat, och han kände stark solidaritet med den norska högern och stor tilltro till dess unionsvänliga avsikter. Vad som hände i Norge 1884 var därför ägnat att djupt uppröra honom; han betygade telegrafiskt den genom riksrättsdomen avsatte Selmer sitt varma deltagande, och han höll huvudtalet vid en bankett å Hasselbacken, som anordnats till ära för den norske statsministern i Stockholm Kjerulf. På ett möte å Börsen under valrörelsen för omvalet till andra kammaren i början av 1885 riktade B. ett våldsamt angrepp mot S. A. Hedin, emedan denne, efter att vid det första, upphävda valet ha blivit utsedd till representant, mottagit en arbetardeputation under norska fanor. Vid dechargedebatten 1886 anställde han en skarp vidräkning med den norska vänsterregeringen för dess pockande uppträdande under det föregående årets underhandlingar med svenska regeringen angående ändring av de ministeriella ärendenas föredragning. Ännu större roll torde emellertid B. ha spelat bakom kulisserna, särskilt under 1890-talets kris. Mer än en gång blev han vid kritiska situationer tillkallad som enskild rådgivare av de ledande männen, icke blott konung Oskar utan även excellenserna E. G. Boström och K. Lewenhaupt (1892), prins Karl i egenskap av tf. regeringens chef (1895) m. fl.; ingen svensk utanför regeringen torde ha varit så invigd i unionspolitikens hemligheter under dessa år. Hans ständigt återkommande råd var, att icke det ringaste av Sveriges rätt borde offras; hellre borde man taga risken av ministerkris eller t. o. m. revolution i Norge än fortsätta på eftergifternas väg, som ofelbart måste leda till unionens upplösning. Vid behandlingen av tredje huvudtiteln 1895 gav B. på officiell anmaning sitt kraftiga stöd åt konungen

i fråga om nödvändigheten av den gemensamma utrikesrepresentationens bibehållande. I samma års »hemliga utskott» var B. medlem, och han har i sin dagbok meddelat intressanta interiörer från dess förhandlingar; själv påyrkade han från början ett skarpare uttalande än majoriteten vågade sig på, men han var sedan med om utformandet av ett yttrande, som, på samma gång det tillfredsställde hela utskottet, skänkte konungen försäkran om kraftigt stöd vid hävdandet av Sveriges rätt. »Flaggfrågan» 1899 och den bekanta kommunikén 1903 tedde sig för B. som steg nedför det sluttande planet, och han fick några månader före sin död uppleva händelserna den 7 juni 1905; några harmfyllda ord av klander över den svenska regeringens först visade svaghet, vilka han fällde i en tidningsintervju, voro det sista yttrande av B., som nådde offentligheten. — I den tredje av tidens huvudfrågor, tullfrågan, var B. frihandlare; han uppträdde mot spannmålstullarna 1885 och 1886 och uteslöts ur bevillningsutskottet på majriksdagen 1887; förslaget att uppsäga våra handelstraktater och införa differentialtullar bekämpades likaledes av B. under en häftig dispyt med förslagsställaren, L. O. Smith (1886). Till åtskilliga av tidens reformkrav var B. utpräglad motståndare, t. ex. frågan om fideikommissens avskaffande (1889, 1893), skrivelseförslaget i rösträttsfrågan 1900 osv. Ett önskemål, som låg B. varmt om hjärtat, var riksdagshusets förläggning till Helgeandsholmen, en sak för vilken han genom motioner i riksdagen (1883), medlemskap av kommittéer, tidningsartiklar och föredrag var outtröttligt verksam, om det också blev en annan, P. Em. Lithander, som kom att förknippa sitt namn med förslagets slutliga realiserande.

B:s intressen och arbete begränsade sig dock ingalunda till politiken. Genom omtanke och klokhet hade han skaffat sig en ansenlig förmögenhet, och han var delägare eller ledande kraft i flera affärsföretag, bland vilka Stockholms inteckningsgaranti-a.-b. var det viktigaste. Hans praktiska begåvning och stora arbetsförmåga togos i anspråk för en mängd stiftelser och inrättningar, särskilt av humanitär och kulturell art. Såsom medlem av Konstföreningens styrelse utarbetade han ett förslag till ny stadga, som antogs av föreningen (1891); han hjälpte verksamt till att ordna Vitterhetsakademiens, Allmänna försvarsföreningens och ordenskassornas affärer; han inlade mycken energi för att få till stånd nybyggnader åt Serafimerlasarettet (1891) och för att utverka ökat anslag åt detta (1894). Han utövade en storartad enskild välgörenhet och ett omfattande mecenatskap, som bl. a. gällde Serafimerlasarettet (1903), Röda korsets sjuksköterskehem (1892),

Stockholms sjukhem (1898), Visby kyrkoruiners konservering (1883), Oskar Montelius' arbete om Italiens forntid (1901). Sitt vetenskapliga intresse hade B. redan i yngre år visat genom omfattande forskningar rörande Livregementets historia, ett arbete, som han dock aldrig fullbordade. I ett flertal akademier och lärda samfund var han ledamot eller hedersledamot, och han var vid ett par tillfällen ifrågasatt till universitetskansler. — Personligen var B. flärdfri, ridderlig, trofast och omutligt rättrådig. Dessa karaktärsegenskaper i förening med ett starkt utpräglat verklighetssinne och en osedvanlig arbetsförmåga förklara det utomordentliga anseende, han åtnjöt hos sin samtid, liksom även hans livs stora framgångar.

B:s ministerdepescher och övriga diplomatiska papper finnas bland riksarkivets och utrikesdepartementets serier. Ett stort antal brev från och till B. ävensom hans synnerligen innehållsrika dagbok bevaras i Björnstjernska familjearkivet å Almarestäket. På grundvalen av särskilt den sistnämnda har B:s brorson, översten greve Gustaf Magnus Oscar Roger B., författat en handskriven skildring av »O. M. Björnstjernas lefnadssaga», likaledes förvarad i nämnda familjearkiv.

Tryckta skrifter: Svar på Krigs-vetenskaps-akademiens fråga: Är lansen ett lämpligt vapen för svenska kavaleriet, och om så är, bör den antagas af båda leden, samt i hvad förhållande, såsom ryttarens vapen, stå lansen och sabeln till hvarandra? (KrVA Handl., 1847, s. 145—202; bel. med akad:s medalj i brons.) — [I hvad mån har vår tid lyckats begränsa eller mildra krigens förödelser och lidanden?] Anförande af [Krigsvetenskaps]-akademiens styresman... den 12 nov. 1878 (ibid., 1878, s. 162—185). Ang. artiklar av B. i svensk och utländsk press se texten.

Källor: Ovannämnda dagbok, brev och handlingar; militaria: ansökn. o. meritförteckn., RA; riksdagens prot. o. handl.; K. utrikesdepartementets kalender 1884; nekrologer i dagspressen och i KrVA Handl. (1905); F. von Dardel, Minnen, 1—4 (1911—13); dens., Dagboksanteckningar, 1—3 (1916—20); L. De Geer, Minnen, 1—2 (1892); Ur Henning Hamiltons brefsamling. Ett urval utg. af G. Carlquist (1914). — [W. A. Bergstrand,] Politiska silhuetter, af Marcellus (1880); dens., Politiska porträttstudier (Nya dagl. alleh. 9 nov. 1889); [W. F. Dalman], Några anteckningar från våra ståndsriksdagar 1809—1865, 1—8 (1874—79); G. Jacobson, En Spetsbergsfråga för femtio år sedan (Nord. tidskr., 1923); L. Kihlberg, Den sv. ministären under ståndsriksdag och tvåkammarsystem (1922); H. Koht, Die Stellung Norwegens und Schwedens im deutsch-dänischen Konflikt (1908); E. Thyselius, Karl XV och hans tid (1910).

G. Jacobson.

Björnström, släkt, härstammande från Göran Fredrik B. (f. 1701, † 1737), borgmästare i Mariefred, Eskilstuna och Torshälla, farfars farfar till professorn Fredrik Johan B. och domprosten Johan Herman B. (se nedan 1 och 2).

Källor: G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern, 1912—14, 1918; L. M. V. Örnberg, Sv. slägt-kalender, 1886.

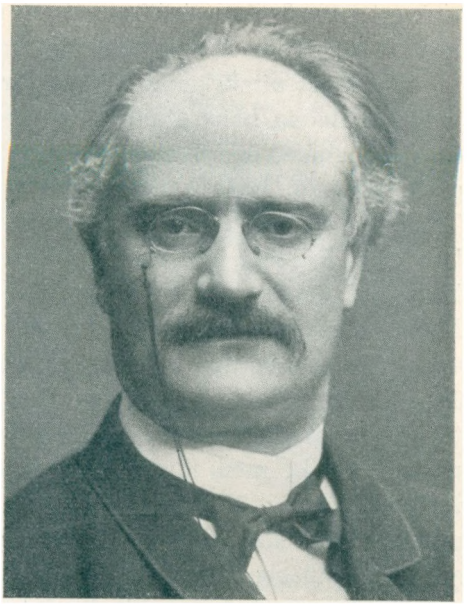

Fredrik Johan Björnström.
Fotografi.

1. Fredrik Johan Björnström, f. 28 apr. 1833 i Stockholm, † 23 sept. 1889 vid Konradsberg. Föräldrar: *assessorn Johan Björnström* och Magdalena Kristina Malmstedt. Student i Uppsala 9 jan. 1851; disp. 15 sept. 1855 (Monographiæ Andreæarum Scandinaviæ tentamen; pres. J. E. Zetterstedt); fil. kand. 30 juni 1856; avlade teoretisk teologisk examen (dimmissionsexamen) 31 maj s. å.; disp. 12 dec. s. å.; fil. magister 5 juni 1857; med. kand. 15 dec. 1859; med. lic. 30 maj 1862; disp. 17 okt. 1863; avlade legitimationsed 26 okt. s. å.; med. doktor 1 juni 1864; företog delvis med stipendieunderstöd studieresor i Lappland somrarna 1852 och 1856 samt ett flertal vetenskapliga studieresor till utlandet. Tjänstgjorde som underläkare vid garnisonssjukhuset i Stockholm 1 okt. 1857—31 mars 1858; amanuens vid akademiska sjukhuset i Uppsala från 1 juni 1861 till årets slut; tf. överläkare därstädes 6 juni—13 aug. 1862; underläkare vid Sätra hälsobrunn sommaren 1863; adjunkt i kirurgi och obstetrik vid Uppsala universitet 17 nov. 1863; erhöll transport till adjunkturen i teoretisk och praktisk medicin därstädes 18 apr. 1865; intendent vid Sätra hälsobrunn 10 febr. 1868 t. o. m. sommaren 1878; innehade ett flertal förordnanden som professor och tf. överläkare vid Uppsala hospital; tf. medicinalråd 14 dec. 1877; medicinalråd 15 nov. 1878; tf. e. o. professor i psykiatri vid Karolinska institutet och överläkare vid Stockholms hospital för sinnessjuka 15 sept. 1882; e. o. professor i samma ämne därsammastädes och överläkare vid ovannämnda hospital 10 juli 1884. Ledamot av Svenska läkaresällskapet 1867 och av Svenska militärläkareföreningen 1878; RNO 1879; innehade dessutom norsk orden och var ledamot av ett franskt lärt sällskap.

Gift 1) 4 nov. 1863 med Hedvig Johanna Lovisa Siefvert, f. 15 okt. 1836, † 30 mars 1872, dotter till possessionaten Ludvig

Siefvert; 2) 6 juni 1873 med Maria Eleonora Håkansson, f. 4 aug. 1846, dotter till egendomsförvaltaren Olof Johan Håkansson.

Det mest utmärkande draget för B. synes ha varit hans mångsidighet. Redan hans studiebana med examina inom tre fakulteter, den teologiska, den filosofiska och den medicinska, med doktorsgrad inom de båda senare röjer hans mångomfattande intressen. Tidigt riktade sig dessa på botaniken, och redan år 1852 medföljde han R. F. Fristedt, sedermera professor i farmakologi, till de då föga botaniskt kända och svårtillgängliga trakterna kring Torne träsk. De båda studenterna foro sjövägen upp till Haparanda och följde därpå Torne älv upp till träsket, där så gott som hela sommaren ägnades åt exkursioner, vilka Fristedt senare skildrade i Bihang till Botaniska årsberättelser för år 1850 (1853). Nästa sommar undersökte B. med understöd av botaniska reseföreningen floran i Öster- och Västerhaninge socknar i Stockholms skärgård och publicerade sedan sina fynd i Botaniska notiser samma år. I Uppsala slöt han sig till en rikt utrustad, mångsidigt begåvad vänkrets, vars ljusa och glada, av ideella intressen burna kamratliv förenade flera ynglingar, som snart skulle göra sig bemärkta på olika områden, Artur Hazelius, Karl Rupert Nyblom, Fritiof Grafström, Fritiof Holmgren och andra. B:s bana låg ännu knappast klar. Han bedrev långt fullföljda teologiska studier, och samtidigt offrade han än en gång åt sin kärlek till botaniken, i det han beslöt sig för att själv utforska en av våra fjälltrakter och därtill utsåg det vid denna tid kanske minst kända området, Pite lappmark. Under mer än två månader genomströvade han på sommaren 1856 tillsammans med sin broder Johan Herman och sedermera professorn i botanik i Helsingfors S. O. Lindberg särskilt Pite lappmarks fjällområden, där många märkliga upptäckter gjordes. Redan innan årets slut publicerade han de vunna resultaten i avhandlingen »Grunddragen av Piteå Lappmarks växtfysiognomi», med vilken han vann den filosofiska graden. Uppsatsen innehåller utom en allmän skildring av floran en förteckning över anträffade fanerogamer och ormbunkar, vilken än i dag är det grundläggande arbetet för kännedomen om detta områdes flora. Efter disputationen koncentrerade sig B. på de medicinska studierna och hade därmed på allvar slagit in på den bana, vilken hans livsarbete skulle komma att tillhöra. Åt somrarnas fria vandringsliv hade han därför ej definitivt sagt farväl: 1857 ledsagade han Hazelius under den vandring i Dalarna, då nordiska museets och Skansens blivande skapare första gången fick inträngа i denna bygds stämningsrika folkliv.

Såväl B:s praktiska som hans litterära arbeten inom läkekonsten återspegla samma mångsidighet, som framträtt under hans studieår. Såsom adjunkt i kirurgi och obstetrik, därefter i teoretisk och praktisk medicin, såsom badläkare och praktiserande läkare, såsom medicinalråd och slutligen såsom professor i psykiatri har han verkat på den dåtida praktiska medicinens flesta områden. Hans talrika skrifter visa en vaken blick och ett levande intresse för aktuella medicinska spörsmål inom en mängd olika områden. Han uppmärksammade även medicinskt-historiska ämnen. Någon nyskapande forskarbegåvning synes han dock ej ha besuttit.

Såsom psykiatriker var B. mindre betydande. Den modernisering av sinnessjukvården, som vid denna tid under Svante Ödmans ledning vann insteg i vårt land (vid Lunds hospital), gjorde sig föga gällande vid Konradsberg. B. hade emellertid intresse för patienternas sysselsättning och inrättade fördenskull ett litet tryckeri vid sjukhuset, vars hittills största alster är B:s egen bok om »Sinnessjukdomar och abnorma sinnestillstånd, betraktade hufvudsakligen från rättsmedicinsk synpunkt» (1883), ett arbete som närmast kan betecknas såsom ett kasuistiskt belyst psykiatriskt kompendium.

Tryckta arbeten: Bidrag till kännedom om Stockholms skärgårdsflora (Bot. notiser, 1853, s. 113—119). — Grunddragen af Piteå Lappmarks växtfysiognomi. Upps. 1856. 36 s. (Gradualavh.) — Studier i elektrotherapi. Upps. 1863. 65, (1) s. (Även i UUÅ 1863.) — Om aneurysma verminosum hominis (periarteritis nodosa) (Upsala läkare-fören. förhandl., Bd 1, 1865—66, s. 12, 407—408; ref.). — Om lefvertrans verkningssätt (ibid., s. 206—207). — Om den Schrotska kurmethoden (ibid., s. 236—240; föredrag). — Om Chapmans vasomotoriska therapeutik (ibid., s. 240—242). — Othæmatom eller blodsvulst i örat (ibid., s. 413—416; föredrag). — Bromkalium (ibid., Bd 2, 1866—67, s. 28—33). — Siderosis pulmonum eller Eisenlunge (ibid., s. 33—36; ref.). — Om de svenska helsokällornas äldre historia. 1—2 (ibid., s. 38—46, 309—326). — »Pathologie und Therapie der beweglichen Niere» (ibid., s. 407—411; ref.). — Om pathothermometrien eller temperaturmätningen i sjukdomar (ibid., s. 503—532). — Den äldsta i Sverige tryckta läkarebok (ibid., Bd 3, 1867—68, s. 66—71). — Om Sievekings æsthesiometer (ibid., s. 72—73). — Ett fall af spina bifida (ibid., s. 328—329). — Liebigs rena maltextrakt (ibid., s. 329). — En botad tarminvagination (ibid., s. 392—393). — Om pigmenterade sputa (ibid., s. 395—398). — Om ett ovanligt tarminfarct (ibid., Bd 4, 1868—69, s. 44—49). — Ett fall af epilepsi belysande bromkalii verkan (ibid., s. 49—54). — Om torticollis muscularis rheumatica (ibid., s. 251—257). — Ett fall af hjertfel, förorsakande lefvervenpuls och jugularvalvelton (ibid., s. 451—458). — Om diande barns beroende af den digifvandes helsotillstånd (ibid., s. 469—474). — Nyare erfarenheter rörande thoracocentes (ibid., Bd 5, 1869—70, s. 3—28). — Om chloralhydratets therapeutiska användande (ibid., s. 480—492). — Om enteritis pseudomembranacea (ibid., s. 586—589). — Kali- och natronsalters olika verkningar (ibid., s. 604—609). — Om de tyska poliklinikerna (ibid., Bd 6, 1870—71, s. 59—65). — Quinckes solida stethoskop, modifieradt (ibid., s. 80). — Om Cheyne-Stokes respirationsphænomen (ibid., s. 307—312). — Om febrars behandling med vatten (ibid., s. 571—592; föranledde en insändare ibid., Bd 7, 1871—72, s. 77—78, varpå följde genmäle av B. ibid., s. 78—80). — Om de metalliska ljuden i pneumothorax (ibid., Bd

7, 1871—72, s. 4—10). — Fall af chronisk arsenikförgiftning genom tapeter (ibid., s. 10—17). — Tvenne fall af compliceradt inguinalbråck (ibid., s. 42—47). — Therapeutiska nyheter (ibid., s. 66—77, 206—208, 298—303, 744—745; Bd 8, 1872—73, s. 93—97, 183—189, 299—303, 489—490, 552—554, 656—658; Bd 9, 1873—74, s. 80—86, 176—181, 264—268, 356—361, 443—444). — Professor C. E. Bergstrands senaste undersökningar rörande Sätra brunns källor och en ny badgyttja, meddelade (ibid., Bd 7, 1871—72, s. 241—253). — Nya præparater från pathologiska institutionen, förevisade (ibid., s. 261—264). — On Epilepsy, by Gonzalez Echeverria, New York 1870, anmäld (ibid., s. 502—505). — Nyare literatur i uroskopi, anmäld (ibid., s. 505—508). — Om Braunscheidtismen (ibid., s. 511—512). — Om agoraphobi (ibid., Bd 8, 1872—73, s. 105—114). — Om spritdryckers verkan vid samtidigt bruk af chloralhydrat (ibid., s. 114—116). — Tvenne fall af hæmatoma pericysticum, meddelade (ibid., s. 348—352; tills. med O. Glas). — Några statistiska siffror rörande sinnessjukdomarnas orsaker i Sverige (ibid., s. 354—361). — Ett fall af blödning genom hufvudsvålen utan hudlæsion (ibid., s. 362—363). — Ludwig Buhl: Lungenentzündung, Tuberculose und Schwindsucht (ibid., s. 426—447; ref.). — Fall af morbus Basedowii (ibid., Bd 9, 1873—74, s. 72—75). — Om pneumatometern (ibid., s. 417—423). — En cyrtometer (ibid., s. 638—639). — Ziemssen m. fl.: Handbuch der speciellen Pathologie und Therapie, anmäld (ibid., s. 639—640). — Ellingers dilatator uteri, förevisad (ibid., s. 640—641). — Ett fall af vasomotorisk enophtalmus (ibid., Bd 10, 1874—75, s. 378—382). — Strödda anteckningar vid ett besök i Tyskland hösten 1874 (ibid., s. 399—413). — En förenklad pneumatisk apparat och om pneumato-therapiens indikationer (ibid., Bd 11, 1875—76, s. 62—72). — Ett fall af tarmsyfilis (ibid., s. 72—76). — Ett sällsynt fall af hjertfel (ibid., s. 125—131). — Mortalitetsstatistik från London (ibid., s. 148—157; ref.). — Tvenne fall af eclampsia gravidarum, meddelade (ibid., s. 370—373; tills. med E. Landelius). — Om salicylsyrans therapeutiska egenskaper. Öfversigt (ibid., s. 406—421). — Om fosforns användande såsom läkemedel (ibid., s. 649—663). — Fall af paralysis musculorum pseudohypertrophica (ibid., Bd 12, 1876—77, s. 63—74, 1 pl.). — Ett fall af retroversio et retroflexio uteri gravidi... (ibid., s. 112—118). — Om athetosis jemte ett nytt fall af denna krampform (ibid., s. 391—401). — Algesimetrie, eine neue einfache Methode zur Prüfung der Hautsensibilität. Upps. 1877. 4:o (4), 52 s., 1 pl. (Nova acta R. soc. scient. Upsal., Vol. extra ordinem ed. 1877; sammanfattande referat i Hygiæa, Bd 41, 1879, s. 491—503, 1 pl., även sep. Sthm 1879. 13 s., 1 pl.). — Ett fall af primär progressiv bulbärparalys (Upsala läkare-fören. förhandl., Bd 13, 1877—78, s. 93—102). — De psychiatriska systemerna. Öfversigt (ibid., s. 119—159; även sep. Upps. 1877. 41 s.). — Respirations- och cirkulationsorganernas auskultation. Sammandrag till studerandes tjenst (ibid., s. 279—316; även sep. Upps. 1878. 38 s.). — Reseintryck vid besök på några hospital i utlandet (Hygiæa, Bd 44, 1882, s. 629—648). — Några siffror rörande dementia paralytica (ibid., Bd 45, 1883, s. 259—540). — Ett typiskt fall af primär förryckthet (ibid., s. 601—621). — Sinnessjukdomar och abnorma sinnestillstånd, betraktade hufvudsakligen från rättsmedicinsk synpunkt; [jämte] Bihang: vald samling rättspsykiatriska utlåtanden, afgifna af Kongl. sundhetscollegium och Kungl. medicinalstyrelsen. Sthm 1883. VI, 96 s.; 106 s. — Hypnotismen, dess utveckling och nuvarande ståndpunkt. Populär framställning. [Jämte] Tillägg. Sthm 1887. (4), 201, (3) s. + s. 203—218. 2:a uppl. Sthm 1887. (8), 217, (2) s. Även i engelsk uppl., New York 1891, och i tysk, Wiesbaden 1894. — Anföranden och meddelanden i Upsala läkare-förenings förhandlingar och i Svenska läkare-sällskapets förhandlingar.

Bearbetat och utgivit: Wistrands husläkare. Handbok i husmedicinen, eller anvisning för igenkännandet och den enklaste behandlingen af inre och yttre sjukdomar, jemte en kort helso- och medikamentslära. 8:e uppl. Sthm 1889. XV, 376 s. (Även 9:e uppl., Sthm 1894, XII, 378 s., och 10:e uppl., Sthm 1904, XI, 454 s., utg. i nära överensstämmelse med den av B. omarbetade uppl.)

Källor: Uppsala universitetskanslers handl. 18 apr. 1865 och eckl.-dep. handl. 10 juli 1884 (meritförteckn.), RA. — Se i övrigt, ang. B:s studentår: Fr. Böök, Artur Hazelius (1923).

S. BIRGER; V. WIGERT.

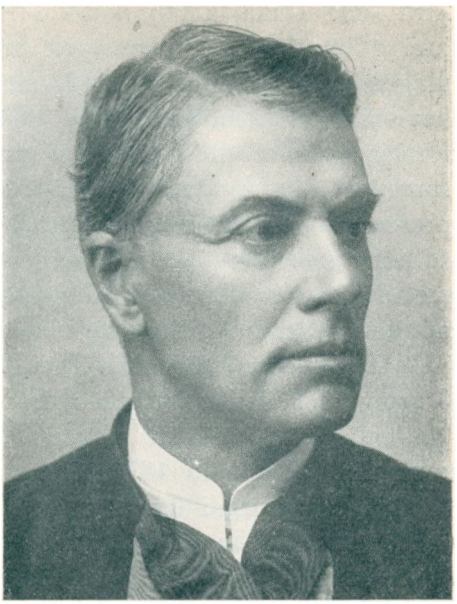

J. H. Björnström.
Fotografi.

2. Johan Herman Björnström, den föregående broder, f. 23 sept. 1839 i Stockholm, † 21 nov. 1908 i Västerås. Åtnjöt till en början undervisning i privat skola; genomgick därefter andra till och med fjärde klasserna i Maria Magdalena h. lärdomsskola; inskrevs slutligen som elev vid Stockholms gymnasium, varifrån han erhöll avgångsbetyg till akademien 7 maj 1857; student i Uppsala 16 maj s. å.; fil. kand. 14 nov. 1860; disp. 22 maj 1863; fil. doktor 30 maj s. å.; teol. kand. 29 maj 1866; prästvigd i Uppsala 29 apr. 1867; avlade pastoralexamen 7 apr. 1869. Brunnspredikant vid Sätra 1863, 1864 och 1867; predikant och själasörjare vid akademiska sjukhuset i Uppsala 1 aug. 1867—8 jan. 1870; docent i kyrkohistoria vid Uppsala universitet 23 dec. 1867—30 juni 1875; tjänstgjorde som adjungerad ledamot av den praktisk-teologiska examenskommissionen och biträdde vid de skriftliga homiletiska övningarna för prästkandidater vt. 1868—vt. 1875; teol. fakultetens notarie 1 juni 1870—31 aug. 1871; regementspastor vid Upplands regemente 10 juni 1870—31 juli 1875; v. pastor i Uppsala 21 dec. 1870—30 apr. 1875; uppförd å första förslagsrummet till kyrkoherdebeställningen i Simtuna och Altuna pastorat 5 febr. 1873; e. o. hovpredikant 5 apr. s. å.; lärare i teologi och kyrkohistoria vid Uppsala lyceum 1874—75; adjungerad ledamot av Uppsala domkapitel 1 juli 1874; kallad 4 apr. s. å. att avlägga prov för kyrkoherdebeställningen i Arboga, men antog ej kallelsen; tf. professor i exegetik i Uppsala 5 apr. 1875; kyrkoherde i Katarina församling och ledamot av Stockholms stads konsistorium 9 apr. s. å.; ordförande i Katarina församlings fattigvårdsstyrelse 1876—80; inspektor över Katarina l. elementarläroverk samt reallläroverket i Stockholm 1877; ledamot av folkskoleöverstyrelsen i Stockholm och av Stockholms borgarskolas direktion s. å.; domprost i Västerås 12 apr. 1878

(tillträdde 1 maj 1880); kontraktsprost över Västerås kontrakt 7 juni 1880; kallad att avlägga prov för pastor primariusbefattningen i Stockholm 3 juni 1883 men antog denna gång ej kallelsen; bevistade kyrkomötena 1883, 1888 och 1893; uppförd å första förslagsrummet till biskopsämbetet i Västerås stift 9 apr. 1884 samt å tredje förslagsrummet till samma ämbete 24 okt. 1900; preses vid allmänna prästmötet i Västerås 1886; avlade efter ny kallelse prov för pastor primariusbefattningen våren 1896. Ledamot av Samfundets pro fide et christianismo styrelse, av Svenska missionssällskapets styrelse, av Svenska bibelsällskapet samt av Sällskapet pro patria m. m. Teol. doktor vid jubelfesten i Uppsala 6 sept. 1877; LNO 1880; RCXIII:sO 1890; KNO2kl 1898.

Gift 1) 18 juli 1871 med Hedda Sofia Justina Mossberg, f. 23 sept. 1843, † 25 juli 1875, dotter till lantmätaren och ingenjören Fredrik Mossberg i Eskilstuna; 2) 9 dec. 1877 med Anna De la Gardie, f. 18 febr. 1854, dotter till landshövdingen greve Robert De la Gardie.

B. var ej någon initiativets man, men genom sin utomordentliga välvilja och hjälpsamhet och sitt fridsamma, nobla väsen, som ej räknade med skillnaden mellan hög och låg, vann han i hög grad människors tillgivenhet. Hans livssyn blev tidigt religiöst bestämd särskilt genom inflytande från den blida modern, som han mycket liknade. Denna, som härstammade från Bohuslän, hade genom biskop G. D. Björck tagit intryck av Schartau (G. Ekström). Till föräldrahemmet, som var välbärgat och präglades av sparsamhet och gästfrihet i lycklig förening under faderns rätt stränga regemente, stod B. städse i det innerligaste förhållande. B:s studieintresse, som alltid var mycket stort, ehuru av mera receptiv art, riktades ursprungligen — liksom broderns — i synnerhet på botaniken, en kärlek, som följde honom hela livet igenom. Pontus Wikner, hans nära vän under studenttiden, skrev till honom sommaren 1858: »Jag har stundom hyst den ljuva önskan, att jag skulle hava dig här. Men då kommer jag ihåg, att du är botanist, och straxt begriper jag, att jag, även om du vore här, icke skulle få någon hugnad av dig, emedan du komme att tillbringa dagen på fältet och i skogen till stor fröjd för skogsrån och älvor, men icke för mig... När jag besökte dig, så talte du bara om dina blommor.» I teologien ägnade sig B. särskilt åt kyrkohistorien, ehuru hans författarskap ej blev så omfattande. Hans enda egentligt vetenskapliga arbete var en docentavhandling om John Wycliffe, vars tillämnade fortsättning dock på grund av andra krävande uppgifter aldrig blev fullbordad.

I kyrkligt avseende var hans ståndpunkt en mild och foglig konservatism. Intrycket av bristande kraft och bestämdhet särskilt i den då pågående dopstriden torde varit anledningen till att han ej vid biskopsvalet i Västerås stift 1898, ehuru av stiftets präster sällsynt avhållen, uppfördes på förslag, då han likväl nådde sådant såväl 1884 som 1900. Som predikant fängslade B. under sin krafts dagar genom en enkel och varm evangelisk förkunnelse i ädel form och med synnerligen tilldragande framställningssätt, ehuru utan någon egentlig originalitet. Vid varje gudstjänst, då han predikade, förrättade han även altartjänsten med mässning och förstod att åt det hela giva en andaktsfull, högtidlig prägel. Särskilt gripande voro hans tal vid graven. Från 1903, då han i domkyrkan vid en dotters vigsel träffades av hjärnblödning, kunde B. endast sällan tjänstgöra. Hans sista år voro ett enda stort lidande. Utestängd från yttervärlden genom tilltagande dövhet och avtagande synförmåga, bar han med underbart tålamod sin bittra lott, tills döden kom som befriare.

Tryckta arbeten: Om den mosaiska skapelsehistorien och dess förhållande till naturforskningens resultater. Upps. 1863. 34 s. (Akad. avh.) — Om John Wiclif och hans betydelse såsom en reformationens förelöpare. Afd. 1.* Wiclifs lefverne. Upps. 1867. 84 s. (Akad. avh.; även i UUÅ 1868.) — Tal vid Svenska bibel-sällskapets allmänna sammankomst den 27 mars 1872. Sthm 1872. 18 s. (Åtf. även Berättelse och redovisning af Sw. bibel-sällsk. comité, för år 1871, Sthm 1872). — Afskedspredikan i Upsala domkyrka sextonde söndagen efter Trefaldighet. Upps. 1875. 20 s. — Huru vi såsom Guds medarbetare i sanning kunna sägas främja Guds rikes uppbyggande på jorden. Predikan hållen vid Stockholms prestsällskaps årshögtid... d. 31 okt. 1876. Upps. 1876. 22 s. — I hvad mån kan yrkandet på en friare ordning i afseende på nattvardsfirandet i vår kyrka anses berättigadt? (Förhandl. wid Samf. Pro fide et christianismo sammankomst... d. 10 sept. 1877, Sthm 1879, s. 51—81; inledningsföredrag jämte diskussionsinlägg.) — Predikan och verser vid biskopen... d:r Carl Olof Björlings jordfästning uti Westerås domkyrka d. 29 jan. 1884. Västerås 1884. 24 s. — Predikan på söndagen Sexagesima 1886. Kalmar 1886. 8 s. — Pentateukens Messiasidé, jämte aforismer om de kristnas allmänna prestadöme, om dopet, om nattvarden, om presteden, om äktenskapsskilnad och frånskildas vigsel. Västerås 1886. 90 s. (Avh. vid prestmötet i Vesterås 1886.) — Minnestal och verser vid jordfästningar. — Talrika teologiska artiklar i 1:a uppl. av Nord. familjebok (sign. J. H. B.). — Smärre uppsatser och recensioner i tidskrifter o. tidningar.

Översatt: K. R. Hagenbach, Den kristna kyrkans historia från äldsta tider till nittonde århundradet. Föreläsningar. Bd 1—7. Sthm 1871—74. XI, 659 s.; IX, 621 s.; IX, 672 s.; VIII, 597 s.; VIII, 545 s.; VIII, 547 s.; (4), V, 778 s. 2:a uppl. Bd 1—7. Sthm 1882—88. — J. J. van Oosterzee, Det kristliga året. Andaktsbok för hemmet, innehållande bibliska betraktelser eller lifsord för hvarje dag i året. Öfwers. med tillägg. D. 1—2. Sthm 1877—78. IX, 381 s.; 396 s. (Utg. af Samf. Pro fide et christianismo, 3.)

Källor: Eckl.-dep. handl. 23 maj 1884 och 30 nov. 1900 (meritförteckn.), RA; Brev fr. Pontus Wikner till B., i familjens ägo; G. Ekström, In memoriam. Präster i Västerås stift, minnesteckningar vid 1912 års prästmöte (1912).

J. VIOTTI.

Björnståhl, släkt, härstammande från en Jakob Isaksson, vilken efter att ha tjänat sig upp till ryttmästare vid Västgöta kavalleri stupade i fält. Hans son Magnus Gabriel började utbilda sig till präst men övergav vid aderton års ålder studierna för att söka sin lycka i fält som ryttare för ett rusthåll, som innehades av hans mor, och antog därvid namnet Björnståhl. Han efterlämnade sönerna professorn Jacob Jonas B. (se nedan 1) och Magnus Gustaf B., vilken bosatte sig i Holland — där han »blivit av Gud så välsignad, att han icke behöver något av en filosofs efterlåtenskap» —, samt döttrarna Kristina B., Anna Katarina B., gift med föraren Lars Kristoffer Liung och mor till Jakob Gustaf Liung, vilken sedermera upptog mödernesläktens namn (se nedan 2), samt Regina Charlotta B., gift med viktualiehandlanden Nils Hiller Larsson.

Källor: Södermanlands regementes generalrulla; O. Espling, Minne öfver Jacob Jonas Björnståhl (1785) med Björnståhls såsom bilaga avtryckta testamente, dat. Konstantinopel och Peru 17 maj 1778.

1. Jacob Jonas Björnståhl, f. 23 jan. 1731 på Rotarbo i Näshulta församling, † 12 juli 1779 i Saloniki. Föräldrar: fänriken vid Södermanlands infanteriregemente Magnus Gabriel Björnståhl och Anna Regina Hjortsberg. Genomgick Strängnäs skola och gymnasium; student i Uppsala 8 mars 1754; disp. 26 mars 1757 (Vindiciæ significationis vocis בר in Psalm. II. v. 12; pres. Kr. Clewberg); disp. ånyo 12 juni 1761 (Animadversionum in conjecturas anonymi, de transcriptis a Mose commentariis, p. I; pres. E. Hesselgren); fil. magister 16 juni 1761. Docent i svensk filologi 28 nov. 1763 och i arabiska 9 dec. 1765; företog som handledare för A. Fr. och K. Fr. Rudbeck en utrikes resa 1767, under vilken han utnämndes till adjunkt i österländska och grekiska litteraturen vid Uppsala universitet 10 febr. 1771, e. o. professor därstädes 17 jan. 1776 samt professor i österländska språk och grekiska vid Lunds universitet 10 febr. 1779. LVS; medlem av Académie des inscriptions et belles-lettres i Paris och av Society of antiquaries i London. — Ogift.

B:s skol- och gymnasieår förflöto under de största försakelser och umbäranden, men redan under denna tid grundlade han en uppseendeväckande lärdom; som nybliven student skall han ha uppträtt som extra opponent vid en akademisk disputation och därvid talat till preses på hebreiska och till respondenten på grekiska. För att kunna fortsätta sina studier måste B. åtaga sig flera konditioner. Denna informatorsverksamhet öppnade för

honom möjligheten att anträda en utrikes resa, från vilken han dock aldrig skulle återvända till fäderneslandet. Efter en treårig vistelse i Paris begav han sig till Schweiz och så via Toulon till Rom, dit han anlände i dec. 1770. Då adjunkturen i österländska språk vid Uppsala universitet blev ledig, anmälde sig B. som sökande men lyckades ej bliva uppförd på förslag. Icke desto mindre blev han av dåvarande kronprinsen Gustav, som för tillfället befann sig i Paris och kunde konstatera, att de franska orientalisterna uttalade sig om B. med det största erkännande, utnämnd till platsens innehavare. I aug. 1773 lämnade han Italien och begav sig till Schweiz och därifrån till Tyskland. Det följande året vistades han i Tyskland och Holland och reste på våren 1775 till England. Här skilde han sig från den siste av sina båda disciplar — brodern hade långt förut rest hem till Sverige. I Oxford mottog B. Gustav III:s befallning att tillsammans med M. Norberg, sedermera hans efterträdare som professor vid Lunds universitet, företaga en vetenskaplig resa till Orienten, och sedan han mottagit sin utnämning till e. o. professor vid universitetet i Uppsala, lämnade han i början av mars 1776 England samt anlände efter två månader till Smyrna, varifrån han sedan begav sig till Konstantinopel. Under den följande tiden fortsatte han sina studier i Turkiet, men innan Norberg, som 1779 ankom till Konstantinopel, fick tillfälle att uppsöka B., avled denne efter ett par dagars sjukdom. Sin handskriftssamling, däribland åtskilliga arabiska, persiska och turkiska manuskript, jämte sina dyrbaraste böcker hade han redan 1778, då pesten rasade i Konstantinopel, testamenterat till Uppsala universitetsbibliotek, och sin innestående adjunktslön, som han fick behålla, emedan professorslönen ännu icke var disponibel, anslog han till ett stipendium för en studerande vid Uppsala universitet, som är underofficers, högst fänriks son från Södermanland och

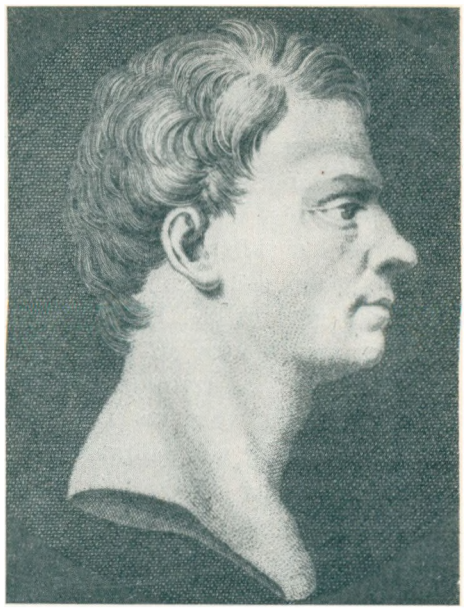

J. J. Björnståhl.
Kopparstick av J. Gillberg, efter medaljong av J. T. Sergel. 1772.

»distingverar sig i orientaliska språken, icke allenast hebräiskan, utan ock arabiskan, med de övriga dialekterne».

B:s minnestecknare Olof Espling dröjer gärna vid hans inskränkta behov, hans gudsfruktan, vördnad för överheten, kärlek till fäderneslandet, uppriktighet i vänskap och ärlighet i allt sitt väsende. Genom skildringens alltför sirliga vändningar framlyser ett starkt personligt temperament, varmt i vänskap, snart till vrede och försoning. I enskilt umgänge skall B. ha varit »språksam, hövlig men icke krypande, skämtsam men med anständighet, satyrisk med smak men icke med galla». Dock stötte han stundom dem han kom i beröring med genom ett förakt för de yttre formerna, som kunde urarta till en viss framfusighet. I kläder var han snygg men icke präktig. Till sin växt var han av en reslig och fast byggnad, till utseendet manlig och oförsagd.

B. är en av 1700-talets märkligaste forskningsresande. Med rastlös iver ägnade han sitt liv åt vetenskapen, och hela hans bana vittnar om en oförskräckthet och en energi, som ej visste av hinder eller böjde sig för svårigheter. Av hans postuma resebeskrivning framgår, att hans vetenskapliga forskningar ingalunda inskränkte sig till de orientaliska språken allenast; för den klassiska filologien hyste han ett livligt intresse, och även i övrigt innehålla hans skildringar talrika iakttagelser av värde på olika områden. Hans bibliografiska intresse förnekade sig aldrig; vart han kom genomforskade han med outtröttlig iver bok- och handskriftsamlingar, och han försummade intet tillfälle att meddela upplysningar om sällsynta eller nyutkomna arbeten i österländsk och klassisk filologi. Hans förnämsta verk på det rent orientaliska området »Decalogus Hebraicus» vittnar om en vidsträckt beläsenhet och ett sunt omdöme. Med full rätt opponerar han sig mot varjehanda kabbalistiska griller, som vissa av hans samtida sökte införa i den hebreiska filologien, och framhåller eftertryckligt arabiskans stora betydelse för ett verkligt fruktbringande studium av hebreiska språket. Bland utlandets lärda åtnjöt B. ett stort och berättigat anseende.

B. utarbetade aldrig själv någon genomförd skildring av sina resor, men han förde under dem noggranna journaler, som lades till grund för utförliga resebrev, ställda till vänner och gynnare i hemlandet, bland dem Karl Kristoffer Gjörwell, för vars periodiska skrifter de delvis voro avsedda. Det är framför allt Gjörwells svärmiska vänskap och beundran, vi hava att tacka för att B:s reseanteckningar efter hans frånfälle gjordes tillgängliga för allmänheten. Han offentliggjorde vad han ägde och i andras gömmor

kunde sammanleta av Björnståhlska resebrev och erhöll för skildringen av i breven ej behandlade delar av resan från dv. legationspredikanten i Konstantinopel K. P. Blomberg utdrag ur B:s i denna stad kvarvarande journal, vilken enligt Gjörwell var ej mindre rik på saker än breven och därför utgjorde en värdefull ersättning för dessa, »ehuru gärna, ja visserligen häldre, man önskat att se anteckningarne med en Björnståhls utförlighet, enligt dess store kunskaper och förträffeliga minne, uti brev framlagde».

De papper, som B. vid sitt frånfälle efterlämnade, skulle enligt hans testamente tillfalla hans lärjunge, reskamrat och vän K. F. Rudbeck, vilken redan förvarade journalen för de tidigare reseåren och andra från B. härrörande papper och till vilken de i Konstantinopel kvarvarande papperen 1780 sändes, sedan de begagnats av B. för hans arbete. Om den skriftliga kvarlåtenskapens öden under den följande tiden är intet bekant, men på 1830-talet dök en vidlyftig samling av papper, som tillhört B., åter upp. Enligt meddelande av universitetsbibliotekarien Berling påträffades dessa papper av kanslirådet J. G. Liljegren, vilken ordnade dem och överlämnade dem till Lunds universitetsbibliotek, där de alltjämt befinna sig. Samlingen, som vittnar såväl om B:s lärda nit och sällsynt vidsträckta förbindelser med sin tids in- och utländska lärda som ock om den minutiösaste pietet för även det obetydligaste beskrivna pappersark, omfattar sexton fasciklar, innehållande handlingar till B:s biografi, hans brevväxling i nio fasciklar, uppsatser och avhandlingar i koncept i språkliga, teologiska och vittra ämnen samt dessutom föreläsningsanteckningar, bibliografiska anteckningar och strödda excerpter av ganska brokigt slag.

Tryckta arbeten: Vindiciæ significationis vocis בר in Psalm. II. v. 12. versionis Græcæ, Chaldaicæ, Arabicæ, Æthiopicæ, Judæo-Germanicæ, vulgatæ, ut et Judæorum, Socinianorum cet. *παρεμηνεία* oppositæ. P. 1*. Upps. 1757. 4:o 3 bl., 22 s. (Diss., præs. Chr. Clewberg, resp. B.) — Animadversiones in conjecturas anonymi de transcriptis a Mose commentariis. P. 1*. Upps. 1761. 4:o 3 bl., 28 s. (Diss., præs. E. Hesselgren, resp. B.) — Decalogus Hebraicus ex Arabica dialecto illustratus. P. 1*. Upps. 1763. 4:o 2 bl., 45, (1) s. (Diss., præs. B., resp. J. A. Tingstadius.) — Lettre ... touchant la version arabe des cinq livres de Moyse, et qui se trouve dans le Pentateuque-Tritaple-Samaritain, ms. de la bibliothèque du prince Barberini (G. Fabricy, Des titres primitifs de la révélation ou considérations critiques sur la pureté et l'intégrité du texte original des livres saints de l'Ancien Testament, T. 1, Rome 1772, s. 373—385). — Resa til Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, England, Turkiet och Grekland, beskrifven af och efter Jac. Jon. Björnståhl. Efter des död utg. af C. Chr. Gjörwell. D. 1—6. Sthm 1780—84. 22, (10), 548 s., 1 portr.; (8), 6, (6), 251, (2) s.; (22), 284, (2) s.; (24), 348, (2) s.; (19), 293, (2) s.; (8), 76, 54, (1) s., 1 pl. Även i tysk övers.; J. J. Björnståhl's Briefe auf seinen ausländischen Reisen an den Königl. Bibliothekar C. C. Gjörwell ... Bd 1—6. Stralsund, Leipzig & Rostock 1777—83 (Bd 1—2: 2:e verb. Aufl. 1780); holländsk: J. J. Björnståhls Reize door Europa en het Oosten. D. 1—6. Utrecht & Amsterdam 1778—84 (annan uppl. D. 1—6. Amsterdam 1792); samt italiensk (efter den tyska uppl.): Lettere ne' suoi viaggj stranieri

di Giacomo Giona Bjoernstaehl scritte al signor Gjörwell... T. 1—6. Poschiavo 1782—87. Utdrag av B:s arbete dessutom i: J. Stauning, Iagttagelser og Efterretninger om Orienten, især Egypten og Arabien, uddragne af Hormors, Niebuhrs, Forskaals og Biørnstaahls Reisebeskrivelser... Köpenh. 1787.

Källor: Orig.-fullmakt för B. 10 febr. 1771, UB (sign. U. 46); Gjörwells företal till de olika delarna av B:s Resa; Biogr. lexicon, 2 (1836); C. Annerstedt, Upsala universitets historia, 3: 1 (1913), s. 573—574, o. 3: 2 (1914), s. 402; O. Espling, Minne öfver Jacob Jonas Björnståhl (1785; med bl. a. en av P. F. Aurivillius meddelad förteckning på B:s till univ.-biblioteket i Uppsala testamenterade handskrifter och böcker); K. U. Nylander, Semitiska studier i Sverige under flydda tider (Ny svensk tidskr., 1889), s. 347; C. J. Tornberg, Codices arabici, persici et turcici bibliothecæ Regiæ universitatis Upsaliensis (1849); O. Walde, Om bokanteckningar som källor (Nord. tidskr. för bok- och bibl.-väsen, 1918).

K. V. ZETTERSTÉEN.

2. Jacob Gustaf Björnståhl, tidigare Liung, den föregåendes systerson, f. 28 juni 1773 i Torshälla landsförsamling, † 13 jan. 1837 i Västerås. Föräldrar: föraren vid Södermanlands regemente Lars Kristoffer Liung och Anna Katarina Björnståhl. Student i Uppsala 9 nov. 1789. Öppnade år 1800 lånbibliotek i Uppsala; överflyttade i juni 1801 affären till Gävle (tryckt katalog 1802); öppnade lånbibliotek i Härnösand 1805 (tryckt plan, dat. 10 dec. 1805); innehade lånbibliotek och bokhandel i Stockholm (tryck 1813—15) samt tillika i Gävle (gemensamt tryck 1816—18, tryck ånyo rörande endast Stockholmsbiblioteket, dat. 1819 o. följ.) samt bedrev dessutom liknande rörelse i ett flertal städer, såsom Arboga (tryckt katalog 1827), Linköping, Malmö (tryckt katalog 1822), Norrköping (1821) och Södertälje (1824); sålde sedermera affären i Stockholm och överflyttade 1827 till Västerås, där han likaledes bedrev bokhandels- och lånbiblioteksrörelse (tryck 1831 o. följ.).

Gift med Ulrika Sofia Östergren, f. 6 okt. 1775.

År 1811 ingåvo B. och hans hustru till K. M:t suppliker, vari i något blomsterrika ordalag berättas, huruledes de i fem års tid oavbrutet gagnat en vidsträckt landsort. Gemensamt hade de nämligen i Norrland utövat en omfattande verksamhet som vaccinatörer. Så hade de i Ångermanland behandlat ej mindre än 2,020 personer, varför de belönats med var sin guldmedalj, därpå trots flera och betydliga svårigheter fortsatt verket i Västerbotten till Collegium medicums uttryckligen uttalade belåtenhet och nu senast vaccinerat ej mindre än 3,357 patienter. Men då all möjlig verksamhet och omtanke ej syntes vara nog tillräckliga att skänka B. och hans hustru nödtorftig utkomst och då behoven redan tvingat dem att uppoffra de nyssnämnda guldmedaljerna, så nödgades de nu ansöka om »en för våra omständigheter mera lämpelig belöning, bestående uti någon gratifikation. Den, skyndsamt undfådd, blir enda och bästa medlet att förena bärgning med vår levnad.»

Det är emellertid icke denna allmännyttiga verksamhet — för vilken B. och hans hustru till sist hugnades med en belöning av 50 rdr vardera —, som åt B:s namn berett ett blygsamt rum i eftervärldens hågkomst. Redan år 1800 hade han, trots sina tjugusju år alltjämt blott en »studerande av Södermanlands landskap», sökt på enahanda sätt förbinda det allmännas gagn med sin strävan att själv vinna nödig bärgning för framtiden: han hade i Uppsala inrättat ett lånbibliotek till ett oskyldigt och välgörande tidsfördriv för sådana personer, som stundom önskade »få använda en ledig stund på sitt hjärtas förädling genom sådan lektyr, som stadgar begreppen om en sann och verkelig dygd, genom diktade händelser, genom målningar ur människolevnaden, genom dramatiska föreställningar eller berättelser om förtjänte och dygdige människors levnad» — alltså inom facken romaner, dramatik, historia, biografi och reseskildringar, åt vilka B. från början och framdeles ägnade sin huvudsakliga uppmärksamhet. Bokbeståndet uppgick redan första året till 600 à 700 band, men B. ansåg, att blott ett privilegium exclusivum kunde för framtiden betrygga företaget. Ett dylikt vägrades honom emellertid, och det var måhända för att söka sig en verksamhetsplats, där konkurrensen med andra boksamlingar var mindre, som B. redan följande år flyttade sin rörelse till Gävle. Allmännyttans synpunkt ville han alltjämt anlägga på verksamheten: sin 1802 tryckta katalog prydde han med sentensen »Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci, lectorem delectando, pariterque monendo». Av B:s ovan anförda suppliker av år 1811 synes emellertid framgå, att den ekonomiska framgången under de närmaste åren ej velat följa honom, och då han ej återfinnes i Stockholms mantalslängder för år 1810, synes en uppgift (hos Carlander), att han redan år 1806 skulle ha öppnat bokhandel även i Stockholm, misstänkt. Först fr. o. m. 1813 är hans verksamhet i huvudstaden säkert bestyrkt. Hans affärer nådde emellertid nu en viss omfattning. Som anmärkningsvärt framhålles, att B. i motsats mot sina kolleger i huvudstaden även saluhöll utländsk litteratur — varöver särskilda kataloger finnas —, men urvalet var ej stort och även dessa böcker utlånades. En vid större förhållanden van utlänning, som karaktäriserat Stockholms bokhandelsförhållanden vid denna tid som jämmerliga, gör icke något undantag för B:s del. Lånbibliotekets volymantal översteg emellertid nu 3,000, och lagret var ändock tillräckligt stort för att tillåta B. att öppna filialer i den ena landsortsstaden efter den andra. Han upptog därjämte beställningar på accidenstryck och utgav på eget förlag en del folklitteratur, såsom postillor, hus-

medicin, häst- och boskapsläkare, färgböcker, kokböcker, räkneböcker, styrmanskonsten, historier, sagor, lustspel och visor. Affärslokalen i Stockholm byttes några gånger; längsta tiden låg den vid Stortorget, i Seeleska huset (Stortorget 7). B. utsände upprepade gånger tryckta redogörelser för sina lånevillkor i de olika städerna, vilka bl. a. särskilt inskärpte vikten av böckernas yttre vård; G. E. Klemming har också intygat, att hans romansamling var ej blott betydande utan även »märkvärdigt nog» i gott skick. Kataloger över de olika biblioteken med supplement finnas i rätt stort antal. Sedan B. på 1820-talet överflyttat till Västerås, fortsatte han även här fastän i mindre skala sin verksamhet; det nya lånbibliotekets volymantal stannade vid 550 volymer. B. hade nu uppnått ett visst välstånd, han ägde en gård värderad till 2,250 rdr b:ko, ett välförsett bo samt lager och lånbibliotek värderade till 3,217 rdr. Bouppteckningsvärdet på all hans egendom var 6,738 rdr; skulderna upptogos till 6,268 rdr och behållningen till 469 rdr.

B. talar en gång om fördelen för den stockholmska allmänheten »att äga en väl sorterad och i det närmaste fullständig boksamling att tillgå». Några stora mått får man dock helt visst ej lägga på den kulturgärning, han kan ha gjort genom tillhandahållandet av sina böcker. Ett vittnesbörd finnes emellertid om en insats av litteraturhistorisk betydelse. Anders Fryxell har berättat, att det var den bekantskap, han i B:s historiska lånbibliotek gjorde med en mängd av honom förut blott till namnet kända arbeten, som väsentligen möjliggjorde den fr. o. m. skildringen av Gustav Vasas regering inträdande större bredden i hans »Berättelser ur svenska historien». B:s Stockholmsbibliotek, vilket 1829 innehades av L. A. Ahlberg, försåldes 1841 jämte den sistnämndes böcker å bokauktion efter en vidlyftig katalog på 220 sidor. Enligt en anteckning av Klemming, som delvis redan anförts, försummades auktionen av K. biblioteket, men större partier av de Björnståhlska böckerna förvärvades sedan av Klemming. Även Västerås-biblioteket skingrades efter B:s död; det rymde åtminstone en raritet, de enda kända exemplaren av det dramatiska skämtet »La desertrice eller rymmerskan». Bibliografiskt har B:s livsgärning fått en viss betydelse. Anteckningar i ett honom tillhörigt exemplar av sällskapet Utile dulci's Vitterhetsnöjen ha åt eftervärlden bevarat namnen på författarna i de tre första banden. Hans större lånbiblioteksk kataloger, som i vissa avdelningar torde erbjuda en av våra mera omfattande bokförteckningar från ett

bibliografiskt sett föga genomarbetat skede, äga alltjämt sin plats i K. bibliotekets expeditions handbibliotek.

J. Z. Blackstadius.
Penntecknin av J. A. Wetterbergh. 1861.
Nordiska musect.

Källor: Meddelanden av bokförläggaren I. A. Bonnier efter excerpter ur hovkanslersämbetets diarier; boktryckares skrivelser till kanslikollegiet; medicinalstyrelsens skrivelse till K. M:t 9 jan. 1812, eckl.-exp. registratur 29 jan. 1812 och biographica, RA; Björnståhl-Ahlbergska bokauktionskatalogen (1841) med anteckningar av G. E. Klemming; B:s lånbibliotekskataloger (särskild kapsel, KB). — I. A. Bonnier, Anteckningar om sv. bokhandlare, 1 (1920); C. M. Carlander, Sv. bibliotek och exlibris, 1 (1904); A. Fryxell, Min historias historia (1884), s. 45; L. Hammarsköld, Sv. vitterheten, 2:a uppl. (1833); Liber librariorum, 1 (1919), s. 189—190, 2 (1920), s. 24; H. Schück, Den sv. förlagsbokhandelns historia, 2 (1923), s. 127, 438. — Se i övrigt, ang. periodisk litteratur, som utkommit på åt B. meddelade tillståndsbevis, B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur, 2, 3 (1896, 1902).

B. BOËTHIUS.

Blackstadius, Johan Zacharias, f. 14 mars 1816 i Falkenberg, † 25 febr. 1898 i Stockholm. Föräldrar: sjökaptenen Adolf Fredrik Blackstadius och Anna Fredrika Stenbäck. Medföljde 1823—29 fadern på dennes sjöresor; åtnjöt undervisning i de hamnar, fartyget besökte; upptogs 1829 av moderns halvbroder, litografen K. Schultén i Stockholm, som undervisade honom i litograferingskonsten; åtnjöt samtidigt undervisning i Akademien för de fria konsterna; företog resor i Sverige till 1844; vistades 1844—49 i Finland och utövade där sitt yrke; företog en studieresa 1850—54 i Tyskland, Schweiz, Italien och i Frankrike, där han erhöll undervisning i T. Couture's ateljé i Paris; lärare i figurteckning och målning vid Slöjdföreningens skola i Stockholm 8 sept. 1860; erhöll rätt till pension genom K. brev 13 maj 1881 samt avsked 20 juni s. å. Agrée FrKA 1858. — Ogift.

Som målare utförde B. altartavlor, porträtt och historiemålningar. Av de senare erhöll »S:t Sigfrid, som döper allmoge i Småland» mention honorable vid skandinaviska konstutställningen 1866. B. verkade även som restaurator av medeltida kalk-

målningar i svenska landskyrkor (Västeråker i Uppland 1870). Hans restaureringar vunno mycket erkännande av samtiden men utfördes efter principer, som numera icke godtagas. Angående dessa bär följande anteckning av F. von Dardel om restaureringen av Västeråker vittne: »De gamla målningarna, vilka voro nästan utplånade, hava blivit fullständigt återställda i 14:e århundradets naiva stil.» — B. tillhörde den konstnärsgrupp, som Karl XV samlade kring sig. Inom denna krets gjorde han sig bemärkt som en »kvick och okonstlad» talare.

Utgivit: Porträttgalleri från 1840 års riksdag. H. 1—2. Sthm 1840, 41. 4:o 16 portr. (Anon.)

Källa: F. von Dardel, Minnen, 2—3 (1912). STELLAN G. MÖRNER.

Blackwell, Alexander, f. i Aberdeen troligen år 1700, avrättad i Stockholm 29 juli 1747, son till professorn vid Marischal college i Aberdeen Thomas Blackwell. Student i Aberdeen och vid Edinburgs universitet; invandrade till Sverige 1742; livmedikus hos Fredrik I 7 jan. 1745. — Gift.

B. tillhörde en lärd släkt. Fadern var teologie professor, en broder till honom var den klassiske filologen Thomas Blackwell. Efter några års universitetsvistelse i hemlandet begav sig B. ut på resor och studerade därunder medicin i Leyden för den berömde H. Boerhaave omkring år 1725 samt besökte även Frankrike och Portugal. Någon akademisk examen torde han ej ha avlagt, ehuru han stundom såsom i kanslirättens dom benämnes medicine doktor. Omkring 1730 var B. bosatt i London, där han livnärde sig såsom korrekturläsare hos boktryckaren Wilkins och senare uppsatte eget tryckeri. Detta företag misslyckades emellertid, och han måste tillbringa två år i fängelse för skuld, tills han utlöstes av sin maka, känd såsom botanisk skriftställare genom arbetet »A curious herbal» (1737), vartill även B. torde ha lämnat bidrag. Han ägnade sig därpå åt medicinska och ekonomiska studier. Särskilt intresserade han sig för jordbruket och erhöll anställning vid hertigens av Chando odlingar vid Cannons samt utgav 1741 ett arbete rörande den då i England med så stor framgång upptagna jordförbättringen genom märgling, vilket av Linné omtalas såsom en ekonomisk traktat om »lerbränning». På uppmaning av den svenske ministern i London, K. M. Wasenberg, begav han sig i maj 1742 till Sverige över Danmark. Han besökte N. Sahlgren i Göteborg och vistades därefter en längre tid hos J. Alströmer i Alingsås. I sällskap med dennes svåger J. Clason företog han en resa genom Västergötland, Småland och Blekinge samt åter till

Alingsås, varunder han gjorde iakttagelser rörande jordbruket. Likaså fick han på ett av Alströmers hemman anställa försök såväl i jordbruk som i boskapsskötsel.

På grund av en hemställan av kommerskollegium av 6 dec. 1742 erhöllo deputerade av kammar- och kommerskollegierna i uppdrag att överlägga rörande de förslag till rikets gagn, som B. kunde framlägga. Till dessa deputerade ingav han i nov. och dec. 1743 projekt till jordbrukets och boskapsskötselns förbättrande, varvid han särskilt sysselsatte sig med ängsskötsel, stuterier, schäferier och mejerier samt plantager för odlande av färggräs. B. uttalade sig här synnerligen förhoppningsfullt rörande möjligheterna till det svenska jordbrukets utveckling och erbjöd sig även att meddela undervisning rörande lantbruket men uppställde tillika stora anspråk på ersättning för sina insatser. Dessa anspråk tillfredsställdes genom K. brev av 28 maj 1744, varigenom han förutom ersättning för resan till Sverige erhöll ett anslag från manufakturkontoret av 2,000 dlr smt såsom årlig lön från 1 juni 1744 med frihet från att betala skatt samt löfte om 1,000 dlr smt i pension för hustru eller barn. Dessutom erhöll han fribrevsrätt samt reseanslag till såväl egna resor som för folk, som han införskrev från England, och slutligen upplåts år 1745 kungsgården Ållestad i Västergötland åt honom på arrende. I gengäld för alla dessa förmåner skulle han i enlighet med sitt anbud meddela undervisning i jordbruk.

Såsom reformator inom lantbruket framträdde B. dels genom skrifter, däribland ett »Försök till landtbrukets förbättring i Sverige», som skarpt kritiserades i Lärda tidningar år 1745, där man sökte stämpla arbetet som plagiat, dels på kungsgården Ållestad. Hans åkerbruksmetoder klandrades av Linné, som på sin västgötaresa besökte honom och i en ironisk beskrivning bland annat redogör för, huru han låtit djupplöja åkern, som var fattig på svartmylla, varigenom »alfven eller sanden blifvit blandad med myllan, hvilken sand han förmente efter tre år skulle vittra sönder till svartmylla».

Samtidigt med att B. vann sin framskjutna och lukrativa ställning i jordbruksreformens tjänst hade han förstått att i Stockholm — där han introducerades av Alströmer — förvärva rykte såsom läkare. Hans kompetens bestreds dock av samtidens sakkunniga. Enligt vad H. J. Voltemat berättar ansåg Nils von Rosenstein, att han »förstod ganska litet medicin», Linné karakteriserade honom i brev till A. Bäck såsom »en fältskärsgesäll och en charlatan», och P. J. Bergius skildrar, huru han i sin praktik dels använde hus-

kurer, dels vid sina ordinationer ådagalade grov okunnighet. Vid konsultationer sökte han dölja sin svaghet därigenom, att han aldrig utlät sig först och sedan instämde i andras mening. Trots sina sålunda ganska tvivelaktiga kvalifikationer utnämndes B. till livmedikus hos Fredrik I, under hänvisning till den erfarenhet, som han vunnit genom studier och praktik såväl inrikes som utrikes, »och de av dess kundbara skicklighet vid ett och annat tillfälle ådagalagda märkeliga prov».

Till sin olycka ville B. även spela en storpolitisk roll, i det han verkade för ett närmande mellan Sverige, Danmark och England under den brydsamma situation, som inträtt efter 1743 års tronföljarval. Han satte sig i förbindelse med engelske ministern i Köpenhamn, Titley, och trodde sig även om att vinna danska drottningen, som var engelsk prinsessa. I mars 1747 infann han sig i Stockholm för att inför sekreta handels- och manufakturdeputationen redogöra för vad han uträttat i gengäld för det anslag, som han åtnjöt. B. sökte i Stockholm förverkliga sina planer. Begagnande sig av det tillträde, han såsom livmedikus ägde till konungens person, antydde han i dunkla ordalag sina projekt och erbjöd Fredrik I 100,000 pund sterling, som danska drottningen skulle anskaffa från England, om blott konungen ville framträda som Danmarks vän. B. synes ha åsyftat en förändring i tronföljden liksom även i statsskicket, ehuru han härom uttalade sig mycket svävande. Konung Fredrik hänvisade honom till E. Broman och lantmarskalken M. A. von Ungern-Sternberg, för vilka han framställde samma erbjudande; till den förre gjorde han även vissa antydningar om möjliga ändringar i successionen. Efter att ha rådgjort med lantmarskalken röjde emellertid konungen hela saken för K. G. Tessin, varpå B. arresterades och åtalades inför en kanslirätt, bestående av några ledamöter ur kansliet med kanslipresidenten såsom ordförande. Det unga hovet väntade sig stort gagn av affären; skickligt ledd borde den, menade Lovisa Ulrika, kunna göra slut på alla illasinnade intriger. Ehuru tortyr, trots lagens förbud, slutligen på regeringens särskilda befallning tillgreps, kunde man ej avpressa B. någon bekännelse om anslag mot tronföljden. Han dömdes emellertid 10 juni 1747 till döden för förrädiska stämplingar mot riket rörande »dess ömmaste grundförfattningar», konungaförsäkringen, regeringsformen och 1743 års valakt. Det hänvisades till hans penninganbud samt till hans förgripliga uttalanden rörande enväldets återinförande och rubbande av successionsordningen. Kanslirättens dom fastställdes av rådsregeringen 15 juli 1747 och gick utan misskund i verkställighet. Rättegången

mot B. fördes i största hemlighet. Ej ens sekreta utskottet erhöll någon närmare inblick i ärendet utöver domskälen. För att ge allmänheten någon kännedom om förhållandena trycktes domen och rådets utslag, under det att kanslirättens protokoll och handlingar förseglade lämnades till riksarkivet. Motiven till B:s handlingssätt ha aldrig kunnat utrönas. Det har ej lyckats att påvisa, att han haft uppdrag av främmande makter, vilket även synes föga troligt. En förmodan har framställts, att han blivit narrad att vända sig till konung Fredrik med sina fantastiska förslag av skickliga intrigörer, som önskade skaffa bevis om stämplingar mot tronföljden, men även detta är en obestyrkt hypotes. Konung Fredrik såg i B:s anbud ett försök till åstadkommande av brytning mellan honom och det unga hovet. Lovisa Ulrika spårade i hans åtgöranden det engelska och danska hovets planer på en revolution i Sverige för att åstadkomma en förändring i tronföljden till förmån för hertig Vilhelm August av Cumberland. — Förseglingen av kanslirättens handlingar bröts 1785, då Gustav III efter handlingarnas genomläsande befallde, att de oförseglade skulle överlämnas till riksarkivet, då de innehöllo uppgifter till tidens historia, vilka »numera borde få läsas och kännas». Akterna studerades 1795 av M. Calonius, som i brev till H. G. Porthan omtalade, att han gjort vidlyftiga utdrag av hela rättegången. Calonius betraktade B. såsom offer för sitt »orimliga politiska charlataneri». Han fann i akterna ej någon grund till den uppfattning, som 1795 uttalats av M. Blix, att B. åsyftat tronföljarparets undanröjande och hertigens av Cumberland val till tronföljare. Blix' uppfattning i denna senare punkt delades dock ännu av E. G. Geijer. På grundval av akterna skildrades processen först 1846 av N. Arfwidsson.

Tryckta skrifter: 'A new method of improving cold, wet and barren lands, particularly clayey-grounds.' 1741. [Av denna skrift finnes intet ex. bevarat vare sig i British museum eller Bodleian library, Oxford.] — Försök til landtbrukets bättring i Sverige. D. 1*. Sthm [1744 el. 1745] 4:o 7 bl., 42 s., 2 pl. [Rec. i (Salvii) Lärda tidn., 1745, N:o 43; B:s arbete framkallade en motskrift av L. J. Kullin: Owäldiga tankar öfwer then ... utgifna tractat under namn af Försök til landtbrukets bättring i Swerige. Upps. [1745]. 4:o 44 s.] — Rön 1. Om humlegårds plantering och bruk, samt at fördrifva mullvadar. 2. Recept at göda kalfvar. 3. Huru at fördrifva jordmåssa. 4. Huru en hårdvals äng förbättras til ymnig gräsväxt, som är utmagrad och måsslupen. Sthm u. å. 4:o 12 s. — B. torde därjämte i någon utsträckning ha medverkat i sin hustrus, Elizabeth Blackwells, verk: A curious herbal containing five hundred cuts of the most useful plants, which are now used in the practice of physick, to which is added a short description of ye plants, and their common use in physick. Vol. 1—2. London 1737. Fol.

Källor: Koncept i hovärenden, kanslirättens prot. och akter 1747 samt biografica, allt i RA; B. Bergius' avskriftsamling, VA bibliotek. — Kongl. cancellie-rättens dom ... then 10 junii 1747 (1747); Kongl. Maj:ts utslag uppå Alexander Blackwells ... ansökning om nåd ... then 15 julii 1747 (1747); M. Calonii bref till H. G. Porthan (1902), s. 116; Bref och skrifvelser af

och till Carl von Linné, I: 4 (1910); N. Arfwidsson, Blackwellska rättegången (Frey 1846); Fr. Arnheim, Luise Ulrike, 2 (1910), s. 25, 33, 41, 48; P. J. Bergius, Inträdestal om Stockholm för 200 år sen (1758), s. 219; M. Blix, Sweriges statshwälfningar och hushållsanstalter från 1720 till 1742, 3:e uppl. (1795), s. 148—149; M. J. Crusenstolpe, 1720, 1772, 1809 (1836), s. 31—35; J. R. Danielson, Die nordische Frage 1746—1751 (1888), s. 189; Dictionary of national biography, 5 (1886); A. Fryxell, Berättelser ur sv. historien, 37 (1868); S. Leijonhufvud, Omkring Carl Gustaf Tessin, 2 (1918), s. 72—73; C. Linnæus, Wästgöta... resa (1747), s. 105; Carl von Linnés anteckningar öfver Nemesis Divina, utg. af Elias Fries och Th. M. Fries (1878); C. G. Malmström, Sveriges polit. historia, 3 (1897), s. 325—330. — Se i övrigt: A genuine copy of a letter from a merchant in Stockholm, containing an account of Dr A. B., his plot, character and behaviour... (London 1747); [C. Nyrén], Alexander Blackwells lefwernesbeskrifning (Norrköping 1763).

ERIK NAUMANN.

Bladh, släkt härstammande från lagläsaren i Åbo Petter Blaad († 1691), vilken antages vara identisk med en i Åbo akademis protokoll 1672—77 omtalad Petrus Andreæ Blaad Sudermannus. Hans son Johan Blad d. ä. (f. omkr. 1682, † 1737) var före stora nordiska kriget handlande i Nykarleby och fortsatte efter fredsslutet sin affärsverksamhet i Vasa, där han blev rådman. Han bedrev stora spannmålsaffärer och framträdde på flera sätt; så spelade han efter freden en ledande roll under borgerskapets kamp mot bondseglationen och var 1719 och 1731 riksdagsman i borgarståndet. Johan Blads son hovkvartermästaren Johan B. d. y. (se nedan 1) var far till superkargören Petter Johan B. och professorn Anders B. (se nedan 2 och 3), av vilka den förre hade sönerna grosshandlaren Carl Edvard B. (se nedan 4) och rådmannen i Kaskö, sedermera postinspektören Johan Wilhelm B. (f. 1788, † 1854), far till grosshandlaren Arvid Wilhelm B. (f. 1817, † 1845), vilken vid endast tjuguåtta års ålder bortrycktes från en framgångsrik affärsverksamhet i Rio Janeiro. En bror till Johan B. d. y., handlanden i Vasa Michel Blad (f. 1732) hade dottern Anna Kristina, gift med överdirektören Erik af Wetterstedt och mor till statsministern greve Gustav af Wetterstedt.

Källa: K. Hedman, Släkten Bladh (Arkiv för sv. Österbotten, 1, 1922).

1. Johan Bladh, f. 28 juli 1719 i Norrköping, † 13 jan. 1783 i Närpes. Föräldrar: handelsmannen och rådmannen i Vasa Johan Blad och Beata Liljelund. Köpman och rådman i Vasa; industriidkare därstädes; överflyttade till Benvik i Närpes och bedrev därefter sin rörelse i Kaskö; erhöll hovkvartermästaretitel 1752.

Gift 1) 19 aug. 1744 med Katarina Juvelius, † 23 jan. 1753 i Vasa; 2) med Margareta Cajanus, f. 1710, † 6 apr. 1787, dotter till kyrko-

herden Gabriel Cajanus i Cajana och änka efter kyrkoherden Gustav Fabricius i Ijo.

Efter några års skolgång i hemstaden ägnade B. sig åt affärsverksamhet. Redan i början av 1740-talet grundade han egen affär i Vasa och exporterade i synnerhet på Stockholm betydande mängder tjära och trävaror. Sedan det bottniska handelstvånget 1765 upphävts, utvidgades affären betydligt. Vid sidan av sin exporthandel intresserade sig B. för de fabriksföretag, som under frihetstiden voro på modet. Den äldre Johan Bladhs änka hade 1740 erhållit privilegium på en tobaksfabrik, och B. var från

Johan Bladh.
Miniatyr. Fru I. Kihlman, Helsingfors.

början medintressent i företaget samt övertog 1758 några år efter hennes död privilegierna. Med tillhjälp av provinsialschäfern i Österbotten Johan David Cneiff anlade B. i Vasa vidsträckta tobaksplanteringar, för vilka han höll sig med särskild »tobaksplantör», och uppförde för ändamålet särskilda byggnader. Liksom den inhemska tobaksproduktionen var schäferiväsendet under 1700-talet föremål för statsmakternas ivriga omvårdnad. Även i Vasa grundades 1746 ett schäferi, och i detta ingick B. som aktieägare. Då företaget emellertid ej bar sig som aktiebolag, inlöste B. detsamma tillsammans med sin moder i början av 1750-talet och arbetade sedan för dess utvidgning. Redan när schäferiet upprättades, hade det varit fråga om grundandet av en yllefabrik i Vasa, men först år 1762 erhöll B. tillstånd att där anlägga en ylle- och lingarnsfabrik. Privilegierna voro dock begränsade. B. fick sålunda ej använda maskiner, vilkas bruk var förbehållet Alingsås manufakturverk, och ej heller göra intrång på snörmakeriämbetets ensamrätt till vissa arbeten. Åren 1764 och 1765 steg fabrikens tillverkning till 25,000 alnar ylle- och 12,000 alnar linnegarn, men därefter lamslogs verksamheten av den stora ekonomiska krisen; under åren 1766—68 synes driften åtminstone tidtals ha legat helt och hållet nere.

Ledd av vissa affärssynpunkter och i följd av stridigheter inom hemstaden, i vilka B. icke utan eget förvållande var inblandad, flyttade han år 1776 till Närpes socken, där han inköpt Benviks hemman mittemot den plats, där sedermera Kaskö stad grundades. Redan vid riksdagen 1738—39 hade landshövdingen i Österbotten utpekat denna plats som en förträfflig hamn, och då de österbottniska städerna 1765 erhöllo stapelfrihet, hade det beslutats, att Kaskö skulle bliva gemensam hamn för Vasa och Kristinestad. Borgerskapet i Vasa motsatte sig dessa planer, men B. var en ivrig förkämpe för grundandet av en stad vid Kaskön och uppnådde på sätt och vis sitt mål, då det 4 okt. 1779 ånyo fastställdes, att Kaskö by skulle anses äga samma rättigheter som en stad. Verkliga stadsprivilegier för Kaskö utfärdades dock först år 1785. Från Kaskö idkade B. en betydande utrikeshandel, alltjämt företrädesvis med tjära och trävaror. I Benvik anlade han både beckbränneri och tegelbruk. Mindre ekonomisk realitet hade ett vittflygande företag, på vilket B. kort före sin död inlät sig. Bland frihetstidens många projekt var även att genom upplåtande av vidsträckta »odlingsdistrikt» eller regelrätta kolonier åt enskilda företagare påskynda den inre kolonisationen i Norrland. Bland dem, som inlåtit sig på dylika företag, var även majoren G. V. Palmstruch, vilken drömt om ett stort kombinerat industri- och kolonisationsföretag och till befrämjande därav åt sig utverkat privilegier på en tjugufem kvadratmil stor öde skogstrakt kring Alterån norr om Piteå. I total avsaknad av nödigt rörelsekapital hade han dock i intet avseende kunnat genomföra sina planer, och ej heller hans närmaste efterföljare hade förmått realisera företaget. År 1781 såldes hela odlingsdistriktet med tillhörande privilegier på auktion. B. inropade då genom en av sina agenter de Palmstruchska rättigheterna för 800 rdr och nedlade sedan ett ej obetydligt kapital i företaget, men de stora planerna skrinlades med hans död 1783, och arvingarna försålde inom kort (1785) odlingsdistriktet, på vars räntabilitet de synas ha tvivlat; det gigantiska landområdet, på vilket den Bladhska familjen uppoffrat 2,000 rdr, betalades denna gång med 400 rdr.

B. var en synnerligen energisk affärsman och en ekonomisk föregångsman med mångsidiga, vittutseende idéer. Hans i någon mån besynnerliga och trätofulla lynne gjorde dock, att han icke i särskild grad åtnjöt sina samtidas ynnest och icke erhöll de förtroendebevis, vartill hans stora begåvning och företagsamhet eljest skulle hava gjort honom berättigad.

Källor: Mantalslängder för Vasa stad, Finlands statsarkiv; kyrkböcker, Närpes kyrkoarkiv; H. E. Aspelin, Wasa stads historia (1892—94); A. Bergholm, Sukukirja Suomen aatelittomia sukuja (1901); A. R. Cederberg, Petter Johan Bladhin omakätinen elämäkerta (Historiallinen arkisto, 1914); dens., Johan David Cneiff, Suomalainen virkamies ja taloudellinen kirjailija 17:llä sataluvulla (ibid., 1916); L. L. Laurén, Wasa trivialskola 1684—1884 (1884). — Se i övrigt, ang. det Palmstruchska odlingsdistriktet: Underd. betänkanden ang. stockfångst- m. fl. privilegier i Norr- och Westerbottens län (1872); B. Boëthius, Pite stora nybygge och dess förste upphovsman (Sv. dagbladet 4 och 18 aug. 1918); A. Hülphers, Samlingar till en beskrifning öfver Norrland, 5: 1 (1789).

A. R. CEDERBERG.

2. Petter Johan Bladh, den föregåendes son i första giftet, f. 3 dec. 1746 i Vasa, † 1 mars 1816 på Benvik. Elev vid trivialskolan i Vasa 4 apr. 1758; inskriven vid Åbo akademi 16 mars 1763. Anställd i sin faders affär i Vasa 1764; assistent 1766 i Ostindiska kompaniet, där han tjänstgjorde med avbrott 1770—72, då han auskulterade i bergskollegiet (antagen 11 dec. 1770), samt avancerade till fjärde, tredje, andre och förste superkargör; tog avsked 1784 och slog sig ned i Finland på den fäderneärvda egendomen Benvik; verksam som affärsman och industriidkare i Kaskö; ledamot av borgarståndet vid riksdagarna 1789 och 1792 samt vid Borgå lantdag 1809, då han var ledamot i civil- och ekonomi- samt expeditionsutskottet; av samtliga stånd föreslagen till ledamot av regeringskonseljen för Finland 15 och 16 juli 1809; förordnades till ledamot av regeringskonseljens ekonomidepartement och till adjoint hos chefen för kansliexpeditionen 6 aug. s. å. (g. st.) men entledigades på egen begäran 30 dec. s. å. (g. st.); erhöll kommerseråds titel 2 aug. 1810 (g. st.) men avsade sig denna utmärkelse; erhöll kanslirådstitel 12 jan. 1812 (g. st.). LFS (enl. sällskapets tryckta handlingar 1776); LVA 1779; ledamot av Patriotiska sällskapet 1790; RRStVlO4kl 1812.

Gift 12 juni 1787 med Eva Beata Stenberg, f. 4 dec. 1766, † 18 jan. 1794, dotter till salpetersjuderidirektören Johan Stenberg i Vasa.

B. hade ärvt sin faders energi och företagsamhet. Under den tid, han tjänade vid ostindiska kompaniet, hade han att övervinna många motigheter. Det var till följd av dylika, han år 1770 utträdde ur kompaniets tjänst och anmälde sig som auskultant i bergskollegiet. Efter allt att döma var det under tjänstgöringen i detta verk, B. förskaffade sig de solida naturvetenskapliga insikter, varom hans skrifter senare bära vittne — den flerstädes mötande uppgiften, att han skulle ha studerat vid Uppsala universitet på 1760-talet, synes nämligen vara oriktig. Redan efter

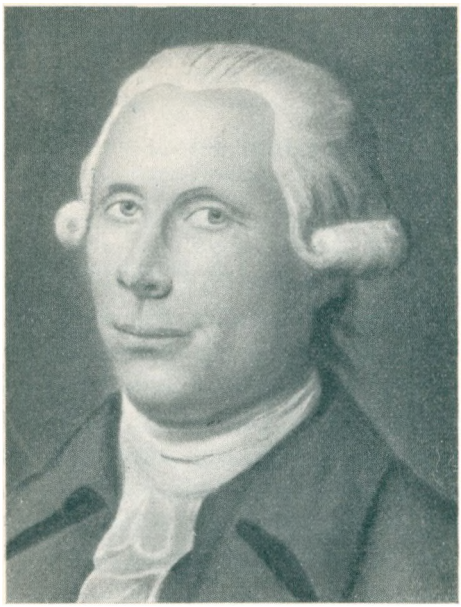

P. J. Bladh.
Pastell. Fru I. Kihlman, Helsingfors.

ett par år var B. åter i kompaniets tjänst, och fastän han året därpå, då han blev — enligt egen mening orättvist — förbigången vid en befordran, var betänkt på att övergå till det holländska kompaniet, kom han sedan att i mer än ett decennium stanna på sin post. Större delen av denna tid (1776—84) tillbragte han i Canton i Kina. Då han år 1784 efter faderns död definitivt återvände till Sverige, erbjöds honom en direktörstjänst vid kompaniet, vilken han dock både nu och vid förnyade erbjudanden (1794, 1800) avböjde. Till detta beslut medverkade delvis B:s uppfattning, att Sveriges handel på Ostindien skulle omöjliggöras, så snart Hollands och Englands tullpolitik antoge en mera frihandelsvänlig riktning. England behövde nämligen enligt hans förmenande endast avskaffa eller sänka konsumtionsaccisen på te, för att den direkta importen av denna vara, på vilken den svenska Ostindiehandeln levde, ej längre skulle bära sig. Helt naturligt ville direktionen ej lyssna till B:s erinringar om detta förhållande, men redan den närmaste framtiden skulle bekräfta hans farhågor, även om krigskonjunkturerna ännu en tid höllo den svenska ostindiska handeln vid liv.

Efter hemkomsten övertog B. faderns egendom Benvik i Närpes och bedrev i likhet med denne en vidsträckt handel med tjära och trävaror; i återfrakt hemförde han främst salt och järn. Även däruti fullföljde B. de fäderneärvda traditionerna, att han med varmt intresse arbetade för främjande av Kaskö stads handel. År 1785 hade han tillfredsställelsen, att Kaskö erhöll verkliga stadsprivilegier och stapelrätt, och år 1792 utverkade han icke blott en rad betydelsefulla förmåner för staden utan avvärjde även lyckligt grannstädernas anlopp mot den ovälkomna konkurrenten. Under båda riksdagarna 1789 och 1792 hade B., oaktat han i efterlämnade anteckningar påstår sig icke hava

uträttat något särskilt, verksamt företrätt sin hemstad. Särskilt uppmärksammades hans självständiga hållning i borgarståndet 1789, då han protesterade mot förenings- och säkerhetsakten. Med synnerlig skärpa har han uttalat sig om Gustav III:s krigspolitik, och hans åsikter skilde sig alltså i detta avseende från dem, som hystes av flera bland hans landsmän.

År 1799 anträdde B. en resa till Tyskland, Holland och Frankrike, vilken kom att utsträckas över tretton månader. Han studerade ivrigt handelsförhållandena och har om sin resa gjort anteckningar, vilka giva en belysande inblick i de besökta ländernas förhållanden kring sekelskiftet. B. nyttjade även tillfället till att anknyta nya affärsförbindelser. Efter sin hemkomst drabbades han emellertid av svåra olyckor. Flera av hans fartyg förolyckades genom skeppsbrott, andra blevo kapares rov. Största delen av hans betydande förmögenhet gick på detta sätt och genom det allmänna betrycket under Napoleonskrigen förlorad. När sedan kriget med Ryssland utbröt, plundrade och brände fienden Benvik samt bortförde B. och hans son Karl Edvard såsom misstänkta att hava uppmanat den österbottniska befolkningen till »uppror». De båda fångarna transporterades till Åbo, där de dock inom kort frigåvos. Benviks förstöring hade emellertid fullständigt knäckt B:s redan förut så svårt rubbade ekonomi, och fastän han efter kriget erhöll en viss ersättning för de av ryssarna åsamkade skadorna, blev hans ekonomiska ställning aldrig vad den förut varit.

Trots de motgångar, som drabbat B., kom han att efter den ryska erövringen spela en ej obetydlig roll. Det berättas, att G. M. Sprengtporten ämnat honom till talman i borgarståndet vid Borgå lantdag. Därav blev dock intet, men hans ståndsbröders förtroende kallade honom till ledamot av civil- och ekonomi- samt expeditionsutskottet. Hans vidsträckta kunskaper, stora erfarenhet och fasta karaktär gjorde, att alla stånden önskade honom till medlem av den planerade regeringskonseljen, men redan kort efter den kejserliga utnämningen utverkade han sitt avsked utan att ha inträtt i tjänstgöring och återvände till lantlivets lugn i Närpes, där han framlevde sina sista dagar.

Vid sidan av sina många praktiska göromål sysselsatte sig B. flitigt med skriftställeri. Under sin vistelse i Kina sände han till Vetenskapsakademien meddelanden, grundade på trägna observationer av oceanografisk och klimatologisk natur. Särskilt ägnade han sitt intresse åt havsvattnets temperatur, salthalt, färg och strömförhållanden. Största betydelsen äger hans redo-

görelse för observationer om havsvattnets täthet på ytan uti Atlantiska och Indiska oceanen, vilka givit honom en fullständigt riktig bild av förhållandet. Om en vidsynt uppfattning vittnar också hans i en uppsats om klimatförhållandena i Vasa län framlagda tankar rörande klimatvariationernas möjliga samband med utsträckningen av polarländernas isar. Då B. år 1779 valdes till ledamot av Vetenskapsakademien, insände han såsom inträdestal en »Jämförelse emellan Sveriges och andra europeiska nationers handel på Kina», som dock aldrig blivit tryckt. Betydelsefullare äro de uppsatser, vilka av B. skrevos för Finska hushållningssällskapet och som sedermera blivit offentliggjorda i dess handlingar. Den viktigaste av dem är ett svar på en prisfråga om Finlands lanthushållning och de bästa medlen till dess befrämjande. B:s dagboksanteckningar från resan i Frankrike, Nederländerna och Tyskland samt under 1808 års krigshändelser ha i vår tid utgivits av trycket. B. efterlämnade även en stor mängd otryckta uppsatser, vilka först i våra dagar blivit tillräckligt beaktade. En av dem behandlar privatbanker och diskontoverket i Åbo, en annan en ny tulltaxa för Finland. B:s framställning är klar och koncis. Överallt framträder hans fria, för småsinthet främmande åskådningssätt. Till sin nationalekonomiska uppfattning synes han stå på den liberala sidan. »Efter Anders Chydenii död», säger en av denna tids bästa kännare, J. R. Danielson-Kalmari, »har Bladh av allt att döma varit vårt lands [Finlands] skarpsinnigaste och mest egenartade tänkare inom det ekonomiska området.»

Tryckta arbeten: Om hafs-vattnets skiljaktiga utseende på särskildta ställen i oceanen (VA Handl., 1774, s. 82—87). — Om tvänne bredevid hvarandra flytande vatten, af olika specifik tyngd (ibid., s. 172—175). — Om rödt vatten uti oceanen (ibid., 1775, s. 169—173). — Utdrag af hydrostatiska försök, som blifvit anställda på en sjö-resa imellan Sverige och China, åren 1774 och 1775, och utvisa det öfversta vattnets egenteliga tyngd uti stora verlds hafvet (ibid., 1776, s. 189—210). — Rön om vattnens varme och specifica tyngd uti Ålandshaf och Botniska viken (ibid., s. 324—326). — Berättelse om tvänne åske-slag, som träffat svenska skeppet Stockholms slott, i Ost-Indien, år 1777 (ibid., 1780, s. 102—116). — Anmärkningar och rön vid hafs-vattnets sälta och egenteliga tyngd på djupet (ibid., 1781, s. 109—126). — Berättelse huru utifrån införskrifwen stor boskap blifwit skött, och huru den welat trifwas på Benn-wiks gård i Finnland (Ny journal uti hushållningen, 1798, s. 195—240). — Berättelse om en ovanligt hög höst-flod under en stark storm i Botniska viken den 19 november 1795. Jämte några anmärkningar vid rätta vattu-högdens bestämmande uti sjöar under blåst och sjögång (VA Handl., 1803, s. 8—23, 1 pl.). — Svar uppå Kongl. finska hushållnings-sällskapets pris-fråga: Hvilka äro de hinder, som fjettra finska landtmannens idoghet? Och hvilka medel äro de kraftigaste och lämpeligaste att väcka honom till mera drift och omtanka i sin hushållning? (K. Finska hushålln.-sällsk. handl., T. 1, Åbo 1803, s. 27—186; belönt med stora priset 1801; anon.) — Anmärkningar vid Läroboken i landthushållningen för finska bonden (Underrättelser från K. Finska hushålln.-sällsk., 1, Åbo 1807, s. 17—31; under gemensam rubrik med mot samma arbete riktade anmärkningar av C. A. Grevesmöhlen, ibid., s. 7—17). — Några

anmärkningar om isläggningen sistledne höst 1805, och om ändringar uti climatet i Wasa län (VA Handl., 1807, s. 59—67). — Om mar-eldar (ibid., s. 79—108). — Försök till att bestämma rätta meningen af land-grund och hafs-band, med några flera uti Kongl. fiskeri-förordningen af den 14 november 1766 förekommande ord (ibid., s. 163—173). — Tankar om ängsodlingen i södra delen af Wasa län (Underrättelser från Finska hushålln.-sällsk., 4, Åbo 1809, s. 1—22). — Bonderesningen i svenska Österbotten. En episod från 1808 års finska krig. Dagboksanteckningar af P. J. Bladh, sammanställda af J. Oskar I. Rancken. Sthm 1882. (4), 107, (1) s. — Anteckningar under en resa till Tyskland, Nederländerna och Paris åren 1799—1800. Utg. af J. O. I. R[ancken]. Hfors 1888. 74 s. (Skrifter utg. af Sv. lit.-sällsk. i Finland, 10: 1.)

Källor: Handlingar i sv. riksarkivet, Finlands statsarkiv, finska hushållningssällskapets arkiv och Helsingfors universitetsbibliotek. — B:s ovannämnda tryckta skrifter, särskilt hans dagboksanteckningar från finska kriget och hans reseanteckningar 1799—1800; Biografinen nimikirja (1879—83); C. E. Bladh, Minnen från finska kriget 1808—1809 (1849); T. Carpelan, Finsk biogr. handbok, 1 (1903); R. Castrén, Skildringar ur Finlands nyare historia (1882); A. R. Cederberg, Petter Johan Bladhin omakätinen elämäkerta (Historiallinen arkisto, 1914); G. Cygnæus, K. finska hushållningssällskapet 1797—1897 (1897); J. R. Danielson-Kalmari, Aleksanteri I:n aika, 1 (1920); K. W. Rauhala, Keisarillinen suomen senaatti 1809—1859 (1915); Schering Rosenhane, Anteckningar hörande till Kungl. vetenskapsakademiens historia (1811).

A. R. CEDERBERG; A. WALLÉN.

3. Anders Blad, den föregåendes broder, f. 2 jan. 1748 i Vasa, † 14 sept. 1834 i koleran i Stockholm. Student i Åbo 16 mars 1763 och i Uppsala 1765; disp. juni 1767 (Fundamenta entomologiæ; pres. K. von Linné); fortsatte studierna i Stockholm 1769; promoverades utan föregående disputationsprov till med. doktor 15 dec. 1775. Fattigläkare för Klara och Kungsholms församling i Stockholm 1774; utövade läkartillsyn vid Sabbatsbergs brunn och fattighusinrättning 1787—89; sänd som läkare till Karlskrona vid epidemien bland flottans manskap 1789; tf. stadsfysikus i Stockholm 1795; läkare vid Strandbergska läkarinrättningen 17 dec. 1798 (K. stadfästelse 12 mars 1799); erhöll professors namn, heder och värdighet 4 aug. 1813; hedersledamot av sundhetskollegiet 27 mars 1817; åtnjöt från 1820 på grund av hög ålder och långvarig tjänst tjänstefrihet från sin befattning vid Strandbergska läkarinrättningen med rätt att uppbära halva lönen och erhöll 1826 avsked med 125 rdr b:ko i pension. Erhöll en belöning av femton dukater av Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien 1794; ledamot av Patriotiska sällskapet; LHA 1811 (preses 1812 och 1821 för halva året, v. preses 1821). — Ogift.

B:s läkarverksamhet ägnades främst åt mindre bemedlades sjukvård i Stockholm; hans meritförteckning upptager endast ett viktigt uppdrag av annan art, deltagandet i sjukvården i Karlskrona under den svåra epidemien vid flottan 1789, då han hörde till de skickliga läkare, som nedsändes från Stockholm; i detta sam-

And. Blad.
Blyertsteckning av A. U. Berndes. Nationalmuseum.

manhang karaktäriseras han som en väl övad praktikus. Ett decennium senare erhöll han läkarbefattningen vid Strandbergska läkarinrättningen, en stiftelse, som grundats genom donation av assessorn Sak. Strandberg 1792 och avser att bereda fri läkarvård jämte medikamenter, nödig och torftig mat samt värme åt behövande ståndspersoner. B:s utnämning föranledde en kompetenstvist emellan stiftelsens direktion och Collegium medicum, vilken dock ej synes ha gällt personvalet. Under de båda decennier, han förvaltade den honom sålunda anförtrodda blygsamma sysslan — lönen utgjorde till en början 180 rdr och höjdes 1815 till 225 rdr — kunde verksamheten icke oväsentligt utvidgas, men vilken andel B. personligen haft i denna utveckling, är ej känt. Hans anseende och plikttrohet äro däremot tillfullo bestyrkta; i sundhetskollegium hette det (1813), att han var »känd och aktad för sin medicinska lärdom och vid Strandbergska läkarinrättningen älskad för sitt nitfulla och charitabla bemödande för sjukliga och fattiga ståndspersoner».

Mot de »ständiga påminnelser om livets bräcklighet», som följde med hans yrke, sökte B. en motvikt i »ålderdomens minnesmärken» och i sociala förströelser. Han omtalas såsom Karl Mikael Bellmans vän, och denne har åt honom ägnat Fredmans epistel n:r 81, »Märk hur vår skugga — märk Movitz mon frère». Två punschbålar och »konung Gustav I:s bägare av porslin» testamenterade B. till Arla Coldinu-orden. Framför allt ägnade han emellertid sina intressen åt arkeologiens studium i förening med en ganska omfattande samlarverksamhet. Så hopbragte han en betydande myntsamling, vilken han emellertid på gamla dagar sålde till universitetet i Helsingfors. Kuriosa av flerfaldiga slag funnos i hans kvarlåtenskap. Betydande var hans bibliotek, som jämte medicinska verk framför allt rymde arbeten i numismatik

och historia, resebeskrivningar och sagor samt en del biografi, genealogi och topografi. Med en viss förkärlek synes han ha sysslat med österländska mynt — det var hans kunskaper om exotiska mynt, som 1794 förskaffade honom ett pris i Vitterhetsakademien —, men han ägnade även uppmärksamhet åt de svenska fornlämningarna, ivrade för deras vård och uppsökte dem åtminstone i Stockholms omgivningar. Det tal, varmed han 1812 tog inträde i Vitterhetsakademien, var ägnat åt några nyare jordfynd i Sverige och återspeglar såväl det amatörmässiga i hans vetenskapliga försök som hans varma nit för fornminnena och hans strövtåg i huvudstadens omgivningar. I B. fann akademien en nitisk ledamot; han saknades sällan vid dess sammankomster, och han undandrog sig ej att uppsätta förslag till prisämnen, granska tävlingsskrifter och deltaga i andra akademiens arbeten. Det framhölls en gång beträffande B., att han, ehuru behövande, vid all sin utmärkta förtjänst aldrig blivit till någon lönande publik syssla befordrad. Hans boupptecknings visar emellertid, att hans ekonomi trots dylika uttalanden ingalunda var svag. Boets behållning översteg 10,000 rdr och fördelades på ett flertal legat, varav det betydligaste var en donation av 3,000 rdr till en barnuppfostringsanstalt på Söder. Vitterhetsakademien, som även tidigare någon gång hågkommits av B., erhöll ett antal föremål (102 nummer) av ganska växlande art ur hans samlingar, däribland J. Kr. F. Hæffners bekanta silhuettporträtt av Bellman. B. nådde en hög ålder och synes ha kunnat glädja sig åt en i det hela kraftfull ålderdom. Väl avböjde han 1829 att resa till Uppsala för att promoveras till jubeldoktor av K. P. Thunberg — »den ende ungdomsvän, jag har i livet här på orten» — men han kunde deltaga i högtidligheterna vid avtäckandet av Bellmansbysten på Djurgården samma sommar och lät ännu år 1832 inskriva sig i det av kammarrättsrådet Gustav Johan Billberg stiftade Linnéska samfundet, varvid han såsom lärjunge till Linné befriades från alla avgifter. Det var emellertid icke endast i yttre måtto, B. representerade sambandet med en äldre tid. Han har karaktäriserats såsom »en av dessa humanistiskt intresserade läkare, som varit av sådan betydelse för svensk bildningshistoria ... och ärades på sin ålderdom som den siste bäraren av 1700-talets lysande kulturtradition».

Tryckta skrifter: Svar på Kongl Vitterhets, historie och antiquitets academiens fråga: Vid hvad tid och på hvad ort det i Kongl. svenska cabinettet förvarade guldmynt, hvarom framledne assessoren Keder skrifvit en afhandling, troligen blifvit slaget? (HA Handl., 7, 1802, s. 95—152). —

Om några jordfynd, som man nyligen har gjort i Sverige (ibid., 10, 1816, s. 207—224; inträdestal).

Källor: Collegii medici prot. och registr. 1798 samt dess skrivelse till K. M:t 25 febr. 1799 och förste arkiatern D. von Schulzenheims promemoria till K. M:t aug. 1813 (bland kollegiets skrivelser), allt i RA; handl. i Vitterhetsakademiens arkiv; brev från B. till C. P. Thunberg (sign. G. 300 d), Uppsala universitetsbibliotek; B:s bouppteckn., Stockholms rådhusarkiv; auktionskatalog över B:s boksamling 1835; Carl Michael Bellmans skrifter, utg. av Bellmanssällskapet, I (1921), s. CCLXIII o. följ.; O. T. Hult, Forschungen über das Auftreten des Typhus recurrens in Schweden und seine ätiologischen Momente hauptsächlich bei der Marine 1788—1790 (1914), s. 18; C. Lundin & A. Strindberg, Gamla Stockholm (1882); F. W. Warfwinge, Om Strandbergska läkareinrättningen (1906).

B. BOËTHIUS.

4. Carl Edvard Bladh, den föregåendes brorson, son till B. 2, f. 13 mars 1790, † 6 apr. 1851 i Stockholm. Student i Åbo 4 mars 1805; avlade examen till rättegångsverken 15 dec. 1810. Auskultant i Vasa hovrätt 22 dec. 1810; bokhållare hos en fransk köpman i Santiago de Chile 1821; flyttade från Santiago till Valparaiso hösten 1827 samt från sistnämnda stad till Buenos Ayres i slutet av år 1828; begav sig efter ännu några års vistelse i Sydamerika till Sverige, där han slog sig ned som grosshandlare i Stockholm. — Ogift.

B. bröt liksom farbrodern Anders med släktens köpmannatraditioner för att fortsätta sin utbildning vid universitetet. Det var den juridiska banan, på vilken han ämnade söka sin framtid. Vid fredsbrottet 1808 vistades han i Åbo. Han var genast färdig att inträda i krigstjänst men hölls tillbaka av ett brev från fadern, som var genomsyrat av missmodets och den nationella självuppgivelsens anda och anbefallde den passiva underkastelsen under vad som komma skulle. B. återvände alltså till fädernehemmet i Benvik. Både han och hans fader undandrogo sig att avlägga den av de framträngande ryssarna fordrade tro- och huldhetseden, men den konsekvens, varmed den äldre Bladh i övrigt fullföljde sitt passivitetsprogram, tycktes skola trygga dem från alla påföljder. Då inträffade den bekanta bonderesningen i Österbotten i slutet av juni 1808. Sedan de sammanrafsade bondhoparna i grund slagits, framträngde ryssarna även till Benvik. Gården plundrades (20 juli), dess ekonomibyggnader brändes, och B. och hans fader bortsläpades av kosackerna. Med en snara om halsen fick B. springande följa en ridande kosack och nödgades på detta sätt tillryggalägga fyra mil på fem timmar; följden blev en strup- och bröståkomma, från vilken han aldrig blev fullt återställd. Först efter många trakasserier, onödiga resor och vedermödor av flera slag kunde B. och hans fader i sept. återvända till Benvik. Efter kriget avslutade B. sina akademiska studier och

inträdde på ämbetsmannabanan, men den sjukdom, han ådragit sig genom kosackernas barbariska transportmetoder, föranledde honom att söka ett varmare klimat. Han ägnade sig därför åt affärsverksamhet i Sydamerika och tillbragte sju år i Chile, vilka han själv karaktäriserat såsom »om än ej alltid de lyckligaste i avseende på realiserandet av de företag, som tillhörde mitt yrke, likväl ibland de angenämaste i min levnad i anseende till det gästfria, okonstlade och förekommande sätt, varpå jag bemöttes av de fleste chilener, med vilka jag hade affärer eller ock endast vänskapsrelationer». I syfte att draga fördel av ett vid inträdande fredligare förhållanden väntat uppsving förlade han därpå sin verksamhet till Buenos Ayres, men i stället för det påräknade fredslugnet mötte han ett våldsamt inbördes krig. Vare sig det berodde på de oroliga inre förhållandena eller andra orsaker, slogo B:s planer till slut fel, och efter betydande förluster lämnade han Sydamerika. Under sin vistelse därstädes hade han livligt intresserat sig för utvecklandet av Sveriges export på denna världsdel och flera gånger avgivit yttranden och förslag om upparbetandet av förbindelserna med denna världsdel; någon praktisk betydelse fingo emellertid dessa hans påpekanden ej, då de stannade i arkivens gömmor. En utförligare och mera systematisk promemoria, vari B. sökte belysa de föreliggande möjligheterna till handelsutbyte, har han själv senare avtryckt i sitt arbete om Montevideo och Buenos Ayres (s. 261—276).

C. E. Bladh.
Oljemålning av Aurora Bladh. Fru I. Kihlman, Helsingfors.

Efter bosättningen i Sverige företog sig B. att skildra de sydamerikanska länder, han lärt känna. Hans framställning är livlig, klar och underhållande samt präglad av autopsi, hans intressen mångsidiga: geografi och natur, seder och bruk, tillgångar, produkter och näringar äro föremål för hans intresse likaväl som de olika landens historia, de samtida brytningarna under och efter

frihetskrigen och de ledande personligheterna. Det är den vita befolkningen, B. egentligen lärt känna, och det är så gott som uteslutande dess förhållanden, som tecknas, även om en och annan uppgift om indianerna, merendels ur andra hand, ej saknas. Ett decennium senare fullföljde B. sitt sålunda påbörjade författarskap, som ej synes ha saknat framgång, genom offentliggörandet av sina minnen från finska kriget. Arbetet äger samma förtjänster som sina föregångare och har tack vare sin rediga, av självsyn och klar uppfattning präglade framställning blivit en huvudkälla för vår kännedom om bonderesningen i Österbotten 1808.

Tryckta arbeten: Republiken Chile åren 1821—1828. Sthm 1837. (1), 302, (2) s. — Resa till Montevideo och Buenos Ayres, jemte beskrifning öfver Plata-floden och de förenta provinserna af samma namn, Paraguay, Misiones och republiken Oriental del Uruguay eller Cisplatina. Sthm 1839. (10), 400, (2) s., 2 tab. — Minnen från finska kriget åren 1808—1809. Sthm 1849. 332, (1) s.

Källor: B:s ovannämnda arbeten; K. Hedman, Släkten Bladh (Arkiv för sv. Österbotten, 1922); Sveriges krig åren 1808 och 1809, utg. af generalstabens krigshist. afdelning, 3 (1912), s. 218 o. följ.

B. BOËTHIUS.

Bladin, Johan Adolf, f. 23 okt. 1856 i Bladåkers församling, † 21 juni 1902 därstädes. Föräldrar: bruksinspektoren Lars Adolf Bladin och Hedvig Karolina Westin. Genomgick Uppsala h. allmänna läroverk; avlade mogenhetsexamen därstädes 1 juni 1876; student i Uppsala ht. 1877; fil. kand. 30 maj 1882; fil. lic. 26 apr. 1888; disp. 12 dec. s. å.; fil. doktor 31 maj 1889; vistades såsom innehavare av riksstatens mindre resestipendium våren och sommaren 1894 för kemiska studier i Tyskland, företrädesvis i Berlin. Amanuens vid institutionen för allmän och analytisk kemi 1 jan. 1885—30 juni 1886 samt 1 juli 1889—31 dec. 1897; docent i kemi i Uppsala 21 dec. 1888; tjänstledig vt. och ht. 1898 samt vt. 1899; laborator vid Lunds universitet 15 febr. 1900. — Ogift.

B. har gjort sig ett bemärkt namn inom den kemiska vetenskapen genom sin upptäckt av triazol- och tetrazolföreningar och sina vackra undersökningar över hithörande kemiska föreningar. På 1870-talet hade A. von Baeyer i München uppvisat, att å ena sidan färgämnet indigo, å andra sidan åtskilliga inom medicinen högt skattade växtbaser innehålla en komplex av kolatomer och en kväveatom, sammanslutna i en ring, och hade uppfunnit metoder att med konst framställa dylika föreningar. Särskilt på 1880-talet började med anledning härav fackmännen att ivrigt söka efter konstprodukter, som kunde användas såsom läkemedel, och i synnerhet sådana, som kunde ersätta det dyrbara kininet med billigare feberfördrivande medel. Den mest upp-

märksammade produkten av detta arbete torde vara det av L. Knorr i Jena upptäckta antipyrinet. Detta innehöll en ring av tre kolatomer och två kväveatomer. Att införa tre kväveatomer i ringformig bindning hade icke lyckats, och utsikterna till en sådan uppgifts lösning syntes minimala. Det väckte därför stort intresse, då B. på ett jämförelsevis enkelt sätt framställde föreningar, innehållande femlediga ringar med icke blott tre utan t. o. m. fyra kväveatomer. Föreningarna visade sig besitta i teoretiskt hänseende mycket egendomliga, oväntade egenskaper, om de också icke fått någon användning på grund av fysiologiska verkningar. Det område av kemien, inom vilket B:s undersökningar föllo, har emellertid sedan blivit föremål för ivrig bearbetning av talrika forskare och intager numera ett avsevärt rum inom den kemiska litteraturen. — B:s hälsa bröts i förtid, och han blev därför ej i tillfälle att infria de löften om en fortsatt framgångsrik verksamhet, som hans tidigare arbeten gåvo.

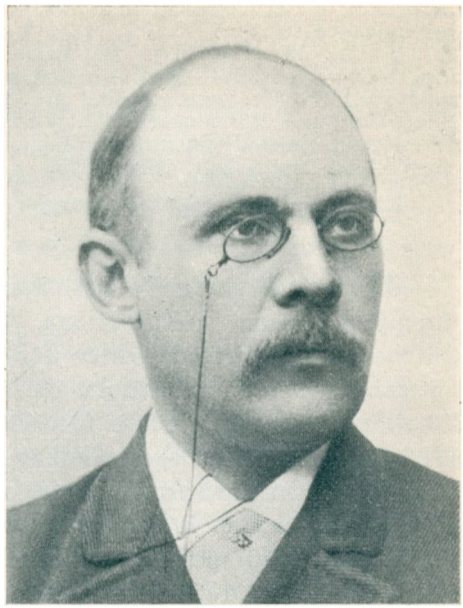

J. A. Bladin.
Fotografi.

Tryckta arbeten: Om inverkan af cyan på para- och ortotoluidin (VA Öfversigt, Årg. 40, 1883, N:o 6, s. 55—62). — Om inverkan af cyan på metatoluidin (ibid., N:o 10, s. 13—15). — Om aromatiska ortodiaminers cyanföreningar (ibid., Årg. 41, 1884, N:o 6, s. 37—51). — Om några ur dicyanfenylhydrazin härledda föreningar (ibid., Årg. 42, 1885, N:o 6, s. 149—157). — Om fenyltetrazolföreningar (ibid., N:o 9, s. 13—19). — Om cymols oxidation och s. k. nitrocymol (ibid., Årg. 43, 1886, s. 85—93; tills. med O. Widman). — Om fenylmetyltriazolföreningar (ibid., s. 253—259). — Studier öfver aromatiska ortodiaminers och fenylhydrazins cyanadditionsprodukter. Upps. 1888. 80 s. (Gradualavh.; även i UUA 1889.) — Om några nya triazolderivat (VA Öfversigt, Årg. 46, 1889, s. 139—152). — Om bisfenylmetyltriazol (ibid., s. 153—156). — Om amidoximer och azoximer inom triazol- och tetrazol-serierna (ibid., s. 339—354). — Om ditriazolföreningar (ibid., s. 647—654). — Om oxidation af fenylmetyltriazolkarbonsyra. 1. *a*-fenyltriazolkarbonsyra. 2. Fenyltriazoldikarbonsyra och *a*-fenyltriazolkarbonsyrans konstitution (ibid., Årg. 47, 1890, s. 295—304, 465—472). — Om fenyletyl-, fenylpropyl- och fenylisopropyltriazolföreningar (ibid., Årg. 48, 1891, s. 309—324). — Om dicyanfenylhydrazins kondensationsprodukter med alifatiska aldehyder (ibid., s. 549—558). — Om inverkan af acetättiketer på dicyanfenylhydrazin (ibid., s. 559—570). — Om triazol (ibid., Årg. 49, 1892, s.

135—144). — Om tetrazol (ibid., s. 207—213). — Ueber Triazol- und Tetrazolverbindungen. Upps. 1893. 4:o (4), 143 s. (Nova acta R. soc. scient. Upsal., Ser. 3, Vol. 16, N:o 3.) — Om oxidation af azimidotoluol (VA Öfversigt, Årg. 50, 1893, s. 571—588). — Thiele's undersökningar öfver nitro- och amidoguanidin (Sv. kem. tidskr., Årg. 8, 1896, s. 8—12, 26—28; ref.). — Något om tetrazolföreningar (ibid., s. 66—71, 83—85). — Flertalet av de i VA Öfversigt publicerade uppsatserna ingå därjämte i Berichte der Deutschen chemischen Gesellschaft, 1885—1893.

Källa: Universitetskanslerns avgjorda ärenden, Lund, 15 febr. 1900, RA.

O. WIDMAN.

Blanc, Johan Mikael von, f. 1738, † 22 jan. 1796 (boupptecknigen) i Karlskrona. Uppträdde som konstmakare i Göteborg 1776; meddirektör för Gemenasiska sällskapet i S:t Petersburg 1778, i Stockholm och svenska landsorten 1778—79, i Göteborg 1779—82; ledare för Göteborgska skådespelarsällskapet 1782—85; reste med eget sällskap i svenska landsorten 1785—87; värdshusvärd i Karlskrona från hösten 1787 till sin död.

Gift 1) med en lindanserska av obekant härkomst (se nedan); 2) 23 maj 1790 med Beata Kristina Köhler, f. 18 dec. 1748 i Höreda, † 25 jan. 1827 i Karlskrona, dotter till korporalen Kristoffer Köhler.

Första gången Jean Le Blanc eller, som han sedermera skrev sig, Johan von Blanc, omtalas i Sverige, är i Göteborg 1776. Av tidningsannonser och notiser erfar man, att han därstädes det året såsom »amerikansk konstmästare» uppträdde i ekvilibrier och akrobatik samt även uppförde pantomimer. Sedermera förenade han sig i Ryssland med den utmärkt skicklige fransk-tyske lindansaren Paul German, varefter båda tillsammans begåvo sig till Sverige. I Dagligt allehanda 18 dec. 1778 läses följande tillkännagivande: »I dag kl. 6 e. m. visar sig uppå Kongl. Operahuset (Bollhuset) det nyligen från S:t Petersburg ankomna Gemenasiska sällskapet för första gången i sina konster uti ekvilibrier.» Varifrån sällskapets egendomliga namn härleder sig är ovisst. Den tidens lindansning var mycket högt uppdriven, och i synnerhet German samt B:s vackra och intagande hustru »m:me de Blanc» hyllades livligt av publiken. Hon var väl växt och hade ett synnerligen präktigt hår, som räckte henne ända ned på smalbenet och som hon gärna koketterade med. Sällskapet fortfor att uppträda på den kungliga scenen under hela vintern, och 18 apr. 1779 fick B. K. M:ts privilegium på sina fysiska och mekaniska konststycken. Fram på våren s. å. lämnade sällskapet huvudstaden för att ge föreställningar i den svenska landsorten. På hösten anlände man till Göteborg, där B. och hans kompanjon grundade den första stående teatern i komedihuset vid Sillgatan; 10 dec. 1779 utfärdades K. M:ts privilegium å

teaterverksamheten i Göteborg, ställt på Germans namn. Sedan B. längre fram skilt sig från sin meddirektör, måste han skaffa sig nya privilegier, och trots protester från Karl Stenborg erhöll han genom landshövding A. R. du Rietz' bemedling 19 mars 1781 tillstånd att uppföra skådespel i Göteborg samt från 1 apr. till 1 okt. i Halland och Skåne, Karlskrona och Jönköping. Detta privilegium utvidgades 18 febr. följande år till att gälla »alla orter i riket, undantagandes residensstaden Stockholm». Truppen benämndes därefter »Göteborgska skådespelarsällskapet under ledning av Johan von Blanc».

I början hade B:s och hans sällskaps representationer i Göteborg bestått av harlekinader, lindansning och akrobatik, men redan vid årsskiftet 1779—80 hade det lyckats att ombilda truppen till ett verkligt dramatiskt sällskap, som 17 jan. inledde sin verksamhet med uppförandet av Holbergs »Jeppe Nilsson på Berget» och fortsatte den med arbeten av Corneille, Racine, Voltaire, Molière, Beaumarchais, Lessing, Holberg, Hallman, Envallsson, Kexél, Wallenberg, Flintberg, Ristell m. fl., med ett ord, det bästa av vad den tidens dramatiska litteratur hade att uppvisa. Så småningom tillkommo även en mängd av de små förtjusande sångspel, som då voro på modet, med musik av Grétry, Duni, Philidor, Monsigny, Pergolese m. fl. B. kan även göra anspråk på äran att först på den göteborgska scenen ha presenterat Shakespeare, vilkens »Romeo och Julia» gavs i nov. 1781. Till och med en av en balettmästare anförd balettkår, bestående av fem herrar och lika många damer, lyckades han åstadkomma i början av år 1785. Biljettpriserna voro, såvitt man kan finna, 16 sk. på första plats och på andra plats 8 sk. Ordinarie spektakeldagar voro tisdagar och fredagar med början kl. 6 e. m., men under den mörkare årstiden eller från 1 nov. redan kl. 5. B. spelade dessutom emellanåt på söndagar och under fastlagen trots magistratens upprepade förbud, vilka han helt enkelt icke brydde sig om. Vintern 1782—83 spelade han icke mindre än åtta söndagar. Domkapitlet anmälde slutligen hans tilltag, varpå regeringen utfärdade förbud häremot, men då hans privilegier 1782 tillåto honom spela samma tider, som i Stockholm voro medgivna, måste förbudet återkallas. B. anordnade även de första teatermaskeraderna i Göteborg, ehuru magistraten såg det med oblida ögon och till och med delgav honom en varning, vid vilken B., sin vana trogen, icke fäste det ringaste avseende. Den första ägde rum på konungens födelsedag 24 jan. 1780, och i okt. 1784 hade B. den glädjen, att konungen själv behagade hedra en dylik bal med sin närvaro, sedan han samma afton bevistat

spektaklet, där han stannade ända till slutet. Det var endast under vinterhalvåret, B. spelade i Göteborg. Teaterabonnemanget gällde vanligen från 15 sept. till 15 mars, då sejouren avslutades, varefter sällskapet begav sig till landsorten för att där fortsätta sin verksamhet; år 1782 räckte dock spelåret undantagsvis till slutet av maj.

B. upparbetade inom kort sin teater till den främsta i landsorten och förmådde i vissa fall tävla med huvudstadens scener. Många av de pjäser, han gav, uppfördes långt senare i Stockholm, t. ex. »Minna von Barnhelm», »Barberaren i Sevilla», »Erasmus Montanus», »Alzire», »George Dandin», »Grefven af Walltron» m. fl., och under hans ledning uppammades talanger, vilkas namn för alltid kvarstå i vår teaters hävder, en Kjell Waltman, en Andreas Widerberg o. a. Hur högt B. som teaterledare på vissa håll var skattad, framgår bl. a. av att landshövdingen 1784 ingick till regeringen med en hemställan, att B. på grund av den flit och kostnad, varmed han underhåller sin trupp, samt till stadens invånares nöje uppför spektakler, måtte erhålla monopol på spektaklerna i Göteborg. Herrar riksens råd tyckte emellertid detta vara väl mycket begärt och avslogo landshövdingens anhållan.

Om B. förtjänade lovord för sitt sätt att sköta teatern, var han däremot såsom enskild person så mycket mer klandervärd. Till följd av sitt brutala och ytterst våldsamma lynne hade han under årens lopp skaffat sig fiender överallt. Han hade svårt att utan krångel och rättegångar fullgöra sina förbindelser samt förolämpade och förfördelade nästan alla, han fick att göra med, sin meddirektör, sin kapellmästare, sin hyresvärd, sina sujetter. Oupphörligt var han stämd för att ha överfallit eller okvädat än den ene, än den andre. Dessutom visade han, som redan nämnts, ett oerhört förakt för stadens myndigheter och tjänstemän. Han blev till och med för sina fräcka tilltag inmanad i häkte, från vilket han emellertid lössläpptes efter sex dagar på grund av landshövdingens mellankomst. Slutligen inträffade dock katastrofen. För en obetydlig förseelse mot ordningsstadgan hade han 1783 blivit kallad inför rätta. Men i stället för att erkänna sin försummelse, utfor han i smädelser mot magistrat och borgmästare samt missfirmade allmänna åklagaren och rättens notarie. Då han för detta dömdes till böter och avbön, vädjade han till hovrätten och slutligen till K. M:t, men i båda instanserna stadfästes underrättens dom, och 11 mars 1785 ägde omsider avbönen rum. Emellertid visade den tillstädeskomna människohop, vilken fyllde rådhusets rum och korridorer, en så hotfull hållning mot B., att rätten på

hans begäran måste ge honom betäckning, för att han helskinnad måtte komma hem. Vad som slutligen kom massans hat mot honom att flöda över, var hans övermod att håna den allmänna förtrytelsen. På affischerna till föreställningen 18 mars utlovade han att ge Holbergs »Den politiske kannstöparen» gratis till tack »för de fägnadsbetygelser, han rönt förliden fredag», därmed åsyftande de applåder, med vilka hans avbön inför rätta av åhörarna ledsagats. Visserligen blev det den aftonen proppfullt i teatersalongen, men än flera personer sammanskockade sig på Stora torget, varifrån massan tågade ned till komedihuset, där den för att lägga i dagen sin avsky och illvilja mot B. med stenar och kopparslantar krossade fönsterrutorna i hans bostad och det därmed sammanbyggda teaterhuset och begingo andra våldsamheter. Oroligheterna måtte ha varit rätt betydande, ty dagen därpå lät konungens befallningshavande uppslå kungörelser, att teatervakten i händelse av våldsamt motstånd hade order »att våld med våld styra och till den ändan blivit försedd med skarpa skott». Landshövdingen ansåg sig därjämte böra inrapportera uppploppet till K. M:t. Då man icke ville ytterligare uppreta allmänheten, anmodade han magistraten tillsäga B. att »tillsvidare med komediers upphörande här i staden innehålla». Denne hade emellertid redan ansett rådligast att i hemlighet lämna Göteborg och bege sig till Stockholm. Stadsfiskalen yrkade därför, att det måtte trummas på gatorna och lysas efter honom såsom varande rymd. En i sanning sällsam avslutning på den en gång så glänsande Blancska teaterverksamheten.

Enligt uppgift i Karl Tersmedens dagbok från Karlskrona 17 maj 1785 »kom komedidirektören Le Blanc med dess trupp hit från Göteborg och öppnade den 19 dess teater». Enligt samma källa för 1 juli kom »Le Blanc att taga avsked, emedan han med dess trupp ärnade passera sommaren uti Östergötland och börjar i Vestervik». Den 20 jan. 1786, berättar Tersmeden, »kom Le Blanc med dess komeditrupp, sedan han passerat hösten uti alla östgötastäderna och därvid funnit sin goda utkomst». Av ett tillkännagivande i Göteborgs allehanda för 7 febr. samma år finner man, att B. därstädes ställt till en teatermaskerad, av vars inkomst han lämnade hälften eller 17 rdr 44 sk. specie till de brandskadade i Jönköping, och 30 mars ägde genom hans anordning den första maskeradbalen rum i Karlskrona komedihus. I början av aug. kom han åter till denna stad, sedan han i Göteborg överlåtit sina privilegier och sin trupp till Andreas Widerberg »mot en ackordsumma av 2,400 rdr att i vissa terminer betalas, för vilken

summa åtta betydeliga invånare gått i kaution». B. slog sig nu ned i Karlskrona som borgare och traktör, inköpte avlidne konteramiralen Grubbes stora hus på Borgmästaregatan och inrättade där ett värdshus, som han gav namnet Storkällaren. Många annonser i Weckobladet vittna om hans livliga verksamhet därstädes ända till hans död vid femtioåtta års ålder. Dödsorsaken uppges i dödboken i en senare tillfogad anteckning — där dödsdagen, tydligen felaktigt, är satt till 20 febr. — ha varit »bröstvattusot». Jordfästningen ägde rum i Karlskrona, men liket fördes sedan till Augurum. Bouppteckningen visar ett burget bo. Där funnos fyra stycken ringar och en präktig snusdosa av guld, silver värderat till 346 rdr 18 sk. och ett rikhaltigt möblemang. En biljard och nio stycken spelbord erinrade om den av B. bedrivna källarrörelsen, på vars konto man naturligtvis även får skriva ett ansenligt parti vin, mosel, rhenskt och franskt, värderat till 316 rdr. — En brorsdotter till B., Katarina Le Blanc († 17 nov. 1807), dotter till överstelöjtnanten i fransk tjänst Adam von Blanc, boende i Lüttringhausen, vistades i B:s hus och blev någon tid efter hans död gift med handelsmannen Petter Magnus Schalin.

Källor: Meddelanden av förste bibliotekarien G. Carlquist efter bouppteckningar och Karlskrona tyska församlings kyrkoböcker i Lunds landsarkiv; den samtida tidningspressen; biographica, RA; W. Berg, Göteborgs äldre teatrar, 1 (1896); B. Schöldström, Minnen och anteckningar (1893); Amiral Carl Tersmedens memoarer, 6 (1919).

N. PERSONNE.

Blanch, Theodor Julius, f. 18 juni 1835 i Berlin, † 3 okt. 1911 i Stockholm. Var anställd vid restauranger utomlands; överflyttade till Göteborg; föreståndare för Lorensbergs utvärdshus därstädes i mitten av 1850-talet; praktiserade vid olika restauranger i Stockholm; föreståndare för Jönköpings restaurang 1859 och tillika för Hallsbergs järnvägsrestaurang från nov. 1862; övertog Operakällaren i Stockholm 1866; öppnade Blanchs kafé 1 juli 1868; förestod svenska restaurangen på utställningen i Wien 1873; hovleverantör 7 apr. s. å.; kejserlig-kunglig hovleverantör vid hovet i Wien nov. s. å.; öppnade en teater 1879 samt konstsalong och konsthandel 1883; erhöll titel hovkonsthandlare s. å. RVO 1873; erhöll Litteris et artibus.

Gift 5 okt. 1904 med Adolfina Paulina Amberg, f. 23 jan. 1843, dotter till sadelmakaremästaren Gustav Adolf Amberg och änka efter pianofabrikören Erik Jacobson.

B:s tidigare bana rörde sig inom restauratörfacket: han praktiserade i Stockholm som kypare på restaurang de Suède och som portier på hotell Rydberg, han förestod hotell i Hallsberg och

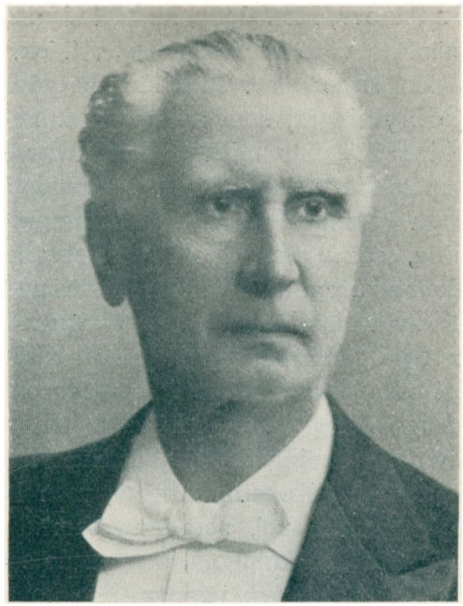

Theodor Blanch.
Fotografi.

Jönköping samt under en kortare tid Operakällaren, som just då undergått en del genomgripande lokala förbättringar. Sitt namn fäste han för beständigt vid Blanchs kafé, som han 1868 öppnade i Atelierbyggnadsaktiebolagets nyss färdiga hus i hörnet av Kungsträdgården och Västra Trädgårdsgatan. Han inredde det med stor prakt och ståt, vari det tävlade med Berns' salonger, som öppnats några år förut, och införde en nyhet för Sverige i och med anordnandet av aftonkonserter året om. I sin lokal installerade B. 1878 först i vårt land elektrisk belysning. Sin skicklighet som restauratör fick B. visa som innehavare av den svenska restaurangen på utställningen i Wien 1873. Hans smörgåsbord och punsch lyckades där — berättar en samtida — komma på modet; furstarna och ärkehertigarna voro hans trägna gäster; särskilt kom ärkehertig Ludvig Viktor med sin adjutant ofta dit för att äta frukost i förening med en sup och en flaska punsch. År 1881 lämnade B. sitt stockholmskafé i andra händer, innehade en kortare tid ett finare s. k. wienerkafé men ägnade sig småningom åt andra verksamhetsgrenar, som alltmer fångat hans intresse. Redan 1879 hade han å De Geerska tomten invid Blanchs kafé byggt en liten smakfullt utstyrd teater — den i senare tid återupptagna Blancheteatern — där små, ganska goda danska och franska teatertrupper omväxlade med populärvetenskapliga föreläsningar, kammarmusiksoaréer och varietéföreställningar. Företaget torde dock icke ha burit sig ekonomiskt. B. upphörde snart därmed och förvandlade 1883 teatern till en elegant konstsalong. Syftet var i främsta rummet att förmedla den svenska allmänhetens bekantskap med utländska artisters arbeten. B. inledde underhandlingar med konstnärer och konstverksägare i utlandet och lyckades redan samma år få till stånd en utställning av i synnerhet franska tavlor, bl. a. av Neuville, Bouguerau och Gerôme. Sedermera utställdes verk

av Canova, Munkácsy, Makart, Ajvazovskij och andra. Även svenska mästare voro representerade, t. ex. J. Kronberg med sin berömda »Kleopatras död». Rätt stor betydelse fick B:s konstsalong under de brytningar, som ägde rum inom den svenska konstnärsvärlden vid 1880-talets mitt. Sålunda var det där, som parissvenskarnas exposition »Från Seinens strand» öppnades i apr. 1885, och i sept. samma år började på samma plats »Opponenternas» utställning, som räknade 155 konstverk av 50 utställare. Men även Konstakademien anlitade lokalen för sin utställning 1887, och sålunda blev B:s salong »ett neutralt område för olika konstskolor» och på samma gång en punkt, »dit det övriga Europa kommer för att visa oss, vad det i konstavseende kan ha att bjuda». Otvivelaktigt bidrog B. genom denna sin verksamhet till att åstadkomma en uppryckning inom konstlivet i Stockholm. År 1889 överlät B. lokalen till Konstföreningen, men han fortsatte till sin död (1911) den konsthandel, som han samtidigt drivit; dess standard sjönk emellertid småningom, och på de senare åren exponerades där rätt mycket kram och undermåliga konstprodukter. B. var även starkt musikintresserad och begåvad med en präktig sångröst; han var mycket stolt över denna och provsjöng en gång under en vistelse i Paris (1876) för därvarande operas världsberömde baryton J. B. Faure, vilken skall ha häpnat över den väldiga volymen av hans stämma.

Källor: Nekrologer i pressen; F. v. Dardel, Dagboksanteckningar 1873—1876, 1881—1885 (1916, 1920); C. Lagergren, Mitt livs minnen, 2 (1923); C. Lundin, Nya Stockholm (1890); B. Schöldström, I kikaren (1890).

G. Jacobson.

Blanche, drottning, se Blanka.

Blanche, släktnamn, antaget av kyrkoherden Mårten Kristoffer Bergvalls och Katarina Kristina Hedbergs son August B. (se nedan 1) samt Katarina Kristina Hedbergs och hovslagaren Johan Jakob Blancks barn, bland vilka kyrkoherden i Vaxholm Axel Alexander B. blev far till litteratören Thore B. (se nedan 2).

Källa: L. M. V. Örnberg, Svenska ättartal för år 1896 (1896).

1. August Theodor Blanche, f. 17 sept. 1811 i Stockholm, † 30 nov. 1868 därstädes. Föräldrar: dv. e. o. skvadronpredikanten vid livgardet till häst, sedermera kyrkoherden i Ladugårdslands församling Mårten Kristoffer Bergvall (se denne) och Katarina Kristina Hedberg. Åtnjöt undervisning i Klara skola 1819—27 och i Stockholms gymnasium; student i Uppsala 7 okt. 1829; jur. fil. kand. 24 okt. 1832; lämnade universitetet s. å. men återvände vt.

1836; jur. utr. kand. 31 maj 1838; företog resor till Köpenhamn 1838, 1840 och 1861, till London och Paris 1850—52 och till Italien 1864. Inskriven i kansliet 1832 och i riksbanken samt i Svea hovrätt 15 juni 1838; v. notarie i Stockholms rådhusrätt 1838; medarbetare i Freja s. å.; redaktör för samma tidning 1839—42; v. auditör vid Svea artilleriregemente 1839—53; medarbetare i Göteborgs handels- och sjöfartstidning 1839 och i Stockholms Figaro; biträde hos häradshövding K. M. Schönmeyr i Södra Ångermanlands domsaga under år 1843; biträde i bevillningsutskottet vid riksdagen 1844—45; litteratör vid K. teatern 1846—49; sekreterare i konstnärsgillet 1846—jan. 1848; medarbetare i Aftonbladet 1855—56 och 1865; redaktör för Illustrerad tidning 1857—63 (utg. bevis 27 dec. 1856); lämnade bidrag till Söndags-Nisse; riksdagsman för Stockholm 1859—66; representant för borgarståndet i Trondhjem och Kristiania vid Karl XV:s kröning 1860; medlem av Gröna stugan och av Idun, där B. tillhörde den första nämnden; stadsfullmäktig i Stockholm 1863—64; ledamot av riksdagens andra kammare 1867—68 och var därunder ledamot av konstitutionsutskottet 1868. — Ogift.

B:s personlighet och författarskap präglas i hög grad av hans börd: han var Stockholmsbarn och utgick ifrån ett småborgerligt hem. Modern, soldatdotter från Bergslagen, hade såsom tjänstflicka hos räntmästaren I. Ouchterlony ingått en förbindelse med informatorn i huset Bergvall. Denna förbindelse bröts emellertid, då Bergvall fick utsikt till ett rikt gifte. Karin Hedberg å sin sida tog då en annan friare, hovslagaren Blanck, och medförde i detta äktenskap sin son med Bergvall, August Theodor. Denne upptog styvfaderns namn, men i dess ursprungliga form Blanche — släkten var vallonsk. Modern var en ovanligt både behaglig och duktig kvinna. Hon lär redan under mannens livstid hava tagit del i verkstadens skötsel och fortsatte efter hans död 1830 rörelsen på egen hand. Den omvårdnad, hon ägnade sin förstfödde, vedergällde denne med en dyrkan, som även tog sig uttryck i flera av hans berättelser, t. ex. »Den rödrutiga schalen». Hemmet var beläget först (till 1825) i Sporrongska gården vid Klara sjö, sedan vid Hötorget i von Hams gård, denna senare skildrad av B. i hans sista »bild ur verkligheten», »Ekströms paradis». Överhuvud hava för honom, som för alla stora berättare, barndomsminnena varit en riktig guldgruva av motiv. Vad han sett av Stockholms gator och gårdar, helst i de dåvarande utkanterna, och vad han upplevat i Klara skola och med kamraterna där har ingått i en mängd av hans berättelser och delvis i romanerna, exempelvis i början av

»Flickan i Stadsgården». B. lär redan som pojke ha börjat göra anteckningar, och han var alltid »glupsk på underbara historier».

Från skolan medförde B. en avgjord motvilja för all slags klassisk lärdom och ett livligt intresse för historia, som väckts av den bekante läroboksförfattaren Jakob Ekelund. Om motviljan mot den klassiska lärdomen blev beståndande, så tog däremot det historiska intresset snart slut. B. levde så helt i sin samtid, att han icke bevarade någon håg för det förflutna. Då han på äldre dagar kom till Italien, var han »måttligt förtjust». I Uppsala levde han ett glatt studentliv och tog sina examina, men för vetenskapen hade han ingen håg, och universitetet betraktade han med liberalens förakt. En historia om att han skulle blivit handgripligen tuktad för opposition mot ett förslag att uppvakta E. G. Geijer är emellertid obestyrkt och motsäges av »Läkaren», där han begagnat motiv från studentlivet. B. hörde hemma i Stockholm. Under de år, han bodde där mellan sina båda Uppsalavistelser, skall han hava försörjt sig med privatundervisning och renskrivning. Efter avläggandet av sina examina tjänstgjorde han något i ett par ämbetsverk, men drogs snart in i journalistiken. Åren 1838—40 voro ju en politiskt synnerligen upprörd tid, då pressen hade sin »rabulist»-period. B. gjorde sin debut med en broschyr, i vilken han satiriserade Stockholmstidningarna, och blev medarbetare i Freja, en halvveckotidning »i litterära och blandade ämnen», redigerad av K. af Kullberg, organ för de yngre litteratörerna och för Johan Johansson, sedan dennes Argus blivit ihjälkonkurrerad av L. J. Hiertas Aftonblad. B. blev redan med 1839 »gerant» för Freja och skrev däri dels (under signaturen —e) teater- och musikrecensioner, dels skisser. Med politiken befattade han sig icke direkt men kom dock i polemik med särskilt Aftonbladet. En försoning med Hierta ingicks i början av 1841, men snart var B. ånyo i delo med dennes medarbetare K. J. L. Almquist, vars »Det går an» han »fortsatt» i sin berättelse »Sara Widebeck», en skäligen överdriven och grov satir. Nya tvisteämnen kommo till, och i det Almquist tillät sig försåtliga insinuationer mot B:s far, Bergvall, begick han ett »dåd», som upprörde hela pressen och gjorde B. utom sig. Vid ett möte med Almquist i Strömparterren (10 juli 1842) spottade B. denne i ansiktet. Då Hierta, som vid detta tillfälle var stadd på utländsk resa, efter en månad återkom, sökte B. och dennes vänner (även inom Aftonbladets redaktion) förmå honom att avskeda Almquist, men Hierta låtsade som om ingenting hänt.

Aug. Blanche.

Litografi av A. Nay.

B. hade fått nog av journalistik och avgick med årets slut ur Freja. Hans humör var emellertid ingalunda nedstämt, det ådagalade han i sitt nu började dramatiska författarskap. Den 21 mars 1843 uppfördes på Mindre teatern hans första lustspel »Positivhataren», som vann stort bifall; före säsongens slut kommo ännu fyra större och mindre stycken på scenen. Någon tids tjänstgöring på domarkansli i Norrland var blott ett tillfälligt avbrott; 1845 fick B. på K. teatern upp sitt skådespel »Läkaren», som också rönte stor framgång. Till den allvarliga genren höra jämväl »Jernbäraren» och »Engelbrekt och hans dalkarlar», men för övrigt är det inom lustspelet, B. gjort sin insats. Dahlgren upptager hans namn vid icke mindre än trettiosex stycken och av dessa hava tjugutre upptagits i »Samlade arbeten»; till de övriga har B. blott lämnat en eller annan kuplett. Vad man har att räkna med är utom de ovannämnda ett tiotal lustspel, men även dessa äro — kanske med undantag av »Rika morbror» — såsom Georg Nordensvan uppvisat, blott bearbetningar av franska, danska och tyska original. Detta gäller t. o. m. de mest berömda, »Hittebarnet» (1847) och »Ett resande teatersällskap». Konjanderfiguren i det förra är icke B:s skapelse; han har av en parisisk småborgare gjort en stockholmsk genom att begåva honom med böjelse för toddy och tillägga några lokala anspelningar. Så har B. överallt gått tillväga; han skar bort åtskilligt, kryddade med en del nya lustigheter, skänkte dialogen naturlighet och friskhet och skapade sålunda, för första gång sedan Gustav III:s dagar, ett lustspel med svensk färg och ton. Och härtill fogade han fyndiga, ibland verkligt kvicka kupletter; själv en ypperlig vissångare visste han på pricken, vad som gjorde sig. B. har även själv satt samman en del nätta melodier. Hans lustspel blevo ett motstycke till Heibergs vaudeviller, men på ett mera borgerligt plan. En plats för sig i hans alstring intager i viss mån »En tragedi i Vimmerby», som 1848 uppfördes på operan (där den ej hörde hemma), blev utvisslad, men 1853 uppstod såsom »Ett resande teatersällskap» och sedan förvärvat anseende såsom i sin art klassiskt. Grundat på ett i gammalfransk stil skrivet, från Scarron's »Le roman comique» hämtat stycke, har detta dock långt mera anspråk på självständighet, och med verklig Holbergsk festivitas har B. genomfört sin travesti; en gestalt som Ölander synes vara hans egen skapelse.

Med 1840-talet är B:s verksamhet för teatern väsentligen slutad. Hans far Bergvall hade redan tidigt tagit hand om honom, rimligtvis bekostat hans kurs i Uppsala och från 1842 låtit honom bo på sin malmgård på Ladugårdslandet. 1850 fick han göra en

resa till Paris, då målet för alla litteratörers längtan. Vistelsen avbröts, för att B. skulle från hemmet följa fadern, vars lungor voro angripna, till södern. Denne avled i Paris våren 1852 och befanns då (hans äktenskap hade varit barnlöst) hava till sin arvinge insatt B., vilken sålunda drog in på Malmgården såsom en förmögen man. Han tog till sig sin mor såsom värdinna och öppnade sitt hem för ett glatt sällskapsliv, där han själv med sina gåvor säkerligen var den mest underhållande. En tid bortåt tycktes han förlorad för författarskapet, några år hade han nog av sällskapslivet, men lusten att berätta var dock i längden outrotlig hos honom.

Vid sidan av sina teaterstycken hade B. skrivit utom smärre saker fyra stora romaner, och sina intryck av Paris återgav han i en sådan, »Sonen af Söder och Nord», författad på ort och ställe och kapitelvis hemsänd. Det var den franska sensationsromanen, hos oss införd av Almquist, B. i dessa verk odlade, med förebild närmast i Eugène Sue, vilken han sedermera (i Illustrerad tidning 1857) hyllat såsom en folkets förkämpe. Alltifrån »Jernbäraren» (1845) var dennes inflytande tydligt. B. ville också blotta samhällets brister och föra de smås talan, med sin tendens ursäktade han sin realism (företalet till »Vålnaden»), men till sist är det dock glädjen att berätta, som tar försteget. Uti Aftonbladet skrev han 1856 dels kåserier, under signaturen Vidar, dels serien »Berättelser efter klockaren i Danderyd», och med det följande året övertog han Illustrerad tidning. Det är i denna, hans författarskap når sin höjd. Startat 1855, fick detta blad sin prägel först med B., som bragte det upp till en upplaga av över 3,000 exemplar. Det blev en ny Freja på ett mera modernt och högre plan. B. hade här tillfälle att säga ett borgerligt ord i politiska frågor på sitt sätt, dvs. än kåserande, än patetiskt. Han biograferade levande och avlidna, vanligen utgående från sitt personliga intryck, sade uppriktigt sin mening, men framdrog helst den sympatiska sidan. Han fortsatte slutligen här sina »skisser» med de bekanta serierna »Hyrkuskens berättelser», »En prestmans anteckningar» och »En skådespelares äventyr».

Skissen leder som litterär genre sina anor tillbaka till Englands essay-papers, hade fram på 1830-talet blivit på modet i Frankrike och sedan hos oss, där termen även täckte, vad som egentligen är en short story, en novellett. B. var lika mycket berättare som skildrare. Sitt material fick han ibland från rättegångshandlingar, ibland från meddelanden av vänner, bland vilka nämnas pastor J. Boman och lektor V. Enblom, men framför allt ur sitt eget överrika förråd av intryck och minnen, vilka stodo levande

för honom och alltid voro till hands. Emil Key förtäljer härom: »Promenerade man med honom på gatorna, då var han som mest underhållande. Vart och vartannat hus, dess innevånare och dessas märkliga öden voro föremål för hans skildringar. Han kunde gå så halva natten och berätta livligt och målande, antingen ämnet var tragiskt eller humoristiskt. Han var som ett levande lexikon över gamla och nya Stockholm. Nästan allra mest roande var han, då han berättade om sin barnteater och sitt Uppsalaliv samt anekdoter från detta. Stundom blev han med flit cynisk. Som han visste, att det var för sent för honom att kunna nå förfining, låtsade han förakt för den finare umgängestonen. Såsom värd på sin Malmgård, som han ärvt efter sin far, var han däremot artig och älskvärd.»

B. är först och främst Stockholmsskildrare, bredvid Almquist och Sturzen-Becker den främste mellan Bellman och Strindberg. Med »naturen» i egentlig mening har B. visserligen intet att skaffa; hans målningar av denna äro i tidens mest tillgjorda manér. Men inbegriper man i termen stadens gator och hus och tomter med trädgårdar, plank och kåkar, då är B. en mästare. Om hans »Bilder ur verkligheten» hava rätt till namnet, är det genom den bestämda lokaliseringen, vilken ger det egentligt realistiska intrycket. Med människoskildringen är det klenare beställt; hjälten och hjältinnan i romanerna äro bedrövliga schabloner, bifigurerna däremot ofta långt mera levande. Dessa äro också så gott som alltid gjorda efter levande modell och uppträda ibland t. o. m. under sina verkliga namn. I och med B:s återgång till det lilla formatet bliva de huvudpersoner, och därmed är konstnärligheten nådd. De grälla färger, som härskat i de tidigare berättelserna och i romanerna, stämmas ned, och det sensationella inslaget dämpas. Det komiska och det sentimentala äro B:s egentliga element. Man kan måhända uttrycka detta så, att det franska inflytandet viker för Dickens'. Med denne hade B. en överraskande likhet: börden och därmed den humanitära tendensen, förkärleken för originella och kuriösa figurer, skådespelartalangen, farslynnet. B. klandrades ofta av den samtida kritiken för sin förkärlek för »låga» karaktärer. Man kunde vända om detta och säga, att B. lyckas bäst, då han håller sig till den samhällsklass, som han verkligen kände till, småborgarens, men icke brister det då på sympati och betonande av de goda sidorna. Om någon typ synes framför andra omhuldas av B., så är det den, som genom en ofördärvad naturlighet segrar över en konventionell bildning; man jämföre Keys nyss anförda yttrande om B:s egen brist! Det bör påpekas, att om B. först i sina »Bilder ur verkligheten» ålagt sig den begränsning, som var nödvändig för

hans — relativa — mästerskap, så finns det redan i romanerna en mängd scener, som i och för sig äro förträffliga och bryta av mot det schablonerade och oäkta i det övriga.

B:s stil har sina lätt märkbara svagheter; tidens smak för den dånande och lysande frasen delade han, så mycket mer som skådespelaren i honom njöt av att få slunga fram den i tal. Men hans berättarförmåga är oförneklig. Mången gång är hans motiv endast en skäligen enkel anekdot, men den förtäljes så väl, den sättes i scen med en sådan omsorg om bakgrunden, med så mycken uppfinningsrikhet i repliken, att bagatellen blir läsvärd, — lustig, pikant, rörande — ibland allt på en gång.

B. har i yngre dagar säkerligen låtit pennan löpa raskt, men med tiden ägnade han alltmer möda åt sin form. Det intygas, att redan korrekturen till »Sonen af Söder och Nord» företedde talrika rättelser, och sina uppsatser i Illustrerad tidning kunde han aldrig nog ciselera; till slut fick faktorn halvt rycka dem ifrån honom. B. bekänner ock för Sturzen-Becker 1861, att han numera gruvar sig för att sätta pennan på papperet. Hans offentliga anföranden voro också utarbetade på förhand och inlärda; sedan var det hans — liksom t. ex. Björnsons — skådespelartalang att ge åhörarna intrycket av något, som stundens ingivelse födde.

På äldre dagar kom B. in i den praktiska politiken; han blev medlem av borgarståndet 1859 och sedan av andra kammaren. Hans folklighet och hans talargåva, hans frikostighet och hjälpsamhet skapade och vidmakthöllo en popularitet, som torde varit sällsynt i vårt land. Till sina åsikter var han demokrat; från ungdomen hade han insupit misstron mot all statsstyrelse, mot allt som var officiellt på något sätt, och hans varma hjärta gjorde honom ivrig för alla humanitära reformer. Genom motioner och anföranden har han kämpat för avskaffande av prygel och dödsstraff, för kvinnans rättigheter, oäkta barns arvsrätt, skarpskytterörelsen m. m. Representationsreformen hade B. livligt agiterat för — han ville också ha rösträtten mera utsträckt —, och då den avgörande omröstningen hos adeln utfallit till dess förmån, var han den självskrivne tolken av de glada känslorna hos massan av Stockholms invånare; i Ord och bild för år 1905 kan man läsa en livfull skildring av denna dag (7 dec. 1865) och av B:s deltagande, skriven av Emil Svensén. I politiken spelade B:s temperament ibland in på ett mindre lyckat sätt; han ansåg sig på demokratiskt konto hava rätt att bli grov.

I det vid B:s inträde i politiken oroliga förhållandet till norrmännen (ståthållarestriden) stod han på deras sida och blev

jämväl, då han vid Karl XV:s kröning besökte Trondhjem och Kristiania, föremål för stora hyllningar. För Polens och Italiens frihetsstrider hyste han den varmaste sympati och understödde de flyktande polackarna; Bakunin hade han en tid hos sig på Malmgården. Vid den dansk-tyska konflikten talade han däremot för att Sverige skulle sitta stilla; bakom den — för B. typiska — frasen: »för Danmark, vår frände, talar blodsbandet; för Polen, främlingen, blodströmmarna», ligger rimligtvis misstron mot skandinavismen såsom en akademisk och monarkisk rörelse.

Den stora kretsen av gäster på Malmgården vidgades än mer genom B:s inträde i politiken; han firade det ock genom en magnifik fest hos La Croix i febr. 1860. Intill slutet av sitt liv kunde B. fortsätta att med hela sitt temperaments kraft taga del i offentliga angelägenheter och sällskaplig glädje; hans död var plötslig, såsom han själv önskat den. Under festligheterna vid invigningen av Karl XII:s staty 30 nov. 1868 träffades han av ett slaganfall och avled omedelbart. Hans begravning gav anledning till en folkhyllning av enastående mått. Ett monument över B. avtäcktes 30 nov. 1918 på den forna Malmgårdens plats.

Tryckta arbeten: Publiken och tidningarne, eller den rysliga tuppfäktningen. Stort spektakel i två öppningar, med chörer, balletter, fäktningar, evolutioner, saltomortalsprång och sidosparkar. Sthm 1838. 12:o 64 s. (Anon.) 2:a uppl. Sthm 1838. 12:o 64 s. (Anon.) — Rabulisterne. Galla-spektakel i två akter, med chörer, balletter, chocker och ett briljant fyrverkeri till slutet. Sthm 1838. 54 s. (Anon.) — Sara Widebeck. En tafla ur lifvet, af —e. Fortsättning till: Det går an N:o 1 [af C. J. L. Almquist] och Det går an N:o 2 [af J. W. Snellman]. Sthm 1840. 12:o 96 s. (Sign.) — Hjertklappningen. Fé-opera i fem akter och 7 taljade tablåer (Nyaste Freja, 1842, N:o 20; anon.). [Riktad mot L. J. Hierta och Aftonbladet.] — Positivhataren. Lustspel med sång i fyra akter, af —e. Musiken af J. N. Ahlström. Sthm 1843. 12:o 93 s. (Sign.) [Senare med nytt omsl. utg. såsom suppl.-häfte till förf:s Theaterstycken, se nedan.] 2:a uppl. Sthm 1862. 8:o 82 s. (Sv. theatern, N:o 11.) — Orden till chörerna och kupletterna ur Silfverbröllopet. National-divertissement. Sthm [1843]. 8 s. (Anon.) Annan uppl. Gtbg 1843. 8 s. (Anon.) — En trappa upp och på nedra botten, eller grosshandlaren och klädmäklaren. Vådevill i tre akter. Efter Mélesvilles och Carmouches's franska imitation af Nestroys tyska orig. Sthm 1843. 100 s. (Anon.) — Kröningsdagen. Tillfällighetspjes med körer och kupletter i en akt. Musiken ordnad af J. N. Ahlström. Sthm 1844. 12:o 36 s. — Theatergalleri. Porträtter af Wilhelmina Fundin, Mathilda Gelhaar, Jenny Lind, Giovanni Belletti, Julius Günther och Olof Strandberg, jemte text. Sthm 1844. 54 s., 6 portr. (Tills. med K. af Kullberg.) — 1844—1845. Sceniskt trolleri i en akt med körer och kupletter... Sthm 1845. 12:o 20 s. — Jenny eller ångbåtsfärden, dramatiseradt äfventyr på sjön i en akt med chörer och kupletter. Sthm 1845. 12:o 32 s. (Sv. theatern, N:o 12.) — Jernbäraren. Händelse ur folklifvet. Norrk. 1845. 75 s. (Orig.-bibliothek i den sköna litteraturen, Årg. 1845: 7.) — Körer, kupletter och melodramer ur Läkaren. Skådespel... Sthm 1845. 12:o 18 s. [Hela pjäsen se nedan.] — Kupletter och körer ur Stockholm, Westerås och Upsala. Lustspel... Sthm 1845. 17 s. [Hela pjäsen se nedan.] — Taflor och berättelser ur Stockholmslifvet. Sthm 1845. 12:o 562 s. [Utkom i 7 häften med särsk. titlar: Stockholmslifvet skildradt i taflor och berättelser.] Ny, tillökad uppl. under titel: Samlade taflor och berättelser. D. 1—3. Sthm 1856—57. 317, (1)

s.; 267, (1) s.; 327, (1) s. [Senare uppl. Sthm 1867, 2 delar, samt i förf:s Samlade arbeten.] — En mycket vacker och nöjsam historia om löjtnant Nagelborste, skomakaren Snörlund och hans hustru samt deras dotter Catharina och gesällen Hendrik Sulgren. Af A. B. Sundsvall 1846. 26 s. (Sign.) [Tidigare under titel: Skomakarens dotter. Scen ur Stockholmslifvet, tr. (anon.) i Nyaste Freja, 1840, N:o 33—36; senare utg. i ett flertal uppl., den senaste Gtbg 1909. 16:o 32 s.] — Theaterstycken. [H.] 1—10 & Suppl.-häfte. Sthm 1846—48, 1843. 12:o. 1. Magister Bläckstadius eller giftermåls-annonsen. Lustspel i två akter med sång. 1846. 48 s. [6:e uppl. Sthm 1909. 8:o 39 s. (Sv. theatern, N:o 1).] — 2. Läkaren. Skådespel med sång i fyra akter och åtta tablåer. 1846. 91 s. [2:a (rättel. 3:e) uppl. Sthm 1862. 12:o 80 s. (Sv. theatern, N:o 2.)] — 3. En födelsedag på gäldstugan, lustspel i en akt med sång. Efter en dansk intrig [af Th. Overskou]. 1846. 53 s. [Ny uppl. Sthm 1847. 12:o 53 s. (Sv. theatern, N:o 3.)] — 4. Rika morbror. Lustspel med sång i två akter. 1846. 54 s. [6:e uppl. Sthm 1915. 8:o 44 s. (Sv. theatern, N:o 4.) Särskilt utg.: Valda sångstycken ur lustspelet Rika morbror. Norrk. 1847. 8:o 8 s.] — 5. Engelbrekt och hans dalkarlar. Hist. skådespel i fem akter, med chörer, kupletter, melodramer och marscher. 1846. 102 s. [4:e uppl. Sthm 1881. 12:o 84 s. (Sv. theatern, N:o 5.)] — 6. Stockholm, Westerås och Upsala. Lustspel i tre akter med körer och kupletter. 1847. 77 s. [3:e uppl. Sthm 1892. 8:o 56 s. (Sv. theatern, N:o 6.)] — 7. Herr Dardanell och hans upptåg på landet. Lustspel i fyra akter med körer och kupletter. (Efter en tysk intrig.) 1847. 86 s. [3:e uppl. Sthm 1892. 62 s. (Sv. theatern, N:o 7.)] — 8. 1846 och 1946, Féeriskt lustspel i 2 akter och 4 tablåer med kupletter, chörer och melodramer. 1847. 59 s. [3:e uppl. Sthm 1892. 8:o 44 s. (Sv. theatern, N:o 8.)] — 9. Jernbäraren. Skådespel i 3 akter och 6 tablåer. 1847. 54 s. [3:e uppl. Sthm 1892. 8:o 42 s. (Sv. theatern, N:o 9.)] — 10. Hittebarnet. Lustspel i två akter. (Efter en fransysk idé.) 1848. 48 s. [6:e uppl. Sthm 1913. 12:o 39 s. (Sv. theatern, N:o 10.)] — Suppl.-häfte: Positivhataren (se ovan). [B:s Theaterstycken ingå jämväl i den 1:a och 3:e uppl. av förf:s Saml. arbeten, se nedan.] — Tegnérs minne. Dramatisk framställning i fem afdelningar jemte prolog och epilog med chörer, kupletter och melodramer. Sthm 1847. 12:o 72 s. [Texten dels anordnad, dels förf. av B.; musiken dels komp., dels arrang. av Joh. Berwald.] — Flickan i Stadsgården. Novell. Sthm 1847. 12:o 484 s. (Nya sv. parnassen, 5.) [Senare uppl. i förf:s Saml. arbeten; särsk. uppl. Gtbg (tr. Sthm) 1913. 2 vol. 160, 160 s.] — Vålnaden. Roman. D. 1—4. Sthm 1847. 768 s. [Senare uppl. i förf:s Saml. arbeten; särsk. uppl. Gtbg (tr. Sthm) 1913. 2 vol. 192, 192 s.] — Banditen. Berättelse. Norrk. 1848. 12:o 496 s. (Orig.-bibliothek i den sköna litteraturen, Årg. 4: 2.) [Senare uppl. i förf:s Saml. arbeten; särsk. uppl. Sthm & Gtbg (tr. Sthm) 1914. 2 vol. 317 s.] — Första älskarinnan. Romantiserad skildring. D. 1—2. Sthm 1848. 448 s. (Nya sv. parnassen, 11.) Annan uppl.: Borgå 1848. 16:o 448 s. (Läse-bibliothek i Finland.) [Senare uppl. i förf:s Saml. arbeten; särsk. uppl. Gtbg (tr. Sthm) 1913. 2 vol. 159, 158 s.] — Kråknästet. Berättelse ur Stockholmslifvet. Sthm 1849. 72 s. (Nytt orig.-bibliothek i den sköna litteraturen, 1849: 5.) [Senare omtr. i Taflor och berättelser, 6.] — Profbladet eller frihetens lön. Nyårsspektakel i en akt med chörer och kupletter. Sthm 1850. 12:o 48 s. (Sv. theatern, N:o 22.) — Den sista färden eller död-dansen. Läsning för alla stånd och åldrar. Sthm 1850. Tv. 8:o 50 s., 24 pl. (Anon.) — Döden fadder. Sago-lustspel i 3 akter med melodramer, körer och kupletter. (Efter en tysk folksaga.) Sthm 1850. 12:o 87 s. 3:e uppl. Sthm 1892. 8:o 64 s. (Sv. theatern, N:o 27.) — Komedianterne. Farce i två akter med körer och kupletter. Sthm 1850. 12:o 52 s. 2:a uppl. Sthm 1860. 12:o 44 s. 3:e uppl. med titel: Ett resande teatersällskap, eller en tragedi i Vimmerby. Sthm 1881. 12:o 44 s. 4:e uppl. Sthm 1906. 8:o 42 s. (Sv. theatern, N:o 28.) [Ingår även i Svensk vitterhet 1850—1900, 1, Sthm 1899, s. 69—94, och i Sveriges national-litteratur 1500—1900, 24, Sthm 1911, s. 73—125.] — Den politiska kocken. Lustspel i en akt. (Efter franskan.) Sthm 1850. 12:o 44 s. (Sv. theatern, N:o 29.) — Några lyriska stycken samt sceniska monologer och dialoger. Sthm 1850. (3), 93, (1) s. — Doktor Tartaglia. Operett med dans i 2 akter. Bearb. efter fransyska pjesen »L'eau merveillieuse»(!) [af Th. Sauvage]. Musiken af I. Dannström. Sthm

1851. 12:o 64 s. (Opera-repertoire N:o 2.) (Anon.; tills. med I. Dannström.) — Sonen af söder och nord. Romantisk skildring ur sednaste Pariser-revolutionen. D. 1—2. Sthm 1851. XVIII, 470 s.; 544 s. (Nytt orig.-bibliothek i den sköna litteraturen, 1851: 3.) [Senare uppl. i förf:s Saml. arbeten; särsk. uppl. Sthm & Gtbg (tr. Sthm) 1914. 3 vol. 476 s.] — Grannarne. Scenisk dialog. Sthm 1853. 12:o 23 s. (Sv. theatern, Ny ser., [N:o 5].) 2:a uppl. Sthm 1863. 12:o 18 s. 4:e uppl. Sthm 1908. 8:o 16 s. (Sv. theatern, N:o 130.) — Orpheus i underjorden. Burlesk opera i 4 akter. Bearb. för svenska scenen. Musiken af J. Offenbach. Sthm 1861. 62 s. (Sv. theatern, N:o 103.) (Övers. av L. E. Granberg och E. A. Wallmark; överarb. av B.; anon.) — Bilder ur verkligheten. D. 1—4. Sthm 1863—65. 1. Hyrkuskens berättelser. 1863. 231 s. 2:a uppl. 1864. 230, (2) s. 2. En prestmans anteckningar. 1864. 238, (2) s. 3. En skådespelares äfventyr. 1864. 230, (2) s. 4. Strödda anteckningar. 1865. 256, (2) s. [Senare uppl., utökade med en efter B:s död utg. 5:e del, ingående i förf:s Saml. arbeten; därjämte separata uppl. av Hyrkuskens berättelser, Sthm 1906, 219, (1) s. (7:e uppl.), och Gtbg (tr. Sthm) 1913, 2 vol., 157, 157 s.; En skådespelares äventyr, Sthm 1915, 2 vol., 315 s., och Sthm (tr. Berlin) 1921, 283 s. (Bonniers universal-bibliotek, 3); samt av berättelser ur En prestmans anteckningar (se nedan); Hyrkuskens berättelser och En prestmans anteckningar även utg. i Chicago 1901—02 (Kurrekalender för 1901 och 1902).] — Den gamle skådespelaren. Scenisk monolog. Sthm 1864. 12:o 12 s. 2:a uppl. Sthm 1892. 8:o 8 s. (Sv. theatern, N:o 140.) [Tidigare tr. i Bakom ridån. Teaterkalender för 1845; samt i förf:s Lyriska stycken, se ovan.] — Den gamla aktrisen. Scenisk monolog. Sthm 1864. 12:o 12 s. 2:a uppl. Sthm 1892. 8:o 10 s. (Sv. theatern, N:o 141.) [Tidigare tr. i förf:s Lyriska stycken.] — Samlade arbeten. Ser. 1—3 & Suppl.-band 1—2. Sthm 1870—77. Ser. 1. Romaner. 1. Sonen af söder och nord. D. 1—2. 1870. 347, 384 s. 2. Banditen. 1871. 356 s. 3. Första älskarinnan. 1871. 320 s. 4. Flickan i Stadsgården. 1872. 339 s. 5. Vålnaden 1872. 490 s. — Ser. 2. Teaterstycken. D. 1—2. 1871. 394, (1) s.; 422, (2) s. — Ser. 3. Berättelser. Minnesbilder. 1. Bilder ur verkligheten. D. 1—5. 1870—73. 222, (2) s.; 238, (2) s.; 221, (2) s.; 253, (2) s.; 202, (2) s. 2. Taflor och berättelser. D. 1—2. 1872. 238, (1) s.; 246, (2) s. 3. Minnesbilder. Med förf:s lefnadsteckning af Ad. Hedin. 1872. (4), 236 s., 1 portr. — Suppl.-band. 1. Taflor och berättelser, D. 3. 1877. (6), 232 s. 2. Smärre skrifter: Poetiska försök. Strödda uppsatser. Tal och riksdagsanföranden. 1877. (4), 304 s. [Samlade arbeten senare utg. dels i en på två serier fördelad 2:a uppl., Sthm 1876—78, med första serien omfattande Romaner (5 delar, desamma som i 1:a uppl.), andra serien Berättelser (Bilder ur verkligheten, 5 delar, och Taflor och berättelser, 2 delar), dels i en av svenska konstnärer illustrerad 'ny uppl.', Sthm 1889—92, fördelad på 3 serier: första serien omfattande Berättelser (Bilder ur verkligheten, 5 delar, och Taflor och berättelser, 3 delar), andra serien Romaner (5 delar) och tredje serien Teaterstycken m. m. (Teaterstycken, 2 delar, Minnesbilder, Smärre skrifter samt en av Nils Erdmann förf. teckning av August Blanche och hans samtid).] — Stockholmshistorier. 1—4. Sthm 1875—78. 16:o 67, 48, 20, 18 s. 1—2. 2:a uppl. Sthm 1892. 68, 48 s. (Öreskrifter för folket, N:o 64—65, 88—89.) — Kalle Utter med flera berättelser. Sthm 1912. 127, (1) s. — Smörblomman i Danderyd och andra berättelser. Sthm 1912. 127, (1) s. — Sjörövarens dotter och andra berättelser ur en prästmans anteckningar. Sthm & Gtbg (tr. Sthm) 1914. 158 s. — Järnbäraren och andra berättelser. Sthm & Gtbg (tr. Sthm) 1914. 160 s. — Klockaren i Danderyd. Berättelser. Vol. 1—2. Sthm & Gtbg (tr. Sthm) 1914. 317 s. — Renskrivaren och andra berättelser. Sthm & Gtbg (tr. Sthm) 1914. 157 s. — Enda barnet och andra berättelser. Sthm 1915. 160 s. — Skomakarens dotter och andra berättelser. Sthm 1915. 128 s. — Tjuvjakten på Strömsborg och andra berättelser ur en prästmans anteckningar. Sthm & Gtbg (tr. Sthm) 1915. 156 s. — Valda skrifter. D. 1. Hyrkuskens berättelser. Sthm 1918. 240, (2) s.

Utgivit: Illustrerad tidning. Sthm 1857—63. — Ang. B:s publicistiska verksamhet i övrigt, se texten.

O. SYLWAN.

Thore Blanche.
Fotografi.

2. Karl Axel Theodor (Thore) Blanche, halvbroders son till B. 1., f. 16 sept. 1862 i Stockholm. Föräldrar: kyrkoherden Axel Alexander Blanche och Ulrika Eleonora (Ellen) Ramström. Elev vid Ladugårdslands elementarläroverk 1872—78 och vid h. reallläroverket i Stockholm 1878—82; avlade mogenhetsexamen vid sistnämnda läroverk 18 maj 1882. Tjänsteman i Stockholms enskilda bank 1882—83; e. o. tjänsteman i Sveriges riksbank 1883—93; medarbetare i Stockholms dagblad 1886—88, i Aftonbladet från 1889; Stockholmskorrespondent till Göteborgs handels- och sjöfartstidning 1894—1906; presskommissarie vid Allmänna konst- och industriutställningen i Stockholm 1897; politisk medarbetare i Sydsvenska dagbladet Snällposten från 1909. — Innehade Publicistklubbens resestipendium 1895 för vistelse i Österrike-Ungern och har i olika uppdrag företagit resor jämväl i Tyskland, England och Frankrike. RVO 1917; innehar även fransk orden.

Gift 28 okt. 1887 med Emelie Maria Bachér, f. 24 jan. 1862, dotter till godsägaren Lars Bachér.

B. kom redan under sina bankmannaår i förbindelse med pressen, där hans vakna blick och smidiga penna snart gjorde sig gällande. Debutboken, »Porträtter, interviewer och skizzer» (1889), är en samling journalistiska småmynt. Mera allmän uppmärksamhet väckte B. först genom sina politiska intervjuer, till vilka han fått idén under sitt arbete som riksdagsreferent och som publicerades i Aftonbladet, den första med hovmarskalken Patrik Reuterswärd vid urtima riksdagen 1892. Den politiska intervjuen kan genom B. sägas ha vunnit hemortsrätt i svensk press. På senare år har B. huvudsakligen varit verksam som politisk skribent och därvid företrätt konservativa åsikter. Som journalist skriver han under signaturerna Sylvester, En flanör, T. B.

Vid sidan av sin publicistiska gärning har B. ägnat sig åt skönlitterärt författarskap. I »Figurer och bilder ur Stockholmslifvet» (1895) har han upptagit den bl. a. efter Kielland populära novellettformen. Det är små verklighetsstudier i 80-talston, vanligen med erotiska motiv och samtida småborgerlig miljö; realismen i skildringen, som saknar markerad tendens, visar inflytande från August Strindberg. B:s dramer, som blivit uppförda i Stockholm, behandla företrädesvis, såväl i komediens som i skådespelets form, samhällsförhållanden med aktuellt intresse; särskilt har det med industrialismens utveckling sammanhängande osunda affärslivet varit föremål för hans satir. Komedien »Spindelväven», uppförd med framgång på Vasateatern 1906, är byggd på konflikten mellan en fabrikör av den gamla stammen och ett par jobbare av den moderna typen. Det på sin tid omdebatterade, av Dramatiska teatern refuserade skådespelet »Skuggan», som 1912 gavs på Intima teatern, har till ämne en fallen kvinnas försök till upprättelse genom äktenskap. Av B:s övriga dramer ha uppförts: »Gränsridare» på Svenska teatern 1899 (på en matiné av August Lindberg), »Framtidsmän» på Dramatiska teatern 1900, »Monumentet» på Dramatiska teatern 1902 och »Det nya huset» på Vasateatern 1908. Som dramatiker visar B. god blick för den sceniska effekten och skriver en lättflytande dialog.

Källor: Personliga meddelanden; V. Millqvist, Publicistklubbens matrikel (1901); recensioner av B:s dramer i dagspressen samt i Idun 1906, s. 161, 1908, s. 138, i Ny illustr. tidning 1899, s. 250, i Ord och bild 1906, s. 383, i Scenisk konst, 1908, H. 3, s. 4, 1912, s. 32, i Teatern 1900, H. 2, s. 10, i Varia 1899, s. 316, 1900, s. 259, 1902, s. 684, 1906, s. 237. — Se i övrigt, ang. B:s tryckta skrifter: H. Leander, Publicistklubbens porträttmatrikel, 1924.

CARL ANDERS DYMLING.

Blanck, Erik Anton, f. 29 dec. 1881 i Stockholm. Föräldrar: grosshandlare Karl Georg Blanck och Hilma Sofia Helena Andberg. Intogs i Nya elementarskolan i Stockholm 1891; avlade mogenhetsexamen därstädes 23 maj 1900; student i Uppsala 27 sept. s. å.; fil. kand. 30 jan. 1904; fil. lic. 15 sept. 1908; disp. 27 maj 1911; fil. doktor 31 maj s. å.; har företagit ett flertal studieresor, företrädesvis till Frankrike och England. E. o. amanuens vid Uppsala universitets konstmuseum 24 maj 1905—23 nov. 1909; docent i litteraturhistoria 16 juni 1911; innehade professors förordnande upprepade gånger 1912—19 samt fr. o. m. 2 nov. 1920; politisk medarbetare i Göteborgs handels- och sjöfartstidnings redaktion 1 jan.—1 juli 1916; redigerade tidskriften Forum 1 juni 1917—dec. 1923; sakkunnig rörande docentinstitutionen m. m. 14 febr.—31 okt. 1918; enhälligt uppförd på andra förslagsrummet

till professur i litteraturhistoria vid Stockholms högskola 22 mars 1919; professor i litteraturhistoria med poetik vid Uppsala universitet 10 febr. 1922. LHVS 1922.

Gift 9 dec. 1922 med Ebba Rydin, f. 11 febr. 1892, dotter till generaldirektören Sven Ludvig Herman Rydin.

B:s litteraturhistoriska forskning har väsentligen varit inriktad på ett problem: utredandet av den götiska diktningens förutsättningar och källor, men han har tagit detta problem så djupt, att han gett en ny och betydelsefull belysning av de 1700-talets kulturriktningar, som leda fram till romantiken såväl i Europa som i Sverige. Den målmedvetna inledningen till den kommande undersökningen utgör uppsatsen »Geijers äreminne över Sten Sture den äldre» i »Studier tillägnade Henrik Schück» (1905). Mönstergill som källundersökning, ger den dock något vida mer än en allsidig helysning av Geijers förstlingsförsök. B. skildrar framväxten av hela den historiesyn, som Geijer endast ofullkomligt och trevande kunnat tillägna sig, och kommer därmed in på den grundsyn av 1700-talet, som han så småningom utformar till »Den nordiska renässansen i 1700-talets litteratur» (1911). Denna gradualavhandling har kallats »den avgjort bästa, som i detta ämne ventilerats vid ett svenskt universitet» (Schück), och den torde fortfarande vara huvudverket i B:s produktion. Det mot mitten av 1700-talet framför allt i England uppdykande intresset för den nordiskt-keltiska ämneskretsen leder B. tillbaka till den andliga väckelse, som framkallades av Rousseau och Montesquieu. Rousseaus nya känsla för det primitivt mänskliga, Montesquieus vetenskapliga sinne för det lokalt och nationellt begränsade ha i fruktbar växelverkan framkallat den omvandling i människouppfattningen, som få sina första litterära uttryck i Grays bardgestalt och Macphersons Ossian. De nya motiven uppbäras sålunda av ett nytt innehåll, och samtidigt som den nya människouppfattningen vinner insteg också i vårt land, få de nordiska ämnena en ny och ökad betydelse. Det breda europeiska perspektiv, varunder B. ser den gustavianska litteraturen, framkallar en väsentlig nybedömning av denna och låter den framstå som en betydelsefull förberedelse för den götiska diktningen. I »Geijers götiska diktning» (1918) fullföljer B. undersökningen, och huvuduppgiften blir här att insätta Idunadikterna i deras rent nationella sammanhang med de inhemska tidshändelserna, med den genom Benjamin Höijer förnyade svenska kulturtraditionen, med Geijers egen forskning och livserfarenhet. Vid sidan av sina huvudverk har B. utgivit flera källpublikationer rörande Geijer. Den viktigaste av dessa är »Geijer i England 1809—10» (1914), »en biografisk studie på grund-

valen av brev och dagböcker» men samtidigt en förtrogen skildring av den samtida engelska miljön. — Den stränga disciplin, B. ålagt sig genom att under så många år följa en enda forskningslinje, har skärpt hans sinne för de fundamentala litteraturhistoriska problemen även i fråga om helt nya forskningsområden. Konkret ådagalade han detta genom studien »Om allvaret i Fru Lenngrens diktning» (Samlaren, 1920, i bokform 1922). Säkerheten i den litteraturhistoriska placeringen framkallar här en frihet i ämnets behandling, som gör denna lärda studie till populär i bästa mening. Teoretiskt har B. uttryckt sin mognade uppfattning om särskilt den komparativa litteraturhistoriens mål och begränsning i några i Samlaren 1923 införda »principiella reflexioner». B. har varit så mycket mer skickad till denna uppgörelse, som han i Sverige infört och konsekventast tillämpat den jämförande litteraturforskningens principer; stundom har han därvid gått fram så strängt typologiskt, att man erinrats om arkeologiens och konsthistoriens metoder.

Källa: Handl. ang. professuren i litteraturhistoria med poetik vid Uppsala universitet (1921). — Ang. B:s tryckta arbeten se även Uppsala universitets matrikel 1916 samt dess årsberättelser fr. o. m. 1911.

SVERKER EK.

Blanka.
Sigill. 1 maj 1346. RA.

Blanka (Blanche), † 1363, var dotter till greve Johan av Namur och förmäldes år 1335 med konung Magnus Eriksson; året därpå skedde kröningen i Stockholm. Senare källor veta omtala, att B. varit en lättsinnig kvinna, som varit sin make otrogen, samt att hon år 1359 låtit förgifta sin son konung Erik och hans gemål, Beatrix av Brandenburg. Båda dessa uppgifter sakna emellertid tvivelsutan varje grund. På rikstyrelsen torde hon tidvis hava utövat ett ganska stort inflytande, och under sonen Eriks uppror stod hon trofast på sin makes sida. Ericus Olai beskriver i sin svenska krönika B. såsom en kvinna av utomordentlig skönhet. I början av år 1363 bevistade hon jämte konung Magnus i Köpenhamn sin son Håkans förmälning med

Margareta, Valdemar Atterdags dotter. Kort därefter torde hon hava avlidit.

Källor: Ch. Delgobe, Om Greverne af Namur og deres Forhold til Norden ([Norsk] Hist. Tidsskr., R. 3: Bd 3, 1893—95); H. Koht, Magnus Erikssons giftermål med Blanche av Namur (ibid., R. 5, Bd 5: 6, 1923; ifr kritik av G. Rudbeck i Sv. hist. tidskr., 1924); P. A. Munch, Det norske folks historie, 2: 1 (1862).

S. TUNBERG.

von Blessingh, släkt, härstammande från borgaren i Stockholm skräddarmästaren Tomas Bläsing, vars son översten Johan Adam Bläsing (se nedan 1) 18 nov. 1743 upphöjdes i adligt stånd under namnet von Blessingh. Son till honom var översten Carl Adam von B. (se nedan 2), stamfader för en i Pommern bosatt släktgren.

1. Johan Adam von Blessingh, f. 7 sept. 1678 i Stockholm, † 23 nov. 1743 i Stralsund. Föräldrar: skräddarmästaren och borgaren i Stockholm Tomas Bläsing och Dorotea von Brunn. Efter slutade skolstudier volontär vid fortifikationen 1694; konduktör 18 mars 1698 (konfirmationsfullmakt 8 sept. 1700); löjtnant 4 juni 1701; kapten vid arméns i Skåne fortifikationsstat 29 dec. 1710 (konfirmationsfullmakt 12 nov. 1715); transporterad från fältstaten till ordinarie stat och placerad som kapten i Kalmar 16 juni 1719; major vid Göteborgs fortifikationsbrigad 18 febr. 1721; generalkvartermästarlöjtnant och chef för finska fortifikationsbrigaden 5 juni 1739; transporterad till Stockholmsbrigaden 3 dec. 1740; överste och chef för pommerska fortifikationsstaten 4 febr. 1742; adlad 18 nov. 1743.

Gift 15 nov. 1703 med Märta Kristina Kohl, f. 15 dec. 1680, † 10 maj 1743, dotter till överstelöjtnanten vid amiralitetet Reinhold Davidsson Kohl.

Sedan B. efter sin utnämning till officer vid fortifikationen placerats å Karlskrona fortifikationsbrigad, tjänstgjorde han huvudsakligen vid Karlshamns kastell, tills han befordrades till löjtnant i Pernau. Till denna ort kom han dock aldrig utan placerades i stället i Nyen, där han ledde skansens »sättande i defension» samt med utmärkelse deltog i försvaret mot ryssarna 1703. Efter Nyens kapitulation återtransporterades B. till Karlskronabrigaden och var nu med om dels uppförandet av »slutningsverket» mellan Karlskrona stad och amiralitetet (varvet), dels byggandet av en bastion å Drottningskär, varjämte han 1710 nitiskt biträdde vid stadens sättande i provisoriskt försvarstillstånd. Sedan B. placerats å fältstat, var han först behjälplig med utförandet av olika befästningsarbeten i Skåne men fick snart återvända till Karls-

krona, där han då bättre behövdes. Den 6 juli 1715 kommenderades han till Stralsund, där han sedan enligt generalkvartermästaren i fält J. Fr. Göthes intyg visade både »skicklighet och oförtrutenhet» såväl vid fästningsarbetet som under belägringen. Efter Stralsunds fall fördes B. 27 dec. till Königsberg, och 12 maj 1716 till Küstrins fästning, varifrån han dock redan 14 juli s. å. utsläpptes mot »revers och ed» att ej resa hem till Sverige. B. synes nu hava begivit sig till generalen Axel Sparre, som då var envoyé i Hessen-Kassel, och sedan hava följt denne till konung Stanislaus i Zweibrücken 1717 samt därpå till Kassel och slutligen »genom Preussen, Hannover, Danmark och Ryssland» till Sverige, dit B. återkom sommaren 1719. Här ledde han fortifikationsarbetena i Kalmar, tills han 1722 som major flyttade till Göteborg, där han sedermera under generalkvartermästare P. L. Leijonsparre ledde pågående fortifikationsarbeten såväl vid staden och å Nya Älvsborg som i Bohus och vid Marstrand. Såsom generalkvartermästarlöjtnant i Finland fick B. direktionen över befästningarna i detta land. Dessa voro dock alla i bedrövligt skick, och det syntes för B. hart när tröstlöst att försöka sätta de olämpligt belägna och från början illa anlagda s. k. fästningarna Villmanstrand och Fredrikshamn i försvarsdugligt skick. I sin instruktion för befälhavande generalen i Finland generallöjtnanten H. M. von Buddenbrock 26 juni 1739 hade K. M:t emellertid föreskrivit, att jordverken — något annat var det ej — vid Villmanstrand, Fredrikshamn, Tavastehus och Åbo skulle förbättras, varjämte stora bageribyggnader för armén skulle uppföras i de båda sistnämnda orterna. B. grep sig sålunda an med den otacksamma uppgiften att söka förstärka de tre förstnämnda platserna. För Åbo funnos varken penningar eller byggnadsmaterialier att tillgå; Nyslott lämnades ur räkningen. Mesta arbetet nedlade B. vid Fredrikshamn. Under 1739 och 1740 förstärkte han denna ort »med åtskilliga verk och raveliner», men då de enda byggnadsmaterialier, som såväl här som vid Villmanstrand stodo till buds, utgjordes av sand, dålig torv och faskiner, kunde stabiliteten ej bliva annat än dålig. I den efter det olyckliga ryska kriget år 1743 tillsatta generalkrigsrätten sade dock justitiekanslern sig anse, att Fredrikshamn genom B:s åtgöranden så förbättrats, »at thet var i stånd at göra motvärn». Vid Villmanstrand, som för övrigt behärskades från närliggande höjder, hade ej mycket medhunnits, innan denna ort gick förlorad, men von Buddenbrock hade dock ansett, att kommendanten överste E. G. von Willebrand skulle kunna försvara sig där fyra à fem dagar. Vid Tavastehus hade B. bl. a. för att få sten till

bageribyggnaden varit nödsakad att låta nedbryta det s. k. Birger Jarls rum. Redan vid sin ankomst till Finland hade B. i likhet med von Buddenbrock ansett, att något vidare ej borde åtgöras vid Villmanstrand och Fredrikshamn, enär »jordmånen är utav en så lös och sandig grund, samt the ther å upförde vallarne av en så slätt sand och torv ihopsatte, att vad then ena tiden bliver reparerat och förbättrat, thet begynner straxt therpå at skjuta ut och förfalla, så at vad then ena dagen giöres, är then andra till intet»; i stället borde man befästa hamnen i Helsingfors. I följd härav meddelade också K. M:t 6 okt. 1741 sekreta utskottet, att »fåfängt vore till att göra någon vidare kostnad» på Fredrikshamns fästningsverk, varför de endast skulle vidmakthållas. Att B. under förhandenvarande förhållanden gjort allt, vad göras kunde, erkändes av såväl hans chef som K. M:t, och om ett sådant erkännande vittnar ju även både B:s transport till Stockholm såsom chef för fortifikationskontoret under fortifikationsdirektören och hans befordran till överste och chef för fortifikationsstaten i Pommern, där ett än mer maktpåliggande arbetsfält väntade honom. Även här grep han verket an med kraft, vilket även framgår av att han följande år för sina fortifikatoriska förtjänster upphöjdes i adligt stånd. Kort därefter avbröt emellertid döden hans vidare verksamhet. Med honom bortgick en lika framstående fortifikationsofficer som plikttrogen, försynt och rättskaffens människa. Han blev också allmänt saknad.

Källor: Rullor, diarier och brevböcker i fortifikationsarkivet; riksregistr. och militaria, fortifikationen, RA; personalstater och »Räkning för Kungl. May. feldt cassa uti Stralsund åhr 1715», krigsarkivet; Acta och handlingar angående orsakerne til krigets olyckeliga förlopp i Finland (1743), särskilt H. M. von Buddenbrocks skrivelse till K. M:t 25 nov. 1740, generalmajoren H. Wrangels skrivelse till riksens ständers kommission 25 apr. 1741 och justitiekanslerns libell 15 nov. 1742; L. W:son Munthe, Kungl. fortifikationens historia, 3: 2 o. 6: 2 (1911, 19).

L. W:SON MUNTHE.

2. Carl Adam von Blessingh, den föregåendes son, f. 5 jan. 1710, † 18 juni 1763. Efter omsorgsfull uppfostran i hem och skola volontär vid fortifikationen 20 nov. 1725; vallmästare (underkonduktör) 22 mars 1728; tillades i enlighet med K. M:ts resolution 7 dec. 1732 konduktörs titel i för honom utfärdat resepass, »dock att han varken före avresan eller efter hemkomsten må understå sig samma karaktär av konduktör här inom riket, någon annan till prejudice, att bruka»; vistades utomlands 1733—38; löjtnant vid Göteborgska brigaden 12 dec. 1735; transporterad till Stockholmsbrigaden 26 maj 1741; kapten vid fortifikationsfältstaten i Finland 3 aug. s. å.; ånyo transporterad

till Stockholmsbrigaden 10 nov. 1744 samt till pommerska fortifikationsstaten 1 maj 1749; erhöll majors karaktär 16 maj 1751; generalkvartermästarlöjtnant 2 juni 1755 med bibehållande av kaptenslönen på pommerska fortifikationsstaten; kommenderad som chef för fortifikationsfältstaten i Pommern 1 aug. 1757; erhöll 16 juni 1760 tur från 14 apr. 1755; tilldelades generalkvartermästarlöjtnants lön vid Göteborgska brigaden 9 maj 1763. RSO 1748.

Gift 29 jan. 1744 med friherrinnan Cordula Fredrika Taube, f. 2 maj 1726, † 1769, dotter till översten friherre Bernt Otto Taube.

Sedan B. blivit vallmästare vid Göteborgsbrigaden, begagnade han sig så väl av sin faders och sin svåger fortifikationslöjtnanten och stadsarkitekten i Göteborg B. V. Carlbergs undervisning i fortifikation och civil byggnadskonst, att generalkvartermästaren A. Löwen, när han 20 juni 1732 hos K. M:t anhöll om utrikes resestipendium åt B., kunde säga, att denne »förvärvat sig vackra kunskaper och är kvick». B. fick också 10 okt. s. å. 300 dlr smt i stipendium för ett år, och hans anhållan att i K. M:ts resebrev bliva kallad konduktör beviljades. Han fick sedan behålla stipendiet i ytterligare fyra år. Under sin långa utrikesvistelse besåg han de förnämsta fästningarna i Brabant, Flandern, Frankrike, Italien, vid Rhenströmmen och för övrigt i hela tyska riket, deltog vid franska armén 1734 i belägringarna av Trarbach (med vackert vitsord av general Lenck 29 juni) och Filipsburg och vid spanska armén 1735 i belägringen av Monte Filippo och Mirandola samt bevistade fästningsarbetet och nya verks uppförande i Metz och Lille, varjämte han i Paris, Rom, Venedig och London studerade civilarkitekturen. Sedan B. återkommit till fäderneslandet, kommenderades han 1739 till Finland för att »gå fästningskommissionen i Helsingfors tillhanda med desseiners och förslagers upprättande»; 1740 byggde han en »parabolisk flåttbrygga» över Anjalaströmmen. Återkommen från Finland, fick B. i maj 1741 K. M:ts uppdrag att bygga ett karantänshus på Rotholmen vid Dalarö, och sedan han blivit kapten på fältstat, blev han »brukad i de angelägnaste fortifikationsförrättningar» samt fick, sedan generalkvartermästarelöjtnanten F. Nordencreutz massakrerats av ryssarna, förestå dennes syssla vid armén. År 1743 sändes B. till Åland att biträda amiral Abr. Falkengréen och därvarande regementschefer vid rekognosceringen av ryska eskadern vid Sottunga, ett uppdrag, som han utförde med största skyndsamhet, i det han »ej utan fara» i öppen båt och med en enda bondes tillhjälp seglade över Ålandshav, »så att, när jag tre

dagar efter min avresa var tillbaka, låg det till min bortresa mig anviste fartyget ännu på strömmen och intog proviant». Hemkommen kommenderades han att åtfölja en kår, som under befäl av generallöjtnanten A. Spens detacherades till Nykvarn vid de upproriska dalkarlarnas anmarsch mot Stockholm, och hösten s. å. kommenderades han till fältmarskalken H. J. Hamiltons armé i Skåne. Våren 1744 uppdrog Pommerska regeringen åt B. att utföra en posthus- och brobyggnad vid Barhöfft. Under år 1746 tjänstgjorde han vid fästningsarbetet i Göteborg och från 1747 vid fästningsarbetet i Stralsund samt uppgjorde sedan bl. a. förslag till Rudenskansens iståndsättande och Demmins befästande. Sedan B. blivit befälhavare för fortifikationsfältstaten vid armén i Pommern, ombesörjde han en mängd rekognosceringar och befästningsarbeten samt hade, enligt generalkvartermästaren J. B. Virgins inlaga till K. M:t 2 nov. 1762, efter krigets slut jämte underlydande officerare varit ständigt sysselsatt med upprättande av en utförlig militärkarta över Pommern. Han avled dock före dennas fullbordande.

B. var synnerligen kunnig och erfaren uti alla en fortifikationsofficers olika åligganden och blev därför också mycket använd såväl vid fästningsbyggnader som i fält samt skötte alltid sina åligganden med nit och skicklighet. Han var även väl hemma i civilarkitekturen och ansågs som en framstående kartograf samt besatt en för sin tid ovanligt hög grad av allmänbildning.

Handskrifter: Av ritningar åtföljda relationer över de 4 belägringar, B. bevistade under sin utrikesvistelse, och »speciel journal» med tillhörande ritningar över belägringarna samt »utförlig relation» över de fästningar, han besett. Dessutom tjänstememorialer m. m. i krigs- och fortifikationsarkiven.

Källor: Militaria: ansökn. och meritförteckn. samt brev och handl. ang. fortifikationen, RA; rullor, meritlistor och meritförteckn., K. brev, diarier och brevböcker m. m. i fortifikations- och krigsarkiven; T. Säve, Sveriges deltagande i sjuåriga kriget åren 1757—1762 (1915).

L. W:SON MUNTHE.

Blix, vittförgrenad Norrlandssläkt, som av traditionen tillägges gammalt och förnämt norskt adelskap och som med säkerhet kan följas till Karl i Kloxåsen i Näs socken i Jämtland, vilken omtalas 1487 och 1538. En av dennes söner, kyrkoherden i Undersåker Magnus B. († 1570), blev stamfader för talrika, i kyrkans och förvaltningens tjänst såväl som i jordbruket och i de borgerliga näringarna i olika Norrlandsstäder verksamma ättlingar. Av två ännu fortlevande släktgrenar härstammar den äldre från Magnus B:x' son kyrkoherden i Undersåker Lars Månsson B., vilkens efterkommande efter ett par generationer övergingo till bondeståndet. Lars Månsson B:x' sonsons sonson sonson bonden

Anders Hansson i Grenås i Hammerdals socken blev far till komministern i Sollefteå Anders B. (f. 1769, † 1841), farfar till professorn Magnus Gustaf B. (se nedan 2). Den andra nu fortlevande grenen, vars samband med släkten ej är tillfullo utrett, överflyttade till södra Sverige med kyrkoherden i Otterstad i Västergötland Samuel B. (f. 1628, † 1683). — Mera framträdande i äldre tid var den numera utdöda yngsta släktgrenen, som härstammade från kyrkoherden Magnus B:x' son landskamreraren i Västernorrland Peder Månsson B. (f. 1532, † 1628). Bland dennes sexton söner märkes den i den kamerala förvaltningen på många sätt framträdande ämbetsmannen Mårten B. (f. 1596, † 1667), adlad Blixencron 24 aug. 1646, vilken 1613 som kopist inträdde i kammarkollegiets tjänst samt 1629 blev generalbokhållare och 1637 kamrerare i första avräkningskontoret, varefter han 1647 befordrades till kommissarie i kammarrevisionen och 1662 blev presiderande (direktor) därstädes. En son till honom var generalbrigadjären Magnus B. (f. 1664, † 1702), kommendant i Tönningen i Holstein, med vilkens son Carl Gustaf (f. 1697, † 1710) denna adliga ätt utslocknade på svärdssidan. Bror till Mårten B. var arrendatorn av kronofiskerierna i Ångermanland Joen B., vilkens son faktorn vid Söderhamns gevärsfaktori, borgmästaren Magnus Joensson B. (f. 1635, † 1696) karaktäriserats som »1600-talets yppersta representant för Söderhamns stad»; han inlade väsentliga förtjänster om såväl stadens som faktoriets utveckling och adlades 7 jan. 1681 med bibehållande av sitt namn. Bland hans söner märkas överjägmästaren i Medelpad, Ångermanland och Västerbotten Magnus B. (f. 1660, † 1745), farfar till häradshövdingen Magnus B. (se nedan 1), vilken vid sin död år 1805 slöt den adliga ätten Blix på svärdssidan.

Källor: V. Behm, Näs och Hackås socknar i ord och bilder (1913); G. Elgenstierna, Sv. släktkalendern 1915—16, 1919; J. A. Setterdahl, Östgöta nation i Lund 1668—1903 (1914). — Se i övrigt: N. Ahnlund, Sundsvalls historia, 1 (1921); J. Bång, Grift- och ätte-minne öfver öfverjägmästaren... Magnus Blix (1745); dens., Blixars och Blixencronors ættartal (1745); A. Jensen, Söderhamns historia, 1 (1919), s. 36 o. följ.

1. Magnus Blix, f. 3 (4?) jan. 1743, † 22 juni 1805 på Östanvik i Södertörn. Föräldrar: lanträntmästaren Johan Karl Blix och Brita Margareta Malmborg. E. o. tjänsteman i riksens ständers bank 13 sept. 1758; interimsräntmästare i Gävleborgs län 24 okt. 1763; e. ordinarius vid K. artillerikrigsrätten 15 jan. 1766; v. auditör vid artilleriregementet 16 juli s. å.; erhöll regementsskrivares lön 30 maj 1768; auditör 12 dec. 1769; häradshövding

i Sollentuna och Vallentuna härader 3 juli 1771—15 mars 1779; adjungerad ledamot i lagkommissionen för de nya krigsartiklarna 6 mars 1795.

Gift 1) 24 sept. 1771 med Sofia Ulrika Stjerneros, f. 5 maj 1732, † 9 juni 1790, dotter till generalen Magnus Stjerneros; 2) 20 jan. 1792 med Karolina Regina Ekenberg, f. 9 nov. 1760, † 28 mars 1841, dotter till löjtnanten Johan Karl Ekenberg.

B. tillhörde oppositionen mot Gustav III, och memoarförfattarna anföra prov på uttalanden av hans vassa tunga vid 1789 års riksdag. Under förmyndartiden stod han i brevväxling med G. A. Reuterholm, som han sökte hålla à jour med stämningen gentemot regeringen och dess åtgärder. Sitt förhållande till Reuterholm har han själv karakteriserat genom att i ett av sina brev åberopa sig på dennes befallning att »yppa, då allmänne rösten med någon anledning blir sträv». Han framlade även i underdånighet en rad projekt inför den mäktige mannen, särskilt beträffande ekonomiska frågor. »Statens nitiska brandvakt» kallar han sig i ett brev till Reuterholm — en icke oäven självkarakteristik, som man bör ha i minnet, då man överblickar hans brokiga författarskap. Detta infaller — med några undantag — under 1790-talet och omfattar, som de nedan anförda omständliga titlarna utvisa, huvudsakligen historiska, politiska, ekonomiska och finansiella frågor. B:x' skrifter voro mycket lästa och debatterade. Han beskylldes icke sällan för ovederhäftiga uppgifter och förhastade omdömen; ett par av hans arbeten framkallade vidlyftiga motskrifter.

B:x' ekonomiska skriftställarskap saknar åtminstone ej tidstypiskt intresse. Han var till sin åskådning utpräglad fysiokrat och anslöt sig alltså till den starka 1700-talsströmning, som i jordbruket fann rätta grunden till rikets styrka. Från sina utgångspunkter sökte han nå fram till en helhetsuppfattning av vårt lands ekonomiska utveckling. Landet hade fordom, ehuru »slöjdelöst», varit välbärgat, ty det levde av jordbruk, boskapsskötsel, bergsbruk och fiske, alltså de näringar, som enligt de fysiokratiska lärorna ensamma ge real avkastning. Men sedermera hade, väsentligen på jordbrukets bekostnad och till följd av en felaktig politik, handel och slöjder uppdrivits i vida större utsträckning än vad som erfordrades för att exploatera den svenska jordens produkter. Den uppblossande striden mellan K. L. Jöranson, som ivrigt gjorde sig till målsman för kravet på näringarnas uppmuntran genom ökning av sedelstocken, och David Schulzenheim, som gentemot dylika tendenser hävdade kvantitetsteorien, gav B. anled-

ning att även på det penningteoretiska området göra sina särskilda synpunkter gällande. Principiellt anslöt han sig till Schulzenheims åsikt, som krävde penningmängdens anpassning efter varukvantiteten, men återkom jämväl här till sitt fysiokratiska älsklingstema, att endast jordens — jordbrukets, boskapsskötselns, bergsbrukets och fiskets — avkastning och de till denna avkastning avpassade slöjderna borde anses utgöra näringslivets grundvalar.

Särskilt stor spridning vann B:x' ryktbara bok om Sveriges statsvälvningar 1720—1792; det väckte oerhört uppseende, att dess författare upptog Gustav III:s politik och person till kritisk granskning så snart efter konungens död. Med förbittring läste gustavianerna följande passus i företalet till andra delen: »Om erkänslan obestrideligen är berättigad att med strida tårar fukta det nyss uppkastade stoftet åt kvarlevorna av en vårt släktes krönte välgörare; så är förmodeligen, vid befrielsen från en plågare, ingen viss termin bestämd eller utstakad bakom konunga-graven för oskulden att få sucka; och för den kvävda samfunds-dygden att få draga andan åt sig. Varföre skulle man då icke beskriva Gustav 3:dje utur minnet, medan det är friskt?» Av dem, för vilka Gustav III:s minne var heligt, betraktades boken uteslutande som smädeskrift; att sådana arbeten tolererades, kunde de ej förklara på annat sätt, än att de voro välbehagliga för höga vederbörande. En och annan ansåg rentav, att den Reuterholmska tryckfrihetsförordningen tillkommit för att möjliggöra slika alsters utgivande. Man ondgjorde sig mycket över att B., långtifrån att lida något förfång för sitt skriveri, tvärtom av Reuterholm fick en gulddosa som belöning. Det ansågs som bevis på oerhörd djärvhet, att tidningen Extra posten vågade offentliggöra en skarp vidräkning med B. Leopold, som var denna tidnings förnämste medarbetare, sade sig darra av fruktan att bli misstänkt för att ha författat artikeln. Men två år senare, då man icke längre riskerade något med att försvara Gustav III:s minne, skyndade sig Leopold att kasta sig över B. med starkt patos.

B. har även åstadkommit ett »filosofiskt försök att utröna ändamålet, vartill människan är skapad». Denna skrift utgör ett häftigt angrepp på hela upplysningsfilosofien, »den nya filosofien», som B., något föråldrat, benämner den. Leopold har ägnat B:x' opus en utförlig granskning, t. o. m. i anledning därav skrivit en särskild utredning för att visa, att religion och samhälle ingenting ha att frukta av filosofiens undersökningar.

Med sitt i versform avgivna »Svar på Götheborgske vitterhetssällskapets prisfråga: Hvad värkan skådespel hafva på folkets seder»

— författarskapet torde nämligen, trots vissa tvivelsmål, böra tillerkännas B. — har B. yttrat sig i ett av samtiden mycket debatterat spörsmål. Av allt att döma har B. ej deltagit i den 1784 utlysta pristävlan, vilken samlade sex deltagare. Två av tävlingsdikterna trycktes 1785 i samhällets handlingar. Dessas författare framhålla i mer eller mindre starka ordalag teaterns uppfostrande betydelse. I sin i en ganska ledig epitrestil hållna dikt ställde sig B. däremot på samma ståndpunkt, som Thorild i anslutning till Rousseau ungefär samtidigt förfäktade: han utdömde fullständigt teatern från moralisk synpunkt. Dikten väckte, då den 1786 blev bekant, ett visst uppseende; 1788 inlämnades till Svenska akademien ett »Gensvar» å densamma. Den cirkulerade till en början i avskrifter och trycktes först 1792, betydligt förändrad och förvanskad. Den av skarp samtidskritik fyllda dikten har säkerligen använts i agitationen mot Gustav III:s teatervurm. Därom torde bl. a. en anteckning av A. L. Stjerneld på en i Uppsala universitetsbibliotek befintlig avskrift av dikten vittna: »Kom i ljuset något för 1786 års riksdag.»

»En tvetydig person, men en blixtrande talare» — det är P. Wieselgrens omdöme om B. Hans stil, som skaffade honom många läsare och mycken kritik, är i likhet med Thorilds mera talarens än skriftställarens. Han begagnar i stor utsträckning drastiska bilder, hämtade från alla möjliga områden, och han kan icke frånkännas en viss mustig humor. Även den formella sidan av B:x' författarskap var mycket omstridd av samtiden. Under det en recensent prisar hans kvickhet, eld, dristighet, lysande tankar och satiriska skämt, framlägger en annan (Leopold) »såsom en varnande eftersyn» en axplockning ur »alla dessa sökta kvickheter, alla dessa liknelser av den högste osmaklighet», varav hans stil överflödade, och anser det vara ett sorgligt bevis på förnuftets långsamma framsteg, att sådana »osmakliga putslustigheter» kunna skaffa en författare framgång.

Tryckta skrifter: Förteckning öfwer afkastningen af ett i 36 års tid nyttjadt tredings-säde (Hushållnings journal, 1785, nov., s. 103—110). — Utwäg at fördrifwa mask utur fruckt-trägårdar (ibid., 1787, maj, s. 429—433). — Pröfwad förbättring uti sättet at färga nät och at tjära notar (ibid., 1788, sept., s. 38—41). — Åminnelse-tal öfver... grefve Carl Friedrich Scheffer. Upläst hos sällskapet Pro patria. Sthm 1788. 52 s. — Undersökning om swenska åkerbruket; om det är i tiltagande eller aftagande... (Hushållnings journal, 1789, mars, s. 315—348). — Undersökning huruwida de så kallade sockne-lappar skulle kunna förmås til samhälls-lefnaden (ibid., dec., s. 159—165). — Svar på Vitterhets-sällskapets i Götheborg utsatte prisfråga: Hvad verkan gjöra skådespel på folkslags seder (Välsignade tryckfriheten..., D. 1, 1792, s. 241—256; är även i en annan version i utdrag intaget i Ord o. bild, Årg. 18, 1909, s. 645—646; jfr i övrigt texten o. nedan under handskrifter). — Swenska jordbrukets historia i korttaste sammandrag. Sthm 1792. 79 s. 2:a uppl. Sthm 1793.

79 s. [Följdskrift: P. Nylandh, Anmärkningar wid den af herr härads-höfdingen Magnus Blix utg. Swenska jordebrukets historia. Jönköping 1798. 66 s.] — Sweriges statshwälfningar och hushåldsanstalter ifrån år 1720 till år 1792 jämte ordsaker och anledningar därtill. D. 1—3. Sthm 1793—94. 188 s.; (4), 94 s.; 128 s. 3:e uppl. D. 1—2. Sthm 1795. 286 s.; 129 s. — Undersökning om Swerige nuförtiden äger ett wärkeligit rörelse-capital samt i fall Swerige nånsin får ett wärkeligit rörelse-capital, huru stort det samma då kan blifwa? med mera. Sthm 1795. 92, (4) s. — Undersökning om de förflutna tiders förwaltning af riksens ständers bank: samt om bankens och näringarnes öde i framtiden, i fall denne förwaltning oförändrad fortfar. Gjord och sammanfattad, utur en skriftwäxling emellan herr Jöranson och herr D. v. S[chultzenheim] samt till allmänhetens granskning öfwerlämnad. Sthm 1796. 86 s. [De båda sistnämnda föranledda av C. L. Jöranson, Försök till ett system i Sveriges allmänna hushållning och penninge väsende, H. 1—5, Sthm 1792—95, o. D. v. Schultzenheim, Bref om rikets penninge verk och allmänna hushållning, H. 1—2, Sthm 1794—96.] — Sweriges finance ifrån år 1745 till år 1795, dess grundsattser, dess utwägar och dessas olyckliga följder. Sthm 1797. 212 s. [Följdskrift: [J. v. Engeström], Anmärkningar vid herr härads-höfdingen M. Blix afhandling om Sveriges finance ifrån år 1745 til år 1795. Författade af En svensk bonde. Sthm 1797. 197 s.] — Philosophiskt försök at utur menniskans egenskaper utröna ändamålet, hwartill menniskan är skapad, samt at utur djurens egenskaper utröna ändamålet för djuren. Upps. 1797. 172 s. — Redovisning för försöken, att utur människjans egenskaper utleta dess ändamål m. m. Sthm 1798. 4:o (8) s. [Med anl. av Leopolds kritik av närmast föregående arbete i Läsning i blandade ämnen, 7—8, 1797, s. 106 o. följ.] — Undersökning om Sveriges hufvud- och skiljemynt; om Sveriges nu varande och fordna styrka, samt hvaruti den rätteligen består. Sthm 1798. 75 s. — Dessutom svar på kritiker (Extra posten 1795 N:o 92, Dagl. allehanda 1795 N:o 94, Stockholms posten 1797 N:o 281).

Handskrifter: Avskrifter av B:s svar på prisfrågan: Hvad verkan göra skådespel på folkslags seder i UB (sign. F 211; tryckt i utdrag av E. Meyer i Ord o. bild 1909), KB och Göteborgs stadsbibl.

Källor: Brev från B. till G. A. Reuterholm 1794—96, RA; brevväxling mellan C. G. af Leopold och B. G. Westberg, KB. — M. Calonii bref till H. G. Porthan (Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 55, 1902); Gustavianska brev, utg. av H. Schück (1918), s. 551; Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok, 3 (1907), s. 22—23; H. G. Porthans bref till M. Calonius, 1 (Skrifter utg. af Sv. litt.-sällsk. i Finland, 1, 1886); Protocoller, hållne hos... ridderskapet och adeln wid riksdagen i Stockholm år 1789, 1 (1809), s. 62, 68, 160—184; Svenska akademiens dagbok 1786—1789 (1916), s. 297. — G. G. Adlerbeth, Hist. anteckningar, 1 (1892), s. 71, 81; 2 (1893), s. 120; G. Anrep, Svenska adelns ättar-taflor, 1 (1858); P. D. A. Atterbom, Svenska siare och skalder, 5 (1849), s. 60; J. A. Ehrenström, Efterlemnade hist. anteckningar, 1 (1882), s. 427, 459; A. von Fersen, Historiska skrifter, 7 (1871), s. 90; C. G. af Leopolds utförliga granskning av B:s författarskap (Läsning i blandade ämnen, 7—8, 1797; omtr. i Samlade skrifter, 6, 1833, s. 248—285). O. Levertin, Teater och drama under Gustaf III (1889); H. Lindström, Näringsfrihetens utveckling i Sverige 1809—36 (1923), s. 95, 98; G. Ljunggren, Svenska vitterhetens häfder, 3 (1881); E. Meyer, Hvad man förr i världen tänkte om teaterns nytta (Ord o. bild, 18, 1909); P. Wieselgren, Sveriges sköna litteratur, 4 (1847); H. Wijkmark, Samuel Ödmann (1923). — Se i övrigt recensioner och kritiker av B:s skrifter (Extra posten 1795 N:o 81; Stockholms posten 1792 N:o 266—267; 1794 N:o 100, 108; 1795 N:o 100, 102; 1797 N:o 291; 1798 N:o 36; Journal för sv. litteratur, 2, 1798, s. 219; 3, 1799, s. 581; Skrifter af Sällskapet f. allm. medborgerliga kunskaper 4, 1797, s. 46—47).

J. VIKTOR JOHANSSON

med bidrag av B. Boëthius.

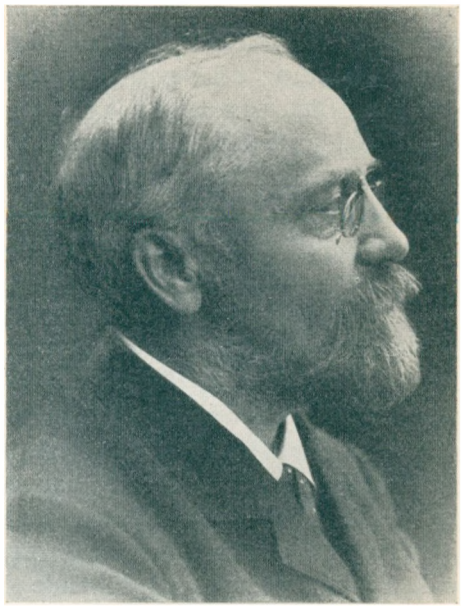

M. G. Blix.
Fotografi.

2. Magnus Gustaf Blix, f. 25 dec. 1849 i Säbrå, † 14 febr. 1904 i Lund. Föräldrar: v. pastorn i Härnösand Karl Johan Blix och Kristina Österholm. Åtnjöt undervisning vid Härnösands och Uppsala h. elementarläroverk; avlade mogenhetsexamen vid Stockholms gymnasium 11 dec. 1869; student i Uppsala 29 sept. 1870; med. fil. kand. 31 maj 1871; med. kand. 13 sept. 1875; med. lic. 14 maj 1879; disp. 29 maj 1880; med. doktor 31 maj s. å.; företog med stipendieunderstöd resor till Frankrike och Tyskland 1880—81 och studerade därunder sex månader vid professor E. J. Marey's laboratorium i Paris och tre månader vid fysiologiska laboratorier i Tyskland; gjorde studieresor till Tyskland, Österrike, Italien, Schweiz, Frankrike och England 1885 samt till Schweiz och Frankrike 1889; bevistade fysiologkongresserna i Basel 1889, i Bern 1895 och i Turin 1901. Amanuens vid fysiologiska institutionen i Uppsala under år 1873; tf. laborator i experimentell fysiologi och medicinsk fysik vid Uppsala fysiologiska laboratorium 14 dec. 1875—1876 års utgång samt ånyo från 21 dec. 1877; innehade åtskilliga förordnanden som bataljons-, bad- och brunnsläkare under åren 1877—87; docent i experimentell fysiologi 3 juni 1880; laborator 29 mars 1882; tf. professor i fysiologi vt. 1883; intendent vid Porla hälsobrunn 1885—86; professor i fysiologi och embryologi i Lund 6 nov. 1885; rektor vid universitetet därstädes från 1 juni 1899. LVS 1883; LFS 1886; LVA 1892; RNO 1895; KNO2kl 1901; fil. hedersdoktor 31 maj 1900; var dessutom ledamot av flera utländska lärda sällskap.

Gift 5 febr. 1890 med Martina (Tina) Amalia Lamm, f. 7 dec. 1857, † 10 aug. 1917, dotter till grosshandlanden Albert Martin Lamm i Göteborg.

B. var en synnerligen framstående forskare inom sin vetenskap, icke genom mängden och det yttre omfånget av sina

utgivna arbeten men så mycket mer genom deras originalitet och gedigenhet. I främsta rummet bör därvid nämnas hans »Experimentella bidrag till lösning av frågan om hudnervernas specifika energi», 1882, vari han uppvisade tillvaron av särskilda ändorgan i huden för de olika förnimmelserna köld, värme och tryck. Man trodde förut allmänt, att alla dessa förnimmelser kunde utlösas från varje än så liten punkt i huden, och detta utgjorde ett av de viktigaste inkasten mot läran om de specifika sinnesenergierna, vilken nu genom B:x' upptäckt av de s. k. kall-, varm- och tryckpunkterna i huden erhöll ett av sina bästa stöd. Alltsedan Olof Rudbeck 1650 uppdagade lymfkärlen, har den svenska fysiologien icke gjort en så betydande insats i den vetenskapliga utvecklingen som uppvisandet av dessa sinnespunkter, en av de viktigaste upptäckter för övrigt, som gjorts inom hela sinnesfysiologien. Undersökningen har också givit uppslag till en hel mängd betydelsefulla arbeten på detta område. Denna sin mest betydande upptäckt gjorde B. med de enklaste medel; endast vid tryckpunkternas uppsökande hade han användning för den sällsporda fyndighet och uppfinningsförmåga i fråga om mekaniska konstruktioner, som var en av hans mest utmärkande egenskaper och som yppat sig redan vid hans förstlingsarbete, »Bidrag till läran om muskelelasticiteten», 1873. Hans stora grundlighet, hans självständighet och genialitet kommo däremot på varje punkt av arbetet fullt till heders. B. tänkte sig djupt in i frågorna och gick sina egna vägar. Sällan torde någon forskare så föga låtit imponera på sig av auktoriteter på sitt eget forskningsområde. Men även sina egna meningar uppgav han villigt, så snart han fann, att experimenten ej bekräftade dem. Han var ständigt sin egen skarpaste kritiker och förbättrade alltjämt sina apparater och försöksanordningar. Detta medförde en viss skenbar långsamhet i hans arbete och förklarar även, att han i sin forskning nästan helt och hållet begränsade sig till ett fåtal områden inom fysiologiens vida fält, nämligen muskelfysiken och sinnesfysiologien. Särskilt låg givetvis muskelfysiken, åt vilken han längre fram i allt högre grad egnade sig, väl till för hans mekaniska anlag. Denna del av fysiologien hör till de mest bearbetade men är icke dess mindre en av de mest svårutforskade, och B., som ej nöjde sig med halva eller tvetydiga resultat, kämpade länge med de svårigheter, som uppreste sig mot lösningen av de problem, han uppställt för sig. Frukterna av hans arbeten på detta område äro nedlagda i tre avhandlingar i Skand. archiv f. physiol. 1891—94. Dessa äro av beståndande värde och innehålla viktiga resultat, som emel-

lertid icke kunna i korthet sammanfattas på ett för andra än fackmän begripligt sätt. Till dessa arbeten sluter sig hans avhandling om muskelvärmet (1900). Den är ej stor till sin omfattning men utgör frukten av nära tjugu års arbete. B. bragte på detta område, som är ett av den experimentella fysiologiens allra vanskligaste, genom ständigt nya förbättringar tekniken ända därhän, att en stor del av förut omtvistade frågor icke blott definitivt blivit avgjorda utan numera kunna demonstreras genom föreläsningsexperiment, dvs. experiment, som vid erforderlig sorgfällighet ej gärna misslyckas. B:x' myotermogalvanometer, som härvid användes, måste anses som ett mästerstycke av konstruktionskonst. Som huvudresultatet av sina forskningar på detta område uppställer B. satsen »ju mera längd, dess mera värme». Ju mer och ju förr muskelns förkortning vid dess retning förhindras, desto mer värme bildas i densamma. Värmebildningen växer å ena sidan med retningens styrka, å den andra med den verksamma ytans storlek, de kontraktila elementens ytinnehåll. Detta sätter B. i samband med den redan förut av honom uppställda teorien för muskelkontraktionen, enligt vilken denna beror på en ändring i de kontraktila elementens ytspänning. Till muskelfysiologien hör även en avhandling »Om människans arbetskraft» (1901). B. visade genom särskilda undersökningar, att människans arbetskraft, som vid arbete med handvev under trettio minuter kan uppdrivas till högst tretton meterkilogram per sekund och under femton minuter till sjutton meterkilogram, för en kort stund kan vid lämpligt arbete stegras högst betydligt, ända till hundra meterkilogram per sekund (då man springer uppför en trappa under fyra sekunder). Detta gynnsamma resultat intresserade B. särskilt med hänsyn till frågan, huruvida människan besitter den arbetsförmåga, som behövs för att kunna flyga med egna krafter, ifall tjänliga apparater ställas till hennes förfogande. Flygproblemet hade redan tidigare sysselsatt B., och ett av hans resultat var, att den största kraftutvecklingen erfordras för att flyga upp och ta fart; sedan kräves vida mindre ansträngning.

B:x' övriga fysiologiska arbeten falla inom sinnesfysiologien. Hans arbete om hudnervernas specifika energier är redan omtalat. Dessförinnan hade han konstruerat och (i sin gradualavhandling) beskrivit en oftalmometer, grundad på en fullt originell princip; medelst detta instrument hade han bl. a. lyckats mäta hornhinnans tjocklek och bakre hornhinneytans radier. Vidare bör ihågkommas hans metod att mäta det s. k. muskelsinnets finhet samt, från hans sista år, arbetena om ögonmått och om den

Poggendorffska synvillan. Dessa liksom alla hans verk bära vittne om hans originalitet och självständighet och innehålla många uppslag och reflexioner av värde, även där han till äventyrs icke lyckats lösa huvudproblemet. Hans sista vetenskapliga arbete utgör en beskrivning på förträffligt konstruerade registreringsapparater, som han åstadkommit i samverkan med sin mekaniker, kandidat Hjalmar Sandström. Även i sina föregående avhandlingar över muskelfysiologien hade han meddelat åtskilliga nykonstruktioner och förbättringar av apparater och anordningar för fysiologiska ändamål; men många, som han utfört, lämnade han obeskrivna.

Som rektor gjorde sig B. i hög grad aktad och avhållen från alla håll. Hans efterträdare i ämbetet, professor Seved Ribbing, yttrade om honom: »Följande icke sin egen önskan men universitetets kallelse, mottog han uppdraget att vara dess ledare. Med aldrig svikande nit och insikt fyllde han de mångartade plikter, som tillhöra detta ämbete. Efter sin första tjänstgöringsperiod kallades han också ytterligare tvenne gånger av valmännens enhälliga förtroende att kvarstå i ämbetet. Alla kände sig så trygga under hans pålitliga ledning.»

B. var, för att anföra ett yttrande av den berömde tyske fysiologen Ludwig, »ein mann glänzenden geistes». Men han var på samma gång en sällsynt flärdlös och anspråkslös, godhjärtad och rättrådig personlighet. Stor naturvän, ägnade han sig under ferierna gärna åt jakt, fiske och segling. De intryck, han sedan ungdomen mottagit under långa, ofta ensamma vandringar i skog och mark, gåvo i mycket en särprägel åt hans personlighet.

Tryckta arbeten: Bidrag till läran om muskelelasticiteten (Upsala läkareförens. förhandl., Bd 9, 1873—74, s. 555—577, 1 pl.). — En blandningskran för duscher (ibid., Bd 14, 1878—79, s. 599—602). — Oftalmometriska studier. 1 (ibid., Bd 15, 1879—80, s. 349—420, 440; även som gradualavh., Upps. 1880, (1), 72, (4) s., och i utdrag på tyska i Zeitschr. f. Instrumentenkunde, Jahrg. 1, 1881). — En ny myograf (Upsala läkareförens. förhandl., Bd 15, 1879—80, s. 471—480, pl. 7; även i utdrag på tyska i Zeitschr. f. Instrumentenkunde, Jahrg. 1, 1881). — En lymfkardiograf (Upsala läkareförens. förhandl., Bd 16, 1880—81, s. 555—557, pl. 2). — Till belysning af frågan, huruvida värme omsättes till mekaniskt arbete vid muskelkontraktionen (ibid., s. 569—619; även på tyska i Zeitschr. f. Biologie, Bd 21, 1885, och i Myotherm. Untersuchungen aus den physiolog. Laboratorien in Zürich und Würzburg, 1889). — Nya bidrag till oftalmometriens utveckling (Upsala läkareförens. förhandl., Bd 17, 1881—82, s. 98—105). — En sjelfregistrerande perimeter (ibid., s. 107—110; även på tyska i Zeitschr. f. Instrumentenkunde, Jahrg. 2, 1882). — Experimentella bidrag till lösning af frågan om hudnervernas specifika energi (Upsala läkareförens. förhandl., Bd 18, 1882—83, s. 87—102, 427—441, pl. 2, 6; på tyska i Zeitschr. f. Biologie, Bd 20—21, 1884—85). — Ett enkelt förfaringssätt att bestämma muskelsinnets skärpa (Upsala läkareförens. förhandl., Bd 19, 1883—84, s. 123—128). — Ny automatisk strömbrytare för variabel rhytm (ibid., s. 421—425, pl. 5). — Iakttagelser och reflexioner öfver foglarnas

flygt. Föredrag (ibid., Bd 20, 1884—85, s. 1—21; på tyska i Zeitschr. f. Biologie, Bd 21, 1885). — Ett bidrag till kännedomen om muskelns spänning och det mekaniska arbetet vid kontraktionen (Upsala läkaref̈ören. förhandl., Bd 20, 1884—85, s. 161—174). — Förhållandet af nervens tvärsnitt till de elektriska retmedlen (ibid., s. 174—191; på tyska i Skand. Archiv f. Physiol., Bd 1, 1889). — Om fysiologiens utveckling och närvarande ställning. Installationsföreläsning (Upsala läkaref̈ören. förhandl., Bd 22, 1886—87, s. 151—169). — Om foglarnas segling eller kretsning (ibid., Bd 25, 1889—90, s. 306—326; på tyska i Skand. Archiv f. Physiol., Bd 2, 1890). — Die Länge und die Spannung des Muskels. 1—4 (Skand. Archiv f. Physiol., Bd 3, 1891, s. 295—318; 4, 1893, s. 399—409; 5, 1894, s. 149—172, 173—206). — Über gleichfarbige (isochromatische) Induction (ibid., Bd 5, 1894, s. 13—19). — Zur Frage, ob der Energieumsatz bei der Muskelcontraction auch von der Spannung abhängt (ibid., Bd 6, 1895, s. 240—251). — Studier öfver muskelvärmet. 1—3. Lund 1899—1900. S. 7—37; S. 11—37, (2) s., 1 pl.; S. 9—42. (Rektorsprogram; även på tyska i Skand. Archiv f. Physiol., Bd 12, 1901, s. 52—128.) — Den Poggendorff'ska synvillan. Lund 1900. S. 7—48, (2) s. (Rektorsprogram; även på tyska i Skand. Archiv f. Physiol., Bd 13, 1902, s. 193—228.) — Till frågan om menniskans arbetskraft. Lund 1901. S. 9—37. (Rektorsprogram; även på tyska i Skand. Archiv f. Physiol., Bd 15, 1903, s. 122—146.) — Om ögonmått. Lund 1902. S. 7—42. (Rektorsprogram.) — Neue Registrirapparate (Archiv f. die ges. Physiol., Bd 90, 1902, s. 405—420). — Smärre artiklar, anmälningar och referat i Upsala läkaref̈ören. förhandl., Nordisk revy och Centralblatt f. Physiol.

Utgivit: Lunds universitets årsberättelse 1899/1900—1902/1903. Lund 1900—04.

Källor: Eckl.-dep. handl. 6 nov. 1885 (meritförteckn.), RA; C. M. Fürst, Professorn i fysiologi vid Lunds universitet Magnus Blix' hjärna (1918); J. E. Johansson, Magnus Gustaf Blix. Minnesord i Svenska läkaresällskapet (Hygiea, 66, 1904); R. Tigerstedt, Magnus Gustaf Blix (Skand. Archiv f. Physiol., 16, 1904 och VA Årsbok 1905); Hj. Öhrvall, Minnesord öfver professor Magnus Blix (Ups. läkaref̈ören. förhandl., 9, 1904).

HJ. ÖHRVALL.

Block, Magnus Gabriel von, f. 25 apr. 1669 i Stockholm, † 16 apr. 1722 i Söderköping. Föräldrar: hovpredikanten, kyrkoherden i Riddarholmsförsamlingen i Stockholm Martinus Blockius och Ursula Lilliestierna. Student i Uppsala 23 okt. 1679; reste utan att ha avslutat sina studier utrikes 1692; kabinettssekreterare, tolk och anagnost hos hertigen av Toskana 1696—98; återvände därpå över Wien till Sverige; kanslist i kansliet 1700; vistades ånyo utrikes 1701—02 (?) och promoverades därunder till med. doktor i Hardervik, antagligen 1702; ledamot av Collegium medicum 1702 (ed 13 dec.; K. konfirmation 25 aug. 1704); provinsial- och brunnsmedikus i Östergötland 4 apr. 1704; adlad 29 maj 1719; assessor i Collegium medicum 15 juni 1719; rikstranslator 3 aug. 1720.

Gift 12 juni 1700 med Anna Kristina Düben, f. 1677, † 14 apr. 1763, dotter till hovkonditorn Hans Georg Düben.

B. härstammade från en mecklenburgsk ätt, som leder sina anor tillbaka till 1300-talet, då en Klas Block omtalas bland fetaliebrödernas huvudmän och Albrekts av Mecklenburg anhängare i

Stockholm. Flera av släktens medlemmar sägas på sin tid hava beklätt framstående ämbeten i Österrike, Sachsen, Hannover och Hessen. Farfars far till B. var general i kejserlig tjänst och farfadern holsteinsk överste, i äktenskap förenad med Dorotea Rosenborg. Fadern Martinus Blockius (f. 1627, † 1675) kom till Sverige 1654 med Karl X:s gemål drottning Hedvig Eleonora, blev 1661 collega scholæ i Lund, 1664 magister i Uppsala, därpå bibliotekarie hos rikskansleren greve Magnus Gabriel de la Gardie samt slutligen hovpredikant och kyrkoherde vid Riddarholms och Bromma församlingar. Hans hustru Ursula Joelsdotter Lilliestierna gifte efter hans död om sig med superintendenten magister Petrus Olavi Stjernman (1675). B., som vid faderns död endast var sex år gammal, erhöll av styvfadern den bästa vård och undervisning. Vid tio års ålder inskrevs han vid Uppsala universitet och bedrev där studier till 1692. Om sin Uppsalatid har B. i ett brev till filosofen G. W. Leibniz meddelat, att hans studier där voro mycket ytliga, han hade intet tålamod att tränga till djupet, utan sysslade än med en vetenskap, än med en annan, studerade metafysiken, den moderna fysiken, naturvetenskaperna, historien och »jus publicum», men fullföljde intet. Så ägnade han sig åt de levande språken, men ansåg sig ej heller här ha kommit till önskat resultat. Till sist »tog jag ett steg», skriver han, »som av många ogillades och som jag själv ogillar», och lämnade sedan Uppsala. Med all sannolikhet åsyfta dessa B:s ord »den uthändigade calumni- och smädeskrift jämte åtskilliga andra svåra förvitelser och grova okvädensord», varmed han angrep en magister J. Munster, från Åbo, vilken då vistades vid akademien såsom informator för Lorens Creutz' son, och varigenom han ådrog sig en »famös och perpetuell» relegationsdom 13 sept. 1690. De akademiska myndigheterna visade emellertid, såsom B:s antagonist klagar, ej någon håg att exekvera den stränga domen, som sedermera lindrades till skriftlig avbön och böter, och B. fick t. o. m. innan han reste från akademien i mars 1692 hålla en avskedsoration. »De cultu ingeniorum» samt medförde enligt adelsbrevets vittnesbörd ett hedrande testimonium. I en odaterad supplik, som måhända härrör från denna tid, begärde han även under åberopande av att han genom vådeld förlorat alla sina tillhörigheter av konungen reseunderstöd i form av ett stipendium. Färden ställde han sedan till utlandet, och inom kort låter han höra talas om sig från Rom, där han, ännu ej tjugutre år gammal, uppträtt vid en disputationsakt rörande företrädet mellan evangelisk-luterska och romersk-katolska läran och väckt uppmärksamhet genom sin storartade dialektiska

förmåga, sin kvickhet, lärdom och vältalighet. En närvarande kardinal blev så betagen i hans person, att han upptog honom i sin svit och förde honom med sig till Florens, där han kom i beröring med storhertigen av Toskana, vilken 1696 anställde honom i sin tjänst som kabinettssekreterare. Utom övriga framstående egenskaper hade han för denna framgång troligen sina språkkunskaper att tacka, alldenstund till hans göromål hörde att föra storhertigens utrikeskorrespondens. Och B. var rätte mannen härtill, ity att han säges ha talat elva språk och skrivit tretton. På denna plats stannade B. i tre och ett halvt år och synes ha fört en synnerligen behaglig tillvaro. Olof Celsius d. ä. uppsökte B. under sin italienska resa i sept. 1697 och fann honom installerad i ett stenhus omgivet av en liten vacker trädgård, vars sydländska vegetation noga beskrives. I denna bostad, som upplåtits åt B. av hans furstliga herre, blev nu Celsius inackorderad och fann sig väl, ty B. åtnjöt »ett ansenligt gage» och försågs med ett förträffligt vin från den storhertigliga källaren. Till umgänget hörde bl. a. den »lustige poeten» Moniglia, storhertigens bibliotekarie Magliabechi och arvprinsens lärare, den framstående matematikern baron von Bodenhausen — »le seul que je possedois en Italie, sur qui je pouvais faire fond», säger B. Han var en gästfri värd och mottog i sitt hem åtskilliga resande landsmän, stundom utblottade äventyrare, som han gjorde allehanda tjänster. En fin middag avåts 8 jan. 1698 i B:s hus tillsammans med Magliabechi och tvenne resande svenskar, då man trakterades med »levande ostron, veritabel parmesan, stekt kalkon och» — det bästa av allt — »vino di Monte Pulciano», som annars endast förunnades potentater. En annan gång, då det var så kallt, att bläcket frös i pennan, »skrinnade man fram och tillbaka» på den lilla isbelagda dammen i trädgården. B. hade mycken tid ledig och började finna livet enahanda i det soliga Italien, han

M. G. von Block.
Kopparstick av J. F. Martin.

var på väg att bliva misantrop och insåg, att han måste på allvar ägna sig åt ett levnadskall. Efter mycket övervägande hade han bestämt sig för att bliva läkare och hade under en tid ivrigt studerat medicin och kemi samt troligen även något sneglat åt alkemien, ehuru med en viss respekt, »ty», säger han, »vestigia terrent tot opulentium, som hamnat på fattighuset». På sommaren 1698 lämnade B. sin befattning i Florens och reste till Wien, där han på storhertigens uppdrag hade att fullgöra en »ministeriel förrättning». Hedin har antytt, att religiösa skäl medverkat till beslutet att lämna toskanska hovet, och detta antagande bestyrkes genom ett brev till B. från Leibniz av 30 okt. 1698. »Jag klandrar ingalunda», heter det här, »edert beslut att lämna en tillvaro av tvång och hyckleri. Villfarelserna äro svåra i Italien i alla avseenden, och en fransk flicka, god katolik, som rest till Modena med hertiginnan av Hannover, har sagt, att hon skulle bliva protestant, om hon bodde i detta land, där hon såg så många orimligheter praktiseras.» I Wien stannade B. till 2 okt., då han över Stralsund fortsatte till hemlandet. Hans vän Leibniz, som tidigare fått goda vitsord om B. från Joh. Gabr. Sparfvenfelt — introduktör för främmande sändebud och överhovceremonimästare vid svenska hovet — skriver 23 dec. 1698 till denne en ganska utförlig rekommendation åt B., dock med betonande av, att han ej blivit ombedd härom. Han hade genom sin korrespondens med B. lärt känna denne såsom en pålitlig och rättskaffens man, värd att gynna. »Han har ägnat sig åt medicinen, och enligt min uppfattning har han gjort ett gott val. Ehuru kanhända det gemena folket i Sverige mår alltför väl för att ha något större behov av läkaren, så kan han icke desto mindre ej undvaras av de höga herrskapen, kurtisanerna, de lärda och alla sådana, som föra ett levnadssätt, mindre naturenligt än bönderna, vadan en skicklig läkare, som jag tror att han en dag blir, om han ej redan är det, alltid kommer att vara eftersökt.» Det blev emellertid genom en anställning vid kansliet, B:s förmåga togs i anspråk (1700). Då han därjämte vid denna tid gifte sig, var han alltför bunden vid hemlandet för att låta locka sig av ett anbud från sin gamle välgörare storhertigen att åter slå sig ned i Florens. Han blev emellertid icke länge hemma. Troligtvis hade han vid sidan av sina kansligöromål alltjämt fortsatt studierna i medicin och kemi och ville nu enligt tidens sed i utlandet fullända sitt vetande och disputera för doktorsgraden, ett beslut, till vilket påtryckningar av Urban Hjärne torde ha bidragit. B. yttrar nämligen i brev till Lars Roberg (17 okt. 1708): »Jag finner [numera] infensissimum ac infestissimum

hostem uti den mannen, som var auktor och instigator, att jag kontinuerade detta studium, herr professorn kan väl gissa vem jag menar.» Det ligger nära till hands att härvid tänka på Hjärne, då B., som förut åtnjutit hans vänskap, just vid denna tid brouillerat sig med honom. Denna gång gick B:s resa till England, Frankrike och Italien, där man ännu ej hunnit glömma den angenäme och lärde svensken. I Rom blev han välvilligt mottagen av själva påven, och vid besök i Florens gjorde honom storhertigen ånyo de mest fördelaktiga anbud, men B. vände åter kosan hemåt genom Tyskland och Holland, där han i Hardervik ventilerade en avhandling över ämnet »Scrutinium arsenici physico-chemico-medicum», och hemkom efter en avstickare till Danmark såsom välbeställd medicine doktor. Han hade nu sett tillräckligt av världen, hade förvärvat ett mer än vanligt kunskapsmått och stod i begrepp att i sin kraftigaste ålder börja arbetet i fäderneslandets och sina medmänniskors tjänst. Först måste han dock undergå vederbörlig examen inför Collegium medicum, och med sitt doktorsdiplom och sin inauguraldisputation på fickan infann han sig på kallelse hos collegium 13 dec. 1702. Examinatorerna voro herrar Schobert, Roberg, van Hoorn, Schmitt, Vallant samt preses, Urban Hjärne, vilka alla i tur och ordning framställde sina frågor, som ordagrant finnas återgivna i kollegiets protokoll: »Unde ictus cordis? cur in cadaveribus recenter extractum et aquæ calidæ submersum incipiat palpitare? Quid sit febris et unde?» osv. Efter lyckligt fullgjort prov och avlagd ed var B. berättigad att vara ledamot av kollegiet. Kort därpå (20 dec.) begärde han dettas rekommendation hos landshövdingen i Östergötland och magistraten i Norrköping till provinsialmedicisysslan i länet och erhöll året därpå K. fullmakt på denna tjänst, varvid hans meriter förskaffade honom ett personligt årsanslag av 500 dlr smt, som åter skulle indragas vid hans avgång. Ungefär samtidigt torde han ha blivit brunnsläkare vid Medevi. Han säger nämligen själv i ett odaterat brev, som dock ej kan vara skrivet senare än 1717, att han varit medikus och intendent vid Medevi i femton år.

B. bosatte sig alltså som provinsialmedikus i Norrköping, och med myndighet och energi grep han sig an med de olika göromålen i sitt stora distrikt. Under företrädaren doktor Mattias Ribes tid hade fältskärerna (kirurgerna) i Norrköping tämligen obehindrat fått öva praktik även i invärtes sjukdomar, vilket stred mot gällande författningar. Men nu blev det en annan ordning. B. tog på allvar itu med detta ofog och vände sig först med sina klagomål till magi-

straten. Sin plikt likmätigt kunde han ej tolerera, att »stadens kirurger sig bruka låta uti invärtes krankheter, förordna och ingiva varjehanda medikamenter tvärtemot K. M:ts förordning, varigenom intet allenast kgl. förordningen vanvördas, mig i mitt ämbete inpass göres utan ock patienterna i synnerhet största skada tillfogas, som sedan komma till mig att låta bota de krämpor, som medelst kirurgi kvacklande förvärrade vordne och ofta så hanterade, att de sedan obotliga finnas». Särskilt beivrade han missbruk av farliga laxermedel. Fältskärerna skulle hålla sig till sår, svullnader och benskador. Då fältskärerna fördristade sig att svara på latin, blottade de sig endast för B:s sarkasmer. Man tycker sig se den lärde polyglottens hånlöje, då han låter sin spetsiga penna löpa och gycklar över det haltande fältskärslatinet. Saken tog emellertid allt större dimensioner, remitterades av de angripna till Kirurgiska societeten i Stockholm, kom tillbaka till magistraten och gick därifrån vidare till Collegium medicum, som efter upprepade handläggningar och påminnelser från B. nöjde sig med att hänvisa till K. M:ts konstitutioner för fältskärerna. B. släppte dock ej taget. Han ville ha missdådarna fast, och efter en flerårig strid fick han i början av år 1706 fältskärerna bötfällda i Göta hovrätt. Men redan dessförinnan hade B:s myndighetsbegär givit anledning till en ny konflikt, denna gång i Medevi, där häradshövdingen i orten Karl von Rudbeck anmält honom för obehörigt utövande av bestraffningsrätt för »gemena folkets förbrytelser». B., som ej gärna såg, att saken gick till senaten, förklarade sig i Collegium medicum, och Göta hovrätt nöjde sig med att giva föreskrifter, delvis till doktorns fördel.

Redan år 1704 hade B. avböjt ett anbud att bliva K. livmedikus, och han säges även år 1708 ha undanbett sig en erbjuden assessorsbefattning i Göta hovrätt. Lika avvisande ställde han sig till hovkanslersämbetet, som lär ha bjudits honom 1708. Som hinder förebar han sin »svåra tjocka maga och sin ringa smak uti hov». Han älskade mera att föra en fri och obunden tillvaro efter eget behag. Då han ej skötte praktiken i Norrköping och Medevi eller vrenskades mot kollegiet och andra myndigheter i tal och skrift, längtade han till sin egendom Yxeltorp i närheten av Stegeborg, där han ordnat sitt tuskulum och där han fick syssla med sina älsklingsstudier bland böcker, manuskript, kolvar, retorter och kuriosa av alla slag. Tyvärr gingo större delen av dessa samlingar förlorade vid ryssarnas brandskattning 1719. En del av biblioteket räddades dock, och en förteckning över böcker, som 1723 köptes av Uppsala universitetsbibliotek å auktionen efter B. finnes uppgjord

av Erik Benzelius d. y. För den ekonomiska förlusten soulagerades han i viss mån, då han 1720 befordrades till rikstranslator med särskild lön.

B:s stora duglighet och skicklighet som läkare gjorde sig särskilt gällande under den svåra böldpestepidemien 1710—11. Denna fruktansvärda farsot, som kom till Sverige med flyktingar från de av ryssarna erövrade Östersjöprovinserna, spred sig hastigt från Stockholm, där den först yppade sig, över större delen av södra och mellersta Sverige. Östergötland blev en av de tidigast och svårast hemsökta provinserna, men troligtvis också en av de från läkarsynpunkt bäst skötta. »Så snart jag i visshet försporde, att pesten var i Stockholm, var icke heller svårt att gissa, det han oss såväl som andra orter besöka skulle», skriver B. i sin mästerliga bok om pesten. Detta arbete, som på ett för sin tid synnerligen uttömmande sätt redogör för böldpestens sjukdomsbild, behandling och spridningssätt och som är späckat med kvicka sarkasmer mot försummelser och slapphet från myndigheternas sida, uppmärksammades även utom landets gränser och torde få anses som ett av de förnämsta bidragen till vår tidigare medicinska litteratur, betydligt höjande sig över andra samtida svenska publikationer om pesten — ej minst Collegii medici egen traktat — vilka alla äro uppfyllda av gammalt skrock och ovederhäftigt prat. B. siktar betydligt högre och visar i mångt och mycket en förvånande framsynthet, så t. ex. i sina korta, klara föreskrifter om desinfektion av pestsjukas bostäder och kläder. I slutet av boken återgivas tjuguåtta synnerligen intressanta och belysande sjukhistorier. Huru föga samtiden var mogen för att uppskatta B:s förmåga, framgår av en skrivelse till konungen angående doktor B:s traktat om pesten, undertecknad av arkiatern Urban Hjärne i spetsen för Collegii medici medlemmar, daterad Sala 5 jan. och Stockholm 10 juni 1711. Det säges här, att den vidlyftiga boken »skulle bliva ganska kort, om man därifrån avsöndrade det, som däruti av andra medicorum skrifter utdragit är»; det övriga bestode merendels »av idel självtaget beröm, piquer och andra orediga påfund, som varken med sanningen bestyrkas eller till det allmänna bästa något gagn av sig kasta kunna». Men man gick ännu längre, man ville hindra utgivandet av boken och skrev därför till konungen och klagade över att B. ej författningsenligt inlämnat sin skrift till kollegiets censur och framhöll, huruledes densamma, om den »tilläventyrs utom lands föras skulle, kunde giva tillfälle till något särdeles vidrigt omdöme om studiernas kultur i vårt fädernesland». Så bedömdes B:s värdefulla arbete

av Collegium medicum. Måhända har man rätt att lyssna till och lägga en viss vikt vid Hedins ord: »Det som är visst är, att von Block var på sin tid avundsvärd i Hjärnes ögon, som bland stora förtjänster räknade det stora felet att icke gärna lida en stor förtjänst bredvid sig.» För övrigt hade man även grundad anledning i kollegiet att vara stött på B. dels för hans tilltag att börja bokens utgivande, innan den var censurerad, dels för de anmärkningar, han tillåtit sig över kollegiets egen »pestkur». Och B:s bok innehåller verkligen ampra saker. Vid tal om vederbörandes vårdslöshet gentemot pestfaran anmärker han: »Harlequin frågade kejsaren i månan, huru det därsammastädes tillgå mände, och fick till svars: 'C'est tout comme ici' i. e. rät, som du säge Norrköping.» Det var även med rätta, kollegiet fann, att B:s bok flödar av självtaget beröm. Så påstår han sig vara i stånd att kurera envar, som inom sex timmar, efter det han av farsoten angripits, söker hans hjälp och följer hans föreskrifter. Ja, han är så säker på sin sak, att han lovar att giva tio rdr till hospitalet för var och en som dör, om blott magistraten betalar fem rdr för var och en, som blir botad. Det vore emellertid orätt att tolka detta yttrande såsom blott ett utslag av snikenhet, ty under de första tio à elva veckorna av pestepidemien bistod B. träget stadens fattiga sjuka utan någon ersättning och satte även till av egna medel till deras uppehälle. Det behövdes nog både mod och energi till att sköta de pestsjuka. Ofta fick doktorn okallad uppsöka dem, där de lågo i »små kåtor» i stadens sämsta kvarter. Under det B. själv utvecklade den största iver och kraft i att bekämpa sjukdomen, i tid förutsåg faran och gav de bästa råd, möttes han till en början av en upprörande likgiltighet från myndigheternas sida och av slöhet eller religiös fanatism från det okunniga folket. B. tvår sina händer, alldenstund han »i tid och otid hos vederbörande proponerat, projekterat, lamenterat, solliciterat, prosequerat och bidragit» allt det, som han ansett lända till landets konservation. »Sed surdis narravi fabulam», utbrister han, »i nio veckors tid, sedan pesten sig verkligen i orten inställt hade. Dii meliora! Mig tyckes alltid, att vänta på ordres att släcka, när elden satt i väggen, var orimligt», säger han på ett annat ställe. Då B. en gång obuden trädde in i en gård, där åtskilliga partier levde i åtskilliga stugor och där redan fem personer avlidit av pesten, förmanade han de övriga att så mycket som möjligt taga sig till vara för smittan och använda de medel, han föreskrev, men fick till svar av änkan till en man, som redan låg död i sin säng: »Ingen dör förrän

Gud vill, och denna olycka kan träffa såväl dig som mig; icke behöver jag därför väja för andras umgänge eller hålla mig inne.» Kort efter fick änkan följa man och barn i graven. B. lär ha varit en av de första läkare, som vågade sig på att obducera ett pestlik. Själv påstår han, att före honom sådana liköppningar företagits av Rondeletius i Montpellier, Helmontius i Brabant och Fildor i Holland. Tyckte därför det vore underligt, att han ej skulle kunna våga sig på, vad andra gjort före honom.

Enligt ett egenhändigt brev från B. i Uppsala universitetsbibliotek blev han i januari 1717 avsatt från intendentsbefattningen i Medevi, och en annan förordnades i hans ställe, detta på grund av en brytning med brunnens ägarinna, grevinnan Soop. Att B. ej varit utan skuld härtill, framgår av hans egna ord: »då jag kort tillförne med ett ödmjukt brev bett om förlåtelse för min brottslighet». Troligtvis hade han ånyo av sitt maktbegär drivits över gränserna för sin befogenhet vid brunnen. Han ansåg sig emellertid hårt behandlad och sökte genom en supplik till konungen få misshälligheterna ordnade, ej underligt, då han enligt Hjärnes påstående hade större inkomster av brunnen än av sin ordinarie tjänst.

För B:s klarsynta öga måste en myckenhet av tidens vidskepelse och övertro falla till marken. I sitt stora arbete »Åtskillige anmärkningar öfwer dessa tiders falske astrologiska, phantastiska och entusiastiska prognostikers spådomar och profetier», drager han i härnad mot villfarelserna och deras målsmän, och dessa senare få lämna sina huvuden i sticket den ena efter den andra, Hieron, Cardamus, Petrus Castellanus, Nostradamus, som ännu en gång grävts upp och kommit till heders, samt Paracelsus. B:s våldsamma utfall mot den senare uppkallade Hjärne till en försvarsskrift, i vilken denne lugnt och sakligt tog till orda mot författarens överdrifter och påvisade, huru han hämtat sina uppgifter endast från sådana ovederhäftiga författare och belackare som Conring m. fl. På ett mycket försynt och faderligt sätt tog han den bildstormande B. i upptuktelse: »Jag förundrade mig högeligen över det, att denne vår autor, ännu en ung person» — B. var trettionio år och Hjärne sextiosju — »och i medicinska professionen ännu intet så gammal, en sådan förträfflig man, som Theophrastum Paracelsum i sina dagar varit, den de sannskyldiga philosophi eller uti naturens högst förborgade kunskap lärde med så stor vördnad bemöta, så djärveligen oförskylt tordes antasta.» Han demonstrerade ovederhäftigheten hos B. och faran av, att dennes i övrigt förträffliga bok kunde bibringa läsaren en oriktig och oför-

delaktig uppfattning om Paracelsus. Som ett försonande moment omtalar Hjärne, att B. redan med en »saktmodig och mycket beskedlig skrivelse bemött, erkännandes sig hava varit något för häftig, viljandes hädanefter denne vår Theophrastum mildare hantera». Det hela är mycket betecknande för B., zeloten, som tar munnen full, förlöper sig, ångrar och ber om förlåtelse.

I likhet med sin tids förnämsta naturforskare var B. en from kristen, som ej lät tubba sig till några världsförklaringar utan en personlig Gud. En viss frigjordhet beträffande dogmerna lägger han dock i dagen i följande rader till Leibniz: »Jag tror, att den gode Guden har sina trogna över hela jorden och att den, som tror på honom och gör, vad han bjuder, är honom behaglig, från vilket land och av vilken trosbekännelse han än är.» B. kunde stundom lägga i dagen ett djupt förakt för senare tiders undergörare, andeskådare och »falska profeter», men alla försök att komma bibelns uppenbarelser och under till livs strandade på hans orubbliga karolinska tro. Mycket betecknande är ett hans yttrande i boken om Motala ströms stannande. Detta fenomen, som då ansågs som ett mycket betydelsefullt järtecken och under, reducerade B. till dess rätta natur eller vad man numera kallar issörpning. För att få fram skillnaden mellan denna högst naturliga företeelse och undret i bibeln vid Röda havet, framhöll han bl. a., att vid senare tillfället skedde delningen av vattnet på ett ögonblick, när Moses räckte ut sin hand, »och vart som en mur på höger och vänster» oberoende av väder och vind. B:s »Betänkande över Ester Jönsdotters långvariga fastande» är ett utslag av oförvillat omdöme och sund skepsis inför underverk. Saken rörde som bekant den tragikomiska riksskandalen om en hysterisk bondflicka i Skåne, som tilldrog sig hela landets uppmärksamhet för sin mångåriga svält, sina syner och sin helighet och som lockade massor av andäktiga åskådare att vallfärda till sitt hem. Dit kommo sådana män som biskop Jesper Swedberg, doktor B. och professor J. J. Döbelius i Lund. Swedberg tvekade ej inför undret, men de båda läkarna voro misstrogna, i synnerhet när fenomenet upplöstes i flickans nedkomst med ett välskapat och frodigt flickebarn, till vilket en av Karl XII:s dragoner ångerfull anmälde sig som fader. Sedan B. ytterst noga synat saken i sömmarna och övervägt dess fysiologiska möjligheter med bestämt avståndstagande från underverk, avslutade han sin betraktelse med följande ord: »Eljest finner jag ett ibland de märkvärdigaste ting under Esters sjukdom vara, att Venus, quæ sine cerere et Baccho frigescere dicitur, har av blotta luften

kunnat uppfriskas till sådant tidsfördriv, varvid ännu några quæstioner uti rannsakningen synes desidereras.»

Ganska märklig är B:s lilla bok om fältsjukor, som han utarbetade på uppdrag av militära myndigheter med ledning av ett tyskt arbete av Daniel Ludwig, livmedikus i Sachsen-Gotha. Den är veterligen den första i sitt slag i Sverige, är efter den tidens ståndpunkt klokt uppställd med sina särskilda kapitel för militärhygien och kroppsvård, föreskrifter angående behandling av olika i fält vanliga sjukdomar, bland vilka egendomligt nog, anmärker Edholm, ej äro medtagna koppor och veneriska åkommor, samt skötseln av utvärtes skador och blessyrer. Särskilt har författaren vid angivandet av läkemedlen tagit hänsyn till inom landet förekommande droger.

B. ägde en poetisk ådra, som bl. a. givit sig uttryck i några efterlämnade dikter, och hans kärlek till vitterheten förde honom redan under de första åren i Medevi tillsammans med Sofia Elisabet Brenner, med vilken han växlade artigheter på vers. Mest bekant av hans dikter torde vara »En besynnerlig dröm», tillkommen i anledning av den erbjudna hovkanslerstiteln, från vilken B. avstod med en fin pik i dikten till konungen att i stället göra hans egendom till säteri och honom själv till friherre. På italienska skrev B. lyckönskningar till Swedbergs Schibboleth och till Anders Rydelius' förnuftsövningar samt, enligt vad Lidén uppgivit efter Roberg, ett carmen över sin vistelse hos storhertigen av Toskana. Stundom har man tillskrivit B. även den i fru Brenners skrifter intagna dikten »Öfver den nögde herdens Melibœi... friherreskap Magnusberg», men nyare arbeten tillerkänna fru Brenner författarskapet.

En mångfrestande man var B., ett rikt intellekt, som törstade efter vetande på många områden. Hans skrifter vittna om vidsträckt beläsenhet och intim bekantskap med såväl gamla tiders som samtidens kultur. Vid sidan av medicinen och sina stora språkkunskaper ägnade han ett särskilt intresse åt kemi, alkemi och mineralogi men var dessutom, säger Hedin, »en god teolog och jurist» och »innehade både skicklighet och erfarenhet att i fullkomligaste måtto förestå, vad embete honom anförtros ville». Hans stil är glänsande, erkänd t. o. m. av Hjärne, och utmärker sig genom bitande replikföring och uddiga sarkasmer. Möjligen saknas ibland koncentration och fördjupning, och hans skrifter verka därför stundom som temperamentsfulla hugskott i synnerhet i polemiken, där han av sitt hetsiga lynne och sin brist på behärskning lockas till överdrifter och förlöpningar. Säkert har han ej haft den sinnets harmoni och de personliga egenskaper, som skapa en för den

stora allmänheten sympatisk läkare, men hans kunnighet, kraft och energi blevo desto lyckosammare för den bygd, vilkens sanitära väl han var satt att bevaka under dessa av farsoter fruktansvärt hemsökta tider. Och han sparade sig icke. Han var en modig man, fysiskt och moraliskt, och trädde utan tvekan i bräschen, vare sig det gällde myndigheter, pestsmittade människor och bostäder eller ryska soldater. Vid dessa senares rövartåg till Norrköping 1719 var B. en bland de få, som sökte organisera ett försvar, och en bland de sista, som, först sedan ryssarna inträngt i staden, lämnade densamma. Han ägde också älskvärda sidor, hade ett fördelaktigt yttre och fann behag i umgängelsen med människor av hög kultur, dem han kunde tjusa med sin kvickhet, lärdom och vältalighet. Så har han troligtvis tett sig i södern, där han förvärvade vänner, som sökte hålla honom kvar. Men när han planterades om i en kargare jordmån och i hemlandet ställdes inför allvarligare uppgifter, svek honom behärskningen, och hans mindre tilltalande egenskaper framträdde. Härsklystnad, övermod och hänsynslöshet togo överhand, och var han kom, stod det strid kring hans person. Hans eldsjäl kunde ej tåla ljumhet och slentrian, och man får den uppfattningen, att vad som mest satte hans galla i rörelse, var medmänniskors oförmåga att följa hans tankes snabba flykt. Att denna mången gång i hastigheten löpte orätta vägar, märkte han först för sent. Samtiden var honom för tungrodd. Ingen ville förstå honom i hans kamp mot pesten, ingen ville hjälpa honom att allvarligt stävja kvacksalveriet, ingen ville med oförvillat öga se naturföreteelserna sådana de voro. Han var ett barn av en tid, som kom först femtio år senare, ett bortskämt, retligt och klarvaket barn, som ville mästra alla och därför själv blev mästrad och tvangs på knä. Men mellan striderna älskade han lugnet och det absoluta oberoendet, vilket ej ens hovets lockelser kunde förmå honom att lämna. Denna långt drivna självständighetskänsla och bristande anpassningsförmåga i förening med ett stridigt lynne vållade nog, att han aldrig vann resonans bland kollegerna, vilka troligen också som goda svenskar avundades hans stora företräden. Och ehuru han måste räknas som en av de mest originella bland tidevarvets lärda svenskar, har tystnaden svept sig kring hans namn, medan Hjärne, van Hoorn, Döbelius, Lindestolpe m. fl. intaga hedersplatser i samtidens kulturhistoria.

Efter ett halvt års avtynande drabbades B. under vistelse i Söderköping av ett slaganfall och avled 16 apr. 1722. Vid dödsbudets mottagande lär konung Fredrik hava yttrat: »Schade, denn es war ein sehr geschickter mann!» Han är begraven i S:t

Lars kyrka i Söderköping. — B. efterlämnade tre barn, som ärvde hans ansenliga förmögenhet. Den äldste, kaptenen vid Österbottens regemente Gillis Gabriel von B. (f. 1701), gick 1742 i rysk tjänst och avled som överste i Ryssland, den yngre, kammarherren Karl Jakob von B. (f. 1720, † 1802), gjorde sin gård Broxvik i Östergötland till fideikommiss åt en släkting, systerns sonson majoren Jakob Karl Ridderborg, som med anledning därav kallade sig Ridderborg von Block; sedan han år 1826 avlidit ogift, har fideikommissrätten övergått till hans broder kaptenen Isak Adolf Ridderborg von Block, dennes måg kammarherren L. A. F. G. Röök von Block och dennes måg kammarherren Evert Taube von Block, vilkens son för närvarande är innehavare därav.

Tryckta skrifter: Scrutinium arsenici physico-chemico-medicum. Harderwijk 1701. 4:o 32 s. (Gradualavh.) — *Linguæ latinæ querela ad Soph. Brenneram sermonis svecani egregiam cultricem. U. o. 1707. 4:o (4) s.* (Anon.) — *Anmärkningar öfver Motala ströms stadnande, så ock om thes* rätta orsaker och betydelse tillika med några märkvärdigheter angående frostens och isens natur och verkan, men i synnerhet then så kallade och härtils obekante grund- och kraf-isens enskylte art och egenskap. Sthm 1708. 4:o (28), 114, (6) s., 1 karta. — Åtskillige anmärkningar öfver thessa tiders falske astrologiska, phantastiska och enthusiastiska prognostiker, spådomar och prophetier beträffande menniskjans väsende och vandel i gemen... Linköping 1708. 4:o (24), 148, (4) s., 1 pl. (Även i tysk övers., Stade 1711.) — Erhindringar rörande konung Carl XII:s herrliga seger öfver czaren af Ryssland vid Narva 1700. 1709. [Omnämnd i Minne af... M. G. von Block, Sthm 1787, s. 12.] — Åtskillige anmärkningar öfver närvarande pestilentias beskaffenhet, motande, botande och utrotande uti Östergötland... Linköping 1711. 4:o (2), 122 s. (Även uppl. med varierande titel.) — Rätt adeligt stånd, öfversatt utaf fransöskan och efter liten ändring lämpat till denna tid och ort, afskickat til den ädelmodige generalen Örnstedt i Skåne ifrån en des vän i Östergötland. U. o. o. å. [1716—18]. 4:o (7) s. (Anon.) — Notification angående söt-bruns-curen vid S. Ragnilds källa i Söderköpings stad. Sthm 1718. 4:o 8 s. — Betänckiande öfver Ester Jöns-dotters långvarige fastande i Skåne, yttrat uti ett svar uppå Kongl. Götha hoffrättz bref af den 29 april an. 1714. Sthm 1719. 24 s. 2:a gången uplagt. Västerås 1773. 24 s. — En besynnerlig dröm, förklarat i ett bref til en afsomnad stor kung i Norden. Afsändt til des hufvud-qvarter i begynnelsen på åhret 1718 af en fiskare i Östgöta skären. Sthm 1720. 4:o (8) s. (Pseud.; undert.: Måns Mårtenson.) — Öfver fröken H. P. lilla Sparf. Sthm 1720. [Omnämnd af Carlander, 2, 1902, s. 211.] — Bachi Tethyosque cultoribus compotatoribus ægrotis pariter ac male-sanis concilium hoc salutare dedit medicus aquarum medicatarum quondam præfectus haud ignarus. U. o. o. å. 4:o (4) s. (Anon.) — Encomium ignorantiae. U. o. o. å. 4:o (4) s. (Anon.) — Hippocrates Momizans in Hippocratem intempestive taciturnum, timidulum, meticulosum, pseudopoliticum. U. o. o. å. 4:o (8) s. (Anon.) [De tre sistnämnda latinska dikterna även sammanförda under titel:] Carmina joco-seria varii argumenti jam pridem scripta, nunc demum publicæ data luci. U. o. o. å. 4:o (20) s. — Sonetti italiani. U. o. o. å. [Omnämnd av Carlander, 2, 1902, s. 211.] — Dessutom dikter på svenska och latin.

Översatt och bearbetat: J. Dryander, Kort uttåg af konung Carl den tolftes historia. Sthm 1709. (24), 142 s. — J. Spencers Sinnrike betänkiande om allehanda vidunder och betydande tekn. Sthm 1709. 4:o (24), 74 s., 1 pl. — D. Ludvigs Korta afhandling om fältsiukor... Linköping 1717. 12:o (12), 56, (3) s. Ny uppl. jemte et additamentum af Sal. Schützer bifogat. Sthm 1742. (8), 63 s. — J. L. G. de Balzac, Tahl til marggrefvinnan Rambouillet

om then heroiska ähra. U. o. o. å. (6), 20 s. — 'Le portrait d'un véritable honnête homme, på svenska öfversatt.'

Handskrifter: En trogen patriots christeliga och välmenta tankar öfver jämförelsen och förliknandet imellan konung Carl XII och Alexander Magnus (Rålambska saml., KB). — Secreta artificalia, medica, alchymica, collecta a M. G. Block (UB, sign. D 1508). — Disp. de exellentia mentis humanæ (uppbrann i Uppsala 1690). — Oratio valedictoria de cultu ingeniorum habita... martii 1692. (Programmet tryckt d. 28 febr. s. å.) — En journal över händelserna i samband med ryssarnes härjningar och Norrköpings brand, förd av B., åberopas av Sundelius. — Se i övrigt: Minne af M. G. von Block (1787), s. 14.

Källor: Colleg. med. acter och relationer 1704—21, copiebok 1704—16, protokoll 1702—21, RA; Större akad. konsist. i Uppsala prot. 1690, Uppsala univ. arkiv; brev från B. samt Palmsk. saml. 331, UB; brevväxling med Leibniz, Provinzialbibliothek, Hannover. — O. Celsius d. ä., Diarium öfver sin resa i Italien 1697—98, utg. af Enni Lundström (Svenskars bref och anteckningar från Italien, 1, 1909); Leibniz bref till Sparfvenfelt, utg. af H. Wieselgren (Antiqvar. tidskr. f. Sverige, 7, 1884—85); G. W. Leibniz, Briefwechsel, hrsg. von E. Bodemann (1889). — G. Anrep, Svenska adelns ättar-taflor, 1 (1858); W. Bergsten, Anteckningar rörande sjukvården i Norrköping under 1700-talets första hälft (Östergötlands o. Södermanlands läkarefören. förhandl. 1882—84); Biografiskt lexikon, 2 (1875); C. M. Carlander, Svenska bibliotek och exlibris, 2 (1902), s. 210—211; E. Edholm, Magnus Gabriel von Block (Tidskr. i militär helsovård, 18, 1893); C. Forsstrand, Från Slottsbacken till Ladugårdslandet (1921); [R. von der Hardt,] Holmia litterata (1707); S. Hedin, Utkast till en handbok för brunnsgäster, 1. Om Medevi (1803); U. Hierne, Defensionis Paracelsicæ prodromus (1709); O. Hjelt, Svenska och finska medicinalverkets historia, 1—3 (1891—93); Minne af... Magnus Gabriel von Block (1787; även i Vetenskapshandlingar f. läkare o. fältskärer, 1, 1793—94); J. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—1750 (1893); C. F. Rothlieb, Beskrifning öfver K. Riddarholmskyrkan (1822); J. F. Sacklén, Sveriges läkarehistoria, 1 (1822); H. O. Sundelius, Norrköpings minne (1798); E. Wrangel, Frihetstidens odlingshistoria (1895).

O. T. Hult.

Block, Henrik Gabriel, f. 21 mars 1882 i Örby. Föräldrar: kyrkoherden sedermera kontraktsprosten Anders Herder Block och Ulvhild Cecilia Sparre. Intogs vid Lunds h. allmänna läroverk vt. 1894 och vid Göteborgs latinläroverk ht. 1896; avlade mogenhetsexamen därstädes 6 juni 1900; inskrevs vid Lunds universitet 15 sept. s. å.; fil. kand. 28 maj 1903; inskrevs vid Stockholms högskola 2 febr. 1905 och idkade studier därstädes t. o. m. vt. 1906; fil. lic. i Lund 13 nov. 1907; disp. 18 sept. 1909; fil. doktor 31 maj 1910; har företagit studieresor till Frankrike, Tyskland och England. E. o. amanuens vid astronomiska observatoriet i Lund 10 sept. 1902—31 dec. 1904; assistent i astrofotografi vid Stockholms observatorium 21 jan.—31 dec. 1905; tillika amanuens i astronomi vid Stockholms högskola under samma tid; amanuens vid astronomiska observatoriet i Lund 1 sept. 1906—31 jan. 1908 och 1 febr.—31 aug. 1909; amanuens vid Lunds universitets matematiska seminarium från 14 juli 1908 med undantag av tiden 1 apr.—15 okt. 1913; docent i astronomi

vid Lunds universitet 2 okt. 1909; uppförd å tredje förslagsrummet till professor i matematik vid Lunds universitet 18 maj 1912 och å andra förslagsrummet till professor i matematik vid tekniska högskolan 3 febr. 1913; professor vid Chalmers tekniska institut 23 sept. 1915. LVVS 1918. — Ogift.

H. G. Block.
Fotografi.

B. har varit verksam som matematiker, som astronom och på gränsområdet mellan dessa vetenskaper. Bland hans rent matematiska arbeten intages främsta rummet av hans undersökningar över lineära partiella differentialekvationer med två oberoende variabler och med multipla karakteristiker (Arkiv för matematik, 1911—13). Han har i dem på ett lyckligt sätt generaliserat teorien för värmeledningsekvationen. Inom den celesta mekaniken märkas hans bidrag till teorien för singulariteterna inom n-kroppsproblemet (gradualavh., Lund 1909) ävensom utredningar rörande periodiska banor och deras stabilitet. B:s författarskap har även i formellt avseende stora förtjänster.

Källor: Universitetskanslerns avgjorda ärenden, Lund, 2 okt. 1909 och eckl.-dep. handl. 23 sept. 1915 (meritförteckn.), RA; Lunds universitets matrikel 1913 med förteckn. över B:s dittills utgivna skrifter.

C. W. Oseen.